Universidad de Deusto
Biblioteca

TERRII
INGERSOLL
TOM. II

Universidad de Deusto
Biblioteca

Por Ecar.

Jacinto Blanche

GRANDE BIBLIOTHÈQUE
ÉCOLE LIBRE
N. D. de Mont-Roland

Universidad de Deusto
Biblioteca

GRANDE BIBLIOTHÈQUE
ÉCOLE LIBRE
N. D. de Mont-Roland

BENEDICTI PERERII VALENTINI,

E SOCIETATE IESV:

COMMENTARIORVM ET Disputationum in Geneſim,

Tomus Secundus.

Continens nouem libros circa Hiſtoriam Moſis, de Diluuio, Arca Noë, Aedificatione Turris Babel, Confuſione Linguarum, aliiſque vſque ad Vocationem Abrahæ: id eſt, à capite quinto, vſque ad duodecimum.

Adiectus eſt præterea huic Tomo, Liber eiuſdem Auctoris de Benedictionibus duodecim Patriarcharum.

37168
Bibliotheca
Facult. Philosophiae
Provinciae Loyolensis S.I.

LVGDVNI,
EX OFFICINA IVNTARVM.

M. D. XCIII.
CVM PRIVILEGIO.

Donus Gulielmus Baldeanus Sollg Tauri Soc Ltt D·D
Jesuip. Catal. 1639

Universidad de Deusto
Biblioteca

ILLVSTRISSIMO, AC DOCTISSIMO D. LVPO SOAREZ DEALBERGARIA, SACRÆ THEOLOGIÆ Doctori, & contra Hæreticam prauitatem, atque apostasiam in Lusitania Quæsitori.

IOANNES BAPTISTA REGNAVLD. S.

PETIISTI à nobis humaniter, quod efflagitare posses, Albergaria Illustrissime, vt Benedicti Pererij è Societate IESV, in Genesim Commentariorum pars altera, dedita Lugduni opera ederentur. Neque tibi tam facilè fuit imperare, quàm nobis, ad exoluendum pensum, animum comparare. Acta res est: sed vt in lucem veniat, tuæ laudis luce opus erit. Par enim sit vt à quo labor hic noster cæpit auspicium, ab eodem exigat patrocinium. Ac tui nominis amplitudo, & splendor quas non tenebras vel inuidiæ, vel maleuolentiæ dissipabit? Hæc prima nuncupationis causa obuersatur animo. Scimus quantumuis à te longo terrarū, & Oceani tractu dissiti, quanta tui sit generis claritas, quæ à præcipua Lusitaniæ, & reliquæ Hispaniæ nobilitate petita, Hispanica etiam cognominis Albergariæ Etymologia, receptaculum te ac tutelam hominum prædicet. Multo minus tua nos eximia sapientia ac singularis in doctos viros, literarumq; vel rudi conatu studiosos beneuolentia latere potest. Quamobrem non solum te hominum quod gentile cognomen indicat: sed ingenuarum maximè artium receptaculum iure dixerimus. Quid receptaculum? imò, absit elogio inuidia, spectaculum. In te vno multiplici eruditione viro humanarumq; & diui-

narum literarum cultore ſapientiſsimo, ingenuo dignos artes ſpectandas proponis. Te ſcilicet ſpectant bonarum artium amatores, & poſt ſpectaculum, inſignis Bibliothecæ tuæ theatrum demirantur. Te perhonorifica doctiſsimorum hominũ iudicia efferunt, te conſtans vbique fama decantat. Nemini igitur mirum videri debet, ſi videndi cupidis mortalibus lucem adferre, & ex antiquo Cæſarum documento ſpectacula exhibere curas. Macte eſto induſtria, Lupe Illuſtriſsime, cui rectè Geneſis, hoc eſt, generatio, abiecto obſcuritatis integumento propalam debetur: tu enim conſepulta tenebris literarum monumẽta vitæ reſtitui Typographiæ beneficio, elaboras. Immò verò rationi diſſentaneum viſum fuit, vt Pererius ex ea familia, quam vnice amas, quæq; terrarum orbem nominis ſui fama compleuit, breuibus Italiæ angustiis circumſcriberetur. Pleno hic riuus alueo extra ripas effluat: & quemadmodum Arar à Rhodano Lugduni incrementum accipit, ſic Pererius Lugduni apud Iuntas tuis auſpiciis Rhodano, vel Galliæ coniunctos, creſcente indies eruditionis gloria commendetur. At tu, Albegaria doctiſsime, neque amoris pignus aſperneris, neque à Iuntis abalienato animo diſiungi velis. Quorum alterum obtinebit auctoris dignitas: alterum nobis de tua humanitate pollicemur.

Vale.

HENRI

HENRICO CAETANO,

S. R. E. CARDINALI ET CAMERARIO AMPLISSIMO.

BENEDICTVS PERERIVS

E SOCIETATE IESV, S. D.

SI ex eo tempore, quo primus in Geneſim Commentariorum meorum tomus, Cardinalis Ampliſsime, tui nominis ſplendore illuſtratus in publicum exiit: quantus ad laudum tuarum magnitudinem acceſsit cumulus, tantum etiam mihi ad Sacras literas pro earum dignitate tractãdas facultatis acceſsiſſet: equidem fore ſperarem, vt ſi primus ille Cõmentariorum tomus viris doctis minimè diſplicuit: iiſdem ſecundus hic, etiam valde placeret. Námque id temporis cõſecuta eſt memorabilis illa tua legatio Gallica: quæ vt ampliſsima tibi materies fuit grauiſsimorum laborum & periculorum, moleſtiſsimarúmque curarum: ita ſummæ laudis atque immortalis gloriæ ſeges fuit vberrima. Profudiſti quidem tu in ea legatione, ac propemodum euertiſti patrimonium tuum: ſed ita tamen pro publica Religionis cauſa, in Regno quondam omnium florentiſsimo, propugnanda tuendáque profudiſti: pro qua vel ipſum ſanguinem vitámque profundere glorioſum erat. Verùm maior profecto ea res fuit, quàm vt copioſa & diſerta oratione ſatis prædicari, nedum in præſentia ſtrictim & raptim pro merito laudari queat. Conſtat ſanè (iuuat enim innumera prætereuntem hoc tantùm attingere) fuiſſe neminem eo tempore in Gallia, qui maiori quàm tu vel Hæreticis odio & terrori eſſet, vel ſolatio & præſidio Catholicis. Tuam ſcilicet Hæretici oderant ſimúlque formidabant, ad occulta ipſorum retegenda & retexenda conſilia,

conatúsque opprimẽdos mire perſpicacem vigilantémque prudentiam. In malis porrò quæ vitari non poterant fortiter perferendis, inuictam animi tui conſtantiam admirari, vel inuiti cogebantur. Verùm ante omnia vrebat eos, quod tua potiſsimum auctoritate, conſilio, oratione, Catholicorum animos, ne tantis in rerum anguſtiis debilitarentur, roborari ac ſuſtentari cernebant. At enim contra, fidei & religionis Catholicæ amatores, atque defenſores, ad te quaſi firmiſsimum quoddam Gallicæ Eccleſiæ columen, tutiſsimúmque propugnaculum confugiebant. Itaque vt te præſentem, pro eximia tua ſuauitate, & parati ad omnia, tum conſilij, tum animi magnitudine, boni omnes mirifice coluerunt: ſic tu diſcedens & abſens, incredibile tui deſiderium in eorum omnium animis reliquiſti. Præclarè igitur defunctus munere tuo (quod ſanè in tam arduo & perplexo negotio rarum fuit) rediiſti ad nos, re quidem familiari valde attenuata & attrita: ſed rei Chriſtianæ prudenter, pie, ac fideliter geſtæ conſcientia locuples, celebríque apud omnes fama ditiſsimus. Ergo, quia vt Noë paucos illos homines per Arcam, Diluuij exitio liberauit; ita tu plurimos exitiali malorum ab Hæreticis imminentium eluuione ſeruaſti: conſentaneum eſſe duximus, ea tibi offerre ac dicare, quæ nos de Noë, de Arca, de Diluuio, de Animalibus quæ in Arcam recepta, Diluuij cladem euaſerunt, aliiſque rebus ad eam Hiſtoriam pertinentibus commentati ſumus, & mandata Typis in hunc ſecundum tomum incluſimus. Non peto abs te, vt meum hoc munus gratum acceptúmque habeas: id enim dubitare me non ſinit tua iſta in omnes effuſa humanitas, benignitas, & qua me dignatus es, ſingularis quædam beneuolentia & gratia. Illud potius rogo, vt filios excellentiſsimi Ducis Honorati fratris tui, lectiſsimos iuuenes, qui Eccleſiaſticis muneribus & honoribus deſtinantur, ad hæc maximè diuinarum literarum ſtudia inclines & applices: in his detineri eos, his potiſsimum gaudere ac delectari velis. Nimirum in hiſce ſtudiis vera elucent Chriſtianæ nobilitatis decora, ex his præcipua Eccleſiaſticæ dignitatis ornamenta petenda ſunt: hæc honeſtiſsimis animi oblectamentis ſuauiſsimíſque voluptatibus redundant: in his demum non terreſtrium breuíque perituraru̇m opum, ſed immortalium, atque cœleſtium diuitiarum theſauri continentur.

AVCTOR

AVCTOR LECTORI.

CREDEBAM *equidem, humaniſsime Lector, cum edidi primum Tomum Commentariorum meorum in Geneſim, fore, vt quod reliquum erat eius libri, vno altero Cõmentariorum tomo abſolui, & comprehendi poſſet. Verùm opinionem meam fefellit euentus. Ita enim creuit opus, vel propter multarum rerum obſcuritatem, quæ ingenium ad commentandum excitat vehementius, & acrius induſtriam acuit, vel propter ingentem aliarum rerum vbertatem atque amœnitatem, quæ ad copiam inuitat ſimúlque confert plurimum: vt niſi quod ſupererat, duos in tomos diſpertitum eſſet, nec ſcribenti, nec legenti ſatis commodum, & iucundum fore videretur. Nunc igitur in lucem prodit ſecundus tomus, hiſtoriam Moſis à capite quinto libri Geneſis, vſque ad duodecimum, nouem libris Commentariorum & Diſputationum explicatam continens. In quo quidem opere moliendo, limando & perficiendo, quantum à nobis operæ, laboris & curæ, ſuſcipi & conſumi neceſſe fuerit, in iis rebus quæ in eo tractantur, doctus & verſatus Lector, etiam nobis tacentibus, facilè iudicabit. De tertij autem tomi editione, nihil audeo polliceri, propter incertam & fallacem valetudinis, & vitæ conditionem. Illud tamen verè poſſum dicere, maiorem eius tomi partem iam à nobis elaboratam & confectam eſſe. Vale.*

APPROBATIO OPERIS.

EGo Frater P. Ioannes çaragoça Magiſter & Socius Reuerendiſſimi P. Fratris Bartholomei de Miranda, Magiſtri Sacri Palatij ex commiſſione ſuæ Reuerendiſſimæ P. vidi & perlegi ſecundum hunc Tomum Commentariorum in Geneſim nouem libris comprehenſum, quem Reuerendus admodum P. Benedictus Pererius Valentinus è Societate IESV. Vna cum libro de Benedictionibus duodecim Patriarcharũ ſumma diligentia elaboratum edit in lucem. In eo nihil deprehendi Fidei Catholicæ, Chriſtianæque diſciplinæ, ac morum integritati aduerſum, quódve Catholicorum Principum nomen, aut famam offenderet, quin potius egregiam eruditionem, variam & multiplicem ſanctorum Patrum aliorumq; Theologorum omnium lectionem, atque in explicandis hiſce Geneſeos capitibus miram dexteritatem. Eamque ob rem illum approbo, ac dignum cenſeo qui typis excuſus in communem omnium vtilitatem & vſum exponatur. In cuius rei fidem præſentibus manu propria ſubſcripſi. Die 28. Aprilis, 1592.

F. P. Ioannes çaragoça Magiſter.

INDEX

Extraict

Universidad de Deusto

Extraict du priuilege de Monſeigneur le Duc de Geneuois, & de Nemours.

PAR priuilege de Monſeigneur le Duc de Geneuois & de Nemours, Pair de France: ſuyuant le pouuoir à luy donné de Monſeigneur le Duc de Mayenne, Lieutenant general de l'Eſtat Royal & Couronne de France: eſt permis à IEAN BAPTISTE REGNAVLD, marchand Libraire à Lyon, de faire imprimer le ſecond Tome & volume de œuures de R. P. BENEDICTVS PERERIVS, de la Cõpagnie de IESVS, ſur le Geneſe. Auec defences à tous autres Libraires & Imprimeurs de ceſte-dicte ville de Lyon, d'imprimer, ou faire imprimer, vendre, ny diſtribuer, autres que de ceux dudict Regnauld, par l'eſpace de dix ans: commẽçant au iour que ladicte impreſſion aura eſté acheuee, à peine de confiſcation & amande arbitraire. Ce qui eſt tenu pour notifié à tous & vn chacun, par l'extraict dudict priuilege apposé audict liure. Donné à Lyon le dernier iour de Mars, 1592.

Signé,

CHARLES DE SAVOYE.

Et par Monſeigneur,

MALEZIEV.

Priuilegium P. Prouincialis Lugdun. Prouinciæ Societatis IESV, *Ioanni Baptiſtæ Regnauld conceſſum.*

BERNARDINVS CASTORIVS, Prouincialis Collegiorum Societatis IESV in Prouincia Lugdunenſi, iuxtà priuilegiũ eidem Societati à Chriſtianiſſimo Galliarum Rege, die 10. menſis Maij, anni 1583. conceſſum (quo Bibliopolis omnibus prohibetur, ne libros ab eiuſdem Societatis IESV hominibus compoſitos abſque illorum permiſſione imprimant) permittit IOANNI BAPTISTÆ REGNAVLD, Lugdunenſi Bibliopolæ, vt opus cui titulus eſt: BENEDICTI PERERII Valentini, Presbyteri Societatis IESV, Doctoriſque Theologi, *Commentariorum in Geneſim, Tomus ſecundus.* Cui adiunctus eſt eiuſdem Authoris, *Liber de Benedictionibus duodecim Patriarcharum*: ad ſex proximos annos imprimere, ac liberè diuendere poſſit. Datum Lugduni, die 1. Iunij, 1592.

BERNADINVS CASTORIVS.

INDEX

QVÆNAM PORRO IN VNOQVOQVE NOVEM LIBRORVM HVIVS TOMI PRÆCIPVE tractetur materia, Index quem hic ſubiiciam, perſpicuè ac breuiter oſtendet Lectori.

INDEX LIBRORVM SECVNDI TOMI

IN libro octauo, qui eſt primus huius tomi, agitur de ſcelerata filiorum Dei & filiarum hominum commixtione: de Gigantibus: de generali hominum corruptela, propter quam miſſum à Deo eſt Diluuium.

In libro nono, qui eſt ſecundus, de laudibus Noë, & de iis quæ diluuio interierunt.

In libro decimo, qui eſt tertius, de Arca Noë tam ſecundum hiſtoriam, quàm ſecundum allegoriam & tropologiam.

In libro vndecimo, qui eſt quartus, de iis quæ fuerunt in Arca, id eſt, de Hominibus, Animalibus & Cibarijs.

In libro duodecimo qui eſt quintus, de Diluuij generatione, incremento, & ſtatu.

In libro decimo tertio, qui eſt ſextus, de eiuſdem diluuij diminutione ac fine: & de ſacrificio quod Noë: ſtatim vt Arca egreſſus eſt, obtulit Deo.

In libro decimo quarto, qui eſt ſeptimus, de carnium eſu poſt diluuium hominibus conceſſo: de vetito ſanguinis eſu: de Iride ſigno

nunquam amplius venturi diluuij: de ebrietate ac nuditate Noë: de filiorum eius partim maledictione, partim benedictione.

In libro decimo quinto, qui est octauus, de prima hominum ex tribus filijs Noë post diluuium multiplicatione: de prima item gentium, nationum & regnorum origine.

In libro decimo sexto, qui est nonus, de ædificatione ciuitatis & turris Babel: de confusione ac diuisione linguarum atque hominum per omnem terræ orbem dispersione: de progenie Sem vsque ad Abraham: de Abrahæ ortu, coniugio & transmigratione ex Chaldæa in Mesopotamiam.

His autem nouem libris subiunctus est commentarius eiusdem Auctoris de Undecim Prophetiis Iacob, siue de Benedictionibus duodecim Patriarcharum, cuius Indicem, tam alphabeticum, quàm locorum sacræ Scripturæ, post finem eius Commentarij repperiet lector.

Quæ verò in singulis superiorum nouem librorum qui sunt proprij huius secundi tomi, visa nobis sunt cum ad agnitionem pulcherrima, tum ad varios legentium vsus commodissima: eorum nos copiosissimum Indicem & quasi Breuiarium quoddam totius operis, hoc loco prætexuimus.

IN

INDEX DISPVTATIONVM ET RERVM MEMORABILIVM,

QVAE IN SINGVLIS LIBRIS HVIVS secundi Tomi Commentariorum in Genesim tractantur.

Litera quæ est nota numeri, indicat numeros appositos in margine cuiuscunque libri, sequens verò paginam: p. principium, m. Medium: f. finem paginæ indicat. Quæ prænotata sunt in margine huiusmodi signo stellæ *, ea doctrinã moralem & allegoricam continent, quæ vsui Concionatoribus esse possit: vt ad ea Lectori indicanda, separatim proprium condere Indicem nõ sit opus.

IN OCTAVO LIBRO, ID EST PRIMO HVIVS Tomi secundi qui est de causa propter quam missum à Deo est diluuium.

IMprobitatem corũ hominũ qui fuerunt ante diluuiũ, quatuor rebus fuisse maxime insignẽ. Numero 1. pag.2

Examinatur narratio Berosi Anniani de institutis & moribus hominum qui fuerunt tempore diluuij. 3. & 4. pag.4

Multiplicatio hominum de qua loquitur Moses initio capitis sexti, quo tempore post Adamum & ante diluuium fieri cœpta sit. 6. 7. 8. pag. 5. & 6

Refellitur Traditio quædam de hominibus qui fuerunt ante diluuium, falso adscripta Methodio. 9. pag. 6

Moralis disputatio cur in congretionibus hominũ fere in exordio cum pauci sunt, magis viget virtus & vigor disciplinæ, quàm cum vehementer multiplicati sunt. 11. & 12. pag. 7

Intemperantia voluptatum numerosiorem facit procreationem feminarum quàm virorũ. 13. p. 8

Circa illud: *Videntes filij Dei filias hominum* de varia lectione illius vocis *filij Dei*.14. pag.9
Disputatio quid intelligi debeat per illam vocem Filij Dei. 15. pag.9
Mosem Filios Dei non appellasse Angelos, siue bonos siue malos.17. pag.10
Vocabulo illo, *Filij Dei*, posse quatuor genera hominum intelligi: sed præcipue posteros ipsius Seth.20.21.22. pag.11
* Quàm sit noxia & pestilens societas & consuetudo cum improbis, maximè verò cum mulieribus breuis disputatio ex sacris literis deprõpta. 25. pag.13
* Quidnam causæ sit cur sæpe qui optimi viri fuerant, peccando in sceleratissimos euadant. 26. pag.13
* Quemadmodum variis modis conatus sit Diabolus impedire Dei consilium & propositum prouehendi hominem in sedes illas cœlestes, è quibus mali Angeli deiecti fuerant, egregia Ruperti sententia.28. pag.14
De multitudine & grauitate Auctorum qui putauerunt filios Dei mixtos cũ mulieribus fuisse Angelos. 29.30.31.32. pag.15. & 16
Cur eam sententiam putet Cyrillus multis valde placuisse. 33. pag.17
Expenditur Casiani argumentatio qua supradictam sententiam refellit 34. pag.17
Bonos Angelos non fuisse de cœlo lapsos propter amorem mulierum, probatur tum ex sacra scriptura, tum etiam luculento B.Chrysostomi testimonio. 35. 36.37. pag.18.& 19
Disputatio, vtrum Dæmones fuerint quos Moses dixit mixtos esse cum mulieribus.38. pag.20
Mira, sed falsa Platonicos prodidisse de Natura & moribus Dæmonum.38.39. pag.20
De vario corpore Dæmonum, & sex eorum generibus secundum Psellum.42.43. pag.21
Opinio Francisci Georgij de Natura Dæmonum falsa & absurda.45. pag.22
Probatur ex sacra scriptura & èx Philosophia, Dęmonem non habere naruraliter corpus siue cœleste siue elementare, siue mixtum.46. pag.22.& 23
Dæmones non esse mortales, vt Plutarchus, Hesiodus, & Cardanus tradiderunt.48. pag.23
Si Dæmon haberet corpus aëreũ, esset multo inferior homine secundum naturam.50. pag.24
Discutitur ratio Caietani qua ille concludi existimauit Dæmones naturaliter habere corpus aëreum.51. pag.24
Aristoteles nullũ putauit esse corpus habens animam intellectiuam, quod non simul etiam haberet animam sensitiuam. 52. pag.25
Licet Dæmones essent naturaliter corporei, vim tamen generandi habere non possent 55. pag.25. & 26
Etiam si Dæmones haberent vim generandi, non possent tamen ex mulieribus quicquam generare, nedum hominem.57,58. pag.26. & 27.
Disputatio de Syluanis Faunis & Satyris vtrum fuerint in rerum natura & ex concubitu Dæmonum generati 60. pag.28
Disputatio de Dæmonibus, Incubis & Succubis. 63. & sequentibus. pag.29
Vtrum Gigantes fuerint generati à Dæmonibus incubis disputatio cũ Paulo Burgensi.66.pag.30.m
Disputatio vtrum Dæmones gaudeãt voluptatibus corporeis. 69. pag.31.m
Vitium luxuriæ quatuor rebus esse detestabilius ceteris vitiis. 71. pag,32.p
Disputatio vtrum Dęmõ per semen virile possit ex muliere generare hominem. 73. & seq. pag.32.f
Vtrũ Dæmon possit assumere corpus, quantum ad omnia simile humano.77. pag.34.m
An corpus assumptum à Dæmone, cognosci tactu possit non esse corpus viuum, & verè humanum.79. pag.35.m
Duæ notabiles historiæ ex Alexandro, quod corpora à dæmonibus assumpta, sint tactu frigida, nec mollitiem ac teporem carnis humanę reddere possint. 82.83.pag. 36.p.m
Disputatio Caietani quod dæmones ipsi confessi sint, se quamuis maximè cupiant, nõ posse tamen corpus facere simile humano, quantum ad tactum. 84.
* Quinque significationes, secũdum quas vocabulum, spiritus, vsurpatur in sacris literis. 85. pag. 38. m.& seq.
An quod monuit Chrysostomus, vocabulũ, carnis, semper in scriptura sumi in malam partem, & dici de homine carnali, id perpetuo verum sit.92. pag.40.m
* Quos appellet scriptura homines carnales.94. pag.41.p
* Præclara Gregorij sententia docentis quemadmodum homo qui rationalis est, fieri dicatur caro,95. pag.41.m
Quemadmodum Deus secundum Caietanum, tã bonos quàm malos in hac vita, ferè spiritualiter iudicat, non autem corporaliter. 98. pag.43.p
Disputatio circa illa verba: *Erũt dies illius centũ viginti annorũ:* Vtrum Deus vitam hominis post diluuiũ contraxerit ad annos tantum centum viginti.99. pag.43.f
Tempus illorum centum viginti annorum quod tunc Deus indulsit homini ad resipiscendum &

agendam pœnitẽtiam; vnde computari debeat.102. pag.45.p
Quot annorũ erat Noë, cum Deus ei locutus est ea verba quæ refert Moses sub initium capitis sexti. 103. pag.45.f
Disputatio de Gigantibus, quod genus hominũ intelligi debeat denotatum à Mose vocabulo Gigantum.111. pag.48.f
Quid Theodoretus, quid item Berosus Annianus disputent de Gigantibus.113. pag.49.13.
Commemorantur variæ proprietates quas diuina scriptura attribuere solet iis quos appellat ipsa Gigantes.116. pag 51.p
Disputatio cum Paulo Burgensi, an quos Moses appellat Gigantes, fuerint veri Dæmones assumptis corporibus naturam humanam mentientes.117. pag.51.f
De Etymologia vocis Hebrææ Nephilim quam Latinus interpres vertit Gigantes.118. pag.52.m.
De origine vocis Hebrææ, Refain qua voce significantur in sacris literis Gigantes.120. pag.52.f
Discutitur opinio eorum qui putarunt Gigantes esse quidem veros homines sed generatos tamen ex commixtione dæmonum ac mulierum.121. pag.53.p
Disputatur cõtra Frãciscum Georgium negantem Gigantes similiter atque ceteros homines citra dæmonum operam ex solis hominibus generari posse. 122. & sequentibus. pag.53.m.f
Gigantes non tantum fuisse ante diluuium, sed etiam post; etiã post aduentum, Saluatoris nostri.126. & sequentibus. pag.54.f.& seq.
Fabulas Poëtarum de Gigantibus, fortasse vt placet viris doctis, ex hac historia Mosis habuisse originem.129. pag.56
Quidnam Poëtæ de magnitudine, robore, forma, habitatione & pugna Gigantum cum Diis fabulati sint.129. 130.131.pag.56. m.f.57.p
* Quomodo intelligendum sit illud quod dixit Moses, cunctam cogitationem cordis illorum hominum fuisse intentam ad malum omni tempore.137. pag.59.m
Disputatio contra Hærericos nostri temporis aientes omnem actionem cuiuslibet hominis etiam iustificati esse peccatum.138. pag. 60.p
Hæreticos similes esse Sisypho in promouendis erroribus suis frustra laborantes.140. pag.60.f
Quomodo intelligendum sit quod dixit Isaias, Omnes iustitias nostras esse quasi pannum mẽstruatæ.142. pag.62.m
Illius sententiæ Dauidis: *Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuẽs*, Quatuor interpretationes ex Patribus deprõptę.144.pag.62.p
* Super illa verba: *Pœnituit Deũ quod hominem fecisset, &c.* Disputatio quomodo verè dicantur in Deo pœnitentia & dolor, continens erudita testimonia Iustini Martyris, Augustini, Theodoreti, Ruperti, & aliorũ. 151. & sequentibus. pag.64.65.
*Disputatio secũdum Augustinum Chrysostomum, Theodoretum & alios, cur Deus perire diluuio voluerit etiã animalia quæ nihil peccauerant. 161. & sequentibus. pag.69,70,71.

IN LIBRO NONO.
Qui est de laudibus Noë & ijs qui perierunt Diluuio.

MAGNÆ laudis & virtutis esse inter malos esse bonum: sicut grauis culpæ est inter bonos esse malũ, declaratur exemplis & sentẽtiis ex diuina scriptura productis.num.1.2. pag.73.
Nullo tempore adeo corruptũ fuisse genus humanum, vt non tunc etiam sui nominis cultores habuerit Deus.4. ibid.
De Etymologia nominis Noë quod significat quietem vel consolationem.5. pag.74.f
Quemadmodum Noë consolatus fuerit homines sui temporis ab operibus & laboribus cum eius tempore acciderit diluuium. 6. & sequentibus. pag.75.m.f.76. per totam paginam.
*Noë mysterio sui nominis illustrem fuisse Christi Domini figuram præclara Ruperti sententia. 11. pag.77.p
*Quid sit inuenire gratiam coram Deo, & quemadmodũ eam gratiam inuenerit Noë.12. pag.77.f & 78.p
Veram nobilitatem hominis non ex claritate parentum aut posterorum sed ex virtutum præstantia æstimari debere, egregia disputatio Ambrosij & Chrysostomi. 16. pag.79.m.f
Quid sit Noë fuisse iustum & perfectum, interpretatio Chrysostomi & Caietani.18. & 19. pag.80. per totam.
Quid sit Noë fuisse iustum in generatione sua.21. pag.81.p.m.f
*Quid sit quod de nonnullis legitur in sacra scriptura, Ambulare cum Deo vel coram Deo.22. pa.82.p.
*Disputatio an possit quisquam in hac vita verè appellari perfectus. 23. & sequentibus. pag. 82.f & 83.p.
Disputatio S. Augustini quomodo scriptura nonnullos appellet immaculatos, innocentes & absque peccato; cùm alibi eadẽ scriptura doceat neminem viuere sine peccato.24. pag.83.m
Qui sint perfecti in hac vita secundum Augustinum.25. pag.83.f
*Quinque modis posse appellari aliquos in hac vita perfectos. 26. pag.84.p
Laus Noë secundum Ezechielem proph. tam. 29. pag.88.m

Lucu

Euculentum eiusdem Noë præconium quod est in libro Ecclesiastici.30. pag.85.f
Encomium Noë secundum B.Paulum.31. pag.86.m
Quomodo Paulus appellet Noë hæredem iustitiæ, quæ per fidem est.32. pag.86.f.& seq.p
Explicatur sentētia Beati Petri aientis Deum nō peperciſſe originali mundo, sed octauum Noë iustitiæ præconem custodiuisse.33. pag.87.p
Testimonium Iosephi de Noë. 34. pag.87.m
Disputatio Chrysostomi de admirabili continentia Noë. 35. & sequentibus. pag.87.f.& seq.
Non esse improbabilem opinionem eorum, qui putauerunt Noë ante generationem Sem, Cham & Iaphet genuisse alios filios, sed eos tamen ante diluuium obiisse. 38. pag.89.p.
* Quomodo intelligendum sit terram ipsam pollui & corrūpi propter peccata hominum. 39. & sequentibus. pag.89.m.f
Quomodo Deus dicatur videre hominum peccata.43. pag.91.p
* Explicatio illius sententiæ: *Omnis caro corruperat viam suā*, & quam varia sit in sacris literis significatio illius vocis, via,44. & 45. pag.91.m.f
Vtrum tempore diluuij non solum homines sed etiam animalia (vt prodidit Lyranus Hebræos secutus) contra naturam inuicem commixta fuerint.46.
* Quid sit illud quod dixit Deus: *Finis vniuersæ carnis venit coram me.*48. pag.93.m
Prodigia & portenta in cœlo visa ingruente Longobardorum persecutione.50
Quomodo verum sit quod tradit scriptura, terram fuisse diluuio destructā & perditā.52.pag. 94.f
Disputatio, an omnes illi qui diluuio perierunt, æternis quoque suppliciis inferni damnati sint.53. pag.95.m
Exponitur sententia B. Hieronymi & Ruperti, qui sensisse videntur non omnes illos qui diluuio perierunt corporaliter, etiam spiritualiter periisse.53. & 54.pag. 95. & 96.
Christum post mortem descendisse secundum animam ad inferos testimonio multorum patrum demonstratur.55. pag 96.m
Christū iis qui erant in inferno prædicasse,& cum magno eorū fructu, opinionem esse multorum Patrum.56
Prædicationem Christi apud inferos profuisse iis qui Noëtico diluuio interierant, opinio Lyrani & Caietani.58.& sequentibus. pag.97.f
Tribus modis cogitari posse, eos qui perierunt Noëtico diluuio, non periisse omnes spiritualiter: sed nullū eorum modorum esse pro

probabilem.61. pag.98.f
Præter Noë & eos qui seruati sunt in Arca, non fuisse aliquos tempore diluuij iustos, probatur ex scriptura.62.& sequentibus. pag. 99.
Gratis dici à nonnullis, multos eorum qui perierunt diluuio, licet vsque ad id temporis fuissent improbi,attamen ingruente diluuio resipuisse & salutarem egisse pœnitentiam.65. pag.100.
Neminem eorum qui suppliciis inferni dānati erant,fuisse per Christi ad inferos discensum, inde liberatum,doctrinam & sentētiam esse Catholicā, multisque Patrū testimoniis comprobatam.67. & sequentibus. pag.100.f & seq.
Disputatur quid senserit Nazianzenus de iis quos Christus ex inferno eduxit.71. pag.102.m
Disputatio B. Augustini, quosnam Christus descendens in infernum solutos inferni doloribus inde eduxerit.72.& sequentibus. pag. 103.m
Valida argumentatio qua probatur neminem damnatorum inferni suppliciis,fuisse à Christo liberatum.76.& sequentibus. pag.104. f& seq. p.
An si Christus aliquos hominum liberasset inferni pœnis, consentaneum itidem sit aliquos etiā dæmonum liberaturum eum fuisse. 78. pag.105.m
* Quomodo intelligēda sit illa sententia Nahū prophetæ:*Non vindicabit Deus bis in id ipsum.* 80. & sequentibus. pag.106.p,m
* Quod B.Petrus dixit Actorum 2. Christum soluisse dolores inferni,quatuor modis exponitur.84. pag.107.f
* An ex sacris literis colligi possit, sinum Abrahæ siue limbum sanctorum patrum, fuisse intra terram & partem quandam inferni, de quo dubitasse videtur Sanctus Augustinus. 87. & sequentibus. pag. 108 f.& seq.
Quomodo intelligendum sit quod scripsit B.Petrus, etiam mortuis prædicatum fuisse Christi Euangelium.89.& sequentibus. pag. 109.f & seq.
Quid sit quod Paulus quodam loco dixit, aliquos baptizari pro mortuis:92. pag.110.f
Quomodo sit intelligendum quod dixit B.Petrus, Christum prædicasse iis qui erant in carcere spiritibus, &c. 93. & sequentibus. pag.111.m
Quid significet in Scriptura, præter vulgatam significationem,vocabulum carceris.94. pag.112,p
Sicut Scriptura nominat hominem vocabulo carnis, ita etiam vocabulo spiritus.95. pag.112.m
Animaduersio in Caietanum qui dixit eos qui perierunt diluuio, fuisse incredulos quidē Noë, sed non Deo.99.& 100. pag.114 m.f

IN LIBRO DECIMO.

Qui est de Arca Noë.

TRIA commemorari in sacris literis Dei non solũ iussu sed etiam designatione & præscriptione effecta ab hominibus, Mosaicum Tabernaculum, Salomonis Templũ & Arcã Noë: sed hãc fuisse illis mirabiliorem, quinq; de causis. num. 1. pag. 116.

Refellitur Berosus Annianus dicẽs, Noë syderum obseruatione præuidisse venturum diluuium. 2. pag. 117. m

Disputatur cur appellata potius sit Arca quàm nauis. 3. & 4. pag. 117. f 118. p

Ratem illam qua Deucalion, vt fabulantur Poëtæ, seruatus est diluuio, etiam vocabulo Arcæ appellatam esse: & illam fabulam ex Historia, Mosis multis admixtis mendaciis fluxisse. 5. pag. 118. f

Ex quo genere lignorum confecta sit Arca Noë. 6. & sequentibus. pag. 119.

Non idem genus ligni omnibus Arcæ partibus fabricandis idoneum esse potuisse. 8.

Vbi reperiri potuerint ligna, quæ tantæ magnitudini Arcæ construendæ sufficerẽt. 9. pag. 120. m

Commendatio cedrorum in sacris literis. 10. pag. 120. f 121. p

De natura & viribus bituminis. 12. pag. 121. m. f

Cur Deus iussit Arcam intrinsecus & extrinsecus bitumine vngi. 13. pag. 121. f & 122. p

Disputatio de magnitudine & capacitate Arcæ. 14. pag. 122. m

Talem fuisse proportionem dimensionũ Arcæ, qualis est dimensionũ corporis humani. 14. pa. 122. f

De variis mensurarum generibus: quid sit Passus, Vlna, Cubitus vel cubitũ, pes, palmus & digitus. 15. pag. 123. p

Apud Hebræos duplex fuisse genus cubiti, alterum vulgare, & sesquipedale; alterum quod appellatur verum & perfectum, vulgari maius vno palmo; minus autẽ quàm hoc erat vno digito, cubitum Regium, cuius meminit Herodotus. 16. pag. 123. m

Quale sit cubitum illud quod Deuteronomij capite tertio appellatur cubitum virile seu virilis manus. 17. pag. 123. f

Capacitatem totius Arcæ secũdum rationem geometricã fuisse vulgarium cubitorum solidorũ quadringentorum & quinquaginta mille. 19. pag. 124. m.

An cubitum sacrum quo magnitudo Arcæ & Mosaici tabernaculi ac Templi Salomonis definita est, fuerit ferè duplo maius quàm vulgare & vsitatum. 21. pag. 125. p

Argumentatio & demonstratio mathematica, qua probare quidam conati sunt mensuram cubiti sacri fuisse eam quæproxime antea definita est. 23. pag. 125. f & 126.

An Mare æneum quod erat in templo Salomonis, & quod Scriptura dicit fuisse rotundũ, existimandũ sit fuisse mathematicè & perfectè rotundum. 24. pag. 127. m

Cum dicit Scriptura, longitudinem templi Salomonis fuisse sexaginta cubitorum in prima mensura, quid significare voluerit illis verbis, (in prima mensura.) 25. pag. 127. f 128.

Sentẽtia Origenis censentis Mosem locutum esse de cubitis geometricis, eum definiuit magnitudinem Arcę. vnumquodque autem cubitum geometricum definitur ab Origene nouem pedibus, & continet sex cubita vulgaria. 27. pag. 129. p.

Discutitur expositio & defensio prædictæ opinionis Origenis excogitata à Ioanne Buteone. 28. pag. 130. f

Confutatio sententiæ Origenis; & demonstratio, Mosem neque hoc loco nec alibi vspiã in suis libris locutum esse de cubitis geometricis. 31. pag. 132. f

Quam fuisset enormis nec vlli vsui magnitudo & capacitas Arcæ, si ea constitisset cubitis geometricis, vt censuit Origenes. 32. pag. 133. p

A quibus hominibus ædificata sit Arca. 33. pag. 133. f

Mira de nauigio Hieronis Syracusarum regis. 34. pag. 134. p

De Ephesino templo Dianæ; & sublata contradictio ex iis quæ de eo scripsit Plinius. 35. pag. 134. p.

Refellitur Berosus Annianus apud quem legitur septuaginta octo annos in fabricanda Arca esse consumptos. 36. pag. 134. f

Disputatur an vetus & communis opinio de centum annis in fabricanda Arca, exactis, & vera & certa sit. 37. & sequentibus. pag. 135. p. m

Quinque potissimum spectanda esse in structura Arcæ Noëticæ, primo tabulata siue contignationes eius, vel vt vocat Latinus interpres, cœnacula; deinde mansiones ad habitationem animalium; præterea ostium Arcæ; ad hæc fenestram; postremo culmen & fastigium Arcæ. 39. pag. 135. f

Disputatio, quot fuerint partes principales Arcæ: partes dico, quarum singulæ totam Arcæ longitudinem & latitudinem continebant, altitudinis verò tãtum partem aliquam. num. 40.

Opinio Origenis facientis quinque partes Arcæ. 41. pag. 137. m

An Septuaginta Interpretes dicẽtes Arcã fuisse bicameratã & tricameratã, significare voluerint eam habuisse quinq; cameras vt interpretatus est Origenes: an tantum tres, vt exponit B. Augustinus. 42. pag. 138. p.

Opinio Lyrani, Toſtati & Carthuſiani, & Hiſtoriæ Scholaſticæ, quinque partitam fuiſſe Arcam, ſed aliter tamen atque eam diſtinxit Origenes.43. pag.138,f
Auctoris opinio, qui prẽter fundum & ſentinam Arcæ, tres facit principales eius partes: infimam, ad habitationem animalium terreſtrium; mediam, ad conſeruationem cibariorũ; ſupremã, ad habitationẽ hominũ & auium. 44.
Infima pars Arcæ erat alta octo vel nouem cubitis: media octo cubitis: ſuprema, nouem vel decem: fundus autem Arcæ, quẽ vocant ſentinam, quatuor vel quinque cubitis.44. pag.138.f & ſeq.p.m
Quid appellet Latinus interpres in Arca cœnacula & triſtega. 45. pag.139.f
Cum dicitur: *Deorſum facies cœnacula triſtega*, quid ſignificet illud *Deorſum* & quo referri debeat. 46.& ſequentibus. pag. 140. m.f & ſeq.p
Diſputatio de mãſionibus quæ fuerunt in Arca.47. pag.141.m
In ea parte Arcæ quæ deſtinata erat habitationi animalium, deſignari potuiſſe trecentas manſiones capiendis omnibus animalibus quę in Arca fuerunt abũde ſufficientes: quęlibet verò manſiũcula habebat ſex cubitos lõgitudinis totidemque latitudinis, octo autem vel nouem altitudinis.48.
Deſcriptio eius partis Arcæ in qua erant cibaria.49. pag.142.m
Quemadmodum & pabula & potus in Arca diſpenſaretur omnibus animalibus.50. Ibid.
Deſcriptio ſupremæ partis Arcæ, in qua erant homines ſecũdum Buteonem.51. pag 142.f
Diſputatio cum Hugone Sancti Victoris vtrum extra Arcam fuerint aliquæ manſiunculæ extrinſecus affixæ ipſi Arcæ in vſum animalium quæ nominantur amphibia. num.52. pag. 142.m.f
Animalia amphibia poſſe diu in aquis degere, nec aquatili pabulo prorſus indigere. 53. pag.144.m
Diſputatio de oſtio Arcæ: ex quo latere Arcæ fuerit oſtium, & in qua parte eius, ſupremáne an media, an infima.54. pag.144.f & ſeq.p
Quomodo animalia facile potuerint aſcendere & ingredi in Arcam.57.& 58. pag.146.p.m
Diſputatio de feneſtra Arcæ. 59. pag.146.m
Opinio Hebræorum, Arcam habuiſſe lumen à prægrandi quadam gemma fulgentiſsima. 60. pag.146.f
Aliorum opinio, in ſuprema parte Arcæ ſub tecto fuiſſe in circuitu plures feneſtras ſpeculari lapide vel ex vitro aut chryſtallo. 61. pag.146.f.& ſeq.
Buteo vnam tãtum facit feneſtram ſed perlucidam.62. pag.147.p
Quan

Quanta fuerit feneſtræ magnitudo. 63. pag.147.p
Diſputatio qualis fuerit figura & forma ſtructuræ Arcæ: enarrantur variæ Auctorum opiniones & refelluntur.64. pag.147.f
Prima opinio Origenis. 65. & ſequentibus. pag.148.f.& ſeq. p.m
Secunda opinio Hugonis. num.69. pag.149.f
Tertia opinio Caietani.72. pag. 151.f.152
Quarta opinio Nicolai de Lyra. 73. pag.153.m
Quinta opinio Ioãnis Buteonis.75. pag.154.f
An tecti altitudo vnius tantùm cubiti, ſufficiens fuerit ad commodam eius decliuitatem & delapſum aquæ.75. pag.155.p

*DISPVTATIO.

De Myſtica, id eſt, Allegorica & Tropologica interpretatione atque intelligentia Noëticæ Arcæ.

ARCAM Noë præter hiſtoriam rerũ quæ narrantur à Moſe, præſignificaſſe multa. Eccleſiæ Chriſti myſteria, dubitare ne dum negare fas non eſſe.77. pag.156.p

Tractatur triplex Arcæ interpretatio myſtica, Secundum Phyſiologiam, Allegoriam, & Tropologiam.78. pag.156.m
Pulcherrima diſputatio B. Ambroſij declarantis ſimilitudinem Arcæ & corporis humani quantum ad omnia, quæ de illa tradit Moſes. 80. & ſequent. pag.157. f.& ſeq.
Quomodo Arca Noë ſecundum Allegoriam figura fuit Eccleſiæ Chriſti.84.& ſequent. pag.161.p
Noë tam nomine quàm factis fuiſſe Chriſti figuram.84. ibidem.
De duplici quiete quam Chriſtus humano generi attulit.85. pag. 161.m
Quomodo paſtores, & Doctores Eccleſiæ, ſint velut ligna quadrata, è quibus conſtabat Arca. 87. pag.162.m
Quomodo veros Chriſtianos oporteat bitumine vngi intrinſecus & extrinſecus ad ſimilitudinem Arcæ.88. pag.162.f
Quemadmodum in Arca diuerſitas erat manſionum pro diuerſitate animalium & hominum: ita in domo Dei manſiones multæ ſunt pro diuerſitate meritorum & præmiorum.89. pag.163.p
Quid allegoricè ſignificet, Arcam fuiſſe ad vnum cubitum ſuperne collectam: quid, habuiſſe vnum oſtium à latere: & ex vna tantùm feneſtra lumen accepiſſe. nu.96. pag.163.f
Sicut Arca omnis generis animalia, & tã munda quàm immũda continebat: ſic in Eccleſia ſunt perfecti & imperfecti, ſunt boni & mali.91. pag.164.m

Cur boni signentur numero septenario, mali verò numero binario. 91. ibid.
Longitudo Arcæ denotabat fidem, latitudo Charitatem, altitudo celsitudinem diuinæ sapientiæ, & perfectionis Euangelicæ. 92. pag.164.f
Arcam fuisse in imo amplã, in summo autem angustam: pulcherrime B. Gregorius applicat ad Ecclesiam. 93. pag.165.p
Quemadmodum Arca Noë secundum Tropologiam fuerit figura viri sapientis & perfecti, Origenis disputatio. 94. pag.165.f
Quæ de Arca scripsit Moses, ea præclare ad animã hominis accommodat Hugo Sancti Victoris. 95 & sequentib. pag.166.m
Quid sit ostium & fenestra Animæ, per quæ illa exit foras vel ad actionem vel ad contemplationem. 97. pag.167.f
De quatuor modis quibus noster animus exit foras ad actionem. 98. pag.168.m
De quatuor modis quibus eximus foras per contemplationem: & de quadruplici consideratione creaturarum. 99. pag.168.f
Omnem creaturam his tribus vocibus loqui nobis: Accipe, Redde, Fuge. Accipe beneficiũ: Redde debitum: Fuge supplicium. Primam vocem, esse famulantis; secundam admonentis; tertiam, comminãtis. 99. pag.169.p
Tres mansiones in Arca, significare in Anima tria cogitationum genera. 100. pag.169.f

IN LIBRO VNDECIMO.

De ijs quæ fuerunt in arca Noë: id est, de Hominibus, Animalibus, & Cibarijs.

DE Nomine vxoris Noë, & vxorum filiorum eius secundum Berosum Annianũ, secundum Gnosticos, & secundum Epiphaniũ. Numero. 1. p.172.m
Nec homines, nec animalia, dum fuerunt in Arca, vacasse generationi. 2. pag.172.f
Vbi fuerit Henoch tempore diluuij. 3. pag.173.p
Solum Noë dignum fuisse qui diluuij exitio seruaretur: ceteros autem seruatos esse tum illius causa, tum quò post diluuium reparandi generis humani auctores essent. 4. pag.173.f
Cur sicut in exordio mundi Deus ex vno homine ceteros procreauit, non itidẽ quoque fecerit post diluuium. 4. ibidem
* Disputatio de mundis & immundis animalibus in Arcam ingressis: & quæ appellentur munda, quæ verò immunda animalia. 5. pag.174.m
Disputatio, vtrum ante legem Mosis & ante diluuium fuerit distinctio mundorũ & immundorum animalium. 6. & sequentibus. pag.174.f
Multa quæ lege Mosis sancita sunt fuisse antea in vsu apud probos & pios viros. 8. pag.175.f
Disputatur contra quosdã Hebræorum Rabbinos, multa fuisse licita ante legem Mosis, quæ postea per eam legem Hebræis interdicta sunt. 9. pag.176.m
Quid significet illud: *Septena & septena*, vtrum septem tantùm, an verò quatuordecim: & item illud *bina & bina*, an significet quatuor, an duo tantùm. 10. & seq. pag.177
Cur Deus iussit in Arcam recipi plura de mundis animalibus, quàm de immundis. 12. & sequen. pag.178
Cur de mundis animalibus nec plura nec pauciora quàm septem in Arcam ingredi voluerit Deus. 14. pag.179.p
Quid tradat Ambrosius de virtute numeri septenarij. 14. ibid.
* An, vt significat Chrysostomus, contẽnenda sint mysteria numerorum quæ multi curiosè admodum ac religiosè scrutantur. 15. & sequẽt. pag.179.m.f.& seq.p.m
Probabilis admodum ratio cur septem de mundis animalibus ingressa sint in Arcam. 18. pag. 180.m.f
Explicantur quatuor dubitationes de animalibus ingressis in Arcam. 19. pag.181.p
* Cur sicut in animalibus terrestribus, nõ ita quoque in auibus posita sit distinctio mundarum & immundarũ. 21. pag.181.f.& seq.
Disputatio quemadmodum animalia ex omnibus terræ locis adducta fuerint ad Arcam. 24. pag. 183.p
Nõ fuisse adducta ab ipsomet Noë, vt significat Philo. 24. ibid.
Non venisse animalia in Arcam sua sponte, quò iam inchoatum effugerent diluuium, vt videtur indicare Hugo. 25. pag.183.m.f
Fuisse animalia ministerio Angelorum congregata & ducta ad Arcam. 26. pag.183.f.& seq.
Reprehẽditur Philo huiusmodi ponens discrimen inter Arcã Noë & Paradisum terrestrem: quòd in illa fuerunt homines & de quolibet genere animalium: in hoc autem, homines tantùm & nullum animal. num. 27 & 28. pag. 184
Tria genera animalium non esse in Arcam ingressa: vnũ fuit Aquatilium, quibus nihil nocere poterat diluuium: alterum illorum quæ ex putrescente materia generantur: tertium eorum quæ ex diuersæ speciei animalium commixtione procreantur. 29. pag. 185.p
Sex species animalium ex putri materia nascentium. 30. pag.185.f
Supradicta tria animalium genera non fuisse in Arca, demonstratur ex narratione Mosis & proba-

tur præclaro B. Augustini testimonio.30.&31 pag.185.f.&seq.

De animalibus quæ fuerunt in Arca.

QVINQVE genera animalium ingressa sunt in Arcã: Aues, Reptilia, Quadrupeda carniuora, Quadrupeda non carniuora & magni corporis, denique Quadrupeda nõ carniuora & minori corpore prædita.32. pag.187.m

Exponuntur tres causæ cur Auctor in commemoratione animalium quæ ingressa sunt in Arcam, admirabiles nec quibus-vis notas quorundam naturas & vires breuiter indicare voluerit.33. pag.127.f

Animalium reptilium quæ ingressa sunt in Arcã, memorantur viginti quinque species.34. pag.188.p

* Vbi sint alati angues qui solo afflatu aut etiam obtutu propius accedentes interimant.34. ibidem

* Vtrum viperæ in partu rumpantur & interficiantur à suis catulis.35.&36. pag.188.m.f

Quomodo intelligendum sit illud quod scriptum est apud Esaiam cap.14. *De radice colubri egredietur regulus, & semẽ eius absorbens volucrem.37.* pag.189.p

De Basilisco qui Romæ sub quodã fornice stabulatus, afflatu valde exitiosus Romanis fuit.37. ibid.

* Mira de Tarantulis Apuliæ.39. pag.189.f

Ab hac specie diuersam esse quæ vulgo Romæ Terantula nominatur.39. ibid.

Cur nullius fere animalis tam subtiliter & copiose naturam ac mores persecutus sit Aristoteles vt Chamælæontis.40. pag.189.f. & seq.p

* Vtrum Chamęlæon solo pascatur aëre, & in quoslibet mutetur colores.41.& 42. pag.190.f

* Mira Scytalis serpentis natura.43. ibidem.

De variis & miris Serpentum generibus.43.& 44. 190.f.& seq.p

De Hydro & Hydra.45.pag.191.m

Carniuororum animalium quæ ingressa sunt in Arcam, triginta quinque species exponuntur.46. pag.191.f

* De Draconibus Atlantici montis, & qui sunt ad Gangem fluuium: quorum oculi dicuntur esse lapilli pretiosi fulgoris ignei: de Draconibus item ex Aquila & Lupa generatis.46. pag.192.p

De Panthera.47. pag.192.m

De Tigri.48. pag.192.f

De Lupo ceruario, qui & Thos nominatur.49. pag.193.p

Lyncem è luporum genere esse: an differat à lupo ceruario: an eius vrina concrescat in duritiem pretiosi calculi.50. pag.193.m

Sphingen inter Simias numerari, & quale animal sit, cuiusque ingenij & morum.51. pag.193.f

De Hyæna.52. pag.194.p

De Lycaone quale animal verè sit & quale fingatur à Poëtis.53. pag.194.p

Vbi sint feles volantes, & tamen sine alis.54. pag.194.m

De Leocrotuta.55. pag.194.f

Quale animal Eale sit.56.pag.194.f

De Boa serpente.56. ibid.

Mira forma serpentium qui sunt in Calicut; quadrupedes enim sunt, suillo capite sine veneno, sed nihilo minus tamen homines dentibus conficientes.57. ibid.

De Tauro qui cornua habet mobilia.58. pag.195.p

De Chao & Cæpho.58. ibib.

Crocuta ex cane lupoque concepta, omnia dentibus frangens, protinusque deuorata conficiens ventre.59. ibid.

* Describitur admirabilis natura cuiusdam bestiæ, quæ Sclauonice appellatur Rossomacha.60. pag.195.m

DISPVTATIO.

De animalibus non carniuoris & magni corporis quæ Arcam ingressa sunt.

HVIVSMODI animalium commemorantur quatuor & triginta species.62.pag.196.p

* De Rhinocerote & Monocerote, ex Plinio Solino & Cardano mira traduntur.62.& 63. ibid.p.m

De Bubalo qui in Italia vulgo appellatur Buffalus.64. pag.196.f

Ab hoc diuersum esse quem Aristoteles & sacra scriptura nominant Bubalum.64.& 65. pag.196.f & seq.p

Mira de Onagris quorum frequens in diuinis litteris est mentio.66. pag.197.m

Quale animal sit Vrus, descriptio Cæsaris.68. pag.198.p

De Bonaso & Bisonte.69. ibid

De Tarando qui colore fit assimilis cuicunque rei appropinquauerit.70. ibid.

* De Strutiocamelo.71. pag.198.f

Tragelaphus quale animal sit.71. pag.199.p

Musio proprium Sardiniæ animal, cerui philo, magnitudine, cornibus arietinis retro curuis.73. pag.199.m

* De Animali quod vulgo Magna bestia appellatur, cuius vngula collo appensa comitiali morbo auxiliari creditur, de scriptio eius ex Cardano.74. pag.199.m

* Inter Quadrupedes nullum animal visum quibusdam est mirabilius eo genere bouis quem fert Noua Hispania, & nominatur Hispanice Corcobado, id est gibbosum: quod animal incredibile dictu est, quot vsus indigenis prebeat.75. pag.199.f

DISPVTATIO.

De Animalibus non carniuoris & minori corpore præditis in arcam ingressis, quorum triginta septem species commemorantur.

DE Hystrice. 76. pag. 200.m

*Sciuri admirabilis solertia. 77. pag. 200.f

De Machli. 78. pag. 201.p.

* Alce, quale animal sit, eleganter descripsit Cęsar. 79. pag. 201.p.m

*Quatuor genera Simiarum, & mira de Cercopitheco. 83. pa. 202.p

* Allopecopithicon, Aethiopicum animal partim vulpi, partim Simiæ simile quasi crumenam habens sub vētre qua catulos gerit, nec dimittit nisi dum lactare vult: cuius in hoc similis est Chiurca. 85. pag. 202.f.& seq.p

De Animali quod in Brasilia vocatur Tato. 86. pag. 203 p

Octo species Caprarum. 87. ibid.

* Admiranda narrantur de Ibicibus. 88. pag. 203.m

De quodam animali admirabilis naturæ, sed innominati, ex narratione Cardani. 91. pag. 204.m

De Marmota. 92. pag. 204.f

* De quodam animali Iaponico quod cum sit terrestre, & magnitudine ac forma non dissimile canis, certo quodam tempore frequentans mare paulatim ac membratim mutatur in piscem. 93. pag. 205.p

De Aiotocheli. 94. pag. 205.m

Vtrum in Arca Noë fuerit auis quæ appellatur Phœnix. 95. pag. 205.f

* Num credibilia sint quæ de Phœnice à multis prodita sunt, an potius ea pro fabulosis haberi debeant. 96. pag. 206.p

An rationi philosophicæ consentaneum sit, esse in rebus corruptibilibus speciem aliquam quæ nullo tempore habeat nisi vnicum duntaxat indiuiduum. 97. pag. 207.m.f

* Qualis sit generatio Phœnicis. 98. pag. 208.p

Si Phœnix est in rerum natura, fuisse eam probatur in Arca Noë. 99. pag. 208.f

Disputatur, Arcam fuisse abunde capacem omnium animalium, quæ in eam ingredi debebāt. 100. pag. 209.m

* Quæ fuerint olim munda animalia, demonstratur ex sacra scriptura: quæ verò animalia ruminent, docetur ex iis quæ tradit Aristoteles. 101. pag. 209.f

Cur multis videatur incredibile Arcam illam fuisse capacem omnium animalium. 102. pag. 210.f

De variis generibus escarum quæ illata sunt in Arcam ad victum animalium & hominum. 102. pag. 211.m.& seq.p

Vtrū animalia carniuora dum fuerunt in Arca vescerentur carnibus. 103. pag. 212.

Præ

Preclara sententia B. Augustini, docentis quatuor modis potuisse animalia carniuora sine carnibus sustentari dum fuerunt in Arca. 103. pag. 212.m

An quicquid est naturale alicui, non possit vllo modo remoueri ab eo. 104. pag. 213.m

Dupliciter aliquid dici naturale, vel consequens naturam specificam, vel constitutionē indiuidualem. 105. pag. 214.p

Probatur tripliciter nullum animal dum fuit in Arca, vsum esse pro cibo carnibus animalium. 106. pag. 214.m

Disputatio an omnium escarum & cibariorum quæ ad annuum victum animaliū satis essent, capax fuerit Arca. 107. pag. 215.p

Etiamsi carniuora animalia dum fuerunt in Arca, nutrita sint carnibus aliorum animalium; nihilominus tamen Arcam, vt à nobis designata est, fuisse omnibus animalibus capiendis sufficiētem 108. pag. 216.

IN LIBRO DVODECIMO.

De diluuij generatione, incremento & statu.

HISTORIAM diluuij tam diligēter à Mose narratam esse, vt nihil quod alicuius momenti sit, ad eam pertinens, ne à curioso quidem lectore desiderari possit. 1. pag. 219.p

Cur Noë septem diebus ante initium diluuij ingressus fuerit Arcam. 2. pag. 220.p

An, cum dixit Moses cœptum esse diluuium anno sexcentesimo Noë, fuerit ne tantùm inchoatus, an vero iam expletus ille sexcētesimus annus. 3. pag. 221.

Cum dicitur, diluuium esse factum mense secundo, disputatur respectu cuius anni dicatur ille mensis secundus. 4. pag. 222.p

Opinio eorum qui cēsent diluuium esse inceptum in Autumno. 4. pag. 222.f

Plerosque auctores Ecclesiasticos prodidisse diluuium incepisse verno tempore, quo scilicet tempore creatus fuerat mundus. 5. & sequentibus. pag. 223.

Mensem qui fecit initium diluuij, appellari secundum, respectu anni ætatis Noë. 8. pag. 224.m

De causis diluuij, quas Moses duas fuisse significauit. 9. pag. 225.p

Philo tres causas diluuij tradit. 10.

De quinque causis diluuiorū secundum Senecam. 11. pag. 226.p.

Reprehenditur Seneca dicens generale diluuium naturali necessitate fieri, nec semel tantum; sed sæpe factum esse, sæpeque in posterum fieri debere, & in eo omnia animalia hominesque prorsus occidere, & rursus naturaliter regenerari. 12. pag. 227.m

Ouidius diluuium Deucalionis describēs, tres causas eius indicauit. 13. pag.228.
Disputatio circa illa verba Mosis: *Et omnes fontes abyssi magnæ rupti sunt*, quænā fuerit illa abyssus magna.14.& seq. pag.229.p.m
An Abyssus illa sit is quem Plato & Poëtæ veteres appellarūt Tartarum latentem intra terram,quem illi faciūt originem & finem omnium aquarum terrestriu m.15.& 16. pag.229.m.f.& seq.p
An vocabulo Abysi intelligere oporteat ipsum Oceanum,qui altissime inundans omnē terrā, effecerit diluuium.17. pag.230.m
Sentētia Caietani de fontibus abyssi & de Cataractis cœli. 19. pag. 231.m
Auctoris sententia quid vocabulo Abysi Moses significauerit. 20. pag.231.f
Disputatio de cataractis cœli apertis ad efficiendum diluuium. 21. & sequentibus.
De varia significatione huius vocis, cataractæ.21. pa.232.m.f.& seq.p
Disputatur, cœlum astriferum non esse apertum, vt hoc sæculo putarunt Eugubinus & Oleaster, & nonnulli etiam ante Bedā. 23. & sequentibus. pag. 233. m. f. & seq.p.m
Auctoris interpretatio, quid sit, apertas esse cataractas vel fenestras cœli.26.& seq. pag 234.f.& seq.p.
* Scripturam vsurpare nomen cataractæ ad significandam ingentem siue bonorum,siue malorū abundantiam.27. pag.235.m
* Tropologia huius loci ex Ambrosio.29. pag.236.p
Disputatio de pluuia quadraginta dierū, ex qua præcipuè factū est diluuiū.30.& seq. pag.237.238.
* Cur Scriptura nonnunquam distinctè dicat aliquid factum esse tot diebus, & tot noctibus. 30. pag.237.p
Vnde tam ingens & cōtinua pluuia generari potuerit.32. pag.237.f
Vtra fuerit causa principalior diluuij, aquāne pluuialis, an terrestris.33. ibid.
* Morale documentū Chrysostomi circa hanc pluuiā.34. pag.238.p
Quid significet illud quod dixit Moses, in articulo illius diei ingressum esse Noë in Arcam. 35, pag.239.p
Quo die Noë ingressus sit Arcam, 38. pag.240.m
Quid sit illud quod ait Moses de Noë: *Et inclusit eum Dominus deforis*.39. pag.241.p
* Præclara Chrysostomi disputatio de malis, quæ passus est Noë intra Arcam conclusus. 40. & sequentibus. pag.242.
Disputatio vtrum omnes montes terræ aquis diluuij operti fuerint. 43. pag.143.m
Refellitur opinio Caietani aiētis ad vertices aliquorum montiū non peruenisse aquas diluuij.44. seq. pag.244.p.m.f.& seq.p
Discutiūtur quæ ab auctoribus tradita sunt de altitudine montium Olympi,Atho & Atlantis.46.& seq. pag.245.m.f.& seq.p
Nullum esse in terris montem qui mediam aëris regionem transcendat.48. pag.246.f
* Egregium contēnendæ vitæ, Platonis exemplum. 49.pag.247.p
Disputatio,an diluuium peruenerit ad mediam vsque regionem aëris.51. pag.247.f.& seq.
Qui fuerint illi cœli quos B.Petrus significat periisse diluuio.52.pag. 248.m
Quanto tempore durauerit diluuium omnem terram obruens. 55. pag.249.f
Cum Moses ait aquas obtinuisse terram cētum quinquaginta diebus, quæritur vnde tempus illorum dierum computari debeat. 55.& seq. p.249.250.& 251.p.m
Refelluntur Stoici & Berosus Annianus & Petrus Aliacēsis & alij qui putarunt diluuium ex causis naturalibus effici & prænosci potuisse.60.& sequent. pag.251. f.252.p.m
Diluuium per Dei omnipotentiam esse factū,probatur ex sacra scriptura 64.65.pag. 252.f.253.p.m
Nec secundum Platonem, nec secundum Aristotelem diluuium generale posse fieri.66. pag 253. f.254.p

Quatuor rationibus probatur diluuium Noëticum non esse factum ex solis causis naturalibus. 67.& sequent. 254.m.f.255.p.m. f.256.p.m.f
Argumentatio physica,quod astrorum vi & efficientia generale diluuium effici nequeat:nec per lumen aut motum, nec per genus aliquod influentiarum.71. & seq. pag.256.p
Commemorantur auctores Ethnici,qui diluuij Noëtici vel mentionem vel significationem aliquam fecerunt. 74. & sequentibus. pag.257.m.f.258.p.m.f
Quomodo intelligendum sit quod scripsit B. Augustinus, nullis historicis notum fuisse diluuium Noëticum.78. pag.258.f
De diluuio Ogygis quod fuit mille viginti annis ante primā Olympiadem.79. pag.259.p
Diluuium Ogygis fuisse eo tempore quo Iacob patriarcha annum circiter nonagesimū ætatis agebat:& post Noëticum diluuium annis ferme quingentis quadraginta.81. pag.259.f
Reiicitur Ioannes Annius qui dixit idem fuisse Ogygianū diluuium atque Noëticum.82. pag.260.p
Animaduersio in Iustinū, Clementem Alexādrinum & Eusebium, qui prodiderūt eo tempore contigisse diluuiū Ogygis, quo tempore Moses eduxit populū Hebræum ex Aegypto.82. ibidem

Disputatur de diluuio Deucalionis: & primo quidem sub quo rege Atticæ factũ sit. 83. pag. 260. m. f

De tempore quo euenit diluuium Deucalionis, variæ Auctorum sententiæ memorantur. 84. pag. 261. p

Auctor sequens Eusebium & Orosium, Deucalioneum diluuium posterius facit Ogygiano ducentis triginta annis, & censet incurrisse in annum ætatis Mosis quinquagesimum, & fuisse post Noëticum diluuium septingentis circiter ac septuaginta annis. 85. pag. 261 m

Eodem sæculo cõtigisse decem plagas Ægypti, diluuium Deucalionis, & Phaëtontis incendium. 86. pag. 261. f

IN LIBRO XIII.

Qui est de diminutione & fine diluuij.

DISPVTATIO Theologica & moralis quo modo Deus dicatur recordari & obliuisci tam bonorum quàm malorum. 1. & sequentibus. pag. 264. m. f. & seq. p. m. f

Quemadmodum debeat intelligi quod dixit Paulus Deo non esse curam de bobus. 4. pag. 265. f

Præcepta quæ per legem Mosis data sunt de animalibus, ad quem finem data fuerint. 5. pag. 266. m

De duabus causis propter quas incepit diminutio diluuij. 6. & seq. pag. 266. f. 267. p. m. f. 268. p

Quis fuerit ille spiritus quem misit Deus ad siccandas diluuij aquas. 11. pag. 268. f

An ille spiritus intelligendus sit Spiritus sanctus, an Sol, an vẽtus aliquis. 12. & seq. pag. 269. m. f. 270. p. m

Vtrum ventus ille siccans aquas diluuij, naturaliter generatus sit. 16. pag. 270. f

An illius venti potentia siccandi aquas diluuij, fuerit naturalis. 17. pag. 271. p

Quando facta sit occlusio fontium abyssi. 18. pag. 271. m. f. 272. p. m. f

Quoto mense & quoto die mensis fieri cœperit decrementum diluuij. 21. pag. 273. p. m. f

Animaduersio in Iosephum: cuius vel falsam esse sententiã, vel mendosam scripturam ostenditur. 23. pag. 274. p

* Morale documentũ, quemadmodum Deus vitam seruorum suorum ex rebus secundis & aduersis salutari tẽperamento misceat, vt inter spem & metum cauti & tuti incedant. 24. pag. 274. m. f

* Malorum hominum interitũ dupliciter vtilem esse bonis. 25. pag. 275. p

* De bonitate Dei non solum erga homines sed etiam animalia. 26. pag. 275. m

* Explicatur illa sententia Salomonis: *Nouit iustus iumentorum suorum animas. 26.* ibid.

* Historia de singulari Xenocratis humanitate erga animalia simili eius quam in B. Francisco enituisse legimus. 27. pag. 245. f

* Politicum documentum, si Deus ad ea quæ per se agere posset, vtitur ministerio & opera creaturarum, quo magis bonitatem & beneficentiam suam demonstret, & rerum à se creatarum conditionem commendet & ornet: eo magis id Principes imitari oportere cum ministros probos, prudentes ac fideles nacti sunt? 28. & 29. pag. 276. p. m

* Quemadmodum omnis creatura promptissime deseruiat Deo, siue ad vltionem improborum hominum, siue ad bonorum consolationem & conseruationem. 30. pag. 276. m

* Ruperti super hac historia Mosis allegorica interpretatio pertinẽs ad Christum. 31. pag. 276. f. & seq. p

Disputatio de eo monte super quo requieuit Arca. 32. pag. 277. p. m. f

Basim Arcæ non fuisse angustam ad similitudinẽ carinæ nauis, sed latam & planam. 35. pag. 287. p

Disputatio vnde computandus sit mensis ille septimus quo dicitur requieuisse Arca. 36. pag. 278. m

Refellitur Caietanus qui huiusmodi menses faciens lunares, cuique tameneorum nõ assignat nisi viginti nouem dies præcise: idemque cogitur dicere quo die cœperũt diminui aquæ diluuij, eodem die resedisse Arcam super montem. 37. & 38. pag. 274. p. m

Disputatio de discrepantia lectionis Latinæ ab Hebraica super eo die quo requieuit Arca: nam secundum Latinam fuit dies vigesimus septimus mẽsis septimi, secũdum Hebraicam verò, fuit dies decimus septimus. 42. & sequentib. pag. 280. f. 281. 282

Latinam translationem vulgatam, vbi constat scripturam esse emendatam & integram, summæ fidei & auctoritatis esse oportere. 43. pag. 281. p

Explicatur computatio illius septimi mensis secundũ lectionem Hebraicam. 44

Exponitur computatio eiusdẽ mensis secundum lectionem Græcam & Latinam. 46. pag. 282. f

Disputatio cũ Caietano de illo decimo mense, cuius primo die apparuerunt cacumina montium. 47. 48. pag. 283. m. f. & 284. p

Qualis fuerit annus apud veteres, Græcos, Romanos, Aegyptios, etiã tẽpore Mosis & Noë, secundum Caietanum. 51. pag. 285. p

Refellitur opinio Caietani de magnitudine anni apud veteres, & docetur quot diebus cõstaret annus apud Ægyptios, Thebæos & Græcos. 52. & seq. pag. 285. m

Mosem

Mosem in descriptione mensium & dierum diluuij non omnes menses & dies eius anni quo durauit diluuium, nominasse, sed eos tantũ, quibus aliquid insigne & memorabile contigit. 57. pag. 286. f

Disputatio quanta pars Arcæ demersa fuerit aquis, cum aquæ in summo erant incremẽto. 58. pag. 287. m

Secundum Lyranum, Arca tredecim ferme cubitis demersa aquis ferebatur. 62. pag. 288. m

Refellitur opinio Lyrani, tanquam rationibus partim falsis, partim dubiis subnixa. 63. pag. 288. f. & 289. p. m. f

Vnde computandi sint quadraginta illi dies, quibus transactis dicitur Noë aperuisse fenestram Arcæ. 67. pag. 290. p

Disputatur qualis fuit illa fenestra quam aperuit Noë 67. & 68. pag. 290. p. m

Cur Noë suis ipse oculis non prospexit per illam fenestram an cessasset diluuium: sed ad id explorandum dimisit aues. 69. pag. 290. f

Cur emissus à Noë coruus non sit reuersus ad Arcam? vtrum quia inuentis cadaueribus, in eorum pastu detentus est, vt plerique arbitrantur? 70. & 71. pag. 291. m

Excutitur diuersitas lectionis Græcæ & Latinæ ab Hebraica super historia corui: nam secundum illas dicitur coruus non rediisse, secundum hanc verò exisse & rediisse. 72. & sequentibus. pag. 291. f. 292. p. m

Si coruus non est reuersus, cur ex eo non iudicauit Noë iam cessasse diluuium: sicut id postea iudicauit ex eo quod non esset reuersa columba. 75. pag. 292. f

Cur Noë ad explorandum diluuij finem coruum & columbam potius emiserit quàm alias aues. 76. pag. 293. p

Etiam Deucalionẽ in diluuio emisisse columbam, narrat Plutarchus: vt id ex hac Mosis historia tractum esse dubitari non possit. 76. ibid.

Quomodo columba nõ inuenit locum vbi requiesceret, cum iam quadraginta diebus ante, cacumina montium nudata aquis apparuissent. 77. & sequent. 293. f. 294. p. m. f

Disputatio circa illa verba Mosis: *Portans ramum oliuæ virentibus foliis.* quomodo olea virentibus frondibus, aut per vnum annum profundissimè diluuio obruta conseruari, aut cessante diluuio ex aquis extans tã breui tempore frondescere potuerit. 82. & seq. pag. 295. p. m. f

Discutitur cõtradictio quæ videtur esse in narratione Mosis, primo dicentis, terram fuisse exiccatam primo die primi mensis anni sexcẽtesimi primi: mox verò subiungentis, arefactam esse terram die vigesi

vigesima septima mensis secundi eiusdem anni. 86. pag. 296. m

Moses secundum Caietanum tripliciter tempus diluuij computauit: primo respectiue ad initium diluuij: deinde respectiue ad annos Noe; denique respectiue ad annum tunc currentem, sed in hoc refellitur Caietanus. 86. 87. pag. 296. f. & seq. p

Disputatio quãto tempore durauerit diluuium, & Noë manserit in Arca. 88. & sequentibus. pag. 297. m. f. & seq.

Confutatur Xenophon Annianus faciens quinque diluuia, & singulorum definiens tempora. 89. pag. 297. f. 298. p

Improbatur Ioannes Annius diluuium Noëticum faciens nouimestre. 89. pag. 298. p. m

Refellitur Caietanus omne tempus diluuij ab initio eius vsque ad finem & egressum Noë ex Arca, determinans decem mensibus lunaribus, & insuper viginti quinque diebus, id est, trecẽtis & quatuordecim diebus. 90. 91. pag. 298. m. f. & seq. p

Diluuium durasse vnum annum integrum solarem. 92. pag. 299. m

* De egressu Noë & animalium ex Arca: Cur Noë nec ingressus nec egressus est Arcam nisi mandato Dei. 93. pag. 300. p

Cur Deus iubens homines ingredi in Arcam separatim nominauit viros & mulieres: iubens autem egredi, coniunctè nominauit eos. 95. pag. 300. f. & seq. p. m

Cur opus fuerit nouo Dei mandato, vt Noë animalia educeret ex Arca: ratio allegorica & historica. 96. & 97. pag. 301. f. & 302. p

De altari quod ædificauit Noë, & sacrificio quod obtulit Deo. 98. 99. pag. 302. m. f

Cur Noë qui cetera omnia nonnisi ex mandato & præscriptione Dei fecerat, is non iussus, verum sponte sua altare & sacrificium fecerit. 101. pag. 303. m

* Disputatio Chrysostomi cur Deus à sanctis illis Patriarchis corporalia sacrificia fieri sibi voluerit. 102. & sequentibus. pag. 303. f. & seq.

* Explicatur illa sententia: *Odoratus est Dominus odorem suauitatis.* Et vnde haberent illa sacrificia corporalia, vt accepta essent Deo. 104. & sequentibus. pag 304. f

Munera non tam eorum pretio, quàm donantium studio æstimari & commendari, demonstratur exemplo Artoxerxis Persarum regis. 108. pag. 305. m

Præclarum Platonis dictum, Deum non ad præstantiam munerum sibi oblatorum, sed ad offerẽtium animum respicere. 109. pag. 305. f

Gentiles poëtas quod scriptura dicit Deum odorari sacrificium in odorem suauitatis, detorsisse ad fabulas quas de diis finxerũt. 110. ibid. & seq. p

Multiplex terræ calamitas & excidium ex diluuio.113. pag 307.p
* Qualis sit illa ratio cur Deus non vltra maledicere velit terræ propter hominem quia sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua. 114.& sequentibus. pag.307.m.f. 308.p.m
*Cur homines statim ab adolescentia ferantur ad vitia. 118. & seq. pag.308.m.f.309.p.m
Reprehenditur Ouidij & aliorum poëtarum sententia, qui quatuor anni temporum siue tẽpestatum vicissitudinem, dixerũt non fuisse aureo Saturni sæculo ; cum ea naturali ordine & necessitate pẽdeat ex immutabili ratione motus cœlestium corporum. 129. pag.311.f

IN LIBRO XIIII.

Qui est

De Carnium esu post Diluuium hominibus concesso: de non comedendo sanguine, de Iride, &c.

QVandiv Noë post natum Abraham vixerit.1. pag.315.m
*Deũ in exordio Mundi tria dedisse homini bona, fœcunditatem naturæ, Excellẽtiam imperii, cõpiam cibi : eademque dedisse eidem post diluuium, verùm multis partibus inferiora. 2. 3. pag.316.p.m.f
Quemadmodum homo terrori sit cũctis Animalibus 5. pag.317.m
* Valde notabilis sententia B. Gregorii, eos qui prẹsunt aliis, nequaquã se timeri à subditis suis velle debere.6. pag.317.f
Continentiam ab esu carnium, eorum, qui in primęua mundi ætate fuerunt, etiam Ethnici prædicarunt.7.& 8. pag.318.m.f
Tres causæ, cur post diluuium indultus homini sit esus carnium. 9. pag.319.p
Tribus ex rebus maior post diluuiũ extitit hominis indigẽtia.10. pag. 320.m
* Disputatio vtrum licitus homini fuerit ante diluuiũ esus carnium: & primò quidem exponitur sententia Lyrani, Tostati & Carthusiani, quòd is fuerit inusitatus & illicitus.12.& sequentibus. pag. 319.f.320,321.
Altera opinio quod fuerit vsitatus & licitus: & hæc tribuitur Iustino martyri, expressè verò est Caietani, Franciſci de Victoria, & Dominici de Soto.16. & sequẽtibus. pag.321.m.& seq.
Tertia opinio Chrysostomi, Theodoreti, & B. Thomæ, quãque sequitur Auctor, fuisse quidem licitum esum carnium ante diluuiũ, sed eum tamen apud probos & pios viros nõ fuisse in vsu. 19. & sequentibus. pag.323.m.f.324.p
Deum esum carniũ non feciſſe post diluuium ex illicito licitum ; sed indicasse tunc cœpisse indigẽtiam eius propter humanæ vitæ ac valetudinis infirmitatem.22. pag. 324.p
* Confutatur opinio quorundam aientium plãtas melioris esse alimenti, quàm carnes animalium. 23.24. pag.324.m.f.& seq.p
* Potestas edendi carnes per indulgentiam permissa est homini à Deo, non autem præcepto aliquo imposita, qua, qui virtutis causa vti nolunt, eos laude dignos esse. 25. pag.325.m
Quæ fuerint prima Dei præcepta post diluuium homini data. 27. pag.326.m
*Quatuor significationes huius vocis, anima.29. pag.327.p
* Quomodo Deus requirat sanguinẽ hominis de manu bestiarum, interpretatio Ruperti, Caietani & aliorum.31.& sequẽtibus. pag. 328.p
Quomodo verum sit, quicũque occiderit hominem, ipsum quoque occisum iri.37. pag.329.f
* Quid sit fundere sanguinem hominis in homine, vt habet lectio Hebraica.38.& sequentibus. pag. 330.p.m.f
*Quàm valida ratio esse deberet ad fugiendum homicidium, quod homo factus sit ad imaginẽ Dei. 42. pag.331.m
Quid sit comedere carnẽ cum sanguine, opinio Eugubini refellitur. 45. & sequentibus. pag. 332. m
An comedere carnẽ cum sanguine, sit comedere animal suffocatum, vt interpretatur B. Chrysostomus.49. pag.334.p
*Quid sit quod dixit Iob, contubernales eius optasse saturari carnibus ipsius.47.& seq. pag.333.m
An comedere carnẽ cum sanguine, sit, vt Caietanus exponit, comedere carnem viuentis animalis, vt lupus & leo faciunt.50.& 51.pag. 334.m.f
Secundum Lyranum & Tostatum, quatuor modis intelligi potest, carnem comedi cum sanguine. 52. pag.334.f
Cur Deus statim post diluuium interdixit esum sanguinis.53. pag. 335.p
*Quinque causæ cur lex Mosis Hebræis prohibuerit esum sanguinis.55. pag.335.f
*Cur vita animalis præcipue consistat in sanguine.56. pag.336.p
*Cur in exordio Ecclesiæ interdictus ab Apostolis fuerit esus sanguinis.59. pag.336.f
Cur in Ecclesia lõgo tempore apud quasdam gentes abstinẽtia ab esu sanguinis permanserit. 63. pag. 338.m
Qualis sit illa ratio propter quam Deus vetuit comedi sanguinem animalis: quia videlicet nõ oportet fundere sanguinem hominis. 64.& sequentibus. pag.338.f.& 339.340.

Cur Deus Iridem appellet arcum suum.71. pag.341.f
*De varietate signorũ quibus Deus firmare solet promissa sua.73. pag.342.m
Quomodo intelligendum sit Deum posuisse Iridem pro signo vt recordaretur ipse fœderis sui. 75. pag.343.p
*Diuersam esse debere contemplationem Iridis apud Christianos, quàm apud Gentiles. 77. pag. 344 p
De discrimine iustitiæ & misericordiæ Dei.77. ibid.
Vtrum quem Scriptura hoc loco appellat arcum cœlestem, intelligere oporteat Iridem, an aliud quippiã, vt sensit B. Ambrosius. 79.& seq. pag.344.f.& seq.
Refellitur opinio quorundã qui dixerunt nec pluuias fuisse, nec Iridem apparuisse vnquam ante diluuium.82.& sequentibus. pag. 346.m.f.347.p
An Iris naturale signum diluuij esse posit.85. pag.347.m.f
Opinio S. Thomæ & Caietani, quod Iris sit naturale signum diluuij non cito venturi, examinatur.87.& sequentibus. pag.348.
Quid significet in Scriptura vocabulum hoc, Generatio.91. pag. 349.m
An Iris signum sit omnino voluntarium non venturi diluuii, vt placet Lyrano & Tostato. 92.& 93. pag.350.p.m
Auctoris sententia quomodo Iris signum sit non futuri diluuii. 94. pag.350.f
*Quasnam habeat Iris naturales proprietates, propter quas valde congruenter & apte adhibita sit à Deo vt signum non venturi diluuii.96. pag.351.f
*Quarum rerum naturalium, Iris sit naturale signũ, ex Seneca, Plinio & aliis. 97. & sequentibus, pag.352.p.m
Miræ virtutes & effecta Iridis indicantur.100. pag.352.m.f
Refellitur opinio quorundam, per quadraginta annos ante finem Mundi non appariturã in cœlo Iridem.101. pag.353.p.m.f
*Historia Mosis de Iride quænam cõtineat mysteria.104.pag.354.p
Quid est quod Iohannes in Apocalypsi vidit thronum Dei circundatum Iride.105. pag.354.m
Triplex color Iridis, cuius rei figura sit.106. pag.354.f
Iris numquam explens circulum, quidnam mystice significet. 107. pag.355.p
Notabilis opinio Ruperti arbitrantis historiã illam Iridis non pertinuisse ad Noë & filios eius: nec vt sonant verba, esse accipiẽdam, sed propriè pertinere ad Christum & ad credentes in eum: quæ tamen opinio refellitur non vt falsa sed vt minime literalis. 108. & sequẽtibus. 355.m.f.356.p.m.f
Refelluntur Ioannes Annius & Caietanus rati Noë post diluuium alios genuisse filios. 112. & seq. pag.357.m.f.358.p.m
Quid causæ fuerit cur Noë per trecentos quinquaginta annos quibus diluuio superstes fuit, nullum genuerit filium.116. pag.358.f
An Chanaan filius Cham & nepos Noë genitus sit intra Arcam durante diluuio, vt significat Chrysostomus.117. & sequentib. pag. 358.f.359.p.m.f.360.p
* Sicut admirabilis fuit tam breui tempore tanta humani generis propagatio ex tribus filiis Noë, ita longe maius fuisse miraculũ, fidem Christi breuissimo tempore per totum orbem esse propagatam, pulchra Chrysostomi disputatio. 121. & sequentib. pag. 360.m.f
An Noë primus omnium mortalium coluerit terram & conseruerit vites, & cui vsui fuerint homini vites ante Diluuium.123. pag. 361.p
Vnde habuit Noë vites quas sereret.124. pag.361.m
Cur Noë post Diluuium tam cupidus fuerit bibendi vini, cuius potu per sexcentos annos ante Diluuium caruerat.125. pag.361.f
Cur Noë non prius quæsiuit tritici fructum, quàm vitis.126. pag. 362.p
Cur Moses enarrauit ebrietatem Noë, & pudendam eius nuditatem.128. pag.362.f
* Exponuntur quinque causæ cur Noë lapsus fuerit in ebrietatem. 129.& sequentibus. pag.363.m.f. & seq.
Senectutem magis quàm aliam hominis ætatem esse obnoxiam temulentiæ.129. pag.363.m
* Quemadmodum potus vini temperandus sit, vtilia veterum præcepta.130. pag.363.f
Ebrietatem Noë sine peccato accidisse.132. pag.364.m
Potum vini nõ fuisse in vsu ante Diluuium.133. pag.364.f
De malo & damno ebrietatis.134.& seq. pag.365.p.m.f
* Beatus Chrysostomus ebrietatem scite appellauit Dæmonem voluntarium.134. 365.p
* Egregia Plinij sententia de malo ebrietatis.135. pag.365.m
Exaggeratur indignitas casus Noë. 136. pag.365.f
* Diuisio hominũ in bonos ac malos quàm sit antiqua,& vnde originem ducat.137. pag.366.p
Tres causæ cur Cham signatè nominetur pater Chanaan. 138. & seq.pag.366.m.f.& 367.p
* Cur partes illæ corporis in quibus sæuit libido, præ ceteris nominẽtur pudenda,& vnde is pudor natus sit.140.& sequentib. 360.m.f. 368.p
Cur earum partium nos magis pudeat quàm aliarum. 142. pag. 368.m
Narratio ebrietatis Noë quæ est

apud Berosum Annianum,excutitur.144. pag.369.p
Opinio quorundam, Cham filium Noë, fuisse eum ipsum quem Ethnici appellarũt Zoroastrem, magicarum artium inuentorem. 145. pag.369.m.f
* Cur improbi lapsu bonorum valde lætentur, luculenta Basilij & Ambrosij oratio. 147. & 148. pag.370.p.m.f
Eximia Sem & Iaphet aduersus patrem suum Noë reuerentia & pietas commendatur.149.& 150. pag.371.p.m
* Memorabile Constantini Magni exemplum de honorandis Ecclesiæ Prælatis,eorumque tegendis, si qua fuerint, erratis.151. pag. 371.f
* Notabilis B. Gregorij sententia, quemadmodũ subditi erga Prælatorum suorum vitia se gerere debeant.152. pag.372.f
De tribus somni causis.153. p.373.p
Vnde Noë cognouerit quæ sibi fecerat Cham.154. pag.373.m
Cur Cham dictus sit à Noë filius minor.155. pag.373.f
* Quomodo Cham, secũdum Augustinum, figura fuerit Hæreticorum, & quæ vtilitas ex Hæreticis accidat Ecclesiæ Catholicæ. 156. pag.374.m
Descriptio summæ improbitatis atque impietatis Cham secundum Berosum Annianũ. 157. p.374.f
Disputatio cur non sit maledictus Cham qui peccauerat, sed filius eius Chanaan.160.& 161. pag. 375.f.& 376.p
Disputatio quomodo non sit iniquum, aliquos propter peccata aliorum puniri à Deo.162.& seq. pag.376.f
* Vocabulum pœnæ tripliciter sumi posse.163. pag.377.p
* Quomodo pœna sæpenumero sit medicina.164. pag.377.m
* Neminem puniri pœna spirituali pro alieno peccato. 165. p.378.p
Quomodo puniantur quidam pœna corporali propter aliena peccata.166. pag.378.m
* Peccatum vnius,tribus modis deriuari posse ad alios.167. pag. 378.f
* Disputatio super illis verbis Exodi capite vigesimo,quibus dicitur Deum visitare peccata patrum in filios, in tertiam & quartã generationem.170.& sequent. pag. 379.m.f.& 380.p.m
Quid sit vindicare peccata in tertiã & quartam generationem. 174. pag.381.p.m
Cur vt Deus punit quosdam pro peccatis aliorum:non idem quoque facere possit Princeps vel Iudex.176. pag.382.p
* Duplex genus diuinæ vindictæ vnum in hac vita, alterum post hanc vitam.177. pag.382.m
* Quemadmodũ humano iudicio possit quispiã pœna damni affici pro alieno peccato.178. p.382.f

* Nota

* Notabilis sententia B.Gregorij de variis modis quibus Deus punit hominum peccata.180. pag. 383.m.f
Originem seruitutis apud homines ex peccato fuisse, egregia Chrysostomi & Augustini sententia. 182.& seq. pag 384.385
* Nouem bona in sacris literis prædicta, promissa filiis erga parentes suos gratis & piis. 186.& seq. pag.386.m.f
Quod prædixit Noë Iaphet esse habitaturum in tabernaculis Sem, quinque modis posse intelligi. 190.& sequent. pag.387.f.& seq.
* Tabernacula Sem in quibus habitaturus erat Iaphet,pulchre interpretatur Rupertus priuilegia, & prærogatiuas Iudæorum,maximè vero sacra eloquia quæ obtinuerunt posteri Iaphet, idest, Gentes ad Christum conuersæ. 193. pag.388.f.389.p
* Allegorica interpretatio huius historiæ de plantatione vineæ, de nuditate Noë, de filiorum eius benedictione & maledictione. 194.& sequentibus. pag.389.m
* Quomodo Cham figura fuit Hæreticorum:Sem bonorum Prælatorum: Iaphet bonorum subditorum.195.& seq. pag.389.f.390
Strictim exponitur Chronologia omnis vitæ Noë.197. & sequen. pag.391.p.m.f.& seq.
* Declaratur quemadmodum vera fides & cultus Dei continuationem habuerit ab initio mundi. 200. pag.392.m
Refellitur opinio eorum qui prodiderunt,genitum fuisse à Noë post Diluuium, quendam nomine Ionithum, de quo mira illi prædicant.202.& seq.pag.392.f.& 393.
Cur tam pauca de Noë scripserit Moses cum in historia Abrahæ tam copiosus fuerit.205. p.393.f
Vbi nam post Diluuium habitauerit Noë secundum Hebræos & Berosum Annianum.206. pag. 394.m
Cur post Noë,Sem & Iaphet, & vsque ad Abraham,nullus laudatæ virtutis ac pietatis vir memoretur à Mose,disputatio B. Augustini.208. pag.395.p
* Præclarum Augustini documentum,non omnia quæ in diuinis libris,narrantur,latens aliquod habere mysterium, nec ad res futuras significandas commemorari. 209. pag.395.m

IN LIBRO XV.

De multiplicatione hominum post Diluuium ex tribus filijs Noë: & de prima origine gentium linguarum & regnorum.

CVR Moses recẽsere voluit gentes ex tribus filiis Noë ortas. 2. pag.398.m
Quemadmodum prima gentiũ vocabula deinde variata sint maxi

maxime ob vanitatem Græcorum.3. pag.398.f
Quomodo Iosephus tres partes orbis partiatur posteris trium filiorum Noë.4.pag.399.m
Epiphanius tradit Noë ductis sortibus,cuique suorum filiorum assignasse eam terræ partem quæ ei sorte obtigerat.5. pag.399.f
Noë post Diluuium perlustrasse orbem, & pleraſque eius partes habitatoribus compleuisse, narratio Berosi Anniani.6. pag.400.p
Breuis & dilucida descriptio posterorum Iaphet.7. pag.400.m
Quam longe lateque per orbem dilatata fuerit posteritas Iaphet. 9. pag.401.p
An Iaphet fuerit idē atque is quem Ethnici Iapetū nominarunt. 10. pag.401.m
Discutitur opinio Iosephi quē multi secuti sunt, Galatas oriundos esse ex Gomer filio Iaphet. 11. pag. 401.f
Declaratur ex loco quodam Ezechielis, quæ gens fuerit Gomeritarum, & quam orbis partem tenuerit.12. pag.402.p
Quæ gentes ortæ sint ex Magog.13. pag.402.m
De origine Medorum.14.pag.402.f
Iones & Græcos originem duxisse ex Iauan quarto filio Iaphet. 15. pag.402.f
An ex Ionibus orti sint Athenienses. 15. pag.403.p
Thubal quarum gentiū auctor fuerit.16. pag.403.m
Quæ gētes proseminatæ sint ex Mosoch.17. pag.403.m.f
Vnde originem duxerint Thraces. 19. pag.404.p
An posteri Ascenez fuerint Rhegini, vel Gothi, vel Germani. 19. pag.404.f
De origine Paphlagonum.20. pag. 405.p
An Thogorma parens fuerit vel Phrygum,vel Turcarū, vel Cappadocum,vel Germanorum. 21. pag.405.p.m
An posteri ipsius Elisa insulas maris Mediterranei, ipsamque Italiam primi incoluerint:& an præterecti fretum Gaditanum, vsque ad insulas Fortunatas peruenerint, quæ ab ipsis nominati sint Campi Elysij.22. pag.405.f
Quæ regio fuerit Tharsis,& quid eo vocabulo significetur in sacris literis.23. pag.406.p
Quanta olim fuerit potentia Cilicum.24. pag.406.f
Quæ dicātur naues Tharsis,& quod vocabulo Tharsis significetur interdum mare Mediterraneum & Oceanus Indicus.25.pag. 407.p
Quæ gens vel regio significetur in diuina Scriptura vocabulo Cethim.26. pag.407.m
De origine Rhodiorū.27. p.408.p
Omnes pene insulas, & totius orbis littora, terrasque mari vicinas Græcis accolis fuisse quondam occupatas.27. pag.408.m

Disputatio

Descriptio vnius & triginta posterorum Cham,quos Moses commemorat.28.pag. 409.p.m
Disputatio quæ regio aut gens denotetur vocabulo Chus, vtrumne Æthiopia an Arabia.29. pag. 409.f.& seq.
Sephora vxor Mosis fuerit ne Æthiopissa.30. pag.410.m
Zara rex Chusæorum exercitum habuit decies centenum millium, de quo quæritur an rex fuerit Arabum an Æthiopum.31. pag. 400.m.f
Discutitur opinio eorum,qui cōtendunt vocabulo Chus in Scriptura significari Arabiā,non Æthiopiam.32. pag.411.f
Duplicem constitui debere Æthiopiam,vnam Orientalē,alterā Occidentalem.33. pag.412.p
Cur Ægyptus dicta sit ab Isaia esse trans flumina Æthiopiæ.34. pag. 412.m
Quo tēpore fuerunt Danaus & Ægyptus fratres,à quo Aegypto terra Niliaca nominata est Aegyptus.35. pag.412.f
Disputatio de antiquitate Aegyptiorum 36. pag.413.m
Disceptatio inter varias gentes de principatu antiquitatis.37. pag. 413.f
Phryges quo argumento probati sint antiquissimi omnium mortalium.37. pag.414.p
Paradoxum Gerardi Mercatoris facientis gentē Aegyptiorū, non modo vetustiorē diluuio, verum etiam æquæuam primis humani generis parentibus. 39. pag. 414.m.f
Refellitur hæc opinio Mercatoris. 40. pag.415.p
Sententia Ioannis Annij de primis quindecim Dynastiis Aegyptiorum.41. pag.415.f
Fabulosum esse, ante diluuiū, multas fuisse Dynastias Aegyptiorū. 42. pag 416.p
Cur terra Aegypti nonnunquam in sacris literis appelletur terra Chā. 42. pag.416.m
Phut, Libyæ dedit colonos, qui deinde Libyes appellati sunt. 43. pag.416.f
Qua re differant Saba filius Chus, & alter Saba filius Regma. 46. pag.418.p
De Gente Sabæorum. 46. pag. 418.m
De felicitate terræ Sabæorum. 47. pag.418.
Qui sint Heuilæi populi.48. pag. 419.m
Qui sint Sabatheni,& Astabari. 49. pag.419.f
Quam gentem condiderit Regma. 50. pag.420.p
Qui fuerint illi Sabæi qui nominantur, in primo capite libri Iob. 51. pag.420.f
De regina Saba quæ venit ad Salomonem.52. pag.421.p
De duplici lapsu Iosephi, altero circa reginam Saba, altero circa

Dedan filium Regma. 52. & 53. pag.421.p.m
Quænam fuerit gens Dedanæorum, vtrum in Occidentali Aethiopia, an potius Idumæis vicina. 53. & 54. pag.421.m.f
Quare Moses seperatim ab aliis filiis Chus, egerit de Nemrod. 54. pag.422.f.p
Primum regem vel tyrānum in terris post Diluuiū fuisse Nemrod. 55. pag.422.m
Qualis fuerit Nemrod ingenio, moribus & factis, pulchre describitur à Iosepho & Hugone. 56. pag.422.f
Quomodo intelligendum sit Nemrod fuisse venatorem, & de vtilitate venationis. 58. pag. 423.m
Quid significet illud, Nemrod fuisse venatorem coram Domino, quatuor interpretationes. 59. & sequentibus. pag.424.p.m.f
Disputatio quisnam fuerit Nemrod & an fuerit is quem Ethnici appellant Belū patrē Nini, vt visum est Eusebio, Hieronymo, Augustino. 61. pag.425.
Discutitur contradictio quædā quæ videtur esse in iis quę scripsit Augustinus de Nemrod. 61. pag. 425.f
Fabulosa quædā traditio de Nemrod & Ionitho filio Noe. 62. pag. 425.f
Secundum Berosum Annianum, Nemrod fuit Satūrnus primus & pater Iouis Beli, auusque Nini regis: quam opinionem acriter refutat Mercator. 63. 64. pag. 426.p
Mercator putat Nemrod fuisse eūm quem Ethnici appellant Ninum: nec eum fuisse filium Chus, sed pronepotem, verum hæc sententia refellitur. 64. & 65. pag. 426. m.f. 427.p
Auctoris sententia, Nemrod fuisse Belum, patrem Nini. 66. & 67. pag.427.m.f
Disputatio vtrum Nemrod primus Babylonis conditor & regnator fuerit, vt significarunt Hieronymus, Augustinus, & Orosius. 68. pag.428.m
Conciliantur variæ Auctorum opiniones de conditore Babylonis. 73. pag.430.p
Exordium regni Babylonici incidisse in annum à diluuio exacto centesimum octogesimum quartum; in annum verò post diuisionem linguarum octogesimum tertium. 74. pag.430.m
Variæ interpretationes verborum illorum Mosis: *de terra illa egressus est Assur*, &c. 75. pag.430.f
Quanta fuerit vrbs Niniue, cùm est condita à Nino. 77. pag. 431.f
Quanta erat vrbs Niniue tempore Ionæ prophetæ. 78. pag.432. p.m.
Lapsus Diodori Siculi prodentis Nini

Niniue ædificatam fuisse supra Euphratem. 77. pag.432.p
Disputatio quis fuerit Assur conditor vrbis Niniue. 79. & sequentibus. pag.432.& seq.
Discutitur opinio Mercatoris de Assur. 79. pag.433.p.m
Auctoris sententia, Ninum regem non fuisse Assur filium Sem. 80. pag.433.f.& seq.p
Vtrum Assur filius Sem, fuerit primus ædificator Niniue. 81. pag. 434.f
Disputatio de regibus Assyriorum. 82.& sequentibus. pag.435.p
De tēpore Beli, falsa Thali, Theophili & Lactantij sententia affirmantium, Belum antiquiorem Troiano bello fuisse trecentis viginti duobus annis, & fuisse æqualem Saturni qui pater fuit Iouis 84.& 85. pag 435.m.f
Cur Ninus primus regū omnium, nactus sit scriptores rerū suarum. 86. pag.436.p
Animaduersio in Dionysium Halycarnasseum male sentientem de amplitudine monarchię Assyriorum. 86. pag.436.p
Quot reges Assyriorum fuerint à Nino vsque ad Sardanapalum, variæ auctorū sententiæ. 88. pag. 436.f
Disputatio quandiu steterit monarchia Assyriorum. 89. & sequentibus. pag.437.p
Epistola Alexandri Magni ad Olympiadem matrē de duratione regni Assyriorum, & aliorum regnorum, plena mendaciorum. 89. ibid.
Iosephus variè scripsit de duratione regni Assyriorum, quodam loco significans stetisse mille, trecentis & decem annis; alibi verò annis mille trecentis quinquaginta. 90. pag.437.m
Herodotus ait Assyrios per quingētos annos imperio Asiæ potitos. 91. pag.437.f
Diodorus assignat regno Assyriorum mille trecētos sexaginta annos: Velleius Paterculus eidem attribuit mille septuaginta annos; Iustinus verò mille trecentos. 91. ibidem
Eusebius, Hieronymus, Augustinus Cyrillus, Isidorus, Beda, durationem imperij Assyriorum definierunt mille ducentis quadraginta annis. 92. pag.438.p
Paulum Orosium inconstanter locutū esse de duratione Assyriorum. 92. ibid.
Animaduersio in sententiam Beati Augustini de duratione regni Assyriorum. 93. pag.438.m
Disputatio quādiu steterit vrbs Niniue 94.& sequentibus. pag.438.f & seq.
An Niniue ceciderit regnante apud Iudæos Ozia, vt vult Eusebius. 95. pag.439.p
Animaduersio in opinionem. B. Hieronymi, qui scripsit euersam esse Niniue regnāte apud Medos

Astyage, & apud Iudæos Iosia. 96. pag.436.m
An, vt placet Bedæ & Hebræis, Niniue subuersa sit in exordio regni Nabuchodonosor.97.pag.436.f
Disputatur cõtra Eusebium, nec vrbem Niniue, nec regnũ Assyriorum funditus corruisse regnante Ozia.98.& 99. pag.440.m.f
De tempore mortis Tobiæ. 100. pag.440.f
Babylonem, Hierusalem, & Niniue sæpe subuersas, & denuo refectas esse.103. pag.441.f
Quando fuerit prima vrbis Niniue ruina.104. pag.442.p
Satis credibile esse regnum Assyriorum stetisse mille trecentis & circiter nonaginta annis.105. pag.442.m
Quænam gens fuerit Ludæorum. 107. pag.443.p
De origine & ditione Philistinorum.108. pag.443.f
Cum Philistæi non fuerint ex stirpe Chanàan, quomodo eorum terra pertinuerit ad possessionem Hebræorum.109. pag.444.p
Quæ gens fuerit Caphthorim. 110. pag 444.m
Vocabulum Cyrene dupliciter in scriptura accipi.111. pag 444.f
Multa de Sidone vrbe, & cur ea in sacris litteris cognominetur magna.112.& 113. pag.445.f.& seq.
De Hethæis vbi habitauerint, quãtæ proceritatis & fortitudinis fuerint.114. pag.446.m
De Iebusæis.115. pag.446.f
De amplitudine gentis Amorrhæorum,& varia habitatione, & inusitata corporis proceritate atque immanitate animi.116.pag.446.f.& seq.p
Heuæi vbinam habitauerint, & an sint illi quos Scriptura appellat Rephaim 117. 118.pag. 447.m.f
De Aradiis & Arado insula. 119. pag.448.m
Diuersos fuisse Sinæos à Cinæis, & vbi vtrique habitauerint. 120. pag.448.f
Disputatio de Emath ciuitate & regione.121. pag.449.p
An Emath pertinuerit ad ditionem Hebræorum, & ad sortem tribus Nephtali.123.& 124.pag.450.m f.451.p
Cur Moses capite decimo inter posteros Chanaan non memorauerit Pherezæos & Chananæos. 125.& 126. pag.451.m.f
Ex vndecim populis,quos ex stirpe Chanaan genitos recenset Moses capite decimo, qui nam ab Hebræis deleti fuerint, & quatenus.127. pag.452.p
Cur Ceber specialiter nominetur filius Sem, cum fuerit pronepos eius,disputatio B. Augustini.131. p. g.453.f
Disputatio vtrum Sem fuerit natu maximus filiorum Noë.132.pag. 454.f
Disputatio cum Hebræis qui Semfaciunt minimum fratrum suorum.135. pag.455.f.& seq.p
Si Sem primus fuit filiorum Noë,& natus quingentesimo eius anno, quomodo eum biennio post diluuium fuisse centum annorum narrat scriptura? Examinatur solutio huius quæstionis à Caietano tradita.136.& sequentib. pag. 456.m.f
De origine Ælamitarum & Persarum.140. pag.458.p
An Chaldæi orti sint ab Arphaxad. 141. pag.458.m
De origine Lydorum, 142. pag. 458.f
Quænam regio in Scriptura nominetur Haran,& quàm variè. 143. pag.459.p
De patria Sancti Iob.144.145. pag. 459.m.f
Disputatio an nomen Phaleg impositum sit filio Heber, quia quo tempore natus est, diuisio linguarum,& dispersio hominum facta sit.146.& sequentib. pag.460.f. & seq.
Processus bellorum & victoriarum Nini regis.149. pag.462.f
De fluuio Cophene.150. pag.463.f
Saba filius Abrahæ quam gentem condiderit.151. pag.464.p
Eustathius citat librum quintum Aristotelis de rebus gestis Alexandri.150. pag.463.f
De Ophir & Heuila.152.& sequent. pag.464.f
Gryphes vbinam terrarum sint custodes & propugnatores auri. 154. pag.465.m
An Gryphi & Pegasi sint fabulosa animalia.155. pag.465.f
An Sem resederit in Iudæa & vbi postea fuit Hierusalem.156. pag. 466.p
De dissonantia Græcorum codicum à Latinis & Hebræis in enumeratione posterorum Sem.157. pag.467.m
Qualis diuisio hominum fuit ante diluuium.159. pag.468.f
Cum longe plures fuerint posteritrium filiorum Noë, quàm quos recẽset Moses, cur ipse alios prætermiserit.160. pag.469

IN LIBRO XVI.

Qui est

De ædificatione turris Babel, de confusione ac diuisione linguarum ac dispersione hominum.

HISTORIA scholastica refellitur dupliciter tum quod in ea scriptum est,ædificationem turris Babel & confusionem linguarum contigisse post mortem Noë: tum quod progeniem Noë, dum ille vixit, non amplius vigintiquatuor millia hominum multiplicatam facit. num.1.& 2. pag.473.& 474
Disputatio, vtrum omnes homines qui tunc erant in terris, conuenerint ad ædificandam ciuitatem

Babel.3.& seq. p.475.m.f.& seq.
Examinatur opinio Caietani qui id negat.3. & sequentib. ibid.
Quid significet quod ait Moses, terram fuisse vnius labij, & eorundem sermonum.3.& 4. ibid.
Quid vocabulo Orientis intelligendum sit, cùm dicitur filios Adam profectos ex Oriente venisse in campũ Sennaar, & cur inde profecti sint.6.& 7 .pag.476.f
* Moralis disputatio Beati Chrysostomi, nunquam homines rebus ac bonis præsentibus esse cõtentos.8. pag.477.p
Vtrum inter eos qui ex Oriente venerunt in campum Sannaar, fuerint Noë & Abraham. 9. & seq. pag.477.m
De duplici Oriente allegorica Philonis disputatio.12. pag.478.m
Ethnicos auctores meminisse aduentus illorum hominũ in campum Sennaar.13. pag.479.p
De Etymologia nominis Sennaar. 14. pag.479.m
* Pulchra Philonis oratio, quod improbi sibi ipsis causa sunt malorum & miseriarum quæ eis contingunt: & quod sapiẽtes tractant se vt peregrinos in hoc mundo, insipientes verò tanquam ciues. 16. pag.479.f
Plato tria facit genera habitationis hominũ post diluuiũ.17. p.480.f
De quatuor causis cur ex lateribus ædificata sit turris Babel.18. pag. 481.m
Quanta sit firmitudo lateritiæ structuræ.20. pag.482.p
Refellitur Diodorus Tarsensis, dicens ędificatores illius turris vsos fuisse calce, non autem bitumine. 23.& 24. pag.482.f.& seq.
Bitumen Babylonicum maxime idoneum fuisse ædificiis.25. pag. 483.m
An tempore Mosis laterum vsus esset in ædificiis.25. pag.483.f
* Disputatio B. Gregorij supradictam historiam moraliter exponentis.26. pag.484.p.m.f
Principem & auctorem ædificandi turrim & ciuitatem Babel fuisse Nemrod.27.28. pag.485.p.m
De triplici vsu turrium in ciuitatibus.29. pag.486.p
Calumnia Gentilium aduersus historiã Mosis de ædificatione turris Babel.32. pag.486
Philo depellit eam calumniã interpretando verba Mosis non historice, sed allegoricè.33.& sequent. pag.487.m.f
Vera depulsio illius calumniæ Gentilium.36. pag.488.p.m
Poëticam fabulã de Gigantibus belligerantibus cum Ioue, & ascensum struentibus in cœlum videri posse ex hac Mosis historia originem habuisse.37. pag.488.m
Quantæ altitudinis turrim fecerint homines illi.39. pag.489.p
An turris illa fuerit altitudine quatuor mille passuum, vt refert B. Hieronymus.41. pag.489.m

Quæ

Quænam de illa turri prodita esse videantur ab Herodoto & Diodoro.42. pag.489.m
De sex causis quibus adducti videntur homines illi ad ædificandam turrim Babel. 44. pag.490.f
Nec propter metum diluuij nec incẽdij voluisse homines illos ædificare turrim.45.& sequent. pag. 491.p.m
Quàm vehemens in homine sit, sed vitiosus & peruersus amor laudis & famæ, egregia sancti Chrysostomi oratio. 54. & 55. pag. 494.p
Quanta sit stultitia improborum flagitiis se nobilitari, & famosos fieri gestientium.57. pag.495.p.m
Disputatio cum Tostato negante peccasse illos homines ædificando ciuitatem & turrim 59.& seq. pag.496.p
Cum Deus præsens sit rebus omnibus, quomodo dicatur descendisse vt videret ciuitatem & turrim quæ ædificabatur. 64.& sequent. pag.498.p
* Moralia quædam documẽta, quæ ex hoc descensu Dei licet colligere.65. pag.498.m
* Nec temere nec festinanter ad dãnanda & punienda hominũ peccata, esse procedendum, pulchra Chrysostomi oratio.68. pag. 499.f
* Egregia Philonis sententia de immobilitate Dei, & cur vocabula motus localis tribuantur Deo. 69.& 70. pag.500.p.m
* B. Basilius discrimen ponit inter videre Deum de cœlo quid agãt homines, & inter descendere Deum de cœlo vt videat quid agant homines: verùm illud discrimen non esse perpetuum in sacris literis.71.& 72. pag.500. m.f.& seq.p
Quid significet descensus Dei secundum Rabbi Mosen Ægyptiũ.73.
An illa verba, *Venite descendamus & confundamus ibi linguam eorum*, locutæ sint diuinæ personæ inter se vt quibusdam visum est.74.& seq. pag.501.f.& seq.p
Verba illa locutum esse Deum Angelis.76. pag.502.p
* Philonis oratio, quomodo Deus innumerabiles Angelos habeat suæ prouidẽtiæ administros, tam in cœlo, quàm in aëre 78.79.pag. 503.p.m
Notatur error Philonis, qui verba illa, *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*, putauit locutum esse Deum Angelis.80. pag.503.f
* Admonitio lectoris vt caute legat libros Philonis: & cur illis permixta sint multa parum consentanea sacris literis.81. pag.504.p
* Quemadmodum Deus loquatur sanctis Angelis, præclara sanctorum patrum Augustini & Gregorij disputatio.82.& sequentib. pag.504.m
* Quid sit Deum loqui aliquid Angelis,

gelis, & quomodo reuelet ipsis quod ab eis sciri aut fieri vult Deus. 85. & sequent. pag. 505. m. f

Deum vti ministerio & opera Angelorum, facit ad ordinatam & decentem Dei prouidentiam, & ad commendandam Angelicæ naturæ dignitatem 87. pag. 506. p

Quomodo diuisio linguarum fuerit pœna conueniens impietati & superbiæ illorum ædificatorum, ex Augustino, & Cassiano. 88. pag. 506. f. & seq. p

Quemadmodum pietas & humilitas causa est vnitatis & vnionis & congregationis: ita superbiam & impietatem causam esse confusionis, & dispersionis B. Gregorij sententia. 90. pag. 507. m

* Non minus perniciosam esse improborum concordiam: quã est pernicioſa discordia bonorum, erudita Beati Gregorij disputatio. 91. & seq. pag. 508. p

Propter infinitam diuini intellectus perspicaciam non solum simpliciter futura sed etiam conditionaliter futura cõtingentia, Deo certè nota esse. 95. pag. 509. p. m

* Infelicissimam & miserrimã esse improbis, temporalem eorum felicitatem. 97. pag. 509. f

* Præclara Philonis sententia, prosperitatem improborũ lugendam & execrandam esse potius, quàm optandam aut inuidendam. 98. pag. 510. p. m

An tanta fuerit linguarum confusio inter ædificatores turris Babel, vt nemo illorum quenquam alium ex illis loquentẽ intellexerit. 100. pag. 510. f

Cum accidit diuisio linguarũ, quanta hominibus illis contigerit perturbatio animi & confusio. 103.

* Comparatio eius quod accidit in ædificatione turris Babel cum eo quod euenit in die Pentecostes circa varietatem linguarum. 104. pag. 511. f

Refellitur causa, quam ex Sibylla & Abydeno referunt Iosephus, & Eusebius, cur omissa sit ædificatio turris 105. pag. 512. m

Cur gigas ille Nemrod, qui post diuisionem linguarum in eodem illo loco remansit & regnauit, non sit persecutus ædificationem turris, cuius ipse auctor inchoandæ fuerat. 106. pag. 512. f

* Tres causæ, cur non tantum vtile, sed etiam necessarium fuerit homines toto orbe dispergi 107. & 108. pag. 513. m. f

Quomodo intelligendum sit quod scribit Moses, linguam illam, quæ prius vna omnium hominũ fuerat fuisse confusam. 110. nu. pag. 514. m

Quàm multis rebus fecerit Deus memoriam illius confusionis linguarũ, & dispersionis hominum in omne posterum tempus perdurare. 111. pag. 514. f

Disputatio vtrum lingua quæ ante ædificationem turris Babel fuerat communis omnium hominum, fuerit Hebræa, ita vt ea sit prima omnium linguarum 112. & sequentibus. pag. 515. m

Discutitur sententia Theodoreti, aientis primam linguam fuisse Syriacam: Hebræam verò donatam esse à Deo per Mosem. 112. & sequentibus. ibid. f

Putat Theodoretus, sed falsò, originem appellationis Hebræorum, non ab Heber, sed ab ipso Abraham esse repetendam. 116. & sequentibus. pag. 516. f. & seq. p

Eupolemus prodidit primum literarum inuentorem fuisse Mosem & literas à Iudæis accepisse Phœnices, Græcos verò à Phœnicibus. 115. pag. 516. f

B. Augustinus censet primam omnium linguarũ fuisse Hebræam, sic appellatam ab Heber, quod ea post diuisionem linguarum in sola familia Heber manserit. 118. pag. 517. m

Quia solam familiam Heber non attigit pœna confusionis linguarum, ex eo recte argumentatur S. Augustinus, in ea tantum familia veram fidem & pietatem illo tempore viguisse. 119. pag. 517. f

Non linguam tãtùm sed etiã literas & characteres Hebraicos fuisse in vsu ante Mosem. 120. pag. 518. m

Disputatio vtrum Phaleg fuerit primogenitus ipsius Heber. 121. pag. 518. f

Sententia B. Hieronymi affirmantis Hebræam linguam omnium linguarum fuisse matricẽ. 122. pag. 519. m

Disputatio Tostati de principatu vetustatis linguæ Hebrææ. 123. pag. 519. f

Qualis fuerit lingua Hebræa ante captiuitatem Iudæorum, & qualis post illam fuerit. 124. pag. 520. m

Quatuor rationes quibus probat Oleaster primam omniũ linguarum fuisse Chaldaicam, à qua diuersa non fuerit à principio Hebraica. 126. pag. 520. f

Sententia Genebrardi de primatu antiquitatis linguæ Hebreæ. 127. pag. 521. m

Disputatio qualis fuerit illa confusio linguarum. 128. pag. 521. f

Philosophica disputatio Philonis de mixtura, temperatura & confusione in rebus naturalibus. 128. ibidem.

Putat Philo quæ narrat Moses de confusione linguarum, non historice, sed allegoricè interpretanda esse. 129. & sequẽtibus. pag. 522. m

Orationem Mosis de cõfusione linguarum esse verã historiam probatur contra Philonem. 132. & sequentibus. pag. 523. m

Quemadmodum repente facta sit confusio illa & diuisio ac multiplicatio linguarum. 135. pag. 524. m

Philastrius censens ante turris Babel ædificationem, fuisse in vsu hominum diuersas linguas refellitur. 137. & sequentibus. pag. 524.f

Disputatio, an facta confusione ac diuisione linguarum, extiterint duæ & septuaginta linguæ. 139. & sequent. pag.525.f

Quid hac de re senserint Origenes, Epiphanius, Hieronymus, Augustinus, Prosper. 140.& sequẽtibus. pag.526.p

Quemadmodum Genebrardus exponat ex vna lingua, factas esse septuagintaduas.145. pag.528.p

Non singulis hominibus contigisse singulas linguas, sed singulis tantùm familiis & gentibus. 147. pag.528.f.& seq.p

Cum turris Babel ædificabatur: an fuerint tunc duæ & septuaginta gentes.148. pag.529.m

An illæ primæ linguæ fuerint quasi matrices omnium aliarum linguarum; & an linguarum illarum aliqua perierit.152.153. pag. 530.f.& seq.p

Cur prisci poëtæ homines appellauerint Meropes, id est, partitæ vel diuisæ vocis seu linguæ, triplex interpretatio.154 & 155. pag. 531.p.m

Ethnicorũ calũnia aduersus historiã Mosis de diuisione linguarũ discutitur.156. pag.531.f

Ridicula Ethnicorũ fabula de vna omnium animalium lingua. 156. ibidem.

Vera supradictæ calumniæ Ethnicorum depulsio.160.pag.533.m.f

Disputatio, vtrũ inter Arphaxad & Sale interponenda sit generatio Cainan, quam habent septuaginta interpretes & Beatus Lucas, sed Hæbræi & Latini codices non habent.163.& sequentibus. pag. 536.f.& seq.

Refellitur opinio eorum qui dixerunt errasse Septuaginta addẽdo generationem Cainan; eorũ autem errorem non per insciti̇ã sed scienter & bono consilio secutum esse B. Lucam. 164. & sequentibus. pag.537.p

Improbatur sententia Caietani aiẽtis libros Hebręos & Latinos qui non habent generationem Cainan esse corruptos & mendosos. 167. pag.538.p

Sale & Cainan nõ esse duo nomina eiusdem personæ, vt visum est Ioanni Lucido & Nauclero.169. pag.538.f

Lippomanus & Canus putarũt veram esse generationem Cainan, sed eam mysterij cuiusdam gratia consultò esse prætermissam à Mose: horum sententia examinatur..171. pag.539.p

Excutitur opinio eorum qui arbitrantur nullam fuisse generationem Cainan, nec eã vel à Septuaginta vel à B. Luca esse proditam; sed per aliorum vel insciti̇am vel incuriã fuisse postea libris eorum inser

insertam.176. pag.540.f

Hæc quæstio de generatione Cainan, quàm visa sit inexplicabilis venerabili Bedæ.180. pag.542.p

A diluuio vsque ad ortum Abrahę, secundum Hebræos & Latinos codices, numerari annos ducẽtos nonaginta duos: secundum Græcos autem, mille centum septuaginta duos. 181. & sequentibus. pag.542.m.f

De duplici alia discrepantia codicũ Grę̇corum ab Hebręis & Latinis circa generationes quæ recensentur à diluuio vsque ad Abraham 184. pag.544.p

Disputatio, vtrum Abrahã natus sit anno septuagesimo patris sui Thare.186. pag.546.p

Opinio Hebræorũ, Lyrani & Caietani, Abrahã esse natum anno Thare centesimo trigesimo, sed refellitur.187.& seq. pag.545.m

Annos Abrahæ quos nominat Moses, non esse computandos ab ortu eius, sed à liberatione ex incendio Chaldæorum falsa Hebræorum opinio.189. pag.546.p

Si Abraham nõ esset natus anno (vt ait Moses) septuagesimo Thare, incertum esset tempus natiuitatis eius, & Chronologia sacra redderetur dubia.193. pag.547.f

Si Abraham natus est anno septuagesimo Thare qui vixit annos ducẽtos quinque, quomodo Moses narret, Abrahã post mortem patris sui, cum ex Mesopotamia venit in terram Chanaan, fuisse septuaginta quinq; annorũ. 196. & sequentibus. pag.548.f

Abraham bis ex Mesopotamia profectum esse in terram Chanaan, primùm viuo adhuc eius patre, cũ esset ipse septuaginta quinque annorũ: iterum, sexaginta annis post, mortuo iam patre, cũ ageret ipse centesimũ trigesimum quintum annũ.199.& seq. pag.550.p

Disputatio vtrũ Sara vxor Abrahæ fuerit vera eius soror, non tamen vterina, vt censerunt Clemens Alexãdrinus, Lippomanus, Dominicus de Soto & Caietanus. 205.& seq. pag.554.& seq.

Quinã auctores existimauerint cõiugiũ inter fratrẽ & sororem non vterinam fuisse licitum tempore Abraham.212. pag.557.p

Auctoris sententia, Saram non fuisse germanam sororem Abrahæ, sed filiam fratris eius. 214.& sequentibus. pag.557.f

Non fuisse tẽpore Abrahæ licitum coniugium inter fratres & sorores.220.& seq. pag.559.f

Apud quas gẽtes coniugia fratrum & sororum erant vsitata & inusitata.225.

Declaratur quomodo Abraham dixerit Geneseos 20. Sarã vere sororem esse, filiam patris sui, sed non matris suæ.227. pag.562.p

Vtrum Abraham fuerit primogenitus Thare, disputatur probabiliter in vtramque partem.228. &

sequentibus. pag.562.f
Multa memorari in sacris literis quæ per se non attingunt historiam sacram; sed quia coniũctionem aliquã habent cum iis quæ ad seriem & ordinem eius historiæ propriè spectãt 231. pag.563 f
Vtrum Abraham coniectus fuerit in ignem à Chaldæis,& inde mirabiliter à Deo liberatus, vt habet vetus Hebræorum traditio. 232 & sequentibus. pag.564.m
Improbabilem esse supradictã Hebræorum traditionem. 236. pag. 565.f
An cum dicit Scriptura, Deum eduxisse Abraham de Vr Chaldæorũ, illa vox, Vr, significet ignem, an potius sit nomen proprium certæ cuiusdam vrbis vel regionis. 237.& sequentib. pag.566.p
Quomodo intelligendum sit quod scriptũ est in libro secũdo Esdræ capite nono: *Tu domine eduxisti Abraham de igne Chaldæorum*, duplex interpretatio. 240.& seq. pag.568.p
An Thare pater Abrahæ fuerit aliquando idolorum cultor. 243.& sequentibus. pag.569.p
Quis primus inter mortales filius, memoretur esse mortuus ante patrem suum.244. pag.569.m
Secũdum Epiphanium & Suidam, tempore Sarug, qui fuit auus ipsius Thare, cœptam esse Idolol atriam: ipsum autẽ Thare induxisse cultum statuarum. 244. & sequentibus. ibid.
Thare non fuisse in Chaldæa cultorem Idolorum, sententia Philonis & B. Augustini, quæ probatur auctori. 247.& sequentibus. pag. 570.m
* Notabilis sententia Philonis: Quò quis magis seipsum cognoscit, eo magis sui esse contemptorem, eoque magis proficere ad comparandam Dei cognitionem. 252. pag.572.p
Quia in libro Iosue significatur, Thare, cum habitabat trans flumen, id est, in Mesopotamia, fuisse Idolorum cultorem: fieri credibile eum dum fuit in Chaldæa veri Dei fuisse cultorem: inde autem profectũ in Mesopotamiam, fuisse inibi deprauatum, & ad cultum idolorum declinasse. 253. & 254. pag.572.m.f.& seq.p
Vtrum Abraham semper veri Dei cultor fuerit, an verò nonnunquam Idola coluerit, vt Philo significat, & quibusdam aliis visum est. 255.& sequentib. pag. 573.f
Egregiis auctoritatibus & rationibus firmatur Abraham semper fuisse veri Dei cultorem. 260. & seq. pag.575.f.& seq.

INDEX LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ QVI EX ALIIS SACRIS LIBRIS ASSVMPTIS CVM CVRA IN HOC SECVNDO Tomo tractantur.

Genesis capite 15.

EGO *Dominus qui eduxi te de Vr Chaldæorũ, vt darẽ tibi terram istam & possideres eam. libro 16. numero 236. & 239. pa.565.f. & 567.f*

Genesis. 20.

Vere soror mea est, filia patris mei, & non filia matris meæ: & duxi eam in vxorem. lib. 16. num. 227. pag.562.p

Genesis 25.

Iecsan quoque genuit Saba, & Dadan. lib. 15. num. 151. pag.464.p

Exodi 20.

Ego sum Dominus Deus tuus fortis zelotes, visitans iniquitatem Patrum in filios, in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt me. lib. 14. nu. 170. p.379.m

Leuitici 17.

Homo quilibet si comederit sanguinem, obfirmabo faciem meam contra animam illius, & disperdam eam de populo suo: quia anima carnis in sanguine est. lib. 14. num. 55. pag.335.f

Deuteronomij 2.

Heuæos quoque qui habitabant in Haserim vsque Gazan, Cappadoces expulerunt qui egressi de Cappadocia, deleuerunt eos & habitauerunt pro illis. lib. 15. nu. 110. p. 444. m

Deuteronomij 3.

Monstratur lectus eius ferreus nouem cubitos habens longitudinis & quatuor latitudinis, ad mensuram cubiti virilis manus. lib. 10. num. 17. pag. 123. m

Deuteronom. 14.

Omne animal quod in duas partes findit vngulam & ruminat, comedetis. lib. 11. num. 101. pag.209.f

Deuteronomij 23.

Conduxerunt contra te Balaã filium Beor de Mesopotamia Syriæ, vt malediceret tibi. lib. 15. num. 143. pag.459.p

Deuteronomij 24.

Non occidentur patres pro filiis, nec filij pro patribus. sed vnusquisque pro peccato suo morietur. lib. 14. num. 176. pag.382.p

Deuteronomij 31.

Congregate ad me omnes maiores natu atque Doctores, & loquar audientibus illis sermones istos, & inuocabo contra eos cœlum & terram. lib. 16. num. 120. pag.448.f

Iosue 11.

Heuæum quoque qui habitabat ad radices Hermon in terra Maspha. lib. 15. num. 117. pag.447.m

Iosue 19.

Vsque ad Sidonem Magnam. lib. 15. num 12. pag.402.p.

Universidad de Deusto Biblioteca

Iosue 24.

Hæc dicit Deus Israel, trans fluuium habitauerunt patres vestri ab initio, Thare pater Abraham & Nachor, seruieruntque Diis alienis. lib. 16. num. 253. 259. & 264. pag. 572. m. pag. 575. pag. 577. p

Iudicum. 1. & 2.

Filij autem Cynei cognati Moysis ascenderunt de Ciuitate palmarum cum filiis Iuda in desertum sortis eius, quod est ad meridiem Arad, & habitauerunt cum eo. lib. 15. num. 120. pag. 448. f

3. Regum. capite 4.

Erat cibus Salomonis per dies singulos triginta cori similæ, & sexaginta cori farinæ, decem boues pingues & viginti boues pascuales, & centum arietes, excepta venatione ceruorum, caprarum, bubalorum, & auium altilium. lib. 11. num. 65. pag. 197. p

3. Regum 10.

Sed & Regina Saba audita fama Salomonis venit tentare eum in ænigmatibus. lib. 15. num. 52. pag. 421. p

4. Regum 7.

Ecce mercede conduxit aduersus nos Rex Israel Reges Hetæorum & venerunt super nos. lib. 15. num. 114. pag. 446. m

4. Regum 16.

Ascendit Rex Assyriorum in Damascum, & vastauit eam: & transtulit habitatores eius Cyrenem. lib. 15. num. 111. pag. 445. p

1. Paralipomenon 18.

Percussit Dauid Adarezer regem Soba regionis Emath. & paulo infrà: *Cum audisset Thou rex Emath percussisse Dauid omnem exercitum Adarezer regis Soba, &c. lib. 15. num. 123. pag. 450. f*

2. Paralipomenon 3.

Hæc sunt fundamenta quæ iecit Salomon, vt ædificaret domum Domini, longitudinis cubitos in mensura prima sexaginta, latitudinis cubitos viginti. li. 10. nu. 25. p. 128

2. Paralipomenon 14.

Egressus est contra eos Zara Æthiops cum exercitu suo decies centena millia. lib. 15. num. 31. pag. 410. m

2. Esdræ capite 9.

Tu ipse Domine Deus qui elegisti Abram, & eduxisti eum de igne Chaldæorum: & posuisti nomen eius Abraham. lib. 16. num. 240. pag. 568. p

Iudith capite 5.

Populus iste ex progenie Chaldæorum est: hic primum in Mesopotamia habitauit, quoniam noluerunt sequi Deos Patrũ suorum qui erant in terra Chaldæorum, &c. lib. 16. num. 148. pag. 529

Iob capite 1.

Vir erat in terra Hus nomine Iob. lib. 15. nu. 144. & 145. pag. 459. f

Iob 1.

Irruerunt Sabæi, tuleruntque omnia, & pueros percusserunt gladio, Chaldæi quoque fecerunt tres turmas, & inuaserunt camelos. lib. 15. num. 51. pag. 420. f

Iob 31.

Si non dixerunt viri tabernaculi mei, quis det de carnibus eius vt saturemur. lib. 14. nu. 47. pag. 333. m

Psalmo 71.

Reges Tharsis & insulæ munera offerent: Reges Arabum & Saba dona adducent. lib. 15. num. 46. pag. 418. m

Psalmo 119.

Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est, habitaui cũ habitantibus Cedar, multum incola fuit anima mea. lib. 15. num. 18. pag. 403. f

Psalmo 142.

Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. lib. 8. num. 144. pag. 62. m

Prouerbiorum 12.

Nouit iustus iumentorum suorum animas, viscera autem impiorum crudelia. lib. 13. num. 26. pag. 275. m

Ecclesiastici 3.

Qui honorat patrem suum, iucundabitur in filijs, & in die orationis suæ exaudietur, &c. lib. 14. num. 186. pag. 386. m

Isaiæ 14.

De radice colubri egredietur Regulus, & semen eius absorbens volucrem. lib. 11. num. 37. pag. 189. p

Isaiæ 64.

Facti sumus vt immundi omnes nos: & quasi pannus menstruatæ, vniuersæ iustitiæ nostræ. lib. 8. num. 142. pag. 61. m

Isaiæ 66.

Mittam ex eis qui saluati fuerint, ad gentes in mare, in Africam, & Lydiam tenentes sagittam, in Italiam & Græciam. lib. 15. nu. 142. pag. 458. f

Hieremiæ 46.

Procedant fortes Æthiopiæ, & Lybiæ tenentes scutum & Lydij arripientes & iacientes sagittas. lib. 15. num. 107. pag. 443. m

Hieremiæ 49.

Fugite & terga vertite, descendite in voraginem habitatores Dedan: quoniam perditionem Esau adduxi super eum, tempus visitationis eius. lib. 15. num. 54. pag. 421. f

Hierem. Threnorum 4.

Maior effecta est iniquitas filiæ populi mei peccato Sodomorum, quæ subuersa est in momento. lib. 14. num. 173. pag. 380. f

Ezechielis 16.

Radix tua, & generatio tua de terra Chanaan: pater tuus Amorrhæus, & mater tua Chetæa. lib. 15. num. 116. pag. 447. m

Ezechielis 18.

Ecce omnes animæ meæ sunt, vt anima patris, ita & anima filij mea est: anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem filij. lib. 14. numer. 165. pag. 378

Ezechielis 27.

De domo Thogorma, equos & equites & mulos adduxerunt ad forum tuum. lib. 15. num. 21. pag. 405. m

Ezechielis 27.

Venditores Saba & Regma, ipsi negotiatores tui: cum vniuersis primis aromatibus, & lapide pretioso & auro, quod proposuerunt in mercatu tuo. lib. 15. num. 50. pag. 420. m

Ezechielis 27.

Habitatores Sidonis & Aradi fuerunt remiges tui. lib. 15. num. 119. pag. 448. m

Ezechielis 30.

Æthiopia & Libya & Lydi & omne reliquum vulgus, & Chub & filij terræ fœderis cum eis gladio cadent. lib. 15. num. 44. pag. 417. m

Ezechielis 43.

Istæ autem mensuræ altaris in cubito verissimo qui habebat cubitum & palmum. lib. 10. num. 26. pag. 128. m

Nahum. 1.

Non consurget duplex tribulatio: vel non indicabit seu puniet bis in idipsum. lib. 9. num. 80. pag. 106. p

Lucæ. 16.

Factum est, vt moreretur mendicus & portaretur ab Angelis in sinum Abrahæ: & chaos magnum firmatum est inter nos & vos. lib. 9. num. 87. pag. 108. f

Lucæ vltimo.

Palpate & videte, quia spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere. lib. 8. num. 78. pag. 35. p

Ioannis 8.

Nos ex fornicatione non sumus nati: vnum Patrem habemus Deum, & pater noster Abraham est. lib. 16. num. 162. pag. 534.

Actorum 2.

Quem Deus suscitauit solutis doloribus Inferni iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo. lib. 9. num. 84. pag. 107. f

Actorum 13.

Et destruẽs gentes septem in terra Chanaan. lib. 15. num. 127. pag. 452. p

Universidad de Sevilla

INDEX LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ.

Actorum 15.

Visum est Spiritui Sancto & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris quam hæc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis simulacrorum & sanguine & suffocato, & fornicatione à quibus custodientes vos bene agetis.lib.14.num.59. pag.336.f

1. ad Corinthios 9.

Nunquid de bobus curæ est Deo? lib. 13. num.4. pag.266.p

1.ad Corinthios 15.

Alioqui quid facient qui baptizantur pro mortuis,si omnino mortui non resurgunt, vt quid baptizantur pro illis?lib.9.nu.92. pag.111.p

Ad Hebræos 11.

Fide Noë responso accepto de iis quæ adhuc non videbantur metuens aptauit Arcam in salutem domus suæ per quam damnauit mundum:& iustitiæ quæ per fidem est, hæres est institutus.lib.9. num. 31.pag.86.f

1.Petri 3.

In quo & iis qui erant in carcere spiritu veniens prædicauit:qui increduli fuerãt aliquando quando expectabat Dei patientia in diebus Noë, cum fabricaretur Arca. lib.9.num.93. pag.111.f

1.Petri 4.

Propter hoc & mortuis euangelizatum est, vt iudicentur quidem secundum homines in carne: viuant autem secundum Deum in spiritu.lib.9.num.89. pag.109.f

2.Petri capite 2.

Et originali mundo nõ pepercit.sed octauum Noë iustitiæ præconem custodiuit. lib. 8. num.2.& lib.9.num.33. pag.87.p

2. Petri 2.

Latet enim eos hoc volentes, quod cœli erant prius & terra,de aqua & per aquam consistens Dei verbo:per quæ ille tunc mundus aqua inundatus periit.lib. 12.num. 52.& 53. pag.248.m.& 249.p

Apocalypsis 4.

Et Iris erat in circuitu sedis similis visioni smaragdinæ.lib. 14. num. 105. pag. 354.m

BENEDI-

BENEDICTI PERERII COMMENTARIORVM IN GENESIM LIBER OCTAVVS,

QVI EST DE CAVSA PROPTER quam missum à Deo est Diluuium,

HISTORIA MOSIS

Ex capite sexto libri Geneseos.

1 VMQVE cœpissent homines multiplicari super terram,& filias procreassent, videntes filij Dei filias hominum
2 quod essent pulchræ,acceperũt sibi vxores ex omnibus quas elegerant. Dixitque Deus, Non permanebit Spiritus
3 meus in homine in æternum,quia caro est: eruntq; dies illius
4 centum viginti anni. Gigantes autem erant super terram in diebus illis.Postquam enim ingressi sunt filij Dei ad filias hominum illæq; genuerunt, isti sunt potentes à seculo, viri
5 famosi. Videns autem Deus quod multa malitia hominum esset in terra,& cuncta cogitatio cordis intenta esset ad ma-
6 lum omni tempore: Pœnituit eum quod hominem fecisset in
7 terra. Et præcauens in futurum,& tactus dolore cordis intrinsecus, Delebo,inquit,hominem quem creaui,à facie terræ,ab homine vsque ad animantia,à reptili vsque ad volucres cœli.pœnitet enim m fecisse eos.

PRÆFATIO.

DVæ res in sexto capite libri Geneseos præcipuè tractantur. Primùm enim causam exponit Moses cur Deus generali diluuio totius orbis terrarum, vniuersum genus hominum atque animalium (paucis exceptis) perdere ac delere voluerit. Deinde structuram describit Arcæ iussu Dei à Noë fabricatæ, qua ipse cum familia sua, & aliquot cuiusque speciei animalibus, Diluuij cladē euadens, tanquam seminarium futuræ posteâ reparationis, & renouationis mundi, conseruaretur. Sed nos in priori parte huius Capitis, ideſt, in causa Diluuij explicanda, hunc octauum librum consumemus. causam verò illati Diluuij docet Moses fuisse hominum illius temporis improbitatem, nequitiam & malitiam: nō qualemcúnque sed enormem, immanem, intolerandam, quæque modum omnē & mensuram excedens, Deum ceteroqui clementissimum, & humani generis amantissimum, ad internecionē omnium penè hominum compulerit. Fuit autem hominum eius temporis improbitas quatuor maximè rebus insignis. Primò, fuit generalis, ideſt, non paucorum hominum, sed omnium, exceptis duntaxat octo, qui ab exitio diluuij seruati sunt: qui an omnes boni fuerint, an propter Noë sanctitatem alij septem seruati sint, non omnino certum est. Nec ea improbitas, posterorum Cain, hominū scilicet impiorum ac sceleratorum tantùm fuit, sed ex sanctissimis viris Seth & Enos progenitos etiam peruasit: ita vt, qui propter genus ex sanctissimis parentibus ductum, & quòd ipsi diuinæ sapientiæ, pietatis, iustitiæ ac sanctitatis professores essent, filij Dei appellabantur, eadem mali contagione infecti & corrupti fuerint. Fuit igitur generalis eo tempore hominum malitia: quod significans Moses: *Omnis* inquit,

Qualis fuerit improbitas hominum ante diluuium. 1

inquit, *caro corruperat viam suam super terram.*

DEINDE non fuit mediocris aut tolerabilis improbitas, sed summa, & ad extremū perducta nequitia, & vt loqui solet scriptura, completa, vel consummata malitia. Quod indicauit Moses, cùm dixit, vidisse Deū quod multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore. Nec verò fuit breuis improbitas, sed longissimo tēpore durauit, per annos scilicet prope septingētos: vt admirari liceat incomparabilem Dei patientiam, & longanimitatem, qui tandiu tantam morum peruersitatem, & vitiorum colluuiem sustinuerit, expectans dum homines illi resipiscerent, & pœnitentiam agerent. Sed illi *secundum duritiam suam & impœnitens cor,* Rom. 2. A thesaurizabant sibi *iram Dei.* Illud denique magnitudinem malitiæ eorum hominum declarat, quod sæpe moniti, & diuinis comminationibus territi, & per centum annos arcam videntes à Noë fabricari, certissimum futuri diluuij & generalis exitij hominum testimonium & argumentum, nullo tamen modo à sua impietate & prauitate reuocari potuerunt. Hoc licet apertis verbis non dicat Moses, ex eo tamen licet conijcere, quod scribit Deum hominibus illis centum viginti annos indulsisse: spatium scilicet resipiscendi, & pœnitentiæ agendæ impartiens.

NEC ad id persuadēdum non facit, quod B. Petrus po- 2 Locus Petri epist. 2. c. 2. sterioris Epistolæ suæ cap. 2. Noë appellat iustitiæ præconem: ex quo significatur, eum hominibus sui temporis prædicasse iustitiam Dei, id est, iustitiam illam scelerum vindicem, & vltricem, quæ eorum flagitia, nisi ab illis discederent, atrocissimo esset supplicio punitura. Vel prædicabat iustitiam, docens quàm æquum & iustum esset colere Deum potius quàm creaturam, & diuinis iussis obsequi, & cœlestia atque æterna bona concupiscere & sectari potius, quàm terrena & mortalia: vel prædicabat iustitiā, quæ seruanda & exercenda est erga proximum, abstinendo scilicet & manus, & animum ab omni maleficio. Talis igitur tantáque fuit improbitas illius temporis, quæ supplicīū diluuij promerita est. Nec absimilis futura est malitia, quæ generale illud orbis incendium in consumma-

Quomodo Noë præco fuerit iustitiæ.

tione seculi præcedet: quod non obscurè indicauit Dominus Luc.18.&Matth.24.cum dixit, *Filius hominis veniens, putas inueniet fidem in terra?* & *Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet caritas multorum:* & Infrà: *Sicut enim erant in diebus ante diluuium comedentes, & bibentes, nubentes & nuptui tradentes. Ita erit & aduentus Filij hominis.*

Cur Auctor citet Berosum Annianum quem ipse putat fictum.

AT enim Berosius Annianus qualis quantave fuerit hominum eius temporis improbitas, subtiliter, & distinctè enarrauit. Non me fugit, hunc Berosum non esse verum illum à Iosepho, Eusebio, Hieronymo, aliisque scriptoribus antiquis frequenter & honorificè nominatum: idque nos libro vndecimo nostrorum commentariorum in Danielem quæstione prima manifestis rationibus addiximus: sed lubet nihilominus tamen in his commentariis nonnulla ex eo libro deprompta commemorare: tum quòd sint quędam narrationi Mosis satis affinia, & per se verisimilia: tum etiam vt gratificer quibusdam viris doctis, qui semel illius Berosi Anniani studio fideque occupati, quãuis posteâ grauissimis conuicti argumentis, eius tamẽ libri amorem ægrè possunt exuere. Sic igitur ille prodidit in exordio suæ historiæ, cuius ante diluuium originem repetit:

Berosus Annianus de causa diluuij.

Ante aquarum cladem famosam, qua vniuersus periit orbis, multa præterierunt sæcula, quæ à nostris Chaldæis fideliter fuerunt seruata. Scribũt autem, illis temporibus circa Libanum fuisse Enos vrbem maximam gigantum, qui vniuerso orbi dominabantur. Hi vastitate corporis ac robore confisi, inuentis armis omnes opprimebant, libidinique inseruientes inuenerunt instrumenta musica, & omnes delicias. Manducabant homines, & procurabant aborsus, & in edulium præparabant. Commiscebantur matribus, filiabus, sororibus, masculis & brutis, nihilque sceleris erat quod non admitterent, contemptores religionis & deorum. Tunc multi prædicabant, & vaticinabantur, & lapidibus incidebant sua vaticinia de ea quæ ventura erat orbis perditione. Sed enim illi istis assueti deridebant omnia, cœlestium illos ira atque vltione perurgente, pro impietate atque sceleribus. Sic Berosus Annianus.

Iosephus Iudæus.

VERVM quis credat, Iosephum, qui omnia de Diluuio & Arca ab Ethnicis scriptoribus tradita vndecunq; sedulo & curiosè collegit, hoc de causa diluuij tam expressum

& luculentum, & cum narratione Mosis tam aptè congruens testimonium, si à vero Berosо, quẽ toties ille rerum Hebraicarum testem excitat, esset proditũ, fuisse prætermissurum? Præsertim verò, cùm breuem quandam Berosi sententiam de Diluuio & Arca Noë non omiserit referre in primo libro Antiquitatum his verbis: *Berosus Chaldæus narrans de hoc diluuio Noë sic ferè scribit: Fertur & nauigij huius pars in Armenia apud montem Gordyæorũ supereſſe, & quosdam bitumen inde abrasum secum reportare, quo vice amuleti homines eius loci vti solent.*

CAPVT SEXTVM.

Cumque cœpissent homines multiplicari super terram, & filias procreassent. VERS. 1.

HIS verbis denotauit Moses tempus quo cœpit in terris vigere intolerabilis hominum malitia, quæ diluuij vindictam meruit. Quo tempore, inquit, humanum genus multiplicari cœptum est, eo tempore enormis hominum nequitia vigere cœpit in terris. Multiplicari cœpit humanum genus viuente Adamo, quin etiã intra ducentos vel trecentos annos ab exordio mundi vehemẽter esse multiplicatum credibile est: cùm ex sacris litteris constet, posteritatem Iacob per annos non amplius trecentos in tantum fuisse multiplicatam, vt in egressu Hebræorum ex Ægypto sexcenta millia bellatorum recenserentur, exceptis mulieribus, paruulis & senibus. Ninus rex Assyriorum imperium iniit annis post diluuium circiter ducentis quinquaginta: quo tam paruo temporis spatio adeo propagatum est humanum genus, vt in solo Nini exercitu, peditum decies septies centena millia, equitum ducẽta millia, curruum falcatorum paulò minus decem millia & sexcentos fuisse tradat libro 3. capite 2. ex Ctesia scriptore Diodorus Siculus. Cum igitur in exordio mundi maximam fuisse humanæ naturæ fœcunditatem credendum sit, magnam quoque id temporis hominum multiplicationem breui esse factam non est dubitandum.

Exod.12.F

Magnitudo exercitus regis Nini. *Diodorus Siculus.*

6 QVAMOBREM eam multiplicationem hominum, de qua Moses hic loquitur, factã esse putat Caietanus ab eo tempore quo Cain interfecit Abel, id est, anno circiter trigesimo & centesimo ab orbe condito: tunc enim dixit Cain, *Omnis qui inuenerit me, occidet me.* Sed vero similius est, Mosen non de qualibet multiplicatione hominum esse locutum, sed de numerosissima & longè latéque diffusa. Verius

Quando cœpit secundũ Caietanũ multiplicatio, & malitia hominum ante diluuium.

Iosephus. igitur dictu est, quod Iosephus tradit primo libro Antiquitatum, in- 7
signem illorum hominum ante diluuium propagationem, & declinationem ad malum, septima post Adamum generatione contigisse. Scribens enim de posterorum Seth honestis studiis, egregiisque virtutibus subiecit: *Hoc modo*, inquit, *per septem generationes perseueraue-runt unum Deum colentes omnium rerum Dominum, semperq; virtutis respectum habentes. Procedente dein tempore à patriis institutis degeneraue-runt, neque humana iura seruantes, neque Deo consuetos honores persoluentes: & qui prius certatim virtutem exercuerant, postea duplo maiori studio malitiam consectabantur, atque ita Deum infensum sibi reddiderunt.* Hæc Io-

Theodoretus. sephus: quibus affinia sunt quæ tradit quæstione in Genesim 47. Theodoretus: *Posteri Seth* (ait Theodoretus) *tanquam pij & boni, cognominati sunt filij Dei, separatum enim erat genus Seth, & non permiscebatur cum cognatione Cain, propter illatam ei à Deo maledictionem. Multo autem post tempore (nam post annos plus mille diluuium induxit Deus) videntes filias cognationis Cain speciosas, & illecti (vt verisimile est) instrumentis musicis ab eis excogitatis (Thubal enim inter eos florens, psalterium, & cytharam inuenerat) permisti sunt illis, & contaminauerunt nobilitatem suam.* Hæc Theodoretus. Horum ego sententiæ libenter accedo. 8
Etenim probabile admodum est, per illud tempus septimæ ab Adamo generationis, illam notabilem humani generis deprauationem cœpisse: tunc enim polygamiam coli cœptam, exemplo Lamech coniicitur: tũc translatus est Henoch, qui septimus fuit ab Adam, videlicet: *ne malitia*, quæ vigere incœperat, *immutaret cor eius, & ne fictio deciperet animum illius*, vt in quarto capite libri Sapientię scriptum est. Tunc per filios Lamech instrumenta musica, lasciuiæ & luxus irritamenta, & arma, belligerandi & crudelitatis exercendæ instrumenta fuêre adinuenta.

Non permitto mihi nec eas quidem opiniones præterire, quas 9
falsas & absurdas iudico, si vel à magnis viris proditæ, vel magnis viris attributæ sunt: cùm satius sit, omnium quæ memorabilia sunt, lectori copiam fieri, & quæ improbamus damnare potius quàm præterire. Magister Historiæ scholasticæ in Historia libri Geneseos, capite

Memorabilis historia, sed falso ad scripta Methodio ex Magistro Historiæ scholasticę.

31. nescio quam memorat Methodij sententiam, quæ ad hunc locum Mosis pertinet. Tradit enim, Methodium tẽpus quod fuit ab exordio mundi vsque ad diluuium, in tres fere chiliadas annorum digessisse. Et quingentesimo anno primæ chiliadis post orbem conditum, filios Cain abusos esse vxoribus fratrum suorum nimijs fornicationibus: sexcentesimo anno mulieres versas in vesaniam, supergredi viros, & sic illis abuti cœpisse: mortuo Adam, Seth cognationẽ suam à cognatione Cain separauisse. Adam namque viuens, cõmixtionem eorum fieri prohibuerat; & habitasse Seth in Cordan quodam monte proximo Paradiso; Cain autẽ in campo, vbi occiderat Abel. quingentesimo anno secundæ chiliadis exarsisse homines in mutuos concubitus: septingentesimo autem anno eiusdem chiliadis filios Seth

Gen. 4.

concupisse

concupisse filias Cain: & inde ortos esse gigantes: denique incœpta
10 iam tertia chiliade venisse diluuium. Hæc Magister Historiæ Scholasticæ ex Methodio refert. Sed hęc falsa sunt, & afficta Methodio. Nituntur enim manifesto errore Chronologiæ, computatis ab exordio mundi vsque ad diluuium plus duobus annorum millibus; cùm tempus illud non nisi mille sexcentorum & quinquaginta sex annorum fuisse exploratum certumque sit. Qua de re diligenter à nobis disputatum est in septimo libro prioris tomi Commentariorum nostrorum in Genesim, in Disputatione de chronologia eius temporis, per tres eius quæstiones.

11 Ceterum non est illud nouum, vel obiter hoc loco consi- *Moralis obseruatio: quod in paucitate hominum magis viget virtus quã in multitudine.*
derandum: Cum multiplicari cœperunt homines tunc eos fieri cœpisse deteriores: vt, quod est apud Esaiam capite nono, vere hic possit dici: *Multiplicasti gentem, sed non magnificasti lætitiam.* Et ipsa quidem multiplicatio hominum, ingens sanè benignitatis diuinæ beneficium erat, magnumque bonum humanæ naturæ, vt ad pietatem & religionem aduersus Deum augendam potius, quàm ad Dei contemtum, sui corruptionem, aliorumque violentam oppressionem proficere debuerit. Sed non decebat propterea Deum parciorem ad benefaciendum esse, quòd eius beneficiis ad eius contemptum, suique perniciem abusuri essent homines. Paucis hoc, sed elegantibus verbis expressit Ambrosius in libro quem scripsit de Noë, & Arca, cap. 3. *Ambrosius.*
Sed absoluam quod paulò supra orsus sum dicere, in ipsa multiplicatione hominum non multiplicari virtutem, sed flagitia: Sic profecto vsu venit, vt paucitatis hominum atque paupertatis comes ferè sit industria & frugalitas: multitudinis verò & opulentiæ, socordia & nequitia. Licet hoc animaduertere in multis quondam florentissimis ciuitatibus, rebus publicis atque imperijs, quin etiã in piorũ hominum congregationibus prudenter ordinatis, & diu sanctitatis laude inclytis. Cùm enim pauci erant homines, & haud magnis naturæ ac fortunæ præsidiis, & ornamentis instructi, complures eorum fuisse proditum est, egregios viros cum priuatis studiis & moribus, tum publicis muneribus tractandis, rebusque domi ac militiæ gerendis: contrà verò multiplicatis hominibus, prolato imperio, opibúsque priuatim & publicè auctis, paulatim labente disciplina pleróque degenerauisse, & in dies factos esse deteriores, donec eo nequitiæ ventum sit, vt quæ prius apud eos fuerant incitamenta virtutum, & clarorum facinorum præmia, eadem posteà fuerint vitiorum irritamenta, & maleficiorum pretia. Exemplis Græca & Romana, sed præter omnes Christiana referta est historia.

Sed quam eius rei causam existimare oportet? An etiam in rebus humanis, vt in naturalibus, virtus vnita fortior est, quàm diuisa? In paucitate autem hominum magis vnita est virtus meliusque ab omni contagio mali seruari potest illibata quàm in multitudine. An multitudo magis patet externorum vitiorum malorumque contagioni?

An potiùs

An potius quia multitudo obnoxia magis est inteſtinis diſſidiis & diſcordiis? Concordia namque paruæ res creſcũt,diſcordia maximæ dilabuntur. An quod ipſa paucitas hominum, infirmitas virium, tenuitas opum,æmulatio meliorum, & metus potentiorum, homines cohibent ne defluant ad vitia?An denique flagrans cupido, ſibi & patriæ libertatem,dominationis amplitudinem, & nominis gloriam per bonas artes comparandi,aliarum rerum viliorum,non tantum vitiorum,cupiditates omnes aut extinguit, aut comprimit, eaque induſtrios facit,laborum patientes,audaces ſubeundis periculis, magniſque rebus aggrediendis & patrandis promptos & alacres? Hac certè ratione amplificatum eſſe imperium Romanum diſputat B.Auguſtinus libro 5.de Ciuit.Dei cap.12.& ſequentibus.

VERVM quid ſibi vult Moſes hoc loco dicens: *Cum multiplicati eſſent homines ſuper terram,& filias procreaſſent?* quid ſignificat illud, *Et filias procreaſſent?* num antea non generabantur feminæ? vnde igitur vxores ducebant,aut vnde filios procreabant? E quidem reor ſignificari illis verbis in illa magna multiplicatione hominum, præcipuè multiplicatas eſſe feminas,vt longè plures tunc quàm antea generarentur.Hoc ſi ad phyſiologiam referatur, veriſimile eſt eo accidiſſe, quòd propter illorum hominum intemperantiam Veneris, & cibi, potuſque & propter luxum,aliàue corporis atque animi vitia vehementer debilitata facultate generatrice, quæ eſt in viro, vigoreque ſeminis virilis labefactato,crebrior ac numeroſior feminarum generatio extiterit:quamobrem multitudine ſimul ac pulchritudine mulierum illectos homines eius ætatis,multas duxiſſe vxores, & repudiatis prioribus, alias atque alias pro ſua libidine aſſumpſiſſe; quod longo tempore apud poſteros Seth inuſitatũ fuerat. Habeo eius rei duplex argumentũ.Moſes enim ſupra capite quarto de ſolo Lamech ſcribẽs eum duas habuiſſe vxores,non obſcure indicauit tunc primũ incœptam eſſe polygamiam. Deinde legimus, Noë cum vna tantum vxore, & filiorum eius ſingulos cum ſingulis vxoribus ingreſſos eſſe in Arcam. 13 *Gen.7.A.*

VERS.2. *Videntes filij Dei filias hominum quod eſſent pulchræ, acceperunt ſibi vxores ex omnibus quas elegerant.*

VIDETVR his verbis Moſes exaggerare voluiſſe hominum illius temporis nequitiam, ſignificans eam fuiſſe tantam, vt non ſolum ſcelerata Caini ſoboles impietatem velut hæreditariam ex parente ſuo trahens,in altiſſimo flagitiorum cœno volutaretur; ſed etiam poſteri Seth, ſanctorum parentum nobilitate clari, ſtudio diuinæ ſapientiæ illuſtres, & pietatis, & religionis erga Deum profeſſione venerabiles, interdictam ſibi execratamque à maioribus ſuis ſocietatem cum Caini

Caini poſteris coëuntes, grauius quàm illi peccarunt, in profunda ſcelerum omnium demerſi.

14 PRO illo vocabulo *Dei* cum dicitur *Filij Dei* Hebraicè eſt *Elohim* quæ vox in ſcriptura & ſingulariter pro vno veroque Deo accipitur,& pluraliter pro Diis; id eſt, vel pro Angelis Dei, vel pro ſanctis viris,vel pro his,qui populorum iudices,præſides,ac principes ſunt. Aquila,vertit hoc loco,*filios deorum*;ſignificans vel Angelos, vel ſanctos; Symmachus,*filios potentum*. Paraphraſis Chaldaica habet *filios magnatum*; Pagninus reddidit,*filios Principum*; Hieronymus Oleaſter ſignificari putat homines eximia corporis proceritate ac robore ceteris præſtantes, ſcilicet ex quibus generati ſint gigantes, vt paulò poſt narrat Moſes. Ad eundem enim modum ſcriptura ſolet appellare montes Dei & cedros Dei,ad ſignificandam magnitudinis eorum celſitatem & altitudinem.Codices LXX. interpretum hic variam lectionem habebant,vt ex commentariis veterum ſuper hoc loco,tam Græcorum,quàm Latinorum, intelligere licet:Alij enim codices habebant *Angelos*:alij verò,*filios Dei*.Nonnulli codices,inquit Auguſtinus quæſt.3. ſuper Geneſim,& Latini, & Græci habent non *Angelos Dei* ſed *filios Dei*,quos quidam iuſtos homines fuiſſe crediderunt,qui potuerunt etiam Angelorum nomine nuncupari. Nam de homine Ioanne ſcriptum eſt: *Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam qui præparabit viam tuam.* Idem Auguſtinus libro 15. De Ciuitate Dei, cap.23.ſic ait:*Septuaginta Interpretes & Angelos Dei dixerũt iſtos,& filios Dei, quod quidem non omnes codices habent, nam quidam niſi, filios Dei non habent.* Sed Cyrillus libro nono aduerſus Iulianum, emendatiorem cenſet lectionem quæ habet *filios Dei*, quàm quæ habet *Angelos Dei*: ex his patet, hanc noſtram lectionem veriorem eſſe, & planè retinendam. *Hyeronimus Oleaſter.* *Pſal.35.* *Pſal.79.* *Auguſtinus.* *Marci 1.* *Cyrill. Alex.*

15 CETERVM quid ſignificetur per filios Dei,perplexa admodum quæſtio eſt. Duæ ſunt principales horum verborum interpretationes: ſed vtraque rurſus tripartito, vel quadripartito multiplicatur; velut vnius arboris duo brachia in multos diffuſa ramos.Prior interpretatio eſt,per filios Dei ſignificaſſe Moſen Angelos, ſed hæc trifariam diuiditur:quidam interpretantur bonos Angelos,qui pulchritudine mulierum illecti degenerauerint cum illis commixti:Alij putant fuiſſe dæmones, qui in propriis ſuis corporibus cum feminis congreſſi ſint: putarunt enim eos (quæ plurimorum fuit ſententia) verè,& naturaliter eſſe corporatos:multi denique arbitrati ſunt fuiſſe quidem dæmones,ſed eos non in propriis corporibus,quippe qui opinione iſtorum ſunt incorporei, verùm per corpora ab eis aſſumpta commiſtos eſſe cum feminis,& per ſemen non proprium, & naturale,ſed ex viro acceptum, & muliebri vtero infuſum generaſſe filios:& huiuſmodi dæmones appellant iſti ſuccubos,& incubos. Quid ſignificetur per filios Dei, variæ interpretationes.

16 HÆC triplex interpretatio dupliciter refelli poteſt, vel demonſtrando, id quod ab ipſis traditur de bonis Angelis, & de dæmoni-

bus, esse falsum, quin etiam absurdum & impossibile. Verùm hac de re paulò infrà dicturi sumus in iis quæstionibus quæ post explanationem huius loci pertractandæ sunt. Vel refelli potest, ostendendo eiusmodi tres interpretationes nullo modo congruere cum sententia verborum Mosis, sed esse narrationi eius discrepantes, & planè contrarias. Chrysostomus putat eam interpretationem hoc validissimo telo confodi. Nunquam, inquit, in scriptura Angeli nominantur filij Dei, quæ tamen appellatio non rarò tribuitur hominibus. Quin Paulus ad Hebr. 1. *Cui*, inquit, *Angelorum dictum est, Filius meus es tu?* sed de illis dictum est: *Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis.* At enim videtur Chrysostomo Diuina Scriptura contradicere in primo & trigesimo octauo capite libri Iob, Angelos nominans filios Dei. Verum vtrobique translatio LXX. Interpretum quam sequebatur Chrysostomus, non filios Dei habet, sed Angelos. Illud tamen ex Paulo petitum argumentum non est firmum; non enim omnem filiationē Dei denegat Angelis Paulus, sed naturalem & substantialem, qualis est Christi, nam adoptiua, quæ fit per gratiæ participationem, nulla est ratio cur Angelis non æquè quàm hominibus possit attribui.

Chryso. Hom. 2 in Genes.

Psal. 103. A.

Argumẽtatio qua probatur, quos Moses nominauit filios Dei, nõ fuisse Angelos siue bonos, siue malos.

VERVM enim vero Mosis verba, ne violente quidem detorquerì, ne dum aptè & congruenter accomodari posse ad Angelos, siue bonos, siue malos, vel hoc vno argumento concludi potest. Narrat Moses, Deum generali diluuio perdere voluisse omne genus hominum, paucis exceptis, propter intoleranda eorum flagitia præsertim autem propter eorum peccata qui cùm filij Dei appellarentur, nihilominus tamen maiorum suorum degeneres, professionis suæ obliti, humani denique, ac diuini iuris contemptores, ardentissima libidine cum impiis & impuris mulieribus copulati sunt. Vnde multorum magnorumque scelerum & malorum colluuies redundauit. Horum igitur peccata vt puniret Deus, Diluuium intulit. Non igitur propter Angelos, & eorum peccata, sed propter solos homines eorúmque flagitia missum est diluuium. Neque enim Dæmones periêre diluuio sed homines, neque peccata dæmonum, sed hominum diluuio vindicata sunt. 17

HINC efficitur, quos Moses appellauit filios Dei, eos nullo modo vel bonos vel malos Angelos intelligi posse. De solis enim hominib. locutus est Deus, cum dixit: *Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est: eruntque dies illius centum viginti anni.* Et rursus: *Videns Deus quod multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intẽta esset ad malum omni tempore, pœnituit eum quod hominem fecisset in terra. Et præcauens, &c. Delebo*, inquit, *hominẽ quem creaui*, & rursus: *Cum vidisset Deus terrã esse corruptam (omnis quippe caro corruperat viam suam) dixit ad Noë, Finis vniuersæ carnis venit coram me, repleta est terra iniquitate à facie eorum, & ego disperdam eos cum terra*, Vides Deum semper esse locutum de hominibus, de Angelis verò, vel Dæmonibus nullum 18 19

nullum feciſſe verbum? Hoc argumentum & vidit ante nos Theodoretus, eoque aduersus eandem interpretationem quam nunc confutamus, in quadragesima septima quæstione in Genesim vsus est. Nam cum posuisset hanc quæstionem: Quosnam Moses vocauit filios Dei? ad eam respondens, sic ait: *Quidam nimis stupidi, & stolidi existimarunt eos fuisse Angelos, putantes suæ forsan intemperantiæ patrocinium habituros, si Angelos eiusdem criminis reos tenerent. Oportebat autem, eos audisse Deum ita dicentem, Non permanebit Spiritus meus in hominibus in æternum quia carnes sunt: erunt autem dies illorum centum viginti anni: & inde respicere, naturam incorpoream carnes non habere, neque Angelos vitã habere tempore definitam: immortales enim sunt.* Deinde cum Theodoretus commemorasset alia verba Domini, quæ nos paulò ante exposuimus, subiũgit: *Hæc vtique omnia indicãt, homines esse eos qui vitam iniquam amplexi sunt. Quod si Angeli filiabus hominum permisti essent, homines fuissent ab Angelis iniuria affecti, quippe qui per vim eorum filias corrupissent: iniuriam quoque passi essent à Deo creatore, eo quod Angelos sibi seruientes non puniret. Verum hæc ne pater quidem mendacij dicere auderet. Multis enim verbis docuit sacra scriptura tum homines deliquisse, tum aduersus eos diuinam sententiam esse latam.* Hactenus ex Theodoreto.

Theodoretus.

ALTERA sanè etiam principalis huius loci interpretatio est, per filios Dei significatos esse non Angelos, sed homines tantùm. Verùm hæc quadripartita est. Quidam per filios Dei intelligi debere putant homines corporis proceritate ac robore ceteris longe insigniores, vt sensit Oleaster; Alij, homines potentes, vti sunt populorum iudices, præsides ac principes, vt placet Hebræis: nonnulli existimant filios Dei esse appellatos quasi ex aduerso & è regione filiorum hominum. Solet autem scriptura appellare homines, vel filios hominum eos, qui secundum carnem sapiunt: quos Paulus nominat animales: *Animalis*, inquit, *homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei*, quales autem istiusmodi sint, belle depinxit Dauid Psalmo quarto cum dixit: *Filij hominum vsquequo graui corde? vt quid diligitis vanitatem: & quæritis mendacium?* Paulus item: *Cum sit inter vos zelus & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis?* Filij autem Dei nominantur, quorum est planè contrarium & studium & institutum, contraria mens & sensus, conuersatio, mores & facta, qui terrenarum & humanarum rerum contemptores cœlestia & diuina bona concupiscunt atque sectantur, pietatis erga Deum, iusticiæ proximum, mortificationis erga seipsos professores atque cultores. Tales igitur longo tempore fuerant isti, quos Moses appellat filios Dei, vel certe eorum maiores, propter quos ipsi, licet studijs moribusque multum degeneres, eandem tamen appellationem retinebant. Hæc interpretatio nec Augustino in libro 15. De Ciuitate Dei cap. 23. nec Ambrosio in libro de Noë & Arca, cap. 4. displicuit. 20 21 22

2. Interpretatio quadrifariam diuisa qui fuerint filij Dei. *Oleaster.*

1. Co. 3. A.

August. Ambros.

SED illa perquàm celebris, & magnorum scriptorum auctoritate valde nobilitata est interpretatio: quos vocat Moses filios Dei, fuisse

Cur posteri Seth appellati sint filij Dei.

posteros Seth: filias autem, vel filios hominum, qui ex Caini stirpe progenerati fuerant. Cur autem posteri Seth appellarentur filij Dei, duplex ratio, & vtraque probabilis redditur. Vel enim sic appellati sunt, quòd in eos bene competerent ea, quæ triplex prædicta interpretatio tradit: nimirum posteri Seth aut omnes, aut plerique erant corpore procero, robusto, & formoso, erantque ipsi potentes & magnates, & principes, & propter iustitiæ, religionis & sanctimoniæ professionem & cultum admodum honorati & venerandi. Vel nominati sunt filij Dei, quòd filij essent Seth. & Enos: quorum vtrumque pietate & sanctitate præstantissimum fuisse accepimus, & ab hominibus sui temporis Dei appellatione nuncupatum. Suidas certè in 23

Seth auctore Suida appellatus est Deus, & cur.

vocabulo SETH confirmat, eum esse appellatum deum: tum propter excellentem eius iustitiam, pietatem ac sanctimoniam, tum propter inuentionem litterarum, & scientiæ rerum cœlestium. Enos autem primus mortalium singulari quadam ratione cœpit inuocare nomen Dei, vt extremis verbis capitis quarti dixit Moses. Et hûc fuisse cognomento Dei ornatum, auctorem habeo Cyrillum libro nono aduersus Iulianum. Hos igitur duos viros cùm principes generis sui haberent, ac prædicarent posteri Seth; ob eam causam appellati sunt filij Dei. Et hi quidem longissimo tempore, vt eis à maioribus suis mandatum fuerat, posterorum Cain societatem, connubia etiam & commercia vehementer refugerunt. Postea verò refrigescente religionis studio cultuque virtutum, feminarum Cainicę stirpis pulchritudine allecti amoreque inflammati, eas duxerunt vxores: quarum flagitiosa consuetudine polluti & corrupti, in omnia sese præcipitauerunt flagitia, nequioresque etiam ipsis Caini posteris euaserunt. Mirum sanè, ex tam sancta & numerosa posteritate Seth, vnum duntaxat fuisse inuentum Noë iustum, innocentem Deoque carum, & dignum quem Deus tanto miraculo ex Diluuij exitio seruaret. Huius extremæ interpretationis auctores sunt quamplurimi: Chrysostomus homilia 22. in Genesim, Augustinus libro 15. De Ciuitate Dei, cap. 23. Theodoretus quæst. 47. in Genesim, Cassianus collatione 8. cap. 21. Cyryllus libro 9. contra Iulianum, Rupertus libro 4. in Genesim, cap. 12. B. Thomas in Prima Parte quæst. 51. art. vltimo.

Cyrillus. Alexand.

Chrysost. Augustinus. Theodoretus. Cassianus. Cyrillus. Rupertus. S. Thomas.

ILLVD autè: *Quod pulchræ essent*, habet alia lectio, *Quod bonæ essent.* 24 Sed eadem est sententia: nam vt Augustinus inquit eo loco quem paulò ante memoraui, secundum consuetudinem scripturæ, vocabulum, BONVM, sæpe idem significat quod, speciosum & pulchrum corpore. Quanquam vocabulum Hebræum quod hic est *tob*, non tantùm significare bonum & pulchrum, sed etiam magnũ & procerum, firmat Oleaster testimonio scripturæ, atque eam significationẽ belle ad hûc locũ quadrare putat, vt hic sit sensus: filios Dei, id est, homines viribus præpotentes & statura proceros elegisse sibi vxores feminas valdè proceras, vt ex his filios generarẽt robustos ac proceros, eaque ratione ceteris hominibus præualentes, suo eos subiugarẽt imperio.

Oleaster in Genesim.

25 PRÆBET nobis hic locus Mosis salutare quoddam documẽtum. Hinc enim discimus quàm sit noxia & pestilens societas & consuetudo cum impiis, maximè verò per carnales voluptates cum mulieribus: quamobrem grauissimis verbis Deus Iudæis interdixit coniugia alienigenarum, vt videre licet Exo. 34. & Deut. 7. *Non sociabis*, inquit, *cum eis coniugia: Filiam tuam non dabis filio eius, nec filiam illius accipies filio tuo. Quia seducet filium tuum ne sequatur me, & vt magis seruiat diis alienis: irascetur que furor Domini, & delebit te cito.* Commixtio Hebræorũ cum Madianiticis mulieribus, quantam illorum cladem & stragem edidit? *Commisti sunt* (ait Dauid Psal. 105.) *inter Gentes, & didicerunt opera eorum.* Ob hanc causam sancti Patriarchæ, vt Abraam & Isaac, noluerũt filiis suis vxores dare ex Chananæis, ne illi ad idololatriam delaberentur. Quia Salomon ardentissimo amore mulieribus alienigenis adhæsit, cùm iam senex esset tantaque sapientia præditus, ab illis tamen vsque eo seductus est, vt deos earum publicè coleret. Iudæos recens ex Babylonica captiuitate reuersos, mutuis connubijs mixtos esse cum alienigenis audiens Esdras adeo grauiter tulit, vt præ doloris magnitudine pallium & tunicam scidisse, euellisseque capillos capitis, & barbæ dicatur: dolens, quod semen sanctum commixtum fuisset cum populis terræ. Cuius admonitione & reprehẽsione commoti plerique principes Iudæorum omnes illas vxores abiecerunt, vt in capite 9. & 10. libri Esdræ proditum est.

Num. 25. A. & seq. Gen. 24. A. Infra. 28. A. 3. Reg. 11. A.

Animaduersio moralis

26 ILLVD quoque licet hic obseruare, eos, qui valdè boni & religiosi diu fuerunt, postea degenerantes, & consuetudine improborum corruptos, fœditate vitiorum ac scelerum magnitudine insigniores ceteris non rarò euadere. Cuius rei hanc fortasse causam licet conijectare: Omnis mutatio (vt Philosophia docet, & ipsius Philosophiæ parens experientia confirmat) è contrario fit in contrarium: ergo qui optimi sunt, paulatim degenerantes, & ad vitia defluentes, mutantur in pessimos. Vel propter ingratitudinem ipsorum non agnoscentium, vt oportet, Dei beneficia sibi præter cereros tributa, interdum etiam illis abutentium ad iniuriam Dei, suamque & aliorum perniciem, iustum est, istos longissimè proiectos à facie Dei, despectosque magis quàm ceteros mortalium, curæ & protectionis diuinæ auxilijs spoliari; quibus priuati, quasi remotis frenis, præcipites ad scelera, & ad virtutem irreuocabiles feruntur, Denique magna ingenia excelsique animi non ferunt mediocritatem: in vtramque partem insignes vel vitiis, vel virtutibus sunt.

Sæpe optimos viros peccãdo in scelleratissimos euadere.

27 NON sunt verba illa Mosis silentio prætereunda. *Videntes*, inquit, *filij Dei filias hominum quod essent pulchræ, acceperunt sibi vxores ex omnibus quas elegerant.* Hæc enim verba perpendens Chrysostomus homilia 22. in Genesim verissimè annotauit, Mosen his verbis maximam illorum hominum intemperantiam indicare voluisse. Quasi diceret, eos homines non desiderio suscipiendæ prolis, & multiplicandi generis humani, qui est laudabilis matrimonij finis, carnalem coniunctio-

Chrysostomus.

nem honestans & commendans, sed ad explendam exaturandamque libidinem, non vnam vxorem, sed multas: nec eas parentum consilio, aut rationis suasu, incorruptique iudicij ductu, sed captos pulchritudine, quæ est illecebra turpitudinis, & vesano amore potiundæ voluptatis, quæ esca omnium malorum est, duxisse.

Rupertus. 28 Nec tacendum est, quod super hoc loco Rupertus libro 2. De victoria verbi Dei cap. 23. animaduertere nos voluit: Diabolum ad tam effrenatam libidinem incitasse homines illius temporis, vt ea ratione consilium & propositum Dei, de homine in locum Angelorum euehendo impediret. Iam semel atque iterum hoc Dei propositum impedire conatus fuerat: Primò, cùm Adam ad peccatum impulit: propter quod felicissimo statu innocentiæ, in quo à Deo collocatus fuerat, deturbatus est. Deinde cùm Cain ad necem iusti Abel fratris sui incitauit. Nunc autem, cum videret iustorum semen admodum multiplicari, conatus est homines Deo infensos & exosos facere: in quo sanè præualuit etiam filios Dei ad grauissima scelera impellēdo. Quinimo Dei consilium videbatur perturbasse, cum Deus dixerit: *Pœnitet me fecisse hominem.* Verùm fortior fuit Dei gratia & veritas, stetitque Dei propositum immutabile: siquidem impios diluuio perdidit, paucos tamen iustos: futurum nempe electorum suorum seminarium, ingenti miraculo conseruauit.

Hic igitur lector expendat, quantum malum, & quàm Deo inuisum, quantoque dignum supplicio sit profusæ libidinis intemperantia, quippe cùm eius puniendæ causa totus orbis terrarum diluuio perierit. Hoc autem vitium licet in omnibus hominibus vituperandum sit, Deoque displiceat, in filiis tamen Dei maximè damnandum & execrandum est, maximéque diuinam prouocat indignationem & vindictam. *Nescitis,* inquit Paulus Corinthiis, *quia templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? Si quis autem templum Dei violauerit, disperdet illum Deus.* Ergo Ecclesiasticos ac religiosos viros obscœnas carnis voluptates magis quàm venenū & pestem atque ipsam mortem fugere oportet. Sed absoluta huius loci explanatione, quò lectori apertiora certioraque sint quæ suprà diximus, cùm argumentabamur, filios Dei, quos Moses narrat commistos esse cum filiabus hominum, nec bonos Angelos fuisse, nec Dæmones, tres hoc loco ea de re disputationes pertractandæ sunt. Prima disputatio, An credibile sit bonos Angelos carnali mulierum amore & congressu esse pollutos. Altera disputatio, An Dæmones tales natura sint, vt per se cum mulieribus misceri, & ex his filios generare queant? Tertia, disputatio, de Dæmonibus incubis & succubis, vtrum Dæmon non quidem per se, verùm assumpto corpore in speciem hominis figurato, feminas inire, humanoque fœtu grauidare possit?

1. Corint. 3. D.

PRIMA

PRIMA DISPVTATIO.

Vtrum credibile sit, bonos Angelos fuisse cum mulieribus commixtos?

Pvdet dicere, quæ de optimis scriptoribus hoc loco dicturus sum, adeò sunt non modo falsa, sed pudenda & absurda, indignáque cùm tantorum virorum ingenij & doctrinæ fama, tum beatorum Angelorum puritatis ac sanctimoniæ præstantia: dicere tamen ea cogit veritas, ne fortasse cuipiam, propter eorum virorum auctoritatem, probabile videatur quod nullo modo probandum est. Simul & illud ex hac disputatione manifestum fiet lectori, quantos Ecclesia Christi ab eo tempore ad hanc diem in sacrarum literarum scientia, rerumq; diui-
29 narum cognitione processus fecerit. Nam multa quondam vel doctissimis viris aut obscura & dubia, aut etiam incognita, nūc vel mediocriter eruditis perspicua, indubitata exploratéque percepta sunt.

Auctores qui putarūt filios Dei mixtos cum filiabus hominū fuisse Angelos.

Fvit igitur multorum antiquitatis, doctrinæ, ac sanctitatis laude præstantium virorū sententia, filios Dei, quos Moses narrat mixtos esse cum filiabus hominum, fuisse bonos Angelos, qui feminarum pulchritudine capti, ad obscœnum earum amorem & concubitum delapsi sunt: atque hoc fuisse primum eorum peccatum, quo cœlestem angelici status dignitatem, & puritatis atque innocentiæ gloriam perdiderunt. Gratum erit, opinor, lectori, si hoc tam insigne magnorum doctorum paradoxum, vel prauidoxum potius, propriis aliquot eorum verbis hic adscriptis exponamus. Philo in libro De Gigantibus scribit, quos hoc loco Moses nominauit Angelos, à Philosophis appellari Genios, qui sunt animalia aërea. Iosephus quoque primo libro Antiquitatū tradit istos fuisse Angelos. Iustinus martyr in priori Apologia pro Christianis: *Deus,* inquit, *eorū quæ sub cœlo sunt, curam commisit designatis ad hanc functionem Angelis: qui ab officio decedentes, victique feminarum amore susceperunt ex eis progeniem, quam vulgus vocat Genios: & prouecti ad maiorem audaciam: genus humanum sibi subdiderunt partim magicis litteris, partim incusso metu pœnarum, partim cōmonstratis sacris quæ constant victimis, odoramentis, atque libaminibus, quorum tenebantur cupidine: deuinctisque per hos affectus animis, passim miscuerunt omnia maleficijs. Quapropter Poetæ ac fabulatores, nescientes Angelos, & ex his prognatos Genios rem habuisse cum masculis & feminis: ciuitates, gentésque à se memoratas retulerunt ad ipsum Iouem, eiusque ac fratrum eius Neptuni Ditisque filios, & horum progeniem.* Hæc Iustinus.

Philo. Iosephus. Iustinus martyr.

30 Clemens Alexandrinus Stromatum libro tertio sic habet: *Iam verò Angeli quoque, cum fuissent incontinentes victi cupiditate, huc è cœlo descenderunt.* Tertullianus apertius hoc dicit in libro de Habitu

Clemens Alexand. Tertullianus.

mulierebri,& de velandis virginibus, vbi ad eiusmodi Angelos refert
1. Cor. 11. A. illud Pauli? *Mulierem in Ecclesia velari debere propter Angelos Dei*, id
est,ne earum pulchritudo illecebra sit Angelis ad eas libidinosè ada-
1. Cor. 6. A. mandas,eodem quoque illud Pauli: *Nescitis quoniam Angelos iudicabimus*,pertinere putat.*Debet ergo*,inquit Tertullianus,*adumbrari facies tam periculosa,quæ vsque ad cœlum scandala iaculata est*. Existimat autem
Tertullianus,filias hominum,quibus cum cõgressi sunt Angeli fuisse virgines.Eusebius libro 5.De Præparatione Euangelica, cap.4.su-
Eusebius. spicatur,ex hoc loco Mosis non bene intellecto, accepisse Poëtas ea
quæ finxerunt de connubiis deorum, & mulierum, & de Gigantibus, qui aduersus deos bella gesserunt. Certè Iulianus Apostata, vt
Cyrillus. Alexand. refert de eo Cyrillus in exordio libri noni aduersus ipsum, affirmauit, quos Moses hic nominauit Angelos, dixitque mixtos esse cum
mulieribus,eosdem à Poëtis appellari deos,eorumque cum feminis
Lactantius. coniugia decantari.Lactantius lib. 2. diuinarum Institutionum cap. 15. filios Dei mixtos cum filiabus hominum censet fuisse Angelos
quibus Deus regendi tuendiq; generis humani munus iniunxerat.

Ambrosius rectè sensit de puritate Angelorũ. EIVSDEM sententiæ videtur fuisse Ambrosius in libro primo 31
de Virginib.hunc in modum scribens: *Castitas Angelos fecit. Qui eam seruauit,angelus est,qui perdidit diabolus.*Et paulo infra. *Quam præclarum est*,inquit,*Angelos propter intemperantiam suam in seculum cecidisse de cœlo,virgines propter castimoniam suam in cœlum transiisse de seculo?* Sed profecto hãc opinionem nequaquam placuisse Ambrosio,non dissimulat ipse in libro,quem de Noë composuit,Nam in capite quarto eius libri explanans hũc locum Mosis:*Videntes Angeli Dei filias hominum*. Sic enim legit Ambrosius, lectionem quæ erat suo tempore in multis codicibus Septuaginta Interpretum secutus, Angelos Dei interpretatur non substãtias cœlestes, sed viros sanctos quos diuina Scriptura etiam filios Dei appellare solet. Ambrosij verba sic eo loci habent: *Plerunque Angelos,filios,Dei vocat Scriptura, quia ex nullo homine generantur animæ. Itaque viros fideles,filios suos dici,non est aspernatus Deus. Sicut ergo viri probabilis vitæ,filij Dei vocantur: ita, quorum carnalia sunt opera,hos filios dicimus carnis Scripturarum auctoritate. Dicit enim Ioannes Euangelista:quia,Quotquot dominum Iesum receperunt, dedit eis potestatem filios Dei fieri,his qui credunt in nomine eius:qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis,neque ex voluntate viri,sed ex Deo nati sunt.* Sic ibi
Ioan. 1. Ambrosius.Qui super Psalmum 118.Sermone septimo,& in Epistola 84.Ad Demetriadem perspicuè & affirmatè ait,primum peccatum Diaboli,ante lapsum hominis,fuisse Superbiam.Apparet igitur,Ambrosium in libro De Virginibus,non quod ita sentiret ipse, sed quò magnificentius castitatis gloriam extolleret, opinionem illam de lapsu Angelorum propter intemperãtiam libidinis attigisse. Illud mi- 32
Seuerus Sulpitius. rum,eam sententiam adeo placuisse Seuero Sulpitio, vt eam non solum apertis disertisq; verbis, sed magna etiam asseueratione prodiderit,non procul exordio prioris libri De Sacra historia ita scribens:

*Qua tempestate cum iam humanum genus abundaret: Angeli, quibus cœlum sedes erat,speciosarum forma virginum capti,illicitas cupiditates appetierunt: ac naturæ suæ originisque degeneres, relictis superioribus quorum incolæ erant, matrimoniis se mortalibus miscuerunt.*Sic ille.

33 ATQVE hæc sunt ab istis scriptoribus de intemperantia Angelorum & credita & scriptis prodita: quam opinionem dubitãdum non est placuisse multis, tum quod eam tantorum virorũ auctoritas probabilem faceret: tum quod libidinibus ac deliciis suit patrocinium aliquod quærentes,haberi eam pro vera cuperent.quo scilicet excusabilior eorum intemperantia exemplo Angelorum videri posset. *Verisimile est*,ait Cyrillus libro nono aduersus Iulianum,*multos ea sententia turbari,& contemnentes meliora,deliciarum amorem eligere,dum considerant,quam difficile & arduum ipsis sit,carnalibus voluptatibus omnino reluctari:& credunt,etiam ipsos Angelos sanctos obscœnas affectiones sequi: Per quam noxium enim est audire, & credere, ipsos sanctos Angelos corporum formositatibus affici,& oblectari tam profanis & absurdis voluptatibus.* Hæc Cyrillus.S.Augustinus capite 23.libri 15.De Ciuitate Dei, eam sententiam reiicit quidem, sed adeo modestè, vt seueritatem censuræ, quàm verebatur ea opinio,tot tantorúmque Doctorum qui eam secuti fuerant,reuerentiæ condonasse videatur. *Dei Angelos sanctos* (inquit Augustinus) *nullo modo illo tempore sic labi potuisse crediderim: nec de his dixisse Apostolum Petrum: Si enim Deus Angelis peccantibus non* 1. Pet. 2. A. *pepercit,sed carceribus caliginis inferi retrudens tradidit, in iudicio puniẽdos reseruari: sed potius de illis,qui primum apostatantes à Deo cum diabolo principe suo ceciderunt, qui primum hominem per inuidiam serpentinam fraude decepit.*

Cyrillus.

Augustin.

Expenditur Cassiani argumentatio contra prædictam opinionem.

34 CASSIANVS octaua collatione,capite 21.putauit eam opinionem vel hoc vno argumento valide confutari. *Nullo modo*,inquit,*credendum est, spiritales naturas misceri cum feminis carnaliter posse. Quod si aliquando hoc secundum litteram fieri potuisset,quomodo nunc quoque idipsum vel non raro contingeret,vt absque semine vel coitu viri aliquos nasci similiter de mulieribus, conceptu dæmonum cerneremus? cum præsertim constet eos libidinum sordibus admodum delectari, quas proculdubio per semetipsos exercere plusquam per homines mallent,si illud vllo modo potuisset impleri.* Hæc Cassianus. Verũ eneruis est argumentatio hæc Cassiani.Dupliciter enim illius sententiæ probatores ac propugnatores eius rationi possent occurrere.Dicerent primô,Angelos potestatem habere ineundi mulieres:sed ee potestate semel tantum Dei permissu esse vsos,deinceps verò ea vti esse à Deo prohibitos:quemadmodum habet Dæmon potestatem ita nocendi hominibus, vt nocuit Iob : sed eam tamen potestatem aduersus alios homines exercere eum non sinit Deus:multa enim potest Dæmon facere,quæ frequẽter,ac libenter faceret, sed vetãte Deo vel raro facit,vel semel tantũ facit,vel etiam nunquã facit.Illud præterea dicerent:quia boni Angeli,vel Dæmones non nisi sub specie &figura viri ineunt feminas,idcirco sint viri nec ne,haud

Ostenditur, Angelos bonos nõ esse,

lapsos de cœlo propter amores mulierum.

posse discerni. Vt non sit incredibile, dicent illi, multos qui filij hominum putantur, satu dæmonum esse generatos.

35 DVOBVS igitur his argumentis opinio illa euertenda est. Extra controuersiã est: Angelos aut esse incorporeos, aut, si corporei sint, diuersum ab humano corpus habere: aëreum scilicet, vel igneum, vel humanis oculis inaspectabile. Nam figuram humani corporis, qua suam præsentiam nonnullis declararunt, ad tempus assumunt, vel extrinsecus, vel corpus suum, quia tenuissimum est, & omni modo figurabile, ad eam speciem conformantes. Hinc ergo cõcluditur, Angelos carnis nostræ delicijs ac voluptatibus nullo modo affici, & per se oblectari, neque corporaliter misceri cum mulieribus, aut ex his filios generare posse. Verum quia hæc ratio communiter & æqualiter conuenit in bonos Angelos atque in cacodæmones, in præsens omittatur, paulo infra, cùm agetur de Dæmonibus, fusius, & commodius tractanda. Est igitur alterum contra eam opinionem validissimum argumentum: si sancti Angeli propter intemperantiam libidinis de cœlo lapsi sunt, ergo primum Angelorũ peccatum, fuit peccatum luxuriæ: at fuisse alia priora peccata Angelorum, manifestis scripturæ testimoniis conuincitur. Peccatum enim luxuriæ, si commissum est ab Angelis, id profecto non ante mille annos ab orbe condito transactos est commissum: tantum enim ferè temporis efluxit ab exordio mundi ad id vsque temporis, quo tempore filios Dei mixtos esse cum filiabus hominum tradit Moses. sed fuisse alia longè antiquiora Angelorum peccata, scilicet ab ipsis in exordio mundi commissa, palam est ex verbis Domini nostri, quæ sunt apud Ioannem capite octauo, vbi dixit, Diabolum ab initio mundi fuisse mendacem, & homicidam. In libro item Sapientiæ scriptum est, *Inuidia diaboli mortem intrasse in orbẽ terrarum*: sed mors intrauit statim vt peccauit Adam, testante hoc Paulo ad Romanos capite quinto, cum inquit: *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors*: Multo igitur ante istud peccatum luxuriæ reperimus in sacris litteris alia tria fuisse Angelorum peccata, Inuidiæ, Mendacij, & Homicidij. Quin illud in confesso est apud omnes fere patres, & 36 Theologos, primum Angeli peccatum fuisse superbiam: vt ob eam causam proditũ sit in libro Ecclesiastici capite decimo, *Initium omnis peccati* esse *superbiam*. Primum enim omnium peccatorum fuit peccatum Luciferi: hoc autem fuit superbia: quod argumentari solent Doctores ex illis verbis Esaiæ quæ sunt in capite 14. *Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer qui mane oriebaris, &c.* Vbi sub figura regis Babylonis describitur Luciferi de cœlo lapsus ad infernum propter superbiam. Apparet igitur primum Angelorum peccatum non fuisse peccatum carnalis luxuriæ. Dixi, carnalem luxuriam, propter opinionem Scoti, qui primum Angeli peccatum fuisse spiritualem quandam luxuriam arbitratus est. Si autem non fuit primum Angelorum peccatum carnalis luxuria, non igitur Angeli boni propter fœdam libidinem, quam

Primũ peccatum non fuisse luxuriæ.

Sap. 1. D.

Angeli primum peccatum.

Scotus in 2. Seten. dist. 4.

quam cum mulieribus exercuerunt, de cœlo deiecti sunt, aut sui status dignitatem perdiderunt.

37 HANC rationem B. Chrysostomus, valentissimum ratus ad eam opinionem destruendam telum, his verbis tractauit in homelia 22. in Genesim: *Ceterum quid dicunt isti? Certe aiunt fuisse illos quidem Angelos, sed quia ad iniquum hoc opus descenderunt, sua eos dignitate excidisse. En iterum fabulosius aliud. Quid igitur? num exciderunt Angeli, & hæc ruinæ illorum causa fuit? Verum scriptura nos aliter docet, ante quam formaretur Adam, à sua dignitate excidisse diabolum. Ait enim quidam sapiens; Inuidia diaboli mortem intrasse in mũdum. Nam si non ante fuctum hominem excidit, quando in tanta dignitate manens inuidit homini? Neque enim consentaneum est, Angelum incorporeum, & in tanta dignitate constitutum inuidisse homini corpus gestanti. sed inuidit, quod ex superna gloria in extremam ignominiam deiectus fuerat. Licet igitur incorporeus esset, videns tamen hominem tantum in corpore honorem beneuolentia conditoris sortitum, inuidia exarsit, & deceptione, ad quam serpentis opera vsus est, hominem mortis supplicio fecit obnoxium. Talis enim malitia non potest non grauiter ferre aliorum felicitatem. Nam quantæ dementiæ fuerit dicere, Angelos esse deiectos, vt cum mulieribus rem haberent, & incorporea natura copularentur corporibus? An non audis Dominum dicentem de Angelorum substantia: In resurrectione neque matrimonium contrahunt, neque elocantur, sed sunt sicut Angeli Dei: Non enim possibile est incorpoream naturam, talem vllo tempore habere cõcupiscentiam.* Hactenus ex Chrysostomo. Verum de Angelis bonis ab intemperantia libidinis, & obscœnitatibus muliebrium amorum vindicandis dictum est satis. Deinceps de malis Angelis qui vulgo Dæmones, vel Cacodæmones appellantur, consimilem tractantes quæstionem, disputemus.

Chrysostomus.

Sap. 1. D.

Mar 12. C

SECVNDA DISPVTATIO.

Vtrum probabile sit, Dæmones in suis corporibus mixtos esse cum mulieribus, & ex his filios procreasse.

SI apud omnes Philosophos, & Theologos, in aperto, & confesso fuisset, Dæmones (vti verè sunt) esse incorporeos, nullus planè huius quæstionis disceptationi locus esset relictus. Neque enim natura incorporea corporeis affici voluptatibus, aut per corporalem cum feminis congressum prolem corpoream generare potest. Verum quia plurimi ac nobilissimi Philosophorum & scriptorum ecclesiasticorum censuerunt eos esse corporeos, non est visum quibusdam impossibile, aut incredibile, eos esse potuisse amatores corruptoresque mulierum & filiorum generatores.

Dogma Platonicorum de natura Dæmonum.

PLATONICORVM certè celeberrimum fuit dogma, esse Dæmones corpore aëreo naturaliter præditos: & horum quosdam esse obscœnissimorum flagitiorum & maleficiorum suasores & auctores, quique corporeis affectionibus similiter atque homines commoueantur. Ac ne longus sim, sententiam hac de re Platonicorum, Iamblici, Plotini, Porphyrij, Maximi Tyrij, aliorumque multis verbis explanando, breuem Apuleij Platonici ex libro eius de Socratis Dæmone orationem, vt eam refert Augustinus libro 8. De Ciuitate Dei, cap. 17. hic apponam: *De moribus,* inquit Augustinus, *Dæmonum cum idem* (Platonicum Apuleium intelligit, quem paulò ante nominauerat) *loqueretur, dixit eos eisdem, quibus homines, animi perturbationibus agitari, irritari iniuriis, obsequiis donisque placari, gaudere honoribus, diuersis sacrorum ritibus oblectari, & in eis si quid neglectum fuerit, commoueri. Inter cetera autem dicit ad eos pertinere diuinationes augurum, aruspicum, vatum, atque somniorum: ab his quoque esse miracula magorum. Breuiter autem, eos diffiniens, ait: Dæmones esse genere animalia, animo passiua, mente rationalia corpore aërea, tempore æterna. Horum vero quinque, tria priora illis esse nobiscum communia: quartum proprium, quintum eos cum diis habere commune.* Sic ex Apuleio Augustinus. 38

Apuleius apud Augst.

Maximus Tyrius.

MAXIMVS autē Tyrius, Platonicus philosophus, Sermone 26. non modo corporatos facit dæmones, sed eorum quoque nonnullos medicinam profiteri, alios in rebus ambiguis præbere consiliū, quosdam abscondita enunciare, multos exercendis artibus operam cum hominibus nauare, quosdam esse itineris comites, vrbanos alios, alios rusticos, hos maritimos, terrestres illos. Plutarchus in libro qui inscribitur QVOD ORACVLA DEFECERVNT: *est,* inquit, *vt in hominibus, virtutis, & appetitiuæ, atque irrationalis partis diuersitas, sic in ipsis quoque dæmonibus. Sed in alijs hæc irrationalis pars debilis est, atque imbecilla, in alijs vehemens atque impetuosa, ingentes calamitates & exitia hominibus priuatim, & publicè machinando.* Idem Plutarchus in libro quem de Iside, scripsit: *Plato,* inquit, *Pythagoras, Xenocrates, & Chrysippus priscos secuti Theologos, excellentiores hominibus Dæmones esse affirmant: sed naturam eorum animo & corpore coniunctam dixerunt, quare voluptate quoque, atque dolore alios magis, alios minus affici: vt enim in hominibus, ita etiam in dæmonibus virtutis & vitij diuersitas inuenitur.* Empedocles autē, pœnas etiam dare Dæmones peccatorum suorum confirmat: Aether enim eos, & pontus expellit, terra nullo modo suscipit: sic ab alio in aliud elementum depulsi atrociter vexantur: quo vsque purgati, primum ad locum redeant. Verum si Dæmones secundum istos Platonicos iisdem quibus homines, perturbationibus agitarentur atque vexarentur, eos profecto terrenis corporibus, moribundisque membris concretos esse, haud vana esset coniectura; tales enim perturbationes ex mortalium: terrenorumque corporum societate & contagione animis contingere, elegantissimis illis versibus, cecinit Poëta. 39

Plutarchus.

Virgilius, 6. Æneidos.

Igneus

Igneus est ollis vigor, & cœlestis origo
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,
Terreniq́, hebetant artus moribundáque membra.
Hinc metuunt, cupiúntque dolent, gaudéntque nec auras
Despiciunt clausæ tenebris, & carcere cæco.

41 CÆTERVM, quæ ex Platonicis adhuc dicta sunt de Dæmonibus, quasi ludum iocumq; putet lector, prout sunt ea quæ subiiciam. Psellus quidam & philosophus & Christianus, sed Christianæ doctrinæ (quantum ex scriptis eius licet existimare) rudis, librum scripsit de Dæmonibus, pleraque de his doctus à quodam Marco, qui propter diutinam Dæmonum familiaritatem cultumq; omnium sui temporis consultissimus rerum dæmoniacarum habebatur. Quod si quæ tradidit ille, quàm sunt noua & mira, tam essent vera, aut certè verisimilia, nec à placitis Theologorum omnino discreparent: multa profecto Psellus iste de varia Dæmonum natura, de variis item eorum studiis moribusq; ac viribus nobis aperuisset, quæ sunt abstrusissima, nec humana ratione indagari, ne dum comprehēdi possunt. Quæ autē de Dæmonibus ab illo sunt prodita (quatenus ad id quod nunc agimus, pertinet) quatuor ad capita reuocari possunt. Primo ait, non esse idem corpus bonis angelis atque Dæmonibus. Angelicum enim corpus radios effundere, nec humanis oculis sustineri posse, per omnia penetrare, ac transire, minusq; etiam quàm solis radiū esse passionibus obnoxiū: corpora verò Dæmonū quamuis ob tenuitatē inuisibilia sint, attamen materialia quodāmodo sunt, passioniq́; subiecta: adeò vt quædam tactui subiiciantur, pulsataq́; doleant, & igni propinquantia cōburantur, & quædā horum cinerē quoque relinquant.

Psellus æra tradit de Dæmonibus.

Psellus quatuor de Dæmonibus tradit.

42 DEINDE tradit Psellus auctore illo Marco, nōnullos Dæmonum semen emittere, ex quo pusilla quædam animalia oriantur: nutriri etiam illos, alios quidē inspiratione, velut in arteriis, & neruis viget spiritus: alios verò humore, sed non eum ore hauriētes sicut nos, sed sicut spongiæ atque ostreæ, exugentes quidem humorem extrinsecus adiacentem: quod autem in humore crassius atque concretius est, excernentes. Id verò non patiuntur omnes Dæmones, sed tantummodo genus Dæmonum materiæ proximum, quodque odit lucem, & aquatile atque subterraneum est.

43 AD hoc, enumerat sex genera Dæmonum, secundum varietatem locorum in quibus ferè habitant, distincta. Vnum, vocatur igneum quod circa sublimiorem aërem peruagatur: omne namque Dæmonum genus ex cœlesti regione, tanquam ex templo profanum quiddam, exterminatum est. Alterum genus Dæmonum nominatur aëreum, in hoc aëre propinquo nobis oberrans. Tertium appellatur terrenum quia plurimum circa terram versatur, terreníque rebus & machinis aduersatur homini. Quartum, dicitur aquatile & marinum, quod humoribus immergitur, libenter circa lacus & fluuios habitans, in mari fluctus & tempestates suscitans, nauigiaque hominibus

Sex genera Dæmonum

onusta submergens. Quintum, est subterraneum, subter terram habitans, infestansque fossores puteorum, & merallorum, efficiens terræ hiatus, concutiens fundamenta, & flammiuomos ventos excitans. Sextum & vltimum genus Dæmonum, est lucifugum & inscrutabile, & penitus tenebrosum, passionibúsque frigidis violenter multas res perdens. Sex autem hæc Dæmonũ genera sic esse affecta, vt & Deum oderint, & aduersentur hominibus. sed aliud alio peius. Subterraneum enim & aquatile, atque lucifugum vehementer esse malefica & pernicioſa.

44 POSTREMO loco illud etiam tradit, nullum Dæmonem suapte natura aut marem esse aut fœminam, sed prout libet, vtriusque sexus figuram ad tempus accipere: corpora enim Dæmonum simplicia esse, ductu flexuq; facilia, & ad omnem configurationem naturaliter apta. Atque hæc sunt, quæ de Dæmonibus Psellus prodidit, partim ex suo sensu, partim ex doctrina illius Marci deprompta.

Franciscus. Georgius.

45 NEC defuere hoc nostro seculo qui de Dæmonibus non minus nouâ & mira, euulgatis libris in publicum, ediderunt. Franciscus Georgius, philosophus & Theologus, sed vt apparet ex scriptis eius, quarumlibet opinionum quæ nouitatem haberent, & mirabilitatem facerent, studioſus magis, quàm veræ philoſophiæ ac Theologiæ, diuinæq; scripturæ peritus, sex tomos edidit problematum ferè ad sacram scripturam pertinẽtium. Ex primi autem tomi problemate 54. 74. & 75. & ex tomi sexti problemate 330. & 331. patet eum sensisse, non solum Dæmones esse corporeos, sed habere etiam vim generandi, & semen emittere: accedentes autem ad mulieres, cõdensare corpora sua, eaque idoneè figurare ad id quod facere volunt: eorumque prolem propriam esse gigantes. Itaque hoſce dęmones esse illos filios Dei, ex quorum congressu & mixtione cum filiabus hominum generatos esse gigantes, in hoc sexto capite narrat Moses. Et semẽ serpentis quod prædixit Dominus semper inimicum fore semini mulieris, censet esse hanc dæmonum prolem, ideſt, gigantes, hominibus atrociter infestam. At enim vero quæ de dæmonibus breuiter memorauimus ex Platonicorum, Pselli & Georgij sententia, ea lector, quantum libuerit, rideat licet atque contemnat quasi meras nugas: nugas dico, futiliores vel nugaciſſimorum poëtarum nugis.

Gen. 3. c.

Probatur quatuor rationibus, Dæmones in propriis corporibus nõ esse mixtos libidinoſe cũ mulieribus.

Dæmones esse incorporeos.

46 SED AGE, quo liquidius cognoscat lector, quàm lõge remotum à vero sit, dæmones in propriis suis corporibus libidinoſe mixtos cum feminis generaſſe filios, quatuor rationibus falsum id esse demonstremus. Prima Ratio. Dæmones sunt incorporei, ergo secũdum naturam suam nec potuerunt aliquãdo, nec possunt per corporalem concúbitum miſceri cum feminis, & ex his filios procreare. Dæmones vero esse incorporeos, satis magno indicio & argumẽto est, quod legimus apud Lucam capite octauo, intra vnum hominem, quem à Dæmonibus Christus dominus liberauit, fuisse legionẽ dæmonum, hoc est sex millia dæmonum: est autem prorsus incredibile, si dæmo-

nes corporei essent, intra vnius corpusculi humani angustias tantum numerum dæmonum coarctari & contineri potuisse. Quod si dæmones corpus habent, quale erit eiusmodi corpus, vtrum cœlestis substantiæ, an potius elementaris ac sublunaris materiæ? Sed cùm dæmones quoquo versus moueantur, sursum, deorsum, dextrorsum, siniſtrorsum, antrorsum, retrorsum, & in gyrũ, interrogatus enim Satan à Deo vnde veniret, respondit: *Circuiui terram, & perambulaui eam*: cumque dæmones corpus habeant, quod facillime in quantamlibet magnitudinem extendere, aut in paruitatem contrahere possint, omneſq; colorum, & figurarum species in suo corpore subinde varient: denique cũ dæmones, vt isti dicunt, in suis corporibus torqueantur ab igne, & acerbiſſimis dolorũ sensibus crucientur: his profecto rebus cœleste corpus nequaquam habile, quin maximè alienum est. Si quidem solius circularis motus est capax, & cum sit solidiſſimum tanquam æs, vt Iob ait, nec secundum quantitatem, nec secundum figuram variari potest: denique cum sit incorruptibile, nulli alterationi corruptiuæ obnoxium est, quamobrem nec sedes esse potest sensus doloris.

Corpus Dæmonis non esse cœlestis substãtiæ. Iob 1. & 2.

Iob 37.

47 SIN autem corpus dæmonum faciant elemẽtare, vti sanè faciunt, hoc est aëreum, necesse est ipsum esse dissolubile, & dæmones esse mortales. Nam quod scripsit B. Auguſt. lib. 3. De Geneſi ad litteram cap. 10. propterea corpus aëreum dæmonis non esse corruptibile, quod in aëre & in igne est vis agendi, sicut in terra & aqua vis patiendi, ideoq; corpus dæmonis esse magis actiuum, quàm passiuum: hoc, inquam, neque cum vera philoſophia, neque cum experientia consentit. Etenim aër magis est passiuus quàm actiuus: siquidẽ propria eius qualitas est humiditas, qua scilicet ipse insignitur, & ab aliis elementis distinguitur. Ariſt. autem in 2. lib. de Generatione, Tex. 8. & in exordio libri quarti Meteororum, calorem, & frigus, qualitates actiuas facit, Humiditatem verò, & siccitatem, passiuas. Manifestis præterea & quotidianis experimentis compertum est, aërem non modo esse patibilem & corruptibilem, sed etiam facillimè mutari & corrumpi, promptiſſima enim, & velociſſima est eius vel in ignem, vel in aquam commutatio.

Corpus Dæmonũ non esse aëreũ. Auguſt.

Ariſtot.

48 QVOD si Dæmones faciunt corruptibiles, vt etiam generabiles faciant necesse est, nisi in singulos dies magis magísque numerus Dæmonum diminuatur, & ex quo sunt creati ad hanc vsque diem, ad maximam paucitatem redacti sint. Quod si generantur Dæmones, quis, obsecro, erit generationis eorum modus? nam ne fingendo quidem qualis sit Dæmonum generatio designari potest. Non sum nescius, à Plutarcho scriptum esse in libro De Oraculorum defectu, Dæmones esse mortales, & post longiſſima temporum spatia mori: imperante autem Tiberio Cæsare, celeberrimum Dæmonum, qui ab Ethnicis Magnus Pan appellabatur, esse mortuũ grauiſſimorum hominum testimonio idem confirmat. Ex sententia item Heſio-

Plutarchus. Deus Pan mortuus.

Heſiodus.

Universidad de Deusto Biblioteca

Cardanus.

diuitam Dæmonum,quos Ethnici nominabãt Genios,annis nouies mille septingentis viginti determinat.Cardanus verò lib.16. De Varietate rerum,cap.92.affirmat,patrem suum, qui annis plus triginta Dæmonibus familiarissimè vsus fuerat,narrare sibi solitum,accepisse se ex ipsis Dæmonibus,eos oriri,& interire, & quantum ipse coniectare potuerat ex facie, & ætate Dæmonis qui secum conuersabatur,visum sibi esse, eorum vitam vel ad ducentos, vel ad trecentos etiam annos produci. Verum hæc aliaq; horum similia hominum commenta, equidem non flocci facio,sequorq; libenter prudentissimum illud Aristotelis consilium,stultum esse,quid dicat quilibet,attendere,præsertim si diu multumq; probatis opinionibns contraria dicat.Multi enim(vt idem scribit)ad pauca respicientes,facile quodlibet inconsultè pronunciant. 49

Aristot.1.lib. Topicorum. 1.lib de Gene ra.& corrup.

Si Dæmon haberet naturaliter corpus aëreũ, secundum naturã eum fore imperfect orem homine.

His addo, si corpus Dæmonis esset aëreum, vel ex qualibet alia sublunari materia,ex eo efficeretur,Dæmonem secundum suam naturam esse imperfectiorem atque ignobiliorem homine,quod tamen pernegant istius opinionis defensores.Censent enim Dæmones esse medios inter deos cœlestes & homines: illis quidem inferiores, his autem superiores, & illis quidem deseruire suis ministeriis & functionibus,his verò præsidere.Fore autem,secundum istos,hominem Dæmone præstantiorem,eo patet, quod in his quæ infra lunam sunt corporibus,quò est corpus aliquod magis compositum & multiforme,eo nobilius ac perfectius esse cõstat. Elementis enim perfectiora sunt metalla,stirpes metallis, animalia stirpibus, omniumque præstantissimus est homo,cuius corpus sapiẽtissima ratione descriptum, & admirabili artificio elaboratum atque perfectum, quis nõ videat simplici corpore aëreo multo nobilius esse? At verò inter formam & materiam talis est secundum naturam proportio, vt semper nobiliori formæ nobiliorem natura materiam cõparauerit, & assignauerit: ergo si corpus hominis nobilius secundum naturam est corpore aëreo Dæmonis, animum quoque hominis animo ac mente Dæmobiliorem ac præstantiorem esse necesse est. Sed concludamus, hanc primam rationẽ, Dæmones atque omnes Angelos esse incorporeos, sententia est iam pridem in Ecclesia Dei recepta, & tum omnium Theologorum consensu,tum auctoritate Concilij Lateranensis Magni sub Innocentio 3.comprobata. 50

Animadeuersio in Caietanum aientem Dæmones habere naturaliter corpus aëreũ.

Qvocirca nõ possum nõ vehementer mirari Caietanum in Commentariis suis super caput 2.Epistolæ ad Ephesios explanantem illa verba Pauli, *Secundum principem potestatis aëris huius spiritus, &c.* non esse veritum dicere, videri maximè consonum veræ philosophiæ rationi,Dæmones esse spiritus aëreo corpore naturaliter cõstitutos. *Quia* inquit, *sicut vegetatiuũ inuenitur sine sensitiuo & sensitiuum sine motiuo secundum locum,& intellectiuum sine sensitiuo & motiuo secũdum locum,ita credibile est reperiri intellectiuum sine sensitiuo, cum motiuo tantum secundum locum:& tales sunt Dæmones.* Sic ille argumentatur. Egregiam verò 51

verò rationem,propter quam scilicet deserenda fuerit tot iam seculis apud omnes Theologos & optimos philosophos tantopere laudata & probata doctrina. Enim vero istiusmodi genus argumentationis exiguam habet vim ad probandum, vmbram tantum gerit quandam probabilitatis; & in scholis tales rationes appellari solent conuenientiæ,seu congruentiæ.Nimirum si ratio Caietani admitteretur,similiter confici posset,reperiri sensitiuum sine vegetatiuo, & intellectiuum cum sensitiuo sine motiuo tamen secundum locum: ne videlicet vlla istiusmodi combinationum, rerum vniuersitati & perfectioni desit.

52 Aristoteles libro 2. De Anima istos quatuor gradus Viuentium, Vegetatiuum,Sensitiuum,Motiuum secundum locum, & Intellectiuum,sic inter se naturaliter affectos & ordinatos esse dicit, vt prior potestate contineatur à posteriore:vt licet prior quidem sine posteriore esse possit,sine priori tamen posterior esse nequeat.Ac simile quidem huius cernimus in speciebus numerorum & rectilinearum figurarum. Non igitur motiuum secundum locum esse potest sine sensitiuo;vt Caietano existimanti Dęmones esse mobiles secundum locum,sicut sunt animalia,concedendum sit etiam ipsos esse sensitiuos. 53 Aristoteles præterea libro tertio De Anima negat fieri posse vt sit corpus aliquod(siue illud sit generabile, siue ingenerabile)quod animam habeat intellectiuam, & sensu tamẽ careat:Sapienter profecto.Quo enim intellectui corpus sine sensu? & quem obsecro ad finem, vel vsum natura Dæmoni corpus assignasset? Materia enim est propter formam,& corpus propter animam. Videlicet materia est necessaria formæ materiali propter eius existentiam, operationem, & perfectionem; non enim talis forma sine materiæ adiumento aut existere, aut operari, aut perfectionem suam adipisci potest. 54 At vero mens Dæmonis cùm præstantior secundum naturam sit mente humana,intelligens, & immortalis sua vi existit, nec ad existendum eget corpore. Propria item Dæmonis actio in qua naturalis perfectio eius posita est,intellectio est,ad quam perficiẽdam, non est corpus Dæmoni necessariũ:non enim,vt mens humana,per sensus corporeos, materiam intelligẽdi quærit,& acquirit:Neque indiget corpore ad motũ localẽ efficiendum:Dæmõ enim sua vi seipsum ex quolibet loco in quẽlibet locũ transferre potest:& in corporibus ad aliquod tẽpus assumptis quẽlibet motum animaliũ, vt deambulationẽ,cursum,saltum reptationẽ, circumlationẽ, volatũ, aliosque similes repræsentare potest. 55 Verũ transeamus ad secundam rationẽ.

Aristoteles.

Aristoteli nullum corpus est habens animã intellectiuã quod non etiam habeat sensitiuam.

Secunda ratio.

Altera ratio. Etiam si Dæmones corporei essent non propterea tamen vim haberent generandi,nec haberent semen prolificum.Est autem semen genitale,vltimi alimenti residuum,vtile generationi. Etenim facultas generandi & creandi semen, pertinet ad animam vegetatiuam,cuius propria sunt opera,generare, & alimento vti,sicut Aristoteles docet libro 2. De Anima, tex.34. In quibus-

Etiãsi Dæmones essent corporei vim tamen generãdi habere nõ possent.

Aristoteles.

cunque autem corporibus est anima vegetatiua, necesse est ea corpora aliquando fuisse generata, & aliquando esse interitura: Nec anima tantùm vegetatiua esset in Dæmonibus, si in his esset facultas generandi, sed esset quoque anima sensitiua. Siquidem naturale est in viuentibus perfectis, ex ipso actu generationis voluptatem capere: quam sane voluptatem nec istius opinionis sectatores Dæmonibus denegant: quin aiunt, eas voluptates expetere ipsos, & libidinosis atque obscœnis congressibus gaudere & oblectari. Atqui sensus talis delectationis pertinet ad sensum tactus, qui ex primarum qualitatum temperie existit; nec in simplici corpore, sed in mixto & temperato ex elementis sedem habet. Ex his igitur concluderetur, corpus Dæ- 56
monis non esse simplex, sed mixtum ex omnibus elementis: nec vniforme, quod Græcè dicitur homogeneum, sed multiformes habens partes; scilicet organa variis animæ actionibus perficiendis destinata & accommodata. Quapropter corpus Dæmonis solidum & crassum, & aspectabile atque omnibus conspicuum esset. Adiice, quod facultas generādi fert secum distinctionem sexus in marem & fœminam: ad perfectam enim generationem vterque sexus conuenire debet; cum in altero sit vis actiua generationis, in altero autem passiua, nec sine vtriusque concursu generatio effici queat. Erunt igitur Dæmonum alij mares, & aliæ feminæ, essetque inter eos ad generandum coniunctio. Non igitur mendacia erunt, Poëtarum mendacia: nec fabulosa erit, sed vera Hesiodi Theogonia, & pro veris credenda erunt quæ fabulati sunt Ethnici de diis & deabus, & de eorum inter se coniugiis, adulteriis & incestibus. Denique cum Dæmones tot annorum millia ab eo tempore quo sunt creati, iam transegerint, si vim generandi haberent, planè innumerabilis esset atque intoleranda dæmonum progenies. Hæc si falsa, si absurda, si impossibilia atque incredibilia sunt, illud quoque falsum, impossibile & absurdum esse necesse est, Dæmonem habere vim generandi.

Tertia ratio Dæmones non posse generare aliquid ex mulieribus. Duo principia necessaria ad perficiendam generationem

TERTIA RATIO. Licet Dæmones corporei essent, & vim ha- 57
berent generandi, non idcirco tamē ex mulieribus generare aliquid possent. Duo enim principia ad perficiendam generationem necessario conuenire debent: alterum est principium actiuum generationis quod est in mare; alterum, est principium passiuum, quod est in femina. Quamobrem si Dæmon generaret ex muliere, vis actiua generationis esset in Dæmone, vis autē passiua esset in femina. Sed hoc fieri nequit. Nam inter potentiam actiuam generationis & passiuam, naturalis debet esse conuenientia & cognatio; vt sit vtraque in his quæ sunt eiusdem speciei, vt in viro & femina, equo & equa, leone & leæna: vel certe eiusdem generis proximi, vt in equo & asina, vnde gignitur mulus: non enim quodlibet animal ex quolibet animali generari potest, multo minus animal ex non animali, cùm ista differant genere. Dæmon autē, & mulier differunt non modo specie, sed etiam genere, & quantum ad animum siue mentem, & quātum ad corpus:

Nulla

nulla igitur esset conuenientia inter potentiam generatiuam Dæmonis & mulieris, quapropter nulla ex his generatio existet. Confirmatur hoc auctoritate Aristotelis, qui libro 10. Metaphysicorum, Tex. 25 ad hunc modum scribit: *Masculus & femina propriæ quidem animalis passiones sunt, sed non secundum substantiam, verùm in materia & corpore.* Quare idem semen aliquam passionem passum, aut femina, aut mas fit. Et sequenti textu sub finem eius libri affirmat, corruptibile & incorruptibile diuersa esse genere. Dæmon autem est incorruptibilis secundum naturam, mulier verò corruptibilis; quocirca genere diuersa sunt inter se. Ergo non potest Dæmon habere vim actiuam generationis respectu mulieris, nec mulier passiuam respectu Dæmonis. *Aristot.*

58 QVARTA RATIO. Sed concedamus, Dæmones esse corporeos, & habere vim generandi, quin etiam generare posse aliquid ex muliere: non posset tamen, his rebus positis & concessis, concludi Dæmonem ex muliere generare posse hominem, sed contra potius conficietur; si prolem ex muliere crearet Dæmon eam non fore humanam. Cum enim duo diuersæ speciei inter se coëunt ad generationē, ex vtriusque commixtione quod generatur, id specie ab vtroque diuersum est. Ex equo enim & asina generatur mulus: idemque cernitur in aliis quæ sic generantur. Nam quæ generantur ex parentibus, vt ita loquar, diuersæ speciei, aut essent eiusdem speciei cum vtroque parente, quod fieri non potest, cùm illi differant specie; vel essent cum altero parente eiusdem speciei: sed cur potius cum vno quàm cum altero? cogit igitur ratio philosophica sentire, illud diuersum esse debere ab vtroque: sed ita tamen, vt etiam cum vtroque aliquam habeat conuenientiam, sicut in mulo manifestum est. Cum autem Dęmon genere diuersus sit à muliere, quomodo quod ex Dæmonis, & mulieris congressu generatur, potest esse homo, id est, similis omnino mulieri, diuersus autem omnino à Dæmone? cùm deberet contra euenire, vt similior esset secundum substantiam Dæmoni, quàm mulieri: siquidem Dæmon haberet vim actiuam generationis, femina verò passiuam: & vt materia prolis ex femina est, sic forma, Etiā si Dæmon generaret aliqd ex muliere, nō generaret tamē hominem.

59 præcipuè actiuo principio accepta fertur. Facit ad confirmationem huius nostræ sententiæ quod scribit Plinius libro 6. cap. 22. auctorem laudās Durim, à quo proditum sit quosdā Indorum cum feris coire, mixtosq; & semiferos esse partus: quam fortasse ob causam Gentilium poëtæ genetatos ex parentibus, quorum alter Deus esset, alter homo, vt Herculem, Dionysium, Æsculapium, Æneam, Romulum, non deos simpliciter nec homines, sed semi-deos, & semi-homines nuncuparunt. Quamquam isti reuera homines fuerunt, tota enim eorum substantia erat hominis: sed quantum ad fabulosam originem generationis, & fictam parentum conditionem semi-dei nominabantur. *Plinius.*

60 SED vereor ne cuiuspiam hæc legentium subeat animum suspi-

De Syluanis Faunis & Satyris.

Plinius.

cari, ne forte ex cõcubitu Dæmonis cum muliere, generata sint monstra illa, quæ stulta gentilitas Syluanos, Faunos & Satyros nominauit, & coluit, in quibus ferinum aliquid, & aliquid humanum, nonnihil etiam diuinum esse dicebatur. *Sunt*, inquit Plinius libro 7. cap. 2. *& Satyri Subsolanis Indorum montibus* (Cartulodorem dicitur regio) *pernicissimum animal: tum quadrupedes, tum recticurrentes, humana effigie, propter velocitatem nisi senes, aut ægri non capiuntur.* Huius generis putet fortasse quispiam fuisse monstra illa, quæ visa esse B. Antonio in solitudine, narrat S. Hieronymus in Vita Pauli Eremitæ ad hunc fermè modum: *Conspicit Antonius hominem equo mixtum, cui opinio Poëtarum* 61
Hippocentauro vocabulum indidit, quo viso salutaris impressione signi armat frontem, & Heus tu, inquit, *quanam in parte hic seruus Dei habitat? At ille barbarum nescio quid infrendens, & frangens potiùs verba quàm proloquens, inter horrentia ora, senis blandum quæsiuit alloquium, & dextræ protensione manus, cupitum indicat iter; & sic patentes campos volucri transmittens fuga, ex oculis mirantis euanuit. Verùm hæc vtrum diabolus ad terrendum eum simulauerit, an vt solet eremus monstrosorum animalium ferax, istam quoque gignat bestiam, incertam habemus. Stupens itaque Antonius, & de eo quod viderat, secum voluens, vlteriùs progreditur: nec mora, inter saxosam conuallem, haud grandem homunculum videt, aduncis naribus, fronte cornibus asperata, cuius extrema pars corporis in caprarum pedes desinebat, qui palmarum fructus eidem ad viaticum, quasi pacis obsides, offerebat. Quo cognito gradum pressit Antonius, & quisnam esset interrogans, hoc ab eo responsum accepit. Mortalis ego sum, & vnus ex accolis eremi, quos vario delusa errore gentilitas, Faunos, Satyrosq; & Incubos vocans colit: legatione fungor gregis mei, precamur vt pro nobis communem Deum dopreceris, quem pro salute mundi venisse cognouimus, & in vniuersam terram exiit sonus eius. Nec dum verba compleuerat, & quasi pennigero volatu petulcum animal aufugit. Hoc ne cuiquam ob incredulitatem scrupulum moueat, sub rege Constantino, vniuerso mundo teste defenditur. Nam posteà cadauer exanime, ne calore æstatis dissiparetur, sale infuso, Antiochiam, vt ab Imperatore videretur, allatum est.* Hactenus ex B. Hieronymo.

Hieronymus.

SED credo equidem hæc & alia quædam horum similia, dæmo- 62
num fuisse figmenta & ludibria, aut enim nuda tantum fuerunt rerum quæ cernebantur, simulacra & inania spectra, aut monstrosa fuêre animalia visuq; insolita, per quæ dæmon humanum sermonem sensumque mentiebatur, & humanam, aut etiam plusquam humanam vim atque sapientiam ostentabat. Sed finis esto huius secundæ quæstionis. Satis enim quatuor hisce rationibus probatum reor, non posse dæmonem in proprio corpore mixtum cum muliere prolem humanam procreare, ex quo illud quoque apparet filios Dei, quos narrat hoc loco Moses mixtos cum filiabus hominum generasse gigantes, non fuisse dæmones.

TERTIA

TERTIA DISPVTATIO.

Vtrum Dæmon in corpore extrinsecus & ad tempus assumpto congressus cum muliere, per semen non suum, sed virile infusum mulieri, possit hominem generare.

63 DÆMONES nec esse corporeos, nec vim habere naturalem gignendi humanam prolem, iampridem firmatum est à sapientibus, & à plerisque omnibus creditum. At enim Dæmones non solum posse, verum etiam non rarò solere, corpore extrinsecus assumpto, & ad speciem hominis figurato muliebrem inire concubitum & filios procreare, crebro iactatur sermone, tanquam grauissimorum hominum testimonio probatum, & multis ac manifestis experimentis exemplisque compertum. Sanctus Augustinus in lib. 15. De Ciuitate Dei, capite 23. Licet hac de re suspendat iudicium & sententiam, ea tamen dicit, quæ eam rem verisimilem admodum & probabilem faciunt. Sic enim scribit: *creberrima fama est, multique se expertos, vel ab eis qui experti essent, de quorum fide dubitandum non est, audisse confirmant, Syluanos & Faunos, quos vulgo incubos vocant, improbos sæpe extitisse mulieribus, & earum appetisse ac peregisse concubitum. Et quosdam Dæmones, quos Dusios Galli nuncupant, hanc assidue immunditiam & tentare & efficere, plures, talesque asseuerant, vt hoc negare, impudentiæ videatur. Equidem non audeo sic aliquid temere diffinire, vtrum aliqui spiritus elemento aëreo corporati (nam hoc elementum etiam cum agitatur flabello, sensu corporis tactuque sentitur) possint etiam hanc pati libidinem, vt quo modo possunt, sentientibus feminis misceantur.* Hęc Augustinus. *Augustin.*

64 DÆMON incubus appellatur, qui sub specie virili superueniens incubat feminæ: succubus autem dicitur, qui sub muliebri figura succubans viro, muliebria patitur. Extat Papæ Innocentij huius nomi- *Innocent. VIII.*
nis octaui epistola decretalis aduersus maleficas mulieres cum Dæmonibus incubis flagitiosè atque impiè consuetudinem habentes: in qua hæc inter alia, sunt verba: *Non sine ingenti molestia, ad nostrum peruenit auditum, complures vtriusque sexus personas propriæ salutis immemores, & à fide Catholica deuiantes, Dæmonibus incubis & succubis abuti. Quapropter ne labes huius hæreticæ prauitatis in perniciem animarum sua venena diffundat; opportunis remedijs, prout nostro incumbit officio, prouidere volentes; statuimus, vt Inquisitores per nos deputati debitum inquisitionis officium in huiusmodi exequantur.* Sic Innocentius. Duplex exemplum alterum Dæmonis incubi, alterum succubi, vtrumque fœdum simulque horrendum auditu narrat Cardanus lib. 16. de Varietate rerum cap. 93. Et *Lib. 4. c. 8.*
Philostratus de vita Appollonij quibus exemplis hic commemorandis partim breuitati, partim pudori seruiens abstineo.

TOSTA

Tostatus.

TOSTATVS autem super sextum caput libri Geneseos quæstione sexta de huiusmodi Dæmonibus incubis & succubis hunc fermè in modum scribit: *Hi Dæmones semen fundere nequeunt, cum corporei non sint, nec habeant, vnde semen decidant: sed ex viris acceptum, ipsi mulieribus infundunt. Duo autem sunt eorum genera. Aliquando enim dæmon succubus est, aliquando incubus: prius tamen succubus est, quàm incubus. Nam cum viri nocturno semine polluuntur, ibi Dæmon succubus, corpore ex aëre in speciem muliebrem figurato, semen accipit, seruatq; ne spiritus eius exhaletur quo sit aptum generationi: deinde sexu transformato induens speciem viri, virile semen quod acceperat, in muliebrem vterum inserit, & hoc modo dicunt nonnulli, Merlinum vatem in Anglia celebrem, cuiusdam viri semine per dæmonem succubum accepto, & postea in aluum matris per eundem dæmonem incubum infuso procreatum. Apparent autem istiusmodi dæmones incubi in vigiliis feminas improbe vexantes: viris autem succubi dæmones rarò nisi in somnis apparent. Ex talibus autem conceptibus robustissimi homines & procerissimi nasci possunt: quia Dæmones vires seminum cognoscunt, quid cuique consonet: nouerunt etiam opportuna tempora, quibus semina infundi mulieri debeant, quo mirabiles eueniunt generationes: denique nouerunt, & adhibere possunt ea, quibus positis admirandos & inusitatos natura producat effectus.* Hactenus ex Tostato.

Generatio Merlini vatis Anglicani ex Dæmone incubo.

66 CETERVM Opinionem eorum qui filios Dei mixtos cum filiabus hominum, vt dicitur hoc loco, interpretantur, malos Angelos siue Dæmones incubos, Hugo sancti Victoris in suis Annotationibus in Genesim, & Magister Historiæ scholasticæ in historia libri Geneseos, cap. 31. commemorant, nec tamen improbant. Quam opinionem à Lyrano rectissimè confutatam Paulus Burgensis in prima sua Additione ad Postillam Lyrani super hoc sextum caput libri Geneseos pugnacissimè defendens, verissimam esse contendit, quippe tum narrationi Mosis maximè congruentem, tum à Beato Augustino probatam. Etenim quos hoc loco Latina translatio nominat gigantes, eos Moses vocabulo Hebræo appellauit, *Nephilim*, quod Latinè sonat cadentes, haud dubiè denotans eo vocabulo dæmones propter peccatum de cœlo lapsos: de quorum principe Lucifero dixit Isaias capite 14. *Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer?* & Dominus apud Lucam capite 10. *Videbam*, inquit, *Sathanam sicut fulgur de cœlo cadentem*. Moses igitur non obscurè significauit, dæmones incubos mixtos cum feminis prolem illam gigantum progenerasse. Deinde Beatus Augustinus 22. capite libri 15. de Ciuitate Dei (quem locum paulò suprà citauimus) opinionem de incubis dæmonibus vsque eo famosam esse dicit, totq; probatam experimentis & exemplis vt ei fidem abrogare hominis esse videatur nimis increduli, aut etiã impudentis: hoc autem dicit Augustinus pertractans hunc locum Moysis de commixtione filiorum Dei cum filiabus hominum. Sic Burgensis.

Hugo Sancti Victoris. Magister Historiæ Scholasticæ. Lyranus. Paulus Burgensis refellitur.

67 MIRVM AMEN, nisi ego valdè fallor, tripliciter Burgensis falsus & lapsus est. Primùm enim ex ipsa etymologia illius vocabuli, *Nephilim*,

parum,

patum scitè ad Dæmones tantum refert cùm doctissimi Hebræorum eius verbi notionem multo secus interpretentur: aiunt enim, id nominis aptissimè positum esse in gigantibus; eósque propterea cadentes esse dictos, quod vastitate corporis & robore virium in alios homines violenter irruentes, coram se cadere facerẽt, suæq; potestati subiicerent: vel quod alij eorum proceritatem corporis & ferociam animi videntes, metu oppressi & consternati in terram caderent. Deinde non animaduertit Burgensis, filios Dei qui mixti sunt cum filiabus hominum, quos ipse putat fuisse Dæmones incubos, non appellari à Mose Nephilim sed Benelohim, id est, filios Dei, vel deorum: nominari autem à Mose Nephilim, eos qui ex commixtione filiorum
68 Dei cum filiabus hominum generati fuerant. Argumentatio igitur Burgẽsis aduersus Lyranũ ducta ex vocabulis Nephilim etymologia, plane nulla est. Nec auctoritas B. Augustini opinionem eius adiuuat, sed potiùs destruit. Augustinus enim Dæmones esse incubos, & turpiter misceri cum feminis, nec negare, nec affirmare audet: quod autem per filios Dei qui mixti sunt cum filiabus hominum, intelligere oporteat Dæmones incubos, vt vult Burgensis, nec eo loco, nec vspiã alibi dixit Augustinus. Quinimo sentẽtiam eorum, qui filios Dei interpretati sunt posteros Seth, vt longè probabilissimam, eo loco secutus est Augustinus.

Augustinũ per Filios Dei non intellexisse Dæmones incubos, vt ei affinxit Burgensis. Augustinus libro 15. de Ciuita. Dei, capite 23.

69 CETERVM tres hoc loco dubitationes exoluendæ sunt. Prima dubitatio est Augustini, qui eo loco quem proximè memorauimus, Vtrum Dæmones quos ipse putat elemento aëreo corporaros, libidinem voluptatis carnalis pati, & libidinoso cum feminis concubitu delectari queant, in dubio reliquit. Verùm sine dubitatione vlla respondere oportet, Dæmones per se non capi eiusmodi voluptatibus: sunt enim incorporei, vt suprà, tractando secundam quæstionem ostendimus. Ac licet corporei essent, attamen quia naturalem generandi vim non habent, nec sensum tactus, ad quem pertinent delectationes Venereæ, non possent istiusmodi voluptatum sensu titillari atque commoueri. Denique vt hæc Dæmonibus adessent, quia tamen diuersam illi ab homine non solum specie, sed etiam genere naturam habent, eas voluptates ipsi nec expeterent, nec perciperent ex homine: cernimus enim, & hominem & animalia tales delectationes non nisi in his quæ secum specie, aut proximo genere conueniunt, consectari.

Dæmones natura sua non afficiuntur voluptate Venerea.

70 CVR igitur dicet aliquis, Dæmones voluptatibus corporis gaudere ac delectari plurimum existimantur? Gaudent sanè plurimum: Verum non propter suam delectationem, sed propter hominis perniciem, qua vehementer gaudent. Norunt enim naturam hominis proniſſimam esse ad voluptatem: eam verò illecebram esse cuiuslibet turpitudinis & improbitatis, atque omnium malorum escam. experti præterea sunt, viros quantauis prudentia, probitate & grauitate præditos, blanditiis voluptatũ delinitos, sæpenumero esse corruptos,

Cur dæmones gaudeãt voluptatib. Venereis.

& ad

& ad magna tractos flagitia. Meminerunt etiam, fortissimũ omnium mortalium Sansonem, sapientissimumque Salomonem, etiam sanctissimum Dauidem, voluptatis dulcedine inescatos, impurissimis flagitijs & grauissimis calamitatibus contaminatos & attritos esse.

Iud. 14. A. 3. Reg. 11. A. 2. Reg. 11. A.

Vitium luxuriæ, quatuor rebus esse detestabilius ceteris vitiis.

NEC illud ignorant, vitiũ luxuriæ quatuor rebus cetera vitia superare, amplitudine, diurnitate, fœcunditate, & curationis difficultate. Hæc enim labes voluptatis latissimè diffusa est, atque omne propemodum genus hominum complexa. Et quem semel ipsa corripuit, sic ei tenaciter adhæresci, vt vix vnquam auelli queat. Videas multos, voluptatibus, quas à pueritia sectati sunt, insenescere atque immori: & cum eos sæpe deficiat facultas potiundæ voluptatis, ardens tamen & vsque ad rabiem vesana cupido, nunquam deficit. Denique vitium hoc inolitum atque inueteratum in animis hominum, difficillimam habet curationem: præter naturalem hominis procliuitatem, etiam diuturna consuetudine corroboratum. Quid plura? Voluptas corporis innumerabilium malorum tum priuatim, tum publicè seminarium est: propter hanc non vnius tantùm aut paucorum hominum, sed familiarium, ciuitatum, gentium, imperiorum, totius denique orbis terrarum clades & exitia contigerunt. Dæmones igitur libenter, non sua causa muliebres voluptates expetũt & persequuntur, sed quò vehementius noceant homini, quem per eas voluptates multis & magnis sceleribus & calamitatibus inquinant, affligunt, ac perdunt. Concubitum autem corporalem cum feminis sub virili specie, aut cum viris sub muliebri, propterea cupidè expetunt & agunt Dæmones, quod ea ratione nouis & exquisitis blanditijs atque lenociniis incredibiliter homines inflammant ad libidinem: & voluptatibus obcœcatos, ad quæcunque volunt, flagitia pertrahunt.

71

Cur Dæmones libenter cum homine agãt incubos, & succubos.

ALTERA dubitatio est, Vtrum Dæmon per semen, quod succubum agens ex viro accepit, & posteà tanquam incubus muliebri vtero infudit, hominem generare queat? Posse id facere Dæmonem, non-

72

Vtrum Dæmon per semen virile possit hominem generare.

nunquam etiam facere, multorum sermonibus iactatum scriptísque proditum est. Nam si Dæmonem seminales causas effectuum naturalium aptè & opportunè adhibendo, effectus illos producere posse non dubitatur, & per Magos Pharaonis, serpentes, sanguinem, & ranas fecisse creditur: cur is non similiter hominem per semen humanum generare queat? Nec verò qui ex concubitu Dæmonis generatur, is filius Dæmonis haberi, aut nominati debet, sed eius potius hominis, cuius fuit semen per quod generatus est. Quemadmodũ agricolæ, pharmacopolæ & chimistæ, si physicè ac propriè loquamur, non sunt effectores & auctores admirandorum effectuum qui eorum solertia, arte, & industria ex abditissima naturæ potentia quasi excuduntur: Hac de re multis in locis in libris de Trinitate, & de Genesi ad litteram acutè doctéque disputat Augustinus.

73

Exo. 7. A. & 8. A.

August.

HANC opinionem tam vulgatam probatamq; non est animus in

74

præsentia oppugnare. Ingenuè tamẽ fateor, me olim ea de re multum dubitasse,

dubitasse, & nunc vehementer ambigere. Ambigendi causa mihi non futilis, vt puto, nec inanis hæc fuit. Seminis virilis pars ea, quæ continet vim illam generatricem & prolificam, planè velut aërea est, id est, tenuissima, subtilissima, spumosa, vigénsque tenuissimo calore dissimili caloris ignei, & calori syderum affini & cognato: quamobrem pars illa facillimè dissipabilis & expirabilis est. Vereor igitur vt semen virile extra vasa genitalia, aut viri generatur, aut mulieris vbi receptum operatur generationem, aliquandiu manens, vim illam prolificam conseruet, ac non statim exhalet & perdat. Idem enim cogitare ac sentire licet de semine virili, quod de spiritibus naturalibus, vitalibus, & animalibus, qui extra humanum corpus, nec generari à Dæmone possunt, nec integri & illibati conseruari, ita vt refusi humano corpori efficaces sint naturalium suarum functionum. Audiat lector quæ Aristoteles scribit libro secundo De generatione animalium, Capite tertio, ad huius enim sententiæ probationem faciunt: *Inest in semine omnium*, inquit, *quod facit, vt fœcunda sint semina: videlicet quod calor vocatur. Itaque non ignis, non talis facultas aliqua est, sed spiritus qui in semine, spumoso q; corpore continetur, & natura, quæ in eo spiritu est proportione respondens elemento stellarum. Corpus autem genituræ, in quo semen animalis principij contentum vna prouenit, partim separabile à corpore, in quibus diuina pars comprehenditur. qualis est quæ mens appellatur, partim inseparabile: hoc, inquam, genituræ semen dissoluitur, versumq; in spiritum euanescit, cum naturam humidam aquosámque habeat.* Sic Aristoteles. Possem alia ad huius opinionis, vel (vt dicam verius) dubitationis cõfirmationem afferre: sed quia longiorem pudendæ rei tractatum castæ aures atque animi respuunt, meo, & Lectoris pudori cedens, plura differere supersedeo.

Dubitatio auctoris vtrum ex concubitu Dæmonis cum muliere possit generari homo.

Notabilis sententia Aristotelis.

75

TERTIA dubitatio. Cum corpus quod Dæmon vel habet, vel assumit, sit ex aëre, vel alia quapiam tenui & aeris non absimili materia confectum, quod scilicet, cũ opus est statim formari, & vbi opus esse desierit, subito dissolui queat: cùm inquam, tale sit corpus à Dæmone assumptum: qui fieri potest, vt non solum id aspectabile sit oculis, sed etiam manibus tractabile ac palpabile ad modum corporis humani efficiatur? B. Augustinus in Enchiridio ad Laurentium cap. 59. difficile putans explicatu, quomodo Angeli (idem autem in Dæmonibus dici debet) cum corpore aëreo constent, nonnunquam sic se hominibus manifestent, vt non solum cernantur oculis, sed etiam manibus tractentur: Et rursus quo modo, si sunt corporei, intus in animo hominis loqui & operari possint.

Quomodo Dæmõ possit assumere corpus non solum aspectu, sed etiã tactu simile corporis humani.

August.

EAM difficultatem à se propositam, Augustinus eo loco in medio reliquit, nec vspiam alibi (quod equidem meminerim) eam discussit. Sic autem eo loco scribit Augustinus: *Quis explicet cum qualibus corporibus Angeli apparuerint hominibus, vt non solum cernerentur verum etiam tangerentur? Et rursus non solida corpulentia, sed spiritali potentia quasdam visiones, non oculis corporeis, sed spiritualibus, vel mentibus ingerant, vel dicant*

aliquid non ad autem forinsecus, sed intus in animo hominis, etiam ibidem ipsi constituti: sicut scriptum est in Prophetarum libro: Et dixit mihi Angelus qui loquebatur in me: non enim ait, qui loquebatur ad me, sed, in me: Vel appareant in somnis, & colloquantur more somniorum. Habemus quippe in Euangelio, Ecce Angelus Domini apparuit illi in somnis dicens. His enim modis velut indicant se Angeli contrectabilia corpora nõ habere, Faciuntque difficillimam quæstionem, quomodo patres eis pedes lauerint, quomodo Iacob cum Angelo tam solida contrectatione luctatus sit. Cum ista quæruntur, & ea sicut potest quisque coniectat, non inutiliter exercentur ingenia, si adhibeatur disceptatio moderata, & absit error opinantium se scire quod nesciunt. Quid enim opus est vt hæc atque huiusmodi affirmentur vel negentur, vel definiantur cum discrimine, quando sine crimine nesciuntur? Hæc Augustinus: cui ea dubitatio propterea contigit, quòd is Angelos & Dæmones ex aëris elemento corporatos esse crederet: ex quo difficile erat intelligere, quo pacto corpus aëreum tangenti ipsum, soliditatem, & duritiem humani corporis repręsentare posset. Et illud difficilius erat ad intelligendum: si corporei erant Angeli, qua ratione intra hominem, vel in eius mente, vel in phantasia manere, & operari possent. Nos autem hæc difficultas minime premit: facimus enim Angelos, & Dæmones natura sua incorporeos, eosque arbitramur corpus assumere posse vel ex materia aerea, vel ex crassa & solida, prout illi ab hominibus se vel cerni tantum, vel etiam tangi posse volunt. 76

Zacha. 1. A. Matt. 1. & 2. Gen. 32. G.

Auctoris sententia.

Sed age, positam supra dubitationem paucis expediamus. Potest Dæmon ex aëre, vel alia simili materia densata fingere corpus simillimum humano, quantum ad molem, figuram, colorem, motum & vocem: atque hoc profecto nec difficilem habet intellectum, & pronam fidem atque assensum habet. At vero ex aëre vel alia materia tenui aëris consimili, non potest à Dæmone formari corpus referens soliditatem & alias qualitates tangibiles humani corporis. Quomodo enim corpus aëreum referre potest ipsum tangenti, soliditatem corporis humani, repræsentando sensui tactus, molliciem carnis humanæ, duritiem ossis, rigorem nerui, & arteriæ asperitatem? Necesse igitur erit, corpus quod ista referat, fingi ex crassiori & solidiori materia, quæ secundum diuersas partes dissimili modo temperata, in aliqua sui parte mollis, in alia dura, in alijs aspera & rigida sentiatur. 77

Non potest Dæmõ formare corpus adeo simile humano, vt non facile sensu tactus deprehendi queat non esse corpus humanum.

Illvd præterea sine dubitatione dicere non verebor, non posse ab vllo Dæmonum formari corpus adeo simile humano, vt si quis cum cura & attentione animi id tangeret, non facile dignosceret ipsum non esse corpus humanum. Itaque potest Dæmon similitudine corporis humani oculos fallere, tactus autem sensum omnino fallere non potest. Hoc ego, quò apertius & certius lectori faciam, quatuor argumentis confirmabo. Atque id quidem primum eodem argumento probari potest; quo argumento dominus Iesus veritatem corporis sui post resurrectionem discipulis suis persuadere voluit. Nam cum repente stetisset in medio eorum conterritis illis, nec eum esse qui 78

Locus Luca cap. vltimo.

erat, sed spiritum cum corpore phantastico esse existimantibus; ad eam opinionem propulsandam, Dominus dixit, *Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet sicut me videtis habere.* Quibus verbis clarè ostendit potuisse eos per sensum tactus sine errore explorare, & certo deprehendere, corpus ipsius non esse simulatum, sed verum corpus humanum. Et in illo, *Palpate, & videte:* illud, *videte,* non significat cognitionem oculorum, sed simpliciter euidentiam & certitudinem cognitionis secundum consuetudinem diuinæ scripturæ in qua frequenter vsurpatur verbum videndi prout significat certam & indubitatam cognitionem cuiuslibet sensus, atque adeo etiam ipsius intellectus. Vnde illud quod est in psalmo trigesimo tertio: *Gustate & videte quoniam suauis est Dominus* sic interpretari & intelligere conuenit: Nulla re euidentius & certius cognoscetis suauitatem Dei, quàm eam gustando, id est, experiendo.

79 Ex his apparet, non posse Dæmonem corpus fingere adeo simile corpori humano, vt non possit per sensum tactus internosci à vero corpore hominis: alioqui verba illa Domini: *Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet,* veram certamque sententiam non haberent. Deinde mollicies carnis humanæ, durities ossis & huiusmodi aliæ qualitates tangibiles, ille præterea tepor, & vitalis ac suauis calor qui tactu sentitur in carne viua; denique temperies ipsa corporis & singularum partium eius, hæc, inquã, propria sunt hominis viui, nec ab alio principio proficisci possunt, quàm vel à facultate generatrice, quæ ab initio humanum corpus finxit atque temperauit; vel ab ipsa anima quæ ea conseruat, & si quando labantur ac deficiant, reparare ac reficere potest. Quo licet intelligere, extra corpus humanum, hoc est, præter facultatem formatricẽ corporis humani, aut præter ipsam animam, à nulla alia causa naturali, qualiscũque sit, ea posse effici talia, qualia sentiũtur esse in corpore hominis viui: non igitur Dæmon in corpore assumpto ea poterit sensui tactus repræsentare.

80 Adhæc si quis attentè & curiosè tangeret cadauer hominis recens mortui, etiamsi calidum, statim cognosceret tamen ex tactu corpus illud non esse hominis viuentis: non enim sentiret illam molliciem carnis, illum suauem ac vitalem teporem, & alia quæ in corpore viuo sentiuntur; cum tamen illud corpus mortuum secundum substantiam idem esset quod erat antea viuum, omniaque eius membra quantum ad molem, figuram, numerum, substãtiam, multasque qualitates eadem prorsus essent, atque fuerant in corpore viuo. Quanto igitur facilius & certius corpus à Dæmone assumptum deprehendi potest, si quis cum attentione, & cura ipsum tangat, non esse verum corpus hominis viuentis, cùm illud diuersam ab hoc substantiam, diuersas item, quæ propriæ sunt corporis viuentis, qualitates habeat? Dices; Quomodo igitur Abraam, lauãdo pedes Angelorũ, non agnouit corpus quod tangebat non esse humanum? Nimirum quia iam ea persuasione occupato eius animo quod viri essent quos viderat, non

Dubitatio. Gen. 18.

attendit animum ad id explorandum:& quia lauādo sensit mollitiem quandam & duritiē,qualis in pedibus humanis sentiri solet,in priori existimatione permansit.

Corpora Dæmonum à tangentibus ea, sentiri vt frigida.

82 POSTREMO experimentis multorum qui Dæmones in corporibus humanis viderunt & contrectauerunt, compertum est corpora in quibus apparent Dęmones esse tactu frigida & aspera,ac longè diuersa ratione, quàm verum corpus hominis viuentis, sensum tactus afficere.Narrat Alexander ab Alexandro libro. 2. Genialium dierum cap.9.cuidam in hospitio quiescenti,sed vigilanti tamen, repentè visum esse spectrū (vt ipse putabat) cuiusdam amici sui nuper defuncti, summo pallore & macie, ac eo fere habitu oris quali eum cùm ægrotaret dimiserat.Ille quamuis timore perterritus,quisnam esset tamen interrogauit. At spectrum nihil respondens, exutis vt videbatur vestibus,in eodem lecto decubuit, ac propè accessit quasi eum amplexaturum. Ille verò propè iam metu exanimis ad lectuli spondam secedens, accedentem ad se abegit. Spectrum cùm se videret expelli, fertur eum toruo vultu aspexisse, resumptisq; vestibus è lectulo surrexisse,cinctumq; & calceatum abiisse. Sed ille subita vi morbi correptus, ac propè ad internecionem grauissima valetudine oppressus est. Ferebat ille, dum in lectulo cum illo spectro luctaretur, nudum eius pedem adeò gelidum ac rigentem attrectasse, vt nulla glacies frigori eius pedis comparari possit.

Alexāder ab Alexandro.

Cardanus.

83 CARDANVS libro 16. de Varietate rerum sub finem capitis nonagesimitertij commemorat quod sibiipsi contigit: cubanti sibi in lecto(erat autem in eodem cubiculo quidam adolescens eius amicus)astitisse Dæmonem prima nocte,& crebro ictu parietem percussisse. Admiranti quid illud esset,'respondisse adolescētem ne timeret, Dæmonem enim esse familiarem,de numero eorum quos vulgo Folletos appellant. Vbi siluit spatio mediæ horæ, sensisse se vertici suo imponi ab eo digitum pollicem,idque ex frigore, non enim manum comprimebat;deinde superposuisse indicem,tum medium,post reliquos,ita vt minimum ad frontem vsque porrigeret.Fuisse autem manum eius adeo frigidam,vt non exiguam sibi molestiam afferret. Interim gaudebat Cardanus oblatam sibi occasionem rei tam mirę cognoscendæ. sensim proripit se manus illa in faciem, & super nasum descendens(erat autem sinistra manus,vt ex positu eius coniicere potuit),tandem in os ingreditur, intrusis extremis duorum digitorum. Sed ille suspicatus ne forsan corpus suum ingredi vellet, dextra sua illum abegit.Siluit dimidio horæ.rursus affuit,sed leuius omnia peregit quàm prius: verum non adeo leniter, vt non immensum frigus suum detegeret. Illud porrò mirum erat, quod cum facies & dentes frigiditatem digitorum sentirent, labia tamen exquisitè compressa conniuebant:vt ex hoc intelligeretur,corpus illud fuisse aëreum.Hactenus quæ ad rem præsentem pertinebant ex Cardano retuli.

84 VERVM ad id confirmandum quod hic docere institui, non esse difficile

difficile cognitu per sensum tactus discrimen corporis à Dæmone assumpti,& veri corporis humani,facit plurimum quod à Caietano in Commentariis suis super Secundam secūdæ Beati Thomæ,quæstion. 95.artic.tertio proditum est.Id profecto dignū mihi visum est, quod nec à me silentio præteriretur,nec à lectore oscitanter,sed cum cura & animaduersione legeretur. Disputans ille de apparitionibus Dæmonum in assumptis corporibus, iisque ad similitudinem corporis humani formatis,ad hunc ferme modum scribit. *Frequenter accidit vt Dæmones in assumptis corporibus humanis appareant vigilantibus,conuersantes cum eis familiariter:non quidem habentes veras carnes,nec vera ossa, sed eorum tātum similitudinem,non modo visibilem,sed etiam palpabilē & solidam, vt à multis fide dignis ex propria experientia narrantibus audiui. In duobus tamen accepi deficere eos ab humanis corporibus:primo, in temperamento carnis:nam confessus est ipse mendacij pater,cum eius caro quasi glacialis molesta esset tactui humanæ carnis, se non posse melius facere. Non enim potest sic miscere naturalia absque vera generatione hominis,vt carnem humanam efficiat. Et simili ratione non potest semen humanum efficere,propter perfectionē horum & similium effectuum requirentium propria naturalia actiua perfecta. Et hinc patet verissimum esse quod Christus post resurrectionem dixit discipulis: Palpate & videte,quia spiritus (seu dæmonium)carnem & ossa non habet. Secundo deficit corpus Dæmonis à corpore humano in delectatione tactus & concubitus.est enim naturalis commixtio personarum humanarum tanto delectabilior quàm Dæmonis in corpore assumpto, quanto verum excedit verisimile.* Luc.24.

Hæc Caietanus.Sed hic terminanda est tripartita hæc disputatio de Angelis & Dæmonibus, ob eam causam paulò subtilius & fusius à nobis tractata.vt veritas illius nobilissimæ sententiæ Mosis de filiorum Dei commixtione cum filiabus hominum,discussa omni falsarum & fœdarum opinionum caligine,quæ insciti multorum ei fuerat offusa,liquidò cerneretur.

Dixitque Deus,Non permanebit spiritus meus in homine in æternum quia caro est. VERS. 3.

HÆc verba grauem comminationem Dei aduersus hominum illius temporis flagitia continent. Solet autem Deus pœnas denunciare prius quàm irroget: id quod magnæ clementiæ signum est. Idcircò enim comminatur,vt à peccatis absterreat, ne punire cogatur.Talis est Dominus noster,inquit Chrysostomus:*minatur sæpe, non vt opere compleat minas, sed vt correctis nobis minas ad opus minimè perducat. Alioquin si punire vellet, cur prædiceret? Sed quia non vult,semper cessat, & moras nectit,& differt,& prædicit,occasionem reis præbens vt fugiendo malitiam,& apprehendendo virtutem,pœnas non experiantur.Itaque postquam interminatus est se illos generali exitio traditurum:(hoc enim est, Non permanebit spiritus*

Chrysost. hom. 22. in Genesim.

meus in hominibus istis. Id est, Non sinam illos posthac viuere) differens indignationem, tempus centum & viginti annorum ad pœnitentiam agendam clementer indulget. Sic Chrysostomus. Dupliciter autē vniuersum genus hominum propter peccata, mortis pœna Deus puniuit. Primum, propter peccatum Adam, cuius omnes eius posteri vt culpæ participes, ita mortis rei fuere. Nam illud: *In quacunque die comederis, morte morieris,* & Illud, *Puluis es, & in puluerem reuerteris:* non ad vnū modo Adam, sed etiam ad omnes eius posteros pertinent. Deinde propter nefanda hominum scelera, diluuij supplicio omnes propemodum homines ad internecionem redegit. Sed cur Deus pœnam mortis tāquam omnium grauissimam aduersus peccatores constituit? Nimirū morte nihil homini, huius vitæ commodis & bonis affixo, terribilius esse potest: & mors vt viuendi, sic malè viuendi & aliis nocendi finem affert. Sed expendamus verba Mosis.

Gen. 2. Infra 3.

QVAM nostra translatio Latina sententiam habet, eandem planè reddit Græca lectio: nec discrepat Chaldaica Latinè ad verbum reddita hoc sonans: *Tum dixit Dominus, Non durabit generatio mala hæc coram me in æternū, eo quod sunt caro, & opera eorum mala sunt.* Verum quia vocabulum *Spiritus* variè sumitur in sacris literis; propterea varias hic locus interpretationes habet. Primo illud *spiritus meus* potest significare ipsum Dei Spiritum, id est ipsum Deum, qui Spiritus est, vt hic sit sensus: Non ero amplius cum istis hominibus, vel, nō vlterius apponam cor meum erga illos, neque vt ante hac feci, pergam deinceps bene velle illis conseruando eos in terris: discedā ab illis, faciem meam ab illis auertam, vt à me derelicti pereant, sicut Dauid dixit; *Auertente te faciem, turbabuntur* & qualis illa esset futura turbatio declarans subiungit *auferes spiritum eorum & deficient, & in puluerem suum reuertentur.* Sumitur etiam vocabulum *spiritus* pro ira & indignatione; veluti apud Isaiam capite 2. *Quiescite,* inquit, *ab homine, cuius spiritus in naribus eius est: quia excelsus reputatus est ipse:* quid est illud, *Cuius spiritus in naribus eius est?* Id est: Cuius ira in promptu, & vehemens est: secundum hāc verò significationem erit hic sensus, Non permanebit, seu, non perdurabit in æternū indignatio mea aduersus istos homines: quasi dicat, puniam eos in hoc seculo, temporali supplicio, ne post hanc vitam æternis pœnis puniantur. Vel, non differam exercere indignationem meam aduersus istos in æternum, aut in tempus admodum longum: nisi enim ante centum viginti annos dignam egerint pœnitentiam, effundam super eos spiritum indignationis meæ.

85

Quinquplex significatio, Spiritus, quinque tulit expositiones huius loci.

Psal. 103.

86

ACCIPITVR etiam spiritus Dei pro cura & prouidentia quam Deus gerit hominum, tuendo eorum vitam, & quæ ad eam commodè agendam vel necessaria, vel etiam vtilia & iucunda sunt, opportunè & largè tribuendo. Sic videtur accipi nomē Spiritus Psalmo 103. illis verbis: *Emittes spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ.* Atque ita hunc locum interpretatur Chrysostomus. Et sensus est: Non pergam amplius habere curam & prouidentiam istorum hominum

87

Chrysost. hom. 22. in Genesim.

num sustentando & prorogando eorum vitam; auferam illis hunc spiritum meæ curæ, & prouidentiæ, quo subtracto, penitus ad interitum recident.

ADHAEC frequenter in sacris litteris vocabulum, *Spiritus,* vsurpatur pro anima rationali, cui hoc nomē propterea inditum est, quod Moses exponens creationem animæ, dicit Deum inspirasse in faciem hominis spiraculum vitæ. Sicut autem præsentia animæ, est causa vitæ: sic digressus eius à corpore, causa est morris. Dicitur porrô anima rationalis spiritus Dei, quod à solo Deo creetur & infundatur corpori, atque inibi conseruetur; & inde, cum libuerit Deo, seuocetur. quemadmodum Ecclesiastæ capite 12. scriptum est: *Donec puluis reuertatur in terram suam vnde erat, & spiritus redeat ad Deum qui dedit illum.* Ergo illud: *Non permanebit spiritus meus in homine in æternum:* non aliud significat, quàm, genus humanum non perpetuo esse victurum in terris. Permansio enim spiritus Dei, id est, animæ in corpore, causa est vitæ hominum: remotio autem animæ à corpore, causa est mortis. *Auferes,* inquit Dauid Psalmo 103. *spiritum eorum & deficient, & in puluerem suum reuertentur.* Huic significationi, spiritus, per quam affinis est significatio eiusdem vocabuli, cum id ponitur pro vita, quoniam hæc per spirationem & flatū conseruatur. Sic eo vocabulo vsus est Iob capite 27. *Donec supereſt halitus in me, & spiritus Dei in naribus meis, non loquentur verba mea iniquitatem, nec lingua mea meditabitur mendacium.* Daniel autem (vt scriptum est in libro eius cap. 5.) dixit regi Balsasari: *Deum qui habet flatum tuum in manu sua, & omnes vias tuas, non glorificasti.* Id est, in cuius manu, & potestate est vita tua. *In ipso enim,* vt dixit Paulus, *viuimus, & mouemur, & sumus.*

88

Spiritus in scriptura pro anima rationali.

Gen. 2.

Act. 17.

POSTREMO sæpè vocabulum spiritus Dei, positū est in scriptura ad significandum Spiritum sanctum, de quo locum hunc interpretatus est Ambrosius libro de Noë & Arca, cap. 3. scilicet verba hæc Mosis à proprio eorum intellectu ad mysterium, & ad Christum accomodans, in quo Spiritum sanctum permansisse traditur in Sacris litteris. *Datur,* inquit Ambrosius, *Spiritus sanctus hominibus: sed in eis non permanet, quia caro sunt. Carnis enim natura disciplinæ repugnat, quia voluptati obtemperat. Denique de solo domino Iesu scriptum est: Super quem videris spiritum descendentem de cœlo: & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto. In eo manebat, quem nulla corruptelæ carnalis impedimenta reuocabant, quo minus incorruptæ & intermixtæ ordinem disciplinæ* 90 *teneret, cuius caro non vidit corruptionem.* Sic Ambrosius. Verùm quanquam spiritus sanctus eximio quodā & singulari modo in solo Christo manserit: mansisse tamē etiam Spiritum sanctum in aliis, legimus in sacris litteris. Saluator enim noster dixit Apostolis suis, *Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum.* Nec dubitari potest Spiritum sanctum mansisse in Ioanne Baptista, quippe qui ex vtero matris suæ repletus est Spiritu sancto, vt nihil hoc loco dicam de beatissima Virgine. Harum quinque significatio-

89

Ambrosius.

Ioan. 14. Luc. 1.

num & interpretationum vocabuli, *Spiritus*, eam quà vel anima, vel vita significatur, vt huic loco aptissimè congruentem maximè probamus.

ILLVD porrò *in æternum* dupliciter exponitur: vel vt vox illa, *æternum*, non significet propriè æternitatem, sed longissimum aliquod tempus, cuius certus finis non exprimitur: qua significatione nō ratiô in diuinis libris ea vox reperitur. Et sic erit sensus, ante hac longissimam dedi homini vitam, vt nonnulli propè millesimum annum vitam extenderint: sed posthac præcidam hanc longitudinem, eamque ad centum viginti annos contraham. Vel ea vox significat propriè æternitatem, vt sensus sit: Non patiar genus humanū deinceps æternum esse, id est, perpetuô viuere in terris: perdā enim ipsum diluuio, & de terris delebo. Et hæc quidem significatio atque interpretatio commodior est, & aptius hæret cum iis quæ sequuntur. 91

PRO illo autem *quia caro est*, Græca lectio habet plurali numero *quia carnes sunt*, sicut etiam habet plurali numero, *Non permanebit spiritus meus in hominibus istis*. Quid sit autem, *quia caro est, vel quia carnes sunt* interpretatur Chrysostomus homilia 22. in Genesim ad hunc modum: *Eo quod* inquit *carnalibus operibus seipsos totos dedunt, & animæ substantia abutuntur, & quasi sola carne circumdati careret anima, sic vitam suam absumūt. Perpetuus enim scripturæ mos est, carnem vocare homines carnales: sicut virtute præstantes, carnis expertes nominat, sic Paulus loquitur: Vos autem non estis in carne: non quod carne non essent circumdati: sed quia carnem gestantes, superiores erant carnalibus affectionibus & sensibus. Quemadmodum autem de his Paulus dixit: Vos non estis in carne, eo quod carnalia despiciebāt: sic de illis dictum est: eo quod ipsi sunt carnes: Nam licet animam rationalem haberent potiorem sui partem: perinde tamen viuebant sine ratione, ac si sola carne constarent.* Hæc Chrysostomus. 92

Chrysost.

2. Cor. 13.

AT enim vero obseruationem hanc Chrysostomi non esse perpetuô veram, manifestis diuinæ scripturæ testimoniis ostendit B. Gregorius libro 14. Moralium, cap. 29. tractans illa verba Iob: *Et rursum circūdabor pelle mea.* Nam cùm prius commemorasset disputationem quam ipse Constantinopoli habuit cum Eutychio eius vrbis Episcopo, qui negabat hominem resurrecturum in vera substantia carnis, propterea quod Paulus id cōfirmare videbatur illis verbis quæ sunt in capite 15. prioris epistolæ ad Corinthios: *Caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt*: Huic ipse Gregorius respondens obiectioni: *In sacro*, inquit, *eloquio aliter caro dicitur iuxta naturam, atque aliter iuxtā culpam, vel corruptionem. Caro quippe iuxta naturam dicitur, vbi scriptum est: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: &, Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Caro vero iuxta culpam dicitur, vbi scriptū est: Non permanebit Spiritus meus in hominibus istis, eo quod sunt caro. & Dauid ait: Memoratus est quia caro sunt: spiritus vadens & non rediēs: Vnde discipulis Paulus dicebat, Vos nō estis in carne, sed in spiritu. Neq; enim in carne nō erāt, quibus epistolas transmittebat: sed quia passiones carnalium desideriorum vicerant,* 93

Animaduersio in Chrysostomum de vsu huius vocabuli, caro, in scriptura.

B. Gregorius. Iob. 19.

Gen. 2. Ioan. 1. Psal. 77. Rom. 8.

cerant, iam liberi per virtutem spiritus in carne non erant. Cum ergo Apostolus dicit: Quia caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt: carnem vult secundum culpam intelligi, non secundum naturam. Vnde quia carnem secundum culpam diceret, mox ostendit, subdens: Neque corruptio incorruptelam possidebit, In illa ergo cœlestis regni gloria caro secundum naturam erit, sed secundum passionem desiderij non erit: quia deuicto mortis aculeo, in æterna incorruptione regnabit. Hæc Gregorius.

94 VERVM ne hoc lector nesciat, monendus est, solere in sacris litteris appellari homines carnales non eos tantum qui obscœnas carnis voluptates sectātur, sed aliis quoque vitiis infectos, etiam iis quæ ex animo potius ac mente, quàm ex carne proficisci videntur. Nam Paulus Corinthios, inter quos erant æmulationes, dissensiones ac schismata, appellat carnales. *Cum enim*, inquit, *sint inter vos zelus & contentio, non ne carnales estis, & secundum hominem ambulatis?* Idemq; in capite quinto epistolæ quam scripsit ad Galatas, enumerans opera carnis, recensēt idolorum seruitutem, veneficia, inimicitias, contentiones, æmulationes, iras, rixas, dissensiones, sectas, & inuidias. Non est tamen negandum, cum nominantur peccata carnis, vel hominum carnalium præcipuè ac plurimū significari peccata quæ in sordidis libidinibus & voluptatibus carnis versantur. Vnde quanquam hoc loco vocabulum carnis ad omnia carnis opera, quæ Paulus, vt supra diximus, commemorat, extendi potest, præcipuè tamen ad vitia carnalium voluptatum pertinet.

Quos appellet scriptura homines carnales.

1. Cor. 3. A.

95 NON faciam, vt præclaram quandam B. Gregorij sententiam huic loco non modo non alienam, sed perbellè congruētem, referre prætermittam. Tractans B. Gregorius libro 6. Expositionis in primum librum Regum, verba illa quæ sunt in capite 15. eius libri: *Pepercit Saul & populus regi Agag, & optimis gregibus, &c.* ita scribit: *Quis est Agag rex Amalec, nisi sensus carnalis? Nam cum ex anima rationalitatem & sensualitatem habeamus, rationalitas menti, sensualitas carni adscribitur: & per illam cum Angelis, per hanc cum brutis animalibus conuenimus. In illa, quo altius extollimur, supernis ciuibus appropinquamus: per hanc verò cum ad carnis blandimenta dilabimur, carnaliores, vt ita dixerim, inueninmur. Vnde & visis, & concupitis iam filiabus hominum, iamque impletis in luxuria voluptatibus, his qui puritatis merito filij Dei vocabantur, in Genesi Dominus minatur, dicens, Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, eo quod caro sit. Caro quippe homo efficitur, quādo sensui carnis ratio subiugatur. Rex ergo Amalec, vigor est sensus carnalis, qui motibus turpibus imperat, vt captiuam rationem ad illecebras obscœnitatis trahat. Bene autem carnali sensui nomen congruit Agag: quippe Agag, meditans, siue loquēs interpretatur. Meditari quippe ei est, phantasmata lasciua interna meditatione colligere: & loqui ei est, carnem motibus turpibus ad libidinem excitare. Quasi enim magnum clamorem locutionis habet, quia carnē pulsando ardentius commouet. Nam & meditādo colligit, quod loquendo exponit: quia vnus quisque carnali sensui subditus, quò liberius lasciuiæ simulacra intus conspicit, eo validiores motus turpitudinis fo-* 96

Præclara Gregorij sententia quem admodum homo qui rationalis est, dicatur in sacris litteris fieri caro.

ris sentit. Meditatur ergo per internam visionem turpitudinis, loquitur autem per exteriorem motum delectationis. Sic Gregorius.

Varia lectio & explicatio huius loci secundum Hebraicam scripturam.

96 HACTENVS explicata quidem à nobis est sententia verborum Mosis secundum Latinam translationem, à qua nec lectio Græca discordat, nec Chaldaica. Deinceps vero lectionem Hebraicam quæ videtur longè diuersa, expedere oportet: & hanc ipsam, qui ex Hebræo fidelissimè studuerunt interpretari sacros libros, variè admodum expresserunt. Pro eo quod nos legimus: *Non permanebit spiritus meus in homine*, pro illo, inquam, verbo, *permanebit*, Hebraicè est, *iadō*, quæ vox potest deriuari à, *neden*, quæ significat vaginam. Vnde Pagninus sic vertit: *Non erit vt in vagina spiritus meus in homine in seculū*, ideſt: Nō includetur anima in corpore in perpetuum, sicut gladius vagina conditur. Videtur enim corpus esse tanquam vagina animæ. Caietanus verò hanc lectionem sic interpretatur: *Non vaginabit spiritus meus, &c.* Hoc dictum est inquit ad similitudinem gladij reconditi in vagina, quo, quandiu in vagina est, non vtitur quis ad incidēdum, vel percutiendum. Et sensus est: Non erit iustitia mea ad puniendum hominem, vt gladius in vagina, in æternum: sed euaginabo eum post centum viginti annos, & puniam homines. Alij putant eius verbi radicem esse, *dun*, quod est, contendere, disceptare, iudicare, litigare. Rabbi Salomon sic exponit: *Non disceptabit spiritus meus cum homine, vel, pro homine.* quasi dicat, quidnam facturus sim de homine, non diu disceptabo, debeam ne hunc punire, nec ne: tādem decernam quidnam facturus sim. Nam quia totus voluptatibus est deditus, iam iam puniam eum, neque longius tempus dabo ei ad resipiscendum, quàm centum viginti annos. Oleaster sumens verbum Hebræum pro litigare, sic exponit: *Non litigabo cum homine.* Id est, Non contendam amplius cū homine, monendo & arguendo ipsum vt non sequatur concupiscentias suas: cum enim totus sit carnalis, nihil mouet eum admonitio, vel reprehensio, opus igitur est extremo remedio, id est, vltimo supplicio. Potest etiam verbum, *iadon*, deduci à *nadah*, quod est elongare: & si ab hac radice esset (ponitur enim sæpius nun pro he,) nulla esset huius loci difficultas, sensus enim esset: Non prolongabit Spiritus meus spatium viuendi in homine, sed erūt dies eius centum viginti anni, quasi dicat; Non prolongabo homini spatium viuendi vltra centum viginti annos; vltra quod spatium, nisi pœnitentiā egerit, delebo ipsum. Et hæc lectio atque interpretatio concordat cum nostra lectione Latina quæ habet: *Non permanebit Spiritus meus in homine in æternum.*

Caietanus in Genesim.

Rabbi Salomon.

Hierony. Oleaster.

Hierony.

97 B. HIERONYMVS in Traditionibus Hebraicis super Genesim: In Hebræo, inquit, *scriptum est, Non iudicabit spiritus meus homines istos in sempiternum, quia caro sunt. Hoc est. Quia fragilis est in homine conditio, non eos ad æternos seruabo cruciatus, sed hic illis restituam quod merentur. Ergo non seueritatem, vt in nostris codicibus legitur, sed clementiam Dei sonat, dum peccator hic pro suo scelere visitatur. Vnde & iratus Deus loquitur, ad quosdam: Non visitabo filias eorum, cum fuerint fornicatæ; & sponsas eorum, cum adulteraverint. Et in alio loco, Visitabo in virga iniquitates eorū, & in flagellis peccata eorum; veruntamen misericordiam meam non auferam ab eo.* Hæc Hierony. Nescio quid venerit in mentem Ruperto, prodere scripto, olim in Hebræo fuisse hanc lectionem; *Non iudicabit Spiritus meus in homine*: nunc autem secūdum Hebraicam veritatem esse hanc lectionem; *Non permanebit Spiritus meus in homine.* quasi variata fuerit scriptura Hebraica, & aliter se habuerit olim tempore B. Hieronymi, quàm nunc se habeat; cùm tamen & tunc, & nunc eadē fuerit lectio Hebraica huius loci, idemque verbum Hebræum, quod, prout varia origo eius reperitur, variè quoque ab interpretibus Latinè fuit expressum, vt supra ostendimus. Caietanus porrò lectionem illam He-

Osea. 2.

Psal. 88.

Rupertus.

98 braicam: *Non iudicabit Spiritus meus homines istos* multo secus interpretatur quàm B. Hieronymus. Putat enim significasse Deum his verbis, se ante id tempus iudicasse homines spiritualiter: tale enim iudicium, & decens erat Deo qui Spiritus est, & congruens homini, cuius nobilior pars etiam spiritus est. Ordinarium enim Dei iudicium tam erga probos quàm improbos, illos iuuando, hos deserendo & puniendo, est in hac vita internum, spirituale, occultum, adeo vt multi illud denegent Deo, dicentes; *Supra cœli cardines ambulat, nec nostra considerat.* Iudicium enim spirituale, quo Deus iudicat in hoc mundo improbos, est priuare eos gratia sua, & quibusdam singularibus beneficiis & auxiliis, quibus iuuat & protegit viros iustos sibique caros. Rarò autem Deus in hoc mundo, etiam corporalibus suppliciis sceleratos homines plectit; ita vt propter eorum flagitia sic eos fuisse punitos, cōspicuum sit omnibus. Verùm quia homines illius temporis, aduersus quos sententia hæc Dei pronunciata est, vsque eo carnales euaserāt, vt nihil spirituale ac rationale habere viderentur: idcirco Deus dixit: Non pergam vlterius istos homines iudicare ac punire tantùm spiritualiter, sed, cum omninò carnales facti sint, puniam eos (nisi ante centum viginti annos resipiscant) carnalibus pœnis & corporali exitio diluuij.

Caietanus.

Iob. 22.

Eruntque dies illius centum viginti annorum. VERS. 4.

99 QVÆSTIO est hoc loco, spatium hoc centum viginti annorum quonam referri debeat; vtrum ad vitam hominum deinceps futuram, quasi ea annos centū viginti transgressura non esset, an verò ad spatium temporis cōcessum hominibus ante diluuium, videlicet ad agendam pœnitentiam, & auertendam Dei vindictam vniuerso generi humano impendentem. Philo in libro De Gigantibus, Iosephus primo libro Antiquitatum, Lactantius libro secundo, capite 15. Rupertus, libro 4. Commentariorum in Genesim, cap. 13. Tostatus super hoc sextum caput Geneseos quæst. 11. referunt hoc ad vitam hominum deinceps futuram: vt ea

Philo. Iosephus Lactantius Rupertus Tostatus

annis duntaxat centum viginti à Deo circumscripta fuerit: vt sensus sit; Antehac vita hominis vltra nongentesimum annum extendebatur: verùm quia tanta vitæ longitudine ad grauiora pluraque in dies scelera patranda abusus homo est, non sic erit posthac, sed insigni admodum facta diminutione, ad centum viginti annos vita hominis contrahetur. Audi Rupertum ita supradicto loco verba hæc explanantem; *Eruntque dies illius centum viginti annorum: Alij quidē paulo plures, alij paulo pauciores post diluuium vixerunt annos; vt Iacob, qui centū quadraginta septem, vt Ioseph qui centum, & decem vixit annos: sed eius qui hæc scripsit, videlicet Mosis, dies fuere centū viginti annorum. Sic enim de eo scriptum est: Moyses centum viginti annorum erat, quando mortuus est. Miroque modo vir mitissimus super omnes qui morabātur in terra, seipsum in illam congeriem morientium, & propter corruptionem vitæ suæ pauciore tempore viuentium, opportunè importuneque ingerit, quodammodo deflens quod illic secūdum præscientiam Dei percussus ipse fuerit, vt moriturus non saltem tempora Mathusalem implere posset, quatenus ingrediatur terram promissionis, sed sint dies sui pauci, idest, anni centum viginti.* Sic Rupertus.

Rupertus

Gen. vlt.

Deut. 34.

Num. 12.

TOSTATVS verò arbitratur fuisse conueniens, vt Deus prænunciaret hominibus mensuram futuræ vitæ. Nam cum inducturus esset diluuium, ex eo sequebatur necessariò diminutio vitæ humanæ: siquidem superficies terræ in qua erat magna vis germinandi optimas plantas, diluuij aquis detecta & abrasa est: inferior autem pars terræ quæ non æquè efficax erat germinādi, detecta est, & labori & culturæ hominum exposita. Quodque maioris fuit momenti, aquæ salsæ Oceani per omnem terram permeantes, virtutem eius corruperunt, etenim sal terram sterilem reddit; quamobrem mos erat olim terras quæ maledicebantur vt steriles essent, spargi sale, vt patet ex capite decimo libri Iudicum, & Psalmo 106. scriptum est: *Posuit terram fructiferam in salsūginem, propter malitiam habitantium in ea.* Terra igitur salsis aquis operta & obruta, præstantem illam vim germinandi, magna ex parte perdidit, quo factum est vt fructus terræ pauciores essent, minusque salubres. Quoniā autem nos alimentis è terra natis viuimus; illis corruptis, vitam quoque humanam imminui ac debilitari necesse est. Cum igitur Deus illato diluuio vitam hominum minuere vellet, vt breuitas vitæ licentiam ac libidinem peccandi minueret; ne, qui post diluuium futuri erant, breuiorem quàm ante fuerat, vitam hominis factam esse cernentes, id non casu, nec tantùm ex causis naturalibus accidisse existimarent, sed Dei consilio, volūtate atque imperio id factum esse agnoscerent; consentaneum fuit, futuram humanæ vitæ breuitatem multo ante denunciari & prædici à Deo, eiusque spatium ab eo determinari. Sic igitur isti hunc locum exponunt.

Tostatus.

100

VERVM enim vero hanc opinionem & interpretationem verborum Dei, manifestè redarguunt exempla plurimorum qui post diluuium per multa secula prædictum vitæ humanæ annorum terminum longè supergressi sunt. Etenim Sem post diluuium vixit annos quingen-

101

quingentos: Arphaxad, Salem, & Heber, plures quadringentis, reliqui autem vsque ad Abraam, plures ducentis, exinde Patriarchæ vsque ad Mosen, per annos à diluuio circiter octingentos, vixere annos plures centum triginta; præter vnum Ioseph, qui non vltra decem & centum annos vitam produxit. Quid plura? Ioiadas pontifex annos post diluuium prope mille quingentos natus, vsque ad centesimum & trigesimum annum vixit, vt traditur libro 2. Paralipomenon cap. 24.

Gen. 50. Ioiadas mille quingentis annis diluuio posterior, vixit annos 130.

101 EST igitur altera eorum verborum interpretatio & sententia vero propior atque probabilior, tempus illud centū viginti annorum non ad futuram hominum ætatem, sed ad tempus concessum hominibus ante diluuium ad resipiscendum & agendam pœnitētiam referri debere. Et hanc ipsam probat B. Hieronymus in Traditionibus Hebraicis in Genesim: *Porro*, inquit, *ne videretur in eo esse crudelis, quòd peccantibus locum pœnitentiæ non dedisset; adiecit illud: Sed erunt dies eorum centum viginti anni: hoc est; habebunt centum viginti annos ad agendam pœnitentiam. Non igitur humana vita, vt multi errant, in centum viginti annos contracta est: sed generationi illi centum viginti anni ad pœnitentiā dati sunt. Siquidem inuenimus, quod post diluuium, Abraam vixerit annos centum septuaginta quinque, & ceteri amplius ducentis & trecentis annis.* Sic Hieronymus. Chrysostomi quoque commētarius huius loci eandem planè sententiam habet. Nō contentus, ait Chrysostomus, quingentorum annorum longanimitate, quæ per omnem vitam Noë, audito illius nomine docebatur, nunc iterum producens & differēs indignationem, aliud illis tempus præscribit, & dicit; Interminatus sum, & manifestaui meam indignationē, quam, propter multitudinem peccatorum quæ operati estis, vobis inferri iustum est: sed quia etiam eos qui incurabiliter peccauerunt, saluari volo, nullumque perire; idcirco vobis indulgeo centum viginti annos, vt si volueritis, & peccata ablueritis, resipiscendoque & ad meliora vos conuertendo virtuti studueritis, & pœnas & pericula effugiatis. Istorum sententiæ Augustinus etiam subscripsit in capite 24. libri 15. De Ciuitate Dei, cuius verba paulò infra opportunius commemoranda sunt. Missos hic facio complures recentiorum quibus eadem probata est opinio. Sed haud scio, an rectè supradicto loco Rupertus appellauerit hanc posteriorem sententiam antiquiorem ea quam paulo supra exposui, cum eius auctores Philonem & Iosephum, vetustissimos videlicet omnium scriptores, supra nominauerimus.

Hieronym. in Tradit. Hebraicis.

Gen. 25.

Chry. hom. 22. in Genesim.

Augustin.

103 CETERVM illud affert difficultatem, ab eo tempore quo Deus hæc verba locutus est, vsque ad diluuium, non nisi centum annos reperiri: hæc enim verba Deus dixit, cum iam Noë quingentos natus annos tres filios genuisset, vt ex verbis extremis quinti capitis manifestum est. Diluuium autem euenit anno sexcentesimo Noë, vt in capite septimo huius libri scriptum est: vbi sunt igitur alij viginti anni? Hieronymus existimat, quia homines illi pœnitentiam agere nolue-

Dubitatio grauis & ardua.

Hieronym. in Traditionib. in Geneſim.

ruut, Deum tempus deſtinatum amputatis viginti annis breuiaſſe, & maturaſſe diluuium. *Quia verò*, inquit Hieronymus, *pœnitentiam illi agere contempſerunt, noluit Deus tempus expectare decretum: ſed viginti annorum ſpatijs amputatis, induxit diluuium anno centeſimo agendæ penitentiæ deſtinato.* Similia Hieronymo dixit Chryſoſtomus homil. 25. in Gen. Hieronymum ſecutus Hugo: *Sicut*, inquit, *Ezechiæ mortem inſtantem minatus eſt Deus: ſed quia pœnituit, mortem inſtantem in quindecim annos diſtulit: Sic contra, illis hominibus ad pœnitendum centum viginti annorum ſpatium conceſſerat; ſed quia facti ſunt deteriores patientia Dei, ſpatium indultum breuiatum eſt. Nec in aliquo iſtorum mutatum eſt Dei conſilium, ſed tantùm ſententia.*

Chryſoſtomus homil. 25. in Geneſ.

Hugo in Annotationib. in Geneſim. Eſa. 38. Auguſtin.

VERVM hæc interpretatio duriuſcula eſt. Quocirca cùm eam le- 104
giſſet Auguſtinus, minime tamen ea contentus, aliam quæſiuit commodiorem. Reſpondet igitur Auguſtinus loco proxime ante citato, cùm hæc verba locutus eſt Deus, Noë reuera non fuiſſe quingentorum annorum, ſed tantùm quadringentorũ & octoginta: quod tempus tamen ſcriptura vocat quingẽtorum annorum, quippe quæ nomine totius alicuius ſummæ annorum, maximam eius partem denotare conſueuit. Quoniam igitur Noë quingenteſimi anni maximam partem expleuerat, quatuor ſcilicet confectis eius partibus ſi centenarius ille in quinque partes diuidatur, ob eam cauſam quingentorum annorũ fuiſſe dicitur. Sed præſtat ipſum Auguſtinum ſuis hæc verbis enarrantem audire, *Quod autem dixit Deus*, inquit Auguſtinus, *Erunt dies eorum centum viginti anni, non ſic accipiendum eſt, quaſi prænunciatum ſit poſt hæc homines centum viginti annos non tranſgreſſuros, cum & poſt diluuium nonnullos etiam quingentos exceſſiſſe annos inueniamus: ſed intelligendum eſt hoc Deum dixiſſe, cum circa finem quingentorum annorum eſſet Noë, id eſt, quadringentos octoginta vitæ annos ageret, quos more ſuo ſcriptura quingẽtos vocat, nomine totius maximam partem pleruncque ſignificans, ſexcenteſimo quippe anno vitæ Noë, ſecundo menſe factum eſt diluuium. Et ita centum viginti anni prædicti ſunt futuri vitæ hominum periturorum, quibus tranſactis diluuio delerẽtur. Nec fruſtra creditur ſic factum eſſe diluuium, tam non inuentis in terra, qui non erant digni tali morte defungi, qua in impios vindicatum eſt. Nullus enim eorum diluuio mortuus eſt, quos de ſemine Seth propagatos ſancta ſcriptura commemorat.* Hactenus ex Auguſtino.

SED VT rectè huic obiectioni Auguſtinus occurrerit; ita non vi- 105
detur occluſiſſe aliam rimam quæ patet calumniæ. Nam verba hæc locutus eſt Deus, cùm iam Noë genuiſſet Sem, Cham & Iaphet, horum enim generationẽ prænarrauerat Moſes extremis verbis quinti capitis: ſi igitur Deus ea verba dixit, cùm Noë quadringenteſimum octogeſimum annum ageret (tunc autem iam erat natus Sem) ergo cùm euenit diluuium, Sem annorum fuiſſet minimùm centum viginti: at enim fuiſſe eum finito diluuio centum annorum, legitur in vndecimo capite libri Geneſeos. Sed putandum eſt Deum hæc verba de centum viginti annis vitæ hominis, locutum eſſe, viginti annis prius

prius quàm Noë genuit Sem. Cur igitur, inquies, Moſes generationem Sem narrauit ante commemorationem horum verborum Dei? Fecit id Moſes per anticipationem frequentem in Sacris litteris: voluit enim generationes omnes quæ ab Adamo fuerunt vſque ad diluuium, continenti ſerie pertextas deſcribere. Et vt in qualibet priorum nouem generationum dixerat quot annos natus pater genuiſſet filium; ſic in decima quæ fuit Noë, dicendum Moſi fuit, quot annos natus Noë genuiſſet filios, licet ordine temporum alia priora fuiſſent, priuſque dicenda generatione filiorum Noë.

106 NON igitur neceſſe eſt nos cum B. Auguſtino dicere, cùm Noë dicitur quingentorum annorum, non eſſe id de quingenteſimo anno completo intelligendum, ſed de quingenteſimo currente, ſcilicet exactis annis octoginta illius quingenteſimi anni: planius enim & facilius intelligi poteſt de ipſo anno quingẽteſimo aut præcisè completo, aut paulô minus plúsve completo. Quod dico propter Sem, quem videtur genuiſſe Noë cùm eſſet duorum & quingentorum annorum: ſiquidem ille biennio poſt diluuium dicitur fuiſſe cẽtum annorum. Quod autem dicit Auguſtinus nullum poſterorum Seth pe- *Gen. 11.*
107 riiſſe diluuio, intelligi debet de poſteris Seth probis ac piis viris, vel quos nominatim ſcriptura commemorat. Nam Mathuſalé auus Noë, anno ipſo diluuij exceſſit, & paucis annis ante pater eius Lamech: Plurimos autem poſterorum Seth quos Moſes appellauit filios Dei, *Gen. 5.* quòd à paterna probitate ac pietate degenerantes, grauiſſimis ſceleribus immerſi fuerant, periiſſe diluuio, ex hac ipſa narratione Moſis licet agnoſcere.

Gigantes autem erant ſuper terram in diebus illis. Poſtquam enim ingreſſi ſunt filij Dei ad filias hominum, illæque genuerunt, iſti ſunt potentes à ſæculo viri famoſi. VERS. 4.

HEBRAICE ſic ad verbum eſt: *Gigantes fuerunt in terra in diebus ipſis. Et etiam poſtquam ingreſſi ſunt filij principum ad filias hominum, genuerunt eis, iſti ſunt potentes qui à ſæculo fuerunt, viri nominis.* Chaldaicè ſic eſt: *Gigantes fuerunt in terra in diebus illis. Poſtquam enim ingreſſi ſunt filij magnatum ad filias hominum, & liberos ſuſceperunt ex eis, ipſi quoque robuſti euaſerunt viri illi famoſi qui à ſæculo celebres fuerunt.* *Auguſt.* Lectio itẽ LXX. Interpretum (vt eam citat Auguſtinus capite 23. libri 15. De Ciuitate Dei, ſic habuit hoc loco: *Gigantes autem erant ſuper terram in diebus illis. Et poſt illud cum intrarent filij Dei ad filias hominum, & generarent ſibi, illi erant gigantes, à ſæculo homines nominati.*

108 SIGNIFICAT Moſes his verbis, ex illa ſcelerata commixtione filiorum Dei cum filiabus hominum, qualis proles & progenies ſit *Qualis proles ex filiorum Dei*

edita, scilicet impietate, crudelitate, obscœnitate & immanitate morum famosissima, & quæ gigantea corporis proceritate ac robore præfidens, superbissima fuerit, ferocissima, violenta, nulli parcens, omnes opprimens, & quodcunque sibi fuisset libitum, etiam licitum putans. Simul & illud Moses indicat, propter istiusmodi genus hominum, præcipuè diluuium euenisse, vt enormis & intoleranda eorum superbia & impietas atque crudelitas, insigni & per omne æuum memorabili puniretur supplicio. Lectio autem Latina significat ori- 109
Vtrum ante Diluuiũ fuerint Gigantes.
ginem istorum gigantum fuisse ex commixtione filiorum Dei cum filiabus hominum, quasi antea talia humani generis monstra non fuissent, vel si fuissent, certè non tam crebra, & immania, hoc enim indicat illud: *Pestquam enim ingressi sunt filij Dei ad filias hominum.* At verò secundum lectionem Hebraicam, & LXX. Interpretũ quam paulò supra posuimus, significatur & ante, & post commixtionem filiorum Dei cum filiabus hominum fuisse gigantes. Et hoc contendit Augustinus apertè indicari verbis diuinæ Scripturæ, cum dicitur: *Gigantes erant super terram in diebus illis, & post illud cùm intrarent filij Dei ad filias hominum, & generarent sibi, illi erant gigantes, & viri nominati. Igitur*, inquit Augustinus, *multos gigantes ante diluuium fuisse dubium non est, & hos fuisse ciues terrigenæ societatis hominum, Dei autem filios qui secundũ carnem de Seth propagati sunt, in hanc societatẽ deserta iustitia declinasse. Nec mirandũ est, quod etiam de ipsis gigãtes nasci potuerunt: neque enim omnes gigantes fuerunt, sed plures vtique tunc fuerunt quàm post diluuiũ. Quos propterea creare placuit creatori: vt etiam hinc ostẽderetur, non solum pulchritudines, verum etiam magnitudines & fortitudines corporum non magnipendendas esse sapienti, qui spiritualibus atque immortalibus & bonorum proprijs non autem bonorum malorumque communibus beatificatur bonis: Quam rem* Baruch. 3. *alius Propheta commemorans, ait: Ibi fuerunt gigantes viri nominati, qui ab initio fuerunt staturosi, scientes prœlium. Non hos elegit Dominus, nec viam scientiæ dedit illis, sed interierunt: & quia non habuerũt sapientiam, perierunt propter inconsiderantiam.* Sic Augustinus.

Dicvntvr autem isti gigãtes fuisse à seculo, siue ab initio po- 110
tentes & famosi; quo significatur, istos circa primam ætatem mundi, id est, ab exordio mũdi vsque ad diluuium potissimum floruisse: hoc enim tempus dicitur, ab initio, siue, à seculo. Nam pro illa voce *sæculo* Hebraicè est *holam*, quod significat tempus absconditum & occultũ, id est, cuius propter vetustatem primordia lateãt mortales. Illud autem *Viri nominis*, vt est Hebraicè, id est, viri nominati, celebres scilicet & famosi, denotat illorum gigantum vastitatem & robur corporis, ferociam animi, morum immanitatem, bellica facta fuisse non solum eorum temporibus, sed etiam consequentibus seculis vsque ad ætatem Mosis, crebro hominum sermone iactata, celebrique fama fuisse apud omnes.

Verum diligenter explicandum est, quid vocabulo Gigantum 111
Quos appellet Moses
hoc loco significare voluerit Moses. Multis namque placet, Gigãtum vocabulo

vocabulo non significari eos qui vulgò nominantur gigantes, homines, dico inusitata corporis mole ac proceritate, sed superbos, homines, impios, crudeles, denique morum immanitate similes eorum gigantum, quos fabulati sunt Poëtæ etiam contra deos belligerare ausos. In hac sententia fuisse videtur Philo lib. De Gigantibus: nam hæc ipsa Mosis verba tractans: *Gigantes autem erant in terra diebus illis:* *Aliquis*, inquit, *fortè putet, quæ poëtæ de gigantibus fabulantur, hic legis latorem subindicare: cum hæc immensum distent à fabulis, & ipsius veritatis inhæreant vestigijs. Ideo laudatas elegantesque artes, picturam & statuariam, e sua republica reiecit Moses, quòd veritatem mendacijs vitient, credulis animis per oculos illudentes. Nullam igitur de Gigantibus Moses affert fabulam sed illud te docere vult, alios esse terræ, alios cœli, alios Dei homines. Terræ quidem, eos qui venantur voluptates corporis, quærendo vndecunque singularum materiam (Gigantes autem, vt nomen indicat: dicuntur quasi γηγενεῖς id est, terra geniti.) Cœli autem homines appellantur, qui tenent artes & scientias, quæ mẽtis nostræ cœlitus datæ decus sunt & ornamentum. Quod enim nostri cœleste est, mens est, quæ & motus cœli contemplatur; & in reliquis exercens se in artibus, acumen intelligendis huiusmodi rebus sibi cõparat. Homines autem Dei, ritè nominantur Sacerdotes & Prophetæ, quorum maior est dignitas quàm vt se misceant humanæ reipublicæ, & mundi ciues fiant: sed sublimiores cunctis rebus sensibilibus migrarunt in mundum intelligibilem; ibi sortiti domicilium, adscripti reipublicæ idearum incorporearum & incorruptibilium.* Sic Philo. *Philo.*

112 Iosephvs etiam vocabulum *Giganium* referre visus est non ad *Iosephus.*
molem corporis, sed ad improbitatem morum, ita scribens primo libro Antiquitatum: *Multi Angeli Dei cum mulieribus congressi, progeniem procreauerunt insolentem, & siducia roboris omne ius & fas contemnentem, quorum facinora non absimilia ijs quæ de gigantibus Græci memorant, posteritati sunt tradita.* In eandem quoque sententiam Chrysostomi & Damasceni verba citantur in Catena: Chrysostomi quidem hæc: *Gigantes hic ab scriptura dici opinor, non inusitatum hominum genus, aut insolitam formam, sed heroes & viros fortes ac bellicosos:* Damasceni autem hæc: *Gigantes hic appellari existimo, qui robustissimo essent corpore.* Vnde illud: *Non saluabitur gigas in multitudine virtutis suæ.* Ad horum sententiam aggregari debet Cyrillus, qui sub initium libri noni aduersus Iulianum de hoc ipso Mosis loco disputans, ad hunc modum scribit: *Mos est diuinæ scripturæ gigantes vocare, agrestes & feroces, & robustos. Nam de Persis & Medis Iudæam deuastaturis dixit Deus per Isaiam: Gigãtes venient vt impleant furorem meum, &c. Non enim secũdum Græcorum poetas, gigantes fuisse nos dicimus tam excelsis corporibus, vt & insulas ex medio mari raperent, & in cœlum proijcerent, sed fœdos aspectu, & monstruosos, & temerarios: nec adhuc tamen tantum transcendentes humanitatis mensuram, quantum Græcorum sapientibus qui mentiebantur, dicere visum fuit.* Hæc Cyrillus. *Chrysost.* *Damascenus.* *Psal. 32.* *Cyrillus.* *Esai. 13.*

113 Contra verò alij (quorum verior est sententia) Gigantes à
Mose appellari censent, homines insigni corporis proceritate ac vastitate, cum qua tamen simul & coniuncta esset incredibilis sæuitia

& crudelitas, superbia item atque impietas : tales nimirũ, quales describit hoc loco Glossa Interlinearis, immanes scilicet corpore, superbos animo, viribus prævalidos, & inconditos moribus. Vnde gigantes, id est, filij terræ dicuntur. Cassianus verò Collatione 8. ca. 21. dicit eos fuisse *robustissimos venatores, violentissimos ac truculentissimos viros, qui præ enormitate corporum, vel crudelitatis & malitiæ, Gigantes nuncupati sint. Hi namque finitimos populari, ac rapinas exercere inter homines primi cœperunt, præda, potius agere vitam suam, quàm sudore operis sui ac labore contenti, & quorum vsque eo scelera supercreuerant, vt expiari mũdus nisi diluuij inundatione non posset.* Sic Cassianus.

Cassianus

114 Ambrosivs quoque de Noë & Arca, cap. 4. eandem sequitur interpretationem. *Non*, inquit, *poëtarum more, gigantes terræ filios vult videri diuinæ scripturæ cõditor: sed ex Angelis & mulieribus generatos asserit quos hoc appellat vocabulo, volens eorum exprimere corporis magnitudinem.* Quamquam eodem locõ ad mysticam intelligentiam quod hic scribitur de gigantibus traducens Ambrosius, Gigantum similes esse dicit, quæ carnis sunt tantùm sectantes, animi autem nullam curam habentes : Vnde terræ filij nominari possunt. Et quia diuinæ voluntati ac præceptis aduersantur, more gigantum cum superis belligerare videntur. Beatus etiam Augustinus in libro Quæstionum in Genesim, quæst. 3. & in libro 15. de Ciuitate Dei, cap. 23. quod Moses hoc loco scribit de Gigantibus, ipse de veris & vulgò appellatis gigantibus interpretatur.

Ambros.

Augusti.

115 Theodoretvs præterea interpretationem hanc luculentis diuinæ scripturæ testimoniis illustrat simul & confirmat. Sic enim ait in 48. quæstione super Genesim: *Aiunt quidam, quos vocat diuina scriptura gigantes, esse eos qui multos annos vixerunt: nonnulli verò dicunt, esse Dei osores & aduersarios homines. Qui sic existimant, non putant illos grandiora ceteris hominibus habuisse corpora. Ego verò cum audio scripturam dicentem, Enac fuisse à gigantibus oriundum, & regis Og cubile ferreum fuisse longitudine nouem cubitorum, latitudine quatuor : itemque cum audio exploratores Iesu narrantes, Hebræos in comparatione gigantum qui erant in terra Hebron, fuisse tanquam locustas: Deumque dicentem, Tradidi Amorrhæum, cuius altitudo erat tanquam cedri, & robur vt quercus, arbitror fuisse quosdam prægrandes homines: Deo hoc sapienter dispensante, vt cognoscant, Deum tanquam omnipotentem creatorem, tantã hominibus distribuisse mensuram. Perfacile enim Deo erat maiores homines quàm sunt, creare : sed vt superbiam amputaret, & cohiberet arrogantiam, non dedit hominibus maxima corpora. Nam si exiguis corporibus præditi, non modo contra se inuicem, sed contra Deum etiam creatorem omnium attollũtur: quid non committerent, si maxima corpora sortiti essent?* Ita Theodoretus. Ac si lubet, his liceat adiicere quæ de huiusmodi gigantibus prodidit Berosus Annianus in exordio Historię suæ: Scribunt, inquit, *primis illis temporibus ante generalem terrarum inundationem, circa Libanum fuisse Henos vrbem maximam Gigantum, qui vniuerso orbi dominabantur ab occasu solis ad ortum, hi vastitate corporis ac robore confisi, inuentisque armis, omnes opprimebant; manducabant homines, procurabãt abortus, & in edulium præparabant; commiscebantur matribus, filiabus, sororibus & masculis, brutisque & nihil erat sceleris quod non admitterent; contemptores religionis & deorum.* Sic ille.

Deut. 2. Num. 13. Amos 2.

Berosus Annianus.

116 Ego in sacris litteris comperi, vocabulo Gigãtum appellari homines quinque rebus maximè insignes; hoc est, vastitate corporis, robore, scientia ac potentia bellica, superbia supra humanũ modum, denique qui propter inhumanitatem & crudelitatem maximè formidabiles, & terribiles essent, & propter quos præcipuè missum fuerit diluuium. Et vt omittam loca scripturæ à Theodoreto citata, potest quod dixi, ex quibusdam aliis scripturæ locis planè cognosci. Dauid Psalmo 18. *Exultauit* inquit, *vt gigas ad currendam viam*: Ecce tibi agilitatem & velocitatem Giganteam, & Psal. 32. *Gigas non saluabitur in multitudine virtutis suæ*: Ecce robur & fortitudinẽ. Salomon Prou. 9. *Et ignorauit quod ibi sint gigantes, & in profundis inferni conuiuæ eius*: Isaias cap. 14. loquens de rege Babylonis: *Infernus* ait *subter te cõturbatus est in occursum aduentus tui. Suscitauit tibi gigantes*: Hinc apparet, Gigãtes fuisse genus hominum terrificum maximéque metuendum. Baruc 3. *Ibi fuerunt gigantes nominati illi qui ab initio fuerunt statura magna, scientes bellum.* Ex hoc liquet, Gigantes fuisse corporis proceritate, & bellicæ artis scientia excellentes. Isa. ca. 26. *Gigantes non resurgant: propterea visitasti & contriuisti eos, & perdidisti omnem memoriam eorum.* Iob. 16. cap. *Irruit in me quasi gigas.* Sapientiæ 14. *Ab initio cum perirent superbi gigantes, spes orbis terrarum ad nauem confugiens, remisit seculo semen natiuitatis, quæ manu tua erat gubernata.* Ecclesiastici 16. *Non exorauerunt pro peccatis suis antiqui gigantes, qui destructi sunt confidentes suæ virtuti.* Ex his duobus vltimis scripturæ locis palam est, Gigantum perdendorum causa præcipuè missum esse diluuium. Apparet igitur, vocabulo Gigantum quæ vis & notio in sacris litteris subiecta sit: significat enim ea vox homines omnium mortalium proceriſſimos, robustissimos, bellicosissimos, & propter sæuitiam maximè horribiles.

Quales fuerint, quos diuina scriptura appellat Gigantes. *Auctoris Sententia.*

QVARTA DISPVTATIO.

An Gigantes de quibus Moses loquitur, fuerint Dæmones sub humana specie: an verò Dæmonum filij, hoc est, ex Dæmonum cum mulieribus concubitu procreati.

Paulus Burgensis.

Paulvs Burgensis in sua prima Additione ad Postillam Lyrani super hoc sextum caput libri Geneseos ex etymologia vocabuli Hebræi, Nephilim, quo vtitur hoc loco Moses, quos interpres noster Latinè vertit *Gigantes* argumentatur fuisse Dæmones sub humana specie; si quidem Nephilim

Universidad de Sevilla Biblioteca

significat cadentes, à verbo, *naphal*, quod sonat cadere, quo denotantur Dæmones qui è cœlo ceciderũt, sicut Dominus noster dixit: *Videbam Satanam sicut fulgur de cœlo cadentem*: Et Isaias: *Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer?* Sed falsam esse opinionem Burgẽsis, manifestis argumentis peruincitur. Ex Mosis enim narratione licet intelligere, qui ab eo nominantur hoc locó Nephilim, eos fuisse generatos ex commixtione filiorũ Dei cum filiabus hominũ, & propter eos præcipuè missum esse diluuium, scilicet vt eorũ peccata punirentur, ipsis diluuio extinctis; Dæmones autem nec generati sunt ex hominibus, nec diluuio perierũt. Nec iuuat Burgẽsem etymologia vocabuli Nephilim. Doctissimi enim Hebræorum, Rabbi Abraam, & Auen-Esra Gigantes eo dictos esse Nephilim, id est, cadentes, interpretantur, quod ceteri homines inusitatã corporis eorũ vastitatem cernẽtes, stupore simul & timore oppressi cadebant ante illos: vel quòd illi violentè irruerent in homines, eósque in terram prosternerent; ad quod videtur allusisse Iob illis verbis: *Irruit in me quasi gigas*: vel quod illi gigantes ceciderunt in diluuio: quo forte referri posset illud Iob capit. 26. *Ecce gigantes gemũt sub aquis*. Hieronymus certè in Traditionibus Hebraicis super Genesim ait, pro, cadentibus, siue Gigantibus, Symmachum interpretatum esse violentos; nomẽ autẽ Cadentiũ, quod Hebraicè est Nephilim, tam Angelis, quàm sanctorum liberis conuenire: quasi posteri Seth degenerantes à sanctitate & pietate maiorum appellati sint cadentes, quod in via maiorum suorum non steterint, sed ad studia, instituta, morésque & flagitia posterorum Cain delapsi sint.

Luc. 10. *Esa. 14.* *Rab. Abraã. Auen-Esra.* *Iob. 16.* *Hierony.*

VERVM nõ significari hoc loco voce Nephilim Dæmones, illud magno est argumento, quod in libro Numerorum eodem vocabulo appellantur gigantes qui erant ex stirpe Enac. Nam pro eo quod nos extremis verbis capitis 13. legimus: *Ibi vidimus mõstra quædam filiorum Enac de genere giganteo*, Hebræa verba si Latinè ad verbum reddantur, hoc sonãt: *Vidimus quoque illic Nephilim, filios Hanach de Nephilim*. Sæpius tamen in sacris libris gigãtes appellantur Rephaim: nã multis locis scripturæ, in quibus legimus vocabulum Gigantis, Hebraicè est vox Rephaim, vt Prou. 9. & 21. Isa. 14. & 26. & Deuterono. 2. vbi nos legimus: *Terra gigantum reputata est: In ipsa olim habitauerunt gigantes, &c.* pro illo, *gigantes*, Hebraicè est *Rephaim*.

De origine vocis Rephaim, qua voce significantur in sacris literis Gigantes.

DE origine autem huius vocis variè traditur. Nam Rapha à quo Rephaim, significat sanare, cum aleph in fine: gigantes autem dicuntur Rephaim, quia sunt robusti & fortes, sicut homines sani. Vnde Thargũ pro Rephaim, fortes interpretatur. Si autẽ Rephaim ducatur à raphah, quod sonat remissum & debilẽ, interpretabimur, Gigantes nominatos esse Rephaim, quòd ceteri homines cùm eos viderẽt metu debilitarentur, & viribus destituerẽtur. Aut fortasse dicti sunt Rephaim, à quodam gigante Rapha sic appellato, cuius posteri etiam gigantes, dicti sunt Rephaim: & posteà id nominis ad quoslibet gigantes

gigantes significandos est accommodatum, Nam in priori libro Paralipomenon, capite 21. nominantur quidam gigãtes de stirpe Rapha: sicut etiam Enacim gigantes qui habitabant terram Hebron, ab eorum parente Enac appellati sunt. Non igitur fuere Dæmones, quos Moses hoc loco vocauit Nephilim, id est, gigantes.

Opinio dicentium gigantes illos fuisse filios dæmonum refelliur. *Iosephus.* *Ambrosius.* *Magister historiæ scholast.* *Seuerus, Sulpitius.*

FVIT præterea quorundam sententia, gigantes hic à Mose nominatos fuisse quidem veros homines, sed ex Dæmonum tamen coitu cum mulieribus generatos. Iosephus certè primo libro Antiquitatum, & Ambrosius in libro de Noë & Arca, capite 4. gigantes illos fuisse Angelorum, & mulierum filios significant: in quam sententiam videtur propẽsior etiam Magister Historiæ Scholasticæ, in Historia libri Geneseos, ca. 31. eandémque apertis verbis profitetur sub initium sacræ historiæ Seuerus Sulpitius. Nam cùm dixisset Angelos speciosarum forma Virginum captos, illicitas cupiditates appetiuisse; ac dignitatis suæ originisq; degeneres relictis cœlestibus domiciliis matrimoniis se mortalibus miscuisse. subdit, ex eorum coitu gigantes editos esse: cùm diuersæ inter se naturæ permixtio monstra gigneret.

Animaduersio in Franciscũ Georgium.

VERVM vlterius multo prouectum est Franciscí Georgij audax nimis, & ad deuia & abrupta opinionum præceps ingeniũ. Is enim in primo tomo suorum Problematum, problemate 54. 74. & 75. & in sexto tomo problem. 330. & 331. quatuor hæc tradit, magna profecto animaduersione digna: Primum est Dæmones esse corporeos, & condensando corpora sua posse cum mulieribus miscerí: alterum est, eos habere proprium semen, & ex mulieribus, quas ineunt, generare filios: Tertium est, propriam Dæmonum prolem esse gigantes, neque enim talia monstra ex solis hominibus, aut visitato generationis humanæ modo & ordine gigni posse: talesque fuisse gigantes hoc loco memoratos à Mose, scilicet natos ex commixtione filiorum Dei, *Gen. 3.* idest, Dæmonum cum filiabus hominum: & hoc esse semen illud serpentis, id est Diaboli, inter quod, & inter semen mulieris, id est, ceteros homines, Deus posuit inimicitias: Quartum est, post aduentum Christi propterea non fuisse gigantes quia Christus fregit potẽtiam Diaboli, & imperium quod ille diu in mundo habuerat euertit, sicut ipse dixit de eo: *Princeps huius mundi eijcietur foras*. Itaque Dominus *Ioan. 12.* noster prohibet, ne potentia coëundi cum mulieribus & gignendi gigantes, quam Dæmon olim exercuit, vtatur. Sed hæc istius auctoris opinio, grauissima fœdissimaq; in Philosophiam & Theologiam peccata & flagitia continet. Ac Dæmones quidem non esse corporeos, nec posse eos ex mulieribus generare filios qui sint veri homines, multis argumentis supra ostendimus in secunda & tertia Disputatione earum trium Disputationum, quas tractauimus super illis verbis: *Videntes filij filias hominum, &c.* Nunc discutere oportet alia duo eius auctoris dicta: Vnum est gigantes, non posse aliter generari quàm ex coitu Dæmonum cum mulieribus: alterum est, post aduen-

tum Christi nec Dæmones posse cum mulieribus coire, nec vllos fuisse gigantes.

Gigantes modo ceterorum hominum ex solis hominibus citra Dæmonum operam generari.

GIGANTES igitur non posse generari ex solis hominibus, sed 124
eorum generationem effici à Dæmone, nec verum est, nec verisimile. Gigantes enim cùm sint veri homines, eiusdem substantiæ sunt atque ceteri homines. differentia enim secundum magnitudinem & paruitatem humani corporis, accidentalis est, nec variat speciem: eorum autem quæ sunt eiusdem speciei, sicut eadem secũdum speciem est materia eademque forma, ita eadem quoque est causa efficiens & generans, idemque modus generationis: qua propter gigantes similiter vt ceteri homines, ex solis hominibus citra Dæmonum operam gigni possunt. Deinde commixtio eorum quæ inter se sunt diuersæ speciei, si quid generat, id ab vtroq; vnde generatur, specie diuersum est, vt videre licet in mulo, qui ex equo & asina gignitur, aliisq; similibus. Cum igitur inter Dæmonem & hominem sit differẽtia non solum specifica, sed plusquam generica; si ex commixtione Dæmonis cum muliere aliquid gigneretur, id profecto diuersum esset ab vtroque: id est, nec dæmon esset, nec homo: sed gigantes veri sunt homines, non igitur ex Dæmonum coitu cum mulieribus generantur.

ADHÆC extensio corporis humani secundum magnitudinem 125
& paruitatem, prouenit ex materia, ex materiæ scilicet vel copia, vel penuria: at materiam humani corporis totã femina ministrat secundum Aristotelem (quæ rectior sententia est) quocirca extensio corporis humani in maius, vel contractio in minus, non generanti, sed mulieri assignari debet: cùm igitur Dæmon, si ad generationem concurrit, vicem generantis præstet, gigantea corporis proceritas non ad ipsum, sed ad mulierem referri debet. Adiice quod si mẽsura humani corporis naturaliter potest esse duplo aut etiam triplo minor quàm est iusta & vsitata humani corporis magnitudo, id quod exemplo pygmæorum, & nanorũ manifestũ est: cur non etiam naturaliter statura hominis duplo aut triplo maior esse possit, quàm plurimum solet esse? Quod si pygmæi & nani ex solis hominibus sine Dæmonum concursu naturaliter generantur; cur nõ idem de generatione gigantum sentire ac dicere liceat? Sane, cum iusta hominis statura sit sex pedum, Augusti principatu, quidam nomine Conopas in deliciis Iuliæ nepti Augusti habitus, duorũ tãtùm pedum & vnius palmi fuit, vt Plinius tradit lib. 7. cap. 15. idémque capite 2. eiusdem libri mirabiliscribit de pygmæorum insigni corporis paruitate.

Aristoteles.

Plinius.

AD extremum, non solum ante diluuium fuerunt illi gigantes 126
quos hic memorat Moses, & quos iste auctor putat fuisse Dæmonũ filios, sed etiam post diluuium fuere gigantes, qui appellantur in sacris litteris Enacim & Rephaim, ex Repha & Enac orti. Nec defuere aliis sæculis gigãtes, quorum parentes noti fuerunt. Sicut igitur huiusmodi gigãtes ex solis hominibus nati sunt, sic etiã qui fuere ante diluuium nasci potuerunt. Concludam hãc disputationem pulcherrima,

rima, & ad nostræ opinionis confirmationem validissima B. Augustini sententia. Refellẽs Augustinus opinionem eorum qui putabant filios Dei qui mixti sunt cum filiabus hominũ, intelligi debere Angelos: eo quod ex illis geniti dicantur fuisse gigantes, qui videntur ex solis hominibus propter inusitatam corporis molem generari non posse, ita scribit: *Verum hoc mouet quosdã, quod ex illis qui dicti sunt Angeli Dei, & ex mulieribus quas illi amauerunt, nõ quasi homines generis nostri, sed gigantes legimus esse natos: quasi verò corpora hominum modum nostrum longe excedentia, non etiam nostris temporibus nata sint: nonne ante paucos annos cum Romana vrbis (quod à Gothis factum est) appropinquaret excidium, Romæ fuit femina cum suo patre & sua matre, quæ corpore giganteo longe cæteris præminebat? Ad quam visendam mirabilis fiebat vndequaque concursus: & hoc erat maximæ admirationi, quod parentes eius nec saltem tam longi homines erant, quam longissimos videre consueuimus.* Idemq; Augustinus sub finẽ eiusdem capitis, opinionem eorum qui dicebant, gigantes non habuisse homines patres, sed fuisse natos ex Dæmonibus, fabulosam appellat, & depromptam ex apocrypho quodam & fabulosarum referto libro, qui olim ferebatur sub nomine Henoch.

Aug. lib. 15. De Ciuitate Dei cap. 23.

127 ILLVD autem quod ab eodem isto auctore proditum est, post aduentum Christi domini nostri, ademptam esse Dæmonibus potestatem congrediendi cum mulieribus, atque ob eam causam nullos fuisse post id temporis in terris gigantes, & falsa nititur ratione, nec minus falsam continet sententiam. Fundamentum enim ac firmamentum eius opinionis est, gigantes non nisi à Dæmonibus gigni posse, quod procul à vero esse, paulò ante ostensum est. Falsa item sententia est, Dæmones post aduentum Saluatoris nostri, coitu cum mulieribus prohiberi. Beatus enim Augustinus in lib. 15. De Ciuit. Dei, cap. 23. confirmat auctoritate grauium virorum quibus nõ credere impudentis sit, etiam suo tempore Dæmones sæpè improbos fuisse mulieribus, earumque expetiuisse & peregisse concubitum. Peruulgata quoque est, & multis probata experimentis Theologorum de succubis atque incubis Dæmonibus doctrina. Repetat memoria lector quæ nos ea de re supra disputauimus, cùm explicaremus disputationem tertiam super illis verbis: *Videntes filij Dei filias hominum, &c.* Nullos porrò fuisse gigantes post Dõmini nostri aduen-
128 tum, manifestis sibi, suiq́ue temporis exemplis refellit Augustinus, cuius exemplum de gigantea quadam femina supradicto loco memorata non attinet iterare. Plinius de quodam gigante, principe Claudio, Romæ viso, libro 7. cap. 16. hunc in modum scribit: *Procerissimum hominem ætas nostra Claudio principe, Gabbaram nomine, ex Arabia aduectum nouem pedum & totidem vnciarum vidit. Fuere sub Augusto semipede addito, quorum corpora eius miraculi gratia, in conditorio Sallustianorum asseruabantur hortorum, Pusioni & Secundillæ erant nomina.* Sic Plinius. Iulius Scaliger in opere quod scripsit aduersus Cardanũ, exercitatione 263. affirmat vidisse se Mediolani in publico nosocomio

Gigantes non fuisse post aduentum Christi vt falsum refellitur.

Augusti.

Plinius.

Iulius Scaliger.

iuue

iuuenem vnum tantæ proceritatis, vt stare non posset; neque enim potuerat à natura satis alimenti ad crassitudinem, roborisque proportionem suppeditari: itaque iacebat, explebatque lectos duos simul in longitudinem iunctos. Addit præterea illud accurata obseruatione dignum, *Samogithios populos qui inter Prussiã & Liuoniam sunt, cùm proceræ staturæ maxima ex parte sint, tamen quasi per vices tum proceros tum pene nanos generare: haud absimili ingenio quarundam arborum tertio quoque anno fructum ferentium: quasi materia semel exhausta, tanquam succidaneas reponat reliquias natura, dum quod in nano abiurauerat, dependit in magnitudine insigniori.* Ita Scaliger.

129 Non extra fidem est quorundam coniectura existi...tium, ex hac historia Mosis de Gigantibus, cœpisse occasionem priscos poëtas ea de Gigantibus fabulandi quæ ab ipsis prodita sunt litteris: scilicet veritatem sacræ historiæ, fabularum & mendaciorum admixtione adulterantes & fœdantes. Finxerunt Poëtæ, gigantes ex Terra, Cœliq́ue sanguine fuisse natos, quo tempore Saturnus pudenda patris abscidit: vt canit Hesiodus in Theogonia. Quanquam Apollodorus libro primo: solius Terræ filios facit Gigantes, eosdemque ab irata Opi seu Terra editos in Deorum vltionem, à quibus occisi fuerant Titanes. Homerus tamen in Odyssea Neptuni & Iphimedeæ satu natos Gigantes tradit, qui Ossam & Olympum imponere Pelio conati sint, vt in cœlum ad expugnandũ Iouem conscenderent. Istos dicunt Poëtæ nõ solum corporis magnitudine præcelluisse, viribusque inuictos fuisse, sed etiam terribili planè aspectu, capillis è capite promissis, barba prolixa, pedibusque anguineis, vt scribit Ouidius libro Quinto Fastorum illis versibus.

Iosephus. 1. lib. Antiquit. Iud. & Eusebius libro 5. de Præparatione Euangelica cap. 1.

Quales gigãtes fabulati sint poëtæ.

Hesiodus.

Apollodorus.

Homerus lib. 4. Odyssææ.

Ouidius.

Terra feros partus immania monstra gigantes
Edidit, ausuros in Iouis ire domum.
Mille manus illis dedit, & pro crinibus angues:
Atque ait, In magnos arma mouete deos.
Extruere hi montes ad sidera summa parabant,
Et magnum bello sollicitare Iouem.
Fulmina de cœli iaculatus Iuppiter arce.
Vertit in auctores pondera vasta suos.

130 Habitasse tradunt eos in campis Phlegræis, atque inibi bellum cum Diis commisisse: Licet Pausanias in Arcadicis, Bathon vallem locum eius prœlij fuisse affirmet. Cùm autẽ super altissimos montes conscendissent, dicũtur ingentia saxa in Deos iaculati: quorum ea quæ in mare deciderunt, insulas, quæ autem in terram, montes esse factos. Tradunt præterea, tantum Diis metum primo aspectu suæ temeritatẽ & audacia iniecisse, vt cùm primum Typhoëus eis visus est, omnes in Ægyptum aufugerint: vbi longo itinere defessi ac spe fugæ destituti, se in varias animalium formas transformati occultauerint, vt canit Ouidius libro 5. Metamorphoseωs: atque ob eam causam Ægyptios ea ipsa animalia, in quorum se Dij speciem indue

Pausanias.

Ouidius.

induerãt, pro diis coluisse. Typhoëum autem tanta corporis magnitudine perhibent, vt tota Sicilia supra eius corpus sit imposita: supra dextram eius Pelorus promontorium Italiam prospectans, supra læuam Pachynus, super crura Lilibæus, caputq́ue Ethna grauetur. Occisi autem sunt Gigantes alij quidem ab aliis diis, præcipuè Palladis consilio, & per vim Herculis, detrusique sunt ad inferos. Fabulosa

131 hæc Poëtarum de Gigantibus commenta Macrobius lib. 1. Saturnaliorum cap. 20. secundum mystologiam sic interpretatur: *Gigantes autem quid aliud fuisse credendum est, quàm hominum quandam impiam gentem Deos negantem: & ideo existimatam Deos è cœlo pellere voluisse? Horum pedes in draconum volumina desinebant: quod significat, nihil eos rectum, nihil superum cogitasse, totius vitæ eorum gressu atque processu in infernã vergente.* Hæc Macrobius.

Macrobius.

Videns autem Deus quod multa malitia hominum esset in terra. VERS. 5.

132 Vult Moses declarare magnitudinẽ iniquitatis & malitiæ hominum illius temporis, vt hinc appareat quàm iustum fuerit supplicium diluuij, quo Deus tanta hominum scelera puniuit. Supra Moses dixit, filios Dei fuisse mixtos cum filiabus hominum; indicans effrenatam libidinem hominum eius tempestatis, non solum impiorum, vt erant posteri Cain, sed etiam posterorum Seth, qui pietatis iustitiæ, ac sanctitatis studium cultumque profitebantur. Tum Moses dixit, fuisse per id tempus gigantes; haud dubiè significare volens giganteam eorum hominum superbiam, impietatem, violentiam atque crudelitatem. Nunc Moses magis exaggerans improbitatem eorum hominum, generatim eam appellat malitiam, & quidem multam: addensque cunctam cogitationem cordis eorum hominum intentam fuisse ad malum omni tempore. Quo significatur eos homines fuisse intrinsecus & extrinsecus; corde, ore & opere atque vsquaque vitiatos & corruptos. Subiũgit præterea Moses, vsq; eo fuisse Deum eorum hominum sceleribus commotum & offensum, vt tactus dolore cordis intrinsecus fuerit, & pœnituerit eum fecisse hominem. Nec paucorum fuit ea malitia, aut quibusdam in locis tantum, sed *omnis caro corruperat viam suam, terraque omnis corrupta erat coram Deo, & repleta iniquitate.* Denique magnitudo supplicij quo Deus omnem terram perdidit, vniuersumque (paucis exceptis) genus hominum atque animalium, perspicuè declarat magnitudinẽ diuinæ indignationis & offensæ: Magnitudo autem indignationis & offensæ Dei arguit inenarrabilem flagitiorum quibus tunc omnis terra repleta est, immanitatem. Verùm sigillatim verba Mosis expendenda sunt.

133 Videns *Deus quod multa malitia hominum esset in terra.* B. Cyprianus. *Cyprianus.*

nus ad Nouatianum scribens hunc locum ita citat: *Et vidit dominus Deus redundare nequitias hominum super terram, & quod omnes in malum recordarentur à principio dierum suorum.* Significat autem Moses illis verbis, homines illos non ex ignorantia, nec ex perturbatione, vel infirmitate aliqua animi peccasse, sed ex malitia, id est, ex prauo habitu & consuetudine, & scientes ac volentes sine vllo pudore aut timore, nulloque Dei aut hominum respectu, cum gaudio & voluptate in quælibet scelera ruisse. Hoc rectè ponderans Ambrosius in libro De Arca & Noë, capite quarto: *Sciebat Deus*, inquit, *quod homo positus in terræ regione & carnem portans, sine peccato esse non poterat. Terra enim velut quidam tentationum locus est, caroque corruptelæ illecebra. Ideo tamen illi nulla digni venia erant, quod cum haberent mentem rationis capacem virtutemque animæ infusam corpori, sine consideratione aliqua in lapsum ruerunt, ex quo reuocare se nollent.*

Ambrosius.

PRO illo vocabulo *malitia* Hebraicè est *rahah*, significans tam malum culpæ, vt Hieremiæ 4. *Laua à malitia cor tuum*: quàm malum pœnæ, vt Hieremiæ 1. *Ab Aquilone pãdetur omne malum*, & illud Domini: *sufficit diei malitia sua*: Hic potest vtrũque significari, id est, vel iniquitas & improbitas illorum hominum, vel eorum violentia & vexatio qua alios affligebant, vexabant & opprimebant. Dicitur autem fuisse malitia multa: vel quia non paucorum erat, sed multorum hominum: vel quia non erat intra vnam vel alteram regionem inclusa, sed erat longè latéque patens: vel quia non erat simplex & vnius generis, sed varia & multiplex, omniaque genera flagitiorum complexa: vel denique quia non erat mediocris vel tolerabilis, sed summa & ad extremum perducta atque intoleranda, seu, vt scriptura loqui solet, erat malitia completa & consummata. 134

Matth. 1.

VERS. 6.

Et cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore.

GRÆCE, si Latinè ad verbũ reddatur sic est: *Et vnusquisque cogitat in corde suo diligenter super maligna, omnibus diebus.* Hebraica verò lectio hanc reddit sententiam: *Et omne figmentum* (seu vt vertit Pagninus *imaginatio*) *cogitationum cordis eorum, duntaxat malum.* Sed harum trium lectionũ eadem est sententia. Hebraicè est vocabulum *Ieser* significans figmentum, à verbo *Iasar*, quod est fingere. *Ieser* autem significat id quod fingitur, seu interius animo & cogitatione, seu exterius opere vt figulus fingit vasa. Vnde homo ipse dicitur figmnetum, quia fictus & formatus à Deo est, tam secundum corpus formatum ex puluere, sicut dixit Dauid Psalmo 102. *Quoniam ipse cognouit figmentum nostrum: recordatus est quoniam puluis sumus:* quàm secundum animam rationalem ex nihilo creatam à Deo, sicut est apud eundem Dauidem 135

Gen. 2.

Dauidem Psalmo 32. *Qui finxit sigillatim corda eorum*, & apud Zachariam cap. 12. *Dominus extendens cœlum, & fundans terram; & fingens spiritum hominis in eo.* Bellè autem quadrat hoc verbum figmẽti in vanitatem humani animi pleraque inaniter & vanissimè fingentis, secundum illud Dauidis: *Dominus scit cogitationes hominum quoniam vanæ sunt.* Psal. 93.

136 MAXIMA porrò significatur his verbis Mosis deprauatio & corruptela humani animi non solum quantum ad animam sentientem, sed etiam quantum ad rationalem: hæc enim significatur vocabulo cordis, id est, tam intellectus, quàm volũtas; scilicet vbi tãquam in officina primùm fingitur omne siue bonum, siue malum hominis, ex corde enim maximè pendet bonitas ac prauitas humanarũ actionum. Et vt Dominus dixit *De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta*; denique: *quod exit de corde, coinquinat hominem.* Ergo illi homines non extrinsecus tantum ducebãtur ad malum, id est, vel ex occasione aliqua, vel aliorũ suasu & impulsu, sed intrinsecus, proprio consilio, electione, & malitia. Magnam habent emphasim verba Mosis, Non aliquæ, inquit, cogitationes, sed, *omnis*, inquit, *cogitatio*: nec dicit eam fuisse pronam ad malum, sed intentam, id est, omni vi suâ applicatam, incumbentem & defixam in malum; quod significat vehementem conatum & impetum ad malum: nec id fuit ad certum aliquod tempus, sed omni tempore. Matth. 15.

137 DICET ALIQVIS, videri incredibile, homines illos nullam vnquam suscepisse cogitationem bonam, nullum fecisse bonũ opus morale. Qui opinantur, ne bonum quidem morale opus fieri posse ab homine solis naturæ viribus & liberi arbitrij potestate, sed ad bonum quodcunque morale faciendum, opus esse speciali Dei auxilio, facile occurrerent dubitationi dicentes: illos homines propter grauissima scelera ab ipsis commissa, indignos fuisse vt specialibus Dei auxiliis iuuarentur: his autem carentes, mirandum non esse si nihil boni facerent: sed illa videtur facilior & probabilior responsio, hanc Mosis orationem esse hyperbolicam, qualis in diuina scriptura frequens est: Ex qua oratione non debet intelligi quod simpliciter & præcisè sonant verba, sed maximum aliquid. Vult enim Moses significare, homines illos plurimùm & maxima ex parte, quæ mala & flagitiosa sunt, cogitasse & fecisse; adeo vt si quid illi fecerint boni, id leue admodum, exiguum & rarum fuerit, & quasi pro nihilo habẽdum. Sic etiam paulò infrà vtitur Moses hyperbolica oratione, cum ait, omnem carnem, id est, hominem, corrupisse viã suam super terram, & finem vniuersæ carnis venisse coram Deo. Ex his enim generalibus sententiis proculdubio excipere oportet Noë, qui hoc ipso loco appellatur iustus & perfectus, & gratiosus apud Deum. Similia autem horum quæ Moses scribit de hominibus illius temporis, cecinit Dauid Psalmo 13. de hominibus impiis, vel de cunctis hominibus Dei gratia carentibus, quo sensu videtur citari à Paulo ad Rom. 3. *Dixit, insipiens in corde suo, non est Deus, corrupti sunt & abominabiles facti sunt in*

Dubitatio an omnis cogitatio & actio illorũ hominũ simpliciter fuerit mala.

studijs suis:non est qui faciat bonum ,non est vsque ad vnum. Dominus de cœlo prospexit super filios hominum, vt videat si est intelligens aut requirens Deum. Omnes declinauerunt,simul inutiles facti sunt:non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.

QVINTA DISPVTATIO.

Aduersus hæreticos nostri temporis ex hoc loco Mosis argumentantes,omne opus,omnemque actionẽ cuiuslibet hominis,etiam iustificati & sancti,esse peccatum.

SOLENT Hæretici libenter ex sacris litteris,vndecunque possunt, argumenta per vim exprimere, quibus fidem placitis suis astruant, & speciem aliquam veritatis ac pietatis erroribus suis prætendant. Itaque ex hoc etiam loco,vbi Moses ait cunctam cogitationem cordis humani intentam esse ad malum omni tempore, argumentantur, omnia quæcumque faciunt homines , etiam iustificati & sancti , esse mala & peccata , quanquam ea credentibus in Christum non imputentur ad damnationem & pœnam æternam. Hoc nempe princeps eorum Lutherus tradidit in articulis suis à Leone X. damnatis artic. 31.Si enim,inquiunt,omne cor humanum intentum est omni tempore ad malum:ex corde autem prodeunt omnes actiones hominis, necesse profecto est , vitiato corde quasi fonte , omnes actiones tanquam riuulos ex eo profluentes,vitiatas & corruptas esse.*Neque enim* *Matth.7.* *potest arbor mala bonos fructus facere.* Hoc ipsum illi confirmant aliis diuinæ scripturæ sententiis,sed duabus præcipuè.Proferunt enim verba illa Isaiæ ex capitæ 64. quibus apertissimè confitetur Isaias omnes actiones hominum , etiam quæ videntur iustæ,esse immundas , *Facti sumus* ; inquit, *vt immundi omnes nos, & quasi pannus menstruatæ vniuersæ iusticiæ nostræ.* Adiungunt & illam sententiam Dauidis ex Psalmo 142. *Non intres in iudicium cum seruo tuo : quia non iustificabitur in cõspectu tuo omnis viuens.* Si nullus , inquiunt , mortalium iustificari potest apud Deum, nullius igitur mortalium opera possunt esse iusta:nam si iusta essent, ex his & propter hæc iustificaretur homo , *Factores enim legis,* *Rom.2.* inquit Paulus,*iustificabuntur apud Deum.* Hæc illi.

Hæreticos esse similes Sisyphi.

VERVM scitè quispiam dixit,hæriticos esse similes illius Sisyphi, quem Poetæ fabulantur eo genere supplicij apud inferos plecti , vt saxum ingens in cuiusdam montis verticem cogatur prouoluere: quod cum ad summum penè extulerit , repentè deorsum relabatur. Vnde illud apud Ciceronem :

Cic.1. Tusculana.

--quod Sisyphi' versat
Saxum sudans,nitendo,neque proficit hilum.

Simili

Similiter obnixè conãtur hæretici,veram & sacram Ecclesiæ Catholicæ doctrinam obscurare & peruertere:sed frustra,scilicet vano nisu irrito conatu,nulloq; effectu.Quemadmodum enim ex sacris litteris praue intellectis & explicatis hæresum tenebræ exoriuntur: sic contra,earundem sacrarum litterarum recta & germana interpretatione atque intelligentia,quasi solis splendore , omnis hæresum caligo discutitur.Ostendamus igitur tres supradictas scripturæ sententias nihil plane opinioni hæreticorum suffragari ac fauere.

141 AC primò quidem ad illam Mosis sententiam tripliciter respondere licet.Etenim Moses vtitur ibi locutione hyperbolica , quæ non omnino generaliter, sed plurimùm & maxima ex parte interpretanda & intelligenda est,sicut paulò supra diximus. Nam quia plerique omnes illius ætatis sceleratissimi erant, & pleraque eorũ opera erant flagitiosissima,ita vt vix vnus aut alter esset vir bonus , verusque ac pius Dei cultor: propterea Moses dixit cũctam cogitationem humani cordis intentam fuisse ad malum omni tempore. Deinde Moses illud dixit non de omnibus hominibus omnium seculorum , sed de hominibus tantummodo eius temporis quod præcessit diluuium:ac ne de illis quidem omnibus,mox enim ipsemet Moses excepit Noë, appellans eum iustum,perfectum & Deo gratum.His adde , quod illud dictum Mosis accipiendum est de hominibus impiis & secũdum carnem viuentibus, & Dei Spiritu atque gratia carentibus. Quamobrem inscienter faciunt,ne dicam impudenter,hæretici , qui sententiam illam Mosis ad vniuersum genus hominum , etiam ad iustos & sanctos viros detorquent.

142 NEC operosum est alteram illam sententiam,quæ ex 64.cap. Isaiæ deprompta est,sic interpretari,vt palam sit,eam huic opinioni hæreticorum nullam planè fidem facere.Loquitur Isaias eo loco de sceleratis & impiis Iudæis,quorum id temporis tanta erat multitudo , vt præ illis boni ac pij viri quia pauciſſimi erãt, velut nulli haberentur. Appellat autem iustitias,legales eorum obseruantias,aliaque eorum opera in specie atque existimatione hominum iusta: verùm quia Spiritus sancti gratia erant vacua,prauoq; animo & consilio facta,atque innumerabilibus permista & contaminata sceleribus,merito iustitiæ 143 illæ appellantur pannus menstruatę.Nec ab hac interpretatione propterea quempiã deduci conuenit, quòd se Isaias illis hominibus annumeret.Mos enim est Prophetarum,sicut etiam nostrorum concionatorum,cùm deplorant vel obiurgant hominũ peccata,vel pro illis diuinam implorant clementiam , se ipsos aggregare, & annumerare peccatoribus,quamuis ipsi sint iusti,nec talium scelerum participes. Nimirum id faciebant illi vel humilitatis causa , vel vt sic magis Dei flecterent misericordiã,vel ex affectu caritatis quæ omnia facit communia,etiam peccata,non quidem ad assentiẽdum illis,sed ad lugenda quasi sua essent, vel ad orandum & satisfaciendum pro illis. Ieremias quidem non modo sanctus erat, sed etiam in vtero matris san-

Locus Isaiæ cap.64.

Ierem.1.

Universidad de Deusto Biblioteca

ctificatus, vt nullam per totam vitam mortale peccatum feciſſe credatur: is tamen capite tertio ſic loquitur: *Dormiemus in confuſione noſtra, & operiet nos ignominia noſtra: quoniam domino Deo noſtro peccauimus nos & patres noſtri ab adoleſcentia noſtra vſque ad diem hanc: & non audiuimus vocem domini Dei noſtri.* Ad eundem modum Eſaias prædicto loco enumerat grauiſſima peccata tanquam ſibi cum reliquis Iudæis communia, quæ tamen ab ipſo fuiſſe remotiſſima certum eſt: *Nō eſt, inquit, qui inuocet nomen tuum: qui conſurgat, & teneat te:* quis non videt hoc in Iſaiam nequaquam conuenire? Ergo in Prophetarum concionibus quibus populus reprehenditur, nonnunquam generales ſententiæ, non ſunt generaliter interpretandæ, ſed plurimùm & maxima in parte accipiendæ: qualis eſt illa Michęæ capite 7. *Periit ſanctus de terra, & rectus in hominibus non eſt*: Et illa Ieremiæ capite 8. *A minimo vſque ad maximum omnes auaritiam ſequuntur.*

Locus pſalmi 142.

RESTAT explicanda tertia illa ſententia: *Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens.* quæ nihilo plus ſanè quàm ſuperiores ſentētiæ, cauſam hæreticorum adiuuat. Eam verò rectiſſimè interpretati ſunt Auguſtinus in explanatione eius Pſalmi, & in lib. de Perfectione iuſtitiæ, & in ſermone 49. De tempore, & Hieronymus in Epiſtola ad Cteſiphontē, & in primo libro aduerſus Pelagianos, Gregorius item, Theodoretus & Arnobius in expoſitione eius Pſalmi 142. Ex quorum patrum Commentariis, quadruplicem illorum verborum Dauidis explicationem collectam, hic breuiſſimè ponemus. Prima interpretatio. Nemo apud Deum iuſtificari poteſt ſicut apud homines, apud quos noſtris viribus & operibus ita poſſumus mereri aliquam mercedem, vt eam noſtro iure & ex rigore iuſtitiæ exigere poſſimus: quia ex his quæ noſtra ſunt, & indebita illis, obſequium, ſeruitium, aut quodlibet aliud officium ipſis exhibere poſſumus. Nō ſic res habet apud Deum. Nullus enim prior dedit ei, vt retribuatur ipſi: cuique enim mortalium dictum eſt illud à Paulo: *Quid habes quod non accepiſti?* Nam bona merita hominū nullius pretij ſunt apud Deum, niſi ea ratione vt proficiſcuntur ex gratia & Spiritu ſancto in nobis habitante: Gratia autem non propter noſtra opera, ſed gratis data nobis eſt, alioqui non eſſet gratia, vt diſputat Paulus ad Rom. 11.

Auguſtin. Hieronym. Gregorius Theodor. Arnobius

Iſa. 40. & Rom. 11.

1. Cor. 4.

ALTERA interpretatio. Nullum hominem iuſtificari in conſpectu Dei, non aliud ſignificat, quàm, Neminem cenſeri iuſtum comparatum cum Deo. Vt illud: *In conſpectu Dei:* idem ſit quod, *comparatione Dei.* Quemadmodum enim nemo bonus, ſapiens, immortalis, & mundus dicitur niſi ſolus Deus, ſic & iuſtus: quantalibet enim iuſtitia hominum, ſi cum iuſtitia Dei cōparetur, planè nulla eſt. *Nōli me*, inquit, Auguſtinus, iudicare ſecundum te, qui es ſine peccato: quia, *Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens.* Noli intrare mecum in iudicium: quantumlibet enim rectus mihi videar, producis tu tamen de theſauro tuo iuſtitiæ regulam, coaptas me ad eam & prauus inuenior. Illuſtrant maximè hanc interpretationem duæ ſententiæ Iob: altera

Auguſtin.

altera eſt in capite quarto, *Nunquid homo*, inquit, *Dei comparatione iuſtificabitur aut factore ſuo purior erit vir? Ecce qui ſeruiunt ei, non ſunt ſtabiles, & in Angelis ſuis reperit prauitatem. Quanto magis hi qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamētum, conſumētur veluti à tinea?* Huius altera illa per quam ſimilis eſt ſententia in capite 25. *Nunquid iuſtificari poteſt homo comparatus Deo, aut apparere mundus natus de muliere? Ecce luna etiā non ſplendet, & ſtellæ non ſunt mundæ in conſpectu eius. Quanto magis homo putredo, & filius hominis vermis.*

146 TERTIA, Interpretatio. Dauid non dixit, nullum opus hominis eſſe iuſtum apud Deum: ſed dixit, nullum hominē iuſtificari in conſpectu Dei: hoc eſt, neminem eſſe vſquequaque & omnino iuſtum. Nā qui nominantur, & verè ſunt iuſti, licet multa faciant opera bona, attamen & prius multa commiſerunt peccata, & dum etiam iuſti ſunt, frequenter in leuiora delicta labuntur. *Non enim eſt homo iuſtus in terra qui faciat bonum & non peccet:* vt ſcriptum eſt Eccleſiaſtes 7. & 3. Regum, 8. Et illa iuſtorum oratio, eſt non minus verā quàm humilis, quamq; Apoſtoli etiam vſurpabant: *Dimitte nobis debita noſtra.* Propter hanc igitur admixtionem bonorum operum cum malis, Dauid omniſq; iuſtus Dei iudicium formidat, nec quiſquam corā Deo

Matth. 6.

147 perfectè iuſtus pronunciatur. Ad hanc interpretationē ſpectat quod ſcribit B. Gregorius in explanatione ſeptimi Pſalmi pœnitentialis, declarans hęc verba Dauidis: *Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens. Scio*, inquit, *multos in conſpectu hominum iuſtos videri, & ad ſpem cœleſtium promiſſorum erectos, innocenter in mundo viuere: qui etiam ſi non delinquant in opere, labuntur tamen aliquando vana aut peruerſa cogitatione. Cuius enim mentem cogitationes vanæ non laniant? Cuius cor tentationes non vexant? cuius animum deſideria carnis non turbant? Non ergo in conſpectu Dei iuſtificatur, qui corde delinquit quod intuetur Deus.*

Gregorius.

148 QVARTA interpretatio. Illud, *Neminem iuſtificari in conſpectu Dei*, intelligi oportere non ſimpliciter, ſed cum ea adiunctione quā proximè Dauid præmiſerat: dicens *Non intres in iudicium cum ſeruo tuo.* Poteſt igitur iuſtificari homo apud Deum, ſi cū eo miſericorditer agat Deus, nec ſummo iure & rigore iuſtitiæ contendat cum illo. Nam quemadmodum Dauid dixit, neminem iuſtificari corā Deo; ita Paulus dixit Rom. 2. Factores legis iuſtificari apud Deum, & de Zacharia & Eliſabeth Lucas ſcripſit, eos fuiſſe iuſtos ante Deum. Ergo ſi hominem Deus vocet in iudicium, deq; vita & moribus eius quæſtionem exerceat, nulla miſericordia ſeueritatem iudicij mitigante, haud dubiè quilibet iniuſtus & reus inuenietur. Quis enim tam piè ſanctéque viuit in terris, vt rationem reddere iuſſus ad tribunal Dei, cauſam ſuam defendere poſſit, ſi velit Deus omnia exigere quæ meritiſſimo atque optimo iure ei debentur? *Si iniquitates obſeruaueris Domine, Domine quis ſuſtinebit?* Quemadmodum enim is dicitur non iuſtificari in iudicio apud aliquem, à quo poteſt ille multis de rebus iuſtè accuſari, & veris obiectis criminibus, quæq; negari non poſſint,

Luc. 1.

Pſal. 120.

conuinci:ita & Deo nobiscum expostulãte, vel nobis ipsis iudicibus conuincemur iniusti. Nam præter debita gratitúdinis, quæ nemo satis exoluere Deo potest; ea quoque debita quæ diuino præcepto persoluere tenemur, nemo perfectè persoluit. Quid quod omnes inueniuntur fecisse multa, quæ facta non oportuit: & contra, non fecisse multa, quæ facta esse oportebat? Audi B. Augustinum in Sermone 49. De Tempore: *Quid est*, inquit, *non intres in iudicium cum seruo tuo? Non stes mecum in iudicio, exigendo à me omnia quæ præcepisti: nam me inuenies reum, si in iudicium intrauero tecum. Opus est ergo misericordia tua potius, quàm liquidissimo iudicio tuo.* Ad hanc interpretationem facit quod dixit Iob capite nono: *Si voluerit homo contendere cum Deo, non poterit ei respondere vnum pro mille. Quantus sum ego vt respondeam ei, & loquar verbis meis cum eo? Qui etiam si habuero quippiam iustum, non respondebo, sed meum iudicem deprecabor. Si iustificare me voluero, os meũ condemnabit me: Si innocentem ostendero, prauum me comprobabit. Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquẽti. Si lotus fuero quasi aquis niuis, & fulserint velut mundissimæ manus meæ: Tamen sordibus intinges me, & abominabuntur me vestimenta mea. Neque enim viro qui similis mei est, respondebo: nec qui mecum in iudicio ex æquo possit audiri.* Hæc ibi.

Augusti. 149

150 VERVM de diluendis Hæreticorum obiectionibus hactenus dictum sit satis: nam argumentari, iustorum hominum multa esse bona opera, nec huius loci est, & quia euidens est in sacris litteris, videtur superuacaneum. Certè qui hoc negant Hæretici, magnam iniuriam faciunt Christi gratiæ; quasi ea non fuerit efficax purgandi hominem à peccatis, & bona opera faciendi: cùm tamen Paulus dicat ad Titum 2. *Christum dedisse semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum:* & sexcentis locis clamat scriptura Deum redditurum vnicuique secũdum opera sua. *Nam procedent qui bona fecerunt*, ait Dominus apud Ioannem, *in resurrectionem vitæ, qui verò mala egerint, in resurrectionem iudicij.* Quamobrem meritò hîc error hæreticorum damnatus fuit in Concilio Tridentino in sessione 6. quæ est de Iustificatione, cap. 11. illis verbis: *Constat Orthodoxæ doctrinæ aduersari, qui dicunt iustum in omni bono opere, saltem venialiter peccare, aut quod intolerabilius est, etiam æternas pœnas mereri.*

Ioan. 5.

Conc. Trid.

VERS. 6. *Pœnituit eum quod hominem fecisset in terra, & præcauens in futurum, & tactus dolore cordis intrinsecus, &c.*

151 DECLARANT hæc verba inenarrabilem Dei erga hominem amorem & pietatem: simulque aduersus eius scelera iram & indignationem. Tanta enim fuit eius temporis enormitas scelerum humani generis, vt ad eam exprimendam, Moses dixerit pœnituisse Deum quod

quod hominem fecisset, eumque induxerit tristitia, dolore, ac velut furore incitatum ad perdendum hominem. Non cogitat Deus sicut homines, inquit Ambrosius, vt aliqua ei noua succedat sententia, neque irascitur quasi mutabilis: sed ideo hæc leguntur, vt exprimatur peccatorum nostrorum acerbitas, quæ diuinam meruerit offensam: tanquam eo vsque increuerit culpa, vt etiam Deus qui naturaliter non mouetur aut ira, aut odio aut passione vlla, prouocatus videatur ad iracundiam. Chrysostomus quoque ponderans illud verbum, *pœnituit*, siue vt ipse legit, *recogitauit, vel animo retractauit. Vide*, inquit, *verbum crassum & nostræ paruitati accommodatum. Pœnituit*, inquit, *Deum. Non quod pœnitentia cadat in Deum, absit, sed iuxtà humanam consuetudinem loquitur nobis Deus: quòd enormia illorum hominũ peccata misericordem Deum indignari fecerunt. Quasi diceret: Non ad hoc produxeram hominem, vt tanta ruina lapsus, sibi ipsi perditionis fieret auctor, sed propterea eum tanto honore insigniui, & tantam eius curam me habere declarani, vt virtuti vacãs, alienus à perditione fieret. Quoniam autem misericordia mea abũsus est, satius posthac fuerit malos eius conatus impedire.*

Ambrosius De Arca & Noë, cap. 4.

Chrysost. hom. 22. in Genesim.

152 VERVM dicet aliquis: Pœnitentia repugnat præscientiæ omniũ futurorum, quæ est in Deo: tristitia verò & dolor atque ira infinitæ simplicitati atque immutabilitati naturæ diuinæ aduersantur. Vnde legimus primi Regum 15. *Triumphator in Israël non parcet, & pœnitudine non flectetur, neque enim homo est, vt agat pœnitentiam,* & Numer. 23. *Non est Deus quasi homo vt mentiatur, neque vt filius hominis vt mutetur. Apud Deum enim*, vt Iacobus dixit, *non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.* Sed hoc facilè soluitur. Pœnitentia enim, dolor, ira, furor, tristitia, & huiusmodi alia, dicuntur de Deo non secundum proprietatem, sed secundum similitudinem, nec secundum affectum animi, sed effectum operis, quia Deus talia facit, qualia facere solent homines pœnitentia vel ira, vel furore correpti. *Pœnitudo Dei*, (inquit Eucherius, id mutuatus ex Augustino lib. 15. de Ciuitate Dei, cap. 25.) *est mutandarum rerum immutabilis ratio.* Et interlinearis Glossa: *Videtur*, inquit, *Deum pœnitere dum opus mutat, voluntate tamen & dispositione immobili permanente.* Et Rupertus: *Huiusmodi*, ait, *dictum de pœnitentia Dei, non impassibilis Dei mutabilem, sed fixam eius indicat sententiã, ad prioris facti destructionem, vel valdè necessariam eiusdem melioratione.* Et Hugo: *Pœnituit eum scilicet mutando quod videbatur incœpisse in Paradiso, vbi dixerat hominibus: Crescite & multiplicamini, & replete terram.*

Dubitatio Quomodo pœnitentia verè tribuatur Deo.

Iaco. 1. Solutio.

Eucherius in Genesim.

Rupertus in Genesim li. 4. cap. 14. Hugo S. Victoris in Annotationibus in Genesim.

153 NEC horum dissimilia sunt quæ in eam ipsam sentẽtiam præclarè scripsit Iustinus martyr respõdens ad trigesimam sextam quæstionem Orthodoxorum quæ erat de pœnitentia Dei super vnctione Saulis in regem, & super euersione ciuitatis Niniue: *Deus*, inquit, *& quia semper idem est, & quia semper facit quod ipsum decet, omnino immutabilis est. Sed cum ij quos curat mutantur, mutat ipse res prout eis expedit quos curat: ideoque & ad ignoscendũ, & ad non ignoscendũ immutabilis est. Ignoscit enim immutabiliter his qui delicta sua corrigunt: his verò qui à malo reuocari*

Iustinus martyr. Gen. 3.

non possunt, immutabiliter non ignoscit. Quod ergo dixit de vnctione Saulis: 1. Reg. 15. *Pœnitet me: ostendit eius immutabilitatẽ in non ignoscendo: quod verò de Niniue excidio eum pœnituit, ostendit eius immutabilitatẽ in ignoscendo. Est enim immutabilis Deus, semperque perseuerat in his quæ ipsum facere decet, nec vnquam admittit mutationem ad ea facienda quæ ipsum dedecent.* Sic Iustinus. Ionæ 3.

CETERVM particulatim expendenda est hæc sententia Mosis: *Pœnituit.* Hebraicè est verbum *nacham*, propriè significans consolari; consequenter autem significat etiam pœnitere, seu culpæ, seu pœnæ, quod pœnitens videatur consolatus super malo facto. Septuaginta verterunt, ἐνεθυμήθη, id est, cogitauit seu recogitauit, quemadmodum legit Augustinus 15. de Ciuitate Dei, cap. 24. Aquila tamen expressit vim Hebræi verbi, trãsferens, μετεμελήθη, id est, pœnituit: quod verbum hoc loco vult Procopius Gazęus idem valere quod, παρεκλύθη, id est, reuocauit se. Equidem miror cur Septuaginta tam dissimiliter 154
Hebraicæ lectioni hoc loco verterint, *Cogitauit*: nec minus miror cur S. Hieronymus tam diuersam Septuaginta versionem ab Hebraica non annotauerit in suis Traditionibus Hebraicis in Genesim, vbi diuersitatem lectionis Hebraicæ, & translationis LXX. Interpretum in hoc libro Geneseos subtiliter, curiosè ac diligenter solet persequi.

Translatio 70. Interpretum. *August.*

Procopius Gazæus.

ILLVD *præcauens in futurum*, nec Hebraicè est, nec Chaldaicè, ne- 155
que Græcè: cur autem id Latinus interpres adiicere voluerit, equidem nescio: Rectam tamen & commodam habet sententiam: *Præcauens in futurum*, ne scilicet mala illa, impunita hominum libidine, plura in dies & grauiora existerent: & volens Deus impedire ne mala multiplicarentur, volens etiam malitiæ hominum obicem opponere, volens denique flagitia hominum, quando sanari alio remedio non poterant, mortis supplicio finire. Dicitur autem Deus præcauisse in futurum vt interpretatur Hugo: non quod per imprudentiam modò ad hoc venerit quod non ante putauerat, quem nihil latet: sed quia tam præcauet qui prohibet ne fiat, quàm cui prohibetur, & solicitè id vitat. vel illud: *præcauens in futurum*, significat voluisse Deum vt hoc diluuij supplicium, quo vniuersum penè genus hominum, & animalium interemptum est, documento esset posteris, vt ex eo discerent quantum Deo peccatum displiceat. Vel quia Deus totum mundum quasi vnum hominem susceperat erudiendum: homo autem dum puer est, metu pœnæ cohibendus à malo, & in bono continendus est, ne sibi permissus, præceps, & effrænis ruat in scelera.

Hugo in annotat. in Genesim.

Prou. 23. *Percute*, inquit Salomon, *filium tuum virga, & liberabis animam eius.* Idcircò Deus prouidè atque vtiliter recentem mundum proteruè petulantem atque lasciuientem, tanquam stultum puerulum corripuit tali percutiens verbere, quod per totam suam ætatem non posset obliuisci.

QVOD verò sequitur: *Et tactus dolore cordis intrinsecus.* Græcè est 156
διενοήθη, quod significat recogitauit potiùs quàm pœnituit, & ita- etiam legi in nonnullis codicibus Latinis testificatur Augustinus in

August.

Quæstioni

Quęstionibus in Genesim, quæst. 5. & ita citat ipse hũc locũ in lib. 15. De Ciuitate Dei, cap. 24. Hebraicè autẽ sic est: *Doluit Deus ad cor suum*, vel *in corde suo*, seu *contristauit se Deus*, vel, *angustia affectus est ad cor suum.* Nam verbum Hebræum *hasab*, significat comprimere, angustiari, seu angi, & inde etiam dolere seu contristari. Hoc autem dictum est de Deo non propriè, sed ad similitudinem hominis qui grauissima iniuria offensus ab his quos maximè diligebat maximisque beneficiis affecerat, valdè tristatur & dolet, quod eos meritis pœnis plectere debeat. *Non est dolor*, inquit Hugo, *nisi de amissione eius quod amatur.* Vnde cùm amittimus rem de qua non curamus, dicere solemus, Istud non tangit cor nostrum. Quanto igitur profundiòr erat amor, tãto altius tangebat dolor. Hic autem agitur de rei dilectæ destructione; & ideo merito dolor dicitur adesse magnus. Hoc igitur modo loquendi insinuauit Moses, hominum illius temporis, multitudinem magnitudinemque scelerum non posse verbis satis exprimi. Palam etiam hinc esse voluit, Deum quodammodo inuitum punire; cùm volũtatis eius sit potius benefacere: quocirca dicitur tactus dolore cordis intrinseus venisse ad puniendum hominem. Totum porrò hunc locum Mosis paraphrasis Chaldaica Latinè ad verbum reddita sic expressit: *Et pœnituit Dominum in verbo suo quod fecisset hominem in terra; dixitque per verbum suum vt frangeret fortitudinem eorum iuxta voluntatem suam.*

Hugo in Annotat. in Genesim.

Chaldaica paraphrasis.

157 NON possum ipse mihi hoc loco imperare, vt in præteritis relinquam tres nobilium scriptorum super his verbis sententias: vnam B. Augustini, Theodoreti alteram, tertiam Ruperti: adeo enim sunt ad id quod à Mose dictum est de pœnitentia & dolore Dei, explanãdum atque illustrandum accommodatæ, vt fas non sit eas silentio supprimi. Sanctus igitur Augustinus libro 15. De Ciuitate Dei, cap. 25. tractans hunc locum Mosis, ita scribit: *Ira Dei, non perturbatio animi eius est, sed iudicium quo irrogatur pœna peccato: cogitatio verò eius & recogitatio* (sic vocat Augustinus secutus LXX. Interpretes, quod Latinus interpretes vertit, pœnitere Dei) *mutandarum rerum est immutabilis ratio. Neque enim sicut hominem; ita Deum cuiusquam facti sui pœnitet, cuius est de omnibus rebus tam fixa sententia, quàm certa præscientia. Sed si non vtatur scriptura talibus verbis, non se quodammodo familiarius insinuabit omni generi hominum, quibus vult esse consultum, vt & perterreat superbientes, & excitet negligentes; & exerceat quærentes, & illat intelligentes: quod non faceret, si non se prius inclinaret, & quodammodo descenderet ad iacentes.* Sic Augustinus.

Augustini Theodoreti & Ruperti tres egregiæ sententiæ.

158 THEODORETVS verò in Quæstionibus in Genesim ponit hanc quæstionẽ, (quæ est numero quinquagesima) Cur diluuio multitudinem hominum deleuerit Deus? ad quam respondet his verbis: *Delere sobolem Cain voluit Deus, & quia piorum tribus illi permista erat, ob id supplicij particeps fuit. Non autem Deus (vt ferunt quidam) ira & pœnitentia auctus hoc fecit: sunt enim huiusmodi passiones humanæ, à quibus natura diuina prorsus est libera præsertim cum pœnitentia conueniat eis, qui periculo facto, rerum conditionem didicerunt, ignorantes enim quod futurum est, antea consul-*

tant, tum periculo facto, discentes quod non rectè deliberauerint, pœnitentia ducũtur. Deus autem perinde videt ea quæ multa post secula futura sunt, ac si iam euenissent: hinc sit vt tanquam præuidens & præsciens, omnia dispenset. Quomodo ergo pœnitentia cadet in eum, qui sua præscientia regit vniuersa? Quare pœnitẽtia Dei nihil aliud est quã mutatio dispositionis eius. Pœnitet me, *inquit,* 1.Reg.15. quod, constituerim Saul regem: *pro eo quod est: statui illum deponere, & alterum creare regem. Sic & hoc loco: Pœnitet me fecisse hominem. hoc est. Decreui perdere humanum genus.* Hæc Theodoretus.

Rupertus. Nec minus pia, grauis & erudita est ad eandem pertinẽs sententiam Ruperti oratio in libro quarto Commentariorum in Genesim, capite 15. quæ sic habet: *Laborat hic sermo diuinus, & quasi in versanda nimiæ magnitudinis mole penè cõstringitur, dum illud intellectui nostro planum facere intendit, quod satis explicare nullus homo sufficit: Videlicet quomodo Deus sine motu sæuiat, sine crudelitate occidat, quomodo sãlua pietate vltionem agat, & cum tranquillitate habeat furorem. Pœnituit* inquit *eum quod hominem fecisset in terra. Et præcauens in futurum, & tactus dolore cordis intrinsecus: Delebo,* inquit, *hominem, pœnitet enim me fecisse hominem. Qui per prophetam suum dicturus erat: Sicut parturiens loquar. vtique iam parturiens locutus est. Nam quemadmodum parturiens, illud quod concepit, non sine sensu doloris emittit, & tamen dolere mauult, quàm non emittere quod concepit: Sic Deus non sine sensu pietatis profert sententiam iudicij, & tamen victa pietate, miserias malorum mauult videre, quàm non proferre quod iustitia dictante concepit, Quare? quia videlicet vtilius est morbo ferramentum altius imprimere quàm palpando putredinem fouere. Itaque quod pœnituisse dicitur, & tactus esse cordis dolore intrinsecus, pietatis est: quod autem non victus eo dolore dixit: Delebo hominem quem creaui à facie terræ, seueri iudicij, vel seueritatis iudiciariæ est illud edictum. Tale quid & alibi dicit: Pœnitet me quod constituerim Saul regem super Israel. Sanè huiusmodi dictum non impassibilis Dei mutabilitatem, sed fixam eius indicat sententiam ad prioris facti destructionem, vel necessariam eiusdem facti meliorationem.* 159

Isa.42.

Delebo, inquit, *hominem quem creaui à facie terræ, ab homine vsque ad animantia, à reptili vsque ad volucres cæli, pœnitet enim me fecisse eos.*

160 Describendo his verbis grauitatem supplicij quo Deus peccata hominum pũniuit, simul etiam indicauit Moses magnitudinem offensæ & indignationis Dei, simulq; ostendit acerbitatem atque immanitatem scelerum, quæ Deum ad tantam supplicij atrocitatem impulerunt. Hunc locũ Hebraica lectio Latinè ad verbũ expressa sic habet: *Et dixit Dominus, Delebo homines quos creaui, à superficie terræ, ab hominibus*

nibus vsq; ad iumentũ, vsq; ad reptile, & vsq; ad volatile cœli, quia pœnitet me quod fecerim eos. Illud: *Dixit Deus,* significat, Deũ hæc verba dixisse vel angelis, vel ipsi Noë, nisi forte illud, *dixit,* phrasi Hebraica idem significat atque cogitauit, deliberauit, decreuit apud se; vt significetur efficax Dei voluntas, immutabile consiliũ atque propositũ perdendi homines. *Delebo.* Hebraicũ verbũ (*machah*) propriè significat eradere & abstergere, ita vt in re quæ abstergitur, nullũ maneat vestigiũ. Decreuit igitur Deus ita superficiem terræ abluere diluuio, vt nullum in ea hominum, aut animalium remaneret vestigium. Illud: *Quẽ creaui,* magnã habet emphasim, vt rectè ponderauit Chrysostomus, quasi diceret Deus: *Quæ mei erant officij, omnia exhibui. Ex nihilo, vt esset, hominem produxi, naturæ eius scientiam eorum quæ facienda, aut non facienda sunt indidi, liberum arbitrium donaui, ineffabili longanimitate vsus sum: & post longum illud tempus, & post indignationem & minas quas dixi, & adhuc præfiniui tempus centum viginti annorum, volens vt sua peccata homine sentiente, indignatio mea reuocaretur. Verum quia nihil lucrifacio neque proficio, cogit necessitas vt minas opere compleam, & omnibus modis hominem deleam, & sicut malum quoddam fermentum, aboleam totum humanum genus, ne posterioribus seculis peccandi auctores & doctores fiant.* Sic Chrysostomus. *Chrys.hom. 22.in Genesim.*

161 Illvd: *Ab homine vsque ad animantia, à reptili vsque ad volucres cœli,* dixit Latinus interpres secutus Septuaginta interpretes (nã Hebraicè sic est: *Vsque ad reptile, & vsque ad volatile cœli.*) Quod autẽ etiã interitum omnium animalium denuntiat, inquit Augustinus libro 15. De Ciuitate Dei. cap. 25. magnitudinem futurę cladis effatur: non autem animantibus rationis expertibus, tanquam & ipsa peccauerint, minatur exitium. Loquitur autem hoc loco Dominus (ait Caietanus) ad similitudinem hominis irati, qui cõsueuit comminari vindictam non solum in hominem à quo læsus est, sed in omnes etiam habitantes cum eo. Vnde Dauid vehementer iratus Nabal, minatus est occisurum se vsque ad mingentem ad parietem. Tali siquidẽ more minatur Deus se deleturum hominem cum omnibus animãtibus habitantibus cum homine. Et propterea nulla fit mentio pisciũ, quia non communicant in habitatione cum homine: nam pisces habitant sub aquis, homo autem & reliqua animalia habitant super terram in aëre. *Augustin.* *Caietanus in Genes.* 1.Reg.25.

162 Sequitvr: *Pœnitet enim me fecisse eos.* Non dixit, *fecisse ea:* quia pœnitẽtiæ Dei causa fuere peccata, quæ in animalibus nulla fuerũt, sed propter peccata hominum, simul cum hominibus & ipsa peremptа sunt animalia. Pro illo, *Pœnitet:* Septuaginta habent, *quia cogitaui:* nam Græcè est, ἐνεθυμήθη, quod interpretatur Theodoretus, constitui disperdere hominum genus: in nonnullis tamen codicibus Græcis est μετεμελήθην. Beatus tamen Augustinus libro 15. De Ciuitate Dei, cap. 24. pro hoc habet: *quia iratus sum eis,* eandémque lectionem videtur secutus Ambrosius libro De Noë & Arca, cap. 4. Chrysostomus perpendens hæc Domini verba, *& animo,* inquit, *retractaui quod feci il-* *Theodoretus quæst. 50. in Genesim. Augustin. Ambros. Chry.hom. 22 in Genesim.*

los sic ait: *Verbo hoc quantum se nostræ humilitati attemperat? Num volebam* inquit, *tanta illos pœna plecti? ipsi me peccatorum immanitate in tantam inuexerunt indignationem.*

Cur animalia quæ nihil peccauerant diluuio sint deleta quatuor causæ.

161 VERVM dubitatio exiſtit: Cũ ſolus homo peccauiſſet, nec vllum fuiſſet ſcelus animaliũ, cur ſimul cũ homine perdũtur animalia, quæ vt nihil peccauerant, ita nihil ſupplicij commeruerant? Quatuor eius rei cauſas afferre licet. Primùm quidem animalia ſeruitij & vſus hominum cauſa Deus fecerat: ſublato igitur homine, ſuperuacanea videbatur eorum conſeruatio. Deinde in pœnam & afflictionem hominis, in cuius poteſtate & poſſeſſione erãt animalia: ſicut etiã occiduntur filij boni propter patres peccatores, vt filiorũ interitu acerbiori dolore crucientur patres. Adhæc in deteſtationem impietatis & malitiæ hominis: quamobrem iumentum cum quo quiſpiam coiuerat, iuſſerat Deus occidi ad eius flagitij deteſtationem, vt patet Leuit. 20. Sic etiam pugnaturi Iudæi contra regem Arath Chananæum, & contra ciuitatem Hiericó, & contra regem Amalec, denique contra Gabaonitas, iuſſi ſunt omnia illorum deſtruere & delere, nõ ſolum homines, ſed etiam ciuitates, omniaq; eorum iumenta: vt patet Numero. 21. Ioſu. 6. 1. Regum, 15. Iudic. 20. Ad extremum, id factũ eſt, vt quidam prodiderunt, quia homines illius temporis etiam animalibus libidinoſè, vel ad alia flagitia patrãda nefariè abuti ſoliti erant: quin etiam condocefecerant animalia diuerſarum ſpecierum inuicem præter naturam coire.

Chryſoſtomus in Geneſim homil. 22.

164 VERVM hæc luculentiſſimis Chryſoſtomi & Ambroſij verbis atque ſententiis condienda & exornãda ſunt. Et Chryſoſtomus quidem explanans ſupradicta illa verba Moſis: *Delebo hominem quem creaui, à facie terræ, ab homine vſque ad animantia*: adhunc modum ſcribit: *Dicet forte aliquis: Quare cum homo in malum declinauit, etiam bruta eãdem pœnam ſuſtinent? num propter ſuum ipſorum vſum producta ſunt bruta? Propter hominem vtique facta ſunt: hic igitur cùm è medio tollitur, quis illorũ vſus eſſet? Idcirco iſtam pœnam communem ferunt, vt hinc etiam pœnæ grauitatem*

Gen. 3. *addiſcatis. Et ſicut ab initio cum peccaſſet Adam, terra maledictionem accepit: ſic & nunc cùm abolendus eſſet homo, bruta quoque participant. Quemadmodum cùm homo gratus ſit Deo, creatura quoque humanæ felicitatis particeps eſt: ſicut*

Rom. 8. *Paulus, inquit: Et creatura hæc liberabitur à ſeruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei. Similiter nunc cum homine ob multitudinem peccatorum puniendo, vniuerſali perditioni ſimul & creatura traditur. Et ſicut in domo quando is qui præeſt, in indignationem domini incidit, veriſimile eſt cooperarios eicondolere: ita & hic quaſi in domo pereuntibus hominibus, omnia quæ in domo & quæ ſub illorum ſunt dominio, neceſſe eſt eandem pœnam incurrere.* Hæc Chryſoſtomus.

Ambroſ.

165 AMBROSIVS verò in libro De Arca & Noë capite 10. hũc eundem locum Moſis plenius explicans & verbis & ſententiis, *Quid*, inquit, *muta deliquerant animantia? qua cauſa ſubiecta ſunt pœnæ, quæ peccandi ſenſum non habent? Sed quemadmodum in bello cùm imperator ab hoſte occiditur,*

ciditur, commoritur eius exercitus, atque omnis comminuitur virtus militaris: ſic non diſcrepare à iuſtitia viſum eſt, cùm interiret homo cui regalem quamdam dominus Deus in omne animantium genus poteſtatẽ dedit, vt omnibus volatilibus, feris, beſtijs imperiali præeſſet auctoritate, quod etiã pecudes, & quæcunque erant irrationabilia commorerentur animalia. Denique ſi quando eſt peſtilentia, corrupto cœli tractu, prius ea quæ ſunt irrationabilia, lues dira contaminat, & maximè canes, equos, boues, atque ea inficit, quæ cũ hominibus conuerſari videntur: ſic morbi vis genus humanum implicat. Hæc itaque prima cauſa, vt arbitror, iuſtæ aſſertionis. Secunda illa: Quia nemo accuſat naturam cur reliqua corporis noſtri membra moriantur ſolo capite ſublato: cùm multos videamus amputatis manibus & pedibus ſuperuiuere, Sed non eadem ceterorum membrorum eſt prærogatiua quæ capitis. Ideoq; abſciſſo eo, vnde ſenſus noſtri in reliquum corpus prodeunt, moriuntur etiam omnia membra: nec in eo aut operatoris prouidentia deſeritur, aut ſubſtantia humana redarguitur. Similiter ergo nemo nunc arguat, quia caput & principale quoddam ceterorum animalium homo eſt: quo moriente, non debet mirum videri ſi cetera moriantur animalia. Tertium illud eſt: Quia rationis expertia non propter ſe, ſed propter hominem generata ſunt animalia: hominis enim cauſa eſſe præcepta ſunt, vt eorum ſubiectione, humana præſtaret conditio. Denique gratiæ hominis attribuit Propheta dicens: Omnia ſubiecisti ſub pedibus eius, oues & boues vniuerſas: inſuper & pecora campi, volucres cœli & piſces maris, quia propter ipſum illa omnia: alia propter vtilitatem: alia delectationis gratia, alia voluptatis. Conſequens ergo erat, vt cum deleretur homo à facie terræ, propter quem facta ſunt, etiam ipſa pari delerentur occaſu. Sic Ambroſius.

Pſal. 8.

Universidad de Deusto
Biblioteca

BENEDICTI PERERII COMMENTARIORVM IN GENESIM LIBER NONVS,

QVI EST DE LAVDIBVS Noë, & de generali orbis excidio.

HISTORIA MOSIS

Ex capite sexto libri Geneseos.

NOE verò inuenit gratiam coram Domino. Hæ sunt generationes Noë. Noë 8
vir iustus atque perfectus fuit in generationibus suis: cum Deo ambulauit. Et 9
genuit tres filios Sem, Cham, & Iaphet. Corrupta est autem terra coram Deo, & 10
repleta est iniquitate. Cúmque vidisset Deus terrā esse corruptam (omnis quippe caro corruperat viam suam super 11
terram) dixit ad Noë. Finis vniuersæ carnis venit coram 12
me: repleta est terra iniquitate à facie eorum, & ego disperdam eos cum terra.

PRÆ

PRÆFATIO.

VERA est illa Aristotelis, quotidiano penè omnium sermone trita sententia: *Oppositа iuxta se posita magis elucescunt.* Namque descripta primum à Mose incredibili eorum hominum qui fuere ante diluuiū, improbitate & malitia: tum expositа singulari & eximia probitate ac sanctimonia Noë, factum est, vt ex cōparatione, notabilior vtraque atque illustrior existeret. Clarissimum profecto excellentis iustitiæ & innocentiæ Noë fuit argumentum, in tanta hominum sui temporis & corruptela animorum, & studiorum morumque peruersitate, tantaque omnium scelerum colluuione atque immanitate fuisse eum ab omni flagitio purissimum sanctissimum ac Deo carissimum. Aptissimè ad laudem Noë quadrat, quod de Iob in exordio suorum Moralium scripsit B. Gregorius: *Dicatur*, inquit, *vbi habitauerit Iob, vt hoc ad eius laudes proficiat, quod bonus inter malos fuit. (Neque enim valde laudabile est bonum esse cum bonis, sed bonum esse cum malis.) Sicut enim grauioris culpæ est inter bonos bonum non esse; ita immensi est præconij, bonum etiam inter malos extitisse. Hinc est quod beatus Iob sibimet attestatur dicens: Frater fui draconum, & socius struthionum. Hinc Petrus magnis Lot laudibus extulit, quia bonum inter reprobos inuenit. Hinc Paulus discipulis dixit: In medio nationis prauæ ac peruersæ, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo. Hinc Pergami Ecclesiæ dicitur: Scio vbi habitas, vbi sedes est Satanæ; & tenes nomen meum ibi & non negasti fidem meam. Hinc sancta Ecclesia Sponsi voce laudatur, cùm ei in amoris Cantico dicitur: Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* Sic Gregorius. Rectè igitur Moses exposuit virtutem Noë, memorata prius hominum illius temporis malitia vt eum inter iniquos bonum vixisse ostenderet: & vt iuxta Sponsi præconium, inter spinas lilium creuisse monstretur.

B. Grego.

Iob. 30. 2. Pet. 2. Ephes. 2. Apoc. 2. Cant. 2.

K

Noë inuenit gratiam coram Domino.

Chrysost. hom. 22. in Genesim.

HOC DIXIT Moses, ne quis putaret (vt monet Chrysostomus) propter ea quæ proximè ante dicta fuerãt de exitio totius terræ omniumque animalium atque hominum, omnimodã fore humani generis abolitionem, & stirpitùs eradicandam esse naturam nostram: sed potius intelligeretur quantum malum sit peccatum, & quantum bonum sit virtus, & quod melior sit vnus faciens voluntatem Domini, quàm decem millia præuaricatorum. Vnde subiungit Moses: *Noë autem inuenit gratiã coram Deo.* quasi dicat: Tametsi multitudo omnis in tantam malitiam proiecta fuerit: iustus tamẽ hic scintillam virtutis conseruauit; & sicut illi malis operibus misericordem Deum ad indignationem prouocauerunt, sic iste pollens virtute, gratiam inuenit coram domino Deo. Non est personarum acceptor Deus; verum si in tanta multitudine inueniat hominem quæ sibi placita sunt facientem, non despicit, sed sua illum dignatur cura, & tanto maiorem illius rationem habet, quanto cum tot sint qui ad malum eum trahere conantur, constantius ipse resistit, & virtutis viam sectatur. Hinc igitur apparet quantam vim & efficacitatem excellens virtus & pietas habeat apud Deum: hac nempe vnus Noë adeo placuit Deo, vt non sibi ac suæ familiæ solum diluuij effugium, sed etiam vt ipso auctore, mundi reparatio ac renouatio fieret, promeritus sit. 3

ILLVD item animaduertere oportet, Deum etiam in medio impiorum suos habere seruos suique nominis cultores: nec in tantum malos multitudine aut potentia valescere, vt non inter eos sint boni aliqui quos Deus cognoscit, protegit, & ne cum malis pereant, mirabiliter conseruat. Cuius rei exemplum extat in Elia; cui conquerenti apud Deum, se solum Dei cultorem in populo Israel esse relictum, respondit Deus se in populo Israel reliquisse sibi & conseruasse septem millia virorum, qui non curuauerant genua sua ante Baal. Sed verba huius sententiæ Mosis excutiamus. Et primum aperiamus significationem huius vocabuli Noë. 4

3. Reg. 19. Rom. 11

PRIMA DISPVTATIO.

De Interpretatione nominis Noë.

NOE nomen imposuit simul & exposuit pater eius Lamech, vt narrauit supra Moses sub finem quinti capitis ita scribens: *Vixit autem Lamech centum octoginta duobus annis, & genuit filium: vocauitque nomen eius Noë, dicens, Iste consolabitur nos ab operibus & laboribus manuum nostrarum in terra cui maledixit Dominus.* Nomẽ autem Noë siue Noach (sic enim ad rationem scripturæ & pronunciationis Hebraicæ dici deberet) significat requiem, à verbo *Noach*, quod est quiescere: vnde quod sequitur: *Ipse consolabitur nos, &c.* magis iuxta etymologiã nominis Noë verterunt LXX. Interpretes dicentes, *Ipse quiescere nos faciet, &c.* Eugubinus in annotationibus suis in Pentateuchũ super hunc locum tradit duo esse verba Hebræa valdè similia, vnum (*nacha*) significans sedare, mitigare, & quiescere facere; alterum, (*nacham*) cum mem, significans consolari, & hoc nunc esse in Hebræis codicibus: Interpretes autem LXX. similitudine verborũ ductos vnum pro altero sumpsisse, vel priori modo legisse. Illud præterea dici posset, vltimum, m, non esse de verbi essentia, sed additũ esse in pronomine, nos, id quod sæpe fit apud Hebræos. Similiter legisse videtur Hieronymus, quippe qui in Traditionibus Hebraicis in Genesim etymologiam nominis Noë ducit ex eo quod est quiescere facere: & lectionem Septuaginta secuti sunt omnes ferè Patres; non solum Græci, sed multi etiam Latinorum. Quamquam, videntur eandem habere sententiam *consolabitur nos à laboribus*, atque *quiescere nos faciet*: magna enim consolatio est laborantium, requiescere à laboribus. 5

Augustin. Eugubin.

Hieronym.

6 CHRYSOSTOMVS certè supradicta verba Lamech explanãs: *Apud nos*, inquit, *nomen Noe si quis interpretetur, quietem dicit: quietem autem vocat generalem illum interitum post multos annos futurum; sicut & Iob dixit, Mors viro quies: etenim valdè magnus labor est malitiæ; huius igitur abolitionem futuram per diluuium, vocauit quietem. Vnde subiunxit: Hic nobis quietem præstabit ab operibus nostris. id est, A malitia desistere faciet, & ab operibus manuum nostrarũ: id est, ab operibus nostris malis. Non quod manus malè habuerint, sed quia per illarum opera & malas actiones molestiæ & tristitiæ actæ sint. Et à terra, inquit, quam maledixit dominus Deus, Vocat terram maledictam, quæ cum labore exercetur & colitur, propter Adami transgressionem. Hinc animaduertite dilecti, quomodo puerulus ille paulatim crescens, omnibus ipsum videntibus occasio discendi fuerit: nam mox vt quis nomen pueri sciscitabatur, ex interpretatione vocabuli discebat euenturum generalem interitum. Si quis diuino Spiritu afflatus simpliciter hoc futurum dixisset: statim fuisset obliuioni traditum, & grauitas pœnæ non fuisset tota cognita. At verò quia ille puer ante omnium versabatur oculos, tempestiuè, & intẽpestiuè diuinam representabat indignationem.* HÆC Chrysostomus; verba illa Lamech, iuxta translationem Septuaginta, diligenter interpretatus.

Chrys. ho. 22. in Genes.

7 ILLVD: *ab operibus*, interpretati sunt Chrysostomus & Hugo, annuente etiam Hieronymo de malis operibus & de peccatis. Sed conueniẽtior est interpretatio quę id refert ad opera laboriosa & molesta hominũ in colenda terra. Nã quasi explicans, quæ essent illa opera, subiecit *à laboribus manuũ nostrarũ in terra*: pro quo Septuaginta verterunt *tristitiis manuũ nostrarum*, alij, *molestijs*, alij, *doloribus*. Latinus interpres, *laboribus*. Hebraicè, *Hisebon*, à verbo, *Hasab*, ortum habens, propriè significat premere, comprimere, angustiari: vnde idolum vocatur

Hugo S. Victoris in Annotationibus in Genesim. Hieronym. in Traditionibus Hebraicis in Genesim. Hugo.

heseb: quia comprimitur manibus materia, ex qua fingitur ab artifice idolum. Hic igitur significat laborem, angustiam, oppressionem qua homines ante ætatem Noë conflictabantur circa terræ culturam. Illud porro: *In terra cui maledixit Dominus*: spectat ad id quod Moses capite tertio narrauerat dixisse Deum Adamo. *Maledicta terra in opere tuo, in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ. Spinas & tribulos germinabit tibi. In sudore vultus tui vescēris pane tuo.* Maledicta igitur dicitur terra, quia multo & assiduo labore ab homine culta, nec multum, nec perpetuum, nec optimum fructum ei reddebat.

Quomodo Noë quietē & cōsolationē attulerit hominibus.

8 SED quærat aliquis quomodo, aut quibus rebus Noë consolatus fuerit homines siuè quiescere eos fecerit; sicut pater eius Lamech prophetico afflatu prædixerat. Sanctus Hieron. *Quia*, inquit, *sub Noë omnia retro opera quierunt per diluuium: ob id appellatus est Noë, id est, Requies.* Nescio de quibus retro actis operibus loquatur Hieronymus: nisi fortè de malis operibus & de peccatis hominū iuxta interpretationē Chrysostomi & Hugonis supra positā. Hugo ait, eo fuisse Noë cōsolatum homines, quòd per ipsum, & ab ipso conseruatū fuerit seminariū humani generis & animalium in arca, ne in totum omnia perirent diluuio. Rabbi Salamonis & Hebræorum probabilis admodum illa 9 est interpretatio, eo Noë quietis & cōsolationis hominum auctorem esse dictum, quod primus inuenerit præcipua instrumēta rustica tractandæ & exercendæ agriculturæ: Vnde infra capite nono; Noë dicitur agricola. In primis autem excogitasse dicitur vomerē & aratrum, & vt sub iugum subiuncti boues & aratrum trahētes terram proscinderent: cùm id antea propriis manibus homines facerent. Magna ergo fuit consolatio & requies hominum translatis magna ex parte laboribus agriculturæ ab hominibus ad iumenta. Placet aliis eo maximè consolatum fuisse Noë sui temporis homines, quod vini vsum inuenerit: vinum autem lætificat cor hominum, & asperitatem laborum mitigat reficiendo corroborandoque vires & animum exhilarando.

Hieronym. in Traditionibus Hebraicis in Genesim.

Hugo.

Rabbi Salomonis & Hebræorū interpretatio.

NEC desunt qui credant, Lamech prophetico spiritu prouidisse 10 Deum propter eximiam pietatem & iustitiam Noë, benedicturum terræ, id est, futurum, vt terra minore labore lætiorique prouentu deinceps coleretur ab homine. Non tacebo, fuisse nonnullos qui existimarunt præuidisse Lamech, filio suo Noë post diluuium iri concessum à Deo vsum carnium, magno mortalibus ad firmitudinem valetudinis ac virium, & humanæ vitæ conseruationem & propagationem adiumento & solatio futurum. Ergo Noë cùm recens natus esset, nequedum vllam de se singularis indolis spem præbere prætenella ætate posset, augustissimo illo nomine *Noach*, hoc est, Quiete siue consolatione, vocatus à parente suo est: quod nomen nouam & lætiorem mundi faciem pollicebatur, mitigata nonnihil terræ malignitate qua per diuinam execrationem affecta, maiorem in modum labores mortalium fuerat frustrata. Et verò præsagium pulchrè compro

probauit euentus; cùm post diluuium Deus mundum instaurans, se non amplius execraturum terram, hominis causa, promisit, sed fore vt perpetua atque inuiolata quatuor anni tempestatum vicissitudo & ordo in posterum custodiretur. Quin etiam ipsi Noë & filiis benedicens, ipsos procreata sobole augescere iussit, & animalium feritati rursus nouum frenum sui verbi imposuit. Denique post Adæ peccatum nouo fœdere, veluti iam placatior, se humano generi primum obligauit. *Gen. 9.*

11 QVAMQVAM longiùs etiam spectasse hoc tam lætum Noë nomen equidem existimo: atque eius potissimum siue consolationis siue requietis spem animis piorum iam tum proposuisse qua futurum erat vt in Christo, qui irato Patri genus humanū recōciliaturus erat planè aliquando homo conquiesceret, nec amissæ in Paradiso felicitatis desperatione fatisceret. Disertis verbis id ipsum Rupertus explicuit in libro quarto Commentariorum in Genesim, cap. 16. & 17. hunc in modum scribens: *Noë mediatorem Dei & hominum tam nomine, quàm opere signauit. Nomine videlicet, quia nomen ipsum quod est Noë, interpretatur requies: requies autem nostra verè est ipse qui dicit: Tollite iugum meum super vos & discite à me quia mitis sum & humilis corde: & inuenietis requiem animabus vestris. Opere autē quomodo Christum significauerit, deinceps plenius dicendum erit.* Igitur non absque diuino præsagio vocauit illum pater Noë, dicens: *Iste consolabitur, vel requiescere nos faciet ab operibus nostris in terra cui maledixit Dominus.* Quæ autem est requies vel consolatio qua consolatur nos iste verus Noë scilicet Filius Dei, nisi peccatorum remissio, quam in baptismo suo nobis tribuit, secūdum similitudinem illius qui per fidem suam in illo diluuio paucas animas secum reseruauit? Illud namque diluuium, baptismatis figuram fuisse Petrus quoque Apostolus testatur, cùm dicit: *Qui increduli fuerant aliquando, quando expectabatur Dei patientia in diebus Noë, cum fabricaretur arca, in qua pauci, id est octo animæ saluæ factæ sunt per aquam. Quod & nos nūc similis formæ saluos facit baptisma,* & reliqua. Itaque Diluuium, Baptisma: hi qui in diluuio perierunt, peccata nostra quæ in Baptismo delentur, præsignauerunt. Et hoc modo mysticè prophetia completur dicentis: *Iste consolabitur nos, vel, requiescere nos faciet ab operibus nostris.* Vnus erat Noë, & in illo vno saluatum est semen ad recuperationem orbis terrarum: quia videlicet vnus est Christus, in quo est nostra salus, & *Non est in alio salus: nec enim nomen aliud sub cœlo datū est hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri.* Legi etiam possunt quæ de mystica eiusdem nominis interpretatione in libro De Arca & Noë scripsit Ambrosius. Hæc igitur de vocabulo Noë breuiter hoc loco, nec ineptè dici posse iudicaui, ea fore ratus non iniucunda lectori. *1. Pet. 3.* *Act. 4.* *Ambros.*

12 SEQVITVR: *Inuenit gratiam coram Domino.* Ad condemnationem ceterorum (Ambrosius inquit) & ad expressionem pietatis diuinæ, dicitur Noë apud Deum gratiam inuenisse. Simul ostenditur, quod hominem iustum non obumbret aliorum offensio, quādo ipse

ad totius generis reseruatur seminarium. Inuenire gratiam coram Deo vel apud Deum, vel in oculis, vel in conspectu Dei, Hebraismus est, significans, placere, & gratum esse Deo. Pro vocabulo *gratiam*. Hebraicè est vox, *Chen*, significans non solum gratiam, sed etiam misericordiam: quemadmodum verbum Chanan significat misereri. Et sic erit sensus: Omnibus aliis diluuio pereuntibus, solum Noë inuenisse apud Deum misericordiam vt diluuij exitium effugeret, nec suæ tantum vitæ ac salutis, sed vniuersi hominum atque animalium generis
Caietanus in Genes. conseruator esset. Rectè autem dicitur (vt annotauit Caietanus) Noë 13
inuenisse gratiam apud Deum, non autem iustitiam: nec in oculis, *Elohim*, id est, Dei iudicis, sed in oculis, *Iehouath*, hoc est Dei fontis essendi: gratia siquidem fuit saluari per Noë esse hominis & ceterorum animaliũ. Pensa progressum diuinæ benignitatis: & prima quidem vice dedit spatium pœnitendi; secunda autem vice asciuit ad gratiam suam Noë, vt in illo seruaretur genus humanum. Et dicẽdo, *inuenit*. commendatur studium Noë in quærendo diuinam gratiam. Verùm ad quid Noë inuenit gratiam Dei? Ad euasionem diluuij, ad conseruationem generis hominum atque animalium, & vt præferret insignem atque illustrem imaginem Christi & Ecclesiæ.

Sed quibus rebus inuenit gratiam apud Deum? Id Moses indi- 14
cauit, subiungens Noë iustum & perfectum fuisse in generationibus suis & cum Deo ambulasse. Signatè autem dicitur inuenisse gratiam
Chrys. homil. 23. in Genesim. coram Deo & non coram hominibus (vt bene hoc perpendit Chrysostomus: videlicet vnum hunc ille scopum habuit, quem spectabat semper, & ad quẽ se suaq; omnia dirigebat, vt ab illo Dei oculo laudaretur qui nunquam dormitat, qui nihil nõ videt, cui placuisse, summa gratia & felicitas est: hominum autem gratiam vel contẽptum, vel odium vel beneuolentiam iuxta parui pendebat. Verisimile enim est, cùm vnus contra omnium morem virtutem coleret, quin etiam eorum flagitia magna libertate & constantia reprehenderet, fuisse ab illis subsannatum, irrisum, eorumq; offensionem, odium atque indignationem incurrisse. Est igitur sensus: Etsi Noë hominibus sui temporis iniucundus, grauis & odiosus esset, quod nollet eam viam ingredi, quam illi insistebant, Deo tamen qui scrutatur corda, gratissimus & carissimus fuit. Et quid illi nocere potuit hominum alienatio ab ipso, cùm ipse in Dei gratia esset, Deumq; non modo propitium sibi, sed amicum etiam & familiarem haberet?

VERS. 9. & 10.

Istæ sunt generationes Noë. Noë vir iustus atque perfectus fuit in generationibus suis: cum Deo ambulauit.

Vocabvlvm *generationũ*, significare videtur hoc loco ge- 15
nealogiam Noë, non passiuè, id est, respectu maiorum è quibus genus ducebat Noë, sed actiuè, id est, respectu posterorum,

rum, & filiorum Noe: nam sequitur: *Et genuit tres filios, Sem, Cham, & Iapheth*. Est igitur sensus: Hæc est progenies & proles Noe, quæ cum ipso seruata fuit ex diluuij exitio. Ter memorantur à Mose generationes Noe, primò extremis verbis quinti capitis, quia in eas terminabatur & desinebat processus primæ ætatis mundi: nam vltra generationem filiorum Noe non fuit alia generatio secundum lineam rectam, nisi post diluuium. Secundo loco nominantur generationes Noe hic; vt significaretur qui homines essent à diluuio conseruandi. Tertio loco nominantur post diluuium, prout dilatandæ, & in omne genus hominum multiplicãdę erant, & hac ratione nominantur infra cap. 9. & 10. Sunt qui illud: *Istæ sunt generationes Noë*. sic interpretentur: Ista sunt quæ acciderunt temporibus Noë: vel, ista est historia eorum quæ contigerunt Noë.

Ter à Mose narrãtur generationes Noë.

16 Verum quia Moses postquam dixerat. *Istæ sunt generationes Noë*. *Chrysost. homil. 23. in Genesim.*
non proximè subtexuit progeniem eius carnalem, sed virtutes, dicẽs fuisse eum iustum & perfectum, & ambulasse cum Deo, propterea Chrysostomus tradit, præcipuam hominis, nobilitatem & genealogiæ claritatem non ex maiorum aut posterorum gloria, sed ex virtutum præstantia spectari & æstimari debere. Audi Chrysostomum: *Rarus*, inquit, *& alienus genealogiæ modus hic est, nam vt Scriptura dixit: Istæ sunt generationes Noë. & aures nostras spe quadam impleuit, quasi genealogiã illius narratura. & quis eius pater fuerit, & vnde genus duxerit, & quomodo in hanc vitam editus fuerit, & alia quæ mos est genealogias narrãtibus recensere: relictis tamen illis omnibus, etiã superiori consuetudine*, inquit, *Noë homo iustus, & perfectus in generatione sua placuit Deo. Vidisti admirabilem generationem? sequamur igitur & nos diuinæ scripturæ regulas, & quorum genealogiam enarramus, eorum non patres & auos atque abauos in medium asseramus, sed virtutes & benefacta exponamus. Hic optimæ genealogiæ mos est. Quæ enim vtilitas, ex claris & probis parentibus originem ducere, si tu bonæ vitæ atque virtutum sis expers? aut quod damnum fuerit, si parentes & maiores tui fuerint ignobiles & obscuri, ipse autẽ virtutibus floreas? Talis enim fuit Noë: neque enim parentes eius, vt virtute nobiles, commemorat scriptura. Ipse tamen conciliauit sibi gratiam Dei, & cùm multa haberet bene agendi obstacula & impedimenta: ad summum tamen virtutis & perfectionis peruenit fastigium.* Sic Chrysostomus.

17 Chrysostomo. similia concinit Ambrosius. *Noë* (ait) *nõ ge-* *Ambros. lib. De Arca & Noë. cap. 4.*
nerationis nobilitate, sed iustitiæ & perfectionis merito laudatur. Probati enim viri genus, virtutis prosapia est: quia sicut hominum genus homines, ita animarum genus virtutes sunt. Et enim familiæ hominum, splendore generis nobilitantur: animarum autem clarificatur gratia, splendore virtutum. Hæc Ambrosius. Veruntamen non est negandum, cùm Moses dixit: *Istæ sunt generationes Noë*. designare noluisse carnalem progeniem Noë: nã paulò infra generationem trium filiorum eius subiecit. Quod autem interposuerit virtutes Noë: eo factum est, vt indicaret qualis & quanti viri generationem ipse describeret: scilicet cuius merito non solum

ipse, sed tota eius progenies, hoc est seminarium generis humani, eladem diluuij euaserit.

18 SED videamus quale sit hoc encomium Noë, quo eum Moses vt virum iustum & perfectum atque ambulantem cum Deo prædicauit. Certè nulli priorum patriarcharum, non Seth, non Henos, non ipsi Henoch tam eximium & illustre præconium tributũ est à Mose. Chrysostomus hoc encomium Noë luculenta interpretatione pertractans: *Ecce*, inquit, *& aliam maximam præconij speciem, iustus appellatur Noë, quæ appellatio omnẽ virtutem complectitur. Hoc enim nomen, iustus, consueuimus dicere de his qui omnigenam exercent virtutem. Postea, vt discas quomodo ad summum fastigium peruenerit, id quod & tunc exigebatur à natura nostra*, inquit, *Iustus, perfectus existens in generatione sua. Omnia*, inquit, *impleuit quæcumque facere conuenit eum qui virtutem amplexatur. Hic enim est perfectus, nihil enim intermisit, in nullo claudicauit: non in hoc benefaciebat, in illo verò peccabat: sed in omni virtute perfectus erat, qua tunc pollere illum congruebat. Præterea, vt ex tempore quoque & ex collatione cum alijs illustriorem nobis iustum exhiberet*, inquit: *Perfectus in generatione sua, in tempore illo, in generatione illa peruersa quæ adeo in malum declinauit, quæ neque vestigiũ uirtutis præ se ferre voluit. In illa igitur generatione, in illis temporibus iustus ille non solum virtutem præ se tulit, sed & in tantum peruenit virtutis culmen vt esset perfectus, & in omnibus absolutus. Et id quod ante dixi, bene agere inter virtutis hostes, & inter eos qui virtutem prohibent, maius semper virtutis pondus testatur, vnde hac ratione iustus ille maiores laudes nactus est. Neque hic finem laudandi illum facit diuina scriptura, sed adhuc virtutis illius excellentiam demonstrat, & quod diuino calculo probatus fuerit: quia postquam dixit: Perfectus in generatione sua, addit: Deo placuisse Noë. Tanta erat virtutis illius gloria, vt & a Deo laudari promeruerit. Deo enim* inquit, *placuit Noë, vt scias quod approbatus fuerit à Deo: placuit illi oculo qui falli non potest, & illius sibi fauorem tantum conciliauit per bona vitæ opera, vt eum non solum ab indignatione in omnes effundenda liberarit, sed & alijs præesse fecerit.* Hæc Chrysostomus.

Chrysosto. homil. 23. in Genes.

Quid sit Noë fuisse iustum.

19 IDEM ergo est secũdum Chrysostomum, iustum nominari, atque omnibus instructum & ornatum virtutibus appellari. Et perfectus est qui omnia virtutum officia cumulatè explet, nec in aliquo deficit aliquando. Ambulare autem cum Deo, vel coram Deo, est placere Deo, eiusq; testimonio probari & laudari. Caietanus ait, duabus virtutibus generalibus describi hoc loco Noë fuisse præditũ, altera relatiuè ad bonum, cùm dicitur iustus: altera relatiuè ad malum, cùm appellatur perfectus. Iustitia siquidem suum cuique tribuit: perfectio autem, nihil eorum quæ requirũtur, abesse significat, defectúmque omnem excludit. Tostatus autem putat propterea dictum Noë iustum, quia non recedebat à præceptis iuris naturalis, & ab institutionibus sanctis antiquorum Patriarcharum, qui instituerãt aliquos ritus & cæremonias ad exteriorem Dei cultum pertinẽtes. Nos breuiter dicimus, iustitiam esse virtutem quiæ suum cuique reddit. Iustus igitur

Caietanus in Genes.

Tostatus quæs. 24. super 6. cap. Geneseos.

igitur est, qui quod debet; & vt debet, & quando debet, Deo, proximo, & sibi præstat: Deo fidem, spem, charitatem, obediẽtiam cultumque ac reuerentiam tam interiorem, quàm exteriorem: sibi continentiam & passionum suarum sub rationis arbitrium & imperium subiectionem: proximo amorem, æquitatem, misericordiam. Quoniam igitur Noë in hoc triplici officiorum genere suo tempore excelluit, merito nominatur iustus.

20 PRO vocabulo, *perfectus*. Hebraicè est dictio, *tamim* quæ significat integrum & perfectũ, à verbo *tamam* quod significat perficere, complere, & finire. Dicitur autem homo perfectus, qui vulgo nominatur, *huomo compito*, in quo scilicet nihil quod ad officia virtutum pertinet, desiderare possis: qui non solum quæ debita sunt, expleat, sed etiam persequatur quæ supererogationis sunt, quique virtutes non vulgari aut mediocri modo, sed secundum gradum supremum, & vt dicitur, heroicum consectetur & colat.

Quid sit Noë fuisse iustũ in generatione sua.

21 ILLVD autem: *In generationibus suis*. varie exponitur. Primò sic dicitur secundum Hieronymum, vt ostendatur Noë appellari iustum, non secundum iustitiam consummatam, quæ simpliciter dicitur iustitia, sed iuxta generationis suæ iustitiam, cuius nempe humanæ naturæ conditio capax est, vel quæ ab hominibus illius temporis exigebatur. Augustinus lib. 15. De Ciuitate Dei cap. 26. Illud: *In generatione sua*. refert ad præsentem vitam. *Noë*, inquit, *appellatur iustus in sua generatione: non vtique sicut perficiendi sunt ciues ciuitatis Dei in illa immortalitate, qua æquabuntur Angelis Dei, sed sicut esse possunt in hac peregrinatione perfecti.* Chrysostomus illud: *In generatione sua*. interpretatur: Inter homines sui sæculi; vt hoc multum proficiat ad laudem Noë, quod cùm inter homines impios & sceleratos viueret, ipse tamen maximè religiosus fuerit, inculpatéque vixerit. Caietanus per illud: *In generatione sua*. Intelligit & exponit progeniem & filios Noë, vt significetur non modo bonum & iustum fuisse Noë, sed etiam familiam eius ac progeniem totam tam probè institutam ab eo fuisse, vt etiam ipsa pietatem & iustitiam sectaretur: licet post diluuium vnus filiorum eius Cham impudens erga patrem & nequam ac reprobus fuerit. Lyranus & Tostatus aiunt illud: *In generatione sua*, posse dupliciter accipi: vno modo, vt faciat ad quandam diminutionem laudis Noë, vt sit sensus: Licet Noë iustus & perfectus fuerit comparatione hominum sui seculi, attamen comparatione posteriorum patriarcharum, vt Abraam, Isaac, & Iacob si illis temporibus vixisset, obscurior & minor fuisset fama iustitiæ & sanctitatis eius. Altero modo exponi potest, vt pertineat ad amplificationem laudis Noë: vt significetur, Noë in generatione sua, id est, comparatione omnium maiorum suorũ qui à Seth vsque ipsum fuerant, iustitia & perfectione virtutis, omnium fuisse præstantissimum, vt non modo Seth, & Henos, sed etiam ipsum Henoch virtutum fastigio supergressus sit.

Hieronym. in Trad. Heb. in Genesim. Augustin. Chrysostom. hom. 23. in Genesim. Caietanus in Genesim.

Gen. 9. Lyranus. Tostatus.

Quid sit ambulare cum Deo & coram Deo.

SEQVITVR: *Ambulauit cum Deo.* Idem supra capite quinto dixit 22
Moses de Henoch, scribēs ipsum ambulasse cum Deo. Idem quoque infra capite 17. scriptum est de Abraam, cui dixit Dominus, *Ambula coram me & esto perfectus.* Est autem Hebraismus, Ambulare cum Deo, & coram Deo, quem variè interpretantur Doctores: sed in eandem fermè sententiam. LXX. Interpretes & hic & capite quinto verterunt, *Placuit Deo.* quod exponit Chrysostomus: Diuino calculo, suffragio & testimonio commendari, & placere oculo diuino, qui omnia videt & falli non potest: adeoque sibi fauorem Dei conciliasse, vt non solum se ab indignatione Dei in omnes effundenda liberarit, sed etiam semen generis humani penes se conseruauerit. Paraphrasis Chaldaica hunc Hebraismum sic expressit: *In timore Domini ambulauit Noë.* Hieronymus exponit: *Vestigia Dei secutus est.* Caietanus: *Iuxta formam diuinæ iustitiæ iurisque diuini ambulauit,* hoc est, profecit: vt hinc manifestum fuerit qualis esset iustitia & perfectio Noë, videlicet secundum ius diuinum. Alij sic: *Diuinam vitā egit, timuit Deum, nec ab eo defecit vnquam:* vel, *in omnibus considerauit quid vellet Deus, quidve ab eo exigeret, & sese ad omnem Dei voluntatem planè conformauit.* Vel, *Deum semper intuebatur quasi præsentem sibi, quamobrem cautissimus, modestissimus & deuotissimus semper incedebat:* Vel: semper erat paratus, expeditus & intētus ad omnia Dei mandata & iussa promptè & alacriter exequenda: vti solent esse ministri & serui in conspectu dominorum suorum.

Chrysostom. hom. 23. in Genesim.

Paraphrasis Chaldaica. Hieronym. in Trad. Heb. in Genesim.

SECVNDA DISPVTATIO.

Vtrum Noë aut quiuis alius mortalium in terris viuens verè appellari potuerit perfectus.

Quomodo Noë fuerit vere appellatus perfectus; cùm perfectus definiatur, cui nihil deest.

VERVM illud non caret difficultate, quemadmodū verè 23
appellatus sit Noë perfectus, cum id verbi nulli mortalium, dum in terris viuitur, videatur posse competere? Siquidem perfectum est, cui nihil abest eorum quæ ad eius integritatem & absolutionem pertinent: gratia verò & virtus cuiuslibet hominis in hac vita semper est imperfecta, in dies nempe augescens & proficiens, nec nisi post mortem, in cœlis vltimum complementum & perfectionem accipiens: nimirum ibi tantum est gratia consummata, cui nulla fieri potest accessio. Quid quod vltima perfectio non potest contingere nisi adeptis vltimum suum finem: finis autem hominis beatitudo est: sicut igitur nemo in terris beatus est; ita nec perfectus.

QVIN auget illud etiam difficultatem, quod non solum in sacris
Gen. 17. litteris aliqui appellantur perfecti, sed etiam Deus iubet hominem esse perfectum: dixit enim Abrahæ: *Ambula coram me, & esto perfectus.* *est.* Cum

& Dominus noster; *Estote perfecti sicut & Pater vester cœlestis perfectus est.* Cum autem Deus nihil homini præcipiat impossibile, esse autem perfectum impossibile sit in hac vita: mirum videri potest quo modo id Deus præcipiat homini. Adiice, quòd Beatus Paulus nec gratia Dei nec vllius virtutis præstantia inferior Noë, negauit se esse perfectum, ita scribens ad Philippenses capite tertio: *Non,* inquit, *quod iam acceperim, aut iam perfectus sim; sequor autem si quo modo comprehendam in quo & comprehensus sum à Christo Iesu. Fratres, ego me non arbitror comprehendisse. Vnum autem, quæ quidem retro sunt obliuiscens, ad ea vero quæ sunt priora extendens me ipsum, ad destinatum persequor, ad brauium supernæ vocationis Dei in Christo Iesu.* *Matth. 5.*

24 B. Augustinus in libro De Perfectione iustitiæ contra Cælestium hanc difficultatem exoluit: nec tātum hanc, sed illam quoque, Quomodo in sacris litteris nonnulli appellentur immaculati, innocentes, irreprehensibiles & sine peccato; cùm alibi scriptura doceat neminem viuere sine peccato, scriptum enim est in libro Ecclesiastę cap. 7 *Non est homo iustus in terra qui faciat bonum, & non peccet:* & Ioannes dixit; *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est.* & Dominus Apostolos suos docuit orare, dicendo; *Dimitte nobis peccata nostra.* Hæc igitur quomodo intelligēda sint, docens Augustinus, ita scribit: *Horum testimoniorum scripturæ, aliqua currentes exhortantur vt perfectè currant; aliqua ipsum finem commemorant quo currendo pertendāt. Ingredi autem sine macula non absurdè etiam ille dicitur, non qui iam perfectus est, sed qui ad ipsam perfectionē irreprehensibiliter currit, carens criminibus damnabilibus, atque ipsa peccata venialia non negligēs mundare eleemosynis. Hoc enim iter nostrum quo tendimus ad perfectionem, munda mundat oratio: munda est autem oratio qua veraciter dicitur: Dimitte nobis debita nostra; vt dum reprehenditur quod non imputatur, sine reprehensione, hoc est sine macula, noster ad perfectionem cursus habeatur: in qua perfectione, cum ad eam peruenerimus, iam non sit omnino quod ignoscendo mundetur.* Hæc B. Augustinus. *August.* *1. Ioan. 1.* *Luc. 11.* *Matth. 6.*

25 ERGO perfecti dicuntur, auctore Augustino, non qui iam habent perfectionem, sed qui ad eam consequendam perfectè currunt. Ideo autem perfectio præcipitur homini, non quod eam in hac vita possit habere, sed vt eam spectando & desiderando perfectè currat ad eius consecutionem. Nam ipsemet Augustinus paulò ante ea verba quæ posui, sic ait: *Cur non præciperetur homini perfectio quamuis eam in hac vita nemo habeat? Non enim rectè curritur, si quo currendum est, nesciatur: quomodo autem sciretur, si nullis præceptis ostenderetur? Sic ergo curramus, vt comprehendamus. Omnes enim qui perfectè currunt, comprehendunt. Non sicut in agone theatrico, vbi omnes quidem currunt, sed vnus accipit palmam. Curramus credendo, sperando, desiderando: curramus corpus castigando, & eleemosynas in dandis bonis, malisque ignoscendis hilariter ex corde faciēdo, & currentium vires vt adiuuentur orando: & sic audiamus præcepta perfectionis, ne currere negligamus ad plenitudinem caritatis.* Hactenus ex Augustino.

Quinque modis dici aliquos perfectos etiã in hac vita.

26 SED nos breuiter ac distinctè (scilicet more scholastico) propositam quæstionem enodemus. Quinque modis aliqui possunt appellari perfecti, etiam in hac vita, licet non sint vsquequaque & omnino perfecti. Primo modo dicũtur aliqui perfecti comparatione aliorum qui sunt imperfecti: nam in militia Christi quidam sunt quasi tyrones & nouitij milites, alij verò tanquam veterani: Illi nominantur imperfecti in via Domini, hi autem perfecti. Vnde sectatorum Christianæ disciplinæ tres distinguuntur gradus; vnus Incipientium, alter Proficientium, tertius Perfectorum. Sanè B. Paulus inter Christi sectatores, alios quidem perfectos, alios verò imperfectos agnoscebat: & his quidem opus esse lacte tanquam infantibus, illos verò solido cibo ali, quippe qui exercitatos habent sensus ad discretionem boni & mali. Et inter hos Paulus loquebatur sapientiam. *Cum deberetis magistri esse propter tempus* (ait Paulus scribens ad Hebræos cap. quinto) *rursum indigeris vt vos doceamini quæ sint elemẽta exordij sermonum Dei: & facti estis quibus lacte opus sit, non solido cibo, Omnis enim qui lactis est particeps expers est sermonis iustitiæ: parvulus enim est. Perfectorum autem est solidus cibus; eorum qui pro consuetudine, exercitatos habent sensus ad discretionem boni ac mali.*

Tres gradus sectatorum Christianæ disciplinæ.

1. Cor. 2.

27 ALTERO modo dicuntur aliqui perfecti, non simpliciter, sed ea tantum perfectione quæ exigitur in hac vita, & cuius hæc vita capax est, non ea quæ post hanc vitam in cœlis erit, omnibus numeris absoluta. Perfectio autem huius vitæ in eo maximè posita est, vt perfectè curratur ad consequendam illam cœlestem perfectionem. Perfectè autem currere in via Domini, est, non solum non retrogredi, aut insistere, sed nec lentè & remissè ingredi, verum quanta maxima fieri potest contentione illuc properare. Quocirca Paulus scribens ad Phi lippenses, capite tertio, cùm dixisset se non esse perfectum, subiungit: *Quotquot ergo perfecti sumus, hoc sentiamus.* Prius dixerat se non esse perfectum, & mox non modo se, sed alios quoque nominauit perfectos. Verum illud: *Quotquot perfecti sumus*, idem significat (vti B. Augustinus in libro De Perfectione iustitiæ contra Cœlestium interpretatur) atque: *Quotquot perfectè currimus, hoc sapiamus*, scilicet, quod nondum perfecti sumus; vt illic perficiamur, quò perfectè adhuc currimus. Perfectio igitur huius vitæ in eo est, vt semper magis ac magis in studio virtutũ proficiamus, & *Qui iustus est, iustificetur adhuc*, Nam vt scriptum est Prouerb. 4. *Iustorum semita, quasi lux splendens, procedit & crescit vsque, ad perfectam diem.*

Augustin.

Apoc. vl.

28 TERTIO modo dicuntur perfecti aliqui non tam per sese, quàm ratione status in quo sunt: quemadmodum Christiani dicuntur perfecti comparatione Iudæorũ, quia status Christianismi perfectus est, Iudaismi autem erat imperfectus: atque hoc modo etiam Religiosi nominantur perfecti comparatione Secularium. Quarto modo dicuntur aliqui perfecti, quòd studeant virtuti, non quolibet modo, sed perfectè; nec mediocriter & vulgariter, sed eximiè, singulari

gulariter, omni studio, & quãta maxima fieri potest cura & diligentia, supremumque virtutis gradum concupiscunt & sectantur, & heroicam quandam cuiusque virtutis excellentiã amplectuntur. Quinto modo dicuntur perfecti, quibus non sat est præcepta Dei seruare, sed præterea colunt Euangelica Christi consilia. Hi sunt qui se castrauerunt propter regnum cœlorum: Qui vendiderunt omnia quæ habebant, & dederunt pauperibus, quò expeditius & alacrius Christum sequerentur: Qui se totos aliorum hominum arbitrio & iudicio propter Christum permiserunt & dicarunt, vt illi omnes ipsorum vitæ rationes ordinent, regant ac moderentur: denique, Qui abnegarunt semetipsos, & sublata cruce sua Christum secuti sunt. Verum his de perfectione hominis in hac vita breuiter disputatis reuertamur ad Noë.

Matth. 19.

Ibidem.

Matth. 16.

29 PRÆTER hoc encomiũ Noë paucis verbis hic à Mose comprehensum, extant aliis in locis sacrarum litterarũ locupletissima eius viri præstantiæ testimonia & præconia. Apud Ezechielem capite 14. hæc dixit Dominus: *Si fuerint tres viri isti in medio populi istius, Noë, Daniel & Iob: ipsi iustitia sua liberabunt animas suas: filios autem suos & filias suas non liberabunt, sed terra desolabitur.* Quibus verbis simul exaggerat Deus inexpiabilem Iudæorum impietatem, & singularem sanctitatem atque gratiam qua Noë plurimum valebat apud Deum. Namque illorum verborum hæc est sententia: Tanta est Iudæorum impietatis & scelerum grauitas & acerbitas, & vsque eo illis sum infensus & iratus, vt si Noë, ceteroqui vir apud me gratiosissimus, filium haberet in isto populo, mihique pro eo supplicaret, nõ essem tamen eum exauditurus. Cur autem tres illi viri præcipuè nominati sint, declarat Hieronymus super illum locum Ezechielis; & Augustinus super Psalmum 132. & libro 2. Quæstionum Euangelicarum, quæst. 44.

Laudes Noë ex aliis scripturæ locis.

Locus Ezechielis c. 14.

Hieronym.

Augustin.

30 EIDEM Noë hoc encomium perhibetur in libro Ecclesiastici capite 44. *Noë inuentus est perfectus, iustus & in tempore iracundiæ factus est reconciliatio. Ideò demissum est reliquum terræ, cùm factum est diluuium. Testamenta seculi posita sunt apud illum, ne deleri possit diluuio omnis caro.* Hæc verba cursim exponenda sunt. Cùm dicitur: *Noë perfectus, iustus*, alluditur ad id quod de eo scripsit Moses Genesis 6. *Noë inuenit gratiam coram Domino, fuitque iustus atque perfectus in generationibus suis, cum Deo ambulauit.* Nec emphasi caret illud: *Inuẽtus est perfectus*: significat enim, vnum ipsum & solum inter omnes sui temporis homines fuisse iustum, quasi Deus quærens in vniuerso illo genere hominum aliquem qui iustus esset, nullum alium nisi vnum Noë inuenerit, sicut ipse dixit illi: *Te vidi iustum coram me in generatione hac.*

Locus Ecclesiastici cap. 44.

Gen. c. 7.

QVOD autẽ sequitur: *In tempore iracundiæ* (vel vt est Græcè ὀργῆς, id est, *iræ factus est reconciliatio*, hoc significat: Cũ Deus adeo esset iratus hominibus illius tẽporis vt omne genus hominũ delere vellet; Noë sua iustitia & innocentia obtinuit à Deo, vt ipse cum paucis diluuij

cladem euadens, conseruaret seminarium generis humani. Pro vocabulo illo *reconciliatio* Græcè est, ἀποκαταλλάγμα, significans pretiũ quo quid emitur, aut redimitur: vt Noë sua sanctitate & innocẽtia, quasi quodam pretio apud Deum genus hominum ab interitu redemerit: Vnde subditur: *Ideo dimissum est reliquum terræ.* hoc est, propter Noë qui inuenit gratiam apud Deum, relictæ sunt in orbe terrarum reliquiæ aliquæ humani generis, per quas rursus post diluuium repararetur genus hominum. Nam illud, *reliquum*, substantiuè positum est pro eo quod est, *reliquiæ.* & illud: *terræ*, datiui casus est, vt sit sensus: *Ideo*, id est, Propter Noë qui factus est reconciliatio, *dimissum est reliquum terræ*: id est, Derelictæ sunt in terra aliquæ hominum reliquiæ. In verbis autem quæ sequuntur: *Testamẽta sæculi posita sunt apud illum.* vocabulum, *testamenta*, significat fœdus & pactum; & positũ est plurale pro singulari. Et illud, *sæculi*, positum est pro adiectiuo seculare, id est, æternum, & omni seculo duraturum. Et his verbis alluditur ad id quod narratur libro Geneseos capite octauo, Noë transacto diluuio egressum arca ædificasse altare Domino, & obtulisse super eo holocausta: quæ Deus dicitur odoratus in odorẽ suauitatis, id est: adeo fuisse ei accepta, vt promitteret se nequaquam vltra maledicturum terræ propter hominem. Eámque promissionem pacto confirmauit, addito eius pacti signo, arcu scilicet cœlesti, qui apparens in nubibus, vnde periculum diluuij videri posset imminere, certiores promissionis ac fœderis diuini homines faceret.

Gen. 9.

Locus Pauli ad Hebræos c. 11.

31 MAGNIFICA quoque laus est Noë, quam ei tribuit B. Paulus in capite 11. Epistolæ ad Hebræos, ita de eo scribẽs: *Fide, Noë responso accepto de ijs quæ adhuc non videbantur, metuens, aptauit arcam in salutem domus suæ, per quam damnauit mundum, & iustitia, quæ per fidem est, hæres est institutus.* Quorum verborum velut in transcursu attingẽda est interpretatio. Noë igitur, ait Paulus, cùm nullum vẽturi diluuij indicium esset, nec vlla coniectura aut suspicione id futurũ esse præsagiri posset; cúmque omnes eius temporis homines voluptatibus atque deliciis indulgerent: ipse Deo venturum diluuium denũcianti, sine dubitatione vlla credidit, arcamque Dei iussu construxit, qua se suámque familiam ex illo diluuij exitio seruauit. *Per quam* (inquit Paulus) *damnauit mundum.* Et quidem illud *per quam*, si referatur ad fidẽ Noë, significat incredulitatem eorum hominum damnatam esse ex comparatione fidei Noë, dum, ceteris permanentibus incredulis, & pereuntibus: solus ipse credidit, & euasit. Sin autem illud, *per quam*, referatur ad arcam, hæc erit illorum verborum sententia: per arcam à se constructam damnauit Noë mundum, quia illi videntes virũ probum Deique cultorem arcam aduersus imminens diluuium fabricare, nec sic quidem crediderunt, quocirca per arcam damnati sunt, quia nisi Noë arcam fabricasset, non vtique illi auditi, & non crediti diluuij fuissent rei.

32 QVOD autem subditur: *Et iustitiæ quæ per fidem est, hæres est institutus:*

tus: sic exponit Theophylactus: lucratus est, seu nactus est Noë vt iustus videretur apud Deum, quod iustitiæ nomen & laudem fides ei largita est: quasi dicat, Noë credendo Dei oraculo, hoc lucratus est, vt testimonio Dei iustus appellaretur. Verum mihi congruẽtior videtur eorum verborum explanatio quæ est in commentario eius loci apud Caietanum. Nam quia ceteris omnibus diluuio pereuntibus, solus Noë, quia iustus erat, cum suis seruatus est, scitè dicitur à Paulo fuisse hæres iustitiæ, scilicet maiorum suorum & priscorum patrum, quorum iustitia quasi hæreditaria ad vnum Noë deuenit, & penes eum seruata est.

Theophylactus in c. 11. epistolæ ad Hebræos.

Caietanus in Paulum.

33 NON est tacendum eiusdem Noë præconium à B. Petro posterioris Epistolæ capite secundo traditum, verbis quidem exiguum, verum sententia amplissimum. Sic enim ait: *Et originali mundo Deus non pepercit, sed octauum Noë iustitiæ præconem custodiuit, diluuium mundo impiorum inducens,* Appellat Petrus mundum originalem, homines, qui fuere ante diluuium, quod ea fuerit quasi prima ætas & pueritia mundi, origini & primordiis mundi vicina. Dicitur autem Noë octauus, non ab Adamo; fuit enim ab eo decimus, sed inter eos qui per arcam seruati sunt à diluuio: alij enim fuerunt septem, & ipse octauus. Cur autem Petrus nominauerit Noë iustitiæ præconem, supra exposuimus in Præfatione huius libri.

Locus Petri cap. 2. epist. 2.

Mundus originalis.

34 SED concludamus laudationem Noë, his addẽdo quæ de eo prodit Iosephus, primo libro Antiquitatum: nam cùm de improbitate hominum eius temporis commemorasset, de Noë subtexuit hæc: *Noë autem facta eorum molestè & indignè ferens, suadebat vt in melius voluntates & opera sua commutarent. Verum cum videret illos sibi non parere, totosque vitiorum dulcedini succumbere, veritus ne se suamque familiam interimerent, secedens cum suis in aliam regionem migrauit. Tum Deus viri iustitia delectatus, non eius solum sæculi homines extremæ malitiæ damnauit: sed cum decreuisset vniuersum genus humanum extinguere, aliudque nouum & à vitijs purum instaurare, diluuio illud hominum aboleuit vniuersum. Noë autem solus est seruatus, diuino oraculo viam euadendi & rationem edoctus.*

Iosephus.

Et genuit tres filios, Sem, Cham, & Iapheth.

VERS. 10.

35 CIRCA hæc verba illud tantum videtur hoc loco annotandum quia Moses suprà postremis verbis quinti capitis dixit fuisse quingentorum annorum Noë, cùm genuit hos tres filios, & quia post eorum generationem per annos centũ reliquos vsque ad diluuiũ, nullũ generasse aliũ filiũ legitur, ex eo colligit B. Chrysostomus, Noë vsque ad quingentesimum ætatis suæ annum coniugio abstinuisse, vitamque egisse cœlibem. Nam si antè duxisset vxorem, etiam antè filios pro-

Admirabilis continentia Noë.

Chrysostomus. hom. 24. in Genes.

creasset: Sicut autem tardè cœpit vacare generationi filiorum, sic statim vt eos genuit, per illos centum annos qui superfuerunt vsque ad diluuium, operā dare liberis intermisit. Quamobrem vehementer miratur Chrysostomus, summisque laudibus effert tantam eius viri continentiam, præsertim autem in prima illa mundi ætate, qua ætate, vti coniugio & inseruire generationi filiorum, non modo honestum & laudabile, sed propè necessarium ducebatur: ad idque incitari etiam is poterat exemplo eorū qui inter maiores suos sanctissimi fuerant Deoque carissimi, Seth dico & Henoch; si quidem illi ante centesimum annum vel paulò amplius vxores habuerunt, filiósque generarunt. Admirabilior insuper Noë continentia ostenditur ex comparatione ceterorum eiusdem seculi hominum, qui laxatis cupiditatum frenis, ad omne genus libidinum & obscœnitatum præcipites ruebant.

SED audiat lector Chrysostomum: is enim supradicta verba; *Genuit Noë tres filios, Sem, Cham & Iaphet* explanās: *Non sine causa*, inquit, *diuina scriptura & tempus & numerum filiorum iusti huius nobis designauit: nimirum latenter insinuare voluit excellentem multiplicémque eius virtutem. Superius enim dicens Noë fuisse quingentorum annorum cum hos tres filios genuit, satis nos docuit summam continentiæ illius magnitudinem tunc fuisse, cum tantæ intemperantiæ dediti essent omnes homines eius temporis, tantaque salacitate omnes ætates ad malum ruerent. Audistis enim scripturam dicentem: Vt vidit Dominus quod impletæ sunt malitiæ super terram, & nullus non cogitaret diligenter in corde suo à iuuentute: Vbi manifestè declarat quod & iuuenes vincebant grandiores natu: & senes nihilo minus quàm iuuenes insuiebant: & ad malum multa procliuitate propensa erat ætas etiam malorum inexperta. Vt igitur discamus, quemadmodum ceteris omnibus tantam insaniam & rabiem libidinis præse ferentibus, iustus ille manserit solus continentiæ virtutem strenuè seruans, donec ad quingentesimum annum peruenit, idcirco dixit Scriptura, Noë cum esset quingētorum annorum, genuisse tres filios, Sem, Cham & Iaphet. Considera quantæ fuerit virtutis in tantam temporis longitudinem concupiscentiæ rabiem refrenare, viamque longè diuersam ab alijs ingredi: nec solum ab illicito coitu se cohibere, sed etiam à legitimo & inculpato.* Hæc Chrysostomus. 36

INSIGNE igitur fuit exemplum castitatis Noë (propter quam fortasse is tantopere Deo placuit) primo, quòd tam tardè incœperit generare, scilicet cum quingentorum esset annorum. Deindè, quod tam cito ab vsu coniugij & filiorum generatione vacauit: non enim plures his tribus filios genuisse legitur. Eat nunc hæreticus & impudenter clamitet impossibile esse homini vitam agere cœlibem: quasi pauca eiusmodi continentiæ habeamus exemplā non solum tempore legis euangelicæ, sed etiam tempore legis Mosaicæ, quin etiam ante legem Mosis. Certè vnum hoc exemplum Noë ad coarguendam istorum impudentiam satis esse deberet. Si enim potuit Noë per quingentos annos castè viuere, cur etiam nunc per centum annos quanta. 37

Non esse homini impossibile agere vitam cœlibem.

(quanta est, summùm, vita hominis) non possit, quispiā castè viuere?

38 QVAMQVAM illud quoque hoc loco satis probabiliter dici posset, Noë ante quingentesimum vitæ annum, & vxorem habuisse & genuisse filios; sed eos tamen propterea tacitos præteriri in sacris litteris quia fuerint omnes ante diluuium aut naturali, aut violenta morte sublati, hos autem tres solos superstites fuisse diluuio, ac per eos vniuersum genus hominum propagatum & multiplicatum esse. Sed cur, dicet aliquis, illis centum annis qui post generationem istorum trium filiorum superfuerunt vsque ad diluuium, nec ipse Noë, nec vllus filiorum eius aliquem filium genuisse traditur? Equidē reor incompertam esse mortalibus eius rei causam; nisi forte quasi diuinando iuuet dicere, diuino consilio id esse factum, quod sciret Deus, si plures filios Noë genuisset, eos futuros exemplo ceterorum hominum impios atque improbos, ob idque diluuio fuisse perituros; quod sanè summo Noë mœrori ac dolori fuisset. Aut quod multum augescente ac multiplicata progenie Noë, maior quàm oportebat futura esset turba hominū qui ex diluuio per arcā seruandi fuissent. De ordine autem tēporis quo generati sunt isti tres filij Noë, hoc est, quis primus natu fuerit, quisve secūdus aut postremus, alio loco disputabitur.

Corrupta est autem terra coram Deo & repleta est iniquitate. VERS. 11.

39 HÆc verba explanans Hugo, ad hunc modum scribit: *Totum hoc de corruptione hominum illius temporis sæpius repetit & inculcat Moses ad augmentum sceleris ostendendum & iustam iram vindicis. Quod dicit: coram Domino, notat personam iudicis, scilicet Deum scire vt iudicem, qui nescire dicitur rem, nisi cum probata coram eo fuerit: etsi enim per se sciat, nescit tamē ad vindictam. Hoc autem facinus ita erat manifestum, vt nulla egeret probatione. Vel coram Domino. qui peccatum eorum attendebat. Ipsi enim ita negligenter peccabant, vt nec peccatum esse reputarent.* Sic Hugo. *Hugo in Annotat. in Genesim.*

CAIETANVS autem eadem verba pertractās: *Perpende*, inquit, *progressum peccati. Primo enim fuit & declinatio & deprauatio filiorum Dei ex concupiscentia: deinde multa malitia hominis: & demum corrupta est terra.* Vsque ad corruptionem animorum progressa describitur malitia hominum, vt omnino irreparabiles fuisse mali eorum hominum mores intelligātur: Et hoc coram supremo iudice, qui testis est veritatis intimæ. Insinuatur autem maxima corruptio animorum ex corruptione terræ: significatur enim tanta fuisse animorum corruptio, vt ea in terram etiam sit effusa: quasi non solum corrupti fuerint homines interius secundum sensus & affectus, sed exterius etiam secundum externas actiones & opera, quæ adeo vitiosa & corrupta fuerint, vt etiam terram, id est, loca in quibus fiebant infecerint, polluerint atque corruperint. *Caietanus in Genesim.*

ILLVD igitur: *Corrupta est terra*, intelligi potest de ipsa terra, quam homines corruptè viuendo etiam corrumpebant. Sicut enim propter sanctitatem hominum loca aliqua habitantium, vel rerum quæ inibi tractantur, etiam loca ipsa nominantur & habentur sancta; sic è contrario, propter hominũ flagitia, eorum loca polluta & execrata censentur. Fidem ei rei facit quod in Leuitico capite 18. scriptum est: *Cum masculo*, inquit Dominus, *non commiscearis coitu femineo, quia abominatio est. Cum omni pecore non coibis, nec maculaberis cum eo. Mulier non succumbet iumento, nec miscebitur ei, quia scelus est. Nec polluamini in omnibus his quibus contaminatæ sunt vniuersæ gentes, quas ego eiyciam ante conspectum vestrum, & quibus polluta est terra: cuius ego scelera visitabo, vt euomat habitatores suos. Omnes enim execrationes iustas fecerunt accolæ terræ qui fuerunt ante vos, & polluerunt eam.* Vel vocabulum terræ potest hic intelligi & accipi pro homine, vel per Synecdochen, vt positum sit continens pro contento; id est, terra pro hominibus inhabitantibus terram: vel vt ipse homo sit dictus terra; nam sicut paulò supra appellatus homo est caro, quia totus planè carnalis factus erat: sic nunc (vt interpretatur Chrysostomus) appellatur terra, quia totus erat terrenus, id est, terrenorum bonorum & voluptatum cupiditatibus affixus. 40

Chrys. ho. 24. in Genesim.

PRO illo *corrupta*. Hebraicè est verbum *Sachath*, significans dissoluere, destruere, corrũpere. Et Lyranus quidẽ atque Tostatus istiusmodi corruptionem terræ interpretantur fuisse propter vitia carnalia cuiuslibet generis, etiam quæ nefanda sunt & contra naturam, quæ id temporis latissimè ac validissimè regnabant. corruptela vero animi maximè cernitur in vitio nefando, in quo maximè corrumpitur ordo & institutio naturæ referentis coitum ad generationem prolis: quem ordinem omnino peruertit & corrumpit qui eiusmodi vtitur coitu qui ad generationem prolis referri non potest, sed is suscipitur solius voluptatis, & eius, quidem impurissimæ ac vitiosissimæ fruendæ causa. 41

Lyranus Tostatus in Genesim cap. 6.

IN eo quod subditur: *Et repleta est iniquitate*, pro vocabulo *Iniquitate*. Hebraicè est *Chamas*, quæ vox significat fraudem, rapinam, violentiam, subuersionem & oppressionem. Illud autem *coram Domino* interpretatur Tostatus, id est, publicè, quasi in conspectu Dei & cœli & terræ, publicè enim peccabant sine vllo pudore. Id quod exprobrauit Deus Iudæis per Isaiam capite tertio: *Peccatum suum*, inquit, *quasi Sodoma prædicauerunt, nec absconderunt.* Sic in secundo libro Regum, capite 12. comminatus est Deus per Nathan Dauid: *Tollã*, inquit, *vxores tuas in oculis tuis, & dabo eas proximo tuo, & dormiet cum eis in oculis Solis huius.* id est, palam, & vidente cuncto Israele. Vel illud; *coram Domino*, significat summam irreuerentiam & ingratitudinem eorum hominum erga Deum, qui cum crederẽt Deum præsentem ipsis esse, eorúmque non solùm facta, sed etiam abditas animi cogitationes intimósque recessus cernere, nihilominùs tamen impudenter ac irreuerenter peccabãt. Peccare enim seu corrumpi in oculis Dei, videtur 42

Tostatus.

signi

significare, eum, qui memor sit Dei, quique sibi eum præsentem putet, ipsum tamen offendat. Sunt enim alij qui peccant prorsus immemores Dei, quique vt ait Dauid, *non proposuerunt Deum ante conspectum suum.* *Psalm. 53.*

Cumque vidisset Deus terram esse corruptam (omnis quippe caro corruperat viam suam, &c. VERS. 12.

43 LICET Deus videat omnia etiam priusquam fiant; in sacris tamen litteris dicitur tunc Deus videre peccata hominum, cum ea vult & statuit punire. Tunc enim peccata dicuntur venire ante oculos & in conspectum & in memoriam Dei, cum ea Deus meritis ac debitis pœnis vindicare decernit. Prius enim quàm puniat Deus, videtur similis aut dormienti, aut ignoranti: vnde dicitur excitari, & exurgere, & animaduertere, quia cum punit quod antea non puniebat, similis videtur expergiscenti & aduertenti. Quemadmodum infra capite 18. dixit Deus: *Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum multiplicatus est, & peccatum eorum aggrauatum est nimis. Descendam & videbo vtrum clamorem qui venit ad me, opere compleuerint; an non est ita, vt sciam.* Quamobrem cùm aliquid vellemus à Deo puniri, quotidiano & vulgari sermone dicere solemus: Videat Deus & iudicet: non quod ignoremus id videri Deo, sed quod optemus id à Deo videri ad puniendum. Sic igitur hoc loco dicitur Deus vidisse quod omnis terra corrupta erat, & quod omnis caro corruperat viam suam: quia decreuerat non amplius differre tantorum scelerum vindictam, sed quamprimum ea supplicio diluuij punire. Deus quando dicitur videre peccata hominum.

44 QVOD sequitur: *Omnis caro corruperat viam suam.* explanans Ambrosius, ita scribit: *Carnem hic posuit Moses pro homine terreno, in quo carnis illecebra viam eius corruperat. Qui si intellexisset, quod munus accepisset à Deo, non vtique passus esset vt caro obstaret animæ virtutibus. Itaque corrumpendæ etiam animæ caro fuit causa, quæ velut origo & locus quidam est voluptatis: ex qua velut à fonte prorumpunt concupiscentiarum malarumque passionum flumina, lateque exundant: quibus demergitur animæ velut excusso gubernatore remigium, cum ipsamet mens velut quibusdam tempestatibus & procellis victa, loco suo cedit. Pulchrè autem ait: Quia homo naturæ suæ viam corrumpit. Nam via sua in Paradiso erat, in illo beatitudinum tramite, in illo virtutum flore, in illa incorruptibili gratia: quam viam terrenis inquinauit vestigiis. Alij habent: Viam ipsius. hoc est, Dei. Hoc solet verbo Domini declarari.* Sic Ambrosius. *Amb. 5. lib. de Noë & Arca, cap. 5.*

45 SED illius vocabuli, *via*, vt frequentissimus, sic amplissimus & per quam varius est in sacris litteris vsus. Significat enim vitam hominis, studia, mores, instituta, opera, consuetudines, sæpissimè autem id nominis pro lege Dei vsurpatur, quo modo putant quidam hic accipi, Quid significet vocabulum via.

vt sit sẽsus, *omnis caro* id est, omnis homo *corruperat viã suã* id est, violauerat legem sibi à Deo datam, non quidẽ legem Mosis aut aliam positiuam, quæ nulla eo tempore fuit, sed naturalẽ, præsertim verò quantum ad concupiscentiam carnis, & vexationem atque oppressionem proximi. Alij interpretantur illos corrupisse viam suam, quantum ad naturalem rationem coitus, scilicet, cum feminis generandæ prolis causa. Illi enim abutebantur coitu contra naturam, facientes id quod Paulus scribit ad Rom. 1. *Feminæ eorum immutauerunt naturalem vsum, in eum vsum qui est contra naturam. Similiter autem & masculi relicto naturali vsu feminæ exarserunt in desideriis suis inuicem, masculi in masculos turpitudinem operantes.* Quin etiam putant quidam tantam fuisse turpitudinem libidinis animorumque corruptelam, vt masculi non solum cum masculis, sed etiam cum brutis miscerentur.

Lyranus. ADDIT præterea Lyranus, (id nẽpe mutuatus ex Hebræis) etiam 46
animalia corrupisse viam suam: quippe vnius speciei animalia cum animalibus diuersarum specierum miscebantur, quod mihi tamen non fit verisimile. Animalia enim habent naturalem propensionem ad vnum aliquid præfinitum ipsis & determinatum à natura: quo fit vt nisi ab homine vel instigata vel condocefacta, non appetant coitum eorũ quæ diuersæ sunt speciei. At homo qui præditus est intellectu & voluntate, quæ sunt vniuersalia & indeterminata principia agendi, potest variare naturalem suam propensionem, & prout sibi visum & libitum fuerit, agere.

VERS. 13. *Dixit Dominus ad Noë: Finis vniuersæ carnis venit coram me: repleta est terra iniquitate à facie eorum, & ego dispердam eos cum terra.*

HÆc est postrema comminatio Dei, multò etiam grauior & vehementior prioribus. Nam primo dixerat: *Non permanebit Spiritus meus in homine in aternum:* nihil explicans de pœna qua volebat hominẽ plectere. Deinde indicauit pœnam, addẽs: *Delebo hominem.* sed non expressit: quomodo & quando id futurum esset. Hic verò vtrumque aperit: tempus quidẽ, dicens: *Finis vniuersæ carnis venit coram;* modum autem, adiiciens: *Dispердam eos cum terra:* scilicet immenso penè aquarum diluuio vniuersam terram altissimè obruens cunctaque quæ in ea erant disperdens. Nam paulò infra hoc ipsum enucleatius dicens: *Ecce,* inquit, *ego inducam aquas diluuij super terram, vt interficiam omnem carnem in qua spiritus vitæ est subter cœlum, & vniuersa quæ in terra sunt consumentur.*

HORRENDVM sanè est incidere in manus Dei viuẽtis, & Deum 47
qui diu clementissimè supplicium distulit, perseuerãtia & acerbitate

sce

lerum tandem ad supremam vindictam quasi compellere. Verè horribilis est huiusmodi comminatio Dei deliberatè & asseueranter dicentis se non amplius parciturum, sed debitis pœnis flagitia punieturum: tunc enim nullus est deprecationi, nullus miserationi locus. cùm enim mensuram quandam impleuerint peccatores, ita vt sint completæ iniquitates eorum, quemadmodum de Amorrhæis dixit *Gen. 15.* Dominus: tunc nullum est diuinæ animaduersionis effugium, nec aliud supereſt nisi damnatio. Vnde & Iudæis per Ezechielem dicebat Deus, *Finis venit: &c.* & subdit: *Non parcam, nec miserebor.* & Ieremiæ dixit, *Tu noli orare pro populo hoc, quia non exaudiam te.* Et rursus, *Si steterit Moses & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum.* Illud: *Dixit Deus ad Noë,* apertè significat Deum locutum esse cũ Noë: sed quo genere locutionis sit vsus, obscurum & incertum est. Potuit enim fieri vt ea locutus sit Deus per interiorem & spiritualem locutionem, id est, per reuelationem intellectualem, quemadmodum fere loquebatur cum Prophetis, vel per apparitionem in somno, vel per Angelum aliquẽ sub aspectabili forma humani corporis loquentem.

Ezech. 7. Ierem. 7. Infra 15.

48 ILLVD: *Finis vniuersæ carnis venit coram me.* Hebraismus est, hoc significans: statutum est apud me delere vniuersam carnem, vel imponere finem malitiæ hominum delendo eos cũ omnibus quæ possident, quæq; sunt super terram. Pro eo quod habet Latinus interpres *finis,* LXX. Interpretes verterunt *tempus.* Sed Aquila & Symmachus similiter vt noster Interpres transtulerunt: ille, Τέλος, id est, Finis, hic Πέρας, id est, Terminus. Sed omniũ harum translationum eadem est sententia. Nam illud: *Tempus venit vniuersæ carnis.* hoc sonat: Aduenisse supremum tempus puniendi hominum scelera, nec vlterius prorogatum iri eorum vindictam.

49 ILLVD igitur: *Finis vniuersæ carnis venit coram me:* significat vel generalem omnium hominum cladem & totius terræ excidium, vt hoc loco, vel maximum hominum maximæq; partis terræ exitium. Siquidem hũc eundẽ sermonẽ Domini vsurpasse beatum martyrem Euthicium, prænunciantem ingentẽ cladem & innumerabiles calamitates tunc imminentes propter aduentum & sęuitiam Longobardorum, narrat B. Gregorius vltimo capite libri tertij Dialogorum. *S. Gregor.* Placuit autem eius verba hic adscribere. Cum enim commemorasset de quadam visione Redempti Ferentinæ ciuitatis episcopi sibique familiarissimi, cumq; eundem rogasset vt sibi eam visionem apertius explanaret, subdit hæc: *Aiebat ille, se quadam die, dum parochias suas ex more circuiret, peruenisse ad ecclesiam beati Euthicij martyris. Aduesperascente autem die, stratum fieri sibi iuxta sepulchrum martyris voluit, atque ibi post laborem quieuit. cum nocte media, vt asserebat, nec perfectè vigilare poterat, nec dormire, sed depressus (vt solet) somno, grauabatur quoque pondere vigilans animus: atque ante eum beatus martyr Euthicius astitit, dicens, Redempte, vigilas? Cui respondit, Vigilo. Qui ait; Finis venit vniuersæ carnis, finis venit vniuersæ carnis, finis venit vniuersa carnis. Post quam trinam* *Euthicius Martyr.]*

vocem visio martyris, quæ mentis eius oculis apparebat, euanuit. Tunc vir Dei surrexit, seque in orationis lamentum dedit.

Prodigia & portenta in cælo visa in gruente Lõgobardorũ persecutione.

MOX *autem illa terribilia in cœlo signa secuta sunt, vt hastæ atque acies* 50
igneæ ab Aquilonis parte viderentur. Mox effera Longobardorum gens de vagina suæ habitationis educta, in nostram ceruicem grassata est, atque humanum genus quod in hac terra præ nimia multitudine quasi spissæ segetis more surrexerat, succisum aruit. Nam de populatæ vrbes, euersa castra, concrematæ Ecclesiæ, destructa sunt monasteria virorum ac feminarum, desolata ab hominibus prædia atque ab omni cultore destituta, in solitudine vacat terra, nullus hanc possessor inhabitat: occupauerunt bestiæ loca quæ prius multitudo hominum tenebat. Et quid in alijs mundi partibus agatur ignoro. Nã in hac terra in qua nos viuimus, finem suum mundus iam non nunciat, sed ostendit. Tanto ergo nos necesse est instantius æterna quærere, quanto à nobis cognoscimus temporalia fugisse. Despiciendus à nobis hic mundus fuerat, etiam si blandiretur, si rebus prosperis demulceret animum: At postquam tot flagellis premitur, tanta aduersitate fatigatur, tot nobis quotidie dolores ingeminat: quid nobis aliud quàm, ne diligatur, clamat? Hæc Gregorius.

SEQVITVR: *Repleta est terra iniquitate à facie eorum.* Hoc de ex- 51
trema hominum eius temporis improbitate ac malitia sæpius hic repetitur atque inculcatur, quo vehementius exaggeraretur immanitas scelerum & æquitas diuinæ vindictæ tanto supplicio ea flagitia vindicantis. Illud, *Repleta est terra*, emphasim habet, hoc est; ad summum vitiorum perducta, & impleta est peccatorum mensura, vt sit quasi hic sensus: Quoniam isti homines nihil aliud sibi quàm flagitia proposuerunt, ego quoque nihil aliud mihi proposui quàm eorum cladem, vastitatem, exitium. Illud, *à facie eorum*, Hebraismus est, & idem significat atque, *ab ipsis*, sicut Septuaginta Interpretes reddiderunt? vel vt expressit paraphrasis Chaldaica, *propter mala sua opera*. Ambrosius legit: *Repleta est terra iniquitatibus suis.*

Quomodo Deus per diluuium perdiderit terram.

SED circa illa verba: *Disperdam eos cum terra*: vel vt habẽt Septua- 52
ginta, *Disperdam eos & terrã*. vel vt alij vertunt, *Disperdam eos de terra*. quæritur quomodo Deus per diluuiũ terram perdidit? Sed facilè respondetur, terram non fuisse destructam quantum ad substantiam, sed quantum ad ornatum eius qui est in superficie ipsius, proueniens ex decore plantarum, & ex pulchritudine ædificiorum: vel quantum ad diminutionem suæ fertilitatis; salsis enim Oceani aquis diu tota perfusa & obruta, sterilior exinde fuit, id est, nec tam vberes, nec tam salubres fructus proferens: vel quia (vt tradunt Hebræi) superficies terræ ad trium palmorum altitudinem diluuio tabefacta, cõsumpta, & in aquam cõuersa est. In illa verò exteriori parte terræ potissimum vigebat germinãdi vis & facultas terræ. Sed cur supplicium hoc Dei ad terram duntaxat pertinuit, nec attigit aquam? An quia terra tantum vsque ad illud tempus infecta & contaminata fuerat hominum flagitiis? nec dum enim homines mare intrauerant, nondum inuenta fuerat ars nauigandi: ex quà sicut multa bona extiterunt, ita propter homi-

num vel insatiabilem auaritiam, vel insanam dominandi cupidinem, ferinamve crudelitatem innumerabilia mala redundarunt. In altero autem generali iudicio & exitio mundi in consummatione seculi futuro, quod non per aquam vt hoc, sed per ignem fiet, nõ tantùm terra sed & aqua purificabitur propter innumera hominum scelera vsque ad eam diem in aquis patrata.

TERTIA DISPVTATIO.

Vtrum omnes qui diluuio perierunt, æternis quoque inferni supplicijs damnati fuerint.

53 SED est postremo loco (quæ claudat hunc librum) grauis illa nec iniucunda cognitu, certè hunc ad locum maximè pertinens tractanda quæstio: Vtrum omnes illi qui diluuij aquis demersi corporalem vitam perdiderunt; etiam spiritalem & æternam perdiderint. Namque aliquos eorum qui diluuio perierunt, damnationem inferni euasisse, grauis auctor significat Hieronymus in Traditionibus Hebraicis in Genesim, tractans illa verba Domini quæ sunt apud Mosen capite sexto Geneseos secundum lectionem Hebraicam. *In Hebræo*, inquit, *scriptum est: Non iudicabit Spiritus meus homines istos in sempiternum quoniam carnes sunt. Hoc est: Quia fragilis est in homine conditio, non eos ad æternos seruabo cruciatus; sed hic illis restituam quod merentur. Ergo non seueritatem, vt in nostris codicibus legitur, sed clementiam Dei sonat, dum peccator hic pro suo scelere visitatur.* Hæc Hieronymus. Sed idem pluribus & apertioribus verbis id ipsum confirmat in primum caput prophetæ Nahum super illa verba: *Quid cogitatis contra Dominum.* Hoc modo scribens: *Si vobis videtur crudelis, rigidus & cruentus, quod in diluuio genus deleuit humanum, super Sodomã & Gomorrham ignem & sulphur pluit, Ægyptios demersit fluctibus, Israelitarum cadauera prostrauit in eremo: scitote eum ideo ad præsens reddidisse supplicia, ne in æternum puniret. Certè aut vera sunt quæ prophetæ loquuntur aut falsa: si vera sunt quæ de seueritate eius videntur dicere: ipsi dixerunt: Non iudicabit Dominus bis in idipsum in tribulatione: sin autẽ falsa sunt, & falsum est hoc quod dicitur: Non consurget duplex tribulatio, falsa est ergo & crudelitas quæ in lege descripta est. Quod si verum est, vt negare non poterunt, dicente Propheta: Non iudicabit Dominus, &c. ergo qui puniti sunt, postea non punientur: si autem illi postea punientur, scriptura mentitur, quod dicere nefas est. Receperunt ergo & qui in diluuio perierunt, & Sodomitæ, & Ægyptij, & Israelitæ in solitudine, mala sua in vita sua.* Sic ex B. Hieronymo. Si igitur Deus propterea illos homines tẽporali supplicio Diluuij punire voluit, ne sempiternis post hanc vitam eos puniret supplicijs, hinc fit credibile multos eorũ hominũ æterna supplicia euasisse.

Hierony.

Gen. 19. Exo. 14. Num. 26.

Rupertus

VERVM apertissimè hoc ipsum sentit & tradit Rupertus libro quarto Commẽtariorum in Genesim, capite 16. his verbis scribens: *Sciendum est triforme vnius Trinitatis esse iudicium: primum videlicet quo diabolus de cœlo deiectus est: & vltimum quo idem diabolus cum suis angelis & malis hominibus in ignem æternum est mittendus: præterea medium hoc quo diluuium mundo inducitur: & hoc quidem vt tempore vel ordine, sic & qualitate medium est. Etenim primo & vltimo iudicio soli reprobi feriuntur, & soli electi seruantur: isto autem medio nec soli electi conseruantur, nec soli reprobi suffocantur. Credendum quippe est aliquos hoc diluuio periisse: quorum eodem periculo mortis, peccatum deletum sit, iuxta quod scriptum est: Non vindicabit Deus bis in idipsum plerosque tamen ex eis, vtpote impios, ab illo temporali* Dent. 32. *aquarum diluuio ad æternum transisse incendium, iuxta quod scriptũ est: Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima. De his autem qui superfuerunt tam magna Dei gratia reseruati, cùm tres tantum filij Noë fuerint, vnus reprobus extitit: & ex omnibus illis tribus maxima reproborum sylua succreuit.* Sic Rupertus. 54

LICET etiam hoc argumentari ex tribus propositionibus, quibus probatis, videtur cõcludi quod intẽditur ab istis. PRIMA PROPOSITIO, Christus post mortem suam secundum animam descendens ad inferos, iis qui inibi erant prædicauit Euangelium. Non videtur hæc propositio magna indigere probatione; cùm eam perspicuè tradat sanctus Petrus prioris Epistolæ cap. tertio illis verbis: *In quo & his qui in carcere erant spiritibus veniens prædicauit, qui increduli fuerant aliquando, quando expectabant Dei patientiã in diebus Noë, cum fabricaretur arca.* Et cap. quarto eiusdẽ Epistolæ: *Propter hoc*, inquit, *& mortuis euangelizatum est.* Atque ea verba Petri, plurimi & grauissimi Patres de vero descẽsu animæ Christi ad inferos eiusq; prædicatione in eo loco, interpretati sunt: sicut Athanasius in libro De incarnatione Verbi, & in Tractatu aduersus Appollinarium, & in Sermone aduersus omnes hæreses, & in Epistola ad Epictetum, cuius ex ea Epistola commemorat verba Epiphanius in Hæresi 77. Eadẽ fuit sentẽtia Hilarij in Psal. 118. (super illis verbis: *Quando consolaberis me?* & in Psal. 141. in Cõmentario eius loci: *Educ de custodia animã meã.* & Nazianzeni in Oratione de Pascha, Epiphanij in Hæresi 45. Hieronymi super illis verbis Zacharię capite 9. *Tu quoque in sanguine testamenti tui, &c.* & super illud Oseæ cap. 13. *Morsus tuus ero inferne.* Cyrilli in libro De Recta fide ad Theodosium, & in libro 12. in Ioan. cap. 36. Damasceni libro tertio De Fide Orthodoxa, c. 29. & in Sermone: Quod vita defuncti & sacris operationibus & viuorum beneficiis iuuẽtur, vt alios quàmplurimos his recentiores in præsentia omittam. 55

Athanasius. Epiphan. Hilarius Gregorius Nazian. Epiphan. Hieronym. Cyrillus Damascen.

ALTERA PROPOSITIO. Prædicatio Christi apud inferos fructuosa fuit, & profuit iis qui eam audierunt, si nõ omnibus, multis tamen: profuit, inquam, ad liberationem eorum ex inferno. Sententiam huius propositionis Beda in cõmentario illius loci Petri attribuit Hilario: nam etsi nomen eius tacet, verba tamen quæ inibi memo- 56

Prædicatio Christi apud inferos vtilis. Beda ex Hilario. Epiphan.

memorat, Hilarij sunt super Psalmum 118. Epiphanius certè non videtur id abnuere in hæresi 46. ita scribens: *Venit Christus in mundum, & descendit in infernum, vt ijs quidem qui olim ipsum cognouerũt, & ab ipsius Deitate non aberrauerunt, verum propter errores in inferno detenti sunt, indulgentiam largiretur: his quidem qui in mundo sunt, per pœnitẽtiam; his verò qui in inferno, per misericordiam.* Nec ab ea sententia videtur abhorruisse auctor Commentariorum in Epistolas Pauli, qui vulgo nominatur & putatur Ambrosius. Nam in 10. Caput Epistolæ ad Romanos super illa verba: *Quis descendet in abyssum? Omnis*, inquit, *quicumque viso Saluatore apud inferos sperauit de illo salutem, liberatus est, Petro id testante,* 1. Pet. 4. *cum dixit: Propter quod & mortuis euangelizatum est.* Similia idem auctor scribit explanans illa Pauli verba quæ sunt in Epistola eius ad Ephesios capite quarto: *Quod autem ascendit, quid est nisi quia & descendit, &c. Triumphato*, inquit, *diabolo descendit Christus in cor terræ, vt ostensio eius prædicatio esset mortuorum, & quotquot eius cupidi essent, liberarentur.* 57

Ambros.

B. AVGVSTINVS ex eo quod Petrus dixit Actorum secundo Christum solutis doloribus inferni suscitatum esse à Deo, argumentatur, Christum, cùm eius anima descendit ad inferos, non nullos eorum qui cruciatibus inferni torquebantur, liberasse. Verba Augustini in libro 12. De Genesi ad litteram, capite 33. hæc sunt: *Christi animam venisse vsque ad ea loca in quibus peccatores cruciantur, vt eos solueret à tormentis, quos esse soluendos occulta sua iustitia iudicabat, non immerito creditur. Quomodo enim aliter accipiendum sit quod dictum est: Quem Deus suscitauit à mortuis solutis doloribus inferorum, non video, nisi vt quorundam dolores* Philip. 2. *apud inferos eum soluisse accipiamus ea potestate qua dominus est, & cui omne genu flectitur, cœlestium, terrestrium & inferorum: per quam potestatem etiam illis doloribus quos soluit, teneri non potuit.* sic Augustinus. Peccatores autem qui cruciantur in inferno, non alios intelligere licet quàm pœnis inferni damnatos: & horum tamen nonnullos putat Augustinus à Christo esse liberatos. 58

Augustin.

TERTIA PROPOSITIO Prędicatio Christi apud inferos cum aliis profuit, tum præcipuè multis eorum qui Noëtico diluuio interierunt. Hæc propositio fidem capit ex confirmatione superiorum. Nam si prædicatio Christi apud inferos profuit his qui eam audierunt; ea verò prædicatio præcipuè facta est ad eos qui perierunt diluuio (siquidem hos tantum nominatim memorat Petrus quibus apud inferos Christus prædicauit) hinc efficitur, prædicationem Christi multis eorum qui diluuij aquis demersi sunt profuisse. Lyrano certè fit admodum probabile, nonnullos eorum hominum qui prius non crediderunt Noë venturum diluuium prænuncianti, posteâ ingruente atque incipiente diluuio credidisse & pœnitentiam egisse, eoque dignos fuisse vt Christo ad inferos descendente inde liberarentur: non quidem ex inferno damnatorum (quippe qui instante morte pœnitentiam egerant) sed ex limbo patrum. Si quis obiiciat,

Christi prædicatio apud inferos an præcipue profuit illis qui Noetico diluuio interierunt.

Lyranus.

diluuium repente & ex improuiso aduenisse: nam vt dixit Dominus Luc.17. *Quando edebant & bibebant, venit diluuium, & perdidit omnes:* Respondet ad hoc Lyranus, principium Diluuij fuisse repentinum & improuisum, & subito occupasse valles & plana terræ, non tamen montes: quocirca qui in excelsis locis habitabant, non eos statim obruit diluuium: quippe incrementum eius, vt narrat scriptura, quadraginta dies & quadraginta noctes durauit.

Gen.c.7. Caietanus.

60 CAIETANVS denique magna asseueratione idem prodidit verba illa Petri in suis Commẽtariis exponens: *Ex eo*, inquit, Caietanus, *quod tantum meminit Petrus eorum qui increduli fuerunt tempore Noë, significatur ipsum non esse locutũ de prædicatione Christi, qua is manifestauit apud inferos se ipsum esse Messiam & conuicit tam Dæmones, quàm incredulos homines: huiusmodi enim prædicatio communis fuit omnibus apud inferos; hæc autem de qua loquitur Petrus, peculiaris describitur his qui fuerunt tempore Noë vnde insinuatur eam prædicationem fuisse fructuosam. Et ad hoc faciunt verba illa: Quando expectabatur Dei lõganimitas: vt hinc intelligamus, illos non fuisse incredulos simpliciter, id est, sine vera Dei fide; sed fuisse incredulos Noë dicenti diluuium imminere: cum hac autem incredulitate expectasse Dei longanimitatem; hoc est, confisos Dei longanimitate putasse non venturum vniuersale diluuium.* Hæc Caietanus. Atque hæc fere sunt quibus fides astrui possit eorum opinioni, qui putant non omnes qui periere diluuio, inferni pœnis damnatos esse: sed nonnullos eorum incipiente diluuio conuersos esse ad Deum, & suorum scelerum pœnitentes, ea per illud Diluuij supplicium patienter ab ipsis susceptum expiasse: aut si omnes illi decesserunt impœnitentes, postea tamen Christo in infernum descendenti & prædicanti credentes, inde per infinitam Christi potentiam & misericordiam esse liberatos.

1.Pet.3.

Omnes qui perierunt diluuio æternæ damnationis fuisse reos.

61 AT ENIM VERO perparum hæc sententia meo iudicio probabilitatis habet. Etenim tribus modis fingi potest, multos eorum qui diluuio interierunt, non esse suppliciis inferni damnatos: aut quia, licet plerique eorum ac fermè omnes improbi essent, nonnulli tamen viri erant probi ac iusti: sed quia hi erant paucissimi, sceleratorum autem hominum innumerabilis erat turba, idcirco diuina scriptura more suo generaliter locuta est, dicens omnes illius temporis homines nequissimos ac sceleratissimos fuisse. Aut dici posset, licet prius omnes fuerint improbi, ad extremum tamen ingruente diluuio, horribili eius aspectu commotos esse ad pœnitentiam & tum propter pœnitentiam ab illis ritè actam, tum propter patientiam qua illam calamitatem vt flagitiis suis meritam debitamque susceperunt ac pertulerunt, æternæ mortis damnationem euasisse. Aut denique illud quoque fingere licet; etsi omnes illi in diluuio infecti peccatis, & obnoxij æternæ damnationi sint mortui; postea tamen Christo ad inferos descendente ac prædicante, prædicationem ac fidem eius amplexatos; æternæ salutis fuisse participes. His igitur tribus modis fingi potest, aliquos eorum qui diluuio perierunt, secundum animam saluos

saluos fuisse. Sed nihil horum trium aut verum est, aut etiam verisimile: ergo opinio illa vt planè improbabilis abiicienda est.

62 AC primô quidem cum venit diluuium, non fuisse in terris præter Noë & familiam eius alios viros iustos, tripliciter cõfirmatur. Sed præmonendus est lector, remoueri ab hac disputatione infantes, nec ad præsens nisi de adultis qui ratione iam & libero arbitrio fungebantur, disputari. Nam si quid fuit etiam ante diluuium simile quodammodo Christiani baptismi, aut Iudaicæ circumcisionis, per cuius ad infantes applicationem, siue per fidem ea re adumbratam atque testatam mundarẽtur infantes à peccato originali (quod iam pridem in Theologorum scholis receptum & probatum video) simillimum vero est multos de infantibus qui periere diluuio (vt qui liberati essent à peccato originali) fuisse saluos. Plurimi enim erant filij posterorum Seth, qui etsi à maiorum suorum probitate ac pietate multum degenerauerant, eoque diluuij exitio comprehensi sunt, antiqua tamen ratione, rituque purgandi infantes à peccato originali, à maioribus suis religiosè custodita, eos in suis purificandis infantibus esse vsos minimè dubitandum est. De solis igitur adultis hæc suscepta est disputatio.

Non fuisse tẽpore Diluuij aliquos iustos præter eos qui seruati sunt in Arca.

63 QVOD autem præter Noë & qui in Arca seruati sunt nõ fuerint alij eo tempore innocentes ac iusti, satis apertè ostendit scriptura capite sexto libri Geneseos, narrans fuisse communem omnium eius seculi hominum malitiam, solumque Noë inuentum fuisse iustum: generaliter enim ait, tunc cunctam cogitationem humani cordis intentam fuisse ad malum omni tempore, & quod *omnis caro corruperat viam suam.* & hanc vnam causam reddit cur vniuersum genus hominum Deus voluerit delere diluuio, quod omnes nequissimi & scelestissimi essent. Generales verò huiusmodi sententias scripturæ, adhibitis exceptionibus restringere & coarctare non licet, nisi cùm eiusmodi exceptiones ex aliis scripturæ locis elici possunt; aut cùm ratio docet opus esse talibus exceptionibus, quod sine illis generales scripturæ sententias, si omnino generaliter acciperentur, aliquid manifestè falsum vel absurdum consequeretur. Deinde si alij fuissent homines iusti, illi quoque similiter vt Noë seruati essent à diluuio: hanc enim scriptura reddit causam cur Deus alios omnes homines perderit, Noë autem seruauerit, quod illi, essent improbi, hic verò iustus. Et verò, consentaneum rationi est, quod Abraham dixit Deo, *Non est hoc tuum, Domine, qui iudicas omnem terrã, vt occidas iustum cum impio, fiat queiustus sicut impius.* Denique hoc etiam firmatur auctoritate B. Augustini, qui in libro 15. de Ciuitate Dei, cap. 24. scribit; singulari consilio & prouidentia Dei factum esse, vt quo tempore diluuium euenit, eo tempore nullus superesset, præter Noe vir iustus, quique non esset dignus diluuij supplicio puniri. *Nec frustra,* inquit Augustinus, *creditur sic factum esse diluuium, iam non inuentis in terra qui non erant digni tali morte defungi, qua in impios vindicatum est.*

64

Gen.17.

Augusti.

Sine causa dici multos eorum qui perierãt diluuio extrema vita sua esse cõuersos ad Deũ.

ALTER verò modus supradictam opinionem defendendi, mihi 65 quidem certè perquam infirmus videtur. Dicunt isti, omnes illius seculi homines prius quidem fuisse improbos: sed ad extremum, scilicet incipiente iam diluuio, se ad Deum conuertisse, & pœnitentiam egisse. eaque ratione saluos esse factos. At enim si hoc isti vel aliquo scripturę testimonio, vel nobilium Doctorum auctoritate, vel firmis rationibus aut coniecturis probarent, haberent sanè fidem, nec reclamantibus nobis diceretur: Cum autem nihil horum afferant isti ad id probandum, quis non videt gratis & temerè id ab ipsis dici, & planè figmentum esse? Omnino cum quæstio incidit, vt aiunt, de facto, id est, cùm quæritur vtrum aliquid factum sit necne, non satis est demonstrare id fieri potuisse: multa enim fieri possunt quæ nunquam facta sunt, & multa certo aliquo tẽpore & loco & à certis personis facta sunt, quæ non alio quolibet tempore & loco nec à quibuslibet aliis personis facta esse ostendi potest. Oportet igitur vt quod aliquo tempore vel loco factum esse dicitur, id eo tempore & loco factum esse, grauibus testimoniis aut probabilibus argumentis confirmetur. Nam si lubet isto modo fingere, simili ratione fingere licebit multos de Sodomitis cœlesti igne consumptis esse saluos, quod illi dum igni pluere cernerent, iamque incendio corriperentur ipsi, resipuerint, & pœnitentiam egerint. Idem quoque finget aliquis de Ægyptiis mari Rubro demersis, necnon & de iis quos vna cum Dathan & Abiron dehiscens terra viuos absorbuit. Scitè dixit Aristoteles: Indecorum esse Philosopho quicquam in Philosophia sine ratione opinari, nedum affirmare. Et ego indignum esse Theologo & graui sacrarum literarum tractatore dixerim, opiniones quæ nihil per se habent probabilitatis adamare, & suo patrocinio defendendas suscipere. Quamquam ego pium animi sensum eorum qui aliquos de iis qui perierunt diluuio saluos fuisse putant, minimè damno: sed quod magis rationi & doctrinæ sacrarum literarũ sit consentaneum, id nunc inquiro, & perpendo.

Exodi 14. *Numer.* 16.

Aristo. lib. 8. Phys. tex. 15.

RESTAT tertius modus eandem sententiam exponendi, atque 66 propugnandi: qui quoniam perplexior est quàm superiores, longiorem in eo tractando & refutando, ponere orationem necesse est. Aiunt igitur quidam omnes qui diluuio interierunt, fuisse improbos & in flagitiis suis ad extremum vsque spiritum permansisse, eóque inferni suppliciis fuisse addictos: sed posteà tamen Christo apud inferos prædicanti credidisse, & per eius misericordiam atque indulgentiam participes æternæ salutis esse factos. Hanc ego sententiam quo fortiùs oppugnem ac demoliar, & planè falsam esse peruincam, faciundum mihi esse duxi vt generatim doceam, & grauissimis testimoniis validisque rationibus probem, per Christi ad inferos descensum, ex iis qui tartareis pœnis damnati erant, nullum fuisse liberatũ.

HOC nempe B. Gregorius & Venerabilis Beda tanquam certum 67 Ecclesiæ & disciplinæ Catholicæ dogma tradiderunt. Scribens enim B. Gregorius

B. Gregorius ad Georgium presbyterum & Theodorum diaconum Ecclesiæ Constantinopolitanæ (est autem Epistola hæc Gregorij in libro sexto Epistolarum num. 179.) Sic ait: *Post discessum vestrum, dilectissimis filijs meis diaconibus narrantibus agnoui, quod dilectio vestra dixisset, omnipotentem dominum Saluatorem nostrum Iesum Christum ad inferos descendentem, omnes qui illic confiterentur eum Deum, soluisse atque à pœnis debitis liberasse. De qua re volo vt fraternitas vestra longè aliter sentiat. Descendens quippe ad inferos, solos per suam gratiam liberauit, qui eum & venturum esse crediderant, & præcepta eius viuendo tenuerant. Constat autẽ quia post incarnationem Domini nullus ex his etiam saluari potest qui fidem illius tenent, & vitam fidei non habent: quia scriptum est, Confitentur se nosse Deum, factis autem negant: & Ioannes ait, Qui dicit quia nouit eum, & mãdata eius non custodit, mendax est: Iacobus quoque frater Domini scribit, dicens: Fides sine operibus mortua est. Si ergo fideles nunc sine operibus bonis non saluãtur, & infideles ac reprobi sine bona actione Domino ad inferos descendente saluati sunt: melior illorum sors fuit qui incarnationem Domini minime viderũt, quàm horum qui post incarnationis eius mysterium nati sunt. Quod quantæ fatuitatis sit dicere, ipse Dominus testatur discipulis dicens: Multi reges & Prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt. Sed ne dilectionem vestram in mea disputatione immorer: quid de hac hæresi Philaster in libro quem de Hæresibus scripsit, dixerit, cognoscat. Cuius hæc verba sunt: Sunt hæretici qui dicunt Dominum in infernum descendisse, & omnibus post mortem etiam ibidem se nunciasse, vt confitentes ibidem saluarentur: cum hoc sit contrarium dicenti prophetæ Dauid: In inferno autem quis confitebitur tibi? & Apostolus, Quotquot sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: Cuius verbis beatus quoque Augustinus in eo libro cõcordat quẽ de Hæresibus scripsit: Hæc itaque omnia pertractantes nihil aliud teneatis, nisi quod vera fides per catholicam Ecclesiam docet: quia descẽdens ad inferos Dominus illos solummodo ab inferni claustris eripuit, quos viuentes in carne per suam gratiam in fide & bona operatione seruauit. Quod enim per Euangelium dicit: Cum exaltatus fuero à terra omnia traham ad me ipsum, omnia, videlicet electa: nam trahi ad Deum post mortem non potuit, qui se à Deo male viuendo separauit.* Hæc Gregorius.

Neminem eorũ qui supplicio inferi damnati erant, fuisse per Christi descensum ad inferos liberatum. *Tit.* 2. *1. Ioan.* 2. *Iacob.* 2. *Matth.* 13. *Philaster. Psal.* 6. *Rom.* 2. *Augustin. lib. de Hæresib. nu.* 79. *Ioan.* 12.

68 BEDA verò in Commentariis suis super illum Petri locum, cùm commemorasset sententiã cuiusdam auctoris (significat autem Hilarium, vt supra diximus) dicentis Christum apud inferos etiam incredulis prædicasse exhortationem & consolationem, subiungit hæc, *Et hæc ille dixerit: Sed Catholica fides habet, quia descendens ad inferna Dominus, non incredulos inde, sed fideles tantummodo suos educens, ad cœlestia secum regna perduxerit: neque exutis corpore animabus, & inferorum carcere inclusis, sed in hac vita vel per se ipsum, vel per suorum exempla, siue verba fidelium quotidie viam vitæ demonstret.* Sic Beda. *Beda.*

69 DAMASCENVS libro tertio De Fide Orthodoxa, cap. 29. *Descendit*, inquit, *in inferna Christi anima deificata, vt quemadmodum ijs qui erãt in terra, iustitiæ sol ortus est, sic & eis qui sub terra in tenebris & in vmbra* *Damascenus.*

mortis sedebant, lux fulgeret & vt quemadmodum in terra euangeliz auerat pacem, captiuis remissionem, cœcis visum, & his qui crediderunt, factus est causa salutis æternæ, incredulis autem infidelitatis improperium & redargutio: sic & his qui in inferno: vt ipsi omne genu flectatur, cœlestium terrestrium & infernorum. Quibus verbis significat Damascenus, prædicationē Christi non omnibus qui in inferno erant profuisse, sed fidelibus tantum: infidelibus autem potius fuisse exprobrationem & confusionem.

Heb. 5.

Philip. 2.

Oecumen.

70 OECVMENIVS autem in Commentariis suis explanans illum Petri locum (ex quo loco & huius disputationis tractandæ capta est occasio, & eius explicandæ magna ex parte difficultas existit) ait Christum apud inferos prædicasse, sed eos tantum inde eduxisse, qui ante aduentum eius ita iustè pieque vixerant, vt sine dubio credituri fuissent Christo, si eorum tempore Christus ad ipsos venisset. Nec sanè putandum est Oecumenium ita loqui de istis vt de impiis Tyriis & Sodomitis loquitur Dominus Matth. 11. dicens eos, si talia vidissent miracula qualia viderant Iudæi, credituros & pœnitentiam acturos fuisse: neque enim hi fide futuræ Christi incarnationis, nec bonis moribus ita se præparauerant, vt idonei ac digni essent venientem Christum recipere: sed de iis qui crediderunt Christum venturum, & ita vixerant, vt si eorum tempore venisset Christus, eum Messiam credituri fuerint.

Gregorius Nazianzenus.

71 ET huius sententiæ facit Oecumenius etiam Gregorium Nazianzenum: cuius verba in Oratione secunda de sancto Paschate secundum translationem Billij sic habent: *Si in infernum Christus descendat, simul descēde. Ea quoque mysteria cognosce, quæ Christus illis designauit: quod duplicis descensus consilium, quæ ratio fuerit, vtrum omnes sine vlla exceptione aduentu suo saluos fecerit, an illic quoque eos duntaxat qui crediderunt?* Hæc Nazianzenus; cuius illud extremum (*qui crediderunt*) pro eo accepit Oecumenius, quod est (qui credidissent) id est, qui sic in terris vixerant, vt si Christus eorum tempore venisset & eis prædicasset, haud dubiè credituri fuissent. Nicetas autem in suo scholio super illa verba Nazianzeni, ad contrariam magis sententiam Nazianzeni verba deflectit, ita scribens: *Chrysostomus ipse affirmat neminē in inferno à Christo salutem accepisse, nisi qui salute dignus esset, cum ex hac vita decessisset. Sed fortasse*, inquit, *qui tunc in inferno crediderunt, salute digni habiti sunt. Cuiusmodi quiddam de Ethnico Platone in Patrum historijs circumfertur, eum prædicanti Christo apud inferos ex infidelibus primū omnium credidisse: sed hoc verum sit nec ne, lectoris iudicio est relinquendum.* Sic Nicetas. Ipse etiam Billius in hanc propensus opinionem, eodem inclinat Naziānzenum. Nam in quadam nota, quam post Nicetæ prædictum scholium subiicit: *Videtur*, inquit, *Nazianzenus illis verbis alludere ad id quod ait Petrus prioris Epistolæ suæ capite tertio, Christum his qui in carcere erant prædicasse. Ex quo loco suspicatur Nazianzenus, Christum ita cum ipsis egisse, vt eos qui ad ipsius aduentum, fidem eius amplexi sint, in cœlum duxerit: eos vero qui fidem ipsi habere noluerunt, in pœnis reliquerit.* Hæc Billius.

Nicetas.

Chrysost.

Billius interpres Nazianzeni.

SED

SED ne hoc lector ignoret, monendus est in supradictis Nazianzeni verbis pro eo quod Billius vertit qui (*crediderunt*) Græcè apud Nazianzenum non esse πιςεύσαντας, quod sonat, qui crediderunt; sed esse participium præsentis temporis, πιςεύοντας, significans credētes, aut, quia vim habet interdū præteriti imperfecti, eos qui credebant, nisi forte illud (*credentes*) vicem gerat nominis, idem significans atque, fideles, seu fide imbutos & præditos: & secundum hanc interpretationem plana esset verborum Nazianzeni sententia. Cum enim apud inferos duo essent genera hominum, alterū fidelium, qui cum recta & viua fide ex hac vita migrauerant: alterum infideliū: Christus in infernum descendens fideles inde liberauit, infideles autem ibi dereliquit.

Augustis.

72 BEATVS porrò Augustinus in Epistola 99. quam scripsit ad Euodium, hanc ipsam versans quæstionem, peruariè disputat: & licet multa in dubio relinquat, attamen illud denique sine dubitatione videtur affirmare, Christum descendisse ad inferos, & doloribus inferni solutos aliquos inde liberasse; nec eos fuisse sanctissimos illos Patriarchas, Abraam, Isaac, Iacob, Mosen, Dauidem; hos enim in doloribus inferni fuisse, respuit animus credere. Si enim pauper ille Lazarus post mortem ab Angelis in sinum Abrahæ, id est, in locū quietis & iucunditatis plenissimum deductus & receptus est: quanto verius creditu est, præstātissimos illos Patriarchas ab omni dolore vacuos, & in summa pace & tranquillitate fuisse constitutos? Adscribam hic verba Augustini, *Sed quia*, inquit, *euidentia testimonia scripturæ & Christum ad inferos descendisse, & dolores inferni soluisse commemorant, nulla causa occurrit cur illo credatur venisse Saluator, nisi vt ab eius doloribus saluos faceret: sed vtrum omnes quos in eis inuenit, an quosdam quos illo beneficio dignos iudicauit, adhuc requiro. Fuisse tamen eum apud inferos, & in eorum doloribus constitutis hoc beneficium præstitisse non dubito. Vnde illis iustis qui in sinu Abrahæ erant cùm ille in inferna descenderet, nondum quid contulisset inueni, à quibus eum secundum beatificam præsentiam suæ diuinitatis nunquam video recessisse. Nam in Paradiso atque sinu Abrahæ, etiam antea iam erat beatificante sapientia, & apud inferos iudicante potentia. Vbi enim non est, nullo loco obsessa diuinitas?* Hæc Augustinus.

Luc. 15.

73 IN his autem Augustini verbis duo sanè videntur animaduersione digna; Alterum est, quod Augustinus non audet statuere qui fuerint illi qui doloribus inferni à Christo soluti sunt: negat fuisse eos qui erant in sinu Abrahæ, scilicet illi ab omni dolore & cruciatu liberi erant: eos autem qui tartareis cum diabolo cruciatibus torquebantur, fuisse à Christo solutos, non audet dicere Augustinus. Verum erant alij inter hos quasi interiecti & medij quos asseueranter dicere possumus fuisse doloribus inferni à Christo exolutos, eos dico qui purgatorio igne ad tempus cruciabantur: vt ab omni labe peccati penitus expiati ac purificati, inde ad quietas sanctorum sedes, siue Abrahæ sinum trāsirent. Alterum verò in verbis Au-

gustini dignum obseruatione est,iustos qui erant in sinu Abrahæ, 74
fuisse ante Christi aduentum per diuinitatis eius præsentiam beatificatos:quod equidem interpretor non de plena & perfecta beatitudine,quæ in clara Dei visione consistit, hanc enim nulli mortalium contigisse ante Christi aduentum merito creditur:sed de quietissima quadam & iucundissima vita & beatitudine, tanta nempe, quantam maximam homini in eo statu versanti, citra illam cœlestem & diuinam beatitudinem concedi fas est.

SED enim,nec his,quæ dixerat,planè acquiescens Augustinus,eo 75
tandem disputando,delabitur,vt locum illum Petri interpretandum putet nõ de prædicatione Christi apud inferos facta, sed de ea quam ipse vel per se ipsum,cùm homo in terris visus est,& cum hominibus conuersatus est;aut ante suum in terras aduentum,etiam ante Diluuium,per Prophetas suos, verbique sui præcones, qui nulla mundi ætate nulli fuerunt,fecit fierîue mandauit. Hanc verô interpretationem eo probabiliorem iudicauit Augustinus, quòd secundum eam non cogeretur ipse fateri per Christi ad inferos descensum fuisse aliquos pœnis infernalibus absolutos, quod vt crederet, ægrè in animum inducere poterat. Sic autem scribit Augustinus: *Considera ne forte totum illud quod de conclusis in carcere spiritibus qui in diebus Noë non crediderant, Petrus dicit, omnino ad inferos non pertineat, sed ad illa potius tempora,quorum formam ad hæc tempora transtulit.Illa quippe res gesta, forma fuerat futurorum, vt ij qui modo non credunt Euangelio, dum in omnibus gentibus ædificatur Ecclesia, illis intelligantur esse similes qui tunc non crediderunt, cùm fabricaretur arca. Illi autem qui crediderunt per baptismum & salui fiunt,illis comparentur, qui tũc in eadem arca salui facti sunt per aquam. Vnde ait:Sic & vos simili forma baptisma saluos facit. Ad hanc igitur formæ similitudinem cetera etiam de incredulis coaptemus, & non suspicemur quod apud inferos ad faciendos fideles atque liberandos, Euangelium prædicatum sit,vel adhuc etiam prædicetur, quasi & ibi sit Ecclesia constituta.* Hæc Augustinus. Verum de Patrum testimoniis, quibus probandum suscepimus neminem eorum qui suppliciis inferni damnati erant, fuisse per Christi ad inferos descensum inde liberatum, quæ adhuc memorauimus,ea lectori satis esse possunt.

Baruch.3.

Probatur rationibus neminẽ damnatorum inferni suppliciis, cum Christus descendit ad inferos fuisse ab eo liberatum.

SEQVITVR vt idem(quemadmodum suprà secundo loco posi- 76
tum est)nonnullis rationibus confirmemus,quanquã argumentari, quod per se satis pateat & sit euidens, videri fortasse cuipiam possit superuacaneum. Omnino, illud vehementer labefactat eorum qui contra sentiunt opinionem, quod necesse sit istos dicere, Christum apud inferos vel prædicasse tantum his qui fuerant increduli tempore Noë, vel prædicasse omnibus qui suppliciis inferni plectebantur: at nulla potest reddi probabilis ratio cur illis duntaxat qui fuerant tempore Noë,prædicare Euangelium,& salutem impertire Christus voluerit, omissis aliis innumerabilibus, qui nec impietate nec improbitate illos superauerant. Sin autem prædicauit Christus Dominus

nus omnibus carcere inferni inclusis ac damnatis;aut dedit illis sufficiens auxilium quo ad Deum conuerti possent,aut non dedit:si non dedit: frustra illis prædicauit, & sine vllo prorsus effectu; nam sine Dei auxilio non solum illi qui in malo erant obfirmati, sed nec ij qui sunt in hac vita ad bonum atque ad malum flexibiles, adduci ad pœnitentiam & salutem vllo modo possunt.Quod si dicãt fuisse à Christo datum illis omnibus auxilium sufficiens ad conuersionem; quomodo non omnes illi fuere ad Deum conuersi? Quamobrem deuoluentur isti vel inuiti ad hæresim quam narrant & condemnant Philaster & B.Augustinus in libro de Hæresibus,numero 79.eorum qui magnificantes Christi indulgentiam dicebant per eius ad inferos descensum omnes qui inibi erant,eductos & liberatos.

77 QVOD autem,si omnibus qui erant in inferno,datum fuisset auxilium sufficiẽs,omnes crediturí fuissent, hinc videtur colligi:etenim duæ res concurrebant, quæ illos ad conuersionem omnino mouerent & adducerent;altera, quod tam optabilem tamque insperatam ex illis pœnis emergendi occasionem sibi oblatam, facultatemque à Christo datam cupidissimè omnes arripuissent & amplexati essent: altera, quod vt penitus crederent vera & certa esse Christi dicta & promissa, efficiebat & planè persuadebat inusitatus & admirandus Christi in ea loca descensus, eiusque incomparabilis maiestas in illis tartareis tenebris supra solis splendorem fulgens; potestas denique atque imperium quod Christus habere se in omnes dæmones præse ferebat.

78 DEINDE si liberauit inferno aliquos homines,cur nõ etiã aliquos dæmones?par enim vtrorũque conditio & causa est; siquidem ambo æquè in malitia & odio Dei sunt obdurati,ambo æternis inferni suppliciis dãnati & mãcipati sunt.Quinimo id magis declarasset potentiam Christi & efficaciã passionis eius, si Dæmonum etiã,non tãtum hominum redemptor fuisset:atque ea ratione manifestũ fuisset latius patuisse & vberiorẽ atque efficaciorẽ fuisse Christi gratiã quàm peccatum Adæ:hoc enim homines tãtum perdidit, illa verò & homines & Angelos perditos seruasset atque liberasset. Si hæc autem videntur, vt sunt,planè incredibilia & absurda, illud quoque iudicari debet absurdum,quod caput & fons est huius absurditatis,per Christi ad inferos descensum aliquos reproborum inferni suppliciis esse absolutos.Nec ad huius rei confirmationem id non facit,quod in libro Ecclesiastici capite 24.prædictum est de Sapientia diuina, id est, de Christo ad inferos descensuro, & eos tantum qui inibi sperabant in ipsum,illuminaturo:*Penetrabo*,inquit,*omnes inferiores partes terræ: & inspiciam omnes dormientes,& illuminabo omnes sperantes in Domino.*

Rom.5.

79 CETERVM quatuor huic nostræ opinioni sacrarum litterarum sententiæ videntur contradicere. Quare perficiendum recta earum interpretatione est,vt nullo modo aduersari nobis videantur. Prima sententia est apud Nahum Prophetam capite primo,quæ iuxta trans-

lationem Septuaginta interpretum sic habet: *Non vindicabit bis in id ipsum in tribulatione:* pro quo vertit Symmachus: *Non sustinebunt impetum secundæ angustiæ:* Theodotio habet sicut nostra versio, *Non consurget duplex tribulatio:* Pagninus reddidit: *Non consurget bis angustia.* Si Deus, inquiunt, non punit bis idem peccatum; ergo peccatorem pro peccato suo in hac vita punitum, non iterum Deus post mortem puniet: quapropter quorum peccata Deus diluuij exitio vindicauit, ea post mortem æternis inferni pœnis nequaquam punivit.

Explicatur locus Nahũ Prophetæ capite primo.

SED hoc testimonium nihil planè opinioni nostræ officere, du- 80
plici responsione ostendemus. Ac primò quidem respõdemus, illius sententiæ Nahum, longè diuersum quàm isti volũt esse intellectum: Loquitur ibi Propheta Niniuitis, aduersus quos præcipuè illud edidit vaticinium, & minatur eis extremum supplicium, dicens Deum vno & extremo supplicio eos puniturũ; ita vt non sit opus futurum alio supplicio ad eos puniendos: quia semel puniti, omnino perdentur, consumentur, ac delebuntur. Talis enim est futura eorum vindicta, vt altera non sit opus. Hanc intelligentiam & verba ipsa clarissimè reddunt, & contextus ipse antecedentium & consequẽtium verborum eandem confirmat. Accedit auctoritas Theodoreti & Theo- 81

Theodoretus.

phylacti ad eundem modum verba illa explanantium. Theodoretus quidem in Commentariis eius Prophetæ super ea ipsa verba: *Adeo,* inquit, *acerbum & exaggeratũ de vobis Deus capiet supplicium, vt non opus sit in vos secundam plagam inferri.* Theophylactus autem super eundem

Theophylactus.

locum ita scribit: *Talis est,* inquit, *potẽtia Dei, vt si aliquem punire pro meritis velit, hoc ipsum simul cumulatè vna plaga perficiat, nec altera vindicta opus habeat, semel omnino ipsum conficiens atque consumens.* Vides lector, illam Nahum sentẽtiam, si vt oportet intelligatur, id est, prout à nobis exposita est, nihil contra nos facere?

SED fac, illorum verborum Prophetæ eam quam isti volunt esse 82
sententiam: sane nihilo magis illa nobis aduersabitur. Esto, significetur illis verbis peccatorem propter idem peccatum non puniri bis à Deo; hoc est, tam in hac vita, quàm post mortem. Sed quæramus ex istis, vtrum id velint intelligi de peccatore suorum peccatorum verè pœnitenti, an de eo qui prorsus impœnitens ex hac vita decedit. Si dicant intelligẽdum esse de peccatore pœnitenti, equidem assentior ipsis: namque peccatori suorum scelerum, vt oportet, pœnitenti, æterna supplicia peccatis eius merita & debita remittuntur, & commutantur cum pœnis temporalibus, vel in hac vita vel post mortem persoluendis: Verum, hoc nihil iuuat causam eorum qui diluuio interierunt, illos enim mortuos esse impœnitentes, tanquam similius vero suprà ostendimus. Sin autem isti contendant, illud Prophetæ dictum etiam de impœnitente peccatore intelligi posse; non solum illis non assentior, sed vehementer repugno. Cùm enim peccatum mortale per se ac secundum legem diuinæ iustitiæ mereatur æternam pœnam, quo modo id, si solo temporali supplicio puniatur, erit, vt

oportet,

oportet, & vt postulat Dei iustitia, punitum? Quare fateri necesse esse præter supplicium temporale peccatoris impœnitentis, manere ipsum æternam pœnam per se respondẽtem & debitam merito peccatorum eius. Nam si solo temporali supplicio peccatum mortale, pro eo ac debet, punitum esset, nulli profecto mortali peccato æterna pœna deberetur: quocirca delaberemur in absurdam & iam pridem ab Ecclesia Catholica explosam atque damnatam opinionem Origenis, arbitrantis omnes reprobos qui tartareis suppliciis torquentur, etiam ipsum Diabolum, aliquando tandem absolutum & liberatum iri; cui tamen apertissimè diuina Scriptura contradicit, clamans ignem inferni & combustionem eius esse inextinguibilem & æternam; & quemadmodum bonorum præmia, ita reproborum supplicia fore sempiterna.

Error Origenis.

Matth. 25.

83 LVBET hanc nostram interpretationẽ illius sententiæ Nahum, confirmare Ruperti auctoritate, qui ad eundem modum illam sententiam exponit in libro tertio Commentariorum in Genesim, capite septimo, ita scribens: *Volunt quidam peccatum Cain, morte corporis fuisse deletum, pro eo quod scriptum est: Non vindicabit Deus bis in id ipsum: sed hæc ratio quàm infirma sit, & ipsa Fides scit, & ipsa Patrum sententia diligentior euidenter adstruit. Hoc enim dictum de illis accipi conuenit, quorum vel ante pœnam, vel in ipsa pœna confessionem Deus accipit: & idcirco post eãdem pœnam temporalem, non illis æternam superadycit; vt verbi gratia latroni qui in cruce confessus est, non iniustè Dominus aperuit Paradisum: quia non vindicabit Deus bis in idipsum. Nam alter latro, de temporali ad æternum transiectus est supplicium. De quo etiam rectè dicas, quia nec in illo vindicabit Deus bis in idipsum. Nam esse vna vindicta benè dicitur, quæ hic incœpta, perficitur in sempiternum.* Hæc Rupertus.

Rupertus.

Luc. 23.

84 ALTERA sententia est B. Petri, quã refert Lucas in Actis Apost. capite 2. Dixit Petrus, Christum fuisse à mortuis suscitatum solutis doloribus inferni: quibus verbis significatur, eos qui doloribus inferni tenebantur, fuisse illis per Christum absolutos atque liberatos. Et hos B. Aug. li. 12. de Genesi ad litteram, cap. 33. dicit fuisse peccatores qui cruciatibus inferni torquebantur. Verum, illam Petri sententiam quatuor modis commodissimè licet ita explicare, vt nihil istis prodesse, aut nobis obesse videatur. Et primò quidem illud Petri dictum referri potest ad Christum dominum; qui propterea dicatur soluisse dolores inferni, quod illuc descendens non potuit more ceterorum illis doloribus tangi, ne dum teneri, quippe qui erat inter mortuos liber: & cum hoc intellectu mirificè congruit quod proximè subiungit Petrus: *Iuxta quod impossibile erat teneri eum ab eo.* Et hanc interpretationem commendat Augustinus in Epistola 99. Soluit igitur Christus dolores inferni, non quod illis fuerit aliquando captus & vinctus, sed quod sua potentia fecerit vt ab illis teneri & capi nullo modo posset. Deinde illa Petri sententia aptissimè potest accõmodari ad eos qui in purgatorio igne versabantur: nam & locus ille pars in-

Locus Petri Act. 2.

Augustin.

Psalm. 87. August.

ferni est,& qui in eo sunt, ad tẽpus cruciantur,& eos,vel omnes vel plurimos Christum cum ad infernum descendit,illis doloribus liberasse creditur.

Duo dolores in animis iustorũ post mortẽ, quos soluit Christus suo ad inferos descẽsu.

TERTIO modo:quia pro vocabulo illo *inferni*,quod habet eo loco Latinus interpres (videtur enim ipse legisse Græce ἅδου, quæ vox infernum significat,Græci codices habent θανάτου,id est,mortis)facile erit intelligere, quomodo Christus descendens ad inferos soluerit dolores mortis,id est,quibus afficitur animus hominis post mortem.Hi autem dolores etiam in iustis & sanctis hominibus, vt minimum,duo sunt;alter,manere animum seiugatum & seiunctum à corpore,quod est contra naturalem animi appetitum;alter,ante Christi aduentum nulli patere aditum in cœlum,sed omnes in inferno detineri.Hos dolores Christus soluit,& liber exiẽs ab inferno,cœlosque conscendens,& triduo quàm mortuus fuerat, anima iterum copulata corpori,ad vitam rediens immortalem. 85

Prouer. 7.

S.Thomas.

Psalm.114.

QVARTO modo dictum illud bellè accommodari potest etiam ad sanctos patres qui erant in limbo siue in sinu Abrahæ. Nam etsi nullis illi propter sua peccata dolorũ cruciatibus eo loco afficiebantur,non poterant tamen sine omni dolore animi esse,propter ardentissimum desiderium quo flagrabant aduentus Messiæ,& videndi faciem Dei;cuius desiderij & spei tam longa dilatio,sine nulla afflictione animi esse non poterat:verum enim est illud Salomonis verbum: *Spes quæ differtur, affligit animam.* Et hanc illorum verborum Petri explanationẽ approbat & sequitur B. Thomas Tertia parte, quæst. 52. art.2.in Responsione ad secundum declarans illa verba Petri: *Ad secundum*,inquit,*dicendum,quod duplex est dolor,vnus de passione pœnæ quam patiuntur homines pro peccato actuali,secundum illud Psalmi: Dolores inferni circumdederunt me:Alius autem dolor est de dilatione sperata gloriæ,secũdum illud Prouerb.7. Spes quæ differtur, affligit animam: quem quidem dolorem patiebantur sancti patres in inferno:ad quod signandum Augustinus in sermone De Passione dicit,quod lacrymabili obsecratione Christũ orabant. Vtrosque autem dolores Christus soluit ad inferos descendens,aliter tamen & aliter:nam dolores pœnarũ soluit præseruando ab eis;sicut medicus dicitur soluere morbum, à quo præseruat per medicinam. Dolores autem causatos ex dilatione gloriæ, actualiter soluit præbendo eis gloriam.*Hæc S.Thomas. 86

An ex sacris litteris colligi possit sinũ Abrahæ siue Limbũ sanctorũ patrũ fuisse intra terrã & partem aliquã inferni.

Luc. 16.

QVOD autem huic interpretationi opponit sanctus Augustinus Epistola 99.& libro 12. De Genesi ad litteram,cap.33. nusquam legi in sacra scriptura vocabulum Inferni aut Inferorum in bono positum, sed in malam partẽ semper accipi; quamobrem sinum Abrahæ & locum in quo sancti Patres erant,valdè commendatũ in sacris litteris,tanquam quietis & iucũditatis plenissimum,non fuisse partem aliquam inferni: præsertim autem, cùm in illa parabola Euangelica de Lazaro & Epulone inducatur Abraham dicens Epuloni *Magnum chaos firmatum est inter nos & vos:* Hæc,inquã,obiectio Augustini haud magnam vim habere videtur. Quamquam enim apertè & expresse 87

diuina scriptura non tradat Limbum Patrum fuisse intra terram: id tamen elicitur ex his quæ tradũtur in ea. Etenim in libro Geneseos capite 37. Iacob inquit: *Lugens descendam in infernum ad filium meum Ioseph:* non putabat autem Iacob filium suum Ioseph, sanctissimum nempè atque innocentissimum puerum, esse in inferno dãnatorum, nec iturum se putabat in eum locum.Neque verò existimari potest, ibi vocabulũ inferni positũ esse pro sepulchro: Iacob enim credens suis filiis narrantibus sibi Ioseph fuisse deuoratum à feris, non putauit eum,siue corpus eius sepulchro esse conditum.Huc illud quoque spectat quod supra ex capite 24. libri Ecclesiastici commemorauimus de diuina Sapientia, id est,de Christo in infernum descensuro:*Penetrabo*,inquit,*inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes,& illuminabo omnes sperantes in Domino.* Ergo intra inferiores partes terræ detinebantur sperantes in Domino, id est, sancti patres expectantes sui ex inferno liberationem per Christi in ea loca descensum. B. Hieronymus super illa verba Oseæ capite 13. *Ero mors tua ò mors, morsus tuus ero inferne: Infernus*, inquit, *est locus in quo recluduntur animæ, siue in refrigerio, siue in pœnis, pro qualitate scilicet meritorum.* Hieronym.

88 QVID plura? nec ipse Augustinus videtur ab hac sententia abhorrere debuisse: is enim epist. 99. sine dubitatione affirmat, inter alios quos Christus descendens ad inferos, soluensq; dolores inferni,ex illis locis eduxit,fuisse Adamum parentem generis humani. At vnde quæso siue ex quo inferno Adamum eduxit Christus? non sanè ex loco reproborum & damnatorũ(vt patet)nec ex purgatorio igne, cuius ad tempus cruciatu purificantur iusti:namque incredibile est, ex quo tempore Adam mortuus fuerat, vsque ad id temporis quo Christus post mortem descendit in infernum, id est, annorum amplius tria millia,fuisse Adamum in purgatoriis cruciatibus.Eductus igitur est Adamus ex limbo Patrum.Quapropter & is locus pars inferni erat,& ad Patres qui inibi erant,rectè applicatur, etiam secundum Augustinum, illa Petri sententia de doloribus inferni à Christo solutis. *Augusti.*

Adamum Christus eduxit ex Limbo Patrum.

89 TERTIA est illa Petri sententia in capite quarto prioris Epistolæ: *Propter hoc & mortuis euangelizatum est,vt iudicentur quidem secũdum homines in carne: viuant autem secundum Deum in spiritu.* Si enim Christus prædicauit Euangelium mortuis,id est,iis quorum animæ tenebantur apud inferos,nec est credibile fruſtrà eum nulloque effectu& fructu ibi prædicasse:credẽdũ igitur est,per Christi prædicationẽ aliquos esse conuersos ad Deũ,& pœnis inferni liberatos. Sed verba illa sancti Petri varias habent interpretationes:quas breuiter exponã, quo planum sit,quorum sententiam oppugnamus, nihil illis verbis eorum causam adiuuari. Prima interpretatio est Oecumenij interpretantis Christum cùm descendit ad inferos, prædicasse omnibus ibi commorantibus Euangeliũ:vt qui in hoc mundo carnaliter vixe- *Locus 1.Pet.4.*

Oecumenius.

rant, sint à Christo iudicati, id est, condemnati: simul & ab ipso viuificati, id est, æterna salute & vita mortali ac beata donati qui secundum Deũ spiritualiter vixerant. Supplet enim Oecumenius in duobus illis locis, *Secundum homines in carne*, & *secundum Deum in spiritu*, totum illud: *qui vixerunt, vel, qui vixerant in hoc mundo*: & item verba illa, *iudicentur, & viuant*, quæ sunt futuri temporis, posita esse ait pro verbis præteriti temporis, *Iudicati siue condemnati sint, & vixerint.*

Caietanus 90 NON absimilis est interpretatio eorumdem Petri verborũ apud Caietanum in Commentario eius Epistolæ: *Est*, inquit, *sensus: vt iudicentur quidem ratione carnis, in qua vixerunt secundum homines, hoc est, secundum concupiscentias humanas: viuant autem ratione spiritus quem habuerunt secundum Deum, hoc est conformem diuinæ voluntati. Ad hoc itaque euangelizauit Christus, manifestando se apud inferos omnium esse iudicem, vt agnoscerent impij se iudicandos siue condemnandos esse ab eo, quia humanam & carnalem vitam egerunt: simúlque iusti agnoscerent percepturos se vitam æternam, quòd secundum spiritum & Deum vixerint. Itaque Petrus reuelauit nobis causam cur apud inferos euangelizare Christus voluerit: videlicet, vt huiusmodi euangelizatio pararet Christo iudicium mortuorum. Nam iudicium viuorum post primum eius aduentum, parat ei euangelizatio quæ fit in mundo per Apostolos & successores: vt omnes habeant notitiam vnde iudicandi sint.* Sic Caietanus.

Augustin. SECVNDA interpretatio est apud Augustinum in Epistola 99. 91 qui per mortuos, intelligit mortuos peccatis secundum animam, siue infideles: quemadmodum cuidam Dominus dixit: *Dimitte mortuos vt sepeliant mortuos suos.* & Paulus ad Timotheum scribens: *Vidua,* inquit, *in delicijs viuens, mortua est:* Sensus igitur illorum verborum Petri secundum Augustinum hic est, prædicatum esse Euangelium impiis peccatoribus, vt cum crediderint, *iudicẽtur quidem secundum homines in carne:* hoc est, variis tribulationibus secundum carnem vexentur, & condemnẽtur ab hominibus, eorum cõuersionem & fidem odio habentibus atque insectantibus: *Viuant autem secundum Deum in spiritu.* quia per eiusmodi tribulationes, & vitam gloriamque spiritus consequuntur. Tertia interpretatio sic habet: Cognoscimus Christum fore iudicem mortuorum, quod Euangelium prædicatum sit etiam iis qui iam mortui sunt ante Christi iudicium: vt & si humana opinione, morte carnis condemnati sint priusquam Dominus aduenerit, virtute tamen Euangelij quod in hac vita per fidẽ receperunt, viuant spiritu apud Deum, iterum sumpturi carnem suam, cum Christus ad iudicandum venerit. Sic Paulus primæ ad Corinth. 15. probat resurrectionem mortuorum: *Si mortui,* inquit, *non resurgunt: ergo qui dormierunt in Christo, perierunt.*

Matth. 8. *1. Tim. 5.*

QVARTAM interpretationem minimè post habendam superio- 92 ribus tribus censeo. Vocabulum illud, *mortuus,* nõnunquam in sacris litteris significat eũ qui proximus est morti, vel ex morbo, aliove casu secundũ leges morti adiudicatus. Sic apud Matthæum capite no-

no Iairus dixit filiam suam esse defunctam, quã Marcus capite quinto narrat fuisse in extremis, & Lucas scribit quod iã moriebatur. Paulus item secundæ ad Corinth. 11. ait se in mortibus fuisse frequẽter, & primæ ad Corinth. 15. *Quotidie,* inquit, *morior,* (quod mox declarans) *Periclitamur,* inquit, *omni hora.* Petrus igitur Christum iudicaturum mortuos eo probat argumento, quòd Euangelium quotidie prædicetur etiam his qui humano iudicio condemnati sunt morte: eo videlicet consilio, vt licet secundum carnem moriantur, viuant tamen apud Deum in anima propter fidem suique conuersionem ad Christum, quam in extremo habuerunt: nisi enim Christus curam gereret animorum, nequaquam prædicaretur Euangelium hominibus iã iam morituris. Similiter Paulus primæ ad Corinth. 15. ex mo- Locus Pauli. rientium Baptismo argumentatur futuram resurrectionem mortuo- 1. Cor. 15. rum: *Alioqui, ait, quid facient qui baptizantur pro mortuis, si mortui non resurgunt. Vt quid enim baptizantur pro illis?* Quem locum tractans Epi- *Epiphan.* phanius in Hæresi 28. *Rectè,* inquit, *hoc Pauli dictum interpretantes dicunt vicinos morti, si fuerint in pietatis doctrina instructi, ob hanc spem ante obitum sacro lauacro dignos fieri: ostendentes eum qui mortuus est, resurrecturum aliquando: ideóque in præsenti vita indigere remissione peccatorum.* Sic Epiphanius.

93 QVARTA denique illa est sententia eiusdem Petri prioris Epistolæ capite tertio, in qua nimirum tota propemodum huius disputationis moles consistit, *in quo, & his qui in carcere erant spiritibus veniens prædicauit, qui increduli fuerant aliquando, quando expectabant Dei patientiam in diebus Noë.* Indicat Petrus his verbis Christũ prædicasse apud inferos his qui tempore Noë fuerant increduli, & perierant diluuio: eam verò prædicationem Christi vel temere ab eo susceptam esse, vel prorsus inutiliter esse factam, cogitare, ne dum credere fas non est. Non eo inficias, locum hunc Petri esse obscurissimum, quin etiã sua ipsum obscuritate fuisse omni tempore apud Patres apprimè nobilitatum ac celebratum: Sed eum tamẽ locum nec aduersari nobis, nec iis auxiliari qui contra nos sentiunt, ex duplici eius interpretatione quam hoc loco subiiciam, manifestum erit. Prior interpretatio est sancti Augustini, quam is fusè tractat in Epistola 99. Existimat Augustinus Petrum non loqui de Christi descensu ad inferos, nec de prædicatione eius apud inferos facta, sed figurata locutione vtentem docere, tempus illud Noë quo diluuium est factum, illustrem prætulisse similitudinem atque imaginem temporis aduentus Christi, & prædicationis legis Euangelicæ. Namq; illo tempore Christus spiri- *Baruch. 3.* tu venit prædicans illis hominibus: id est, per spirituales inspirationes & reuelationes veniens in mente seruorum suorum, vt Noë & aliorum, per illos prædicauit hominibus illius temporis: In hoc autem tempore ipsemet Christus in terris visus & cũ hominibus conuersatus, prædicauit mundo & per se & per suos discipulos. Tunc prædicabatur vẽturum diluuium ad delendos omnes homines: post

Fusè tractatur locus primus Petri c. 3. *August.*

aduentum Christi prædicari cœptum est supremum mundi incendium extremumque iudicium, in quo omnes reprobi sempiternis mancipandi sunt suppliciis. Tunc plurimi fuere increduli, ideoq; diluuio mersi & obruti interierunt, pauci autem per arcã seruati sunt: post aduentum autem Christi minor pars hominum credit Euangelio, & per baptismum & fidem seruatur. Postremum, illo tempore prædicabatur hominibus pœnitentia dum fabricabatur arca, vsque ad diluuij aduentum: hoc autem tempore prædicatur omnibus Euangelium, quo Christi Ecclesia ædificatur in cũctis gentibus vsque ad consummationem seculi.

Quid significet vocabulum carceris.

NEC insolens videri debet vocabulum carceris hoc loco positum 94
à Petro vel pro corpore, quo animus velut carcere incluſus tenetur, iuxta illud Psalmi 141. *Educ de carcere Deus animam meam.* (quin Beda pro, carcere, legit, *carne*, quanquam & nostræ lectionis meminit) vel pro errorum & vitiorum miseria qua vincti & velut captiui tenebantur infideles, Isaias enim capite 42. & 49. vocationem Gẽtium enarrans, & statum in quo versabantur Gentes ante fidem acceptam, describit infideles tanquam vinculis astrictos, obtenebratos, vectibus ferreis & portis æreis cõclusos, ac teterrimo carcere coarctatos: *Dedi te*, inquit, cap. 42. *in fœdus populi, & in lucem Gentiũ, vt aperires oculos cæcorum, & educeres de conclusione vinctum, & de domo carceris sedentes in tenebris.* Idem capite 49. *Dedi te in fœdus populi, vt suscitares terram, & possideres hæreditates dissipatas: Vt diceres his qui vincti sunt, Exite: & ijs qui in tenebris reuelamini.*

Beda.

NEC adeo durum & inusitatum est in sacris litteris (vt putauit 95
Catharin. Catharinus) hominem appellari spiritum: cùm nonnunquam diuina Scriptura per Synecdochen, vt nomen carnis & animæ, ita nomen spiritus vsurpet pro toto homine: velut in Psalmo 77. *Recordatus est quia caro sunt, spiritus vadens & nõ rediens.* Quo genere locutionis etiam vulgus vtitur, homines macie confectos appellans spiritus: & de homine elegãtis ingenij vulgari sermone dici solet: *è vn gentil spirito.* Hactenus fere ex Augustino. Cuius interpretatio non admodum videtur probabilis, tum quod figurata potius & mystica sit, quàm inhærens sententiæ verborum Petri, & vt vocant litteralis: tum quod excludat descensum Christi ad inferos, cuius doctrinam & fidem hoc ex loco Petri plerique Patres præcipuè colligere & probare solent.

ALTERAM, interpretationem, quod eam melius ad verborum 96
B. Petri sententiam quadret, simulq; amplectatur doctrinam Patrum qui ex hoc loco descensum Christi in infernum cõfirmarunt, potiorem ceteris ac probabiliorem censeo. Secundum hanc igitur interpretationem, distinctè per partes illam sancti Petri sententiam explanabimus. *In quo.* Cyrillus libro De recta fide ad Theodosiũ sic exponit: Diuina virtute ac potestate vtens, etiam spiritibus qui erant in inferno apparuit. Refert enim hoc, *In quo.* ad illud paulò superius:
Cyrillus. Occumen. *Viuificatus autem spiritu.* id est, potẽtia diuinitatis. Oecumenius autem illud,

illud, *In quo.* vult idẽ valere atque, *Propter quod.* & esse causale: vt hæc oratio connectatur cum præcedente ad hunc modũ: Quia Christus pro iniustis mortuus est, non solum pro iis qui post aduentum eius fuerunt, sed pro his etiam qui aduentum ipsius præcesserunt; ideo descendit in infernum, &c. Posset item illud, *In quo* referri ad spiritum, seu animam rationalem Christi, secundum quam ipse descendit in infernum, depositio interim corpore in sepulchro: qua significatione etiam illud quod præcesserat. *Viuificatus spiritu.* potest accipi. Vt sit hic sensus: Christus in sua passione mortuus est secundũ carnem; secundum spiritum verò, id est, animam viuus & immortalis permansit. Namque in sacris litteris viuificare, non semper significat, ex mortuo viuum facere; sed interdum idem valet atque, conseruare in vita, vel seruare à morte. Sicut in 1. Regum 27. scriptum est de Dauide: *Virum & mulierem non viuificabat.* id est, Neminem relinquebat viuum uum. Et hac significatione persæpe vsurpatur in Psalmis.

ET *his qui in carcere erant*, vocabulo carceris appositissimè describitur locus inferni: non semel autem in parabolis Euangelicis similitudine & vocabulo carceris locus inferni designatur: *Spiritus veniẽs prædicauit*, Spiritus appellat animas quæ in inferno detinebãtur, siue bonorum, siue malorum. Alij legunt (*Spiritu veniens*) id est, secundum animam tantum descendens in infernum. Licet Augustinus Epistola 99. hoc (*Spiritu veniens*) interpretetur: *Per spirituales reuelationes & inspirationes veniens in mentes seruorum suorum, qui ante aduentum ipsius secundum carnem, omni ætate verbi sui præcones & voluntatis interpretes fuerunt.* Nimirum Augustinus hæc Petri verba non de Christi ad inferos descensu interpretatus est, sed ea ratione quam paulò supra exposui. *Augusti.*

97 ILLVD verbum, *Prædicauit*, non significat prædicationem Euangelij ad conuersionem eorum qui in inferno erant, à Christo factam; sed manifestationem sui apud inferos, quod ipse esset expectatus ille Messias & Saluator mundi, futurusque omnium iudex, cuique pro meritis eius, æterna vel præmia vel supplicia redditurus, vnde fidelibus & sanctis, incredibilis consolatio & lætitia; infidelibus autem atque improbis mœror & confusio accidit. *Qui increduli fuerant aliquando*, Quidam hoc referunt ad iustos quos ex inferno Christus eduxit; Eos autem incredulos dici, quoniam aliquando fuerant increduli nec obedientes Deo: vel quia omnes, saltem in Adamo, increduli & peccatores fuerant. Id quod Athanasius innuit in libro De Incarnatione Verbi: & Hieronymus super illis verbis Zachariæ capite nono: *Tu quoque in sanguine testamenti tui &c.* ait Christum ex inferno eduxisse eos qui peccatis Adæ, & inoliti erroris vinculis tenebantur. *Athana.* *Hieronym.*

OECVMENIVS verò sic interpretatur; Christum prædicasse omnibus qui erant in inferno spiritibus: plurimis, qui quidem increduli olim fuerant, in damnatione relictis; paucis autem ad salutẽ animæ, eorum videlicet qui in hac vita crediderant, & benè vixerant, *Oecumen.*

quemadmodũ, exempli causa, in diebus Noë euenit, quo tẽpore innumeris diluuio pereuntibus quia increduli fuerant, pauci credẽtes per arcã seruati sunt ex diluuio. Itaque illud de incredulis in diebus Noë, dictum est à B. Petro tanquam exempli causa: nam licet potuisset idem de aliis quamplurimis dici; illorum tamen præcipuè meminit Petrus, quod illi propemodum innumerabiles, & in ipsa mundi origine fuerint; & quia tam illorum exitium quod eis accidit ex diluuio, quàm paucorum illorum hominum per arcã conseruatio, res fuit maximè memorabilis & admirabilis, atque illustris quædam imago eorum quæ post Christi aduentum euenerunt. Patet igitur, illud de incredulis tempore Noë, nec otiosè dictum esse à Petro, nec tamen fauere opinioni eorum, qui putarunt eos per Christi descensum ad inferos fuisse inferni pœnis liberatos.

Beda. Hieronymus. Augustinus.

QVANDO *expectabant Dei patientiam.* Sic est nunc in libris Latinis. Beda tamen hoc loco, & Hieronymus atque Augustinus locis supra positis hoc modo legerunt, *Quando expectabat Dei patientia.* scilicet illos peccatores ad pœnitentiam per centum annos dum fabricaretur arca. Verbum Græcum ἀπεξεδέχετο vtramque lectionem admittit, quia commune est, & tam passiuè, quàm actiuè legi potest, id est, expectabat, & expectabatur: & hoc posterius recidit in nostram lectionem, secundum quam hæc verba referuntur ad incredulos qui fuerunt tempore Noë, qui propterea non credebant ei denuncianti venturum diluuium, quia expectabant Dei patientiam, hoc est, Dei clementia & benignitate confisi, putabant Deum patienter & clementer acturum cum peccatoribus, nec passurum vnquam vt vniuersum hominũ genus diluuio periret. Ecce igitur vera est & germana illius sententiæ B. Petri interpretatio: ex qua tamen liquidò cernitur hunc Petri locum nihil his suffragari, quorum in hac disputatione sententiam oppugnauimns. 98

Animaduersio in Caiet.

VERVM facere non possum, vt tacitum prætereã quod Caietanus hæc Petri verba explanans, scriptum reliquit. Ait enim (quod etiam supra sub initium huius disputationis commemorauimus) illos qui perierunt diluuio, non fuisse simpliciter incredulos, sed fuisse tantum incredulos Noë, non autem Deo: quippe cum patientiam expectarent, credentes Deum pro infinita clementia sua nunquam perditurum omne genus hominum, quamobrem propter huius fiduciæ meritum putat eos placuisse Deo, & idoneos fuisse iudicatos, qui per Christi præsentiam & prædicationem ad æternam salutem adducerentur. 99

SED quis non miretur, tantùm Caietani ingenium non vidisse quàm hoc esset absurdum? Cum enim Noë Dei propheta esset, & nomine Dei, voluntatem & mandata eius hominibus sui temporis enunciaret, quomodo illi non erant increduli Deo, si Noë prophetæ Dei mandata eius exponenti non credebant? Nam quod Dominus discipulis suis dixit: *Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit,* 100

Luc. 10.

etiam

etiam in Prophetas atque omnes qui Dei nomine loquebãtur, verissimè dici potest: & verum est illud quod Iudæis dixit rex Iosaphat: *Credite in Domino Deo vestro, & securi eritis: credite prophetis eius & cuncta euenient prospera.* & in libro Exodi scriptũ est, Iudæos visis tot tãtisque in Aegypto per Mosen à Deo factis miraculis credidisse Deo, & Mosi seruo eius. Fiducia porrò diuinæ longanimitatis, si non, à peccatis hominẽ reuocãs, inducat eum ad agendã pœnitentiã, inanis est, Deoque displicet, nec ad condonationẽ vel excusationẽ peccati valet, sed magis ad condemnationẽ hominis proficit. Verũ, huius disputationis cursum, quasi iam suam perductum ad metam, hoc loco terminemus.

2. Par. 11.

Exo. 14.

BENEDICTI PERERII COMMENTARIORVM IN GENESIM LIBER DECIMVS,

QVI EST DE ARCA NOE.

HISTORIA MOSIS
De Arca Noë.

Ex capite sexto libri Geneseos.

FAC *tibi arcã de lignis leuigatis: mansiunculas in arca facies, & bitumine linies intrinsecus & extrinsecus. Et sic facies eam: Trecentorum cubitorum erit longitudo arcæ,* 15 *quinquaginta cubitorum latitudo, & triginta cubitorum altitudo illius. Fenestram in arca facies, & in cubito consummabis summitatem eius: ostium autem arcæ pones ex* 16 *latere, deorsum, cœnacula, & tristega facies in ea.* 17

VERS. 14.

PRÆFATIO.

TRES sunt res in sacris litteris perquàm memorabiles & celebres, Dei non tantũ iussu, verum etiam præscriptione ac designatione ab hominibus effectæ: Mosaicum Tabernaculum, Salomonis Templum, & Arca Noë. Sed hæc illis multas ob causas admirabilior & prædicabilior videri possit: primum longinquitate temporis quo facta est; centum enim annos in ea fabricanda consumptos esse creditur: Tum magnitudine & capacitate; qua scilicet nihil adhuc simile post orbem conditum in aquis visum est: Deinde vsu ac fine; is autem fuit, generalis terrarum orbis diluuij effugium, & vniuersi tam hominum quàm animaliũ generis conseruatio perditique reparatio mundi, & quasi noua quædã renascentis origo: Adhæc multiplici rerum mirabilitate, quibus rebus arca illa supra quàm æstimari queat, magnificata & nobilitata est; qualis fuit, exempli causa, animalium cuiusque generis ad Arcam aduentus, ex omnibus terrarum oris, ea congregantibus sanctis Angelis & ad Noë deducẽtibus; totque ferocium atque immitium sæuorumque animalium tam facilis & placida per Noë in arcã introductio, atque inibi per vnum annum quietissima commoratio: Diuina item eius Arcæ gubernatio; namque illa non humana vi & arte, sed Dei potentia, & Angelorum ministerio per aquas mouebatur ac regebatur: Ad extremum, vbertate ac sublimitate mysteriorũ; de quibus mysteriis magna & mira à Patribus memoriæ prodita, in loco explicaturi sumus. Ad explanandam igitur huius Arcæ historiã breuibus descriptam à Mose, totum hunc decimum librum contulimus; eumque, quo dilucidius & enucleatius declararẽtur quæ docere institueramus, duas in partes digessimus. Prius enim traditur historica, & vt vocant, litteralis eorum quæ de Arca scripsit Moses, explanatio; posterius verò apponitur earundem rerum Mystica, id est Allegorica & Tropologica interpretatio. Ipsam porrò, quæ de Arca est, disputationem, tripartitam fecimus: namque primo loco disputatur de materia Arcæ: secundo loco de magnitudine & capacitate; postremo de figura & partium eius distinctione ac dispositione.

1 Quinque rebus Arca Noë mirabilior videtur Tabernaculo Mosis & Salomonis Tẽplo.

Fac

Fac tibi arcam de lignis leuigatis: mansiunculas in Arca facies, & bitumine linies intrinsecus & extrinsecus. VERS. 14.

CONSIDERA, inquit Chrysostomus, *dignationem Dei & ineffabilem misericordiam quæ omnem rationem transcendit: simulq; admirabilem eius erga Noë prouidẽtiam, imperantis Noë vt faceret sibi arcam, ordinantisque modum quo esset construenda: atque ea re maximam illi consolationem afferentis, dum spem salutis per arcæ constructionem ostendit. Volebat quoque Deus illos qui grauissime peccauerant, per fabricationem arcæ admoneri suorum scelerum, vt respiscendo, imminentem indignationem & vindictam nequaquam experirentur: neque enim paruum illis tempus denuo cõcessum est ad agendam pœnitentiam, quoad scilicet perfecta est arca: quo vitã corrigere potuissent, nisi adeo ingrati & stupidi fuissent ad suorum flagitiorum emendationem. Verisimile enim est, quicunque videbant Noë tantæ arcæ fabricationi insistentem, eos causam extructionis ex ipso scisciatos, cognouisse diuinam indignationem: quapropter si voluissent, facilè potuissent ad suorum peccatorum agnitionem venire. Verùm hæc illis nullam vtilitatem attulerunt, non quia non potuerunt resipiscere, sed quia noluerunt.* Hæc Chrysostomus. *Chrysost. in Genesim homil. 24.*

2 FAC *tibi arcam.* Monente & docente Deo, intellexit Noë venturum diluuium, & quemadmodum eam cladem euitare posset. Quod igitur dixit Berosus Annianus, Noë virũ Astrologiæ scientissimum ex astrorum inspectione, & obseruatione prouidisse venturum diluuium, nugæ sunt Berosianæ, aut potius figmentum Annianum. Nos enim libro duodecimo, manifestis rationibus ostendemus, nec diluuium Noëticum ex naturalibus causis esse profectum, nec per Astromantiæ scientiã prouideri potuisse. Indicat autem Moses supradictis verbis materiam ex qua Deus arcam fieri voluit. Illud, *fac*, non significat fuisse à Deo imperatum Noë, vt solus ipse, vel vt suis manibus arcam faceret, sed vt ipse cum aliis, quotquot ad id operis necessarij essent, eam faceret, vel vt fieri curaret per alios peritos eius operis faciendi artifices, mercede à se cõductos. Illud, *tibi*, denotat vsum arcæ; quasi dicat, ad conseruationem tui tuæque familiæ, quo diluuiũ quo ceteri mortales delendi sunt, saluus & incolumis effugias. Contra Berosum Annianum.

PRIMA DISPVTATIO.

Cur appellata fuerit arca, & non nauis.

3 VOCABVLVM illud Arcæ, formam operis demonstrat. Sed cur appellata est Arca Hebraicè (*Tebath*) & non potius nauis? Nimirum similior illa fuit arcæ, quàm nauis, tum figura, tum vsu: namq; nauis ima parte restringitur

& coangustatur, suprema verò parte aperta & ampla est: Arca verò Noë vtrinque, & supernè & infernè clausa & lata erat: nam quia arcere debebat non modo inferiores aquas quibus supernatabat, sed etiam superiores è cœlo per quadraginta continuos dies incredibili copia & impetu præcipitatas: idcirco eam omni ex parte clausam & bene munitam esse necesse fuit. Quo autem capax esset tot tãtorúmque animalium quæ per vnum annum in ea commorari debebant: propterea oportuit eam vsquequaque latam esse. Præterea nauis habet figuram habilem idoneamque vsui cuius gratia est facta, vt scilicet remis & ventis arteque humana per aquas moueatur & regatur: illa verò arca Noë, non hominum, sed Dei motione & rectione agebatur.

Chryſ. homil. 21. in Geneſ.

AVDI Chrysostomum: *An non*, inquit, *arcam hinc & illinc moueri* 4 *& non submergi à tanta aquarum vi, cum nullus esset gubernator, superne erat gratiæ? Non enim dicere potes quod fuerit ad modum nauis, vt arte quadam illius iter dirigi potuerit. Arca erat vndequaque clausa & munita, & propter præceptum Conditoris non solum eam lædere non potuit aquarum impetus, sed sublimior illis facta, inhabitãtes admodum securos fecerit. Quando enim Deus operatur aliquid, noli humana ratione exquirere quæ fiunt: transcendunt enim mentem nostram, & non potest humana cogitatio attingere, & comprehendere eorum quæ à Deo condita sunt rationem. Proinde par est nos audientes quod Deus imperauit, obedire & credere iis quæ ab illo dicuntur, nam cum conditor sit naturæ, omnia componit & transformat prout sibi videtur.* Sic Chrysostomus. Et Augustinus libro 15. De Ciuitate Dei, cap. 27. ait, *fabricatam esse arcam Noë non curuis, sed rectis lineis longè latéque porrectam, quam nullus in mare mitteret conatus hominum, sed vnda leuaret cum veniſſet, naturali ordine ponderum, quamque magis diuina prouidentia, quàm humana prudentia natantem gubernaret, ne incurreret alicubi naufragium.* Hactenus ex Augustino. Habebat item illa vsum arcæ, quæ deseruit abscondendis & seruandis rebus: Vnde Varro dixit arcam latinè dictam esse, quod à rebus quas in se conditas & clausas habet, fures arceat: Similiter etiam arca Noë, ab hominibus & animalibus quæ intra se continebat, & contegebat, diluuij aquas arcebat.

Auguſti.

Varro.

Ratis qua Deucalion fertur euasisse diluuium, appellataest ab Ethnicis Arca.

RATEM quoque illam, qua Deucalionem cum vxore Pyrrha di- 5 luuium euasisse, fictum & proditum est à Poëtis, reperio appellatam esse ab Ethnicis Arcam, haud dubiè, vt alia multa illius Diluuij, sic & hoc de Arca, Poëtis ex Mosis historia mutuatis. Lucianus in Timone, seu Misanthropo, de diluuio Deucalionis scribens, nauigium quo ille euasit, appellat arculam, Græcè *κιβώτιον Tantum*, inquit, *momento temporis sub Deucalione naufragium contigit, vt demersis in profundo cũctis, vix vnica superstes arcula fuerit ad Lycoream appulsa.* Adron Teius eandem vocat, λάρνακα, id est, arcam. Et quoniam ea ad Parnassum montem appulsa est, propter eam causam auctore Stephano, is mons antiquitus Larnassus dicebatur, posteâ verò priori littera mutata, nominatus est Parnassus. Simili vocabulo eam ratem Deucalionis nominat

Lucianus. Adron Teius.

Stephanus lib. de Vrbibus. Iliad. a

minat Scholiastes Homeri ad hunc modum scribens: *Iuppiter multam pluuiam è cœlo effundens, multas partes Græciæ adeo inundauit, vt multi homines perirent, paucis exceptis qui in proximos montes confugerunt. Deucalion vero in Arca (ἐν τῇ λάρνακι) per mare nauigans, in nouem dies totidemque noctes Parnassum appulit: ibique pluuijs cessantibus arca egressus, Ioui Phyxio sacrificauit.*

SECVNDA DISPVTATIO.

Ex quo genere lignorum constructa sit Arca.

MOSES ait factam esse Arcam. *De lignis leuigatis.* Septuaginta Interpretes habent: *Ex lignis quadratis.* Leuigata enim & quadrata ligna melius inter se aptantur & cohærescunt. Sed leuigatum & quadratum esse, non denotat certum aliquod ligni genus; in quodlibet enim ge- 6 nus ligni competit vt leuigari & quadrari possit. S. Hieronymus ait in Hebræo legi. *Ex lignis bituminatis.* Verum Hebraicè bitumen dicitur, *Copher*: hoc autem loco est, *Gopher*, vox nempe diuersa, & diuersæ significationis. S. Augustinus Tractatu sexto in Ioannem tradit inueniri in sacra scriptura, arcam Noë ex lignis imputribilibus esse fabricatam. Verum quod de Arca Mosis scriptum est in Exodo, ad hanc Noë arcam accommodauit Augustinus. Certè Ambrosius admonet hic simpliciter poni ligna, in Exodo autem, imputribilia. Quidam interpretantur, ex tabulis buxeis. Sed Plinius libro 16. cap. 40. scribit buxum spississima, & idcirco grauissima esse materia: quamobrẽ in aquis nõ fluitare. Oleaster etsi, dicit, vocabulum, Gopher, ignotæ Hebræis esse significationis: coniecturam tamen facit ipse, *eo vocabulo significari picem aut pinum quæ picem fert. Namque infra capite 19. ponitur nomen: gophrith, quod est eiusdem radicis pro pice vel sulphure, cùm dicitur, pluisse à Domino super Sodomam & Gomorrham picẽ siue sulphur, & ignem: eademque significatione reperitur apud Ezechielem cap. 39. & apud Isaiam cap. 38. Licet autem ligna pinea, quod facile corrumpantur aquis, propterea illi arcæ construendæ minime idonea fuisse videantur: attamen interiora pini firmissima esse & ab aquis inuicta.* Sic Oleaster.

Hieron. in Traditionib. Hebraicis in Geneſim.

Auguſti. Exo. 25.

Ambroſius lib. de Noë & Arca cap. 7.

Plinius.

Oleaſter in Geneſ. 6.

7 SED redeamus ad vocabulum, *Gopher*, hoc esse admodum obscuræ & incertæ significationis, nec vsquam alias in scriptura positum, confitentur Hebræi. Auen-Esra (qui Hebræorum interpretum primæ classis merito censeri debet) ait se existimare eo vocabulo significatum esse genus quoddam ligni leue & fluitans in aquis ab ipsis tamen impenetrabile & incorruptibile: sibi tamen non liquere, cuius sit speciei. Quocirca putarunt quidam esse abietem, vel laricem, quas arbores scribit Plinius esse omnium altissimas & rectissimas, & sustinen

Auen-Eſra.

stinendo in aquis ponderi validissimas: renituntur enim, nec temere rumpuntur priusque carie quàm viribus deficiunt. Alij credunt fuisse Cypressum æternitate præstantem: quàm pulchrè ita descripsit Plinius: Nam morosam, fructu superuacuam, baccis toruam, folio amaram, odore violentam, materie raram, vmbra minime gratiosam, Diti sacram: & ideo funebri signo ad domos positam. Multi existimant fuisse cedrum: nam & paraphrastes Chaldæus vertit hoc loco, *Ex lignis cedri*. Certè Plinius tradit, in Ægypto & Syria reges, inopia abietis, cedro ad classes vti. Cedrus autem neque cariem neque vetustatem sentit, neque rimam fissuramque sponte capit. Vticæ in templo Apollinis Numidicarum cedrorum trabes durabant Plinij ætate, ita vt positæ fuerant prima eius vrbis origine, hoc est, annis mille centum octoginta octo.

Plinius li. 16. c. 40. Descriptio Cypressi. *Idem ibidem. cap. 33.*

Plin. cap. 40. eiusdem libri.

8 Ego arbitror non vnum aliquod certum ligni genus toti arcæ construendæ aptum fuisse, sed alia aliis partibus. Arcæ fabricandis erant cõmodiora. Et inter ipsas arbores magna est proceritatis crassitudinis, roboris, leuitatis & diuturnitatis differentia. Itaque lõgiores maiorisque rigoris, basi conueniebant præcipuè: quæ temperatura erant leuiori, vsum tectis egregiè præstabant: aliæ contignationibus assamentisque tabulatorum bellè deseruiebant: nonnullæ ad intestinum opus paruaq; secamenta tractabili materia apprimè accommodatæ erant. Ergo vel Moses illo vocabulo, *Gopher*, non vnam aliquam certam ligni speciem significare voluit; vel si voluit, non ea ad vsum totius constructionis arcæ, sed grandiorum firmiorumque & principalium duntaxat eius partium pertinebat.

De magnitudine lignorũ è quibus cõstructa est Arca.

9 Sed Miretur fortasse lector, qui potuerint reperiri & comparari trabes eius magnitudinis, quæ tantæ molis construendæ arcæ sufficerent? Verum facilè deponet admirationem, si cogitet basim & latera longitudinis Arcæ non esse facta ex singulis trabibus in longitudinem extensis, quæque totam Arcæ longitudinem æquarent atque implerent, sed ex multis trabibus inuicem coniunctis secundum longitudinem, quæ fulciebantur aliis trabibus in transuersum secundum latitudinem Arcę suppositis. Illud quoque admirationem demet, quod de longitudine quarumdam arborum à probatis auctoribus memoriæ traditum est. Plinius affirmat, principatu Tiberij visam Romæ trabem è larice longam pedes centum viginti, bipedali crassitudine, totam æqualem: quo intelligebatur vix credibilis reliqua altitudo, fastigium ad cacumen æstimantibus. In Cypro succisa est cedrus ad vndeciremem Demetrij, centum triginta pedum longitudine, crassitudine verò ad trium hominum complexum. Germaniæ prædones singulis arboribus cauatis nauigare solitos, ita vt quædam earum etiam triginta homines ferrẽt, eodem loco auctor est Plinius. Idémque libro 7. cap. 2. mira scribit de proceritate Indicarum arborum, dicens eas sagittis superari non posse.

Plinius li. 16. cap. 40.

Plinius.

10 Laudatissima est in sacris litteris altitudo cedrorũ; itaque cum

cum vult diuina scriptura exaggerare proceritatem alicuius rei, comparat eam cedrorum altitudini: vt videre licet apud Ezechielem capite 31. & Amos cap. 2. & Dauid Psalmo 91. incrementa virtutum & gloriæ iustorum hominum, comparat cum auctu & incremento cedrorũ *Iustus*, inquit, *vt palma florebit, sicut cedrus Libani multiplicabitur*. Hanc etiam ob causam eadem scriptura, appellat cedros Dei; videlicet propter excellentem eorum proceritatem: quanquam præter altitudinẽ, etiam cedri odor, vmbraque & materiæ firmitas atque diuturnitas eximiè commendantur.

11 Id verò quod sequitur. *Mansiunculas in Arca facies*: Hebraicè & Græcè sic legitur: *Nidos facies arcam*. quasi tota arca futura esset velut nidus, id est, multis nidis referta. Ad similitudinem autem nidorum auium, loca destinata habitationi animalium appellantur nidi. Pro multitudine verò & varietate animalium, separatim ad eorum mansionem extruenda erant loca tum figura, tum capacitate diuersa; & præter hæc, etiam cellæ construendæ erant, vbi cibaria, quæ in vnum annum tam animalibus quàm hominibus sufficerent, condi & conseruari possent. Appellauit autem mansiunculas, quia angusta futura erant loca, videlicet quæ satis essent animalibus ad manendum, non autem ad latè spatiandum, vel discursandum.

Et bitumine linies intrinsecus & extrinsecus.

12 Bitumen, inquit Rabanus, est feruentissimũ & violentissimum gluten; cuius hæc est virtus, vt ligna quæ eo lita fuerint, nec vermibus exedi, nec Solis ardore, nec ventorum flatibus, nec aquarum possint violentia dissolui. Verum de bitumine vberius atque luculẽtius in lib. 35. cap. 15. disputat Plinius, eius naturam, vires, vsusque varios, etiam multiplex natale solum enarrans. Est sanè incorrupta vis bituminis, aquisque contumax; ideoque ligna conseruat ne combibant humorem noxium, neque patitur aërem penetrare, & tineas, teredinẽ, aliaque à lignis vitia prohibet: propter quæ diuturnitatem operibus maximè præstat; sed & virtus in eo est præcipua copulandi, præter ligna, etiam corpora: colligat enim vulnera, neruosque conglutinat. Calcis quoque præbuit vsum Semiramidi reginæ, ita ferruminatis latere testaceo Babylonicis muris. Bitumen quod erat in lacu Asphaltite Iudææ & Mare mortuum in sacris litteris nominatur, singularem habuit admirationem: tantæ enim tenacitatis fuisse dicitur, vt quæcunque eo essent oblita, non alia re, quàm superfuso muliebri sanguine menstruo dissolui possent.

Rabanus.

Bituminis virtus. Plinius.

13 Propter has itaque tam opportunas structuræ Arcæ bituminis virtutes, præter lignorum frontes intus & extra, tota quoque latera iuncturarum dum inter se committerent denique totum opus intestinum credendum est fuisse bitumine oblitum: id quod non tan-

Iosephus lib. Antiquit. tantùm valuit ad coagmentationem, verum etiam ad centum annorum durationem ante diluuium, quod tempus fabricanda arca creditur exactum; post quod tempus etiam vsque ad Iosephi tempora, quædam eius Arcæ reliquiæ perdurauerunt per annos amplius bis mille. Iubetur porrò arca tam extrinsecus quàm intrinsecus vngi bitumine: extrinsecus quidem, vt iuncturæ tabularum benè clauderentur aduersus aquas tam circunfusas, quàm superfusas arcæ; Intrinsecus autem, ne violentus aquæ impetus vel supernè præcipitantis, vel ad latera ipsius arcæ vehemẽter allisæ, si exteriorem lituram abraderent, resistente interiore litura intro ad arcã penetrare posset; vel ne magna humiditas exterior partẽ interiorem arcæ limosam redderet.

TERTIA DISPVTATIO.
De magnitudine & capacitate Arcæ.

VERS. 15. *Trecentorum cubitorum erit longitudo Arcæ, quinquaginta cubitorum latitudo, & triginta cubitorum altitudo illius.*

14 DECLARATVR his verbis magnitudo Arcæ secundum omnes eius dimensiones, longitudinis, latitudinis & altitudinis: vnde, quanta fuerit eius Arcæ capacitas, licet intelligere. Erat igitur longitudo Arcæ sexcupla ad latitudinem, vt 300. ad 50. decupla verò ad altitudinem sicut 300. ad 30. qualis nempe proportio est inter dimensiones humani corporis. Namque longitudo corporis à vertice vsque ad plantas pedum, est sexcupla ad latitudinem quæ est à latere dextro in sinistrum per medium pectus: & est decupla ad eius altitudinem, quæ est linea recta metiens profunditatẽ pectoris iacẽtis hominis proni, vel supini.

August. Ac ne putentur hæc de meo sensu deprompta; beatum Augustinum huius sententiæ auctorem ducémque secutus sum, in lib. 15. de Ciuitate Dei, cap. 26. hoc modo scribentem: *Mensuræ ipsæ longitudinis, latitudinis & altitudinis Arcæ, significant corpus humanum. Humani quippe corporis longitudo à vertice vsque ad vestigia, sexies tantum habet quantum latitudo quæ est ab vno latere ad alterum latus, & decies tantum quantum altitudo: cuius altitudinis mensura est à dorso ad ventrem velut si iacentem hominem metiaris supinum, seu pronum, sexies tantum longus est à capite ad pedes, quàm latus à dextra in sinistram, & decies tantum quantum altus est à terra.* Sic Augustinus: qui idem dicit libro 12. contra Faustum cap. 14. Verum quia dimensiones Arcę Moses definiuit cubitis, quo magnitudo & capacitas Arcæ intelligatur, de mensura cubiti dicendum est.

De mensura cubiti. 15 MVLTÆ sunt in vsu mensuræ ex humano corpore ductæ; veluti sunt

sunt digitus, palmus, pes, cubitus vel cubitum, vlna, passus. Est autem Passus, spatium in quantum vtraque extenditur manus, inter longissimos vtriusque manus digitos; & hæc est mensura humani corporis; par ei quæ est à vertice vsque ad vestigia pedum. Constat autem Passus quatuor cubitis. Porrô cubitus seu cubitum, interuallũ est ab articulo medio brachij seu à flexu eius ad extremum vsque medium digitum, sesquipedale, id est, vno pede ac dimidio constans. Vlna verò, auctore Polluce & Hesichio, idem est quod cubitum, quanquam Seruius super illa verba Virgilij: *Iuli Pollux. Hesychius. Seruius in Eclog 3.*

Dic, quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Treis pateat cœli spatium non amplius vlnas,

facit vlnam æqualem passui. Apud Ouidium tamen in septimo Metamorphoseos, & Plinium libro 16. cap. 40. vlna ponitur pro toto membro continente brachium, cubitum manumque: sed (quod supra diximus) habet communis hominum sensus & vsus. Pes autem constat quatuor palmis; Palmus verò quatuor digitis transuersis: Ergo cubitum in communi vsu sesquipedale est, & sex palmis constat. De his mensuris Vitruuius & alij; sed omnium subtilissimè ac diligentissimè disseruit Agricola. *Ouidius. Plinius. Vitruuius. Agricola.*

16 EQVIDEM non negauerim, hasce mensuras fuisse antiquitùs maiores quàm nunc sunt, sicut ipsum quoque corpus humanum: quatenus verò hæ decreuerint, incertum est. Apud Hebræos duplex fuisse traditur genus cubiti, alterum vulgare & vsitatum, sesquipedale, vti definitum est; alterum, quod apud Ezechielem cap. 43. appellatur verissimum & perfectum cubitum, vulgari maius vno palmo; ob idque Palmicubitum à quibusdam nominatum: à quo cubito proximè aberat Regium cubitum communi & vsitato maius tribus digitis; cuius in primo libro meminit Herodotus. *Herodotus.*

17 NOMINATVR præterea in sacris litteris cubitum virile, seu cubitum virilis manus. Nam in tertio capite Deuteronomij de Og gigante rege Basan ita scriptum est. *Solus Og rex Basan restiterat de stirpe gigantum. Monstratur lectus eius ferreus qui est in Rabbath filiorum Ammon, nouem cubitos habens longitudinis, & quatuor latitudinis, ad mensuram cubiti virilis manus.* (siue vt habẽt Septuaginta Interpretes, ad verbum ex Hebræo) *in cubito viri.* Dicitur autem cubitum virile quod est iustæ ac perfectæ mensuræ: tale enim est cubitum viri, id est, hominis ætate pariter atque statura perfecti: nam cubitum pueri, aut homunculi alicuius longè minus est. Quanquam autem mensura cubiti ducta est ex brachio hominis, à cuius flexu ad extremum vsque digitum medium, quod extensum est, appellatur cubitum: attamen quia pro varietate staturæ hominũ, variatur etiam magnitudo cubiti humani, mensuram autem, quæ ad res metiendas adhibetur, certam & æquabilem esse necesse est; propterea factũ est, vt mensura cubiti ex ligno, metallo, aliaue materia confecti, & ad magnitudinem cubiti virilis, id *Locus Deuteron. cap. 3. Quid sit cubitum virile secundum scripturam.*

est,perfecti,accommodata,publice seruaretur, & ad res dimetiendas adhiberetur,ne fraus vlla subesse posset.

VERVM scire conuenit in illo Deuteronomij loco, pro eo quod 18
nos habemus: *Ad mensuram cubiti virilis manus.* Paraphrastē Chaldaicum sic vertisse: *iuxta cubitum regis.* quod referendum esse quidam putant ad ipsum Og regem: vt significetur, lectum eius non habuisse longitudinem & latitudinem vulgaris cubiti, sed iuxta mensuram cubiti eiusdem regis, qui vt cetero corpore, sic etiam cubito reliquos homines excedebat. Et hoc secutus est auctor Complutensis editionis; habet enim: *in cubito eiusdem regis,* Quanquam non desunt, qui cubitum regium dictū esse putent pro eo quod est, publicum; quemadmodū appellatur via regia, id est, publica: vt Moses significare voluerit cubitum publicum, qui ex decreto Regis seu Magistratus perfectam habet & inuariabilem cubiti mensuram.

Quanta fuerit capacitas Arcæ.

CAPACITAS igitur totius Arcæ, quæ intra tres illas dimensio- 19
nes totum Arcæ vacuum cōtinebat, detractis omnibus impedimentis columnarum, crassitudinis etiam tabulatorum & assamentorum distinguentium nidos & apothecas, ratione Geometrica concluditur fuisse quadringentorum quinquaginta mille cubitorum: quæ magnitudo ad ea omnia capienda & continēda, quæ fuisse intra arcam narrat Moses, abundè sufficiebat. Etenim si longitudinem trecentorum cubitorū ratione Geometrica multiplices in cubitos quinquaginta latitudinis, fiunt cubitorum quadratorum quindecim millia: Hanc summam rursus multiplicando in triginta cubitos altitudinis, existunt cubitorum solidorum quadringinta & quinquaginta millia: Et hoc est interius arcæ vacuum, eiusque capacitas. Quod si Moses locutus sit de cubitis non vulgaribus, sed perfectis & verissimis, vt appellauit Ezech. c. 43. qui palmo maiores sunt vulgatis & vsitatis cubitis, longè maiorem fuisse magnitudinem Arcæ necesse est. Subducta enim ratione, addendo cuilibet cubitorum vulgarium vnum palmum, reperiemus longitudinem Arcæ fuisse trecentorum quinquaginta cubitorum: latitudinem autem, quinquaginta octo cubitorum & duorū palmorum: altitudinem verò triginta quinque cubitorum.

Augusti.

ILLVD porrò animaduertendum est quod meminit B. August. 20
l. 15. de Ciuitate Dei, c. 27. longitudinem & latitudinē Arcę toties esse multiplicatam, quoties multiplicata sunt tecta seu tabulata, quæ ad diuersas habitationes facta sunt in Arca: & quia hæc secūdum Augustinū triplicata sunt: ideo dixit ipse, quātum ad habitationē, fuisse Arcam longitudinis nongentorū cubitorū, latitudinis centū quinquaginta, altitudinis nonaginta. Verum in altitudine secus est atque in longitudine & latitudine: altitudo enim propter multiplicationem contignationum non multiplicatur, sed contra potius diminuitur & absumitur.

QVAR

QVARTA DISPVTATIO

In qua examinatur noua quædam opinio de mensura sacri cubiti.

21 CVM librū hunc typis essem mandatutus, accepi quendam solertis ingenij virum, & in sacris litteris benè doctum comperisse duplex genus cubiti fuisse quondam in vsu apud Hebræos, & in sacra scriptura non obscurè significari, alterum vulgare, de quo nos paulò supra disseruimus; alterum quod appellat sacrū multo quàm vulgare cubitum est, maius. Siquidem vulgare cubitum cōtinet vigintiquatuor digitos: hoc sacrum quadraginta duos: illud sex palmos, hoc decem palmos & dimidium palmi: illud sesquipedem, hoc duos pedes & dimidium atque insuper octauam partem pedis: illud denique duos palmos Romanos, hoc tres palmos Romanos superq; dimidium fere palmum. Ergo sacrum cubitum continebat vulgare, ac præterea dimidiū eius, & dimidium dimidij. Auctor porrò huius sentētię arbitratur huiusmodi cubito sacro vsam esse diuinā scripturā in describenda fabrica Arcæ Noë, Tabernaculi Mosis, & Templi Salomonis.

22 QVOD autem cubitum sacrum constaret ea mensura quam diximus, probat ille ex iis quæ scripta sunt de Mari æneo quod erat in templo Salomonis. Traditur enim lib. secundo Paralipomenon, cap. 4. Salomonem fecisse mare æneum decem cubitorum à labio vsque ad labium, rotūdum per circuitum, altitudine quinque cubitorum; cuius circumferentia erat triginta cubitorum: capiebat autem tria millia batos, siue metretas. Ex hoc loco, Mathematica ratione argumentatur ille, cubita circumferentiæ illius maris æneī nō fuisse vulgaria sed sacra, eius scilicet mensuræ quam paulò ante exposuimus; Ego totam eius viri argumentationem, quanta maxima fieri potuit breuitate comprehensam, hic subieci.

23 AMPHORA Romana siue Quadrantal, est vas, cubicum, cuius longitudo, latitudo & altitudo est pes Romanus: est autem pes Romanus, mensura continens palmos quatuor siue digitos sexdecim, vel vncias duodecim, siue quod idem est, palmum Romanum, & tertiam insuper eius partem, ita vt proportio pedis ad palmum sit sesquitertia. Iam verò Amphora hæc capit duas vrnas vel tres modios siue sextarios 48. Metreta verò (quæ & Amphora Attica dicitur) continet amphoram vnam & semis, hoc est tres vrnas seu sextarios 72. quare proportio metretæ ad amphoram Romanam est sesquialtera. Quod si constituatur tertia quædam mensura continens metretram vnam cum dimidia: habebit hæc ad metretam proportionem sesquialteram: ad Amphoram verò proportionem duplam sesquiquartam, nimirum 9. ad 4. vt apparet in his tribus terminis 9. 6. 4.

in quibus continuatæ ſunt duæ proportiones ſeſquialteræ, vna tertiæ illius menſuræ continentis metretam & ſemis, quæ eſt 9. ad 6. altera metretæ ad amphoram, nimirum 6. ad 4.

His poſitis, quoniam Mare æneum rotundum in circuitu, formamque habens hemiſphærij, diametrum habebat. 10. cubitorum, altitudinem cub. 5. gyrum denique 30. cubit. hinc fit, vt ſi multiplicemus ſemicircumferentiam. 15. cub. in ſemidiametrum cub. 5. efficiamus aream circuli maximi, hoc eſt, orificium maris cubitorum quadratorum 75. & rurſus ſi hunc circulum maximum 75. cub. quadratorum in tertiam partem diametri, hoc eſt, in cubitos $3\frac{1}{7}$. hoc eſt, tres & vnã tertiam cubiti partẽ multiplicemus, inueniemus ſoliditatẽ hemiſphærij continere 250. cubitos cubicos, ſiue ſolidos: qui quidẽ 250. cubiti ſolidi æquales ſunt 4500. amphoris vel 3000. metretis (tot enim Mare æneũ capiebat) ſiue 2000. menſuris, quarũ ſingulas continere diximus metretam & ſemis. Quare ſi 2000. menſurarum huiuſmodi quæ 3000. metretis æquales ſunt diuidantur per, 250. cubitos ſolidos: deprehendemus vnum cubitum ſolidum continere, 8. menſuras huiuſmodi cubicas, quæ 12. metretis æquantur. Quare ſi ſingula latera cubiti ſolidi bifariam ſecentur, & per ſectiones oppoſitas plana ducantur, ſecabitur cubus ſolidus in octo cubos æquales, quorum quilibet æqualis erit menſuræ cubicæ quæ metretam & ſemis capit. Atque ita habemus, ſi menſura hæc continens metretam vnam & dimidiam cubicetur, latus huius cubi eſſe dimidium cubiti, cuius mentio fit in deſcriptione ænei Maris. Si ergo cognouerimus magnitudinem lateris huius cubi qui octaua pars eſt cubiti ſolidi reſpectu pedis Romani nobis cogniti, eaque magnitudo duplicetur, notus, fiet cubitus ſacer, reſpectu eiuſdem pedis Romani. Id autem in hunc modum indagandum eſt.

Dictvm eſt ſupra menſuram eam cubicam quæ continet metretam & ſemis, eſtq; cubiti ſolidi octaua pars, ad Quadrantal ſiue ad Amphoram proportionem habere eandem quam 9. ad. 4: conſequenterq; amphoram ad cubum huiuſmodi eam habere proportionem quam 4. ad 9. Igitur ſi inter pedem Romanum & lineam rectam, quæ ad pedem Romanũ habeat eam proportionem quam 9. ad 4. qualis eſt quæ pedem bis continet & quartam inſuper eius partem, inueniantur duæ mediæ proportionales, erit linea inuenta quæ pedi Romano proxima eſt, latus cubi qui octaua pars eſt cubiti ſolidi. Et quoniam, vt ſupra dictum eſt, latus huiuſmodi cubi eſt dimidium cubiti ſacri: perſpicuum eſt ſi latus illud duplicetur, totam longitudinem cubiti prodire qui continebit pedes $2\frac{10}{17}$. id eſt duos & decem decimas ſeptimas, hoc eſt, tres Romanos palmos & ſemis paulò minus.

Constat ergo, ſi conſtituatur vas cubicum continens duas amphoras & quartam inſuper amphoræ partem ſiue metretam & ſemis, eius latus duplicatum æquale exiſtere cubito ſacro quem inqui-

quirebamus. Et quoniam longitudo Arcæ. 300. cubitorum erat, latitudo 50. altitudo 30. ſi ratione Geometrica 300. cubitos longitud. multiplices in 50. latitudinis: efficientur cubitorum quadratorum quindecim millia. hos rurſus multiplicando in 30. cubitos altitudinis, exiſtent quadringenta quinquaginta millia cubitorum ſolidorum, & hæc erat capacitas Arcæ. Si autem cubitus ſacer maior erat quàm vulgaris, vno palmo Romano & ferè dimidio, ſi huiuſmodi cubitis conſtabant dimenſiones Arcæ, longitudo eius 300. talium cubitorum, contineret cubitos vulgares 525. Latitudo 50. cub. haberet ex communibus cubitos $87\frac{1}{2}$. id eſt, octuaginta ſeptẽ cum dimidio, altitudo denique 30. cubitorum, eſſet cubitorum communium, $52\frac{1}{2}$. id eſt, quinquaginta duorũ cum ſemiſſe: quod ſi multiplicentur 525. cubiti lõgit. per $87\frac{1}{2}$. id eſt octuaginta ſeptem cum dimidio. latitud. efficientur cubitorum communium quadratorum $45937\frac{1}{2}$. id eſt quadraginta quinque millia nongenta triginta ſeptem cum ſemiſſe, quos ſi rurſus ducas per $52\frac{1}{2}$. ideſt per quinquaginta duos cubitos cum ſemiſſe, altitud. habebis cubitorum ſolidorum communium in vniuerſum $2411718\frac{1}{2}$. id eſt, duo millenarum millia quadringenta & vndecim millia ſeptingenta decem & octo cum tribus quartis. Atque hæc erat capacitas Arcæ ſecundum cubitos vulgares & communes.

24 Vervm cur mihi huius opinionis & nouitas & fides ſuſpecta videatur, dicam vt potero breuiſſimè: Omnino fundamentum quo hæc ſententia maximè nititur, debile admodum & fragile videtur. Etenim ponit quaſi certiſſimum, illud Mare æneum, quod ſacra ſcriptura appellat rotũdum, & Ioſephus hemiſphæricum nominat, fuiſſe rotundum perfectiſſimè, id eſt, ſecundum exactam Mathematicæ rotunditatis rationem: quod tamen nec probatur ab iſtis, nec facilè vt opinor, probari poteſt. Quin contra credibilius fit, diuinam ſcripturam & alibi cùm de rerum figuris ſermonem habet, & illo ipſo in loco vbi de rotunditate illius Maris agit, loqui de iſtiuſmodi rebus non ſecundum limatiſſimã & abſolutiſſimam illam Mathematicæ ſubtilitatis rationem, ſed ſecũdum vulgarem vſum ſenſúmque, communémque hominum loquendi conſuetudinem. Nam quod ad figuram rotundam propius quàm ad aliam quamlibet accedit, parúmque à rotunditate deficit, nec talis defectus iudicio ſenſuum facilè deprehenditur, id populari exiſtimatione rotundum cenſetur & appellatur. Incertum eſt igitur, an illud Mare dictum ſit rotundum Mathematicè, an potiùs populariter, quod ſi non fuit Mathematicè rotundum, cùm non liqueat quantum à Mathematica rotunditate defecerit, ratio quæ ſuper Mathematica perfectaque eius rotunditate ab iſtis conficitur, nec firmam habere vim, nec fidem poteſt certam facere.

Auctoris ſententia.

25 Deinde aiunt probatores huius opinionis (iam enim, vt audio, ſectatores habere cœpit) hoc genus cubiti ſacri nec ſemel nec obſcurè

Locus 2. libri Paralipomenon. cap.3.

scurè in sacris libris significari. Ast ego, vt ingenuè cõfitear, si ita est, inscitiam meam, nulla videre adhuc potui in diuinis litteris vestigia, quibus eiusmodi cubitum indagari, nedum reperiri queat. Adferunt isti nescio quid ex secundo libro Paralipomenõ, cap. 3. vbi scriptum est longitudinem templi fuisse sexaginta cubitos in prima mensura. Putant isti illis verbis. *In prima mensura*, suum hoc sacrum cubitum significari. Verum id refellitur dupliciter. Etenim illud, *In mensurâ prima*, non refertur ad cubitum, sed significat, in prima dimensione & descriptione fundamentorum templi, non fuisse separatim designatum oraculum siue sanctuarium, & seorsim ipsum templum, sed indiscretè dimensa esse fundamenta vtriusque longitudinis sexaginta cubitorum: deinde verò separatim & propriè ex illis sexaginta cubitis, viginti destinata & assignata sunt sanctuario, quadraginta verò ei quod appellatur templum. Et hæc interpretatio, quæ cùm sententiæ verborum inhæreat fit admodum probabilis, nihil planè adiuuat istorum opinionem.

VERVM esto: significetur illis verbis, *In mensura prima*, cubitum istud sacrum. Sed vnde probant isti cubitum illud primæ mensuræ, fuisse tantum quantum ipsi faciunt? Quin potius cubitum primæ mensuræ non aliud significat quàm cubitum iustę, exactæ, nec variabilis mensuræ, quales erant mensuræ & pondera sanctuarij, ad quarum rationem exigebantur & explorabantur mensuræ vulgares, vt si qua subesset eis fraus, ex illarum comparatione deprehẽdi posset. Atque harum mensurarum & ponderum sanctuarij crebra est mentio in libris Mosaicis, vt Exo. 30. & 38. Leuit. vlt. & Num. 18.

Locus Ezechielis c. 43.

SED illud meo iudicio conuincere videtur falsam esse istam opinionem, quod Ezechiel cap. 43. definiens mensuram cubiti sacri, cuius nempe vsus erat in templo, & quod ibi nominauit B. Hieronymus cubitum verissimum, & Septuaginta Interpretes cubitum perfectum, facit illud maius communi & vulgari vno duntaxat palmo, id est, quattuor digitis: loquitur enim de palmo minori seu Mathematico, non de maiori, seu vt vocant Romano, qui est quadruplo maior. Quapropter eo loco à Septuaginta Interpretibus appellatur, παλαιστὴ, quo nomine significatur palmus minor: & Hieronymus in Commentario eius loci interpretans nomen palmi, ait esse sextam partem cubiti. Ergo secundum Ezechielem, cubitum sacrum erat vulgari maius tantùm vno palmo seu quattuor digitis. At secundum istos, quattuor palmis & dimidio, siue digitis decem & octo maius erat: non igitur istorum sententia cum Ezechielis doctrina cõsentit. Hæc ad præsens disputare breuiter volui de supradicta opinione: quæ si nihilominus tamen cuipiam satis firma & probabilis, nostra verò eius confutatio inefficax videbitur, eam ille sequatur licet, me non repugnante. Ego mei muneris esse duxi, opinionem nouam, receptæq; omnibus ad hanc vsque diem sententiæ vel aduersam vel certè diuersam, & cum doctrina sacrarum litterarum (vt mihi videtur

videtur) minimè consentientem, nec silentio, nec sine aliquo examine præterire. De reliquo, totius disceptationis huius arbitrium & iudicium erudito lectori permitto.

QVINTA DISPVTATIO.

An Moses locutus sit de cubitis Geometricis, vt sensit Origenes quorum vnusquilibet sex vulgarium cubitorum mensuram contineat.

27 QVONIAM magnitudo Arcæ quàm descripsit Moses, visa multis est parua nimis & angusta, tot tantorumque animalium cunctis generibus, præterque cibariis eorum capiendis atque conseruandis; propterea quidam commenti sunt genus quoddam cubitorum Geometricorum longè maius vulgatis & vsitatis cubitis: vt hoc genere cubitorum constans magnitudo arcæ, proculdubio amplissima fuisse videatur, atque omnium rerum quæ in ea fuerunt, capacissima. Origenes igitur ex traditione maiorum confirmat, Mosen hoc loco, describendo magnitudinem arcæ, vsum esse cubitis Geometricis, vt quem omni sapientia. Ægyptiorum apud quos maximo in pretio & honore Geometria erat, eruditum fuisse testatus sit B. Stephanus. Vnum autem cubitum Geometricum censet Origenes, sex cubita vsitata continere, & nouem pedibus definiri. Sententiam Origenis ad hunc modum refert Augustinus libro 15. de Ciuitate Dei, cap. vltimo: *Si autem cogitemus*, inquit, *quod Origenes non ineleganter astruxit, Mosen, scilicet hominem eruditum, sicut scriptum est, omni sapientia Aegyptiorum qui Geometriam dilexerunt, Geometrica cubita significare potuisse, vbi vnum quãtum sex nostra valere asseuerant: quis non videat quantum rerum capere potuerit illa magnitudo?* Sic August. Quo licet intelligere, apud Hugonem sancti Victoris in Annotationibus in Genesim mendosè legi hoc loco, cubitum Geometricum constare nouem cubitis, cùm tantum contineret secundum Origenem sex cubita. Vel igitur pro, nouem, reponi debet; sex; vel pro cubitis, legi debet, pedibus: reuera enim cubitum Geometricum, si continebat sex cubita vulgaria, consequens erat vt contineret nouem pedes, cùm vulgare cubitum sit sesquipedale.

Origenes. *Act. 7.* *Augustin.* *Hugo Sancti Victoris.*

SED gratum fortasse lectori fuerit ipsa Origenis verba hoc loco legere. Secunda igitur homilia in sextum caput Geneseos in hanc sententiam scribit Origenes: *Apelles*, inquit, *discipulus Marcionis, sed alterius hæreseos inuentor, aduersus structuram arcæ disputat, probare volens scripta Mosis nihil habere diuinæ sapientiæ, nec esse à Spiritu sancto profecta. Disputat autem nullo modo fieri potuisse vt tam breue spatium arcæ tot anima-*

lium genera, eorumque cibos qui per totum annum sufficerent, capere potuerit.
Gen. 7. *Cum enim bina & bina ex immundis animalibus, hoc est, bini masculi & binæ feminæ, ex mundis verò septena & septena in arcam dicantur inducta, quomodo fieri potuit vt spatium illud arcæ descriptum à Mose vel quatuor tantum elephantos capere potuisset?* Et postquam per singulas species hoc modo refragatur, concludit his verbis: *Constat ergo*, inquit, *fictam esse fabulam; quod si est, constat à Deo non esse hanc scripturam.* Sic Apelles.

Act. 7. SED *ad hæc nos*, inquit Origines, *quæ à prudentibus viris, & Hebraicarum traditionum gnaris, atque veteribus magistris didicimus, ad auditorum notitiam deferemus. Aiebant ergo maiores, quod Moses, qui vt scriptura testatur, omni sapientia Aegyptiorum fuerat eruditus, secundum artē geometricam quam præcipuè Aegyptij callent, cubitorum numerum hoc loco posuit. Apud Geometras enim secundum eam rationem quæ apud eos virtus vocatur, ex solido & quadrato, vel in sex cubitos vnus deputatur, si generaliter; vel in trecentos si minutatim dedicatur: quæ vtique ratio si obseruatur in huius Arcæ mensura inuenientur & longitudinis & latitudinis tanta spatia, quæ verè totius mundi reparãda germina, & vniuersorum animalium rediuiua seminaria capere potuerint.* Sic eo loco Origenes.

Origenes. IDEM libro quarto contra Celsum disputat, amplissimam fuisse arcam illam Noë, magnæque vrbi similem, vtpote cuius basis longitudine fuerit nonaginta mille cubitorum, latitudine autem viginti quinque mille. Et hæc quidem ab Origene. Sed ego me nec horum extrenorum verborum, nec illorum superiorum de multiplicatione cubiti vel in sex vel in trecentos secundum virtutem Geometricam, ingenuè fateor sententiam assequi: cumque consultissimos atque doctissimos Geometriæ viros ea de re consuluissem; illi supradictis verbis Origenis diu multumque consideratis, denique responderunt, se, quid Origenes intelligere potuerit & verbis illis significare voluerit nequaquam intelligere: vt me quidem minus pudeat, nescire quod nesciam, confiteri.

Io. Buteo. NON me fugit quid Ioannes Buteo de hac Origenis opinione 28
senserit & in scriptis reliquerit: Sic enim Origenis verba interpretatur, vt ea reuocans & accommodãs ad cubicationem Geometricam, contendat rectam esse Origenis sententiam & rationibus ac placitis Geometricis maximè congruentem: Cuius viri breuem super ea re disputationem visum est hoc loco cognoscendam lectori & considerandam proponere. Sic igitur ille ait in eo libello quem edidit de Arca Noë: *Videndum qua nam discretione sensus dictum Origenis stare possit. Iam in præcedentibus ostendi, arcæ solidum continere cubitales cubos quatercentum quinquaginta millia. Planum est insuper, arcæ longitudinem fuisse sexcuplum suæ latitudinis. Basis igitur arcæ in sex æqualia quadrata diuidi potest, quorum commune latus est cubitorum quinquaginta; quod in se multiplicando, facies cubitos quadratos duo millia quingentos. Id erit Embadō vnius sex quadratorum in basi. Rursus multiplicando cubitos quadrati duo millia quingentos in triginta cubitos altitudinis arcæ, fient septuaginta quinque millia cubitalium*

Exponitur & excutitur interpretatio sententiæ Origenis de cubitis Geometricis quã tradidit Io. Buteo.

cubitorum: quæ est sexta pars corporis arcæ. Ergo, vt, ait Origenes, vnusquisque talium cubitorum deputatur in sex, quoniam sexies septuaginta quinque millia cubitalium cubitorum, summam quatercentum quinquaginta millia constituunt: quæ est arcæ capacitas eadem, quam per meum ante calculum inueni.

29 ALTERAM *quoque dicti Origenis partem, vnum scilicet cubitum in trecentos deputari, sic ostendo. Accipe alterutrum ex minoribus arcæ planis, cuius vnum latus est cubitorum triginta, alterum vero quinquaginta: hæc inter se duo latera multiplicata, cubita quadrata mille quingenta producunt: quem numerum multiplicans iterum in tertiam arcæ dimensionem trecẽtorum cubitorum, ex vnoquoque minutatim cubito quadrato trecentos solidos efficies, & in summam quatercentum quinquaginta millia: Id autem est solidum arcæ sicut prius quod erat demonstrandum. Et ita secũdum rationem geometricam ex solido & quadrato verum habet Origenis dictum vtroque modo. Non autem quod cubitus Geometricus tantum valeat, quantum sex nostra cubita valent vt asserit Augustinus, nec cubito Geometrico, sed cubicatione Geometrica quæstionẽ soluit Origenes: cum non cubitos Geometra sed cubicationem habeat seorsim ab vsu communi. Illud tamen aduertendum, esse vitiosum maxime, quod res per se difficilis, insuper ænigmate affectato verborum sic ab Origene obscuratur, vt, diuinare magis oporteat quàm interpretari. Planum enim fuisset si dixisset, numeros cubitorum in descriptione Arcæ positos rationibus geometricis inueneri efficere in corpus capacitatem arcæ quatercentum quinquaginta millium cubitorum.* Hactenus verba fuere Buteonis.

30 SED fac ita esse vt vult Buteo: nihilo tamen maior & capacior per istiusmodi cubita Geometrica existit arca, quàm si vulgaribus cubitis eiusdem arcæ magnitudo definiatur: & hoc fatetur ipsemet Buteo. At enim Origenes aduersus calumniantes paruitatem eius arcæ demonstrare & probare voluit, quia Moses in describendo magnitudinem arcæ, non vulgaribus sed Geometricis cubitis vsus sit, eo fieri vt longè maior extiterit arca quàm ea, metientibus magnitudinem eius vulgaribus & vsitatis cubitis fuisse videatur. Omnes etiam scriptores Ecclesiastici qui secuti sunt Origenem multo ampliorem euadere arcam, si cubitis Geometricis magnitudo eius æstimetur, & senserũt ipsi, idemque sensisse Origenem scriptis suis confirmauerunt. Et verò si æqualis magnitudinis & capacitatis fuisset arca siue geometricis siue vulgaribus cubitis dimensiones eius definiamus, quorsum, obsecro, quæstionem de magnitudine arcæ à communibus cubitis, quorum apud omnes manifesta cognitio & frequens vsus est, traduxisset Origenes ad cubita Geometrica siue ad cubicationem Geometricam vt ceñset Buteo, rem scilicet valdè abstrusam & obscuram & perpaucis cognitam?

31 ILLVD præterea miror, cur Buteo alterum illud dictum Origenis quod est libro quarto contra Celsum, paulò supra à nobis positum, affirmantis basim arcæ fuisse longã nonaginta mille cubitis, latam verò viginti quinque mille, Cur, inquã, hoc Buteo non itidẽ sus-

ceperit interpretandum,cùm vel falsum sit,vel si verum est,obscurissimum habeat intellectũ, & perdifficilem explicatum. An forte eum locum Origenis Buteo non legerat? An eum quidem locum legerat, sed quia nullam eorum verborum satis commodam reperit interpretationem,prudenter scilicet, intactum tacitumque præterire maluit, quàm attingere quod expedire non posset? Apud Hugonem libro primo eorum quatuor,quos de Mystico intellectu Arcæ Noë scripsit, in capite tertio memini legere nescio quid ad huius dicti & sentẽtiæ Origenis intelligentiam pertinens.

Confutatio sentẽtię Origenis de cubitis geometricis de quibus putat ille locutũ esse hoc loco Mosen.

SED vtcunque res habeat;illam certè opinionem tam multis pro- 31
batam de cubitis Geometricis quorum quilibet tantum valeat quantum sex de vulgatis cubitis,in describendo Arcæ magnitudinem locutum fuisse Mosem,tanquam nec rationi,nec diuinæ scripturę conuenientem,sed planè improbabilem,licet his argumentis confutare. Principio, mensura ista quam describit Origenes cubiti Geometrici, nec apud ipsos Geometras, nec in vlla disciplina, nec apud aliquos artifices,nec denique apud gentes aliquas in vsu est aut fuit vnquam: non igitur de tali cubito locutum esse Mosen credendum est.Deinde Moses de iis cubitis locutus est in describenda magnitudine arcæ,de quibus loquitur in aliis suis libris,& quorum frequens in ceteris diuinarum litterarum monimentis fit mentio : nam si hoc loco de aliis cubitis esset locutus, proculdubio ad præcidendam ambiguitatis & obscuritatis occasionem indicasset Moses variàm cubiti significationem qua hic vsus esset: sed omnibus aliis locis suorum scriptorum Moses loquitur de cubito vulgato & vsitato, de cubito autem isto Geometrico nulla vspiam apud eum est littera, ergo remotum à ratione & à vero est arbitrari Mosen hoc loco de cubito Geometrico locutum esse.

ET huius quidem nostræ argumentationis minor propositio, illam dico, quod aliis in locis Moses nunquam nõ loquatur de cubito vulgari,multis exemplis confirmari potest. In Exodo, cap. 27. iubet Deus fieri altare longum quinque cubitis,totidemque latum;altum verò tribus cubitis : quæ altitudo,iuxta rationem cubiti Geometrici Origenis, contineret decem & octo cubitos vulgares, id est, pedes septem & viginti; longitudo verò & latitudo eius altaris fuisset triginta cubitorum vulgarium, id est, pedum quinque & quadraginta. At enim tanta eius altaris vastitas nulli ad sacrificia facienda vsui esse poterat, & ob eius altitudinem non nisi scalis admotis ad aram eius ascendi potuisset.Id autem à ritu sacrorum omnino abhorrebat:quin etiam vetitum à Deo fuerat, vt proditũ est in capite vigesimo Exod. *Non ascendes*,ait Deus,*per gradus ad altare meum*. Ad hæc, in tertio capite Deuteronomij ex magnitudine lecti Og regis Basan, qui erat longitudine nouem cubitorum, significatur gigantea eius regis proceritas,quasi ea prope fuerit etiam nouem cubitorum:nouem autem cubita secundum rationem Geometricam Origenis, continent de vul

vulgatis cubitis quinquagintaquatuor,id est,pedes fermè octoginta: at verò incredibile est eum regem,aut vllum etiam mortalium tantæ proceritatis vnquam fuisse.

ACCEDIT ad hæc,in libro primo Regum,capite 17.altitudinem gigantis Goliath describi sex cubitorũ & palmi : quæ mensura iuxta opinionem Origenis de cubitis Geometricis, habet triginta sex cubita vsitata,id est,pedes quinquagintaquatuor:quare caput illius gigantis, secundum porportionem quam habet caput humanum ad reliquum corpus, fuisset prope nouem pedum. Quomodo igitur Dauid,vt eo loco scriptũ est,caput Goliath à se abscissum, toto nempe se ipso grandius minimum tribus pedibus, manibus suis tollere, & Hierusalem ferre potuisset?

Quãta fuisset magnitudo Arcæ secundũ cubita Geometrica Origenis.

32 AD extremum, secundum istam cubitorũ Geometricorum mensuram,enormis atque incredibilis fuisset Arcæ magnitudo : namque longitudo eius fuisset mille & octingentorum cubitorum,id est, pedum bis mille nongentorum : latitudo trecentorum cubitorum, id est,pedum quadringentorum quinquaginta : altitudo centum octoginta cubitorum,id est,pedum ducentorum nonaginta.Denique capacitas Arcæ continuisset nonagies septies millies mille & ducenta millia cubitorum:fuissetque maior & capacior quàm Arca,vti ea definita est a nobis secundum vulgaria cubita, ducenties decies sexies: quæ tam immanis Arcæ moles,nec vlli fuisset vsui, quæcũque enim in ea contenta sunt, minima eius particula capi & contineri poterant : nec videtur vlla ratione & opera hominum ædificari, nec tractari potuisse. Teneamus igitur priorem Arcæ magnitudinis descriptionem secundum vsitata cubita:talis enim dimensio & capacitas Arcæ,capiendis omnibus quæ in eam illata dicuntur, abundè suffecit,quemadmodum paulò infra perspicuè demonstrabitur.

SEXTA DISPVTATIO.

A quibus & quanto tempore ædificata sit Arca.

33 QVÆRVNT nonnulli, qui potuerit tantæ molis opus a quatuor duntaxat hominibus, Noë dico, & tres eius filiis, absolui? Verùm ad hoc facilis est responsio, etenim licet illi quatuor principes fuerint eius operis artifices : credendum tamen est adhibitos fuisse alios complures operarios mercede conductos : nam quamuis illi non crederent Noë prænuncianti venturum diluuium, lucri tamen gratia libenter ad perficiendum id operis operas suas locabant. Pensandum item est tempus centum annorum construenda arca consumptum : namque longinquitas fabricationis, paucitatem fabricantium compensat: perinde enim est paucos homines centum annis

opus illud perfeciſſe,atque,ſi plures vno anno abſoluiſſent.

Athenæus lib.5. Nauigium Hieronis admirandum.

CONSTAT certè,auctore Athenæo, Hieronem Siciliæ regẽ na- 34
uigium illud incredibilis magnitudinis, in quo erat triplex contignatio,& apparatus materiæ triremium ſexaginta,remigationis verò ordinum viginti,cum iam aduecta eſſet materia ex Ætna monte, intra vnum annum conſummauiſſe; adhibitis operi faciũdo trecentis fabris,præter adminiſtros fabricæ ſubſeruientes,Architecto operis Archia Corinthio. Illud ſanè permagnum & memorabile videtur, quod de Epheſino templo Dianæ à Plinio libro decimoſexto, 35
Plinius. capite quadrageſimo eſt proditum, quadringentis annis perfectum eſſe tota Aſia extruente, quanquam idem Plinius libro trigeſimoſexto capite 14. duplo breuiorem eius templi ædificationem facit, ſcribens ducentis annis à tota Aſia fuiſſe fabricatum:vt alterutrum locum, aut Plinij lapſu memoriæ, aut librariorum negligentiæ vel inſcitiæ culpa mendoſum eſſe neceſſe ſit.

Auguſtin. AD eundem modum B.Auguſtinus ſupradictam quæſtionem explicat libro 15.de Ciuitate Dei,capite vltimo.*Nam illud*,inquit,*quod quidam diſputant, tantæ magnitudinis arcam non potuiſſe compingi,ineptiſſime calumniantur,cùm ſciant immenſas vrbes fuiſſe conſtructas: nec attendunt centum annos, quibus arca illa eſt fabricata. Niſi forte lapis lapidi adhærere poteſt ſola calce coniunctus, vt murus per tot millia circumagatur, & lignum ligno per ſubſcudines,clauos & gluten bituminis non poteſt adhærere vt fabricetur arca nõ curuis ſed rectis lineis longe lateq; porrecta: quam nullus in mare mittat conatus hominum,ſed leuet vnda cum venerit,naturali ordine ponderum:magiſque diuina prouidentia quàm humana prudentia natantem gubernet,ne incurrat vbicunque naufragium.*Sic Auguſtinus.

Quanto tẽpore ædificata ſit Arca. *Beroſus Annianus.* NEC eſt hoc loco quæſtio illa ſilentio inuoluenda, quanto tem- 36
pore fabricata ſit arca Noë. Beroſus Annianus ait anno ſeptuageſimo octauo ab inchoata naui quæ inſtar arcæ cooperta erat, ex improuiſo accidiſſe diluuium. Ex quo ſignificatur, ſeptuagincta octo annos in fabricanda arca eſſe conſumptos. Hanc Beroſi ſententiam in ſuis Commentariis exponẽs Ioannes Annius:*Dubitabatur*, inquit, *de eo quod dixit Beroſus, arcam fabricari cœptam anno ſeptuageſimo octauo ante diluuium: cum centum viginti annos ſupputet Moſes capite ſexto Geneſeos.Sed ad hoc reſpondendum eſt, mandatum fabricandæ arcæ accepiſſe Noë centũ viginti annis ante diluuiũ,vt ſignificat Moſes:quadraginta verò & duobus annis præparauit ligna Noë,ob immenſitatẽ operis faciundi.Vnde anno ſequẽte qui erat ſeptuageſimus octauus ante diluuium, incœptũ eſt arcæ opificium vt Beroſus ſupputat.* Sic ille. Sed has ego vel fabuloſas Beroſi traditiones:vel (quod verius eſt) fictitias Annij commẽtationes atque interpretationes pro nihilo ducendas puto.Nã vnde quæſo innotuit Beroſo vel Annio, duos & quadraginta annos dum cõparatur materia ædificationis arcæ,præteriiſſe? Cum igitur hoc illi ſine graui auctoritate,ſine probabili ratione,ſine aliqua veriſimili cõiectura dixerint: qua facilitate dictum eſt, eadem facilitate contemni æquum eſt.

EST

An centum annis fabricata ſit Arca. *Origenes. Auguſtin. Gregorius Rupertus.*

37 EST altera peruetus & peruulgata Doctorum ſententia, centum annis fabricatam eſſe arcam Noë.Nimirum hoc tradit Origenes libro quarto contra Celſum,Auguſtinus libro 15.de Ciuitate Dei capite vltimo & lib.12.Contra Fauſtum, cap. 18. & in libro Quæſtionum in Geneſim, quæſt. 5. Gregorius præterea homilia 15. in Ezechielem, & Rupertus lib. 4. Commentariorum in Geneſim.cap.20. denique his poſteriorum doctorum eadem fere ſententia eſt.Sed vnde hoc iſti colligunt? Videlicet eo quòd Moſes cùm extremo capite quinto dixiſſet Noë quingentorum fuiſſe annorum, proximè ſubiungit cum alia Dei verba dicta Noë, tum in primis mandatum Dei de fabricanda arca ei datum: erat igitur Noë quingentorum annorum, cum iuſſus à Deo eſt fabricare arcam. Nec fit credibile, Noë mandatum Dei de conſtructione arcæ longum in tempus exequi diſtuliſſe: quin potius quàm primum facere opus aggreſſum,omni ſtudio & opera ad eius operis effectionem & abſolutionem incubuiſſe.Diluuium porrò euenit anno vitæ Noë ſexcenteſimo, ſcilicet ſtatim vt finita eſt ſtructura arcæ.Ergo arcæ confectio ab anno quingenteſimo Noë vſque ad annum eius ſexcenteſimum, id eſt, per annos centum durauit. Sic iſti ratiocinantur.

38 VERVM has coniecturas quibus fulcitur & firmatur iſtorum opinio, non eſſe valdè firmas, etiam me non monente, facilè lector per ſe animaduertet.Neque enim certum eſt, quanto tempore poſt quingenteſimum annum Noë,datum fuerit mandatum ei de fabricanda arca:nec liquet quo tempore finita ſit eius fabrica.Non enim, quia Moſes memorato quingẽteſimo anno Noë,ſubtexuit Dei mandatum de conſtructione arcæ, propterea ſequitur vt illo ipſo anno quingenteſimo datum ſit illud mandatum:cùm frequenter & Moſes & alij ſcriptores ſacri multa coniungant in ſua narratione, quæ fuerunt inter ſe longis temporum interuallis diſiuncta. Sane B. Auguſtinus,qui libro 15.De Ciuitate Dei,capite 24. dixit, verba Dei quæ Moſes capite ſexto narrat dicta Noë, fuiſſe ei dicta, cum is quadringentorum & octoginta annorum eſſet,hoc eſt centum & viginti annis ante diluuium,conſequens eſſe videbatur vt diceret, arcam per centum & viginti annos fuiſſe conſtructam. *Auguſtin.*

39 CETERVM multo minus centum annis arcam eſſe fabricatam, poſſet fortaſſe quiſpiam argumentari ex illis verbis,quę Deum locutum eſſe Noë,narrat Moſes capite ſexto: *Ponam fœdus meum tecum,& ingredieris arcam tu,& filij tui,& vxores filiorum tuorum:* his enim verbis ſignificatur quo tempore Deus præcepit Noë de arca extruenda,iam eo tempore filios Noë habuiſſe vxores.Ex quo ſequeretur,ſi centum annis ante diluuium arca fabricari cœpta eſt,etiam filios Noë cẽtum annis ante diluuium vxores habuiſſe, quod profecto perſpicuè falſum eſt,& contrarium diuinæ ſcripturæ, quæ cap. 11.Geneſeos narrat Sem filium Noë, finito diluuio fuiſſe cẽtum annorum: Ergo Sem centum annis ante diluuium natus eſt, quo modo igitur id tempo-

ris

tis vxorem ille habere potuit?

VERVM à communis sententiæ sectatoribus atque propugnatoribus responderi ad hoc posset, non omnia quæ narrat Moses hoc capite Deum esse locutum Noë, vno atque eodem tempore locutum esse, sed alia prius, alia posterius, licet ea omnia Moses continenti serie & contextu narrationis coniungat: itaque mandatum illud extruendæ arcæ, datum ei fuisse centum annis ante diluuium: illud autem de ingressu filiorum Noë, eorumque vxorum in arcam, mandatam esse structura arcæ vel iam planè finita, vel prope absoluta. Nisi forte magis illud placeat, omnia hæc Deum eodem tempore locutum esse; sed illud de filiis Noë & vxoribus eorum ingressuris in arcam dixisse Deum, non tanquam iam præsens, sed vt futurum multo ante denunciasset: vt hoc Deum dixisse & significasse Noë cogitemus: Fac tibi arcam, quo possis venturi diluuij cladem effugere: in arcam porrò intrabis tu, & vxor tua, & filij tui qui nuper tibi nati sunt: aut (si nondũ nati fuerant) qui nascentur tibi, & insuper vxores filiorum tuorum, quas illi suo tempore ducturi sunt: Vt hisce verbis significare Deus voluerit quos ipse, quotque homines ex diluuij exitio seruare constituisset. Quanquam igitur sententia communis de centum annis fabricationis Arcæ, non admodum firmis rationibus fulciatur, quod ea tamẽ peruetus sit, multorúmque atque grauium auctorum, nec quanto plus minûsve cẽtum annis fabricata sit arca demonstrari possit: idcirco videtur ea opinio merito præferenda ceteris.

DE ARCÆ FIGVRA ET DISPOsitione ac partium eius distinctione.

VERS. 16. *Fenestram in arca facies, & in cubito consummabis summitatem eius: Ostium autem arcæ pones ex latere deorsum: cœnacula, & tristega facies in ea.*

HOc loco de ratione structuræ & figura ac dispositione ipsius Arcæ disputandum est. Ad supradictorum autem verborum Mosis explanationem pertinet, vt quinque de rebus, nonnulla quæ obscuritatem & difficultatem habẽt, explicemus: Primum, de interuallis seu interstitiis quæ erant intra arcam hoc est, de tabulatis & cõtignationibus arcæ: tũ de mãsiunculis designatis atq; cõparatis ad habitationẽ animaliũ & conseruationem escarũ: deinde de ostio arcæ: adhæc de fenestra arcę: postremò de culmine & fastigio arcę. Quod attinet ad primũ, scire oportet, arcam fuisse

fuisse diuisam in aliquot interstitia seu interualla diuersis tectis inter se distincta quæ secundum longitudinem & latitudinem Arcæ æqualia erant inter se, differebant autem secũdum altitudinem arcæ. Hæc appellant alij vel tabulata, vel contignationes, vel cameras, vel denique cœnacula: nos perspicuitatis gratia nominabimus principales Arcæ partes.

SEPTIMA DISPVTATIO.

Quot fuerint in Arca tabulata seu contignationes.

40 DE partium Arcæ numero, quot scilicet in ea fuerint, prima existit quæstio à nobis tractanda. Philo sub finem libri secundi De Vita Mosis videtur huiusmodi partes Arcę quatuor fecisse quas nominat cõtignationes. Sic enim scribit: *Fabricauit Noë opus ex lignis maximum longitudine trecẽtorum cubitorum, latitudine quinquaginta, altitudine triginta, distinctum cellis continuatis; aliis imis, alijs in secunda & in tertia quartaque contignatione dispositis.* Idem significat Iosephus primo libro Antiquitatum: *Arcam*, inquit, *extruxit Noë quatuor contignationum.* Erat autem arca tam tecto, quàm lateribus firma contra omnem vim tempestatum & vndarum insultum. Quarum autem rerum vsui quælibet illarum contignationum esset destinata, nec Philo nec Iosephus indicauit. *Philo.* *Iosephus.*

41 ORIGENES quinque facit eas partes Arcæ, sic eas distinguens & ad varios vsus designans: vnam facit infimam, prope basim Arcæ, in quem locum deiiciebantur excrementa & sordes totius Arcæ: In secunda quæ supra hanc erat, condita erant pabula & cibaria omnium animantium: in tertia, bestiæ quæ erant feræ & immites habitabant: in quarta, mitiores animãtes, tam quadrupedes, quàm reptiles; & volucres: in quinta & suprema, homines & aues. Origenis verba homilia secunda super hoc sextum caput Geneseos sic habent: *Iam verò intrinsecus ea quæ dicuntur arcæ inferiora, bicamerata ponuntur, id est, habitationem duplicem continentia: superiora verò tricamerata, veluti si dicamus triplicibus distincta cœnaculis. Sed hæ distinctiones habitationum ad hoc factæ dicuntur, vt secerni per singulas mansiones diuersa animalia vel bestiarum genera facilius possent, & à bestiis feris mansueta quæque & ignaua seiungi. Traditum sanè nobis est, & nõ absque verisimilitudine, inferiora quæ bicamerata diximus, ob hunc modum fuisse duplicia. Nam quia vnum integrum annum fuerunt animalia in arca, necesse vtique fuit in totum annum prouidere illis cibos; nec cibos tantum, verum & egestionum designari loca, quo neque ipsa animalia, neque homines simi fœtore vexarentur. Tradunt ergo, infimam partem arcæ quæ in fundo erat, eiusmodi sordibus & excrementis excipiendis destinatam fuisse: ea verò quæ supra hanc erat, ad conseruanda pabula pertinebat. Etenim necesse-* *Origenes.*

riũ videbatur, vt beſtiis natura ſua carnivoris ſeparatim animalia ad illarum victum vitamque conſeruandam, poſteritatis reparãdæ gratia, in arcam introducta deputarentur: aliis verò non carnivoris animalibus alia ſeruarentur alimenta, prout naturalis cuiuſque vſus poſcebat. Ad hos ergo vſus, inferiores duæ partes arcæ quæ bicameratæ dicuntur, pertinebant. Superiores autem tres arcæ partes ſic erant diſtinctæ: In tertia, fera & immitia animalia domicilium habebant: in quarta, mitiores animantes verſabantur: in quinta & ſuprema, homines, quos vt ratione & ſapientia ſuperiores cunctis animalibus Deus fecit, ſic in arca celſiores domicilio & habitatione eſſe decebat. Sic Origines; qui ad hanc quinquepartitam Arcę diuiſionem ex trãſlatione Septuaginta Interpretum videtur adductus. Sic enim habet illa: *Inferiora bicamerata & tricamerata facies eam.* quaſi dicat, interiorem arcæ capacitatẽ in quinque cameras eſſe diſperriendam.

Auguſti. VERVM S. Auguſtinus multo ſecus verba hæc Septuaginta interpretum intelligens & explanans, tres duntaxat principales arcæ partes videtur facere. Nam in libro Quæſtionum in Geneſim, quæſtion. 6. hoc modo ſcribit: *Quod ait cum de arcæ fabricatione loquitur: Bicamerata & tricamerata facies eam. quæri ſolet, num inferiora futura erant bicamerata & tricamerata? Sed in hac diſtinctione totam ſtructuram eius arcæ intelligi voluit, vt haberet inferiora, haberet media & ſuperiora, quæ appellantur tricamerata. In prima quippe habitatione, id eſt, in inferioribus, ſemel camerata erat arca: in ſecunda verò habitatione ſupra inferiorem, iam bicamerata erat; ac per hoc in tertia ſupra ſecundam tricamerata erat.* Sic ibi Auguſtinus. Simile eſt quod idem ſcribit libro 15. De Ciuitate Dei, cap. vltimo tres in partes diſtinguens arcam, quarum quælibet longa eſſet trecentis cubitis, lata verò quinquaginta. 42

Hiſtoria Scholaſt. Lyranus. Toſtatus. Dionyſius Carthuſ. HISTORIA Scholaſtica, Lyranus, Toſtatus, Dionyſius Carthuſianus, aliique recentiorum non pauci, præter quinquepartitam Origenis diuiſionem Arcę, alteram ipſi tradunt etiam quinque partitam, verùm diuerſa ratione diſtinctam. Nam primô tres faciunt principales partes arcæ, infimam, mediam, & ſupremam; Et infimam appellant ſtercorariam & inſtar ſentinæ nauis: mediam conſeruationi alimentorum aſſignant, & hanc bicameratam faciunt, id eſt, in duo ſpatia diſtinctam ſecundum longitudinem arcæ: in altero herbas & olera, in altero fructus & ſolidiora cibaria reponunt. Supremam partem arcæ deſtinant habitationi animalium & hominum, tripartitam facientes, vt in extremis duabus partibus eius ſecundum lõgitudinem habitauerint animalia, in altera quidem fera, in altera verò manſueta: media porrô pars habitationem hominum continebat. Et hæc quidem ab aliis de Arcæ diſpoſitione & partium eius diſtinctione tradita ſunt. 43

Auctoris ſententia de numero diſpoſitione & vſu partiũ Arcæ. EGO me conuenienter magis narrationi Moſis facturũ eſſe reor, ſi tres principes eius arcæ partes fecero: tres dixerim, quæ ſcilicet ad habitationem animalium hominúmque & conſeruationem alimentorum pertinebant, prætermiſſo fundo arcæ: nam ſi huius quoque 44

rationem

rationem in diuiſione arcæ habere lubet, quattuor in partes arcam diſtribuere oportebit. Et prima (ab infimis incipiendo) continebat baſim & fundum arcæ ſecundum totam eius longitudinem & latitudinem, altitudinis autem arcæ quattuor vel quinque cubitos habebat: hæc erat receptaculum omnium ſordium arcæ, vndequaque per meatus ad id cõparatos illuc defluentium, eratque inſtar ſentinæ nauis, niſi quis fortè putet fundum arcæ ſaburra fuiſſe oppletum, vt fit in nauibus, ad maiorem arcæ in aquis ſtabilitatem atque firmitatem. Excrementa verò & ſordes arcæ, non in fundum arcæ, ſed extra arcam in aquas per foramina & aperturas obliquas multifariam ad eum vſum in arca factas fuiſſe deiecta.

SVPRA hanc igitur infimam arcæ partem, cuius, vt vult Origenes, nullam in deſcriptione Arcæ mentionem fecit Moſes, tres erant aliæ principales arcæ partes, totam quidem arcæ longitudinem & latitudinem ſingulæ habentes, ſed partem tantum altitudinis. In prima locata ſunt animalia omnia terreſtria, cui octo vel nouem cubitos altitudinis tribuimus: nullum enim animal terreſtre adhuc viſum eſt excedens altitudinem octo cubitorum. Supra hanc erat altera pars octo pariter cubitis alta omnes cibariorum apothecas continens: Supra hanc denique erat tertia & ſuprema habitationi hominum & auium aſſignata, nouem vel decem cubitis alta: quæ cùm longa eſſet trecentis cubitis, ſatis ſuperque ampla erat & capax paucorum illorum hominum atque omnium auium: nam licet plurimę ſint auium ſpecies, pleræque tamen omnes parua ſunt corporis mole: præſertim cùm non ſolum intra arcam, ſed in loculis ad latera arcæ appẽſis reponi potuerint. Supra tectum huius ſupremæ partis erat culmen & faſtigium arcæ; quod cuius figuræ, quantæque fuerit magnitudinis, infra dicetur. Quemadmodum verô quælibet harum trium partium arcæ plurimis manſiunculis ſiue nidis, vt appellat ſcriptura, referta & inſtructa fuerit, altera Diſputatione quæ hanc proximè ſequetur, explicaturi ſumus. Atque hæc eſt noſtra de partium Arcæ diſpoſitione & diſtinctione ſententia. Cui fides aſtruitur ex ipſa Hebraica ſcriptura, quæ ſic habet ad verbum hoc loco: *Inferiora & ſecunda & tertia facies eam.* Id eſt, Facies in arca tria tabulata, infima, media & ſuprema. nam illud: *Facies eam* dictum eſt pro, *in ea*: vel quia tota arca non erat aliud quàm iſtiuſmodi tripartita tabulata. Similiter habet paraphraſis Chaldaica. Eandem quoque ſentẽtiam reddere verba illa Septuaginta Interpretum: *Inferiora bicamerata & tricamerata facies eam* paulò ſupra, interprete beato Auguſtino demonſtrauimus.

45 EADEM ſententia eſt & noſtræ tranſlationis Latinæ, licet non ſit facilè verba eius omnia ad huius ſententiæ intellectum accommodare. Sic autem habet illa: *Deorſum cœnacula & triſtega facies in ea.* Illud, *cœnacula*, ſignificat loca ampla in ædibus, id eſt, longa & lata, ſic appellata, quòd in eiuſmodi locis veteres, diſpoſitis tricliniis, cœnare ſolebant: inde vox ea ad alia quælibet loca ædium ampla ſignificanda *Expenditur Launa lectio.*

Universidad de Deusto Biblioteca

tradũcta eſt. Illas ergo tres partes arcæ, quarum amplitudinem deſcripſimus, vocabulo cœnaculi denotauit Latinus interpres. Nam quod ſequitur: *& triſtega*, explicatio eſt vocis cœnaculi: ſæpe numero enim fit in ſacris litteris, vt cùm duo vocabula ponuntur, poſterius ſit quaſi interpretatio prioris. Declarans igitur Latinus interpres, illa cœnacula arcæ quot fuerint, & quemadmodum ſeparata, nominauit ea *triſtega*, quod ſonat tria tecta; indicãs ea cœnacula fuiſſe tria, & tribus tectis diſtincta. Nam primum tectũ, fuit ſupra cœnaculum animalium: alterum, ſupra cœnaculum vbi erant cibaria: tertium & ſupremum, ſupra cœnaculum in quo erat hominum habitatio. Non enim memoratur quartum illud tectum quo tegebatur fundus arcæ, nec vltimum tectum continens culmen & faſtigium arcæ; ſed earum modò partium arcæ tecta nominantur, quæ partes ad vſum animalium & hominum comparatæ fuerant.

CETERVM illud aduerbium *deorſum* quo referri & cum quo 46
iungi debeat, non facilè intellectu eſt. Si enim iũgatur cum illis verbis ſequentibus, *Cœnacula & triſtega facies in ea*, non videtur verã reddere ſententiam: ſi quidem cœnacula & triſtega non erant deorſum, hoc eſt, in imo arcæ; ſed per totam ipſam arcam diſtincta. Sin autem iungatur cum illis verbis proximè antecedentibus: *Oſtium facies in latere arcæ*, & cum hoc iungatur illud, *deorſum*: primo, id planè diſcrepat à ſcriptura Hebraica, paraphraſi Chaldaica, & tranſlatione Septuaginta Interpretum, quæ illud, *deorſum* pro quo illæ habent, *inferiora*, iungunt cum ſequentibus. Deinde non exiſtit vera ſententia: non enim oſtium arcæ factũ eſt deorſum, id eſt, in imo arcæ, fuiſſet enim
Toſtatus. incommodiſſimũ, ac nulli prorſus vſui. Toſtatus iungit *deorſum* cum eo quod dictum eſt de oſtio, nec refert *deorſum* ad arcam, quaſi in imo arcæ faciendum eſſet oſtium, ſed iungit cum eo, quod paulô ſuperius dixerat Moſes de feneſtra: *Feneſtram* inquiens, *in arca facies, oſtium autem arcæ pones in latere deorſum*; vt ſignificet Moſes oſtium fieri debere infra feneſtram: etenim feneſtra fuit in ſuperiori parte cœnaculi hominum; oſtium verô infra fuit, vel in ipſo cœnaculo hominum, vel etiam infra hoc, id eſt, in cœnaculo animalium.

QVOD ſi illud, *deorſum*, iungatur cum ſequentibus (& verò iungendum videtur) dupliciter exponi poteſt; Primo, vt *deorſum* idem ſignificet atque, imum arcæ, quæ erat inſtar ſentinæ: vt, quod ſcriptura Hebraica & Græca tranſlatio appellarunt inferiora arcæ, Latinus interpres dixerit, deorſum. Vt ſit hæc ſententia: Fac primo deorſum arcæ, id eſt, primum tabulatum quod fundum arcæ contineat, & ſupra hoc facies cœnacula in vſum habitationis animalium atque hominum & conſeruationis eſcarum: & hæc facies triſtega, id eſt, tribus tectis ſiue tabulatis ſiue contignationibus inter ſe diſtincta.

POTEST etiam illud *deorſum* referri ad id quod præceſſit de faciendo oſtio, vt cogitemus oſtium arcæ fuiſſe in ſupremo cœnaculo quod erat hominum: iuſſiſſe autem Deum fieri deorſum, id eſt, infra oſtium,

oſtium, alia cœnacula numero tria, & triſtega, id eſt, tribus tectis diſtincta, vt vnum eſſet ſupra aliud. Et primum quidem cœnaculum, conſeruandis cibariis deſtinãdum erat: alterum, habitationi animalium: tertium, continere debebat fundum & imum Arcæ. nam licet fundus Arcæ propriè non poſſit appellari cœnaculum, attamen amplè ſumpto eo vocabulo, vt ſæpè vſurpari ſolet, nihil prohibet eum ſic eſſe nominatum. Nec alia mihi commodior occurrit ratio explanandi verba hæc Latinæ tranſlationis, vt & veram habere ſententiam, nec à ſcriptura Hebraica, & tranſlatione Septuaginta Interpretum diſcordare videatur.

OCTAVA DISPVTATIO.

De numero & ordine manſiuncularum quæ erant in Arca.

Manſiunculas in ea facies.

47 HOC, quantum ad verborum ſententiam ſupra explanatum eſt. Hic tantum explicare oportet quot fuerint in Arca manſiunculæ, quo ordine diſpoſitæ, quãtæ magnitudinis ſingulæ, quemadmodum inter ſe diſtinctæ, quàm idoneè & commodè ad vſum habitationis animalium deſignatæ & conſtitutæ. In primo igitur cœnaculo (primum dico ab inferioribus Arcæ aſcendentibus ad ſuperiora & prætermiſſo fundo Arcæ) vbi futura erant animalia, trecentas manſiũculas deſignare licet non modò cunctis animalibus terreſtribus quæ in arca fuerunt, ſed multò etiam pluribus capiendis atque continendis abundè ſufficientes. Eas porrô trecentas manſiunculas diſtribuimus in ſex ordines, extenſos ſecundum longitudinem arcæ, diſiunctos autem & ſeparatos inter ſe ſecundum eiuſdem arcæ latitudinem.

CVILIBET autem manſiunculæ tribuuntur ſex cubita longitudinis, totidémque latitudinis, altitudinis verô, nouem vel octo cu-
48 bita. Nam & ſi nonnulla ſunt animalia terreſtria tantæ proceritatis, vt eorum par vnum, plus ſpatij ad habitandum requirat (bini enim elephantes qui fuerunt in arca, ampliorem vtique locum deſiderabant) attamẽ quoniam pleraque animalia eius ſunt magnitudinis, vt minori loco contineri poſſint: idcirco menſura illa cuiuſque manſiunculæ longitudinis ſex cubitorum, totidemque latitudinis, ſatis ſuperque fuerit: perpauca enim animalia plus loci occuparũt, quamplurima verò minori loco circumſepta & contenta ſunt. Erant autem manſiunculæ omnes aſſamentis & cancellis concluſæ.

ASSIGNANDO igitur cuilibet manſiunculæ ſex cubita longitudinis, cum illud cœnaculum eſſet longum trecẽtis cubitis, quanta

nempe longitudo erat totius arcæ,necesse est quemlibet illorum sex ordinum,qui secundum totam eius cœnaculi longitudinem extendebantur, habuisse quinquaginta mansiunculas, cumque latitudo arcæ esset quinquaginta cubitorum, & cuique mãsiunculæ tributa sint sex cubita latitudinis;illi sex ordines mansiuncularum, triginta sex cubita latitudinis arcæ implebant,supererãt igitur alia quatuordecim cubita latitudinis arcæ, quæ distribuere oporret in aliquot ambulationes tam in longum quàm in transuersum inter sex illos ordines mansiuncularum interiectas, quo scilicet possent homines discursare,omniaq; perlustrare,quæ ad vtilitatem animalium pertinebant, faciliùs prospiciendi & suppeditandi gratia. Quod si plus spatij quatuordecim illis cubitis ad commodiorem earum ambulationum vsum videatur esse conferendum, poterit quantumcunque fuerit opus, vel ex magnitudine mansiuncularum detrahi: idcirco enim & plures & grandiores quàm opus erat,eiusmodi mansiunculas designauimus.

ALTERVM verô & medium cœnaculum condendis seruandísque cibariis comparatum,multis erat apothecis distinctum,disparis tamen magnitudinis & capacitatis, scilicet pro varietate commeatuum:namque fœnilia, palearia,& vbi frondes seruabantur,grãdiora esse oportuit quàm frugum & leguminum cõditoria. Omnes autem apothecæ tabulatis separabantur. Aliquâ itẽ eius cœnaculi parte,in vasis ligneis aut fictilibus ingens erat copia aquæ dulcis in potum animalium hominúmque & in vsum lauandi.Sicut etiam in illa celebri regis Hieronis naui narrat Athenæus fuisse ad prorã ingens aquæ receptaculum capiens metretarum duo millia, assamentis,pice, linteísque compositum: & prope hoc fuisse piscinam laminis plumbeis assibúsque compactam, aquæ marinæ plenam,in qua magna vis piscium habebatur. 49

Athenæus lib.5.

ERANT præterea in hoc ipso cœnaculo multifariam disposita foramina & meatus directo superstantes præsepiis animalium, quæ in singulis eorum mansiunculis facta erant ad pabulum: sicut etiam ibidem receptacula erant aquæ ad potum.Ex medio igitur cœnaculo per illa foramina in præsepium cuiusque mansiunculæ dimittebatur pabulum quod in esum victúmque satis esset:erant quoque in eo cœnaculo multi canales lignei & tanquam aquæ ductus, per quos aqua in mansiunculas animalium ad eorum potum deriuabatur.Nec dubitare fas est, Noë præscium omnia quæ in terris erant cataclysmo petitura, copiosam supellectilem tam rusticam quàm vrbanam, ferramentorúmque genus omne fabrilium, tam huius medij cœnaculi quàm superioris,vacantibus locis reposuisse. 50

SEQVITVR tertium & supremum cœnaculum, in quo domicilium erat hominum & auium. Huius partes omnes ad varios vsus hominum & volucrum accomodatas quia Ioannes Buteo satis aptè designauit,& breuiter expresseq; descripsit,ponã hic descriptionem eius 51

Io. Buteo.

eius iisdem ipsis verbis quibus ille vsus est.*In suprema*, inquit, *regione Arcæ amplũ fuit cœnaculũ vbi erat hominũ habitatio, illuminatum arcæ fenestra,quæ cum grandior esset,valuas habuit speculari lapide seu vitro,ch ystalóue munitas, vt iniuriam cœli, non lucem arceret.Cœnaculo iungebatur cella penaria atque culina,cui focus erat lapideo tabulatu: erántque ibi molæ trusatiles cum libanis, item andronitis atque gineceum distincta scilicet cubicula virorum atque mulierum,creditur enim,quoad fuere in arca,mulieres & viros seorsum cubasse, & vsu coniugij abstinuisse.Hæc autem membra,secundarium lumen(vt vocant Optici)à cœnaculo capiebant:in aliys verô,quoties opus erat, lucernarum vsus adhibebatur.*

*PROPE culinam lignile fuit,ex lignis coctis quæ dicuntur Græce ἄκαπνα id est,sine fumo,& insuper cella carbonaria. Post hæc horreum sequebatur, & apothecæ fructibus rusticis omnis generis refertæ, atque deinceps aliæ cibis auium dicatæ. Quarum omnium ornithones & cauea in hac suprema contabulatione fuerunt,viarúmque directiones intermissis iuncturarum modicè spatys,vt essent velut æstuariæ quibus refrigesceret aër, subiectorum animalium halitu calefactus, essetq; spiramentum salabrius. Ad hoc etiam habuit ora superior ab vtraq; longitudinis parte spiracula,operis quadã necessitate relicta, prohibẽte scilicet cantheriorum crassitudine, ne trabibus arrectariorum transuersis asseres superni iungerentur. Vnde tamen propter subgrundiorum ecphoras,nec lumen,nec pluuialis aqua descendebat in arcam. Scalas præterea locis opportunis admotas esse non est dubitandum, per quas facilis ad omnia tabulata pateret aditus,vectorum denique & onerum distributionem ita factam in Arca existimare oportet,vt ea super aquis librata positione ferretur:cuius figura longior sicut ferendo oneri commoda fuit, ita & huiusmodi libramento ac temperamento præcipuè opus habuit.*Hactenus ex Buteone.

52 CETERVM Illud obiter ac breuiter disputandum hoc loco est; num extra Arcam,ipsi tamen affixæ fuerint mansiones aliquæ ad habitationem eorum animalium quæ appellantur amphibia,hoc enim multos sensisse refert Hugo, eamq; sententiam videtur ipse approbare ac sequi.Sic enim ille scribit libro primo de Arca morali,capite tertio:*In parietibus huius Arcæ foris facti erant nidi siue mansiunculæ quasi ad ipsos parietes affixæ,ita vt introitus eorum extrinsecus pateret, ipso pariete integro permanente intrinsecus.Et hos nidos dicunt factos esse propter illa animalia quæ nec semper in aqua,nec semper in arida degere possunt: sicut est luter & vitulus marinus.*Sic Hugo.

Vtrum factæ sint aliquæ mansiũculæ extra Arcam, ipsi tamen Arcæ affixa, vt quidam senserunt. Hugo.

VERVM hanc opinionem equidem censeo minimè probabilem esse;quin eam licet quinque argumentis refutare.Primo, inæqualis illa structura mansionum extra Arcam extantium, incommodissima fuisset Arcæ,propter maximam vim aquarum quadraginta cõtinuos dies magno impetu supernè cadentium,& earum quæ ad latera Arcæ vehementer allidebantur.Deinde aut illæ mansiunculæ extrinsecus,id est,versus aquã fuissent apertæ & patentes,aut clausæ:si apertæ,id fuisset magno detrimento &exitio animalibus inibi latentibus propter incursiones frequẽtes & vehementes fluctuum qui ad latera impinge

impingebantur & allidebantur: sin autem erant clausæ, non igitur potuissent animalia quæ ibi erant, quoties opus erat, exire in aquam ad captandum & comparandum sibi pabulum aquatile, sine quo putarunt isti ea non potuisse vitam degere. Ad hæc Moses in describendo structuram Arcæ, tantum indicauit mansiones fuisse factas intra arcam: si quæ autem aliæ extra arcam factæ essent, eas ille similiter exposuisset. Silentium igitur earum apud Mosen, nullas fuisse eas in arca manifestum argumentum est.

PRÆTEREA Moses nec semel, nec non apertis verbis tam in capite sexto quàm in septimo ostendit omnes animantes quæ seruatæ sunt à diluuio, in arcam esse introductas. *Ex cunctis animantibus, dixit Dominus ad Noë, vniuersæ carnis bina induces in arcã, vt viuant tecum, &c.* & rursus, *Bina de omnibus ingredientur tecum vt possint viuere*, quod & posteà factum esse, scriptura repetit, dicens: *De animantibus quoque mundis & immundis, & de volucribus, & ex omni quod mouetur super terram, Duo & duo ingressa sunt ad Noë in arcam, masculus & femina sicut præceperat Dominus Noë.*

ILLVD etiam quod ab istis dicitur, videtur falsum, animalia illa 53
amphibia non posse diu in aquis degere: & terrestri pastu indigere. Non enim crocodilus & vitulus marinus necessitatis causa terram appetunt, sed vberioris prædæ & cõmodioris ac tutioris loci, ad generationem & conseruationem prolis, captandi gratia. Nec verum est istiusmodi animalia sine aquatili pabulo diu vitam posse degere: narrat enim Buteo vidisse se Lutetiæ duos vitulos marinos è longinquo vectos ad regem Galliæ spectaculi gratia, qui non minus auidè carnes quàm pisces appetebant & vorabant. Quid multa? etiã si concedamus istiusmodi animalia nec extra Arcam, nec sine aquatili pastu viuere potuisse: nec locus tamen illis ad habitandum defuit in Arca, & in supremo eius cœnaculo vbi erant homines, amplissimum supererat spatium ad faciendam ingentem piscinam, quæ piscium plena, cibum istis animalibus in totum annum abundè suppeditaret: quemadmodum supra ex Athenæo diximus, in illa nobili regis Hieronis naui magnam fuisse piscinam piscibus omnis generis abundantem.

Buteo.

Athenæus

NONA DISPVTATIO.

De ostio Arcæ & eius fenestra.

VERS. 17

Ostium autem Arcæ pones ex latere.

Ambrosius. Augustin.

ILLVD: *Ex latere* idem est quod, *in latere arcæ*, vel, *à latere*; Græcè est ἐκ πλαγίων, quod Ambrosius de Arca & Noë, capite octauo vertit, *Ex aduerso*. S. Augustinus in Locutionibus in Genesim monet pleróque codices habere, *à latere*

à latere nonnullos tamen habere *Ex transuerso*. Significatur autẽ perspicuè his verbis, ostium non fuisse aut in tecto, aut in angulis Arcæ, sed in aliquo quatuor laterum Arcæ; quorum duo erãt latera longitudinis Arcæ, scilicet longiora, altera duo latitudinis, quæ breuiora erant. Ac licet in lateribus longitudinis potuerit esse ostium: ferè tamen Doctores putant fuisse in alterutro latere latitudinis, quod ibi commodius fuerit ad ingressum animalium in Arcam: inde enim incipiebant sex illi ordines mansionum in quibus habitabant animalia, vt illa ingressa in suas quæque mansiones facile deducerentur.

55 SED videndum est in quo cœnaculo arcæ fuerit ostium. Hugo libro primo De Arca morali, capite tertio sententiam Doctorum & suam de ostio Arcæ breuiter his verbis exposuit: *Cum enim dicitur: Pones ostium in latere deorsum per latus deorsum, videtur significare parietem lateralem, ad differentiam lateris quod sursum erat in tecto, in quo fortassis fenestra posita fuit. Affirmant autem Doctores, ostium arcæ inter secundam & tertiam mansionem locatum fuisse, ita vt limen eius fundo tertiæ mansionis esset contiguum; introitus autem eius sursum; in latere eiusdem mansionis excisus erat. Ita vt ab ostio duæ quidem mansiones deorsum essent, tres autem sursum. Et vnam dicunt ad simum animalium recipiendum ordinatam: secundam, ad cibaria eorum; in tertia fuisse indomita animalia, in quarta, mitia animalia: in quinta quæ suprema erat, homines & volatilia. Et verisimile est, duas illas inferiores mansiones natante arca deorsum aquis fuisse demersas: tertia verò in qua animalia erant, quæ spiramento aperti aëris egebant, prima supra aquas eminebat, ita vt foris per aquam ad arcam ascendentibus, ostium fere per planum occurreret. Et secũdum hunc modum fortassis dictum est: Pones ostiũ deorsum. vel deorsum ideo, quia in quacunque mansione poneretur, deorsum erat, vt arca intrantium pedes exciperet.* Sic Hugo.

Hugo Sanct. Victoris.

56 VERVM Hugoni ego quidẽ dupliciter non assentior: tum quod illud, *deorsum* iungit cum ostio; debere autem iungi cum sequentibus ex Hebraica scriptura, & paraphrasi Chaldaica, ac translatione Septuaginta Interpretum, supra ostensum à nobis est. Tum quod existimat iam incœpto diluuio, terrisque aqua opertis animalia natando ingressa esse in arcam: at Moses capite septimo apertè indicat ante diluuij principium & homines & animalia ingressa esse in arcam, ita scribens: *Ingressus est Noë & filij eius, vxor eius & vxores filiorum eius cum eo in arcam, & de cunctis animãtibus duo & duo ingressa sunt ad Noë in arcam. Cumque transissent septem dies, aquæ diluuij inundauerunt super terram.* Idémque paulô infra repetens subiungit: *Et inclusit eum Dominus deforis. Factúmque est diluuium quadraginta diebus: & multiplicatæ sunt aquæ, & eleuauerũt arcam in sublime a terra,* Buteo arbitratur ostium arcæ fuisse super sentinam, ita vt in eo cœnaculo vbi fuerunt animalia, limen haberet, & in ipso limine cardines, vnde fores versatæ proclinarentur in terram, scalarúmque vicem supplerent quatuor cubitorum ascensu.

Buteo.

EGO sic sentio, ostium fuisse, vt ait Scriptura, in alterutro latere 57
latitudinis arcæ: nam & in animali hominéque atque in aliis corporibus figuræ quadrangularis, sed non æquilateræ, propriè dicuntur latera quæ continent latitudinẽ. Sed quanta fuerit altitudine ostium a basi Arcæ sublatum, licet incertum sit ex ipsa Scriptura, verisimile tamen admodum est fuisse in cœnaculo habitationis animaliũ quinque fermè cubitis elatum è basi Arcæ. Nec difficile fuit mollem & facilem struere ascensum animalibus in Arcam ingressuris. Necesse au- 58
tem fuit optimè clausum & vsquequaque munitũ fuisse ostium commissuris omnibus firmissimè compactis: & ad hoc significandum, dixit Moses Deum foris clausisse ostium: futurum enim erat toto diluuij tempore aquis demersum; si quidem verum est quod Lyranus *Lyranus. Tostatus.* & Tostatus ex sententia & traditionibus Hebræorum prodiderunt, arcam diluuij tempore duodecim circiter cubitis fuisse, aquis demersam: ita vt totum fermè cœnaculum animalium intra aquas fuerit. Sed hoc verum sit nec ne, disputabitur posteâ libro duodecimo qui erit de Diluuio.

De fenestra Arcæ. SEQVITVR apud Mosem de fenestra Arcæ. *Fenestram in Arca facies.* Hoc de fenestra Arcæ quod habet Latina translatio, necnon & scriptura Hebraica atque paraphrasis Chaldaica, omiserunt Septuaginta Interpretes: namque pro hoc ipsi habent: *Colligens facies arcam.* 59
quod ad fenestram arcæ nihil planè pertinet: cur autem id omiserint, ne diuinando quidem, causam aliquam probabilem dicere possum. Pro vocabulo *fenestram*, est hoc loco vox Hebræa *Sohar*, propriè signi- *Hieronymus in Traditionibus in Genesim.*
ficans lucem, præsertim verò meridianam: quapropter Hieronymus ait in Hebræo haberi: *Meridianum facies arcæ:* sed manifestius esse interpretatum a Symmacho dicente διαφανὲς, hoc est, Dilucidum facies arcæ, volente fenestram intelligi. Significat etiam vox illa, *Sohar*, id quod lucem præbet: hoc autem dupliciter fieri contingit, aut quia lucem in se habens diffundit eam ad alia, vt lucerna, siue lapis aliquis pretiosus igneo fulgore splendens; aut quia lucem transmittit, vt est fenestra, per quam lux intrat in domum.

HEBRÆI arbitrantur eo vocabulo significatam esse à Mose hoc 60
loco lucernam ex grandiori quapiam gẽma, vt Lychnite vel Carbunculo tanta luce fulgentibus, vt vbi fuerint, tenebras inde aliquatenus discutiant. Huiusmodi ergo lucernæ radiantis fulgore putant isti arcam, præsertim autem cœnationem vbi erant homines, fuisse illuminatam. Sed enim negari non potest in arca fuisse fenestram, quæ aperiri & claudi potuerit: nam infra Capite octauo dicitur, cessante diluuio, Noë aperuisse fenestram quam fecerat, & per eam emisisse coruum atque columbam.

ALII opinantur in suprema parte cœnaculi hominum per cir- 61
cuitum eius complures factas esse fenestras speculari lapide vel ex vitro crystallove, sic fabricatas & aptatas, vt arcerent aquam, lucem verò admitterent: quocirca Moses nominans singulari numero fenestram,

nestram, aut singulare posuit pro plurali, vt frequenter fit in sacris litteris; aut eam tantum fenestram quæ præcipua erat in arca & cuius infra facturus erat mentionem, hic nominare voluit. Tostatus putat *Tostatus.* fuisse veram fenestram, toto diluuij tempore clausam & bituminatam, nec pellucidam nec apertam nisi finito diluuio.

62 BVTEO vnam tantum facit fenestram, sed perlucidam, quæ scili- *Io. Buteo.*
cet extrinsecus lucem accipiens transmitteret in arcã: eamque vnam satis fuisse ad vsum hominum. Namque animalia non desiderant lucem, nisi pastus & ea quibus egẽt acquirendi causa: naturaliter enim vel in foueis, vel in cauernis & specubus, vel in densissimorũ nemorum atque fruticum latibulis, vel in cauis arborum recessibus delitescere gaudent, & quasi lucem oderint, totos dies latitant, noctibus tantum prædæ & pastus causa prodeuntia. Videntur quoque præter hominem, animalium cetera etiam in tenebris aliquatenus cernere.

63 DE fenestræ magnitudine nihil dixit Moses: sed Vatablus & *Franciscus Vatablus. Oleaster.*
Oleaster hoc loco putant fuisse altitudinis vnius cubiti: idque significatum esse à Mose, cùm subiunxit: *Et in cubito summitatem eius consummabis*, vel vt ipsi vertunt ex Hebræo; *in cubito, siue ad cubitum consummabis eam superne*: illud enim pronomen *eius*, siue, *eam*, tam Græcè quàm Latinè ambiguum est, cùm & ad arcam, & ad fenestrã referri queat; isti autem referunt ad fenestram, tanquam Deus præceperit fenestram fieri longam siue altam vno cubito, vel eam in vno illo supremo & trigesimo cubito altitudinis Arcæ fieri debere. Latitudinem autem fenestræ aiunt non describi à Mose: quosdam tamen eam colligere ex longitudine: vt fenestræ latitudo fuerit sextæ partis vnius cubiti. Veruntamen & talis fenestra nimis parua proportione arcæ, & nullius fere vsus fuisset, illudque verbum *consummabis siue perficies*, denotat aliquid iam inchoatum, nec dum tamen completum: qualis erat arca, quæ quoad non habuit operculum seu tectum, imperfecta fuit. Quid quod, si hic non agitur de vltimo tecto arcæ, aliubi nusquam eius fit mentio; cùm tamen infra capite octauo scriptum sit, Noë finito diluuio aperuisse tectum arcæ. Ego vt postremam sententiam minimè improbo, ita secundam maximè probo.

DECIMA DISPVTATIO

Qualis fuerit forma structuræ Arcæ secundum Varios Auctores.

64 RESTAT vt per aliquot quæstiones disputemus qualis *Origenes.*
fuerit figura Arcæ siue ratio structuræ eius, varias Doctorum super ea re opiniones recensentes atque discutientes. Quarum prima nobis obuia fit Origenis opinio exi-

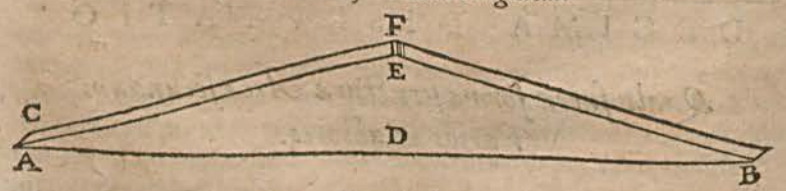
ſtimantis Arcam in baſi fuiſſe longam trecentos cubitos, latamque quinquaginta: à baſi vero ſurgentia latera, ſemper magis ac magis inter ſe tam ſecundum longitudinem quàm ſecundum latitudinem fuiſſe arctata & coanguſtata, donec ad extremum non plus vno cubito inter ſe diſtarent: vt ſupremum culmen, quadratum fuerit æquilaterum, continens extrema quatuor latera arcæ ſingula vnius tantum cubiti. Cui opinationi videtur fides aſtrui ex tranſlatione Septuaginta Interpretum, quæ hoc loco ſic habet: *Colligens facies arcam, & in cubito conſummabis eam.* illud, *colligens*, ſignificare videtur arcam ab imo debuiſſe ſemper colligi, id eſt, coarctari magis ac magis in anguſtum: ita vt ſummitas totius arcæ tam ſecundum longitudinem quàm latitudinem non eſſet maior vno cubito.

SED præſtat audire Origenem, ſuam ipſum propriis verbis opinionem enarrantem. In ſecunda igitur homilia ſuper hoc ſextum caput Geneſeos ad hunc modum ſcribit Origenes: *Quam arcam ego puto, quantum ex his quæ deſcribuntur apparet, quatuor angulis ex vno conſurgentibus, eiſdemque paulatim vſque ad ſummum in anguſtum cõtractis, in ſpatium vnius cubiti fuiſſe collectam. Sic enim refertur, quod in fundamentis eius trecenti cubiti in longitudine, in latitudine vero quinquaginta, triginta autem in altitudine ſint poſiti: ſed collectam fuiſſe eam in cacumen anguſtum, ita vt in cacumine vnius fuerit cubitus longitudinis & latitudinis eius.* Et paulo poſt, quibuſdam interpoſitis; *Veruntamen*, inquit, *quantum ad neceſſitatem pluuiarum & diluuij ſpectat, nulla potuit tam conueniens & congrua Arcæ ſpecies dari, quàm vt è ſummo, velut è tecto quodam, in anguſtum culmine ducto diffunderet imbrium ruinas, & ima in aquas quadrata ſtabilitate conſiſtens, nec impulſu ventorum, nec impetu fluctuum, nec inquietudine animalium quæ intrinſecus erant inclinari poſſet aut mergi.* Sic Origenes.

Beda. Rupertus. Toſtatus.

65 ITAQVE ſecundum Origenem figura Arcæ talis fuit, qualis eſt pyramis abſciſſo vertice, ſi planum ſectionis non quadratum, ſed altera parte ſexies longius deſignetur. Et hanc deſcriptionẽ Origenis pleno aſſenſu approbarunt Beda, Rupertus, Toſtatus aliíque permulti. Nos formam Arcæ ſecundum Origenem hic lectori ſpectandam ſubiecimus.

Forma Arcæ ſecundum Origenem.

A B, Longitudo 300. Cub.
A C, Latitudo 50. Cub.
D E, Altitudo 30. Cub.
E F, Magnitudo tecti 1. Cub.

HVGO

66 HVGO tamen refragatur Origeni, in libro primo De Morali Arca, capite tertio aduerſus eum ita diſputans: *Sententiæ Origenis plura refragari videntur. Primo, quod hæc forma ad natandum non videtur eſſe idonea: conſtat namque tantæ molis machinam tot tantiſque onuſtam animalibus & cibarijs nequaquam ita potuiſſe ſupernatare venientibus aquis, vt non ex magna parte ſui deorſum premeretur: cuius rei experimẽtum capere poſſumus in nauibus magna geſtantibus onera. Si ergo, vt dicitur ſtatim ab imo contrahi cœpit, ita vt intumeſcentes fluctus latera hinc inde inclinantia, non repellerent: ſed exciperẽt, & non tam aquæ arcã, quàm arca aquas portaret: quo modo fieri poterat vt non tota ſtatim ad ima deſcẽderet?* Sic Hugo cõtra Origenem. *Hugo contra Origenem.*

67 AT enim verò præter rationem inſtabilitatis arcæ & periculi ſubmerſionis, quam bene vrget Hugo aduerſus Origenem, magnis inſuper incommodis premitur iſtiuſmodi forma & deſcriptio Arcæ. Nam qualem obſecro habet cõuenientiam eiuſmodi deſcriptio cum figura arcæ, qualem figuram habebat illa Noë cacuminis etiam eius quadrati deſignatio, & aſpectu deformis fœdáque eſt, & inutilis operi atque inhabilis vſui propter quẽ fabricata eſt arca. Sane ipſa ratio pyramidis modum fabricationis habet impeditũ ac difficilem, & ad tot tantorumque animalium habitationem perquàm incõmodum.

68 NAVIGATIONI porrô & annuæ cõmorationi in aquis, quàm futura eſſet ea deſcriptio inepta, forma nauigiorum oſtendit, in quibus ſemper id quod eſt contractum vergit in carinam: quæ verô latiora ſunt, in apertum prodeunt, & in altum ſurgunt ſupra aquas extantia. Sed illud maius fuiſſet incommodum, qnod ex capacitate Arcæ quam ſupra deſcripſimus, quadringentorum quinquaginta mille cubitorum vix tertia pars ſecundum hanc deſcriptionem Origenis exiſteret. Ergo, dum formam Arcæ ad depellẽdos imbrium, defluxus accommodare voluit Origenes, ad euitandos impetus ventorum & illiſiones fluctuum ac procellarum infirmiſſimam, maximéque naufragiis obnoxiam, & ad capienda quæ in Arca eſſe oportebat anguſtiſſimam atque incommodiſſimam reddidit.

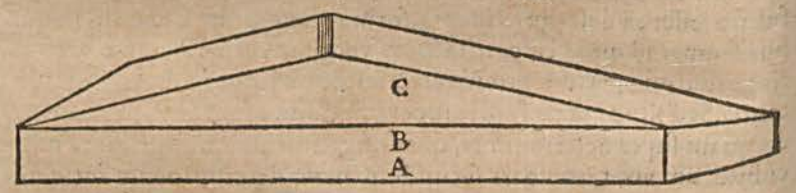
Qualis fuerit Arcæ figura ſecundum Hugonem.

69 HVGO Arcam putat fuiſſe compoſitam duabus ex partibus, quarum altera inferior erat quindecim cubitis alta, continens tres mãſiones, infimam loco ſentinæ: mediam, continendis cibariis: ſupremam, ad habitationem animalium fæuorum & immitium. Altera pars Arcæ ſuperior erat, ſimiliter alta quindecim cubitis quam ipſe appellat tectum Arcæ ſuperpoſitum priori parte, intra quod erant homines, aues & terreſtres animantes manſuetæ: Sed latera huius ſuperioris partis ſiue tecti paulatim faſtigiabantur, tandemque deſinebant in cacumen quadratum vnius cubiti. Hugo igitur eo differt ab Origene, quod hic ſtatim à fundo Arcæ latera eius coarctat &

fastigiat: ille verô Arcæ latera à basi recta excitat per quindecim cubitos, exinde autem ea constringit & acuminat. Verum hæc sententia Hugonis quam ruditer hic adumbrauimus, expressius lectori ex verbis eius cognoscenda est.

In primo igitur de Morali Arca, capite tertio hoc modo scribit Hugo: *Videtur nobis quod in ipsa Arca parietes in quatuor partibus fuerint erecti, quibus tectum superpositum in cacumine suo ad mensurã vnius cubiti contrahitur. Cuius autem altitudinis fuerint parietes ipsi, hoc auctoritas non dicit. Sed tamen, quantum coniicimus, altitudo parietum vsque ad fundum quartæ mansionis extendebatur.* Et quibusdam interiectis: *Si quæratur,* inquit, *vtrum æqualis fuerit altitudo singularum mansionum nec ne, nos quidem ex auctoritate probare non possumus quid sentiendum sit: interim tãtum quod auctoritati contrarium non sit, nobis concedi postulamus. Volumus enim sic distinguere: Vt primæ mansioni demus altitudinem quatuor cubitorum: secundæ, quinque cubitorum, tertiæ sex, quartæ septem, quintæ octo. Et sic altitudo parietum quindecim habebat cubitos, & quindecim altitudo tecti.* Hæc Hugo, cuius sententiam de forma Arcæ, subiecta hic figura repræsentat.

Forma Arcæ secundum Hugonem.

A B, Altitudo Arcæ 15. Cub.
B C, Altitudo Tecti 15. Cub.

Sed ego hanc opinionem Hugonis multis de causis minimè pro- 70
bare possum. Ac primo quidem videtur eo loco non solum diuersa, sed etiam contraria dicere. Namque ex supradictis verbis apparet Hugonem extendere tectum arcæ vsque ad fundum quartæ mansionis, & intra ipsum constituisse quartam & quintam mansionem: at idem paulô superius dixerat superpositum fuisse tectum, quod erat quintæ & supremæ mansioni in qua homo morabatur contiguum. Deinde, si tectum incipiebat à fundo quartæ mansionis, id est, à tecto tertiæ: ergo quarta & vltima mansio fuissent sub tecto, quomodo igitur duæ illæ mãsiones erant inter se distinctæ, cùm sub eodem tecto essent? mansiones enim in Arca distinguebantur & separabantur inter se diuersis tectis siue cõtignationibus interpositis. nisi spatium illud quod erat intra tectum, tricameratum fuisse dicat, id est, tribus domiciliis distinctum, vno mitium animalium: altero auium, tertio hominum. Verum sic non erant quinque mansiones sed tres tantum inferiores, & quarta erat tricamerata.

Præ

71 Præterea Hugo prætermisit dicere quemadmodum se habuerint latera siue parietes tecti, an statim à fundo quartæ mãsionis inclinari & coarctari inciperent: an aliquanto spatio recti surgerent, posteâ inclinarentur: an denique per totos quindecim cubitos recti essent, & post hanc altitudinem inciperet fastigium tecti: hoc enim declarare, permagni referebat ad cognoscendam eius opinionem de forma arcæ. Nam si putauit parietes tecti statim cœpisse coarctari, fecit deformem arcæ speciem, scilicet proportione longitudinis eius & latitudinis, tali tecto turpem aspectu: hoc est, perpusillam & quasi nanã: fecit insuper domiciliũ hominũ incõmodissimum, quod ponit intra tectũ, propter angustias laterum semper magis ac magis vergentium in acumen. Præterquàm quòd hac constitutione tecti, fermè tertiam partem detrahit capacitatis quadringentorum quinquaginta millium cubitorum, quam supra tribuimus capacitati Arcæ.

Si autem voluit parietes tecti primo fuisse aliquatenus rectos, deinde verô inclinatos, hoc dicitur gratis, cùm huius varietatis neque necessitatem, neque vtilitatem vsumue aliquem ostendat: neque præcisè doceat quatenus recti fuerint parietes & vnde cœperint inclinari. Quod si cẽsuit parietes tecti totis quindecim cubitis fuisse rectos: sane tanta tecti altitudo proportione corporis Arcæ, & secundum artem vitiosa, & operi fuisset inutilis: quo enim tam excelsum & amplum tectum opus fuit? Quid plura? cùm ipsa pyramidalis constructio, etiam super basi solida, perplexi operis ac magni laboris sit: si super dimidio Arcæ collocetur, multo magis operosa & ardua fuerit. Ipsa namque dissimilium corporum & inter se discordantium commissura, nisi robustis colligationibus crebrísque transuersariis & prismatum fulturis validissimè distineatur, pars inferior põdere violentiáque testudinis tota protrudetur. Vt taceam eiusmodi catenationes multô plus oneris atque impedimẽti nauigio exhibere, quàm bonam vectorum ac vecturæ partem.

Quid senserit Caietanus de forma Arcæ.

72 Explanans Caietanus illa verba huius sexti capitis: *Et in cubito consummabis summitatem eius,* significat ea figura fuisse Arcã, vt latera eius in supremo adeo coarctarentur secundũ latitudinẽ, vt licet totam Arcæ longitudinem ipsa retineret, attamen secundum latitudinem non amplius vno cubito inter se distarent. Cur autem suprema laterum Arcæ non omnino & in totum fuerint inter se iuncta, sed relictum fuerit interuallum vnius cubiti latitudinis eam reddit ipse causam: quo scilicet ea ratione maior esset interior arcæ capacitas. Caietanus igitur (vt designationem eius Mathematico more declarem) arcã Noë ea corporis specie figurat, quod à Geometris Prisma nominatur: cuius duo ex opposito plana parallela super minoribus basis lateribus sint trigona, verticibus abscissis, latitudine cubitali,

tali, reliqua verò tria plana parallelogramma.

PONAM hic verba Caietani, vt ex his liquidò cognoscat lector & iudicet (subobscurè enim loquitur Caietanus) an ea sit quã dixi eius sententia. Exponens igitur illa verba: *Et in cubito consummabis summitatem eius.* siue vt ipse legit ex Hebræo: *Ad brachium perficies eam superè: Non de fenestra*, inquit, *sed de arca est sermo, quod suprema pars Arcæ vnius tantum brachij esse debebat: tum vt pluuiales aquæ hinc inde laberentur, tum vt Arca non flecteretur grauedine summitatis. Sed hoc potest dupliciter intelligi: Primo, vt summitas Arcæ fuerit quadrata, hoc est, secundum singula quatuor latera vnius cubiti, & hic sensus valde dissonat tum à superficie pendula Arcæ foris, tum à capacitate Arcæ intus. Nam surgente linea altitudinis triginta cubitorum in medio Arcæ, secante in medio lineam longitudinis trecentorum, & lineam latitudinis quinquaginta cubitorum, constat quod linea ducta ab extremo semilongitudinis vsque ad summitatem lineæ altitudinis, esset plusquam centum quinquaginta cubitorum, vt patet. Et maior adhuc esset linea ducta ab angulo Arcæ ad eandem summitatem, vt patet. Existentibus igitur lineis ductis à quatuor Arcæ angulis ad summitatem lineæ altitudinis in medio tam longis, & ipsa linea altitudinis existente tam parua, manifestè apparet quod minime pendula, immo fere plana fuisset foris arca. Et hinc etiam apparet, quod Arca fuisset intus minimæ capacitatis. Nam lineæ tam à quatuor angulis, quàm ab extremis longitudinis Arcæ ductæ ad summitatem tam breuis lineæ in medio, fuissent adeo propinquæ pauimento Arcæ, vt valdè modicum spatium vacuum intercepisset, vt patet.*

ALTER itaque sensus est, quod suprema pars Arcæ fuit vnius cubiti secundum latitudinem duntaxat: secundum longitudinem fuit quantum erat longa arca, scilicet trecentorum cubitorum, & quia sic verificatur littera, & cessant omnia absurda, ideo hic sensus amplectendus est. Foueturq; ex eo quod constat, arcæ supremæ parti ideo decretum fuisse cubitum, vt capacior esset Arca intus: nisi enim maioris capacitatis ratio fuisset habita, decretum fuisset vt tabulæ per longitudinem Arcæ versus altitudinem ad concludendam summitatem vtrinque consurgentes se se in summitate tangerent absque cubito. Non est itaque forma Arcæ nostro accõmodanda figmento: sed quo foris magis pendula sit & intus magis capax, eo verius intelligitur littera. Atque hæc quidem Caietanus. Cuius descriptionem arcæ refert, vt in plano potuit exprimi, subiecta figura.

Forma Arcæ secundum Caietanum.

VERVM

Animaduersio in Caietanum.

VERVM non satis liquet quemadmodum Caietanus imaginatus
72 sit latera Arcæ. Aut enim existimauit latera statim ab imo & basi arcæ angustari cœpisse secundum latitudinem, donec in summo non plus vno cubito latitudinis inter se distarent: sed hac ratione nihil fermè differt Caietanus ab Origene, & magna ex parte minuit arcæ capacitatem à nobis supra descriptam: quamuis enim fastigium arcæ nihil contraheretur secundum longitudinem arcæ, sed tãtum secundum latitudinem, nihilominus tamen etiam sic plurimum capacitatis deperdidisset arca. Aut putauit Caietanus latera à basi recta surrexisse vsque ad trigesimũ cubitũ altitudinis, atque ibi fuisse lateribus impositũ fastigium, cuius latera totã arcæ longitudinẽ implerent; in supremo autẽ non amplius vno cubito secundũ latitudinem inter se distarent. At enim declarare eum oportebat quantæ altitudinis fuisse existimaret illud fastigium siue tectum arcæ. Nec latitudo vnius cubiti relicta in vertice fastigij inter eius latera quicquam conferre potuit ad maiorẽ arcæ capacitatẽ, vt ipse putauit: si quidem totum fastigiũ erat supra tectũ supremi cœnaculi siue habitationis hominũ, infra quod tectũ vsque ad basim arcæ, tota capacitas Arcæ cõtinebatur.

Quæ fuerit de figura Arcæ Nicolai de Lyra opinio.

73 LYRANVS super hoc sextum caput Geneseos de structura Arcæ duo reliquit scripta, ex quibus, quemadmodum ipse formam Arcæ imaginatus sit, facilè possit intelligi. Nam primo, latera Arcæ recta facit vsque ad trigesimum cubitum; & interiorem Arcæ capacitatem in tres mansiones distinguit; infimam facit loco sentinæ, quam appellat ipse stercorariam: mediam destinat conseruationi alimentorum, sed facit eam bicameratam, vt separatim condita fuerint olera & herbæ, & seorsim fruges atque fructus: tertiam & supremam constituit tricameratam, vt in medio fuerit domicilium hominum atque auium, in duobus autem extremis cætera animalia, in vno sæua, in altero mansueta.

AVDIAT lector Lyranum, quod breuiter dixit, paulò distinctiùs explicantem. Nam explanãs illa verba: *Cœnacula & tristega facies in ea: Videtur*, inquit, *quod in arca erant tres mansiones, ascendendo vna super alteram, & infima vocabatur sentina vel stercoraria, quia illuc defluebant fœces, & ea fuisse dicitur simplex & absque aliqua intercluſione: media autem vocabatur apotheca, quia ibi reposita erant victuaria. Et dicitur fuisse bicamerata, quia aliqua animalia viuunt herbis & alia fructibus: & ideo in vna distinctione erant herbæ, & in alia fructus. Superior autem mansio, quia erat maior, distincta erat duabus intercluſionibus: & sic erant ibi tria spatia, medium erat pro hominibus & auibus, duo verò lateralia pro animalibus mitibus & immitibus. Aliqui faciunt istas quinque mansiones absque vlla distinctione media, scilicet vnam super aliam secundum longitudinem & latitudinem arcæ. Sciendum tamen quod quadratura huius Arcæ non potest bene figurari in plano, sed figuratur vnum latus secundum longitudinem & alia tria latera supponenda:*

sunt secundum imaginationem. Veruntamen prior expositio magis consonat litteræ in Hebraico & in Latino. Sic ibi Lyranus.

A D hoc putat Lyranus, lateribus arcæ fuisse impositũ tectum ita fastigiatum, vt omnia eius latera desinerent in culmen quadratum cubitale, ad eum nempe modum quo fastigium Arcæ descripsit Origenes. Hoc de tecto Arcæ, exponens illud: *& in cubito consummabis summitatem eius*, his verbis declarat Lyranus: *Ab angulis Arcæ superioribus tectum procedebat se se constringendo, ita quod in summitate latera non distabant nisi per cubitum: & hoc erat vt pluuia descendens super tectum extra Arcam defluere facilius, & vt arca inter impetus vndarum staret firmius.* Atque hæc est de forma Arcæ Lyrani sententia, quam exprimit subscripta figura,

Forma Arcæ secundum Lyranum.

TECTVM.

SENTINA.

Examinatur opinio Lyrani.

CETERVM in hac Lyrani descriptione formæ Arcæ duo reprehendi, aut certè desiderari possunt. Nam nec indicauit quantæ altitudinis fuerit tectum supernè claudens & contegens Arcã, potuit enim variis modis fieri, vel excelsius vel humilius: nec aperuit causam cur fastigium & culmen arcæ relictum fuerit quadratum, cum nullam eius rei appareat esse potuisse vel necessitatem vel vtilitatem: quinimo videtur longè opportunius futurum fuisse magisque accomodatum ad faciliorem per tectum arcæ imbrium delapsum atque defluxum, si omnino acuminatum fuisset. 74

Qualem fuisse speciem & figuram arcæ existimauerit Io. Buteo.

Io. Buteo lib. de Arca Noe.

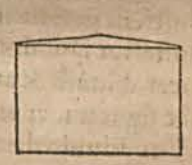
IOAN. Buteo qui in arcæ structura subtiliter explicãda satis diligens & accuratus fuit, de tecto arcæ ita sentit; Mosen cùm dixit summitatem arcæ in cubito consummari debere, significasse his verbis tectum arcæ faciendum esse altitudinis vnius cubiti, ita vt is cubitus esset altitudo mediana culminis arcæ, per totam longitudinem cubitorum trecentorũ; quæ quidem altitudo longioris etiã tractus profluuio satis esse potuisset, præsertim in planitie leuigata, & bitumine lubricata. 75

VERBA Buteonis hæc sunt: *Arcam in cubito perfici, intelligo præter ceteros omnes vt cubitus iste sit altitudo mediana culminis per totam longitudinem cubi*

nem cubitorum trecentorũ præter ecchoras: quæ quidem altitudo longioris etiam tractus profluuio satis erat in planitie præsertim leuigata, asphaltoq; lubricata. Etenim Vitruuius ipse, in eo solo riui, quo per canales structiles aqua ducitur, libramenta fieri statuit fastigiata ducentesima tantum parte longitudinis. In hac autem positione tecti, fastigium cubitale rationem Vitruuij octuplo superat. Præter id etiam quod cœlestis aqua deciduis vndique guttis se ipsa propellens, facilius multo labitur quàm quæ riuo vel canali procedit. Ad hunc igitur quẽ dixi modum cõstituta summitate vnius altitudine cubiti, nulla relinquitur in culmine latitudo, quam omnes, quos hucusque legerim ista disputantes cubitalem esse voluerunt. Hic autem orthographum geminæ frontis secundum latum & altum arcæ disposui: vbi linea B A, fastigium cubitale designat, Sic ille. *Vitruuius.*

Tectum arcæ iuxta Buteonem.

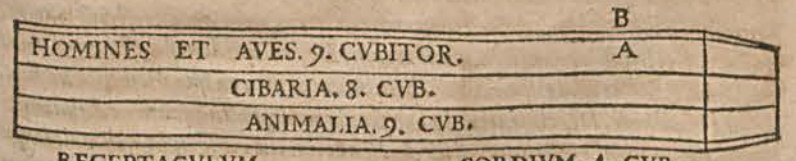
ALTVM VNO TANTVM CVBITO

IDEM porrò omnia quattuor arcæ latera à basi vsque ad supremum, id est, trigesimum cubitum altitudinis, recta excitat: quibus tectum (quale proximè descriptum est) superponit. Interiorem autem arcæ capacitatem siue spatium quatuor in partes secundum totam longitudinem & latitudinem arcæ diuidit diuersis contignationibus & tabulatis interpositis, separatas inter se eodẽ prorsus modo atque nos supra disputatione septima quatuor fecimus cœnacula seu partes arcæ. Atque hæc Buteonis sententia videtur nobis, quàm ceteræ omnes superius expositæ, vero propior atque probabilior. Formam autem arcæ quæ præter ceteras probatur nobis, quæ hic subiicitur figura, demonstrat.

Forma arcæ secundum Buteonem.

BA, ALTITVDO TECTI VNIVS CVBITI

VERVM historica & litteralis eorũ quæ de arca scripsit Moses explanatio, adhuc tractata est. Sequitur altera pars huius libri, in qua mystica quoque eiusdẽ arcæ multiplex interpretatio pertractãda est.

ALTERA PARS LIBRI DECIMI DE MYSTICA INTERPRETATIONE ARCÆ.

ARCAM Noë præter historiam rerum, vt à Moſe narrantur, verè geſtarum, adumbraſſe etiam & præſignificaſſe multa in Eccleſia Chriſti futura myſteria, negare aut etiam dubitare fas non eſt. Etenim perſpicuè oſtendit Dominus noſter, tempus Noëtici diluuij illuſtrem geſſiſſe imaginem ſupremi temporis mundi, quo tempore poſterior Domini ad iudicandum aduentus expectatur: & B. Petrus docet, diluuiũ & arcam, inſignem fuiſſe Baptiſmi Chriſtiani & Eccleſiæ figuram. vt enim illic pauciſſimi ſeruati ſunt in arca, ceteris omnibus diluuio demerſis ac deletis, ſic etiam hic pauci in Eccleſia Chriſti ſalui fiunt, innumeris qui extra Eccleſiam ſunt, ſempiterna morte pereuntibus. Iam verò ſi omnia Hebræis in figura contigerunt: quanto magis hoc, quod inter omnia diuinæ potentiæ ac prouidentiæ monumenta & miracula præcipuam commendationem & admirationem habet? Nam ſi aliter eſt, nec huius rei habita eſt ratio, quid obſecro erat opus per arcam tanti laboris & operæ centum nempe annis fabricatam, pauculos illos homines cum animalibus ex diluuij exitio ſeruari; cùm illi facilius multò & expeditius in vno aliquo terræ loco, diluuij aquis acceſſu ad eum locum prohibitis, conſeruari potuiſſent?

Matt.24. Luc.17. 77

1.Petr.3.

Auguſtin. CONFIRMAT hoc B. Auguſtinus extremis duobus capitibus libri 15. de Ciuitate Dei ita ſcribens: *Iam verò quod Noë homini iuſto, imperat Deus vt arcã faciat, in qua cum ſuis & cum animalibus liberaretur à diluuij vaſtitate, proculdubio figura eſt peregrinationis in hoc ſæculo ciuitatis* *1.Tim.2.* *Dei, hoc eſt, Eccleſiæ quæ ſit ſalua per lignum, in quo pependit mediator Dei & hominum homo Chriſtus Ieſus. Et cetera quæ in eiuſdem arcæ conſtructione dicuntur, Eccleſiaſticarum ſigna ſunt rerum. Et fieri quidem poteſt, vt & nobis quiſpiam, & alius alio exponat hoc aptius: dum tamen ea quæ dicuntur, ad hãc, de qua loquimur, Dei ciuitatem in hoc ſæculo maligno, tanquam in diluuio peregrinantem, omnia referantur, ſi ab eius ſenſu qui ita conſcripſit, non vult longè aberrare qui exponit. Nam etſi non vno diſſeruntur modo, ad vnam tamen Catholicæ fidei concordiam reuocanda ſunt.* Hæc in capite 26.

IN vigeſimo autem ſeptimo, *Non pertinere*, inquit, *ad præfigurandam Eccleſiam tam multiplicia rerum ſigna geſtarum, niſi fuerit contentioſus, nemo* 78

nemo permittitur opinari. Iam enim gentes ita Eccleſiam repleuerunt, mundique & immundi, donec certum perueniatur ad finem, ita eius vnitatis quadam compagine continentur, vt ex hoc vno manifeſtiſſimo, etiam de ceteris quæ obſcurius aliquanto dicta ſunt, & difficilius agnoſci queunt, dubitari fas non ſit. Quæ cum ita ſint: ſi nec inaniter iſta conſcripta eſſe putare quiſquam, vel durus audebit: nec nihil ſignificare cum geſta ſint: nec ſola dicta eſſe ſignificatiua, non autem facta; nec aliena eſſe ab Eccleſia ſignificanda probabiliter dici poteſt: ſed magis credendum eſt & ſapienter eſſe memoriæ litteriſque mandata, & geſta eſſe, & ſignificare aliquid, & ipſum aliquid ad præfigurandam Eccleſiam pertinere. Hactenus ex Auguſtino.

NOS igitur triplicem Noëticæ arcæ myſticam interpretationem hic breuiſſimè perſtringemus. Et vna quidem interpretatio erit ſecundum Phyſiologiam. Phyſiologicam appello interpretationem, quæ hiſtoriam rei ad naturalem alterius rei vim & proprietates, propter quandam vtriuſque rei conuenientiam & ſimilitudinem aptè & congruenter accommodat. Altera interpretatio erit ſecundum allegoriam: Tertia, ſecundum tropologiam. Nec verò quicquam ex noſtro ſenſu promemus, ſed ex antiquis & laudatis auctoribus deprompta, in medium proferemus.

VNDECIMA DISPVTATIO.

Quemadmodum arca Noë ſecundum Phyſiologiam fuerit humani corporis figura.

79 BEATVS Auguſt. libro 15. de Ciuitate Dei capite 26. breuiter docet menſuras longitudinis latitudinis & altitudinis arcæ, dimenſionibus humani corporis pulchrè reſpondere. Si quidem longitudo arcæ trecentorum cubitorum, ſexcupla fuit ad latitudinem eius quinquaginta cubitorum, & decupla ad altitudinem eiuſdem triginta cubitorũ. Conſimili ratione humani corporis longitudo à vertice vſque ad veſtigia, ſexies tantum habet quantum latitudo quæ eſt ab vno latere ad alterum latus, & decies tantum quantum altitudo: cuius altitudinis menſura eſt in latere à dorſo ad ventrem: velut ſi iacentem hominem metiaris, ſupinum aut pronum, is ſexies tantum longus eſt à capite ad pedes, quàm latus à dextra in ſiniſtram, vel à ſiniſtra ad dexteram, & decies quàm altus à terra. *Auguſtin.*

80 VERVM hanc ſimilitudinem Arcę & Humani corporis enucleatius diſtinctiúſque tractat, & quidem pereleganter B. Ambroſius in libro de Arca & Noë, capite ſexto & aliquot ſequentibus: *Arcam*, inquit, *Noë ſi quis velit impenſius conſiderare, inueniet in eius ædificatione deſcriptam humani figuram corporis. Fac*, inquit, *Deus, tibi arcã de lignis qua-* *Ambroſ. Ambroſius ſequitur lectionem. LXX. Interpretum,*

dratis. Quadratum appellamus, quod suis omnibus bene consistat partibus, & conueniat sibi. Quadrata autem hominis membra esse, euidens ratio ostendit: si consideres pectus hominis, consideres ventrem pari mensura longitudinis & latitudinis: nisi cum voluptatibus & epulis ventre distento, mẽsura naturalis excedit ur. Iam pedes & manus, brachia, fœmora & crura quadripertita quis non ipso vsu aduertat? Sunt autem pleraque eorum etsi non eiusdem longitudinis aut latitudinis, tamen quæ analogiã ita seruant, vt in ijs quoque congrua mensura ratioq; concurrat: longitudo prolixior quàm latitudo sit, latitudo quàm altitudo. Et sicut ligni arcæ trina distantia est, siquidem trecentorum cubitorum longitudinem, & quinquaginta latitudinem, & triginta cubitorum altitudinem seruandam esse præscripsit: ita & in nostro corpore summa est & media & minima distantia. Summa, secundum longitudinem: media, secundum latitudinem: minima, secundum altitudinem: totum tamen corpus attextum ex singulis membris, quadratum videtur. Nam & in vsu ita est, vt eos quadratos dicamus, quos nec enormes proceritate, & validos robusti qualitate corporis æstimamus.

QVID etiam sibi velit quod ait: *Nidos facies in arca.* nequaquam 81
silendum videtur. Naturaliter enim dictum arbitror, eo quod omne corpus nostrum attextum est sicut nidus, vt spiritus vitalis omnes partes viscerum penetret, atque de principali nostro fundat se per artus singulos. Nidi quidam sunt oculi nostri, quibus se visus inseruit. Nidi sunt nostrarum sinus aurium, per quos auditus se infundit, & velut in foueam altam deiicit. Nidus est narium, qui ad se odorem attrahit. Nidus est quartus maior ceteris hiatus oris, in quo nutritur, donec adolescat sapor: & vnde vox euolat, in quo latet lingua, quæ velut organum vocis, sonos eius artifici suauitate modulatur. Et cùm sit ipsa irrationabilis, rationabilem vocem exprimit. Nidus est hemicraneum. Nidus est membrana illa quæ cerebrum fouet, & intra cohibet. Nidi sunt viscera pulmonis & cordis. Spiritus quidem nostri, hoc est, eius quem carpimus, & quo alimur in hac vita, nidus est pulmo. Sanguinis autẽ & spiritus nidus est cor. Duo sunt enim eius, vteri vnus, quo sanguinem velut quodã sinu suscipit, & transfundit in venas: alter, quo rigatus ex illo superiori deducit in arterias iugi meatu. Ossa quoque validiora nidos habent: sunt enim intus cauata, & in quibusdam foraminibus est medulla. In visceribus ipsis molliorib nidi cupiditatis aut doloris sunt. Et alia si quis cõsideret, etiam plures nidos inueniet in fabrica humani corporis. vnde puto & illum in Psalmo non solum mystice, sed etiam naturaliter dixisse: *Etenim passer inuenit sibi domum & turtur nidum vbi reponat pullos suos.* Est enim iam in hoc corpore nidus pudicitiæ, in quo erat nidus irrationabilis concupiscentiæ. Sed vbi antea partus deformes nutriebat libido, ibi nunc decoræ castitatis adolescit hæreditas.

ILLINIES, inquit, *eã bitumine.* Ex multis ossibus neruisque & ceteris aliis constat humanum corpus. Et foris igitur & intus apta compage connexum sibi adhæret, & habitudine propria quam, ἁρμὸν Græci

Græci dicunt, tenetur: vt intus clausus spiritus qui infunditur, vel spiritalis substantia quæ intus operatur, veluti geminis constricta vinculis non euagetur: sed ad vnitatem aptam & continentem, connexionémque validam cohibetur. Ideo bitumine constringi arca iubetur: est enim bitumen vehementis ad constringendum naturæ. vnde Græcè dicitur, νάφθα παρὰ τὸ συνάπλειν, quòd disiuncta connectat, nexúque constringat indissolubili, ita vt naturali vnitate sibi credas conuenire. Ob hanc causam intus & foris bitumine arca constringitur, ne connexio illa facile rumpatur.

NEC illud prætereundum est quod additur: *Colligens facies arcam, & in cubito consummabis eam à summo:* vt reliquo corpori mensuræ sibi conuenientis ad gratiam decorè quadret caput hominis, tamquam regale arcæ adiungeret: ex quo cùm sensus omnes ad ceteras partes corporis transfunderentur, tum maximè oculi, velut spectatores & custodes, naturæ appositi prouidentia, propè totum orbis nostri statum desuper contuerentur. Ipsáque mens illic locata secundum plurimorum sententiam, & maximè Salomonis, qui ait: *Oculi sapientis in capite eius:* quasi in aula imperiali virtutum, consilium sibi contrahat, quo stipata comitatu & ipsa munitior sit, & tanquam ex edito quodam tuendi totius corporis regnum impertiat, responsa proferat, per quæ possimus nos ipsi non solum retro respicere, nec solũ quod ante pedes est, videre, sed etiam cœli ipsius secreta profundo sapientiæ obtutu spectare. Ibi igitur summa nostræ salutis, vbi gratia. Inde custodia, inde etiam pulchritudo corpori acquiritur, quæ primum in vultu vernat. Decet enim præstantiorem esse aulæ regalis nitorem, in qua sicut vsus maior, ita splendor est.

82 POST hæc multa subiicit disertissimè Ambrosius de sensibus in capite locatis. Tum verò subdit: *Hæc de capite prolixius diximus, quia oportuit sensus omnes in summo locari, vnde omnia per reliquas partes officia diuiderentur. capiti autem nostro à tergo ceruix proxima: dextera læuaq; brachia sunt, quæ arcem imperialem tãquam fida tuentur custodia. Denique hæc in nobis validiora: quæ propiora capiti, hæc præstantiora. Pectus quoque velut quoddam sacrarium sapientiæ, & stomachus velut quidam testis (vt medici aiunt) & conscius secretorum capitis, compassionisque consors, cui sua omnia vel salubria vel aduersa transfundat. Latera, nates, fœmora & crura, mensuræ latitudinem ipsa specie significant, pedumque gressus. Qui etsi exiliores videntur, sunt tamen latiores cum incedunt.*

83 PVLCHRE autem dicitur: *Ostium ex aduerso facies.* eam partẽ de- 1. Cor. 1.
clarans corporis, per quam cibos egerere consueuimus, vt quæ putamus ignobiliora esse corporis nostri, his abundantiorem honorem circundaret. Id quod potissimum decori cõueniebat, vt ductus quosdam vel exitus cuniculorum nostrorum à tergo auerteret ne in purgationibus ventris conspectus noster offenderetur. Sed quid est illud: *Inferiora arcæ bicamerata & tricamerata facies?* Inferiora quidem di- Cap. 9.
cendo, significare voluit, inferiori loco æstimãdo nobis esse ciborum

rece

receptacula,hoc est,viscera quæ acceptum conficiunt cibum.corruptibilis enim esca est. Quod autem corruptibile, non superioribus, sed inferioribus comparandum.Cibus quoque deorsum fertur: cuius exigua portio viribus corporis alimoniæq; proficit: reliqua verò pars aluo purgãda deducitur,quia intestina sunt,per quæ descendunt ciborum superflua.Ita operator noster instituit,vt non extenta à stomacho ad imum,sed sinuata sint ac reflexa,quò vitæ nostræ vsus propagaretur. Nam si extenderentur intestina hominis quæ suscipiunt & deducunt cibum, statim sine vlla pertransiret mora: & necesse esset semper esurire nos & iugiter epulari: aut deficiente alimentorum substantia deficerent illico. Nunc autem in illa intestinorum insinuatione ac reflexione bipartita & tripartita adhæret cibus,& descendendo paulatim vires ministrat, succum infundit corpori,tenet satietatem,differt edendi appetentiam:nec subita effusio, nec repentina euacuatio est,nec inexplebilis appetentia,nec insatiabilis epulandi libido.Dum enim paulatim descendit esca, famem & cruditatem naturalis temperat prouidentia. Primum enim in stomacho, quem plerique ventrem appellant superiorem,cibus conficitur: deinde coquitur in iecore,atque eo digeritur vapore, succus eius diuiditur certis viscerum portionibus, ex quo omne corpus valescit.Quod satis iuniorum incrementa, senum testificatur perseuerantia. Reliquum cibi in ventrem defluit, quem omnes ventrem appellamus sine adiectione.Plerique dicunt ventrem inferiorem, ex quo fimus necesse est(qui plenus iam corruptionis descenderat)egeratur per illud ex transuerso ostium.

Hæc cum ita naturali institutione ad Dei præceptionẽ composita videantur,tamen si non edendi à nobis agendique modus seruetur,tanquam exuberantibus passionibus generatur diluuiũ,& quasi quædam corporis labes.Vnde mihi videtur, per arcæ huius figuram voluisse Deum nos edocere quemadmodum ad hoc speciali tuti simus diluuio: corrupteła enim,diluuij causa est:ea vbi erepserit, aperiuntur aquæ,ebulliunt omnes fontes cupiditatum,vt totum corpus tanto & tam profundo vitiorũ fluuio mergatur. Nihil est enim quod tam miseræ seruituti subiiciat hominẽ,quàm libido,atque eiusmodi cupiditates,que iugo quodam criminum graui deprimunt miseram conscientiam, vt se nequeat attollere, vtpote quæ libertatem innocentiæ amiserit. Maximum ergo in hoc diluuio est remedium, vt iustum præferas,eúmque mandati cœlestis executorem eligas.Quis est iustus in nobis,nisi mentis vigor,qui intra istam arcam includat omne animantium genus quod est super terram? cohibe ergo & tu omnes irrationabiles passiones tuas,omnésque sensus tuos mẽti subijce, animique imperiis assuesce. Euolare foras non sinas cupiditates tuas, exire in vulgus libidinem: & per rationalem mentem poteris etiam irrationabilia tua & immunda peccata ab omni periculo diluuij liberare.

DVO

DVODECIMA DISPVTATIO.

Quomodo Arca Noë secundum Allegoriam figura fuerit Ecclesiæ Christi.

84 ALLEGORICAM interpretationem arcæ Noë prout ea fuit vmbra quædam & imago Ecclesiæ Christi, ex probatissimorum auctorum, Origenis, Augustini, Gregorij, Ruperti, aliorúmque sententiis contextam, hic breuissimis verbis apponam. Noë figura fuit Christi tã nomine quàm factis. Nomen enim Noë Requiem significat,vera autem requies nostra Christus fuit. Ipse enim dixit: *Tollite iugum meum super vos, & discite à me quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris,*& proximè antè dixerat: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos.* Non igitur absque diuino præsagio Lamech filium suum appellauit Noë,dicens: *Iste consolabitur nos, vel requiescere nos faciet ab operibus & laboribus manuum nostrarum in terra cui maledixit Dominus.* Non videtur autem secundum historiam id conuenire admodum in Noë:quippe eius tempore maiorem Deus quàm vnquam, iræ suæ vim ostendit, adeò vt diceret: *Pœnitet me fecisse hominem,& delebo omnem substantiam quam feci de superficie terræ.* denique maximæ Dei offensæ, iræ atque vindictæ indicium fuit destructio per diluuium orbis terræ, & animalium atque hominum interitus.

Orige.hom.2. in c.6. Genes. Augustin.lib 12.cotra Faustum cap.14. Gre. hom.12. in Exechielẽ. Rupert. lib.4. cormenta. in Genesim,cap. 71.& sequẽti.

Noë figura Christi tam nomine quã factis.

Matth.11. Genes.5. Genes.6. Infrà 7.

85 AT verò secundum allegoriam, pulcherrimè quadrat in Christum Dominum: vera enim requies & consolatio nostra fuit remissio peccatorum nostrorum, quam ipse nobis tribuit per Baptismum suum,cuius figura fuit illud diluuium: nam vt in illo peccatores perierunt,sic peccata in hoc delentur. Duplicem igitur noster Noë requiem nobis præstitit,vnam ab operibus manuum nostrarum,id est, à peccatis,ne conscientiam nostram perturbent,inquietent ac deuexent, alteram à miseriis & ærumnis, quibus propter peccata iustè subiecti sumus in terra, cui maledixit Deus: *Homo*, inquit Iob, *natus de muliere,breui viuens tempore, repletur multis miserijs. Qui quasi flos egreditur,& conteritur, & fugit velut vmbra, & nunquã in eodẽ statu permanet.* Sunt quidem etiam iustificati per Christum, nihilominus quàm cæteri malis huius vitæ subiecti, sed sunt tamen ad breue tempus, & cum spe certissima consequendi sempiternam impassibilitatem, atque interim mala quæ perferunt multum conducunt illis ad incrementa virtutum materiémque amplissimorum meritorum atque præmiorum.Quemadmodum autem per vnum Noë seruatus est orbis,sic per vnum Christum seruantur omnes: *Non enim est aliud nomen sub cælo datum hominibus,in quo oporteat nos saluos fieri.* Et vt Noë per

Iob 14.

Act.4.

lignum conseruauit reliquias humani generis, ita Christus per lignum Crucis & passionem suam, humanum genus à morte redemit. Salutiferum igitur fuit hoc Christi diluuium à tempore Christi cœptum, & inundans vniuersum orbem, in quo plures submersi sunt peccatores ad eorum tamen salutem, quàm in illo demersi sunt, ad ipsorum perditionem & interitum.

Arca Ecclesiæ figura.

86 QVEMADMODVM porrò Deus dixit ad Noë: *Fac tibi arcã*, ita dixit nostro Noë, qui verè iustus & perfectus fuit placens Deo, vt fabricaret sibi Ecclesiam ex firmissimis lignis, id est, ex omnibus gentibus in æternum victuris, & mẽsuras ei daret cœlestibus sacramentis repletas. Hęc autem arca Ecclesiæ non vno anno ædificata est, sed centum annis, id est, ab exordio mundi ædificari cœpta est Ecclesia, nec vsque ad finem mundi ædificatio eius cessabit, vnde Paulus dixit: *Deum dedisse Apostolos, Prophetas, Euangelistas, pastores, & doctores, ad consummationem sanctorum, in ædificationem corporis Christi.* Arca in fluctibus natabat, sic Ecclesia in persecutionibus & tentationibus versatur: *Per multas enim tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.* Arca non ex vno, sed ex multis lignis bitumine coniunctis facta est: sic Ecclesia ex multis hominibus collecta est vinculo charitatis in vnitate fidei conglutinatis.

Ephes.4. Act.4.

87 ERANT autem ligna ex quibus constructa erat arca secundum aliquos, incorruptibilia, secundum alios fortia, secundùm nostram translationem leuigata, secundum editionem Septuaginta, quadrata, & hæc omnia in Ecclesiam rectè conueniunt. Siquidem Ecclesia requirit homines incorruptos peccatis, & Deo semper viuentes: exigit quoque homines fortes ad ferendas iniurias, & quæcumque aduersa ingruerint toleranda animosos & constantes: desiderat quoque homines leuigatos, id est, non asperos, non acerbos, non intractabiles, sed mansuetos, affabiles, nullam cuique dantes offensionem, & in quibus sint viscera charitatis. Quadrata ligna, sunt in Ecclesia doctores & magistri. Quadratum enim est, inquit Origenes, quod nulla vacillat ex parte, sed quocumque verteris, fida & solida stabilitate consistit. Et hæc quadrata ligna fuerunt, quæ omne pondus arcæ, tam animalium intrinsecus, quàm fluctuum extrinsecus sustinebãt. Et sancti Doctores Ecclesiæ tam intrinsecus fideles verbo commonitionis & doctrinæ gratia consolantur, quàm extrinsecus infidelibus impugnantibus, & quæstionum fluctus, ac procellas disputationum commouentibus, virtute verbi, sapientia rationis obsistunt, & velut murus quidam & defensio sunt iis qui intrinsecus sunt; obstaculum autem & impugnatio iis qui extrinsecus superueniunt, quia igitur vndique stabilis est sanctorum vita doctorum, & ad omne bonũ opus parata, ideò de lignis quadratis Ecclesia Christi fabricatur.

Quadratum quid.

88 HÆC ligna intrinsecus & extrinsecus bitumine linuntur, vult enim te architectus Ecclesiæ Christus non esse talem quales sunt multi, qui deforis apparent hominibus iusti, intus autem sunt sepulchra

chra mortuorum, sed vult te corpore sanctum esse exteriùs, & corde intrinsecus purum, cautúmque vndique & castitatis atque innocentiæ virtute munitum, hoc enim est intrinsecus & extrinsecus bitumine esse oblitum. Vel significatur in compage vnitatis, tolerantia charitatis, ne scandalis Ecclesiam tentantibus siue ab iis qui intus, siue ab iis qui foris sunt, cedat fraterna iunctura, & soluatur vinculum pacis. Est enim bitumen feruentissimum & violentissimum gluten, significans dilectionis ardorem in magna fortitudine ad tenendam

89 societatem spiritalem omnia tolerantem.

VERVM quia non omnium vnum est meritum, nec idem in fide profectus: idcircò & arca illa non vnam omnibus præbebat mansionem, sed in eà bicamerata erant inferiora, & tricamerata superiora, multique nidi seu mansiunculæ: sic in Ecclesia licet omnes intra vnam fidem contineantur, & vno Baptismo abluantur, non tamen vnus omnibus atque idem profectus est, sed vnusquisque stat in ordine suo. Et alij quidem per rationabilem scientiam viuentes, & idonei non modo seipsos regere, verùm etiam alios docere ac gubernare qui perpauci sunt, cum ipso Noë versantur, & proxima ei propinquitate iunguntur, & in sublimitate arcæ collocantur. At verò multitudo irrationalium animimalium, vel etiam bestiarum in inferioribus arcæ ponitur, & eorum maximè quorum feritatis sęuitiam nec dum fidei dulcedo molliuit. Superiores verò aliquantulo ab his sunt qui licet minùs rationis habeant, plurimùm tamen simplicitatis & innocentiæ custodiunt. Et sic per singulos habitationum gradus ascendendo, peruenitur ad ipsum Noë, id est, Christum qui est caput totius Ecclesiæ super omnes sanctos, & gratia gloriáque & merito atque præmio exaltatus. Quod item inferiora arcæ bicamerata & tricamerata construuntur, significat bipartitam multitudinem hominum ex Iudæis & Gentibus in Ecclesia congregatam, vel tripertitam propter tres filios Noë, quorum progenie repletus est orbis.

90 ARCA ad vnum cubitum collecta desuper consummatur, sicut Ecclesia quæ est corpus Christi in vnitatem collecta sublimatur & perficitur. Vnde dixit Dominus: *Qui mecum non colligit, spargit.* Aditus porrò arcæ fit in latere eius. Nemo quippe intrat in Ecclesiam, nisi per sacramentum remissionis peccatorum, hoc autem de Christi latere aperto manauit. Et ostium quidem arcæ vnum erat, quia vnus est Christus, vna fides, vnum verbum Dei, per quod tantummodo in Ecclesiam intrari, & ad participationem æternæ salutis perueniri potest. Arca parum luminis externi habebat, vna enim tantùm fenestra, & ea quidem parua, parùm ei luminis exhibere potuit. Sic Ecclesia non multùm curat sapientiam secularem, habet enim lumen suũ in se: magis autem curat & laborat vt probitate vitæ & sanctitate morum luceat & splendeat, & quod de Ecclesia cœlesti scriptum est in Apocalypsi, id etiam quodam modo quadrat ad Ecclesiam mili-

Ephes.4.

tantem: *Et ciuitas,* inquit, *non eget Sole, neque Luna, vt luceant in ea, nam claritas Dei illuminabit eam, & Lucerna eius est Agnus. Et ambulabunt Gentes in lumine eius.*

ERANT in arca omnis generis animalia, tam munda quàm im- 91
munda, sic Ecclesia omnes recepit, tam ex Gentibus quàm ex Iudęis, sempérque in ea sunt tam boni quàm mali. Et sicut plura fuerunt in arca animalia quàm homines, ita plures sunt, in Ecclesia mali & imperfecti, quàm boni & perfecti. De immundis fuerunt bina, de mundis septena. Nam licet mundi & boni pauciores sint quàm immundi & mali: boni tamen seruant vnitatem spiritus in vinculo pacis. Sanctum autem Spiritum Scriptura in septiformi operatione commendat, & septiformis Spiritus Sancti gratia est, quæ verè mundos efficit: mali autem binario numero signantur, quod recedant ab vnitate pacis, & ad schismata faciles, & prompti, & ad dissidia & discordias procliues sint. Continebat arca escas omnis generis ad cibatum omnium animalium & hominum. Sic Ecclesia maximam habet copiam spiritualium ciborum, quibus omnes vt eis expedit nutriri possint, præbétque cibaria tam bonis quàm malis: bonis, promissiones cœlestium bonorum, malis comminationes æternorum gehennæ, suppliciorum. Nec verò Noë tantum arcam condidit, sed in eam ipse intrauit; & in ea mansit: ita Christus non tantùm vt Deus Ecclesiam ædificauit, sed etiam vt homo in ea conuersatus est, & in ea manebit omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi.

Ephes.4.
Isaiæ 11.
Matth.vlt.

LONGITVDO arcæ trecentorum cubitorum, sexcupla erat 92
ad latitudinem eius quinquaginta cubitorum, & decupla ad altitudinem eiusdem triginta cubitorum: similis autem est mensura corporis humani, vt suprà ostendimus. Ecclesia verò & fidelium congregatio, corpus Christi appellatur: cuius multo maior est longitudo quàm latitudo, & latitudo quàm altitudo. Longitudo enim denotat fidem, Latitudo charitatem, altitudo celsitudinem sapientiæ & contemplationis rerum cœlestium, & sublimitatem perfectionis Euangelicæ. Inter fideles autem, pauciores sunt boni & charitate præditi: plures autem mali solam fidem habentes. Et inter bonos pauciſſimi sunt perfecti, & rerum sublimium ac diuinarum meditationi & amori, cæteris omnibus rebus post habitis & contemptis dediti. Significatur etiam humanum corpus, quod nostra causa induit filius Dei, scilicet vt per eius in Cruce oblationem, iram Dei placans, eum nobis reconciliaret ac propitiaret: & Ecclesiam sanguine suo lauans & mundans, exhiberet sibi eam gloriosam non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed vt esset sancta & immaculata, & redimens nos ab omni iniquitate, mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum. Quapropter ingrediens ipse mundum, dixit Deo Patri: *Hostiam & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi, holocaustomata pro peccato non tibi*

Ephes.5.
Tit.2.
Hebr.10.
Psal.39.

tibi placuerunt. Tunc dixi: Ecce venio, in capite libri scriptum est de me, vt faciam Deus voluntatem tuam.

93 ARCA porrò secundum imaginationem & descriptionem Origenis, quam plerique Doctorum secuti sunt, in imo ampla erat: sed quò altiùs surgebat, eò magis arcta & angusta efficiebatur, donec in angustissimum vnius duntaxat cubiti fastigium & culmen desineret. Hoc secundum allegoriam præclarè interpretatur Sanctus Gregorius homilia 16. in Ezechielem: *Quid per arcam,* inquit, *Noë nisi sancta Ecclesia figuratur, quæ inferiùs ampla est, superiùs angusta? Rectè enim per hoc Ecclesia designatur, quæ adhuc in multis suis carnalibus lata est, in paucis spiritualibus angusta. Et quia ad vnum hominem qui est sine peccato colligitur, quasi in vno cubito cõsummatur. Videmus etenim multos intra eiusdem sanctæ Ecclesiæ sinum in superbia erigi, in carnis voluptate dissolui, acquirendis terrenis rebus inhiare, imperante auaritia mare transire, deseruire iracundiæ, iurgijs vacare, proximos quos prævalent lædere. Sed quia eos adhuc sancta Ecclesia tolerat vt conuertat, quasi in arcæ latitudine deorsum bestiæ morantur. Videmus alios iam aliena non quærere, illatas iniurias æquanimiter portare, rebus propriis esse contentos, humiliter viuere. Sed quia isti iam pauci sunt, angustatur arca. Alios autem conspicimus, etiam possessa relinquere, nullum terrenis rebus studium dare, inimicos diligere, carnem à cunctis voluptatibus domare, motus omnes sub rationis iudicio premere, per cœleste desiderium contemplationis pennas subleuare. Sed quia tales quique valdè rari sunt, in arca iuxta cubitum ducatur, vbi homines & volatilia continentur. Quæratur tamen si quis in eis esse valeat sine peccato, at nullus inuenitur. Quis itaque homo sine peccato est, nisi ille qui in peccato natus non est? In vno ergo cubito consummatur arca, quia vnus est auctor & redemptor sanctæ Ecclesiæ sine peccato, ad quem omnes proficiunt, qui se esse peccatores nouerunt.* Hactenus Gregorius.

Origenes.
Gregorius.

DECIMATERTIA DISPVTATIO.

Cuius rei figura secundum Tropologicum sensum fuerit Arca Noë.

94 *SI quis est,* inquit Origenes, *qui crescentibus malis & inundãtibus vitijs conuertere se potest à rebus fluxis & caducis, & audire verbum Dei ac præcepta cœlestia custodire, hic intra cor suum arcam salutis ædificat, & vt ita dicam, bibliothecam diuini consecrat verbi, longitudinem in ea, latitudinem & altitudinem, fidem dico spem, & charitatem collocans. Fide Trinitatis, ad longitudinem vitæ immortalitatemq; descendit. Latitudine charitatis, indulgentiæ benignitatisq; fundat affectum. Altitudine spei ad cœlestia erigit animum, & in terris ambulans, in cœlis habet conuersationem. Summam verò actuum suorum refert ad vnum. Scit enim quia omnes quidem currunt, sed vnus accipit*

Orige.hom.2. in 6.cap.Gen.
1. Corinth. 9.

palmam,scilicet qui cogitationum varietate & mentis instabilitate non fuerit multiplex.Sed hanc arcam & bibliothecam non ex agrestibus & impolitis,sed ex quadratis, & secundum æquitatis lineam directis construit lignis, id est, non secularium auctorum, sed ex propheticis & apostolicis voluminibus. Ipsi enim sunt,qui diuersis tentationibus dolati recisis omnibus vitiis, quadratam continent vitam, & ex omni parte libratam. Nam auctores sæcularium librorum possunt dici ligna excelsa & vmbrosa (sub omni enim ligno excelso & nemoroso accusatur fornicatus esse Israël) quia illi loquuntur quidem excelsa, & florida vtuntur eloquentia,non tamen ita faciunt vt loquuntur: & ideo nõ possunt ligna quadrata nominari,quia non in eis sermo & vita collibrant.Tu ergo si facis arcam,ex propheticis & apostolicis sermonibus confice, & bicameratam ac tricameratã eam facito:ex ipsa narrationes historicas disce: ex ipsa, latentia rerum mysteria & sacramenta agnosce. Ex ipsa quoque mores emendare, resecare vitia, purgare animam, atque exoluere omni vitio captiuitatis enitere.Nidos in ea diuersarum virtutum & profectuum colloca. Intus & foris eam bitumina, corde fidem gerens, ore confessionem præferens:Intus scientiam, foris operationem habens: Intus corde mundus, foris castus corpore incedens.

Hierem.2.

Sic Origenes.

Hugo Sancti Victoris. Iacobi. 5.

Hvgo autem Sancti Victoris in libro Allegoriarum in Genesim, 95
Capite decimo octauo:*Anima*,inquit,*nostra est velut arca Noë. In arca saluari debemus & in ipsam intrantes, & in ipsa manentes, sicut scriptum est: Redite prævaricatores ad cor.Huius arcæ longitudo,fides est,quæ credit omnia quæ fecit Deus ab initio seculi,vel facturus est vsque ad finem eius, per se, vel per Angelos,vel per homines.Altitudo spes est,qua erigitur ad speranda bona quæ in cœlis sunt præparata diligentibus Deum.Latitudo,caritas est, quæ extenditur ad Septentrionalem plagam,per dilectionem inimicorum, & ad plagam Australem per dilectionem amicorum.In hac arca est Noë,id est,Intellectus rationalis & sensus spiritualis,& quæ ex his nascuntur,recta consilia,iusta desideria,piaque vota tanquam filij & cognati Noë.Animalia,opera sunt, quæ circa res terrenas efficiuntur.Volucres,cogitationes sunt in rebus excelsis & cœlestibus versantes.Inundatio aquarum,impetus est tentationum. Mõtes Armeniæ,in quibus requieuit arca,quies est animæ in contemplatione rerum diuinarum.Coruus emissus nec reuersus, significat falsos Christianos,qui,dum aliquando ad exteriora necessitatis causa mittuntur,foris remanent visibilibus inhærentes,neque ad interiorem quietem reuertentes,sed foris in fluctuatione temporalium latantes.Columba verò extra arcam missa sed ad eam reuersa, bonos Christianos significat,qui, dum pro vtilitate proximorum ad exteriora procedunt,redeunt,cùm foris quietem non inueniunt:& afferunt ramum oliuæ, quia peregerunt opera misericordiæ.*

Genes. 8.
Ibidem.
Ibidem.

Hugo sancti Victoris.

Sed idem Hugo in libro secundo de arca Morali per prima ali- 96
quot eius libri capita dum historiam arcæ per Tropologicam interpretationem pulcherrimè accommodat ad secretum conscientiæ & cordis humani, vbi sedes est sapientiæ, vigetque contemplatio Dei & creaturarum eius,tam luculentam habet disputationem,vt si eam hoc loco tacitam præterirem, equidem viderer ipse mihi fraudasse lecto

lectorem ingenti vtilitate ac voluptate spiritali, quã ex eius viri piis admodum & eruditis maximéque salutaribus sentẽtiis & documentis haurire licet.Cum igitur ille dixisset, arcam Noë adumbrasse secretum & quasi adytum ac penetrale animi nostri, vbi sedet sapientia,rerum contemplationi vacans, ad hunc fermè modum disputat, exponam enim breuiter disputationis eius summam:Anima,inquit, nostra similitudinem Creatoris sui habet: quod vt in mente Dei rerum omniũ causæ æternaliter,sine mutabilitate & distinctione temporali subsistunt:sic in mẽte nostra præterita,præsentia & futura per cogitationem simul subsistunt. Si ergo per studium meditationis assiduæ cor nostrum inhabitare cœperimus, iam quodammodo temporales esse desistimus,& quasi foris mundo mortui,intus Deo viuimus.Tunc quicquid fortuna extra molitur, facile contemnimus: si ibi fixum est desiderium nostrum,vbi mutabilitati non subiacemus. Vbi nec præterita relinquamus nec occupemur præsentibus,nec expectemus futura:nec cupiamus vitæ prospera,nec metuamus aduersa.Habeamus ergo rectas,vtiles & castas cogitationes:quia de tali materia fabricabimus arcam nostram.Ista sunt ligna quæ in aquam missa natant,in igne posita ardent:quia tales cogitationes fluxus carnalium delectationum deorsum nõ premit, sed flamma caritatis incendit. Nec timeas hunc ignem in tectis tuis. Væ tibi, si non arserit ex hoc igne tabernaculum tuum.Posteà bituminabis arcam tuam intus & extra.Extra,vt mansuetudinem exhibeas: intus,vt caritatem non amittas. Nullatenus enim in secreto conscientiæ tuæ suauiter quiescere poteris,nisi prius malos & extra per mansuetudinem tolerare, & intus didiceris per caritatem non odisse. Bitumen calidæ naturæ est,& nascitur de terra fulminata: & caritas procreatur in anima timore diuini iudicij percussa.

97 Trecentorvm cubitorum longitudo arcæ,præsens seculum ab initio eius vsque ad finem, per tres differentias temporis, Præteriti,Præsentis & Futuri variatum significat.Si ergo tu cogitationem tuam ab exordio mundi ducens vsque ad extremum eius,consideraueris quot & quãta Deus operatus,& operaturus sit propter electos suos:trecentorum cubitorum longitudinem in corde tuo metiris. Si vitam & facta fidelium contemplans in exemplum tibi proponas:in latitudinem quinquaginta cubitorum cor tuum extendis. Si verò diuinæ paginæ quæ triginta libris continetur, scientiam adeptus fueris:ad altitudinem triginta cubitorum cor tuum erigis.Hæc est arca, quam in corde tuo ædificare debes: requiesce intra eam hic securus manebis.Procella & tẽpestas foris sæuit:quocunque prodieris, naufragium patieris.Si superbè per sapientiam tuam diuina secreta scrutari conaris, quæ Deus nobis per scripturam suam aperire noluit: altitudinem triginta cubitorum transcendis.Si vsque in finem seculi Ecclesiam Christi duraturam esse non credis, sed aliquando Dei destituendam esse auxilio:trecentorum cubitorum longitudinem transis.

sis. Si frequenter de amatoribus huius mundi & de vana eorum conuersatione cogitare delectat, quinquaginta cubitorum latitudinem transgrederis.

VERVM de ostio & fenestra huius arcæ dicamus. Et si tutum & iucundum est intra arcam, id est, cordis nostri secretum, remotos à strepitu huius mundi latere, attamen quia ipsa nostræ condicionis infirmitas diu nos in silentio intimæ cõtemplationis morari & quiescere nõ patitur, exitum habemus per ostium & fenestram. Ostium, significat exitum per operationem: Fenestra exitum qui fit per cogitationẽ. Ostiũ deorsum est, fenestra sursum: quia operationes ad corpus pertinent, cogitationes ad animam. Hinc est quod per fenestram aues exierunt: per ostium, bestiæ & homines. *Sicut enim auis ad volatum, sic homo nascitur ad laborẽ.* Iob. 5. sic enim nati sumus, vt si volumus animam ad contemplationem subleuare, necesse sit corpus per exercitia laboris atterere. Ostium in latere arcæ positum fuisse, significat, nunquam nos è secreto cordis nostri per operationem exire debere ex proposito intentionis, sed tantum ex accidenti occasione necessitatis. Et fortasse non sine causa hoc de fenestra tacuit scriptura: quia etsi per cogitationem voluntate aliquando licet exire, nunquam tamen per operationẽ foras prodire debemus nisi ex necessitate. Quod etiam conuenienter insinuatur, eo quòd homo ipse quando voluit, Gen. 8. fenestram aperuit vt aues emitteret. Ostiũ verò foris à Deo & clausum, & rursus apertum esse legitur, vt homo exiret.

QVATVOR autem modis eximus per actionem. Namque actiones aliæ sunt carnales, id est, ad vsum corporis pertinentes: aliæ spirituales, pertinentes ad instructionem mentis. Ad vtrasque boni & mali exeunt. Qui ad explendam voluptatem, terrenis actionibus foris inseruiunt: similes sunt immundis animalibus quæ de arca exierunt. Qui eas ad vsum necessitatis administrant, animalia quidem sunt, sed munda. Qui verò Ecclesiastici regiminis curam quæ actio spiritualis est, gerendam suscipiunt: & à secreto internæ quietis, non ex ambitione, sed ex præcepto obedientiæ ad publicum prodeunt: similes sunt Noë, qui exiens de Arca sacrificium obtulit: quia sæpè tales eo magis per abstinentiam omnes in se carnis motus occîdunt, quo grauiora internæ quieris damna per occupationem in se pertulisse cognoscunt. Illi autem qui propter gloriam propriam honores in Ecclesia suscipiunt, & cum se in sublimi positos vidẽt, ceteros despiciunt, & infirmioribus quibusque in Ecclesia positis ex compassione condescendere nolũt: similes sunt Cham, qui denudati patris verenda derisit, & ob hoc meruit maledictionis sententiam accipere. Gen. 9.

De quatuor modis exeũdi ad creaturas per contemplationem.

QVATVOR autem modis eximus per contemplationem. Primus modus est; cùm consideramus quid sit ex se omnis creatura. Inuenimus autem omnia esse vanitatem: quia sicut omnis creatura ex nihilo venit ad esse, ita quotidiana mutatione sua indicat, se quantum in se est, ad nihilum tendere. Alter modus est, cùm consideramus quid sit

sit creatura ex dono Creatoris, & cernimus in ea diuinæ rationis similitudinem. Nam licet ipsa pro conditione suæ naturæ mutabilitati subiacet, dum tamen ex beneficio Creatoris sui accipit, vt nunquam prorsus esse desinat, quodammodo opus temporale, æternam Opificis sui imitatur stabilitatem. Tertius modus est, cùm contemplamur quemadmodum vtatur Deus ministerio creaturarum ad implenda iudicia sua, siue pro sua misericordia largiendo beneficia, siue pro nostro merito supplicia inferendo. Et in hac consideratione inuenimus omnia esse instrumentum diuinæ dispensationis, & nostræ prauitatis argumentum.

Triplex creaturæ vox ad homines.

IN hoc genere contemplationis audimus omnem creaturam his tribus vocibus loquentem nobis: Accipe, Redde, Fuge. Accipe beneficium, Redde debitum, Fuge supplicium. Prima vox est famulantis: secunda, admonentis: tertia, comminantis. Quartus modus contemplationis est, cùm creaturas inspicimus pro vt homo eis vti potest ad explendas carnalis concupiscentiæ suæ voluptates, & in eis cogitamus non naturalis infirmitatis subsidium, sed prauæ libidinis oblectamentum. Hoc oculo Eua lignum vidit: *quod esset pulchrum visu & ad vescendum suaue & tulit de fructu eius & comedit.* Genes. 3. Qui sic exeunt per cogitationem ad creaturas, similes sunt coruo arcam egresso, nec ad eam reuerso: quia cùm foris quod malè delectat inueniunt, ad arcam conscientiæ ampliùs redire nolunt. Priora verò tria contemplationis genera per egressum columbæ figurata sunt, quæ cùm ex arca emissa esset, nec foris inueniret, vbi pes eius requiesceret, reuersa est ad vesperam portans ramum oliuæ virentis in ore suo. Vacua exiit, sed vacua non rediit, quia foris inuenit quod intus non habuit: nec tamen foris amauit quod intro detulit.

Tres

TRES porrò mansiones in intellectuali arca, tria significant genera cogitationum: Rectum, Vtile, Necessarium. Si diligere cœpero meditationem scripturarum, & libenter cogitauero de virtutibus & factis Sanctorum, & de aliis quæcunque ad emendationem morum & exercitationem virtutum conferunt, iam in prima mansione arcæ esse cœpi. Sed si bonum quod noui, imitari differo aut detrecto, tũc recta cogitatio mea est, sed inutilis: quia bonum quidem est quod de aliis cogito, & in aliis cognosco, sed inutile mihi est, si illud ad exemplum viuendi non traho. Siquidem aliena virtus mihi non prodest, si eam quantum possum imitari neglexero: *Thesaurus absconditus & scientia abscondita, quæ vtilitas in vtrisque?* Eccles. 20. scientiam abscondo, si bonum quod noui, opere non ostendo. Si autem operam dedero non tantum vt sciam, sed vt etiam agam quæ bona & vtilia mihi esse cognouero, & hoc sedulo curauero vt virtutes quas in aliis amare & admirari didici, meas faciam per exercitium disciplinæ & per formam rectè viuendi: tunc vtilis erit cogitatio cordis mei, & tunc ascendi in secundam arcæ mansionem, & cor meum in vnum iam ma-

gis collegi, vt non discurrat & vagetur per ea quæ vana sunt & inutilia.

RESTAT tertium, vt cum habere pœcero opera virtutum, laborem ipsas quoque virtutes habere, hoc est, vt quod foris demonstro in opere, intus possideam in virtute. Non enim multum mihi prodest habere opera, nisi etiam virtutes operum habeam. Si igitur ad hoc cordis mei cogitationem instituo, vt quicquid in me boni foris humanis apparet aspectibus, diuinis intus satagam præsentare obtutibus, tunc ascendi in tertiam mansionem, vbi virtutes sunt quæ nobis sunt necessariæ. Sed inter omnes præcipuè necessaria est charitas, quæ nos Deo coniungit. Et ideò arca in supremo ad vnum colligebatur: vt iam vnum cogitemus, vnum expectemus, vnum desideremus Dominum nostrum Iesum Christum. In prima igitur mansione est cognitio: in secunda, opus: in tertia, virtus. In supremo præmium virtutis Dominus Iesus Christus. Hos gradus habes in Psalmo, vbi dicitur: *Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me*, si conuerso ordine ita dicas: *Scientiam & disciplinam & bonitatem doce me Domine Iesu Christe*. Hactenus ex posita est à nobis interpretatio arcæ secundum Tropologicum sensum. *Psa.* 118.

BENEDI-

BENEDICTI PERERII COMMENTARIORVM IN GENESIM LIBER VNDECIMVS,

DE IIS, QVÆ FVERVNT in Arca Noë.

EX HISTORIA MOSIS.

Quæ est in capite sexto libri Geneseos.

PONAM *fœdus meum tecum: & ingredieris tu & filij tui, vxor tua & vxores filiorum tuorum tecum. Et ex cunctis animātibus vniuersæ carnis bina induces in arcam vt viuant tecum, masculini sexus & feminini. De volucribus iuxta genus suum, & de iumentis in genere suo, & ex omni reptili terræ secundum genus suum: bina de omnibus ingredientur tecum vt possint viuere. Tolles igitur tecum ex omnibus escis quæ mandi possunt, & comportabis apud te, & erunt tam tibi quàm illis in escam. Fecit igitur Noë omnia quæ præceperat illi Deus.* Versu 18. 19. 20. 21. 22.

PRÆFATIO.

IERIA præcipuè fuerunt in Arca Noë, ab exitio diluuij conseruata, Hominès, Animalia & Cibaria. Et hoc indicauit Dominus, cùm dixit Noë: *Ingredieris in arcam tu & filij tui, vxor tua & vxores filiorum tuorum tecum, & ex cunctis animantibus vniuersæ carnis bina induces in arcam, masculini sexus & feminini, vt viuant tecum. Tolles tecum ex omnibus escis quæ mandi possunt, & comportabis apud te, & erunt tam tibi quàm illis in escam.*

PRIMA DISPVTATIO.

De hominibus qui fuerunt in Arca.

PRIMO autem loco dicendum est de hominibus, quos fuisse tantùm octo manifestum est ex narratione Mosis qui sub finem sexti capitis narrat Deum præcepisse Noë, vt ipse cum vxore sua & tres filij eius cum vxoribus suis ingrederentur in arcam, & sequenti capite hos tantum scribit ingressos esse in arcam, eosdémque duntaxat finito diluuio arca egressos esse commemorat capite octauo. Beatus item Petrus in capite tertio prioris epistolæ suæ solum octo animas in arca saluatas esse ait per aquam. Berosus Annianus etiam nomina illarum mulierum ponit. Nam vxorem Noë Tytæam magnam appellat, reliquas tres, Pandoram, Noëllam & Noëglam. Epiphanius in Hæresi 26. disputans contra Gnosticos qui vxori Noë affinxerant nomen, Noria, ait eam fuisse appellatam Barthenon. Illud verò quod nonnullis admirationem mouere posset, Noë per sexcentos annos non plures tribus, filios, & hos non ante quingentesimum annum genuisse, nec aliquem eorum filiorum per centum annos (tot enim vixerunt ante Diluuium) filium aliquem procreasse, quemadmodum intelligi debeat, libro nono explicatum à nobis est.

Berosus.

Epiphanius.

Nec homines, nec animalia, dum fuerunt in arca, vacasse generationi.

2 EST præterea communis Hebræorum & Christianorum Doctorum sententia, Noë atque filios eius, quoad fuerunt in arca, non dedisse operam generationi, sed toto illo anno vxoribus abstinuisse. Nimirùm, illud lugendi potiùs tantam humani generis atque orbis terrarum

terrarum cladem, & pœnitentiã, agendi quàm expetendæ fruendæque voluptatis, etiam licitæ & concessæ tempus esse videbatur. Quin etiam idem multi senserunt de animalibus, quæ dum fuerunt in arca, putant non vacasse generationi. Hoc si fuit, ideo factum est, quia vel dum fuerunt in arca animalia, parua erant & immatura generationi: vel mares à feminis in Arca separati sunt: vel toto eo tempore nulla generandi libido incessit animalia: aut propter asperitatem temporis & incommoditatem loci, aut libidinis ardore naturaliter animalibus insito, diuinitus per eum annum restincto.

3 SED illud fortasse lectori dubitationem afferre posset, vbi fuerit tempore diluuij Henoch, quem constat nec fuisse in arca, & vixisse ante diluuium, nec tantùm fuisse diluuio superstitem, sed adhuc etiam viuere. Multi responderent, Henoch tempore diluuij fuisse in Paradiso terrestri, existimantes eum locum diluuio fuisse intactum. Verum aduersus hanc opinionem multa nos disputauimus in priori Tomo nostrorum Commẽtariorum in Genesim, libro tertio qui est de Paradiso terrestri, quæstione quinta, & libro septimo in Disputatione vltima quæ est de Trãslatione Henoch, quęstione septima. Nos igitur breuiter dicamus, propterea Mosen in hac historia Diluuij, & B. Petrum loco supra memorato affirmasse omnes homines diluuio perijsse præter illos octo, nec excepisse Henoch qui tunc viuebat, & post diluuium vixit, quod ipsi loquerentur de hominibus quorum habitatio & conuersatio in terris nota erat, & qui vitam agebãt modo & more humano atque vsitato: Henoch autẽ, quia extra societatem hominum, & incognitus cunctis mortalibus, nec humano more vitam degebat, idcirco perinde ac si non esset in terris, tacitum præterierunt. Vbinam autem fuerit tempore diluuij, quis mortalium possit vel ausit dicere? Certè vbicũque libitum fuit Deo, conseruari potuit, vel in aëre supra aquas diluuij, vel aliubi.

Vbi fuerit Henoch tẽpore diluuij.

4 QVOD autem dixit Deus Noë: *Ingredere tu & omnis domus tua in arcam: te enim vidi iustum coram me in generatione hac.* non obscurè indicat solum Noë ob eximiam pietatem & sanctitatem dignum fuisse qui à diluuij clade, tanto miraculo, conseruaretur reliquos autem septem homines, ipsius Noë gratia fuisse seruatos: qui licet probitate non essent pares Noë, attamen vel boni erant, vel certè minus mali quàm qui diluuio perierunt. Fuit etiam illa causa conseruationis eorum, vt reparandi post diluuium generis humani multiplicandique auctores essent. Potuit quidem Deus ex vno Noë genus hominum propagare: sed hanc tamen rationem propagationis præstabiliorem esse diuina sapientia iudicauit. *Licet filij Noë & vxores eorum*, inquit, Chrysostomus, *multũ à virtute iusti illius abfuerint: alieni tamẽ erant a grauioribus sui sæculi peccatis. Alias quoque duas ob causas salute potiti sunt: tum in honorem iusti tũ posteritatis causa. consuetudo enim misẽri cordis Dei est honorem hunc tribuere seruis suis, vt propter eos saluentur & alij. Quod & B. Paulo concessum est: quippe nauiganti Romam, propter maximam tempesta-*

Genes. 7.

Chrysost. homil. 24. in Genesim.

Act. 27.

tem periclitante nauc, salutem omnium qui in ea simul cum ipso erant, Deus indulsit. Similiter & hoc loco factum est. Volebat præterea Deus semen aliquod & radicem in filiis Noë ad posteritatis constitutionem relinquere: non quod impossibile esset Deo iterum formare homines, & ex vno genere iterũ augmentum facere: sed quia hoc suæ bonitati probabatur. Ita Chrysostomus. In eandem sententiam nonnulla disertè scripsit Ambrosius in libro de Noë & arca cap. 11.

SECVNDA DISPVTATIO.

De mundis & immundis animalibus iussu Dei in Arcam ingressis.

Hieron. BEATVS Hieronymus scriptũ reliquit in Epistola 125. quam ad Damasum misit, Tertullianum egregiam scripsisse disputationem cur Deus, qui omnia fecerat valdè bona, introduci iusserit in arcam Noë vnà cum animalibus mundis etiam immunda. Quam sanè quæstionem *Tertullianus.* fuisse à Tertulliano plenè & absolutè tractatam, vel ex eo licet existimare, quod S. Hieronymus cùm de eadem quæstione consultus esset à Damaso, eius explicationem noluit attingere: quasi ratus nihil à se, quod magni esset momenti, ad illam Tertulliani disputationem posse adiici. Sed cum liber ille Tertulliani ad nos minimè peruenerit, nec eius doctrinæ, nec sententiæ participes fieri potuimus. Verum ad eam ipsam quæstionem breuiter, quãtum scilicet instituto nostro satis fuerit, ita responderi posset: Nullum animal natura esse immundum, sed omne animal esse de numero eorum quæ Deus in suo quodque genere fecit valdè bona: quædã verò appellata esse immunda, non per se nec secundum naturam, sed vel opinionibus institutis hominum, vel relata ad cibum hominis, vel aliqua significatione & mysterij alicuius gratia. Ea portò animalia quæ nominantur immunda, necesse fuit in arcam induci, ne tot eorum species quæ dignitatis ac nobilitatis principatum inter animalia citra controuersiam obtinent, vt leo, equus, & elephas diluuio perirent. At enim his omissis, quæ præcepit Deus Noë de animalibus in arcam introducendis, ea nos cum diligentia curaque explicemus.

Gen. 6. & 7. 6 PRÆCEPIT Deus Noë vt bina ex immundis animalibus, septena verò ex mundis in arcam induceret. Sed hoc Dei præceptum duas habet quæstiones, quarum prior est hæc: Quo modo distinctio mundorum atque immundorum animalium potuit esse in obseruatione *Leuit. 11. Deut. 14.* & vsu ante Diluuium, cùm ea fuerit inuecta per legem Mosis, cuius legis promulgationem octingentis annis antegressum est Diluuium? Ad hanc quæstionem triplex dari responsum solet. B. Chrysostomus vigesi

vigesima quarta homilia in Genesim respondet, discrimen mundorum atque immundorum animalium fuisse cognitum Noë vel naturali rationis iudicio & prudentia, vel singulari aliqua Dei reuelatione: idemque Didymum sensisse atque prodidisse fertur in Catena. Ac verba quidem Chrysostomi sic habẽt: *Operæpretiũ fuerit hoc loco inquirere vnde iustus ille nouerit quæ animalia pura essent & quæ impura: nondum enim distinctio hæc facta erat, quam posteà Moses in suis legibus statuit. Vnde ergo sciebat? num à se ipso & ab insita naturæ suæ doctrina? Nihil autem per se immundum est ex his quæ fecit Deus: quo pacto enim immundam vocemus creaturam vllam, cùm omnis semel à Deo approbata sit: dicente Mose: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona? Verum deinde natura à se ipsa hæc distinxit. Quod autem id sit verum, considera quemadmodum nonnullis locis quidam abstinent ab aliquibus vt immundis, alij vero illis ipsis vescuntur, tãta est vis consuetudinis apud homines in vtramque partẽ. Sic etiam fuit tempore Noë. Ipsa verò scientia ei viro insita docebat eum quæ essent ad cibum commoda, & quæ immunda: nõ quod talia per se essent, sed quia pro immundis habebantur. Qua de causã, dic oro, asinum immundum censemus, eiúsque esum auersamur, quãuis leguminibus pascatur: alia verò quadrupedia licet immundis rebus nutriantur, cibo tamen cõuenientia putamus? Itaque scientia à Deo nobis indita, horum est magistra & doctrix. Posset autem & aliter dici, quia Deus quæ præceperat idem & scire ea manifestè fecit.* Hactenus ex Chrysostomo. *Chrysostom.* *Didymus* *Gen. 1.*

7 ALII censent, hoc de distinctione mundorum & immundorum animalium, locutum esse Mosen per eam figuram orationis quæ nominatur Anticipatio, nec est infrequens in sacris litteris. Deus enim nominatim indicauit Noë species animalium ex quibus sumeret bina, & alias species ex quibus sumeret septena: sed quia posteâ euenit, vt per legẽ à Deo latã hæc cẽserentur & appellarẽtur munda, illa verò immunda: idcirco Moses qui librum hunc post legẽ latam euulgauit, vt putarũt, Theodoretus, Beda & Tostatus, distinctionẽ illam animalium, quò breuius & dilucidius indicaret, noto Iudæis discrimine mundorum & immundorum animalium, eam declarauit. *Theodoretus q. 1. in Genes. Beda in Hexameron.* *Tostatus super ca. 13. Geneseos q. 132.*

8 PLACET aliis (& mihi in primis placet) eorum quæ lege Mosis sancita sunt, multa fuisse ante legem, iam inde ab exordio mundi in more & vsu apud probos & pios viros: cuiusmodi est ædificatio altarium Genes. 8. & 28. abstinentia à sanguine & suffocato, Genes. 9. nuncupatio votorum & oblatio decimarum. Genes. 28. suscitatio feminis fratris mortui sine liberis, Genes. 38. & in his fuit etiam hoc de distinctione mundorum & immundorũ animalium: nõ quidem quantum ad esum, nam vt posteâ dicetur capite nono, cõcessit Deus Noë & posteris eius esum cuiuslibet animalis citra discrimen aliquod mundi & immundi, non minus indiscretè permittens illis esum animalium quàm olerum: Non igitur, vt dixi, distinctio mundorum & immũdorum animalium tempore Noë fuit in vsu quantũ ad cibum, sed tantummodo quantum ad ritum & vsum sacrificiorum: eámque distin

distinctionem acceperat Noë ex traditione maiorum suorum, cuius traditionis originem si quis referat ad Seth, vel ad Enos, cuius tempore cœptum est inuocari nomen Dei, haud scio an is à vero aberrarit. Harum autem rerum obseruantia non erat ante legem Mosis aliquo Dei præcepto aut lege, vt vocant, positiua hominibus imperata, sed partim instinctu Dei, præcipuè autem maiorũ traditione in consuetudinem cultúmque inducta. Nonnullis visum est appellari hoc loco animalia munda, quæ naturaliter ad esum humanum accõmodata sunt: quæ verò ab esu victúque hominum naturaliter reijciuntur, nominata esse immunda. Glossa insuper significat aliã causam eius appellationis, dicens, omnia esse mũda naturaliter: sed comparatione melioris naturæ aliqua nominari immunda: Exempli causa, bos dicetur mundus, leo verò immundus, quod ille vtilior & commodior sit homini ad victum vestitumque & culturam terræ.

Genes. 5.

Multa fuisse licita ante legem Mosis, quæ posteà per eã legem Iudæis interdicta sunt, disputatur cõtra Rabbinos.

NON est prætereũdum id quod à quibusdam Rabbinis Hebræorum hoc loco est proditum, nec tamen verum est, ob idque à nobis obiter confutandum. Aiunt illi quæ per legem Mosis Iudæis præcepta sunt ea fuisse omnia ante legem à probis & piis Dei cultoribus obseruata. Confirmant id nõnullis exemplis, cuiusmodi sunt ea quæ paulò supra posuimus. Sed hoc falsum esse, tribus in rebus (ne plura consectando, vbi minimè opus est, longior sim) planum faciam. Iacob vxores duxit & habuit simul duas sorores, Liam & Rachelẽ Genes. 29. at per legem Mosis tale coniugium Hebræis vetitum est, Leuit. 18. Deus item Noë & posteris eius concessit esum omnium animalium citra discrimen vllum, vt narrat Moses Genes. 9. at lex Mosis iubebat à multis animalium generibus tanquam immundis abstinere Iudęos, Leuit. 11. & Deuteronom. 14. Amram denique pater Mosis & Aaron, vxorem habuit Iochabet patruelem siue amitam suam, id est, sororem patris sui, id quod ex capite sexto Exodi, & vigesimo sexto Numerorum apertè colligitur: Lex tamen Mosis, vt scriptum est Leuit. 18. vetabat eiusmodi matrimonium: Nõ igitur omnia quæ lege Mosis præcepta sunt Hebræis, ea fuere ante legem (vt isti Rabbini nugantur) à piis viris obseruata. 6

TERTIA DISPVTATIO.

De numero mundorum & immundorum animalium: quæ ingressa sunt in Arcam.

Gen. 6. & 7.

PRÆCEPIT Deus Noë dicens: *Ex omnibus animantibus mundis tolles septena & septena, masculũ & feminam: de animantibus verò immundis, duo & duo, masculum & feminam.* Sed hæc verba Domini obscuram habent & ambiguam sententiam, quemadmodũ intelligi debeat illud: *Bina & Bina, septena & septena*, vtrum duo tantum an quatuor, & vtrum septem tantum an quatuordecim. Duæ sunt planè contrariæ eorum qui hunc locum tractarunt sententiæ, altera est, *septena & septena* significare duos septenarios, id est, quatuordecim: tum quod manifestè hoc declarat geminatio eiusdem numeri, siquidem septena & septena idem valent, atque quatuordecim etiam in vulgari consuetudine & vsu loquendi, tum quod Deus iussit vt Noë induceret in arcam animalia coniugata, id est, marem cum femina. Ter namque Moses hoc septimo capite nominat animalia inducta in arcam, primo vt ingressura, tum vt ingredientia: demùm vt ingressa, & semper commemoratis animalibus, adiungit masculum & feminam. Vnde licet argumentari animalia omnia fuisse numero pari, & suam cuique mari feminam, & suum cuique feminæ marem fuisse adiunctum: si autem septem tantum cuiusque speciei mundorum animalium fuissent in arca, septimum sine suo consorte & coniuge fuisset, vel mare vel femina. Atque huius sententiæ primos reperio fuisse auctores Iustinũ Martyrem in responsione ad Quæstionem 43. Orthodoxorum, & Origenem homil. 2. super 6. cap. Geneseos. Lyranus & Tostatus eandem assignant cuidam Andreæ, aduersus quem in commentariis suis super septimum caput Geneseos ipsi disputant. Carthusianus quoque super septimum cap. Geneseos Articulo 36. & Oleaster ibidem eam censent textui sacræ scripturæ congruentiorem, & idcircò probabiliorem. 10 11

Genes. 9.

Iustin. Martyr
Origenes.
Lyranus.
Tostatus.
Dionysius Cartusia.
Hieronymus Oleaster.

ALTERA sententia pluribus & grauioribus probata doctoribus illud *septena & septena* interpretatur, septem tantum, vt mundorum animalium cuiusque speciei tria fuerint paria, ita vt quodlibet par feminam & marem haberet, septimum autem animal erat mas destinatus sacrificio quod statim finito diluuio fieri debebat ex mundis animalibus, & ideò mas solitarius & sine coniuge femina seruatus est. Illa autem geminatio eiusdem vocis, *septena & septena*, non significat duplicatum numerum septenarium, sed significat eundem numerum septenarium in omni specie mundorum animalium adhiberi oportere, vt sit sensus: Ex mundis animalibus tolles, septena ex hac specie, & septena ex alia, & similiter septena ex alia qualibet specie. Sane quatuordecim animalia cuiuslibet speciei mundorum introducere in arcam, præterquàm quod id plus nimio impleret & grauasset arcam, etiam superuacaneum fuisset: quo enim tanta cuiusque speciei animalium multitudo? cùm dimidium eius numeri satis superque foret ad id cuius gratia seruabantur animalia in arca. Et huius quidem sententiæ plurimos & grauissimos viros nominare & laudare possum auctores, vt Iosephum primo libro Antiquitatum, Ambrosium de Arca & Noë, capite 12. Chrysostomum homilia 24. in Genesim, Augustinum libro 15. de Ciuitate Dei, cap. 27. Theodoretum quæstione 50. in Genesim, Historiam Scholasticam in librum Geneseos, cap. 33. Eucherium, Lyranum, Tostatum, Caietanum super

Iosephus.
Ambrosius.
Chrysost.
Theodoretus.
Historia scholastica.
Eucherius.
Lyranus.
Tostatus.
Caietanus.

septimum caput Geneseos. Ego vtramque opinionem iudico esse probabilem, sed posteriorem esse probabiliorem, mihique placere magis, non abnuo.

12 SED cur Deus iussit plura de mundis animalibus quàm de immundis in Arcà recipi? Cur in arca Noë plura fuerint animalia munda immundis secundum vnamquamque speciem, varias licet causas reddere: vnam, quo plura essent animalia homini vtilia, pauciora verò inutilia, aut etiam noxia. Alteram quod mundis opus futurum erat ad vsum sacrificiorum, quæ & statim finito diluuio facta sunt, nec nisi de mundis animalibus fieri oportebat. Tertiam quod post diluuium statim Deus copiam fecit homini vescendi animalibus plurimùm mundis. Quamobrem cùm immunda animalia vnam tantum ob causam seruarētur, hoc est, ad propagationem speciei, munda animalia tres ob causas seruabantur, & ad propagationem speciei & ad vsum humani cibi diuinorúmque sacrificiorum, hæc igitur plura illis recipi in arcam & conseruari conueniens fuit. His adde quartam causam, mysticam scilicet, vt ea re significaretur, multò plures in Ecclesia Christi esse debere mundos, id est, bonos & sanctos, quàm immundos & improbos. Nam vt ait Paulus? *vocauit nos Deus non in immunditiam sed in sanctificationem, elegitq; nos vt essemus sancti & immaculati.* Atque vtinam Ecclesia Christi hac etiam re illi arcæ Noë responderet, vt plures haberet mundos quàm immundos: verum multò secùs accidit, cùm in agro Christi plurimum sit palearum ac zizaniorum, tritici verò perquàm paululum.

1. Thessal. 4. Ephes. 1.

Chryso. hom. 24. in Genes.

CONFIRMANDA sunt hæc & illustranda Chrysostomi & Theodoreti verbis hoc loco adscriptis: *Plura*, inquit Chrysostomus, *præcepit Deus ex mundis introduci, vt iustum Noë & qui cum illo erant inde consolaretur ex illis vsum habentes. Quod autem septena & impari numero inducta sunt, hoc quoque piæ mentis Noë indicium fuit, qui finito diluuio suam gratitudinem declaraturus erga Deum, pro gratiarum actione hostias & sacrificia ei oblaturus erat. Vt igitur hoc faciendo non mutilaret paria, ideò Deus iussit septena induci ex singulis auium generibus, vt cùm cessaret vniuersalis interitus, & suam mentem declararet, & coniugia volatilium cæterorúmque animalium non læderentur.* Sic ferè Chrysostomus. Theodoretus autem (ex ipso Chrysostomo vtique mutuatus) similia scribit: *Nam cum hominibus*, ait, *permissurus esset Deus manducare carnes, & homines pij sacrificaturi essent illi, maiorem numerum mundorum animalium custodiri iussit, nempe tres coniugationes ad augmentationem generis, vnum verò animal reliquum ad sacrificandum, statim enim vbi cessauit vltio, Noë sacrificium obtulit Deo gratiarum actioni conueniens. Ita vt certum sit hac de causa Deum iussisse ex vnaquaque specie mundorum animalium septena in arcam introduci, vt Noë vnum animal offerens ex vnaquaque specie, non perimeret coniugationes.* Sic Theodoretus.

Theodoret. q. 50. in Genes.

15

QVAR-

QVARTA DISPVTATIO.

Cur voluit Deus de mundis animalibus nec plura nec pauciora quàm septem in arcam recipi.

BEATVS Ambrosius de Arca & Noë cap. 12. causam eius rei ad mysticam septenarij numeri virtutem & præstantiam refert. Etenim septenarius denotat munditiam, integritatem & perfectionem: at verò binarius, tanquam primus numerorum ab vnitate recedens, dissensionem, discordiam, immunditiam & imperfectionem significat. Sed Ambrosij verba explanantis illud: *de mundis septem & septem*, sic habent: *Et vt ego arbitror, inire mundam asserit hebdomadam, quia mundus & sacer, septenarius numerus est. Nullus enim miscetur, nec ab alio generatur, idemq; Virgo dicitur, quia nihil ex se generat. Meritoq; tanquam materni exors immunisq; partus muliebris copulæ, etsi hebdomas femineo nuncupetur nomine, virilis habet sanctificationis gratiam. Secundus autem numerus non est plenus quia diuisus. Quod autem non est plenum, vacuum habetur. Septimus autem numerus plenus est, quia hebdomas vt decas, & similis illius primi, quia factus est ad similitudinem illius qui est semper, à quo profluunt & mouentur quæ sunt in omni genere virtutes.* Hæc Ambrosius.

Ambros.

Ambros.

Septenarij numeri præstantia.

15 SED Chrysostomus tractans hanc ipsam quæstionem, cur de mundis animalibus septem introducta sint in arcam, vehementer irridet eos qui causam huius rei ex arcanis numerorum virtutibus accersunt: quin etiam huiusmodi ex numeris depromptas sacrarum rerum interpretationes & fabulosas & periculosas esse, vtpote ab hæreticis confictas affirmat. Ad hunc enim modum scribit: *Multi varias de hac re fabulas narrant, & hinc occasione sumpta obseruationes numerorum ostendunt. At non obseruatio, sed intempestiua hominum curiositas talia fingere molitur: vnde & multæ hæreses sunt ortæ: quod statim scietis. Etenim frequenter (vt videamur quasi ex abundantia, eos qui ex suis opinionibus noua afferunt, compescere) inuenimus in scripturis numerum parem commendatum. Quippe quando Dominus misit discipulos, binos eos misit, & Apostoli omnes duodecim erant, & quatuor numero sunt Euangelia. At superuacaneum fuerit hæc apud charitatem vestram commemorare, quæ satis didicit huiusmodi dictis obturare aures.* Post hæc Chrysostomus subdit veram causam cur ex mundis animalibus septem introducta sint in arcam; quam nos paulò supra exposuimus. Ad extremum autem hisce verbis concludit disputationem Chrysostomus: *Didicistis causam, ob quam septena introducere præceptum fuerit. Num posthac tolerabitis eos qui fabulari, diuinæq; scripturæ ordinem turbare, & quæ ex suo capite finxerunt introducere nituntur?* Hactenus ex Chrysostomo. Credo equidem verba hæc Chrysostomi non esse dicta aduersus Ambrosium alioqui;

Chryses. hom. 24. in Genes.

Quid sentiat de mysteriis numerorum.

Luc. 10. Matth. 10.

16

quamplurimos & grauissimos doctores Ecclesiæ, qui in explicatione sacrarum literarum tractatúque rerum diuinarum multa de numeris acute, doctè, piè atque vtiliter disputarunt. Sed ea valere aduersus hæreticos, Simonem dico, Valentinum, Basilidem, Marcionem & Gnosticos, qui fabulosis numerorũ mysteriis absurdos & impios errores suos adornabant, & imperitis probare studebant.

Quid sentiat Auctor de numero Septenario an sit mysticus. *Leuitici 25.*

OMNINO inficias nemo ibit, septenarium numerum plurimis rebus in diuina Scriptura nobilitatum atque commendatum & quasi consecratum esse. Quis nescit in veteri testamento septimum hebdomadis diem, septimum anni mensem, & septimum quemque annum, denique eum qui septem hebdomadas annorum consequebatur, quinquagesimum annum Iobileo dicatum: hæc, inquam, fuisse sacrosancta & summa religione ac veneratione à Iudæis celebrata? Non persequar alia quamplurima septenario numero insignita & commendata in sacris literis, ne in re nota & peruulgata multus sim & insolens. Sed vt hoc verum est, ita nec illud non est verissimum, septenarium numerum etiam in rebus pessimis & execrandis sæpenumero esse positum & vsurpatum in sacra Scriptura: *Immundus spiritus* (inquit Lucas cap. 11.) *assumit septem alios spiritus nequiores se.* Marcus narrat capite vltimo, Dominum ex Magdalena septem dæmonia eiecisse. Ioannes in Apocalypsi vidit draconem habentem septem capita & septem diademata, & nominat septẽ plagas terræ, & septem phialas iræ Dei. Dixit quidem Dauid: *Septies in die laudem dixi tibi*, at filius eius Salomon dixit: *septies in die cadit iustus.* Apparet igitur eosdem numeros æquè in bonis atque in malis poni & vsurpari in sacra Scriptura.

Apocal. 12. Infrà 15. Infrà 16. Psal. 118. Eccles. 7.

Auctoris opinio cur septẽ munda animalia in arcã admissa sint.

QVÆ igitur est vera & germana causa, cur nec plura nec pauciora quàm septem de mundis animalibus admissa sint in arcam? Difficile est diuinare, sed illud fortasse non videbitur lectori prorsus improbabile, tria paria mundorum animalium eò seruata esse, quod eiusmodi animalium conseruatio tres ob causas esset necessaria. Primò quidem ad propagationem speciei, & ad hunc finem seruatũ est vnum par. Deinde ad esum, nam post diluuium vescendi animalibus copia hominibus à Deo facta est, & ob hanc ipsam causam altero pari eorum animaliũ opus fuit. Denique ad vsum sacrificiorum, & huius rei gratia tertium par conseruari debuit. Ecce tibi, cur de mundis animalibus sex conseruata sint. Septimum porrò animal quod erat mas solitarius, id est, sine coniuge femina, destinatum est sacrificio mox post diluuium faciendo, sicut factum est à Noë. Oportuit autem esse marem, quia mas perfectior est femina ob idq; congruentior atque decentior diuinis sacrificiis. Ad huius rei exemplum & similitudinem (vt hoc etiam velut in transcursu attingam) viros esse eos oportet & sine coniuge feminas, id est, virili animo magnóque virtutis robore præditos, omniq; animi quasi feminea mollicie & infirmitate exutos, quicunque seculo renunciato, in statu religioso seipsi spiritualiter

spiritualiter mactant & sacrificant Deo, vt in carne viuentes extra carnem viuant, id est, ab omnibus carnis voluptatibus & oblectationibus etiam per se non illicitis, seiugati & penitus abstracti.

Quatuor dubitationes de numero Animalium quæ ingressa sunt in Arcam.

19 CETERVM de numero animalium quæ ingressa sunt in arcam, restant nonnullæ dubitationes paucis expediendæ. Prima dubitatio: Cur Deus cùm primò præcepit Noë de numero animalium quæ recipienda erant in arcam, tantùm generatim, & præcisè iussit bina de qualibet specie tolli, vt habes sub finem sexti Capitis: *De cunctis*, inquit, *animantibus bina induces in arcam*: cùm tamen paulò infra initio septimi Capitis distinctè iubeat tolli de immundis bina, de mundis autem septena. Respondendum est: cùm prius iussit Deus tolli bina, illud, *bina*, non significat multitudinem introducendorum animalium, hanc enim infrà expressit distinguendo genera animaliũ mundorum & immundorum, & indicando de vtrolibet istorum quot sumi deberent: sed illud, *bina*, significat combinationẽ siue coniugationem vtriusque sexus, masculini & feminini. Vnde protinus ipse subiunxit: *Bina tolles, masculini sexus & feminini.* Noluit enim sumi aut omnes aut plures masculos vel feminas, sed pariter mares cum feminis, & cum sua quemque marem femina coniugatum.

1 DVBITATIO.

2 DVBITATIO. Cur Moses animalia in arcam introducta nunc marẽ & feminam, nũc virũ & vxorem appellat.

20 ALTERA dubitatio: Cur Moses loquens de duplici sexu animalium introducendorum in arcam, nunc appellat marem & feminam, aliquando verò vxorem & maritum? Nam pro eo quod nostra translatio habet cap. 7. *ex omnibus animantibus mundis tolles septena & septena, masculũ & feminam: de animantibus verò immundis duo & duo, masculum & feminam*: pro illo inquam, quod bis dicitur: *masculum & feminã*, Hebraicè bis pariter ad verbum est, *Vxorem & maritum.* Hanc dubitationem Caietanus super eum locum ita soluit: *Maris*, ait, *& feminæ vocabulo vtitur Moses, ad significandũ diuersitatẽ sexus: metaphora autem mariti & vxoris vtitur, ad significandũ ætatem maris & feminæ aptã ad generandum & multiplicandum: vt explicaretur quod non pulli ex nido, nec vetuli, sed ætatis iuuenilis tam mas quàm femina saluarentur.* Hæc Caietanus. Sed quia illud nomen vxoris & mariti non generatim nec indifferenter in quolibet genere animalium posuit Moses, sed in iumentis tantùm & in terrestribus animantibus, non autem in auibus: Idcirco solutio Caietani difficultatẽ non omnino exhaurit. Quocirca Oleaster ita eam soluit dicens in iumentis modum commixtionis feminæ cum mare, ipsáque generationis membra similiora esse humanis, quàm in genere auium; & ob id illis potius quàm his nomen vxoris & mariti meritò fuisse tributum.

Caietanus in Genesim.

Oleaster.

21 TERTIA dubitatio: Cur Moses loquens de iumentis siue terrestribus animantibus, distinxit ea in munda atque immunda, de auibus autem loquens, non eas distinxit in mundas & immundas, sed, quasi omne genus auiũ esset mundum, simpliciter de auibus dixit tollenda esse septena: at non pauca genera auiũ fuisse olim immũda, patet ex vndecimo capite Leuitici & decimo quarto Deuteronomij.

3 DVBITATIO. Cur aues nõ distinxit Moses in mundas & immundas.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Huic dubitationi tribus modis occurri potest: Primò, si dicatur, distinctionem mundi & immundi nõ fuisse in auibus obseruatam ante promulgationẽ legis Mosaicæ. Deinde potest dici quod ait Carthusianus, Dionysius Carthus. Mosen insinuandi alicuius mysterij gratia distinctionem mundi & immundi in auibus tacuisse: nempe vt ea re significaretur, admixtionem mundi & immundi in his versari, qui ad similitudinem terrestrium animalium, terrenarum rerum studiis curisque distinentur atque implicantur: vel qui adhuc in terris vitam degunt. horum enim alij sunt mundi, alij verò immundi. At in his qui similes volucrum cœli, animos mentesque suas tollunt ad sublimium & diuinarum rerum contemplationem, & quorum, vt dixit Apostolus, *cõuersatio in cœlis est*: vel qui terrenis corporibus exuti iam euolarunt ad cœlestes & beatas sedes, in his, inquam, distinctio mundi & immundi locum habet planè nullum. Scriptum enim est in Apocalypsi, nihil coinquinatum & immundum in cœlestem illam beatarum mentium patriam intrare. Sed illud verius dictu est, Mosen distinctionem mundi & immundi breuitatis causa in auibus tacuisse: verùm quàm proximè ante in iumẽtis siue terrestribus animantibus expresserat, eandem voluisse in auibus intelligi, Magnam facit huic interpretationi fidem trãslatio Septuaginta Interpretum, quæ etiã in auibus distinctionẽ mundi & immundi expressè posuit. Nãque initio septimi capitis sic habet illa: *Et à volatilibus cœli mundis septem septem, masculum & feminam: & ab omnibus volatilibus immundis duo duo, masculum & feminam.* Ergo, quod Mosen studio breuitatis tacuisse putarunt Septuaginta interpretes, hoc ipsi, quò dilucidius Mosis sententiam exprimerent, distinctè & expressè addiderunt.

Philip. 3.

Apoc. vlt.

21

4. DVBITATIO.

In numero animalium quæ in arcã introducta sunt quadruplex Interpretum varietas.

22 QVARTA Dubitatio: An de his quæ de numero animalium introducendorum in arcam scripsit Moses, omnes translationes inter se congruant, & cum Hebraica scriptura concordent? Non omnino congruunt, sed quibusdam rebus, leuissimis tamen, dissonant. Quadruplex autem varietas hoc loco annotari potest. Primo sub finem sexti capitis tam Latina translatio, quàm paraphrasis Chaldaica & Scriptura Hebraica habet semel, & sine geminatione eiusdem numeri, bina animalia esse inducenda in arcam: Septuaginta autem interpretes habent enndem numerum geminatum, dicentes. *duo, duo.* Deinde in exordio septimi capitis Latina translatio & Septuaginta interpretum habent, ex immundis animalibus sumenda esse duo & duo: Hebraicè verò & Chaldaicè semel tantũ est illud, *duo.* Ad hæc Scriptura Hebraica eo ipso loco cum de iumentis loquitur, tribuit eis nomen vxoris & mariti, & item vocabulum maris & feminæ: Latinè verò, Græcè & Chaldaicè tantùm ponitur nomen maris & feminæ. Postremò in auibus, Septuaginta interpretum translatio ponit distinctionem mundi & immundi: quam distinctionẽ nec Latina translatio habet, nec paraphrasis Chaldaica, nec Scriptura Hebraica.

23

Quin

QVINTA DISPVTATIO.

Quemadmodum animalia omnia vndique congregata conuenerint ad Arcam.

24 PHILO extremo libro secundo de vita Mosis significat ipsum Noë congregasse animalia, eaque non modo non repugnanter, sed etiam vltrò & placidè secura eum fuisse, non secus atque oues gregatim pastorem suum quocunque ducantur, sequi solent: itaque non solum mãsueta, sed etiam ferocia & sæua, naturalem quasi exuentia sæuitiam, se dabant omnino ductui, & obsequio Noë. Ita autem scribit Philo: *Sic factum est vt nullum animal detractaret obsequium Noe, immanibus etiam bestiis mansuescentibus, & seruatorem suum tamquam pastorem vltro sequẽtibus. Quæ postquam se contulerint intra vnum receptaculum, dici illud poterat totius terrarum orbis simulum, nimirum continens tot animantium genera, quot in omnibus terris vel tunc inueniebantur, vel inuenienda erant in posterũ, vix vllo sermone comprehensibilia.* Sic Philo. Verùm si hoc Philo sensit, quod prædicta verba præ se ferunt, haud dubiè non rectè sensit. Non enim potuit Noë aut per se ipse aut per alios, omnes terrarum tractus orasq; omniaque loca, in quibus toto orbe dispersa erant animalia, peruestigare ac perlustrare, eaque vndique congregando ad arcam adducere: non, inquam, hoc ille potuit sine mora longissimi temporis, nec sine molestissima & vix tolerabili immensi laboris perpessione. *Philo.*

25 IOANNES Buteo facit Hugonem Sancti Victoris affirmantem, inualescente diluuio & terras operiente, animantes omnes effugium aliquod præsentis exitij quærentes, vndique natando confugisse ad arcam. Verba Hugonis ex quibus sententiam illam Buteo elicuit, sic habent in libro primo de Arca morali, capite tertio: *Tertia mansio arcæ in qua animalia erant quæ egebant spiramento aperti aeris, prima supra aquas eminebat, ita vt foris per aquam ascendentibus ad arcam animalibus, ostium fere per planum occurreret.* Sic Hugo. Sed hanc opinionem, & diuina Scriptura reiicit, & ratio confutat. Narratio enim Mosis in cap. 7. Geneseos apertè ostendit prius animalia fuisse ingressa in arcam, quàm diluuium cœptum fuerit: quinimo ante eluuionem aquarum & post ingressum animalium in arcã, dicitur ibi Deum foris ostium clausisse. Quid quod, si aquæ ante ingressum animalium in arcam inundassent terram, multæ animantium species vel repentinis aquis oppressæ, vel nandi, aut certè natando perueniendi vsque ad arcam impotentes, periissent, nec nisi longo admodum tempore concursus omnium & conuentus animalium ad arcam fieri potuisset. *Io. Buteo in libr de arca Noe. Hugo Sancti Victoris.*

26 ILLA igitur, vt peruulgata & plerisque Doctoribus probata, sic etiam vera est sententia, voluntate ac potestate Dei, ministerioque

Ange

Universidad de Deusto
Biblioteca

Angelorum omnia animalia vndique congregata & deducta esse ad arcam. Id quod nō obscurè indicauit Deus iis verbis quæ refert Moses sub finem sexti Capitis. Nam pro eo quod Latina translatio habet: *Bina de omnibus ingredientur tecum vt possint viuere.* Grecè & Hebraicè est: *ingredientur*, vel, *venient ad te.* id est, vltrò venient, non tua cura aut labore quæsita & congregata. *Non fuit* (Augustinus ait libro decimo quinto de Ciuitate Dei, capite vigesimo septimo) *ista cura illius hominis vel illorum hominum, sed diuina: non enim ea Noë capta intromittebat, sed venientia & intrantia admittebat. Ad hoc enim valet quod dictum est: Intrabunt ad te, non scilicet hominis actu, sed Dei nutu.* Hæc Augustinus. Caietanus quoque expendens, illa ipsa verba: *Duo ex omnibus venient ad te.* ita scribit: *Soluitur hinc quæstio, quomodo Noë congregauerit bina ex omnibus animantibus: Clare enim Deus absoluit eum ab hac cura, dicendo, Venient ad te. Diuino siquidem nutu, ministerio Angelorum venerunt ex omnibus animalibus mas & fœmina ad Noë: ipsius autem Noë cura & opera fuit efficere, vt quæ venerant animantia, ingrederentur in arcam, & inuenirent nidos siue mansiones in ea, & ibi pascerentur ab ipso. Ab hoc miraculo veniendi discere reliqua consequentia circa pacem animalium apud Noë: eiusdem enim rationis sunt.* Hactenus ex Caietano.

Augustin.

Caietanus Gen. 6.

Philo. refellitur.

CASTIGANDA obiter est hoc loco sententia quædam Philonis, qui hoc discrimen facit inter arcā Noë & Paradisum terrestrem, in quo Deus collocauit Adamum: quòd intra arcam fuerunt & homines & animalia tam munda quàm immunda, in Paradiso autem terrestri nullum fuit animal rationis expers, sed homo tantùm. Sic enim dixit Moses capite secundo: *Plantauit Deus Paradisum, in quo posuit hominē quem formauerat.* & paulò infra: *Tulit Deus hominem & posuit eum in Paradiso voluptatis vt operaretur, & custodiret illum.* Atque huius differētiæ rationem quandam Tropologicam reddit Philo. Sic enim scribit in libro qui inscribitur De Plantatione Noë: *Non est mirandum cur in arcam illam ingentem diluuio præparatam omnes animantium species introducantur, nullæ verò in Paradisum. Nam arca illa, corpus humanum significabat, quod necessario capit affectionum vitiorumque immanes pestes & indomitas: Paradisus autem solarum virtutum capax est, quæ nihil immansuetum admittunt aut quod ratione careat.* Sic Philo. 27

Iosephus. Basilius. Augustin. Damasce.

SED ego Philoni minimè assentior nullū fuisse animal intra Paradisum: possum enim contrariæ sententiæ auctores proferre viros clarissimos Iosephum primo libro Antiquitatum, Basilium in Oratione quam scripsit de Paradiso, Augustinum libro decimo quinto de Ciuitate Dei capite vndecimo, & Damascenum libro secundo de Fide Orthodoxa, capite decimo. quamquam is proximè sequenti capite, quasi eorum quæ antè dixerat, oblitus, contraria videtur scribere. Quomodo enim animalia non fuisse in Paradiso credibile est, cùm ad ipsum Adam in Paradiso versantem cunctæ animantes adductæ sint, vt eis ille nomina imponeret: eique 28

eique datum fuerit à Deo imperium in omnia animalia? Vbi etiam erat nisi intra paradisum, serpens qui Euam tentauit atque decepit? cuius aspectu & sermone tanquam re insolita obstupuisset Eua, nec tam familiariter cùm eo esset collocuta, nisi anteà & ipsum & alias animantes in Paradiso vidisset. Sed pergamus ad alia.

SEXTA DISPVTATIO.

Quæ genera animalium non sint in Arcam ingressa.

29 TRIA genera animalium non sunt in arcam ingressa. Vnum est genus piscium & omnium quæ in aquis viuunt: namque istis diluuium nihil damni attulit. His quoque licet annumerare quæ ambiguæ sunt vitæ & appellantur amphibia: nam licet ista sæpe extra aquas versentur in terra, non tamen terram petunt necessitatis causa, sed captandæ voluptatis aut prædæ, vel occultandæ prolis gratia. Quod si nec istis diutina in aquis mansio esse potest, nihil perturbat id rationem nostram, sufficientem enim istis quoque capiendis locum in arca fuisse supra demonstratum est. Alterum est genus eorum, quæ ex diuersæ speciei animalium commixtione generantur, vt mulus & mula ex equo & asina: satis enim fuit seruatos esse in arca istorum parentes, scilicet ex quorum coniunctione rursus finito diluuio reparari genus eorum poterat. Tertium genus eorum est quæ creantur ex putrescente materia: nam cùm nullo tempore post diluuium defutura esset putrescens materia, nec vis cœlestis, vnde talium animalium generatio existit, necessaria non fuit eorum in arca conseruatio.

Tria genera animaliū non fuisse in arca Noë.

TOSTATVS autem super secundum cap. Genes. q. 2. sex huius generis animalium species facit ad hunc modum scribens: *Animalium imperfectorum, quæ de putrefactionibus generantur, communiter sex sunt genera: quædam de exhalationibus generantur, vt bibiones, quæ sunt minutissima animalia ex vini exhalationibus genita, papiliones ex aqua: quædam ex* 30 *corruptionibus humorum, vt vermes in stercore, vel cisternis. Quædam ex cadaueribus, vt apes ex iumentis, crabrones, id est, muscæ grandes quæ sonant volando, & Scarabei & muscæ virides ex equis, vel canibus mortuis, & Scorpius de carnibus Cancri mortui.* Vt Ouid. ait Metamorphoseos 15.

Concaua littorei si demas brachia Cancri,
Cætera supponas terræ, de parte sepulta:
Scorpius exibit, caudaq; minabitur vnca.

Nascitur etiam de medulla spinæ humanæ serpens, vt ait Isidorus 15. Etymologiarum, de quo Ouidius Metamorphos. 15.

Tostatus tradit Sex species animalium ex putri materia nascentium.

Isidorus. Ouidius.

Sunt qui cum clauſo putrefacta eſt ſpina ſepulchro
Mutari credunt humanas angue medullas.

Quædam ex putredine lignorum, vt teredines quæ ſunt vermes nati intra ligna, quando non abſcinduntur tempore debito. Quædam ex herbarumi corruptione, vt tineæ: quædam ex corruptione fructuum, vt gurguliones ex fabis. De his ſex animalium ſpeciebus dicitur quod non à Deo immediatè creata ſunt, ſed poſteà naturaliter ex corruptione formata ſunt, Deus tamen ſeminarias cauſas horum rebus indidit. Hæc Toſtatus.

TRIA porrò ſupradicta genera animalium excluſa fuiſſe ab arca, ipſa Moſis narratio non obſcurè indicat. Ac de aquatilibus quidem nemini dubium eſſe potuit, cùm Deus ſola terreſtria & volatilia in arcam introduci iuſſerit nulla piſcium ſiue aquatilium facta mentione. De cæteris duobus generibus, idem manifeſtum eſt, ex eo quod in omni genere animalium quæ Deus in arcam iuſſit recipi, diſtinctionem vtriuſque ſexus, id eſt, maris & feminæ eſſe voluit, proculdubiò ad eum finem, vt rurſus tali commixtione ſexus generando ſibi ſimilia, ſpeciem ſuam ſeruare ac propagare poſſent. Quæcunque igitur aut non habent diſtinctionem ſexus, aut non generantur ex commixtione vtriuſque ſexus, aut ipſa per commixtionem maris & feminæ aliud quippiam non generant, ea non fuiſſe in arca, neceſſe eſt confiteri. Mulus quidem & mula ex commixtione maris & feminæ generantur, & habent in ſe diſtinctionem vtriuſque ſexus: ſed ipſa tamen per huiuſmodi commixtionem nihil generant, quocirca eorum ſpecies non conſeruatur & perpetuatur propter actiuam eorum generationem, ſed tantùm propter paſſiuam ex equo & aſina.

Auguſtinus. CONFIRMATVR noſtra ſententia de animalibus quæ non ſunt 31
in arcam ingreſſa, auctoritate Beati Auguſtini, ſimillima eorum quæ hic docuimus, in libro decimoquinto de Ciuitate Dei, capite vigeſimo ſeptimo hunc in modum ſcribentis: *Quod autem ſcrupuloſiſſimè quæri ſolet de minutiſſimis beſtiolis, non ſolùm quales ſunt mures & ſtelliones, verum etiam quales locuſtæ, ſcarabei, muſcæ denique & pulices, vtrum non amplioris numeri in arca illa fuerint, quàm qui eſt definitus, cum hoc imperaret Deus: priùs admonendi ſunt quos hæc mouent, ſic accipiendum eſſe quod dictum eſt: Quæ repunt ſuper terram, vt neceſſe non fuerit conſeruari in arca, quæ poſſunt in aquis viuere, non ſolùm merſa, ſicut piſces, verum etiam ſupernatantia, ſicut multæ alites.* Deinde cùm dicitur: *Maſculus & ſemina erunt. Proculdubiò intelligitur ad reparandum genus dici, ac per hoc nec illa neceſſe fuerat ibi eſſe, quæ poſſunt ſine concubitu, de quibuſque rebus, vel rerum corruptionibus naſci, vel ſi fuerunt, ſicut in domibus eſſe conſueuerunt, ſine vllo numero definita eſſe potuiſſe: aut ſi myſterium ſacratiſſimum quod agebatur & tantæ rei figura etiam in veritate facti aliter non poſſet impleri, niſi vt omnia ibi certo illo numero eſſent, quæ viuere in aquis natura prohibente non poſſent, non fuit iſta cura illius hominis, vel illorum hominum, ſed diuina. Non enim ea Noë capta intromittebat, ſed venientia & intrantia admittebat. Ad hoc enim*

enim valet quod dictum eſt: Intrabunt ad te, non ſcilicet hominis actu, ſed Dei nutu: ita ſanè, vt non illic fuiſſe credenda ſint quæ ſexu carent. Præſcriptum eſt enim atque definitum: Maſculus & femina erunt. Alia ſunt quippe quæ de quibuſque rebus ſine concubitu ita naſcuntur, vt poſtea concumbant & generent, vt muſcæ: alia verò in quibus nihil ſit maris vel feminæ, ſicut apes. Ea porrò quæ ſic habent ſexum, vt non habeant fœtum, vt muli & mulæ, mirum ſi ibi fuerunt, ac non potius parentes eorum ibi fuiſſe ſuffecerit, equinum videlicet atque aſininum genus, & ſi aliqua alia ſunt quæ ex commixtione diuerſi generis, genus aliquod ducunt, ſed etſi hoc ad myſterium pertinebat, ibi erant: habet enim & hoc genus maſculum & feminum. Sic Auguſtinus.

SEPTIMA DISPVTATIO.

Quæ genera animalium in Arcam ſint ingreſſa, & primò de Reptilibus.

32 EXCEPTIS tribus illis ſupradictis animalium generibus quæ non eſſe in arcam recepta, præcedenti quæſtione oſtendimus, cæteræ omnes animantium ſpecies in arcam ingreſſæ ſunt. Horum autem animalium quinque genera licet diſtinguere: vnum auium, alterum reptilium: tertium Quadrupedum carniuororum, quartum non carniuororum & magni corporis: quintum non carniuororum, & quæ minori corpore ſunt prædita. Et auium quidem licet quàm plurimæ ſint ſpecies, eis tamen, quia pleræque ſunt per quam exigui corporis, ſatis ſupérque loci in ſupremo cœnaculo arcæ à nobis ſuprà eſt aſſignatum. De reliquis igitur quatuor generibus explicandum eſt: quemadmodum tot cuiuſque generis ſpecies in arca contineri potuerint: quamobrem neceſſe eſt cuiuſlibet quatuor ſupradictorum generum hic percenſere omnes ſpecies, quæcumque adhuc ad notitiam hominum venerunt, vel ipſo vſu & experientia pleriſque cognitæ, vel doctorum hominum induſtria, & diligentia deprehenſæ, obſeruatæ & litteris proditæ.

Cur Auctor tradat ſpecies animalium, non ſolum per cẽſendo eorũ numerũ, ſed etiam præcipuas ac ſingulares quorundã naturas breuiter exponendo.

33 VISVM præterea nobis eſt (quod vt faceremus, etiam à nonnullis moniti & rogati ſumus) breuem quorundam animalium, quæ non quibuſlibet nota ſunt, virium, naturæ, ac proprietatum expoſitionem, probatis ex auctoribus ſumptam, hoc loco velut in tranſcurſu tradere: quò ſcilicet diſtinctio ſpecierum, vnde numerus animalium, quæ in arcã ingreſſa ſunt, iniri & cõſtitui debet, manifeſtior atque illuſtrior exiſteret, & ſacrarum literarũ ſtudio deditus lector, compẽdiariam quandã, & certa ratione atque ordine digeſtam, præcipuorum animaliũ terreſtriũ cognitionem haberet. Nempe hac ille

vti poterit ad multos diuinæ ſcripturæ locos, quibus miræ complurium animalium proprietates indicantur, eruditè ac luculenter interpretandos. Hinc præterea licebit carpere multa & quidē perutilia documenta moralia, ex admirandis animalium ingeniis ac moribus aptè petita ſimilitudine: quod ſanè ad populares conciones ornādas & locupletandas valebit plurimùm, & vberiorē ac iucundiorem ſuppeditabit materiam ſpiritualium meditationum, quæ contemplandis tebus naturalibus, ad earum omnium opificis Dei ſapientiæ ac prouidentiæ admirationem ac prædicationem humanam mentem extollunt. Poſuimus autem in margine nomina eorum tantum animalium, quorum naturas vt miras, eóque memorandas, breuiter exponimus, ſcilicet ea re lectoris ſtudio ac memoriæ, id eſt, voluptati ſimul atque vtilitati ſeruientes.

Reptiliū quæ in arcam ingreſſa ſunt ſpecies 25.

REPTILIVM igitur quæ ingreſſa ſunt in arcam, eorum nempe 34
quæ non ex putreſcente materia, nec ex animalium diuerſæ ſpeciei mixtione nec aliter quàm ex maris & feminæ commixtione ſuíque ſimilibus parentibus generātur, hæ ſunt ferè adhuc cognitæ ſpecies.

Scaliger exer citat. 183. Angues alati. Herodo. lib. 3.

1 *ANGVIS.* Mons qui Narſingæ regnum diuidit à Malabaris, multas alit feras, inter quas alatos angues arboribus inſidentes, quos aiunt ſolo afflatu, v el etiam obtutu eos qui propius accedant, interficere.

Vipera.

An Vipera in partu pereat.

2 *ASPIS* 3 *VIPERA.* Multa Herodotus tradit fabuloſa, 35
non ille quidem mētiendi libidine, ſed nimio vndique omnia carpendi & colligendi ſtudio, non tam iudicij & prudentiæ, quàm copiæ ac diligentiæ laudem quærens. In fabuloſis numerant nonnulli quod ab eo proditum eſt, in Viperino genere tam marem quàm feminam in generando prolem interimere: Marē quidem à femina, quæ caput eius in coitu ore comprehendens, voluptatis dulcedine arrodit: feminam verò à catulis quos vtero gerit: nam cum ſingulos diebus ſingulis pariat, viginti ferè numero, poſteriores moræ impatientes latera perrumpunt occiſa parente. Ridet hoc Scaliger:

Scaliger exer citat. 201.

Viperas, inquiens, *ab impatientibus moræ fœtibus numeroſiſſimis, atque idcircò erumpentibus rumpi & interire falſum eſſe ſcimus, qui in Vincentij Camerini circulatoris lignea theca vidimus enatas viperillas parente ſalua.*

Ariſto. lib. 5. de hiſt. anim. cap. 34.

VERVM Ariſtoteles, vt erat in philoſophando non modò do- 36
ctiſſimus, ſed etiam cautiſſimus atque prudentiſſimus, quaſi ſententiam Herodoti reſtringens & corrigens, non matricem aut latera viperæ lacerari à catulis ait, ſed membranas, quibus illi in vtero inuoluti erant rumpi, ídque non ſemper, ſed interdum. Verba eius ſic habent: *Parit vipera catulos obuolutos membranis, quæ tertia die rumpantur. Euenit interdum, vt qui in vtero adhuc ſunt, abroſis membranis prorumpant, ſingulos diebus ſingulis parit plures quàm viginti.* Quamquam autem ferè perexigui corporis ſunt viperæ, Nymphes tamen librorum quos ſcripſit de Ptolemæis nono Viperas ait in Troglodytide, decem & ſeptem cubitorum exiſtere.

Nymphes apud Ælianū, lib. 17. cap. 3.

B A-

37 4. *BASILISCVS.* De Baſiliſco quæ hic memorari poſſent reperiet lector apud Plinium lib. 8. ca. 21. Solinum cap. 30. & Ælianum lib. 2. cap. 35. & lib. 3. cap. 30. Baſiliſcum non vt alios ſerpentes incantari, diuinis teſtatum eſt litteris. *Ecce ego*, inquit Dominus, *mittam vobis ſerpentes regulos, quibus non eſt incantatio, & mordebunt vos.* quin etiam baſiliſcus incantamenta diſcutere, & his iam captos alios ſerpentes, ſoluere ac liberare creditur. Quod autem ſcriptum eſt apud Eſaiam: *De radice colubri egredietur Regulus, & ſemen eius abſorbens volucrem:* ſermo eſt nō proprius ſed metaphoricus & figuratus. Non enim à colubro generatur baſiliſcus; ſed ſignificatur Oſiam regem multis quidem malis afflixiſſe Philiſthæos, verum ex eius tamen ſemine natum Ezechiam grauioribus eos calamitatibus contriturum: quemadmodum baſiliſcus nocentior & perniciоſior eſt quàm coluber. Dicitur autem baſiliſcus abſorbere volucrem, propterea quod infecto à ſe aëre ſuperuolantes aues interimit, vt à Solino proditur. Refert Scaliger legiſſe ſe apud recentiores, Romæ, Leone Pont. Max. ad ædem Luciæ ſub fornice ſtabulatum eſſe baſiliſcum, cuius afflatu magna lue affecta Roma fuerit: eúmque illico Pontificis precibus exſtinctū.

Baſiliſcus. Ierem. 8.

Locus Iſa. cap. 14.

Scaliger exer citat. 246.

38 SIMILIS eſt natura & vis peſtilēs feræ quàm CATOBLEPAM appellant, nō corporis magnitudine, ſed veneni potentia inſignem; membris inertem, capite adeo graui, vt id ægrè ſuſtinens ſemper in terram deiectum ferat: non impetu morſúque noxiam, ſed aſpectu ſolo omnibus qui eius oculos viderunt, confeſtim expirantibus.

Plin. li. 8. c. 21. Catoblepa

5 LACERTVS viridis *6 LACERTVS* minutior. *7 STELLIO* *8 TARANTVLA.* hanc multi putant ſpeciem eſſe ſtellionis: verum ſecus eſt: conſtat enim ſpeciem eſſe Phalangij Italiæ peculiarem: in oræ tractu meridionalis innoxiam; ſed in terra Apulia tum frequentem, tum maleficam: à Tarento vrbe Tarantulam nominatam. hæc in ſulcorum ſqualore latitans, imprudentes meſſores vel venatores pungit: quamobrem illi ocreolis calceati metunt. Nec eorum qui læſi ſunt à Tarantula, vnus eſt modus. Apulorum fert opinio, quot ſunt in hebdomade dies, tot eſſe noxarum ſpecies ab hac beſtia illatarum. Multi confeſtim ſopore occupantur: nec pauci perpetuis vigiliis diſtrahuntur; alij fletu mœrent; alij riſu diffunduntur; alij currunt, nōnulli inertes deſident. Sunt qui ſudēt, qui vomant, qui inſaniant. Quapropter non defuere Philoſophi qui crederent tot eſſe Tarantulæ ſpecies, quot eius malefici cernerentur effectus. Verum quemadmodum ebrietas, pro varia hominum affectione, non vnius modi effectum habet: flent ebrij, rident, ſilent, blaterant, diſcurſant, verberant; itidem ex huius beſtiolæ morſu euenire putandum eſt. Diuerſa eſt ab hac quæ vulgō Romæ Terrantula, quòd ſub terra lateat, nominatur: ſiquidem ea lacerti facie & luteis maculoſa notis cum ſit, ſtellionis putanda eſt ſpecies.

Scaliger exercitat. 185.

Tarantula

39

40 9 *CHAMAELEON.* Nullius fere animalis tam copioſè ac ſubtiliter naturam & mores deſcripſit Ariſtoteles, vt Chamæleon-

Chamæleon.

Arist. li. 2. de Histor. animal. c. 11. Plin. lib. 8. cap. 33.

tis; scilicet propter eius animalis multiplex miraculum. Descriptionem Aristotelis eleganti breuitate reddidit latinè Plinius. Duo in primis celebrantur eius miracula: alterum, quod ipse celsus hianti semper ore, solus animalium nec cibo nec potu alitur, nec alio quàm aëris alimento, sed (quod alterum est miraculum) coloris natura mirabilior mutat namque cum subinde, & oculis, & cauda, & toto corpore, redditque semper quemcunque proximè attingit, præter rubrum, candidúmque. Variatio colorum secundum Aristotelem, ei accidit sanguinis inopia metúque. *Omnium*, inquit, *ouiparorum pedestrium tenuissimus Chamæleon est, quippe qui omnium maxime inopia sanguinis riget: præ nimio quoque metu multiformis efficitur. Metus autem refrigeratio quædam est per inopiam sanguinis caloríque.*

Aeli. lib. 4. de Natib. animal. c. 11.

A tenim veterem Chamæleontis historiam certiori recentiorum narratione aliqua ex parte corrigit & emendat Scaliger ad hũc modum scribens: *De Chamæleonte quædam minus trita referamus. Io. Landius in vltima Syria cum esset, ait se vidisse vnum è quinque quos emerat Chamæleontibus, linguæ repentino momentaneóque iaculatu muscam quæ in eius esset pectore legisse. Propterea illius à se dissecti linguam narrabat inuentam palmi longitudine, cauam, inanem, in summa tanquã acetabulum cum muco, quo prædam tolleret. id nouum sanè ijs, qui solo vento viuere hactenus existimarunt.* 41

Scaliger exercitat. 196. lb. Landius

I N quoslibet mutari colores verum non est. Super viridi viriditas vegetatur: super luteo temperatur ad luteum. Super cœruleo, aut rubro, aut albo non vincitur viriditas natiua: sed puncta cærulea & rubra & alba, viuidiorem, validiorémque sui speciem dant. Super nigro subnigrescunt, manet tamen tenor ille viredinis atro confusus. Etiam haud mutato supposito colore, mutat ipse suum, vel metu, vel molestia, aut oppressus, aut solutus. Quod aër illi pro cibo sit aliquandiu, ex eo patet: quod & annum integrum aiunt inediã tolerare: & vbi excepit hiatu auram, & occlusit malas, turget ei venter. Etiam inueni qui diceret obuersum ad Solem haurire radios, eosq; conuersione hiantem sequi. Venenatorum serpentum est hostis acerrimus Chamæleo. Is ex illis vnumquẽpiam 42 *speculatus in vmbra captantem auras, aut in radijs apricantem; in eam scandit arborem quæ illi imminet: vnde ex ore filum demittit araneorum more: in cuius fili extremo guttula sit, margaritæ splendore. Ea tactum in vertice serpentem mori. Illud etiam admirabilius. Si ad perpendiculum nequeat filũ demittere, quòd minus ad amussim respondeat ramus in quo est, inferiori loco vbi cubat serpens: ita filum corrigere pedibus anterioribus atque eius tractum temperare, vt ad lineam quasi cubeton descendat.* Hæc Scaliger. *10 SALAMANDRA.* De hac quæ mira sunt & cognitu digna, disputauimus in libro tertio Commentariorum nostrorum in Danielem. 43

Solin. de Scytale & sequẽtib. cap. 30. Scytale.

11 SCYTALE. serpens tanta præfulgens tergi varietate, vt notarum gratia videntes retardet; & quoniã reptando pigrior est, quos assequi nequit, miraculo sui capiat stupẽtes. *12 CERASTES.* præferens quadrigemina cornua, quorum ostentatione, velut esca illice, sollicitatas aues perimit. *13 AMPHISBÆNA.* consurgens in caput geminum, quorum alterum in loco suo est, alterum in ea parte qua

qua cauda. *14 IACVLI.* qui subeunt arbores, è quibus vi maxima tur bi nati, penetrant animal quodcumque obuium. *15 DIPSAS* siti interficiens *16 HYPNALE* somno necans, experimẽto Cleopatræ, idcirco ad mortẽ quæsita & empta. *17 EMORROIS.* morsu sanguinem eliciens, & dissolutis vænarum commerciis, quicquid animæ est, euocans per cruorem. *18 PRÆSTER*, à quo percussus distenditur, enormíque corpulentia necatur extu beratus. *19 SEPS*, cuius ictum statim putredo sequitur. *20 AMMODITES.* serpẽs magnitudine quidem cubitali est, colore verò arenosus, per corpus autem maculis nigris insignitur, caudam habet præduram, supernè discussam. A quibusdam cẽchrias, ideſt, miliaris, ob caudæ instar milij duritiem, appellatus est. Latiores maxillas quam vipera habet: cumq; in multis aliis ei similis sit, colore magis discerni potest. vipera enim subflaua est. *21 CENCHRIS*, genus etiam serpentis venenosi, de quo Plinius loquens de serpyllo domestico aduersus serpentes efficax, maxime Cenchrin, &c. *22 ELEPHANTIA.* 44

Plin. lib. 20. cap. 22.

23 CHERSYDROS, serpens qui tam in aquis quàm in terris motatur: non multum distans à Chelydro, fumum qua serpit, emittente. Lucanus:

Lucanus li. 9.

Natus & ambiguæ coleret qui Syrtidos aruã
Chersydros, tractíque via fumante Chelydri.

45 *24 CHAMÆDRACON*

25 HYDRVS seu *HYDRA* nam Hydrus mas est & Hydra femina; quanquam hoc genus serpentium aquatile est potius quàm terrestre. De hoc sic Plinius: *In orbe terrarum*, inquit, *pulcherrimum anguium genus est, quod in aqua viuit. Hydri vocantur, nullis serpentium inferiores veneno. Horum iecur seruatum aduersus percussos ab his, auxilium est.* Idem alibi memorat marinos vicenum cubitorum, à quibus classis Alexandri territa sit. Nam Hydram in Lerna palude multorum fuisse capitum, quorum aliquot excisis plures continuo renascerentur, & quæ tandem ab Hercule sagittis & igne interfecta sit, poëtarum est figmentum. Sunt igitur in vniuersum vigintiquinque supradictæ species Reptilium. Sed propter alias fortasse nonnullas species adhuc nobis incognitas, eum numerum vsque ad triginta extendamus.

Hydrus & Hydra.

Plin. lib. 29. cap. 4.

Idem li. 6. cap. 23.

OCTAVA DISPVTATIO.

De animalibus carniuoris in arcam ingressis.

46 CARNIVORA hoc loco appello animalia, quæ post diluuium & deinceps ad hodiernum vsque diem carnibus vesci solent. nam ante diluuiũ, esu & cibatu carnium animal nullum fuisse vsum, demonstratũ à nobis est in priori Tomo Commentariorum nostrorum in Genesim sub finem libri quarti, vltima disputatione. Horũ autem

Carni

Carniuororum animalium ſpecies quinque & triginta numerantur. *Scaliger exercitat.183.*

Carniuororum animalium ſpecies,vſu & aliorum relatu exploratas & cognitas,has percẽſere habeo. 1. *LEO.* 2. *PARDVS.* 3. *DRACO.* Mira narrantur de Draconibus; Atlantici montis dracones ſolo contactu interficere,capite & cauda gracillimos:alui tanta vaſtitate, vix vt reptioni ſint habiles. Philoſtratus ſanè perquam ingenioſus & diſertus mendaciorum artifex in tertio libro ſcribit ad Gangem innumeros eſſe dracones,quos oculorum gratia venentur Indi; eorum enim oculos, lapillos eſſe ignei fulgoris pretioſos. Sed illud magis fabuloſum ab Africanis vulgatum, ex aquila concipere lupam; nec parere, ſed rumpi:edi autem draconem roſtro & alis patri ſimilem, pedibus & cauda matri:corio ſerpentis,maculis verſicolore, oculorum genas attollere nunquam,in ſpecubus habitare. Hæc fabuloſis proxima equidem prodere volui, non vt lectori prudenti credenda, ſed vt curioſo, & quicquid mirabile dictu eſt noſcendi auido, non ignoranda. Etenim ſcitum eſt illud Ariſtotelis, Philoſophum etiam fabularum eſſe amatorem, quod ex rebus mirandis conſtat fabula.

Fabulæ de Draconib.

Philoſtratus.

Ariſt. 1. lib. Methap. c. 2.

Plin. lib 8. cap. 17. & 27. Panthera.

4 *PANTHERA.* Panthera & Tigris macularum varietate propemodum ſolæ beſtiarum ſpectantur: Pantheris enim in candido breues macularum oculi. Ferunt odore earum mirè ſollicitari quadrupedes, ſed capitis toruitate terreri: quamobrem occultato eo, reliqua dulcedine imitatas,ab ea corripi. Aiunt quidam in armo pantheris ſimilem Lunæ eſſe maculam creſcentem in orbes, & cauãtem pari modo cornua. Pantheras autem perfricata carne aconito (venenum id eſt) Barbari venantur, occupat illico fauces earum angor: at fera contra hæc excrementis hominum ſibi medetur, & aliàs tam auida eorum, vt à paſtoribus ex induſtria in aliquo vaſe ſuſpenſa altiùs quàm vt queat ſaltu attingere,iaculando ſe appetendoque deficiat, & poſtremò expiret: alioqui viuacitatis adeò lentæ, vt eiectis interraneis diu pugnet. 47

Solinus c. 21. Plin. li. 8. c. 18. Tigris.

5 *TIGRIS.* Hircania vt ſyluis aſpera,ſic immanibus feris copioſa, fœtaq; tigribus. Animal eſt tam inſignibus macularum notis, tum incredibili pernicitate admodum memorabile. Fuluo nitet,nigrantibus ſegmentis interundato, varietate apprimè decenti. Pedum tanta velocitate,vt nihil tam longum ſit quod non breui penetret,nihil tam longè antecedat,vt non illicò aſſequatur. Sed maximè potentia eius probatur, cùm catulorum ſuorum inſiſtit raptoribus. Succedant ſibi equites licet,& aſtu quantolibet amoliri prædam velint, niſi in præſidio maria fuerint, fruſtrà eſt omnis conatus. Nã vbi vacuum cubiſe reperit femina (maribus enim cura non eſt ſobolis) fertur præceps, odore veſtigans. Raptor appropinquante fremitu abiicit vnum de catulis,quem illa morſu tollens,pondere etiã ocyor acta remaneat, iterúmque conſequitur,ac ſubinde,donec in nauem regreſſo irrita feritas ſæuit in littore. Illud obiter ſcire conuenit, eſſe genus quoddam commune, carens tamen nomine, continens proximè 48

has ſpecies,Lupum,Canem,Vulpem,Tigrem,Hyænam & Leænam. indicio eſt mutua horum inter ſe animalium commixtio, & hinc generatio prolis,diuerſæ tamen à parentibus ſpeciei.

49 6 *LVPVS* 7 *LVPVS* canarius. 8 *LVPVS* ceruarius, qui & *THOS* dicitur. Ethiopicis Lupis proprium eſt,quod in ſaliendo ita niſus habent alitis, vt non magis proficiant curſu quàm meatu: homines tamen nunquam impetunt. Bruma comati ſunt,æſtate nudi,Thoas vocant. Videtur hæc Solinus accepiſſe ex Ariſtotele, cuius hæc ſunt verba: *Thoës etiam (quos Lupos ceruarios diximus) hominem diligunt,& neque offendunt,neque metuunt valde. Pugnant canibus & Leonibus: quo fit ne eodem in loco ſint ceruarij & Leones. Optimi ceruarij, qui minores ſunt. Genera horum alij duo,alij tria ſtatuunt: plura his eſſe non videntur. Sed vt piſcium, auium, quadrupedúmque genera aliqua,ita ceruarij quoque pro tempore immutantur,& colorem diuerſum hyeme æſtatéve trahunt: atque æſtate nudi,hyeme hirti redduntur.*

Solin. cap. 33. Lupus ceruarius.

Ariſt. lib. 9. de Hiſtoria animal. cap. 44.

50 9 *LYNX.* Lynces in Luporum genere numerat Solinus: quarum vrinas coire in duritiẽ pretioſi calculi: nec hoc ipſas latere,ſed quaſi hominis vſui inuidentes, egeſtum liquorem illico arenarum cumulis contegere Theophraſtus perhibet. Lapidi color ſuccini, ſimiliſque vis attrahendi proxima, & ad ſedandos renum dolores medendumq; regio morbo. Λυγκούριον nomen eſt. ſed Scaliger negat Lyncurion aut eſſe ſuccinum, aut ab vrina Lyncum concreſcere. Namque in Germaniis & Scythiis atque Sarmatiis magnam eius animalis eſſe frequentiam,ibi tamen huiuſmodi lapidem eſſe nullum. Idem Lyncem nõ videtur ſpecie diſtinguere à lupo ceruario. *Lynx mas,* inquit, *eſt lupus ceruarius: huic enim breues orbiculares, diſtinctæ maculæ: illi productæ & admodum continuæ pleræque. Appellantur lupi ceruarij, cum lupinæ aut ceruinæ formæ nihil habeant. lupi quidem,ab auiditate: vicina enim omnia populantur, quo fit vt in Scandania, vbi Lyncum frequentia, inſignis aliarum ferarum ſit raritas, ad victum eis maxima ex parte agreſtium felium præda eſt. Ceruorum autem quia hoſtes ſunt acerrimi, propterea cognominantur Ceruarij.*

Solim. cap. 8. Lynces.

Theophraſtus.

Scaliger exercitat. 104.

Idem exercitatione 120.

51 10 *SPHINX.* Inter Simias,inquit, Solinus, habẽtur & Sphinges, villoſæ comis, geminis, in pectore mammis, dociles ad feritatis obliuionem. Tradit Plinius, Sphinges condere in theſauros maxillarum cibum: mox inde ſenſim ad mandendum manibus expromere: Et quod formicis in annum ſolenne eſt, his eſſe in dies vel horas. Poëtæ Sphingem,monſtrum eſſe finxerunt multiforme atque horrendum. Clearchus habuiſſe ſcribit caput & manus puellæ, corpus canis,vocem hominis, caudã draconis, Leonis vngues, alæ volucris.

Sphinges. *Solin. cap. 30.*

Plin. lib. 10. cap. 72.

Clearchus.

52 11. *HYÆNA.* Huic feræ, lupi forma,ſed moles corporis maior, pedeſque longiores, & humanis ſimiles: craſſæ item ſuræ atque humanis propiores. Non ferarum præda,ſed erutis alitur cadaueribus, in ſpecubus ſtabulatur: quam venatores cantu atq; tympanorũ pulſatione delinitam,laqueis iniectis capiunt. Vtrumque ei ſexum eſſe, & alternis annis mares, alternis feminas fieri, & parere ſine mare à

Plin. lib. 8. ca. 34. Solin. c. 30. Ælian. lib. 7. cap. 18.

Arist.lib.6 de hist.anim. ca. 34. & libr.2. de Generatione animal.c.6. Ælian lib 1. cap 26.

nullis creditum, refert & refellit Aristoteles. Hoc tamen de Hiæna serpute vtriusque sexus participe tradit Ælianus. Collum & iuba continuitate spinæ porrigitur, flectiq; nisi circumactu totius corporis nequit, sermonem humanum inter pastorum stabula mirè assimulat, noménque alicuius addiscit, quem euocatum foras laceret. Vomitionem hominis mentitur, ad solicitandos canes quos inuadat. Ab hoc vno animali fertur sepulchra erui inquisitione corporum. Huius oculis mille esse varietates colorúmque mutationes, eius vmbræ contactu canes obmutescere, & quasi magicis quibusdam artibus omne animal ter ab hoc lustratum in vestigio hærere, huius coitu Leæna Æthiopica parit Leocrocutam, de qua dicetur infrà.

Solin.cap.33. Lycao.

12 LYCAON. Æthiopia mittit Lycaonem lupini generis, ceruice 53
iubatum, & tot modis varium, vt nullum illi colorem dicant abesse. Poëtarum est figmentum, Lycaonem fuisse regem Arcadiæ, propter incredibilem eius impietatem & crudelitatem in lupum à Ioue trãsformatum. 13 VVLPIS. 14 MVSTELA. 15 FELIS. In Malabar prouincia feles sunt agrestes in arboribus agitantes. Saltu valent plurimum, sed est peculiaris eorum volatus: idq; quod magis mirum est sine alis. Membrana ab anterioribus pedibus ad posteriores vsque producta tenditur. Quam dum quiescunt, ad aluum contrahunt. Vbi 54
volare instituunt, pedum crurumq; agitatione protenta, collectáque membrana, tum sustinentur, tum feruntur. Mirabiliſque est eorum, tanquam per aërem currentium species. An hæc species Felium volantium, à specie nostratium felium diuersasit necne, doctis viris existimandum & iudicandum relinquo. 16 CANIS. Quamquam hæc duo animalia, Felem dico & Canem, etiam sine carnibus vitã agunt, nec proprium in arca locum desiderauerint, cum inhabitatione hominum versari potuerint. 17 VITVLVS marinus. 18 CROCO-

Scaliger exercitat.217. Feles volãtes.

Plin li.8.c.21. Leocrocuta.

DILVS. Sed hæc duo in aquis viuere possunt. 19 LEOCROCVTA. 55
Scribit autem Plinius, Leocrocutam perniciſſimam esse feram asini feri magnitudine, ceruicibus ceruinis: collo, cauda, pectore Leonis, capite melium, bisulca vngula, ore ad aures vsque resciſſo, dentium locis osse perpetuo, humanasq; voces mirè imitantem, ex Hyæna & & Leœna generatam. 20 EALE. Magnitudine equi fluuiatilis, cauda Elephanti, colore nigra vel fulua: maxillas apri, maiora cubitalibus cornua habens mobilia, quæ alterna sistunt in pugna, variatq; infe-

Plin.ibidem. Eale.

Boa. Plu.li.8.c.14. Scaliger exercitat.183.

st aut obliqua, prout ratio monstrauit. 21 Serpens BOA. Hi serpẽ- 56
tes in tantam in tantam amplitudinẽ excrescunt, vt principatu Claudij, quemadmodum tradit Plinius, vna earum occisa in Vaticano, solidum in aluo habere infantem spectata sit. Aluntur primo bubuli lac- 57
tis succo, vnde nomen traxere. In Senegæ regno angues nascuntur denum pedum lõgitudine, tanto hiatu, capram integrã vt deglutiant.

Serpentes regionis

Calicut.

In Calicut, serpentes sunt capite & crassitudine suilla, quadrupedes, cauda longa, glabri, denum pedum longitudine, sine veneno, sed nihilominùs tamen malefici, dentibus quippe conficiunt homines.

MAN-

Arist.lib.2.de Hist. animal. cap.1. Plu.li.8.c.21. Idem ibidem.

22 MANTICHORA, humanarum carniũ auidissimè appetens. Cuius super omnes animantes sæuitiã atque truculentiam disertis verbis, auctore Ctesia, describit Aristot. & ex hoc mutuatus etiã Plinius.
58 23 TAVRVS cornimobilis, venatu viuens, hũc fert Æthiopia atrocissimum, maioremq; tauris agrestibus, velocitate ante omnes, colore fuluo, oculis cœruleis, pilo in contrariũ verso, rictu ad aures dehiscente, iuxta cornua mobilia, tergori duritia silicis, omne respuẽs vulnus. Feras omnes venatur, ipse non aliter quã foueis captus, feritate semper interit. 24 CHAVS. 25 CEPHVS. Pompeij Magni primum ludi, ait Plinius, ostenderunt Chaum, quem Galli Raphium vocabãt,
59 effigie lupi, Pardorum maculis. Iidem demonstrarunt ex Æthiopia quas vocant Cephos, quorum pedes posteriores, pedibus humanis & cruribus, priores manibus fuêre similes. Hoc animal posteà Roma non vidit. 26 CROCVTA, velut ex cane Lupoq; concepta, omnia dentibus frangens, protinusq; deuorata conficiens ventre. 27 AXIS fera, hinnuli pelle, pluribus candidioribusque maculis, sacra libero patri, vt ait Plinius. 28 VIVERRA. Hoc est animal exiguum ex genere mustelarum quo venatores vtuntur ad cuniculos ex antris & specubus extrahendos. Lege Plin. 29 ICHNEVMON, huic bellum internecinum est cum aspidibus & Crocodilis. De his quoque Plin.
60 30 EST animal Sclauonicè dictum ROSSOMACA, vt refert Olaus Magnus ab incredibili voracitate appellatum, quod Latinè diceretur Helluo: *Cuius crassitudo vt magni canis: aures & facies velut Cati: pedes & vngulæ asperrimæ: corpus villosum & prolixorum pilorum colore subfusco, cauda vt vulpis, licet breuior, sed crinium densiorum: vnde optima conficiuntur hyemalia capitis tegumenta. Hoc igitur animal voracissimũ est. Reperto namque cadauere tantũ vorat, vt violento cibo corpus instar tympani extendatur: inuentaq; angustia inter arbores, se stringit, vt violentius egerat: sicq; extenuatum reuertitur ad cadauer, & ad summũ vsque repletur: iterumque se stringit angustia priore, repetitque cadauer, donec eo consumpto, aliud solicita venatione inquirat: Eius caro omnino inutilis est ad humanam escam, sed pellis multum commoda atque pretiosa.* Sic Olaus.

Olaus Magnus libro 18. hist.sept. trional.ca.7. Rossomaca.

61 SVNT præterea quatuor species paruorum animalium cibum ex aquis petentium, in terris tamen degentium: Vti sunt 31 LATAX. 32 FIBRIS. 33 SATHERIVM. 34 SATYRIVM. 35 LVTRA. De quibus vide Aristotelem, & Plinium. Sunt igitur prædictæ species Carniuororum animalium triginta quinque. Sed propter aliquas fortasse quæ nostram & aliorum scriptorum notitiam & diligentiam fugerunt: faciamus eas quadraginta. Huiusmodi verò animalium pauca sunt maiora lupis, nec multa illis paria, quamplurima verò minora, sed redigamus ea ad mensuram luporum, vt quantum ad occupationem loci in Arca, instar fuerint quadraginta parium luporum.

Arist.lib.8. Histor.anim. cap.25. Plu.li.8.c.30.

NONA DISPVTATIO.

De animalibus non carniuoris, & magni corporis quæ in Arcam ingressa sunt.

ANIMALIVM non carniuorotum, & magnitudine corporis præstantium multæ sunt, multisq; rebus insignes admodū species, quas ego vt ex doctis ac diligentibus curiosisq; scriptoribus cognitas habeo, hic enumerando recensebo, adiecta quorundam quæ non omnibus nota sunt, breui explicatione. 1 ELEPHAS. 2 BOS vnicornis. 3 RHINOCEROS. 4 MONOCEROS. De his duobus animalibus nihil legi apud Aristotelem, vt ignota ei fuisse videantur. Plinius autem & Solinus breuissimè describūt. Primum Ludis Pompeij Magni Romæ spectatū fuisse Rhinocerotem. Cui color buxeus, in naribus cornu vnicum & repandum, quod subinde attritum cautibus in mucronem exacuit, eóque præliatur aduersus Elephantos, magnitudine paulò infrà ipsos, breuioribus tamen cruribus, naturali telo aluum petens, quam solam intelligit ictibus suis peruiam. 62

Prædictorū animalium species triginta quatuor memorantur. *Plin.li.8.c.20. Solin.cap.33.*

Rhinoceros *Plin.li.8. c.21. Solin.cap.35.*

MONOCEROTEM ex Plinio item & Solino ad hunc modum licet describere: Atrocissimum monstrum, mugitu horrido, equino corpore, elephanti pedibus, cauda suilla, capite ceruino, cornu è media eius fronte protenso splendoris mirifici, ad longitudinē (secundum Solinum) pedum quatuor, vel (secundum Plinium) duum cubitorum: ita acuto vt quicquid impetat, facilè ictu eius perforetur. Viuus non venit in hominum potestatē, & interimi quidem potest, capi non potest. Hanc descriptionem nonnihil variat & amplificat Cardanus: *Est*, inquit, *Monoceros animal rarum, equi magnitudine, pilo mustelæ simillimo, capite ceruino, in qua cornu crescit vnicum cubitorum trium longitudine, media in fronte atque rectum, in imo autem amplum, tendens in aciem, collum breue, iuba rarissima, & in alteram tantum partem tendens: crura velut capreola tenuia, posteriorum exterior pars multo pilo villosa, vngulæ bifidæ: denique non absimilis cerui, præter vnicum illud cornu. Ferum valdè animal est, nascens in Aethiopia inter solitudines squalentémque terram & venenatorum animalium refertam. Sed eius cornu mirandum in modum aduersus venena auxiliari creditur.* 63

Cardanus lib. 10. de subtilitate.

5 BVBALVS. De Bubalo hoc tantùm scribit Plinius animal esse peculiare Africæ, Vituli aut cerui similitudine. Sed id genus animalis notissimum & frequentissimum nunc est in Italia, vocitatum vulgò Buffalus, quem disertè describit Iulius Scaliger: *Est*, inquit, *bouis genus atri, quem Buffalum vocant, Itali nunc, maximi roboris, depressiore quàm bos magnitudine, sed corpore compactiore, latiore, pleniore, firmiore. Cornua non tam teretia, quàm pressa: nec surrecta, sed deorsum versum retroflexa,* 64

Plin.li.8. c.15. Bubalus vulgò Buffalus *Iulius Scaliger exercitat. 206.*

flexa: etiam domitis maxima ferocia: quæ corrigitur, vitulis annello ferreo pridem naribus inserto: cui funiculus inditus pro habenis est. Hunc neque Bubalim esse, neque Vrum scio: nam & Vri cornua vidimus: & Bubalis quid sit, coniectura intelligo. Aristoteles in tertio de Partibus ait Bubalos pugnare cornibus: at nostri Bufali nequaquam, sed calcibus vel potius genuum compressione. Inepta enim sunt ad pugnam cornua, quia retrouersum auersa ac demissa cuspide. Sic Scaliger. *Aristot.*

65 CETERVM bubula caro in sacris litteris vt cibus hominis delicatus, salubris, minimeque vulgaris memoratur: quippe inter animalia munda, quibus solis vesci fas erat Iudæis, numeratur bubalus: & cibus regis Salomonis tum aliorum animalium, tum etiam bubalorum carnibus constabat. Cum igitur talis non sit caro bufalina, qualem esse bubalinam significatur in sacris litteris: Bufalum atque Bubalum diuersa facere animalia necesse est. Verùm de huiusmodi Bubalis apud veteres perpauca. Apud Plinium quidem illud tantùm, generari in Africa Vituli ceruiue similitudine, & falso appellari ab imperito vulgo Vros. Apud Aristotelem, Bubali sanguinem vt proximum ouillo aliquanto amplius spissari: & bubalis interdū cornua inutilia esse, nam etsi contra nonnulla resistant, & cornibus se defendant, tamen feroces pugnacesque belluas fugiunt. Plura de his Scaliger.

Leuit. 11. & Deut. 14. 3. Reg. 4. Plin. lib. 8. cap. 15. Arist. lib. 3. de Hist. animal. c. 6. & lib. 3. de partib. animal. cap. 2. Scaliger exercitat 206.

66 6 BOS domesticus. 7 CERVVS. 8 ASINVS. 9 ONAGER. Est Onager solidis vngulis, sine cornibus. In monte qui Narsingæ regnum diuidit à Malabaris, cùm aliæ complures feræ, tum Onagri aluntur, equi facie, colore cinereo, agiles adeo, vt capi non facile queant. Africanis quoque Onagris tanta est celeritas, vt cursu vix vlli cedant feræ. homine conspecto, in iisdem stant vestigiis, mox rudentes, immotis anterioribus pedibus, posterioribus calcitrant. Vbi tam prope venator accessit, vt manu queat contingere, fuga se se subtrahunt. Eorum caro cocta dum calet, fœtet; refrigerata, neque malè olet, neque benè sapit. Africani, singuli imperitant gregibus feminarum: æmulos libidinis suæ metuūt. Inde est quod grauidas suas seruant, vt in editis maribus si qua facultas fuerit, generandi spem morsu detruncent, quod cauentes feminæ, in secessibus partus occulunt. Generantur ex equa & Onagris mansuefactis mulæ veloces in cursu, duritia eximia pedum, verùm strigoso corpore, indomito animo, sed generoso. Onagro & asina genitus omnes antecellit. Onagri in Phrygia & Lycaonia præcipui, pullis eorum ceu præstantibus sapore, Africa gloriatur; quos Lalisiones appellant. Onagrū, vt animal soliuagū & solitudine gaudens, nō semel nominat diuina Scriptura. 67

Onager.

Solinus c. 30.

Plin. lib. 8. cap 44.

10 VRSVS. 11 SVS. 12 APER. 13 HIPPOPOTAMVS, id est, equus fluuiatilis: quanquam huic cum in aquis possit viuere, nō fuit locus in Arca necessarius. 14 PEGASVS, id est, Equus pennatus & cornibus armatus. 15 BOS Indicus vnicornis. 16 CAMELVS Arabicus. 17 CAMELVS Bactrianus. 18 CAMELVS, à velo-

cita te cursus dictus Dromas, seu vulgo Dromedarius.

19 CAMELOPARDALIS Nabin Æthiopes vocant, collo similis equo, pedibus & cruribus boui, Camelo capite: albis maculis rutilum colorem distinguentibus: Vnde appellata Camelopardalis: Dictatoris Cæsaris Circensibus ludis primũ visa Romæ. Ex eo subinde cernitur aspectu magis quàm feritate conspicua: quare etiam Quis feræ nomen inuenit. Sic Plinius. 20 VRVS. Vrorum qui in 68
Hercynia silua Germaniæ generantur, elegans apud Cęsarem legitur descriptio: *Tertium*, inquit, *genus ferorum est eorum qui Vri appellantur. Hi sunt magnitudine paulo infra Elephantos, specie & colore & figura tauri: magna vis est eorum & magna velocitas: neque feræ quam conspexerunt parcunt. Hos studiose foueis captos interficiunt: assuescere ad homines & mansuefieri, ne paruuli quidem excepti, possunt.* Hæc ille. 21 EQVVS ferus. 22 ASINVS ferus. 23 BISONS. In saltu Hercynio, & in omni Septentrionali plaga Bisontes frequentissimi sunt, boues feris similes, setosi, colla iubis horridi, vltra tauros pernicitate vigentes. capti, assuescere manu nequeunt. 24 BONASVS, Traduntin Pæonia, inquit Plinius, feram quæ Bonasus vocatur, equina iuba, cetero, tauro simi- 69
lem, cornibus ita in se inflexis, vt non sint vtilia pugnæ: quapropter fuga sibi auxiliari, reddentem in ea fimum interdum etiam trium iugerum longitudine: cuius contactus sequentes, vt ignis aliquis, amburat. 25 ORYX. Orygem, inquit Plinius, *appellat Aegyptus feram, quam in exortu canicula contrà stare & contueri tradit, ac velut adorare, cùm sternuerit.*

26 TARANDVS. Mittit Æthiopia Tarandum, magnitudine 70
boum, bisulco vestigio, ramosis cornibus, capite ceruino, vrsino colore, & pariter villo profundo. Hunc aiunt metu habitum vertere & cum delitescat fieri assimilem cuicúmque rei propinquauerit, siue illa saxo alba sit, seu fruteto virens, siue quem alium præferat colorem. Quod mirabilius videri debet in Tarãdo, quàm in homine aliisve bestiis minime villosis & cutem mollem habentibus, cum Tarando villus sit Vrsinus, & tergus impenetrabile. Is tamen se ipsum cum villis suis commutat milleque colorum species cum summo videntium stupore reddit. Schythicum animal facit Ælianus, dorso & magnitudine tauri, corio ne spiculis quidẽ penetrabili 27 STRVTHIO- 71
CAMELVS. Animal hoc Africum vel Æthiopicum est, altitudinem equitis insidentis equo excedens, celeritatemque vincens ad hoc demùm datis pennis vt currentem adiuuent: ceterum non sunt volucres, nec à terra tolluntur. His vngulæ sunt ceruinis similes, bisulcæ, comprehendendis lapidibus vtiles, quos in fuga contra sequentes ingerunt pedibus. Concoquendi sine delectu deuorata, mira natura; sed non minor soliditas, in tanta reliqui corporis altitudine, cum colla frutice occultauerint, latere se existimantium. Præmia ex iis oua, propter amplitudinem quibusdam habita pro vasis, conosque bellicos & galeas adornantes pennæ.

28 TRA-

Iub. Cæsar li. 6. de Bel. Gal. Vrus.

Solin. cap. 23. Bisons.

Plin. li. 8. c. 15. Bonasus.

Solin. cap. 33. Tarandus.

Aelianus li. 2. c. 16. Plin. lib. 10. cap. 1. Struthio camelus.

28 TRAGELAPHVS animal specie cerui, barba tãtum & armorum villo distans, ob idque nominatus Tragelaphus; nec alibi quàm iuxta Phasim amnem nascens ait Plinius libro octauo capite trigesi-
72 mo tertio. 29. HIPPELAPHVS. 30 HIPPARDIVM. De his duobus animalibus ad hunc modum scribit Aristoteles: Hippelaphus satis iubæ summis continet armis, qui à forma equi & cerui, quam habet, composita, nomen accepit, quasi equiceruus dici meruisset. Nec non fera, quæ & ipsa ab equo Hippardium nominata est. Capronas parte gerit eadem. Sed vtrumque id genus tenuissimo iubæ ordine à capite ad summos armos crinescit. Proprium Equiceruo vilus, qui eius gutturi, modo barbæ dependet. Gerit cornua vtrunque, excepta femina equi ceruini gèneris: & bisulcos pedes habet. Magnitudo Equicerui nõ dissidet à ceruo: gignnitur apud Arachotas. 31 ASINVS vnicornis. De hoc Aristoteles: Idem animal, inquit, & solipes & bicorne, nullum adhuc notum nobis est. at Solipes idemque vnicorne est, quanquam rarum, vt asinus Indi-
73 cus, qui etiam talum solus in solipedum genere possidet. 32 Sardi quoddam animal MVFLO vocant, negantque alia, quàm Sardiniæ in regione reperiri. Cerui est & pilo & magnitudine similis. Cursu item valens. Cornibus arietinis retro curuis, ita vt circum aures subeant. Caro esculenta, aspera colit loca. Non est idem cum Musimone aut cum Ibice.

74 33 ANIMAL vulgo dictum MAGNVM animal. *Sub Boreali polo animal nascitur Ceruo simile, cruribus anterioribus longioribus, carneam habens promuscidem, breuem tamen: cuius vngula si collo appendatur, comitiales morbos sanare, si quid aliud, posse creditur. Quoniam dum hoc morbo laborat animal ipsum (nam comitiali morbo laborat) non prius excitatur, quàm vngu posterioris pedis auri intulerit: tũc enim protinus excitatur à morbo. Timidum est & imbecille supra quàm credi possit, & ex quocunque minimo vulnere moritur. Est enim cordis frigidissimi, ac cerebri non solum frigidi, sed pituita redundantis. Habet autem cornua peculiari quadam forma prædita, & nulli ferè animali similia: nam crassa ab imo vbi ascendunt, latiora palmo sunt. Abundat apud Dacos finitimasque regiones, vulgarique nomine Magnũ vocant animal. Ceterùm ab Alce plurimum differt. Alces enim, vt Cæsar eũ describit, Capro similis est & maculosa pelle, & crura sine iunctura habet: Huius verò iuncturas videmus, & pellem Ceruo similem.* Hæc Cardanus.

75 34 INTER quadrupedes nullum animal mirabilius videtur esse eo boue quem vulgus Hispanorum CORCOBADO: id est, Gibbosum appellat, nascitur in Quiuira regione, Nouæ Hispaniæ proxima: gregatim viuens, tauris nostris magnitudine fermè par, sed cornibus breuioribus, pilo, colore simili, sed parte anteriori, velut Leoni, longiore: in dorso etiam ad modum iubæ equarum, infra genua longissimo, densoque: in fronte crispi pili in modum crinium: videntur & barbati, adeo multus sub collo pilus. extat. Vituli collum habet longum, & in capite velut floccum gibbam

Aristi. lib 2. de Hist. animalium, cap. 1. Hippelaphus.

Aristi. lib. 2. de Histor. animalium c. 1. Asinus vnicornis. *Scaliger exercitat. 206.* Musio.

Cardanus lib. 10. de subtilitate. Magnum animal.

Cæs. lib. 6. de Bel. Gallico.

Cardanus lib. 7. de varietate. lib 33. Corcobado.

gibbam habet in dorso è directo pedum anteriorum, vt Cameli. Turpe animal in vniuersum, ore & toto corpore: currit, saltat, ferítque cornibus, vt ipsum formident equi fugiantque; quos ille, dum irascitur, insequitur & occidit. Incredibile dictu est, quot vsus indigenis præbeat. Sanguinem eius recentem hauriunt vice potus, eoque sicco & concreto vtuntur, aqua diluentes, tanquam lacte, carnem crudam edunt, quæ illis loco panis & carnis est, cornibus vtuntur ad pocula; vesica & ventriculo pro vasis, pelle pro vtribus: corio domos, funes, calceos ac vestes, ossibus arma conficiunt: neruis fila crassiora; pilis tenuiota, nam pilus tenuis est ad modum lanæ in quibusdam corporis partibus: stercore ignem nutriunt ad flammam. Itaque hoc vnum animal ad omnes ferme vsus vitæ indigenis conducit. Has ego reperi apud bonos auctores quatuor & triginta animalium non carniuororum & magnitudine corporis insignium species. Sed quia credibile est nonnullas alias à nobis & ab auctoribus quos secuti sumus, aut ignoratione, aut obliuione esse prætermissas, addamus supradictis alias sex, eorúmque numerum vsque adquadraginta species producamus, faciamúsque omnia huius generis animalia, quantum ad magnitudinem corporis & spatium loci quod in arca postulabant, æqualia bobus: nam etsi quædam eorum animalium sunt illis grandiora, pleraque tamen minora sunt. Ponamus igitur omnia huius ordinis animalia fuisse instar quadraginta parium boũ.

DECIMA DISPVTATIO.

De non carniuoris, & minoribus animalibus.

REstat tertium genus animalium terrestrium & quadrupedum, quod vt superiora non est carniuorum, sed est tamen multò infra ea & corporis magnitudine & robore. Quorum animalium hæ numerantur species. 76

Plin. lib. 8. c. 35. 1 Herinacivs. 2 Hystrix. hanc generãt India & Africa, spina contectam, herinacei similem: sed hystrici longiores aculei, & cum intendit cutem, missiles, ora vrgentium figit canum, & paulò longiùs iaculatur. Hibernis se mensibus condit.

Melis. *Plin. cap. 38. lib. eiusdem.* 3 Cvnicvlvs domesticus. 4 Cvnicvlvs ferus. 5 Melis. appellatur autem melis, quod animal sit mellis auidissimum, & alueariis semper infestum, in cauernis, viuens asperum, mordax, vulpis magnitudine colore felis. 6 Glis. 7 Scivrvs. *Alia solertia in metu melibus*, inquit Plinius, *sufflatæ cutis distentu ictus hominum & morsus canum arcent, Prouident tempestatem & Sciuri: obturatisq; qua spiraturus est ventus cauernis, ex alia parte aperiunt fores. De cætero ipsis villosior cauda pro tegumento est.* Sciurum, ait etiam Iulius Scaliger, Glitémque temerè quidam confudêre. *Sciurus cauda tegit se, fuluo colore est, mansuescit* 77

Sciurus.

Scaliger exercitat. 210.

scit, scurriliter & gannit & ludit. Glis cinereus est & esculentus Ελεῖον *ab Aristotele dici, quem nos Sciurum, non quod caudam inuertat aut flectat, sed quia in cauis arborum inuoluat sese, vbi dormiens pinguescat, vt est in octauo Historiarum.* Hæc Scaliger, *Aristoteles.*

78 9 Machlis. *Alcæ*, inquit Plinius, *ni proceritas aurium & ceruicis distingueret, iumento esset planè similis. Item nota in Scãdania insula, nec vnquam visa in hoc orbe, multis tamen narrata Machlis, haud dissimilis illi, sed nulli suffraginum flexu: ideoq; non cubans, sed accliuis arbori in somno: eáque incisa, ad insidias capitur, aliàs velocitatis memorandæ.* Quod autem subdit Plinius esse labrum ei superiùs prægrande, ob idque retrogradi eam in pascendo, ne in priora tendens inuoluatur. Hoc Solinus Alci, non Machli tribuit. Pliniana descriptio Machlis, simillima est Cæsarianæ descriptionis Alces, vt optima coniectura putauerit Scaliger idem esse genus bestiæ, Alcen Cæsari, atque Machlin Plinio. *Plin. li. 8. c. 15.* Machlis. *Solin. cap. 23.* *Scaliger exercitat. 206.*

79 Cæsar enim ad hunc modum describit Alcen: *Sunt item quæ appellãtur Alces. Harum est consimilis capri figura & varietas pellium. Sed magnitudine paulò antecedunt: mutilæq; sunt cornibus, & crura sine nodis articulisque habent, neque quietis causa procumbunt, neque si quo afflicta casu conciderunt, erigere sese aut subleuare possunt. His sunt arbores pro cubilibus, ad eas se applicant, atque ita paulùm modò reclinatæ quietem capiunt: quarum ex vestigiis cum est animaduersum à venatoribus, quo se recipere consueuerint, omnes eo loco, aut à radicibus subruunt, aut abscindunt arbores, tantùm, vt summa species earum stantium relinquatur: huc cum se consuetudine reclinauerint, infimas arbores pondere affligunt, atque vna ipsæ concidũt.* Hęc Cæsar. *Cæsar lib. 6. de bello Gallico.* Alces.

80 10 11 12 13 Ovivm & Arietvm tam de mansuetis, quàm de feris & agrestibus, quatuor species leguntur. In Adimayn Libyæ solitudinibus animal est formæ arietinæ, & aselli magnitudinis, sessoris patiens, tametsi non eum ad vsum, sed propter lac habetur. Contra quàm nostratibus, feminis cornua sunt, maribus nulla. Si videbitur hoc esse specie diuersum ab aliis, numeretur hęc 14 species. 15 Mvs. Cuius variæ sunt species. Plura murium genera, inquit Plinius, sunt in Cyrenaica regione, alij enim lata fronte, alij 81 acuta, alij herinaceorum genere pungentibus pilis. Idem: Conduntur hyeme, & Pontici mures, hi duntaxat albi. Conduntur & Alphini, quibus magnitudo melium est. Sunt his pares & in Ægypto: similitérque resident in Clunes, & binis pedibus gradiuntur, prioribúsque vt manibus vtuntur. Sed ferè omnes citra discrimen ex sui similibus, & ex putri materia generari possunt, quamobrem id 82 genus animalis in arca conseruari necessarium non fuit. 16 Lepvs. 17 Lepvs candidus in Alphibus degens. 18 Dasypvs. Ex leporum genere. De his Plinius ad hunc modum scribit, leporum plura sunt genera: *In Alphibus candidi, quibus hybernis mensibus pro cibatu niuem credunt esse, certè liquescente ea rutilescũt annis omnibus, & est alioqui animal intolerandi rigoris alumnum. Leporum generis sunt & quos Hispania Cuniculos appellat, fœcunditatis innumeræ, famemq; Balearibus* *Scaliger exercitat 2 17.* *Plin. li. 8. c. 57. Idem cap. 17. eiusdem libri.* *Plin. li. 8. c. 52.* Dasypus.

insulis,populatis messibus,afferentes. Benigna circa hoc natura, innocua & esculenta animalia fœcunda generauit. Lepus omnium prædæ nascens, solus præter Daspedem superfœtat, aliud educans, aliud in vtero pilis vestitum, aliud implume,aliud inchoatum gerens pariter.

Simiarum quatuor genera. *Arist.lib.2.de Historia animal.cap.8. Scaliger exercitat.213.*

19 SIMIA. 20 CÆBVS. 21 CYNOCEPHALVS, siue CANICEPS. 22 CERCOPITECVS, hæ sunt quatuor simiarum 83
species. Vide Aristotelem in libro de Historia animalium. Lubet ad illustriorem huius generis animalium expositionem & lectoris oblectationem commemorare hoc loco quæ scripta reliquit Scaliger: *Hominis magnitudinem* (alloquitur Cardanum) *attribuis Cercopitheco, tantùm neque vidi,neque legi,neque audiui:nisi tu Conopam fortasse, cum hæc scriberes, memoria repetitum metiebare. Sine cauda simias plures vidimus, quantum puer est,annorum octo, marem quoque ac feminam cum prole. Filiolus si quid videretur desiderare, manu pugnoq; feminam à marito, tanquam malæ tractationis ream, etiam addita vultus acerbitate castigari, nempe supercilio, rictu, murmure, irati patris atque reprehensoris mariti animum præ se ferre. Multa leguntur in libris itinerarijs: sic enim inscribuntur. In India mediterranea ingentes corpore, audacia ciuiles, vltro citroq; non solùm per agros, sed etiam per oppida, in mercatibus,sine maleficio,aut offensione ciuium commeare. Tot earum sunt species forma, colore, cauda, iubis, magnitudine differentes,vt non parum negotij faceſſat historiæ ordinem meditanti. Hoc tamen in Aristotelicis libris, vt opinor, satis scitè præstitimus. In Troglodytica iubatæ sunt Leonum modo,maximi veruecis proceritate. Cynocephalum vnum barbatum vidimus, fœdum aspectu, nigrum, maleficum, moribus infamem. Mager genus illud maximum Galli vocant. In aula regis vnus fuit,qui diu bipes deambulabat, amictus sagulo militari, ensiculo accinctus. In sella iussus continuit sese pernox,aut perdius publico spectaculo, ita vt non deessent qui homuncionem putarent verum. Simiam Mauri Bugiam vocant,nos Monam. Cercopithecorum tanta varietas est, vt memoriam confundat. Catos Maimones appellamus subuirides, malignos. Hos vidimus sibiipsis caudarum exedere extremas partes. Hoc aiebant ab iis solis committi, qui gustassent aliquando carnes. Albi dicuntur esse alicubi. Nos nigros cum maculis albis vidimus sono vocis grauiore, croceos,fuluos,furuos, paruos, magnos, mediocres, agiles omnes atque maleficos. Imitatores maximi, ingeniosissimiq; omnium ij qui bene olent. De eorum natura media,qua bipes quadrupedi commistus sit,satis apud Aristotelem.* Hæc Scaliger. Non est omittendum hoc loco, quod de 84
Cardanuslib. 10.de subtilitate. CERCOPITHECO tradit Cardanus: *Est,* inquit, *formæ raræ Cercopithecus,magnitudine & forma hominis: siquidem cruribus, virili membro, facieq; hominem dixeris agrestem,quia totus est pilo obsitus. Omnium maximè animalium præter hominem stando perseuerat, amat pueros & mulieres more hominum,eorumq; amplexus & concubitus appetit, vt nos vidimus. Attamen ferum est animal: sed tantæ industriæ, vt multi de barbaris hominibus minùs ingenio valere videantur.* Ita Cardanus.

Cardanuslib. item 10.de subtilitate. 25 ALLOPECOPITICON Græci vocant animal in Æthiopia 85
nascẽs,anteriore parte vulpi,cauda & posteriore parte Cercopitheco,pedibus

eo,pedibus anterioribus,humanis,auribus vespertilioni simile,quasi crumenam habens sub ventre,qua catulos gerit, nec dimittit nisi dum lactare vult. 24 CHIVRCA, fert India Occidentalis Chiurcam è mustelino genere,est viuerræ facie ac magnitudine,capite vulpino. Sub terra habitat:miræ fœcunditatis, duodenos parit exiguos, cauda tenuis,penè glabra,ipsa pilo atro,catulos in bursa sub aluo obten- 86
sa secum fert. 25 TATO. In Brasilia vocatur porcellus, rostro paulò contractiore & latiore. Testis scutulatus Loricatus ad ventrẽ vsque, quæ integmina retrahens sese componit in orbem,sicut Herinaceus, cauda est longissima, ac veluti lacertacea, tesellis item incrustata.

Allepecopiticon. *Scaliger exercitat.206. Cardanus li. 10. de subtilitate.*

Chiurca. *Cardanus & Scaliger ibid.*

Tato. *Plin.li.8. c.53.*

SEQVVNTVR octo aut etiam plures Caprarum species. Vt 26
sit CAPRA domestica, 27 ex feris, quæ communiter dicitur Caprea. 87
28 RVPICAPREA. 29 IBEX. 30 ORIX. 31 DAMA. 32 PYGARGVS. 33 STREPSICEROS. De his Plinius: Capræ,inquit, in plurimas similitudines transfigurantur. Sunt capreæ, sunt Rupicapreæ,sunt Ibices perniciratis mirandæ,quanquam onerato capite vastis cornibus gladiorumq; vaginis: in hæc se librant,vt tormento aliquo rotati in petras,potissimũ è monte aliquo in alium transilire quærentes, atque recussu perniciùs quò libuerit exultant. Sunt & Oryges,soli quibusdã dicti contrario pilo vestiti,& ad caput verso. Sunt & Damæ & Pygargi,& Strepsicerotes, multaq; alia haud dissimilia,sed illa Alpes,hæc transmarini situs mittunt. Verum hanc Plinij narrationem, vt nimia breuitate plus æquo restrictam & exilem ac ieiunam Scaliger amplificat atque illustrat, multiplex caprarum genus subtiliùs ac distinctiùs enarrans:cuius orationem,& minimè prolixam, eruditáque ac iucunda varietate conditam, lectorique placituram,libitum mihi est hoc loco adscribere.

Octo species caprarũ, quarum complures admirandæ.

88 PLINIVS inquit ille, *dum studet nihil intactum relinquere,importuna festinatione præceps,pro epulis apponit titulos conuiuis,vel de caprarum pecore quæ perstringit, non tam rerum desiderium,quã confusi iudicij fastidium relinquit. Id nos vt potuimus,ita digessimus. Capra à Barbaris Syluestris Capricornus dicitur,apud Latinos generis nomen est: & Rupicapra, cuius species duæ: Ibex,& quæ dicitur caprea,vulgus camuciã vocat,Varro appellat Rotas,quod audaciores corrupere, auctis elementis, dum legi iubent Platycerotas. Est in Ibicum historia & multiplex & iucunda subtilitas. Prima, nisi habitet loca frigida, occæcari. Altera: Vetulorum cornu pependisse pondo duo de viginti. In quibusdam numerati nodi sunt quatuor & viginti, totidem annorum coniectura. Quod ceruo non contingit. Etenim post annum sextum nihilo numerosius ramificant. Quin senibus ij desunt rami, qui prima statim prodeunt ætate. Tertia subtilitas: Deprehensas Ibices aperto atque libero loco capacique cursu, in venatorem irruere, eumq; deiicere de rupe. Quare operam dant, vt obiectu scopulorum tecti de improuiso appareant. Tum ibi cum impetendi non sit locus,animum despondent, ac facile cedunt. Quarta: Cum eæ incredibili corporis libratione atque iaculatione superent altissimas rupes: interualla vel solo aspectu formidabilia securo transmittunt saltu.* *Scaliger exercitat.207.*

Mira de Ibicibus.

Capreæ. CAPREÆ *longè minores, æstate pilo fuluo, hyeme cinereo. Non sunt eæ* 89
Cemades, vt putarunt quidam vocum vmbratilium sectatores. Cemas est in
Ceruis sicut in Bubus Iunix & Iuuencus, siue Bucula, siue vitulus. Franci Faones vocant. Capreis quoque saltus incredibiles. Mira earum comperta nobis
prudentia. Vbi errabundæ quærunt nouas sedes aut pascua, perspecta proxima
rupe, proiecto pede sæpe periclitantur eius fidem, nempe mobilis ne sit, an fortasse
lubrica. Illud festiuum. In aula patrui Bonifacij vidimus cicures assilire ad aulæa pendentia, in quibus similes essent intextæ feræ. Aiunt cornuum mucronibus id quod capras quoque facere videmus, tergum scabere. Creditum est tanta eas illo in proritu perfundi voluptate, vt extremum cornu fastigium in corium eo vsque adigatur, vnde retrahi nequeat. Quocirca aut ex altissimis
ruere locis atque afflictari, aut à venatoribus fortè deprehensas, procúlve obseruatas capi, aut interire fame. Ab hac parum distat Dama, quippe solo
cornuum flexu, antrorsum enim spectant huic. Quibus adminiculis tanquam
vnco apprehendere prominentes rupes: neque aliter inaccessas verucas mon-
tium superare. Toto genere diuersi Strepsicerotes ouilis generis, surrectis cornibus clauiculatim torosis. Nec Tragelaphus fabula est, quippe Hircus facie & 90
Tragelaphus. *cornibus: Ceruus magnitudine, pilo, cauda, clunibus. Pectus villorum frequentia tectum, vt & hinc hircus sit, quasi in eos abierit Arunchus. Si Philo-*
Arist. lib. 2. de hist. anim. c. 1. *sophus Hippelaphi sui cornua describeret, intelligeremus an idem esset cum*
Cardanus lib. 10. de subtilitate. *Targelapho, aut Tarando.* Sic Scaliger.

34 FERTVR esse animal varij generis, incertæque naturæ, nec 91
dum certo aliquo nomine appellatum, quod se oculis suis spectasse
& considerasse testatur Cardanus, quocirca descriptionem eius ani-
malis ex Cardano sumptam hic apposui: *Animal*, inquit, *vidimus*
Papiæ varij admodum generis incertæq; naturæ, vulpis magnitudine aliquanto longiùs, ore & recto leporino cum pilis longis, duobúsque dentibus prælongis: siquidem digiti humani longitudine prominentibus ad modum Sciuri, oculis serpentinis, quippe qui angulis carerent & nigri essent. Pileus inerat capiti hircinæ barbæ simillimus, sed non aliter quam crista Pauoni. Pilus mustellinus & pulcher, nisi quod super collum velut lana candida videbatur, anteriores pedes vt Taxi, aures & posteriores pedes nihilo differentes ab humanis, nisi quod pedibus vngula vrsi pro humana erat. In dorso postremáque parte, spinæ circiter centum instar Hystricis, quarum quædam in apice curuabantur, prominebant alioquin immobiles: nec vt de Hystrice ferunt, emissariæ: cum moueretur, strepitum dum se colliderent, edebant. Cauda anserina, sed in spinas pluma siniebantur. Si reliqua non videres, anserem diceres: candidis ac cinereis plumarum sedibus, latóque lumine anserem æmulantibus: vox subobscura, & rauca quasi latrantis canis, Iracundum animal, sed quod facilè tamen à circulatore tractaretur. Canes odio prosequebatur maximo, sexus erat, quod vidi, feminei, ætate iuuenili. Potus ei nullus: cibus panis aqua madefactus. Animal hoc sui generis vix esse crediderim, sed ex Hystrice, alióque velut vrso, generatum. Hæc Cardanus.

Animalia certæ, sed mirę admodũ naturæ.

Scaliger exercitat. 202.

35 MARMOTA *est Melis magnitudine & pilo cauda item nulla penè,* 92
Similiter & crura breuia, aures breuissimæ auriculis curtissimis atq; ad aspectũ
nullis.

nullis. Vngues longi, acuti, firmi, vnci, robusti, nigri. Hoc tantùm cum muribus
commune habent, quod, vt Sciuri, sedentes pedibus anterioribus vtuntur ad of- Marmota.
ficia manuum. Capite leporum non dissimiles, diuturnitate somni cum gliribus conuenientes: namque hybernos penè totos menses transigunt sopore. Murium, & Leporum dentes æmulantur: non nisi irritatæ sæuiunt. Earum vox à
Leporina recedit in Soricinam, aut potius in Cercopithecinã. Hæc Scaliger.

36 EST in Iaponicis insulis animal mihi quidẽ de nomine igno- Iaponicum animal.
93 tum, admirandi ingenij & naturæ. Terrestre est, corporísque magnitudine ac figura non dissimile canis, molissimo pilo, & suauissimis ad edendum carnibus. Hoc animal, certo quodam tempore mira incessit cupido mare adeundi atque frequentandi: in quo identidẽ natãs, & sese mersans, paulatim per partes & membratim, pisces efficitur: quoad exuta prorsus terrestris animantis figura, totus tãdem in piscis similitudinem & naturã commutatur. Diximus de hoc in libro quinto nostrorum Commentariorum in Danielem, in disputatione *Dan. 4.* de transmutatione regis Nabuchodonosor in bestiam. Vidimus nos hoc animal, sed mortuum, Pontificatu Gregorij XIII. Romam allatum, nec dum ex toto, sed aliquot tantùm partibus piscem factum? ceterò natiuam terrestris animantis figuram habitumque corporis retinens.

94 37 *AIOTOCHELI. In noua Hispania iuxta Aluaradum flumen* Cardanus li. 7. de varietate rerũ. c. 33.
nascitur hoc animal quadrupes, nec sile maius, rostrum habens anatis, pedes
Hericij, collum longum: tegitur instar phalerati equi corticibus inuicem inser-
tis, non vna, vt testudines: collum & caput eisdem testis contectum habens, vt
solæ aures promineant: vnde Hispanis, Armatum, siue Contectum appellatur.
Sunt qui referant grunnire, vt suem, rostroque suis esse, & vngula bisida, sed
quasi equina. Significat id nominis Indorum lingua, Cuniculum Cucurbitalem. Hæc Cardanus. Aiotocheli.

HACTENVS septem & triginta species animalium neque Carniuororũ, nec magni corporis collegimus. Sed propter aliquas fortasse hic prætermissas, augeamus eum numerum vsque ad quadraginta; atque omnium quæ sunt huius generis, magnitudinem redigamus ad mensuram magnitudinis ouium. nimirum pauciſſima huius generis paria sunt ouibus, nedum maiora, minora verò pleraque, censeantur igitur omnes huius generis species quasi quadraginta paria ouium.

VNDECIMA DISPVTATIO.

Vtrũ in arca Noë fuerit auis illa quæ appellatur Phœnix.

95

ED non est hic prætermittenda illa quæstio, num in arca Noë fuerit auis nominata Phœnix, multorũ scriptorum prædicatione vel vsque ad miraculum, & super fidem celebrata. Si quis enim reputet secum quæ prodita sunt de

Phœnice,talia esse reperiet,vt contrarias super ea quæstione sententias generare posse videantur. Fertur enim Phœnicem, vnicum esse in omni terrarum orbe,nec plures vno fuisse vllo tempore in terris. Est igitur auis singularis & solitaria,sine coniuge aut mare aut femina:quæcunque autem in arcam ingressa sunt animalia,ea distinctionem sexus in marem & feminam habuerunt. Siquidem ex omni specie animalium iussit Deus bina sumi, id est, marem & feminam. Phœnix igitur, in quo nulla sexus distinctio est,in arca non fuit. Contrà verò, fuisse eũ in arca fateri cogimur ea ratione,quod Phœnicem perhibent non aliter quàm ex Phœnicis demortui fauillis aut cineribus generari.Ergo Phœnix non nisi à Phœnice, licet non immediatè,attamen mediatè,generari potest:quocirca si non fuisset in arca,species eius diluuio periisset.

Genes. 6.

Auctoris sententia.

MEA sentẽtia(vt paucis eam indicem lectori) hæc est: mihi omnia quæ narrantur de Phœnice,videri dubiæ admodum veritatis:dicerem quid amplius, nisi me ea de re loqui parcè ac verecundè cogeret auctoritas B.Ambrosij, qui in Oratione quam scripsit de Fide resurrectionis,historiam Phœnicis crebra relatione, & scripturarum auctoritate cognitam & probatam esse ait. Tenet me præterea reuerentia veterum Patrum, qui futuram mortuorum resurrectionem, Phœnicis exẽplo simul & argumento comprobarunt:quanquam illi,proditis de Phœnice & concessis ab Ethnicorum sapientibus, ad firmandã resurrectionis fidem aduersus eos ipsos sapienter vsi sunt. Verùm alij sentiant,vt lubet; ego: fateor ingenuè,vix ac ne vix quidem adduci possum,vt historiæ Phœnicis assensum & fidem accommodem.Neminem adhuc audiui,neminem legi,(cui sit credendum) qui se dicat Phœnicem vidisse:nisi forte in pictura,in qua etiam Hippocentauros,Chimæras, & quæ nullo modo esse possunt, expressa cernimus. Sanè historiam Phœnicis ex Ægyptiis tam Græci quàm Latini acceperunt:quis autem nescit Ægyptum fuisse quondam nouorum semper figmentorũ ac mendaciorum, vt Africam nouorum animalium atque monstrorum,fœcundissimam?Plinius certè nõ dissimulat, sibi quæ de Phœnice tradita sunt, non esse verisimilia. *Ante omnes*,inquit, *aues nobilem fert Arabia Phœnicem: haud scio an fabulosè, vnum in toto orbe,nec visum magnopere:aquilæ magnitudine,auri fulgore circa colla,cetera purpureum,caeruleis caudam pennis distinguentibus, cristis faciem caputq́, plumeo apice cohonestantibus.* Tacitus item incerta esse testatur & fabulosis aucta miraculis,quę de Phœnice diuulgata sunt,quo loco affirmat, principe Tiberio & Coss. Paulo Fabio & L. Vitellio Anno ab vrbe cõdita 787.percrebuisse,in Aegypto visum esse Phœnicem post longum sæculorum ambitum, præbuisséque materiam doctissimis indigenarum & Grẹcorum,multa super eo miraculo disserendi.Sed quia in eo neque ætas,neque solum natale, neque multa alia congruebãt cũ his quæ vetus memoria de Phœnice firmauerat; propterea existimasse multos falsum eum fuisse Phœnicẽ. Cornelius quoque

96

Plin.lib.10. cap.2.

Tacitus lib.6. Annalium.

quoque Valerianus Phœnicem deuolasse in Aegyptũ tradit Q.Plautio & Sex Papinio Coss. allatusq; est & in vrbem, Claudij principis censura,anno vrbis 800.& in Comitio propositus, quod actis testatum est,sed quem falsum esse Phœnicem nemo dubitaret. Quid autem recentiores, quibus curæ fuit ista curiosè & diligenter inuestigare? Nihilo sanè minus ista putarunt fabulosa. *Phœnicem prædicarunt multi auem*, inquit Cardanus, *fabulæ quam veritati propiorem. Referunt tamen quidam,in interiore India auem esse nomine Semendam, quæ rostrum habet triplici ordine,atque,vt in ellychniis,vndequaque perforatum,quæ moritura dulce canat Cygnorum more: inde collectis sarmentis motu alarum accendat ea, vraturque: ex cuius cinere vermis,tum ex verme auis denuo renascatur.* Scaliger autem,*Phœnicem*,inquit, *non esse penitus fabulosum, legimus in Commẽtarijs nauigationum.in mediterraneis Indiæ reperiri.Semenda vocatur ab incolis, Ceterum huius historia fidem eleuat additum mendacium.Aiunt enim ei rostrum trifistulare,vnde musicum edat sonum, cuius ad imitationem pastores instrumentum composuerint haud insuaue.*

Plinius loco citato.

Cardanus lib. 10.de Subtilitate.

Scaliger exercitat.223.

97 NEC deest nobis ratio philosophica,ad euertendum eius historiæ fidem,minimè infirma. Etenim nulla species est rerum corruptibilium,quæ non omni tempore multa simul habeat indiuidua. Perlustret lector atque cogitatione percurrat species animaliũ, stirpium, metallorum, lapidum,rerum denique omnium, in quas ortus cadit atque interitus,& verum esse quod dixi planè cognoscet.Et verò,rectissimè id promissum & comparatum à natura est,vel (quod verius dictu est) ab ipso Deo omnis naturæ effectore ac rectore:scilicet, ne, si species aliqua vno tantum indiuiduo corruptibili contineretur, eo corrupto ante generationem alterius(posset autẽ multis de causis corrumpi) simul etiam species ipsa periret. Quocirca species rerum incorruptibilium vnum habent tantummodo indiuiduum. vnus est Sol,vna item Luna, ceteríque Planetæ, in sua quisque specie vnus est.Nimirum tota Ipeciei natura in vno indiuiduo incorruptibili expressè representatur, eiusque æternitas optimè conseruatur. Quod si octaui cœli sidera quæ nominantur inerrantia, aut omnia sunt eiusdem speciei,aut certè multa: id factum est propter longissimam eius orbis à terris distantiam. Si quidem cum orbis ille sit nobilissimus, præcipuamque in res sublunares habeat efficientiam, siue (vt in scholis loqui mos est) causalitatem, quo vis & efficacitas eius amplior,& copiosior ac potentior esset, multis eiusdem speciei astris instructus & confertus est. Hæc si vera sunt, vt verissima esse videntur, quis credat speciem Phœnicis ante omnes auium species nobilem,vno tantum contineri indiuiduo, eóque ante generationem alterius variis obnoxio mortis casibus? Cum enim Phœnix mortalis sit,& per quingentos annos quibus viuere dicitur,possit ei variis ex rebus multiplex interitus accidere, necesse esset eam speciem auis in summo interitus sui discrimine perpetuò versari. Vnum igitur in terris tantum esse Phœnicem, simile figmento, & planè

Ratio qua ostenditur, non esse vnum dumtaxat in tertis Phœnicem.

plane incredibile videtur.

CETERVM si fortè arrideat lectori vetus & peruulgata Phœnicis historia, nec is prorsus fidem eius respuat, facilè nobis fuerit respondere: posita eius historiæ veritate, necessario fatendū esse, Phœnicem non secus ac cetera animalia de quibus supra explicatum est, fuisse in Arca. Hoc planum faciam ex singulari & admirabili generationis eius auis ratione, quam ab auctoribus descriptam accepimus. *De Volucribus*, inquit Pomponius Mela, *præcipuè referēda Phœnix, semper vnica, non enim coitu concipitur, partu-ve generatur: sed vbi quingentorum annorum æuo perpetua durauit, super exaggeratam variis odoribus struem sibi ipsa incubat, soluiturque: deinde putrescentium membrorum tabe concrescens, ipsa se concipit, atque ex se rursus renascitur, cum adoleuit, ossa pristini corporis inclusa myrrha Aegyptum exportat, atque in vrbem quam Solis appellant, fragrantibus nardo bustis inferens, memorando funere consecrat.* Plinius ait iam senescentem, exactisq; annis vitæ sexcentis sexaginta, casia thurísque surculis construere nidum, replere odoribus, & super emori. Ex ossibus deinde & medullis eius nasci primo ceu vermiculum, inde fieri pullum. Principioque iusta funeri priori reddere, & totum deferre nidum prope Panchaiam in Solis vrbem, & in ara ibi deponere. Scitissimè igitur S. Ambrosius dixit, Phœnicē coitus ignorare corporeos, libidinis nescire illecebras, sed de suo surgere rogo, auem sibi superstitem, ipsam & sui hæredem corporis, & cineris sui fœtum. Alibi verò ait, Phœnicem rediuiuo suæ carnis humore reparari, & cum mortua fuerit, reuiuiscere. Thecam enim thure, myrrha ceteríque odoribus sibi à se adornatam, completo quingentorum annorum æuo sibi ad viuendum præfinito, intrare atque emori: Ex cuius mox humore oriri vermem, paulatímque eum in eius auis figuram concrescere, vsumque formari.

98

Qualis sit generatio Phœnicis.

Pomponius Mela l. 3. c. 9.

Plin. lib. 10. cap. 2.

Ambros. super Psalmum 118. Idem in Oratione de Fide resurrectionis.

ET hæc quidem ab antiquis auctoribus de generatione Phœnicis consignata litteris accepimus. Si phœnix igitur non alia ratione generari potest, quàm ex prioris demortui Phœnicis vel tabe vel faullis aut cineribus aliísque reliquiis, constat profecto Phœnicem non nisi à Phœnice, si non immediatè, certè mediatè generari posse. Quapropter si nullus fuerit Phœnix, nullus etiam Phœnix generari poterit, cum nascens morienti necessario succedat. Hinc licet concludere: si nullus fuit in arca Noë Phœnix, speciem eius diluuio penitus atque in perpetuum exstinctā fuisse, nisi quis velit fingere, quemadmodum in exordio mūdi, ita post diluuium speciem Phœnicis præter ordinem cursúmque naturæ per solius Dei omnipotentiam esse denuo procreatā. Verum dicet aliquis, animalia omnia quæ fuerunt in arca, distinctionem habuisse sexus in marem & feminam: quæ distinctio cùm non sit in Phœnice, hinc effici non fuisse eum in arca. Sed hoc facile soluitur. Nam quia in ceteris omnium animalium speciebus (vno excepto Phœnice) bina de qualibet specie sumpta sunt, id est, mas & femina: propterea Moses simpliciter, absolute ac generaliter

99

Dubitatio.

Solutio.

raliter dixit bina de qualibet specie, id est, marem & feminam in arcam esse ingressa. Illa igitur Mosis sententia, vt aliæ complures in sacris literis, licet generaliter dicta est, non tamen de omnibus simpliciter & omnino, sed ferè, id est, Phœnice excepto, interpretanda est. At enim distinctio maris & feminæ propterea ibi requisita & à Deo imperata est, quod per commixtionem vtriusque sexus species animalium post diluuium perpetuandæ ac multiplicandæ essent. Phœnix autem non per commixtionem sexus, sed peculiari quadam ac singulari ratione generatur & propagatur: quamobrem distinctio sexus in eo locum habere non debuit, verum de hac quæstione satis.

DVODECIMA DISPVTATIO.

An omnibus supradictis animalibus capiendis & per vnum annum conseruandis sufficiens in Arca locus esse potuerit.

SVPERIORIBVS quatuor disputationibus recensitæ sunt à nobis de quatuor generibus animalium terrestrium quæ ingressa sunt in arcam, centum quinquaginta species, hoc est, reptilium, triginta, quadrupedum Carniuororum, quadraginta. Non Carniuororum & magni corporis, quadraginta, denique neque Carniuororum, neque magni corporis, etiam quadraginta. Singulis autem prædictis speciebus vnum par animalium, id est, marem & feminā assignauimus. Et Reptilia quidem nihil facessunt negocij, quod pleraque aut perquam paululum loci occupabant in Arca, aut etiam nihil, cùm in foraminibus & quasi cauernis in ipsis trabibus & materia lignea excauatis contineri potuerint. Carniuora autem redegimus ad mensuram quadraginta parium luporum, non carniuora & magni corporis, ad mensuram quadraginta parium boum: & item non carniuora & magni corporis, ad mensuram quadraginta parium ouium. Verùm his addere insuper oportet alia vigintiquinque paria mundorum animalium. Siquidem iussit Deus ex qualibet specie mundorum animalium sumi septena: nos autem supra cuilibet speciei bina tantùm tribuimus.

Gen. 6. & 7.

101 SED quæ sunt munda animalia? Hoc declarauit Deus in Deuteronomio, definiens mundum esse animal quod ruminat, & vngulam habet diuisam. Non satis erat habere alterutrum, sed vtroque præditum esse oportebat. Nam licet Camelus, lepus, & Cherodryllus ruminent, tamen quia non diuidunt vngulam. Sus verò licet vngulam diuisam habeat, quia tamen non ruminat hæc omnia censebantur

Quæ fuerint olim munda animalia.

Deuter. 14.

Aristoteles. Quæ animalia ruminent.

immunda. Quæ autem animalia ruminent, breuiter indicat Aristoteles extremo libro nono de Historia animalium: *Animalia*, inquit, *quibus ruminare in more est, proficiunt, delectantúrque non minùs in ruminando quàm edendo. Ruminant quæ superiore dentium ordine carent, vt boues, oues, capræ, ex feris nullum adhuc ruminare constat, præterquam ea quæ aliquando cum hominibus exigunt, vt cervus, hunc enim ruminare planum est. Iacent potissimum, cum ruminant, omnia, & hybernis præcipuè mensibus solent ruminare. Septem ferè mensibus hoc faciunt, quæ intra tecta aluntur. Gregales leuiùs minúsque tempus ruminant, quoniam foris pascuntur. Sunt etiam ex dentatis vtrinque nonnulla quæ ruminant, vt mures Pontici, & pisces quem ab ea Ruminalem quidam appellarunt.* Hæc Aristoteles. Quæ verò fuerint & quot mundorum animalium terrestrium species, nullus est ambigendi locus. Siquidem in Deuteronomij capite decimo quarto has Deus mundorum animalium terrestrium decem species definiuit atque constituit, Bouem, Ouem, Capram, Cervum, Capream, Bubalum, Tragelaphum, Pygargum, Orygem, & Camelopardalum. Ex harum decem vnaquaque specie, septena iussu Dei recepta sunt in arcam. Cum igitur nos supra singulis earum decem specierum bina tantùm animalia tribuerimus, addere illis oportet insuper alia quinque: decies autem quinque, sunt quinquaginta, id est, viginti-quinque paria: quæ adiuncta supradictis centum quinquaginta, numerum omnium animalium ingressorum in arcam, efficiunt centum septuagintaquinque parium. Sed quò prolixiùs & liberaliùs agamus, cum numerum amplificemus & extendamus vsque ad ducenta paria animalium: ex hoc numero si detrahantur triginta paria reptilium, quibus intra spatium Arcæ, aut nullo, aut perexiguo loco, vt supradictum est, opus fuit: totum interiùs spacium Arcæ pertinens ad habitationem animalium, capax esse debuit centum & sexaginta parium animalium, hoc est, verbi gratia, quinquaginta parium luporum, sexaginta parium boum, & sexaginta parium ouium: hæc enim posita sunt à nobis pro omnibus carniuoris, & pro non carniuoris magni corporis, & pro non carniuoris minori corpore præditis.

Arcã Noë capacẽ fuisse omnium animalium quæ in eam recepta dicuntur.

SEQVITVR deinceps vt ostendamus horum omnium animalium abundè capacem fuisse Arcam. Supra lib. 10. in ea parte Arcæ, quam habitationi animalium destinauimus, trecentas mansiones dimensi sumus: quarum quælibet alta erat octo vel nouem cubitis, longa sex, totidémque lata, quo nimirùm loco pauciſſima sunt animalia, quorum par vnum ampliorem desideret, quamplurima verò longè minori contineri possunt. Assignando igitur supradictis centum septuaginta paribus animalium totidem mansiones, supererunt centum triginta mansiones de quibus sumere licet quantumcumque opus fuerit, si vel plures supradictis inueniantur species animalium, vel pluribus laxiora spatia assignare oporteat. Tantum igitur abest vt animalibus quæ ingressa sunt in Arcam continendis defuerit in

rit in Arca locus, vt multus etiam locus in ea superfuerit.

VERVM hic vsu venit, quod etiam contingit multis numerum stellarum suspicientibus, easq; confusè ac sine artificio vllo Astronomico contemplantibus. Videntur enim primo aspectu innumerabiles, & incredibile accidit quod à Mathematicis proditum est, stellas visu insignes non plures duabus & viginti, milleque in cœlo esse. Si quis tamen hunc stellarum numerum à Mathematicis traditum, in globo aliquo depictum habeat, & singulas earum stellarum distinctè ac propriè comparet cum iis quæ cernuntur in cœlo nullam planè reperiet in cœlo visu notabilem, quam in globo expressam non habeat: quin etiam minimas in globo notatas, ægrè in cœlo visu discernet; quemadmodũ à nobis disputatum est priori tomo nostrorum Commentariorum in Genesim in libro 2. quæst. 8. Similiter accidit multis circa Arcam Noë, quæ non bene cognitam eius capacitatem nec animalium quæ in eam sunt ingressa species, certo digestas ordine, certoque aliquo numero comprehensas habentibus, tot tantorúmque animalium minimè capax fuisse videtur: cùm tamen manifesta ratione demonstratum sit, eam fuisse non eorum modo animalium, verùm etiam longè plurium satis supérque capacem.

De escis ad victum annuum animalium in Arcam illatis.

ARCAM numerosæ animalium multitudini & varietati necessario prouidendum & comparandum erat genus escarum, quo cuique animantium speciei opus futurum erat: idque non in vnum aut alterum diem sed in vnum integrum annum. De huiusmodi autem cibariis animalium in arca condendis, hoc tantum legimus præcepisse Deum Noë: *Tolles*, inquit, *tecum ex omnibus escis quæ mandi possunt, & comportabis apud te, & erunt tam tibi quàm illis in escam.* Hinc verò licet intelligere, Noë vel tam longo sexcentorum annorum vsu & obseruatione, vel doctũ ab auo suo Mathusalem, qui plus ducentis quinquaginta annis cum Adamo versatus plurima ex eo didicerat ad posteritatis vtilitatem, quasi per manus posteris suis tradenda; vel etiã singulari aliqua Dei reuelatione bene perspectum & cognitum habuisse, quod genus cibatus cuique animantium speciei conueniens esset, quantoque ad vnius anni victum opus foret. *Genes. 6. vers. 21.*

ILLVD: *Tolles ex omnibus escis*, redarguit vanam quorundam opinionem aientiũ, inuenisse Noë vnum quoddam genus alimenti omnibus animantibus conueniens. Etenim planè dictum est, ex omnibus escis sumpsisse Noë ad cibatum animalium. Illud: *quæ mandi possunt*, dictum est pro *comedi*, nam mandi propriè dicitur quod dentibus teritur. Non est autem commune omnium animantiũ, contritu dentiũ conficere cibũ. Illud, *& cõportabis apud te*, nõ significat cibaria esse

debere in eadem parte Arcæ,vbi habitaturi erant homines,siquidem cibaria erant in tertia parte Arcæ, homines verò in quarta & suprema. Sed illud, *apud te*,'significat, vel in Arca in qua tu futurus es, vel vt sint tibi in promptu,quo possit ea quoties opus fuerit in cibatum singulorum animantium dispensare. Illud denique: *Et erunt tam tibi quàm illis in escam*, non significat quodlibet genus escæ indifferenter idoneum fore victui cuiuslibet animalis,vel hominis, sed in vniuersa illa cibariorum copia fore quod ad cibatum hominis & quorumlibet animalium conduceret.

DECIMATERTIA DISPVTATIO.

De victu animalium carniuororum, dum ea fuerunt in Arca.

SED illud hoc loco non extra controuersiam est, animalia quæ tantum sunt carniuora, qui cibo vsa sint, dum in Arca fuerunt:nam nec alio cibo quàm carnibus aliorum animalium vesci & ali potuisse,nec alia tamen animalia, præter numerum à Deo definitum fuisse videntur in Arcam introducta. Hanc ipsam quæstionem ponit ac breuissimè soluit Beatus Augustinus libro primo Quæstionum super Genesim,quæstione sexta: *Quæritur*,inquit, *quomodo in Arca leones & aquilæ quæ consueuerunt carnibus viuere,pasci potuerint. Vtrum & animalia præter illum numerum propter aliorum escam fuerint intromissa: an aliqua præter canes (quod magis credendum est) à Noë viro sapiente, vel Deo demonstrante, prouisa sint quæ talium animantium escis conuenirent*. Sic ibi. Sed idem paulò distinctiùs ac dilucidiùs hanc ipsam quæstionem enodat in libro 15.de Ciuit.Dei,cap.vltimo: *Solet*,inquit,*mouere nonnullos,genera escarum quæ illic habere poterant animalia, quæ non nisi carnibus vesci putantur, vtrum præter illum numerum ibi fuerint sine transgressione mandati,quæ aliorum alendorum necessitas illic coëgisset includi: an verò,quod potiùs est credendum, præter carnes aliqua alimenta esse potuerunt quæ omnibus conuenirent. Nouimus enim quàm multa animalia,quibus caro cibus est frugibus promiscuè vescantur, & maximè ficis atque castaneis. Quid ergo mirùm si vir ille sapiens & iustus, etiam diuinitùs admonitus, quid cuique congrueret,sine carnibus,aptam cuique generi alimoniã præparauit & recondidit? quid est autem quo vesci non cogeret fames? aut quid nõ suaue & salubre facere posset Deus,qui etiã vt sine cibo viuerẽt,diuina facilitate donaret,nisi vt pascerentur, etiam hoc implendæ figuræ tanti mysterij conueniret?* Hæc August. Quibus verbis quatuor ille tangit propositæ quæstionis solutiones: Vnam: etiã animalia quæ dicuntur carniuora, aliquando etiam vesci frugibus,maximè verò ficis & castaneis, hæc.n.multum explẽt simul & alunt. Alteram:Noë per scientiam rerum naturalium quàm eximiè

Augustinus.

105

callebat,

callebat vel per singularẽ Dei reuelationẽ nouisse aliqua genera escarum nobis minimè nota,quibus etiã carniuora animalia libenter vescerentur,& salubriter nutrirentur: Tertiã:licet carniuora libentius vescantur carnibus:sed his tamen cùm deficiunt, etiam frugibus ac fructibus cogente fame vesci solere. Quartam: Dei omnipotentia factum esse, vt carniuora sine esu carnium, & victu aliarum rerum, quoad in Arca fuerunt,viram sustentare potuerint. Ergo, vt conuentus omnium animalium ad Arcam, & placida eorũ in Arca commoratio,obsequiúmque erga Noë,sic & hoc miraculi loco haberi debere.Hæc sentẽtia Augustini communis fermè est omnium Doctorum etiam eorũ qui arbitrantur animalia quæ nunc sunt carniuora, ante diluuium quoque & in exordio mundi fuisse carniuora. Negant tamen isti ea,dum fuerunt in Arca edisse carnes, sed vel cogente fame, vel speciali Dei prouidentia,cibatu aliarum escarum esse vsa. Caietanus certè, ratus carniuora animalia etiam ante diluuium solita esse carnibus vesci,explanans verba Mosis,quæ paulò supra exposuimus: *Vel necessitatis*, inquit, *tempus,vel specialis tunc diuinæ gubernationis efficacia effecit,vt etiam animalia carniuora vescerentur vegetabilibus.*

Caietanus in Genesis c.6.

104 ATenim contra sensit Origenes affirmatè scribens in hom. 2.super sextum Caput Geneseos,animalibus carniuoris comparasse Noë cibum conuenientem,id est,carnes aliorum animalium,introducendo in Arcam magnum numerum animalium pertinentium ad cibatum & victum carniuororum. Origeni assensus est & subscripsit Buteo:Firmamentum huius opinionis illud vnum est:naturale esse quibusdam animalibus esse tãtum carniuora:nemo enim leonem, aquilam, vel accipitrem alio cibo atque carnibus vti vidit:quod autẽ naturale est alicui generi animalium,id ei semper conuenit.Quæ igitur nunc tantùm sunt carniuora,vbique atque omni tempore carniuora fuerunt.Verùm ad hanc rationem triplex datur responsum. Quidam respondent,licet naturale sit carniuoris vesci carnibus, Dei tamen omnipotentia factum esse,vt quoad ea fuerũt in Arca, sine carnibus viuerent,& aliis cibis pascerentur.Nam si alia quædam miracula circa illa animalia, & circa ipsam Arcam facta esse à Deo credimus, cur non hoc etiam tunc à Deo factum esse credendum putemus?Alij respondent,cibum carnium propterea dici naturalem carniuoris,quòd sit is ommniũ maximè conueniens eorũ naturæ,& idcirco auidè & salubriter ab illis capiatur:non autem eò dici naturalem,quod simpliciter & omnino sit eis necessarius:quemadmodum respirantibus animalibus dicitur respiratio naturalis, non tantùm quod sit eis maximè cõueniens & vtilis, sed etiam quia sit planè necessaria, vt sine ea vitam ducere non possint. Ergo carniuora cum habere possunt carnes,his tantùm vescuntur, posthabitis aliis cibis, sed si habere eas non possint, etiam quibusdam aliis cibis ad explendam famem vescuntur.

Origenes.

Io. Buteo in li. de arca Noe

105 SED mihi præter cetera tertium illud responsum placet:natura-

le ali

le aliquid dici dupliciter,vel quod per se consequitur naturam specificam,& fluit ex principiis eius essentialibus,& hoc semper conuenit rei,nec vllo tempore mutari potest:quemadmodum naturale homini est esse risibilem. Vel naturale appellatur, quod naturam individualem,& corporis temperamentum consequitur.Et quia tẽperamentum corporis tum variata ætate, tum alias ob causas variatur: hinc accidit,vt,quod vna aliqua ætate naturale est homini, id ei alia in ætate non sit naturale. Naturale enim homini est in infantia non vesci carnibus,sed materno lacte ali:contrà tamen euenit adulta iam ætate.Cum igitur vis & præstantia plantarum & ratio temperamenti animalium dissimilis admodum fuerit ante atque post diluuium, nulli debet mirum videri, animalibus quæ nunc sunt naturaliter carniuora,ante diluuium ex frugibus, herbis & arborum fructibus naturalem fuisse cibum.

Basilius. Ego igitur in opinionem Augustini(eadem autem fuit etiam Basilij homil.11.in Genesim)toto feror assensu.Videor autem mihi tripliciter posse argumentari, nullum fuisse in Arca Noë carniuorum animal.Primò,quia nullum ante diluuium fuit animal carniuorum: esúsque carniũ tam hominibus,quàm animalibus non nisi post diluuium in vsu esse cœptus est.Verùm quia hoc non indiligẽter disputatum & tractatum à nobis est priori Tomo horum Commentariorum in Genesim,sub finem quarti libri, semel dicta superuacaneum fuerit iterare.Deinde numerum omnium animaliũ quæ ingressa sunt in Arcam,habemus expressè,nec semel, à Deo præscriptum ac definitum,bina dico ex qualibet specie immundorũ, septena verò mundorum,videlicet tum ad conseruationẽ cuiusq; speciei,tum ad vsum sacrificiorum.De animalibus verò ad cibatum carniuororum pertinentibus,nulla vsquam mentio facta est.Nam quod huic rationi occurrens Buteo ait,eiusmodi animalia comprehensa esse illo generali mandato Dei de omnibus escis in Arcam importandis,cũ dixit Noë: *Tolles ex omnibus escis quæ mãdi possunt,& comportabis apud te,& erunt tam tibi quàm illis in escam*,hoc,inquam,nec fidẽ facit,nec rationẽ nostram eneruat. Multô enim conuenientius erat de animalibus ad cibatum carniuororum comparandis mentionem facere, cùm præfiniebatur numerus omnium animalium, quæ introducenda erant in Arcam: præsertim verò cùm sequenti Capite 7.sæpius fiat mentio & repetatur numerus omnium animalium quæ fuerunt in Arca, nec vsquam tamen vllum sit verbum,de istis animalibus.His accedit quod tantus animalium quæ alendis omnibus carniuoris in vnum annum sufficerent numerus plus nimio oppleret & grauaret Arcam, ingénsque fuisset paucorum illorum hominum idémque molestissimus, maximéque fœdus & sordidus labor, instar lanionum quotidie tot animalia in cibatũ carniuororum laniantium, & in singulorum mansiones deferentium ac dispensantium: præsertim in Arca per vnum annum omnibus ex partibus clausa.

Genes.9. *Gen.6.& 7.* *Buteo.* *Genes 6.*

DE

DECIMA QVARTA DISPVTATIO.

An capax fuerit Arca omnium cibariorum & escarũ quæ ad annuum victum animalium satis essent.

RESTAT earum omnium quæstionum, quas de iis quæ fuerũt in arca hoc libro vndecimo tractare instituí; extrema illa quęstio paucis explicãda,num Arca Noë continendis omnibus cibariis, quæ in vnũ annum alendis
107 cunctis animalibus satis essent,sufficiens fuerit. Verùm sine dubitatione dixerim,tertiam partem Arcæ cibariis animaliũ capiendis & conseruandis supra destinatam & assignatam,omnium earum escarum abundè capacé fuisse:idque breuiter ad hunc modum demonstrari potest.Terrestrium & quadrupedum animalium,quantum ad copiam cibatus propter eorum magnitudinem & voracitatem,præcipuè ratio habenda est: nãque auibus & reptilibus in comparatione illorum,parum cibatus,& cibatui parum in Arca loci satis fuit. Terrestria verô animalia in arcam ingressa, supra constituimus quasi centum lupos, cẽtumque ac viginti boues, & item centum & viginti oues.Verùm planioris doctrinæ gratia,hæc omnia (quantum ad indigentiam cibariorum)ad mensuram boum redigamus,& vnum quemlibet lupum (quantum ad indigentiam & consumptionem cibi)vno boue æstimemus:de ouibus autem, quatuor æstimemus vno boue : sic fiet, vt numerus omnium illorum terrestrium animalium reducatur ad ducentos & quinquaginta boues. Videamus an huic numero boum, tantum cibariorum illa pars Arcæ capere potuerit,quantum illis satis esset in vnum annum. Et quia inter cibaria,fœnum loci plurimum occupat;ad huius mensuram & rationem cetera cibaria redigantur. Singulis bobus,cùm illi copiosissimo indigent cibatu, quadraginta pondo, siue libras fœni esse satis supérque in victum quotidianum, auctor est Columella libro sexto de Re rustica,capite tertio. Hæc fœni mensura in fœnili benè compressi vix implet vnum cubitum solitum:ducentis igitur quinquaginta bobus in quotidianum victum assignentur ducenta & quinquaginta cubita fœni, quæ per trecentos sexagintaquinque dies anni multiplicata, efficiunt vnum & nonaginta millia superque ducenta quinquaginta cubita.

Columella.

EXPENDAMVS nunc capacitatẽ illius tertiæ partis Arcæ quæ fœnum istud cõtinere debebat:tota Arca(vt supradictum est) longa erat trecentis cubitis,lata quinquaginta, alta verò triginta:tota verò eius capacitas erat qnadringentorum quinquaginta mille cubitorum. Illa verò tertia pars Arcæ æquè longa & lata erat atque tota Arca, alta verò tantùm octo cubitis : quapropter capacitas eius

con

continebat solidorum cubitorum centum viginti millia, plus videlicet quàm erat totum illud fœnum viginti septem mille & insuper septingentis quinquaginta cubitis. Viden' igitur lector, quantò plus cibariorum contineri potuerit quàm opus erat? Atque hæc quidem ratiocinatio & computatio procedit, si ponamus animalia illa toto eo tempore quo fuere in Arca, non alio cibo vsa esse quàm fœno, quod plurimũ loci occupat. Verùm cùm quæcunque pabulis vtuntur, multo auidius salubriusque vescantur frugibus, vt hordeo, farre, vicea aliisque similibus: credibilius est ex his comparatum fuisse animalibus cibatum à Noë: vt quæ, quanto liberius eduntur ab illis, tanto minori loco continentur.

SED quia fortassè non deerunt qui præfractè contendant, animalia carniuora, dum fuerunt in arca, non alio cibo quàm carnibus vesci & ali potuisse: age, dissimulata interim veritate, quam supra secuti & tutati sumus, & hoc demus istis, quò manifestior sit Arcæ capacitas: ostendentibus nobis etiamsi Carniuororum in Arca victus ex carnibus fuisset, non tamen animalibus ad cibatum eorum necessariis locum in arca defuisse. Omnia carniuora animalia supra redegimus ad rationem & numerum centum luporũ. Cuilibet lupo octaua pars ouis in quotidianum alimentum satis est: ad quotidianum igitur centum luporum cibatum, ouibus duodecim, & dimidia opus fuit: qui numerus per vnius anni trecentos sexagintaquinque dies multiplicatus, oues quater mille quingentas, sexagintaduas & dimidiam continet. Quarum ouium, præter centũ septuaginta paria animalium quæ supradiximus in arcam esse ingressa, capacem fuisse arcam, eo licet intelligere quòd de trecentis mansionibus habitationi animalium comparatis, vacuæ relictæ sunt centum triginta, in quibus magna pars illarũ cibariarũ ouium stabulari potuit: cùm quælibet earum mansionum alta nouem cubitis, longa sex, totidemque lata, multarum ouium capax esset. Quæ autem superessent oues, eas in variis Arcæ locis vacantibus, quæ multa erant, collocare licuit, maximè verò in habitatione hominum, vt quæ amplissima esset & expeditissima. Nec est illud non hoc loco animaduertendum, numerum illarum cibariarum ouium multum in dies singulos diminutum iri, quotidie scilicet deficientibus plus duodecim ouibus, quæ quotidiano Carniuororum animalium cibatu absumebantur. Atque hæc nobis de iis quæ fuerunt in Arca Noë disputanda & explicanda visa sunt.

BENE

BENEDICTI PERERII COMMENTARIORVM IN GENESIM LIBER DVODECIMVS,

QVI EST DE DILVVII GENERATIONE incremento & statu.

Ex capite septimo libri Geneseos.

ANNO sexcentesimo vitæ Noë mense secundo, septimo die mẽsis rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ & cataractæ cæli apertæ sunt. Et facta est pluuia super terram quadraginta diebus & quadraginta noctibus. In articulo diei illius ingressus est Noë & Sem & Cham & Iaphet & filij eius, & vxor eius, & vxores filiorum eius cum eis in arcam, ipsi & omne animal secundum genus suum, vniuersaque iumenta in genere suo & omne quod mouetur super terram in genere suo, cunctumq; volatile secundum genus suum, vniuersæ aues cunctæq; volucres ingressæ sunt Noë in arcam, bina & bina ex omni carne in qua erat spiritus vitæ. Et quæ ingressa sunt, masculus & femina ex omni carne introierunt, sicut præceperat ei Deus: Et inclusit eum Dominus deforis. Factumq; est diluuium quadraginta diebus

VERSV 11 12 13 14 15 16 17

super terram, & multiplicatæ sunt aquæ, & eleuauerunt
18 *arcam in sublime à terra. Vehementer enim inundauerunt,*
& omnia repleuerunt in superficie terræ: porrò arca ferebа-
19 *tur super aquas. Et aquæ prævaluerunt nimis super terram,*
20 *opertiq; sunt omnes montes excelsi sub vniverso cælo. Quin-*
decim cubitis altior fuit aqua super omnes montes quos ope-
21 *ruerat. Consumptaq; est omnis caro quæ mouebatur super*
terram, volucrum, animantium, bestiarum, omniumq; rep-
22 *tilium quæ reptant super terram, vniversi homines, & cun-*
cta, in quibus spiraculum vitæ est in terra, mortua sunt.
23 *Et delevit omnem substantiam quæ erat super terram, ab*
homine vsque ad pecus, tam reptile quàm volucres cæli,
& deleta sunt de terra: remansit autem solus Noë & qui
24 *cum eo erant in arca, obtinueruntque aquæ terram centum*
quinquaginta diebus.

PRÆFATIO.

HISTORIAM diluuij Noëtici tam subtiliter & distinctè atque enucleatè exposuit Moses, vt nihil ferè ad eam rem pertinens & dignum cognitu, etiam à curioso lectore requiri possit, quod non ab eo vel expressum sit vel indicatum, vel non ex his quæ ab eo prodita sunt, facilè coniici & comprehendi queat. Declarauit enim Moses, quando inceptum sit diluuium, quo modo factum, quibus ex causis profectum, quàm latè patens, quamque super terram elatum in sublime: quantum damni & exitij importauerit, quanto tempore terram aquis obrutam tenuerit, quando diminui, & qua ex causa cœperit: quo primum in loco, & quanto tempore ab initio diluuij arca consederit: quemadmodum Noë diminutionem & cessationem diluuij exploraverit atque perspexerit, quando finitum sit diluuium,

diluuium, & Noë cum suis atque cum animalibus arca egressus quemadmodum Deo gratissimum offerens Noë sacrificium lætissimis ab eo promissis recreatus sit atque confirmatus.

Quas res de Diluuio tradat Moses.

1 COEPTVM est fieri diluuium anno sexcentesimo vitæ Noë, mense secundo, decimoseptimo die mensis. Causæ diluuij præter Deum fuêre, ruptio omnium fontium abyssi magnæ, & reseratio cataractarum cœli, & quadraginta dierum atque noctium continua densissimâque pluuia. Amplitudo diluuij tanta fuit, vt omnem terrarum orbem operiret, altitudo verò tanta, vt celsissimos terræ mõtes quindecim cubitis transcenderet. Obtinuit porrò diluuium terram priùs quàm diminui cœperit, centum quinquaginta diebus. Exinde cœpit diminui diluuium partim immisso vento siccante & vrente, partim clausis fontibus abyssi, cœlique cataractis, & prohibita pluuia. Arca requieuit super montes Armeniæ mense septimo, & decimoseptimo die mensis: cacumina montium apparuerunt primo die mensis decimi. Ad explorandam autem cessationem diluuij, emisit Noë coruum & bis columbam, quæ secundo reuersa, ferénsque ramum oleæ virentibus frondibus, significauit cessasse diluuium. Anno sexcentesimo primo, primo mense, die prima mensis terra exsiccata est, & mense secundo ac vigesimo septimo die eius mensis penitùs arefacta est terra, & Noë egressus est cum familia sua, & cum animalibus. Qui quamprimum ædificato altari, de cunctis pecoribus & volucribus mundis, holocaustum obtulit acceptissimum Deo, à quo promissum accepit, nunquam deinceps vastatam & perditam iri diluuio vniversam terram. Atque hæc est summa narrationis Mosaicę: in qua consummantur duo capita libri Geneseos, septimum & octauum: quæ sunt à nobis hoc duodecimo, & hunc proximè sequenti decimotertio libro explananda. In septimo capite describitur initium & incrementum diluuij: in octauo diminutio & cessatio eius.

PRIMA DISPVTATIO.

De anno quo factum est Diluuium, super illis verbis.

VER. II. **Anno sexcentesimo vitæ Noë, in mense secundo, septimo die mensis, &c.**

NOTATVR his verbis tempus quo Noëticum diluuium fieri cœptum est, sicut infrà signatur tempus quo finitum est, vt principio eius finéque notatis, quanta eius fuerit diuturnitas, & quàm longinqua Noë in Arca commoratio, liquidò notum esset. Sed cur Noë septem 2
diebus ante initium diluuij iussus à Deo est, vt docet Moses capite 7. in arcam ingredi? Hic nugantur more suo Hebræi, septem illos dies consumptos esse à Noë in luctu propter mortem aui sui Mathusalem: quem quidem etsi constat ipso diluuij anno excessisse, an is tamen septem tantum diebus, an multò pluribus diebus aut etiam mensibus ante diluuium decesserit, incertum est. Illud profectò credibile fit, Noë per illos septem dies omnia quæ in Arca erant, priùs quàm procellis diluuij iactaretur & diuexaretur Arca, disposuisse atque ordinasse, suo quæque loco aptè collocando, vt omnia essent ad hominum & animalium habitationem atque vsum, ita vt opus futurum erat, maximè accommodata.

Cur Noë septé dieb. ante diluuiũ ingressus fuerit in arcam. *Genes. 5.*

NEC non & illa probabilis causa est quam Beatus Ambrosius attigit, propterea Noë per illos septem dies inclusum in arcam expectasse diluuium, vt cæteri cernentes Noë metu imminentis diluuij sese in arcam inclusisse, saltem illo extremo tempore commouerentur pauore instantis exitij, & conuerterentur ad agendam pœnitentiam: neque enim si voluissent illo paucorum dierum spatio & pœnitentiam ritè agere, & iram Dei placare non potuissent. *Non est otiosum*, inquit Ambrosius, *quod nec plures nec pauciores quàm septem interpositi sint dies, tot scilicet quot in constitutione mundi fuerunt. Sex enim diebus factus est mundus: septimo autem die requieuit Deus ab operibus suis. Quo declarauit indicio, ipsum se auctorem esse mundi atque diluuij. Mundum propter bonitatem suam condidit, diluuium fecit nostrorum merito delictorum. Admoniti sunt igitur homines vel ex numero dierum quibus mundus est conditus, quod conditorem suum non lachrymis solùm & precatione, sed correctione morum reconciliare debuerant. Ergo spatium dedit ad pœnitentiam Dominus, magis volens ignoscere quàm punire, vt imminentis diluuij terrore suspensos ad veniam cogeret postulandam, quo cum periculum futuræ mortis horrescunt, impietati atque iniustitiæ renuntiarent.* Sic Ambrosius.

Ambros. lib. de Noë, & Arca, cap. 13. Genes. 1. Infrà 2.

An cum fieri cœptum est diluuiũ, Noë sexcentesimum vitæ annum expleuerat, an inierat tantum. 3

SED illud hoc loco quæstionem affert, An cum incepit diluuium,

Cum

Cum dicitur diluuium cœpisse sexcentesimo anno vitæ Noë, quæritur vtrum intelligere oporteat illum sexcentesimum annum fuisse expletum, an tantummodo inchoatum. Vtroque enim modo potest intelligi. Ac debere intelligi non completum, sed inchoatum, multi sunt auctores, Lyranus, Tostatus, Caietanus, Oleaster aliique cùm in suis Commentariis hunc locum Mosis interpretantur. Adiuuat sanè hanc interpretationem vsitata computandi ratio & olim hodiéque. Sic enim mos est computari annos Principum, vt si quid illi initio tertij vel quarti anni principatus sui faciant, id fecisse eos anno tertio vel quarto sui principatus vulgò vsurpetur, & in publica monumenta vel acta referatur.

Noë inchoauerat, tantũ, an iam expleuerat annum sexcentesimum. *Lyranus. Tostatus. Caietanus. Oleaster.*

AT enim verò mihi quidem contra videtur sentiendum: arbitror enim sexcentesimum illum annum non tantum fuisse inchoatũ, sed planè completum, exactis præterea quadraginta septem diebus anni sexcentesimi primi. Et hanc meam interpretationem atque sententiam tribus argumentis firmare possum. Principio, si annus ille sexcentesimus tantum inchoatus erat per vnum mensem, & paulò plus dimidio, ergo Arca fuisset fabricata vno & dimidio mense: siquidem Noë quingentorum annorum fuisse dicitur prius quàm mandatum à Deo accepit de fabricanda Arca. Sed nec est credibile tanta breuitate temporis potuisse tantum opus absolui, & reclamant plerique doctores à quibus proditum est annos circiter centum in fabricanda Arca esse transactos. Illud præterea sequitur, inter denuntiationem diluuij & eius aduentum, minus duobus mensibus interfuisse: siquidem denuntiatio diluuij facta est à Deo post quingentesimum annum Noë, vt Moses supra narrauit. Atqui Deus post denunciationem diluuij vsque ad eius aduentum, tempus centum viginti annorum ad agendam pœnitentiam mortalibus indulsit.

Genes. 6.

VERVM huic rationi occurrerent isti: Cùm supradictum est fuisse Noë quingentorum annorum, similiter intelligi debere de quingentesimo anno tantùm inchoato non autem expleto: quamobrem à denunciatione diluuij & Dei mandato de Arca fabricãda, vsque ad ipsum diluuium, centum anni præterierunt. Sed istis aduersatur B. Augustinus, affirmans Noë, cum ei præcepit Deus de fabricanda Arca, fuisse quadringentorum & octoginta annorum. Deindè, si, cum cœpit diluuium, erat inchoatus tantùm sexcentesimus annus Noë & non impletus, ergo ab exordio mundi vsque ad diluuium, non fluxissent mille sexcenti quinquaginta sex anni, tot nempe recensentur ab optimis quibusque Chronographis: sed numerari oportere secundum istos, mille quingentos quinquaginta sex.

Augustin. lib. 15. de Ciuitate Dei, cap. 24.

ILLVD denique hoc ipsum euidenter demõstrat, quod infra Capite nono scriptum est, Noë post diluuium vixisse trecentos quinquaginta annos, omnes autẽ dies vitæ Noë fuisse nongentorum & quinquaginta annorum: At enim si, vt isti aiunt, Noë cùm cœptum est diluuiũ, tantùm per duos menses inchoauerat sexcẽtesimum an-

num,fieri non potuit, vt si post diluuium vixit trecentos quinquaginta annos, cùm mortuus est fuerit nongentorũ quinquaginta annorum, sed fuisse cum tantumodo octingentorum & quinquaginta annorum necesse est.

SECVNDA DISPVTATIO.

Cum dicitur factum esse diluuium mense secundo, cuius anni fuisse mensem illum secundum, intelligere oporteat.

4 DIXIT Moses diluuium fieri cœptum esse decimo septimo die mensis secundi. Sed quæritur cuius anni mensis ille fuerit secundus? an fuerit secundus mensis anni sexcentesimi vitæ Noë, quẽ proximè antè nominauit Moses; an verò fuerit secundus mensis anni communis & vsitati qui tunc agebatur. Duplex est Doctorum sententia. plerique omnes putant mensem illum fuisse secundũ anni qui tunc agebatur, & vt vulgò loquimur anni tunc currentis. Anni verò, id temporis, computabãtur ab exordio mundi: namque vt Romani supputabant annos ab vrbe condita, & nos Christiani ab ortu Saluatoris nostri: ita simillimum vero est homines qui fuere ante diluuium, annos ab exordio mundi conditi numerare cõsueuisse. Ab initio autem mundi vsque ad diluuium, recensentur anni mille sexcenti quinquaginta sex: qua propter mensis ille quo cœptum est diluuium, erat secundus mensis anni ab orbe condito milleſimi sexcentesimi quinquagesimi sexti.

VERVM vt de hoc inter istos conuenit, ita de qualitate huius mensis variant illi sententias, quibusdam affirmantibus illum mensem fuisse verni temporis & respondentem nostro Maio: aliis verò contẽdentibus incidisse eum mensem in tempus Autumnale, atque concurrisse cum nostro Nouembri: idque argumentantibus ex eo, quòd licet diluuium Noëticũ sine supernaturali omnipotentia Dei fieri non potuerit, non esse tamen negandum, multas res naturales ad efficiendum aliqua ex parte diluuium, à Deo esse adhibitas: qualis fuit ruptio omnium fontium abyssi magnæ, reseratio cataractarum cœli, & continuatio pluuiæ per quadraginta dies. Similiter igitur par est credere, Deum opportunissimum delegisse tempus anni efficiendo diluuio, eidémque finiendo. Tempus autem idoneũ inundationibus, est hyemale, non autem æstiuum: sicut contra, siccandæ terræ & prohibendis pluuiis, æstiuum opportunius est quàm hyemale. Ergo consentaneum est diluuium incœpisse ineunte hyeme, id est, circa Nouembrem, durasse autem per totam hyemem: denique æstiuo tempore siccatã esse terram finitúmque diluuiũ. At verò si diluuium incepisset mense Maio, auctum fuisset & roboratũ æstiuo tempore, finitum autem media propemodum hyeme: Omnia verò hæc alieniſſima maximéque contraria anni tempestate essent facta. Et hæc quidem est sententia ferè Hebræorum, cui subscribunt Lyranus, Tostatus, & Oleaster, hoc loco. *Lyranus. Tostatus. Oleaster.*

5 ALTERA est sententia propè omnium scriptorum Ecclesiasticorum, mundum esse conditum verno tẽpore & circa mensem Martium: secundum autem mensem quo factum est diluuium, incidisse aliqua ex parte in nostrum Maium. Confirmat autẽ Rupertus, mensem illum secundum fuisse verni temporis, argumẽto columbæ, quæ reuersa ad arcam, tulit ramusculum oleæ virentibus frondibus. Sic enim scribit Rupertus: *& ne illud scrupulum moueat, quod secundum natiuitatem Noë possint hic annorum vel mensium principia, vel fines computari: reuocetur ad memoriam, quod ante exactum annum diluuij mense plus minus integro, columba quam emisit Noë, reuersa est portans ramum oliuæ virentibus foliis in ore suo. Itaque quocumque anni tempore natiuitas Noë extiterit, verno tempore hunc annum impletum fuisse, illud quoque indicio est.* Sic Rupertus. *Rupertus lib. 4. Commentariorum in Genesim, cap. 25.*

6 CVR autem voluerit Deus verno tempore potius, quàm alio anni tempore fieri diluuium, duas causas eodem loci affert Rupertus. Et altera quidem causa fuit, quo nequissimi homines illi acriori cum doloris sensu in diluuio perirent, scilicet acerbissimè dolentes se per id tempus ex mundo & vita tam diro mortis supplicio extrudi, quo tempore mundus ipse pulcherrimus & amœnissimus ac iucundissimus est, hominesque inuitans & illiciens ad delicias & voluptates perfruendas, quarum voluptatum maxima est id temporis copia & varietas. *Cur diluuiũ factum verno tempore causa duplex.*

SECVNDVM *mensem*, inquit Ambrosius, *verni temporis fuisse non ambigitur, quando augentur nascentia, ager parturit, terrarum pariter atque animantium fœtura se fundit. Tunc ergo fecit diluuium, quando dolor eorum maior foret, qui in sua abundantia puniebantur: tunc vltio terribilior tanquam dicentis Dei: Ecce omnia secundum liberalitatis diuinæ prouidentiæ gratiam dines natura generauit, omnia in vsum hominum germinauit terra fœcundior, segetes spectantur, tritico & hordeo campi replentur, comæ arborum vẽturi fructus floribus vestiuntur: non deest terra obsequiis suis, non bestiæ desunt muneribus suis, quæ solennes soluuntur in partus, vt homini nihil desit: homo solus partubus suis deest, nescit auctorem suum, à quo ei omnia ministrantur, negligit conditorem. Pereant igitur cum homine omnia propter quem nata sunt omnia. In suis diuitiis consummatur homo, cum sua dote moriatur.* Sic Ambrosius. *Ambros. lib. de Arca, & Noe cap. 14.*

7 ALTERA causa, cur verno tempore factum sit diluuium, eam putat fuisse Rupertus, quo apertius cognosceretur, & sine vlla dubitatione crederetur diluuium illud Noëticum nõ ex solis naturalibus causis, sed maximè per supernaturalem Dei omnipotentiam esse factum. huius rei illud clarissimum erat futurũ iudicium, æstiuo tẽpore dilu

diluuium esse factum, hyemali autem tempore esse sublatum: vtroque scilicet tempore tam creando, quàm abolendo diluuio maximè aduersò. *Vnde magis*, inquit Rupertus, *miranda tempestas illius diluuij, quam non adiuuit vlla natura temporis, sed contra, Maio, quo mẽse iam Sol altius incedit, & cœlum naturaliter candescit, immensa erupit imbriũ & aquarum vis. Circa tempus autem hyemis, id est, mense Nouembri, iam imminutis aquis Arca requieuit, tantis tamque diutinis disiecta procellis. Decimo tandem mense diluuij qui est apud nos Februarius, primo die mensis apparuerunt cacumina montium.* Hæc Rupertus.

HACTENVS ostensum est, mẽsem quo factum est diluuium appellari à Mose secundũ (vt plurimis visum est) respectu anni, qui tunc agebatur, ab orbe condito millesimi quinquagesimi sexti: eum verò mensem alij dixerunt respondisse Maio, alij autem, Nouembri, prout diuersa est Doctorum sententia de origine Mundi, vel in Vere vel in Autumno conditi: quam controuersiam nos primo libro nostrorum Commentariorum in Genesim, cùm explanaremus opus tertij diei, diligenter & accuratè tractauimus. Quantum autem ad præsentem quæstionem attinet, equidem supradictam interpretationem & Sententiam tam multis & magnis auctoribus probatã, damnare nec ausim, nec velim. Non dissimulabo tamen, mihi quidem videri probabilem admodum Caietani interpretationem, qui mensem secundum appellatum esse censet, respectu anni sexcentesimi vitæ Noë, vt significetur diluuium incœpisse anno sexcentesimo vitæ Noë, mense secundo eius anni: id est, mense secundo post exactum annum sexcentesimum Noë, initium diluuij esse factum. 8

Caietanus.

PERPLACET mihi hæc interpretatio, quod secundum eam plana est & facilis nullisque implicata difficultatibus verborum Mosis constructio. Nam si mensem secundum disiungas à sexcẽtesimo anno vitæ Noë, & ad alium annum, scilicet mundi, contendas referri oportere: negare non potes Mosen obscurè locutum esse, ne dicam, ambiguè, aliò annos & aliò menses referentem, ne verbo quidẽ eius rei varietate indicata: præsertim cùm id sit contra morem & vsum computandi. Cum enim dicimus aliquid esse factum anno tertio & mense secundo alicuius Principis, semper ad idem refertur annus & mensis, id est, vel ad vitam vel ad principatum illius Principis: Vt autem annus referatur ad vitam aut principatum, mensis verò ad annum communem tunc currentem, nouum, insolitum & inauditum est. Nec mirandum cuiquam accidat computari tempora ab ipso Noë: cum ille noui sæculi & renascentis mundi pater fuerit.

TER-

TERTIA DISPVTATIO.

Ex quibus rebus & causis naturalibus factum sit diluuium Noëticum.

9 CVM Moses dixit hoc loco: *Rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ, & cataractæ cœli apertæ sunt, & facta est pluuia super terram quadraginta diebus & quadraginta noctibus*, satis indicauit his verbis duas res naturales, aut solas aut principales fuisse causas diluuij: alteram quidem, ruptionem fontium abyssi magnæ: alteram verò, apertionem cataractarum cœli, vt altera quidem subter, vel in terra vel intra terram fuerit, altera verò suprà, in ipso cœlo fuerit, id est, vel in aëre, vel in astris, vel in vtroque. Continuatio autem pluuiæ per quadraginta dies, non fuit tertia causa diluuij à prioribus duabus diuersa, sed fuit potiùs velut quidam effectus reserationis cataractarum cœli. *Cap. 7. Gene. Vers. 12.*

10 PHILO in lib. 2. de vita Mosis, tres causas attingit Noëtici diluuij vnam maris tumorem & ob id effusionem in terras; alteram, ingens fluminum omnium incrementum: tertiam, longam imbrium continuationem: *Siquidem*, inquit Philo, *maria tumentia, fluuiique, aucti, torrentes simul & perennes, ciuitates cunctas in campestribus regionibus sitas inundauerunt & subuerterunt: quæ autem in editioribus locis habitabantur, continuati imbres nec interdiu, nec noctu intermissi fundiùs subruerunt.* Verùm, vt hoc de causis effectricibus diluuij, quod Moses tanta breuitate perstrinxit, explicatiùs ac dilucidiùs expositum meliùs intelligatur, paulò altiùs repetita disputatione breuiter commemorandum est quid ab Ethnicis philosophis de origine & generatione diluuij proditum sit. *Philo tres causas facit diluuij.* *Quid Ethnici de causis diluuij censerint.*

SENECA libro tertio Natural. quæstionũ, cap. 27. ac duobus sequentibus multa disputat de causis efficientibus diluuium: *Quæritur*, inquit, *cum fatalis dies diluuij venerit, quemadmodum orbis terrarum vndis obruatur. Vtrum Oceani viribus fiat, & externum in nos pelagus exurgat, an crebri sine intermissione imbres & elisa æstate hyems pertinax immensam vim aquarum ruptis nubibus deiiciat, an flumina tellus largiùs fundat, aperiatque fontes nouos: an potiùs vna non sit tanto malo causa, sed omnis ratio consentiat, & simul imbres cadant, & flumina increscant, & maria sedibus suis excita percurrant, & omnia vno agmine ad exitium humani generis incumbant. Ita est: Nihil difficile est naturæ, vtique vbi in finem properat. Ad originem rerum parcè vtitur viribus, dispensatque se incrementis fallentibus: subitò ad ruinam toto impetu venit. Quicquid ex hoc statu & ordine rerum naturæ flexerit, in exitium mortalium satis est. Ergo cum affuerit illa necessitas temporis, multa simul fata causas mouent: nec sine concussione mundi tanta mutatio erit.* *Seneca.*

Quinque causæ effectrices diluuij secundũ Senecam.

POST hæc autem Seneca copiosè disserit de variis causis diluuij, 11
quas in disputatione eius variè dispersas si quis colligere, & ad certum aliquem numerum redigere studuerit, quinque præcipuas diluuij causas ab eo tradi comperiet. Prima causa, est longinqua continuatio densissimorum imbrium. *Primo enim immodici cadunt imbres, & sine vllis solibus triste nubilo cœlum est: nebulaq́, continua ex humida, spissaq́, caligine, nunquam exsiccantibus ventis. Postquam magis magisq́, nimbi ingruunt, & congestæ saculis tabuerunt niues, deuolutus torrens altissimis montibus rapit syluas, & saxa reuolutis remissa compagibus rotat. Vrbes, & implicitos trahit mœnibus suis populos, ruinam, an naufragium quærantur, incertos: adeò simul, & quod opprimeret, & quod mergeret venit.*

ALTERA causa est, nimius fluminum auctus ex crebritate & densitate imbrium. *Flumina enim plus nimio aucta & redundantia, relicto naturali alueo superfluentia terras inundant, & stagnant, & fit quod pulchrè dixit Poëta:*

Ouid. lib. 1. Metamorph.

Exspatiata ruunt per apertos flumina campos.

Tunc immensa vbique terrarum est aquæ altitudo: tantum in summis mõtium iugis vada sunt. Illuc igitur cum liberis & coniugibus fugient homines, actis ante se gregibus, dirempto inter miseros commercio ac transitu: quoniam quicquid submissius est, id vnda compleuit. Editissimis quibusque adhærebunt reliquiæ generis humani, quibus ad extrema perductis, hoc vnum erit solatium, quod transibit in stuporem metus, nec dolor habebit locum. Quippe vim suam dolor perdit in eo qui vltrà sensum mali miser est.

TERTIA causa, supra modum tumescentis maris in terris effusio. Non enim potest torrentium, aut imbrium, aut fluminum iniuria fieri tam grande naufragium: *Vbi instat illa pernicies, fluere assiduos imbres, & non esse modum pluuiis concesserim, & suppressis Aquilonibus nubes & imbres & amnes abundare. Verùm cùm per ista prolusum est, crescunt maria supra solitum, & fluctus vltra extremum tempestatis maximæ vestigium mittunt. Deinde in miram altitudinem erigitur mare, & tuta illa hominum receptacula supergreditur. Nec id aquis arduum est, quoniam æquo terris fastigio ascendunt. Si quis enim excelsa perlibret, maria paria sunt. Sed quèadmodum campos intuentem, quæ paulatim deuexa sunt, fallunt: sic non intelligimus curuaturas maris, & videtur planum quicquid apparet, at illud æquale terris est. Ideoq́, vt effluat, non magna mole se tollet: dum satis est illi vt supra paria veniat leuiter exurgere: nec a littore vbi inferius est, sed à medio, vbi ille cumulus est, defluet.*

QVARTA causa cœlestis est, & in conuentu & coitione omnium siderum, quæ vim habent imbriferam ac diluuiferam, posita est. Berosus sanè qui Belum interpretatus est, certum & conflagrationi orbis, & diluuio tempus assignat, vtriusque ad astra causam referens: *Arsuræ enim terrena censet, quando omnia sydera quæ nunc diuersos agunt cursus in Cancrum conuenient, sic sub eodem posita vestigio, vt recta linea exire per orbes eorum possit: inundationem autem futuram, cùm eadem siderum turba in Capricornum conuenerit. Illic Solstitiũ, hic bruma conficitur.*

QVINTA

QVINTA causa, resolutio terræ magna ex parte in aquam. *Etenim maximam causam, ad se inundandam, terra ipsa præstabit: quam diximus esse mutabilem, & solui in humorem. Incipiet ergo terra putrescere, dehinc laxata ire in humorem, & assidua tabe destuere. Tunc exilient sub montibus flumina, ipsoque impetu quatient. Solum omne aquas reddet, summi scaturient montes: & quemadmodum in morbum transeunt sana, & vlceri vicina consentiunt: ita vt quæque proxima terris fluentibus fuerint, eluentur, stillabunt, & deinde current, & hiante pluribus locis saxo, per fretum salient, & maria inter se component.* Hactenus ex Seneca. Cuius disputationem propriis fermè verbis eius commemorauimus: sed ne longiores essemus, multis quæ ad rem nostram minimè pertinebant, consulto amputatis & circuncisis.

Examinatur opinio Senecæ de causis diluuij.

12 CÆTERVM in hac disputatione Senecæ quædam non sunt improbanda, nonnulla verò reiicienda sunt: Namque illæ quinque causæ effectrices diluuij quæ traduntur à Seneca, nequaquam contemnendæ sunt, nec eas concurrisse ad efficiendum Noëticum diluuium, à ratione fidéque remotum est. Sed alia tria quæ dixit Seneca, nullo modo probanda sunt. Primùm dixit diluuium ex solis causis naturalibus effici, & quidem necessaria quadam & immutabili lege naturæ, à qua certum diluuio tempus fixum sit, quod vbi venerit, necesse sit fieri diluuium. Hoc falsum est. Etenim nec vlla necessitate, sed Dei tantum voluntate, nec solius naturæ potentia, nec nisi supernaturali omnipotentia Dei diluuium potest effici, vt paulò infrà ostendemus. Ait prætetea non modò futurum aliquando diluuium, sed ante hac sæpiùs esse factum, & sæpiùs posthac futurum. Suorum enim Stoicorum disciplinam secutus, opinatur Seneca mundum sæpenumero oriri & interire, longissimis tamen temporum interuallis, & interire quidem alternis vicibus vel incendio vel diluuio.

Stoicorum error de origine mũdi.

SED hoc non tantùm diuinæ Scripturæ contrarium est, neganti plus vno diluuio aut fuisse, aut futurum vnquam: verùm etiam duorum Philosophiæ Principum Platonis & Aristotelis doctrinæ ac decretis planè aduersatur. Illud denique falsum est ab eodem Seneca eo ipso loco proditum, diluuio omnia animalia omnésque homines penitùs deleri, eadémque renascente mundo, per solas causas naturales regenerari. Non enim fert natura, vt perfecta animalia, præsertim autem homines, alia ratione quàm ex causis efficientibus eiusdem speciei, suique similibus parentibus naturaliter procreari queant. Quocirca si diluuio perirent omnia, non possent naturaliter iterum regenerari. Verùm dimittamus Senecam.

Ouidius quid scripserit de causis diluuij.

13 OVIDIVS libro primo Metamorphoseos, etsi nominatim enarrat diluuium Deucalionis quod non fuit generale totius orbis, sed in vna tantum regione Græciæ quæ appellatur Thessalia contigit: ipse tamen descripsit diluuium illud perinde ac si ge-

neralis fuisset eluuio aquarum omnem terrarum orbem, excepto Parnasso monte inundans & obruens. Eius verò diluuij duas principes causas apertis verbis fuisse indicat, immensam vim imbrium, & immoderata fluminum & terrestrium aquarum incrementa. His videtur adiungere tertiam causam, maris supra modum intumescentis effusionem in terras. Et has quidem causas exposuit illis versibus,

Prima causa diluuij ex imbrib.

Pœna placet diuersa, genus mortale sub vndis
Perdere, & ex omni nimbos demittere cœlo,
Fit fragor, & densi funduntur ab æthere nimbi,
Nuntia Iunonis varios induta colores
Concipit Iris aquas, alimentaq́, nubibus affert.
Sternuntur segetes: & deplorata colonis
Vota iacent, longiq́, perit labor irritus anni.
Nec cœlo contenta suo est Iouis ira, sed illum
Cœruleus frater iuuat auxiliaribus vndis.
Conuocat hic amnes, qui postquam tecta tyranni.
Intrauere sui, non est hortamine longo
Nunc, ait, vtendum vires effundite vestras.
Sic opus est.

Altera causa diluuij ex auctu aquarum terrestrium.

Aperite domos ac mole remota
Fluminibus vestris totas immittite habenas.
Iusserat, hi redeunt, ac fontibus ora relaxant,
Et de frenato voluuntur in æquora cursu,
Ipse tridente suo terram percussit, at illa
Intremuit, motuq́, vias patefecit aquarum.
Exspatiata ruunt per apertos flumina campos
Cumq́, satis arbusta simul pecudesq́, virosque,
Tectaq́, cum suis rapiunt penetralia sacris.
Si qua domus mansit, potuitq́, resistere tanto
Indeiecta malo, culmen tamen altior huius
Vnda tegit, pressæq́, latent sub gurgite turres:
Iamq́, mare & tellus nullum discrimen habebant,
Omnia pontus erat, deerant quoque littora ponto.

Significat effusionem maris in terra.

Hæc ab Ethnicis de causis diluuij prodita sunt. Verùm nos ea de re verba Mosis expendamus.

QVARTA

QVARTA DISPVTATIO.

Quænam illa fuerit abyssus magna, cuius fontes dixit Moses fuisse ruptos ad efficiendum diluuium.

Abyssvs Græca vox est, de qua Suidas ita scribit: *Abyssus, ædes fuit Proserpinæ, in qua multũ auri omni ævo intacti seruabatur. Nomẽ ex eo factum est, quòd id aurũ, vulgo non cerneretur, humi absconditũ.* Sacræ litteræ naturã aqueam dicunt abyssum. S. Basilius homilia secũda in Genesim, *Suidas.*

Quid significet vocabulũ Abyssi. *Basilius. Augustin.*

14 *Abyssus*, inquit, *significat copiosam aquam, ad cuius fundum nõ facilè penetrari possit deorsum versus.* Beatus Augustinus super Psalmum quadragesimum primum sic definit: *Abyssus, est profunditas quædam impenetrabilis & incomprehensibilis: & maximè solet dici in aquarum multitudine. Vbi enim altitudo, ibi profunditas est, quæ penetrari vsque ad fundum non potest.* Hebræa vox, *thehom*, qua vtitur hoc loco Moses, propriè significat voraginem siue aquam magnæ profunditatis: Vt illa profunditas aquarum quæ sunt sub terra, videatur hic significari à Mose, vnde per certos meatus terræ profluunt fontes & flumina. Tempore autem diluuij, terra multis & magnis hiatibus disrupta, tanta illinc effluxit vis aquarum, vt vniuersam terram operuerint.

15 Sed quæ sit illa aqua subterranea, quam Moses nominauit abyssum, inquirendum & declarandum est. Vetus fuit opinio, eaque vulgo diu multumque celebrata, de multis terræ hiatibus vnum esse intra terram maximum, perque vniuersam terram traiectum & patentem: quem Homerus & Poëtæ Barathrum & Tartarum appellarunt, & hic esse immensam vim & molem aquæ circa ipsum centrum agitatæ. Nam quia fundamentum & firmamentum quo nitatur ac firmetur ea vis aquæ nullum habet, propterea huc illuc fluctuat & agitatur: qua fluctuatione prout varias in partes incubuerit, variis quoque ex partibus terræ sursum emittit flumina. Atque hic Tartarus origo est & finis omnium aquarum terrestrium, & maris & fluminum & quarumlibet aquarum. Illinc enim amnes effluunt, & rursus illuc peractis cursibus suis tãdem refluunt. Non igitur mare, non Oceanus principiũ est aquarũ, sed Tartarus, ex quo & ipsum mare & Oceanus ortum ducunt. Hanc veterum opinionem commemorat apud Platonem in Phœdone Socrates, & secundum eã nonnulli putant hinc locutum esse Mosen, vt quem illi Tartarum nominarunt, hic appellauerit abyssum. Certè ab ea opinione aut nihil, aut proximè videntur abesse Vatablus & Oleaster hoc loco, & Franciscus Georgius in primo tomo Problematum, problemate 88.

Quid Tartarus apud poetas. *Homerus.* *Plato.* *Vatablus.* *Oleaster.* *Franciscus Georgius.*

Non esse Tartarum originem aquarum. *Aristoteles.*

VERVM quia opinio illa falsa est, nullo modo fit credibile, Mo- 16
sen in tam graui historia abuti voluisse falsa vulgi opinione ad describendum diluuium. Et falsam quidem esse illam opinionem, Aristoteles libro secundo Meteorologicorum argumentatur ad hunc modum: Si omnia flumina, omnésque super terram fluentes aquæ originem trahunt ac profluunt ex Tartaro qui est circa centrum: ergo flumina à centro mundi ascendunt ad superficiem terræ, altitudinem scilicet trium millium & quingentorum milliarium. At contra naturam aquæ est altius origine sua ascendere, nedum in tantam altitudinem suos cursus extollere. Itaque secundum istam opinionem verum esset, inquit Aristoteles, vulgare illud & tritum sermone prouerbium; SVRSVM FLVMINA: quod prouerbium in eos dicitur, qui dicunt faciúntve aliquid, quod quia contra naturam rei est, fieri non potest. Huiusmodi est, Flumina sursum ascendere: nã quia contra naturam fluminum est ascendere; nec id fieri potest, & qui fieri posse opinantur, falsò, ridiculè & absurdè opinantur. Ad diluuium autem Noëticum efficiendum, necesse fuisset aquas non solum ex centro ad superficiem terræ, sed præterea super altissimos terræ montes quindecim cubitis attolli.

Prouerb.

Vtrũ Abyssus aquarũ, sit Oceanus.

ALII putant vocabulo Abyssi Mosen significasse mare, vel Oceanum, sic appellatum, propter immensam eius profunditatem mortalibus inpenetrabilem. Omnino, negari non potest vti sæpenumero diuinam Scripturam, cùm de mari loquitur, nomine abyssi: Id quod perspicere licet ex capite decimoquinto Exodi & Psal. 103. & 106. Prouerbiorũ 8. Ionæ 2. Lucæ 8. Verùm quo modo ex mari, vel Oceano profectum sit diluuium, dupliciter exponitur. Quidam arbitrantur, mare longè maius & altius esse quàm terram: nam licet iuxta littora humilius videatur terris, paulatim tamen intumescens, in tantam surgit altitudinem, vt in medio, celsissimorum terræ montium vertices vel excedat vel adæquet: Dei autem præcepto seu voluntate prohiberi ne terras inundet: sicut non obscurè indicat Iob cap. 38. Dauid Psalmo 103. Salomon Prouerb. 8. Hieremias capite 5. tempore autem diluuij mare permissu Dei, quasi refractis carceribus quibus coërcebatur, effussum esse in terras, etiam montes quoslibet altissimè supergressum. Sed hanc ego interpretationem tribus argumentis possum refellere. Primò quidem falsum est quod isti sumunt, mare esse maius & altius terra. Sed quia hoc multis argumẽtis confutatum à nobis est in primo libro nostrorum Commentariorum in Genesim, cum enarraremus opus tertiæ diei, nihil attinet in præsentia de eo dicere. 17

An effusio maris in terras fecerit diluuium.

DEINDE si mare in terras effusum effecit diluuium, ipsum fuisset causa diluuij non solum principalis, sed etiam vnica & sola: neque opus fuisset præterea reserare cataractas cœli, & pluere per totos quadraginta dies. Siquidẽ mare cùm sit multo altius altissimis quibusque montibus terræ (vt isti putant) sola effusio maris in terras, efficien-

efficiendo diluuio fuisset sufficiens.

AD hoc: Cur Moses causas diluuij effectrices commemorans, nullum de mari, quod secundum istos præcipua diluuij causa fuit, verbum fecit? Dicent illi, mare significatum esse à Mose vocabulo abyssi. Verùm in promptu est hoc refellere. Námque isti volunt, mare immensam aquæ suæ molem exonerans & effundens in terra feciisse diluuium: at Moses ait scissos esse fontes abyssi, & per illas scissuras fontium emanasse ex abysso aquam quæ terras inũdauerit. Denique Rupertus præcisè negat, ex maris inundatione & effusione in terras factum esse diluuium. *Rupert. lib. 1. Commentariorum in Genesim, ca. 34. Eccles. 1.*

18 ALII existimant, eò profectum esse diluuium ex mari, quòd per multos terræ meatus nunc occultos, tunc apertos, plurimum aquæ ex mari redundarit in terras: quemadmodum enim aquæ terrestres desinunt in mare, sic ex mari ortum ducunt: vt scriptum est in exordio Ecclesiastæ. Et hoc indicare videtur B. Hieronymus in Quæstionibus in Genesim, & Rupertus libro quarto Commentariorum in Genesim, capite vigesimo. *Hieronymus. Ruperius.*

19 CAIETANVS autem explanans verba illa Mosis de scissis fontibus abyssi, & reseratis cataractis cœli, scribit, vtrumque non propriè sed metaphoricè dictum à Mose. *Metaphoricus est*, inquit, *sermo vtrobique: describitur enim ex parte terræ eruptio aquarum, tanquam si amplissima aquarum multitudo occultata in terra detineretur, paruis meatibus fontium non permittentibus illam exire: Secundum hanc enim metaphoram describuntur scissi fontes omnes amplissimæ abyssi, vt sic per scissos meatus ingens copia aquarum erumperet. Et similiter ex parte cœli describuntur aquæ tanquam detentæ clausstris fenestrarum, & apertis fenestris præcipites ruisse: quorum neutrum est verum secundum proprietatem, sed tantum secundum similitudinem. Significatur enim, tam ex parte cœli quàm terræ concurrisse duo ad faciendum diluuium: alterum, vt causam secundam, alterum, vt actionem eius causæ. Ex parte quidem terræ describitur abyssus magna vt causa, in qua intelligitur causa proxima generatiua fluminum & fontium in terris existens. Actio autem describitur tantus effluxus, vt fuerit ad similitudinem scissorum meatuum immẽsæ aquæ. Vbi nota, quod non dicitur, Ruptæ sunt viæ abyssi, sed, Rupti sunt fontes: ad significandum: non esse scissas vias Oceani ad eluendam terram, sed esse scissos fontes aquarum dulcium, fluminum videlicet, stagnorum, & huiusmodi.* Sic Caietanus. *Caietanus in cap. 7. Genes.*

Quid hoc loco significet Abyssus secundum Auctorem.

20 EGO CREDIDERIM, vocabulo Abyssi hoc loco significari subterraneas cauernas, præcipuè amplissimas & profundissimas. Vt positum hic fuerit singulare pro plurali, vt aliàs frequenter in sacris literris. Cauernas dico plenas aquarum vel stantium vel fluentium: quas aquas illæ accipiunt aut ex mari per occultos meatus, vel ipsæ generant intra se, vapores quos intra se continent plurimos, frigore suo densatos ac refrigeratos in aquam vertentes, perenni eiusmodi vaporum & aquarum commutatione: qualem esse fontium & fluminum originem sensit Aristoteles. In terra igitur vt supra & extra ita subter

Aristoteles in secundo Meteororum.

subter & intra lacus & flumina & maria esse, intimis terræ visceribus conclusa, non est dubitandum: hoc enim à veridicis cosmographis & historicis proditum est, & manifestis compertum indiciis, præsertim autem argumento terræ motus, quo quassata terra & latissimè dehiscens, sæpè tantam aquarum vim euomuit, vt vbi prius non fuerant, noui fontes, flumina, & lacus existerent. Hæc subterranea aqua vel non exit supra terram, vel per exiguos tantùm fontes, & tenues meatus: tẽpore autem diluuij & prioribus meatibus multum dilatatis, nouisque factis, & terra multifariam in vastissimos hiatus discissa, immensa vis aquarum ad obruendam terram erupit. Atque hoc esse reor quod dixit Moses, fontes abyssi magnæ ruptos esse ad efficiendum diluuium.

QVINTA DISPVTATIO.

Quæ fuerint illæ cœli cataractæ, quas Moses ait apertas esse ad efficiendum diluuium.

Cataracta quid Græcè significet.

21 SIquis huius Græcæ vocis, cataracta, omnem significationem vsumque, tam proprium quàm metaphoricum, animo comprehendat atque perpendat, ea voce significari cõperiet, id quod magna vi & impetu vel aliquid aliud deorsum deiicit, vel ipsummet ruit ac præcipitatur deorsum: nam & loca edita ac prærupta è quibus aquæ magno sonitu & fragore ruunt deorsum, & ipsæ aquæ per ea loca ruentes ac præcipitantes, vocabulo cataractarum, appellari solent. Et locis quidem id nominis sæpe attribui, multa sunt exempla: illud celebre de cataractis Nili, de quibus Plinius: *Postremò*, inquit, *Nilus inclusus montibus, nec alibi torrentior, vectus aquis properantibus ad locum Æthiopum, qui Catadupi vocantur, nouissimo cataractæ inter occurrantes scopulos nõ fluere immenso fragore creditur, sed ruere.* Strabo de eodem Nilo loquens: *Paulo supra Elephantinam*, ait, *est paruus cataractes, in quo scapharij spectaculum quoddam principibus exibent. Cataractes est ad mediũ fere flumen, petrosum quoddam supercilium in superiore parte planum, vt flumen recipere possit, desinens vero in præcipitium, ex quo aqua præcipitatur. Vtrinque secus terram alueus est qui facilè adnauigari potest. Hæc itaque adnauigantes defluunt in cataractem, & cum scaphis in præcipitium detruduntur, & ipsi & scaphæ illæsi.*

Plin. lib. cap. 9.

Strabo lib. 5. 17. Geograph.

SVIDAS *Cataractæ*, inquit, *rupes sunt in Istro flumine montis instar, quàm latus is est, sub aqua enatæ: in quas fluuius incidẽs, maximo strepitu regurgitat, & in rupibus morãs easque superãs, vortices & æstus & charybdes in orbẽ agitato fluxu efficit. Denique fluuius illis locis non multũ freto Siculo dissimilis est.* Quod autẽ ipsa etiã aqua magno impetu deorsum ruẽs, cataractæ nomen habeat, eo patet, quod quidã Pãphiliæ fluuius quia se præ-

præcipitat, cataractes sit appellatus, vt scribit Mela. De quo flumine Strabo ita loquitur: *Posteà est is qui cataractes appellatur amnis multus & torrentis more vehemens, ex alta petra ruens, adeo vt longissimè strepitus exaudiatur.* Quin etiam portas ex funibus vel catenis pendentes, quę attolli & demitti possunt, cuiusmodi in vrbium portis videmus ad subitam hostium irruptionem propulsandam accommodatus, Liuius cataractas appellauit.

Pompo. Mela lib. 1. cap. 14. Strabo li. 14. Liuius lib. 7. belli Punici.

22 ATQVE hæc est significatio & vsus apud bonos scriptores illius vocabuli cataracta. Secundum hanc igitur significationem illorum verborum Mosis: *Cataractæ cœli apertæ sunt*, hæc videtur esse sententia: Mediam regionem aëris, in qua ex densatis refrigeratisq; nubibus generantur imbres & in terram cadunt, hanc dico mediam regionem aëris, Deum tempore diluuij quasi discidisse & aperuisse, vt non per partes, sicut aliàs fieri solet, nec modicè ac parcè, sed incredibili copia & horrifico sonitu ac fragore immensam vim aquarum in terras profunderet: vnde generale totius orbis diluuium existeret. Ergo vocabulum *cœli*, hoc loco, non astriferum cœlum, sed aëreum significat. Et vocabulum *cataractarum* significat, vel mediam regionem aëris multis locis velut discissam ac patefactam, vel ipsas nubes quæ imbres fundunt. Consentaneum enim est credere, diluuij tempore fuisse mediam illam regionem aëris infinitis vaporibus dẽsissimisque nubibus oppletam: ad significandam autem maximam aquarum effusionem, vsus est Moses oratione metaphorica & hyperbolica, dicens omnem illam regionem aëris fuisse quasi apertam, vt omnem quam continebat aquam deorsum profunderet.

23 CÆTERVM scire conuenit pro Græca voce *Cataractæ*, legi hoc loco, Hebraicè (*arubbah*,) quæ vox significat fistulas vel fenestras. Quo planiùs autem intelligatur quid significare voluerit Moses dicens, Deum aperuisse fenestras cœli, disquirendum est de quo cœlo loquatur Moses, de cœlo ne astrifero, an de aëreo. Non enim defuerunt aliqui, tum recentiorum, tum veterum qui putauerint & scriptis prodiderint, Mosen hic loqui de cœlo astrifero, & de aquis quæ super firmamentum sunt, quas aiunt aperto illo cœlo, velut per fistulas siue fenestras in eo factas ad efficiendum diluuium fuisse in terram profusas. Audi Eugubinum nostri sæculi scriptorem: *Verisimile est, diluuij tempore cœlum multis locis patuisse, aquarumq; vasta flumina inde maximo fragore delapsa esse. Inter aquas enim positum esse firmamentum, traditur in sacris literis, in quibus etiam super cœlestes aquæ celebrantur. Cum igitur etiam supra cœlum sint aquæ, quæ à nonnullis cœlum chrystallinum vocantur, has credendum est patefacto cœlo horribiliter erupisse, breuiq; totum orbem inundasse: nam his quoque aquis erat opus ad efficiendum generale diluuium. Alioqui si imbribus tantùm res acta esset, non modò quadraginta dierum & noctium pluuia, sed nec quadraginta quidem annorum tanto diluuio efficiendo satis fuisset.* Sic Eugubinus. Cui assensus quoque Oleaster: *Non aliter possum*, inquit, *quàm vt litera habet intelligere.* Supponit enim

Quod nam sit illud cœlum, cuius cataractæ vel fenestræ apertę sunt ad efficiendum diluuium.

Augustinus. Eugubinus in Annotat. in Genesim.

Oleaster super 7. ca. Gen.

Basilius. Chrysostomus.

veras & elementares aquas super firmamentum esse, vt tam Basilius quàm Chrysostomus sentiunt. Non igitur mirum, si Deus fenestras in firmamento ruperit vt aquæ illæ descenderent, neque ego hic locum esse metaphoris puto. Quare taxandi sunt, qui potiùs volunt sacram scripturam philosophiæ legibus subdere, quàm vt magis deceat philosophiam tanquam ancillam illi deseruire.

Tostatus.

TOSTATVS quoque qui superiore sæculo floruit, hanc ipsam 24
opinionem attribuit cuidam doctori solenni. Nam explanans verba illa Mosis: *Cataractæ cœli apertæ sunt.* *Quidam*, inquit, *doctor solennis dixit quod cœlum stellarum & omnes inferiores orbes aperti sunt, & magna pars aquarum supercœlestium, id est, chrystallinarum, decidit in terram, vnde factum sit diluuium. Sed hoc non habet saltem aliquam apparentiam, quia aquæ illæ crystallinæ non sunt de specie aquarum elementarium, non enim sunt fluxibiles sed velut congelatæ & solidæ, & idcirco non possunt suffocare vel cruciare homines, cum non habeant aliquam de qualitatibus actiuis & passiuis, quæ sunt instrumenta eiusmodi actionum. Adde quod cum illæ aquæ sint ex natura cœlesti, nec dicantur aquæ nisi propter quandam similitudinem. Si illæ defluxissent in terras, plurimùm sanè periisset de veritate substantiæ cœlestis.* Hoc fermè modo Tostatus. Cæterùm longè antiquiorem

Beda lib. de Natura rerũ.

fuisse illam sententiam, ex eo liquet, quod eius meminit Beda scribens quibusdam esse visum, aquas supra cœlum ad eum finem & vsum fuisse à Deo positas, vt earum immensa copia è cœlis præcipitata in terras, generale totius orbis diluuium, quod aliquando Dei voluntate ac decreto erat futurum, effici posset.

Non fuisse apertũ cœlũ astriferum.

SED eam opinionem ab omni ratione veróque remotissimam 25
esse, duobus argumentis ostendi potest. Etenim vt aquæ illæ defluerent in terram, necesse fuisset octo cœlos, id est, septem planetarum & octauum inerrantium syderum, super quod isti credunt aquas illas esse locatas, disrumpi, vt illis aquis descensus in terram pateret, & rursus eosdem omnes cœlos occludi & redintegrari, quod valdè alienum est incorruptibili naturæ cœli. Deinde aut tota illa aqua defluxisset in terras, quare locus cœlestis quem antea implebat, totus remansisset vacuus: aut pars tantùm illius aquæ defluxisset, reliqua igitur aqua quæ remansisset, frustra & superuacanea fuisset, cùm nullo

Gen. 9.

tempore amplius futurum sit diluuium, sicut Deus promisit. Ex his quæ dicta sunt, apparet, cùm Moses dixit fenestras cœli esse apertas, eum non esse locutum de cœlo astrifero: relinquitur igitur locutum esse eum de cœlo aëreo. Sed qua ratione dictum eius accipiendum & interpretandum sit, deinceps exponamus.

Quomodo intelligendũ sit apertas esse cæli cataractas.

MOSES, cùm dixit, apertas esse fenestras cœli, vsum esse sermone 26
metaphorico & hyperbolico, minimè dubitandum est: neque enim vlla sunt in cœlo vel sidereo, vel aëreo fenestræ quæ aperiri & claudi possint: sed Moses ita loquens, haud dubiè accómodauit orationem ad communẽ sensum & opinionẽ hominum imaginantium & existimantium in cœlo siue in superis aëris regionibus immẽsam aquarum

rum vim contineri, quam Deus quando vult & quantum vult, vel emittit, vel retinet, nimiaq; retentione earum, terras siccitate, contrà verò nimia profusione, diluuio vastat ac perdit. Hoc ipsum spectans Iob de Deo dixit: *Qui ligat aquas in nubibus suis, vt non erumpant pariter deorsum. Si continuerit aquas, omnia siccabuntur: si emiserit eas, subuertent terram.* Quo fit, vt cùm magna est imbrium penuria, dicatur cœlum esse clausum: rursus, cùm redditur imbrium abundantia, dicatur esse apertum. Et hoc frequens est in sacris literis. *Iob 12. & 26.*

Vocabulũ Cataractæ pro abundantia bonorum vel malorum.

QVIN etiam cùm diuina scriptura significare vult Deum hominibus vel dedisse, vel daturum magnam aliquorum bonorum vel malorum copiam dicere solet Deum aperuisse, vel aperturum cataractas cœli, ad significandam largissimam illorum bonorum vel ma-
27 lorum effusionem. Legimus cùm Eliseus prædixisset fore, vt postridiè modius similæ vno statere væniret, & duo modij hordei statere vno, respondisse vnum de ducibus regis Israel minimè credentem Eliseo: *Si Dominus fecerit etiam cataractas in cœlo, nunquid poterit esse quod loqueris?* Legimus item apud Malachiam, Deum ingentem bonorum abundantiam Iudæis promittentem, sic esse locutum: *Si non aperuero vobis cataractas cœli, & effundero vobis benedictionem vsque ad abundantiam.* Accipitur quoque interdum malam in partem vocabulum Cataracta, velut in Psal. 41. *Abyssus*, inquit, *abyssum inuocat in voce cataractarum tuarum.* Id est, calamitas, qua velut abysso & voragine profundissima vrgeor & absorbeor, continuò alteram abyssum calamitatum velut aduocat & attrahit, & hæc aliam, ita vt nullus mearum calamitatum sit finis, nullaq; meorum dolorum & cruciatuum intermissio, dum tu Domine sic me malis & calamitatibus obruis vt soles nonnunquam immensam vim aquarum velut apertis cœli fenestris horrifico sonitu ac fragore in terras præcipitare. Apparet igitur apertionem fenestrarum cœli ad pluendum tempore diluuij, per metaphoram significare immensam vim imbrium horribili sonitu & impetu in terras ruentium. *Malach. 3.* *Locus Psalmi 41.*

Chrysost hom. 25. in Genes.

SIMILITER intellexit hunc locum Chrysostomus: *Vide*, inquit, *quanta orationis temperatione vtitur hic diuina scriptura. Omnia enim iuxtà consuetudinem humanam loquitur: non quod cataractæ & fenestræ sint in cœlo, sed quasi diceret: Præcepit tantùm Dominus, & statim aquarum natura man-*
28 *dato Conditoris obediuit, & vt confluxit, totum orbem inundauit.* Similia scribit Rupertus quod ait: *Cataractæ cœli apertæ sunt.*, *accipiendum est* (inquit Rupertus) *per hyperbolem, & sic esse dictum, ad insinuandam inundationis magnitudinem, quæ tanta fuit, vt firmamentum inter aquas cœlestes & terrestres à Deo positum, dissipatum esse videretur secundum vulgi opinionem. Dicimus quidem cataractas cœli, occultas esse vias, per quas de cœlo vtique aëreo pluuia descendit. Verùm hoc dicendo vulgi magis more quàm scripturarum sensu loquimur. Neque enim solidum quid, aut durum est cœlum, vt rectè possit intelligi fenestris in modum parietis interciſum, quibus apertis aquæ fundantur deorsum, quæ eisdem clausis continebantur sursum.* Sic Rupertus. *Rupert. lib. 4. Comment. in Genes. ca. 20.*

Tropologia huius loci. *Ambros. lib. de Noë, & Arca, ca. 14.*

SED concludamus hanc de cœli cataractis disputationem adiecto morali huius loci intellectu & tractatu qui est apud Ambrosium: 29
Et rupti sunt, inquit, *omnes fontes abyssi, cataractæ cœli apertæ sunt. Vim diluuij conuenienter scriptura expressit, dicens cœlum & terram pariter esse commota: è quibus elementis constat huius mundi omne principium. Vndique ergo influentibus aquarum molibus conclusum genus hominum perurgetur. Hæc secundum litteram. Quod autem ad altiorem pertinet sensum, cœli symbolo mens humana significatur: terræ autem appellatione, corpus & sensus. Magna igitur naufragia, quando mentis pariter & corporis sensuumq; omnium turbo & procella miscentur. Diligenter dicta pensemus; plerumque fraus mentis & dolus suum exercent venenum, sed tamen sobrietas cõporis & continentia obũbrant mentis improbitatem.*

FREQVENTER *incerto fidei atque opinionis suæ mens lubrica est, sed tamen caro delicijs & luxuriæ non vacat, vt frugalitas errorem mentis excuset: sicut multi sunt hæreticorum, qui prætendere volunt corporis continentiam, vt assertionis suæ fidem testimonio suæ carnis acquirant: & si sensu lubrici, tamen quo minus turpes, aliquantò excusabiliores habentur. Cum autem venena mentis & contagia corporeæ obscœnitatis sensum omnem vigoremq; confundunt, atque animus incerto lubricus motu: malitiæ fœdus atramento, crudelitatis furore succensus, etiam corporalibus flagitijs incitatur, auarus quoque affectus impatiens mediocrium facultatum, luxuriæ cupiditate effundendique libidine præcipitatur in facinus appetendæ salutis alienæ: tunc magnum est diluuium omnibus pariter ingruentibus passionibus: tunc se insipientia, iniustitia, temeritas, improbitas, perfidia, de superiori parte tanquam cataractæ mentis videntur effundere. Inde erumpunt de corporis fonte terreni libido, temulentia, luxuria, postremò diuersorum criminum prolapsiones, quæ penitùs & corporis robur & vigorem mentis effeminant.* Hæc Ambrosius.

SEXTA DISPVTATIO.

De pluuia quadraginta dierum, ex qua præcipuè factum est diluuium.

Genes. 7. Vers. 12. Facta est, *inquit Moses*, pluuia super terram quadraginta diebus & quadraginta noctibus.

Caietanus. ECCE tibi cur Moses dixerit apertas fuisse cataractas cœli: nempe vt indicaret, immensam vim aquarum è cœlo profusam esse in terras: id quod manifestè declarat continua & densissima quadraginta dierum pluuia. Nec malè hoc loco monet Caietanus, quod dictum est à Mose de pluuia quadraginta dierum, idem esse intelligẽdum de eruptione aquarum super terras ex fontibus abyssi: pari enim tempore & ex

& ex cœlo defluxit, & ex terra scaturiuit, & erupit aqua.

30 SED ex his verbis existunt quatuor dubitationes. Prima: Cur distinctè nominauit Moses dies ac noctes: satis enim fuisset dicere, *quadraginta diebus*. An ita locutus est, ne, si præcisè dixisset quadraginta dies, aliquis fortasse putaret fuisse illos dies artificiales, & interdiu quidem pluisse, nó autem noctu? Dixit igitur dies & noctes, vt significaret diem naturalẽ, qui vigintiquatuor horis constat, & illam pluuiam continenter tam die, quàm nocte, factam esse. Verùm quia & alibi sæpè in scriptura, & hoc ipso capite paulò infrà, nomen diei præcisè ponitur ad significandum diem naturalem, non sine probabilitate dici posset, hanc distinctam commemorationem dierum & noctium interdum vsurpari in sacris litteris, vbi aliquid perquàm insigne & admirabile traditur: idque fieri propter emphasim, ad maiorem scilicet tum rei quæ narratur exaggerationem, tum legẽtium & audientium admirationem. Exempli causa: super humanam potestatem & fidem est, aliquem mortalium nullo cibo potuque per quadraginta dies esse vsum. hoc tamen cùm diuina Scriptura narrat de Mose, de Elia, de Domino nostro Saluatore, dicit eos ieiunasse quadraginta diebus & quadraginta noctibus. Similiter igitur quia permirum erat totos quadraginta dies continenter pluisse, idcirco Moses Emphaticos dixit, pluisse quadraginta dies & quadraginta noctes.

QVATVOR DVBITATIONES.

Cur distincte nominauit Moses dies & noctes?

Deuter. 9. 3 Reg. 19. Matth. 4.

31 ALTERA dubitatio. Vnde Noë perspectum & cognitũ habuit, transisse quadraginta illos dies & quadraginta noctes, dum facta est illa pluuia? siquidem inclusus in Arcam, nec præsentiam, nec absentiam Solis videre poterat, nec, si extra Arcam illo tempore fuisset, cœlo omni ex parte densissimis vaporibus obducto & quasi obcœcato, Solẽ videre potuisset. An id cognouit Noë, aut Moses qui hanc historiam scripsit, singulari aliqua reuelatione Dei? An habuit Noë intra Arcam horologium aliquod, quod suo motu & sonitu omnes & singulas diei & noctis horas indicaret?

Secunda dubitatio vnde cognouit Noë trãsisse illos quadraginta dies.

Tertia dubitatio Vnde fuerit tanta vaporũ suppeditatio è quibus generaretur pluuia. 40. dierum.

32 TERTIA dubitatio. Vnde tanta fuerit vaporum è quibus generaretur pluuia quadraginta dierũ, suppeditatio? An existimare conuenit, eo tempore plurimum terræ tenuatum & resolutum esse in vapores aqueos, & omnes vapores qui erant in aëre, tunc commutatos esse in aquã? Nec hoc tantũ: sed præterea credibile fit magnã partem aëris in pluuialem aquã cõmutatam esse: nam cùm diluuium totam terram tam altè operuerit, vt altissimos montes quindecim cubitis excesserit, credendum est, aërem qui prius obsidebat totum illud spatium circum terram, quod posteà completum est aquis, fuisse versum in aquam.

4. Dubitatio. Vtra fuerit efficacior diluuij causa, terestris ne & marina aqua, an cælestis siue pluuialis.

33 QVARTA dubitatio. Vtra fuerit principalior causa diluuij, aqua ne erũpens ex fontibus abyssi, vel quæ effusa est ex mari; an pluuia quæ per quadraginta dies è cœlo defluxit? Equidẽ crediderim, principẽ diluuij causam fuisse in pluuia quadraginta dierũ. Neque enim

aqua vel ex ſubterraneis locis exiliens, vel per terram fluens, vel ex mari æſtuante terram inundans, in tantum excreſcere & extumeſcere, & ad tantam vſque altitudinem aſcendere potuit, vt quindecim cubitis omnium montium vertices tranſcenderet: cùm altitudo illa longiſſimo interuallo maior eſſet origine omnium aquarum, terreſtrium, & quantocunque tumore & exaggeratione maris. Exceſſus igitur ille diluuij ſuper omnes montes, non aliundè quàm ex cœleſti pluuia accidere potuit: quippe huius origo, altior erat eo loco, ad quem peruenit diluuium. Altitudo quippe diluuij, etſi permagna fuit, infra tamen fuit mediam regionem aëris vbi pluuia generatur.

Morale documentum.

NEC illa pluuiæ in quadraginta dies productio & extenſio, non 34
illuſtre tulit argumẽtum diuinæ longanimitatis ac benignitatis, tam lenta vindictæ & exitij dilatione homines illos ad pœnitentiam expectantis atque incitantis. Audi Chryſoſtomũ. *Iam*, inquit, *quod quadraginta diebus inductum eſt diluuium, & iſtud ipſum bonitatis maximæ genus eſt. Volebat enim propter magnam miſericordiã etiam aliquos ex eis caſtigatos generalem illam internecionem effugere, cum viderent ante oculos ſuos perire proximos ſuos & imminere ſibi cõmunem interitum. Veriſimile enim eſt, primo die diluuij bonam aliquam partem hominũ periiſſe, & ſecũdo die aliam, & ſimiliter die tertio & quarto & reliquis, atque ita in quadraginta dies produxit, vt omnem defenſionis prætextum illis adimeret. Nam ſi voluiſſet atque imperaſſet, vno momento potuiſſet omnia perdere diluuio: ſed pro ſua miſericordia, tanta dierum productione vſus eſt.* Sic B. Chryſoſtomus.

Chryſ. homil. 25. in Geneſ.

Sapiẽtiæ 12.

ITAQVE, quod in ſacris literis proditum eſt de Chananææ regionis habitatoribus, quibus expulſis, eam regionem Deus Hebræis dedit; idem in eos, qui diluuio interierunt, veriſimè dici poteſt. Sic autem in libro ſapientiæ ſcriptum eſt: *Non quia impotens eras in bello ſubijcere impios iuſtis, beſtiis ſæuis, aut verbo duro ſimul exterminare: ſed partibus iudicans dabas locum pœnitentiæ, non ignorans quia nequam eſt natio eorum, & naturalis malitia ipſorum, & quoniam non poterat mutari cogitatio illorum in perpetuum: & veniam dabas peccatis illorum. Docuiſti autem populum tuum per talia opera, quoniam oportet iuſtum eſſe & humanum, & bonæ ſpei feciſti filios tuos: quoniam iudicans das locum in peccatis pœnitentiæ. Si enim inimicos ſeruorum tuorum, vt debitos morti cum tanta attentione cruciaſti dans tempus & locum per quæ poſſint mutari à malitia, &c.*

SEP

SEPTIMA DISPVTATIO.

Quid ſibi vult illud quod dixit Moſes, In articulo diei illius, Noë ingreſſum eſſe in Arcam? *Geneſ. cap. 7. VERS. 13.*

35 VERBA hæc Moſis non facilem habent intellectum, propter obſcuram illius vocabuli, (*articulus*) notionem: nam quid ſignificet hoc loco articulus diei, non cuilibet notum eſt. Lyranus ait, articulum ſignificare rem diſtinctam & manifeſtam, & hic ſignificare tẽpus diei clarum & conſpicuum omnibus. Vt ſenſus ſit: Iuſſu Dei Noë ingreſſum eſſe in arcam die clara, vt alij videntes eum tam fidenter ingredi, intelligerent diuina protectione cuſtoditi eum ab his qui decreuerant per inſidias eum interimere; & ſic eum ingreſſu in arcam prohiberi. Sed hanc interpretationem Toſtatus non probat; ratus ipſe, vocabulo articuli ſignificari rem quãdam paruam & diſtinctam, & hoc loco denotari ea voce paruam temporis partem qua nox à die ſecernitur: & hanc eſſe diluculum ſeu auroram. Hanc igitur eſſe illorum verborum ſententiam: Noë iuſſu Dei in ipſa aurora ingreſſum eſſe in arcam. Et huius interpretationis Toſtatus auctores laudat duos Rabbinorum doctiſſimos, Abraam & Auen-Eſram.

Lyranus in c. 7. Geneſeos.

Toſtatus in c. 7. Geneſeos.

36 EGO apud Latinos ſcriptores varias eius vocis ſignificationes in vſu eſſe animaduerto. Propriè articulus apud Philoſophos & Medicos ponitur pro iunctura ſiue nodo mẽbri corporis: Illud enim quo vnum membrum ab alio diſcretum eſt, & cum eo nihilominus cohæreſcit articulus dicitur. Per metaphoram, in vite dicuntur articuli, nodi è quibus gemma erumpit. Plinius item in calce operis ſui, articulos montium appellaſſe videtur colliculos & cliuos molliter ſurgentes. Ouidius autem libro ſecundo de Ponto dixit ſupputare articulis, pro, ſupputare digitis, Auctor ad Herennium libro quarto, articulum nominauit membrum periodi, quod à Græcis, κῶλον appellatur, & apud Grammaticos articuli dicuntur, qui in declinandis nominibus diſcernendi generis cauſa præponuntur, vti ſunt, hic, hæc, hoc. Denique ponitur ſæpè pro momento quodã & tempeſtiuo opportunoque agendi aliquid tempore. Vnde Cicero pro Quinctio: *Vt hominem*, inquit, *ſuis conditionibus in ipſo articulo temporis aſtringeret.* Et B. Hieronymus in epiſtola ad Iulianum: *Filius meus*, ait, *frater tuus Auſonius in ipſo iam profectionis articulo, atque in puncto temporis vacuum ſe redire arbitratus eſt*, &c. Ergo Latinis articulus temporis ſignificat punctum, & quaſi extremitatem temporis, vel id quod in tempore ad agendum quippiam eſt maximè opportunum, maximéque eligendum. Noë igitur ingreſſus dicitur in arcam in articulo illius diei, id eſt, certo aliquo tempore illius diei ad ingrediendum opportuniſſimo maximéque idoneo.

Latinæ vocis, articulus, variæ acceptiones.

Plinius.

Ouidius.

Auctor ad Herennium.

Tullius.

Hieronymus

SED

SED enim pro vocabulo illo, *articulus*, Hebraicè est, *hesèm*, à verbo 37
hasàm, quod significat roborare. Vt ad verbum significetur (sicut exponit Oleaster) Noë ingressum esse in robore illius diei, id est, inter mane & vespere, & prope meridiem: tunc enim lux maior & robustior est. Quanquam fatetur ipse, hic non aliud significari, quàm eodem illo die ingressum esse Noë, sic enim verterunt Septuaginta, sic ex Hebreo ad verbum Pagninus & alij trāstulerunt. Caietanus legit iuxta Hebraicam veritatem: *In proprietate istius diei:* & ad hūc modum explanat: Illud pronomen, *istius*, demōstrat diem ante dictum; id est, pridie illius diei quo factum est diluuiū, qui fuit decimus sextus dies illius mensis, nam die decimo septimo incœpit diluuium. Quod autem dicitur, *in proprietate illius diei:* significat quod illo solo die ingressus sit, non autem in illo, & in aliis diebus: quasi eo die ipse ingressus esset, antecedentibus verò diebus familiam suam præmiserit.

Oleaster.

Caietanus.

Quo die ingressus Noe sit in Arcā.

VERVM Ex narratione Mosis quæstio existit, quo die reuera 38
Noë sit ingressus in Arcam. Tres enim super hoc video esse opiniones. Vna est Caietani, qui, (vt proximè ante commemorauimus) ingressum esse eum putat decimo sexto die mensis, pridie scilicet eius diei, quo cœptum fieri est diluuium. Sed hæc opinio nullam ex sacris litteris, vel ex aliqua probabili coniectura fidem habet, sed proprio tantum Caietani sensu & arbitrio nititur.

Caietanus

ALTERA est opinio, ingressum esse Noë in Arcam eodem ipso die quo cœpit diluuiū: sicut videtur hic satis apertè significari. Nam cùm dixisset Moses, septimo decimo die mensis secundi cœptum esse diluuium, subiunxit: *In articulo diei illius ingressus est Noë*, Idem videtur sensisse Chrysostomus. *Quando*, inquit, *cœpit diluuium, tunc secūdum præceptum Domini, intrauit Noë in Arcā cum suis, & cum animalibus.* Eiusdem sententiæ est Tostatus. Moses autem paulò supra dixit, septem diebus ante principium diluuij Noë ingressum esse in Arcā: id nempe narrans per anticipationem hoc est prius commemorans, quod posterius factum est.

Chrysostom. homilia 25. in Genesim.

Tostatus.

TERTIA opinio est, ingressum esse Noë septem diebus ante diluuium, hoc est decimo die illius mensis secundi. Hoc enim videtur perspicuè indicare Moses, narrans in exordio septimi capitis Deum Noë dixisse: *Ingredere tu, & omnis domus tua in Arcā: adhuc enim & post septem dies ego pluam super terram, &c.* & paulò infra: *Ingressus est*, inquit, *Noë in Arcam: cúmque transissent septem dies, aquæ diluuij inundauerunt super terram*: Et hæc sententia placuit B. Ambrosio: quam ille disertis verbis explicat & illustrat in libro de Noë & Arca, capite decimo tertio. Ergo, quod hic dicitur: *In articulo illius diei*, accipiendum est quasi dictum per recapitulationem; & referri oportet non ad diem quo incœpit diluuium, sed ad eum diem, quo ingressus fuerat Noë, qui fuerat septimus ante initiū diluuij, vt supra dixerat Moses. Vel si illud: *In articulo eius diei*, referatur ad diem diluuij, verbum illud: *Ingressus est*, præteriti temporis, interpretandum est, vt quidam censent, per ver-

Ambros.

verbum præteriti pluſquamperfecti, *Ingressus fuerat*. Vt sit hic sensus: In principio eius diei quo cœpit diluuium iam ante per septem dies ingressus fuerat Noë. Mihi prima opinio nihil probabilitatis habere videtur: reliquas probabiles iudico; ita tamen, vt tertiam præferam. cur autem Noë septem dies ante diluuium ingressus fuerit in Arcam supra in exordio primæ disputationis tres causæ sunt expositæ. *Vatablus.*

OCTAVA DISPVTATIO.

Quid sit illud: quod ait Moses. Et inclusit eum Dominus deforis.

37 SIGNIFICATVR his verbis, ostium Arcæ fuisse à Deo extrinsecus clausum: hoc enim clauso, erat Noë planè inclusus in Arcam. Sic enim ostium Arcæ designatum & fabricatum fuerat, vt non ab his qui intra Arcā erant, sed extrinsecus ab aliis aperiri, & claudi posset. Quod propterea factum est, vt melius clauderetur ostium, eoque bitumine extrinsecus oblito, omnibusque rimis occlusis aduersus penetrabilem tantæ ac tam diuturnæ aquarum eluuionis humorem munitior esset ac tutior Arca.

Ac licet ostium clausum sit ministerio & opera Angelorum: dicitur tamen clausum à Deo, quia singulari quodam mandato Dei clausum est ab Angelis; & quo indicaretur præcipua quædam, & eximiæ plena beneuolentiæ cura quam Deus ipsius Noë protegendi & ab illo diluuij exitio seruandi gerebat. Quamobrem Chaldaicè pro eo quod nos habemus: *Et inclusit eum Dominus deforis*: Sic est ad verbum: *Et protexit eum Dominus verbo suo.* At vero Hebraicè hoc loco est: *Clausit super eum Dominus* vt vertit Pagninus; vel vt legit Caietanus, *Clausit pro eo Dominus.* Nam quia intra Arcam cōstitutus Noë, ostium eius claudere non poterat, idcirco Dominus pro eo, id est, supplens vicem eius, clausit ostium. Alij legunt: *Clausit post eum* & in his omnibus versionibus intelligi debet vocabulum ostij. Græca hanc reddunt sententiam: *Et clausit Dominus Arcam deforis eius.* quanquam aliqui non legant illud, *eius* sed præcisè tantùm, *deforis*, vel vt legit Ambrosius *aforis. Clausit*, inquit, Ambrosius *Dominus aforis Arcam. Claudenda enim erat, & tuto sepienda munimine, ne eam uaga diluij fluenta penetrarent. Altioris quoque sensus non incongrua interpretatio est, si corpus humanum (quod Arca illa figuratum est) septum corio, dicamus à frigore æstuque defendi, quod artifex Deus ad omnium membrorum protectionem naturalibus vestiuit exuuiis, & quodam circumfuso induit operimento, vt neque frigore congelascat, nec æstiuo calore soluatur.* Sic Ambrosius.

Pagninus Caietanus.

Ambros. li. de Noe & Arca cap. 15.

40 CHRYSOSTOMVS verò super ea ipsa verba: *Animaduerte*, in-

Chrysost. homil. 25. in Genesim.

quit, *etiam hoc loco diuinæ Scripturæ ad nostram infirmitatem accommodationem. Clausit*, inquit, *Dominus arcam foris intus*, vt doceret quod securum fecerit Noë: *quem ob id quoque deforis clausit, ne is videns generalem omnium interitum, maximo dolore conficeretur. Namque si vidisset atrocissimam illam tempestatem, & humani generis perditionem, brutorumque interitum atque ipsius terræ abolitionem, incredibili tristitia & dolore correptus animoque conturbatus fuisset. Bonorum enim virorum animæ magnam compassionem habere solent, si quando vident puniri homines, etiamsi mali sint qui pereunt: quocirca & pro illis Deo supplicare solent: sicut Abraam pro Sodomitis, & Prophetæ pro sceleratis & impiis Iudæis. Noluit itaque Deus tam horribilis spectaculi aspectu animum Noë vehementius perturbari & cruciari; & ne ipse tantum perspiciens diluuium, metu corriperetur. Verisimile enim est, si vidisset tantam inundationem aquarum, anxium futurum fuisse, ne & ipse aquis periret. Eius igitur curam gerens misericors Deus, non permisit ipsum vel aquarum spectare sæuitiam, vel hominum videre excidium, & communem orbis internecionem.* 40

Genes. 18.

Chrys. ibid. DEINDE secum reputans Chrysostomus quantis incommodis molestiis & ærumnis toto eo anno quo fuit in Arca obsessus & conflictatus sit Noë, excellentem eius viri fidem cum incredibili patientia & constantia coniunctam vehementer admiratur. Neque humanis viribus, sed diuinæ gratiæ attribuit, qua ille adiutus tot & tanta mala superauit: nam nisi illa confirmasset eius mentem, & quæ valdè difficilia erant fecisset leuia, quomodo ille viuere tamdiu inclusus tanquam in carcere & custodia, & aduersus tantos fluctuum impetus obsistere potuisset? Nam qui in naui sunt & velis vtuntur, & gubernatorem ad clauum sedentem vident, & sua arte ventorum viribus obnitentem, si quando fluctuum vident insaniam, saluti suæ timentes propemodum exanimantur metu. Quid igitur de Noë dicemus, qui velut detrusus in carcerem huc illuc iactabatur, neque cœlum, neque terram videre poterat, neque aliquid quod afferret consolationem? Quod si vel ferrea, vel adamantina illis hominibus fuissent corpora, vix tamdiu potuissent durare: quippe qui neque aëre fruebantur neque vento, qui non minus quàm aër ad refocillanda corpora nostra factus est; neque oculos pascere poterant aut cœli aut terræ spectaculo aliquo. Quomodo non excœcati sunt oculi eorum, in illo tam tetro carcere? quomodo conuersationem cum feris, earumque fœtorem ferre poterant? quomodo ipsa bruta non perierunt, quæ neque aërem trahere, neque loco sese cõmouere poterant? Constat enim hanc esse & hominum & animalium naturã, vt quamuis aperto & libero aëre fruatur, multisque cõmodis abundet; si perpetuò tamen sit in vno eodemque loco, diu sine vitio aliquo & corruptione non queat permanere. Quod si nos post tot annorũ millia audientes Scripturam narrãtem illius diluuij atrocitatẽ, metu & stupore corripimur, & quodammodo cõtremiscimus: Quid credere par est fuisse passurũ Noë, si oculis suis vidisset profundissimã illam abyssum 41

sunt aquas vnde quaque eructãtem, & veluti reseratis cœlis immensam aquarum vim per quadraginta dies continenter in terram præcipitantium?

42 ILLVD quoque magna admiratione dignũ est, quemadmodum Noë tam diu cum sæuissimis feris innoxiè potuerit versari. Nimirum dominatum animalium quem perdiderat Adam propter peccatum, recuperauit Noë, iterumque animalia hominẽ agnouere dominum suum, eique subiecta & obedientia fuerunt. Et sicut Daniel à Leonibus circundatus, quasi stipatus esset ab hominibus, intrepidè viuebat, virtute prophetæ naturalem ferarum frenante sæuitiam: ita Noë non solum innocuè, sed etiam cum auctoritate & imperio, vt volebat, tractabat animalia. Ergo tam diuturnus ille carcer non grauis fuit Noë, sed ita amœnus & iucundus, vt nobis prata & horti esse solent. Præceptum enim Domini, quæ per se odiosissima erant, reddebat iucunda. Talis enim iustorum mos est, vt quando aliquid propter Deum perferunt, non res ipsas quæ fiunt spectent, sed causam secum expendentes, facilè omnia tolerent.

Genesim. 9. Dan. 6. & 14.

NONA DISPVTATIO.

De magnitudine diluuij. Vtrum cum dixit Moses tempore diluuij omnes montes qui sub vniuerso cælo sunt fuisse aquis opertos, intelligendum id sit de cælo sidereo, an de aëreo & de cũctus mõtibus, nullo prorsus excepto.

43 NON potuit expressius declarari magnitudo diluuij Noëtici, quàm est à Mose declarata illis verbis: *Et aquæ præualuerunt nimis super terrã: Operti q, sunt omnes montes excelsi sub vniuerso cœlo. Quindecim cubitis altior fuit aqua super montes quos operuerat. Non sine causa*, inquit Chrysostomus, *hæc de magnitudine & altitudine illius diluuij narrat diuina Scriptura; sed vt discamus, nõ solum homines & reptilia submersa esse diluuio, sed & volucres cœli, & quæcunque in montibus degunt animalia: vt quod Deus multo ante facturum se interminatus fuerat, id fecisse eum postea, nec quicquam prætermisisse intelligeretur.* Ob hanc igitur causam describit tantam diluuij super omnes montes terræ altitudinem, quò scilicet nullum animal euasisse sciatur, sed omnia cum homine propter quem facta erant deleta esse.

Genes. 7. ver. 19. & 20.

Chrys. hõ. 25.

Genes. 6.

44 VERVM illa verba Mosis quibus ait, *Omnes montes qui sub vniuerso cœlo sunt, opertos esse diluuio*: nonnullas habent dubitationes. Et primo quidem loco in dubium vocari potest, cùm dixit Moses, omnes mon-

tes qui sub cœlo sunt, fuisse sub aquis, de quo cœlo loquatur, vtrum de sydereo, an de aëreo. Caietanus arbitratur locutũ esse Mosen non de sydereo, sed de aëreo cœlo, vel potius de ea parte aeris, quam Philosophi mediam regionem aeris appellant, vbi generantur imbres. Loquendo enim de cœlo sydereo, vanè atque ineptè diceretur, omnes montes qui sub cœlo sunt: quis enim de hoc posset ambigere? Neque enim mons aliquis esse potest qui non sit sub cœlo astrifero, quin etiam intra lunæ orbis ambitum contineatur. De cœlo autem aereo non ita est; sunt enim aliqui montes altiores media regione aeris, quos fuisse diluuij aquis opertos, non est necesse fateri. Certè à multis creditur, montem Paradisi terrestris intactum fuisse diluuio. Nec propterea tamen vel homines vel animalia in illis mõtibus seruari potuerunt à diluuio: homines enim illius temporis nec ante crediderunt venturum esse diluuium; Et vbi venit, breui cessaturum speraruntPostea verò perdurante diluuio, cùm effugium eius, petendo montes quærere voluerunt, aquis supra modum auctis oppressi & suffocati sunt: Idemque de animalibus existimare consentaneum est; quæ initio diluuij in latebras se abdiderunt: in quibus maiorem in modum augescentibus aquis obruta interierunt.

Caietanus putat vertices aliquorum montiũ non esse opertos a quis diluuij.

VERVM præstat vt hanc sententiam Caietani ex verbis eius hic adscriptis clarissimè lector perspiciat. *Apparet*, inquit, *quod Moses non loquitur de omnibus montibus excelsis simpliciter & absolutè, sed de illis tãtùm qui sunt sub cœlo, hoc est, sub regione aëris in qua generantur pluuiæ & reliqua huiusmodi. Constat enim, appellatione cœlorũ in sacra Scriptura intelligi quandoque aërem, iuxta illud: Volucres cœli: constat etiam quod Moses non vanè, adiunxit de montibus illud qui sunt sub vniuersõ cœlo. Sciebat enim nullos esse montes qui non sint sub corporibus cœlestibus: sed hoc adiecit, ad differentiam montium qui sunt non tantum supra aliquam partem cœli, sed supra totum cœlum, hoc est, supra totum cœlum aëreum tegens nos nubibus. Quo fit vt non aduersetur sacræ Scripturæ exceptio cacuminum montium supereminentium vniuersõ cœlo, in quo generantur pluuiæ & alia huiusmodi. Attestatur quoque huic sensui communis exceptio montis in quo est paradisus terrestris, vbi Henoch erat tempore diluuij, adhuc ibidem viuens. Nec propterea saluati sunt homines aliqui in cacuminibus talium montium: quoniam vt Dominus dixit in Euangelio, homines illius temporis non credebant diluuium futurum: & ingruentibus repente tam ingentibus aquis subter & supra, ruentibusque ex montibus immensis aquis in præceps, impediebatur accessus ad tantam illorum montium celsitudinem. Et eo magis, quod illi non credentes diluuium, expectabant multos dies serenitatem, infra quos dies tanta exuberantia aquarum multiplicata est, vt impossibilis fuerit accessus ad cacumina illorum montium: & multo minus potuerunt adire cacumina illa, animalia; quoniam commune est eis secundum præsentium dispositionem moueri. Ac per hoc in principio tantæ pluuiæ, credibile est quæsisse ea latebras protegentes: postea verò continuatis maximis pluuiis, prohibita esse ab egressu.* Sic Caietanus.

Genes. 5. Matth. 24. Luc. 17.

Refellitur Caietanus.

SED in Caietani verbis quædam sunt nec vera, nec similia veris. 45 Verun-

Veruntamen aliorum, falsitas, ex sequentium quæstionum explicatione notescet: nunc satis fuerit illud vnum refellere, quod est quasi fundamentum, ceterorum. Ait Caietanus, illud: *Sub vniuersõ cœlo*, interpretandum esse de cœlo aëreo, id est, de media regione aëris. Hoc nempe nullam habet verisimilitudinem. Scio, nõ solum in sacris litteris, verum etiam apud Latinos scriptores, & in sermone vulgari cœlum sæpè dici pro aëre: verùm pro aëre simpliciter & indefinitè sumpto, nõ autem definitè ac signatè pro media regione aeris; præsertim cũ dicitur; *Omnia quæ sub cœlo sunt*. Quis enim de cœlo aereo, & non potius de sydereo intelligat quod Dominus dixit apud Iob: *Omnia quæ sub cœlo sunt, mea sunt*: & quod dixit Lucas, in die Pentecoste fuisse Hierosolymis homines ex omni natione quæ sub cœlo est; & quod dixit Paulus fuisse iam illo tempore prædicatum Euangelium in vniuersa creatura quæ sub cœlo est. Idem enim est dicere. Omnia quæ sub cœlo sunt, atque dicere. Omnia quæ intra cœli ambitum continentur: hoc autem quis deambitu cœli aërei seu mediæ regionis aëris, & non potius de ambitu cœli syderei interpretetur? Nam quod dicit Caietanus de quibusdam montibus mediam regionem aeris excedentibus, deinceps examinandum est.

Iob. 41.

Coloss. 4.

46 VTRVM IGITVR montes aliqui siue loca aliqua in omni terrarum orbe fuerint quæ diluuij aquis non sint operta, inquirendum est. Non defuerunt qui dicerent, nonnullos montes, quorum scilicet altitudo excedit locum generationis imbrium siue mediam regionem aëris (quales esse Olympum, Athon, & Atlantem, à multis proditum est) non fuisse opertos diluuio. Idq; sic illi argumentabantur: Diluuium præcipuè factum est propter pluuias; non igitur potuisse diluuium increscere & ascendere supra locum vbi generantur pluuiæ: quem locum cum illorum montium vertices transcendant, eos montes non fuisse diluuio tactos necesse est. Tradunt autem veteres, in tãtum vertice suo extolli Olympum, vt summa eius cœlum accolæ vocent: in cacumine eius reliquias sacrificiorum nec difflari ventis, nec dilui pluuiis, sed voluente altero anno vt relictæ fuerunt, ita planè reperiri.

Solin. cap. 14. 10. & 27.

Olympi altitudo.

SIMILIA traduntur de Atho monte Macedoniæ; cuius celsitudinis illud præterea est argumentum, quod è Macedonia, Solstitij tempore, vmbram iaciat vsque in forum Myrini, quod est oppidum in Lemno, distans nempe sex & octoginta millibus passuum. Iam verò Atlantem ferunt vltra nubila caput efferre, & vsque in viciniam Lunaris circuli attolli. Plutarchus certè in Paulo Æmilio scribit, Zinagoram vi ac ratione atque instrumentis Mathematicis summam Olympi montis altitudinem ad perpendiculum esse mensum, & decem stadiorum reperiisse, hoc est, mille ducentorum & quinquaginta passuum. Addit inibi Plutarchus multos existimare, nec vllius montis altitudinem, nec vllius maris profunditatem decem stadiis maiorem esse. At enim Plinius affirmatè scribit altitudinem mon-

Atho montis sublimitas & Atlantis.

Plutarch.

Plin. lib. 5. cap. 22.

Casus mõtis Casij qui est in Syria Antiochena, per directum esse quatuor millepassuum.

HANC istorum argumentationem & obiectionem qua volunt efficere, Noëticum diluuium non fuisse omninò generale, & commemorat B. Augustinus, & obiter diluit. Sic enim scribit libro decimo quinto de Ciuitate Dei, capite vigesimo septimo. *Opinantur quidam tam magnum fieri non potuisse diluuium, vt altissimos montes quindecim cubitis aqua crescendo transcenderet propter Olympi verticem montis, supra quem perhibentur nubes non posse conscendere, vt non ibi sit aër iste crassior, vbi venti nebulæ imbresque gignuntur: nec attendunt omnium elemẽtorum crassissimam terram ibi esse potuisse. An fortè negent esse hanc terram verticem montis? Cur igitur vsque ad illa cœli spatia terris exaltari licuisse, & aquis exaltari non licuisse contendunt? cum isti mensores & pensores elementorum aquas terris perhibeant superiores atque leuiores? Quid itaque rationis afferunt, quare terra grauior & inferior locum cœli tranquillioris inuaserit per volumina tot annorum: & aqua leuior ac superior non permissa sit hoc facere saltem ad tempus exiguum?* Sic Augustinus. *Augustinus.* 47

ERGO B. Augustini aduersus istos ratio & argumentatio hãc vim habet: Si terra quæ est in vertice montis Olympi, potuit extolli supra locum vbi generantur, & vnde cadunt imbres: cur non similiter supra eum locum euehi potuit aqua diluuij quæ sua natura leuior est quàm terra, & supra eam collocari debet? Sed illi responderent, propriam esse causam quare id non potuerit euenire in aqua diluuij: quippe quod præcipuè factum & auctum sit ex imbribus: quamobrem nullo modo potuisse ipsum supra locum aëris vbi generantur imbres attolli.

Nullũ esse mõtem qui mediã aëris regionẽ transcẽdat. PROMPTA igitur meo iudicio atque firma refellendi istos ratio est, negare verum esse quod de illis montibus traditum est: Sed primùm ex fabulosis Poëtarum figmentis id profectum esse; tum, vt alia multa, temerè vulgo creditum, cui ea quæ mirabiliora videntur, faciliora creditu sunt. Ludouicus Viues ciuis meus explanans eum locum B. Augustini quem proximè posui, fabulosum esse quod de celsitudine mõtis Olympi traditum est, firmat testimonio Philadelphij, qui se eum mõtem ascẽdisse dixit, vt rem tãtam exploraret, & falsum esse comperisse. Deinde quæ de istiusmodi montibus scribunt veteres, minimè cohærent inter se, sed sunt planè contraria. Aiunt enim vertices illorum montium celsiores esse media regione aëris, ergo supremam illi regionem aëris attingunt: at eam regionem quinquaginta milliaribus à terris distare, Mathematicorum demonstrationibus constat, nullius porrô montis altitudo per directum, quatuor milliaria excedit. *Ludouicus Viues apud S. Augustinum. Solin. i supradictis locis.* 48

DICVNT præterea, suprema mõtis Athos incolere homines saluberrimam & longissimam vitam degẽtes. *In summo,* inquit Solinus (montis Atho) *oppidum Acroton fuit, in quo dimidio longior quàm in aliis terris incolentium ætas prorogabatur. Et hoc verum esse, alio argumento patet.* *Solin. cap. 16.* 49

Narrat.

Narrat Ælianus, Platonem medicis consulentibus, vt relicto insalubri Academiæ loco, valetudinis causa in Lycæum transmigraret, recusasse, dicentem: Ego, ne ad superiora quidem Atho loca quæ salubertima sunt, transmigratem, vt diutius viuerem. Erat igitur in fastigio montis Atho aër saluberrimus. At verò si mons ille attigisset mediam regionem aëris, vel etiam supremam, fuisset non solum insalubris, sed etiam inhabitabilis homini: siquidem media regio valdè frigida, humida & nebulosa est: suprema verò propter viciniam elementi ignis, & propter cœli vertiginem, est admodum calens & sicca atque volubilis: quamobrem ne breui quidem tempore illic viuere homines, ne dum salubriter & diu viuere potuissent. Illud quoque affirmant, apicem Atlantis semper niue opertum esse: est igitur vertex Atlantis infra locum vbi generantur & vnde cadunt niues: hanc autem esse mediam regionem aëris, qui locus etiam natalis est imbrium, ex primo libro Meteorologicorum manifestum est. *Ælianus lib. de varia historia.* Egregium contẽnendę vitæ Platonis exemplum. *Aristoteles.* 50

QVID plura? Cum diuina scriptura, adhibito duplici signo vniuersalitatis, dicat omnes montes qui sunt sub vniuerso cœlo, opertos esse aquis diluuij, quis audeat excipere aliquos montes? Generales enim diuinæ Scripturæ sententias non licet restringere, nec diminuere earum veritatem adhibitis exceptionibus, nisi illæ ipsæ exceptiones ex aliis eiusdem Scripturæ locis colligi possint: aut nisi eas adhibere, necessaria & euidens ratio cogat. Alioquin omnium generalium sententiarum diuinæ Scripturæ veritas, dubia & incerta redderetur, cùm pro cuiuslibet arbitrio, variis illæ exceptionibus essent obnoxiæ. Ecce tibi, si ex illa generali sententia de montibus diluuio opertis, excipere velis aliquos montes, similiter alius exciperet insulas dicens: cùm Scriptura inquit vniuersam terram esse inundatam, id tantùm de continente terra esse intelligendum: & alius diceret, nec de vniuersa terra continente accipiendum esse: sed de ea tantum quæ ante diluuium habitabatur ab hominibus: & sic efficeretur, diluuium illud Noëticum non fuisse generale totius orbis terræ.

DECIMA DISPVTATIO.

An diluuium peruenerit ad mediam regionem aëris.

VERVM hoc loco existit quæstio: Si diluuium transcendit quindecim cubitis altissimos terræ montes, ergo vsque ad mediam regionem aëris elatum est. Videmus enim non rarò, circum vertices sublimium montium cogi nubes, & imbres generari: quasi eo loco sit media regio aëris, quę est naturalis locus generationis imbriũ, quod si diluuium mediã regionẽ aëris impleuit, nõ potuit illas aquas habere ex imbribus, quippe cùm locum generationis imbrium superaret. Vnde 51

igitur

igitur aquas habuit, quibus in tantum excreuit?

RESPONDERI potest dupliciter. Primùm negando, diluuium peruenisse ad mediã regionem aëris, quæ longius distat à terra, quàm ascendit diluuium. Generatio autem pluuiæ circa vertices montium fit per accidens, quando scilicet nubes multis & crassis vaporibus confertè, reperto ibi multo frigore, densantur ac resoluuntur in pluuiam; aut à ventis illuc compulsæ & compressæ, similiter vertuntur in aquam. Deinde responderi potest, diluuium attigisse mediam quidem regionem aëris, sed quantum tamen pertinet ad eius tãtum regionis infimam & terris proximam partem. Altera verò eius regionis pars superior, supra diluuium fuit, siquidem ea tam amplè patet, vt finis eius longissimè distet à terris: tertiam enim regionem aëris Mathematici quinquaginta milliaribus faciunt à terris distare. Ergo ex aquis generatis in superiori mediæ regionis parte, potuit accedere diluuio, vsque ad infimã mediæ regionis aëris partem, incrementum.

Locus B. Petri. 2. Epist. cap. vltimo.

VERVM Ex occasione huius loci quem tractamus, explanãdus obiter est locus ille qui est apud B. Petrum de cœlis qui diluuio perierunt; habet enim non paruam cum hoc loco Mosis cognationem. Beatus Petrus capite vltimo posterioris Epistolæ significat cœlos periisse diluuio: & rursum eos post diluuium refectos, incendio reseruari in diem iudicij. Sed quæritur de quibus cœlis loquatur? Omnino, de cœlis sidereis non est locutus B. Petrus: tum quod diluuium non nisi ad quindecim cubitos super terræ mõtes in sublime elatum est, vnde vsque ad astra, immensa propemodum distãtia est: tũ etiam, quia licet diluuium vsque ad cœlum peruenisset, cùm tamen incorruptibile sit cœlum, nihil ex eo detrimenti potuisset capere. Relinquitur itaque, B. Petrum locutum esse de cœlis aëreis: nec de toto aëre, quippe cùm supra eum locum quo diluuiũ ascendit, amplissima sit regio aeris, diluuij aquis prorsus intacta. Ergo sententia B. Petri de infima & terris proxima aëris parte interpretanda est. Nam cum diluuium vsque eo super omnem terram sublatum sit, vt quindecim cubitis editissimos montes exuperaret, necesse fuit, aerem qui totum illud spatium circum terram à diluuio oppletum prorsus obsidebat, aut corruptum esse, & mutatum in aquam ad incrementum diluuij profeciisse: aut cedentem aquis, sursum sese recepisse, cœlis ei locum concedentibus. Sed extremum hoc absurdum & incredibile est. Situs enim, dispositio, & motus orbium cœlestium naturaliter planè immutabilis est: nec ratio vlla erat cur tẽpore diluuij mutaretur. Quocirca illud verius dictu est, totum illu aërem in aquam esse conuersum. Nec non & illud simillimum vero est, quantum aeris spatium obtinuit diluuium, tantum quoque in consummatione sæculi occupaturum incendium.

Qui cœli perierint in diluuio secũdum B. Petrum.

Augustinus.

SED lubet hanc sententiam nostram firmare atque adornare auctoritate & verbis B. Augustini. Sic autẽ ille scribit libro tertio de Genesi ad litteram, capite secundo: *Cœlos aëreos quõdam periisse diluuio, in*

in quadam earum quæ canonicæ appellantur, Epistola legimus. Neque enim humida illa natura, quæ ita excreuerat, vt cubitis quindecim altissimorũ montium transcenderet vertices, potuit ad sidera peruenire: Sed quia huius aëris humidioris in quo aues volitant, tota, vel prope tota spatia compleuerat, perisse qui fuerant cœlos, in illa Epistola scribitur: quod nescio quemadmodum possit intelligi, nisi in aquarum naturam pinguioris huius aëris qualitate conuersa. Alioqui non periissent tunc isti cœli, sed sublimius erecti essent, cùm locum eorum aqua occupasset. Itaque facilius eos secundum illius Epistolæ auctoritatem credimus periisse, & alios, sicut ibi scribitur, repositos, extenuatis videlicet exhalationibus: quàm sic erectos, vt eis cœli superioris natura loco suo cederet. Est enim huic aëri ita similis aqua vt eius exhalationibus pinguescere probetur, vt & spiritum procellæ faciat, id est, ventum & nubila contrahat, & possit volatus auium sustinere. 2. Pet. vltimo.

Quapropter etiamsi verum dixit quidam sæcularium poëtarum:

—— nubes excedit Olympus, Lucan. lib. 2.

&, Pacem summa tenent:

54 *quia perhibetur in Olympi vertice aër esse tam tenuis, vt neque nubibus obumbretur, neque turbetur vẽtis, neque volatus auium possit sustinere, neque eos qui forte ascenderint homines, crassioris auræ spiritu alere, sicut in isto aëre consueuerunt: & tamen & ipse aër est, vnde aquis vicina qualitate diffunditur, & propterea ipse quoque in humidam naturam conuersus diluuij tempore creditur. Neque enim arbitrandum est aliquid de spatiis siderei cœli vsurpasse, cum omnes etiam altissimos montes aqua trascenderit.* Sic Augustinus. Vtrum autem Paradisum terrestrem inundauerit, vastauerit ac destruxerit diluuium, in priori tomo Commẽtariorum nostrorũ in Genesim duobus locis disputatum à nobis est, tum lib. 3. quæstione quinta, tum maximè libro septimo quæstione vltima: vbi & hunc locum Geneseos de quo nunc disputamus, enucleatè ac diligenter tractauimus.

VNDECIMA DISPVTATIO.

Quanto tempore durauerit diluuium terram obtinens.

55 MOSES extremis verbis septimi capitis ita scribit: *Obtinuerunt aquæ terram centum quinquaginta diebus.* Incertum est, tempus hoc centum quinquaginta dierum vnde numerari debeat, & vnde initium capiat: vtrum ab initio diluuij, id est, à die decimaseptima mensis secundi, quo die diluuium fieri cœptum est; an verò à fine quadragenariæ pluuiæ, postquam scilicet aqua tam altè operuit terram, vt etiam altissimos montes quindecim cubitis superaret: ita vt tempus quo diluuium mansit in eo statu tam altè obtegens vniuersam terram, fue-

Augustin. lib. quæstionū in Gen. quæst. 12.

rit cētum quinquaginta dierum. S. Augustinus attigit hanc quæstionem; sed eius solutionē in medio reliquit, quasi arbitrio lectoris eam permittens. Sic enim ait in libro Quæstionum super Genesim: Quod scriptum est: *Exaltata est aqua super terram centum quinquaginta dies: quæritur vtrum vsque ad hunc diem creuerit, an per tot dies in altitudine qua creuerat, manserit: quoniā alij interpretes planius videntur hoc dicere: nam Aquila dixit, Obtinuit: Symmachus, prævaluerunt aquæ.* Sic Augustinus.

Hist. Scholastica in Genesin cap. 34. Lyranus. Ambros. Genes. 8. vers. 5. Hugo S. Victoris.

HISTORIA Scholastica & Lyranus computant hos centum quinquaginta dies ab initio diluuij. Idemque videtur innuere S. Ambrosius libro de Noe & Arca, capite decimo septimo. Idque eo fit credibile, quod paulò infra Moses dicit, aquas diluuij post centum quinquaginta dies cœpisse diminui & decrescere. Videtur autē tempus diminutionis aquarum ex eo tempore spectari debere, quo tempore aquæ cœperunt crescere & inundare terram: non autem ex eo tempore, quo diluuium finito iam incremento suo mansit in eodem statu. Huius etiam sententiæ fuit Hugo in Annotationibus in Genesim. 56

Ex aduerso autem, initium horum centum quinquaginta dierum ducunt multi auctores à fine quadragenariæ pluuiæ; & putant à Mose denotari totum illud tempus quo diluuium mansit in sua maxima altitudine super terras, quindecim cubitis sublimius celsissimis terræ montibus. Et hæc quidem sententia est Iosephi 1. lib. Antiquitatum, & Chrysostomi, qui explanans hæc ipsa verba Moſis de centum quinquaginta diebus, quibus durauit diluuium: *Tot*, inquit, *diebus mansit sublimis illa aquarum altitudo.* Eiusdem sententiæ probatores & sectatores sunt Tostatus & Caietanus, & ex Hebræis Rabbi Salomon hoc loco. Cui opinioni valdè suffragatur verbum illud: *Obtinuerunt aquæ super terram.* vel vt est Hebraicè ad verbum: *Roborauerunt se super terram:* aut, vt habet Græca translatio: *exaltata est aqua super terram:* Neque enim primo aut secundo die, quo cœpit fieri diluuium, verum fuisset dicere, iam tunc aquam obtinuisse terram, vel exaltatam esse super terram. 57

Chrys. hom. 25. in Genes. Tostatus. Caietanus Rabi Salomon

ITAQVE secundum hanc opinionem existimare oportet incrementum diluuij fuisse per quadraginta dies, quibus durauit pluuia & eruptio fontium abyssi: qua finita, diluuium ad summum incrementum perductum est, vt quindecim cubitis excederet altissimos terræ montes. In hac autem tanta altitudine permansit centum quinquaginta dies, qui complectuntur tempus medium inter finē incrementi, & initium decrementi aquarum.

Iudicij auctoris.

ECO VTRAMQVE opinionem probabilem censeo. Diiudicatio autem quæstionis propositæ in eo potissimum est, & ex eo maximè pendet, vt statuatur quid significent illa verba Moſis: *Obtinuerunt aquæ terram.* si enim illud; *terram*, intelligatur vniuersè, id est, tam campestrem, quàm montanam, proculdubio verior erit secunda opinio; & necesse erit distinguere hos centum quinquaginta dies ab illis 58

quadraginta diebus pluuiæ, per quos dies aquæ cœperunt paulatim crescere, primum inundando terram campestrem, deinde mōtanam. Sin autem illud: *Obtinuerunt terram*, intelligatur confusè ac indeterminatè, de quacumque terra quomodocumque ab aquis inundata, probabilior erit prior sententia: nam ex quo cœpit pluere, & abyssus euomere aquas suas super terram, verè dici potuit aquam obtinuisse aliquo modo terram. Mihi quidem secunda illa sententia quia facilior est intellectu, & verbis Moſis congruentior videtur, verisimilior quoque esset, nisi ei valdè officeret, quod menses, partim septimo capite, partim octauo memoratos à Moſe, secundum hanc opinionem, variè & ambiguè accipi & computari necesse est, aliquos ab initio anni, alios à principio diluuij; cū eos tamē Moses sine vlla distinctione ponēs, eodē omnes modo accipi debere nō obscurè significauerit. Verùm hac de re infra disputabitur libro 13. Disputatione tertia.

Cur tandiu manere diluuium super terrā voluerit Deus.

59 SED me diuturnitatem illius diluuij cogitantem magna subit admiratio, cur Deus per centum quinquaginta dies diluuium in tanta super omnes terras altitudine immutabiliter manere voluerit; cùm ad delendum vniuersum genus hominum & animalium, quod diluuio perdere Deus decreuerat, breuius vno die diluuium satis esse potuisset. Verùm credo equidem ita factum esse, quò & immanitas scelerum humani generis, & magnitudo diuinæ offensæ iræq; ac vindictæ vel ex hoc ipso manifestior & illustrior existeret: nec nō & quò magis Deus ipsius Noë patientiā atque constantiā, fideique ac fiduciæ virtutē tētaret probarētque, atque omni posteritati cōmendaret.

DVODECIMA DISPVTATIO.

Vtrum Noëticum diluuium ex solis causis naturalibus profectum sit: an verò ad id efficiendum, etiam supernaturali potentia Dei opus fuerit.

Stoici.

60 STOICI, generale totius orbis terræ, tā incendiū quàm diluuium, ex solis causis naturalibus fieri, & iam sæpe adhuc esse factum, & in posterum sæpè factum iri arbitrantur. Quinque autem causas effectrices diluuij à Seneca expositas supra commemorauimus, cùm tertiam disputationem tractaremus. Laudat præterea Berosum Seneca huius ipsius sententiæ auctorem, à quo proditum sit, ex certa quadam stellarum inter se comparatione atque compositione, generale mundi tam diluuium quàm incendium proficisci. Berosus certè Annianus id non obscurè indicat affirmans, Noë ex inspectione & obseruatione astrorum præsensisse venturum diluuium; & quò id effugeret, nauem sibi ad similitudinem Arcæ fabricasse, octauo & septua-

Seneca lib. 1. Naturalium quæst. cap. 27. & sequentib. Berosus. Berosus. Annius.

gesimo anno ante diluuium, fabricam eius Arcæ aggressum.

Henricus Mechlinies.

NEC displicuit hæc opinio etiam scriptoribus Christianis. Henricus quidam Mechlinienſis Magni Alberti discipulus, in commentariis quos edidit in magnas Albumazaris coniunctiones, non dubitauit dicere, sibi ex Astronomicis supputationibus cõpertum esse, ante Noeticum diluuium fuisse coniunctionẽ quandam astrorũ, quæ vim habuit generalẽ aquarum eluuionẽ efficiendi: Fuit autẽ hæc coniunctio Iouis & Saturni in fine Cancri, è regione Argolicæ nauis, per quam etiam Noë Arca figurabatur atque significabatur. 61

Petrus ab Aliaco.

PETRVS Aliacus constans huius sententiæ propugnator & defensor fuit, si quidem is, in Quæstionib. suis in Genes. disputans super illa sententia Mosis: *Cataractæ Cœli apertæ sunt*, asseueranter dixit: Licet Noe venturum diluuium diuina reuelatione cognouerit, idem tamen potuisse ei ex regulis Astronomicis innotescere. Præcesserunt enim diluuium certæ quædam cœli constellationes, quæ non modo generalem illum cataclysmum præsignarunt, sed etiam effecerunt: non quidem vt primæ causæ, sed vt secundæ, id est, tanquam ministræ & famulæ Dei, ad eius obsequium, suas omnes quas ab eo acceperant vires & facultates imbriferas atque diluuiferas ad inundandum & obruendum orbem terræ, conferentes. Et has quidem Constellationes putat ille appellari à Mose *Cataractas cœli*: & per earum apertionem significari tempus illud quo Deus omnes inundatrices vires atque influentias eiusmodi constellationibus virtute contentas & concluſas, velut reseratis claustris, ad totius terræ alluuionem emisit. Idem porrò Aliacus in volumine De sectis & legibus, & in libro de Concordia Theologiæ & Astrologiæ hoc ipsum confirmat exemplo Iridis: quam sicut Deus ad hominum securitatem, signum esse voluit generalis diluuij nunquam deinde futuri; ita credere par est Deum per prognostica astrorum signa præmonstrasse diluuium futurum, vt multo ante homines ad scelerum suorum agnitionem & detestationem, agendamque vt oportebat, pœnitentiam commouerentur. 62

Genes. 7.

Genes. 9.

Guliermus. Parisiensis.

NEC desunt qui eam sententiam assignent etiam Gulielmo Parisiensi Episcopo, sanè magni ingenij, nec vulgaris doctrinæ viro: propterea quod is in Prima Parte Operis de Vniuerso, vbi disputat de Firmamento, & de aquis quæ sunt super firmamentum, tractans illam sententiam Mosis de apertis cœli cataractis, ait Mosen vocasse cataractas cœli, eas cœli partes quæ sunt generatrices pluuiarum, & inundationum aquarum: qualia sunt signa aquatica, vt Cancer, Pisces, Pleiades, Hyades & Orion: inter Planetas autem, Mars Venus & Luna. Cataractas igitur cœli apertas esse intelligimus, quia cœlestes illæ virtutes ad operationem pluuiarum & inundationum iussu Dei relaxatæ & quasi reseratæ sunt. 63

Diluuium Noe nõ esse factũ ex solis causis naturalibus.

VERVM enim verò, falsam esse eam opinionem, & sacra scriptura non obscurè indicat, & philosophica doctrina ratioque apertè demonstrat. Etenim Mosaica narratio diluuij, quæ tribus huius libri capiti 64

pitibus sexto septimo & octauo cõtinetur, perspicuè ostẽdit, præter ordinem cursúmque naturæ, prætérque seriem atque textum naturalium causarum singulari quadam voluntate & mandato Dei in hominum eius temporis vindictam diluuium esse factum. Non quod nullæ res naturales ad effectionem diluuij conuenerint, sed quod earum rerum conuentus generando diluuio per se sufficiens non fuerit; & quia modus, quo res illæ ad creandum diluuium adhibitæ sunt à Deo, non fuit naturalis & vsitatus. Quapropter solum Deum sacra scriptura auctorem & effectorem diluuij nominat.

HOC nempè declarant illa verba Dei: *Ecce ego adducam aquas diluuij super terram, vt interficiam omnem carnẽ, in qua spiritus vitæ est subter cœlum, & vniuersa quæ in terra sunt consumentur.* & rursus: *Adhuc & post dies septem, ego pluam super terram quadraginta diebus & quadraginta noctibus: & delebo omnem substantiam quam feci, de superficie terræ.* Hocitem declarauit Moses cũ exponens modum quo factũ est diluuiũ, dixit, ruptos esse fontes abyssi magnæ, & apertas esse cataractas cœli: illa enim ruptio fontium & apertio cataractarum denotat violentum quiddam atque insolitum prætérque ordinem ac vim naturæ, & quod ex principio aliquo externo potentiori quàm natura sit, profectum fuerit. *Genes. 6.* *Genes. 7.* *Ibidem.*

65 IAM verò si cessatio & finis diluuij non fuit naturalis, ergo similiter principium & generationem diluuij non fuisse naturalem, existimare conuenit. Sed non fuisse naturalem cessationem & finem diluuij, nemini dubitare licet, qui verba Mosis paulò attentius legerit: sic enim scribit: *Adduxit spiritũ Dominus super terram & imminutæ sunt aquæ, Et clausi sunt fontes abyssi & cataractæ cœli, & prohibitæ sunt pluuiæ de cœlo.* Quis non videt, quod dicitur de occlusione abyssi, & cataractarum cœli, & de prohibitione pluuiæ, id euidenter arguere, cessationem diluuij non ex causis naturalibus, sed ex voluntate Dei per ministerium Angelorum supra vires ac præter ordinem naturalem causarum operantis esse profectam? Neque hoc non demonstrat spiritus ille siue ventus missus à Deo ad tollendum diluuium. Neque enim ventus ille siccissimus atque calidissimus, in tanta, super terram omnem aquarum altitudine generari ex causis naturalibus potuisset: ne si generatus esset, vim tamen naturalem ad tantam aquarum molem tam breui tempore siccandam & consumendam habuisset. Ergo qui conuenienter doctrinæ sacrarum litterarum sentire ac loqui vult, is negare omnino debet, Noëticum diluuium ex solis causis naturalibus, & secundum vsitatum naturæ ordinem atque cursum esse factum. Mirus quoque hac de re Patrum omnium ac Theologorum est consensus, concorsque sententia. *Genes. 8.*

Nec secundum Platonem nec Aristotelẽ diluuium generale posse fieri.

66 NEC tantum illi sententiæ diuina scriptura contradicit, sed repugnat etiam Philosophia. Duo enim principes Philosophorum, Plato & Aristoteles ei planè aduersantur. Cùm enim Plato fecerit in Timeo incorruptibilem mundum, & mundi ordinem prorsus inuaria- *Plato.*

bilem, non quidem natura sua, sed voluntate Dei quæ omni tamen necessitate naturæ fortior & immutabilior est, huic sententiæ eius necessario consequens est: generale vel incendium vel diluuiũ quod vniuerso terrarum orbi afferat interitum, esse non posse. Idem quoque, atque ob eandem causam sensisse Aristotelem, manifestum est. Quin etiam perspicuis ille verbis extremo libro primo Meteorologicorum affirmat, particularia diluuia quæ huic vel illi regioni contingant (quale fuit Deucalionis in Thessalia, & Ogygis in Attica) posse effici: at verò generale diluuium omnem terrarum orbem vsquequaque inundans & obruens, nullo modo posse.

Aristot.

Quatuor rationibus probatur Diluuium Noëticum non esse factum ex solis causis naturalibus. Prima ratio.

VERVM AGE, quo magis hoc lectori probetur ac persuadeatur, 67
nonnullis argumentis cõfirmemus. Ac primo quidem licet ad hunc modum argumentari: Moses narrat, Deum flagitiis hominum illius temporis vehementer offensum, misisse diluuium ad eorum hominum vindictam: at sit diluuium ex solis causis naturalibus & secundum naturæ ordinem factum esset, necessario euenisset, siue homines illius temporis boni, siue mali fuissent, quod enim naturaliter fit, id necessario fit, & sine discretione bonorum atque malorũ euenit. Sterilitas enim terræ, aut pestilentia, quæ ex causis omnino naturalibus accidunt, bonis æquè contingunt atque malis. Verùm responderi posset, Deum ex omni æternitate nouisse, eo tempore quo fuit diluuium, nequissimos fore homines & extremis dignos supplicijs, simulque decreuisse punire eos homines per diluuium: quamobrem in condendo mundo ita disposuisse siderum motus, & sic ordinasse constellationes cœli, vt eo tempore quo illi homines futuri erant, vigeret ac regnaret in cœlo effectrix diluuij constellatio. Nihil igitur prohibet diluuiũ factũ esse voluntate Dei, & nihilominus tamen per solas causas naturales esse factũ. Sed enim non solet diuina scriptura, quæ per solas causas naturales fiunt, vti est naturalis sterilitas vel abundantia, copia, vel penuria imbrium, morbus vel sanitas & alia huiusmodi, miraculi loco habere, & velut testimonia diuinæ iustitiæ ac vindictæ cõmemorare, & tanquam ea quæ supra vim & præter modum atque ordinem naturæ facta fuerit, solum earum rerum auctorem & effectorem Deum agnoscere ac nominare: quemadmodum vbicumque de diluuio loquitur, facere solet.

2. unda ratio.

DEINDE, si aliqua cœli constellatio fecit Noëticum diluuium; 68
cùm verisimile sit eam ipsam constellationem iterum futuram aut etiam fortasse iam fuisse intra hoc tempus quatuor millium annorum, quod post diluuium Noëticum ad hodiernam vsque diem effluxit: hinc sequeretur generale diluuium totius orbis aut iam bis vel etiam sæpius esse factum, aut certè aliquando futurum: quod tamen est contra promissionem Dei, qui promisit Noë numquam deinceps venturum generale diluuium.

Genes. 9.

VERVM huic rationi dupliciter occurri posset: primum negãdo eandem omnino cœli cõstellationem quæ semel fuit iterũ futuram.

Censent

Censent enim Astronomorum doctissimi, motus cœlorũ & siderum esse prorsus incommensurabiles; ita vt omnia sidera ad eandem inter se comparationem & compositionem quam semel habuerunt, nullo tempore iterum reuerti possint. Sed esto, possit iterum eadem constellatio redire: Respondebitur tamen, constellationem illam effectricem Noëtici diluuij non fuisse rediturã ante finem mundi. Quoniam igitur Deus sciebat ante interiturum esse mundum, aut certè in alium statum commutatum iri, quàm iterũ rediret illa constellatio diluuifera: propterea asseueranter & verè dixit nunquam in omne posterum tempus futurum esse diluuium.

69. ILLVD quoque facit ad huius rei confirmationẽ, mundum optimè secundum omnes partes suas à Deo fuisse constitutum, & vt maximè opus erat ad mundi firmitatem ac stabilitatem & ad ornatum eius atque decorem, ita fuisse compositum & ordinatum. Nam licet multæ eius partes priuatim inter se discordent ac pugnent: ad publicum tamen & commune bonum mundi tuendum & conseruandum, præsertim autem ad eius incolumitatẽ diuturnitatemque continendam, admirabili consensu omnes inter se conspirãt atque concordant. At enim, si aliqua pars cœli siue constellatio vim haberet gignendi diluuium vniuersam terram perdens, omneque genus animalium è medio tollens, conuinceretur profecto, Mundum non fuisse benè constitutum & ordinatum, cùm vna pars mundi vim haberet pulchritudinem, plenitudinem, & perfectionem ipsius mundi dissipandi, ac penitus delendi.

Tertia ratio.

70 VERVM hæc ratio secundum doctrinam Platonis & Aristotelis qui hunc mundi statum, qui in perpetuo cœlorum motu & rerum sublunarium ortu & interitu versatur, sempiternum faciunt, validissima est: non similiter tamen secundum fidem nostram & doctrinam sacrarum literarum, è quibus didicimus mundum hunc aliquando interiturum, aut certè commutatum iri in alium statum, in quo cœlum à motu vacabit, nec aget in hunc mundum inferiorem per motum & lumen. Quemadmodum igitur humanum corpus optimè constitutum esse dicitur à natura, quod omnes partes eius licet inter se admodum diuersæ, quædam verò etiam contrariæ, omnes tamen ad eius salutem temperatæ & accommodatæ sint: hinc tamen non licet concludere, corpus humanum fore immortale: namque illa temperies partium non in perpetuum firma est, sed ad certum quoddam tempus; post quod tempus soluitur illa temperies, & vna pars prævalens aliásque corrumpens, interitum affert homini. Similiter Deus quia mundum fecerat aliquando interiturum, ita partes eius disposuit, vt vim haberent conseruandi mundi integritatem vsque ad aliquod tempus, quo exacto, aliæ partes corrumperent alias: vti euẽniet in consummatione sæculi. In diluuio autem Noëtico etsi destructus est orbis terræ, Deus tamen in Arca seruauit seminarium hominum & animalium; & post vnum annum, diluuium sustulit,

terramque

terramque in priorem ſtatum reſtituit.

Quarta ratio. Argumentatio phyſiologica quòd ex aſtris generale diluuium non poſſit fieri.

CETERVM illa mihi firmior ceteris videtur ratio,& ad hoc perſuadendum valentior. Aiunt iſti, habere vim aſtra efficiendi generale diluuium. Sed quærendum ex iſtis eſſe, quemadmodum ipſi putent ex aſtris generale diluuiũ effici, vtrũ priuatiuè, an poſitiuè, ſic enim in ſcholis loquimur. Dicent fortaſſe fieri priuatiuè, hoc eſt, fieri ob luminis & caloris eorum aſtrorum quibus tribuitur efficientia diluuij priuationem; ſcilicet propter lõginquum eorum ſiderum digreſſum: quemadmodum propter Solis à nobis diſceſſum exiſtit hyems, & imbrium crebritas atque abundantia. Verum ſi ea ratione fieret diluuium, fieret quidem in iis locis terræ, à quibus aſtra illa procul diſceſſiſſent: ea verò terræ loca, ad quæ ſidera illa proximè acceſſiſſent, quæque directo illis aſtris ſubiecta eſſent, non modo diluuium non ſentirent, verum etiam calore & ſiccitate maiorẽ in modum afficerentur. Namque vt ſolis digreſſus à nobis, in regione noſtra hyemem efficit, & crebros imbres excitat, ita eiuſdem ſolis ad alias gentes appulſus & acceſſus, calidam & ſiccam in illis regionibus facit æſtatem, Non igitur fieri poteſt vt hac ratione generale dilnuium ex aſtris exiſtat. Nimirum cùm multę ſint regiones inter duos Tropicos, preſertim autem ſub Æquinoctiali, quę perpetuo ſolis ardore vehementer areſcant & ardeſcant, has neceſſe eſt & ſteriles eſſe vaporum, & inopes imbrium, & magnarum inundationum expertes. 71

SIN autem dicant iſti, diluuium fieri ex aſtris non priuatiuè, ſed poſitiuè, hoc eſt, aſtra mittere in terras ſingularem quandam virtutem cœleſtem (hanc virtutem vulgato iam pridem vocabulo appellamus influentiam) quæ virtus & influentia, ſiue vna ſiue multiplex fuerit, naturaliter potens & efficax ſit creãdi generale diluuium; hoc etiam ſimili ratione falſum eſſe conuincj poteſt. Aſtra enim ſingulares iſtas virtutes & influentias non indifferenter in omnia terræ loca mittunt, ſed in eas tantum partes terræ quas reſpiciunt & quas ſibi habent ſubiectas: quæ autem extra has ſunt, maximè verò quæ illis directò ſunt oppoſitæ, cœleſtes illas influentias & effectus nequaquam accipiunt. Scilicet hãc cauſam reddunt Aſtronomi, cur aſtrorum ſingulares quidam & notabiles effectus, in omnibus terræ partibus aut nullo modo, aut non æquè recipiantur. Aiunt, enim, quæ loca terræ, ſunt extra reſpectum illorum ſiderum, ad ea loca defluxus eorum ſiderum minime pertinere. Cum igitur nulla ſit conſtellatio, quæ omnem terram vſquequaque reſpicere queat, nullius conſtellationis effectus ad vniuerſam terram pertinere poterit: quapropter generale diluuium vniuerſam terram inundans, ex aſtris aliiſve cauſis naturalibus accidere nunquam poterit. 72

Obiectio. Obiectionis. Solutio.

DICET fortaſſe quiſpiam, poſſe aſtra ex ea parte terræ quam reſpiciunt, & in quam agunt, tantam extrahere vaporum copiam, vt ea ſufficiens ſit generando diluuio, quod primo quidem eam partem operiat, deinde ad alias omnes terræ partes operiendas redũdet. Sed 73

hoc

hoc nullo modo probabile eſt. Ex nulla enim parte terræ tanta vaporum abundantia elici poteſt, vnde generari queat diluuium, non modo inundans omnem terram, verum etiam in tantam excreſcens altitudinem, vt altiſſimos omnium montium quindecim cubitis excedebat; quale fuit Noëticum diluuium. Ad tantam enim aquarum molem generandam, non tantum, vnius aut aliquot partium, verum omnium etiam partium terræ vapores ſatis non fuiſſent: ſed præterea (ſicut accidit in diluuio Noëtico) neceſſe eſſet magnam partem aëris in aquam conuerti. Maneat igitur, ex ſolis cauſis naturalibus, ſiue cœleſtibus, ſiue ſublunaribus ſiue vtriſque ſimul, Noëticum diluuium nec eſſe factum, nec fieri potuiſſe.

DECIMA TERTIA DISPVTATIO.

Vtrum apud Ethnicos aliqua fuerit huius Noëtici diluuij notitia & commemoratio.

74 BEATVS Auguſtinus libro 18. de Ciuitate Dei, cap. 8. ſignificat hoc diluuium Noëticum Gentium hiſtoriam tam Græcam quàm Latinam ignoraſſe: & Varronem excitat teſtem, à quo proditum ſit, in monumentis litterarum ac veteris memoriæ, nihil Ogygis diluuio, quod multis ſæculis poſt Noëticum accidit, reperiri vetuſtius. Verba B. Auguſtini hæc ſunt: *Inter ſcriptores hiſtoriæ non conuenit, quando fuerit ipſe Ogygius, cuius temporibus etiam diluuium magnum factum eſt: non illud maximum, in quo nulli homines euaſerũt, niſi qui in Arca eſſe potuerũt, quod Gentium neque Græca, neque Latina nouit hiſtoria: ſed tamen maius quàm poſtea tempore Deucalionis fuit. Et Varro quidem ab Ogygis diluuio exorſus eſt librũ, cuius mentionem ſuperius feci; & nihil ex quo perueniat ad res Romanas, proponit antiquius quàm Ogygis diluuium.* Sic Auguſtinus. *Auguſtin.* *Varro.*

75 AT enim verò apud multos ſcriptorum Ethnicorum Noëtici diluuij memoriam inueniri, adeo multis veterum ſcriptorum teſtimoniis firmatũ eſt, vt negari ſine contumacia non poſſit. Audi Ioſephum primo libro Antiquitatum ita ſcribentem: *Huius diluuij & Arcæ meminerunt omnes Barbaricæ hiſtoriæ ſcriptores, & in his Beroſus Chaldæus. Narrans enim de hoc diluuio, ſic ferme ſcribit: Fertur & nauigij huius pars in Armenia apud montem Cordiæorum ſupereſſe, & quoſdam bitumen inde abraſum ſecum deportare, quo vice amuleti homines eius loci vti ſolent. Meminit horum & Hieronymus qui Antiquitates Phœnicum ſcripſit, & Mnaſeas & alij plures. Quin etiam Nicolaus Damaſcenus libro nonageſimo ſexto de his rebus narrat in hæc verba: Eſt ſuper regionem Miniarum magnus mons in Armenia nomine Baris, in quo multos profugos diluuij tẽpore ſeruatos ferunt. & quendam arca vectum in montis huius vertice hæſiſſe, ac reliquias lignorum eius* Diluuium Noëticum fuiſſe notũ Ethnicis. *Ioſephus Beroſus Chaldæus.* *Hieronymus. Mnaſeas. Nicolaus Damaſcenus.*

longo tempore durauisse. Qui fortasse is fuit, de quo etiam legislator Iudæorum Moses scribit. Sic Nicolaus. Et hactenus quidem ex Iosepho.

Eusebius. EVSEBIVS verò libro nono de Præparatione Euangelica cùm 76
Sisithrus. sub initium quarti capitis commemorasset eadem verba Iosephi quæ nos proximè ante posuimus, ipse subiungit hæc: *Ego*, inquit, *ab Abydeno historico nonnulla tibi transcribam: Sisithrus*, inquit, *principatum deinde accepit, cui Saturnus magnam vim aquarum futuram significauit. Quare seruare se cupiens, ad Armeniam nauigio confugiebat, sed aquæ ipsum in via oppresserunt. Tertio autem die, postquam aquæ cessarunt, aues emisit, vt per eas sciret sicubi terra extaret. quæ, cum omnia pelagi facie tegerētur, ad Sisithrum (nullibi enim consistere poterant) reuersæ sunt. Post aliquot dies similiter factum fuit. Tertio emissæ, reuersæ ad eum fuerunt limo pedes refertæ, & tunc dij ab hominibus Sisithrum rapuerunt. Nauis autem adhuc inuenitur in Armenia, cuius ligna remedium hominibus aduersus multos morbos mirabiliter afferunt.* Hactenus ex Abydeno, ipso referente Eusebio.

Cyrillus. Plato. CYRILLVS quoque primo libro contra Iulianum; ad idem pro- 77
bandum, testimonium profert Alexandri Polyhistoris. Nec ipse Plato obscuram eius diluuij significationem dedit, cùm in Timæo sacerdotem quendam Aegyptium inducit ex sacris Aegyptiorum libris referentem Soloni, ante particularia diluuia Græcis nota & celebrata, fuisse antiquitus maximam quandam aquarū inundationem, terræque vastationem hæc autem non videtur alia quàm Noëticum diluuium esse potuisse. Huc etiam pertinet quod Pomponius Mela, Plinius & Solinus prodiderunt, Ioppen, vrbem Iudææ maritimam, prædicari omnium terræ vrbium vetustissimam, credique fuisse ante diluuium. Id quod non potest referri ad diluuium Ogygis, aut Deucalionis: hæc enim diluuia Græciæ terminis circumscripta, terrā Syriæ aut Iudææ non attigerunt: nec mirum esset, fuisse Ioppē ante illa diluuia quibus plurimæ vrbes antiquiores celebrantur.

Mela lib. 1. cap. 21. Plin. l. 5. c. 13. Solin. cap. 37

Plutarch. AD extremum, Plutarchus in libro de Solertia animalium, tradit 78
proditum esse ab iis qui de diluuio Deucalionis scripserunt, columbam emissam ex arca à Deucalione, cùm regressa esset, tempestatis; cùm iterum auolans non reuertisset, serenitatis fuisse indicem: quod sanè ex Mosaica historia Noëtici diluuij sumptum est. Ex qua etiam hausta sunt quæ cecinit Ouidius de diluuio Deucalionis: vniuersa enim descriptio eius diluuij non tam Deucalioneo diluuio quàm Noëtico conueniens est; vt paucis detractis, videatur Poëta aliquis Iudæus vel Christianus historiam Mosis de Noëtico diluuio versibus explicare voluisse.

Ouid. lib. 1. Metamorph.

Ex his apparet non posse negari, diluuium Noëticū fuisse notum Ethnicis, vel sacrarum litterarum lectione, vel auditione & fama, vel Chaldæorum & Aegyptiorum relatione monumentisve, apud quas gentes diutina quondam fuit Hebræorum habitatio. Ergo, dicet aliquis, sanctus Augustinus qui contra sensit, lapsus est historiæ & antiquitatis aut inscitia, aut obliuione? Minimè verò. Namque Augustinus non præcisè dixit, nullis historicis notum fuisse diluuium Noë, sed tantùm dixit fuisse ignoratum à Græcis & Romanis historiis nihil de Barbaricis historiis locutus: quod sanè verum est. Nam à quibus supra diximus proditum esse de Noëtico diluuio, eos fuisse Barbaros, aut certè Barbaricarum historiarum & rerum scriptores, licet animaduertere.

DECIMA QVARTA DISPVTATIO.

De diluuio Ogygis & Deucalionis.

79 DVo fuere diluuia, & vtrumque in Græcia, alterum Ogygis in regione Attica, alterum Deucalionis in Thessalia, à Græcis & Romanis scriptoribus commemorata & celebrata. Quapropter non erit alienū, hoc loco de vtriusque diluuij tempore breuiter dicere, quò intelligatur quantò illa diluuia recentiora & posteriora fuerint Noëtico diluuio. Diluuium Ogygis quod euenit tempore Ogygis regnantis in Attica regione, & regnantibus apud Argiuos Inacho atque Phoroneo, sic inundauit vastauitque vniuersam regionem Atticam, vt eam reddiderit per ducentos annos incultam atque inhabitatam. Fuisse autem hoc diluuium viginti & mille annis ante primam Olympiadem, Eusebius libro decimo de Præparatione Euangelica, capite vltimo tradit, auctoritate Iulij Africani id ipsum libro tertio Annalium confirmantis testimonio Hellanici & Philochori; qui Atheniensium Annales conscripserūt, Castoris item & Thalli, qui Syriacam historiam diligenter tractarunt, nec non & Diodori Siculi, qui orbis historiam
80 in Bibliothecas contulit. Nec diuersæ sententiæ fuisse putandus est Orosius affirmans Ogygis diluuium quadraginta & mille annis fuisse ante Romam conditam: siquidem Roma condita est quatuor & viginti annis post primam Olympiadem. Orosij verba hæc sunt: *Ante annos vrbis conditæ mille quadraginta in Achaia factum diluuium, vastatione plurima totius ferè prouinciæ fuit. Quod quia Ogygij qui tunc Eleusinæ conditor & rex erat, temporibus effusum est, nomen loco ac tempori dedit.* Hæc Orosius.

Diluuium Ogygis fuit 1200. annis ante primā Olympiadem.

81 SED quando fuit secundum sacram Chronologiam prima Olympias? Fuit nempe in anno octauo regni Achaz regis Iuda, hoc est, ducentis octoginta tribus annis post inceptam templi Salomonis ædificationem: vt patet ex Chronologia regum Iuda, quæ describitur libro tertio & quarto Regum. Fuit item prima Olympias septingentis sexaginta tribus annis post egressum Hebræorum ex Aegypto: siquidem ab eo egressu vsque ad ædificationem templi Salomonis numerantur in tertio libro Regum, capite sexto anni octoginta & quadringenti. Ex his efficitur, diluuiū Ogygis præcessisse egressum Hebræorum ex Aegypto annis ducentis sexaginta tribus; & incidisse in

Quo tempore secundū sacrā Chronologiā, loco data sit prima Olympias.

annum ætatis Iacob patriarchæ circiter nonagesimum: fuisse autem post Noëticum diluuium annis ferme quingentis quadraginta. Verùm de huiusmodi supputationibus annorum consulat lector quæ plenius & diligentius à nobis disputata sunt libro vndecimo nostrorum Commentariorum in Danielem, quæstione secunda.

Ioan. Annius refellitur.

81 SI igitur vera sunt quæ diximus de Ogygis diluuio, ridendus profecto est Ioannes Annius, qui non est veritus dicere, quem Ethnici scriptores nominant Ogygem, fuisse eum ipsum quem sacræ litteræ appellant Noë: idemque fuisse Ogygianum diluuium atque Noëticum, cùm tamen, vt dudum ostendimus, Ogygis diluuium plus quingentis annis fuerit post Noëticum. Non est quoque probanda opinio quorundam veterum scriptorum, quos memorant & sequuntur Iustinus martyr in Sermone exhortatorio ad Gentes, Clemens Alexandrinus primo libro Stromatum, & Eusebius libro decimo, cap. vltimo de Præparatione Euangelica: à quibus proditum est, quo tempore contigit diluuium Ogygis, eo tempore Mosen eduxisse populum Hebræum ex Aegypto. At enim ex supradictis palam est egressum Hebræorum ex Aegypto, plus ducentis annis posteriorem fuisse diluuio Ogygis. Quin ipsemet Eusebius in Chronicis, duobus sæculis Ogygem facit Mose antiquiorem.

Iustinus martyr.
Clemens Alexand.
Eusebius.

Eusebius.

De diluuio Deucalionis.

82 SEQVITVR vt dicamus de diluuio Deucalionis ab Ethnicorum poëtis & historicis iuxta celebrato. Ac multa quidem de Deucalionis genere, moribus factisque, multa etiam de causis, magnitudine durationeque effectuque diluuij quod ex eo nomen inuenit, dici hoc loco possent: sed ea vt instituto nostro aliena, & magna ex parte vel fabulosa, vel incerta, consultò prætermittimus. Nec ad præsens aliud quàm de tẽpore Deucalionei diluuij explicare instituimus; vt, quanto tempore, vel Ogygiano, diluuio vel Noëtico recentius fuerit, manifestum lectori faciamus. De rege Atticæ, sub quo factum est diluuium Deucalionis, variè traditur. Eusebius in libro de Præparatione Euangelica, capite vltimo tantùm ait Cecropẽ antecessisse quadringentis fermè annis Troianum bellum: & medio illo tempore inter Cecropem & bellum Troianum contigisse diluuium Deucalionis & incendium Phaëtontis. at idem in Chronicis, regnante Cecrope signat diluuium Deucalionis. Varro, vt refert S. Augustinus libro decimo octauo de Ciuitate Dei, capite 10. annotauit, diluuium Deucalionis sub rege Cranao qui Cecropi proximè successit. Iustinus autem historicus libro secundo, & Orosius libro primo capite nono, diluuium Deucalionis accidisse scribunt regnante Amphitrione, qui tertius à Cecrope fuit. Sic enim eo loco quẽ anteposui, ait Orosius:

Sub quo rege Atticę factũ sit Deucalionis diluuium.
Eusebius.

Varro apud S. Augustinũ
Iustinus historicus.
Orosius.

Anno octingentesimo decimo ante Romam conditam Amphiction Athenis tertius à Cecrope regnauit; cuius temporibus aquarum illuuies maiorem partem populorum Thessaliæ absumptis, paucis per refugia montium liberatis, maxime in monte Parnasso in cuius circuitu tunc Deucalion regno potiebatur: qui ad se ratibus confugiẽtes susceptos, per gemina Parnassi iuga fouit aluitque: à quo

à quo propterea genus humanum reparatum ferunt. Ea quoque tempestate subactam Indiã Lbier pater sanguine madefecit, cædibus oppleuit, libidinibus polluit; gentem vtique nulli vnquam hominum obnoxiam, vernacula tantùm quiete contentam. Sic Orosius.

De tempore Deucalionei diluuij.
Solinus.

84 NEC inter auctores conuenit de tempore huius diluuij. Solinus quidem cap. 18. sexcentis annis hoc diluuium facit posterius Ogygis diluuio. *Meminisse hoc loco par est,* inquit Solinus, *post primum diluuium Ogygij temporibus notatum, cùm nouem & amplius mensibus diem continua nox inumbrasset, Delon ante omnes terras radiis Solis illuminatam: sortitámque ex eo nomen, quòd prima reddita foret visibus. Inter Ogygiũ sanè, & Deucalionem medium ænũ sexcentis annis datur.* Ita Solinus. Sed eum historiæ & Chronologiæ ignoratione aut obliuione lapsum esse, vel eo patet argumento, quod isti opinioni consequens est, Deucalionis diluuium vicinum fuisse temporibus belli Troiani: at multis sæculis bellum Troianum fuisse post Deucalionis diluuium, constat inter probatos veteris memoriæ scriptores.

Clemens Alexand.

85 ECONTRARIO autem Clemens Alexandrinus in primo libro Stromatum, Deucalionis diluuium centum triginta quatuor annis signat post Ogygianum. Verum non rectè: sic enim haud paucis annis fuisset ante Cecropem, quod nulli placet. Nos igitur, vt probabiliorem, sequamur sententiam Eusebij in Chronicis, & Orosij in primo libro: qui Deucalionis diluuium posterius faciunt Ogygiano ducentis triginta annis, hoc est, circa annum ætatis Mosis quinquagesimum: Licet Eusebius inibi signet septuagesimum, haud scio an vera vsus annorum supputatione à qua tamen proximè abest Cyrillus primo libro contra Iulianum, ad sexagesimum septimum annum Mosis referens diluuium Deucalionis. Hinc liquet, hoc Deucalioneum diluuium, septingentis ferè & septuaginta annis fuisse post Noëticum.

Eusebius.

Cyrillus. Alexand.

Eodem sæculo contigisse decem plagas Ægypti, diluuium Deucalionis, & Phaëtontis incendium.
Orosius.

86 NEC est hic omittendum, quod prudenter obseruauit Orosius, tres eodem sæculo valdè insignes ac memorabiles calamitates accidisse: Decem plagas Ægypti, diluuium Deucalionis, & incendium Phaëtontis. Námque plagas Ægypti signat Orosius octingẽtis quinque annis ante Romam conditam: Deucalionis autem diluuium octingentis decem annis. De incendio autem Phaëtontis ita scribit capite decimo: *His etiam temporibus adeo iugis & grauis æstus incanduit, vt Sol per deuia transuectus vniuersum orbem non calore affecisse, sed igne torruisse dicatur: impressumque feruorem & Æthiops plus solito, & insolitum Scytha non tulerit. Ex quo etiam quidam, dum non concedunt Deo ineffabilem potentiam suam, inanes ratiunculas conquirentes ridiculam Phaëtontis fabulam texuerunt.* Hæc Orosius,
cum quo etiam in Chronicis
consentit Eusebius.

Eusebius.

* * *

Universidad de Deusto
Biblioteca

BENEDICTI PERERII COMMENTARIORVM IN GENESIM LIBER DECIMVSTERTIVS,

DE IMMINVTIONE ET cessatione diluuij.

Caput octauum libri Geneseos.

VERS. 1. RECORDATVS autem Deus Noë cunctorúmque animantium & omnium iumentorũ quæ erant cũ eo in Arca, adduxit ſpiritum ſuper terrã & imminutæ ſunt aquæ. Et clauſi ſunt fontes abyſſi & cataractæ cæli, & prohibitæ ſunt 3 pluuiæ de cælo. Reuerſæque ſunt aquæ de terra euntes & redeuntes, & cœperũt minui poſt cẽtum quinquaginta dies. 4 Requieuitque Arca menſe ſeptimo, vicesimo ſeptimo die 5 menſis ſuper montes Armeniæ. At verò aquæ ibant & decreſcebant vſque ad decimum menſem: decimo autem men- 6 ſe prima die menſis apparuerunt cacumina montium. Cũmque tranſiſſent quadraginta dies aperiens Noë feneſtrã ar- 7 cæ quã fecerat, dimiſit coruum: qui egrediebatur & nõ reuer- 8 tebatur, donec ſiccarentur aquæ ſuper terram. Emiſit quoque columbam poſt eum, vt videret ſi iam ceſſaſſent aquæ.

Quæ

Quæ cùm nõ inueniſſet vbi requieſceret pes eius: reuerſa eſt 9 ad eum in arcã, aquæ enim erant ſuper vniuerſam terram: extenditq; manum ſuam, & apprehẽſam intulit in Arcam. Expectatis autẽ vltra ſeptem diebus aliis, rurſum dimiſit 10 colũbam ex Arca. At illa venit ad eũ ad veſperã portans 11 ramũ oliuæ virentibus foliis in ore ſuo. Intellexit ergo Noë quod ceſſaſſent aquæ ſuper terram. Expectauitque nihilo- 12 minus ſeptem alios dies, & emiſit columbam quæ non eſt reuerſa vltra ad eum. Igitur ſexcenteſimo primo anno, primo 13 menſe, prima die menſis imminutæ ſunt aquæ ſuper terram: & aperiens Noë tectum arcæ, aſpexit, viditque quod ſiccata eſſet ſuperficies terræ. Menſe ſecundo, ſeptimo & vicesimo die menſis arefacta eſt terra. Locutus eſt autẽ Deus 14 ad Noë, dicens. Egredere de arca tu & vxor tua, filij tui & vxores filiorum tuorum tecum. Cuncta animãtia quæ 15 ſunt apud te, ex omni carne, tam in volatilibus quàm in 16 beſtiis, & vniuerſis reptilibus quæ reptant ſuper terram, 17 educ tecum, & ingredimini ſuper terram: creſcite & multiplicamini ſuper eam. Egreſſus eſt ergo Noe & filij eius, & 18 vxor illius & vxores filiorum eius cum eo. Sed & omnia 19 animantia, iumenta & reptilia quæ reptant ſuper terram, ſecundum genus ſuum, egreſſa ſunt de arca. Aedificauit au- 20 tem Noe altare Domino, & tollens de cunctis pecoribus & volucribus mundis, obtulit holocauſta ſuper altare. Odo- 21 ratuſque eſt Dominus odorem ſuauitatis, & ait ad eum, Nequaquam vltrà maledicam terræ propter homines: ſenſus enim & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt ab adoleſcentia ſua: non igitur vltra percutiam omnem animam viuentem ſicut feci. Cunctis diebus terræ, ſe- 22 mentis & meſſis, frigus & æſtus, æſtas & hyems, nox & dies non requieſcent.

PRÆ

PRÆFATIO.

SEPTEM res hoc capite octauo præcipuè narrantur à Moſe: primò quando cœpta eſt fieri diminutio aquarum diluuij, & quibus ex cauſis facta ſit: Secundò, quo in loco decreſcentibus aquis reſederit arca Noë: Tertiò, quando primum apparuerint cacumina montium: Quartò, qua ratione diminutionem & ceſſationem diluuij explorauerit & cognouerit Noë: Quintò, quando finitum omnino ſit diluuium & arefacta terra, egreſſuſque Arca Noë cum ſuis & animalibus: Sextò, Noë, ſtatim vt arcâ egreſſus eſt, ſacrificium Deo de cunctis animalibus mundis obtuliſſe: Septimò denique, Deum inſigni pietate ac religione ipſius Noë vehementer placatum ac delectatum, promiſiſſe, nunquam ſe in poſterum generali diluuio perditurum orbem terræ.

Geneſ. 8. VERS. 1.

Recordatus eſt Deus Noë cunctorumque animantium & omnium iumentorum quæ erant cum eo in arca.

NEC obliuio, nec recordatio propriè cadũt in Deũ: quippè cui omnia quæ fuerunt, ſunt, eruntq; ex omni æternitate præſentia ſunt; & vt eius ſubſtantia, ſic & ſcientia planè immutabilis eſt, cùm apud eum nulla ſit trãſmutatio, nec viciſſitudinis obũbratio. Figuratè igitur obliuiſci & recordari Deus dicitur: ſcilicet ad ſimilitudinem hominum, qui, quos non curant & in periculis deſerunt, nec iuuant cùm poſſint, obliuiſci eorum dicuntur: Contra verò recordari, cùm eis auxilium præbent, & malis quibus detinentur, eripere nituntur. Videbatur igitur Deus quodammodo oblitus Noë, quem in Arcam illam velut in carcerem detruſum, tot menſes in illa horribili abyſſo diluuij dereliquerat: at cùm incepit diluuium tollere, arcamque ſiſtere, terram arefacere, & Noë ex arca educere, recordari eius videbatur.

Iacob. 1.

Theod. quæſt. 52. in Geneſ.

AVDI Theodoretum: *Loquitur*, inquit, *diuina Scriptura prout hominibus expedit, & pro captu auditorum varias habet loquẽdi formas. Quemadmodum*

modum ergo pœnitentia in Deo, eſt adminiſtrationis diuerſitas: Pœnitet enim me, ait, quod conſtituerim Saul regem: pro eo quod eſt: Decreui alium in eius locum ſubſtituere. & rurſus, Pœnitet me feciſſe hominem: pro eo quod eſt, ſtatui hominibus inferre exitium. Sic quod hic dicitur, Recordatus eſt dominus Noë: non priſtinam obliuionem deſignat, ſed maximam ipſius erga Noë humanitatem denotat, quod ſummo erga eum amore iuſſerit immenſam illam copiam aquarum quàm citiſſimè exhauriri:. Sic Theodoretus.

1. Reg. 15.

Geneſ. 6.

2 DICITVR porrò Deus in ſacris litteris & obliuiſci & recordari, tam in bonũ quàm in malũ, tam de perſonis quàm de aliis rebus. Dicitur obliuiſci Deus bonorũ hominũ, cùm eos ad tẽpus in laboribus & periculis derelinquit, non ſtatim eos liberans cùm poſſit. Dicitur etiam obliuiſci malorum hominũ, cùm eis diuturnã impunitatẽ aut etiam proſpetitatem concedit. Contrà verò dicitur recordari bonorum, cùm aliquandiu afflictos liberat ac recreat, ebrumque mala in maiora bona conuertit. Dicitur item recordari malorum, cùm diſſimulatam aliquandiu eorum improbitatem meritis plectit ſuppliciis. Nec modo in perſonis, ſed etiam in rebus, vt in virtutibus & vitiis, hæc loquendi ratio vſurpari ſolet. Dicitur enim Deus obliuiſci alicuius virtutum & benefactorum, cùm ea non ſtatim & manifeſtè remunerat nec honorat; quinimo ſinit malè euenire bonis apud homines propter bona eorum facta. Dicitur etiam obliuiſci peccatorum, cùm ea non punit, ſed potius ſinit flagitia ad tempus benè ac proſperè ſuccedere peccatoribus. Ex aduerſo item recordari Deus dicitur tam virtutum quàm vitiorum, cùm vtrumque debitis vel præmiis vel ſuppliciis etiam in hoc mundo afficit. Hinc eſt illud quod vidua dixit Eliæ: *Ingreſſus es ad me vir Dei, vt rememorarentur iniquitates meæ:* mortuus enim fuerat ei vnicus filius. Et in Pſalmo 108. ſcriptum eſt: *In memoriam redeat iniquitas patrum eius in conſpectu Domini.*

Quid ſit Deum obliuiſci aut recordari tam bonorũ quã malorum.

3. Reg. 17.

3 QVOD autem Deus non ſolùm Noë, verum etiam animalium, quæ cum ipſo erant in arca, recordatus eſſe dicitur: indicat, ſicut animalia propter hominum peccata ſimul cum hominibus perierant, ſimiliter ea propter hominem vna cum viro iuſto eſſe à Deo ſeruata. Quò maiorem, inquit Theodoretus, immenſæ bonitatis ſuæ ſignificationẽ præberet Deus, recordari voluit non ſolũ Noë, ſed etiã omnium animalium: noſtra enim cauſa etiam illis conſulere dignatus eſt. Quod & magnus ille Dauid clamat, dicens, *Qui producit fœnum iumentis & herbam ſeruituti hominum*; & iterum, *Homines & iumenta ſaluabis Domine.* propter nos enim noſtra curat.

Theodor. ibidem.

Pſal. 103.

Pſal. 30.

4 VERVM dicet aliquis, Quomodo Deus recordari dicitur animalium, cùm B. Paulus dixerit, *non eſſe Deo curam de bobus?* par autem ratio eſt aliorum animalium. Sed in promptu eſt reſponſio. Quantũ enim ad naturalem & generalem prouidentiam curamque quam Deus gerit omnium rerum quas ipſe condidit, proculdubio curæ Deo

Locus Pauli 1. Corint. 9.

Quomodo Deus & curet, & non curet animalia.

curæ Deo sunt & boues, cunctaque animalia. Nam si aliter, quomodo dixisset Dauid: *Omnia à te expectant, vt des illis escam in tempore. &* *Psal.* 103. *Psal.* 144. *Matth.* 6. *Infra.* 10. *Luc.* 12. rursus: *Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione?* Quomodo Saluator noster dixisset in Euãgelio: *Respicite volatilia cœli, quoniam non serunt neque metunt neque congregant in horrea: & Pater vester cœlestis pascit illa?* & iterum *Non ne duo passeres asse veneunt; & vnus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro?* vel vt refert Lucas *Vnus ex illis non est in obliuione coram Deo?* Non dicitur autem Deus habere curam boum vel animalium, quantum ad præcipuam & singularem quandam prouidentiam & curam? qualem nempe Deus habet hominum quos non tantum mouet & regit per naturales causas aut per instinctus naturales, sed præcipuè per leges, vt vocãt, positiuas, præcipiendo quid facere, quidve fugere debeant. Neque hoc tantum, sed præterea variè docendo, & commonendo, exhortandoque, & tum ad bona propositis præmiis incitando, tum à malis comminatione supplíciorum deterrendo. Hoc dico genus curæ & prouidentiæ, quod per legem, vt dixi, declaratur, non exercet Deus erga animalia, quod eius modi prouidentiæ sola rationalis natura capax sit.

Exod. 23. A c licet in lege Mosaica quædam præcepta fuerint de animalibus § velut de subleuandis iumentis in foueam lapsis, & de aliis eiusmodi: ea tamen non propter ipsa animalia, verùm propter homines præcepta sunt. Vel quia cùm animalia sint aliquid hominum qui ea possident; si quid benè aut male animalibus euenit, id etiam ad eorum hominum vtilitatem aut detrimentum pertinet: Vel vt ex eo quod præcipitur de animalibus, cognoscatur id ipsum multò magis erga homines seruari oportere. Exempli causa, Præceperat lex Mosis non *Deut.* 25. *1. Cor.* 9. esse boui trituranti os alligandum, non quidem propter bouem, sed propter hominem. Nam si inhumanum est boui hominis causa laboranti os alligare, quanto inhumanius atque iniquius censeri debet, homini tua causa operanti ac laboranti, dignam mercedem non retribuere? Verum pergamus ad alia.

Genes. 8. v. 2. *Adduxit Dominus Spiritum super terram & imminutæ sunt aquæ. Et clausi sunt fontes abyssi & cataractæ cæli, & prohibitæ sunt pluuiæ de cælo. Reuersæque sunt aquæ de terra euntes & redeuntes, & cœperunt minui post centum quinquaginta dies.*

Endicat Moses his verbis & quomodo & quando 6 diminui cœperint aquæ diluuij. Duas autem causas diminutionis diluuij tangit, vnam (vt vocant) positiuam; hæc est, spiritus vehemens maximaque pollens vi siccãdi & absumendi aquas. Altera causa est negatiua, id est, occlu

occlusio fontium abyssi & cataractarum cœli, itemque prohibitio pluuiæ. Nam si ex fontium abyssi & cataractarum cœli apertione diluuium extitit, ex earum ipsarum rerum occlusione cessatio diluuij proficisci debuit. *His enim causis,* ait Ambrosius, *minuitur diluuium, qui bus creuit. Erupti erant fontes aquarum, apertæ fuerant cataractæ cœli, vt vndique influentibus aquis terra inundaretur: debuerunt claudi ea, ex quibus diluuij origo manauit, vt eius inciperet esse defectus.* Sic Ambrosius. *Ambros. lib. de Noë & Arca cap.* 17.

7 Quomodo autem per istas causas tam breui, immensa illa aquarum moles diminui potuerit, putat Chrysostomus ratione humana esse incomprehẽsibile. *Quæ ratio* inquit, *poterit hoc vnquam comprehendere? Aqua tanta quomodo desiit? omnia abyssus erant. Quomodo igitur tantus aquarum impetus subitò minor factus est? quis hoc humana ratione inuenire poterit vnquam? Quid igitur est? Dei præceptum est quod facit omnia. Ne igitur nos curiosius exploremus, Quo modo: sed tantum credamus quod iussit, & exaltata est abyssus: & præcepit, & iterum suum continuit impetum, & ad proprium concessit locum, quem solus ipse Dominus scit qui condidit.* Hæc Chrysostomus. *Chrys. ho.* 25. *in Genesim.*

8 Pro eo quod nos legimus: *Adduxit spiritum super terram:* Hebraicè ad verbum est: *Transire fecit spiritum super terram:* quod magnam emphasim habet, & incredibilem vim illius spiritus demonstrat, Nam illud: *Super terram.* intelligi vult Caietanus de terra vsquequaque & altissimè cooperta aquis: & illud: *transire*, significat spiritum illum seu ventum, per totam profunditatem aquarum penetrasse ac permeasse. Quis porrò fuerit hic spiritus, quemadmodum generatus, quantamque & qualem vim habuerit, mox disputabitur in Disputatione quæ super hoc caput octauũ infra tractabitur. Pro illo: *Imminutæ sunt aquæ* Græce est, *Cessauit aqua.* Hebræum verbum hoc loco *sachah*, Cessare, quiescere, & remitti significat. Pro illo: *Clausi sunt fontes abyssi,* Hieronymus legit *Reuelati sunt:* sic enim scribit: *Et quieuit aqua, & reuelati sunt fontes abyssi.* Pro reuelatis fontibus clausos & obturatos omnes interpretes transtulerunt. Chrysostomus quoque videtur legisse, reuelatos esse fontes. *Caietanus in Genesim.* *Hieron. in lib. de Traditionibus in Genes.* *Chrys. ho.* 26. *in Genesim.*

9 Sed quo modo reuelatio seu recluſio fontium, ad minuendum & tollendum diluuium conduxerit & non potius ad conseruandum & augendum (nam & supra, quo diluuium fieret, legimus ruptos fuisse abyssi fontes) haud equidem intelligo. Nisi propterea reuelati dicantur, vt resorberent aquas quas euomuerant super terram, innuente id Chrysostomo: qui interpretans illud, *Reuelatis fontibus* ait, placuisse Deo vt iterum in sua regione manerent aquæ, neque vltra redundarent, sed paulatim desinerent. An verò, quod hic dicitur de occlusione fontium abyssi & cataractarum cœli, & de prohibitione pluuiæ, intelligendum sit esse factum post illos centum quinquaginta dies diluuij, vt hic significatur, an potius ante illos dies, videlicet statim post quadraginta illos dies pluuiæ, & hic à Mose memoratum sit per recapitulationem, satis dubium & controuersum est. Verùm *Chryso. il id.*

hoc infrà disputabitur in quadam disputatione super hoc caput.

SEQVITVR: *Reuersæ sunt aquæ de terra euntes & reduntes.* Id est: 10
Cœperunt aquæ deserere terram, & non stare in tanta altitudine super terram. Illud: *Euntes & redeuntes:* Vel Hebraismus est significans idem quod paulatim & magis magisque decrescentes: vel significat, propter vehementem illius venti flatum cœpisse coagitari & fluctuare aquas, cùm antea immobiles stetissent. Tanta enim fuerat (inquit Caietanus) aquarum diluuij copia & altitudo, vt priuauerit aquas officio fluxus & refluxus: primusque effectus clausorum fontium & cataractarum cœli & illius venti à Deo missi, fuerit reuersio aquarum ad fluendum & refluendum super terram. Vel dicũtur aquæ reuersæ ad sua loca natiua, vnde præter naturam exierant ad inundandam terram, hoc est, vel in abyssum, vel in Oceanum, vel in proprios alueos fluminum, lacuum & paludum. Nota, inquit Hieronymus, secundum Ecclesiasten, quod omnes aquæ atque torrentes per occultas venas ad matricem abyssum reuertantur. Pro illo: *Euntes & reuertentes* Septuaginta habent: *Cedebat aqua vadens de terra.* Illud denique: *Cœperunt minui post centum quinquaginta dies,* denotat tempus quo diminutio aquarum diluuij primum fieri cœpta est. Vnde autem istorum centum quinquaginta dierum sumendum sit initium, vtrum à principio diluuij, an post quadraginta dies pluuiæ, in controuersia est: quam nos supra explicauimus, cùm tractaremus quandam hac ipsa de re disputationem super cap. 7.

Caietanus in cap. 8. Genes.

Hier loco citato. Eccles. 1.

PRIMA DISPVTATIO.

Quis fuerit ille spiritus quem adduxit Dominus super terram ad siccandas diluuij aquas.

Prima interpretatio Spiritum hic sumi pro Spiritu sancto, Ambrosij & Theodoreti opinio.

QVID hoc loco propriè significetur vocabulo *spiritus*, triplex interpretatio est. Quidam arbitrantur ea voce 11
significari spiritum sanctum. Aut enim, inquiunt, significatur ventus aut spiritus sanctus: vtrumque enim eo nomine exprimi solet in sacris litteris, neque huic loco nisi alterutrũ conuenire potest: sed non significatur ventus, siquidem incredibile est vllius venti naturalẽ vim tanti diluuij exiccãdi esse potuisse, ergo significatur Spiritus sanctus: cui sanè cessatio diluuij commodè attribuitur. Sicut enim effectio diluuij opus fuit diuinæ iræ ac iustitiæ scelerum vltricis & vindicis: ita diluuij cessatio & remotio, opus fuit diuinæ clementiæ & misericordiæ. solent autẽ opera clementiæ & misericordiæ diuinæ Spiritui sancto attribui, vel vt loquimur in scholis appropriari.

DVOS autem inprimis graues ac nobiles huius sentẽtiæ auctores habeo,

habeo, Ambrosium & Theodoretum. Ambrosius quidem tractans ea ipsa verba Mosis super quibus nunc disputatur: *Et induxit Dominus spiritum super terram, & cessauit aqua,* ad hunc modum scribit: *Non puto hoc ita dictum, vt spiritus nomine ventum accipiamus: neque enim ventus poterat siccare diluuium. Alioquin cùm mare ventis exagitetur quotidie, exinaniretur profecto. Nam quomodo non euacuaretur mare ventorum vi, cui cessisset toto diffusum orbe diluuium, vsque ad Herculis, vt aiunt, columnas, & mare magnum tectis montium excelsorum verticibus exæstuans? Spiritus igitur diuini virtute inuisibili diluuium illud repressum esse, dubium non est, cœlestique operatione, non flatu. Vnde scriptum est: Emitte Spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Est ergo Spiritus, cuius operationi cedunt vniuersa: in quo cœli ipsius virtus sit, sicut scriptum est: Verbo Domini cœli firmati sunt: & Spiritu oris eius omnis virtus eorum. Qui Spiritus est creator vniuersorum, sicut Iob dixit: Spiritus diuinus qui fecit me:* Hæc Ambrosius. Theodoretus verò (vti citatur in Catena in Genesim) in eandem sententiam breuiter ita scribit: *Non solent:* inquit, *aquæ ventis imminui, sed potius fluctuare atque turbari. Iam enim hoc pacto amplissimi maris sinus essent exhausti. Spiritum ergo diuinum innuit Moses: quo sanè omnia fiunt, & agitata quiescunt.* Sic Theodoretus.

Amb. lib. de Noe & Arca, cap. 16.

Psal. 103.

Psal. 32. Iob. 33. Theodoretus.

12 ALTERA interpretatio est, hic significari spiritus vocabulo ipsum Solem, qui ardentissimus cùm est, incredibilem vim habet siccandi & consumendi humorem. Credibile enim est, diluuium æstiuo tempore (vt supra dictum est libro duodecimo) finitum esse. Adiungerent alij tanquam adiutrices Solis ad id efficiendum constellationes aliquas cœlestes exsiccandi humoris efficacissimas. Omnino, Rupertus hunc locum Mosis strictim interpretans: *Quem,* inquit, *Moses spiritum appellat, iuxta litteram, aut calidum ventum, aut etiam ipsum Solem qui hactenus sub dẽsis nubibus latuerat, intelligimus. Dixit enim de illo Ecclesiastes. Lustrans vniuersa per circuitum pergit Spiritus, & in circulos suos reuertitur.* Sic Rupertus. Quæ verba Salomonis etiam B. Hieronymus in commentario eius loci, de Sole interpretatur, affirmans eum nominatum esse spiritum, aut quia spiritu ipse viuifico animetur ac vigeat, vt Philosophis & Poëtis placet: aut quia vitalem rebus vim & motum inspiret atque infundat.

Secunda interpretatio Spiritũ qui siccauit diluuium, fuisse Solem.

Rupertus lib. 4. Commentariorum in Genesim, cap. 22.

Eccles. 1. Hieronymus

13 CERTE Aristoteli (vt legere apud eum licet in libro secũdo Meteorologicorum) visum est, immensam aquæ copiam, quæ ex innumeris fluminibus in mare influentibus accedit mari, nec tamẽ ipsum plenius & redundantius facit, virtute Solis exsiccari & consumi. Quod his concinnis versibus etiam Lucretius expressit libro sexto:

Aristoteles.

Lucretius

Præterea magnam Sol partem detrahit æstu:
Quippe videmus enim vestes humore madentes
Exsiccare suis radiis ardentibus Solem.
At pelage multa & latè substrata videmus:
Proinde licet quamuis ex vno quoque loco Sol
Humoris paruam delibet ab æquore partem:

Largiter in tanto ſpatio tamen auferet vndis.

Sic Lucretius. In cuius quarto verſu eorum quos memorauimus, poſui *pelage*, non autem, vt vulgo legitur, *pelago*, ſecutus emendationem Lambini, qui optimo iudicio vſus ſic reſtituit, & legendum edidit. Eſt enim, *pelage*, accuſatiuus, à Græco πέλαγη.

Tertia interpretatio nomine ſpiritus ſignificari ventũ.

TERTIA eſt interpretatio, quæ ſimplicior & planior, magíſque huic loco Moſis apta & accommodata videtur, vocabulo *ſpiritus*, ſignificari ventum quem Deus miſerit ad ſiccandas & conſumendas diluuij aquas. Similiter enim in libro Exodi, capite decimo quarto legimus: cum percuſſu virgæ Moſis, aquæ maris rubri diuiſæ vtraque ex parte inſtar muri ſtetiſſent, locumque medium Hebræis ad tranſeundum conceſſiſſent, ad fundum eius loci maris ſiccandum, quo ſcilicet inoffenſis ſicciſque veſtigiis tranſmitterent Hebræi, miſſum eſſe ventum vehementem atque vrentem: *Cùm extendiſſet Moſes manum ſuam ſuper mare* (inquit ſcriptura) *abſtulit illud Dominus, flante vento vehementi & vrente tota nocte, & vertit in ſiccum, diuiſaque eſt aqua, & ingreſſi ſunt filij Iſrael per medium ſicci maris: erat enim aqua quaſi murus à dextra eorum & læua.* 14

Prou. 25.

CERTE, eſſe quoſdam ventos incredibili efficacia ſiccandi humoris præditos, manifeſtis experimentis notiſſimum eſt. Aquilo, diſſipans pluuias, appellatur à Salomone. Et verò, cùm is perquam vehemens & pertinax eſt, ſerenat cœlum, imbres & imbriferas nubes profligat: terram quamuis humidam aut etiam cœnoſam, celerrimè ſiccat, & ipſam aquam vehementer conglaciat, & in duritiam lapidis gelat, tribuens ei vim herbas aliaque terræ virentia non ſiccãdi modo, verùm etiam vrendi, vt in libro Eccleſiaſtici capite 43. ſcriptum eſt, Lucretius, cur mare tot tantiſque fluminibus in ipſum decurrentibus nunquam redundet, cauſam refert tum ad alia, tum etiam ad ventos qui totam illam aquam in mare infuſam velut euerrentes abſumat. Sic enim ait: 15

Lucr. lib. 6.

Tum porrò venti magnam quoque tollere partem
Humoris poſſunt, verrentes æquora Ponti:
Vna nocte vias quoniam perſæpe videmus
Siccari, molliſque luti concreſcere cruſtas.

Generationem illius venti non fuiſſe naturalem.

VERVM Roget me fortaſſe quiſpiam, num ventus ille naturalis fuerit, an præter ordinẽ & ſupra vim naturæ, aliquid habuerit? equidem ſine dubitatione dixerim generationem illius venti non fuiſſe naturalem. Cùm enim diluuium totam vndique terram aquis obrutam etiam quindecim cubitis ſuper altiſſimos montes tot menſes obtinuerit, vnde quæſo naturaliter extrahi è terra, & in ſublimè ſupra diluuij altitudinem extolli potuit exhalatio calida & ſicca, quæ generando illi vento calidiſſimo & ſicciſſimo materia eſſet idonea? Non igitur generatio illius venti, naturalis fuit, ſed per omnipotentiam Dei ſupra vim & poteſtatẽ naturæ facta. Et ad hoc indicandum, ſignatè dixit Moſes adduxiſſe Dominum ventum ſuper terram, vel 16

Geneſ. 7.

vt

vt habent Hebræa, *tranſire feciſſe*, ventum ſuper terram.

An potentia illius venti fuerit naturalis.

NVNC autem virtus illius venti, qua ſiccauit aquas diluuij, fuerit naturalis, id eſt, talis qualem natura ferre, & ventis tribuere poſſit, non ſine cauſa dubitari poteſt. Sed ne longum faciam, ego ſic ſentio. Si ventus ille vim habuit ſiccandi & conſumendi totam illam diluuij aquarum molem, reor equidem vim illam non fuiſſe naturalem: non videtur enim tanta illa vis proficiſci poſſe ex vllis cauſis naturalibus: ſed credendum eſt, ſicut Deus ventum illum præter ordinem naturæ creauit, ita dediſſe ei longè maiores vires quàm natura tribuere potuiſſet: vt ventus ille miraculi loco haberi debeat, tam propter generationem eius, quàm propter vim & efficacitatem.

SIN autem ventus ille non tam miſſus eſt ad ſiccandas & conſumendas diluuij aquas (licet ad id etiam ille non parum contulerit) quàm vt penitus ſiccaret terram, quæ etiam aquis nudata, remanſerat valdè humida & cœnoſa, taliſque, vt niſi ſiccaretur, nec homines nec animalia per eam inoffenſè commodéque poſſent ingredi: Si ad hoc inquam præcipuè ventus ille miſſus eſt, non ibo inficias, virtutem eius naturalem eſſe potuiſſe. Neque enim effectus ille, id eſt, ſiccatio terræ, talis aut tantus fuit, vt quantamlibet vim cuiuſuis venti naturalem excederet.

SECVNDA DISPVTATIO.

Quando facta ſit occluſio fontium abyſſi.

18 ILLVD porrò in hac Moſis narratione difficultatem habet vtrum, quod Moſes dixit de clauſis fontibus abyſſi & cataractis cœli, & de prohibitione pluuiæ, intelligere oporteat id eſſe factum poſt centum quinquaginta dies quibus ſtetit diluuium: an verò ſtatim poſt quadraginta illos dies pluuiæ ſupra capite ſeptimo memoratos à Moſe. Vidit hanc difficultatem B. Auguſtinus: namque eandem quæſtionem ponit ipſe in quæſtionibus in Geneſim, quæſtione duodecima: quam licet ibi apertè non ſoluat, apparet tamẽ vtram in partem propenſior ipſe fuerit. Sic enim ait: *Quod ſcriptum eſt, exaltatam eſſe aquam, legi opinor, debet, imminutam eſſe aquam, vel ceſſaſſe aquam poſt centum quinquaginta dies, & adductum eſſe ſpiritum ſuper terram, & deſiiſſe aquam, & concluſos fontes abyſſi, & cataractas cœli & detẽtam pluuiam de cœlo: Quæritur vtrum poſt centũ quinquaginta dies hæc facta ſint, an per recapitulationẽ omnia commemorata ſint quæ poſt quadraginta dies pluuiæ fieri cœperunt: vt hoc ſolum ad centum quinquaginta dies pertineat, quod vſque ad ipſos aqua exaltata eſt, aut de fontibus abyſſi ceſſante iam pluuia, aut quia manſit in altitudine ſua, dum per illum ſpiritum ſiccaretur. Cetera verò quæ dicta ſunt, non poſt centum quinquaginta dies omnia facta ſint, ſed commemorata ſint omnia quæ ex ſine* Auguſtin.

quadra-

quadraginta dierum fieri cœperunt. Sic Augustinus. Apparet igitur, Augustinum propendisse in eam sententiam, vt illa facta sint post quadraginta dies pluuiæ, & posteriùs narrata sint à Mose per recapitulationem. Atque hæc ipsa est Tostati sententia.

Tostatus in cap. 8. Geneseos. Oleaster ibidem.

Oleaster omni asseueratione dicit nec eruptionē fontium 19
abyssi, nec pluuiam de cœlo cessasse nisi post centum quinquaginta
dies. Verum pro Tostato, & contra Oleastrum multa faciunt. Primò
supra capite septimo dixit Moses factam esse pluuiam quadraginta
diebus & quadraginta noctibus: at si pluuia durasset centum quin-
quaginta diebus, hoc vtique dixisset Moses, non illud: cùm hoc tum
ad declarandam veritatem historiæ, tum ad indicandam diluuij ma-
gnitudinem magis accommodatum esset. Deinde Moses eodem loco
dixit, diluuium esse factum quadraginta diebus: significans auctum
& incrementum aquarum vsque ad summum: si autem semper aquæ
diluuij per centum quinquaginta dies creuissent, verius dictu fuis-
set, diluuium esse factum centum quinquaginta diebus, non tantum
quadraginta diebus. Nam quod respondet Oleaster, illos quadragin-
ta dies pluuiæ & diluuij, tantum intelligi debere de diluuio, priu-
quam subleuari posset Arca super terram, non autem quod per illos
dies totum diluuij incrementum consummatum sit; quis non videt
simile figmento esse, magisque dictum ne nihil diceretur, quàm
quò aliquid vel in speciem probabile diceretur? Ad hæc pestquam
aquæ diluuij operuerunt terram vsque ad vertices montium, quo
modo ex fontibus abyssi, hoc est, ex profundissimis terræ cauernis
poterat erumpere aqua, & supra vertices montium exilire, vt reli-
quum diluuij incrementum, videlicet vsque ad quindecim cubitos
super vertices montium, adderet?

Opinio Oleastri, refellitur.

Postremo, si per totos illos centum quinquaginta dies per- 20
petuô creuerunt aquæ, cùm statim post illos dies Moses dicat dimi-
nutas esse aquas, sequeretur, quo die aquæ ad summum incremẽtum
peruenerunt, eo ipso die continuô diminui ac deficere cœpisse, nec
aliquandiu in suo robore, siue incremento mansisse: quod videtur
contrarium diuinæ scripturæ, quæ sub finem septimi capitis dixit
aquas obtinuisse terram, siue præualuisse super terram, siue ro-
boratas esse super terram (est enim varia eius loci lectio)
centum quinquaginta diebus. Et hoc dixit scri-
ptura, cùm iam paulô antè dixisset, aquas
quindecim cubitis altissimos
terræ montes ex-
cessisse.

Ter

TERTIA DISPVTATIO.

Quo mense, & quoto die mensis cœperit fieri decrementum diluuij.

21 Quo autem mense, & quoto die mensis diminutio aquarum diluuij cœpta sit fieri, variè dicendum est, secũdum varias sententias auctorum de illis cẽtum quinquaginta diebus, post quos ait Moses diminutas esse aquas diluuij. Namque Hugo Sãcti Victoris in Annotationibus suis in Genesim (Hugonem autem secuti sunt Historia Scholastica & Lyranus vt supra in libro duodecimo diximus) auspicatur istos centum quinquaginta dies ab ingressu Noë in Arcam, siue ab initio diluuij: & hac ratione cùm cẽtum quinquaginta dies impleant quinque menses Solares, singulis mensibus assignando triginta dies, necesse est dicere, diluuium cœpisse diminui exactis quinque mensibus ab eius initio, & primo die sexti mensis. Quod si loquamur de mensibus non respectu diluuij inchoati sed respectu anni tunc currentis, vel anni sexcentesimi vitæ Noë; dicendum est, diluuium cœpisse decrescere septimo anni illius mense, & die decimo octauo eius mensis. Patet hoc: si quidem diluuium cœptum est die decima septima mensis secundi illius anni, id est quadraginta septem diebus ab initio anni: quibus, si addas centum quinquaginta dies diluuij vsque ad eius decrementum, id est, quinque menses integros, verum esse quod diximus, facilè intelliges.

Hugo de S. Victore.

22 At verò secundum alteram sententiam eorum qui istos centum quinquaginta dies exordiuntur non ab initio diluuij, sed à fine quadragenariæ pluuiæ, iam scilicet quadraginta diebus ab initio diluuij transactis (& hæc est sententia Iosephi primo libro Antiquitatum, & B. Chrysostomi, Tostati quoque atque Caietani vt supra diximus) secundum hanc dico sententiam multo secus dicendum est. Quippè si quæratur quoto mense ab initio diluuij cœperint aquæ eius diminui? Respondebimus cœpisse diminui mense septimo & die vndecimo eius mẽsis: id quod perspicuè intelligitur, si ab initio diluuij computentur primo quadraginta dies pluuiæ; & post hos, alij centũ quinquaginta dies quibus stetit diluuium: ex vtraque enim summa existunt centum nonaginta dies qui efficiunt sex menses Solares integros, & præterea decem dies septimi mensis.

Sin autem quæratur quoto mense respectu eius anni tunc currentis, vel respectu anni sexcentesimi vitæ Noë deficere cœperit diluuium: Respondendum est cœpisse deficere die vigesima septima mensis octaui. Nec dubium hoc esse potest, si quidem cùm incœpit diluuium, iam illius anni præterierant primus mensis, & sexdecim

dies secundi mensis : cœptum enim est diluuium die decima septima mensis secundi. deinde vsque ad decrementum diluuij transierunt centum nonaginta dies,id est,quadraginta pluuiæ, & centum quinquaginta status diluuij,centum autem nonaginta dies continent sex menses,& insuper decẽ dies. Hinc necessario efficitur quod diximus, cœpisse diminui aquas diluuij,die vigesima septima mensis octaui illius anni.

Animaduersio in Iosephũ.

VERVM nescio equidem cur Iosephus loco paulô superius memorato scriptum reliquerit,cœpisse aquas sidere,id est,diminui ac desicere mense septimo, vigesimo septimo die eius mensis. Nam cùm ipse ab initio diluuij vsque ad eius decrementum recenseat centum nonaginta dies, nullo modo sententia eius cohærere potest. Nam si loquatur de mense respectu diluuij, dicere debuit cœpisse deficere diluuium die vndecimo mensis septimi:sin autem de mense respectu anni,dicendum ei fuit,diminutionem diluuij fieri cœpisse die vigesima septima mensis octaui.Itaque eius sentẽtia nullum habet exitum. Aut igitur locus hic apud Iosephum mendosus est,vt pro mẽse octauo mendose scriptum sit,mense septimo: vel ibi Iosephus per incuriam & incogitantiam lapsus est. Nam quod Moses dixit de Arca, ipsam quieuisse super montes Armeniæ mense septimo, die vigesimo septimo mensis; hoc ipse Iosephus applicuit ad id quod proximè antecesserat de initio decrementi diluuij post centum quinquaginta dies. 23

BREVIS DIGRESSIO MORALIS super verba octaui capitis hactenus explicata.

AD moralem tractatum pertinẽt nonnulla quæ supra diximus, cùm explanaremus prima illa verba Capitis octaui:*Recordatus Dominus Noë,cunctorumque animantium & cætera.* Verùm præter illa,libet nunc quædam moralia documenta ex iisdem verbis sumpta carptim exponere. 24

Primum documentum.

Ac primò quidem, exemplo Noë discẽdum nobis est quemadmodum Deus vitam iustorum hominum ex rebus secũdis & aduersis admirabili quadam maximéque salutari alternatione & vicissitudine misceat ac temperet,vt illos ea ratione nec sibi fidentes,Deique protectione ac præsidio confisos,inter spem & metum(quæ cautissima & tutissima est Deo seruiendi ratio) perpetuò ingredi faciat. Itaque experiendo potius quàm legendo,verũ esse illi cognoscunt quod scriptum est:*Dominus mortificat & viuificat:deducit ad inferos & reducit:* & quod legitur apud Tobiam:*Hoc pro certo habet omnis qui te colit,quod vita eius,si in probatione fuerit,coronabitur:si autem in tribulatione fuerit,liberabitur: Et si in corruptione fuerit,ad misericordiam tuam venire licebit.Non enim delectaris in perditionibus nostris: quia post tempestatem tranquillum facis,*

1.Reg.2. Tobiæ 3.

facis, & post lacrymationem & fletum exultationem infundis. Sit nomen tuum Deus Israël benedictum in sæcula.

ILLVD quoque obseruandum est, Deum non ante dici hoc loco recordatum esse ipsius Noë, quàm perissent peccatores diluuio: id quod non vacat mysterio. Tunc enim verè Deus memor nostri est nobisque benefacit;cùm vetus Adam cum vitiis suis in nobis per diluuium contritionis & pœnitentiæ velut submersus interiit.Illorum porrô hominum qui periere diluuio, dupliciter vtilis fuit interitus paucis illis qui per Arcam seruati sunt:tum quod, omnibus improbis è medio sublatis,neminem habuere post diluuium qui posset obsistere quo minus illi rectè viuerent, vel eos insectando atque infestando,vel exemplo suæ improbitatis ad flagitia incitãdo, tum quod recordatio interitus illorũ,instar fœni simul & calcaris esse illis debuit, quo scilicet & retraherentur ab impietate & iniquitate, & ad percolendam aduersus Deum pietatem, iustitiamque erga homines impellerentur: & illorum mores factaque imitari perhorrescerent, quorum tam atrocem exitum & interitum recordarentur. 25

Malorũ hominum interitus dupliciter vtilis est bonis.

QVOD autem Deus non solum Noë recordatus esse dicitur, sed etiam animalium; non tantùm indicat eximium erga hominem Dei amorem curamque, cuius causa, diluuij exitio animalia seruare voluit:verum enim est illud vetus apud Hispanos prouerbium: *Quien ama Beltran, ama su can*, id est: Qui amat Beltramum (est id nomen proprium hominis) amat quoq;eius canem:Verum præterea ostendit incredibilem Dei bonitatem, quæ non modo pertinet ad homines, sed in animalia quoq; effunditur. Quamobrẽ sæpè Deũ laudat scriptura à liberalitate & beneficentia quã exercet erga animalia: & apud Salomonẽ vir iustus laudatur, quod non solum misericors sit erga homines, sed etiam erga anmalia. *Nouit iustus*, inquit Salomõ, *iumentorum suorum animas; viscera autem impiorum crudelia.* Vbi animaduertere oportet,Salomonem pulchra vsum esse antitheti:Siquidem viscera Hebraicè nomen habent à miseratione: appellantur enim *rechamim*, id est,miserationes. Vt execrandi videãtur illi quorum viscera,quæ vt nomen eorum fert, propensissima esse deberent ad miserandum,sint erga homines inhumana atque crudelia. B.Frãciscum sæpenumero erga animalia misericordem ac benignum fuisse non secus atque erga homines, legimus in eius historia. 26

Alterum documentum.

Locus prouerbiorum cap.12.

NEC tãtùm in Christianis hominibus hęc humanitas & misericordia erga animalia cõmendabilis ac prędicabilis fuit, verũ etiam apud Ethnicos. Audi quid Aelianus de Xenocrate scribat,vt eius humanitatẽ & misericordiã laudibus in cœlũ efferat: *Xenocrates*, inquit, *Platonis familiaris, adeo misericors & humanus erat,vt sæpe brutorum miseratione commoueretur. Cum in huius aliquando sub dio considentis sinum, passer quem accipiter insectabatur,deuolasset,eum libentissimè admisit,seruauitque tãtisper, dum is qui insectabatur abisset. Vbi verò ipsum timore omni liberasset, statim aperto sinu eum dimisit,dicens sè supplicem non prodidisse.* 27

Aelianus lib. 13. de varia historia.

Xenocratis humanitas erga animalia.

Tertiũ documentum.

NEC est non dignum animaduersione, Deum, etsi possit ipse per 28
se omnia quæ fieri velit, perficere: quæcumque tamen per creaturas commodè fieri possunt, ad ea perficienda, earum ministerio vti solere. Poterat Deus sola voluntate sua, puncto temporis, omnem terrarum orbem aquis obruere: ad id tamen efficiẽdum rupit fontes abyssi, aperuit cataractas cœli, pluuiamque per quadraginta dies è cœlo effudit. Cumque libuit diluuium tollere, poterat solo nutu aquas omnes ad sua loca reuocare, terramque subito penitus exsiccare: attamen & flatu venti, & occlusione fontium abyssi & cataractarum cœli vti voluit. Nimirum Deum vti rerum à se creatarum opera ad id efficiendum, quod illæ possunt efficere, eximiam Dei bonitatem ac beneficentiam demonstrat, simul & rerum ipsarum dignitatem commendat & ornat.

HOC sequi per imitationem reges ac principes oporteret, vt qui 29
multos regendi & tractandi imperij sui adiutores & ministros habent, si eos nacti sunt fideles prudentesque ac diligentes, ipsos munia sibi iuncta liberè exequi sinant: & quibus partem aliquam potestatis suæ tribuerunt, eis muneris sui integram & expeditam administrationem permittant. Hoc nempe maiorem Principum maiestatem & prudentiam declarat; gratiusque accidit eorum ministris, qui ea libertate sibi concessa, alacriores & attentiores ad munus suum obeundum existunt: idemque ad rectam & stabilem quietamque & suauem gubernandi rationem apprimè conducit.

Quartũ documentum.

NON est hoc loco prætermittendum omnes creaturas prom- 30
ptissimè Creatori suo deseruire, siue ad vltionem improborum, siue ad bonorum conseruationem liberationem & consolationem. Ecce tibi, cùm placuit Deo, propter peccata hominum, vniuersum terrarum orbem diluuio perdere, continuò omnes aquæ subterraneæ ac terrestres cælestesque, quasi coniuratæ ad internecionem hominum ad inundandum & obruendum orbem, omnes suas vires contulerũt. Contrà verò, ad misericordiam flexo iam Deo, & ad consolationem Noë reparationemque mundi conuerso, confestim vires suas à destruendo mundo cohibuerunt: præsto fuit ventus exsiccans & consumens aquas: abyssus aquas quas emiserat, reuocauit atque resorbuit & apud se continuit: Oceanus qui terras amplissimè altissiméque inundauerat, intra priores sedis suæ terminos rediit: denique quæ prius Deo ad efficiendum diluuium inseruierant, eadem ad eius remotionem & abolitionem iubenti Deo deseruiunt. Præclarè igitur scriptum illud est in libro Sapientiæ: *Creatura enim tibi factori deseruiens, exardescit in tormentum aduersus iniustos, & lenior fit ad benefaciendum pro his qui in te confidunt.*

Sapient. 16.

Rupert. lib. 4. in Gen. c. 22.

Allegoria de Christo Domino.

RVPERTVS locum hunc Mosis per allegoriam pulchrè appli- 31
cat ad Christum Saluatorem nostrum sic enim scribit: *Recordatus est Deus Pater Christi filij sui, postquam intrauerunt aquæ vsque ad animam eius, postquam tribulationes mortis pertransierunt animam suam, cum teneretur in sepul-*

chro conclusus, Et adduxit Spiritum super terram. Spiritum inquam, id est, reducem vitam adduxit super terram exanimi corporis: suscitauit enim illum à mortuis. Sed & supra omnem terram per vnius resurrectionem adduxit Deus Spiritum: dedit enim ex tunc hominibus Spiritum sanctum in remissionem peccatorum: qui ita nebulas cordium dissipat, tentationemque fluctus exsiccat: quemadmodum Spiritus ille quem Deus super terram adduxit, humidum frigidumque aërem calefaciendo, aquas imminuit, & vsque ad siccum paulatim eliminauit. Sic Rupertus.

Requieuitque arca mense septimo, vigesimo septimo die mensis super montes Armeniæ.

32 PRO vocabulo illo, *Armeniæ*, Legitur Hebraicè *Ararath*, quam vocem Septuaginta Interpretes non sunt interpretati, sed eam ipsam vt legitur Hebraicè posuerunt in sua translatione. Vocem autem Ararath omnes interpretantur Armeniam: fuisse autem locum, vbi resedit Arca, in Armenia, vel ei proximum, non leue argumentum est, Armenos id vetusta traditione persuasum & certum habuisse. Quapropter locum illum egressionis Noë ex Arca, illi Armenica voce appellarunt Aprobatherion, id est, Egressorium. Quis autem mons Armeniæ fuerit is super quem resedit Arca, variè traditur.

Berosus Chaldæus apud Iosephum.

33 BEROSVS Chaldæus apud Iosephum primo libro Antiquitatum appellat montem Cordyeorum: in quo etiam suo tempore supererat pars illius Arcæ, vnde bitumen abradebatur in remedium morborum. Apud eundem Iosephum Nicolaus Damascenus eum montem nominat Barin. Cur autem eum montem B. Ambrosius appellauerit montem Quadrati, equidem nulla coniectura vel suspicione possum attingere. Sunt qui putent Mosen per Ararath intellexisse Araxen fluuium, & aquis, & scriptorum prædicatione nobilem, qui magna vndarum mole ex monte Tauro effusus, & per Armeniæ campos spatiatus, in mare Hyrcanum aquas exonerat. Est igitur hæc sententia verborum Mosis, Arcam resedisse in Tauri montis vertice, vbi Araxi fluuio affinis est.

Nicolaus Damascenus apud eundem.

Ambros. de Arca Noë cap. 17.

Hamerus in Genes.

34 DIRIMIT quoque Taurus mons Armeniam minorem à Cilicia: vt credibile sit Arcam in ea Tauri parte quieuisse qua Ciliciæ incubat: idque verisimile facit Tarsus ante omnes Ciliciæ vrbes nobilis, olim appellata Tersus à verbo τερσάινω, quod significat, aresacio. Fertur enim, post diluuium, vt scribit Stephanus de Vrbibus, loca Ciliciæ primò apparuisse aquis exsiccata; & ideircò Tarsum vrbem vocatam à tali exsiccatione; quasi in argumentum exsiccatę primùm ibi terræ, Tarsus posteà sit cõdita. Neque verò existimare necesse est, quia resedit Arca super illum mõtem Armeniæ, eum fuisse omnium orbis montiũ altissimum: fieri enim potuit, vt multi aliis locis essent

Stephanus.

altiores: sed satis est, in iis locis, per quæ loca tum ferebatur Arca, eum montem fuisse altissimum.

E x hoc item loco licet intelligere, basim siue fundum illius Ar- 35
cæ non fuisse angustum, & ad modum carinæ nauis acuminatum: si enim talis fuisset, non potuisset Arca super montem residere: sed necesse est fuisse latum & planum. Ex quo manifestum fit, Arcam non supernatasse aquis, sed magnam partem inferiorem demersam aquis habuisse. Significat enim Moses hoc loco, multis diebus priusquam montium cacumina extra aquas extarent & apparerent, Arcam requieuisse super montes Armeniæ.

QVARTA DISPVTATIO.

Vnde computandus sit mensis ille septimus, quo mense dixit Moses Arcam requieuisse super montes Armeniæ.

H I c quæritur, vtrum dicatur mensis ille septimus ab ini- 36
tio anni sexcentesimi, an ab initio diluuij, & ex quo Noë ingressus est in Arcam. Duæ sunt sententiæ auctorum: vna est eorum qui illos centũ quinquaginta dies quibus aquæ obtinuerunt terram, & post quos aquæ diluuij cœperunt imminui, vt suprà dixit Moses, auspicantur post quadraginta illos dies pluuiæ: ita vt ab initio diluuij, vsque ad id temporis quo cœperunt aquæ diminui, numerent centum nonaginta dies: & huius sententiæ suprà libro duodecimo diximus esse Iosephum, ß. Chrysostomum, Tostatum & Caietanum. Secundum hos igitur non potest intelligi, mensem quo requieuit Arca, fuisse septimum ab initio anni sexcentesimi: Nam (vt eisdem visum est) cùm ab initio diluuij vsque ad initium diminutionis aquarum transierint centum nonaginta dies; & iam ab initio anni transierant quadraginta sex dies vsque ad principium diluuij, siquidẽ die decimo septimo mensis secundi incœpit diluuium: ergo ab initio anni vsque ad principium diminutionis aquarum transiuissent ducenti triginta sex dies, hoc est, ferè octo menses. Si igitur Arca requieuisset super montes vigesima septima die mensis septimi ab initio anni, sequeretur, Arcam triginta diebus requieuisse super montes, priusquam aquæ cœpissent diminui: quod est per se absurdum & narrationi Mosis manifestè contrarium. Necesse igitur est, istos auctores septimum mensem quo requieuit Arca, computare non ab initio anni sexcentesimi, sed ab initio diluuij.

S E D quemadmodum eam computationem ipsi declarent dein- 37
ceps

ceps videndum est. Caietanus quidem hoc loco sic eam computationem explicat: *Si supputaueris*, inquit, *à die qua cœpit diluuiũ, vsque ad diem decimum septimum mensis septimi quo requieuit Arca* (Sic enim legit Caietanus, Scripturam Hebraicam secutus, cùm nostra lectio Latina habeat diem vigesimum septimum, de qua varietate & discrepantia lectionis, quæstione proximè sequenti disputabitur) *Si, inquam, supputaueris à die quo cœpit diluuium, vsque ad diem decimum septimum mensis septimi quo requieuit arca, numerabis vnum & nonaginta centumque dies qui conficiunt menses sex & dies decem & septẽ, deputando secundum Hebræos, cuilibet mensi viginti nouem dies: ita quod decimus septimus dies mensis septimi fuit centesimus nonagesimus primus dies à principio diluuij. Et hinc patet quod numerus ille centum quinquaginta dierum æstimari debet post quadraginta dies pluuiæ.* Hæc Caietanus. Caietanus.

38 S E D in Caietani computatione duo sunt minimè probanda. Primùm enim, contra sententiam omnium, & contra Hebræorũ atque omnium gentium consuetudinem, cuilibet mensi Lunari (tales autem erant menses Hebræorum) non assignat nisi viginti nouẽ dies; cùm manifestum sit vnumquemlibet mensem Lunarem continere viginti nouem dies & insuper dimidium diem. Quamobrem Hebræi, alternis, vnum mensem faciebant viginti nouem dierum, alterum verò triginta. Hinc fit, vt sex menses Lunares vnà cum decem & septem diebus efficiant dies centum nonaginta quatuor, non autem centum nonaginta & vnum, sicut existimauit Caietanus. Deinde, secundum computationem Caietani, sequeretur vt eo ipso die quo cœperunt diminui aquæ, etiam Arca resederit super montes, quod est improbabile: præsertim cùm, ex quo resedit Arca donec apparuerunt cacumina montium, præterierint secundum ipsum Caietanum septuaginta dies. Quo licet intelligere, illa diminutio aquarum diluuij quàm lentè ac paulatim facta sit. Refellitur Caietanus.

39 T O S T A T V S autem eandem computationem sic explanat: Si quis, inquit, ab initio diluuij numeret septem mẽses Lunares, inueniet septem & ducẽtos dies: cùm autem ab initio diluuij quoad cœperunt imminui aquæ, præterierint centum nonaginta dies, vt supra ostendimus, supererunt decem & septem dies, quibus dicemus, Arcam post initium decremẽti aquarum fluitasse huc illuc priusquam resideret super montes Armeniæ. Verùm in hac sua Computatione lapsus est Tostatus, numerans septem menses integros ab initio diluuij, quousque resedit Arca, cùm illi non fuerint integri, sed defuerint tres dies ad complementum septimi mensis; siquidem Arca resedit vigesimo septimo die mensis septimi, quocirca tres dies ad eius septimi mensis consummationem deerant. Non igitur à principio diminutionis aquarum vsque ad diem qua resedit Arca, excurrerunt decem & septem dies, vt vult Tostatus, sed quatuordecim tantum. Tostatus refellitur.

40 A L T E R A sententia est eorum auctorũ, qui illos centũ quinqua-
ginta

ginta dies numerant ab initio diluuij. Hanc autem sententiam tribuimus supra historiæ scholasticæ & Lyrano. Isti septimum mensem quietis Arcæ numerant ab initio anni non autẽ diluuij. Et huic sententiæ consequens est, inter eum diem quo cœperũt imminui aquæ diluuij, & eum diem quo resedit Arca, interfluxisse octo dies, quibus diebus eatenus imminutæ sunt aquæ, quæ altissimos montes quindecim cubitis supergressæ fuerant, vt Arca basi vel fundo suo verticem vnius montium Armeniæ contingens super eum resederit. Huius autem computationis ratio facilè iniri & subduci ad hunc modum potest. Ab initio anni sexcentesimi vsque ad initium diluuij, quod factum est decimo septimo die mensis secundi præterierunt quadraginta sex dies: Et hos consecuti sunt centum quinquaginta dies quibus durauit incrementum diluuij. Ex vtroque autem hoc numero existit summa centum nonaginta sex dierum. Restant igitur octo dies vsque ad quatuor & ducentos: qui quidem efficiunt sex menses Lunares, & insuper viginti septem dies, quo die vigesimo septimo mensis septimi dicitur requieuisse Arca.

HANC opinionem illud facit mihi quidem valdè probabilem, 41
quod eodem modo secundum eam computantur omnes menses qui in hac narratione numerãtur à Mose, scilicet ab initio anni: at secundum priorem sententiam necesse est eos variè computari: quosdam quidem à principio anni, alios verò ab initio diluuij. Namque sectatores eius opinionis, mẽsem secundũ quo factum est diluuiũ, & mensem decimum quo apparuerunt cacumina montium, & mensem primum sexcentesimi primi anni quo dicitur Noë tectũ Arcæ aperuisse, & mensem secundum eius anni quo Arcam egressus est Noë: hos, inquam, menses omnes, illi computant ab initio anni: solum autem mensem septimum quo requieuit Arca super montes, volunt illi esse computandum non ab initio anni, vt ceteros, sed ab initio diluuij. Quis autem inducat in animũ credere, Mosen in hac sua tam breui narratione, variè & ambiguè posuisse menses, nulla eius varietatis facta significatione? Secunda igitur sententia computans illum septimum mensem quo requieuit Arca, ab initio anni, primæ videtur præferenda.

QVINTA DISPVTATIO.

De discrepantia lectionis Latinæ ab Hebraica, quæ est hoc loco super diem quo Arca dicitur requieuisse in montibus Armeniæ.

ET Latina translatio, & Græca Septuaginta Interpretum ha- 42
bent hoc loco, Arcã requieuisse vigesimo septimo die mẽsis septimi: Scriptura verò Hebraica & Paraphrasis Chaldaica habent

habent eam requieuisse die decimo septimo eiusdem mensis; nec apparet quemadmodum hæ duæ lectiones inuicem cõciliari queant. Cum igitur vtraque lectio non videatur vera esse posse, quæritur vtra iudicanda sit mendosa & falsa, & vtra præferri debeat. Equidem nefas duxerim mendosam esse dicere Latinam translationẽ, quam omnes ad vnum Latini codices & nunc habent, semperque habuerunt, nulla cùm sit mendi suspicio: præsertim cùm Græci omnes Septuaginta Interpretum libri eandem lectionem habeant, habuerintque semper, omnesque Patres, tam Græci quàm Latini, eam ipsam lectionem hoc loco secuti sint.

43 NEC propterea tamen ausim pronunciare falsam esse, atque omnino damnare lectionem Hebraicam, cum qua etiam consentit paraphrasis Chaldaica: quippe eam lectionem omnes Hebræi libri constanter habent. Difficile autem creditu est omnes Hebræos libros ab Hebræis esse corruptos. Non enim casu aliquo corrupti sunt, siquidem casus nec omnibus libris, nec omni æuo accidisset. Nec consultò voluisse Iudæos corrumpere omnes suos libros credibile est, cùm nulla esset ratio cur potissimum hunc Mosis locum deprauare vellent. Similiter enim & simili in re argumentatur B. Augustinus libro decimo quinto de Ciuitate Dei, capite decimo tertio vbi, quod ipse scripsit de auctoritate Hebræorum codicum, me quidem certè vehementer deterret, ne communem omnium Hebræorum librorum inueteratamque lectionem repudiare audeam; Sic enim ille scribit: *Recte fieri nullo modo dubitauerim, vt cùm diuersum aliquid in vtrisque codicibus inuenitur* (loquitur ibi Augustinus de Græcis & Hebræis codicibus, idemque de Latinis existimandum videtur) *quandoquidem ad fidem rerum gestarum vtrumque esse non potest verum; ei linguæ potius credatur, vnde est in aliam per interpretes facta translatio.* Sic Augustinus. *Augustinus.* Notabilis sententia Augustini.

ERGO alij, maiore quàm nos sumus ingenio & iudicio, vberioreque sacrarum litterarum doctrina præditi, ad viam aliquam & rationem eas duas lectiones inter se conciliandi atque concordandi reperiendam, incumbant. Dummodo illud ratum & fixum sit, si Hebræa lectio contradicat omnino Latinę, nec vtraque simul cohærere queat; standum esse potius Latinæ quàm Hebrææ: quippè cùm illa Tridentini Concilij auctoritate tantopere commendata & communita sit. Nos tamen vtramque lectionẽ hic ponemus, & quemadmodum numerus illorũ dierum qui est in vtraque lectione variè computari & verè constare queat, breuiter ac dilucidè ostendemus.

44 SECVNDVM lectionem igitur Hebraicam quæ habet, Arcam Explanatur lectio Hebraica. resedisse decimo septimo die mensis septimi, quadruplex Computatio fieri potest. Sed illud ante ponatur sex menses Lunares insuperque dies decem & septem, continere centum nonaginta quatuor dies. Prima Computatio est. Si septimus mensis quo requieuit Arca numeretur ab initio diluuij, & quadraginta dies pluuiæ separentur ab aliis centum quinquaginta diebus (de quibus supradictum est)

tunc reliqui erunt quatuor dies ab initio diminutionis aquarum, vsque ad diem quo resedit Arca. Secunda Computatio. Si mẽsem septimum auspicemur ab initio diluuij, dies tamen illos quadraginta pluuiæ includamus in illos centum quinquaginta dies, relinquẽtur quadraginta quatuor dies ab initio decrementi aquarum, vsque ad quietem Arcæ. Atque hæ duæ Computationes satis sunt probabiles. Secunda tamen multis videtur probabilior, propter causam à nobis paulô suprà expositam.

45 TERTIA Computatio si numeretur septimus ille mensis, non ab initio diluuij, sed ab initio anni, & quadraginta dies pluuiæ separentur ab aliis centum quinquaginta diebus, sic efficientur ab initio anni vsque ad finem illorum centum quinquaginta dierũ post quos cœpit diminui diluuium ducenti & triginta sex dies, hoc est, octo menses. Hinc autem sequeretur, Arcam duobus & quadraginta diebus ante diminutionem diluuij super montes resedisse; siquidem ab initio anni vsque ad decimum septimum diem mensis septimi quo requieuit Arca, numerãtur centum nonaginta quatuor dies. sed hoc & absurdum est, & diuinæ scripturæ contrarium. Quarta Computatio. Si septimus mensis recenseatur ab initio anni, & illi quadraginta dies pluuiæ includantur in alios centum quinquaginta, ab initio anni vsque ad principium decrementi aquarum, centum nonaginta sex dies extitissent, quapropter duobus ante diminutionẽ aquarum diebus Arca resedisset: quod licet minus absurdum sit, quàm quod paulô ante ex tertia Computatione cõcludebatur, absurdum tamen est, & narrationi Mosis contrarium. Et hactenus quidem de lectione Hebraica.

Explicãtur Græca & Latina lectio.

46 LATINA porrô & Græca lectio, quæ habet, Arcam requieuisse vigesimo septimo die mensis septimi, similiter quatuor & ipsa Computationum est capax. Sed ponamus, id quod certum est, ab initio anni vsque ad vigesimum septimum diem mensis septimi, secundum rationem mensium Lunarium numerari dies quatuor & ducẽtos. Prima igitur Computatio sit, supputando mensem septimum quo requieuit Arca, ab initio diluuij, & separando quadraginta dies pluuiæ ab aliis centum quinquaginta, restant dies quatuordecim, quibus post initium decrementi aquarum Arca fluctuabat, donec tandem super montibus subsisteret. Secunda Computatio. Numerando mensem septimum ab initio diluuij, nec tamen separando quadraginta dies pluuiæ, ab aliis cẽtum quinquaginta, reliqui fiunt quinquaginta quatuor dies, inter principium diminutionis aquarum & quietem Arcæ interiecti. Vtraque Computatio hæc probabilis est; sed propter causam supradictam probabilior videtur secunda quàm prima: Tertia Computatio. Incipiendo mensem septimum ab initio anni, & separando quadraginta illos dies ab aliis centum quinquaginta, efficitur Arcam duobus & triginta diebus priusquàm diminuerentur aquæ, resedisse. Quarta computatio. Incipiẽdo simili

similiter septimum mensem ab initio anni, non tamen separando quadraginta dies pluuiæ ab aliis centum quinquaginta, relinquentur octo dies, quibus post initium diminutionis aquarum Arca fluctuauit, tandemque requieuit. Harum autem duarum Computationum, vt tertia est omnino reiicienda; sic quarta & vltima, multorum sententia, ceteris probabilior habenda est. Verum de his satis.

SEXTA DISPVTATIO.

Super illa verba:

Decimo autem mense prima die mensis apparuerunt cacumina montium. VRES. 13.

47 AIT Moses aquas diluuij decreuisse vsque ad decimum mensem: non quod tunc fuerit omnino finitũ aquarum decremẽtum, siquidem paulô infrà dixit Moses sexcentesimo primo anno, primo mense, prima die mensis imminutas fuisse aquas super terram; sed cùm ante decimum mensem licet aquæ multis diebus decreuissent, nihilominus tamen vniuersam terram etiam super omnes montes operirent, tunc primum, id est, ineũte decimo mense, in tantum diminutæ sunt aquæ, vt extare & apparere inciperent & cacumina montium.

CAIETANVS decimum hunc mensem computat ab initio diluuij, censetque ab ea die qua requieuit Arca, id est, à decima septima die mensis septimi vsque ad primam diem decimi mensis quo primum apparuerunt cacumina montium, præteriisse septuaginta dies: videlicet tam altè Diluuium operuerat montes, vt, postquàm cœpit decrescere, septuaginta dies decrementi eius transierint, priusquàm altissimorum montium vertices aquis nudati apparerent. Audi Caietanum: *Ibant* inquit, *aquæ, & decrescebant vsque ad decimum mensem, procul dubio ab initio diluuij. septuaginta igitur dies præteriisse describuntur à quiete Arcæ super montes, vsque ad mensem decimum. Fluxerunt namque duodecim dies septimi mensis & quinquaginta octo dies integrantes octauum & nonum mensem: die autem immediatè sequenti supradictos septuaginta dies apparuisse dicũtur cacumina, vel, quod significat vox Hebræa, capita mõtium. Igitur quando Arca quieuit super montes, adhuc capita montiũ tam altè cooperta erãt aquis, vt septuaginta dierũ spatio opus fuerit vt ea detegerẽtur aquis & tota Arca libera esset ab aquis, quæ per dies illos septuaginta secundum non paruam partem cingebatur aquis sensim deficientibus. Neque obstat quod Hebraicè dicitur visa fuisse capita montium. Non enim significatur fuisse actu visa ab aliquo, sed fuisse aquis detecta & nudata, quamobrem facta sunt aspectabilia & conspicua, qualia prius non erant, aquis tecta.* Hactenus ex Caietano. *Caietanus in 8. caput Geneseos.*

Refellitur Caietanus.

VERVM non esse probabilem Caietani sententiam, licet ad hūc 48
modum argumentari: Si mensis hic decimus computatur ab initio diluuij, cùm ante principium diluuij præteriissent vnus mēsis & sexdecim dies anni sexcentesimi; ergo cacumina montium apparuissent decimo octauo die vndecimi mensis anni sexcentesimi, & reliqui essent ad complendum eum annum vnus mensis integer & insuper duodecim dies, id est, dies duo & quadraginta. At verò Moses post apparitionem montium vsque ad initium anni sexcentesimi primi recenset primò quadraginta dies, deinde bis septem dies qui iuncti illis faciunt quinquaginta quatuor, post quos auspicatur annum sexcentesimum primum, dicens primo die anni sexcētesimi primi Noë aperuisse tectum Arcæ: atqui secundum superiorem supputationem Caietani, fuisset id factum non primo die, sed decimo tertio die anni sexcentesimi. Præterea Noë non fuisset egressus Arca anno sexcentesimo primo, mense secundo, die vigesima septima vt narrat Moses, sed mense tertio, & die duodecimo quod ex suprà dictis facile erit lectori colligere.

AD hæc, sequeretur Noë fuisse in Arca non tantum vno anno integro Solari, vt plerique omnes censent, sed vltra vnum annum Solarem mansisse in Arca duos menses, & dies decem. Non igitur decimus ille mensis computandus est ab initio diluuij, sed ab initio anni sexcentesimi: quemadmodum etiam de septimo mense quo requieuit Arca, paulò suprà dictum est. Quocirca inter diem vigesimā septimam mensis septimi quo requieuit Arca, & inter diem primū mensis decimi quo apparuerunt cacumina montium, interfluxerunt tres & sexaginta dies.

CETERVM super eadem verba Mosis quibus dicitur, primo 49
die mensis decimi primum apparuisse cacumina mōtium ardua existit hoc loco quæstio. Moses enim ait, prima die decimi mensis apparuisse cacumina montium: exinde numerat quadraginta dies, post quos dies Noë aperiens fenestram, emisit coruum & columbam: post hos autem recensет bis septem dies, per quos columbam bis emisit. Et hi quidem omnes dies conficiunt numerum dierum quinquaginta quatuor. Posthæc subdit Moses, anno sexcentesimo primo, mense primo, & prima die mensis arefactam esse terram: atqui à primo die decimi mensis anni sexcentesimi, vsque ad primum diem primi mensis anni sexcentesimi primi, præterierunt tres menses Lunares, hoc est, non quinquaginta quatuor dies, vt indicat Moses, sed octoginta octo. Non igitur sibi constat in Chronologia, Mosis narratio; quinimo se ipsa planè destruit.

Opinio Caietani.

CAIETANVS, qui vt suprà diximus, illos quadraginta dies plu- 50
uiæ separat ab aliis centum quinquaginta quibus diluuium stetit, & septimum atque decimum mensem nominatos à Mose, auspicatur ab initio diluuij: nunc ait, *cùm Moses scripsit anno sexcentesimo primo, mense primo, & die primo arefactam esse terram, significasse tunc completum fuisse*

fuisse integrum annum sexcentesimum Noë, Huius enim anni dies omnes dinumerauit Moses per partes: nam primo commemorauit quadraginta sex dies, cùm dixit ingressum fuisse Noë in Arcam anno sexcentesimo, mense secundo die decimo septimo: deinde recensuit quadraginta dies pluuiæ, post hos autem commemorauit alios centum quinquaginta dies vsque ad diminutionē aquarum, adhæc septuaginta alios, videlicet à decima septima die mensis septimi, vsque ad primum diem mensis decimi: præter hos verò nominauit quadraginta dies, & insuper alios bis septem dies: ex prædictis autem omnibus diebus conficitur summa dierum trecentorum sexaginta, assignando cuilibet mensi Lunari viginti nouem dies.

Qualis fuerit annus apud veteres secundum Caietanum.

51 ANNVS *porrò apud veteres constabat trecentis sexaginta diebus iuxta numerum graduum signorum in Zodiaco, vnicuique gradui diem vnum assignando: talisque fuit annus solaris apud Græcos & Romanos, & vt creditur, etiam apud Ægyptios, eundemque fuisse tempore Mosis & Noë licet colligere ex hac Chronologia diluuij. Verum quia Sol non ante trecentos sexaginta quinque dies superque quadrantem, conficit spatium suum: vt annus congrueret cum motu Solis, cuique mensium anni tribuebantur triginta dies, & sexto quoque anno adiungebant mensem intercalarem, vt supplerent illos quinque dies, qui singulis mensibus superabant. Hanc tamen rationem anni & intercalationis correxit Iulius Cæsar, & ita vt nunc est, descripsit atque constituit. In illum autem diluuij annum non incidit mensis intercalaris: quocirca non habuit annus ille nisi trecentos sexaginta dies.* Et Caietani quidem opinio ita se habet.

52 VERVM in hac opinione & interpretatione Caietani multa sunt minime probanda. Principio, separat Caietanus quadraginta dies pluuiæ ab aliis centum quinquaginta: sed eos non debere separari, suprâ ostendimus esse probabilius. Tum septimum & decimum mensem computat ab initio diluuij: verùm hoc quoque minus probabile esse, paulò suprà dictum est. Assignat præterea cuilibet mensi Lunari tātum viginti nouem dies: cùm assignare oporteat viginti nouem & insuper dimidium diem, quinimo secundum ipsum Caietanum, cuilibet mensi Lunari viginti nouem dies tantummodo assignantem, necesse esset annum ex duodecim mensibus Lunaribus cōpositum, trecentis duntaxat & quadraginta octo diebus constare, quem tamen ille facit trecentorum sexaginta dierum.

53 AD hæc quod Caietanus dixit, apud veteres Romanos, Græcos & Ægyptios fuisse annum trecētorum sexaginta dierum, & sexto quoque anno mensem vnum intercalari solitum: eamque rationem anni fuisse in vsu tēpore Noë, & in historia diluuij hoc loco à Mose connumerari: nonnihil habet veri, sed plus tamen falsi. Etenim Censorinus in libro de Die natali Romanorum, de ratione anni apud varias gentes scribens: *Minimè*, inquit, *videtur errare, qui ad Lunæ cursum menses ciuiles accommodarunt: vt in Græcia plerique, apud quos alterni menses ad triginta dies facti sunt. Maiores quoque Romani idem sunt æmulati, cùm annum dierum trecentorum sexaginta haberent*, Apud Macrobium verò sic

Censorinus.

Macrob.

Ægyptij tricenum dierum omnes habent menses, trecentorum sexaginta tantum dierum annum habent, hinc explicitis duodecim suis mensibus, id est, trecentis sexaginta diebus exactis, inter Augustum & Septembrem, vel vt Ægyptiacè dicitur, inter Mezori & Thoth, scilicet nouissimum anni mensem, primumque sequentis anni: reliquos quinque dies solaris circuitus anno inserunt: quarto insuper quoque anno diem eodem loco intercalarem qui ex quadrantibus consit, annectunt. Hæc apud Macrobium.

Herodot. li. 2.

MACROBIO consona scribunt Herodotus Diodorus & Strabo. *Omnium hominum* (inquit Herodotus) *primos Ægyptios constat annum comperisse, distinguentes eum in duodecim temporum menses: idque comperisse ex astris, eo scientius (vt mihi videtur) hoc agentes, quàm Græci: quòd Græci tertio quoque anno intercalarem mensem inducunt temporis gratia: Aegyptij verò tricenis diebus singulos menses taxantes, adyciunt huic numero quotannis quinos dies: Vnde eis ratio circuli tẽporum constat eodem reuertẽtis.* 54

Diod. Siculus lib. 2.

IDEM obseruatum à Thebeis tradit Diodorus Siculus in hunc modum scribens: *Thebei se antiquissimos hominum profitentur, primumque philosophiam & Astronomiam à se repertas, seque regionis situ ad cognoscendos Orientium & Occidentium motus astrorum esse adiutos: Menses insuper & annos à se institutos esse. Dies autem non secundum Lunam, sed secundum Solem illi metiebantur, triginta dierum mensem facientes. Quinque verò dies & quadrantem diei, duodecim mensibus adiungentes, anni cursum perficiunt. intercalares menses non interponunt, neque dies subducunt, sicut & Græcorum quidam.* Hactenus ex Diodoro. 55

Ex his apparet, apud veteres Ægyptios annum fuisse trecẽtorum sexaginta quinque dierum: quanquam extremi quinque dies non vt partes ab illis numerarentur, sed vt adiectitij censerentur. Non igitur verum est quod dixit Caietanus, annum tempore Noë, fuisse trecentorum sexaginta dierum, talem scilicet, qualis erat apud veteres Ægyptios. Quid quod Hebræi vtebantur annis Lunaribus, quolibet scilicet anno trecentorum quinquaginta quatuor dierum, sed eos tamen ad rationem motus solis reuocabant & accommodabant, ferè tertio quoque anno mensem vnum intercalantes. 56

Auctoris super quęstione proposita iudicium & sententia.

AD Quæstionem igitur & difficultatem suprà positam aliter responderi oportet. Mihi quidẽ verisimile admodum fit Mosen in hac historia diluuij non omnes menses dies eius anni quo diluuium factum est, dinumerasse, sed multos prætereundo tacitos, enumerasse tantum eos quibus aliquid euenit, vel à Noë factum est, quod insigne esset & commemorabile, atque ad hanc historiam diluuij illustrandam coferret. Nominauit ille decimum septimum diem secundi mensis: quia eo die fieri cœptum est diluuium. Recensuit quadraginta dies pluuiæ: vnde incrementum diluuij accidit. Commemorauit centum quinquaginta dies: quod per eos diluuium stetit, & post eos cœperunt diminui aquæ diluuij. Nominauit vigesimam septimam diem septimi mensis: quia tunc primum Arca resedit super montes. Mentionem fecit primi diei decimi mensis: quòd eo 57

eo die primum apparuerunt cacumina montium. Posthæc supputauit quadraginta dies; quòd illis transactis Noë aperiens fenestram Arcæ, dimisit coruum & columbam ad explorandum vtrum diluuium cessasset. Adiecit deinde quatuordecim dies in quibus columba primo reuertens ad Arcam, ramum oleæ virentibus frõdibus ore tulit: iterum autem emissa nec regressa tamen, siccatæ iam ab aquis terræ indicium fecit. Quoniam autem aliis diebus & mensibus nihil horum simile, id est, nihil memorabile acciderat; propterea Moses putauit ea tempora non esse percensenda.

SEPTIMA DISPVTATIO.

Quanta pars Arcæ demersa fuerit aquis, cùm aquæ in summo erant incremento, id est, cùm altissimos montes quindecim cubitis excedebant.

58 HANC quæstionem à nullo memini Patrum attingi. Primum qui eam videtur attigisse, reperi Hugonem Sancti Victoris: posteâ verò satis curiosè & subtiliter eam exagitarunt ex Hebræis Rabbi Salomon. de nostris autem Lyranus, Paulus Burgẽsis, Tostatus, Carthusianus, aliique. Nobis eam quæstionem nec omnino intactam præteriri, nec nisi strictim & quasi obiter tractari oportere visum est.

Rupertus; Salomon. Paul. Burgensis.

QVID ergo de posita quæstione tradit Hugo? Is libro primo de Arca morali, capite tertio cùm diuisisset Arcam in quinque mansiones, infimam, quæ appellatur Stercoraria: & huic proximã, quæ nominatur Cibaria: significat eas duas mansiones fuisse aquis demersas: primam verò aquis superstantem facit, tertiam Arcæ mansionem in qua fera & indomita animalia collocat: infimæ porrò mansioni, quatuor cubitos altitudinis: alteri verò quæ super hãc proxima erat, quinque cubitos assignat. Ex quo intelligitur, Hugonem sensisse, ex triginta cubitis altitudinis totius Arcæ, nouẽ inferiores fuisse aquis demersos: ita vt Arca nouem cubitis intra aquam esset, vno autem & viginti cubitis extra & supra aquas. Sic ex Hugone.

Hugo.

Genes. 6.

59 VERVM diuersa est Lyrani sententia. Siquidem is in octauũ caput Geneseos super illa verba: *Prima die mensis decimi apparuerunt cacumina montium:* de suprà dicta quæstione disputans, primò sumit & ponit quædam, iudicio ipsius certa sibique (vt putat ipse) ab omnibus concedenda. Et primo quidem ait, Arcam non intrasse quindecim cubitis aquas diluuij, cùm erant aquæ in summo incremento: cùm enim aquæ non excederent montes plus quindecim cubitis, si totidem

Lyranus.

totidem cubitis Arca intrasset aquas, vtique fundo suo contigisset montes: non igitur mota fuisset, sed in illis semper resedisset.

DEINDE affirmat, tantum præcisè Arcã demersam fuisse aquis, 60
quantum aqua excedebat montes, quando Arca primò requieuit super montes. Tertio loco sumit, decremẽtum aquarum, ex quo primum illæ cœperunt decrescere, vsque ad id temporis quo apparuerunt cacumina montium, esse factum septuaginta diebus: tot enim dies interceſſisse, eò patet, quòd aquæ cœperunt diminui post centum quinquaginta dies ab initio diluuij, vt supra dictum est, id est, vigesimo die mensis septimi: hinc autem vsque ad primum diem mensis decimi, numerantur dies septuaginta.

QVARTO loco sumit, diminutionem aquarum quotidie factam 61
esse æqualiter, ita vt per singulos dies tantundem aquæ decreuerit: Et hoc fit verisimile, quia causæ decrementi aquarum eodem modo & æqualiter per omnes eos dies se habuerunt: Causas dico, & ventum à Deo missum, & occlusionem fontium abyssi, & cataractarum cœli, atque prohibitionem pluuiæ.

Ex his concluditur, si per septuaginta dies diminutæ sunt aquæ quindecim cubitis, si illos septuaginta dies distribuas per quindecim cubitos, fore vt cuilibet cubito decrementi obueniant dies quatuor & dimidium diei superque sexta pars diei, vt aquæ vno fermè cubito decreuerint singulis quatuor diebus. Quoniam autem à vigesimo die septimi mensis quo cœperunt diminui aquæ (vt dictum est) vsque ad vigesimam septimam diem eiusdem mensis quo Arca requieuit super montes, fluxerunt octo dies, efficitur ex supra dicta computatione per octo illos dies decreuisse aquas duobus fermè cubitis. Si igitur tunc Arca fundo suo contingens montes requieuit: necesse est eam fuisse intra aquas paulò plus tredecim cubitis. Tanta igitur fuit demersio Arcæ in aquas diluuij, cùm illæ summum habuerunt incrementum, & cùm per illas ferebatur Arca. 62

Arca tredecim fermè cubitis (auctore Lyrano) demersa erat aquis.

HÆc ferè Lyranus, cuius supputatio procedit secundum lectionem Latinã & Græcã, quæ habet Arcam requieuisse super mõtes vigesimo septimo die septimi mensis. Quo modo autẽ respondendum sit quæstioni propositæ secundum lectionẽ Hebraicam, quæ habet requieuisse Arcam decimo septimo die mensis septimi, & quid præterea dicendum sit secundum eos qui centum quinquaginta dies post quos incœpit decrementum aquarum, separant à quadraginta diebus pluuiæ, & septimum mensem quo requieuit Arca, computant ab initio diluuij, non autem ab initio anni, videre licet apud Lyranum & Tostatum: nam mihi vtilia consectanti, rebus istis magis curiosis quàm vtilibus tractandis immorati nec libet nec licet.

Tostatus.

Refellitur Lyranus.

AC Supradicta quidem Lyrani ratiocinatio & argumentatio, vt 63
quæ rebus maximè dubiis & incertis nitatur, nec vera est, nec verisimilis: ponit enim tria Lyranus, quæ sunt obscuræ veritatis, aut etiam manifestæ falsitatis. Et enim primò sumit: quacumque mota est

est Arca, semper esse motam super montes altissimos totius orbis, id est, per aquam, quæ quindecim tantum cubitis excederet terram: at id nec verum est, nec simile vero. Credibile enim admodum fit Arcam motam esse & super loca plana, & super valles, & colles & montes, tam excelsos quàm humiles: quocirca aquæ per quas ferebatur Arca, nonnumquam quindecim tantum cubitis, plerumque tamen pluribus, id est, viginti, quinquaginta, centum, & eo amplius terram excedebant. Hoc posito, rationem Lyrani labascere & corruere necesse est.

64 DEINDE ponit Lyranus, montem Armeniæ super quẽ requieuit Arca fuisse altissimum totius orbis, saltem negatiuè, vt altiorem habuerit nullum. Sed enim, Geographi montes Armeniæ, celsissimos omnium minimè faciunt: nam etsi mons Taurus longitudine & amplitudine aliisque nonnullis rebus ceteros montes antecellat; altitudine tamen non paucis habetur inferior. Quid quod non constat, Arcam resedisse super celsissimo eius montis iugo? fortasse enim in aliqua eius parte humiliori resedit.

65 ILLVD præterea non modo incertum est, verùm etiam opinionem Lyrani demolitur & funditus euertit, ait ille, decrementũ aquarum quotidie factum esse æqualiter. Hoc incertũ est; quin etiàm verisimilius est decrementum aquarum inæqualiter esse factum. Quanto enim plus aquæ erat ab initio, tanto plus in ea fuit resistentiæ aduersus causam siccantem & consumentem: magis verò ac magis procedente aquarum decremento, pariter etiam magis magisque debilitabatur resistentia aquæ, & vis causæ siccantis valentior & efficacior erat.

66 DEINDE si quarto quoque die (secundum Lyranum) decrescebat vno cubito aqua, ergo non decrescebat æqualiter quantum ad quantitatem aquæ, siquidem extremus, ac supremus cubitus aquæ, id est, decimus quintus altitudinis super montes, plus aquæ continebat quàm decimus quartus, & hic quàm decimus tertius, & sic deinceps vsque ad vltimum: & hoc quidem Physiologiæ & Mathematicæ doctrinæ peritus facilè intelliget & credet. Aquæ enim diluuij totam terram operiebant in orbem ac circumdabant: circulus autem corporis globosi quo remotior à centro est, eò amplior & maior est; tantò autẽ minor, quantò propinquior. Quapropter supremus cubitus aquarum diluuij in orbem sumptus, multò plus aquæ continebat quàm decimus quartus & deinceps alij; ergo ratio Lyrani se ipsam destruit, contrarium efficiens & concludens eius quod intendit Lyranus. Nam si vno cubito per quatriduum decrescebant aquæ, cùm illi cubiti, pro vt superiores erant aut inferiores; plus minusve continerent aquæ: necesse est in dies singulos inæquabile fuisse decrementum aquarum, & quotidie minorem factam esse diminutionem. Sed pergamus ad alia.

Cumque transissent quadraginta dies: aperiens fenestram Noë Arcæ quam fecerat, &c.

Genes. 8. VERS. 3.

QVADRAGINTA dies, quos hic memorat Moses, cõputandi sunt à primo die decimi mensis quo apparuerunt cacumina montiũ, & finiuntur vndecimo die mensis vndecimi. Ergo quod hic dicitur de apertione fenestræ, & emissione corui, factum est duodecimo die mensis vndecimi: licet Caietanus, nescio quam lectionem Hebraicam hoc loco secutus, incertum esse dicat quanto tempore post illos quadraginta dies Noë fecerit quod hic memoratur. 67

Caietanus in cap. 8. Geneseos. Chrysostom. Hieronymus. in Tradition. Hebr. in Gen. Ambrosius.

VOCABVLVM fenestræ, Græcè θυρίδα habent libri vetustiores Græci, licet in aliis, vt apud Chrysostomum hom. 27. in Genesim, Græcè sit θύραν id est, ostium vel ianua. Sãctus Hieronymus cùm haberet ipse ostium; monuit Hebraicè legi, fenestram. B. Ambrosius capite 17. libri De Noë & Arca, primò legit ostium; deinde habet fenestram. Caietanus putat hic primum mentionem fieri fenestræ Arcæ quam supra omiserat Moses cap. 6. in descriptione Arcæ: nam pro eo quod ibi Latina translatio habet: *Fenestram in arca facies*, Caietanus legerat eo loco lucernam in arca facies: siquidem Hebræa vox quæ inibi est *Sohar* propriè significat lucem & quidem magnam, vti est meridiana: & inde transfertur ad significandum id quod præbet lucem, siue fundendo eam ex se, vt facit lucerna; siue eam transmittendo, vt fenestra.

Caietanus.

SED hoc loco non est illa vox *Sohar*, sed est vocabulum *chalon*, non 68
Oleaster. significans propriè quamcumquæ fenestram, sed vt putat, Oleaster, rimulam potius aut fissuram, seu foramen; id quod ille declarat ex aliquot scripturæ locis. Et sanè hoc videtur indicare quod sequitur, *quam fecerat*, quasi de nouo fecerit fissuram vel rimam, per quam prospiceret an diluuium cessasset. Nam portam inferiorem quam Dominus clauserat, non ausus esset Noë aperire, ne aquæ intrarent in Arcam: fenestra verò Arcæ erat in parte superiori, per quam videre non poterat, nisi cœlum versus; nisi fortè ad eam conscenderet. Sic Oleaster. quamuis mox subdat, etiam de fenestra posse intelligi. Et melius sanè: nam frangere tabulam aut partem aliquam Arcæ, non ausus esset Noë, veritus ne tanta illa vis aquarum in Arcam, aperta sibi via, magno impetu irrumperet.

SED cur per illam fenestram non ipsemet Noë suis oculis pro- 69
Chrys. ho. 26. in Genesim. spexit vtrum cessasset diluuium; sed ad id explorandum, dimisit coruum & columbam? Chrysostomus significat, timore illius horrendi diluuij, non esse ausum Noë per fenestram aspicere. Namq; ea ipsa verba super quibus disputamus, explanans: *Ecce*, inquit, *iustus ille nondum per se audet videre, sed coruum mittit: & per illum discere vult, an bona*
Tostatus. *aliqua rerum mutatio sit exspectanda*. Tostatus verò causam refert ad

situm fenestræ, & ad eius paruitatem. Erat enim fenestra in suprema parte Arcæ, & perexigua, ita vt per eam caput & corpus efferre non posset; præsertim verò propter curuitatem & crassitudinem laterum Arcæ: quo fiebat vt superiora, id est, cœlum & astra, suspicere posset; inferiora verò, id est, aquã & terram, despicere non posset. Vel quamuis per fenestram Noë potuisset supra subtusque prospicere; non tamen lõginqua & remota loca; de quibus, vtrum aquis siccata essent, per illas aues explorare voluit.

OCTAVA DISPVTATIO.

De coruo: Super illa verba Mosis:

Dimisit coruum qui egrediebatur & non reuertebatur: donec siccarentur aquæ super terram.

Genes. 8. VERS. 7.

70 ILLVD: *donec siccarentur aquæ*: significat nunquam fuisse reuersum in Arcam ante finẽ diluuij: non autem significat, post siccatas aquas & finitum diluuium, rediisse ad Arcam. Est enim phrasis Scripturæ familiaris, vt ibi: *Sede à dextris meis, Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*; & alibi, *Et non cognouit eam*; *donec peperit filium suum primogenitum*. Sed cur non est reuersus coruus? Aiunt plerique, inuentis cadaueribus fluitantibus, immoratum esse illis comedendis; quippe eiusmodi pastu mirificè gaudentem. Audi Chrysostomum: *Quare non rediit coruus? fortasse, cùm sit auis immunda, incidens in cadauera hominum & brutorum, illis, tanquàm inuento congruo sibi cibo insedit: quod ipsum, non paruum bonæ spei argumentum fuit Noë. Si enim non hoc fuisset, neque coruus pastum & consolationem aliquam inuenisset, vtique reuersus esset.* Similia scribit Augustinus in disputationibus in Genesim.

Psal. 109. Matth. 1. Cur coruus non sit reuersus. *Chrysost. hom 26. in Genes.* *Aug. lib. quæ. in Gen. quæst. 13.*

71 VERVM hoc, licet multitudo & auctoritas asserẽtium valdè probabile faciat; reuera tamen difficultate non caret. Nam ex quo tempore homines & animantes perierant diluuio, vsque ad id temporis quo missus est coruus, iam transierant plures decem mensibus: non igitur eorum cadauera tãdiu in aquis conseruari potuerunt, sed iam pridem dissoluta fuerant & à piscibus deuorata. Cur igitur non est reuersus coruus; Videlicet, aut in iugo alicuius montis remansit, iam enim quadraginta diebus ante, vertices montiũ apparuerãt: aut perosus Arcã, ad eam redire noluit: aut volitãdo fatigatus, in aquis periit.

72 SED hic ardua existit quæstio diu multumque inter Doctores controuersa. Etenim lectio Latina & Græca concorditer habet coruum non esse reuersum ad Arcam; Hebræa verò & Chaldaica lectio habet coruum exisse & rediisse. Cum igitur vtrumque verum esse non possit, id est, coruũ rediisse & nõ rediisse: alterutrã lectionẽ corruptam

Exutitur diuersitas lectionis Græcę & Latinæ ab Hebraica super historia corui.

esse, & idcircò reiiciendam, fateri necesse est. Hic triumphant, qui corruptos esse libros Hebræos à Iudæis contendunt. Lectio enim quæ habet, coruum non esse reuersum, cùm omnium Latinorum & Græcorum codicum, & auctoritate Patrũ omnium qui sic legerunt, comprobata sit, proculdubio habenda est pro vera: ergo lectio Hebraica quæ huic contraria est, vt mendosa & falsa, reiicienda est. Sanè Hieronymus ipse qui præ ceteris magnifacit libros Hebræos, in Dialogo contra Luciferianos & in epistola ad Oceanum citat hunc locum cum negatione, similiter vt est Latinè & Græcè.

Hieronymus.

Aug. lib. 15. de Ciuitat. Dei, cap. 13. Hier. in Præfat. libri 16. Comment. in Esai.

A S T ego istis minime assentior. Incredibile enim videtur beato 73
Augustino & S. Hieronymo Iudæos per orbem dispersos aut voluisse, aut potuisse libros omnes suos corrumpere, & dum nobis inuidẽt auctoritatem Scripturæ, eripuisse sibi veritatem: præsertim cùm nulla ratio afferri possit cur id voluerint facere hoc loco. Dices, inuidia & odio Christianorum. At quid quæso iuuabat Hebræos aduersus Christianos, vt legeretur hoc loco, coruum redisse ad Arcam, potius quàm non redisse?

N E Q V E verum est quod isti dicunt, lectionem Hebraicam esse 74
planè cõtrariam Latinæ & Græcæ. Sic enim ad verbum habet lectio Hebraica: *Exiit egrediens & rediens, seu, egrediendo & reuertendo:* & significatur; coruum paululum recessisse ab Arca, & identidem volando & reuolando extra eam mansisse, vel in tecto vel lateribus eius. Ergo coruus reuersus est ad Arcam extrinsecus, vt est Hebraicè: idemque non est reuersus, scilicet intrinsecus, in Arcam intrando; & hoc significant Latina & Græca lectio.

Lyranus. Tostatus.

Q V A M Q V A M Hebræi (quos sequũtur Lyranus & Tostatus) alia ratione interpretantur, coruũ redisse & non redisse: redisse quidem, quoniam reuera paululum ab Arca recedens, iterum ad eam rediit: non redisse verò, quia non rediit obita legatione propter quam eum miserat Noë; videlicet vt petens longinqua loca, aliquod inde cessationis diluuij signum & indicium ipsi afferret: quia igitur hoc non præstitit, perinde sanè fuit, quantum ad ipsius Noë consilium ac desiderium ac si numquam redisset.

V E R V M dicet aliquis; si coruus circum Arcam volitans, extra 75
ipsam mansit vsque ad finem diluuij, vnde tot dies cibum habuit? An ex proximis montibus qui iam pridem aquis nudati fuerant? an potius Noë per fenestram ei cibum præbuit? Illud quoque potest quæri; Si coruus non est reuersus, cur ex eo non agnouit Noë iam cessasse diluuium; sicut posteà ex eo quod non est reuersa columba, iudicauit finitum esse diluuium? Sed responderi potest dupliciter: vel Noë dubitasse, ne aliquo casu mortuus esset coruus, aut ne in aliquo iugo montium remansisset: ipse enim scire auebat num humiliora loca & plana terræ aquis essent siccata: vel (secundum lectionem Hebræam) cùm cerneret Noë coruum non longè ab Arca recedere; ex eo potius existimauit omnia esse adhuc aquis plena.

NONA

NONA DISPVTATIO.

De Columba post coruum emissa:

Super illa verba:

Emisit quoque columbam post eum, vt videret si iam cessassent aquæ super faciem terræ. Quæ cùm non inuenisset vbi requiesceret pes eius, reuersa est ad eum in Arcam. *Genes. 8. Vers. 8. & 9.*

76 C V R potius Noë, ad explorandam diluuij cessationem, coruum & columbã, quàm alias aues emiserit, difficile est, etiam diuinando causam aliquam probabilẽ afferre. Aiunt multi, aues istas longinquè volare, diuque perseuerare in volatu; & ex his quæ offendunt, aliquid rostro & ore referre. Plutarchus, in libro de solertia Animalium narrat, in his quæ de diluuio Deucalionis prodita sunt, etiã illud contineri, columbam à Deucalione emissam esse: quæ primum regressa, manẽtis diluuij; iterum autem missa nec regressa, cessantis indicium fecerit: quod affert Plutarchus ad declarandam naturalem columbæ solertiam. Illud, *Emisit columbam post eum:* Illud, inquam, *post eum*, quod Latinus interpres dixit secutus Septuaginta Interpretes, refertur vtique ad coruum: Hebraicè tamen secus est, sic nimirum (*emisit à se*) & refertur potius ad ipsum Noë. Et sensus est: Columbam emisit à se: nam cùm columba esset in Arca apud Noë, mittẽs eam extra Arcam, dicitur à se dimisisse.

Plutarch.

77 V E R V M Illud affert dubitationem, quomodo columba non inuenerit locum vbi pedem poneret; Cum iam quadraginta diebus antè, cacumina montium aquis nudata apparuissent. *Hæc quæstio,* inquit Augustinus, *videtur per recapitulationem posse dissolui: vt ea posterius narrata intelligantur quæ prius facta sunt: aut potius aquæ nõdum siccatæ fuerant.* Quibus verbis Augustinus duplicem aperit solutionem propositæ dubitationis: & posterior quidem de aquis nondum tunc siccatis, vt infrà declarabitur, approbanda est: prior autem, quod hoc de columba ante montium apparitionem factum fuerit, licet posterius per recapitulationem memoratum sit à Mose, non satis videtur cum Mosis narratione consentire: quippe qui apertè dixit, Noë post quadraginta dies quàm apparuerant cacumina montiũ, aperuisse fenestram, & emisisse coruum atque columbam. Quare nullus hîc locus videtur esse recapitulationi, cùm rectam seriem rerum gestarum & ordinem temporum ipsa præ se ferat Mosis narratio.

Aug. li. quæstionũ in Genes. 9. 14.

Caiet. in cap. 8. Genes.

CAIETANVS cùm eãdem quæstionem posuisset, sic eam soluit. 78
Solutio est, inquit, *quod campestris terra erat operta aquis, vt clarè subiungit lit. era: montana autem occupata erant ab Arca: & propterea columba non inuenit vbi requiesceret pes eius. Inuenisset quidem, si ad longinquos montes volasset: sed hoc non congruit columbæ, eo quod volatus eius non videtur multum longus, nisi impulsus ab incõmodis loci & aëris & huiusmodi.* Hæc igitur est solutio Caietani: sed parum firma & probabilis. Vnde enim nouit ille monti super quem resedit Arca, non fuisse vicinos alios montes aquis detectos? Quinimo contrarium videtur credibilius, cùm mons Armeniæ super quem resedit Arca, credatur fuisse Taurus aut alius ei cohærens: Taurus autem longissimè & latissimè patet.

Aug. loco citato. Chrys. hom. 26. in Genes.

ILLA igitur quam suprà indicauit Augustinus & quã perspicuè 79
tradit Chrysostomus, præferenda est solutio: licet vertices montium detecti essent & super aquas extarent, remãsisse nihilominus tamen eos valdè humidos, quin etiam limosos & lutulentos: quamobrem columbam, animal scilicet delicatum & munditiæ amans, refugisse vestigia inibi ponere: aut si posuit (nam Iosephus scribit eã lutulentis pedibus rediisse ad Noë) continuò abscessisse.

Ioseph lib. 1. Antiquitatũ.

SEQVITVR Autem narratio Mosis de eadem columba. *Expectatis autem vltra septem diebus aliis, rursum dimisit columbã ex Arca. At illa venit ad eum ad vesperã, portans ramũ oliuæ virentibus foliis in ore suo.* Quia Moses ait expectasse Noë septem alios dies priusquam iterum mitteret columbam: ex eo significari putant Lyranus & Tostatus, transactis septem diebus post illos quadraginta, esse primùm emissam columbam: alioqui non diceretur, expectatos fuisse alios septem dies. Quocirca secundum istos, ter septem dies numerantur à Mose post illos quadraginta. Etenim primi septem dies significantur post quos primùm missa est columba: secundi autem & tertij septem dies expressè hoc loco nominantur à Mose. 80

Genes. 8. Vers. 10. & 11.

Lyranus. Tostatus.

VERVM hæc ratio non cogit nos istis assentiri. Siquidem dicuntur septem dies alij, non quidem alij à septem diebus qui præcesserint eos, sed alij ab illis quadraginta diebus qui transierant, ex quo apparuerant cacumina montium. Certè Rupertus in hunc locum Mosis scribens, tantùm numerat bis septem dies. Secundum quam opinionem, dies quo columba tulit folia oleæ virentia, fuit decimus septimus mensis vndecimi: at secundum Lyranum & Tostatũ fuit dies vigesimus quartus. Quod autem columba rediit ad vesperam, significat, eam toto die extra Arcam fuisse: cùm enim reperisset arbores virentes, habuit & vbi requiesceret: & quo pasceretur & per totum diem commoraretur. Rediit autem ad Arcam, fugiens obscuritatem & frigus nocturnum: & quia domesticum animal est & familiare homini.

Rupert. lib. 4. Commentariorum in Genes. cap. 25.

Ambros. lib. de Arca, & Noë cap. 17. Aug. lib. 12. contra Faustum, cap. 20

PRO illo: *Portans ramum oliuæ virentibus foliis:* Græci libri habent 81
κλάδος, id est, festucam. Sanctus Ambrosius legit, *ramum*, Augustinus, *surculum*, Hebraicè est: *Ecce folium oliuæ raptum erat in ore eius.* Vox (*haleh*)

(*haleh*) propriè significat folium, quod denotat, ascendere: vnde *haleh*, dicitur folium, quia vento ascendit in altum, & licet magis conuenire videatur imbecillitati rostri columbæ, folium ex arbore decerpere quàm ramum, potuit tamen esse ramus ille perquàm paruus & tener, pauculis constans foliis.

Quomodo olea virentibus frondibus, aut tand iu sub aquis conseruari, aut tam breui tempore virere potuerit.

82 SED quomodo tunc arbor oleæ folia virentia habere potuit, cùm totum ferè annum aquis demersa fuerit? Neque enim aut septem illis diebus quibus arbores extra aquam esse cœperant, germinare & frondescere potuerunt, neque id fecisse sub aquis credibile est. B. Ambrosius in dubio relinquit, vtrum illud folium virens oleæ natum fuisset ante diluuium, an in ipso diluuio exortum, ita scribens: *Sed vtrum illud folium ante diluuium fuerit exortum, an tempore diluuij, contuendum est tibi. Si ante diluuium: vir iustus gauisus est fructum de veteri semine aliquem reseruatum, & inde collegit misericordiæ insigne diuinæ, quod iam diluuium remouisset, quæ fructum demonstraret, cui non potuissent nocere diluuia. Si diluuij tempore natum est folium, aduertit vtique iustus noua semina misericordiæ fructificasse cœlestis, vt radices arborum viuerent, & quasi resumpta anima fœtus germinarent vetustos, atque in assueros partus redirent, quorum indicium præmissa folia demonstrarent.* Hæc ibi.

Ambros. lib. de Noe & Arca cap. 19.

Cap. 20.

83 IN proximè tamen sequenti capite pronior videtur Ambrosius ad credendum post diluuium germinasse oleam per Dei omnipotentiam. Sic enim scribit sub finem eius capitis. *Ne te autem moueat quod diximus supra, folium in ramo repertum post diluuium potuisse generari: etsi sub aqua plerumque herba soleat germinare: tamen vt scrupulus omnis tollatur, quid magnum si Deo iubente vno die quo imminuta fuerit aqua, statim germinauit & terra, cùm idem sit fructuum reparator & conditor, atque operis sui vsum non fuerit oblitus? Denique habes & in Genesi, quod insserit, vt terra herbam pabuli germinaret, & lignum fructiferum cum fructu suo: & statim eiecit terra herbam pabuli, habentem semen secundum genus suum, & lignum fructiferũ: & ille dies vnus fuerit, quo hæc Deus iussit aut fecit. ergo beneficij sui Deus non immemor, memor autem nostræ iniquitatis, opus suum eiusdem qua cœpit temporis quantitate reparauit.* Hucusque Ambrosius.

Plin. lib. 16. c. 20. Chrys. ho. 26. in Genes

84 SED illud fit mihi verisimilius, illam oleam ante diluuiũ habuisse folia virentia, eaque sub aquis toto anno conseruasse. est enim olea, vt tradit Plinius, ex genere earum arborum, quæ nũquam frondibus spoliantur, sed earum virorẽ perpetuò conseruant. Firmare hoc possum auctoritate B. Chrysostomi, qui hæc ipsa verba Mosis tractans, ad hunc modũ scribit: *Non temerè dixit Moses columbam rediisse ad vesperam: sed vt discamus eam tota die fuisse pastam inuento sibi congruo cibo, ad vesperam eam rediisse ferentem ore siccum folium oliuæ. Animal enim est mite & nostra familiaritate gaudens: & idcirco rediit, & sicco oliuæ folio multũ solatij iusto attulit. Sed vbi inuenit folium oliuæ? Totum hoc factũ est dispensatione diuina, & quod columba inuenerit, & quod ore tulerit ad Noë: quamquã hæc arbor semper virens est. Vnde verisimile est quod cùm aquæ redierint, arbor hæc adhuc habuerit foliorum comam.* Hoc modo Chrysostomus.

QVI

Gerardus Mercator in Exordio suo rũ Annaliũ.

QVIDAM nostri sæculi scriptor annalium ex hoc loco argumentatur, tempore Noë initium anni fuisse, Sole signum Leonis peragrante, id est, circa mensem Iulium: eoque tempore mundum fuisse à Deo creatum. Verùm ampliorem huius opinionis expositionem simul & refutationem si nosse auet Lector, quærat eam in priori tomo nostrorum Commentariorum in Genesim, libro primo, in explanatione Operis tertij Diei, & in Disputatione de Tempore quo creatus est mundus.

Genes. 8. Vers. 13. *Igitur sexcentesimo primo anno, primo mense, prima die mensis imminutæ sunt aquæ super terram: Et aperiens Noë tectum Arcæ, aspexit, viditque quòd siccata esset superficies terræ.*

HINC apparet, fenestram, per quam Noë coruum & columbam emisit, talem fuisse, aut propter situm, aut propter paruitatem, vt per eam Noë non potuerit cernere num terra siccata esset: alioqui non fuisset opus ad id cernendum, aperiri tectum. Neque verò intelligendum est totum Arcæ tectum quod trecentis cubitis longum erat, fuisse apertum, siue vt significat propriè verbum Hebræũ, fuisse remotum vel ablatum: namque id nimis operosum & laboriosum fuisset, minimèque necessarium. Ergo tecti vocabulo intelligere conuenit partem aliquam tecti, id est, tabulam quampiam; denique tantum quantum esset satis ad id cernendum explorandumque quod intendebat Noë. 85

VERVM habet difficultatem quod hoc loco dixit Moses, primo die primi mensis anni sexcentesimi primi exsiccatam fuisse terram: etenim proximè post, idem Moses subiunxit arefactam fuisse terram die vigesima septima mensis secundi. Hanc difficultatem Caietanus paruo negotio expedit, ratus idem vtrobique tẽpus significari: quod quidem variè relatum, variam haberet cõputationem. Etenim dies arefactionis seu exsiccationis terræ fuit primus primi mensis respectu anni sexcentesimi primi vitæ Noë: Idem fuit dies vigesimus septimus mensis secundi respectu anni vsitati, & vt vocant, currentis. Itaque Moses secundum Caietanum, tripliciter tempus diluuij computauit: primo respectiuè ad initium diluuij: sic nominauit supra septimum decimũ mensem: deinde respectiuè ad annos Noë; sic dixit, Primo die primi mensis anni sexcentesimi primi exsiccatam esse superficiem terræ: denique respectiuè ad annum tunc currentem; sic dixit, die vigesima septima mensis secundi arefactam esse terram. Sic Caietanus. 86

Caietanus

AT enim vero mihi non sit verisimile, Mosen in tam breui narratione, 87

tione, tanta vti voluisse computationis varietate & ambiguitate, quæ scilicet narrationem ipsam vehementer obscuraret, & lectoris intelligentiam confunderet, multisque occasionem daret erroris. Quocirca mihi magis probatur quod sentit Tostatus, primo die primi mensis exsiccatam fuisse terram exterius tantùm & superficie tenus, hoc est, nudatam esse aquis; eam tamen adhuc fuisse interius plenam humoris, totamque mollem & limosam atque lutulentam: paulatim verò per illos quinquaginta sex dies qui cõsecuti sunt, ea siccabatur: donec perfectè siccata & solidata est, ita vt homines & animalia per eam commodè ingredi possent. Et hoc est quod totos illos quinquaginta sex dies expectauit Noë priusquam egrederetur Arcam. *Tostatus.*

DECIMA DISPVTATIO.

Quanto tempore durauerit diluuium, & quandiu Noë manserit in Arca: Super illis verbis.

Genes. 8. VER. 14. *Mense secundo & vigesimo die mensis arefacta est terra.*

88 SATIS perspicuè docet his verbis Moses fuisse diluuium omnino finitum & Noë egressum esse Arca anno sexcentesimo primo, mense secundo, die vigesima septima. Cum igitur suprà capite 7. indicauerit Moses quando inceperit diluuium, anno videlicet sexcentesimo, die decima septima; nunc autem ostendat quando penitùs desierit: Consentaneũ est hoc loco disputare quandiu durauerit diluuiũ; & quandiu Noë manserit in Arca.

XENOPHON Annianus, cuius liber fertur inscriptus de Aequiuocis, quinque facit inundationes aquarum: Primam, generalem totius orbis sub prisco Ogyge, eamque fuisse nouimestrem. Censet autem Annius in eius libri Commentario, priscum illum Ogygem fuisse eundem quem sacræ litteræ appellant Noë: Idemque fuisse Ogygianum illud diluuium atque Noëticum; quod putat ipse fuisse nouimestre, sicut fuit Ogygianum, vt præter istum Xenophontem confirmat Solinus capite decimo septimo. Alteram inundationem, facit Niliacam, & mẽstruam sub Aegyptiis Hercule ac Prometheo: Tertiam, sub Ogyge Attico in Achaia, bimestrem: Quartam, sub Deucalione in Thessalia, trimestrem: Quintam, Pharonicam sub Proteo Ægyptio in raptu Helenæ. Sic Xenophon Annianus. *Xenophon Annianus. Ioan. Annius. Solinus.*

89 SED illum librum Xenophontis commentitium esse vel hoc argumento existimari debet. Iste Xenophon facit duos Ogyges, & duo

Ogygiana diluuia: at vnum tantummodo Ogygem, vnumque Ogygis diluuium nouêre veteres, tam Græci quàm Latini. Deinde Annius vult diluuium illud sub prisco Ogyge, fuisse Noëticum: sed apertè beatus Augustinus negat diluuium Noëticum Græcis aut Romanis historiis fuisse notum. Præterea Iulius Africanus, vt est apud Eusebium Cæsariensem, multorum scriptorum auctoritate firmat, Ogygis diluuium mille viginti annis prægressum esse primam Olympiadem: at Noëticum diluuium plus mille quingentis annis præcessit Olympiades.

Aug. lib. 17. de Ciuit. Dei cap. 8. Euseb. lib. 10. de Præpara. Euang. ca. vltimo.

SED illud quod ad præsentem rem facit; Noëticum diluuiũ fuisse nouimestre, euidenter falsum est, vndecumque initium & finem diluuij numerare libeat. Si enim diluuium æstimetur ab initio eius vsque ad id temporis quo cœpit diminui, tantum durauit centum quinquaginta dies, id est, quinque menses Solares, vel secundũ aliam computationem, centum nonaginta dies, id est, sex menses & dies decem. Sin autem æstimetur diluuium vsque ad quietem Arcæ super montes, secundum vnam computationem, durauit centum quinquaginta octo dies, id est, quinque menses & octo dies: secundum aliam computationem, sex menses & dies viginti septem. Si verò æstimetur diluuium vsque ad apparitionem cacuminum montium, durauit menses septem dies tredecim: si quo vsque terra fuit detecta aquis, menses decem, & dies tredecim: si denique vsque ad perfectam exsiccationem terræ & egressum Noë ex Arca durauit vnum annum Solarem integrum. Ex his apparet, quod Annius dixit Noëticum diluuium fuisse nouimestre, nullam habere verisimilitudinẽ; quin etiam narrationi Mosis esse contrarium.

Caiet in ca. 8. Genes.

CAIETANVS arbitratur diluuium ex quo tẽpore cœpit, vsque 90
ad id temporis quo planè desiit, terra penitus exsiccata, egressoque ex Arca Noë, durasse decem menses Lunares, & viginti quinque dies, id est, dies trecentos & quatuordecim, quos ex narratione Mosis ad hunc modum colligit: Primo quadraginta dies pluuiæ: tum centum quinquaginta post quos fieri cœpit decrementum diluuij: deinde septuaginta dies vsque ad apparitionem cacuminum montium: ad hæc quadraginta dies post quos aperuit Noë fenestram & dimisit coruum: postremò bis septem dies post quos emisit columbam. Ex his omnibus efficitur summa trecentorũ quatuordecim dierum; è quibus putat Caietanus existere decem menses Lunares & insuper viginti quinque dies, tribuendo cuilibet mensi Lunari viginti nouem dies.

Refellitur Caietanus.

CETERVM Caietanus in hac sua ratiocinatione seu computa- 91
tione, quædam sumit dubia, alia falsa. Dubia sunt: quadraginta dies pluuiæ diuersos fuisse ab aliis centum quinquaginta: & septimum mensem quo requieuit Arca, computari debere ab initio diluuij, non autem ab initio anni: namque contrariam sententiam videri probabiliorem supra ostensum est. Falsa sunt: mensem decimum

mum quo apparuerunt cacumina mõtium, cõputandum esse ab initio diluuij: & post quadraginta dies quàm apparuerunt cacumina, vsque ad sexcentesimum primum annum interfluxisse quatuordecim duntaxat dies. Illa quoque falsa sunt, apud veteres Aegyptios annum non fuisse nisi trecentorum sexaginta dierum: & quod cuilibet mensi Lunari dies tantum viginti nouem assignari debeant. Illud denique nullo modo probabile & credibile est, Mosen in hac breui narratione diluuij, computationem mensium quos nominat, tripliciter variasse, nec tamen vllam eius variationis dedisse significationem: Primò computando menses ab initio diluuij: tum ab initio annorum vitæ Noë: præterea ab initio anni vsitati & tunc currentis. Nos multa, quæ in hac refutatione Caietani, & in illa Xenophontis Anniani posuimus, nec probauimus, ea superioribus in disputationibus diligenter disputauimus & explicauimus: quapropter ea nunc tantum indicasse, satis esse duximus.

VERA igitur sententia est, ex quo diluuium cœpit, quo vsque 92
omnino desiit, hoc est, vsque ad perfectam exsiccationem terræ & egressum Noë ex Arca, transisse vnum annum Lunarem & præterea vndecim dies, hoc est, vnum integrum annum Solarem: namque Lunaris annus constat diebus trecentis quinquaginta quatuor, Solaris verò annus trecentis sexaginta quinque. Apud Hebræos autem in vsu fuisse annos Lunares, quia confessione omnium liquet, non eget probatione. Cùm igitur diluuium inceperit anno sexcentesimo vitæ Noë, mense secundo, die decimo septimo, vt dixit suprà Moses capite septimo; perfectè autem desierit anno sexcentesimo primo, mense secundo, die vigesimo septimo, vt idem Moses narrat capite octauo: hinc planum est, transisse vnum annum Lunarem, & insuper decem vel vndecim dies qui est annus Solaris. Tandiu igitur durauit diluuium, & tandiu Noë mansit in Arca. Nisi fortè cuipiam placuerit eorum opinio quam suprà indicauimus, Noë ingressum esse in Arcam septem diebus, priusquam diluuium inciperet: secundum hanc enim opinionem dicere necesse est Noë mansisse in Arca dies septem super annum integrum Solarẽ. Quod si Moses anno Solari vsus esset, mansisse Noë in Arca vno integro Solari anno superque dies decem fateri necesse esset.

* * *

VNDECIMA DISPVTATIO.

De Egressu Noë ex Arca: Super illis verbis:

Genes.8. VERS.15. 16.17. *Locutus est autem Deus ad Noë, dicens, Egredere de Arca tu & vxor tua: filij tui & vxores filiorum tuorum tecum & cuncta animantia quæ sunt apud te &c.*

QVID opus erat nouo Dei mandato ad egrediendum? 93
Iam finitum erat diluuium, terraque penitùs exsiccata: nullum supererat periculum: nihil denique erat quod ad manẽdum diutiùs in Arca inuitaret, vel ab egrediendo tardaret: præsertim cùm mansio hominum & animalium in Arca, propter diluuij periculum necessaria fuerit, quo trãsacto, nulla ratio erat cur vlteriùs in ea manere deberet aut vellet Noë. Cur igitur non statim sua sponte egressus est? Verum hic mirificè lucet excellens & perfecta Noë obedientia: quippe qui Arcam, nisi iubente Deo, nec ingredi, nec egredi voluerit. *Recedente aqua*, inquit, Ambrosius, *& siccata terra, exire potuit Noë de Arca. Sed iustus nihilsibi arrogat, sed totum se diuino committit imperio. Et maximè qui cœlesti fuerat ingressus oraculo, cœleste debuit vt egrederetur, expectare responsum. Verecunda enim iustitia est; quia inuerecunda iniquitas, quæ vsurpat indebita, nec reueretur auctorem.* Sic Ambrosius.

Ambr. lib. de Noe & Arca, cap. 21.

INGRESSVS autem ipsius Noë in Arcam & egressus, significat 94
vniuersum humanæ vitæ humanarumque actionũ decursum: siquidem etiã phrasi Hebraica introitus & exitus alicuius hominis significat conuersationem & actiones eius. Vnde Dauid: *Dominus custodiat introitum tuum & exitum tuum*: & de Dauide scriptum est, *Omnis Israël & Iuda diligebat Dauid: ipse enim ingrediebatur & egrediebatur ante eos*: Et de Saluatore nostro dixit Petrus: *In omni tempore*, inquit, *quo intrauit & exiuit inter nos Dominus Iesus, incipiens à baptismate Ioannis vsque in diem qua assumptus est à nobis.* Discamus igitur exemplo Noë, actiones nostras & ordiri & terminare conuenienter Dei voluntati ac præceptis: quemadmodum Ecclesia ipsa optat & postulat à Deo dicens: *Actiones nostras quæsumus Domine aspirando præueni & adiuuando prosequere: vt cuncta nostra oratio & operatio à te semper incipiat, & per te cœpta finiatur.*

Psalm. 120. 1. Reg. 18. Act. 1.

Genes.6. SED cur suprà præcipiens Deus de ingressu in Arcam iussit ingredi in Arcam viros separatim, & separatim vxores? Et hoc quidẽ modo ingressos esse in Arcam; paulò post narrauit Moses, dicens, intrasse in Arcam Noë & filios eius, vxorem illius & vxores filiorum eius: nunc autem 95

autem præcipiens de egressu, nominat cum sua quemque virũ vxore, dicens: *Egredere tu & vxor tua, filij tui & vxores filiorum tuorum tecum*, quamuis mox narrãs Moses egressum eorum ex Arca, separatim nominet viros & vxores dicens: *Egressus est Noë & filij eius, vxor illius & vxores filiorum eius cum eo.* Verum in prõptu est, causam huius rei nec improbabilem reddere, separatim memorantur ingressi in Arcã viri & vxores: quo significaretur, in Arca abstinendum illis fuisse ab vsu coniugij: tempus enim diluuij, mœroris & pœnitentiæ, nõ voluptatis & lætitiæ tempus fuit. Quoniam autem egressi ex Arca, cõfestim vacare debebant generationi propter humani generis multiplicationem sicut Deus illis dixit: *Crescite & multiplicamini*: ad hoc significandum, cùm præciperet de egressu, cõiunctè nominauit virum cum vxore. Egressi tamen sunt separatim viri ab vxoribus; quo perspicuè intelligerãtur, ab ingressu in Aream, vsque ad egressum, perseuerasse eos in continentia.

Genes. 9.

SED audiat lector quid hac de re eleganter scribat Ambrosius: *Nunc quæramus*, inquit, *qua ratione, quandiu ingrediebantur in Arcam: hic ordo fuit ingredientium, vt primo ipse ingrederetur & filij eius, inde eius vxor & vxores filiorum eius: quando autem exierunt, commutatum sit. Nam scriptum est: Exiuit ipse & vxor eius, & filij & vxores filiorum eius. Et litera quidem significat, in ingressu, abstinentiam generationis, in egressu, generationis vsum. Tunc enim pater cum filiis prius introiuit & filij cum parente, & postea vxor & filiorum eius vxores: id est, non commiscetur sexus in introitu, commiscetur in egressu. Apertè igitur velut ordine ipso ingressionis vocem quandam iustus emittit, tempus illud non esse concubitus neque delitiarum, quo omnibus immineret interitus. Vnde in Euangelio Dominus ait, reprehendẽs quod temporibus Noë manducarent & biberent, vxores ducerent, & filias nuptum traderent: & ideo propter intemperãtiam eorum superuenisse diluuium. Mœroris igitur tempus illud, non lætitiæ erat. Et inde iustus consortio non delectabatur vxoris, nec filij iusti petebant copulam coniugalem. Quàm enim indecorum, vt quo tempore viuentes morerentur, tunc perituri generarentur? Postea autem rectè ad seminarium ceterorum repetitur vsus & cura coniugij, cùm diluuium recessit. Itaque non viri cum viris, sed fœminæ cum viris exeunt, vt virilis in se interdicta permixtio, permissa autem virilis & fœmineæ legitima sorte coniugij copula videretur.* Hæc Ambrosius.

Ambros. paulo ante loco citato.

Luc. 17.

96 SED enim quærat aliquis, cur Deus nominatim iusserit ex Arca educi animalia? An id non sua sponte fecisset Noë, etiã si Deus non iussisset? Idcirco enim inclusa fuerant in Arcam animalia, vt per eam ex diluuij exitio seruata, finito diluuio rursus in terris suam quæque speciem propagarent. Huius rei causam affert Rupertus petitam ex mystologia. ait Arcam Noë adumbrasse antiquam Patriarcharum & Prophetarum Ecclesiam, *quam Dominus noster & priusquam homo fieret, condidit: & in ea factus homo viuere & mori voluit. In illam Arcam ingredi iubentur animalia, tam munda quàm immunda: similiter in illam Patrum Ecclesiam, quicumque siue ex mundis Iudæis, siue ex immundis Gentibus*

Cur nominatim iussit Deus educi animalia ex Arca.

Rupertus lib. 4. Commentarior. in Genes. ca. 26.

aggregabantur, ad Christum ingredi iubentur, id est, in illorum spem atque expectationem inseri. Veruntamen ex Arca iubentur exire: quia in illius Ecclesiæ corporalibus cæremoniis non sinuntur permanere, videlicet vt corporaliter circuncidantur, vt sabbatizent, vt agnum paschalem immolent, denique vt secundum illas carnales cærembnias Iudaizent. Sic ex Ruperto.

Genes. 6. SED historica ratio est: sicut Deus ante diluuium iusserat vt Noë 97
animalia induceret in Arcam: sic idem iubet post diluuium, vt ea ex Arca educat; tam enim introductio quàm eductio animalium, non sine miraculo diuinæ prouidentiæ per Noë facta est, cunctis animalibus promptè obedientibus Noë, tam ad ingressum quàm ad egressum.

DVODECIMA DISPVTATIO.

De Altari & sacrificio quod Noë fecit Deo, & diuina eius sacrificij approbatione: Super illis verbis:

Genes. 8. VERS. 20. *Aedificauit autem Noë altare Domino, & tollens de cunctis pecoribus & volucribus mundis, obtulit holocausta super altare. Odoratusque est Dominus odorem suauitatis.*

ECCE tibi clarissimum grati & pij erga Deũ animi spe- 98
cimen. Statim vt egressus Arca est Noë, ante omnia studet exequi quod ad cultum Dei pertinet: memorque quanto Dei beneficio affectus esset, diluuij clade, alioqui ineuitabili, liberatus, quàm primum religionis & cultus diuini officia atque opera amplectitur. Inter ea verò quæ ad exteriorẽ Dei cultum spectant, primas tenet sacrificium: hoc quippe vni solique Deo competit. Inter sacrificia verò, principatum habet holocaustum, quamobrem Noë ædificato altari, de mundis animalibus holocausta Deo obtulit. Et hoc vt faceret Noë, dignum vtique & iustum erat: qui enim Arcam facere iusserat homini, in qua saluaretur homo, inquit Rupertus, dignũ profecto erat vt illi altare faceret homo, in quo saluator hominis adoraretur ab homine. Hoc non tantum scripta, sed naturalis lex æquum esse docuit: hoc ratio naturalis dictat, vt de suis donis in primis honoretur ipse qui dedit.

Genes. 6.

Primũ omnium altare ad cultum Dei excitatum legitur fuisse hoc à Noë.

NOTANDVM est, primum hoc loco mentionẽ fieri altaris excitati ad cultum Dei: an autem fuerit anteâ vsus altarium nec ne, incertum est. Id verò genus diuini cultus cognouit Noë maiorum suorum

rum traditione vel per expressam Dei reuelationem, aut tacito Dei instinctu. Illud quoque dubium est, quale fuerit illud altare, vtrum ex terra, an ex lapidibus impolitis: his enim tantum duobus modis altaria fieri debere à Iudæis, in Exodo præceptum est. Hebraicè pro voce illa altare, est, *mizbeach*, à radice *Zabach*, quod est mactare, quia victimæ mactatæ super altare offerebantur. *Exodi 20.*

100 SEQVITVR: *De cunctis pecoribus & volucribus mundis obtulit holocausta:* An tempore Noë fuerit distinctio mundorum & immundorum animalium, vel quantum ad cibum, vel quãtum ad ritum sacrificiorum, vel quantum ad vtrumque: & quatenus fuerit, num circa ea omnia animalia de quibus lege Mosis præceptum est, nihil ad præsens dicturi sumus, quod ea de re supra libro vndecimo quantũ opus fuit, disputatum à nobis est. Vocabulum holocausti, Græcum est, significans totum incensum seu crematum, ad differentiam victimæ pacificæ, & hostiæ pro peccato; quæ non ex toto incendebantur, vt scriptum est in Leuitico. Græca hoc loco habent, *Et obtulit in holocarposin.* qua voce sæpè vsi sunt Patres. *Leuit. 11. & Deut. 14.* *Ambros. lib. de Noë & Arca, cap. 22.*

101 PONIT hîc quæstionẽ Ambrosius cur Noë non iussus nec monitus à Deo, altare ædificauerit, & obtulerit holocausta; cùm alia quæ fecisse eum legimus, non nisi monitu & iussu Dei fecisse eum cõstet? Respondet Ambrosius: Non debuit vtique Dominus, quasi auarus, mercedem gratiæ postulare: Et iustus eam intellexit veram actionem gratiarum esse quæ non iuberetur sed deferretur: Itaque nec dilationem passus est. Etenim grati animi virtus, passionem dubitationis excludit: qui autem debitum gratiæ vt à se exigatur expectat, ingratus est. Nec vacat quod ædificasse dicitur altare nõ Domino, sed Deo, ne coacta videretur illa fuisse gratiarum actio quasi Domino: sed virtus iusti morigera & grata quasi Deo. Ideo quod imperiale est, sequestrauit; quod beneficij, nominauit. Exemplo autem Noë qui munda tantum animalia Deo obtulit, discamus ea tantum Deo quæ incontaminata sunt, offerri debere, scilicet in quibus affectus eluceat offerentis.

102 BEATVS Chrysostomus disputat hoc loco cur sibi Deus à sanctis illis Patriarchis corporalia sacrificia fieri passus sit, cùm Deus spiritus sit & ab his qui eum verè ac dignè adorant, nõ corporalibus victimis sed spiritualibus hostiis adorandus sit? *Immola Deo*, inquit Dauid, *hostiam laudis*, & rursus: *Sacrificate sacrificium iustitiæ*, & itẽ, *Holocaustis non delectaberis: Sacrificium Deo spiritus contribulatus: cor cõtritum & humiliatum Deus non despicies.* Duas eius rei causas B. Chrysostomus affert; alteram, quo illis sacrificiis iusti suam erga Deum grati animi virtutem, pietatemque declararent; alterã, ne vulgus fideliũ ad idololatriã delaberetur, cernens alias gẽtes exquisitis & magnificis sacrificiis atque oblationibus deos suos colere ac venerari. Propter hãc igitur causam sacrificia illa, etiã à sanctis viris vsurpabãtur, non quod per se quicquam prodessent, aut vllam animæ vtilitatem afferrent. *Chrys. ho. 27. in Genesim.* *Ioan. 4.* *Psal. 49.* *Psal. 4.* *Psal. 50.* *Chrys. ho. 27. in Genesim.*

Chryſoſt. Geneſ. 17.

rent. *Similiter*, inquit, Chryſoſtomus, *legem circunciſionis indixit Deus poſteris Abrahæ, non quod circunciſio aliquid proficeret ad ſalutẽ animæ, nihil enim ad iuſtitiam illa conducebat: ſed in teſtimonium iuſtitiæ Abrahæ, & quo per notam circunciſionis, eius poſteri à ceteris gentibus ſepararentur.* Sic ferè Chryſoſtomus.

Circunciſionis.

SIGNIFICAT igitur hoc loco Chryſoſtomus, Circunciſionis 103
nullum fuiſſe ſpiritualem fructum & effectũ, ſed eam fuiſſe nudum ſignum corporale omni vacuum fructu ſpirituali. Nec id Chryſoſtomus hoc tantum loco dixit, ſed idem poſteâ repetit homilia vigeſima nona & quadrageſima in Geneſim. Quin etiam ſimilia Chryſoſtomo de Circunciſione leguntur apud alios Patres in primis graues ac nobiles: cùm tamen communis ſit Theologorum ſententia ab Auguſtino vſque recepta, Circunciſionem ante Chriſti aduentum valuiſſe ad remiſſionem peccati originalis in infantibus; & in adultis, etiam aliorum peccatorum. Sed quemadmodum argumenta quibus communis ſententia vehementer oppugnatur repelli debeant: & verba Patrum, ne communi ſententiæ videantur contraria, exponi poſſint, tractabitur, Deo fauente, infra, cùm ventum erit ad caput decimum ſeptimũ libri Geneſeos, vbi à Moſe origo & inſtitutio atque neceſſitas Circunciſionis deſcribitur. Verum diuinam Noëtici ſacrificij approbationem deinceps videamus.

DECIMA TERTIA DISPVTATIO.

De diuina approbatione Sacrificij Noë: Super illis verbis:

Geneſ. 8. VERS. 21.

Odoratus eſt Dominus odorem ſuauitatis.

QVAM gratum & acceptum Deo fuerit ſacrificium Noë, 104
luculentè declarauit Moſes illis verbis: *Odoratus eſt Dominus odorem ſuauitatis.* Siquidem dupliciter ſolet ſacra ſcriptura declarare ſacrificium aliquod gratum fuiſſe Deo: primum, dicendo Deum reſpexiſſe ad illud ſacrificium: quemadmodum de ſacrificio Abel ſcriptum eſt, *Reſpexit Dominus ad Abel & ad munera eius*: tum etiam, dicendo Deum odoratum eſſe illud ſacrificium in odorem ſuauitatis, id eſt, tanquam odorem ſuauiſſimum. Quemadmodum enim nos plurimum delectamur ſuauiſſimis odoribus, ſic Deus ſacrificiis piorum hominum. Paraphraſis Chaldaica ſic habet, Suſcepit dominus in beneplacito ſuo oblationem eius.

Geneſ. 4.

SED pro illo: *Odorem ſuauitatis*, Hebraicè ad verbum eſt, *Odorem* 105
quietis, eſt enim hîc vocabulum (*Noàch*) ſignificans non ſuaue olere ſed

ſed quieſcere. Dicebatur enim fumus adipum ſeu odor qui cum fumo aſcendebat, odor quietis, quod faceret Deum quietum ab indignatione, & placatum offerenti. Significatur igitur, indignationem diuinam, per quam diluuio deſtructus fuerat orbis terrarum, ſacrificio Noë fuiſſe mitigatam, placatam, & vt ita loquar, quietatam.

Caiet. in cap. 8. Geneſ.

106 AD differentiam, inquit Caietanus, odorum ſenſibilium, dicitur odor quietis, tanquam quietem ſine faſtidio pariens. Nullus eſt enim odor ſenſibilis, qui diu perſeuerans non afficiat faſtidio: quamobrem nullus odor ſenſibilis, eſt odor quietis in ipſo. Ad excludendum igitur eiuſmodi faſtidiũ, dicitur ſæpè in ſcriptura odor quietis: quia verè nunquam Deus faſtidit deuotionem offerentium. Non enim ſacrificia propter animalia oblata, ſed propter affectum deuotæ mentis offerentium placent Deo, tanquam odor ſuauitatis. Non enim incorpoream Dei ſubſtantiã, corporeus odor per ſe poteſt delectare: quin etiam licet corporea eſſet & eiuſmodi odoribus afficeretur; non eſſet tamen odor cæſarum vel incenſarum carnium talis, vt verè dici poſſet odor ſuauitatis. Diuina igitur approbatio, & oblectatio ad deuotionem vtique offerentium referenda eſt.

Tertull. lib. 2. aduerſus Marcionem.

107 AVDI Tertullianum: *Legimus Deum ad oblationes Abel aduertiſſe & holocauſta Noë odoratum eſſe libenter. Verum quæ iucunditas ſiue viſcerum veruecinorum, ſiue nidoris ardentium victimarum eſſe poteſt? Animus igitur ſimplex & Deum metuens offerentium ea quæ à Deo habebant, & pabuli, & ſuauis olentiæ gratia apud Deum deputabatur.* Sic Tertullianus. Non igitur munerum magnitudinem aut præſtantiam, ſed offerentium pietatem ac religionem æſtimat Deus.

Artoxerſes. Plutarch. lib. Apophthegmatũ inſtitu.

108 APVD magnos etiam principes, dona quæ illis offeruntur, non tam ex rerum pretio, quàm ex donantium ſtudio commendantur. Præclarum illud eſt quod de Artoxerſe Perſarum rege ſcripſit Plutarchus. Nihil erat, inquit, tam paruum ei donatum, quod non perhumaniter acciperet. Paupere quodam malum punicũ eximiæ magnitudinis ei offerente: Per Solem, inquit, ſi huic crederetur, hic ex parua, ciuitatem magnam faceret. Alium, dum idem rex iter faceret, aliis alia regi offerentibus; cùm nihil ad manum ſuppeteret, ad flumen currentem, & vtraque manu hauſtam aquam regi deferentem, vehementer gauiſus Artoxerſes, aurea phiala & mille daricis donauit.

Plato περὶ τῆς εὐσεβείας.

109 SED non eſt id prætermittendum quod à Platone de ſacrificiis quæ Deo offeruntur, ſcriptum eſt. *Non eſt*, inquit, Plato, *talis Dei natura, vt ducatur muneribus, quemadmodum improbus fœnerator: Etenim graue eſſet, ſi Deus ad donaria & ſacrificia hominum reſpiceret potius quàm ad animum. Nihil enim prohibet, eum qui multa in Deum peccauerit, ſiue priuatus ſit, ſiue Reſpublica, ſumptuoſiſſima dona & magnifica ſacrificia Deo frequenter offerre. Deus autem, vt pote à muneribus incorruptus, ſpernit hæc omnia, vt ipſe Deus, eiuſque prophetæ prædixit.* Sic Plato.

110 LEGIMVS etiam apud Ethnicos ſcriptores, Gentilium deos induci tanquam ſuauiter odorantes ſacrificia, eorumque nidore gau-

Plato. dentes. Vnde Plato in Alcibiade secundo, refert ex Homero, Troianos cùm suburbanum ædificium molirentur, dicasse diis pretiosa sacrificia boum; nidorem verò ex campo suauem ad cœlum vsque vehtis esse sublatum. Lucianus in Timone Iouem inducit sic loquentem: *Obliti sumus eius viri qui tot taurorum & caprarum adipes nobis posuit in aris, vt etiam nunc eorum nidorem in naribus habeam.* Hæc ibi Lucianus. Lucianus. Sic nimirum dæmones qui pro diis colebantur à Gentilibus, simulantes se delectari sacrificiis (id quod proditum de vero Deo nouerant) eos ludificabantur, & variis superstitionum erroribus eorum animos imbuebant atque corrumpebant.

DECIMA QVARTA DISPVTATIO.

De Promissione Dei Data Noë.

Super illa verba:

Genes. 8. VERS. 22. *Neque vltra maledicam terræ propter homines: sensus enim & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua &c.*

111 VEHEMENTER placatus Deus ac mirificè delectatus sacrificio Noë; pollicitus est ei atque omni eius posteritati, nunquam fore deinceps propter hominum peccata generale totius orbis terrarum excidium; eaque re securum fecit Noë. Quid enim profuisset quod ei Deus dixerat *Crescite & multiplicamini* Si iterum omne genus hominum & animalium diluuio periturum esset? Vt igitur eo pauore & angore animi liberaret Noë; hoc ei promissum dedit: *Nequaquam*, inquit, *vltra maledicã terræ propter homines.* Nam etsi vindicauerat in hominum genus, inquit Ambrosius, *tamen cognouerat quia vindicta legis ad timorem proficit & cognitionem doctrinæ, magis quàm ad naturæ commutationem, quæ corrigi in aliquibus potest, in omnibus mutari non potest. Vindicauit ergo Dominus, quo timeremus: pepercit, vt reseruaremur. Et vindicauit semel, ad exemplum timoris: pepercit in reliquum, ne dominaretur semper amaritudo peccati. Simulque si quis peccata cupiat sæpius vindicare, asper magis quàm censorius habetur. Quocirca pietatem suam circa vniuersitatem hominum voluit declarare: & tamen quia securitatem & negligentiam mentibus humanis afferre non debuit, in paucos vindicat, plures reseruat.* Hæc Ambrosius. Amb. lib. de Arca & Noë cap. 22.

Multiplex terræ calamitas & excidiũ ex diluuio.

112 PRO illo: *Et ait ad eum.* Hebraicè est, *Dixit ad cor suum*, vel *in corde suo*, Chaldaicè est, *Dixit per verbum suum*, Græcè est, *Dixit Deus recogitãs.* Hisce autem modis loquendi insinuatur deliberata voluntas, ratumque

que Dei decretum. Pro illo: *propter homines*, Chaldaicè est, *propter peccata hominum.* Græcè: *propter opera hominum.* Quod nos legimus: *Nequaquam vltra maledicam terræ*, Hebraicè & Græcè est: *Non addam adhuc maledicere terræ.*

113 SED quid est, maledicere terræ? Benedictio Dei, significat abundantiam bonorum: Contra verò maledictio, copiam malorum quæ iustè infliguntur à Deo. Deus autem tẽpore diluuij multis & magnis malis terram deformauerat & vastauerat: primò quantum ad situm eius, anteà enim supereminebat aquis, tempore autem diluuij tota erat aquis obruta: tum quantum ad varietatem partium eius, nulla enim apparebat distinctio montium, vallium, camporum, fluminum, lacuum, fontium: deinde quantum ad fertilitatem, siquidem diluuio sterilior ac deterior facta est terra: præterea quantum ad decorem & ornatum qui ei accidit ex plantis & ædificiis: postremò quãtum ad plenitudinem; vacuata enim fuerat terra hominibus & animalibus. Verè igitur dictum est, Deũ per diluuiũ maledixisse terræ. Benedictio Dei & maledictio.

114 SED quomodo verũ est Deũ nũquam amplius similiter maledicturũ terræ? an non itẽ maledicet ei ante diẽ iudicij, cùm omnia sic incẽdio tunc consumẽda sint, vt fuerãt antè cõsumpta diluuio? Verũ Dominus in his etiã verbis suis differentiã insinuauit. Nam in diluuio destruxit omnia propter homines: in consummatione autem sæculi, dissoluentur item omnia, sed non propter peccata hominũ, sed propter renouationem & commutationem mundi in meliorem statum. signatè igitur dictum est: *Non maledicam terræ propter homines, neque vltra percutiam omnem animam viuentem, sicut feci.*

115 SEQVITVR *Sẽsus enim & cogitatio humani cordis, in malũ prona sũt ab adolescẽtia sua.* Illa particula *enim* causalis est: redditur igitur causa his verbis, cur Deus nolit deinceps vniuersę terrę maledicere. Sed quę est ista causa? Rupertus existimat his verbis significari, Deũ in posterum parcituru terræ & animantibus, quia peccatum & culpa in eas res minimè cadit; sed omne peccatum, ob idque meritum vindictæ, in solos homines competit, quippe qui non tantùm frequenter & grauiter peccant, verùm etiam propensissimi sunt ab adolescentia sua ad peccandum. Itaque hac promissione Deus immunem quidem fecit terram à generali excidio; non fecit tamen securos homines nec liberos à generali vindicta. Rupert. lib. 4. Commentariorum in Genes. cap. 28.

116 VERVM mihi non placet hæc interpretatio Ruperti. Hæc enim Dei promissio præcipuè ad homines pertinet: quãtum enim bonum est seruari terram cum animantibus, si vniuersum genus hominum pereat? Nimis igitur ieiuna fuisset Dei promissio, & ipsi Noë parum læta & iucunda. Præstat igitur causam quæ his verbis redditur, aliis duobus modis interpretari. Significatur enim, Si quoties maxima pars hominũ vitiis & sceleribus addicta est, toties ea diluuij supplicio vindicanda & punienda esset, fore profecto vt sæpissimè, atque omnibus ferè sæculis diluuium mitti oporteret: siquidem propter

naturalem ac vehementem humani animi ad vitia procliuitatem, humanum genus maxima parte ac frequentissimè vitia consectatur. Nisi forte putamus, Dauidis tempore pauciora minorave fuisse hominum flagitia quo tempore dixit ille: *Corrupti sunt & abominabiles facti sunt in studiis suis: non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. Dominus de cœlo prospexit super filios hominum, vt videat si est intelligens aut requirens Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, &c.* *Psalm. 13.*

POTEST etiam aliter causa illa explicari; vt significetur, hominem propter naturalem pronitatem ad peccandum, dignum esse quodammodo miseratione, nec semper, quantum supplicij meretur, tanto esse in hac vita plectendum. Instigatur enim ad peccādum homo nonnunquam ignorantia, interdum vehementi passione aliqua & perturbatione, sæpissimè suasu ac impulsu dæmonis, semper autem naturali ad malum propensione. Nam ex mera malitia peccare, rarum est, nec nisi paucorum, qui crebritate grauitateque scelerum & assiduitate peccandi, humanum ingenium quasi exuentes, diabolicæ malitiæ æmuli sunt. Peccare enim ex mera libertate, nulla re interius inclinante ad peccandum, nulloque extrinsecus malum suggerente, diabolicum potius quàm humanum est. Quo fit vt peccatum diaboli inemendabile atque irremissibile fuerit, non autem hominis. Cùm ergo dicitur; *Nequaquam vltra maledicam terræ propter hominem*, & subiungitur: *Sensus enim & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua*, ratio redditur mitigādæ pœnæ, sumpta ex pronitate hominis ad malum: quasi clementiā mereatur id mali ad quo nobis vehemēs propēsio atq; incitatio naturaliter indita & innata est. 117

CAVSAM verò cur statim ab ineunte ætate homines ferantur ad flagitia, illam esse constat; quòd homo constitutus est duabus ex partibus, non tantùm diuersis, verùm etiam aduersis & inter se pugnātibus, appetitu videlicet sensitiuo, & voluntate rationali. Ille, ad bonum secundum sensum vtile & delectabile; hæc autem, per se tendit ad bonū secundum rectā rationem honestū, vtile, & delectabile. Pauciſſimi verò sunt qui totis viribus cōtendant ad bonū rationabile: sed prona est multitudo ad bonum sensibile. Cùm enim appetitus sensitiuus statim hominē occupet & possideat, nullo per multos ætatis annos aut certè tenuissimo atque infirmissimo rationis vsu; hinc fit, vt cùm posteā appetitus sensitiuus in certamen cum ratione descendit, ferè præualeat atque vincat, & ad se se maiores partes animæ sæpè detorqueat. 118

SED quid est illud: *Sensus & cogitatio?* Vocabulo sensus significatur appetitus sensitiuus: vox autem cogitationis significat ipsa rationis consilia, machinationes & artes quas ad malum ipsum confert. Nam cùm ratio appetitum reprimere ac regere deberet; eius delinita & capta blanditiis atque illecebris, obedit cui deberet imperare, & sensuum ministerio vtitur ad potiundas voluptates, à quibus eos ipsa cohibere deberet. Est igitur tanquam naturale homini peccare, id est, proue 119

proueniens ex propensione naturæ hominis, non vt à Deo ea condita fuerat, scilicet integra & recta, sed vt peccato Adami vitiata & deprauata, in omnes eius posteros transfusa & propagata fuit.

PRO hoc: *Sensus & cogitatio hominis.* Hebraicè est: *figmentum humani cordis malum est:* Sed eādem reddit sententiam: nam quod fingitur & formatur in corde humano, est ipsa cogitatio & appetitio. Quidam tamen Hebræorum interpretantur ipsum fomitem & concupiscentiam. Græca lectio sic expressit hanc sententiam: *Quia permanet mens hominis diligenter super mala à iuuentute sua:* quibus verbis significatur studiosa & accurata & constans vitiorum consectatio.

ILLVD: *ab adolescentia sua*, putat Rupertus significare primam hominis ætatem quæ ratione & libero arbitrio vti incipit: nam quæ hanc antecedit ætas, vt nullius affectrix & capax peccati, tam naturali quàm scripta lege libera est: Consequēs autem ætas iam boni malique legitimum habet iudicium. Vnde quidam sapientum sæculi, vitam hominis, y Græcæ litteræ similem dixerunt, quæ ab vno ductu incipiens finditur in biuium. Si enim homo in infantia vel pueritia simplicem graditur viam boni ac mali non perpendens distantiam: vbi autem adolescentiæ metas attigerit, vtriusque discretionem duce ratione percipit. Vnde si dextram elegerit præmium consequitur virtutis, si autem sinistram, pœnas malorum incurrit. Quocirca poëtarum maximus dixit: 120 *Rupert. lib. 4. Commentariorum in Genes. cap. 29.*

Hac iter Elysium nobis: at læua malorum
Exercet pœnas, & ad impia Tartara mittit. *Virg. lib. 6. Æneid.*

VERVM Tostatus vocabulum adolescentiæ proprie sumit, vt est tertia quædam ætas hominis consequens infantiam & pueritiam. In adolescentia enim naturalis ad malum pronitas vehementer & notabiliter erumpit in flagitia; quæ quidem flagitia in infantia, vt rationis experte, nulla sunt. (Loquimur enim hic de peccatis actualibus: nam peccatum originale, ex ipso matris vtero & in ipsa generatione hominis, ei adhæresit) in pueritia verò tum propter inexperientiam, tum propter ætatis infirmitatem, & pauca & leuia sunt peccata, nisi in nonnullis, in quibus malitia supplet ætatem. 121 *Tostatus.*

BEATVS. Ambrosius sequens lectionē Græcā, legit, *à iuuentute.* & sic exponit: & *à iuuētute*, addidit; *ex illa enim ætate cresci malitia, licet alibi legerimus quod nō sit sine peccato nec vnius diei infans: sed & infantia sine peccato non est propter corporis infirmitatem, diligentia autem & studiū peccandi incipit à iuuentute: vt puer quasi infirmus peccet: iuuenis tanquam improbus, qui studiosè cupiat peccata cōmittere, & in criminibus glorietur. Apud plerosque enim innocentia pro ignauia, & culpa pro laude habetur. Ita se luxuria & delicijs & adulteriorū affectibus iuuenes iactare consueuerunt. Cresci ergo cum ætatibus culpa.* Sic Ambrosius. 122 *Ambros. lib. de Noe & Arca, c. 22. Iob. 14. iuxta Septuaginta Interpretes.*

ILLIS Porro extremis verbis capitis octaui: *Cunctis diebus terræ sementis & messis, frigus & æstus, æstas & hyems, nox & dies, non requiescent*, expressa est promissio Dei ac decretum immutabile pollicentis 123

& constituentis perpetuas fore deinde vicissitudines tẽporum, tam anniuersarias, vt hyemis & æstatis; quàm quotidianas, vt diei & noctis: nec nõ & vicissitudines primarum qualitatum, vt frigoris & caloris: itemque humanarum actionum quæ ad sustentandam vitam pertinent velut sementis & messis. Harum enim rerum omnium tempestiua alternatio & vicissitudo facit ad decorem & ornatũ vniuersi: confert & pulchritudinem & fœcunditatem terræ; denique ad hominum & animalium incolumitatem & salutem apprimè vtilis est atque adeo necessaria.

Ambros. lib. de Noë & Arca, cap. 23.

AVDI B. Ambrosium qui hæc ipsa verba explanans: *Secundũ litteram*, inquit, *significatur his verbis, permansura manentibus secundum institutionem Domini & statum suum incorrupta temporibus animalia. Nã cum corrumpuntur tempora, corrumpuntur etiam illa, quæ suis quæque temporibus generantur. Ergo tempora sunt quæ aut corrumpunt, aut cõseruant, prout ipsa sui habuerint qualitatem. Ideoque annus ex contrariis ducitur, Vere, Autumno, Æstate, Hyeme: sicut harmonia cantilenæ permixtis grauibus & acutis videtur consistere. Sic ergo & mundus iste ex contrariis continetur, Aëre & Terra, Igne & Aqua. Nostra quoque corpora frigore & calore, humore & siccitate, quendam naturæ ordinem seruant. Nam si naturalis ordo ac mensura confunditur, tunc necesse est sequatur interitus. Ergo certum ordinem temporum Dominus, remota confusione diluuij ad perseuerantiam mundi promittit futurum.* Sic Ambrosius. 124

MAGNVM ergo fuit Dei promissum, cùm dixit, Cunctis diebus terræ vicissitudinem temporum & opportunitatem serendi & metendi, aliaque agendi perpetuô mansuram: quasi diceret: Talis annus qualis hic fuit diluuij, non erit vltra, qui careat vicissitudine temporum, qui totus procellosis expẽdatur pluuiis, nulloque modificetur beneficio caloris aut temperamento hyemis, quo nusquam iaciatur sementis, nec vlla colligatur messis: sed erunt tempestiuæ & commodæ naturæ vices, nunc æstu, nunc frigore vicissim terras aut sata coquente. Nunquam ita vt factum est diluuio, deformabitur naturæ vultus, aut situs mundi confundetur. 125

Mundus quomodo destruẽdus.

ILLVD: *Cunctis diebus terræ*: non significat, Quamdiu terra durabit: siquidem tales vicissitudines temporum nõ erunt post diem iudicij: erit tamen terra, sicut scriptum est initio libri Ecclesiastæ: *Terra in æternum stat*: Neque enim mundus destruendus est secundum substantiam, sed manentibus partibus eius principalibus, vti sunt elementa & orbes cœlestes, in meliorem statum commutandus. Ergo illud: *Cunctis diebus terræ*: significat; Donec in terra erit generatio & corruptio; vel; Donec erũt in terris homines & animalia, ad quorum vtilitatem illa temporum varietas instituta est. Non igitur hinc colligi potest præsentem mundi statum fore sempiternum. 126

MEMORANTVR autem tantùm æstas & hyems: quia hæ sunt præcipuæ partes anni, extremæ atque inter se oppositæ: nam Ver & Autumnus, tanquam earum sunt appendices. Nominantur etiam 127

tantùm

tantùm frigus & æstus, tacitis humore & siccitate: quòd illæ sint primarum qualitatum primariæ, sensu effectuque notabiliores, & ad generationem mixtorum, eorumque operationes præcipuæ. Sementis porrò & messis facta mẽtio est: quod inter actiones humanas quæ ad tuendam vitam pertinent, hæc primas teneat, quasi maximè generalis & vtilis: sed sub eius commemoratione, reliquarum actionum & officiorum opportunitas intelligenda est.

NESCIO cur Septuaginta Interpretes illud; *Omnibus diebus terræ*. iunxerint cum antecedentibus, id est, cum illo: *Non vltra percutiam omnem carnem viuentem*: Cum Hebraica lectio quam secutus est Latinus interpres, planè iungat cum sequentibus, id est, cum illo: *Sementis & messis, & non requiescent*. Nec video cur pro vocabulo hyemis, quod habet scriptura Hebraica, voluerint illi vertere, Ver: aut cur illud, *diem & noctem*, non numerauerint inter ea, quorum vicissitudo perpetuanda erat, vti est in Hebraica & Latina lectione, sed ita verterint: *Semen ac messis, frigus & æstus, æstas & ver die ac nocte non requiescent*. 128

CVM igitur prædicta vicissitudo temporum, immutabilem rationem motus orbium cœlestium ac siderum necessario consequatur & ex ea ipsa pendeat rerum sublunarium, maximè verò animantium, incolumitas & salus; apparet sanè fabulosum esse, vanitatisque atque insciticæ plenum quod dixit Ouidius libro primo Metamorphoseos, hanc temporum inæqualitatem non fuisse aureo Saturni sæculo, sed perpetuum id temporis floruisse Ver: posteâ verò degenerante iam sæculo, alternam hanc per vices successionem inductam esse orbi. Sic enim ait: 129 *Ouidius.*

Iuppiter antiqui contraxit tempora Veris,
Perque hyemes æstusque & inæquales Autumnos,
Et breue Ver, spatiis exegit quatuor annum:
Tunc primum siccis aër feruoribus vstus
Canduit, & ventis glacies astricta pependit.

BENE

BENEDICTI PERERII COMMENTARIORVM IN GENESIM LIBER DECIMVS QVARTVS,

In caput nonum libri Geneseos.

De carnium esu hominibus concesso: De præcepto non comedendi sanguinis: De Pœna homicidij: De ebrietate Noë: De filiorum Noë partim maledictione, partim benedictione.

Caput nonum Geneseos.

VERS. 1. BENEDIXIT *Deus Noë & filiis eius, & dixit ad eos, Crescite & multiplicamini & replete terram. Et timor vester* 2 *ac tremor sit super cuncta animalia terræ, & super omnes volucres cæli, cum vniuersis quæ mouentur super terram: omnes pisces maris manui vestræ traditi sunt. Et omne* 3 *quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum: quasi olera virentia tradidi vobis omnia. Excepto quòd carnem cum* 4 *sanguine non comedetis. Sanguinem enim animarum ve-* 5 *strarum requiram de manu cunctarum bestiarum, & de manu hominis, de manu viri, & de manu fratris requiram animam hominis. Quicumque effuderit humanum sangui-* 6 *nem, fundetur sanguis illius: ad imaginem quippe Dei factus*

factus est homo. Vos autem crescite & multiplicamini, & 7 *ingredimini super terram & implete eam. Hæc quoque di-* 8 *xit Deus ad Noë & ad filios eius cum eo. Ecce ego sta-* 9 *tuam pactum meum vobiscum, & cum semine vestro post* 10 *vos, & ad omnem animam viuentem quæ est vobiscum, tàm in volucribus quàm in iumentis & pecudibus terræ cunctisque quæ egressa sunt de arca & vniuersis bestiis terræ. Statuam pactum meum vobiscum, & nequaquam vl-* 11 *tra interficietur omnis caro aquis diluuij, neque erit deinceps diluuium dissipans terram. Dixitque Deus, Hoc est si-* 12 *gnum fœderis quod do inter me & vos & ad omnem animam viuentem quæ est vobiscum in generationes sempiternas. Arcum meum ponam in nubibus, & erit signum fœ-* 13 *deris inter me & inter terram. Cumque obduxero nubibus* 14 *cœlum, apparebit arcus meus in nubibus. Et recordabor fœ-* 15 *deris mei vobiscum & cum omni anima viuente quæ carnem vegetat, & non erunt vltra aquæ diluuij ad delendam vniuersam carnem. Eritque arcus meus in nubibus* 16 *& videbo illũ, & recordabor fœderis sempiterni quod pactum est inter Deum & omnem animam viuentem vniuersæ carnis quæ est super terram. Dixitque Deus ad Noe,* 17 *Hoc est signum fœderis quod constitui inter me, & omnem carnẽ super terrã. Erant ergo filii Noë, qui egressi sunt de* 18 *Arca, Sẽ, Chã & Iaphet: Porrò Chã, ipse & pater Chanaã.* 19 *Tres isti filii sunt Noë, & ab his disseminatũ est omne genus hominũ super vniuersam terrã. Cœpitq; Noë vir agri-* 20 *cola exercere terrã, & plantauit vineam: Bibensq; vinum* 21 *inebriatus est, & nudatus iacuit in tabernaculo suo. Quod* 22 *cum vidisset Cham pater Chanaan, verenda scilicet patris sui esse nudata, nunciauit duobus fratribus suis foras. At* 23 *verò Sem & Iaphet, pallium imposuerunt humeris suis, & incedentes retrorsum, operuerunt verenda patris sui, fa-*

cieſque eorum auerſæ erant & verenda patris non viderunt. Euigilans autem Noe ex vino, cum didiciſſet quæ fecerat ei filius ſuus minor, ait Maledictus Chanaan. Seruus ſeruorum erit fratribus ſuis. Dixitque Benedictus Dominus Deus Sem, ſit Chanaan ſeruus eius. Dilatet Deus Iaphet, & habitet in tabernaculis Sem, ſitque Chanaan ſeruus eius. Vixit autem Noë poſt diluuium trecentis quinquaginta annis. Et impleti ſunt dies eius nongentorum quinquaginta annorum, & mortuus eſt.

PRÆFATIO.

QVÆ poſt diluuium contigerunt vſque ad ortum Abrahæ, diligenter narrat Moſes tribus proximè ſequentibus huius libri capitibus nono & decimo maiorique parte vndecimi. Nec tamen ille perſequitur omnia, id enim & nimis longum, & minimè neceſſarium erat; ſed inſigniora tantùm, vel ad primæ illius poſt diluuium ætatis notitiam, vel ad eruditionem poſteritatis. Ea verò quæ in hoc capitè nono à Moſe ſunt prodita ſi in capita quædam colligantur, hæc fermè ſunt. Primò Deus benedixit Noë & filiis eius, magnam tribuens fœcunditatem generationis ad celerem numerosámque generis humani multiplicationem. Secundò permiſit eis eorumque poſteris eſum carnium, quod ante diluuium non fecerat. Tertiò interdixit omnem eſum ſanguinis. Quartò ſeueriſsimis verbis inſectatus eſt homicidas, pœna talionis aduerſus eos conſtituta. Quintò promiſsionem ſuam Deus nunquam in poſterum futuri diluuij, firmauit conſpicuo omnibus ſigno arcus cœleſtis vt eius aſpectus mortalium animos non venturi vnquam diluuij ſecuros faceret. Sextò Noë in ſubſidium humanæ infirmitatis, & in remedium atque ſolatium tot malorũ, quibus mortalium vita poſt diluuium tentari & infeſtari cœpta eſt, cùm ex vitibus

vitibus à ſe conſitis vuiſque procreatis vinum confeciſſet, ac bibiſſet, imprudens ac nolens in temulentiam incidit & nudus iacuit. Septimò, pudendam Noë nuditatem filius eius Cham nec erubuit aſpicere, & non ſine irriſione atque contumelia patris euulgauit: at verò Sem & Iaphet memorabili & pudoris & pietatis exemplo aſpectum nudi patris auerſati, retrogrado ad eum acceſſu iniecto pallio nuditatem eius operuerunt. Octauò, De hoc certior factus Noë, vbi ſomno & temulẽtia ſolutus eſt, maledixit Cham in filio eius Chanaan, poſteros eius ſeruitio poſterorum Sem & Iaphet mancipatũ iri prædicens: contra verò benedixit Sem & Iaphet, poſteritatis eorum felicitatem prænuncians. Nonò definitur vniuerſum tempus vitæ Noë nõgentis quinquaginta annis: quorum ante diluuium ſexcentos vixit, poſt diluuium autem trecentos quinquaginta. *Geneſ. 8.*

1 EX quo apparet Noë multos annos nato Abrahæ ſuperuixiſſe. Nam ſecundum Hebraicam & Latinam chronologiam, quæ à diluuio ad natalem annum Abrahæ numerat annos ducentos nonaginta duos, poſt ortum Abrahæ vixit Noë octo & quinquaginta annos: at verò ſecundum chronologiam Græcam quę adiecta generatione Cainan tempus interiectum inter diluuium & ortum Abrahæ extendit in annos trecẽtos viginti duos (de qua re infra decimo ſexto libro accuratè diſputaturi ſumus) vixit Noë poſt natum Abraham octo tantum & viginti annos. Si igitur Plinius vt rem miratus eſt rariſsimi exempli, Auguſtum Cæſarem neptis ſuæ vidiſſe nepotem Iunium Sillanum anno quo exceſsit genitum: quantò magis demiratus eſſet Noë multos annos ſuperuixiſſe nato Abrahæ, qui poſt decem generationes ex ipſo generatus fuerat? Eorum igitur quæ capite nono huius libri narrantur, præcipua hæc ſunt capita quæ nobis hoc libro non ſolum dilucidis Commentariis explanare, ſed vbicumque fuerit opus, eruditis quoque diſputationibus illuſtrare propoſitum eſt. Quandiu Noë iã nato Abrahamo ſuperuixerit.

VERS. 1. & 2.

Benedixit Deus Noë & filiis eius, & dixit ad eos Crescite & multiplicamini & replete terram, Et terror vester ac tremor sit super cuncta animalia terræ, &c.

Homini recens nato Deus tria bona impertiuit.

LICET animaduertere similia nascentis Mundi & rursus post Diluuium quasi renascentis primordia, & Dei beneficia homini tributa. Etenim in exordio Mundi homini recens creato tria Deus bona, eaque magna & præclara impertiuit; primum, fœcunditatem naturæ ad celerem ac multiplicem humani generis propagationem, cùm benedicens illi dixit: *Crescite & multiplicamini:* alterum, excellentiam principatus & imperij in animalia; *Dominamini*, inquit, *piscibus maris, & volatilibus cœli & vniuersis animantibus quæ mouentur super terram:* tertium, copiam cibi ad tuendam sustinendamque vitam: *Ecce dedi vobis omnem herbam & vniuersa ligna, vt sint vobis in escam & cunctis animantibus terræ.* Eadem hæc tria bona & beneficia, mundo per diluuium purificato ac renouato, in illis octo hominibus qui cladem diluuij euaserant Deus etiam renouare voluit. Bonum quidem fœcunditatis, tribuit eis cum benedicens Noë ac filiis eius, (vt in exordio huius capitis scriptum est) dixit, *Crescite & multiplicamini:* ius imperandi animalibus, cùm subdidit, *Et terror vester ac tremor sit super cuncta animalia:* denique cibum non modò necessarium, sed etiam commodum & optimum ad alendum hominem; cùm adiunxit: *Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum.* Similibus igitur beneficiis Deus affecit hominem & cùm primò eum condidit, & cùm ex diluuij exitio seruauit. 2

Eadem mũdo per diluuium purificato renouauit.

SED enim quamuis ea bona genere similia fuerint in vtroque mundi æuo atque hominis statu: specie tamen & gradibus excellentiæ ac perfectionis fuerunt dissimillima. In statu enim innocentiæ talis fuisset humana fœcũditas, vt non modò numerosa generaretur proles, sed etiam animo pariter atque corpore puerili perfecta, citraque omnem parentum laborem ac molestiam. Imperium autem hominis in animalia fuisset planè quietum ac pacificum, nullo animalium reniſu, nullaque hominis difficultate. Victus porrò ex iis quæ terra sponte naturæ genera sset, non tantùm fuisset alendo homini sufficiens, verùm multò saluberrimus, ac iucundissimus omnemque carnium vel indigentiam vel desiderium adimẽs homini. At enimuero post diluuium hæc bona variis malis ærumnisque permixta, valdè diminuta & corrupta sunt. Fuit sanè post diluuium fœcunda hominis natura: sed ea fœcunditas vix dici potest quantis cum laboribus, vitiis & calamitatibus sit coniuncta. animalium vix vlli pro arbitrio nostro & sine labore imperamus; præstantiora verò & nobiliora non nisi per artẽ ac vim perque dolos ac terrores nobis subiicimus. cibus autem homini quò amplior datus est post diluuiũ quàm antea, 3

eò cla

eò clarius indicat maiorem hominis indigentiam ex maiori fragilitate valetudinis & infirmitate corporis quæ post diluuium ei contigit, profectam.

QVOD autem narrat Moses hoc capite bis Deũ benedixisse Noë & filiis eius, & dixisse, *Crescite & multiplicamini:* valuit ad certiorem promissæ fœcunditatis fidem faciendam, & vt nullo modo dubitarent fore, vt tanta illorum paucitas in ampliſſimam posteritatis multitudinem breuissimo tempore multiplicanda esset. quod sanè, vti promiserat Deus, ita planè contigit. Namque eo tempore quod inter diluuium & ortum Abrahæ intercessit, hoc est, intra trecentos annos, tam numerosè propagarum est humanũ genus, vt, auctore Ctesia, narret Diodorus libro tertio, Ninum monarchiæ Assyriorũ conditorem (cuius imperij quadragesimo terrio anno natum Abraham facit Eusebius) habuisse in exercitu peditum decies sepries centena millia, equitum verò ducenta millia, currus autem falcatos paulò minus decem millibus & sexcentis: eodémque tempore Zoroastrem Bactrianorum regem cum Nino præliaturum, quadringentorũ millium hominum comparasse exercitum. Ecce, in duorum tantùm regum exercitu erant hominum amplius vicies centena millia supérque trecenta millia. 4

Diodorus ex Ctesia.

Notabile exemplum simul & argumentum celerrimæ multiplicationis hominum post diluuium.

Eusebius in Chronico.

ILLVD: *Terror vester ac tremor sit super cuncta animalia terræ,* vel vt est Hebraicè, Terror ac tremor vester erit super omnia animalia, facit Noë & filios eius securos, dempto metu quem concipere potuissent ne sibi propter paucitatem exitiũ vel ingens aliquod detrimentum ex tam multis ac tam sæuis animalibus accideret. Tantum abest, inquit, Deus vt timorem ac terrorem incutere vobis debeãt animalia, vt vos potius illis formidabiles ac terribiles futuri sitis; quod non tantum in illos paucos homines dictũ est, sed in omnes eorũ posteros: omnia enim animalia reuerentur ac metuunt hominem, etiam vmbram, etiam vestigia eius formidant, vt de piscibus probat Basilius, & Plinius de Elephãtis: nec ferè animal vllum quamlibet sæuum ac truculentum inuadit hominem, nisi vel lacessitum, vel fame compulsum, vel metu sui, aut alia quapiam perturbatione occupatum. Sunt multa, & maiora, & robustiora, & velociora, & naturalibus armis vnguium, dentium & cornuum validiùs armata quàm homo: aduersus tamen omnia præualet ille duabus rebus, ingenio, & manu; his enim fabricatur omnis generis arma & instrumenta, quibus animantes omnes facilè vincit, suoque seruitio, vti libitum fuerit subiicit. 5

Basilius. Plin. lib. 8. cap. 4.

BEATVS Gregorius ex eo quod Noë & filiis eius dixit Deus, *Terror vester ac tremor sit super cuncta animalia,* argumentatur, eum qui præest aliis, nequaquã se timeri à subditis suis velle debere. Sic enim scribit libro 21. Moralium cap. 11. super illa verba Iob cap. 31. *Si contempsi iudicium subire cum seruo meo: Omnes homines natura æquales genuit: sed variante meritorum ordine alios aliis distinctio occulta postponit.* 6

Sententia B. Greg. Prælatis valde obseruanda.

Ipsa autem diuersitas quæ accessit ex vitio, rectè est diuinis iudiciis ordinata, vt quia omnis homo iter vitæ æque nõ graditur, alter ab altero regatur. Sancti autem viri cùm præsunt, non in se potestatem ordinis, sed æqualitatem conditionis attendunt: nec præesse gaudent hominibus, sed prodesse. Signatè enim dixit Deus Noë & filiis eius, Terror ac tremor vester sit super omnia animalia terræ: Non dixit, super homines qui futuri sunt, sed super animalia: homo quippe animantibus, non autem hominibus natura prælatus est: & idcirco dicitur ei vt ab animalibus non autem ab hominibus timeatur. Contra naturam enim superbire est, ab æqualibus velle timeri: quanquam à non subditis etiam viri sancti timeri cupiunt: sed tunc, cùm ab eis Deum minime timeri deprehẽdunt, vt humana saltem formidine peccare metuant qui diuina iudicia non formidant. In eo enim quod metum sibi à peruersè viuentibus exigunt, quasi non hominibus sed brutis animantibus dominantur. Cum verò deest vitium quod corrigatur, non de excellentia potestatis, sed de æqualitatis conditione gaudent: & non solum ab eis metui, sed etiam plusquam necesse est honorari refugiunt. Neque enim leue se perpeti damnum humilitatis credunt, si ab eis, pro merito fortasse ordinis, pluris æstimantur. Hæc B. Gregorius.

VERS. 3. *Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum: quasi olera virentia tradidi vobis omnia.*

Genes. 6.

7 INC apparet, ante diluuium esum carnium vel non fuisse licitum, vel non fuisse in more atque vsu, saltem apud probos & pios viros, & quos Moses supra Dei filios appellauit. Ethnicorum sapientes hãc carnium abstinentiam in primæua Mundi ætate, quam nominarunt illi seculum aureum, etiam subodorati sunt, vel scriptorum Mosis lectione, vel fama & traditione antiqua, Chaldæorum præsertim atque Ægyptiorum, quibus instituta Iudęorũ propter diutinam cum illis conuersationem nõ fuere ignota. Continentiam igitur il-

Ouid. Metamorpho. lib. 15.

8 lius primæuæ ætatis ab esu carnium expressit Ouidius illis versibus.

At vetus illa ætas non polluit ora cruore.
Tunc & aues tutè mouere per aëra pennas,
Et lepus impauidus medijs errauit in agris,
Nec sua credulitas piscem suspenderat hamo,
Cuncta sine insidijs, nullamque timentia fraudem
Plenaque pacis erant.

Verùm quod abstinentiam illius ætatis ab esu carnium laudat Ouidius, rectè quidem fecit: sed quod idem posteà introductum esum carnium quasi magnum scelus execratur dicens.

Heu quantum scelus est in viscere viscera condi?
Congestoque auidum pingescere corpore corpus
Alteriusque animantem animantis viuere leto?

poëtico excessu veritatis lapsus est: nec enim damnari potest, quod pro

pro magno beneficio Deus homini cõcessit, & quod fragilitati & infirmitati hominis sustinendæ confirmandæ propè necessarium est.

Tres causæ, cur post diluuium indultus homini sit esus carnium.

9 VERVM excutiamus causas propter quas Deus homini non ante diluuium sed post, indulgere voluit esum carnium. Equidem tres eius rei causas adferre possum. Nimirum voluit Deus atrocitatẽ vindictæ, qua omne genus hominum & animalium, paucis exceptis per diluuij cladem extinxit, illustri aliqua significatione benignitatis & indulgentiæ suæ erga hominem mitigare ac leniré: quocirca tanta diuini supplicij seueritate tremefactũ, metuque consternatũ hominem suauissimus Dominus statim post diluuium erexit ac recreauit trium concessu ingentium bonorum, numerosæ fœcunditatis, largioris cibi, & securitatis nunquam in posterum futuri diluuij. Alteram causam fuisse reor indigentiam hominis post diluuium, vberiori validioreque cibo indigentis.

Tribus ex rebus maior post diluuiũ fuit hominis indigẽtia.

10 HÆC autem indigentia tribus ex rebus accidit: nam cœlestium astrorum aspectus & defluxus minus fuit humanæ vitæ propitius, ac beneficus quàm fuerat ante diluuium: & ipsa tellus salsis Oceani aquis per vnum annum tota perfusa & obruta, multò sterilior ac deterior facta est: quocirca earum rerum quas ex se generabat prouentu, non vt antea sufficiens alendo homini subministrare potuit alimentum: fragilior denique fuit post diluuium valetudo hominum, pluribusque incommodis ac morbis obnoxia, quamobrem ad eam sustinendam firmandamque pluribus & validioribus adminiculis & quasi fulturis opus fuit: id quod satis indicat vita hominum in tantum contracta & recisa post diluuium.

Theodoretus.

11 TERTIAM causam tradit quæstione in Genesim 55. Theodoretus ita scribens: *Post diluuium, magis pretiosum Deus homini cibum cõtulit, iubens occidere & comedere ex omni genere animalium, videlicet affectum repellens affectu, & leuiori curans grauiorem. Præuidens enim Deus in tantam homines lapsuros dementiam, vt animalia pro diis veneraturi essent, permisit illorum esum, quo impietatem eorum cohiberet. Summa enim est insania adorare quod comeditur. Propterea quoque animalium quædam haberi voluit immunda, alia munda, vt immunda eo ipso quod immunda sunt, adorare perhorrescerent: munda verò quod & ad esum hominis & ad sacrificia mactarentur, pro diis colere erubescerent.*

PRIMA DISPVTATIO.

Vtrum licitus homini fuerit ante diluuium esus carnium.

12 QVERVM ex hoc loco Scripturæ quo narratur primo concessisse homini Deum esum carnium post diluuium, celebris quæstio exstitit, vtrum vesci carnibus ante diluuium fuerit homini aut licitum, aut certè in more &

in

Prima opinio Lyrani, Toſtati, Carthuſiani.

in vſu. Tres ſunt hac de re auctorum ſententiæ. Prima eſt Lyrani, Toſtati & Carthuſiani in Commentariis ſuis in Geneſim ſuper extrema ferè verba primi capitis, vbi Deus cibum aſſignauit homini ex omnibus herbis & oleribus terræ arborumque fructibus. Affirmant iſti eſum carnium nec fuiſſe in vſu ante diluuium, nec fuiſſe licitum. Ad hoc probandum ſatis argumenti eſſe putant, quod primò Deus poſt diluuium conceſſit Noë & filiis eius eſum carnium, quaſi ante id temporis inuſitatus atque illicitus fuiſſet. *Omne*, inquit, *quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum, quaſi olera virentia dedi vobis omnia*. quorum Dei verborum hæc eſt ſententia: Quemadmodum in exordio mundi tradidi vobis in cibum omnia quæ terra naſcuntur, ita nunc quia pleniore valentioréque cibatu indigetis, victui veſtro deſtino & aſſigno omnia animalia.

MERITO ſanè id fecit Deus: ſiquidem poſt diluuium terra deterior facta eſt, ob idque alimentum ex herbis & arboribus alendi hominis inefficax futurum erat: ipſum quoque temperamẽtum humani corporis multò infirmius & fragilius effectum eſt, id quod vel ex eo apparet, quòd ante diluuium vixere homines vltra nongenteſimum annum: poſt diluuium autem qui primus omniũ generatus eſt Arphaxad, paulô amplius quadringentos annos vixit, & trecẽtis illis annis qui à diluuio vſque ad ortũ Abrahæ decurrerunt, plus ſeptingentis annis vita hominis diminuta eſt: nullus enim poſt id temporis longæuior fuit quàm Iſaac, qui octogeſimum tamen & centeſimum annum minime exceſſit. Si igitur poſt diluuium primò conceſſus eſt homini carnium eſus, ex eo liquet anteâ licitum & vſitatum non fuiſſe: nam ſi fuiſſet, quid opus erat nouo tunc mandato id sancire, & quaſi nouum quoddam & ſingulare beneficium homini concedere? 13

Infra. 10.

CAVSA porrò cur ante diluuium non ſit à Deo conceſſus homini eſus carnium, non fuit paucitas animalium cuiúſque ſpeciei: non enim putandum eſt, vt in ſpecie humana duos tãtum homines creauit Deus, ita quoque in qualibet animalium ſpecie bina eſſe à Deo procreata: licet ſcriptum id reliquerit Iuſtinus martyr in Reſponſione ad quæſtionẽ 49. Orthodoxorum, & Theodoretus in libro Quæſtionum in Geneſim, quæſtione 17. & 39. Quin credibilius eſt cuiuſque animalium ſpeciei plurima in exordio mũdi eſſe generata. Non igitur propter animalium paucitatem negatus eſt homini vſus carnium: nam, vt dixi, ea cauſa vera non eſt; & vt vera eſſet, nonnihil ea fortaſſe valuiſſet in exordio mundi, non autem toto eo tempore quod fuit vſque ad diluuium per annos ſcilicet mille ſexcẽtos quinquaginta ſex, quo tempore numeroſiſſimè multiplicata eſſe cuiuſque ſpeciei animalia nequaquam dubitandum eſt. Adiice quod ſi ea ratio vim haberet vllam, ſimili vtique ratione concluderetur non debuiſſe Deum ſtatim poſt diluuium edendi carnes homini poteſtatem facere, cùm id temporis ſimiliter vt in mundi exortu magna eſſet 14

Iuſtin. mart. Theodoretus.

eſſet cuiuſque ſpeciei animalium paucitas.

15 VERA igitur & germana eius rei cauſa fuit, quod victus ex terra naſcentibus in prima illa ætate quæ præceſſit diluuium, propter excellentem recentis terræ bonitatem & vigorem, optimus eſſet homini: terra namque alimentum homini nutriendo, non ſufficiens modo, ſed abundè ſuppetens, maximéque ſolidum ac iucundum & ſalubre præbebat, idque magna facilitate, ſine graui ſcilicet labore hominis & cura. Itaque inter eſum plantarum & temperamentum hominis naturalis erat eo tempore conuenientia, propter excellentem eorum nutriendi vim, firmiſſimamque corporis humani conſtitutionem: qualis nempe conuenientia nõ erat inter carnes animalium & corpus hominis; namque eo tempore animalium carnes plenius & pinguius ac ſolidius alimentũ dediſſent homini quàm eius temperamento conueniebat, vel fortaſſe præuiderat Deus, ſi homines veſcerentur carnibus, fore eos longioris vitæ quàm ipſe eam præfinire volebat & quàm ſpirituali eorum vtilitati conducere ſciebat: vel etiam quòd eo alimento facti eſſent multô robuſtiores, confidentiores, ferociores, & ad quodlibet patrãdum ſcelus audaciores & proiectiores; tales ſcilicet quales ſub finem eius ætatis fuiſſe gigantes, capite ſexto Geneſeos narrat Moſes.

16 ALTERA eſt opinio huic planè contraria, eſum carnium fuiſſe hominibus licitum & vſitatum ante diluuium. Hanc ſententiam quidam aſſignant B. Iuſtino: is enim memorat hanc quæſtionem ſibi oblatam ab Orthodoxis, quæ in aliarum quæſtionum numero eſt 119. Si nec arborum fructibus, nec animalium carnibus veſcebantur qui fuerunt ante diluuium, vt nonnulli Patrum dixerũt, qui fit vt Abel ex adipibus ouium quas paſcebat, itemque Cain ex fructibus terræ quam colebat, libauerit? Nec verò dubium eſt quin vterque cibo ſuo præferens Deum, tali ſacrificio ſit vſus. nam ſi inutilia ſibi, offerebant Deo, nõne tali libatione illudebant Deum? quippe cùm munus offerrent ridiculum, quod ſcilicet offerenti nihil detraheret. qui fit igitur vt Caini ſacrificium reiectum fuerit, Abelis verò approbatum? Ad hanc quæſtionem ita reſpondet Iuſtinus: *B. Paulus Patrum Pater, & religionis magiſter ait: Quis vitem conſerit, quin de fructu eius comedat? quis gregem paſcit, quin de lacte eius edat? nimirum nullus. Non igitur Abel gregem paſcens, gregis lacte non veſcebatur: neque Cain terram colens, fructus eius non comedebat. Præterea ſi inutiles erant Caino fructus terræ, qua de cauſa deterioribus honorabat Deum, melioribus ſeipſum ante Deum honorans? quod ſi antepoſuit Abel vtilitati ſuæ Deum, non dubiũ eſt quin ſolitus ſit vtilitatem ex labore ſuo percipere.* Hæc Iuſtinus. Secũda opinio. *Iuſt. martyr.* *Geneſ. 4.* *1. Cor. 9.*

DEMIROR equidem fuiſſe nonnullos Patrum, vt refert Iuſtinus qui negauerint homines ante diluuium veſci ſolitos fructibus arborum, cùm eum cibum aſſignauerit Deus primis hominibus ſtatim vt eos creauit. Verum ex ſupradictis Iuſtini verbis non poteſt colligi eum ſenſiſſe eſum carniũ fuiſſe hominibus ante diluuium licitum & *Geneſ. 1.*

vsitatum:tantum enim ille loquitur de esu lactis,quo vult, Abel esse vsum,quod nemo abnuit.

Caietanus 17 AT enim Caietanus super quartum caput libri Geneseos explanans illa verba:*Fuit Abel pastor ouium,Cain autem agricola.*apertè hanc sententiam approbat, hunc ad modum scribens: *Coniectura est, adeo fuisse tum multiplicatos homines,vt opus esset grege ouium;nulla enim scriptura testatur homines ante diluuium,postquam eiecti sunt de Paradiso,solis terræ fructibus vixisse. Berosus namque refert homines ante diluuium etiam humanas carnes comedisse. Et pastorale officium Abelis testatur gregem ouium humanis vsibus seruisse non solum præbendo lanas & agnos,sed lac & caseum. Nec obstat,diuinam scripturam differre indulgentiam vescendi carnibus post diluuium;quoniam non indulgentia sed necessitatis explicatio fuit illa. Ante peccatum enim explicata est materia necessaria humani cibi in vegetabilibus; post peccatum autem in animalibus. Vnde ibi dicitur animalia data esse homini post diluuium, sicut ante data fuerant ei olera virentia. Cum quibus stat quod medio tempore, scilicet post peccatum & ante diluuium, homines naturali iure vsi fuerint vescendi carnibus animalium, & ob id Abel fuit pastor ouium. Et confirmatur, quia nisi agni tunc fuissent hominibus ad esum, nulla fuisset laus Abel ex eo quod primogenitos pingues elegisset ad diuinum sacrificium;perinde enim fuisset Abeli pingues atque macilentos sacrificare, si non propter vsum carnium,sed propter solum pellium vsum gregem pascebat.*

Beroſus.

SIC eo loco Caietanus, idemque ab eo repetitur & confirmatur in exordio noni capitis, vbi & illud addit, *post diluuium promulgasse Deum esum carnium, non quantum ad vsum quasi prius non fuisset in vsu, sed quantum ad necessitatem, quia post diluuium cœpit esus carnium esse homini necessarius;& quia tunc primum necessitas vescendi carnibus promulgabatur; propterea tunc etiam declaratus est naturalis modus vescendi carnibus, non cum sanguine,id est,non vescendi crudis carnibus.* Sic ex Caietano.placuit

Franciſcus de Victoria. hæc opinio etiam Frãcisco de Victoria, vt apparet ex Relectione eius de Temperantia.

Dominicus de Soto. 18 HVIC sententiæ Dominicus de Soto libro quinto de Iustitia & Iure, quæstione prima articulo primo,suũ quoque adiecit calculum: arbitratur enim statim post peccatum Adami vitiatamque naturam hominis, esum carnis fuisse naturaliter conuenientem cibum homini,ob idque fuisse licitum atque vsitatum. Hoc ille argumentatur ad hunc modum:si esus carnium non erat in vsu apud homines,id accidisse necesse est aut quia erat prohibitus,aut quia esus carniũ id temporis non erat vtilis homini, aut quia vis carnium nutricandi hominem non fuit eo tempore cognita,aut quia propter abundantiam & præstantiam alimenti quod plantæ suppeditabant homini, esus carnium superuacuus esset,minimeque necessarius:sed nihil horum valet ad fidem astruendam ei opinioni.Namque nulla lege prohibitum legimus esum carnium:non quidem naturali,vt patet; nec positiua, talis enim nusquam reperitur in sacris litteris; nec probabilis causa esse potuit, cur eo tempore cibus ex carnibus non esset conueniens

& vti

& vtilis homini,cùm Philosophorum & Medicorũ concessu,& quod caput est,experientiæ documento meliorem esse constet ad alendum & roborandum hominem cibum ex carnibus quàm ex plantis. Illud porrò minime fit credibile,toto eo tempore quod præcessit diluuium id est, per annos mille sexcentos quinquaginta sex, vim carnium ad alendum hominem accõmodatissimam,nec speculando fuisse homini cognitam, nec experiendo compertam. Quod autem id temporis plantæ sufficiens homini præberent alimentum, nec opus esse t carnibus,id non probat non fuisse eis vsos homines.Quàm multis enim nunc vescimur non tanquam necessariis, sed quia melius delicatius & iucundius alimentũ habeant?Neque enim homines contenti sunt necessariis vel ad vitam vel ad vestitum, sed alia multa curiosè cupidéque confectantur, si meliora & suauiora esse putent. His accedit, omnia animalia esse facta propter vsum hominis, sunt autem multa quæ præter esum nescias qui possint est vsui hominibus, vt pisces, perdices & complures auium.

Tertia opinio. 19 TERTIA sententia est,esum carnium fuisse quidem licitum homini ante diluuium, non fuisse tamen in vsu apud probos præsertim & pios viros ex laudata illa stirpe Seth generatos,quosque Moses filios Dei appellauit.In hac sentẽtia fuisse videtur Chrysostomus scribens in vigesima septima homilia in Genesim, post diluuium homines edendi carnes initium feciſſe.Theodoretus item quæstione 55.in Genesim,cùm posuisset hanc quæstionem, Cur Deus post diluuium de carnibus edendis legem tulerit?ad eam sic ipse respondet:*Mox vbi creauit hominem Deus, dedit ei terræ fructus:post diluuium autem pretiosiorem cibum ei concessit,iubens Noë occidere & comedere animalia cuiusque generis* & cetera quæ sequuntur, & à nobis paulò superiùs commemorata sunt,cùm causas exponeremus cui Deus non ante sed post diluuium esum carnium indulserit homini.

Genes. 6. S. Chryſoſto.

Theodoretus.

B.Thomas. 20 ETIAM B. Thomas in hanc sententiam videtur fuisse propẽsior, vt significatin Commentariis suis in Epistolam ad Romanos super illa verba Capitis 14. *Qui autem infirmus est, olus manducet.* affirmans vsum carnium cœpisse post diluuium:sed explicatius id ipsum tradit in Prima Secundæ, quæstione 102.Articulo 6. in responsione ad secundum:*Esus,*inquit,*plantarum,aliorumque terra nascentium fuit apud homines etiam ante diluuium:at esus animalium videtur post diluuium esse introductus.dicitur enim Genes.9. Quasi olera virentia dedi vobis omnem carnem. Et hoc ideo, quia esus terra nascentium magis pertinet ad quandam simplicitatem vitæ; esus verò carnium, ad delicias & curiositatem viuendi. Etenim sponte herbam terra germinat,& cum modico studio quæ generantur ex terra, etiam in magna copia parari possunt:animalia verò necesse est magno cum studio nutrire,& ad esum comparare. Quocirca volens Deus populum suum reducere ad simplicitatem,multa Hebræis in genere animalium prohibuit, non autem in genere plantarum.* Hactenus ex B.Thoma.

Leuit. 11. & Deut.14.

21 MIHI quoque præ ceteris hæc placet opinio: Etenim cùm ante

diluuium propter excellentem terræ bonitatem præstantemque vim alimenti quod fructus terræ suppeditabant homini, simul & propter firmissimum robustissimumque humani corporis temperamentum, victus ex plantis alendo homini satis superque sufficiens esset, saluberrimus item ac iucundissimus, nec non & simplicissimus nulloque labore parabilis, denique similis victui quem Deus homini assignauerat ante peccatum; simillimum vero sit, libentissimè eo tantùm cibo viros bonos Deique cultores vti voluisse.

Auctoris sententia.

VERVM dicet aliquis, si primùm concessus est homini victus ex 22
carnibus animalium post diluuium, quomodo is ante id temporis licitus erat? Respondendum est, Deum indulgendo esum carnium post diluuium, non fecisse cum ex illicito licitum, sed significasse tunc incepisse indigentiam eius propter fragilitatem vitæ & infirmitatem valetudinis humanæ, & propter malignitatem terræ, & inualidam ad bene alendum hominem vim eorum quæ terra nascuntur; quamobrem concessu carnium Deus bonos & pios viros quasi religione quadam soluit, ne, vt ante diluuium, herbis & fructibus arborum, vt sufficienti alimento contenti, ab esu carnium quasi superuacuo refugerent. Voluit præterea Deus post diluuium potestatem edendi carnes expressiùs tradere, vt ei adiungeret exceptionem edendi carnes cum sanguine, quod cibi genus inuisum & abominatum homini esse volebat, & futuris sæculis lata lege Hebræis erat interdictus.

An esus carnium melioris sit alimẽti quàm plãtarum.

SED quia de esu carnium disputauimus, nolo ignorare Lectorem, 23
fuisse nonnullos qui sunt opinati, plantas melioris & vtilioris homini esse alimẽti, quàm carnes animalium; quod si esset, haud magnum profecto fuisset beneficium esus carnium Dei concessu indultus homini. Pythagoreos quo magis abstinentiam animalium commendarent, ita sensisse ferunt. Sed istam opinationem esse falsam, peruincit ratio, experientia, & exempla. Ratio docet, vnumquodque rebus maximè similibus ali; siquidem alimentum in id quod alitur commutari debet: inter similia verò facilior est transmutatio; concoctione etiam alimenti id agitur, vt tandem efficiatur alimentum ei quod ali debet quàm simillimum: Carnes autem animalium similiores sunt humani corporis quàm natura plantarum, quemadmodum animalia similiora sunt hominibus quàm plantę. Deinde optimum est alimentum quod temperatè calidum & humidum est, quale scilicet est humanum corpus: ad hanc autem temperationem calidi & humidi qua constat corpus humanum, propius accedit caro animalium quàm plantarum natura; constat enim ferè plantas vel calore vel frigore, vel humore vel siccitate insigniter ac præter modum excellere.

Vide Porphyriũ li. 4. de Abstinẽtia animaliũ, & duas Plutarchi Orationes de esu carnium.

AD hęc, vt peruulgatum, ita verũ est illud quod sermone omnium 24
iactatur, Quod sapit, nutrit; carnes autem animalium melioris esse saporis, & ad edendum suauiores, quis neget? sicut nec illud negari

potest, ex carnibus, plenius ac solidius salubriusque capi alimentum quàm ex plantis, vel exemplo ægrotorum, quibus frequenter vt conceduntur carnes, ita fructus & olera vetantur. Et illud Philosophi censent haberi debere secũdum naturam, quod omnes vel plerique expetunt & sectantur: talis est carnium esus, quo pauci non vtuntur, iique vel propter inopiam, vel morbum, vel ex vitæ instituto. Nec illud non palam est, eos qui bonis carnibus vescuntur, valentiores, pinguiores, speciosiores, & ad omnia vitæ munia habiliores esse, quàm qui solis plantis vtuntur. His accedit, quod abstinentia carnium consultò suscipitur ad macerandum & afflictandum corpus, & carnis vires debilitandas: nec in ieiuniis Ecclesiasticis, quæ ad agendam pœnitentiam & affligendam carnem instituta sunt, interdicitur vsus herbarum aut fructuum, cùm planè vetetur vsus carnium. Hæc ideo disputauimus, vt istam opinionem, quemadmodum à doctrina sacræ Scripturæ discrepantem, ita rationi & experientiæ contrariam esse ostenderemus.

Potestas edẽdi carnes, per indulgentiam permissa, nõ præcepto diuino imposita est.

25 VELIM etiam illud hoc loco animaduerti, quod dictum est à Deo Noë & filiis eius de carnibus edendis, non fuisse præceptũ quò necessitas eis imponeretur edendi carnes, sed fuisse indulgentiam Dei paterno affectu consulentis infirmitati hominis: & propter malignitatem terræ, atque imbecilliorem ad nutricandum hominem plantarum virtutem, beneficè largientis homini cibum, quem ei post diluuium meliorem, iucundiorem & salubriorem esse nouerat.

NON igitur contra Dei voluntatẽ & sententiam faciunt qui carnibus abstinent: vel quò viuant castiùs, vel quo intentiori animo & ardentiori studio ad diuinarum precationum & meditationum exercitationem incumbant; vel quò pro peccatis suis dignè satisfaciant Deo: vel denique vt susceptam religiosæ vitæ rationem & disciplinam, votoque ab ipsis quasi obsignatam firmatamque sanctè colant, & vsque ad extremum spiritum conseruent. Neque verò, quia hîc dicitur Deus omnes terræ marísque animantes in cibum tradidisse homini, existimare conuenit, licitum esse homini & honestum siluas omnes saltusque pererrare, subire montes, peragrare campos, lacus & flumina scrutari, etiam longinqua, nec sine periculo vitæ penetrabilia maria pernauigare, non vt consulatur valetudini, nec vt honestæ seruiatur voluptati, sed ad ostentationem luxus & prodigiosam ventris atque gulæ saturitatem. Sic profecto res est, cibus ex animalibus affatim nutriendo homini sufficiens, idemque iucundus ac salubris, haud tanto pretio & periculo comparandus est; non est is operosus neque sumptuosus, sed modico & impendio & labore parabilis.

***

Excepto quod carnem cum sanguine non comedetis. Sanguinem enim animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum, & de manu hominis, de manu viri, & de manu fratris eius requiram animam hominis. Quicúmque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius: ad imaginem quippe Dei factus est homo.

QVEMADMODVM in mundi exordio Deus potestatem Adamo fecit edendi fructus omnium arborũ præter arborem scientiæ boni & mali: ita post diluuiũ concessit Noë esum carnium quorumlibet animalium, excepto sanguinis esu. vtrobique autem facta est prohibitio vnius alicuius rei quæ per se non erat mala, videlicet ad salutarem homini, continentiæ, humilitatis & obediẽtiæ probationem. *Excepto*, inquit, *quod carnem cum sanguine non comedetis.* quasi dicat, ita vobis esum omnium animalium permitto, vt eorum tamen sanguinem à vobis nolim comedi, siue intra ipsa animalia, siue extra & separatim. Quid autem sit carnem cum sanguine comedere, paulò infra dicetur enucleatiùs in disputatione quæ super hoc tractanda est. 26

Prima Dei præcepta post diluuium homini data.

STATIM igitur post diluuiũ animaduertere licet duo Dei præcepta homini data & vtrúmque negatiuum: vnum quidem de non edendo sanguine, alterum de non fundendo sanguine humano, siue de vitando homicidio, cùm dixit: *Sanguinem animarum vestrarum requiram de manu bestiarum & hominum: quicunque enim effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius.* Sed prius quidem præceptum positiuum est & temporarium, aliquando videlicet abrogãdum, nec apud omnes gentes vim habens; posterius autem præceptum pars est legis naturalis, omnes vbique terrarum & quocunque tempore homines obligans, neque vnquam abolendum. Nugantur more suo Hebræi, vt videre licet apud Rabinum Salomon in secundum caput Hieremiæ, & in Seder Olam (quod est Chronicon Hebræorum) capite quinto: Deum septem præcepta post diluuium dedisse hominibus, quæ illi appellant præcepta filiorum Noë, & præcepta naturæ, quibus adstringi censent etiam Gentiles, hoc ordine digesta: Nõ colere idola: Benedicere Deum: Cauere ab incestu propinquorum, omnique nefando concubitu: Non fundere sanguinem humanum: Non rapere aliena: Non tollere membrum de animali viuenti. 27

Lectio Hebraica.

VERVM pro eo quod habet Latina versio: *Carnem cum sanguine non comedetis.* in Hebræo est: *Carnem in anima sua, in sanguine suo non comedetis.* Frequens est in sacris litteris secundum proprietatem linguæ Hebraicæ, vsus figuræ quam nominant Appositionem; apponitur enim 28

enim vox ad prioris vocis expositionẽ, vt hic illud, in sanguine suo, appositum est ad explicandum id quod dictum fuerat, in anima sua. Vt sit sensus: Non comedetis carnem cum sanguine qui est anima animalis, vel in quo est anima eius, sicut scriptum est in Leuitico capite decimo septimo. *Anima omnis carnis in sanguine est.*

Quatuor significationes huius vocis, Anima.

29 VOCABVLVM porrò Animæ variè sumitur in sacris litteris, sed quatuor potissimum obseruare licet varias eius significationes: primam pro ipso homine, vt ibi: *Anima quæ peccauerit, ipsa morietur.* & cùm ait scriptura, septuaginta animas egressas de fœmore Iacob intrasse in Ægyptum: Secundam, pro anima rationali, vt cùm dixit Dominus. *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere:* Tertiam pro inferiore parte animæ, id est, pro anima sentiente & facultatibus eius, vt cùm iubemur diligere Deum ex toto corde, anima, & omnibus viribus nostris, & cùm tria hæc enumerantur in homine, corpus anima & spiritus, affinis huic, est vocabuli animæ vsus pro voluntate, desiderio, libidine seu cupiditate, vt cùm dicitur: *Ne tradas eum in animam inimicorum eius,* id est, in voluntatem eorum, ne permittas eum potestati inimicorum suorum, vt quæcúmque aduersus eum facere vellent, pro sua libidine exequi & perficere possint. Postrema huius vocis significatio est pro vita. hinc est illud: *Animam suam ponit pro ouibus suis,* id est, *vitam:* & phrasis illa Hebraica: *Anima mea in manibus meis semper,* id est, in extremo semper versor vitæ discrimine, semperque impendentem mihi mortem video & hac significatione sumitur hic cùm dicitur: *Carnem in anima sua non comedetis,* Id est, Non comedetis carnem viuentem, sicut feræ quæ viuentium tam hominum quàm animalium carnes comedũt: vel, Non comedetis sanguinem quo animalium vita maximè continetur. Septuaginta Interpretes verterunt: *Non comedetis carnes in sanguine anima:* quæ lectio ad sententiam supra expositam reuocari debet: dicitur enim, sanguis animæ pro eo quod est sanguis qui est anima animalis, vel quo maximè sustinetur, & conseruatur anima. *Genes. 40. Deut. 10. & Act. 7. Matth. 10. Deut. 6. & Matth. 22. Psal. 40. Ioan. 10. Psal. 118.*

Lectio Septuaginta Interpretũ.

30 SEQVITVR: *Sanguinem enim animarum vestrarũ requiram de manu cunctarum bestiarum, &c.* Quæ sit connexio huius sententiæ cum superiore, & quid faciat ad non edendum sanguinem animalium, non debere fundi sanguinem hominis, & aduersus id pœnam statui capitalem, non facilem habet explicatum: verùm de hoc infra dicetur. Dicit, *Sanguinem animarum vestrarum,* vel sumendo animam pro vita, vel quia per sanguinem præcipuè anima conseruatur in corpore, & in eo viget, siquidem sanguis secundum Philosophos, est sedes ac vehiculum animæ, ac principale instrumentum: ex eo quippe pro varia ipsius temperie spiritus naturales, vitales, & animales existunt. Sed fortasse simplicior & planior fuerit interpretatio, vocabulum animæ esse hic positum pro ipso homine, vt sit sensus: *Sanguinem animarum vestrarum,* id est, sanguinem vestrum. Illud autem, requirere sanguinem de manu alicuius, Hebraismus est, significans idem quod, extremo

Sanguis in animali quãti sit momenti.

extremo supplicio afficere & pœna capitali plectere eum qui fuderit sanguinem hominis & homicidium fecerit.

Quomodo Deus requirat sanguinem hominis de manu bestiarũ. *Rupertus.*

SED quomodo requirit Deus sanguinẽ hominis de manu bestiarum? num bestias vocat in iudicium, & discussa earũ causa pronuntiat sententiam, mortique addicit? Variè hoc exponitur. Rupertus vocabulo bestiarum intelligit malignos spiritus qui de morte spirituali animarum æternum iudicium sunt accepturi. Verùm, vt taceam dæmones pro suis peccatis quæ ante creationem hominis admiserunt, præcipuè damnatos esse, ea certè interpretatio, non modo non est litteralis, verùm in genere ipso mystico perquam dura est minimeque probabilis. Alij per bestias interpretantur homines qui more ferarum truces atque crudeles sitiunt humanum sanguinem. Sed neque hoc placet. Moses enim hoc loco distinguit bestias ab hominibus, dicens, sanguinem hominis requisitum iri de manu bestiarum & de manu hominum: ex quo apparet vocabulum bestiæ hic propriè esse positum. 31

Caietanus. CAIETANVS significari putat, cùm bestia occidit hominẽ, eam occisionem esse naturaliter iniustam: quoniam homo non est naturale alimentum vllius bestiæ, cùm alimentũ sit imperfectius eo quod alitur, cùm ad ipsum ordinetur. Est igitur sensus: *Non ex ordine naturali à me statuto prouenit quod bestiæ occidant homines ad comedendum eos, præternaturale enim est hoc, nec decretũ à me sed permissum, vtpote naturaliter maliũ, & idcirco significatur vt à Deo requirendũ.* Sic ille. cuius expositionem valde Metaphysicam esse, nec sententiæ verborum Mosis congruentem, per se animaduertet lector. Quidam referunt ad Martyricidas: Tyranni enim Martyres exponebant feris, vt earum vnguibus ac dentibus discerperentur ac dilaniarentur. At enim quamuis ipsi non occiderent Martyres sed bestia, culpa tamen & pœna cædis Martyrum, ipsorum erat Tyrannorum non bestiarum: quocirca sanguis Martyrum non erat requirendus de manu bestiarum, sed de manu tyrannorum. 32

ILLA igitur verior est interpretatio, propterea dixisse Deum de manu bestiarum esse hominis sanguinem à se requirendum, quòd laturus esset legem, qua præcipiendum erat, vt animal quod occideret hominem, etiam ipsum occideretur. Sic enim legitur Exodi vigesimo primo. *Si bos cornu percusserit virum aut mulierem, & mortui fuerint, lapidibus obruetur.* Sicut alio loco, si quis coisset cum iumento, vtrumque iussit occidi. 33

Exod. 20.

ILLVD autẽ: *de manu hominis, de manu viri, & de manu fratris eius requiram animã hominis:* magnã habet emphasim & exaggerationẽ, significat enim capitaliter punitũ iri eum qui fuderit sanguinẽ hominis, quicũque ille sit, id est, siue vir potestatẽ habens, eaque abutens, siue frater, id est, cognatus vel affinis, siue homo, id est, quilibet alius extraneus. nemo igitur impune fundet sanguinẽ humanum. Apud Hebræos frequens est virum dicere pro quolibet seu quocunque, & fratrem 34

trem pro eo quẽ nominamus proximũ. Itaque sensus erit: De manu cuiuslibet proximi requiram sanguinem quem ille fuderit. Loquens autem de homicidio, meminit potissimum viri fratris, inquit Caietanus, quia frequentius homicidia patrantur inter inuicem communicantes. Persæ enim non occiduntur ab Hispanis, nec è conuerso. *Caietanus.*

ILLA verò sententia; *Quicunque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius.* percelebris est, ac vice prouerbij vulgo iactata: cui vim habet eandẽ illud Domini dictum: *Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt.* Et quod est in Apocalypsi: *Qui in gladio occiderit, oportet eum in gladio occidi.* Quoniam igitur plerique corporis magis quàm animi, & huius vitæ quàm futuræ malis & suppliciis commouentur, ac vehementius à malè agendo deterrentur; idcirco Dominus pœnam capitalem statuit aduersus homicidas: quam pœnam confirmauit in lege quam tulit Hebræis. Sic enim legitur Exodi 23. *Si quis volens ac per industriam occiderit proximum suum, ab altari meo auellans eum, vt moriatur.* Videlicet noluit Deus ei locum veniæ aut clemẽtiæ perfugium esse vllum, qui tam atrox interficiendi hominis scelus & animo concepisset, & manu patrasset. Atque hoc Dei præceptum sanctissimè Rex Salomon seruauit: quippè Ioab duorum militiæ principum Abner & Amasiæ cædis reum, cùm ad tabernaculum Dei confugisset, & cornu altaris apprehendisset, inde tamen Salomonis iussu abstractus est & occisus. Atque hæc de homicidij pœna lex perdurat etiam apud Christianos, hodieque viget apud plerasque gentes. 35

Matth. 26. Apoc. 13.

ERGO cùm Dominus dixerit: Qui fuderit humanũ sanguinem, fundetur sanguis eius, pœnam homicidij æterna lege sanciuit, potestatemque secularẽ instituit, eique gladium in manum tradidit, præcepitque vt homicidas puniret. Quare dupliciter Deus præmuniuit nos aduersus eos qui vitæ hominũ insidiantur, sitiuntque humanum sanguinem, tum quòd se vindicem atque vltorem fore contestatus est: tum quòd humanæ potestati iniurias hominũ vindicandas, damnaque compensanda demandauit. Quocirca Paulus Christianos iubet seculares potestates reuereri, honorare ac metuere: *Qui resistit,* inquit, *potestati, Dei ordinationi resistit, & ipse sibi damnationem acquirit. Principes enim non sunt timori boni operis sed mali: Si autem malum feceris, time, non enim sine causa gladium portat: Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit.* 35

Dupliciter Præmuniuit nos Deus cõtra vitæ insidiantes.

Rom. 13.

SED quomodo verum illud est: *Quicunque effuderit humanũ sanguinem, fundetur sanguis illius;* cùm multi homicidæ supplicium mortis effugerint, nec vnius tantùm hominis, sed multorum etiam hominum cædem impunè tulerint? Sed facilis est responsio. Non loquitur Dominus de ipso facto & euentu, verùm de homicidarum merito, ac debito illis supplicio, quod eis secundum leges tam diuinas quàm humanas constitutum & paratum est. Nam qui occidit hominem, hoc ipso meretur supplicium mortis, eique in pœnam sceleris iure diui- 37

Quomodo verũ sit: Quicunque occiderit hominem, & ipsum occidendũ esse.

no & humano mors infligenda est: Vt sit sensus, ei qui hominem occiderit, & lex mea, & omnium fermè gentium leges pœnam mortis irrogabunt.

Lectio Hebraica. CETERVM pro eo quod habet Latina lectio: *Quicunque effuderit* 38
humanum sanguinem, fundetur sanguis illius; sic est Hebraicè, si verbum de verbo reddas: Qui fuderit sanguinem hominis in homine, fundetur sanguis eius. Quid autem sit fundere sanguinem hominis in homine, varias interpretationes habet. Tostatus illud *in homine* interpretatur, intra hominem: fundere autem sanguinem hominis intra hominem, ait esse occidere hominem non effundendo foras sanguinem eius, quod fit per suffocationem, seu strangulationem aut venenum. Sed enim inepta nimis locutio est, nec in vsu apud Hebræos, vt qui suffocatur vel perimitur veneno, dicatur sanguis eius intra ipsum fundi: quomodo enim sanguis intra ipsum hominem funditur? Proinde Oleaster dupliciter exponit: primò, *qui fœdauerit hominem sanguine suo, occidendo ipsum*, &c. Fundere igitur sanguinem hominis in homine est homineth cuius sanguis funditur, proprij sanguinis effusione fœdare. Sed alteram expositionem ipse magis probat, vt illud: *in homine*, iungatur cum eo quod sequitur, *fundetur sanguis eius*. & illud, *in homine*, more Hebraico dictum sit pro per hominem. Statuit enim lex diuina vt propinqui eius qui occisus esset, ius haberent occidendi homicidas.

Tostatus. *Oleaster.* *Num. 35.*

Paraphrasis Chaldaica. PARAPHRASIS Chaldaica illud *in homine*, refert ad testes & 39
iudices, per quos homicidæ crimen conuincendum & puniendum est. ita enim expressit hunc locum: Qui effuderit sanguinem hominis, per testes, iuxta sententiam iudicum, sanguis eius fundatur: quibus verbis declaratur, non licere cuiquam priuato homini impetum facere in homicidam, & ex eo pœnam exigere, sed id esse munus publici magistratus, qui nec ipse ad damnandum & puniendum homicidam præceps esse debet; nisi antea per idoneos testes reus coarguatur, totaque causa diligenter excussa & explorata, sententia pronuncietur.

Caietanus. CAIETANVS pro *in homine* legit, *in hominem*, hanc ex Hebræo 40
germanam, vt putat ipse, lectionem secutus, effundens sanguinem hominis in hominem, sanguis eius effundetur. Dixit, *in hominem* ait Caietanus, tum ad excludendum animalia irrationalia ab hac pœnali lege: quam exclusionem oportebat fieri, quia communiter præmiserat se requisiturũ hominis sanguinem de manu bestiæ & hominis: excluduntur autem animalia ab hac lege pœnali, quia non occidunt hominem in hominem, id est, in hominis iniuriam atque contumeliam: tum etiam ad excludendam occisionem hominum à iustis iudicibus factam: tales enim non occidunt hominem, *in hominem*, id est, vt cum iniuria & contumelia afficiant, sed in vindictam criminum, & boni publici conseruationem. Intelligere autem oportet his Dei verbis pœnam talionis esse decretam homicidæ secundum meritum:

decer

decernitur enim homicidam merèri supplicium mortis, ipsi à Deo & à iudicibus Dei vices gerentibus inferendum.

Obseruatio Hebræorũ. 41 Ex supradictis omnibus Dei verbis aduertsus homicidas, prout sunt in Hebraica Scriptura, demonstrant Hebræi omne genus cædis humanæ his verbis esse vetitum. Primò, cùm dicitur: *Fundens sanguinem hominis, per homines sanguis eius fundatur*: hoc, inquiunt, de eo intelligitur qui hominem occidit per seipsum non per alium ad id subornatum. Illud: *Verumtamen sanguinem animarũ vestrarum requiram*, aiunt dici de eo, qui sibi ipsi mortem conscuit. Illud porrò: *De manu omnis animantis requiram sanguinem hominis*, intelligi debet de eo qui proximum suum bestiæ dilaniandum obiicit. Denique illud: *De manu hominis, de manu viri fratris sui requiram animam hominis*. intelligendum est de eo qui conducit alios homines ad occidendum hominem.

42 RESTAT vltima pars huius sententiæ: *Ad imaginem quippe Dei factus est homo*. Valentissima his verbis continetur ratio (nisi quis planè desipiat) ad coërcendum hominem deterrendumque ab homicidio; quod eo scilicet, omnium Dei aspectabilium operum magnificentissimum & honoratissimum atque illustrẽ expressamque ipsius Dei gerens imaginem destruatur. Nonne publicam regis celebri positam loco statuam deturbans & confringens, nouissimo dignus supplicio censeretur? Ecquod igitur supplicium par esse potest eorum sceleri, qui non mutum & inanime, sed viuens atque intelligens Dei simulachrum dissipare ac perdere non verẽtur? Audi Chrysostomum: *Ingens*, inquit, *his verbis terror astructus est: quasi diceretur, si te non reuocat à cæde hominis quod eiusdem tibi natura est, si adeo totus animo sceleratus & impius es, vt fraternum fœdus violare pro nihilo habeas, omnemque compassionem & sensum humanitatis exueris, cogita tamen quod ille ad imaginem Dei factus est, & quantis eũ Deus dignatus sit prærogatiuis, & quod omnis creaturæ dominatu atque imperio donatus sit: & hæc cogitatio à tam immani consilio & proposito te cohibebit.* *Chrys. ho. 27. in Genesim.* *Genes. 1.*

43 NEC absimile est illud Ambrosij: *demonstrat his verbis Deus*, inquit Ambrosius, *Domesticam & familiarem sibi hominis esse naturam, atque eam sæuitiam non sore apud se, quod in domesticum suum videat crudeliter & impiè esse commissum. Causa ergo vindictæ addita facit, vt primum excludamus philosophorum quorundam opiniones qui negant Deum habere curam hominum vel remunerandorum vel puniendorum. Deinde scientes prærogatiuam nostræ vltionis apud Deum manere: neque in alios committamus quod diuino iudicio vindicandum sit: neque mortem ipsi vehementius pertimescamus, cùm sciamus necati hominis innocentis apud Deum non esse contemptũ, quin etiam vltionem fore certissimam.* Sic Ambrosius. *Ambros. de Noë & Arca cap. 26.*

44 QVONIAM autem hîc significatur, qui occidit hominem, propterea extremo supplicio esse plectendum, quod interficiat eum qui ad imaginem Dei factus est, ex hoc argumentatur Oleaster, totum hominem esse factum ad imaginem Dei, id est, tam secũdum corpus quàm animam: alioqui occidens hominem, si imago Dei tãtum esset

in anima,non destrueret imaginem Dei, cùm non occidat animam. Si igitur homo tam secundum animam quàm corpus factus est ad imaginem Dei,cùm Deus per se incorporeus sit, existimare cõuenit Deum cùm creauit hominem,assumpsisse naturam humanam, & ita verè dici hominem esse factum ad imaginem Dei. Verùm hanc opinionem vt perabsurdam refutauimus libro quarto horum Commentariorum in Genesim,cùm explanaremus illa verba: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Sed quia Oleaster eam opinionem hic repetit, volui memoriam eius renouare lectori,vt intelligeret quantopere figmentum illud placuerit Oleastro.

SECVNDA DISPVTATIO.

De sanguinis esu hominibus interdicto.

TRES quæstiones in hac disputatione tractandæ sunt: 45 quarum prima est,Quid sit comedere carnem cum sanguine:altera, Cur tantopere Deus interdixerit homini esum sanguinis: tertia, Qualis sit illa ratio siue causa quam reddit Deus cur abstinendum sit esu sanguinis, quod quicunque fuderit sanguinem hominis, sanguis quoque eius fundendus sit:quam enim habet connexionem abstinentia à cæde hominum cum abstinentia ab esu sanguinis animalium?

Quid sit comedere carnẽ cum sanguine. Eugubinus.

PRIMÆ quæstionis difficultas in varia expositione consistit eius quod est comedere carnem cum sanguine. Eugubinus putat esse figuratam locutionem, eaque prohiberi effusionem sanguinis humani,atque homicidium: comedere igitur carnem cum sanguine, est hominem viuentem,cuius vita sanguine potissimum sustinetur, occidere, & fuso eius sanguine vita priuare. Huic expositioni fidem faciunt quæ consequuntur verba, quæ quidem omnia ad effusionem humani sanguinis & ad homicidium pertinent: nisi enim hoc esset comedere carnem cum sanguine,qualis obsecro esset ea ratio quam reddit Deus,cur nolit comedi carnes cum sanguine:Quia inquit,ego requiram sanguinem vestrum de manu bestiarum atque hominum: quæ ratio,si illud *Comedere carnem cum sanguine*, propriè sumatur,inconueniens & inepta est:sin autem accipiatur figurarè pro homicidio, congruentissima est atque potentissima. Est autem frequens metaphora in Sacris litteris, comedere carnes alicuius, vel bibere sanguinem, pro eo quod est mortem eius expetere & moliri:quam metaphoram secutus Homerus, bellum appellauit *κηρόφαγον* quod eo multi absumantur & pereant. His adde, quod sanguinis esus ad immunditiam hominis nihil facit: alioqui etiam nos Christiani eo abstineremus: non igitur putandum est de eo prohibendo vsque eo

Homerus.

solici-

solicitum fuisse Deum, vt hoc primo post diluuium præcepto obligare hominem voluerit: sed illud potius ei curæ in primis fuit, absterrere homines ab homicidio, ne paucitas illa hominum etiã per homicidium minueretur,neue tunc accideret quod sub mundi primordio contigerat,cùm fratrem suum Abel occidit Cain. Atque hæc est sententia Eugubini paulô fusius à nobis exposita & confirmata.

Eugubinus refellitur.

46 VERVNTAMEN duo vehementer refragantur Eugubino. Antecedentia enim verba omnino excludunt hanc interpretationem. Etenim Deus dixerat se homini permittere esum quorumlibet animalium mox subiungit: *Excepto quod carnem cum sanguine nõ comedetis:* qualis obsecro est exceptio hæc aut quomodo pertinet ad id de quo agitur, si comedere carnem cum sanguine, non intelligitur de vera carne & sanguine animalium, sed per metaphoram de homicidio? Certè non aliud hic interdictum est, quàm quod posteà vetitum est per legem Mosis:sed lex prohibendo esum carnis cum sanguine,loquebatur de vera carne & sanguine animalium, non autem de homicidio. Illud præterea vehementer conuincit falsitatis hanc expositionem,quod hic modus loquendi, comedere carnem cum sanguine, nusquam in scriptura ponitur pro eo quod est occidere hominem: at verò pro eo quod est, comedere carnem & sanguinem animalium,frequentissimè vsurpatur,vti licet videre in Leuitico, Deuteronomio,& primo libro Regum.

47 VSVRPAT quidem nonnunquam scriptura eam phrasim, comedere carnem alicuius, pro eo quod est mortem eius expetere vel etiam ei machinari,videlicet ad exaggerandum odium aduersus aliquem, cuius vlciscendi vesana cupiditate luberet deuorare carnes & bibere sanguinem. Sic locutus est Dauid Psalmo 26. *Dum appropiant super me nocentes vt edant carnes meas.* Sic etiam Iob,vt scriptum est capite 31. *Dixerunt*, inquit, *viri tabernaculi mei: Quis det de carnibus eius vt saturemur?* quod etiam si quidã interpretati sunt de summa beneuolentia & amore seruorum erga Iob, verè tamen contrariam habet sententiam. Significat enim quia Iob durè & asperè tractabat seruos, vt eos in officio temperantiæ, iustitiæ, fidei atque obedientiæ contineret,ob id ipsum adeo fuisse illis exosum,vt carnes eius deuorare cuperent.

Locus Iob. cap. 31.

48 QVOCIRCA B. Gregorius lib. 22. Moralium ea ipsa verba explanans, ait ea quidem posse per mysterium de Saluatore nostro intelligi,cuius corporis cibo & sanguinis potu fideles esurientes, animas saturare cupiunt (ad hoc etiam significandum in Officio quod de Sacramento Corporis Domini celebratur,verba hæc Iob pulchrè accommodata sunt) secundũ tamen sensum historiæ significari potius,sanctissimũ virum Iob, eo quòd virtutum omnium officia coleret, ac seueriss imè custodiret, multos sibi inimicos suæque mortis cupidissimos comparasse. Sed redeo ad id quod orsus eram dicere,& vnde ad expositionem huius loci Iob paululum digressus sum. Re-

B. Greger.

peritur quidem in scriptura, comedere carnes alicuius, pro eo quod est capite aliquem oppugnare vitaque priuare: at, comedere carnem cum sanguine, nusquã in sacris literis ad id significandũ, positũ inuenietur. Reiecta igitur expositione Eugubini, pergamus ad alias.

Chrys. hom. 27. in Genes. Leuit. 17.

49 BEATVS Chrysostomus comedere carnem cum sanguine, interpretatur, comedere animal suffocatum continens intra se sanguinem suum: cuiusmodi animalis esus per legem quoque Mosis interdictus est. Sed vt hoc in parte verum sit, non tamen ex toto diuini mandati sententiam implet. Latius enim patet comedere carnẽ cum sanguine, quàm comedere suffocatũ. Quocirca in iis quæ Apostoli conuersis ex Gentilismo custodienda præscripserunt, distinctè ac seperatim interdixerunt esum suffocati & sanguinis.

Act. 15.

Caietanus.

50 CAIETANVS hunc locum ex Hebræo sic legens: *Tantum carnem in anima eius, in sanguine eius non comedetis*: arbitratur his verbis à Deo definiri naturalem modum comedẽdi carnes, & significari non esse comedendam carnem viuam animalium habentium sanguinem; talem enim modum vescendi carnibus ferinum esse, non humanum. Hanc esse autem eorũ verborum sententiã, si perpendãtur ipsa verba, manifestum fit: namque caro in anima eius seu anima eius, non est aliud quàm caro viua: Similiter quod per appositionem adiungitur, *Sanguine eius*, significat carnem viuam sanguine præditam, & hoc ad differentiam multorum animalium quæ consueuimus etiam viua comedere, quod sint exanguia & paruula, vt sunt conchilia, & alia horum similia, Deus igitur permittendo esum carnium homini, docuit eum vescendi carnibus naturalem modum seruãdum ipsi, longè diuersum esse ab eo, quo feræ multique pisces vescuntur carnibus. Atque hic est Caietani sensus.

51 EQVIDEM non abnuo esum carnis viuæ etiam his verbis prohiberi: verùm non assentior Caietano huiusmodi esum carnis vel tantum, vel præcipuè hic significatum esse. Cùm enim ab eo esu natura hominis vehementer abhorreat (nisi quis fortè ferini sit ingenij & stomachi, atque Homerici illius Polyphemi similis, qui quidem inter monstra humanæ naturæ censeri debet) superuacuum fuisset expressam istius rei prohibitionem mandare homini, non minus certè quàm ei anthropophagiam interdicere.

Homer. lib. 10. Odyss.

Lyranus. Tostatus, Carthusian.

52 LYRANVS, Tostatus, & Carthusianus quatuor modis aiũt posse comedi carnem cum sanguine, vel abscindendo membrũ aliquod viuum ex animali; vel comedendo suffocatum animal, vel captum venatu siue aucupio, vel denique seperatim comedendo sanguinem: & his modis omnibus prohiberi esum sanguinis. Vera est horum sententia: sed ad duo membra commodiùs reuocari posset. Dupliciter enim potest comedi sanguis, vel intra ipsum animal, comedendo sanguinem simul cum carnibus animalis, siue animal illud fuerit viuum, siue quocumque modo mortuum: vel comedendo sanguinem extra ipsum animal, id est, seperatim ac per se, vel ad modum potus liquidum

liquidum sorbendo, vel modo cibi cõcretum mixtumque cum aliis rebus, vti nunc editur in farciminibus comedendo: vterque autem hic modus edendi sanguinis, supradictis Domini verbis interdictus est. Verum de prima questione hactenus.

53 ALTERA quæstio est: Cur Deus tam seuerè hominem vesci sanguine vetuerit. Tribus temporibus, id est, ante legem Mosis, & in lege Mosis, & tempore etiam legis Euangelicæ, sub initium nascentis Ecclesiæ, vetitum esse sanguinis esum, legitur in sacris litteris. Causas igitur tã generalis ac toties repetitæ prohibitionis lubet exquirere. Principiò, multò ante legem Mosis, immo verò statim post diluuium, vt narrat hoc loco Moses iussit Deus homines ab esu sanguinis abstinere. Sed cur? quo scilicet vehementius deterreret hominem ab homicidio, quod cùm per se detestandum est, tum verò id temporis in tanta hominum paucitate exitiale fuisset humano generi. Quasi significasset Dominus: si nolo vos cõcupiscere esum sanguinis animalium, quantò minus sitire humanum sanguinem, & rabidam famem vindictæ, atrociter fundendo sanguinem hominis, explere? Hanc causam attigit Chrysostomus; & præterea illam, quo d à sapientibus mundi proditum sit, brutorum sanguinem esse grau em & terrestrem, multarúmque ægritudinũ causam, si comedatur. I dem quoque pertinet ad munditiam & decentiam humani victus: fo edum enim visu ac propè horrendum est videre vescentem carnib as sanguine perfusis ac distillantibus, osque ac labia comedentiur n cruentantibus.

Act. 15. Cur Deus statim post diluuiũ interdixit esu sanguinis.

Chrysosto. homil. 27. in Genes.

54 SED illa mihi potior videtur ratio: vt talium rerum observantia longo tempore ante legem præcultis & quasi præparatis hominum animis, imponendum ipsis iugum legis nec ægrè subirent, nec grauatè ferrent. Multa enim antiquitus fuere in vsu apud viros bonos & religiosos Dei cultores, quæ posteà per legẽ Mosis sancita & seruanda Hebræis præscripta sunt: exempli causa, abstinentia ab esu sanguinis; distinctio mundorum atque immundorum animalium: votorum nuncupatio: oblatio decimarum: suscitatio seminis fratris demortui sine liberis: adulterij pœna capitalis: atque alia quædam horum similia: quorum cultui & obseruantiæ diu ante suetis hominibus minus posteâ lex Mosis eadem præcipiens onerosa fuit. De tempore igitur quod præcessit legem Mosis, ita dictum sit.

55 PROXIME sequitur vt doceamus cur tã seuerè lex Mosis esu sanguinis interdixerit Hebræis. Prohibitio hæc legis Mosaicæ multis locis legitur, sed nusquã expressiùs ac distinctiùs quàm in c. 17. Leuitici vbi sic est: *Homo quilibet de domo Israel, & de aduenis qui peregrinãtur inter vos, si comederit sanguinem, obfirmabo faciem meam cõtra animã illius, & disperdã eã de populo suo, quia anima carnis in sanguine est, & ego dedi illum vobis vt super altare meũ expietis pro animabus vestris, & sanguis pro animæ piaculo sit. Si quis igitur venatione vel aucupio ceperit ferã vel auẽ, quibus vesci licitũ est, fundat sanguinẽ eius, & operiat illũ terra.* Hęc sunt verba legis

Act. 15. Quinque causæ cur lex Mosis Hebræis prohibuerit esũ sanguinis.

de

de non edendo sanguine, siue per se, siue simul cum carne animalis.

Vitam animalis præcipue consistere in sanguine. *Aristotel.*

His autem verbis significantur duæ causæ propter quas noluit 56
Deus Hebræos vesci sanguine: prior causa tangitur illis verbis: *quia anima eius in sanguine est*: id est, vita animalis præcipuè consistit in sanguine: quod manifestum fit tripliciter. Namque vt definit Aristoteles vita cõsistit in calido & humido: talis autem maximè est sanguis: nec vita constare potest sine alimento, vltimum verò alimentũ sanguis est: denique spiritus vitalis, qui, vt nomine ipso præfert, vitam animalis continet, nõ est aliud quàm sanguis ipse, sed tenuior tamen & purior, ac feruidior. Verùm dicet aliquis, quam vim habet ista ratio: vita animalis maximè consistit in sanguine, ergo non est edendus sanguis animalis? Hanc nempe: quia sanguis est vita animalis, perinde est comedere sanguinem, atque vitam ipsam animalis, vel ipsum animal viuum comedere: at hoc inhumanum est & ferinum, & quod omnes auersari ac perhorrescere debeant.

Posterior ratio significatur illis verbis: *Et ego dedi illum vobis, vt super altare meum expietis pro animabus vestris*: Iussit enim Deus 57
pro expiatione criminum, sanguinem animalium quæ immolabantur, poni super altari, vel ad basim eius fundi: nam quia sanguis quodammodo est anima animaliũ, satis conuenienter immolabatur pro expiatione animarum hominum: vel quia propter admissa crimina debuisset sanguis & vita hominum profundi & perdi, clemens Dominus simul & iustus pro vita & anima hominis iussit vitam & sanguinem animalium sibi offerri. Vnde Chrysostomus considerans Deum esum carnium concessisse homini, sanguinis autem denegasse; *carnem*, inquit, *animalium indulsit homini, quòd id pertineret ad eius vtilitatem: sanguinem autem sibi reseruauit in sacrificiis immolandum.*

Chrysost. ho. 27. in Genes.

Præter duas autem supradictas rationes adiungit tres alias B. 58
Thomas: primam, fugiendæ Idololatriæ causa, ad quam satis proni erant Hebræi: etenim idolorum cultores libabant de sanguine victimarum: alteram in odium & detestationem homicidij, vt tanto magis horrerent effusionem humani sanguinis, quibus esus sanguinis animalium tam seuerè interdictus esset. Quocirca Genes. 9. cùm dictum esset: *Carnem cum sanguine non comedetis.* subiungitur: *Sanguinem enim animarum vestrarum requiram*: Tertiam, ad reuerentiam diuini numinis: nam quia sanguis est vita animalis, offertur soli Deo, vt significetur ipsum auctorem esse vitæ nostræ, & quæ ad vitæ nostræ conseruationem pertinent, ei potius quàm vel nobis vel parentibus nostris vel aliis quibus libet causis accepta ferri oportere.

S. Tho. 1. 2. q. 102. art. 3.

Restat exquirendum quod tertio loco positum est, cur pro- 59
hibitio esus sanguinis etiam tempore legis Euangelicæ in primo Ecclesiæ Concilio & Apostolorum decreto non tantum apud Iudæos firmata sit, verùm etiam omnibus ex Gentilismo ad Chtistum conuersis indicta. Decreti verba prodidit memoriæ Lucas ita scribens: *Visum est Spiritui sancto & nobis nihil vltra imponere vobis oneris quàm hæc neces-*

Cur etiã tẽpore legis Euangelicæ interdictum sit Christianis esu sanguinis. Locus Actum 15.

necessaria: Vt abstineatis vos ab immolatis simulachrorũ, & sanguine & suffocato, & fornicatione: à quibus custodientes vos bene agetis, Valete. Quæritur igitur cur prohibitionem edendi sanguinis & apud Iudæos renouare Apostoli voluerint & Gentibus imponere; præsertim cùm præceptorum legis Mosaicæ cæremonialium virtus euanuerit post mortem Domini nostri; obseruantia verò, post Euangelij promulgationem, etiam detestabilis, & Christianis exitiosa fuerit, B. Paulo magna asseueratione & apostolica auctoritate contestante: *Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit.* Quod Paulus de Circuncisione dixit, idem in ceteras omnes legales cæremonias dici potest. Varias nodi huius exoluendi rationes breuiter exponam.

Ad Gal. 5.

60 Origenes hanc reddit rationem cur Apostoli Christianis in- *Orige. contra Celsum lib. 8.*
terdixerint esu sanguinis & suffocatorum, *Suffocata*, inquit, *sunt animalia mortua non expresso ex illis sanguine, quæ vtique dæmonum esse aiunt cibum, cuius nidore illi pascantur. Hæc idcirco vetantur in cibum assumi, ne nos dæmonum cibis nutriamur, & nobiscum maligni spiritus coalantur, si pariter cum illis vescamur suffocatis. Verùm non sit credibile, Apostolos tam absurdis Gentilium figmentis atque erroribus ad condendum illud decretum esse ductos.*

61 B. Thomas duas narrat opiniones quorundam minimè pro- *Thomas 1. 2. q. 103. art. 4.*
babilem illius decreti Apostolorum interpretationem afferentium. Quidam verba illius decreti dixerunt non esse accipienda propriè secundum literalem sensum, sed figuratè secundum spiritualem intellectum, vt in sanguine vetito intelligendum sit vetitum esse homicidium: in suffocato, violẽtiam & rapinam: in iis quæ simulachris immolata sunt, ipsam Idololatriam; fornicationem autem propriè esse prohibitam, quia per se mala erat. Atque hanc illi decreti Apostolici expositionem deprompserunt ex quibusdam glossis, quæ verba illius decreti mystice exposuerunt. Sed illud arguit improbabilitatem huius expositionis, tum quod absurdum est putare Apostolos in illo tam necessario & optato decreto ad pacificandas Ecclesias, vti voluisse verbis non secũdum propriam eorum atque vsitatam significationem accepis, sed figuratè ac mysticè sumptis: tum etiam quod cùm apud Gentiles homicidium & rapina haberentur vt mala & illicita, & secundum leges eorum prohiberentur & grauissimè punirentur, superuacuum fuisset, quasi nouum & singulare quoddã præceptum de his dare Gentilibus ad Christum conuersis. Alij putarunt illa tunc fuisse prohibita Christianis non propter obseruantiã legis Mosaicæ, sed gulæ coërcendæ & comprimendæ voluptatis causa. Verum cùm sint alia ciborum genera multò quàm illa & ad esum delicata magis, & iucundiora gustatui, nulla ratio potest adferri cur non hæc potius vetita fuerint quàm illa.

62 Vera igitur causa cur in exordio Ecclesiæ Christianis interdictum sit esu sanguinis aliorumque quæ in eo decreto continentur,

ea est quam exposuit B. Augustinus contra Faustum disputans: *In Actibus*, inquit, *Apostolorum præceptum est ab Apostolis vt abstinerent* 17
Gentes a fornicatione, ab immolatis & sanguine; quod ideo factum est, quia eligere voluerunt Apostoli pro tempore rem facilem neque obseruantibus onerosam, in qua cum Israëlitis etiam Gentes, propter angularem lapidem duos parietes in se condentem, aliquid communiter obseruarent: simul & admonerent in
Ephes. 2. Genes. 6. *ipsa Arca Noë quando Deus primum hoc iussit, Ecclesiam omnium gẽtium fuisse præfiguratã, cuius facti prophetia iam Gentibus ad fidem accedentibus incipiebat impleri. Transacto autem illo tempore quo duo illi parietes, vnus ex Circumcisione, alter ex Præputio, quamuis in angulari lapide concordarent, tamen suis quibusdam proprietatibus distinctius eminebant: & vbi Ecclesia Gentium talis effecta est, vt in ea nullus Israelita carnalis appareat, quis iam hoc Christianus obseruat, vt turdos vel minutiores auiculas non attingat, nisi quorum sanguis effusus est? aut leporem non edat, si manu à ceruice percussus, nullo vulnere cruento occisus est? si qui fortè pauci adhuc tangere ista formidant, à*
Matth. 15. *ceteris irridentur. Ita omnium animos erudiuit illa sententia veritatis: Non quod intrat in os vestrum, vos coinquinat, sed quod exit; nullam cibi naturam, quam societas admittit humana, sed quæ iniquitas committit peccata comdemnans.* Sic Augustinus.

LICET autem tempore B. Augustini istarum rerum abstinentia 65
iam desiisset, vt ipse significat, apud plerosque Latinos & in Ecclesiis Occidentalibus; multi tamen, præsertim ex Græcis & apud Orientales Ecclesias, tenaciores fuerunt huius obseruantiæ, vel propter inueteratam eius consuetudinem, vel propter Apostolicæ auctoritatis & sententiæ reuerentiam. Ergo abstinentia illarum rerum decreta est tunc ab Apostolis, non propter obseruantiam legis Mosaicæ, sed quò facilius Iudæorum & Gentilium simul habitantium animi conglutinati vnum in populum coalescerent, his rebus sublatis quæ vehementius eos dissociare atque alienare possent. Iudæi verò propter antiquissimam consuetudinem esum sanguinis & suffocatorum incredibiliter auersabantur & exhorrescebant: esus autem eorum quæ simulacris immolata erant, magnum eis scandalum afferebat, suspicantibus id esse argumentum reditus Gentilium ad idololatriam. Cessante autem tali causa, cessauit etiam effectus; manifesta enim omnibus est doctrinæ Euangelicæ & Apostolicæ veritas qua persuasum est, quod intrat per os, non inquinare hominem, nihilque reiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Fornicatio autem
1. Tim. 4. ideo vetita est, quia plerique Gentilium existimabant simplicem fornicationem non esse per se malam neque illicitam.

TERTIA quæstio super illis verbis Dei tractanda est: *Sanguinem* 64
enim animarum vestrarum requiram &c, Nam cùm Deus præcepisset ne caro ederetur cum sanguine, rationem huius præcepti reddens, subiungit illa verba: *sanguinem enim animarum vestrarum requiram.* quæritur igitur qualis sit ea ratio, quamue consequentiam vel connexionem habeat cum illo præcepto. Quid enim facit ad non edendum sangui

sanguinem animalis, non debere fundi sanguinem hominis: & qui fuderit, supremo eum supplicio esse feriendum? Equidem non dissimulabo perdifficilem esse huius loci explicatum; nam quæ in eius loci tractatu adferunt interpretes, eiusmodi sunt, vt nec omnem penitus ex animo demant scrupulum, nec in his legentium mens acquiescat. Ponam breuiter quæ aliis, quæque mihi videntur probabiliora, melioris sententiæ iudicium lectori permittens. Si comedere carnem cum sanguine, significaret fundere sanguinem humanum & occidere hominem, vt visum est Eugubino, haud dubiè aptissima & validissima esset ratio quæ hîc redditur: plurimum enim valeret ad restinguendam cupiditatem faciendi homicidij, declarasse quãtopere Deus cædem hominis detestetur, quantoque supplicio eam vindicaturus sit. Sed quando supra hanc expositionem Eugubini optima ratione reiecimus, quærenda est alia interpretatio.

65 PAVLVS Burgensis hoc loco effugium propositæ difficultatis reperit, diuersitatem lectionis Hebraicæ, quæ pro illa coniunctione causali (*enim* vel *etenim* habet (*veruntamen*) Sic enim ipse legit hunc locum ex Hebræo *Verũtamen sanguinem animarum vestrarum requirã, &c.* quod benè cohæret cum antecedentibus verbis; sensus enim est: Licet permiserim vobis cædem animalium in cibum vestrum; non tamen permitto vobis cædem hominum, quocunque animo seu modo ea fiat; quin si quis fuderit sanguinem hominis, talionis pœna plectetur. *Paul. Burgensis.*

66 MATTHIAS Thoringius Lyrani propugnator, quique Replicas defensiuas, vt ipse vocat, Postillarum Lyrani scripsit aduersus Burgensem, negat supradictis verbis Dei rationem exponi cur non debeat caro comedi cum sanguine, sed potius obiectioni cuidam tacitæ responderi. Dixerat Deus, omne quod viuit & mouetur super terram, erit vobis in cibum: poterat obiici, ergo caro humana in cibum sumi potest, homo quippè de numero eorum est quæ viuunt & mouentur super terram: hanc obiectionem illis verbis repellit Dominus. Oportet autem intelligere in his verbis Domini, si non expressè, attamen inuolutè contineri hunc Syllogismum: Non licet comedere carnem animalis, nisi prius occisi animalis sanguis effundatur; sed non licet effundere sanguinem hominis aut hominem occidere, homicida enim quicunque fuerit, simili mortis pœna punietur; ergo non licet humanam carnem in cibũ assumere. Huius Syllogismi Maior expressa ponitur hoc loco: Minor quoque exprimitur, simul cum eius probatione, pœna scilicet aduersus homicidam constituta. Sola igitur conclusio est quæ hic expressa non ponitur; subintelligenda tamen est. *Matthias Thoringius.*

67 NEQVE huius expositionis valdè dissimilis est interpretatio Caietani, qui locum hunc ita legit ex Hebræo: *Et sõlum sanguinem vestrum ad animas vestras requiram. Quibus verbis*, inquit, *non redditur ratio illius exceptionis: Excepto quod carnem cum sanguine non comedetis; Sed ad-* *Caietanus.*

iungitur altera exceptio, ne in cibum assumant carnes humanas. quasi diceret, Etsi dedi vobis in cibum omnia animalia, exceptam tamen esse volo à materia alimẽti carnem hominis; iniustum enim est vt homo sit alimentum siue animalis, siue etiam alterius hominis. Et hoc significatur, dicendo: Solum sanguinem vestrum qui est ad animas vestras, id est, ad vitas vestras, supple, seruandas, requiram tanquam iniustè ablatum. Ex eo enim quod sanguinis humani officium est conseruare hominis vitam non solum vegetatiuam & sensitiuam, sed etiam rationalem, contra rationem & ordinem naturæ est, vt is fiat alimentum cuiusquam siue animalis siue hominis. Etenim alimentum suapte natura est imperfectius eo quod alitur, vtpote quod ordinatur ad id quod alitur tanquam medium ad finem; constat autem in vniuersum perfectiorem esse finem iis quæ ad finem ordinantur: quò fit vt homo suapte natura nullius esse debeat alimentum, quippe cùm quibuscunque animantibus præstantior sit; aliis verò hominibus par sit perfectione naturalis dignitatis. Hæc Caietanus.

Dionys. Carthusianus.

CARTHVSIANVS ait illa verba: *Sanguinem enim vestrum requiram*, non continere causam propriè dictam suprapositæ exceptionis, sed quasi motiuum & signum; ita vt Deus in maiorem homicidij detestationem & prohibitionem vetuerit animalia atrocius suffocari aut edi quàm ratio dictat: Vel quòd tam seuera prohibitio homicidij & tam atrox eius vltio, signũ sit Deum nolle animalia crudeliùs strangulari aut comedi quàm ad debitum hominis vsum necesse est. 68

Deut. 12. & 22. Namque in Deuteronomio etiam vetat Deus hedum coqui in lacte matris suæ, & auem capi vnà cum pullis suis; quæ licet spiritualem habeant intellectum, habent nihilominus tamen secundum literam probabilem rationẽ, quòd scilicet etiam circa animalia crudelitatem vitarent Hebræi; quin etiam officia quædam pietatis exercerent, vt ex eo intelligerent quantò magis id erga homines facto opus esset.

Prouerb. 12. Sapienter igitur Salomon: *Nouit*, inquit, *iustus iumentorum suorum animas; viscera autem impiorum crudelia.* Sunt denique qui illud *enim* conuertant ex Hebræo in aduerbia, sanè, siue profecto, in hunc sensum: Videte, ne, dum permitto vobis cædem animalium ad esum, & impero sanguinis eorum effusionem, putetis similiter quoque permitti vobis effusionem sanguinis humani & cædes hominum: profecto sanguinem animarum vestrarum requiram, &c. Hæc ab aliis prodita sunt.

Auctoris sẽtentia.

BREVE est quod equidem præter ista habeo dicere. Mihi videtur, quò melius sibi constet lectionis Latinæ sententia, aliquid esse hoc loco cogitatione supplendum interiectum inter illud *Carnem cum sanguine non comedetis*, & hoc, *sanguinem enim animarum vestrarum requiram*: ita vt hoc verum contineat rationem non illius præcepti de non edendo sanguine, sed eius quod dixi esse subintelligendum; quod tale quiddam esse potest: Nolo autem vos sanguinem humanum fundere & hominem interficere, aut cibi, aut vindictæ, aut voluptatis, aut cuiuscunque rei causa. *Sanguinem enim vestrum requiram de manu, &c.* Enimuero solet nonnunquam sacra Scriptura ponere 69

aliquid

aliquid continens rationem & causam alicuius, quod tamen expressum non est, sed debet subintelligi. Quod si neque hoc, neque superiora lectoris animum explent, vel melius aliquid suo ipse ingenio excudat, vel petat ex aliis, si quis fortè, quem ego non viderim, probabilius quippiam adinuenit.

Dixitque Deus, Arcum meum ponam in nubibus, & erit signũ fœderis inter me & inter terrã: Cumque obduxero nubibus cœlum, apparebit arcus meus in nubibus, & recordabor fœderis mei vobiscum & cum omni anima viuente quæ carnem vegetat: & non erunt vltra aquæ diluuij ad delendam vniuersam carnem. VERS. 13. 24. & 15.

70 TAM ante Deus Noë & filiis eius statim vt arca sunt egressi, omnem ademerat metum futuri amplius diluuij, pollicitus nunquam se in posterum, vti fecerat anteà, dissipaturum ac perditurum terram generali diluuio. Verùm quia videbat eorum animos præteritæ calamitatis horrore confusos atque consternatos non posse timorem penitus abiicere, & quoties cernerent densissimis nubibus obduci cœlum, & frequentiores, solito maioresque de cœlo imbres ruere, in metu fore ne simile aliquod eius quod iam experti fuerant orbis exitium accideret, voluit benignus & clemens Dominus se ad infirmitatem hominis demittens & accommodans, semel atque iterum idem eis promittere, & insuper firmare promissionem suam signo arcus cœlestis, cunctis mortalibus conspicuo, & vsque ad mundi occasum mansuro: scilicet vt quoties homines illum aspicerent, diuini promissi memores, etiamsi cœli facies diluuifera videretur: totiusque orbis excidium minari, illi tamen omni dubitatione metúque posito, nunquam ad finem vsque mundi vẽturum diluuium esse, persuasissimum & certissimum haberent.

71 SED expendamus Dei verba *Arcum meum ponam in nubibus.* Arcum cœlestem appellat Deus suum, quòd præcipua quadam ratione opus eius dici debeat, videlicet propter eximiam pulchritudinem ipsius, quippe qui vt summus Poëta dixit.

Mille trahens varios aduerso Sole colores
—— insigni decorat curuamine cœlum. *Virg. Aeneid. lib. 4.*

Quamobrem Auctor libri Ecclesiastici arcus cœlestis decorẽ & admirabilem speciem describens: *Vide*, inquit, *arcum, & benedic eum qui fecit illum: Valde speciosus est in splendore suo. Gyrauit cœlũ in circuitu gloriæ suæ: manus excelsi aperuerunt illum.* Sed miror equidẽ cur hic Auctor inter alia cœlestis arcus insignia, non & hoc posuerit, quod à Deo constitutus fuerit symbolũ misericordiæ suæ erga homines, signumque *Eccl. 43.*

nunquam in posterum futuri diluuij. Etiam poëtæ, deorum, maximè verò Iouis, nuncium fecerunt Iridem, vt apud Homerum, Hesiodum in Theogonia & Virgilium multis locis videre licet.

72 PRO illo verbo futuri temporis, *ponam*, Hebraicè est verbum præteriti temporis (posui) apud Septuaginta autem est præsentis temporis (*pono*) sed apud Hebræos vsitatum est præterita pro futuris, aut contra, aut etiam hæc pro præsentibus vsurpari. Nam quod quidam aiunt difficile esse intellectu quomodo Deus dixerit post diluuium: *Ponam arcum meum in nubibus*. quasi ante diluuium nunquam arcus apparuisset in nubibus: eam verò difficultatem non accidere lectioni Hebraicæ quæ habet verbum præteriti temporis (*posui*) hoc, inquam, quod isti aiunt, leue est ac pro nihilo ducendum. Licet enim Iris fuerit ante diluuium, non tamen signum diuini fœderis: itaque post diluuium Iris quæ fuerat ab exordio mundi, adhibita & constituta est à Deo vt signum non futuri diluuij. Illud verò: *Ponam in nubibus*. habet emphasim: non enim tantùm significat aptissimum esse illud signum ad id significandum cuius significandi causa adhibetur, quòd sit conspicuum omnibus vbique terrarum, & mansurum vsque in finem mundi: verùm ob eam potissimum causam, quòd vnde timeri poterat diluuium, scilicet ex nubibus, inde omnis diluuij metus depellatur apparente in nubibus Iride.

Varietas signorum quibus Deus firmare solet promissa sua.

73 SEQVITVR *Et erit signum fœderis inter me & inter terram.* Solet Deus promissa suæ variis signis externis confirmare, quò scilicet eorum fidem ac spem altius in hominum animis defigat. Et interdum quidem vtitur signis naturalibus vti est hoc signum Iridis: aliquando signis supernaturalibus, vt Gedeoni promissionem victoriæ firmauit signo velleris ac roris, & regi Ezechiæ signo retrogradientis Solis: nonnũquam signis voluntariis & ab ipso institutis, quale fuit signum Circumcisionis datum Abrahæ. Rursus eorum signorũ quædam durant in perpetuum, vt Iris: aut in tempus longissimum, vt Circumcisio; aut in breuissimum, vt illud Gedeonis & Ezechiæ.

Iudic. 6. 4. *Reg.* 20.

Genes. 17.

74 VERVM dubitabit fortasse quispiam, cùm Iris sit res quædam naturalis, quomodo signum esse potest nũquam futuri generalis diluuij? siquidem generale diluuium secundum naturã impossibile est, huius autẽ naturalis impossibilitatis diluuij, Iris nullo modo signum est: at verò secundum Dei potentiam, possibile quidem est diluuium, est tamen omnino voluntarium: respectu autem naturæ penitus supranaturale: quare nullo modo videtur Iris conueniens esse signum non futuri diluuij. Sed hoc soluitur. Non est Iris naturale signum non futuri diluuij, nec id significandi per se vim habet; sed tantùm ex Dei voluntate, qui ad id significandum præ ceteris Iridem assumpsit, cùm aliam quamlibet rem ad idem potuisset adhibere: sicut ad significandam diuisionem agrorum statui solet vel ingens aliquod saxum, vel truncus arboris ex conuentione & voluntate eorum qui agros possident.

Et

75 ET *recordabor fœderis mei vobiscum.* Non egebat Deus signo Iridis, cuius aspectu renouaretur in eo memoria promissorum suorũ: nulla quippe Deo accidere potest obliuio, cui omnia sunt præsentia, quæque iam fuerunt, quæque vnquam futura sunt. Quid igitur est, recordabor? Hoc nempe: Quoties in cœlo videbitis Iridem, recognoscetis promissa mea vobis data, neque eorum memorem haud dubiè præstaturum quod promisi. Affinis huius, est interpretatio Chrysostomi, qui illud, *recordabor*, pro eo dictum interpretatur, quod est, recordari vos faciam; vt semper certi semperque securi sitis, nullo tempore deinceps futurum diluuium. vel *recordabor*, id est, re ipsa & factis declarabo me promissorum meorum esse memorem, eaque præstabo. Vel dixit, *recordabor*, ad similitudinem hominum: sæpenumero enim scriptura de Deo loquitur more humano, non quidem conuenienter eius naturæ ac maiestati, sed ad hominum tamen humilitatem & infirmitatem intelligendi accommodatè. Solent autem homines signis quibusdam externis excitari & in memoriam reduci eorum quæ facere constituerunt. Deus igitur dicitur recordari non quantum ad propriam vim recordationis quæ in hominibus ferè subsequitur obliuionem, aut certè non præsentẽ, &, vt vocant, actualem rerum consideratione: sed quantum ad effectum recordationis qui est implere id quod quis promiserat aut facere instituerat. Vel denique dixit, *recordabor*, pro eo quod est, nunquam obliuiscar: nam etsi recordatio propriè dicta minime cadit in Deum, verissimè tamen de Deo negatur obliuio.

Quomodo dicatur Deus recordari.

Chrys. ho. 27. in Genes.

76 VERVM hoc loco lectorem velim duo animaduertere: vnũ est, Christianis hominibus arcum cœlestem, cùm in cœlo apparet, non tantum more philosophico vt pulcherrimũ maximéque admirandum naturæ opus esse contemplandum, sed præcipuè vt signum diuini fœderis de non futuro amplius diluuio. Cuius fœderis recordatio duas res animis nostris repræsentabit, Iustitiam, & Misericordiam Dei: Iustitiam quidem, quod propter scelera hominum generali diluuio vniuersum propè orbem Deus quondam perdiderit. Ex quo castus quidam sanctusque Dei timor in animis nostris existet, vt super omnia caueamus sceleribus nostris Deum offendere & ad iram atque vindictam prouocare. Et quia diluuij exemplo perspectum est Deum esse omnipotentem, & in manu eius esse omnẽ hunc mundum vel puncto temporis disperdere atque in nihilum redigere, ipsum verum & solum Deum omniumque rerum summum dominum perpetuò colamus ac veneremur. Misericordia verò Dei in eo valdè eluxit, quod misertus hominũ, promisit & statuit nunquam deinceps missurum se diluuium, non quod post diluuium non essent futuri homines aut æquè aut etiam magis improbi quàm fuerant ij qui diluuio perierunt: sed quia miserationes eius super omnia opera eius. Tot enim tantáque fuerunt post diluuiũ hominum peccata, vt plusquã millies diluuij supplicio dignissima fuerint.

Christianã contemplationem Iridis præstare philosophicæ eius considerationi.

Itaque

Itaque misericordiæ Domini (vt dixit Hieremias) quod non sumus consumpti. *Thren. 3.*

ALTERVM à lectore obseruandum est, quantum fuerit discrimen iustitiæ & misericordiæ Dei. Etenim iustitiæ vis, & rigor vindictæ, breuissimi temporis fuit, vnicum enim fuit diluuiũ, & vnius tantùm anni, at misericordiæ diuinæ beneficium de nõ futuro diluuio, perpetuum fuit omne mundi æuum complectens. Itaque verissimè Isaias Deum facit ita loquentem: *In momento indignationis abscondi faciem meam parumper à te, & in misericordia sempiterna misertus sum tui. Sicutin diebus Noë istud mihi est, cui iuraui ne inducerem aquas diluuij super terram: Sic iuraui vt non irascar tibi, & non increpem te. Montes commouebuntur & colles contremiscent: misericordia autem mea non recedet à te, & fœdus pacis meæ non mouebitur.* In quibus verbis aduertere conuenit illud Dei promissum datum Noë de non venturo diluuio, appellari eo loco iusiurandum Dei, quod in libro Geneseos nominatur fœdus & pactum Dei, vt vocabulo tam iurisiurandi quàm fœderis significetur immutabilis certitudo ac firmitas diuini promissi. *Isai. 54.* 77

AT enimuero duo quæ hic promisit Deus Noë, rectè debẽt, intelligi: promisit enim non futurum diluuium, non quidem diluuiũ particulare huius vel illius ciuitatis aut etiam prouinciæ: nam talia diluuia post illud promissum Dei non semel euenerunt; vt fuit diluuium Ogygis & Deucalionis: sed generale diluuium inundans & obruẽs vniu ersam terram. Deinde promisit Deus se nunquã deinceps omnem terram & quæ in ea sunt dissipaturum ac perditurum. Sed hoc intelligendum est, per diluuium: nam per ignem sub finem mundi vniuersam terram disperdet. Loquitur igitur Deus de diluuio & de diluuio generali, quod nullo tempore post illam promissionem Dei timendum fuit hominibus. 78

TERTIA DISPVTATIO.

De Arcu cœlesti quem statuit Deus signum numquam futuri diluuij, continens Octo quæstiones.

Vtrũ arcus quẽ statuit Deus signũ non futuri diluuij, sit arcus cœlestis siue Iris

NONNVLLA sunt in hac disputatione vtilia simũl & iucunda cognitu. Sed quia nonnihil etiam difficultatis habent, non inaccuratam desiderant tractationem. Sit igitur prima quæstio: quid vocabulo Arcus hoc loco significetur, vtrum arcus cœlestis quem appellamus Iridem, an aliud quiddam eo vocabulo per metaphorã denotetur. Certè Beatus Ambrosius omnino negat intelligi posse Iridem, sed figurata oratione & similitudine arcus quo sagittas iaculamur, significari virtutem 79

tutem quandam Dei inuisibilem quæ seueritatem diuinæ iustitiæ rigoremque vindictæ aduersus hominum scelera remittit & relaxat, ad similitudinem arcus; ita vt per calamitates & res aduersas quibus Deus exercet homines, terrere magis eos velit quàm ferire: quemadmodum contentus arcus sed carens sagittis, speciem fortasse habeat terrendi, vim tamen vulnerandi non habet.

VERVM præstat vt Ambrosij sententiam ex propriis eius verbis lector agnoscat. *Consideremus*, inquit, *diligenter quis sit arcus ille quẽ Deus in nube posuit vt signum fœderis sui cum hominibus. Non enim sicut plerique arbitrantur, arcum istum dicit quo aiunt homines pluuiarum signa declarari, in quo colores diuersi tanquam radiorum Solis nunc rutilantium, nunc lumine lucentium clariore, figurantur: Vnde & pluuia futura significatur, eo quod incostantia quædam serenitatis versicolora specie demonstratur. Arcum hunc Iridem quidam appellant. Sed absit, vt hunc arcum, Dei dicamus. Iris enim per diem videri solet, per noctem non apparet, ac ne per diem quidem videtur, si obductus aër tetris nubibus fuerit, ni fortè cùm grauiores nubes se cœperint relaxare. Ergo videamus, ne quia arcus quo sagittæ iaciuntur, nunc tenditur, nunc resoluitur: quandam extensionem ac remissionem videatur scriptura significare, per quam non penitus per nimiam intensionem vniuersa rumpantur: sed sit quædam mensura, & quoddam diuinæ virtutis examen. Est ergo virtus inuisibilis Dei specie istius arcus moderans omnia, vt neque confundi nimia solutione, neque disrumpi nimia contentione patiatur. Quam ideo in nubibus dicit poni, quia tunc maximè opus est diuinæ auxilio prudentiæ, quando agmina nubium in procellas tempestatesque, coguntur. Quocirca non dixit: Ponam in nubibus sagittam; sed, ponam arcum. Arcus enim, instrumẽtum est iaculandæ sagittæ, neque arcus ipse vulnerat sed sagitta. Ergo posuit in nubibus arcum non sagittam, id est, quod haberet terroris indicium, vulneris effectum non haberet.* Sic Ambrosius. *Amb. lib. de Noe & Arca cap. 17.* 80

SED tanti Doctoris auctoritas facere non debet, vt nos hanc eius sententiam minime probabilem, minimeque cum verbis scripturæ consentientem refellere vereamur. Neque enim vnius Ambrosij auctoritas pluris esse debet quàm omnium aliorum, omnes dico Patres tàm Græcos quàm Latinos; omnesque interpretes, tam Christianos quàm Hebræos, apud quos extra cõtrouersiam est, hoc loco per Arcum non aliud significari quàm arcum cœlestem & Iridem: quam interpretationem omnino requirit vel potius exigit sententia verborũ Scripturæ. Quis enim est arcus qui in nubibus apparet & cernitur ab hominibus, nisi Iris? ter autem hoc loco Scriptura ait arcum illum esse in nubibus: primùm, cùm inquit, *Arcum meum ponam in nubibus, & erit signum fœderis inter me & terram*: deinde mox subiungens: *Cùm obduxero nubibus cœlum apparebit arcus meus in nubibus*: postremò, cùm ait, *Erit arcus meus in nubibus & videbo illum, & recordabor fœderis sempiterni.* quis obsecro est toties repetitus iste arcus in nubibus cœli apparens, nisi Iris? Adiice quod oratio hæc Mosis planè historica est: narratio enim est eius quod dixit fecitque Deus. Secundũ leges igitur 81

historiæ, verba non figuratè & parabolicè, sed propriè ac secundum vulgatam & vulgatam eorum significationem accipi debent: quare arcus in nubibus cœli apparens, non alius intelligi potest quàm qui vulgo intelligitur, id est, Iris. Quid multa? arcum Deus illum statuit vt signum fœderis sui conspicuũ hominibus: at virtus illa Dei quam hic vocabulo arcus significari putat Ambrosius, inuisibilis est, vt ipse etiam dicit, pàucisque cognita: non igitur idoneũ fuisset signum apud homines diuinæ promissionis non futuri amplius diluuij.

Quo modo Iris signũ esse possit nõ futuri diluuij.

ALTERA quæstio existit, quemadmodum Iris signum esse possit 82 nunquam futuri diluuij, siquidem Iris fuerat sæpenumero ante diluuium Noëticum: neque tunc signum fuit non futuri diluuij, alioqui fallax signum fuisset, contrario scilicet euentu: similiter igitur nec post illud diluuium signum esse potuit non futuri alterius diluuij.

Nec pluuias fuisse, nec Itidẽ apparuisse vnquã ante diluuiũ opinio quorundam.

Alcuinus.

Chrys. ho. 28. in Genesim.

Respondent quidam, nec pluuias nec Iridem fuisse ante diluuium, sed primùm esse cœpisse post diluuium. Hoc significasse videtur Glossa Interlinearis in Caput secundum Geneseos super illa verba: *Non enim pluerat Dominus Deus super terram.* Id certè Alcuinum sensisse refert hoc loco Carthusianus. Nec iuxta eam opinionem non etiam fuisse videtur Chrysostomus, Iridem appellans miraculum. At cur miraculum? non aliam certè ob causam, quàm quod cùm ante diluuium nunquam apparuisset, apparere cœperit post diluuium, Deo eam statuente signum non futuri diluuij? Verba Chrysostomi sic habent: *Etiamsi immensa vis imbrium, violentæque fiant tẽpestates, & si aquarum immensa existat inundatio, nullus tamen nobis diluuij metus accidat, ad miraculum (hoc est, Iridem signum diuini promissi) respicientibus.*

Refutatio eius opinionis.

VERVM qui huius sentẽtiæ fuerint auctores, non laboro; ea certè nullam fidem habet. Etenim contra naturalem cursum & ordinem 83 naturæ est, toto eo tempore quod præcessit diluuium, videlicet per annos mille sexcentos quinquaginta sex nullam fuisse pluuiam, nec vnquã apparuisse Iridem: cùm post diluuium nullo anno & quidem sæpius non apparuerit. Naturale namque est Soli ex aquis & terra vapores extrahere, & in mediam aëris regionem extollere: naturale est, vapores illuc sublatos, & suo & loci frigore in nubes cogi ac densari: naturale est ex dẽsatis nubibus imbres gigni & in terras delabi: denique naturale est in nubibus modicè densis atque humidis, & aduersi Solis fulgore percussis Iridem generari: hunc igitur naturalem & perpetuum naturæ processum atque ordinem toto eo tempore quod præcessit diluuium, non fuisse, incredibile est. Quorsum enim Deus hunc naturæ ordinem toto eo tempore impediuisset? quorsum tam magno ac diuturno miraculo naturalem Iridis ac pluuiæ generationem prohibuisset?

DEINDE, si tanto tẽpore nulli fuissent imbres, omnia profecto 84 in terris nimia siccitate inaruissent atque interiissent. AN sæpè non vidimus hoc nostro sæculo, & in superiorum temporum monumentis legimus, vbi duorum aut trium annorum fuit penuria imbriũ, ibi homines

homines & animalia (ne quid de stirpibus dicã) tum fame, tum morbis magnam partem interiisse? Aiunt isti vice imbrium id temporis fuisse fontes & flumina quæ statis temporibus supereffluentia, ad similitudinem Nili terras irrigabant ac fœcundabant. Sed quærendum ex istis esset, an talis exundatio aquarum naturalis fuerit, sicut est in Nilo: si fuit naturalis, cur igitur nunc non fit? præter Nilum enim & vnum aut alterum fluuium, id est, secundum aliquos, vel Euphratem vel Gangem, in aliis eiusmodi inundatio non cernitur: Si non fuit naturalis, certè nulla ratio reddi potest cur Deus omissa naturali via refrigerandi terras per imbres, tanto miraculo exundantium terrestrium aquarum tamdiu vti voluerit.

NOS igitur ad propositam quæstionẽ breuissimè respondeamus, Iridem non esse signum naturale non venturi diluuij, sed tantùm ex Dei voluntate, qui post diluuium Noëticũ, cùm promissi sui de non futuro diluuio signum aliquod dare vellet hominibus, posset que quodlibet aliud adhibere, præ ceteris tamen ad id delegit Iridẽ. Ergo Iris non ex natura, sed ex Dei voluntate ac decreto, vim habet significandi nunquam futurum diluuium. Verùm hac de re propriè ac plenè in ea quæ proximè hanc sequitur quæstione disputandum est.

An Iris naturale signũ sit diluuij.

85 TERTIA quæstio an Iris sit naturale signum diluuij? Respondeo, Iridem naturale signum diluuij nec esse, nec esse posse. Atque id quidem tali argumentatione concludi potest. Si Iris est naturale signum diluuij, aut esset signum futuri diluuij, aut non futuri, aut futuri & non futuri, aut neque futuri neque non futuri. Non potest esse signum naturale futuri diluuij, tum quia generale diluuium non potest fieri ex causis naturalibus, sed tantùm per Dei omnipotẽtiam; quare Iris non potest esse naturale signum eius. tum etiã, quia Deus promisit nunquam deinceps futurum diluuium, eiusque promissi sui Iridem voluit esse signum; quomodo igitur eadem Iris esse potest secundum naturam suam signum futuri diluuij, & secundum institutionem Dei signum etiam non futuri?

86 NEQVE Iris est naturale signum non futuri diluuij; tum quod cùm ea sæpissimè fuerit ante Noëticum diluuium, nihilominus tamen diluuium euenit: tum etiam quòd si secundum suam naturam signum esset non futuri diluuij, superuacuũ & incongruũ fuisset eam à Deo constitui tanquam nouum quoddam signum non futuri diluuij. His accedit, diluuium generale non esse effectum naturalem sed supernaturalem; & fieri aut non fieri diluuium, omnino pendet ex Dei voluntate; non igitur eius rei naturale signum Iris esse potest. Dicere autem Iridem esse signum diluuij & futuri & non futuri, non modò falsum, sed impossibile & absurdum est: idem enim manens idem, vt docent Philosophi, non potest aut facere aut significare contraria. Restat igitur vt Iris nec futuri diluuij, neque non futuri diluuij sit naturale signum, id est, non sit naturale signum Diluuij:

atque hoc demonstrare, propositum nobis ab initio fuerat.

An Iris naturale signũ sit diluuij citonum venturi. *S. Thomas. Caietanus.*

87 QVARTA quæstio, vt Iris non sit simpliciter naturale signum non futuri diluuij, quæri tamen potest vtrum aliquo modo sit naturale signum, habens scilicet naturalem quamdam conuenientiam cum eo ad quod significandum constituta est à Deo. Esse aliquo modo naturale signum nõ futuri diluuij sentit B. Thomas, Quodlibet. 3. Art. 30. idemque opinatur Caietanus hoc loco. Id autem sic illi probant: causa generans Iridem, excludit necessario causam generatricem diluuij: ergo Iris signum est nõ futuri diluuij: cùm enim Iris apparet in aëre, non est aër ita affectus & præparatus vt esse oportet ad generationem diluuij: si quidem ad efficiendum diluuium, necesse est cœlum vsquequaque densissimis nubibus esse obductum & immensa vaporum copia confertum; tunc autem nullo modo Iris generari potest, quippe cùm eius capax non sit nisi nubes modicè densa & humida, & (vt vocant) roscida. Cùm igitur apparente Iride affectio aut dispositio aëris contraria sit futuro diluuio, rectè sequitur apparitionem Iridis esse signum non futuri diuuij.

88 NON est tamen Iris signum nunquam futuri diluuij, sed non futuri de propinquo & cito: nam vanescente Iride, & causa quæ eam generat atque continet dissoluta, potest in aëre congregari materia vnde fiat diluuium: sed quia ea materia non potest breui tempore congregari, idcirco licet Iris non sit signum nunquam futuri diluuij, est tamen signum non futuri de propinquo. Quanquam, inquit Caietanus, ex promissione Dei reuelata nobis in Sacris litteris, certum est nullo sæculo futurum: promisit enim Deus Noë in omni generatione apparituram Iridem, futuramque signum non futuri diluuij: ergo si Iris apparens signum est non futuri tunc diluuij; apparebit autem secundum promissionem Dei in omni generatione, ergo in nulla generatione vsque ad finem mundi erit dilluuium, & Iris non vna quidem nec semel apparens sed omni seculo, futurum signum est nunquam futuri diluuij. Addunt præterea isti, cùm diluuium generale non possit fieri naturaliter, sed per supernaturalem Dei potentiam; promittere Deum non esse futurum diluuium, non aliud esse, quàm promittere se deinceps gubernaturum mundum secundum naturalem cursum eius atque ordinem, secundum quem diluuium non potest effici; nec vsurum se extraordinaria sua potentia ad efficiendum diluuium. Atque hęc est istorum auctorum sententia, quam sequi videtur Paulus Burgensis hoc loco.

Burgensis. Refutatio.

89 VERVM ea opinio posset his argumẽtis confutari: argumentantur isti Iridem naturale signum esse non cito venturi diluuij, quod causa generans Iridem omnino excludat causam generatricem diluuij, hoc est, maximam vaporum in aëre copiam & immensam vim pluuiarum. Hæc argumẽtatio valida esset, si magna copia vaporum in aëre maximaque vis imbrium necessaria esset, causa generandi diluuij, vt sine tali causa generale diluuium nullo modo esse posset: at id verum

id verum non est: etenim diluuium non est opus naturæ, sed omnipotentiæ Dei, qui potest & per pluuias & sine pluuiis diluuium efficere. Quanquam enim ad efficiendum Noëticum diluuium concurrit immensa vis pluuiarum per quadraginta dies, sine ea tamen potuisset Deus facere diluuium, aquas marinas aliasque terrestres in tantum multiplicando & exaggerando, vt omnem terram, etiam celsissimos eius montes operirent. Nonne in exordio mundi ita creauit aquã nullis vel pluuiis vel nubibus antecedentibus, vt ea vniuersam terram altissimè obrueret? Ergo si Deus potest generale diluuium facere sine præparatione vaporum in aëre, & sine concursu imbrium; apparitio Iridis non potest esse naturale signum non futuri cito diluuij.

90 SED esto, immensa vis vaporum in aëre & imbrium sit necessario requisita ad generandum diluuium: non tamen ex hoc concluditur quod isti volunt obtinere. Namque omnem istam materiam necessariam generando diluuio potest Deus subitô, vel certè quàm breuissimo tempore congregare, & in aëre comparare ad generationem diluuij: quamuis igitur hodie exẽpli causa appareat Iris, & idcirco non sit in aëre materia qua opus est ad generationem diluuij, potest ea tamen vel post vnam horam per omnipotentiam Dei in aëre poni; quod si fieret (vt fieri potest) Iris apparens hodie non esset naturale signum non futuri cito, vel etiam non futuri hodie diluuij.

91 IAM verò illud Caietani dictum non fugit reprehensionem. Ait, quia Deus promisit omni futura generatione apparituram Iridẽ quæ excludit materiam generationis diluuij, inde sequi Iridẽ fore signum naturale nullo sæculo venturi diluuij. Equidem non satis assequor, hæc ratio Caietani quam vim habeat. Vocabulum Generationis in scriptura significat spatium multorum annorum: vel enim significat idem quod sæculum, id est, spatium centum annorum, vt hoc libro Geneseos capite 15. vel ætatẽ cuiusque hominis totumque eius vitæ tempus quod definiuit Dauid septuaginta vel octoginta annis, auctor verô libri Ecclesiastici centum annis, vel significat spatiũ decem annorum, qua significatione vsus videtur Baruch capite sexto: vel denique, vt multis visum est sacrarum literarum explanatoribus, nonnunquam significat ætatem hominis idoneam maturamque generandæ proli, quæ plurimum minor nõ est quindecim annis. Quocunque igitur modo sumatur vocabulum Generationis, semper eo denotatur spatium multorum annorum.

Quid significet in Scriptura vocabulum Generationis.

Psal. 89. Eccl. 18.

Hoc posito, Caietani ratio planè iacet: nihil enim prohibet, cùm generatio significet spatium multorum annorum, eadem generatione & apparere Iridem, & fieri diluuium. Exempli causa, contineat generatio decem vel plures annos, & primo anno huius generationis appareat Iris; quid quæso vetat postquam desierit apparitio Iridis, post duos aut tres annos paulatim cogi materiam vaporum in aëre vnde generatur diluuiũ? non igitur quia Iris apparitura est in omni

generatione,idcirco naturale signum est non futurum in ea generatione diluuiũ.Et quis obsecro credat ea genetatione vel sæculo quo Noëticum diluuium factum est, numquam apparuisse Iridem? Sed pergamus ad alia.

An Iris signũ sit non futuri diluuij planè voluntarium.

QVINTA questio, an Iris signum sit non futuri diluuij omnino voluntarium, & vt vocant, ad placitum? Esse omnino signum ad placitum, scilicet quod ex sola Dei voluntate atque institutione significandi vim habeat,sensit Lyranus, & in Postilla huius loci scriptum reliquit:cuius sententiæ confirmatio, confutatio est superiorum. Si enim Iris est signum diuini pacti de non futuro diluuio, vt scriptura testatur:nec est signũ aut simpliciter aut aliquo modo naturale, vt supra ostensum est; relinquitur signum esse tantummodo voluntarium & ad placitum. Licet igitur Iris fuerit ante Noëticum diluuium;non fuit tamen tũc signum sed post,quia Dei promissum & pactum de non futuro diluuio, cuius signum ipse voluit esse Iridem,non ante Noëticum diluuium, sed post, factum est. Nec videri cuiquam debet incongruum,Iridẽ quæ res est naturalis, & ab exordio vsque mundi fuerat,signum fieri rei nouæ ac voluntariæ, quale est promissum ac pactum Dei:id enim frequenter vsu venit in rebus humanis.Exempli causa, saxum quod aliquo loco diu iacuit immobile, statuitur ab hominibus tanquam signum diuisionis agrorum & possessionum. 92

Tostatus.

SENTENTIÆ Lyrani subscribit Tostatus,insuper addens, cùm duplex sit diluuium, vnum particulare alicuius loci vel prouinciæ, alterum generale totius orbis:Iridem in aëre apparentem, naturale signum esse non venturi cito diluuij particularis in eo loco:affectio enim aëris qua constat Iris, excludit affectionem eiusdem necessariam generando diluuio particulari, materia verò generando particulari diluuio sufficiens,non potest breui tempore cogi & cõparari. Verùm hoc intelligi debet de naturali generatione diluuij particularis:supernaturalis enim quæ per Dei omnipotentiam fit, longitudinem temporis minime requirit.Generale autem diluuium cùm sit effectus supernaturalis diuinæ omnipotentiæ, eius nullo modo Iridem esse signum naturale,sed ad placitum Tostatus assentitur Lyrano,eius ratione persuasus.Hæc igitur ab aliis prodita sunt in hac disputatione. 93

Auctoris sententia.

QVOD si nostram quoque nosse auet lector sententiam,breui sic habeat.Videri nobis Iridem simpliciter quidem non esse signum naturale,quodammodo autem,& (vt aiunt) secundum quid,& esse,& dici debere.Non esse simpliciter signum naturale, præter superiora argumenta,patet hac etiam ratione.Iris per se ac primô nõ est à Deo constituta vt sit signum diluuij non venturi,sed vt sit signum fœderis inter Deum & hominem:nusquam enim scriptura appellauit Iridem signũ non venturi diluuij,semper autem appellat signum diuini fœderis ac pacti. Sed quia illud Dei pactum fuit de non venturo iterum 94

iterum diluuio,idcirco Iris consequenter,& (vt dicunt) secundariô signum est diluuij non venturi.Est igitur signum & fœderis diuini, & non futuri diluuij:sed horum vtrunque voluntarium est & ex beneplacito Dei omnino pendens:de fœdere enim & pacto nõ potest esse dubium: de diluuio autem supra ostensum est: nam cùm generale diluuium opus naturæ esse nequeat,sed solius Dei omnipotentiæ;ipsum fieri vel non fieri,in sola Dei voluntate positum est.

QVOD autem Iris aliquo modo sit etiam naturale signum diluuij,ex paucis quæ subiiciã manifestum erit.Ferè signa, quibus Deus vsus est,vel ad significandum aliquid, vel ad memoriam alicuius rei excitandam,naturalem quandam conuenientiam & similitudinem habent cum his rebus,quibus significandis & repræsentandis destinata sunt: Exempli causa, Circunciſionem Deus dedit Abrahæ & posteris eius, vt signum esset promissionis suæ de infinita multiplicatione seminis eius & possessione terræ Chanaan; habet autẽ Circuncisio naturalem congruentiam cum promisso Dei:multiplicatio enim seminis fieri debebat per carnalem generationem,cui generationi efficiẽdæ deseruit maximè ea pars nostri corporis in qua Deus Circuncisionem fieri præcepit.Idem possum dicere de Sacramentis nouæ legis: nempe aqua Baptismalis, etsi secundum suam naturam non habet vim abluendi peccata,habet tamẽ vim abluẽdi corpora, refrigerandi atque fœcundãdi;quibus rebus repræsentat spiritualem Baptismi effectum quem ipsa quoque producit Dei verbo consecrata. Ad hunc igitur modum Iris etiam naturalem habet conuenientiam cum eo quod ex institutione Dei significat:Est namque secundum naturam suam aliis rebus omnibus habilior & accommodata magis ad præsignandum id propter quod instituta est: alioqui non eam præ ceteris ad id delegisset Deus. 95 *Genes.17.*

SED quæ est ista naturalis cõgruentia & habilitas Iridis?sanè magna & multiplex. Primum quod ob eius insignem magnitudinem, ob eximiam pulchritudinem, & ob celsitudinem loci quo apparet, omnibus conspicua est,maximéque notabilis, ob idque signum potens & efficax protinus excitandi in hominum animis diuini fœderis & promissi memoriam, eámque subinde renouandi & perpetuô custodiendi.Deinde quia in nubibus generatur & apparet;& quia ex nubibus & pluuiis Noëticum diluuium magna ex parte prouenit, prouidentissimè Deus voluit Iridem quæ in nubibus est,signum homini esse non venturi diluuij,vt inde merito discuteretur,vnde generatio diluuij timeri poterat. Ad hæc, Iris fere signum esse solet aut futuræ serenitatis, aut non magnæ nec diuturnæ pluuiæ: quamobrem quod attinet ad causas naturales,certum signum est,vbi apparet,ibi diluuium naturaliter & cito fieri non posse.Dixi (naturaliter) quod secundum Dei omnipotentiam, cuius opus est generale diluuium, & sine vlla præparatione concursuque naturalium causarum, & subito diluium potest effici. 96

QVÆ

Quarũ rerum Iris naturaliter sit signum.

QVÆSTIO Sexta si Iris nõ est signum naturale diluuij aut nunquam, aut etiam non cito futuri; quarum igitur rerum naturale signum est? Est ne serenitatis an pluuiæ, ventorum, an tranquillitatis cœli? Plinius eam nullius rei certum vult esse signum, ita scribens: *Arcus vocamus extra miraculum frequentes & extra ostentum: nam ne pluuios quidem aut serenos dies cum fide portendunt.* Idem tamen alio loco scribit: Iridem, cùm duplex apparet, pluuiarum esse nuntiam. *Arcus*, inquit, *cùm sunt duplices, pluuiam nuntiant: à pluuiis serenitatem non perinde certam.*

Plin. lib. 2. naturalis histo. cap. 59.

AT enim Seneca docet: prout varia in cœli regione Iris apparuerit ita res varias portendere: *Arcus*, inquit, *non easdem vndecunque apparuerit, minas affert: à meridie ortus, magnam vim aquarum vehet: vinci enim non poterunt vehementissimo Sole, tantum est illis virium. Si circa Occasum refulsit, tonabit & leuiter impluet: si ab Ortu circaue surrexerit, serena portendit.* Frequentius tamen est post pluuias apparere arcum, ex quo consecuturæ indicia serenitatis non vana possunt colligi, scilicet ex tempestatum vicissitudine. Sed cur post pluuias frequentius apparent? quia tunc nubes plus habent lucis, & idoneæ magis sunt ad Solis lucem concipiendam, crassitudine aquarum exoneratæ. 98

Lib. 18. ca. 35. Seneca lib. 1. Naturalium quæstion. c. 6.

LEGI apud quosdam minime spernẽdos auctores, pro vero narrari à nautis, & agricolis tanquam rem diligenter ab ipsis obseruatam, matutinam Iridem pluuias, vespertinã portendere serenitatem. Cuius rei illa fortasse causa est, quod matutinus arcus nocturni humoris plenior, quasi vas sit futuræ pluuiæ propter vapores crassiores: vespertinus autem tanquam magnam partem humore per diem exoneratus, sereniorem promittat sequentis diei tempestatem. 99

Scaliger contra Cardanũ exercitat. 80.

MIRAS porrò virtutes miraque Iridis effecta auctores cum primis graues memoriæ ac literis prodiderunt. Ætate Aristotelis vulgò ferebatur Iride plantis incubãte, odoratiores reddi eas: quod an verum sit, & quando, aut quomodo verum sit, disputat ipse in Problematibus. Plinius certè scribit, asphalathum contactu Iridis suauiolentiorẽ reddi: Est inquit, *Asphalathus spina cãdida, magnitudine arboris modicæ, flore roseo, radice vnguentis expetita. Tradunt in quocunque frutice curuetur arcus cœlestis, eandem quæ sit asphalatho suauitatem odoris existere, sed in asphalatho inenarrabilem quandam.* Idem alio loco: *Terra*, inquit, *cùm à siccitate continua immaduit imbre, & in quam arcus cœlestis deiecerit capita sua, tunc emittit illum suum halitum diuinum ex Sole conceptum, cui comparari suauitas nulla possit.* Aristoteles præterea tradit ad generationem mellis aërei (hoc recentiores appellant manna, veteres autem mel roris nominarunt) multum conferre Iridem. Verùm de his satis. Et quanquam huiusmodi tractatio philosophiæ magis videtur propria quàm diuinæ scripturæ: quia tamen facit, tum ad nõnullam loci huius illustrationem, tum ad eruditionem eorum qui student sacris literis, eam velut in transcursu attigisse, non alienum fuerit. 100

Mira Iridis effecta.

Arist. sect. 13. Problem. 3. Plin. lib. 12. cap. 24. Lib. 17. cap. 5. Aristotel. de Hist. animaliũ lib. 5. c. 22.

Opinio quorundam per quadraginta annos ante finẽ Mundi nõ apparituram Iridem.

QVÆSTIO Septima: An verum sit quod à nonnullis viris sanctis fertur

QVÆSTIO septima: An verum sit quod à nonnullis viris sanctis fertur esse proditum, per quadraginta annos ante generalẽ mundi cõflagrationem & diem Iudicij nunquam apparituram esse in cœlo Iridem. Auctor historiæ Scholasticæ cõmemorat eam opinionem his verbis: *Tradunt sancti quod quadraginta annis ante Iudicium non videbitur arcus cœlestis: id quod etiam naturaliter ostendet desiccationem aëris iam esse inceptam.* Sic ille, sed qui fuerint illi viri sancti eius sententiæ auctores, nondum potui vel coniectura, vel suspicione aliqua consequi. Sanè apud nullum sanctorum Patrum quorum habemus scripta, talis opinio, vel vlla eius mentio reperitur. Sed quorum illa fuerit sententia, non moror: falsam esse sine dubitatione dixerim. Principio, fundamentum & firmamentum istius opinionis videtur illud fuisse, generalem orbis deflagrationem non posse fieri nisi præcedente summa aëris siccitate, & immensa siccarum exhalationum copia: tantum verò materiæ siccæ quantum opus est ad generationẽ illius incendij, non nisi longissimo tempore, nec minore (vt visum ipsis est) quadraginta annis comparari posse.

Hist. Scho. in librũ Genes. cap. 35.

SED in ista ratione sumitur vt certum, quod non modo est incertum, verùm etiam aperte falsum, incendium illud mundi effici debere per causas naturales, cùm futurum sit supernaturale opus diuinæ omnipotentiæ, similiter vt supra dictum est de diluuio. Deinde, par videtur ratio generalis diluuij & generalis incendij: sed præparatio materiæ ad generationem diluuij, breuissimo tempore prægressa est ipsum diluuium, vt ex superiori narratione Mosis in capite septimo manifestum est, ergo ista præparatio materiæ siccæ ad generationem incendij per quadraginta annos, nõ erit necessaria; quin videtur planè commentitia. 102

Refutatio.

AD hæc si per quadraginta annos non appareret Iris, toto igitur eo tempore nec venti essent nec pluuiæ humectantes, refrigerantes, & fœcundantes terram: quocirca multis annis ante finem illorum quadraginta annorum, omnia, stirpes dico, animalia & homines, nimia siccitate perirent; aut si non penitus perirent, certè propter maximam famem, sæuissimos morbos & alia incommoda, quæ tanta illa siccitas ferret, omnes vbique terrarum homines in summo essent mœrore ac dolore, grauissimisque calamitatibus conflictarentur: at multò secus eo tẽpore futurum ipsemet Dominus nos docuit, cuius apud Matthæum illa sunt verba, ad eius quod diximus confirmationem pertinentia: *Sicut in diebus Noë, ita erit aduentus Filij hominis: sicut enim erant in diebus ante diluuium comedentes & bibentes, nubentes & nuptui tradentes vsque ad eam diem quo intrauit Noë in arcam, & non cognouerunt donec venit diluuium, & tulit omnes; ita erit aduentus Filij hominis.* & Paulus in prioris Epistolæ ad Thessalonicenses capite quinto: *Dies*, inquit, *Domini sicut fur in nocte, ita veniet. Cum enim dixerint, Pax & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus.* Liquet igitur ex verbis Domini & Pauli eo tempore quod proximè anteibit Iudicium & finem 103

Matth. 24.

Mundi, futuros homines in summis gaudiis voluptatibus ac deliciis & in maxima pace & securitate. Hic autem tam lætus & iucundus vitæ status nullo modo esse posset, si tanta & tam diuturna estet aëris siccitas: ea quippe multorum ac magnorum incommndorum & calamitatum causa esset.

Mystica interpretatio.

QVAESTIO octaua, An hæc historia Iridis memorandum aliquem habeat sensum atque intellectum mysticum? Habet sanè & varium & à Patribus variè ac luculenter tractatum. B. Gregorius homilia octaua in Ezechielem: *In arcu cœlesti*, ait, *color aquæ & ignis simul ostenditur: partim enim cœruleus est, partim rubicundus; vt vtriusque iudicij testis sit, vnius videlicet faciendi, & alterius iam facti, nec amplius faciendi. Siquidem mundus in finem, igni iudicij cremabitur, qui diluuij aqua olim deletus est. Declarat quoque cœlestis arcus baptismum Christi, qui fit per aquam & ignem, id est, Spiritum sanctum instar ignis intima cordium purificantem, & vitia consumentem, secundum illud Domini: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto &c. Qui arcus in nube apparet, qua Saluatoris nostri caro signatur: siquidem virtus eius in dominica incarnatione, & in effusione prædicationis ostenditur, vt ad veniam corda credentium Domino parcente reuocentur.* Sic Grægorius. 104

S. Gregorius.

IOANNES in Apocalypsi vidit thronum Dei circundatum Iride. Iris, Dei misericordiam significat; thronus, Ecclesia eius est. Thronum igitur circundari Iride, est Ecclesiam perpetua Dei misericordia protegi ac defendi. Triplex est autem hæc misericordia Dei, prima, quod non finit eam tentari supra virtutem, sed facit etiam cum tentatione prouentum, vt possit sustinere; & sicut B. Petrum, ita eam sinit aliquandiu fluctibus rerum aduersarum iactari ac pene mergi, nunquàm tamen submergi. Secunda, omni tempore suscitat in ea bonos aliquos rectores, doctores, reformatores ac defensores. Tertia nunquam sinit in ea deficere sincerum Dei verbum, rectamque scripturarum intelligentiam, nec legitimum Sacramentorum vsum, nec purum Dei cultum. Atque hæc triplex misericordia Dei erga Ecclesiam, significatur triplici colore Iridis. 105

Triplex Dei perpetua misericordia erga Ecclesiam.

1. *Cor.* 10. *Matth.* 14.

DOCENT Philosophi constare Iridem triplici substantia, terrea, aquea, & aërea, & inde triplicem existere coloris varietatem, viridis, rubri, & cœrulei. Hac re insinuatur amplitudo misericordiæ diuinæ erga hominem, tripliciter, quantum ad corpus, ad animam, & spiritum: quantum ad homines, in statu naturæ, legis Mosaicæ, & Euangelicæ: quantum ad bona, naturalia, humana, & diuina: quantum ad eos qui sunt in cœlo, in terris, & in inferno: denique quantum ad gratiam prædestinationis ab æterno, iustificationis in tempore, glorificationis in æternum. 106

Triplex color Iridis cuius rei figura.

SECVNDVM alios, Iris, figura est Christi; etenim nubes, corpus Christi significat; triplex color triplicem eius substantiam, carnem, animam, diuinitatem: vel triplicem eius supremam dignitatem quam prædixit Isaias, Regis, Iudicis, Legislatoris. Nec vacat mysterio quod 107

Iris figura Christi.

Iris nunquam circulum complet, aut semicirculi magnitudinem excedit. Regnum nempe Christi quasi circulus est è cœlo descendens in terram, & rursus è terris remeans in cœlos: constatque duplici aduentu Christi, priori in humilitate ad saluandum, & hic vim habet vsque ad diem iudicij; posteriori in maiestate ad iudicandum, cuius effectus in omnem durabit æternitatem. Quoniam igitur vsque ad diem iudicij virtus prioris aduentus viget in terris, non autem posterioris, inde fit semicirculi figura, nec est complementum circuli, qui post diem iudicij omnino complebitur. Nunc viget quasi dimidium regni Christi, nec enim dominus omnium, vti est, agnoscitur ab omnibus; nec tam regnat in corpore quàm in anima; & in animo quantum ad tollendam culpam & peccatum, non quantum ad pœnam & miseriam, At verò post diem iudicij regnum Christi planè consummabitur, tunc enim dominabitur in omnibus, & quantum ad omnia, & omnium supremus esse dominus cognoscetur ab omnibus.

Iris nunquã explet circulũ, & cuius rei hoc figura sit.

108 AT enim verò supradictam expositionem quam nos inter mysticas numerauimus, Rupertus censet esse literalem, nec fœdus, cuius signum Deus Iridem esse voluit, fuisse putat factum cum Noë & filiis eius, sed esse fœdus quod Deus in lege Euangelica facit cum fidelibus in Christum credentibus, quibus promittit nõ solum remissionem peccatorum, verùm etiam gratiam adoptionis in filios Dei, & ius capescendæ hæreditatis æternæ. Et suæ quidem sententiæ duas ponit ipse rationes; vnam, quod in omni fœdere seu pacto esse debet vtrinque ratio dati & accepti, sine qua nullum inter homines fit pactum & fœdus: talem verò rationem dati & accepti inter Noë & Deum nullam apparere. Ex parte quidem Dei apparet datum, scilicet promissum eius non futuri diluuij, sed ex parte Noë nihil extat ab eo datum, vel promissum. Altera ratio eius est, quòd in futuro dixit Deus, *Statuam pactum meum*, non in præsenti statuo; non obscurè significãs, pactum illud suum non ad homines illos qui tunc aderant, sed ad eos qui longè post futuri erant pertinere.

Notabilis opinio Ruperti.

VERVM totam Ruperti sententiam nisi ex verbis eius non facilè comprehendet lector. Explanans igitur verba illa Dei quæ sunt hoc loco: *Ecce ego statuam pactum meum vobiscũ & cum semine vestro post vos*, ita scribit Rupertus: *Quærere hic oportet quod aut quale sit pactũ hoc Dei, neque enim apparet quæ ratio dati & accepti in eo fuerit: sine dato autem & accepto pactum non solet statui. Præterea non dixit in præsenti tempore, Ecce ego statuo, sed in futuro; Ecce ego statuam pactum meum, quærendum igitur est quale fuerit illud pactum. Dicimus quidem pactum toties promissum, sed vnum tamen & semel initum, pactum, inquam, vnum quo soluuntur inimicitiæ quæ erant inter Deum & hominem fuisse incarnationem vel passionem Domini nostri Iesu Christi. Hinc enim citra omnem contradictionem certa est constitutio pacis cum ratione dati & accepti, dum accepta Deus fide hominum, dat hominibus Filium suum vt saluentur per ipsum. Huius pacti licet plurimæ præcesserint promissiones & significationes, duo tamen præcipuè fuere signa, vnum Iridis* Ephes. 2.

Genes.17. *datum Noë, alterum circuncisionis datum Abrahæ. Et Iris quidem propter cœruleum colorem figurat aquam baptismi quo visibiliter abluimur; propter rubrum autem colorem, significat ignem Spiritus sancti quo inuisibiliter peccata nostra consumuntur, vt ab vtroque hominum qui perierunt genere secernamur, & ab illis qui præterito aqua diluuio perierunt, & ab illis qui futuro ignis iudicio perituri sunt. Et Iris quidem temporarium signum est, videlicet cum nubibus & præsenti mundi statu transiturum; at spiritualis Iris, cuius illa corporalis velut vmbra est, æternum manebit ante conspectum Patris in carne filij eius in cicatricibus vulnerum pedum, manuum & lateris eius. Vnde quia Christus est pax nostra, bene hoc signum fœderis qui est arcus cœlestis, Grecè*

Ephes.2. *dicitur αὐτὸς ἡ εἰρήνη, id est, pax cuius causam ignorantes curiosi mundi huius philosophi, dicunt Iridem fieri casualiter ex obiectu Solis cauæ nubi radios suos infundentis, sed quoquo modo fiat, opus Dei est non casu sed ratione conditum, & pro signo se exhibens diuinæ recordationis.* Hæc Rupertus.

SED Ruperti sententiæ non dubitabo dicere narrationem Mosis 109
quæ est hoc loco, euidenter ac vehementer aduersari. Scriptura enim septies inculcat hoc nono capite, Deum statuisse pactum cum Noë & filiis eius & posteris eorum & cum omnibus animantibus: quomodo igitur negari potest illud Dei pactum esse constitutum cum illis hominibus, cùm id toties affirmet scriptura? Quid quod pactum illud spirituale pertinens ad Christū, de quo Rupertus etiam secundum literalem sensum interpretatur hunc locum nullo modo attingit animantes? nimirum illæ nec humani, nec diuini pacti capaces sunt: at scriptura hoc loco ait Deum statuisse pactum etiam cum animalibus, ergo pactū illud diuersū est ab eo quod exponit Rupertus.

Refellitur Rupertus. NEC firmæ sunt duæ illæ rationes Ruperti quibus interpretatio- 110
nem suam fulcire voluit. Ad priorem enim facilè respondetur, vocabulum pacti ac fœderis hic non presse nec propriè esse positum, prout est in vsu apud homines, & prout definitur à Ruperto; tale enim pactum nō potest cum animalibus statui; cùm tamen illud Dei pactum etiam cum animalibus legamus esse constitutum. Ponitur igitur nomen pacti ac fœderis amplè ad significandum absolutā & efficacem Dei voluntatem, & immutabile promissum ac decretum eius: quod quidem promissum & decretum, sicut hic appellauit pactum, sic apud Isaiam cap. 54. nominauit iusiurandum: *Sicut*, inquit, *iurauí Noë, ne inducerem vltra aquas super terram*, nec tamen vlla iurisiurandi species & formula hîc apparet; sed voluit Deus per duas res quæ apud homines sanctissimę sunt atque inuiolabiles, pacta & iuramenta, certitudinem promissi & decreti sui prorsus immutabilem declarare. Posterior ratio nullius momēti est: nam etsi Latina lectio habet in futuro *Statuam pactum meum*; Græca tamē lectio habet in præsenti, statuo vel pono, Hebræa verò in præterito statui vel posui. Sanè apud Hebræos abusus vnius temporis pro alio frequentissimus est.

ILLVD verò quod ait Rupertus, arcum cœlestem Græcè dici Iri- 111
dem, quod Latinè sonat pacem, nequaquam probabitur vel iis qui primoribus

primoribus labris Græcam linguam attigerunt. Pax enim Græcè dicitur εἰρήνη: inter duas autem illas voces, Ἶρις & εἰρήνη quantum sit discrimen, nemo non videt. Illud autem quod idem subdit, casualem credi à philosophis generationem Iridis, vereor ne quis fortè Peripareticorum qui in rimandis tractandisque naturalibus causis Iridis, tanta cum ingenij & doctrinæ laude laborauerunt, philosophico vel supercilio contemnat, vel cachinno derideat.

Erant ergo filij Noë qui egressi sunt de arca, Sem, Cham & Iaphet: porrò Cham ipse est pater Chanaan. Tres isti filij sunt Noë: & ab his disseminatum est omne genus hominum super terram. VERS 18. & 19.

ERRA hæc duas ferunt quæstiones, Primùm quæritur, 112 An post diluuium Noë genuerit alios filios
an Noë præter supradictos tres filios quos ante diluuium genuerat, alios filios genuerit post diluuium. Berosus Annianus libro secundo affirmat Noë complures filios genuisse post diluuium eosque gigantes, quos ex nomine matris quæ Titæa dicebatur, Titanas appellauit: numerat autem triginta filios Noë genitos post diluuiū. Huic rei certissimam *Berosus.* fidem astruere conatur in Commentario eius loci Annius. Sic autem *Ioan. Annius.* ille argumentatur, Noë vnà cum filiis mandatum à Deo accepit vacandi generationi prolis & simul cum mandato vim fœcunditatis accepit; hoc enim significauit Moses narrans Deum benedixisse Noë & filiis eius & dixisse: *Crescite & multiplicamini & replete terram*. Nec fas est credere tale mandatum fuisse neglectum à Noë, viro scilicet iustissimo & diuinæ voluntatis obsequentissimo. Necessitas præterea impellabat eum ad generandum, propter paucitatem hominum quæ id temporis erat. Nec verò defuit ætas Noë ad generandum quinimo abundè superfuit, quippe qui post diluuium trecentos quinquaginta annos vixit. Ex his concludi putat Annius, Noë procreasse liberos post diluuium, & rationi diuinæ scripturæ consentaneum esse.

Caietanus. 113 NEQVE verò hæc opinio non etiam placuit Caietano, is enim ponderans illa verba: *Qui egressi sunt de Arca*, sic ait: *Hinc apparet quod Noë post diluuium alios filios genuit: nisi enim habuisset filios non dixisset, Sem, Cham, vt Iaphet fuisse filios Noë qui egressi erant ex Arca: ad differentiam siquidem aliorum Noë meminit illorum trium qui cum patre de Arca egressi fuerant: & propter hoc quod isti soli cum Noë in Arca fuerunt, & cū eo egressi sunt, adeo præstiterunt alijs Noë post diluuium generatis, vt eorum nomina fuerint penitus abolita: & illi tres tantum nominati, & tanquam patres mundi habiti sint.* Sic Caietanus.

Refelluntur Annius & Caietanus. 114 SED ego istam opinionem falsam esse minime dubito. Enimuerò si Noë post diluuium tam multos filios suscepisset, cur illorū nomina

fuissent omnino tacita? Esto,illi tres fuerint principes generis & familiæ Noë:id tamen aliorum memoriam penitus obruere & obliterare non debuit. Nonne Moses vigesimo quinto capite huius libri recenset omnes filios Abrahæ, & ex ancilla & ex Cethura vxore susceptos,non contentus nominasse Isaac solum Abrahæ hæredem, & posteritatis eius principem? quod si aliorum filiorum Noë, noluit Moses nomina distinctè & expressè ponere, saltem in commune dixisset Noë genuisse alios filios.

ILLVD enim licet animaduertere in omnibus priscis illis patribus qui fuerunt ante Noë,Mosen, cùm describeret cuiusque eorum vniuersum vitæ tempus,adiicere solitum illa verba: *Et genuit filios & filias.* Ponam exemplum primi & vltimi. De Adam sic ait: *Facti sunt dies Adæ postquam genuit Seth, octingenti anni:genuitque filios & filias*, De Lamech autem qui fuit pater Noë,itidem ait:*Vixit Lamech postquam genuit Noë,quingẽtis nonaginta annis:& genuit filios & filias.* Idémque dixit de aliis omnibus qui inter hos duos interiecti sunt. Similiter igitur cùm sub finem noni capitis definiat Moses vniuersum vitæ tempus Noë,si is præter Sem,Cham & Iaphet genuisset alios filios,dicere de eo debuisset similiter vt de patribus eius dixerat: Vixit Noë post diluuium trecentis quinquaginta annis,& genuit filios & filias, & impleti sunt omnes dies eius nongentorum quinquaginta annorum:& mortuus est.Cur illud:*Et genuit filios & filias*,non dixit Moses? Certè quia verum non erat.Illud quoque vehemẽter istã opinionem redarguit,quod Moses tã in c.9.quàm decimo ait,ab illis tribus filiis Noë omne genus hominum esse propagatum & disseminatum: at si præter illos tres fuissent alij filij Noë,ex illis vtique nõ minus quàm ex illis tribus hominum genus multiplicatum esset.Nam dicere, vel illos filios fuisse omnes steriles,vel eorum prolem in secunda aut tertia generatione in totum defeciisse, simile figmento est.

Genes. 5.

Ibidem.

115

Cur Noë per 350. annos quibus diluuio superstes fuit, nullum genuerit filiũ.

SED illud nos vrgere videtur,quomodo Noë per trecentos quinquaginta annos quibus superstes diluuio fuit, vel vnum aliquem filium generare aut noluerit,aut nõ potuerit. Verùm ad id respondemus,Noë finito diluuio fuisse sexcentorum annorum, quæ etas erat iam effœta nec potẽs generãdi,præsertim tot tantisque ærũnis ac calamitatibus exercita & contrita.Nã reliqui trecẽti quinquaginta anni fuere senectutis,quæ in vita prope mille annorũ non est censenda nimis longa.Quàm multos reperies qui post quinquagesimũ annum generare desierunt;& nihilominus tamẽ vsque ad octogesimum vel nonagesimum annum vitam produxerunt? Et hoc mihi verius dictu videtur.Nisi cui fortè magis arriserint fabulæ Hebræorum, à quibus proditum est (vt memorat Rabbi Leui super nonũ caput Geneseos) Cham abscidisse virilitatem patri suo Noë, ne deinceps filios procrearet:quemadmodum de Cœlo & Saturno fabulantur poëtæ.

116

ALTERA Quæstio est,cur Moses nominans Cham, subiunxerit filiũ eius Chanaan,dicens, *Porrò Cham ipse est pater Chanaan*. Cur,inquam,

117

quam, Moses potius nominauerit filiũ Cham, quàm filium Sem aut Iaphet:aut inter filios Cha (habuit enim ille filios Chus & Mesrain & Phut & Chanaan, vt est in capite decimo Geneseos) cur non potius nominauit alios filios quàm Chanaan, cùm iis omnium natu minimus fuisse videatur?B.Chrysostomus,putat illum Chanaã fuisse genitum intra Arcam durante diluuio,& propterea nominari eum à Mose,vt significetur nimia libidinis intemperãtia Cham qui in tantis Arcæ angustis & incommodis, atque in tanta orbis totius clade indulserit Veneri: præsertim cùm pater atque alij fratres non solùm à studio generandi vacauerint, verùm etiam ab vxoribus toto eo tempore seiugati fuerint. Audi Chrysostomum: *Cur dixit Cham fuisse patrem Chanaan? Nemo putet id esse dictum sine causa: nihil enim in diuina scriptura est quod non ratione aliqua dictum sit, quodque non latentem aliquam in se habeat vtilitatem. Cur igitur filium Cham nominauit Chanaan? Scilicet vt nimiam Cham intemperantiam libidinis insinuaret: quippe cùm neque tantæ calamitatis magnitudine,neque tantis Arcæ angustiis concupiscentia eius coerceri & refrenari potuerit quo minus Veneri seruiret: iam ex eo tempore mentis suæ malitiam demonstrans. Itaque non multo post, propter contumeliam in parentem, maledictionem suscepturus erat filius eius Chanaan: & idcirco scriptura nomen patris & filij simul posuit, docens patris intemperantiam:vt cùm postea videris magna ingratitudine erga patrem vti, scire possis quod iam olim talis fuerit, vt rabiem atque insaniam libidinis eius generalis omnium luctus atque interitus reprimere non potuerit.* Hæc Chrysostomus.

Chrys.ho.28. in Genesim.

An Chanaã genitus sit in Arca durante diluuio,vt significat Chrysostomus.

118 VERVM non esse intra Arcam tempore diluuij genitum Chanaan,vt significat Chrysostomus, quatuor argumẽtis probari potest. Ac primò quidẽ tam homines quàm animalia dum in Arca fuerunt, non dedisse operam generationi,communis est Christianorum iuxtà Hebræorumque sententia. Deinde cùm Moses capite vndecimo significet Chanaan fuisse postremum filiorum Cham: si Chanaan esset natus in Arca,ergo alij fratres eius geniti essent ante diluuium, plures igitur quàm octo ingressi essent in Arcam, quod est contra sacram Scripturam capite septimo Geneseos. Ad hæc, capite octauo, octo tantùm numerantur egressi ex Arca; fuissent autem nouem, si Chanaan fuisset in Arca natus. Adiice quod Moses capite decimo tradit non nisi post diluuium tribus filiis Noë natos esse liberos, & Ambrosius affirmat, etiam cùm Noë maledixit Chanaan propter scelus Cham, non fuisse tunc genitum ipsum Chanaan.

Ambros. de Noë & Arca cap. 30.

119 BEATVS Ambrosius cur Moses hoc loco Cham nominauerit patrem Chanaã,hanc reddit rationẽ:*Ad coaceruandũ*,inquit,*delictum ipsius Chã,addita eius est generatio,qui cũ haberet filium & pater esset, solus ipse patrẽ non cognouit,qui magis cognoscere debuisset:& ideo improbũ habere meruit filium,quia improbus ipse fuerat patri. Simul & illud significatur, ex illo Chanaan fuisse Chananæos, qui post multas generationes a populo iusto*

Idem cap. 28. eiusdem libri.

oppressi

oppressi cesserunt in eius possessionem. Auctorem ergo Chananæorum fuisse Chanaan, manifestum est, qui fuit filius huius Cham qui impius in patrem extitit.

110 IVXTA dictum hoc Ambrosij est quod subiiciam. Propositũ Mosi erat in scriptione huius historiæ, originem, incrementa, & res Hebræorum potissimum exponere: quippe ex omnibus mũdi gentibus hunc sibi Deus populum delegerat cui etiam erudiendo omnis hæc scriptura Mosis destinabatur. Hebræis porrò assignaturus erat Deus in habitationem ac possessionem terram Chananæorum iure ademptam illis propter intoleranda eorum scelera, vt traditur & hoc lib. cap. 15. & Leuitici cap. 18. Quamobrem hic describitur initium peccati Chananæorum, quod fuit irrisio & cõtumelia aduersus patrem Noë, filij eius Cham, vnde originem traxerunt Chananæi, propter quam contumeliam, posteritas Cham per filium eius Chanaã propagata, Dei maledictione percussa & pœna seruitutis punita est.

Admirabilem fuisse propagationem humani generis ex tribus illis filiis Noë. *Chrys. homil. 29. in Genes.*

111 CHRYSOSTOMVS perpendens verba illa Mosis de tribus illis filiis Noë: *Ab his disseminatum est omne genus hominum super vniuersam terram.* vehementer admiratur & magnificat Dei prouidentiam atque omnipotentiam, per quam factum est vt ex solis tribus hominibus propagatio generis humani & innumerabilium hominũ multiplicatio vsque ad hunc diem continuata fuerit, & vsque in finem mundi perpetuanda sit. Etenim considerare oportet tres tantum eo tempore fuisse homines, terramque penitus desolatam, efferatãque, bestiis passim nullo metu vagãtibus, vacuamque iis rebus omnibus quæ ad vitæ humanæ cultum & præsidium faciunt iis, quoque remediis quæ præcauendis corporum morbis aut sanandis auxiliari possunt. Denique multa quotidie in tali orbis statu interuenire poterãt, quæ vitam eorum hominum ante generationẽ prolis extinguerent, vel generatam prolem abolerent. At nihil horum impedire potuit id quod Deus promiserat & constituerat: vsque adeo fuit efficax benedictio quam Deus hominibus illis impertiuit, potensque verbum illud quod dixit eis: *Crescite & multiplicamini, & replete terram:* cuius verbi efficacitas in occasum vsque mundi mansura est.

Ingens miraculũ tãtæ propagationis per totũ orbem Fidei Christi.

112 SIMILE *quiddam*, ait Chrysostomus, *animaduertere & admirari licet in fide Christiana. Cum enim eam nascentem reges, tyranni, populi, sapientes opprimere quoquo modo conati sint, tantæ pietatis tamen flamma erupit, vt totum orbem habitatum & inhabitatum peruaserit. Etiamsi ad Indos abeas, ad Scythas, ad Oceanum vsque, denique ad fines orbis terræ, vbique reperies Christi Fide illustrari hominum animos. Hoc admirabile est ac stuporis plenum, quod efferæ barbarorum corda demulsit, didicerintque philosophari, & abiecta pristina consuetudine ad pietatem traducti sunt. Et sicut per tres Noë filios genus hominũ multiplicauit Deus, ita per vndecim piscatores illiteratos atque idiotas qui neque os aperire audebant, omnem sibi orbem conciliauit ac subiugauit. Et illi quidem idiotæ philosophorum obturauerunt ora, & percurrerunt orbem, quasi alati seminantes veritatis sermonem, & spinas veterũ affectionum*

reuellen

reuellentes, Christique leges vbique serentes. Et neque quod pauci essent, neque quod priuati & illiterati neque quod austera & insolita docerent, neque quod veteri consuetudine sentiendi & agendi homines præuenti essent, impedimento illis esse potuit: Sed præuia Dei gratia remouente obstacula, magna facilitate operati sunt omnia, per ipsa obstacula maiorem accipientes alacritatem.

Cœpitque Noë vir agricola exercere terram & plantauit vineam. VERS. 20.

113 HEBRAICE ad verbum est: *Et cœpit Noë vir terræ, & plãtauit vineam.* Vbi duplex Hebraismus est; alter, vir terræ, pro, culturæ terrę deditus, & vt Latinus interpres vertit, agricola: alter, cœpit, & plantauit, pro, cœpit plantare. Sed quomodo verum est, Noë primum omnium cœpisse exercere terram & agricolam agere? nonne statim ab exordio mundi Adã agricola fuit, & post eum Cain? Sed intelligere oportet Noë fuisse primum omnium post diluuium. Vel fortasse Noë auctor fuit agriculturæ, inuenta ratione exercendi terram per animalia, id est, vomere arandi: nam antea suis manibus terrã fodiebant & colebant homines. Sequitur: *Et plantauit vineam.* Non est dubitandum quin ante diluuium fuerint vites, & in exortu mundi inter alias stirpium species à Deo procreatæ sint. Sed tunc non erant in vsu hominibus, nisi fortasse ad esum vuarum; ad potum autem vini minime. Vini autem ex vuis exprimendi, & ad potum accommodandi princeps inuentor fuit Noë, primusque vites sparsim satas in vnum locum & in formam vineæ composuit; & idcirco primus vineæ sator verè dicitur.

114 SED vnde vites habere potuit omnibus terræ satis per diluuium corruptis? Respondet Ambrosius, post diluuium corruptarum radices vitium verno tempore repullulasse modico humore & calore fœcundata terra, & his vitibus vsum esse Noë ad conficiendam vineam. Tostatus ait, sponte quidem terra exortas esse vites, sed siluestres, labruscarum potius quàm vuarum feraces; verùm ex illis Noë abscissos palmites optimæ terræ inseruisse, conuenientique cultura, agresti vi mitigata, ad optimarum vuarum procreationem perduxisse. *Ambros. de Noe & Arca cap. 23. Tostatus.*

Cur Noë post diluuiũ cupidus fuit bibẽdi vini, quo per sexcẽtos annos ante caruerat.

115 SED cur tam cupidus fuit Noë bibendi vini, cuius potu sexcentis ante annis caruerat? Respondet Chrysostomus, benè notum fuisse ipsi Noë, quantam vim haberet vinum leniendi mœrorem & tristitiam animi, sanandi morbos, roborãdi vires, animoque languenti vigorem & alacritatem addendi. Et quia post diluuium multa erant quæ tristitiam adferrent homini, & ipsa hominis natura imbecillior magisque obnoxia morbis erat facta, meritò quamprimum vinum habere studuit tanquam humanæ vitæ solatium, remedium & firma-

Chryſ. hic 29. Genes. Plin. lib. 14. Ambroſ. loco citato.

mentum. Veriſſimum enim eſt quod dixit Plinius: *Quemadmodum modico vini vſu nihil humano corpori vtilius eſt, ita nihil eſſe corpori pariter atque animo pernicioſius, ſi vini modus abſit.*

126 MIRATVR Ambroſius, cur Noë non prius quæſiuit tritici fructum quàm vinum; ſiquidem tritici vſus neceſſarius homini eſt, vini autem minimè, ſed potius ſuperfluus & voluptarius. Reſpondet ipſe, Noë cùm eſſet vir iuſtus, inuentionem rerum neceſſariarum Deo attribui voluiſſe; eorum verò quæ non ſunt neceſſaria, ſed magis ad commoditatem aliquam voluptatemve conferunt inuentum homini attribui, non inconueniens putaſſe. Sed illud videtur probabilius reſponſum, tritici vſum etiam ante diluuium fuiſſe notiſſimum hominibus, non item vini. Nec credibile non eſt, ante omnia tritico aliiſque rebus neceſſariis ſtudium & curam impendiſſe Noë: verùm præcipuè vitium & vini mentionem eſſe factam, quòd vini potum conſecuta fuerit Noë ebrietas, ebrietatem nuditas eius, nuditatem deriſio Cham, irriſionem maledictio illius in filio Chanaan & tota eius poſteritate, cuius poſteritatis, id eſt, gentis Chananæorum, maledictionem potiſſimum voluit Moſes hoc loco præſignificare.

Beroſus Annianus.

127 SIMILIA huic hiſtoriæ Moſis tradit etiam Beroſus: cuius ſcripta licet, ficta & nulla fide digna putem, attamen, vt dixi in exordio libri octaui horum Commentariorum, propter multos noſtræ ætatis viros doctos, qui ſcriptis illis vehementer oblectantur, nec illis non credere in animum poſſunt inducere, vbicunque ille ſimilia Moſi ſcripſit vel contraria, libuit ea ſuis locis commemorare ac refellere. Quod igitur ad hanc hiſtoriam pertinet, ſic ille ſcribit libro tertio: *Noë priuſquam diſcederet ex Armenia, vbi primo poſt diluuium conſederat, docuit illos ſimplicem agriculturam, primuſque omnium inuenit vites atque plantauit, & vinum conficere docuit. Quam ob cauſam ferunt ab Antiquis appellatum Ianum, id eſt, Viniferum, quod vocabulum originem duxit ex voce Hebræa Iaiim quæ ſignificat vinum.* Sic ille. Nec illud prætereũdum eſt, verba illa, *Cœpit exercere terram.* habere emphaſim: ſignificari enim poſt diluuium operoſius & laborioſius fuiſſe terram colere quàm antea; idque propter malignitatem terræ quæ diluuio valdè corrupta fuerat; nec non & propter minus benignum ſtellarum aſpectum & defluxum; denique propter maiorem hominis infirmitatem, pluriumque rerum indigentiam.

VERS. 21.

Bibenſque vinum inebriatus eſt, & nudatus iacuit in tabernaculo ſuo.

Cur Moſes narrauit ebrietatem Noe, & pudẽda in eius nuditatem.

128 CVM hoc factũ Noe vel inſigne intẽperantiæ eius peccatum, vel errorẽ imprudentiæ, vel certè probrũ quoddam & dedecus famæ eius continere videatur, cur id Moſes memoriæ prodere; & literis ſemper manſuris conſignatum, commendare immortalitati voluit? Primùm, vt ex hoc

hoc etiam appareat quanta ſit ſacræ hiſtoriæ ſimplicitas & ſinceritas; nihil diſſimulantis, ſed omnia, mala æquè ac bona integrè atque incorruptè narrantis. Deinde in exemplum & documentum eorum qui hæc lecturi erant, vt ex aliis periculum facerent quod ſibi ex vſu eſſet: nimirum, vt vitia & mala in quæ ſanctiſſimos & ſapientiſſimos viros cernerent eſſe prolapſos, tantò ipſi maiore ſtudio & diligentia cauerent & fugerent, quanto ſe illis virtute ac prudentia inferiores agnoſcerent. Adhæc vt doceret quantum in potatione vini vel per intemperantiam vel per imprudentiam periculum & damnum ſit ebrietatis. Namque illud veriſſimè dictum eſt à Salomone: *Luxuriоſa res vinum, & tumultuoſa ebrietas,* innumerabilium nẽpe malorum parens ſimul & altrix. Sed illud in primis Moſi propoſitum fuit, indicare primam originem damnationis gentis Chananæorum, contumeliam ſcilicet patris eorum Cham, qua is parentem ſuum Noë propter ebrietatem, nudatis pudendis iacentem, affecit. *Prou. 20.*

Quinq; cauſæ cur Noë lapſus fuerit in ebrietatẽ.

129 AT enim, quomodo Noë, vir nempe temperantiſſimus & ſanctiſſimus, in tam turpem & probroſam temulentiam lapſus eſt? Equidem poſſum quinque cauſas eius lapſus afferre. Primùm enim vini potentiam ignorabat, nunquam antea potum vini expertus; nec eam ex iis qui bibiſſent cognitam habebat: ergo per imprudentiam, vino deceptus & captus eſt. Deinde per ſexcentos annos aſſueuerat aquam bibere nunquam deguſtato vino; primus igitur vini potus eum vt inſuetum, animo & mente cõturbauit. Ratione enim & experimentis conſtat facilius inebriari minime ſuetos vino. Adhæc, largiùs bibit ignarus debitæ menſuræ, ratus parem in potu aquæ atque vini eſſe vim. Quarta cauſa ebrietatis fuit ingraueſcens iam ætas & annoſa, ſexcentos videlicet ſupergreſſa annos. Athenæus libro decimo teſtem laudat Ariſtotelem, qui in libro de ebrietate ſcribit, vinum modicè decoctum, potu minus inebriare, quòd eius vis coctura fiat imbecillior. Idem præterea tradit ſeniores inebriari citiſſimè ob paucitatem ac debilitatem ſui caloris ab eo qui accedit ex vino, facile deuicti. Quam ego cauſam puto cur non ſimiliter atque Noë, filij eius inebriati ſint: nam eos quoque bibiſſe vinum non eſt dubitandum; ſed ætatis robore ac vigore præualentes aduerſus vinum, vim eius frangere ac ſuperare potuerunt. *Athenæus.* Senectus magis obnoxia ebrietati *Ariſtoteles.*

130 RESTAT quinta cauſa ebrietatis Noë; hæc eſt, ignoratio modi quo bibendum eſt vinum: non enim bibendum eſt merum, ſed multa aqua permiſtum ac dilutum: quod veteres per ænigma ſignificarunt, fabulati altrices & educatrices Bacchi fuiſſe Nymphas. Narrat item Athenæus, morem fuiſſe apud veteres iuxta Bacchum aram Nymphis extruere; quo ſignificabatur, bibituros vinum, admiſcendæ aquæ memores eſſe debere. Idem ſcribit laudatam fuiſſe apud antiquos eam vini & aquæ mixtionem ac temperationem, in qua tanto plus aquæ eſſet quàm vini, quantũ quinque excedunt duo: atque inde natum fuiſſe prouerbium (*Bibe quinque & duo*) niſi fortaſſe *Athenæus.*

eo significabatur, pro duobus cyathis vini exhauriendos esse quinque cyathos aquæ. Nominat præterea Palamedem augurem & vatem in primis celebrem, qui vaticinatus est feliciter nauigaturos ex Græcis illos qui tres aquæ cyathos cum vno vini bibissent.

131 Ex his igitur palam est, quomodo Noë per imprudentiam inciderit in ebrietatem. Sed audi quæ ad confirmationem eorum quæ diximus, breuiter scribit Theodoretus quæstione 65. in Genesim: *Ab inexperientia*, inquit, *profecta est ebrietas Noë, non ab intemperantia. Nam ille primus hominum compressis vuis ignorans non solum quantum esset bibendum, sed etiam quomodo, nempe aqua temperatum, incidit in ebrietatem.* Quod verò nudatus, est nihil noui pertulit. Etenim etiam nunc quidam dormientes nudantur, somno sensum eripiente: cùm verò etiam somno accedit ebrietas, multò magis cognoscendi facultas deperditur.

Theodoretus.

Ebrietatem Noë caruisse peccato.

132 CETERVM ex supradictis tria licet colligere. Primum quidem, ebrietatem Noë excusandam esse ab omni peccato. Tunc enim peccatum est ebrietas, cùm est voluntaria: voluntariam dico non per se sed in causa ipsius. Nam cùm tam turpis & pernicioſa sit ebrietas, cui obsecro voluntaria & optabilis esse potest? Sed immoderatus vini potus qui causa ebrietatis est, per se optatus & electus est. Præoptant enim qui vino indulgent, breui illa bibendi dulcedine & voluptate frui, quàm ebrietatis malo vacare: itaque scientes ac volentes id faciunt, vnde secuturum esse ebrietatis vitium & mala non ignorant. Ebrietatem porrò Noë fuisse prorsus inuoluntariam, vt quæ profecta sit ex ignorantia planè excusabili, ex superiori disputatione nostra manifestum est. Chrysostomus homil. 29. eò probat ebrietatem Noë non ex intemperantia sed ex ignorantia accidisse, quòd nunquam posteà in eam relapsus est: neque enim id tacuisset & scriptura, sicut hanc vnam eius temulentiam non siluit.

Chrysostom.

133 HINC quoque illud patet, ante diluuium, vini potum non fuisse in vsu apud homines: nam si fuisset, multi tunc immoderato eius potu in temulentiam incidissent. Sunt enim omni tempore plerique mortalium cibi, potus, aliarumque voluptatum incontinentes. Noë igitur vel per se, vel aliorum exemplo potentiam vini & effectus eius cognitos habuisset; simul & cognouisset quomodo, quaque mensura bibendum esset, ne temulentiã afferret. Cùm igitur vir esset temperantissimus, nunquam ex bibendo vino lapsus esset in ebrietatem. Quod autem diximus, ante diluuium non esse homines vsos potu vini, vt manifestum certumque vsurpat Hieronymus, tum alibi, tum libro primo aduersus Iouinianum, ita scribẽs: *Christus* inquit, *Ego sum Alpha & Omega, & ante diluuium quidem nec fuit vsus carnium nec repudium vxorum, nec circuncisio, nec potus vini. Postquam autem Christus venit in fine temporum, & O reuoluit ad A & extremitatem retraxit ad principium, nec repudium nobis dare permittitur, nec circuncidimur, nec comedimus carnes, nec bibimus vinũ, dicẽte Apostolo: Bonum est vinũ non bibere, & carnes non comedere. Vinum igitur cũ carnibus post diluuium dedicatum est.* Sic ille.

Ante diluuiũ, vini potũ non fuisse in vsu.

B. Hieronym. Apoc. 1.

Rom. 14.

ILLVD

De malo & dãno ebrietatis.

134 ILLVD denique obseruandum hoc loco est, ebrietatẽ semper esse malam, & magnum quidem esse malum, etiã cùm sine culpa contingit: nam si aliquãdo caret crimine, nunquam tamen vacat damno vel corporis vel rei familiaris vel famæ suæ vel alienæ: & vt alia desint, illud nunquam abest, confusio animi, perturbatio mentis, & quasi breuis quædam insania. Verè dixit Chrysostomus, ebrietatem voluntarium esse dæmonem, quin etiam detestabiliorem & odiosiorem dæmone. Sæpè enim dæmoniacum hominem cùm videmus, miseratione afficimur & condolemus: contra verò, inuisos & exosos habemus ebrios, indignamur illis, nec vlla misericordia, sed maximo potius dignos supplicio iudicamus. Cur hoc? quia qui à dæmone agitatur inuoluntariè facit quicquid facit, etiam si recalcitret, si rumpat vestem, si obscena loquatur, si percutiat ac feriat, nihilominus venia dignus est. At qui ebrius est, de his quæ facit, non videtur dignus venia, sed vituperatur & accusatur non ab inimicis & alienis tantùm, sed à vicinis, familiaribus & amicis, quia sponte ac sua voluntate in id se vitium demersit ipse, & ebrietatis tyrannidi se ipsum dedidit. Nec minus Ethnicis hominibus quàm Christianis damnata semper & execrata fuit ebrietas.

Ebrietas secundũ Chrysostomum, dæmon voluntarium.

Athenæus. Plin. lib. 14. c. 22. de malo ebrietatis egregia sentẽtia.

135 MVLTA & præclara reperiet lector apud Athenæum libro decimo, huius rei & exẽpla & documenta. Ego vnius Plinij paucula quædam verba, sed planè aurea hic apponam. Loquitur ille de temulentis: *Alij*, inquit, *mortifera loquuntur, redituraſque per iugulũ voces non continent, quàm multis ita interemptis. Vulgóque veritas iam attributa vino est. Interea vt optime cedat, Solem orientẽ non vident, ac minus diu viuunt. Hinc pallor, & genæ pendulæ, oculorum vlcera, tremulæ manus labantesque pedes & (quæ sit pœna præsens) furiales somni, & inquies nocturna. Præmiumque summum ebrietatis, libido portentosa, ac iucundum nefas. Postera die ex ore halitus fœtidi, ac ferè rerum omnium obliuio, morsque memoriæ. Rapere se ita vitam prædicant, cùm priorem diem quotidie perdant, illi verò & venientem.* Sic Plinius.

Exaggeratur indignitas casus Noë.

136 SED me casus Noë ingenti admiratione simul & commiseratione afficit. *Bibénsque vinum* (scribit de eo Moses) *inebriatus est.* Ac ne putaret quispiam vocabulo ebrietatis significari hoc loco, vt sæpè alias in sacris litteris, largam & copiosam vini potationem quæ hilaritatem afferat, non auferat mentem, nec rationis ac sensuum integritatem lædat: protinus adiecit: *Et nudatus est in tabernaculo suo*: haud dubiè indicans, tali Noë fuisse oppressum ebrietate, vt mentis compos non esset, & idcirco suæ ipsum nuditatis ac turpitudinis minimè puderet. O turpe, O miserãdum simul & auersandum spectaculum. Ergo, Noë sexcentorum annorum æuo summè reuerendus ac venerabilis, alterque humani generis parens, nec sobrietatis tãtum ac temperantiæ, verùm consummatissimæ virtutis & sanctimoniæ præconio laudatus à Mose, prostratus humi iacet fœdissima corporis nuditate, similisque amenti, nec ab alienis, sed à proprio filio irrisus

arque illusus contumelioseque tractatus. Verum perpendamus quæ deinceps sequuntur.

VERS. 22. *Quod cùm vidisset Cham pater Chanaan, verenda scilicet patris sui esse nudata, nuntiauit duobus fratribus suis foras.*

Diuisio hominũ in bonos & malos quàm sit antiqua, & vnde originem ducat.

QVEMADMODVM statim post ortum Mundi, in duobus illis fratribus Cain & Abel genus humanum diuisum est in duas quasi societates & communitates hominum, alteram bonorum, imitantium Abel: alteram improborum, quorum princeps & magister fuit Cain: vnde originem traxerunt duæ ciuitates, altera Dei, altera Diaboli, multum à B. Augustino celebratæ: Ita quoque statim post Diluuium eadem hominum diuisio ac separatio renouata est in duobus filiis Noë Cham & Sem. Quæ quidem hominum varietas licet ex propriis eorũ studiis, moribus, factis meritisque oriatur; occultissimo tamen & æquissimo Dei iudicio etiã ordinatur, & ad maiorẽ ipsius gloriam dirigitur. Nimirum vt præclarè disputat Paulus: In magna domo non solum sunt vasa aurea & argentea, sed etiam lignea ac fictilia, & quædam quidem in honorem, quædam autem in contumeliam: & in his illustris sit declaratio partim iustitiæ, partim misericordiæ diuinæ: aduersus enim vasa contumeliæ aptata in interitum ostendit Deus iustitiam & potentiam suam: aduersus autẽ vasa honoris præparata in gloriã, demonstrat diuitias bonitatis & misericordiæ suæ. cuius rei specimen quoddam hoc loco datur in duobus filiis Noë. 137

2. ad Tim. 2. & ad Rom. 9.

Cur hic appelletur Cham pater Chanaan, tres causæ.

VERVM illud quæstionem habet non tacitã à Patribus, cur Moses narraturus impudentiã (sed verius dixerim impietatem) Cham aduersus patrem suum Noë, non satis habuit nominasse eum proprio ipsius nomine Cham, sed adiunxit nomen filij eius Chanaan, dicens, *Cham pater Chanaã:* quid enim attinebat cõmemorari filium ipsius Cham, & hunc præcipuè filium, qui aliorum erat minimus natu? Soluitur quæstio allatis tribus causis cur id factum sit. Primam causam tradunt Ambrosius & Theodoretus: aiunt significasse Mosen, maximam fuisse inter patrem & filium improbitatis & impietatis similitudinẽ: neque Cham tam natura quàm vitiis & sceleribus similimum sui genuisse filium Chanaan: neque hunc Chanaan tam paternæ naturæ quàm impietatis & prauitatis expressam imaginem retulisse. Ergo quia Cham dissimilis fuit patris sui suorúmque fratrum, non illius filius, nec frater horum nominatur: quoniam verò expressissimã suæ malitiæ imaginem effinxit generando filium Chanaan, idcirco nominatur propriè pater Chanaan. Altera fuit causa: quod maledictio & pœna propter scelus Cham, infligenda ei erat in filio eius Chanaan, indéque ad posteritatẽ eius, gentem dico Chanæo- 138

Ambros. lib. de Noë & Arca. cap 30. Theodoretus quæst. 17 in Genesim.

nanæorum, deriuanda. Vt hoc igitur indicaret Moses, & ad id considerandum; eorum qui hæc legerent, animos aduerteret, consultò nominando Cham appellauit eum patrem Chanaan.

139 TERTIA causa traditur ab Hebræis, eãque breuiter ad hũc modum cõmemorat Theodoretus, *Quidã*, inquit, *Hebræus aiebat, primum omnium Chanaan verenda aui sui vidisse, suoque narrasse patri non sine Noë irrisione atque illusione. Debuerat autem Cham, similiter vt fratres eius fecerunt, non modo ad spectandum patrem non accedere, sed etiam grauiter filium obiurgare. At enim & ipse quoque videre voluit, & quod viderat, etiam fratribus renuntiare. Et huic interpretationi fidem facit quod proximè subiecit Moses: Suscitatus à somno suo Noë, cognouit quæcunque fecerat ei filius suus iunior. Quis erat iste filius iunior? non Cham, quippe qui generationis ordine inter Sem & Iaphet medius erat. Verum quoniam aui non tantum nepotes, sed omnes etiam qui longa serie ex his nascũtur, filios appellare solent, id circo scriptura significat, Chanaan nepotem Noë minimum, cognitum esse à Noë sceleris eius auctorem fuisse. Cuius rei magnum & illud est argumẽtum, quod Noë maledictionem suam, & quasi admissi sceleris supplicium in Chanaan potissimum contulit.* Sic Hebræi referente Theodoreto. *Theodoretus.*

140 SEQVITVR: *Verenda scilicet patris sui esse nudata.* Sic appellantur partes humani corporis naturaliter destinatæ ac seruientes generationi prolis, quod præ ceteris omnibus membris magno hominem ratione vtẽtem pudore afficiant: sed cur maximè propter illas partes erubescimus? Videlicet propter obscenos earum motus quibus animus ad res turpes & flagitiosas incitatur: & propter inobedientiã earundem erga rationem, minus enim quàm ceteræ partes obsequuntur rationi, nec eius imperio quasi freno coerceri & regi facilè possunt. Hac autem partium inobedientia præcipuè punita est inobedientia primorum hominum erga Deum: nam qui Deo parere noluerunt, iusto Dei iudicio factũ est vt ipsi inferiores suas partes seruitio rationis addictas non tantum inobsequẽtes sed etiam rebelles ac vehementer repugnantes sentirent. Nudi erant primi nostri parentes, non tamen, priusquam peccarent, erubescebant; quod partes illæ corporis omnino essent subiectæ rationi, nec vllo turpi & pudendo motu concitarentur: at vbi peccarunt aduersus Dei legem, protinus earum partium inobedientiam experti sunt; cúmque turpes earum motus verecundarentur, nec tamen possent comprimere, cùm id maximè vellent, ficulneis subligaculis nuditatem & turpitudinem suam quàm primum operire studuerunt.

Cur potissimum illæ partes corporis nominentur pudenda, & vnde is pudor natus sit.

Genes. 3.

141 AVDIAT lector quid in hanc sententiam scribat Augustinus: *Merito*, inquit, *huius libidinis nos maximè pudet, meritò & ipsa mẽbra, quæ suo quodam illa iure non ad arbitrium nostrum mouet, pudenda dicũtur, qualia ante peccatum hominis non fuerunt. Nam vt scriptum est, Nudi erant, & non erubescebant: non quod eis sua nuditas esset incognita, sed quia turpis non erat illis nuditas: nondum enim libido membra illa præter arbitrium commouerat: nondum, ad hominis inobedientiam redarguendam sua inobedientia caro*

Augustin. lib. 14. de Ciuit. Dei cap. 17. & 20.

Genes. 3.

caro quodammodo testimonium perhibebat:nudi erant corpore,sed induti gratia Dei,quæ præstabatur eis vt membra eorum voluntati repugnare nescirent. Pudet igitur huius libidinis humanam naturam,& merito pudet:in eius quippe inobedientia,quæ genitalia membra solis suis motibus subdidit, & potestati voluntatis eripuit, satis ostenditur quid sit illius primi hominis inobedientiæ retributum:quod in ea parte corporis maximè opportuit apparere, qua generatur ipsa natura, quæ illo primo & magno in deterius est mutata peccato. A cuius nexu nullus eruitur, nisi id quod in communem perniciem omniũ perpetratum est, & Dei iustitia vindicatum, Dei gratia in singulis expietur. Sic Augustinus.Est autem earum partium pudor adeo naturalis homini, vt earum aspectũ & auersentur omnes, & si casu illæ patuerint aliorum oculis,erubescãt.*Ex hoc*, inquit,Augustinus, *gentes vsque adeo tenent insitum pudenda velare,vt etiam barbari illas corporis partes, nec in balneis nudas habebant,sed cum earum tegumentis lauentur.* Per opacas quoque Indiæ solitudines cùm quidam nudi philosophẽtur,vnde Gymnosophistæ nominantur; adhibent tamen genitalibus tegumenta, quibus per cetera membrorum carent.

Cur nos istarum partiũ pudeat potius quàm aliarum.

SED cur istarum partium pudet non potius quàm aliarum,etiam 144
cùm illæ irrationali & vitioso motu concitantur?Exempli causa,cùm ira excandescimus,igneo rubore inflammatur vultus,eminent oculi, distorquetur os,præpeditur lingua,sermo confusus est, immoderatus gressus,nec tamen propter hæc quæ tam vitiosè fiunt, ita erubescimus, vt propter aspectum vel motum, etiam minimè vitiosum partium genitalium. B. Augustinus causam huius rei tradit, quod in ira vel aliis perturbationibus motus membrorum tametsi vitiosi, ferè tamen pendent ex imperio voluntatis:at verò istarum partium motus tametsi vitio careant, voluntatis tamẽ imperio nec reguntur nec mouentur. *Quod autem iræ opera*,inquit Augustinus,*aliarúmque affectionum in quibusque dictis & factis non sic abscondit verecundia, vt opera libidinis quæ fiunt genitalibus membris,quid causæ est,nisi quia in ceteris membra corporis non ipsa affectiones tam mouent,quàm eis consentiens voluntas quæ in vsu eorum omnino dominatur? Nam qui verbum dicit iratus vel etiam aliquem percutit,non posset hoc facere, nisi lingua & manus iubente voluntate mouerentur:quæ membra,etiam cum ira nulla est, eadem voluntate mouentur. At verò genitalia libido iuri suo mancipauit,vt moueri non valeant,si ipsa defuerit,& nisi ipsa vel vltro,vel excitata surrexerit.Hoc est quod pudet, hoc intuentium oculos erubescendo deuitat:magisque fert homo spectantium multitudinem: quando iniustè irascitur homini, quàm vnius aspectum quando iustè miscetur vxori.* Sic Augustinus.

August. cap. 19. eiusdẽ lib.

ATQVE hinc extitit illud intestinum,nec minus metuendũ quàm 145
pudendum,nec nisi morte finiendum carnis & spiritus dissidium & bellum: de quo Paulus, *Caro*,inquit, *concupiscit aduersus spiritum:spiritus autem aduersus carnem. hæc enim sibi inuicem aduersantur, vt non quæcunque vultis, illa faciatis.* Hinc illa eiusdem miseranda querela,& lamentabilis exclamatio:*Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi*

Gal. 5.

legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati quæ est in membris meis. Infelix ego homo,quis me liberabit de corpore mortis huius? Non est silẽdum, pro illo *Verenda patris sui*,in Hebræo esse nuditatem, quæ vox crebtô vsurpatur Leuitici 18. vbi pro ea Latina lectio habet vocem hanc, *turpitudo*. Considera igitur quam honestè ac pudicè lingua Hebræa inhonestas ac pudendas corporis nostri partes appellet. Vidit igitur Cham verenda patris sui neque casu vidit, imprudenter in eum incurrens aspectum,sed substitit ad videndum,sciens & volẽs aspexit, otiosè & attentè spectauit,impudenter irrisit. O hominem nequam in quem vetus illud verbum rectè dicatur.

Mala mens malus animus.

144 BEROSVS Annianus hanc historiam narrans,multa de suo addidit: *Cham*, inquit, *Noë filius fuit magicæ & veneficæ arti studens, vnde Zoroaster nomen consecutus est. Is patrem Noë oderat, quod non solum ab eo minus ceteris fratribus diligeretur,verum etiam despiceretur.sed præcipua odij causa erat dissimilitudo studiorum & morum. Itaque nactus opportunitatem, cùm Noë temulentus iaceret, eius virilia manibus comprehendens, taciteque submurmurans,carmine magico illusit patri,eumque sterilem,non secus ac si esset castratus,efficit. Quocirca post id temporis Noë nullam feminam potuit fœcundare.* Hæc ille.

Berosus. Annianus.

145 APVD Cassianum Serenus Abbas in Collatione 8.cap.21.tradit Magicarum superstitionum & præstigiarum primos auctores & magistros fuisse malos Angelos quondam cum mulieribus mixtos: earum verò artium studiosissimum & peritissimum fuisse Cham filium Noë,qui eas artes,ne diluuio perirent,diuersorum metallorum laminis & durissimis lapidibus insculptas conseruauit; & post diluuium eas docuit posteros suos & per orbem disseminauit. Horum similia scribit auctor Historiæ Scholasticæ:*Ninus*,inquit,*vicit Chã qui adhuc viuebat & regnabat apud Bactrianos, vel vt placet aliis, in Thracia, & appellabatur Zoroaster, inuentor Magicæ artis; qui & hanc & septem liberales artes in quatuordecim columnis scripsit,septem aneis,& septem latericiis cõtra duplex orbis excidium quod futurum audierat, alterum per aquam, alterum verò per ignem. Ninus autem libros eius combussit.* Sic ibi. Quæ si vera sunt, nemini mirum videri debet, Cham tam ingratum, impudentem & impium fuisse aduersus patrem suum Noë; cuius videlicet animus non tantum humanis flagitiis contaminatus, sed etiam diabolicis magicarum artium fallacijs & erroribus corruptissimus erat.

Cassianus. Genes. 6. Cham Magus,& idem qui Zoroaster. Hist. Scholastica in Genes.cap.39.

146 ET *nunciauit duobus fratribus suis foras.* Mosis hoc loco scelus Cham describentis singula verba magnam habent emphasim, vel potius singula graues quædam circunstantiæ sunt, quibus id peccatum vehementer exaggeratur.Primô non alienus quispiam, sed proprius filius aduersus patrem peccauit,deinde aduersus patrem sanctissimum virum Deoque carissimum, summáque reuerentia & veneratione dignum,& cuius virtutum domesticis eruditus exemplis bonum amare,& malum quodlibet,nedum tantum scelus, odisse & auersari

debuerat. His acceſſit ſummum ingrati animi crimen, quod non ſemel tantum ab illo per generationem ſpiritum vitæ & vſuram lucis acceperat, ſed propter eum maximè à diluuij exitio ſeruatus fuerat. Illud quoque auget flagitiũ, quod à Moſe appellatur pater Chanaan; cùm enim iam pater eſſet, merito timere debuit, ne qualem ſe gereret ipſe erga patrem ſuum, talem quoque filium ſuum erga ſe experiretur; nec illum à peccando retardauit primũ illud naturæ legis præceptum: Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris. Adiice quod nuditatem & turpitudinem patris ſciens & libens aſpexit cum contemptu, irriſit, diuulgauit, & fratres ſuos ad eius irriſionem prouocauit. Videſne quanta in vno facto ſint crimina?

Cur improbi lapſu bonorum valde lætentur. *Amb. de Noe & Arca cap.* 30.

147 SED cur tantopere Cham tam fœdo & turpi paternæ nuditatis ſpectaculo lætatus eſt? Nimirum improbus erat, ideoque rebus improbis gaudebat, & aliorum erratis tanquam criminum ſuorum ſolatiis delectabatur. Omnis improbus, inquit Ambroſius, quia ipſe deuius diſciplinæ eſt aliorum lapſus non ſolum pro ſui erroris ſolatio accipit, quod conſortes inuenerit culpæ; verùm etiam improbo lætatur affectu, tanquam ſua ipſe delicta correxerit. Mala mens ergo lætatur, præter propoſitum quippiam alicui accidiſſe ſapienti: cum vtique corporis lapſus in vitio eſſe non debeat etiamſi lapſus putetur, niſi animus quoque inclinetur ad culpam. Etenim venialia iudicanda ſunt huiuſmodi errata, non odio proſequenda, non habenda ludibrio. Sed mens, vt dixi, improba, cùm putat erraſſe ſapientem, inſultandum arbitratur ei, cuius ſibi putat mores eſſe contrarios; eoque lætandum ſibi, quod iuſto viro, nec eruditio ipſius profuerit, nec iuſtitia ſuffragata ſit, nec ea quæ ſecundum corpus ſunt, habuerint proſperos curſus.

Baſilius.

148 HVC etiam ſpectat quod in Oratione de Inuidia ſcriptum reliquit Baſilius: *Quemadmodum*, inquit, *vultures ad malè olentia feruntur, amœna verò prata & ſuaueolentia loca præteruolant; & muſcæ quod ſanum & integrum eſt prætereunt, ad morbida, & vlceroſa ſe conferunt: ſic inuidi ea quæ in vita clara ſunt & gloriosè geſta non reſpiciunt, at ea quæ vilia ſunt, attendunt: ſi quid erratum ſit (qualia humana multa contingunt) id publicant, & inde homines cognoſci volunt. ſicut etiam imperiti pictores à nare diſtorta, vel à cicatrice, vel alio quopiam vitio, quod vel natura vel morbo interdum accidit, formas eorum qui picti ſunt ſignificant, & inde eos cognoſci volunt.*

***

At ve-

At verò Sem, & Iaphet pallium impoſuerunt humeris VERS 23.
ſuis, & incedentes retrorſum, operuerunt verenda
patris ſui: facieſque eorum auerſæ erant &
patris virilia non viderunt,

149 HAEC *verbis*, vt inquit Ambroſius, *euidens pietatis expreſſus eſt affectus, quod nudatum amictu patrem boni filij videre cauerũt ne paterna reuerẽtia vel ipſo minueretur aſpectu: ſiquidẽ etiam ipſo tacito vultu pietas frequenter offenditur. Vnde etiam Romæ vetus fuiſſe vſus dicitur, ne filij cum parentibus & maximè puberes intrarent lauacrum.* Hæc Ambroſius. Quod autẽ ille de veterum Romanorum verecundia indicat, diſertis verbis docet Cicero Officiorum libro primo: *Scenicorum*, inquit, *mos tantam habet à vetere diſciplina verecundiam, vt in ſcena ſine ſubligaculo prodeat nemo; ne ſi fortè corporis partes quædã aperiantur, aſpiciantur non decorè. Noſtro quidem more cum parentibus puberes filij, cum ſoceris generi non lauantur.* Hæc Cicero.

Ambroſ. li. de Noe & Arca cap. 31.

Cicero.

150 OMNINO factum illud Sem & Iaphet fuit tum inſigni paternæ reuerentiæ ac pietatis officio, tum illuſtri ſignificatione caſtiſſimi animi & laudatiſſimi pudoris omnibus ſæculis memorandum, nec minori hominum prædicatione atque imitatione, quàm factum Cham vituperatione, & execratione dignum. Etenim nuntiata ipſis à Cham patris ſui nuditate, non ſolùm lenitatem eius non approbarunt, verùm etiam (vt credere par eſt) vehementer obiurgarunt. Deinde non modo nudum patrem viſere noluerunt, ſed ne fœditas nuditatis eius plurium oculis pateret, & inde creſceret patris ignominia, quam ſuam illi ducebant, quàm ocyſſimè ad eum contegendum, retrogrado tamen greſſu, ne fortè nuda patris vel per imprudentiam viderent, feſtinarunt. Itaque præclara illa monita & documenta de honorandis parentibus quæ prodita ſunt in libro Eccleſiaſtici, tot illi ſæculis antè diligentiſſimè cuſtodierunt & abſolutiſſimè præſtiterunt. Sic autem eſt in eo loco: *Qui honorat patrem ſuum, iucundabitur in filiis, & in die orationis ſuæ exaudietur, & vita viuet longiore. Qui timet Deum, honorat parentes, & quaſi dominis ſeruiet his qui ſe genuerunt. In omni opere & ſermone & omni patientia honora patrem tuũ vt ſuperueniat tibi benedictio à Deo, & benedictio illius in nouiſſimo mancat. Benedictio patris firmat domos filiorum: maledictio autem eradicat fundamenta. Ne glorieris in contumelia patris tui. non enim eſt tibi gloria, ſed confuſio. gloria enim hominis ex honore patris ſui: Et dedecus filij, pater ſine honore. Fili ſuſcipe ſenectã patris, & non cõtriſtes eum in vita illius: Et ſi defecerit ſenſu, veniã da, & ne ſpernas eum in virtute tua.* Horũ præceptorũ veritatem atque vtilitatem, exemplum illorum trium Noë filiorum abundè comprobauit.

151 HAVD equidem ſcio, an paris vel etiam maioris reuerentiæ ac pietatis erga parentes, non quidẽ carnales ſed ſpiritales, vt ſunt ſacerdotes & Epiſcopi, fuiſſe iudicandum ſit, quod feciſſe Conſtantinum

Memorabile Conſtantini Magni exemplum

de honoratis Ecclesiæ Christi Prælatis, eorúq; regendis si quę fuerint, erratis. *Theod. lib. 1. Hist. Eccles. cap 11.*

Magnum, in Ecclesiasticis historiis annotatum est. Cùm interesset ille synodo Nicœnæ, ad quam stabiliendæ Fidei causa trecẽti & decem atque octo Episcopi conuenerant; cõplures libelli Episcopaliũ contentionum, querelarum, iurgiorum & accusationum referti ad eum delati sunt; quos ille non tãtùm legere aut aperire non sustinuit, sed publicè iussit exuri, nefas esse atque impium affirmans, quos Deus ceterorum hominũ magistros & iudices & quasi parentes constituit, eorũ vt vitia quisquã mortaliũ publicare, ne dum iudicare vel damnare audeat. Ponã hoc loco verba Theodoreti, quibus ille historiam eius rei breuiter exposuit, dignissima enim sunt quæ cum admiratione tantæ illius Imperatoris obseruantiæ ac pietatis legantur. *Porrò* inquit, *minime silentio illud prætereundum arbitror. Erant quidam calũniandi studio flagrantes, qui quosdam Episcopos accusabant, & criminationis libellos Imperatori adferebant. Ille verò eiusmodi libellis acceptis, primùm cùm eos vinculo constrinxisset, annuloque suo obsignasset, seruari iussit. Deinde cùm concordiam inter eos conciliasset, libellos in medium prolatos spectantibus ipsis igne cremari mandauit, adiecto iureiurando se ne verbum quidem in illis scriptum perlegisse. Nam sacerdotum, inquit, vitia non sunt populo aperienda, ne ille inde causa offendiculi arrepta licenter peccare aggrediatur. Quin etiam illud quoque dixisse commemorant, si suis oculis Episcopum aliena vxori stuprum inferre videret, facinus id nefandum suo paludamento se obtecturum, ne flagitij eius aspectus eos qui ipsum cernerent, vlla ex parte læderet.* Sic Theodoretus. Hanc ipsam historiam plenius expositam reperiet lector apud *Ruffinus.* Ruffinum libro decimo Historiæ Ecclesiasticæ: Vbi etiam ponitur memorabilis Oratio Constãtini, qua pius ille Imperator Antistitum Ecclesiæ Christi auctoritatem & dignitatem super omne fastigium sæcularis potentiæ ac dignitatis extollit. Verùm nobis quod suprà ex Theodoreto memorauimus, magis ad rem præsentẽ facere visum est.

Notabilis Beati Gregorij sententia quemadmodũ subditi erga Prælatorum suorum vitia se gerere debeant. *Greg. lib. 25. Moral.*

152 BEATVS Gregorius exemplum hoc prudentissimæ pietatis Sem & Iaphet erga patrem suum diligenter ponderans, secundum Tropologicam interpretationem, (in qua ille semper excellit) pulchrè accommodat ad eruditionem eorum, qui aliorum imperio reguntur, ne fortè Prælatorum suorum vitia aut stultè imitari studeant, aut impudenter irridere, aut etiam contumelioſè publicare audeãt. Sic autem scribit: *Si magistrorum vita iure reprehenditur, oportet vt eos subditi etiã cũ displicent, venerẽtur. Sed hoc est solerter intuendũ, ne aut quem venerari debẽt imitari velint, aut quẽ imituri despiciũt, venerari contẽnant. Subtilis enim via tenẽda est rectitudinis & humilitatis, vt sic magistrorũ vitia displiceãt, vt subditorũ tamen mens à seruãda magisterij reuerẽtia non recedat. Quod bene in Noë inebriato exprimitur, cuius nudata verenda boni filij auersi veniẽdo texerũt. Auersari quippe dicimus, quod reprobamus. Bonis igitur subditis sic præpositorũ suorum mala displiceant, vt ea tamen ab aliis occultent. Operimentum auersi deferunt: quia improbantes factam, & venerantes magisterium, nolunt videre quod tegunt.* Sic ille.

Euigi

Euigilans autem Noë ex vino, cùm didicisset quæ fecerat ei filius suus iunior. VERS. 24.

153 SEPTVAGINTA Interpretes nullam fecere mentionem aut significationem somni: Sic enim verterunt hunc locum: *Et sobrius factus Noë à vino.* At lectio Latina, Hebraica & Chaldaica manifestam habent mentionem somni quo propter ebrietatem correptus est Noe. Euigilare enim seu expergisci à vino, apertè declarat præcessisse somnum ex ebrietate natum. Et verò solet ebrietas altissimum adferre somnum. Etenim tribus ex rebus somnus homini accidit: ex nimio labore ac lassitudine corporis: ex multo cibo, & ex multo vini potu, vini præsertim valdè potentis, & (vt ita dicam) fumantis. His enim rebus multi & crassi vapores, vel in stomacho ex cibo potuque creati, vel ex ipso corpore quod immodico labore tenuatum & attritum est, resoluti, subeunt caput, ibique sensum communem originem sensuum exteriorum, eorumque actionum terminum, & quasi centrum quoddam opprimunt & quodammodo ligant: quo fit cessatio sensuum exteriorum à suis functionibus, vnde somnus existit. Ergo euigilasse Noë à vino, non est aliud quàm edormiuisse vinum, & temulentia simul ac somno solutum, ad integrum rationis & sensuum vsum rediisse. Quid autem mirum, patre familias tam altè dormiente, inimicum hominem in familia eius zizania seminasse? Tres causæ somni.

154 CVM *didicisset quæ fecerat ei filius suus iunior.* Vnde Noë cognouit quæ circa se somno & ebrietate sopitum facta fuerant? Secundum Glossam Interlinearẽ, nouit ea spiritu prophetico & reuelatione Dei. Sed ad ea cognoscenda non fuit opus diuina reuelatione. Plurium igitur sententia est, facinus Cham notum fuisse Noë relatu Sem & Iaphet. At enim cogitanti mihi eximiam illorum fratrum bonitatem ac lenitatem animi, vix adducor vt credam eos vltro narrauisse patri scelus fratris sui, veritos scilicet ne & patrem magno mœrore ac dolore, & ingenti aliquo malo fratrem afficerent. Illud igitur credibilius fit, Noë expergiscentem cùm vidisset pudenda sua propria veste nudata, & alieno pallio contecta, causam eius rei quæsiuisse ex filiis; atque ita eos ad narrandum quod acciderat, esse compulsos. Sed quis est is quem hoc loco appellat filium minorem, vel vt habent Septuaginta. iuniorem? Non desunt qui putent significari non Cham, sed filium ipsius Chanaan nepotem Noë. Moris enim est ferè apud omnes, vt aui non solum liberos suos, sed etiam qui ex his procreati sunt, appellent filios suos: appellatur autem Chanaan filius minor, quò distinguatur à Sem, Cham & Iaphet qui fuere maiores & propiores filij Noë. *Matth. 13.*

Cur Cham dictus sit filius minor.

155 VERVM communis opinio est filium minorem appellari Cham, Sed cur dicitur minor, cùm nato maior fuerit quàm Iaphet? vbi-

cunque enim nominantur hi tres filij Noë, semper Cham memoratur secundus. Ambrosius interpretatur dici iuniorem non ætate sed sensu & moribus. Chrysostomus autem scribit eum quidē fuisse maiorem quàm Iaphet: sed propter scelus admissum cōtra patrem, fuisse postpositum omnibus fratribus. Idem contigit Esau respectu Iacob, & Ruben respectu Iudæ. Verùm illa mihi videtur simplicior & planior expositio, dici minorem comparatiuè, id est, minorem quàm Sem. Licet Hebræi contra sentiant; arbitrantur enim Sem fuisse minimum omnium, præpositum autem eum cæteris fratribus propter sanctitatis eius præstantiam, & propter dignitatem generis quod ex eo ductum est, Patriarchas dico, Reges & Prophetas, vniuersumque populum Hebræum. Quanquam, cùm simpliciter & præcisè dicatur filius minor, videtur intelligendum, fuisse minorem ceteris fratribus, & idem valere hoc loco minorem atque minimum: præsertim cùm Hebræi careant comparatiuis. Verùm de ordine generationis filiorum Noë & superioribus libris nonnihil dictum est, & proximè sequenti libro disputabitur.

Ambros. de Noe & Arca cap. 31. Chrys. ho. 29. in Genesim. Genes. 27. Infra. 49.

156 BEATVS Augustinus ex significatione vocabuli Cham, quod, vt interpretatur ipse, significat calidum siue feruidum, ostendit Cham fuisse figuram hæreticorum, ita scribens: *Cham porrò qui interpretatur calidus, medius Noë filius, tanquam se ab vtroque discernens, & inter vtrúmque remanens, nec in primitiis Israelitarum, nec in plenitudine Gentium, quid significat nisi hæreticorum genus calidum non spiritu sapientiæ, sed spiritu versipellis astutiæ quo solent Hæreticorum feruere præcordia & pacem perturbare sanctorum? Sed hæc in vsum cedunt proficientium, iuxta illud Apostoli: Oportet hæreses esse, vt probati manifesti fiant in vobis. Multa quippe ad fidem Catholicam pertinentia, dum hæreticorum callida inquietudine agitantur, vt aduersus eos defendi possint, & considerantur diligentius, & intelliguntur clarius & instantius prædicantur, & ab aduersario mota quæstio, discendi existit occasio.* Sic Augustinus.

Aug. lib. 16. de Ciuit. Dei cap. 2.

1. Cor. 11.

Quæ vtilitas ex Hæreticis accidat Ecclesiæ Catholicæ.

157 BEROSVS verò Annianus huius Cham multiplicē atque enormem improbitatem paucis verbis cōmemorat. *At verò, Cham,* inquit, *cùm publicè corrumperet mortale genus, asserens & exemplo suo docens congrediendum esse, vt ante diluuium fiebat, cum matribus, sororibus, filiabus, masculis & brutis: & ob hoc eiectus est à Iano (Noë) pijssimo & castissimo viro, fortitúsque est cognomentum Esen Enua: Significat autem Esen apud Scythas Aramæos, infamem & impudicum: Enua verò incubum & propagatorē. Huius Cham pestifera dogmata secuti sunt Ægyptij, fecerúntque illum sibi inter deos Saturnum adolescentiorem: & ciuitatem illi ædificarunt dictam Chem Min, id est, Cham vrbem: cuius vrbis ciues ad hanc vsque ætatem appellantur Chemenitæ. Verùm posteriores Ægyptij nefandas illas commistiones abiecerunt, retento quod fuerat primi moris, vt inter fratres & sorores coniugia iniri possint.* Sic ille Berosus.

Ber. An. li. 3. De enormi improbitate atque impietate Cham.

Maledictus Chanaan. VERS. 25.

158 TRANSLATIO Septuaginta Romæ nuper emendata sic habet: *Maledictus puer Chanaā*, quam lectionē etiam Chrysostomus & Augustinus secuti sunt. Hanc lectionem si amplectimur, non est dubitandum nobis quin Chanaan iam eo tempore natus fuerit, quo hæc locutus est Noë: non enim, si natus non fuisset, & proprio nomine eum appellasset, & puerilem eius ætatem denotasset Noë. Verùm etsi non legamus vocabulum pueri, quod nec Hebraica nec Chaldaica nec Latina habent, nihilominus tamen probabile est iam tum natū fuisse Chanaan: quomodo enim Noë nondum nato maledixisset? Scio Origenem, Ambrosium & Rupertum cōtra sensisse. Sed mihi quod dixi, similius vero est. Itaque quod hoc loco narrat Moses de ebrietate Noë, & maledictione Chanaan, post diluuium contigit minimùm annis decem: siquidem tum Chanaan iam erat puer, & alios tres fratres natu maiores habebat. Ceterùm vox illa, *maledictus*, vt interpretatur Theodoretus & alij, non continet optationem & imprecationem mali, sed propheticam prædictionē eorum quæ ventura erant posteritati eius. Nec debet subintelligi verbum, *sit*, sed verbum *est*, vel, *erit*, hoc intellectu: Maledictus est, scilicet in sua posteritate, secundum æternam Dei prædestinationem & ordinationem: vel, Maledictus erit, scilicet suo tempore, quo tempore Dei ordinatio ad effectum veniet. Adiuuat hanc expositionem quod proximè subiungitur: *Seruus seruorum erit fratribus suis.*

Chrys. homil. 29. in Genes. Aug. lib 16. de Ciuit. Dei cap. 2. Origenes ho. 20. in li. Num. Ambros. li. de Noe & Arca, cap. 30. Rupert. lib. 4. Commentariorum in Genes. cap. 37. Theodoret.

159 QVOD si quis omnino vellet orationem Noë continere imprecationem mali; nec ea interpretatio non optimam habet sententiam. Noë enim imprecatur malum filio suo non impatientia acceptæ ab eo iniuriæ, nec ardore vindictæ; sed sanctissimo Zelo iustitiæ. Scilicet imprecatur ei malum sceleribus eius meritum ac debitum; nec sine Dei incitatu & afflatu, cuius hanc esse voluntatē & decretū nō ignorabat. Magnā porrò vim habet tam benedictio quàm maledictio patris in bonum & malū filiorū. Quapropter paterna benedictio vehementer optanda maledictio perhorrescenda est. Scriptū enim est: *Benedictio patris firmat domos filiorum: maledictio autem eradicat fundamenta.*

160 VERVM duæ hoc loco non dissimulandæ quæstiones exīstunt: quarum prior hæc est, cur non est maledictus Cham qui peccauerat, sed Chanaan filius eius? Ad hanc variè potest respondēri. Primò, quia primus omnium Chanaan nuditatem & turpitudinem Noë vidit, irrisit, & patri suo nuntiauit; propterea meritò Noë in ipsum maledictionem suam potissimum contulit. Hæc est Hebræorum sententia, quam non sine assensu memorat Theodoretus, Caietanus verò planè approbat. Deinde quò expressius magnitudo sceleris Cham ostēderetur, quod tantum fuerat, vt nō in ipso solùm sed etiam in filio & posteritate eius puniri dignum fuerit. Præterea si maledictus fuisset Cham,

Cur non est maledictus Cham qui peccauerat sed filius eius Chanaan.

Theodoretus. Caietanus.

Cham, visa esset eius maledictio pertinere ad vniuersam eius posteritatem, cùm ea tamen maledictio solum comprehenderit posteritatem eius per filium Chanaan propagandam, nõ autem per alios tres filios Chus, Mesrain & Phut. Ad hæc, cùm Deus benedixisset omnibus filiis Noë quando arca sunt egressi, non ausus esset Noë cuiquam illorum maledicere, nefas ratus, cui Deus benedictionem suam impertitus esset, ei se maledictionem tribuere. Hanc rationem attigerunt Chrysostomus & Theodoretus.

Chrysostom. Theodoretus. Ambros. de Noë & Arca cap. 32.

BEATVS Ambrosius tres rationes adfert, vnã, quò acerbior esset 161
dolor Cham intelligentis propter suum scelus etiam filium quem vnicè diligeret vt minimum natu, sibique ingenio & moribus simillimum, atque adeo etiã posteros eius turpissimæ seruitutis pœna punitum iri: Alteram, quod Chanaan tum propriis flagitiis, fuit enim sceleratissimus, tũ paternæ impietatis ac malitiæ imitatione, tali maledictione dignissimus fuerit; Tertiã quò apertiùs declararetur grauitas peccati Cham, cuius scilicet pœna nõ in ipso tantùm finita fuerit, sed vsque ad posteros extensa. His adiice, vidisse Noë spiritu prophetico, posteros Cham ex filio eius Chanaan generandos, gentem dico Chananæorum fore sceleratissimam atque impiissimam; ideoque exosam Deo, maledictam execratamque, & suis sedibus exterminandam: eos autem qui relicti essent, seruitio posterorum Sem, id est, Hebræis mancipandos esse. Hoc, inquam, cùm vidisset Noë spiritu prophetico, sequens Dei sententiam, in Chanaan præcipuè Chananæorum parentem maledictionem suam congessit.

QVARTA DISPVTATIO.

Quomodo non sit iniquum aliquos propter peccata aliena puniri à Deo.

ALTERA quæstio est, iniquũ videri propter patris pec- 162
catum, & filium & posteros eius tam graui pœna puniri. Ponamus autem hoc loco (quod plerique sentiunt) Chanaan sceleris Cham patris sui non fuisse auctorem vel participem. Etenim perspicuis verbis testatus est
Ezech. 18. Deut. 24. Sap. 12. Deus per Ezechielẽ: *Filius*, inquit, *non portabit iniquitatem patris: sed anima quæ peccauerit ipsa morietur*: & per legem Mosis vetuit patres occidi pro peccatis filiorum, aut filios pro peccatis parentũ, sed vnumquemque pro peccato suo puniri iussit. Denique alibi sic est scriptum de Deo: *Cum sis iustus, iustè omnia disponis: ipsum quoque qui non debet puniri, condemnare, exterum iudicas à tua virtute.* Ex aduerso tamẽ propter peccata parentum non solum filios sed etiam nepotes ac pronepotes

potes puniri à Deo, & multa sunt in sacris literis exempla, & apertissima est illa Dei sententia: *Ego sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt me.* *Exod. 20.*

163 HANC ego quæstionẽ more scholastico, id est, distinctè, circunscriptè, presseque tractabo: præmittens quatuor, è quibus ferè pendet quęstionis explicatio. Horum primũ est, vocabulum *Pœnæ* tribus modis sumi posse; vel propriè, vt pœna tãtùm est; vel impropriè vt medicinæ potius quàm pœnæ rationẽ habeat; vel vtroque modo, vt habet rationẽ pœnę simul & medicinę. Si pœna propriè sumatur, necessariò respondet peccato, nec sine eo potest esse; siquidem per pœnam compensatur & reficitur æqualitas iustitiæ per peccatum violatæ: vt quia peccando quis vt suę voluntati obsequeretur, transgressus est legem, subeat à lege pœnam contra suam voluntatẽ; & dulcedo peccati contra legem admissi cõpensetur acerbitate pœnæ per legẽ illatæ. Quoniam autem peccatum non est nisi voluntariũ, necesse est actum esse personalem: quocirca nemo talem pœnam propriè luit pro alieno, sed pro suo peccato.

Vocabuli Pœnæ varia significatio.

ALTERVM est pœnam impropriè sumptam, quæ rationem ha- *Quomodo pœna sit medicina.*
114 bet potissimum medicinæ, esse priuationẽ minorum bonorum propter consecutionem maiorum: sunt autem maxima bona, spiritualia, vt quæ non ordinantur ad alia; minora autem bona sunt corporalia, ea quippe ordinantur ad spiritualia. Pœna igitur quæ vim habet medicinæ, propriè locum non habet in bonis spiritualibus sed tantùm in corporalibus; quemadmodum medicus non cæcat oculum vt sanet aurem, sed inurit brachio cauterium, vt oculorum vel capitis seruet incolumitatem. Ac tali quidem pœna sæpenumero afficiuntur etiam innocentes, vt Iob & Tobias; nec ea respondet peccato actuali & mortali. Dixi actuale, vt excipiam originale, cuius omnes naturæ humanæ defectus corporales, sunt quodammodo pœnæ & effectus: dixi mortale, nam sine venialibus etiam iusti non viuunt. Proficit autem iustis talis pœna vel ad sanandas præteritorum peccatorum reliquias, vel ad præsentem animæ sanitatem tuendam, vel ad imminentia peccata præcauenda. Tertium est, aliquando pœnam habere rationem & pœnæ & medicinæ, quando scilicet per eam & satisfit legi per peccatum violatæ, & is qui patitur, inde capit spiritualem vtilitatem, vel quod à malo reuocetur ad bonum; vel, si iam bonus est, vt in eo firmetur & proficiat. Quartum est, duplex esse genus pœnæ quo plectuntur homines, vnum corporale, alterum spirituale. Corporale est bonorum corporalium priuatio, vt sanitatis, roboris, vitæ, diuitiarũ, honorum, denique amicorum & cognatorum. Spirituale, est priuatio bonorum spiritualium, vti est diuina gratia & virtutes infusæ, auxilia item diuina quædam singularia, denique quæcunque bonum hominis spirituale vel continent vel conseruant, vel ad ipsum per se conducunt. *Iob. 1. & 2. Tob. 2.*

Neminem puniri pœna ſpirituali pro alieno peccato.

His poſitis, haud erit difficilis propoſitæ quæſtionis explicatio. 165 Principiò, ex ſupradictis liquet neminem puniri pœna ſpirituali pro alieno peccato : tum quia pœna ſpiritualis , eſt pœna propriè dicta, quæ reſpondet peccato propriè dicto,id autem non eſt niſi voluntarium , ergo proprium : tum etiam quod pœna ſpiritualis propriè attingit animam rationalem, ſecundum quam vnus homo non eſt aliquid alterius,nec,ex alio homine pendet.Et ad hoc præcipuè ſpectat quam ſupra memorauimus illa Domini ſententia per Ezechielem edita:*Filius non portabit iniquitatem patris , neque pater filij , ſed anima quæ peccauerit ipſa morietur. Ecce omnes animæ,meæ ſunt:vt anima patris , ita & anima filij mea eſt.*& addit : *Si impius genuerit filium,qui videns omnia peccata patris ſui quæ fecit,timuerit Deum,nec fecerit ſimile eis,hic non morietur in iniquitate patris ſui,ſed vita viuet.*

Locus Ezechielis c.18.

Quomodo punitur aliquis pœna corporali propter aliena peccata.

At enim pœna corporali puniri aliquem propter aliorum pec- 166 cata,ex ſacris literis manifeſtum eſt.Sed hoc fit dupliciter:vel cum is qui punitur , expers eſt peccati propter quod punitur , vel cùm eſt particeps : Si expers eſt , aliquando ea punitio fit tam bono eius qui punitur,quàm bono eorum,propter quorũ peccata punitur : exempli cauſa, Ezechiel & Daniel participes fuerunt captiuitatis & calamitatum Hebræi populi quibus ille propter impietatem magnaque ſcelera punitus à Deo eſt , à quibus ſceleribus prophetæ illi longiſſimè abfuerunt. Sed ea pœna illis profuit ad bonum ſpirituale & corporale,vt patet in Daniele;& redundauit in bonum illius populi:ducti enim illi ſimul cum popularibus ſuis in captiuitatem , magno illis bono fuere ad tolerandam captiuitatis acerbitatem , magno item adiumento ad veri Dei religionem inter Idololatras conſeruandam. Nonnunquam verò accidit vt quis corporali pœna puniatur propter aliorum peccata quorum ipſe non eſt particeps, ſed ea caſtigatio cedit in malum & pœnam eius cuius cauſa punitur, ipſi autem qui punitur , bono & emolumento eſſe poteſt. Hac ratione propter parentum peccata etiam innocentes filij puniuntur , & propter dominorum ſcelera ſerui & ſubditi inſontes.Talis autem animaduerſio,quia filij aliquid ſunt patrum,& ſerui dominorum,magno illis eſt tormẽto doloris:filij autem & ſubditi eiuſmodi pœnis deterrẽtur à parentum & dominorum imitandis & conſectandis ſceleribus.

Quomodo peccata aliorum deriuẽtur ad alios.

Verumtamen plerunque vſu venit , vt qui propter aliorum 167 peccata puniuntur, ipſi quoque eorundem peccatorum rei ſint. Id verò tripliciter contingit , vel per imitationem , vt filij ferè imitantur parentum ſcelera & ſerui dominorum ; illorum enim exemplo proniores & audaciores fiunt ad peccandum : vel per modum cuiuſdam meriti , quemadmodum ſcelerati ſubditi merentur habere ſceleratum quoque rectorem : frequenter enim euenit quod dixit Iob: *Deus regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi.* & propter peccatum Dauid numerandi populum etiam populus Iſraël grauiſſimè punitus eſt ; verùm id ſupplicij multis ille magniſque criminibus

Iob.34.
2.Reg.vlt.

nibus promeruerat:vel denique per tacitum quẽdam conſenſum & diſſimulationem, quemadmodum ſæpè boni diuinæ iuſtitiæ flagello vnà cum malis feriuntur,quod eorum peccata cùm poſſent ac deberent redarguere,non curarunt.

Aug.lib.16. de Ciuit. Dei cap.2.

168 Avdiat lector breuem ſed preclaram ea de re S.Auguſtini ſententiam.*Plerunque à malis hominibus docendis, admonendis, etiã obiurgandis malè diſſimulatur : vel quia laboris piget,vel quia os eorum verecundamur offendere,vel quia eorum inimicitias deuitamus,ne nobis noceant,aut obſtent in his rebus quas adipiſci appetit noſtra cupiditas , vel quas amittere formidat infirmitas. Quo fit vt quamuis bonis vita malorum diſpliceat , & ideo cum eis non incidant in damnationem æternam ; tamen quia peccatis eorum parcunt, iure cum eis temporaliter flagellantur:iure hanc vitam amaram ſentiunt,cuius nimium amando dulcedinẽ peccantibus amari eſſe noluerunt. Nã ſi propterea quiſque obiurgandis & corripiendis male agentibus parcit , quod opportunius tempus expectet , vel metuat ne obiurgati deteriores euadant , & infirmis erudiendis impedimento ſint, alioſque premant atque auertant à fide,non videtur eſſe cupiditatis occaſio ,ſed conſilium caritatis.*Sic Auguſtinus.

169 Castigat præterea Deus alios pro peccatis aliorum duas ob cauſas,tum ad commendandam humanæ ſocietatis vnitatem,omnes enim velut membra ſumus vnius corporis , vt mirum non ſit vnius membri dolorem dolori eſſe aliis membris.Deus igitur ea re ſignificat alios pro aliis debere eſſe ſolicitos ne peccent , cum propter ſocietatis nexum,aliorum mala aliis quoque malo & damno ſint;tum etiam ad ipſius peccati deteſtationem,cuius tantum eſt virus,vt non modo peccantibus exitiale ſit,ſed aliis quoque pernicioſum.

Explicatur locus Exodi cap.20.

Theodoretus quæſt. 20. in Exodum.

170 Verum expendamus ſententiam illam Dei ſupra commemoratam, in qua hæret magna ex parte huius quæſtionis difficultas : *Ego ſum Deus tuus viſitans iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt me.* Apud Theodoretum duas huius ſententiæ reperio interpretationes. Ait primùm, verba illa cõtinere Dei comminationem terrificam magis quàm efficacem , id eſt , quæ vim habeat deterrendi homines à flagitiis, iniecto metu malorũ quæ poſteritati eorum ventura ſint; non autem quòd ea comminatio ſit aliquando ad exitum & effectum perducenda:Deum enim pro ſua cle- *1.Tim.2.* mentia quæ *vult omnes homines ſaluos fieri* , grauiora ſolere minari ſupplicia quàm ſumere. Namque neminem verè puniri propter aliena peccata,teſtatiſſimum fecit Deus apud Ezechielem dicens : *Filius non* *Ezech.18.* *portabit iniquitatem patris,ſed anima quæ peccauerit,ipſa morietur.*

171 Adiicit præterea Theodoretus alteram interpretationẽ quam ſibi placere magis & probari ait:Verba illa Dei non ſignificare ſeueritatem diuinæ vindictæ,ſed contra potius inenarrabilem diuinę patientiæ & longanimitatis ſuauitatem:quippe qui non ſtatim vt quis peccauit,pœnas de eo ſumat,ſed perdiu ſupplicium differat , ſcilicet vel in tertiam & quartam generationem prorogans vindictam. Verùm ſi poſteri maiorum ſuorum ſcelera imitari pergant , Deum non

amplius connitere ac dissimulare, sed quæ in maioribus inulta præterierat in hoc mundo, ea tandem in posteris vindicare. Quemadmodum enim ad diuinam pertinet misericordiam, quòd hominum scelera longo tempore patienter ferat, & ad ea plectenda lētissimo procedat gradu; ita spectat vel quammaxime ad diuinæ prouidētiæ opinionem, sine qua hominum societas stare non potest, vt hominum crimina non planè inulta & impunita in hoc mundo relinquat. Nimirum ex perpetua impunitate nasceretur intoleranda peccandi licentia, eaque opinio hominum animis accideret, nulla Dei prouidentia regi mundum, qua opinione nihil potest contingere reipublicæ humanæ pestilentius. Etenim vt verè dixit Salomon: *Quia non profertur cito contra malos sententia, absque timore vllo filij hominum perpetrant mala.* *Eccles. 8.*

NON omittam dicere quid super hac ipsa Dei sententia Hebræi 172
quoque commentati sint. Aiunt quidem differre Deum patris supplicium, si is fortè resipiscat, aut probum filium gignat. At si nec ille desistat malè agere, & filij eius nepotesq; atque etiam pronepotes illius improbitatis vestigiis insistant, tunc demum pœnas Deum repetere, & quasi memorem eorum quæ maiorēs continua serie patrarunt maleficia vindicare. Rabbi Moses Gerundensis arbitratur vnius tantum idololatriæ criminis pœnas luere filios, si ipsi quoque Idola colant; ceterorum verò flagitiorum minime; similiter atque ciuiles leges, minutæ seu læsæ maiestatis crimen, non autem alia maleficia vindicant in filiis. *Rabbi Moses Gerundensis.*

SED enucleatiùs declaremus illam sententiam singula verba pon- 173
derantes; præmonentes, duplicē esse posse eius sentētiæ intellectum. Potest enim illis verbis significari, tantam fore seueritatem diuinæ vindictæ aduersus eos qui debitum vero Deo cultum falsis diis adhibuerint, vt non solum id criminis in auctoribus eius puniturus sit Deus, verùm & in eorum posteris vsque ad quartam generationem: id quod non semel ita factum esse, ex sacris literis manifestum est. Alter est eius sententię intellectus plerisque omnibus probatus, illis verbis declarari patientiā & longanimitatem Dei non statim punientis peccata, sed in longum tempus vindictam differentis, & patienter expectantis dum resipiscant homines, suorumque scelerum intelligentes ac pœnitentes, ipsi de se pœnas sumant, & vicem impleant diuinæ vindictæ.

ILLVD præterea aduertendum est, verbum (*pachad*) non tantum significare visitare, sed recordari & memorem esse: sicut dictio (*Aon*) significans iniquitatem, sæpe ponitur pro pœna merita & debita iniquitati. Vt apud Hieremiam: *Maior effecta est iniquitas filiæ populi mei peccato Sodomorum quæ subuersa est in momento.* Sensus enim est, supplicium quod Deus sumpserat de Iudæis per captiuitatem Babylonicam, grauius fuisse supplicio Sodomorū: nam calamitas Iudæorum lenta & diuturna fuit, excidium autem Sodomorum breuissimum: *Locus Hieremię Threnorum. 4. Gen. 19. & Ierem. 49.*

breuitas

breuitas autem pœnæ, quantamlibet acerbitatem eius valde mitigat ac minuit. Deum igitur visitare iniquitatem patrum in filiis, signific at Deum qui patrum peccata quasi punire oblitus, reliquerat inulta, deinde tanquam eorum memorem vindicare ea in posteris. Huc spectat quod in Psalmis scriptum est: *In memoriam redeat iniquitas patrum eius in conspectu Domini & peccatum matris eius non deleatur*, & illud Tobiæ: *Domine ne vindictam sumas de peccatis meis, neque reminiscaris delicta mea vel parentum meorum.* & vidua illa Sarepthana dixit Eliæ: *Quid mihi & tibi vir Dei? ingressus es ad me, vt rememorarentur iniquitates meæ, & interficeres filium meum.* *Psal. 108. Tobiæ. 3. 3. Reg. 17.*

174 SED cur Deus punit patrum peccata in filiis vsque ad tertiam & quartam generationem? Quia filij peccatis parentum innutriti procliuiores & audentiores sunt ad peccandum, tum propter consuetudinem peccandi, tum propter exemplum, sequuntur enim auctoritatem parentum. Quamobrem diuina scriptura quasi magnum quoddam miraculum narrat, Numerorum capite 26. filios Core peccati eius non fuisse participes nec vna cum illo periisse, *Factum est*, inquit, *grande miraculum, vt Core pereunte, filij eius non perirent.* Additur autem. *In tertiam & quartam generationem:* quia vsque ad id temporis possunt patres viuere & sic inuicem videre possunt & posteri peccata maiorum ad imitandum, & maiores posterorum suorum pœnas ad dolendum. Nisi forte illud, *In tertiam & quartā generationem*, dictum sit pro eo quod est, in multas generationes: gaudet enim Hebræa lingua vsurpatione ternarij numeri ad significandam multitudinem: addens autem tribus quartum, excessum multitudinis designat. Legenti sacras literas, obuia sunt exempla vel non quærenti. Ego ad præsens vno cōtentus ero. In libro Ecclesiastici sic est: *Ab vno sensato inhabitabitur patria, & à tribus impijs deseretur.* Nec apud externos scriptores ea phrasis non est frequens. Vnde sunt illa, Ter maximus, ter sapiens, &. *Eccles. 16.*

Quid sit vindicare in tertiam & quartā generatione.

—O terque quaterque beati. *Virg. lib. 1. Aeneid.*

Ergo, in tertiam & quartam generationem, id est, in multas admodum generationes. Extremis porrò illis verbis huius sententiæ: *Eorum qui oderunt me*, satis apertè declaratur, ita Deum adnimaduertere in filios propter parentum scelera, vt etiam ipsi filij propter suam improbitatem & impietatem similem paternæ, ea dignissimi sint animaduersione.

175 SED cur, dicet aliquis, dicūtur filij puniri propter scelera patrum si eam vindictam ipsi sceleribus suis commeruerunt? Ob eam scilicet causam, quod parētes suo exemplo, auctoritate, assuefactione auctores fuere filiis prolabendi in ea scelera: sic enim ferè homines iudicare & dicere solent, cùm maiorum peccata quæ in ipsis punita non sunt, cernunt à posteris eorum repetita puniri à Deo in ipsis, clamitant venisse tandem diuinam vindictam eorum quæ maiores illorum patrauerant, quæ Deus quasi oblitus in ipsis punire, in posteris

eorum velut recordatus tandem vindicauerit.

Explicatur locus Deuteronomij, cap. 24. Cur nõ etiã homines punire possint alios pro peccatis aliorum, sicut facit Deus.

176 POSTREMO loco excutiendus est vnus qui etiamnum restat scrupus. Si Deus visitat iniquitatem patrum in filios vsque in quartam generationem, quomodo idem ipse lege lata per Mosen vetuit filios occidi pro peccatis parẽtum? Cur enim non fuerit æquum homines facere, quod æquissimo iudicio facit Deus? Sed longè diuersa hominũ ac Dei ratio est. Deus enim cùm sit auctor, conseruator, largitor & supremus dominus hominum vitæ ac mortis omniumque bonorum, potest ea suo iure suoque arbitratu citra cuiusquam iniuriam cuicunque libuerit, vel dare vel auferre: potest filios etiam innocentes propter scelera parentum affligere: quippe qui nouit mala temporalia posse homini spiritualiter prodesse, & instar medicinæ magno esse bono: cui autem & quando expediat istiusmodi malis affici, solus ipse nouit qui occultissimis iustitiæ & misericordiæ suæ iudiciis, variisque hominum ea variè dispensat. Plectit autem filios pro patribus, quo tali genere vindictæ vehementius homines à maleficiis absterreantur, scilicet intelligentes diuinam flagitiorum suorum vindictam, seram quidem esse posse, irritam tamen esse nõ posse, vt quam si forte ipsi euaserint; ipsorum tamen subituri sint.

Duplex genus diuinæ vindictæ.

177 VERVM paulò explicatius hoc ipsum dicamus: magni enim momenti fuerit persuasam esse hanc opinionem hominibus & in eorum animis hærere infixam. Duplex igitur diuinæ vindictæ genus est: altero vtitur Deus puniendis improbis in hac vita; altero post hanc vitam. In hac vita non semper Deus peccantes manifestis & corporalibus pœnis punit, & nonnunquam alios punit etiam insontes propter aliorum peccata; sed ita, vt iis qui peccauerunt id genus vindictæ pœna sit, his verò qui non peccauerunt, non pœna sed salutaris velut quædam sit medecina. Post hanc vitam Deus tantum punit merentes, nec punit quenquam propter aliena peccata: tunc enim pœnæ tantum pœnæ sunt, nec medicinæ rationem habent vllam. Humanum porrò iudicium imitari debet diuinum, in hoc posteriori genere puniendi non in illo priori: nam nec quisquam hominum dominus est vitæ, mortis, corporis, ceterorumque bonorum aliorum hominum; nec scire potest cui aut quando mala temporalia profutura sint vel facere vt ea prosint.

178 NEMO igitur humano iudicio nisi pro peccatis propriis cõdemnari & puniri debet pœna, vt aiunt, flagelli, id est, mortis, mutilationis corporalis aut verberationis. Pœna verò damni bonorum temporalium nonunquam fit vt quidam etiam sine culpa, nec tamen iniquè, propter aliorum peccata afficiantur: Exempli causa, cùm propter ingens aliquod scelus ciuitatis aut communitatis alicuius, ea priuatur vel immunitate, vel libertate, vel cathedra Episcopali: cumque hæc sint bona omnium communia, sublatis illis, quemlibet ciuium etiam innocentium eorum bonorum damno affici necesse est. quemadmodum etiam si quis propter crimen læsæ maiestatis omni

omnibus bonis externis, honoribusque ac publicis officiis priuetur, ea pœna in filios eius redundat, qui participes paternorũ bonorum hæreditario iure futuri erant. Sed vt apparet, istiusmodi pœnæ per se quidem ac primo sunt eorum qui peccauerunt, consequenter autem aliorum qui ex illis quodammodo pendent.

179 PECCATVM igitur Cham aduersus Noë patrem suum (nam quo id subtilius expressiúsque intelligeretur, ad hanc digressi sumus disputationem) non in ipso Cham vindicatum legitur, sed in filio eius Chanaã, vel potius in eius posteritate, gentem dico Chananæorum. Quanquam quod Chananæi ab Hebræis partim internecione cæsi, partim sedibus suis exterminati, partim etiam sub iugum vilissimæ seruitutis missi fuerint, non id peccato Chã aduersus Noë solet assignare scriptura, sed propriis ipsorum Chananæorum iisque infandis & abominandis sceleribus, vt manifestum fit legenti 18. caput Leuitici & caput 9. Deuteronomij. Veruntamen Cham ex Noëtica maledictione suæ posteritatis acerbissimum traxisse dolorem, nullo modo dubitandum est: quippe qui cùm æquè filius esset Noë ac Sem & Iaphet, quin etiam natu maior quàm Iaphet vt plerisque visum est, suos tamen posteros, vilissimos seruos posterorum Sem & Iaphet futuros esse intellexerit.

180 BEATVS Gregorius exemplum peccati Cham non in ipso puniti, sed in posteris eius, bellè accommodans ad Tropologicam eruditionem, docet peccata hominum aliquando Deum in hac vita manifestis suppliciis punire, interdum verò minimè; & vtrumque optima ratione fieri, magnaque hominum vtilitate. Puniri quidem aliquos in hac vita vt fidem prouidentiæ suæ, qua res humanas spectare ac regere creditur, in animis hominum conseruet: non omnes autem in hac vita punire, ne hic peccata hominum ex toto vindicare putetur, sed aliud esse peccatorum post hanc vitam & iudicium & supplicium futurum credatur. Verum sententiæ Gregorij vim ac venustatem nisi propriis eius verbis exprimere, non est facile. Ponam igitur eius verba. Tractans illa verba Iob cap. 35. *Nunc non infert furorem suum, nec vlciscitur valde Deus*, ad hunc modum scribit: *Peccata hominũ diuina seueritas inulta remanere non permittit, sed iram iudicij à nostra hic correctione inchoat, vt in reproborũ dãnatione conquiescat. Eant ergo nũc reprobi, & voluptatum suarũ desideria inulta iniquitate consumment, atque eo temporalia flagella non sentiant, quo æterna eos supplicia expectant. Bene autem inulta eorum nequitia Chã peccante signata est, cui à patre dictũ est, Maledictus Chanaan puer, seruus seruorum erit fratribus suis. sed quid est, quod Cham peccante, Chanaan eius filius sententiam vltionis accepit: nisi quod reproborum nequitiæ hic quidem inultæ proficiunt, sed in posterum seruiuntur? Rectè igitur dixit Iob: Nunc non infert furorem suum, nec vlciscitur valde Deus: quia etsi quædam longanimiter tolerat quædã etiã in hac vita flagellat: & hic nonnunquã ferire inchoat, quos postea æterna damnatione consummat. Ergo quædam Deus in hac vita percutit, quædam verò inulta relinquit: Si enim nulla puniret, quis*

Notabilis sententia Gregorij lib. 26. Moralium.

Deum

Deum res humanas curare crederet? Sin autem cuncta puniret, extremum iudicium vnde reſtaret? Quædam igitur feriuntur, vt rectoris noſtri ſuper nos ſollicitudinem formidemus: quædam vero inulta ſeruantur, vt adhuc iudicium reſtare ſentiamus. Hactenus ex Gregorio.

Seruus ſeruorum erit fratribus ſuis.

LEVD, *Seruus ſeruorum*, quod (non habet tranſlatio Septuaginta, habet tamen lectio Hebraica) ſignificat infimum ac viliſſimum genus ſeruitutis. Quemadmodum Abigail nuntiantibus eam à Dauide electam in vxorem, dixit: *Ecce famula tua ſit in ancillam, vt lauet pedes ſeruorum domini mei.* Non dixit ſolum, ait Rupertus, ſeruus erit, quo nomine interdum etiam bona & voluntaria ſeruitus ſolet ſignificari: ſed ſeruus ſeruorum, quo additamento ſeruitus extrema, immo ſeruilis nequitia ſolet exprimi, niſi adiunctio fiat Dei, dum per egregiam humilitatem ſeipſum profitetur quis ſeruum ſeruorum Dei. Quem titulum, reuera clariſſimum venerēdæ humilitatis inſigne, Summi Pontifices vſurpare conſueuerunt. Hiſtoria porrò huius rei eo ſcripta eſt quod valdè profutura eſſet Iudæis quibus hæc ſcribebat Moſes, videlicet ad roborandos eorum animos vt hoſtem ſuum Chanaan & odio haberent minimeque formidarent, vt quem intelligerent per Noë maledictum à Deo & ipſorum ſeruitio mancipatum. Quaſi diceret Moſes: ſicut iam fecit Deus in poſteris Cham de filio eius Meſrain generatis, id eſt, in Ægyptiis, quos Deus propter vos variis plagis afflixit, & in Mare rubrum tādem demerſit; ſic etiam facit in aliis poſteris eiuſdem Cham ex filio eius Chanaan progeneratis, id eſt, in populis Chananæorum, contra quos nunc Deo duce proficiſcimur; terram eorum, ſicut promiſit Deus maioribus noſtris, obtenturi.

181

2. Reg. 28.

Ruper. lib. 4. in Geneſ. cap. 37.

Exo. 14.

VERVM non eſt hoc loco non indicādum lectori, quod prudenter obſeruatum & vtiliter memoriæ proditū à Patribus eſt: quemadmodum peccato Adami mors in mundum inuecta eſt: ita peccato Cham ſeruitus in genus humannm introducta eſt; illam dico ſeruitutem quæ inuoluntaria eſt homini, acerbà, odioſa, contraria denique naturali libertatis amori qui flagrantiſſimus in homine atque acerrimus eſt. Nam ſi vocabulo ſeruitutis ſignificetur qualiſcumque vnius hominis ſubiectio ſub alterius poteſtatem & gubernationem, id genus ſeruitutis naturale eſt non ex peccato natum, ſed recta hominis ratione docente & vtilitate hominis exigente introductum, etiam in illo feliciſſimo innocentiæ ſtatu, ſi is ſtetiſſet, futurum.

182

Origo ſeruitutis apud homines ex peccato fuit. Geneſ. 3. Rom. 5.

AVDIAMVS Chryſoſtomum, cùm loquitur de peccato Cham in eius poſteris ſupplicio ſeruitutis punito, ita ſcribentem: *Ecce fratrem eodem natum patre, eodemque egreſſum vtero peccatum fecit ſeruum, & ablata libertate iugum illi viliſſimæ ſubiectionis impoſuit, vnde poſteà ſeruitus ſumpſit originem. Neque enim antea ſolebant ita molliter viuere & delitiari, vt*

183

Chryſ. hom. 29. in Geneſ.

vt aliorum miniſterio & ſeruitiis vterentur, ſed quiſque ſibi quod opus erat miniſtrabat: eratque par omnium honos ſublata e medio honorum diuerſitate. Peccatum autem vbi intrauit, libertatem perdidit, & corrupit dignitatem naturæ datam, ſeruitutemque introduxit, vt ea res perpetuò doceret & admoneret hominem fugere ſeruitutis peccatum, & ad virtutis libertatem redire: Ex quo ſeruus pariter ac dominus magnam capient vtilitatem ſecum reputantes, ex peccato natam eſſe tantam inter homines aliorum ſuperbè dominantium, aliorum contra indignè ſeruientium differentiam.

184 HOC ipſum, ſed paulo explicatius ac luculentius tractans B. Auguſtinus: *Rationalem* inquit, *hominem factum ad imaginem ſuam noluit Deus niſi irrationalibus dominari: non hominem homini, ſed hominem pecori. Inde primi iuſti paſtores pecorū magis quā reges hominū cōſtituti ſunt, vt etiā ſic inſinuaret Deus quid poſtularet ordo creaturarū & quid exigat meritū peccatorum. conditio quippe ſeruitutis iure intelligitur impoſita peccatori. Proinde nuſquā ſcripturarū legimus ſeruū, antequā hoc vocabulo Noë iuſtus peccatum filij vindicaret. Nomē itaq; iſtud culpa meruit non natura. Origo autē vocabuli ſeruorū in Latina lingua inde creditur ducta, quod ij qui iure belli iuſtè poſſent occidi, à victoribus cum ſeruabantur, ſerui fiebāt, à ſeruādo appellati: quod etiam ipſum ſine peccati merito non eſt. Nam & cùm iuſtum geritur bellum, pro peccato contrario dimicatur: & omnis victoria etiam cum malis prouenit, diuino iudicio victos humiliat vel emendans peccata vel puniens. Prima ergo ſeruitutis cauſa peccatum eſt, vt homo homini conditionis vinculo ſubderetur; quod non fit niſi Deo iudicante, apud quem non eſt iniquitas, & nouit diuerſas pœnas meritis diſtribuere delinquentium.* Hæc Auguſtinus.

Aug. lib. 19. de Ciuit. c. 15.

Dixitque, Benedictus Dominus Deus Sem: ſit Chanaan ſeruus eius.

VERS. 26.

185 EXPOSVIT Moſes pœnam impudentiæ atque impietatis Cham aduerſus patrem ſuum Noë; nunc enarrat quaſi mercedem reuerentiæ ac pietatis quam patri ſuo Noë alij duo filij Sem & Iaphet præſtiterūt. Sed cur prius benedixit Sem quàm Iaphet? An quia ille primogenitus erat? An quod ſanctimonia & prudentia morumque grauitate præſtaret; & idcirco patri, Deoque cariſſimus eſſet? An quod ipſe vehementius obiurgaſſet Cham, auctorque fuiſſet Iapheto id erga patrem faciendi quod factum ab illis eſſe legimus? An potius propter excellentiam poſteritatis eius, in qua futuri erant Patriarchæ, Reges, Prophetæ, & quod ſuper omnia eſt, Meſſias ipſe? Verùm illa verba: *Benedictus Dominus Deus Sem.* duplicem ſententiam reddunt; alteram, ſit laudatus & celebratus Deus Sem, nimirum propter ingentia bona quibus eum & poſteritatem eius cumulaturus eſt. Significatur igitur tanta bonorum futura magnitudo, vt de eo ſit benedicendus Deus, id eſt, tanta eius munificentia laudibus celebranda. Altera ſententia

est: solus Deus quem colet Sem & posteritas eius, erit verus Deus & idcircò benedicendus & laudandus ab omnibus: veri enim Dei fides ac cultus in sola posteritate Sem mansit, posteris non tantum Cham sed etiam Iaphet ad Idololatriam dilabentibus. Huiusmodi autem excellentiam dignitatis Sem & posteritatis eius, etiam ipsum vocabulum. Sem, quodammodo videbatur portendere: significat enim, nominatum, famosum, inclytum, quasi eius posteritas ob causas supradictas nobilissima & celeberrima esset futura. In illis autem verbis: *Benedictus Dominus Deus Sem*, subintelligi debet verbum vel *sit* vel potius *erit*.

CETERVM sicut maledictio Cham præfigurauit mala[ventura 186
ingratis & impiis filiis, ita benedictio Sem & Iaphet amplissimam gratorum & piorum filiorum mercedem significauit. In libro Ecclesiastici capite tertio nouem bona commemorantur promissa bonis filiis qui parentes suos, quibuscunque illi egent iuuare, ornare & honorare nullo modo prætermittunt. Primum bonum est abundantia diuitiarum, tam corporalium quàm spiritualium: *Sicut*, inquit, *qui thesaurizat, ita qui honorificat matrem suam*. Secundum, fortunatum & felicem fore in filiis quos procreauerit. *Qui honorat patrẽ iucundabitur in filiis*. Tertium, quocunque tempore supplicauerit Deo, exaudietur ab eo, votorum suorum compos factus. *In die orationis suæ exaudietur*. Quartum, longitudo vitę: *Qui honorat patrem, vita viuet longiore*. Et hoc est primum præceptum in lege, cui Deus mercedis retributionem adiunxerit, vt ponderat Paulus ad Ephes. 6. Quintum, stabilitas familiæ ac posteritatis. *Benedictio patris firmat domos filiorum*. Sextum gloria. *Ex honore patris gloria filij*. Hoc potest dupliciter intelligi, vel quod honoratus pater reddit filios glorioſos: vel quod filius honorans patrẽ, comparat sibi gloriam apud omnes. Septimum, liberatio hominis in tempore tribulationis. *Eleemosina patris non erit in obliuione, & in die tribulationis memor erit tui*. Octauum, peccatorum dissolutio. *Sicut in sereno glacies, ita soluentur peccata tua*. Nonum, est quasi bonorum omnium cumulus, id est, perpetua Dei erga bonos filios beneuolentia, beneficentia, & protectio vsque in finem. *Honora*, inquit, *patrem tuum, vt superueniat tibi benedictio à Deo: & benedictio illius in nouissimo maneat*. Benedictio enim Dei significat effusissimam bonorum largitionem, quæ si vsque in extremum maneat, nihil ea re potest homini optabilius accidere.

Nouẽ bona in sacris literis prædicta & promissa gratis & piis filiis.

Exod. 20.

Dilatet Deus Iaphet & habitet in tabernaculis Sem: sitque Chanaan seruus eius.

HÆc verba continent benedictionem Iaphet amplã quidem illam, verum benedictione Sem multo inferiorem. Alluditur autem ad nomen Iaphet quod significat latitudinem. Augustinus legit quodam loco *Latificet*. Caietanus & Eugu- 187

August. li. 16. de Ciuit. Dei. Caietanus

& Eugubinus aiunt verbum Hebręum etiam significare, condecoret seu venustum faciat. Verũ significatio dilatandi seu extẽdendi maxime propria eius vocis est tum hoc loco, tũ alibi in sacris literis. Dilatatio autem Iaphet dupliciter intelligitur, & quãtum ad prolẽ, quod numerosissima eius progenies & posteritas esset futura: & quantum ad loca, id est, varias terræ regiones, quòd eius posteri multas & varias terræ plagas peragraturi & habitaturi essent, futurique multarum gentium atque regnorum conditores. *Eugubinus.*

188 SED illud: *habitet in tabernaculis Sem*, præcipuam requirit explanationem. verbum enim illud, *habitet*, ambiguam habet constructionem & cõnexionem: potest enim iungi cum nomine Dei, & cum nomine Iaphet. Si referatur ad Deũ, erit hæc sententia: Et si Deus amplissimè dilataturus est posteritatẽ Iaphet, ipse tamẽ nõ apud posteros Iaphet, sed apud solius posteros Sẽ habitaturus est: nãque posteri Iaphet falsos deos coluerũt: at posteri Sem non quidẽ omnes, sed qui ex eo per Heber, Abraã, Isaac & Iacob proseminati sunt, veri Dei fidẽ & cultum retinuerũt; quamobrẽ dicitur Deus habitaturus in eorũ tebernaculis, id est, externo & publico cultu ab eis colendus: licet etiã in tabernaculo Mosis & in tẽplo Salomonis habitasse Deũ legamus. Ad extremũ verò Deus Verbũ, carnẽ ex stirpe Sem accepit, in qua Deitas per hypostaticam vnionẽ mirabiliter habitauit. Hanc interpretationem maximè probat Theodoretus, nec ea displicet Lyrano, Burgensi & Tostato, quam item sequitur paraphrasis Chaldaica sic habens hoc loco: *Et habitet Diuinitas eius in tabernaculis Sem*. quanquam Chaldaicum vocabulum quietem propriè significat, quo vocabulo Hebræi præsentiam Diuinitatis, quæ olim in Sanctuario super arcam fœderis declarabatur, appellant; ad quod videtur hic alludi, sicut etiã apud Dauidẽ: *Hæc requies mea in sæculum sæculi, hic habitabo, quoniam elegi eam*. *3. Reg. 8.* *Lyranus.* *Burgensis.* *Tostatus.* Paraphrasis Chaldaica. *Psal. 131.*

189 VERVM multô aptius illud verbum *habitet* iungitur cum nomine Iaphet, vt significetur non solum posteritatem Iaphet mirandum in modum dilatatum iri, sed eam in tabernaculis, siue vt habent Septuaginta, in domibus Sem habitaturam esse. Quod autem illud verbum *habitet* referri debeat ad Iaphet, bene probat Caietanus ex eo quod sequitur: *Sitque Chanaan seruus eius*: nam illud Pronomẽ *eius*: vel refertur ad Deum, vel ad Sem, vel ad Iaphet. Non ad Deum, quia rederet falsam sententiam, non enim Chananæi serui Dei fuerunt, nisi forte naturali seruitute, quæ tamẽ communis est omnium: nec referri potest ad Sem, quia iam supradictum fuerat, Chanaan futurum seruum ipsius Sem; nec ratio erat vlla cur idem mox repetereturEr go referri debet ad Iaphet. Quocirca illud etiam *habitet* proculdubio ad Iaphet referendum est.

190 SED quid sibi vult, Iaphet esse habitaturum in tabernaculis Sem? Quinque modis id potest intelligi: primo, vt significetur vsque adeo multiplicatum iri posteros Iaphet, vt eos propriis non capientibus tabernaculis, necesse futurum sit recipi in tabernacula posterorum

Sem, id est, vt in regionibus quas illi colent, ipsi cum illis permixti habitaturi sint. Deinde significari potest posteros Iaphet qui futuri erant Gentiles, copulatum iri fœdere amicitiæ & communicatione priuilegiorum cum Iudæis qui futuri erant posteri Sem; id quod de Lacedæmoniis & Romanis in priori Machabæorum volumine proditũ est, quos ex stirpe Iaphet oriundos fuisse, paulô infra ostendemus. Illud quoque ex illis verbis potest elici, fore aliquando tempus, cùm posteri Iaphet, id est, Gentiles eiecturi essent propriis sedibus Iudæos genus trahentes ex Sem: quod non semel esse factum, ex sacris historiis notum est.

POSTREMO ex illis ipsis verbis duplex alia exprimitur sentẽtia: 191
altera, significari vnionem futuram in Christo Gentilium & Iudæorum; qui cum antea non solum disiuncti, sed etiam discordes atq; inimici essent, & tanquam parietes ingẽti maceria interiecta longissimè dissiti, per lapidem tamen angularem Christum dominum inuicem
Ad Ephe. 2. copulati sunt. *Ipse est pax nostra*, inquit Paulus de Christo scribens ad Ephesios, *qui fecit vtraque vnũ; & medium parietem maceriæ soluens, inimicitias in carne sua, legem mandatorum decretis euacuans, vt duos condat in semetipso in vnum hominem faciens pacem, & reconcilians ambos in vno corpore, Deo per Crucem interficiens inimicitias in semetipso.* Itaque Gentilis
Ad Rom. 11. qui erat velut foliis oleaster amarus, insitus est per Christum in pinguem oliuã, socius radicis & pinguedinis eius factus. Et hac ratione
Esaiæ. 11. impletum est illud Esaiæ vaticinium: *Habitabit lupus cũ agno; & pardus cum hœdo accubabit: vitulus & leo & ouis simul morabuntur, & puer paruulus minabit eos. Vitulus & vrsus pascentur: simul requiescent catuli eorum, & leo quasi bos comedet paleas.* Ergo Iaphet habitaturum in tabernaculis Sem, prophetia est, ænigmatica locutione operta, de Gentibus, quæ futuræ participes erant bonorum, quæ Iudæi à Deo, potissimum autem per Messiam accepturi erant.

ALTERA sententia est, posteros Iaphet habitaturos in taberna- 192
culis posterorum Sem, inde ipsis eiectis. Posteri enim Sem, vt non semel diximus, fuerunt Hebræi: per eorũ tabernacula intelligere oportet veri Dei fidẽ, & cultũ, & sacrarũ literarũ eloquia, deniq; promissa bona per Messiã ipsis præstãda. In hęc tabernacula intrarũt Gentes ad Christũ conuersæ, eaq; perdiderunt Iudæi à Christo alienati. Audi. B.
Hieronym. in Traditionib. Hebraicis in Genesim. Hieronymũ: *De Sẽ*, inquit, *Hebræi, de Iaphet populus Gentiũ nascitur: quia igitur lata est multitudo credentiũ, à latitudine quæ Iaphet dicitur, nomẽ inuenit.* Quod autẽ subditur: *Et habitet in tabernaculis Sẽ*: de nobis prępetatur, qui in eruditione & scientia Scripturarũ eiecto Israel versamur.

Rupert. lib. 4. Comment. in Genes. cap. 39. VERVM diserte admodũ & eruditè locũ hũc tractauit Rupertus: 193
Tabernacula, Sem, ait ille, *in quibus habitaturus esse dicitur Iaphet, priuilegia sunt Iudæorũ his verbis à Paulo numerata: Quorũ est adoptio filiorũ, & gloria, & testamentũ, & legis latio, & obsequium & promissa, & Patres ex quibus*
Ad Rom. 9. *Christus secundũ carnẽ: qui est super omnia Deus benedictus. In his tabernaculis longo tempore solus habitauit Iudaicus populus Gentibus extrapositis. Eratis enim*

enim aliquando (ait Paulus scribens Gentibus ad Christum cõuersis) sine Christo, alienati à conuersatione Israel, hospites testamentorũ, promissionis spem non habentes, & sine Deo in hoc mundo. Hæc enim omnia vnius Hebraicæ linguæ clausura tenebat: quæ, cùm confusio seu diuisio linguarũ facta est, sola remansit in familia Heber, vnde & Hebraica nominata est. Atque hæc fuere tabernacula Sem & posterorum eius, non quidem omnium, sed qui ex eo tantùm per Heber, Abrahã & Iacob genus duxerunt. Quomodo autem in hisce tabernaculis habitauerint posteri Iaphet, breuiter indicandum est. De Iaphet nati sunt Græci & Latini: námque eius filij septem numerantur à Mose, primus Gomer à quo Galatæ fuerũt oriundi: secũdus Magog, ex quo Scythæ: tertius Madia, vnde Medi: quartus Iauã, à quo Iones qui & Græci: quintus Thubal, vnde Italorũ & Hispanorum origo: sextus Mesoch, & hinc Cappadoces, apud quos etiam vrbs quædam inde Mazecha dicta est: septimus Thiras, à quo Thraces. In his porrò atque in cunctis ferè gentibus Græca & Latina lingua principatum obtinuerunt: illa propter sapientiam & eloquentiam Græcorum: hæc propter potentiam Romanorum per quas linguas tabernacula Sem patefacta sunt cunctis gẽtibus ad inhabitandũ, per illas enim linguas translatis ex Hebræo diuinis eloquiis, scripturarũ scientiã & veri Dei noticiam Gentes perceperunt. Et primo quidem Iudæi quibus illa tabernacula ædificata fuerant, in ea introierunt, nec non & aliqui Gentilium ex Chã vel ex Sem originem ducentiũ: sed posteri tamẽ Iaphet, à quibus Europa possessa est, in illis tabernaculis habitãdo præualuerunt. *Ad Ephe. 2.* *Genes. 11.* *Genes. 10.*

NON decet hinc abire nos ad alia, intactam omnino prætereũtes Expositio allegorica.
194 Allegoricam huius historiæ tractationem, quam Patres copiosè, piè ac doctè persecuti sunt. Noë illustrem gessisse multis in rebus imaginem Christi domini nostri, alias dictum est in his nostris Commẽtariis. Similitudine autem vineæ quam Noë plantauit, significari veterem illam Synagogam variis Scripturæ locis testatum est: *Vineam de Ægypto transtulisti*, inquit Dauid, *eiecisti Gentes, & plantasti eam. Dux itineris fuisti in conspectu eius: plantasti radices eius & impleuit terram.* Quæ quidem vinea à primo egregia, decora, & præclara fuit, posteà conuersa est in amaritudinem vitis alienæ, pro expectatis vuis reddens labruscas. Hæc tandem à quo plantata fuerat, eum amaro mortis poculo potauit, & consummata amaritudine inebriauit, ita vt dormiret somno mortis, nudatus & suorum irrisioni, ludibrio & contemptui expositus. Christus enim à populo Iudaico, quem vt Deus innumerabilibus beneficiis antea cumulauerat, & factus homo ad eum redimendum & saluandum venerat, ignominiosa & atroci morte damnatus & peremptus est. Nuditas Noë & verenda eius significant infirmitates Christi, maximè demõstratas in Cruce & morte eius, quas impij vt pudendas & probrosas irrident & contemnunt.

Vide cum alios, tũ Augustin. lib. 16. de Ciuitate Dei cap. 2. & Rupertum li. 4. Commentariorum in Genesim cap. 38. Psal. 79. Isaiæ 5. Matth. 21. Esa. 5. & Ierem 2. Apoc. 12. & 8.

TRES filij Noë, tria sunt genera hominũ in Ecclesia Christi, Hæ-
195 retici ac reprobi Catholici; & è contrario Electi, quorum alij prælati sunt, alij verò subditi: præter hæc tria hominum genera non est inuenire aliud in his qui Christiano nomine cẽsentur. Et duo quidem posteriora genera salua sunt in Ecclesia: tertium omnino perit. Vnde

legitur Draco deiectus de cœlo traxisse ad se tertiam partem stellarum,& ad sonitum cantúmque tubæ Angelicæ tertiam partem terræ interiisse.Et quidem Cham figura fuit Hæreticorum : nam Cham interpretatur calidus,id est, impatiens semperque feruens ad rixas, atque contentiosus, qui patris nuditatem irridet & euulgat : tales sunt Hæretici,qui propter humilitatem & infirmitatem Christi negant eum esse verum Deum,publicantes & iactantes quæ ad humilitatem Christi pertinent,multa verò quæ ad declarandam diuinitatis eius maiestatem faciunt, tacentes, aut peruersa interpretatione deprauantes.Isti sunt contentiosi,litigiosi,feruentes in maledicendo & persequẽdo;sed velint nolint,serui sunt seruorum Dei:illorum enim augendæ & consummandæ gloriæ seruiunt, & exornandis ac perficiendis coronis famulantur. Nec in eos non aptè quadrat quod Cham non in se ipso sed in filio suo Chanaan maledictus est. nam dum aliquando Hæreticorum pœna in futurum sæculum reseruatur, quasi nõ in semetipsis sed in posteris suis puniuntur : quælibet enim secta Hæreticorum, quamuis à primo visa sit potens & glorioſa, & ad tempus prosperos habens processus, paulatim tamen in posteris suis labascit & deficit,& cum dedecore atque execratione hominum euanescit.

1. Corinth. 1. EX CONTRARIO autem Sem,& Iaphet,id est electi,infirmitates 196
Christi, vt quas ille nulla necessitate sed summa volũtate atque charitate nostræ salutis causa susceperat, summa pietate venerantur, scientes quod infirmum & stultum est Dei, sapientius & fortius esse omnibus hominibus. Aduersos autem nuditatem Noë proprio pallio tegere, est, in Christi nece auersari quidem immane facinus Iudæorum,sed ipsas Domini passiones venerando sacramentorum ordine operire,gratè recolentes,piè venerantes, studiosè imitantes.Et Sem quidem significans nominatum & inclytum,figura est Prælatorum in Ecclesia Christi:Iaphet autem significans latitudinem, figuram habet subditorum,quorum maximus est in Ecclesia Christi numerus. Verùm satis fuerit hoc attigisse, cetera meditationi lectoris relinquentes.

VERS. 28. & 29. *Vixit autem Noë post diluuium trecentis quinquaginta annis.Et impleti sunt omnes dies eius nongentorum quinquaginta annorum, & mortuus est.*

Genes. 5. VIXIT igitur Noë vitam omnium mortalium longissimam, duobus tantùm exceptis, Iared & Mathusalem. Namque ipso Adamo longæuior fuit Noë viginti annis;breuioris tamen vitæ fuit quàm Iared annis duodecim,& quàm Mathusalem decem & nouem. Verùm inuitat

uitat me hic locus vt breuiter exponam omnem vitæ Noë Chronologiam, & quædam alia ad eum pertinentia. Primùm dicam de vita eius ante diluuium,tum verò post diluuium.

QVINTA DISPVTATIO.

De Chronologia vitæ Noë:De quodam item eius filio quem appellant Ionithum, & de habitatione eius post diluuium.

197 VIXIT ante diluuium Noë sexcentis annis, sexcẽtesimo enim anno eius contigisse diluuium,supra scripsit Moses cap. septimo. Ab exordio Mundi cùm est creatus Adam,vsque ad diluuium numerantur anni mille sexcenti quinquaginta sex : ipse autem Adam vixit annos nongentos triginta : ergo mortuus est ante diluuium septingentis viginti sex annis. Cùm igitur Noë natus fuerit sexcentis annis ante diluuium, apparet ipsum esse natum centum viginti sex annis post obitum Adami.Deinde Henoch annis ducentis quadraginta duobus ante obitũ Adami genuit Mathusalem; & posteâ vixit trecentis annis, & ex terris translatus à Deo est. Mathusalem verò vixit annos nongentos sexaginta nouem, & ipso anno quo diluuium accidit mortuus est. Ergo Noë qui natus est sexcentis annis ante diluuium, ortus fuit sexaginta nouem annis post translationem Henoch;& trecentesimo sexagesimo nono anno aui sui Mathusalem.

Omnis hęc Chronologia colligitur ex capite quinto libri Geneseos.

198 EX his concluditur, Mathusalem versatum esse cum Adamo per annos ducentos quadraginta duos, Noë autem cum ipso Mathusalem per annos trecentos sexagintanouem.Doctrinã igitur rerum naturalium & diuinarum tam naturalem,quàm supernaturalem, viuæ vocis oraculo ex Adamo didicit Mathusalẽ:ex ipso autem Mathusalem accepit Noë,quin etiam filius eius Sem:quippe qui centum annos ante diluuium natus,earum rerum cognitionem ab ipso Mathusalem commodè doceri potuit. Et de ætate ac vita Noë ante diluuium ita dictum sit.

199 POST diluuium portò vixit Noë trecentos quinquaginta annos: cùm autem à diluuio vsque ad ortum Abrahæ, secũdum Hebraicam & Latinam computationem, non plures ducentis nonaginta duobus annis præterierint, efficitur nato iam Abrahæ superstitem fuisse Noë per annos quinquaginta octo.Nimirum tãdiu voluit Deus Noë viuere, quoad alius surgeret eius similis insigni vir pietate, qui veri Dei cultum conseruaret, & ad eum amplectendum verbis & factis homines vehementer incitaret. Obseruatum est iam inde ab orbe condi

Noë peruenit ad quinquagesimũ octauũ annũ Abrahæ.

condito, Deum omni sæculo egregios aliquos viros excitare consueuisse. Ante diluuium post Adamum fuit Seth, Henoch, Mathusalem: post diluuium vsque ad legem latam, Noë, Abraham ceteríque Patriarchæ vsque ad Mosen Melchisedech, & Iob. Post Mosen Iosue & Phinees. Et de Iudicibus Othoniel, Gedeon, Iephte, Samson, Samuel. Tempore Regum, Dauid, Asa, Iosaphat, Ezechias & Iosias. Atque hoc ipso tempore fuere sanctissimi Pontifices, vt Ioiada, Eliacim clarissimíque Prophetæ vt Elias & Elizeus. Tempore autem captiuitatis Babylonicæ, Hieremias, Ezechiel, Daniel. Post reditum denique ex captiuitate, Zorobabel, Iesu Pontifex, Aggæus & Zacharias Prophetæ, Esdras & Nehemias, duo & septuaginta Interpretes sacrarum litterarum, & principes Machabæi, non minus diuina religione ac pietate quàm bellica fortitudine clari & omni æuo celebrandi. Et quoniam Sem filius Noë post diluuium vixit annos duos & quingentos, vt significat Moses Geneseos vndecimo, fit vt peruenerit ad quinquagesimum annum Iacob patriarchæ.

Cõtinuatio Fidei & cultus Dei ab initio mũdi.

CVPIO igitur hîc lectorem aduertere, quemadmodum veri Dei 200
fides & cultus, & rerum ad consequendam salutẽ animæ eo tempore necessariarum obseruatio custodita & perpetuata fuerit ab initio Mundi vsque ad Iacob per tres tantum personas, Adamum, Mathusalem & Sem: per annos autem duo millia præterque centum quinquaginta sex: potuit enim Iacob, vt diximus, eas res discere ex ipso Sem, is verò ex Mathusalem, hic verò ex ipso Adamo.

Chryſ. ho. 29. in Geneſim. Continẽtia Noë.

CETERVM quia Moses nullum commemorat filium genitum 201
à Noë post diluuium, ex eo colligit Chrysostomus virum fuisse eum incredibilis continentiæ: quippe qui totos trecentos quinquaginta annos quos vixit post diluuium, ne procreandorum quidem liberorum causa voluptati indulgere voluerit. *Vide*, inquit ille, *admirandam iusti continentiam. Cùm enim tanta frueretur vbertate rerum & prosperitate, superueneretque tanto annorum numero post egressum ex Arca: noluit tamen vltra indulgere filiorũ procreationi. Nõ enim cõmemorat Scriptura eum alios præter illos tres quos ante diluuium genuerat, habuisse liberos.* Sed nullũ esse post diluuiũ à Noë generatũ filiũ, paulò supra disputatum est à nobis.

De filio quo dã Noë post diluuiũ genito cui nomen Ionithus, ex Methodio. *Hiſt. Scholaſtica 1 li. c. 37.*

QVOD ergo à quibusdam proditum est de quodã eius filio val- 202
dè memorabili, quem appellant Ionithum, pro fabuloso habendum est. Sed historiam eius rei ne lector nesciat, ponam hoc loco vt eam narrat, auctore Methodio, scriptor historiæ Scholasticæ, cuius hæc sunt verba: *Methodius agens de quodam filio Noë, cuius non meminit Moses, sic ait: Centesimo anno tertiæ Chiliadis genuit Noë filium ad similitudinem suam quem appellauit Ionithum. Trecentesimo anno largitus ei amplissima dona, misit eum in terram Ethan: quam ille peruasit vsque ad mare Orientis. Hic Ionithus accepit à Domino donũ sapientiæ & inuenit Astronomiam. Hic gigantem Nemrod decem cubitorum proceritate, & nepotem Sem ad se venientem erudiuit, docuitque quibus in locis regnare deberet. Multa etiam præuidit ac prædixit, in primis autem de quatuor Monarchiarum ortu, successione &*

sione & occasu, quam prophetiam multis post seculis Daniel edidit. Prædixit autem ille primos omnium regnaturos ex posteritate Cham, vti fuit Belus & Ninus regni Babylonici & Monarchiæ Assyriorum conditores: secundos regnaturos de stirpe Sem Persas & Græcos, postremos de genere Iaphet Romanos.

Sic Methodius, vt refert Historia Scholastica. S. Hieron. tradit istum Methodiũ fuisse Episcopũ primò quidẽ Olympi Lyciæ, posteà Tyri, nitidi cõpositique sermonis, scripsisseq; cùm alia, tum libros contra Porphyriũ, Cõmentarios itẽ in Genesim & in Cantica Canticorũ, & sub finẽ nouissimæ persecutionis Ecclesiæ, vel vt placet aliis, sub Decio & Valeriano in Chalcide Græciæ martyrio coronatum. *Hieronym. de Scriptoribus Eccleſiaſticis.*

203 VERVM ista quæ Methodius dicitur prodidisse de Ionitho filio Noë, fabulosa sunt, eaque refellere minimè fuerit operosum. Principiò, talem filium Noë, insignem sapientia & prophetico spiritu non tacuisset Moses, nec dixisset ab illis duntaxat tribus filiis, Sem, Cham, & Iaphet omne genus humanum esse propagatum; & vt aliorum filiorum Noë, sic huius quoque progeniem enarrasset. Sed eo conuincitur falsam esse istam opinionem, quòd dicitur Noë genuisse istum Ionithum anno centesimo tertiæ Chiliadis, scilicet àb exordio Mundi: atqui plus nonaginta annis ante istum centesimum annum decesserat Noë. Siquidem ab initio Mundi vsque ad Diluuiũ fluxerunt anni mille sexcenti quinquaginta sex: Noë autem vixit post Diluuium annos trecentos quinquaginta: ergo mortuus est anno sexto tertiæ Chiliadis, id est, annis nonaginta quatuor ante id temporis quo dicitur Ionithus esse natus. Dicent fortasse Methodium secutum esse computationem Græcorum codicum, qui plus duo millia annorum recensent vsq; ad diluuium. Esto, sed illa computatio mendosa est, vt ostẽdimus li. 7. Commentariorũ nostrorũ in Genes. quapropter Methodij opinionẽ quæ ea cõputatione nititur, falsam esse necesse est. Refellitur supradicta opinio.

204 ILLVD verò quis ferat? dicitur Nemrod fuisse nepos Sem, cùm apertis verbis eum Moses faciat nepotem Cham, ita scribens; *Filij Cham, Chus, Mesrain, Phut & Chanaan. Porrò Chus genuit Nemrod &c.* Vtrum autẽ Methodius erroris opinione deceptus ista scripserit, an sint ab aliis conficta, & sub specioso eius nomine vulgata, mihi quidẽ non liquet. Miror equidẽ tã celebris illius prophetiæ de quatuor Monarchiis nusquã Eusebiũ, nusquam Hieronymũ, ne in Cõmentariis quidẽ in Danielẽ, vbi fuisset opportunissimũ, mentionẽ fecisse vllam. Sed vtcunque res habeat, illud ego monitum velim lectorem, vt decet Methodij sanctimoniã, & in martyrio virtutẽ atque gloriã admirari & venerari; sic non decere, si quæ ille parum cõsentanea sacris literis scripta reliquerit, ea pro veris certisque amplexari. *Geneſ. 10.*

205 SED quibus in terris post diluuiũ versatus sit Noë, vno ne semper in loco cõstiterit, an lõginqua petens, varias obierit regiones, quibusue in sedibus vitam finierit; præclara denique eius dicta & facta, quæ multa fuisse par est credere, miro silentio Moses obruit ac suppressit. Causam ego tanti silentij reor fuisse festinationem eius ad scribẽdas

res Abrahæ:de quo primum historiam valdè ordinatam & copiosam tres ob causas contexuit:primum quod Abraham fuisset princeps & quasi sator populi Hebræi,ad quem populum erudiendum hanc scribendi operam potissimum nauabat Moses. Deinde quod Abraham signum Circuncisionis à Deo accepisset,quo signo eius posteri,id est, Hebræi à ceteris gentibus discreti,in vnum & peculiarem Dei populum coalescere debebant. Ad hæc quod tria Deus Abrahæ amplissima dedisset promissa,vnũ de multiplicatione seminis eius instar stellarum cœli & pulueris terræ:alterum de possessione terræ Chanaan: tertium de Messia ex ipsius stirpe generando, in quo benedicendæ erant omnes gentes,& propter quem ipse pater futurus erat non solum Iudæorum, sed etiam Gentium quotquot in Christũ erant creditуræ.Tradunt Hebræi Noë cũ Sem ex Armenia rediisse in veterem patriam,id est,loca Damasco vicina,ibique condidisse regnũ & pontificatum Salem:quæ,Sem,appellatus Melchisedec,administrauit.

Genes.17. *Genes.12.* *Genes.15.* *Genes.17.* *Rom.4.*

Vbi post diluuiũ habitauerit Noë secũdum Hebræos & Berosũ Annianum. *Beros. Annianus.lib.3.*

BEROSVS Annianus multa narrat de iis quæ gessit Noë post diluuium,quæ si vera essent,iucundissima profecto essent legentibus & ad agnitionem pulcherrima. Ait ille,*finito Diluuio cum Arca in Gordiæo monte Armeniæ consedisset,descendisse Noë in loca plana,& breui mirabiliter multiplicata progenie(perpetuo enim geminos edebant,marem & fœminã)adeo completa esse hominibus ea loca,vt necesse fuerit multos inde recedere.Sed Noë diu ibi mansit, & Armenos (sic eos nunc appellamus,nam id nominis postea eis inditum est)primum docuit agriculturam, artemque colendi vites & conficiendi vinum : tum sacros ritus & cæremonias colendi Deum; multa item naturalium rerum secreta mandauit literis,quæ apud Scythas,Armenos solis Sacerdotibus legere,docere ac discere fas est.Docuit præterea cursus astrorum, & distinxit annum ad Solis cursum, & menses duodecim ad motum Lunæ, multaque in posterum ventura Astronomiæ scientia prædicebat.Quamobrem quasi Deum quendam illum venerabantur, eumque Solem & Cœlum cognominabant. Adhortabatur autem homines familiarum principes vt nouas sedes quærerent,conderentque ciuitates:designauitque tres orbis partes Asiam Africam & Europam, vt ante diluuium viderat ; & singulis principibus familiarum, partes ad quas irent, distribuit, se per totum orbem colonias traducturum pollicitus.Tandem petiit Kitim quam nunc Italiam nominant;ibi regnauit,multaque docuit Italos quæ ad Theologiam,Physiologiam, Politiam, artesque degendæ vitæ necessarias pertinent:earumque rerum refertissimos libros reliquit scriptos. Quamobrem tantum apud eam gentem honorem meruit, vt eum Chaos, Semen Mundi, Patrem deorum maiorum & minorum animamque Mundi, appellarẽt:ipsumque signarent in scriptis cursu Solis,motu Lunæ,& sceptro dominy.Denique in illis locis mortalitatem exuit.*Sic ille Berosus. 206

Augustinus. BEATVS Augustinus lib. 16. de Ciuitate Dei cap. 2. tractans ea quæ hoc loco de filiorum Noë partim benedictione partim maledictione scripsit Moses, cùm indicasset quarum rerum olim futurarum & ad Ecclesiam Christi spectantium tres illi Noë filij figuram prætulissent(de quo etiam nos paulô supra disputauimus) subiungit hæc verba: 207

Hæc diuinæ scripturæ secreta indagamus vt possumus,alius alio magis minusue congruenter,veruntamen fideliter : certum tenentes non ea sine aliqua præfiguratione futurorum gesta atque conscripta, neque nisi ad Christũ & eius Ecclesiam quæ ciuitas Dei est,esse referenda:cuius ab initio generis humani non defuit prædicatio,quam per omnia videmus impleri.

208 DEINDE ponit Augustinus quæstionẽ hãc:cur post Noë & duos eius filios Sem & Iaphet vsque ad Abraham, de tot hominibus qui intermedio illo temporis spatio fuerunt, nullum laudatæ probitatis ac pietatis virum commemoret Moses, cum aliquos de posteris Sem viros fuisse iustos ac pios non sit dubitandum. Respondet ipse Mosen studuisse breuitati,& quod non solum esset historiographus, verùm simul etiam propheta,non omnia quę narrari potuissent,consectatum esse historica diligentia,sed ea tantum intexuisse narrationi suæ, quæ prophetica prouidentia nouerat ad populum & ciuitatem Dei aliquo modo pertinere.Audi Augustinum:*Benedictis,*inquit,*duobus filiis Noë,atque vno in medio eorum maledicto, deinceps vsque ad Abraham de iustorum aliquorum,qui piè Deum colerent commemoratione silentium est per annos amplius quàm mille.Nec eos defuisse crediderim, sed si omnes cõmemorarentur,nimis longum fieret:& hæc esset magis historica diligẽtia quàm prophetica prouidentia. Illa itaque exequitur Moses, vel potius per eum Dei Spiritus,quibus non solum narrentur præterita,verum etiam prænuntientur futura, quæ tamen pertinẽt ad ciuitatem Dei quia & de hominibus qui non sunt eius ciues quicquid hic dicitur, ad hoc dicitur,vt illa ex comparatione contraria vel proficiat vel emineat.*

Cur post Noë,Sem & Iaphet & vsq; ad Abraham, nullus laudatę virtutis ac pietatis virum commoretur à Mose. *Augustinus.*

209 POST hæc Augustinus præclarum quoddam tradit documẽtum omnibus sacras literas legentibus atque interpretantibus etiã atque etiam inculcandum & commendandum,& ab illis,nisi sæpenumero pueriliter labi velint, diligenter obseruandum ; Non omnia quæ in diuinis libris narrantur,latens aliquod habere mysterium,nec ad res futuras significandas commemorari;sed multa quæ carent mysterio, propter ea quæ mysticas habent significationes attexi.*Non omnia,*inquit Augustinus,*quæ gesta narrãtur, aliquid etiam significare putãda sunt, sed propter illa quæ aliquid significant,etiam ea quæ nihil significãt attexũtur. Solo vomere terra proscinditur:sed vt hoc fieri possit, etiã cetera aratri mẽbra sunt necessaria. Et soli nerui in cythara aliisque vasis musicis aptantur ad cantũ:sed vt aptari possint, insunt & cetera in cõpaginibus organorũ quæ non percutiuntur a canentibus,sed ea quæ percussa resonant,his cõnectuntur.Ita in prophetica historia dicũtur & aliqua quæ nihil significant,sed quibus adhæreant, quæ significant,& quodãmodo religentur.* Sic Aug.Cuius tam vero & vtili documento qui studia tractant diuinæ scripturæ si obtemperare noluerint, cupidiores scilicet quàm par est vndecũque mysteria eruẽdi, ne illi sæpe inanes, frigidas, ineptas insulsasque sententias & interpretationes effutiant necesse est.Verum non procedam longiùs,opportunum enim hic videtur huic libro finem imponi.

Præclarum Augustini documẽtũ.

BENEDICTI PERERII COMMENTARIORVM IN GENESIM LIBER DECIMVS QVINTVS,

In caput decimum.

DE MVLTIPLICATIONE HVMANI generis facta post diluuium ex tribus filiis Noë: & de prima origine gentium, nationum & regnorum terræ.

Caput decimum.

1 HÆ sunt generationes filiorum Noë, Sem,
2 Chã & Iaphet: natique sunt eis filij post
diluuium. Filij Iaphet Gomer, & Ma-
3 gog, & Madai, & Iauan & Thubal &
Mosoch & Thiras. Porrò filij Gomer
4 Ascenez & Riphath & Thogorma. Filij,
5 autem Iauan, Elisa & Tharsis, Cethim & Dodanim. Ab
his diuisæ sunt insulæ gentium in regionibus suis, vnusquis-
que secundum linguam suam & familias suas in regioni-
6 bus suis. Filij autem Cham, Chus & Mesraim, & Phut &
7 Chanaan. Filij autem Chus: Saba, & Heuila & Sabatha
8 & Regma: Saba & Dadam. Porrò Chus genuit Nemrod:
ipse

ipse cæpit esse potens in terra. Et erat robustus venator co-
ram Domino. Ab hoc exiuit prouerbiũ, Quasi Nemrod ro- 9
bustus venator coram Domino. Fuit autem principiũ regni 10
eius Babylõ & Arach & Acad & Chalanne in terra Ser-
naar. De terra illa egressus est Assur & ædificauit Nini- 11
uen, & plateas ciuitatis & Chale. Resen quoque inter Ni- 12
niuen & Chale: hæc est ciuitas magna. At verò Mesraim 13
genuit Ludim & Anamin & Laabim & Nephtuim, &
Phethrusim & Chasluim: de quibus egressi sunt Phili- 14
sthiim & Caphtorim. Chanaan autem genuit Sidonem pri- 15
mo genitum suum: Hethæũ, & Iebuseum & Amorrhæum 16
& Gergesæum, & Heuæum & Aracæum, Sinæũ. Et Ara- 17
dium, Samaræum & Amathæum: & per hos disseminati
sunt populi Chananæorum. Factique sunt termini Chanaan 18
venientibus à Sidone Gerarã vsque ad Gazan, donec in- 19
grediaris Sodomam & Gomorrham & Adamam & Se-
boim vsque Lasa. Hi sunt filij Cham in cognationibus & 20
linguis terrisque & gentibus suis. De Sem quoque nati sunt 21
patre omnium filiorum Heber, fratre Iaphet maiore. Filij 22
Sem: Aelã & Assur & Arphaxad & Lud, & Arã. Filij
Aram, Hus & Hul, Gether & Mes. At verò Arphaxad 23
genuit Sale de quo ortus est Heber. Natique sunt Heber fi- 24
lij duo, nomen vni Phaleg, eo quod in diebus eius diuisa sit 25
terra, & nomen fratris eius Iectan. Qui Iectan genuit El- 26
modad & Saleph, & Asarmoth, Iare, & Adorã & Vzal, 27
& Decla, & Hebal, & Abimael, Saba, & Ophir & Heui-
la & Iobab: Omnes isti, filij Iectan. Et facta est habitatio 28
eorum de Messa pergentibus vsque Saphar mõtem Orien- 29
talem. Isti sunt filij Sem secundũ cognationes & linguas & 30
regiones in gentibus suis. Hæ familiæ Noë iuxta populos & 31
nationes suas. Ab his diuisæ sunt gẽtes in terra post diluuiũ. 32

PRÆFATIO.

DESCRIBIT Moſes hoc decimo capite numeroſam progeniem multiplicemque poſteritatẽ trium filiorũ Noe,primamque originem diuerſitatis gentium,regionũ atque regnorũ. Nec tamen in poſteris 1
filiorum Noë percenſendis omnes commemorat, id enim fuiſſet quaſi infinitum,nec vlli vſui; ſed eos tãtùm qui velut capita & principes fuere aliquarum gentium,eiſque nomina indidere. Quapropter Iaphet filios duntaxat ſeptem recenſet,nec eorum poſteros omnes,ſed duorum tantùm,Gomer tres, & Iauã quatuor: ita vt tota progenies Iaphet quatuordecim viris à Moſe circunſcripta ſit. Cham autẽ quatuor filios enumerat,& de his, trium duntaxat poſteros, omneſque progenitos ex Cham,ad vnius & triginta numerum redegit. Denique Sem quinque filios connumerat de quibus trium tantùm poſteritatẽ exponit: nec de iis qui proſeminati ſunt ex ipſo Sem,plures quàm viginti ſex nominauit. Itaque omnes filiorũ Noë poſteri qui cõmemorantur à Moſe, duorum & ſeptuaginta numerũ non excedunt.

Cur Gentes ex tribus filiis Noë ortæ recẽſeantur à Moſe. *Geneſ.9.*

VOLVIT porrò Deus has gentes nominatim commemo- 2
rari,eorumque notitiam immortali poſterorũ memoriæ commendari; vt liquidò appareret veritas & efficacitas primæ illius benedictionis Dei,cùm dictũ eſt filiis Noë: *Creſcite & multiplicamini & replete terram*. Itemque oſtenderetur veriſimus exitus & effectus tam benedictionis Sem & Iaphet,quàm maledictionis Cham,quã eis impertiuit Noë. Ad hæc, vt cognitis veris gentium,regnorum,ac nationum primordiis, vaniſsimas & mendaciſsimas de his rebus gẽtilium hiſtorias rideamus atque contemnamus. Et quia gentium quæ hic memorantur,ſæpe incidit mentio in ſacris literis, percepta earum origine,clarior ac plenior earum gentium nobis ſuppetat cognitio.

QVOD autẽ attinet ad vocabula ſeu nomina gentiũ quæ hic 3
recẽſetur,cùm quædã eorũ retẽta ſint,multa verò obliterata,ſed pleraque tamẽ immutata,iuuat de his prẽmonere ac prẽdocere lectorẽ, quod præmonuit Ioſephus primo libro Antiquitatum:

Ioſephus.

Poſt

Poſt diuiſionem,inquit,*linguarum paſsim diſperſi ſunt homines, coloniis nuſquam non deductis & quo quẽque ſors & Deus tulit eam terrã cum ſuis occupauit: vt tam maritima quàm mediterranea cultoribus replerentur: nec defuerunt qui conſcenſis nauibus ad inſulas habitandas traÿcerent. Porrò gentium quædam adhuc ſeruant deriuatam à ſuis conditoribus appellationem: quædam verò eam mutauerunt: nonnullæ autem in familiarem accolis notioremque vocem deflexerunt, Græcis potiſsimum talis nomenclaturæ auctoribus: hi enim poſterioribus ſeculis veterem locorum gloriam ſibi vendicantes gentes nominibus ſibi notis inſigniuerũt,& quaſi ſui iuris eſſent, mores rituſque proprios in eas inuexerunt*.Hæc Ioſephus.

Vanitas Græcorum.

Hæ ſunt generationes filiorum Noë,Sem,Cham & Iaphet. VERS. 1.

CVM his verbis iungi poſſunt illa ſuperioris capitis: *Tres iſti filij ſunt Noë, & ab his diſſeminatũ eſt omne genus hominum ſuper vniuerſam terram*. Extrema item illa verba huius capitis decimi: *Eæ ſunt familiæ filiorum Noë iuxta populos & nationes ſuas,ab his diuiſæ ſunt gentes in terra poſt diluuium*.Vult enim Moſes oſtendere hoc capite, quemadmodum in exordio mundi ex vno genus omne hominum propagatum eſt vſque ad diluuium: ſic poſt diluuium,quaſi nouo rurſus Mundi principio,ex tribus filiis Noë omnem terrã habitatoribus & cultoribus eſſe completã;& quæcunque ad id vſque tẽporis,quo tẽpore Moſes hanc hiſtoriã ſcribebat,fuerãt erantque gentes ac nationes,inde omnes primam traxiſſe originem.

Geneſ.9.

4 IOSEPHVS ſcribit tres partes orbis à trium Noë filiorum poſteris ita partitè ac diſtinctè eſſe occupatas vt Iaphetani (ſic deinceps appellabo Iapheti poſteros,breuitatis cauſa,vt Cham poſteros,Chamæos,& Sem, Semæos) in Aſia ſedes tenuerint à Tauro & Amano montibus vſque ad Tanaim fluuium quo diſterminatur Europa ab Aſia: in Europa verò hinc vſque ad Gaditanum fretum; Chamæi verò Syriam & regiones Amano Libanoque montibus adhærẽtes obtinuerunt, vſque ad mare atque Oceanum ditionis terminos proferendo: Semæi ab Euphrate propagandæ ditionis initio facto, Aſiam vſque ad Indicum Oceanum incoluerint.

Ioſephus partitur orbem terræ tribus filiis Noë.

5 EPIPHANIVS in Anchorato ſcribit, Noë iuſiurandum à filiis ſuis exegiſſe,vt cultum veri Dei retinerent,& inter ſe concordiam ac beneuolentiã cuſtodirẽt;cũque is mundi hæres à Deo cõſtitutus eſſet,mundum quaſi hæreditariã poſſeſſionem filiis ſuis diſtribuit, iactis ſortibus,vt quiſque eam partem terræ quæ ſorte obtigiſſet habitandam & colendam ſuſciperet: & Sem quidem ſedes magna ex parte obtigiſſe in Aſia: Cham in Ægypto & Africa, Iapheto in Europa.

Epiphanius vult Noë dictis ſortibus cuique ſuorũ aſſignaſſe eam terræ partem quæ ſorte ei obtigerat.

6 HIS addo quæ prodidit Beroſus Annianus, vel potius ipſe

Annius

Annius in Commentariis Berosi: auctore Philone, Noë (quem alij Ianum appellarunt) vnâ cum tribus filiis multisque coloniis Pōtum venisse, & ratibus circumlustrasse omne mare Mediterraneum, & primo filio Sem ostendisse littus omne Asiaticum à Tanai per Bosphorum vsque ad Nilum: Cham verò demonstrasse littus Africæ à Nilo vsque ad Oceanum Gaditanum: denique Iaphet omne littus Europæ à Gadibus vsque Tanain: & omnibus prouinciis circa littus dimisisse primas colonias: qua in re consumpto decennio, reuertisse in Scythiam, vnde nouis aliis assumptis colonis deuectum esse in Italiam, & per Tiberim vectum, tenuisse ad læuum latus Hetruriam, primasque in Vaticanū & Ianiculum exposuisse colonis. Atque id firmat Annius auctoritate Catonis, à quo sunt hæc prodita in lib. de Originibus: quorum librorum fragmenta quædam, nescio vnde eruta, concinnauit Annius & euulgauit. Verùm hæc quia nulla graui ratione, vel probati scriptoris auctoritate firmantur, equidem haud maiorem fabulis poëtarum fidem mereri puto.

Quemadmodū Noë perlustrauerit orbem, & habitatoribus cōpleuerit secundum Berosum Annianum.

VERS. 2. *Filij Iaphet, Gomer, Magog, Madai, Iauan, Thubal, Mosoch & Thiras.*

OMMEMORANTVR hîc septem filij Iaphet; ex quibus primi filij, id est Gomer, recensentur posteri, Ascenez, Riphat, Thogorma: quarti autem filij, id est, Iauan, numerantur quatuor posteri, Elisa, Tharsis, Cethim, Dodanim. Omnes igitur posteri Iaphet hîc memorati tam filij, quàm nepotes, sunt numero quatuordecim. sed codices Græci quos Augustinus libro 16. de Ciuitate Dei capite 3. secutus est, addunt octauum filium Iaphet nomine Elisa: quò fit, vt posteros Iaphet numerent quindecim; sed illum Elisa, nec scriptura Hebraica, nec paraphrasis Chaldaica, nec Græca translatio Complutensis habet, neque codices Græci quibus vsus est Hieronymus habuerunt, vt ex Traditionibus eius Hebraicis in Genesim liquet. Omnem porrô hanc progeniem Iaphet licet vno conspectu in hac descriptione digestam intueri. 7

S. Augustin.

Iaphet filij septē.
- Gomer. — Ascenez. Riphat. Thogorma.
- Magog.
- Madai.
- Iauan. — Elisa. Tharsis. Cethim. Dodanim.
- Thubal.
- Mosoch.
- Thiras.

Omnes posteri Iaphet quatuordecim.

CETERVMquæret fortasse quispiam, cùm supra in enumerandis filiis Noë ferè primo loco nominatus sit Sem, cur nunc Moses à Iaphet 8

orsus est? An quia secundum Hebræos quos sequitur Tostatus, Lyranus, aliique permulti, Iaphet primogenitus fuit Noë? at ob eam causam vltimo loco recenseri debebat posteritas Cham, vt qui minimus natu fuit. An contra potius, vt placet Augustino, orsus est à minimo filio, procedens vsque ad maximum qui fuit Sem? Sed enim credibilius est Cham fuisse minorem Iapheto, cùm supra capite nono dictus sit præcisè frater minor, id est, secundum phrasim Hebraicam minimus. An potius incœpit à Iapheto, quod in eo terminasset præcedens caput, agens de filiis Noë: & ad extremum exposuit progeniem Sem quod omnis de ea sequens historia subtexenda erat?

9 EX hac verò posteritate Iaphet extat & apparet quàm fuerit vera & efficax illa benedictio quam Noë impertiuit Iaphet: *Dilatet Deus Iaphet, & habitet in tabernaculis Sem:* quæ dilatatio non tantum denotat numerosam posteritatis propagationē, verùm præcipuè amplissimas regiones quas occupaturi erant eius posteri, qui maximā orbis partem obtinuerunt, occupata tota Europa cum maiore *Asiæ* parte, & maris Mediterranei insulis; qui præterea colonos in Africam quoque transmiserunt: nam Græci qui originem ex Iaphet duxerunt, littora Africæ frequentarunt, & egregiis vrbibus compleuerunt, vt ex profanis historiis discimus. Atque hæc liquidô intelligentur ex iis gentibus quæ ex hac posteritate Iaphet per varias terræ oras disseminatæ sunt. nam quod de insulis dixi, perspicuè docet Moses illis verbis: *Ab his* (scilicet posteris Iaphet) *diuisæ sunt insulæ gentium in regionibus suis.*

Quam longè lateque per orbem dilatata sit posteritas Iaphet.

10 NONNVLLI putarūt, nostrum Iaphet non fuisse ignotū Ethnicis, sed fuisse eum ipsum quem illi appellarunt Iapetum cœlo terraque, vt poëtæ fabulabantur, natum, vnumque de Titanibus cum Ioue belligerantibus, & patrem Promethei, auumque Deucalionis. Sed profecto inter nostrum Iaphet & Ethnicum Iapetum, præter quandam nominis similitudinem, nulla est similitudo, cetera enim adeo diuersa sunt (nihil dico de ratione temporum, quæ vtrique constare non potest) Vt mirer viros minime indoctos ad id credēdum, & scriptis prodendum adductos esse.

An Iaphet fuerit idem qui Ethnicis Iapetus.

11 PRIMVS filius Iaphet nominatur Gomer, cuius posteros Gomeritas putat Iosephus eumque secuti plerique omnes, fuisse eos quos Græci appellarunt Gallo-græcos vel Galatas. sed eos fuisse Gallos, à quibus profecti ij qui Delphos spoliarunt, & posteâ in Asia proximè Troadem confederunt, & Phrygiæ partem maiorē occuparunt, concors est Geographorum sententia. Audi Iustinum libro 25. *Tantus*, inquit, *terror Gallici nominis, siue armorum inuicta felicitas erat, vt aliter neque maiestatem suam reges tutam, neque amissam recuperare se posse sine Gallica virtute arbitrarentur: tantæque fuit id temporis fœcunditatis Gallorum iuuentus, vt Asiam omnem velut examine aliquo implerent. itaque in auxilium à Bithyniæ rege inuocati, regnum cum eo parta victoria diuiserunt, eamque regionem Gallogræciam, quia mixti Græcis Galli fuerant, nominarunt.*

An Gomer pater fuerit Galatarum.

12 QVALES igitur Gomeritæ populi fuerint quasue terras insede-

rint, coniici potest ex vaticinio Ezechielis, quod est in capite 38. his verbis; *Gomer & vniuersa agmina eius, domus Thogorma, latera Aquilonis, & totum robur eius, populique multi tecum.* Describit eo loco Ezechiel bellicas copias principis Gog ex variis gentibus collectas, quas ille ducturus erat ad debellandos Iudæos, bonisque omnibus spoliãdos, postquam illi Babylone regressi sunt in patriam. Ex vaticinio autem Danielis capite 11. & ex historia Iosephi cõstat Iudæos post reditum ex Babylonica captiuitate sæpè ac vehementer vexatos esse à regibus Aegypti & Syriæ seu Asiæ, præsertim autẽ ab Antiocho Epiphane, vt docet historia Machabæorum. Ergo Gomeritas credibile est fuisse populos in Asia, quæ Aquilonaris est seu Septẽtrionalis Palæstinæ; vel etiam in aliqua parte Syriæ, nec longè tamen remotos à Palæstina: dici verò Aquilonares comparatione Iudææ, talem enim positum ea regio habet ad Palæstinam. Quapropter Daniel capite 11. reges Syriæ appellat reges Aquilonis, sicut reges Aegypti nominat reges Austri, nempe vtrumque comparatione Iudææ.

Locus Ezechielis cap. 38.

Iosephus.

Ex Magog quæ gentes ortæ sint. *Hieronymus.*

ALTER Iapheti filius nominatur Magog: cuius posteros Magogæos quidam putarunt fuisse Gothos, vt narrat Hieronymus in Traditionibus Hebraicis in Genesim, alij Getas, Massagetas, deniq; Scythas, quæ est Iosephi, Hieronymi, ac ferè omnium sententia. E Scythis autem origo est Tartarorum ac Turcarum. Nec desunt qui contendant Magogęos fuisse populos Cælesyriæ, propinquos Palestinæ; 13

Plinius. coniecturam eius rei facientes ex illis verbis Plinij libro 5. capite 23. *Cœle habet Apamiam, Marsya amne diuisam à Nazerinorum Tetrarchia & Bambycem quæ alio nomine Hierapolis vocatur, Syris verò Magog, &c.* Magog igitur, vt ex Plinio licet intelligere, sacra fuit & augusta vrbs Syrorum (id enim sonat Hierapolis) cuius vrbis & regionis principem facit Gog in cap. 38. Ezechiel: vbi Magogæi recensentur inter varias gentes quæ sub principè Gog id est, regibus Syriæ militaturæ & bellaturæ erant aduersus Iudæos ex Babylonica captiuitate reductos. Iudæos enim recens Babylone reuersos in Iudæam, fuisse valdè infestatos & vexatos à finitimis gentibus, Samaritis & Syris, non obscurè intelligitur ex libris Esdræ.

Origo Medorum. TERTIVS Iapheti filius appellatur Madai. Inter omnes conuenit ex Madai esse ortos Medos populos in Asia maiori celebres, à primo quidem subiectos Assyriis, sed posteâ per Arbacum præfectum debellato Sardanapalo nouissimo Assyriorũ monarcha, non seruitutis modò iugum excussisse, verùm etiam imperium Asiæ annos prope quadringentos obtinuisse. A Medis quoque Babyloniorum imperium euersum esse per Darium Medum, & narrat Daniel cap. 5. & ante prædictum fuerat ab Isaia cap. 14. & Hieremia cap. 51. 14

Origo Ionum. INTER eiusdem Iapheti filios quarto loco memoratur Iauan, ex quo, sententia omnium, proseminati sunt Iones satores parentesque Græcorum. Quocirca multis in scripturæ locis pro Hebræa voce Iauan, Septuaginta verterunt Ἑλλάδα, Latinusque interpres Græciam, & pro 15

& pro plurali Iauanim, illi Ἕλληνες, hic Græcos transtulit, vt videre est apud Isaiam capite 66. Ezechielem 27. Ioëlem 3. Nonnunquã tamen Septuaginta retinuerunt ipsum vocabulum Hebræum, sed nonnihil tamen immutatum vt hic nominarunt Iouan. Hecathæus apud Strabonem libro nono ait Ionas ex Asia venisse in Græciam, vnde sit origo Athenienſium quos fuisse antiquitùs dictos Iones, & Atticam eorum regionem appellatam esse Ioniam, docet Plutarchus in Theseo. Verum quia se primos hominum, & quasi aborigenes iactabãt Athenienses, idcirco dixerunt se non à principio dictos fuisse Iones, sed post Deucalionẽ cuius filius Xuthus fratres suos ex Thessalia fugiens Athenas, receptusque ab Erictheo, ex eius filia filium susceperit Ionem ex quo Athenienses dicti sint Iones, qui missis in Asiam colonis, inibi Ioniam condiderunt. quam opinionem secutus est Strabo libro octauo, & Pausanias in Achaicis. Sed prior sententia verior est.

Hecathæus. An ex Ionibus orti Athenienses. Plutarch.

Strabo. Pausanias.

16 QVINTVS filius Iaphet nominatur Thubal. Thubalæos verò Iosephus putat esse Iberos, id est, Hispanos: Hebræi verò Italos, prius dictos Hesperios. Verùm quia Thubal sæpissimè iungitur & consociatur cum Mosoch, vt apud Ezechielem cap. 17. 32. 38. 39. quidam autem opinantur Mosoch fuisse Cedarenos, id est, Arabes, putarunt iidem Thubalæos fuisse populos Asiaticos, sed Syriæ & Arabiæ vicinos, non autem Europæos, id est, vel Hispanos vel Italos. Septuaginta Interpretes & paraphrastes Chaldæus appellant Thobel.

Thubal quarum gẽtium auctor fuerit. *Iosephus.*

17 SEXTVS filius recensetur Mosoch, ex quo opinãtur quidam generatos Moscos seu Moscouitas propter similitudinem nominis, quæ tamen similitudo non est in voce Hebræa *Mesech*, nam Latina vox Mosoch sumpta est ex Septuaginta Interpretibus qui Græcè verterunt Mosoch. Iosephus ait Mesechæos vel Mesochæos posteà dictos à Græcis Cappadoces, & priscæ appellationis indicem & testem esse ciuitatem quandam apud Cappadoces cui Masecha nomen est. Probabilius videtur aliis, Mosochęos, populos fuisse Syrię & Arabiæ, vicinos, & confines Cedarenis Arabibus, qui sunt iuxta Nabathæos auctore Plinio lib. 5. capite 11. Cedar enim filius fuit Ismaëlis Genes. 25. vnde Ismaëlitæ & Arabes posteâ dicti Saraceni, fortasse quod Sara velut auctore (vti est in capite 16. Geneseos) Abraham duxit Agar vxorem, ex qua Ismaëlem suscepit illius gentis parentem.

Quę fuerint gẽtes, quarũ parens fuit Mosoch. *Iosephus.* *Plinius.*

18 MESECH autem fuisse gentem propinquam habitatoribus Cedar, potest coniici ex Psalmo 120. vbi Dauid de miseria sui exilij queribundus, in illas voces lamentabiles prorupit: *Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est, habitaui cum habitãtibus Cedar.* Sic enim eum locum Latinus interpres Græcã versionem secutus expressit. Atqui pro illo *prolõgatus est*, Hebraicè est *Mesech*: vt Dauid quęratur se procul à patria peregrè agere in Mesech, & habitare inter tabernacula Cedar, id est, versari inter gentes barbaras perfidasque & continuis incursationibus atque latrociniis gaudentes. Iuxta quam sententiam Para-

Locus Psalmi 120.

phrastes Chaldæus ita reddidit eum locum : *O me miserum quia peregrinatus sum cum Asianis, habitaui cum tabernaculis Arabum.* Consentaneum igitur est secundum istos, Gomeritas, Magogæos, Thubaleos, & Mesechæos populos fuisse vel in Asia, vel in Syria, vel non inde procul, Palæstinæ circumfusos, & principi Gog, id est, regum Syriæ atque Asiæ qui post Alexandrum regnarunt, imperio subiectos.

Origo Thracum.

SEPTIMVS atque vltimus Iapheti filius recensetur Thiras, ex 19
quo fermè omnes, genus & originem ducunt eorum quos Græci appellarunt Thraces. Cur id senserint non aliam video rationem quàm congruam denominationem à Thira Thiraces, & melioris soni gratia, Thraces. Verum alij Thracum nomen repetunt à Thrace filio

Mela lib. 2. cap. 2. Martis; alij ab asperitate eius regionis, quæ nec cœlo læta, inquit Mela, nec solo est, & nisi qua propinqua mari, infœcunda, & præfrigida, eorumque quæ seruntur; malignè admodum patiens : viris quoque asper & indecens corporum habitus ad ferociam & sæuitiam compositus. Pleriſque tamen Ethnicorum visum est, Thraces dictos esse

Isidorus. quasi truces : namque Isidorus libro nono Etymologiarum, *Thraces*, inquit, *ex filio Iaphet qui Thiras nominatus est, orti & cognominati sunt: licet Gentiles, eos ex moribus ita dictos existiment, quod sint truces. sæuissimos enim omnium gentium fuisse perhibent. quippe qui captiuos diis suis litarent, & humanum sanguinem ossibus capitum exceptum potare soliti essent.* Hic Thiras nusquam aliàs nisi 1. Paralipomenon cap. 1. nominatur in scriptura, fortasse quod ipse atque eius posteri terras insederint longè dissitas à Iudæis; eos enim ferè populos commemorare solet Scriptura, qui vel Palæstinæ vicini fuerunt, vel hostium populi Dei castra secuti infestarunt & vexarunt Iudæos.

Porrò filij Gomer, Ascenez & Riphath, & Thogorma.

DE septem filiis Iaphet, duorum tantùm posteri memorãtur, Gomeri tres, & Iauan quatuor: nam reliqui parentum suorum nominibus contenti, nullas sibi adoptauerunt gentiles appellationes : vel eos scriptura vno communi nomine comprehensos commemorauit, quòd apud eos nihil fuerit nobilius atque illustrius capite ipsius familiæ & primo generis auctore. Primus filiorum Gomer nominatur à Latino interprete Ascenez, Græcè Ascanaz, sed Hebraicè Aschenaz : Aschenazæos autem Iosephus putat esse Rheginos : alij, Gothos, Iudæi nostri temporis, Germanos, nempe secuti Thargum Hierosolymitanum, in quo vocabulum, Gomer exponitur Africa, Aschenas autem Germania. Sed id falsum esse arguitur ex Hieremia, apud quem capite 51. vbi agitur de excidio Babylonis & de variis gentibus, quibus sociis & auxiliantibus Medi Babylonicum imperium euersuri erant, inter eas gentes commemorantur Ascenez, qui

Iosephus. An posteri Ascenez fuerint Rhegini vel Gothi vel Germani.

socia

socia arma cum Medis laturi erant aduersus Babylonios. Ex quo non vana fit coniectura, eos fuisse de populis Asiaticis ad imperium Medorum pertinentibus, & hoc similius vero videtur, quàm fuisse eos vel Rheginos vel Gothos.

Riphathæi secundum Iosephũ postea dicti sunt Paphlagones.

20 ALTER filius Gomer nominatur Riphat, cuius nusquam alibi diuina scriptura quàm 1. Paralipomenõ cap. 1. mentionem facit, fortasse quod longiùs à ceteris fratribus recedens, longinquas occupauerit oras; quo fit vt quasi sub alio degens cœlo prætereatur in sacris literis. An Riphei vel Riphatæi sint, quos posteà Græci dixere Paphlagones, nec improbare habeo, nec, præter auctoritatem ita sentientium approbare.

An Thogormæi fuerint qui postea Phryges, vel qui Turcæ appellati sint vel Cappadoces vel Germani.

21 TERTIVS filius appellatur Thogorma, qui non tantùm 1. Paralipomenon cap. 1. sed etiam apud Ezechielem ne semel quidem nominatur. Sed qui fuerunt Thogormæi? Iosephus quidem putat fuisse Phryges; Iudæi Turcas; namque Turcarum Imperatorem nominant Thogar; Aliqui Cappadoces : multi Germanos, cui opinationi suffragatur Chaldæus interpres, qui apud Ezechielem cap. 27. Thogorma exposuit Germaniam, vbi Propheta loquens de mercatu Tyriorum dixit : *De domo Thogorma equos & equites & mulos adduxerunt ad forum tuum.* Sed ex eo ipso loco licet conuincere, vocabulo Thogorma non posse intelligi Germaniam; nullum enim commercium Germanis esse potuit cum Tyris immenso prope terrarũ spatio inter se dissitis. Thargum Hierosolymitanũ hoc loco pro Thogorma posuit Barbariam. At enimuero cùm apud Ezechielem cap. 38. inter varias gentes quas princeps Gog, id est, reges Syriæ & Asiæ secum ad bellum Hebræis inferendũ trahunt, commemorarentur etiam Thogormæi, non temerè quis putauerit eos fuisse populos Syriacos vel Asianos eorum regum ditioni & dominationi subiectos.

Locus Ezec. cap. 27. & 38.

Filij autem Iauan, Elisa & Tharsis, Cethim, & Dodanim. VERS. 4.

Elisa quam gentẽ condiderit.

22 APRIMO Iauani filio Elisa, ortos esse Græcos qui dicti sunt Æoles plerique putarunt, haud dubiè Iosephum secuti. Paraphrastes Chaldæus, apud Ezechielem c. 27. vbi Latinus interpres vertit, *de insulis Elisa* reddidit, *de insulis Italiæ*, idem putans Elisam atque Italiã. Certè non est improbabile, Elisam & posteros eius pernauigasse totũ illud mare Græcum, & insulas eius inhabitasse, & de parentis sui nomine appellasse: nec solum insulas aut loca eius maris, sed etiam ceteri maris Mediterranei. Solet enim Scriptura cùm de insulis agit, transmarinas etiam regiones intelligere, in quibus insulas maris Mediterranei comprehendit. Nec mihi videtur planè futilis eorum coniectura qui opinantur ipsum Elisam aut eius posteros emenso Mediterraneo

mari, extraque fretum Gaditanũ euectos peruenisse ad insulas Fortunatas, easque de nomine auctoris sui generis nominasse Elisseas aut Elisias: atque id fecisse locum fabulis poëtarum inibi locantium beatorum sedes, quas illi campos Elysios nominarunt. Verùm hæc quaiscunque coniectatio vel potius diuinatio cui arriserit, ei tantùm esto probabilis.

Insulæ Fortunatæ & Cãpi Elysij.

ALTER Iauani filius nominatur Tharsis. Ab hoc ortos esse Cilices non vanè creditur, argumento metropolis eius regionis, totoque orbe quondam inclytæ vrbis, quæ prisco retento vocabulo dicta est Tarsus, super omnia ortu Beati Pauli nobilitata. Nec facit cõtra hoc quod Tharsus sine aspiratione scribatur; solent enim Græci, & Græcorum more Septuaginta Interpretes in multis vocabulis θ, vertere in τ. Ergo vocabulum Tharsis primò ac propriè significat Ciliciã & mare illud Cilicum. Iosephus libro octauo Antiquitatũ, Tharsis interpretatur regionem Indiæ, id est, Aureã Chersonesum, sicut etiam B. Hieronymus in Epist. 132. Septuaginta interpretes apud Esaiam vigesimo tertio, Ezechielem vigesimo septimo, pro Tharsis posuerunt Carthaginem, cui affine est, quod Paraphrastes Chaldæus apud Hieremiam capite decimo, & tertio Regum capite decimo, Tharsis interpretatur Africam, at Psalmo septuagesimo secundo Ciliciã: cùm tamen & ipse & Septuaginta multis locis vertant mare. Iosephus verò lib. nono Antiquitatum quod narratur secundo Paralipomenon capite 20. de classe regis Iosaphat, quæ comparata fuerat in Mari Rubro, vt iret in Tharsis, significari putauit mare Ponticum & emporia Thraciæ, sed manifesto in Geographia lapsu: neque enim ex Mari Rubro classis petere poterat Pontum aut Thraciam, nisi immenso penè Oceano, totoque Mediterraneo mari circumuecta.

Quæ regio vocetur Tharsis, & quid eo vocabulo significetur in sacris literis.

Iosephus.

Chaldaica paraphrasis.

23

SED vt in pauca conferam quæ ad notionem huius vocis pertinent: arbitror vocabulum Tharsis primò significasse Ciliciã & mare Cilicum prætentũ Phœniciæ & Syriæ, indéque traductum ad significãdum omne mare Mediterraneum, & loca eius maritima: vel quia Tharsis filius tanã aut eius posteri è Cilicia profecti, totum hoc mare permensi, & insulas & maritima loca peruagati, ea colonis & habitatoribus compleuerunt: nam quõdam Cilices latè mari terraque dominatos esse, tradit Solinus cap. 41. *Cilicia*, inquit, *quondam vsque ad Pelusium Ægypti pertinebat, Lydijs, Medis, Armeniis, Pamphilia, Cappadocia sub imperio Cilicum constitutis.* Vel ex parte ad totum traductio eius nominis facta est. nonnunquam ènim quod vni alicui rei significandæ primo inditum est nomen, id posteà vsu ipso ad alia multa significanda traducitur, vt patet in vocabulo Cethim, quod primò quidem Cyprum, inde omnes insulas ac loca maritima significauit. Et quia inter loca maritima huius maris Mediterranei celeberrima fuit olim Carthago, namque Carthaginenses diu multumque mari dominati sunt, re nauali pollentes ac florentes; idcirco nonnullis locis scripturæ pro Tharsis tam Græcè, quàm Chaldaicè & Latinè

24

Quãtaolim potẽtia Cilicum.

Solinus.

positum

positum est nomen. Carthaginis vel Africæ, vt supra diximus.

25 CVM autem mare Mediterraneum, quòd esset amplissimum altissimúmque à Iudæis, diceretur Mare magnũ, & naues magnæ, quæ in eo mari nauigabant, appellarentur naues Tharsis, hinc factum est, vt id nominis etiam ad Oceanum ipsum significandum (vt patet ex libris Regum & Paralipomenõ) sit translatum. Sic enim intelligi potest quod scriptum est in illis libris de Classe regum Iuda qua ex Mari Rubro petebatur Tharsis, id est, mare Indicum: nam quod eo vocabulo alij exposuerint regionem Indiæ, propterea nõ placet quibusdam viris doctis, quod non filij Iauan, id est Tharsis & eius posteri, sed filij Iectan, vt Ophir & Heuila, ad loca Indiæ incolenda profecti sint. non igitur illis conuenit vocabulum Tharsis. Verùm de vocabulo Tharsis satis hæc in præsentia de quo etiam disputauimus lib. 12. nostrorum Commentariorum in Danielem; vt si quæ fortè hîc desiderabuntur, inde liceat petere.

26 TERTIVS Iauani filius nominatur Cethim numero plurali, vt non tantùm illum Iauani, verùm & posteros eius significari intelligamus. Septuaginta Interpretes, vbicúnque ponitur in Scriptura hoc nomen, vocem Hebræam retinuerunt. tres huius vocis significationes in sacris literis annotare licet. Primam pro insula Cypro, vt ait Iosephus, cuius veteris appellationis vestigium extare dicit in vrbe eius insulæ quæ vocatur Citium, vnde Zeno Citicus Stoicorũ princeps, & inde omnes insulas; vt pleráque loca maritima Hebræos gentili voce Chithim appellare. Altera significatio est pro Italia, vel pro Italis seu Romanis, quæ elicitur ex c. 24. libri Numerorum, vbi vaticinium Balaam his verbis reddidit Latinus interpres: *Venient in trieribus de Italia, superabunt Assyrios vastabuntque Hebræos, & ad extremum ipsi peribunt.* Pro illo *de Italia*, Hebraicè est Chithim, quam vocẽ Chaldæus interpretatus est Romanos. Eadem quoque significatio elicitur ex iis verbis quæ sunt apud Danielem cap. 11. *Et venient super eum trieres & Romani, & percutietur.* pro illa voce, *Romani*, Hebraicè est *Cethim*, Apud Ezechielem quoque ca. 27. illud, *de insulis Cethim*; Latinus Interpres dixit de *insulis Italiæ*, Chaldæus verò, *de Apulia.* Tertia significatio eius vocis est pro Macedonia, seu potius Græcia: namque in exordio prioris libri Machabæorum dicitur Alexander exisse de terra Cethim, id est, ex Macedonia vel Græcia; & in eiusdem libri cap. 8. Philippus & Perses vltimi reges Macedoniæ, appellantur Cethæorum reges. Collatis igitur inter se variis scripturæ locis, videtur hæc vox significare insulas maris Mediterranei, præsertim autem Ægypto & Syriæ obiacentes: tum etiam vlteriora maris Mediterranei, vt Græciam & Italiam. Denique significat ea vox gentes Hebræis transmarinas, vt sunt Europææ gentes; scilicet accommodat se scriptura ad opinionem & sensum Hebræorum, qui populos à se Mediterraneo mari diseretos, esse omnes insularum incolas putabant, vt eos qui aliundè nauibus Iudæam appellabantur: nam sicut in Italia

Quæ gens vel regio significatur vocabulo Cethim. Iosephus.

eos

eos qui trans Alpes agunt, vocamus Tramontanos, sic Hebræi dissitas à se mari gentes, insulares nominabant. Videat lector, si placet, quæ de hac ipsa nos voce scripsimus libro 14. Commẽtariorum nostrorum in Danielem super illa verba capitis 11. *Et venient super eum trieres & Romani, &c.*

Dodanim posteri.

QVARTVS filius Iauani nominatur Dodanim: hunc Iosephus 27
omisit: fortasse quod quænam ex eo gẽtes ortæ essent, quasve tenuissent sedes, ignorauerit. Septuaginta Interpretes eam vocem plurali numero, vti est, accipientes & hic & in primo Paralipemenon cap. 1. interpretati sunt Rhodios; ex quo coniecturam faciunt nonnulli legendum esse non Dodanim sed Rhodanim, procliui admodum lapsu vnius literæ in alteram, propter maximam similitudinem quæ est inter duas literas Hebraicas (res) & (daleth) Quidam secuti similitudinem vocis Dodanim, opinati sunt eam gentem tenuisse & condidisse Dodanam Epiri, Iouis templo & oraculo inclytã apud Ethnicos. Alij qui legendum censent Rhodanim, istos Iauani posteros ad Rhodanum & Gallias peruenisse existimant.

Origo Rhodiorum.

POST hæc subdit Moses: *Ab his diuisæ sunt insulæ gentium in regionibus suis, vnusquisque secũdum linguas suas & familias suas in nationibus suis.* Quibus verbis videtur significare insulas gentium id est, transmarinas Iudæis nationes, & insulas maris Mediterranei, ipsãmque Europam fuisse ab his Iauani filiis occupatã; filios dico Iauani illos quatuor, Tharsis, Elisam, Cethim, & Dodanim, populorũ Europæorum & insulanorum maris Mediterranei parentes. *Legamus* (inquit Hieronymus in Traditionibus Hebraicis in Genesim) *Varronis de Antiquitatibus libros, & Sinnij Capitonis, & Græcum Phlegonta, ceterósque eruditissimos viros, & videbimus penè omnes insulas & totius orbis littora terrasque mari vicinas Græcis accolis occupatas, qui vt supra diximus, ab Amano & Tauro montibus omnia maritima loca vsque ad Oceanum possedêre Britannicum.* Sic Hieronymus. Alij verò filij & posteri Iaphet populos Asiaticos disseminarunt, vt suprâ dictum est de Gomer, Magog & Madai.

Hieronymus.

VERS. 6.

Filij autem Cham: Chus Mesraim, & Phut, & Chanaan.

Ioseph. GHAM filios & posteros ait Iosephus Syriam & regionem 28
Amano Libanóque montibus hærentẽ obtinuisse, quicquid eius ad mare vergit occupando, & Oceanum vsque ditionis terminos proferendo: vocabula autem eorum partim euanuisse, partim ita deprauata esse in diuersum, vt non facilè sit agnoscere. Hæc Iosephus. Ad cuius sententiæ confirmationem facit quod Strabo in libro decimo sexto scriptum reliquit: *Ego*, inquit; *prisca gentium vocabula, tum propter obscuritatem, tum propter absurditatem*

Strabo.

ditatem pronuntiandi, non pono. Cham filios & posteros ad hunc modum recenset Moses, primò nominantur quatuor eius filij, Chus, Mesraim, Phut & Chanaan,

DEINDE horum omnium, præter Phut, posteri commemorantur, vt in subiecta descriptione licet videre.

Cham filij.

- Chus
  - Saba,
  - Heuila,
  - Sabatha,
  - Regma — Saba, Dadam,
  - Sabathacha,
  - Nemrod,
- Mesraim
  - Ludim, Ananim,
  - Laabim, Nephtrum,
  - Phethrusim, Chasluim,
  - Philisthiim, & Caphturim.

Phuth.

- Chanaan.
  - Sidon,
  - Hethæus,
  - Iebusæus,
  - Amorrhæus,
  - Gergesæus,
  - Heuæus,
  - Aracæus,
  - Sinæus,
  - Aradius,
  - Samaræus,
  - Hamathæus.

Omnes XXXI.

PRIMA DISPVTATIO.

Quæ regio aut gens donetur vocabulo Chus, vtrum ne Aethiopia an Arabia.

29 PRIMVS filius Cham appellatur Chus vnde secundum omnes origo Aethiopum; namque vbicumque in sacris literis ponitur vocabulum Chus Hebraicè, vel Chusim, semper Septuaginta Interpretes eosque secutus Latinus

noſter interpres, interpretati ſunt Æthiopiam & Æthiopes: & Ioſephus atque Hieronymus aliique tam Hebræi quàm Chriſtiani eodem modo eas voces intelligunt & exponunt.

Matthæus Beroaldus in ſuo Chronico.

CONTRA hunc communem omnium ſenſum præfractè pugnat quidam noſtræ ætatis ſcriptor, contendens vocabulo Chus non ſignificari Aethiopiam, ſed Arabiam propinquam Ægypto & Paleſtinæ, & vſque ad ſinum Arabicum, quod Mare Rubrum appellatur, protractam. Hoc autem ille ſic argumentatur: Regio Chus & gens Chuſæa ſecũdum ſcripturam, erat propinqua Aegypto, nec multum diſtans à Palæſtina; ſed Aethiopa eſt remotiſſima, vtpote ſita ſub Zona torrida; Aethiopes enim ſolis ardore torrentur; at verò Arabia vicina eſt, iacens inter Aegyptum & ſinum Arabicum: ergo Chus non Aethiopiam, ſed Arabiam in ſacris literis ſignificat. In hac argumentatione duo ſumuntur, alterum eſt regionem Chus ſignificari in ſacris literis eſſe vicinam Aegypto & Palæſtinæ; alterum verò eſt, Arabiam eſſe talem, non autem Aethiopiam: Vtrumque autem ſic ille probat: Sephora vxor Moſis appellatur Chuſitis ſeu Chuſæa (Latinus interpretatus eſt Aethiopiſſam:) eãdem verò fuiſſe Madianitem, ex ſecundo capite Exodi manifeſtum eſt; ſicut etiam illud perſpicuum, Madianitas vicinos fuiſſe Aegyptiis & Palæſtinis. Scriptura autẽ Madianitas, Amalecitas & Iſmaelitas, quantũ ad regionis & locorũ ſitum, ferè cõfundit, quòd illi Arabias quodammodo confuſi & permixti colerẽt cum Chuſæis, & cum his quos nominatim Scriptura appellat Arabim, id eſt, Arabes. Aethiopes porrò diſiunctiſſimos fuiſſe à Madianitis, nemo qui aliquid ſcit in Geographia, neſcire poteſt.

Num.12. Sephora vxor Moſis fuerit ne Æthiopiſſa.

30

Zaræ regis innumerabilis exercitus.

DEINDE in libro ſecundo Paralipomenon capite decimoquarto narratur Zaram regem Chuſæorum (Latinus vertit Aethiopum) duxiſſe contra Iudæos immẽſum penè exercitum, decies centenum millium; quem ex remotiſſima regione Aethiopiæ veniſſe aduerſus Iudæos quis credat? neque enim tam longo itinere tam magnum exercitum ducere potuiſſet; nec vllas inimicitiarum cauſas inter Aethiopes & Iudæos fingere licet: erat igitur ille Zara rex Chuſæorum, id eſt, Arabum, non Aethiopum. Quocirca Aſa rex Iuda, qui Dei præſidio tantum exercitum parua manu fudit, dicitur perſecutus eum, & aliquas vrbes eius finitimas Geraræ diripuiſſe. Gerarã autem fuiſſe in fine Palæſtinæ verſus Ægyptum, ex peregrinationibus Abrahæ & Iſaac, Geneſeos vigeſimo, & vigeſimo ſexto notum eſt. Præterea Iſaiæ vigeſimo, ſic eſt: *Timebunt & confundentur à Chus ſpe ſua* (Latinus ab Æthiopia) *& ab Ægypto gloria ſua.* Significatur his verbis auxiliũ quod Iudæi ſperabant à Cuſæis & Ægyptiis aduerſus Aſſyrios, fore vanum ac planè nullum. At enim Iudæi nullum ab Aethiopibus longiſſimè remotis auxilium ſperare poterant, ſed ab Arabibus vicinis. Chuſæi igitur non Aethiopes ſed Arabes fuerunt.

31

IDEM firmatur alio teſtimonio eiuſdem vatis, apud quem capite trigeſimo ita eſt: *In illa die egredientur nuncij à facie, mea in trieribus ad conte*

terendam Chus confidentiam (Latinus, Aethiopiæ confidentiam) *& erit pauor in eis in die Ægypti.* Quis neſcit ex Aegypto non opus eſſe nauibus ad petendam Aethiopiam quæ deſertis & montibus ſupra & circa Syenem diſcernitur ab Aegypto? Arabia verò quæ ſinu Arabico ſiue Mari Rubro diſiungitur ab Aegypto, nauibus eget, vt adeatur ex Aegypto. Quapropter Nabuchodonozor ſuperata Aegypto, nauibus traiecit in Arabiam quæ vires ſuas iunxerat cum Aegyptiis aduerſus ipſum; ſed vtramque gentem Deus imperio eius regis ſubiecit, vt indicat Hieremias capite 25. gentes imperio Nabuchodonoſor ſubiugatas ſingillatim recenſens. Verùm præ ceteris vrgẽt iſti verba illa Iſaiæ capite decimo octauo, *Væ terræ cymbalo alarum quæ eſt trans flumina Chus* (Latinus & Septuaginta, trãs flumina Aethiopiæ) Haud dubiè, inquiunt, vates loquitur his verbis de Ægypto: quam eſſe inter flumina Æthiopiæ, ne intelligi quidem poteſt: namque Æthiopia eſt ſub Zona torrida, vltra eã verò quæ flumina ſunt, aut quæ regio Iudæis cognita? aut quomodo Aegyptus dici poteſt eſſe trãs flumina Aethiopiæ? At ſi vocabulo Chus interpretemur Arabiam, ſententia horum verborum plana eſt: etenim Arabia Aegypto contermina, verſus mare Syriacum habet Lacum Sirbonidẽ, & ex altera parte verſus Meridiẽ habet Traianum fluuiũ, item ſinũ Arabicũ ſeu Mare Rubrũ, præterea cõplures foſſas manu factas quas Diorygas appellant, quas omnes aquas nomine fluminum notauit Scriptura.

APPARET igitur, vocabulo Chus non poſſe intelligi Æthiopiam propter longiſſimam eius à Palæſtina diſtantiam, ſed intelligi debere Arabiam, quæ confinis erat Ægyptiis, nec longinqua Palæſtinis. Audi Plinium lib. 5. c. 11. *Vltra Peleuſiacum Nili oſtium Arabia eſt ad Rubrum Mare pertinẽs, & vſque ad odoriferã illam & diuitẽ, & beatæ nomine inclytam:* & cetera quæ ſequũtur. Idemq; proximè ſequẽti cap. *Iuxta,* inquit, *Syria, littus occupat, quondam terrarũ maxima, & pluribus diſtincta nominibus: nãq; Palæſtina vocabatur, qua contingit Arabas, & Iudæa, & Cœle dein Phœnice, & qua recedit intus, Damaſcena.* Hactenus ex Plinio.

Plinius.

32 HÆC diſputant iſti aduerſus Septuaginta & Latini interpretis tranſlationes, & contra communem totque ſæculis confirmatam tam Hebræorum, quàm Chriſtianorum ſententiam. Aſt ego iſtis argumentis à tam veteri & communi ſententia minime deducar; nec poſſum inducere in animum vt credam tot tantoſque viros, non dico Philonem, Ioſephum, Euſebium, Hieronymũ omneſque Hebræos iuxta atque Chriſtianos, diuinarum literarum tractatores; non hos dico, ſed illos Septuaginta Interpretes cõuertendis ſacris literis ſummam non ſuæ tantùm ætate & in Synagoga, ſed multis ſeculis in Eccleſia auctoritatem, & venerationem promeritos, nec in Palæſtina tantùm, verùm in Ægypto cum ipſo rege regnique proceribus magna ſapientiæ exiſtimatione laudeque verſatos, hos dico, vel ignoraſſe quænam regio & gens nomine Chus in ſacris literis ſignificaretur, vel neſciſſe vbinam ea terrarum prouincia & gens locata eſſet;

Examinatur prædicta opinio.

quodue discrimen vicinorum Arabum, atque remotissimorum Aethiopum esset, vt magno inscitiæ errore vbicunque scriptura vocabulum Chus posuit, semper ipsi pro Arabia Aethiopiam, & pro Arabibus Aethiopas Græcè reddiderint.

Dupiex Æthiopia.

RATIONES verò contrarias ex variis locis scripturæ petitas facile est discutere, vnica & breui distinctione adhibita. Constat duplicem fuisse Aethiopiam, alteram Orientalem, Occidentalem alteram Arabico sinu discluſas; illam conterminam & contiguam Aegypto, hanc longè remotam; de illa supradictis locis Scripturam loqui, de hac minime. Ergo rationes quas supra exposuimus, aduersus hanc validæ sunt; aduersus illam planè infirmæ. Hanc distinctionem Æthiopiæ non ego finxi ex meo sensu, sed ex optimis auctoribus exprompsi. illam primus (quod equidem memini) Homerus indicauit, bipartitas faciens Aethiopas, & ad Ortum & ad Occasum spectãtes; quam distinctionem posteâ confirmauit Herodotus, eandemque duo præstantissimi Geographi Strabo & Plinius comprobarunt. Nec illa quorundam coniectura de nihilo est, quoniam Aethiopes quondam latissimè dominati sunt, etiam imperio Aegyptiorum potiti, multas Orientem ac Septentrionem versus insedisse terras, quibus longo tempore nomen Aethiopum adhæserit. 33

Homerus Odyssea à Herodotus lib. 7. Strabo lib. 1. Plin. lib. 5.

Locus Isa. cap. 18. *Hieronymus.*

EXTREMAM porrò istorum rationem ex capite decimo octauo Isaiæ ductam, quam ipsi vt præcipuum opinionis suæ firmamentum magnificãt, parui negotij fuerit dissoluere. Beatus Hieronymus eum locum Isaiæ explanans, ait vatem loqui de Alexandria aut de Aegypto: quam dixit esse trans flumina Aethiopiæ, id est, trans riuos Nili, quem in Aegyptum ex Æthiopia fluere nemo dubitat: riuos autem Nili appellat septem illos Nili alueos seu, vt vocant, ostia, quibus aquas suas in mare nostrum exonerat: quæ Ouidius quodam loco Septemflua Nili flumina nominauit. Possent etiam riuorum nomine intelligi multiplices fossæ manu factæ, per quas Nili aqua diducitur ad irrigãdam & fœcundandam Aegyptum. Ad hoc Ezechiel quoque spectauit, cùm in capite vigesimo nono dixit Pharaonem quasi draconem magnum cubare in medio fluminum suorum. Aegyptus igitur quæ inter hæc flumina iacet, respectu Iudææ dicitur esse trans flumina: hoc enim positus Ægypti demonstrat cum situ Iudææ comparatus. Sed transeamus ad secundum Cham filium. 34

Origo appellationis Ægypti.

ALTER filius Cham nominatur Mezraim, vel vt est Hebraicè Mizraiim, quo vocabulo significatur tam prouincia Ægypti quàm gens Ægyptiorum, quod filius ille Cham eiusque posteri eam regionem primi incoluerint, & Ægyptiorum parentes fuerint. Hæc autem regio multis sæculis postea nominata est Ægyptus ab Ægypto Danai fratre, & filio Beli Ægyptij, cui defuncto successit ille in regnum, ejecto Danao qui cõcessit Argos in Peloponesum, ex quo Argiui nominati sunt posteà Danai. Id cõtigisse putat B. August. lib. 18. de Ciuitate Dei, capite 11. secutus Eusebium in Chronicis, eo tempore quo 35

Quãdo fuerint Danaus & Ægyptus à quo nomẽ regio Ægypti accepit. *Augustinus.*

quo tempore apud Hebræoræos imperium tenuit Iosue, id est, plus octingentis annis post diluuiũ. Sed enim Manethon apud Iosephum priori libro contra Appionem, vir Ægyptius, & Græcarum literarum ac doctrinarum peritus, quique historiã rerum Ægyptiacarum scripsit ex sacris Ægyptiorum libris depromptam, numerat omnes reges Aegypti ab eo tempore quo Hebræi duce Mose decesserunt Ægypto, vsque ad Danaum & Aegyptum fratres, recensitis cuiusque regis annis quibus regnauit: quorum annorum facta computatione rationeque subducta, existit summa annorum trecentorum & nonaginta, & eo ampliùs; quæ si vera est computatio, necesse est initium appellationis Aegypti fuisse plus trecentis triginta annis post mortem Iosue, post diluuium autem plus mille annis.

Iosephus. Manethon.

SECVNDA DISPVTATIO.

De Antiquitate Ægyptiorum.

36 SI Mezraim primus Aegypti habitator fuit, primusque Ægyptiorũ parens, ex eo apparet quanta sit Ægyptiorum vetustas: namque à diluuio post quod non paucis annis Mezraim terram Aegypti petiit & coluit, eiusque genti initium dedit, ad hanc vsque diem nondum quatuor annorum millia exacta sunt. Ergo quæ de innumerabilibus suorum regum suarumque rerum ac gentis annis iactãt Aegyptij apud Herodotum, Platonem, Diodorum & Melam, vt aniles nugæ ac poëtarum fabulæ, meraque mendacia rideantur & contemnantur. Audi quid Pomponius Mela de istorum vanitate scribat: *Ipsi*, inquit, *vetustissimi (vt prædicant) hominum trecenos & triginta reges ante Amasim, & supra tredecim millium annorum ætates certis annalibus referunt: mandatumque literis seruant dum Ægyptij sunt, quater cursus suos vertisse sidera, ac Solem iam occidisse bis vnde nunc oritur.* Sic ille.

Herod. lib. 2. Plato in Timæo. Diod. lib. 1. Mela li. 1. c. 9.

37 AC fuisse quondam inter multas gentes de principatu antiquitatis non minus pertinaci studio, quàm superba vel stulta potius vanitate decertatum, ex historiis tam Græcis quàm Latinis manifestum est. Athenienses se ipsos appellabãt αὐτόχθονας hoc est, indigenas & aborigenes. Sed maior Arcadum vanitas vel insania, qui se προσέληνους, iactabant, quasi genitos ante Lunam. inde est illud Ouidij:

Contentio inter varias gentes de antiquitatis principatu. *Ouid lib. 1. Fastorum.*

Ante Iouem genitum terras habuisse feruntur
Arcades, & Luna gens prior illa fuit.

Peruulgatum est id quod narrat Herodotus Psameticũ regẽ Ægypti quo exploraret quæ lingua omnium antiquissima fuisset & prima, educãdos dedisse duos infantes cuidam pastori procul ab hominum consuetudine, vt nullam audirent humanam vocem; persuasum ha-

Herod. lib. 2. Psammeticus.

bens,quam illi primam instinctu naturę vocem ederent,eam primogeneam & quasi naturalem esse mortalium linguam. Pueros ferunt triennio in solitudine educatos,cùm iam fari cœpissent,ad pastorem porrectis manibus acclamasse, Beccus Beccus: pastorem id retulisse ad regem:qui cùm incognitam Ægyptiis eam vocẽ reperisset, de eius significatione per totam Asiam quæri iussit. Tãdem compertum est, Beccus, apud Phrygas vocari panem. Quamobrem Ægyptij vetustatis principatum Phrygibus concesserunt. Similem inter Scythas & Ægyptios fuisse contentionem, tradit Iustinus, vtrisque pro vetustate suæ gentis ductas ex Physiologia rationes afferentibus.

Phryges quo argumento probari sint antiquissimi.

Iustin. lib. 2.

39 SED lubet nouam quandam miramque de antiquitate Ægyptiorum Gerardi Mercatoris viri nostræ ætatis in Chronographia diligentis & docti opinionem excutere. Argumentatur ille parem fuisse propemodum Ægypti atque ipsius Mundi antiquitatem; & Aegyptios non solum fuisse ante diluuium, verùm etiam in primordiis fermè Mundi,& primorum hominum,id est,Adami & Euæ ætate genitos: hoc inquam argumentatur ille ad hunc modum: dicam eius verbis, quò certius opinionem eius lector cognoscat, simulque nostram opinionis eius cunfutationem melius perpendat. *Etsi supra Saltim inferioris Aegypti* (ait Mercator) *& Timaũ Thebaidis siue superioris Aegypti contemporaneos reges nullius regis nomen extat,quod ego sciã, tamen Dynastiarum multitudo ab Eusebio notata,vetustissimum,& cum primis ferè hominibus natum esse regnum Aegypti,satis arguit. Etenim sedecim Dynastias numerat Eusebius ante imperium Pastorum quos Hicsos appellat Manethon apud Iosephum libro primo contra Appionem,eas verò Dynastias exiguo annorum spatio concludere non conuenit:non enim leuiter & subitò regnorum potestas ex vno stemmate,vnaue natione ad aliam transit:sed deficiente demum priore,vel superueniente potentiore,quod in magnis regnis rarius contingit,nec sine huiusmodi transitu facilè administrationis forma mutatur. Eusebius sanè in his Dynastiis quarum tempora digessit, paucas breuiores centum annis,complures autem longiores facit,vt annorum 103.144.178.190.348. quam rationem si vtcunque imitemur in primis illis quindecim Dynastijs, quarum annos non exposuit Eusebius,omnino apparebit cum primis ferè hominibus habitationem Aegypti & qualecunque regnum esse ortum. Namque si annos Mundi mille octingentos quadraginta sex ad Saltis regis initium, & exordium decimæ septimæ Dynastiæ positos per decem Dynastias diuidamus, prodibunt centum quindecim circiter anni, quos in singulas promiscuè Dynastias admittere non est absurdum. Et Thebanorum quidem Dynastia qui ante Saltim & Hicsos imperarunt,annorum cẽtum & nonaginta ab Eusebio designatur:quem numerum exactè in diluuij principium (quo Dynastia necessario transferenda erat) incidere obseruatu dignum est. Ceteras verò quindecim priores Dynastias comprehendent anni mille sexcenti quinquaginta sex,qui ante diluuium fuerunt.* Sic Mercator. Cuius hæc summa opinionis & argumentationis est, quoniam decima sexta Dynastia Aegyptiorum à qua orsus est Eusebius

Paradoxum Mercatoris de antiquitate Ægyptiorum.

Manethon.

Eusebius in Chronico.

bius annos regum Aegypti recensere,cum ipso diluuij tempore concurrit,hinc concludi, priores quindecim Dynastias quas Eusebius tacitis earum annis præteriuit, non potuisse non tantum temporis comprehendere, vt gentem Aegyptiorum æqualem ferè primorum hominum facere necesse sit.

40 SED Multa,nisi ego valdè fallor,in hac disputatione Mercatorem fefellerunt. Principiò,initium decimæ sextæ Dynastiæ vult Mercator concurrisse cum ipso tempore diluuij:at Eusebius Diluuio posterius id facit ducentis nonaginta duobus annis, signans ipsum in ortu Abrahæ. Deinde exordium decimæ septimæ Dynastiæ quæ fuit Pastorum, & in qua primus rex fuit Saltis, Mercator signat in anno Mundi millesimo octingentesimo quadragesimo sexto; cùm tamen ex computatione Eusebij necesse sit ipsum annotari in annis post orbem conditum bis milesimo centesimo quadragesimo: si quidẽ decima sexta Dynastia cœpta est anno post diluuium ducentesimo nonagesimo secundo, stetit autem annis centum nonaginta. Quod si Mercator aliter quàm Eusebius Dynastias illas ordinare, earúmque tempora digerere suo arbitratu vult,fidem minimè meretur, cùm de istiusmodi Dynastiis nihil extet apud vllum auctorem nisi quod ab Eusebio proditum est.

Refellitur Mercator.

IAM verò quod cuique illarum quindecim priorum Dynastiarum assignat Mercator annos centum quindecim,id facit ex suo sensu & arbitrio fingens. Eusebius certè multas commemorat longè breuiores centum annis, vt vigesimam secundam, annorum quadraginta nouem; vigesimam tertiam,quadraginta quatuor: vigesimã quartam,quadraginta trium: vigesimam quintam, quadraginta quatuor; vigesimam octauam, sex; vigesimam nonam, viginti, trigesimam decem & octo.

41 IAMMO verò Ioannes Annius in iis Commentariis quibus supplementum Manethonis interpretatus est, primas illas quindecim Dynastias vno tantum & sexaginta centumque definit: primam earum orsus ab anno centesimo trigesimo primo post diluuium, quo scilicet tempore facta est diuisio linguarũ, & discretio hominum in varias prouincias: *Dynastiæ*,inquit, *Aegyptiorũ primæ à diluuio vsque ad quadragesimum tertium annum (qui fuit natalis annus Abrahæ) quindecim fuere,vt Eusebius in suo Chronico scripsit. Primæ duodecim fuere sub duodecim diis primis maioribus Aegyptiorũ,quarum singulæ durarunt septẽ annis, earumque fuit initium in anno centesimo trigesimo primo post diluuium. Omnes igitur earũ anni fuere quatuor & octoginta. Reliquas tres Dynastias diy minores tenuerunt, & quidem decimam tertiam annis quatuordecim: decimam quartam annis viginti sex, decimam quintã annis triginta septem: qui simul sumpti,continent annos septem & septuaginta: adiecti verò priorum Dynastiarum annis,summam efficiunt vnius & sexaginta centũque annorũ. His si adijcias vnũ & triginta centumque annos à diluuio transactos vsque ad exordium primæ Dynastiæ,reperies duos & nonaginta superque ducẽtos annos vsque ad finem*

Ioãnes Annius de primis quindecim Dynastiis Ægyptiorum.

Genes. 11.

finem, decimæ quintæ Dynastiæ & initium decimæ sextæ, id est, vsque ad quadragesimum tertium annum Nini & primum Abrahæ, quo tempore cœpta est decima sexta Dynastia quæ appellatur Thebæorum.

SI cui fortasse hæc Annij Chronographia Dynastiarum non placet, huic per me licet existimare fabulosa esse quæ de illis quindecim primis Dynastiis prodita sunt; nempe accepta à solis Ægyptiis, qui alia per multa, vt de immenso æuo suæ gentis, regum, literarum & annalium impudentissimè mentiti sunt. Mihi certè merum videtur commentum, fuisse Dynastias Ægyptiorum ante diluuium, vel etiam in ipsius mundi primordiis, vt putat Mercator: quomodo enim intra primos mundi ducentos vel etiam cētum annos, Adami proles adeo multiplicari potuit, vt ad Ægyptum vsque habitandum & complendum propagata sit? Certè si tunc fuit gens Aegyptiorum, necesse est fateri fuisse quoque tum Assyrios, Chaldęos, Armenos, & complures alias gentes; quinimo has tanto magis quàm Ægyptios, quanto eorum loca viciniora erant loco Paradisi, propè quem habitasse Adamum credibile est. Paradisum autem vel in Mesopotamia, vel non procul inde fuisse in tertio libro Commentariorum nostrorum in Genesim disputatum est. 42

ADDO præterea vnum, quo disputationem hanc concludā, opinioni Mercatoris videri apertè contrariam diuinam scripturam, quæ perspicuis verbis tradit post diluuium factam esse discessionem & dispersionem hominum in varias prouincias. Hoc indicant extrema illa verba capitis decimi libri Geneseos: *Ab his* (inquit) *tribus filiis Noë diuisæ sunt gentes in terra post diluuium*: quo significatur talem diuisionem non fuisse ante diluuium. In capite autem vndecimo planissimè dicitur causam discessionis hominū in varias prouincias fuisse confusionem linguarum quæ accidit ædificantibus turrim Babel. Audi scripturam: *Atque ita*, inquit, *diuisit eos Dominus ex illo loco in vniuersas terras, & cessauerunt ædificare ciuitatem. Et idcirco vocatum est nomen eius Babel, quia ibi confusum est labium vniuersæ terræ, & inde dispersit eos Dominus super faciem cunctarum regionum:*

EXPLOSA igitur vel opinione vel coniectura Mercatoris de vetustate Ægyptiorū, maneat illud quod à principio diximus, primam Ægyptiorum originem petendam esse à Mesraim filio Cham. Ac licet ferè & regio & gens Ægyptiorum de nomine sui conditoris appelletur Mesraim: attamen quia Mesraim filius fuit, Cham, propterea non semel in sacris literis Ægyptus vocatur terra Cham, vt videre licet in Psalmo 77. 104. & 105.

TERTIVS Filius Cham appellatus est, Phut, de cuius posteritate ita scribit Iosephus: *Phut Lybiæ dedit colonos, de suoque nomine Phutos dici voluit. Extat & flumen in Mauritania hoc nomine, & complures apud Græcos historici eius mentionem faciunt, sicut etiam adiacentis regionis quæ Phutæ dicitur: Mutauit autem præsens nomen ab vno filiorum Mesrai, qui vocabatur Libys.* Hęc Iosephus; cui planè similia tradit Hieronymus. Quod autem 43

Ioseph. 1. lib. Antiquitat.

Hieronym. in

Traditionibus in Genesim. Plinius.

Origo appellationis Libycæ regionis & gētis.

Solin. cap. 27. Isidor. Etimologiarum lib. 14. cap. 5.

autem Iosephus ait de flumine quodā Mauritaniæ nominato Phut, firmari potest auctoritate Plinij qui libro quinto cap. 1. eius fluminis in eo ipso loco, eoque nomine mentionem facit.

VERVM profani scriptores aliunde originem Libycę regionis & gentis arcessunt. *Quidam*, inquit Solinus, *Libyam à Libya Epaphi filia, Aphricam autem ab Aphro Libys Herculis filio potius dictā receperunt.* nec absimile est quod scribit Isidorus: *Libya*, inquit, *dicta est, quod inde Libs fiat, id est, Aphricus.* Alij aiunt Epaphum Iouis filium, qui Memphim in Ægypto condidit, ex Cassiopa vxore procreasse filiam Lybam, quæ posteā in Aphrica regnum possedit, cuius ex nomine terra Libya est appellata.

GENTIS Phut alibi quoque non semel mentionem in sacris literis reperimus: & ex capite trigesimo Ezechielis apparet Phut fuisse in numero sociorum & confœderatorum cum Ægyptiis. Sic enim illic Hebraicè est ad verbum: *Chus & Phut & Lud & omnis multitudo, & Chub & filij terræ fœderis vna cum illis gladio cadent.* vbi Latinus noster interpres illa nomina vertit in Æthiopiam, Libyam & Lydos; haud dubiè secutus Septuaginta Interpretes. Idē quoque licet animaduertere apud eundem vatem cap. vigesimo septimo. apud Hieremiam item capite quadragesimo sexto, vocabulum Phut tam Septuaginta quàm Latinus interpres Libyes transtulerūt; nec non & ex prædictis scripturæ locis palam est, Phutæos & Ludæos populos fuisse Aegyptiorum socios aque vicinos. Ludæi autem populi, siue vt Latinus interpres vertit, Lydij Phutæorum socij, diuersi sunt à Lydiis qui partem Asiæ incoluerunt, de quibus infra. 44

QVARTVS filius Cham omnium famosissimus fuit Chanaam, cui Noë pro scelere patris sui Cham maledixit, & vilissimam seruitutem quam eius posteritas posteris Sem & Iaphet seruitura erat, tanto ante denuntiauit. Ab hoc, regio quam insederunt Hebræi, & cuius possessionem tribus eius populi patriarchis Abraham Isaac & Iacob Deus promiserat, appellata est Chananæa, in multas sanè prouincias variasque gentes dispertita: quæ licet communi vocabulo à patre suo nominarentur Chananæi, propriis tamen singulæ nominibus insignitæ fuerūt tametsi quædam earum gentium commune nomen vt proprium sibi asciuit. Verum de his posteā & opportuniùs & latiùs dicemus. Hæ autem gentes ab Hebræis maiorem partem cæsæ vel seruitute oppressæ, tandem extinctæ sunt, earum nomine ex hominum memoria deleto. 45

Genes. 9.

***

Filij autem Chus: Saba & Heuila & Sabatha & Regma & Sabathacha.

VERS. 7.

DE quatuor filiis Cham, trium tantummodo progenies hic describitur à Mose, omittitur autē Phut, quod eius posteritas ignobilis & obscura fuerit, vel diuersam à patre appellationem sibi non asciuerit. Primus filiorum Chus nominatur Saba: & quanquam paulò infra inter filios Regma vnus eorum nominetur Saba, nullo discrimine appellationis apud Latinos & Græcos; Hebraicè tamen plurimum inter ea nomina differt. Namque Saba filius Chus, prima litera scribitur per Samech quod est s, exile; at, Saba filius Regma, primam literā habet Scin, quod est s crassum. Verum de hoc paulò post, nunc de illo dicamus, qui originem & nomen dedit Sabęis Felicem Arabiam incolentibus. 46

Saba.

Sabæi.

Plini. lib. 6. cap. 28. Isa. 45.

SABÆI, ait Plinius, *Arabum populi propter thura clarissimi, ad vtraque maria porrectis gentibus habitant. Et apud Isaiam Chus & Saba iunguntur, vt qui vicinas sedes habuerint, Chus quidem ad Isthmum, quo mare Syriacum & Aegyptiacum summouentur à Sinu Arabico siue à Mari Rubro: Saba autem ad ipsum Arabicum Sinum.* Quod autem Plinius dixit Sabæos ad vtraque maria porrectis gentibus habitare; intelligitur de mari Persico & de Arabico seu Rubro, & de vtraque gente Sabæorum, qui & ab hoc Saba filio Chus, & ab illo filio Regma genus duxerunt. Verum profani scriptores tam Græci quàm Latini, hanc Sabæorum distinctionem minimè nouerunt, sed vtrosque tanquam vnam gentem descripserunt.

HOS certè contiguas habuisse sedes, licet longè latéque fusas ex Psalmo septuagesimo secundo perspicitur, cùm in eo dicitur: *Reges Arabum & Saba dona adducent.* Nam pro illo *Reges Arabum*, Hebraicè est *Reges Scheba & Saba* denotando vtramque gētem Sabæorum tam ex Chus quàm ex Regma originem ducentium: apparet igitur eos contiguas sedes tenuisse: & posteri quidem Regma ad Sinum Persicum, posteri autem Chus ad Sinum Arabicū magis vergebant. Sabæorum porrò de quibus nunc agimus, mentionem facit Isaias quadragesimo quinto cap. *Labor*, inquit, *Aegypti, & negotiatio Aethiopiæ (Hebraicè Chus) & Sabaim viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt.* vbi duo animaduertere conuenit, alterum iungi tanquam vicinas gentes Chus & Misraim & Saba, id est Aegyptios, Arabes seu Aethiopes orientales atque Sabæos: alterum autem, pro eo quod posuit Latinus interpres, viri sublimes, Hebraicè esse, viri mensuræ, id est, proceræ staturæ. Recte igitur vertit interpres, viri sublimes.

Felicitas terræ Sabęorum.

HORVM Sabæorum apud scriptores prophanos frequens & luculentum est encomium propter regionis quam colunt nobilitatem. est enim odorum & rerum pretiosarum feracissima, vnde Felicis seu 47

Bea

Beatæ cognomentum inuenit. *Alterum latus*, inquit Mela, *ambit plaga, quæ inter vtrumque pelagus excurrit. Arabia dicitur cognomine Eudæmon, angusta, verum cynamomi & thuris aliorumque odorum maximè ferax. Maiorem Sabæi tenent partem Ostio proximam & Carmanis.* Sed distinctius & expressius Strabo ita scribens: *His proxima est Sabæorum terra, quæ maxima natio est. apud hos thus & myrrha ac cynamomum nascitur: in ora etiam balsamum, & alia quædam herba valdè odorata, citò tamen odorem deperdens: habent præterea palmas odoratas & calamum. Homines propter maximā fructuum copiam otiosi segnesque viuunt, in radicibus arborum cubant, & ex eis incidunt, tradentes proximis incolis qui aliis consequenter tradunt, & sic deinceps vsque in Syriam atque Mesopotamiam. Ab odoribus autem stupefacti, bituminis suffitu & hirci barba stuporem tollunt. Mediaba Sabæorum vrbs in mōte iacet, arboribus pleno. Illi verò partim agriculturam, partim aromatum mercaturam exercent, quorum tanta est illis copia, vt pro fructibus & cetera combustibili materia, cynamomo, casia aliisque rebus pretiosissimis atque odoratissimis vtantur. Suppellectilem ex auro & argento multam habent, vt vasa, lectos, tripodas, crateras cum operculis, domorū portas & parietes & tecta ebore, auro, argento, lapidibusque incrustatis. Supra Syriam autem Nabathæi atque Sabæi Felicem Arabiā incolunt. Hi sæpè in Syriam excurrebāt, priusquam Romani & ipsis & Syris dominarentur.* Hactenus ex Strabone. Ergo manifestum fit ex narratione Mosis, Sabæos ditissimam orbis gentem, eoque celeberrimam ortos esse ex ipso Chus, qui cùm Arabum seu Æthiopum parens fuerit, necesse est Sabæos ex Arabibus seu Aethiopibus (namque vtrum horum vocabulo Chus propriè significetur, supra disputatum est) genus & originem habuisse. Externi scriptores dictos putāt Sabæos ἀπὸ τῆ σέβεσθαι quod est colere seu venerari, quòd eorum thure aliisque odoramentis Deum colere ac venerari in more sit apud pleraque gentes.

Mela lib. 3. cap. 8.

Strabo lib. 16.

Heuila.

48 ALTER filius Chus nominatur Heuila. Heuilæos facit B. Hieronymus Iosephum (vt in his solet) secutus, Getulos in parte remotioris Aphricæ eremo cohærentes. Verum ex sacris literis videtur posse colligi Heuilæos fuisse populos Ismaëlitis & Amalecitis non longè remotos. Siquidem in vigesimo quinto cap. Geneseos legitur Ismaëlem habitasse ab Heuila vsque Sur quæ respicit Aegyptum, & in primo libro Regum capite decimo quinto Saulem percussisse regem Amalec ab Heuila donec venias Sur quæ est è regione Aegypti. Heuilæi igitur terras coluerūt versus Sinum Persicum, nec procul Ismaëlitis & Amalecitis.

Hieronym. in Traditionibus in Genesim. Ios. lib. 1. Antiquitatum.

Qui sint Heuilæi.

Sabatheni.

49 TERTIVS filius appellatur Sabatha. Sabathenos Iosephus ait fuisse eos qui dicti sunt Astabari. Verum quænā ista gens fuerit Astabarorum, aut vbinam terrarum sedem habuerit, equidem nec scio, nec memini legere apud quenquam qui se scire dixerit. Non me fugit, apud Strabonem lib. decimo sexto & decimo septimo, Melam lib. primo capite nono, Plinium lib. 5. capite nono, mentionem fieri Astabari amnis, qui vnus est de duobus alueis in quos Nilus circa

Ios. lib. 1. Antiquitatum. Astabari. Strabo. Mela. Plinius. Astabarus fluuius.

Ggg 2

Meroën insulam omnium quas ipse facit, maximam & clarissimam, finditur: *Nilus*, inquit Mela, *circa Meroën latè patẽtem insulam, in Ethiopiam diffinditur: alteraque ex parte Astaboras, altera Astapus dictus est.* Et Plinius: *Nilus*, inquit, *circa clarissimam suarum insularum Meroen Astabores læuo alueo dictus: hoc est ramus aquæ venientis è tenebris: dextro verò Astusapes, quod latentis significationẽ adiicit.* Sed quia Ptolomeus in Arabia Felici Metropolim quandam nominat Sabatha, ex eo cõiici posset Sabatheos populos fuisse Arabiæ Felicis incolas, scilicet permixtos cum Chusæis & Sabęis.

Ptolem.

Regma.

QVARTO filio Cus nomen est Regma. Et quoniam apud Ezechielem capite vigesimo septimo Regma iungitur cum Seba, existimare licet Regmæos, vicinos & socios fuisse Sabæorum, eandemque aut certè vicinam regionem coluisse. Namque Ezechiel facit eos aurum, lapides pretiosos & aromata varij generis ad Tyriorum mercatum deferre. B. Hieronymus in Traditionibus Hebraicis in Genesim ait Regma & Sabathaca paulatim antiqua vocabula perdidisse, & quæ nunc pro veteribus habeant ignorari. In eadé ignoratione fuisse videtur Iosephus, quippe qui eorũ qui ex istis orti sunt nomina, quæ tunc essent, planè tacuit. Quintũ igitur filiũ Chus Sabathaca eiusque posteros satis credibile est longiùs profectos, in extremas Arabiæ Felicis oras Oceanũ versus recessisse, atque ob eam causam nec Iudæis nec Syris fuisse notos. 50

Hieronymus.

VERS. 7.

Filij Regma: Saba & Dadam.

ANTE hos recensendus videbatur sextus filius Chus: hic autem dictus est Nemrod: sed quia is audacia, robore, & potentia maximè insignis fuit, primusque mortalium regnum vel tyrannidem potius affectauit, & condendæ Babylonis Babyloniique regni princeps fuit, iccirco Moses post alios filios Chus breuiter recensitos, separatim de eo agit.

PRIMVS igitur filiorum Regma, nominatur Saba, sed priori littera per Scin, vnde ad differentiam prioris qui per Samech scribitur, hic appellabitur à nobis Schaba: Schabæos autem supra indicauimus eam partem Felicis Arabiæ incoluisse quæ magis ad Sinum Persicum vergit; & fuere isti propter thura quorum feracissima est eorũ regio, apud omnes gentes celeberrimi. Isti sunt Sabæi, qui apud Iob capite primo dicuntur abegisse boues & asinas Iob, nam cùm essent latrociniis exercitati & assueti, his maximè Satan vsus est ad spoliandum bonis suis Iob: habitabat autem Iob in terra Hus quæ Idumæam complectitur, cui vicinos fuisse Chaldæos, ex eadem historia patet. Etsi autem Sabæi propter aurum, thus & gemmas ditissimi erant, nihilominus tamen latrociniis delectabantur, prædas à vicinis petentes, sicut docet Plinius; Mirum dictu, inquit, ex innume- 51

Locus Iob cap. 1.

Plinius lib. 6. cap. 28.

innumeris populis pars æqua in commerciis & latrociniis degit, in vniuersum gentes ditissimæ, vt apud quas opes Romanorum & Parthorum subsidant, vendentibus quæ ex mari aut syluis capiunt, nihil inuicem redimentibus.

52 HORVM porrò Sabæorum thuriferam fuisse regionem, perspicere licet ex capite sexto Hieremiæ, & Isaiæ sexagesimo; & huius Sabeæ gentis reginam fuisse quæ ad Salomonem magna pompa venit, non est dubitandum, cùm in scriptura appelletur Regina Schaba, & indicium huius faciat copia aromatum & auri quæ ad Salomonem detulit. Et quoniam hæc Sabæa respectu Iudææ Australis est & ad Meridiem spectans, & ab ipsa Iudæa longo terrarum spatio distans, propterea vocatur Regina Austri, & venisse à finibus terræ, id est, à longinquis regionibus. Namque Ioël capite tertio etiam huiusmodi Sabæos appellat gentem longinquam. Demiror igitur qui venerit in mentem Iosepho libro octauo Antiquitatum eam Reginam, facere Aegypti & Aethiopiæ reginam.

3. Reg. 10. Regina Saba quæ venit ad Salomonem.

Matth. 12.

Lapsus Iosephi.

53 ALTERVM porrò ipsius Regma filium Moses Dadam vel Dedam appellat: Danæos autem Beatus Hieronymus gentem facit Aethiopiæ in plaga Occidentali. Cur Iosephus pro Dadan legat Iudam, & pro Dadanæis Iudæos, equidem ne diuinando quidem rationem vllam adhuc reperire potui. Facit enim Iosephus duos filios Regma: *Alter*, inquit, *filius eius Iudas genti Iudæorum inter occidentales Aethiopes originem dedit & nomen: alter verò Saba Sabæis.* Iudæorum gentem aliquando tenuisse sedes in Occidentali Aethiopia, ego apud nullum auctorem legi. Sed forte culpa in Iosepho non fuit qui nõ id scripsit, sed aliorum qui postea scripturam eius corruperunt.

Hieron. in Traditionibus Hebraicis in Genesim.

Alter lapsus Iosephi.

VERVM Dadanæos non fuisse in Occidentali Aethiopia, regione scilicet immensis, à mari Mediterraneo spatiis, & ab vrbe Tyri remotissima, videtur manifestum fieri ex verbis Ezechielis, qui capite vigesimo septimo Dadanæos appellat negotiatores & institores Tyriorum, quique celeberrimum Tyriorum mercatum frequentarent, comportandis eo taperibus ad sedendum. Cui autem credibile fieri potest Dedanæos ex Aethiopia vsque Occidentali, infinitis penè terrarum spatiis, terrestrique itinere, negotiandi & lucrandi causa Tyrum frequenter petijsse?

54 ILLVD igitur similius vero, Dedanæos fuisse populos Idumæis maximè vicinos & coniunctos aut etiam mixtos & confusos. Siquidem duo prophetæ Ieremias & Ezechiel cùm de vastatione & excidio Idumæorum vaticinantur, vnà cum Idumæis consociant & coniungunt Dedanæos. Ieremias quidem quadragesimo nono capite: *Fugite*, inquit, *& terga vertite, descendite in voraginem habitatores Dedam: quoniam perditionem Esau adduxi super eum, tempus visitationis eius.* Per Ezechielem verò sic loquitur Deus: *Extendam manum meam super Idumæam, vt auferam de ea iumentum & hominem. & faciam eam desertam ab Austro, & qui sunt in Dedam, gladio cadent.* Hinc apparet, Dedanæos

Quęnã fuerit gens Dedanæorum.

fuisse Idumæorum affines & socios,& odij atque crudelitatis aduersus Hebræum populum participes.

VERS. 8. & 9.

Porrò Chus genuit Nemrod : ipse cœpit esse potens in terra. Et erat robustus venator coram Domino. Ab hoc exiuit prouerbium, Quasi Nemrod robustus venator coram Domino.

Quare Moses separatim ab aliis filiis Chus, egit de Nemrod.

EVIT hic Nemrod sextus filius Chus, qui post alios fratres suos & fratrum nepotes separatim hîc memoratur. Nam propter singulare robur eius & audaciam potentiamque ac mundanam felicitatem,cùm fuisset eo sæculo famosissimus,extra ordinem dicendus fuit,& separatam propriamque meruit narrationem. Audi Beatum Augustinum; *Aug. lib. 16. de Ciuit. Dei. cap. 3.*

Chus,inquit, *pater gigantis Nemrod, primus nominatus est in filiis Cham, cuius quinque filij iam fuerant computati ; & nepotes duo: sed istum gigantem aut post nepotes suos natos genuit:aut quod est credibilius , seorsim de illo propter eius eminentiam Scriptura locuta est:quandoquidem & regnum eius nominatum est,cuius initium fuit ciuitas illa nobilissima Babylon , & quæ iuxta commemoratæ sunt siue ciuitates,siue regiones.*

Primus rex vel tyrannus post diluuium fuit Nemrod.

HIC primus mortalium affectauit & arripuit tyrannidem : nam 55 ante hunc in qualibet familia primus natu,primus quoque & auctoritatis & honoris gradu etat:lites familiæ componens , & familiam regens. Hic autem imperium habere in alios concupiuit , primò, Babylone regnans.Itaque prima tyrannis orta est in ipsa matre confusionis linguarum & sicut ibi linguarum commercium confusum est,sic & ius legitimi imperij peruersum, vbi scilicet audaciæ ac temeritatis suæ prima statuere monumenta mortales conati sunt. *Hieronym. in Traditionibus Hebraicis in Genesim. Genes. 11.* Rectè igitur Hieronymus : *Nemrod*, inquit , *arripuit insuetam primus in populo tyrannidem , regnauitque in Babylone , quæ ab eo quod ibi confusæ sunt linguæ turrim ædificantium,Babel appellata est.*

Testimoniũ Iosephi de Nemrod.

NON relinquam in præteritis testimonium Iosephi de hoc Nem- 56 rod , breue quidem , sed ad exprimendum eius hominis ingenium animumque valdè luculentum.*Superbiam*, inquit , *Deique contemptum excitauit in hominibus Nemrod nepos Cham , vir audax & manu promptus subinde iactans non Deo sed propriæ virtuti præsentem felicitatem eos debere: atque ita paulatim rem ad tyrannidem trahebat , ratus fore vt homines ad se deficerent à Deo , si se illis ducem præberet.* Iuxta hoc Iosephi testimonium est id quod scribit de eodem Nemrod Hugo de Sancto Victore in

Hugo S. Victoris.

re in suis Annotationibus in Genesim. *Nemrod*, ait , *mole corporis & virtute superans alios homines,dominum cœpit exercere per violentiam: & induxit eos ad idololatriam vt ignem quasi deum colerent : quia vtilitates maximas beneficio Solis qui igneus est , contingere videbat : quem errorem posteà Chaldæi secuti sunt.* Itaque multiplicem iniuriam & Deo & homini fecit.Deus enim solus debebat præesse homini,quod ille abstulit, cùm se illi interposuit,simulque debitum ei cultum ademit : homini verò iniuriam fecit , quia eum dominio iniusto oppressit,& in errorem decipiendo induxit.Sed excutiamus verba Mosis.

57 ISTE *Cœpit esse potens in terra.* Vocabulum Hebræum significat robustum & fortem. Sed quia Nemrod propter magnitudinẽ roboris & virium animíque audaciam primus ad maximam peruenit potentiam, rectè Latinus vertit , *Potens:* qua voce & robur corporis & vim eius in dominando complexus est.Græci codices, quos sequitur Augustinus,pro voce,*potens* vel,*fortis*, habent,*gigas* : quo significatur, Nemrod fuisse gigantem corporis mole , robore , audacia, superbia, crudelitate;nam ista omnia notione vocabuli Gigantis significari in sacris literis,alio loco docuimus.Sed quomodo iste cœpit esse gigas, cùm ante diluuium fuisse complures gigantes supra capite sexto proditum sit à Mose ? Respondet Augustinus fuisse primum post diluuium , primum dico vel tempore , vel excellentia virtutis gigantea & hominum fama.

Lib. 8. Cõmẽt. In Genesim qui est huius tomi. primus.

58 SEQVITVR : *Et erat robustus venator coram Domino.* Quod supra verterat,potens,nunc vertit robustus,idem enim vocabulum vtrobique Hebræum est;pro quo Græci codices , vt supra,hic etiã habent, gigas,nonnulli autem violentus.Vox,venator,si propriè sumatur,significat eum fuisse venatorem ferarum,& maximè deditum venationi,quæ est principum & magnatum exercitatio : Sin autem id verbi per metaphoram sit positum , significat insidiosum & violentum oppressorem hominum. Feras enim venando,partim astu & insidiis, partim per vim capimus , nostroque seruitio & vsui subiicimus : Et hoc videtur conuenientius,& narrationi Mosis,& iis quæ de Nemrod feruntur. Sanè vocabulo venatoris insinuatur Nemrod fuisse hominem crudelem & sanguinarium , & cædis hominum , per potentiam ac violentiam cupidissimum : sunt enim venationes quasi quædam bellorum progymnasmata ; his nempe quibusdam quasi tyrociniis à ferarum cæde ad necem hominum animus inardescit atque inflammatur. Quod olim sensisse Persas venationi deditissimos , declarauit pater Cyri,vt narrat Xenophon. *Si quando*, inquit, *bellum ingrueret,vt cùm necessitas tulerit possitis hominem petere, decipere & circumuenire : non in hominibus exercemus vos , sed in bestiis , ne fortè amicis quoque incommodetis : & vt cùm bellum inciderit , tunc aggrediendi , circumueniendi cædendique hostem , audaciam pariter ac peritiam habeatis.*

Augustinus.

Quomodo Nẽrod fuerit Venator.

Venatio progymnasma & tyrociniũ belligerãdi.

Xenophon li. 1. de institut. Cyri.

59 ILLVD : *Coram domino.* quam vim hoc loco habeat,non est facilè intel

Quid significet, fuisse Nemrod venatorē coram Domino.

intellectu; quocirca multiplex eius interpretatio adinuenta est. Quidam Hebraicè scientes, putant esse Hebraismum, idemque significare, coram Domino, quod, sub cœlo; & sensum esse, Nemrod fuisse hominum qui sub cœlo erant robustissimum. His ego assentirer, si hoc ex aliis scripturæ locis probarent. S. Augustinus in malā partem, id accepit, quasi, coram Domino, sit idem atque, contra Dominum, ita scribens; *Tutam veramque in cœlum viam molitur humilitas, sursum leuans cor ad Dominum non contra Dominum, sicut Nemrod gigas venator contra Dominum. Quod non intelligentes nonnulli ambiguo Græco textu decepti sunt, vt non interpretarentur, contra Dominum, sed ante Dominū, ἐναντίον, enim & contra & ante significat: hoc enim verbum est in Psalmo, Ploremus ante Dominum qui fecit nos: idemque est in libro Iob, in quo scriptum est: Insurorem erupit contra Dominum. Sic etiam intelligendus est Gigas ille contra dominum. Quid autem est venator, nisi animalium terrigenarum deceptor, oppressor, extinctor? Erigebat ergo cum suis populis turrim contra Dominum, qua est impia significata superba.* Sic Augustinus.

Aug. lib. 16 de Ciuit. Dei, cap. 4.

Quid sit, coram Domino.

Psal. 94. Iob.

QVIDAM verò in bonam partem interpretantur; quasi Nemrod Deum sacrificiis, quæ ex captis à se feris comparauerat, placare studuerit. Huic sententiæ valdè adstipulatur Auen-Esra scribēs in Commentario huius loci, Nemrod altaria struxisse, in quibus feras quas venabatur, Domino in holocaustum obtulerit. Nec obuoluendum silentio est, quod super hunc locum dicit Caietanus his verbis. *Quod dicitur, coram Domino, vel vt est Hebraicè, in faciebus Dei, dupliciter exponi potest, vel contemptiuè, hoc est, contempto conspectu diuino, vt sit dictū ad exaggerationem peccati, quemadmodum exaggeratur crimen commissum spectante Prætore: vel simulatè, ad significandum quod Nemrod hinc simulabat se esse Deicolam, inde verò exercebat tyrannidem. Oportet enim, secundum Philosophorum documenta, Principem esse Deicolam, vt populus minus putet se pati iniustum. Et hic sensus magis quadrat contextui: subiungitur enim, inde esse deriuatum prouerbium: Non est autem verisimile versum fuisse in prouerbium dignum vt narraretur à Mose, dictum continens tam ingentem blasphemiam, quantam continet primus sensus.* Ita Caietanus.

60

Auen-Esra.

Caietanus.

VERVM Illa mihi videtur simplicior & planior, eoque probabilior expositio: Illis verbis, *coram Domino*, vel, *in oculis* siue, *in conspectu Domini*, fuisse robustum, non aliud significari, quàm reuera & maximè fuisse robustum. Quod enim apud Deum tale est, id reuera & simpliciter & maximè tale est. Deus enim iudicat & æstimat rem vti est; non sic homines, quorum existimatio & iudicium sæpè fallax est. Ad hunc modum prænunciatum est ab Angelo Ioannem Baptistam futurum magnum coram Domino, id est, verè & valdè magnum. Illud porrò quod sequitur, *Ab hoc exiuit prouerbiū, Quasi Nemrod robustus venator coram Domino*, hanc vim & sententiam habet, tantam fuisse fortitudinem & potentiam Nemrod, tantamque de eo apud homines eius temporis existimationem & famam, vt cùm demonstrare vellent aliquem fortissimum esse, dicerent esse alterum Nemrod; vt

Luc. 1.

nos

nos appellamus Alexandrum vel Achillem, quem magnanimum vel fortem significare volumus.

TERTIA DISPVTATIO.

Quisnam hominum Nemrod ille fuerit.

61 QVIS fuerit ille Nemrod, controuersum est propter varias & discrepātes auctorum opiniones. Dicam primùm & expendam quæ sunt ab aliis memoriæ prodita: Iosephus lib. primo Antiquitatum (Iosephi verba paulò superius posita sunt) illud tantùm ait, eum fuisse hominem audacem, bellicosum atque impium, & qui non ipse modò sperneret Deum, sed alios quoque ad contemptum Dei adduceret: fuisse item eum auctorem ædificandi turrim Babel, qua disturbata & subuersa & propter diuisionem linguarum discedentibus in varias regiones hominibus, ipsum remāsisse inibi cum multis, & tyrannidem inuasisse. Beatus Hieronymus in Traditionibus Hebraicis scribit, eum insuetam populis tyrannidem primùm arripuisse, regnauisseque Babylone, suoque imperio adiecisse alias vrbes hic commemoratas à Mose.

Iosephus.

B. Hieronym.

MVLTI & magni auctores putarunt Nemrod fuisse eundem quem historiæ Gentilium appellant Belum patrem Nini, & regnasse Babylone annis sexaginta quinque. Hoc tradit Eusebius in exordio sui Chronici, & Hieronymus in capite secundo Oseæ, & Augustinus lib. 16. de Ciuitate Dei, ca. 17. *Ninus*, inquit, *regnauit Babylone post mortem patris sui Beli qui primus hic regnauerat sexaginta quinque annos.* Atque horum auctoritate permulti posteà ad idem sentiēdum adducti sunt. Hæc opinio firmatur ea coniectura, quod in sacris literis significatur Nemrod fuisse primum conditorem & fundatorem Babylonis: apud Eusebium verò libro nono de Præparatione Euangelica capite quarto Abydenus scriptor perantiquus & grauis, primum Babylonis ædificatorem molitoremque facit Belum.

Eusebius. Hieronym. Augustin.

SED non video qui cohæreat hoc cum altera sententia eiusdem Augustini affirmātis libro 16. de Ciuitate Dei, cap. 111. Ninum filium Beli quem Moses hoc cap. appellat Assur, non fuisse de stirpe Cham; de qua tamen fuisse Nemrod perspicuis verbis hoc loco docet Moses, sed fuisse eum de genere Sem: namque Moses inter posteros Sem nominat Assur, quem volunt esse Ninum.

62 NISI cui fortè placuerit figmentum fictitij Methodij, quod narrat auctor Historiæ Scholasticæ in historia libri Geneseos capite trigesimo septimo: Nemrod fuisse gigantem decem cubitorum, de semine ipsius Sem, à quodā Ionitho filio Noë, quem is genuit post diluuiū, cùm de aliis multis, tum maximè de modo regnandi, quibusue

in locis regnare deberet,doctum atque eruditum:hunc cupidine dominandi incensum solicitasse gentiles suos qui erant de stirpe Sem, vt imperium in alios quasi primogeniti arriperent; sed ipsis nolentibus,transisse ad posteros Cham:quibus assentiẽtibus & acquiescentibus regnasse inter eos Babylone, atque ex eo tẽpore habitum esse atque appellatum de filiis Cham. At enim vt ille auctor non verus sed fictitius fuit Methodius (quod alio huius operis loco ostensum est) sic ista de Nemrod mera sunt figmenta.

Berof. Annianus lib. 4. & 5.

63 BEROSVS Annianus lib.quinto Antiquitatum Chaldaicarum air,hunc Nemrod alio nomine dictum esse Saturnũ primum, & patrem fuisse Iouis Beli, auumque Nini, primi Assyriorum monarchæ, nepotem autem ipsius Cham, filiumque Cur, qui pater fuit Curetum:anno autem post diluuium centesimo trigesimo primo aggressum esse vrbem Babylonem ædificare, turremque altissimam; sed ab incepto destitisse,inchoato tantùm opere, regnasseque annos quinquaginta sex: Initium ergo regni Nemrod cõpetere in annum post diluuium centesimum trigesimum primum.

Mercatoris cum Annia no Berosо altercatio.

64 AT enimuero contra hanc Berosi sententiam pugnat acriter Mercator in sua Chronologia contendens, quod à Berosо proditum est de Nemrod, nec verum esse nec verisimile. *Cum enim.*inquit,*circa centesimum à diluuio annum acciderit diuisio linguarum & discessio hominum in varias regiones,nequaquam credibile est triginta consequentium annorum spatio in tantum esse multiplicatam illam gentem, apud quam erat Nemrod, vt non modo iustum regnum efficeret,verum & in longissimè dissitas regiones deduceretur.Etenim Arach vna primarum vrbium ditionis Nemrod (teste Hieronymo & Hebræis) fuit Edessa in occidentali extremitate Mesopotamiæ trecẽtis septuaginta quinque millibus passuum procul Babylone sita:respuit autem animus credere, gentem illam eiusque imperium tam breui tempore tantum propagari ac prolatari potuisse.*Existimat igitur Mercator Nemrod fuisse eum ipsum,quem Græci & Latini appellant Ninum:quæ enim de vtroque dicuntur,mirificè congruunt inter se.Primus namque mortalium Nemrod dicitur fuisse potens in terra,& regnum vel tyrannidem obtinuisse & ditionem protulisse in longinquas regiones. Eadem ad vnum omnia de Nino testificatur Iustinus.Deinde imperium Nemrod habuit initiũ in Chaldæa atque Mesopotamia; in his enim terris sunt ciuitates illæ quattuor,quas hoc loco assignat Moses eius imperio; atqui hoc idem etiam fuit exordium regni Nini. Præterea dicit Scriptura illum non contentum suo regno, egressum ex terra Assur aliena regna quæsisse,& primò inuasisse Assyriam, & Niniuen vrbem maximam condidisse.Hæc ipsa de Nino tradiderunt cùm alij, tum Diodorus libro tertio.

Hieronymus.

Iustin.lib.1.

Diodorus.

PYRAT idem Mercator Nemrod non fuisse filium Chus, id est, ab eo proximè generatum, sed quia ex eius stirpe & genere erat, more scripturæ, dicitur ab eo genitus: nam si propriè fuisset filius ipsius Chus, numeratus esset à Mose inter filios eius; qui hoc capite

capite decimo,quinque commemorantur. At Moses post memoratos quinque filios Chus, & aliquos eius nepotes, subiungit: *Porrò Chus genuit Nemrod,* non obscurè significans Nemrod cognationis gradu etiam vltra nepotes distantem fuisse à Chus.

Mercatoris sententia discutitur.

65 ATQVE hæc quidem Mercator.Cuius opinioni communis sententia Doctorum aduersatur, qui Nemrod diuersum faciunt à Nino: hoc est,vel patrem,vel auum eius: & alterum quidem primum conditorem Babylonis,alterum verò ciuitatis Niniue.Nec initium regni Nini fuit Babylon, vt vult Mercator, quippe qui vrbem Niniue caput ac sedem imperij sui constituerit, vt ex Diodoro libro tertio licet intelligere,à quo proditum est Babylonios fuisse à Nino debellatos nondum condita Babylone.Nec quia Moses post recensitos alios filios Chus,& duos eius nepotes narrationem Nemrod subtexuerit, ex eo Mercator benè argumentatur ipsum non fuisse filium Chus: hanc enim eius rationem & vidit,& diluit Beatus Augustinus,vt suprà dictum est. S. Epiphanius sub initium operis quod scripsit aduersus hæreses, tradit Nemrod filium fuisse Chus & patrem Assur, & à quibusdam putari Zoroastrem magiæ atque astrologiæ inuentorem; sed reuera sibi videri alium fuisse Nemrod, & alium fuisse Zoroastrem, & hunc quidem illo posteriorem, sed non longo interuallo.

Diodorus.

Epiphanius.

Opinio Auctoris.

Alium fuisse Nemrod & aliũ Ninum.

Auctor Recognitionũ Clementis.

Diodorus lib.3.

66 MIHI certum est Nemrod alium fuisse quàm Ninum.Habeo huius sententiæ auctores plurimos, immo neminem contrariæ: vnicus enim est Mercator suæ opinionis probator atque propugnator. nisi fortè secutus sit auctorem Recognitionum Clementis, in quarum libro quarto traditur Nemrod fuisse eundem atque Ninum. Certè Nemrod fuisse primum Babylonis ædificatorem & in ea vrbe primordia regni eius esse constituta,& significat Scriptura, & affirmat Iosephus, consentientibus ferè scriptoribus ecclesiasticis. At Nini nec opus fuisse Babylonẽ,nec in ea ciuitate imperij eius initiũ, Diodori demonstrat historia.

Nemrod idem atque Belus pater Nini.

67 ILLVD quoque mihi fit percredibile, Nemrod fuisse eũdem atque eum quem alij appellant Belum patrem Nini. Sic opinantur multi quos supra indicaui, & paulô infra commemorabo:idque suadet ratio:nam quæ de Nemrod prodita sunt,ea planè conueniunt ad vnum omnia in Belum. Siquidem vtriusque tempora congruunt; cùm vtrumque reperiamus annos post diluuium circiter ducentos Babylone regnasse,& eius ciuitatis vtrumque primum nominari designatorem & fundatorem. Vterque præterea primus idololatriæ auctor fuit. De Nemrod apertè id scribit Iosephus; de Belo plerique nostrorum idem sentiunt;& arguunt nomina deorum seu Idolorũ,quæ olim apud regiones oriẽtales colebantur,primã à Belo originẽ duxisse,vt Belial,Beelzebub,& Beelphegor: Et vt Plin.ait, apud Babylonios sacratissimus Deus erat Belus, cui omniũ primò statuas

Plinius.

& aras & templa primi reges Assyriorum statuerunt. Similia item vtriusque fuere facta, ingenium, mores: vterque fuisse traditur ferocis ingenij, crudelis animi, insatiabilis imperandi cupiditatis, vel ad tyrannicam vsque dominandi violentiam: denique ante Ninum nec auctores alium agnoscunt regem Babylonis quàm Belum, nec Scriptura quàm Nemrod. Verùm hæc maiorem ex proximè sequenti disputatione lucem simul & fidem capient.

QVARTA DISPVTATIO.

Vtrum Nemrod primus Babylonis fundator & conditor fuerit.

POSTQVAM Moses dixit primum in terris propter 68
fortitudinem ac potentiam famosum ac celebrem fuisse Nemrod: proximè subdidit; *Fuit*, inquit, *principium regni eius Babylon, & Arach & Achad & Chalanne in terra Sennaar*, quorum verborum hic videtur planus & rectus sensus atque intellectus; Nemrod à principio regnare cœpisse Babylone, aliisque vrbibus terræ Sennaar; Sed postea longius progressum alias quoque vrbes & gentes regno suo adiecisse. Arach interpretatur Hieronymus Edessam; Achad, Nisibim; Chalanne, Seleuciam vel Ctesiphontem; terram Sennaar, ipsammet regionem siue terram, in qua ædificata est turris Babylon quæ propriè dicta est Babylonia. *Hieronymus.*

MVLTI tamen superioribus illis verbis Mosis significari putant Nemrod fuisse primum molitorem ædificatoremque Babylonis. vtramque certè sententiam complexus est Augustinus, ita scribens: *Aug. lib. 16. de Ciuit. Dei, cap. 4.* *Ex ipsa*, inquit, *Scriptura colligitur, gigantem illum Nemrod fuisse Babylonis conditorem, quod superius breuiter fuerat intimatum, vbi cum de illo Scriptura loqueretur, ait: Initium regni eius fuit Babylon*, id est, *quæ ciuitatum aliarum gereret principatum, vbi esset tanquam metropolis habitaculū regni, quamuis perfecta non fuerit vsque in tantum modum, quantum superba cogitabat impietas. Nec mouere nos debet, ait Augustinus, quomodo potuerit gigas Nemrod ad illud ætatis occurrere quo Babylon condita est, & confusio facta linguarum, atque ex hac diuisio gentium. Non enim quia Heber sextus est à Noë, Nemrod autem quartus, ideo non potuerunt ad id tempus conuenire viuendo: hoc enim contigit, cùm plus viuerent vbi pauciores sunt generationes, minus verò vbi plures; aut serius nati essent vbi pauciores, maturius vbi plures.* Sic Augustinus. *Cap. 11. eiusdē libri.*

ADEST huic opinioni & ipsa scriptura: ea quippe narrat capite vndecimo Geneseos: Ab iis qui ædificabant turrim, simul quoque ædificatam esse ciuitatem: ter enim eo loco mentionem facit ciuitatis quæ ab illis ædificaretur; ea verò ciuitas propter confusionem ibi factam

factam, appellata est Babel, hæc est Babylon. Iosephus porrò auctor est, inter eos qui ædificauerunt turrim, ducem ac principem fuisse Nemrod. Ille igitur princeps conditor fuit Babylonis. Orosius quidem certè libro secundo capite sexto scribit, Nemrod primum Babylonis ædificatorem à multis celebrari; & apud Eusebium libro nono de Præparatione Euangelica capite vltimo Alexander Pollistor firmat testimonio Eupolemi, Babylonem esse post diluuium à gigantibus ædificatam: atqui Septuaginta Interpretes hoc loco Nemrod appellant gigantem: isque vt placet Iosepho, ædificantium Babylonem incitator & dux fuit. *Iosephus.* *Orosius.* *Alexand. Polhister.*

69 AT enim Belum patrem Nini fundatorem Babylonis fuisse, multis visum est. Certè Quintus Curtius libro quinto id proditum à plerisque esse affirmat. Apud Eusebium eo loco quem proximè ante posui, Alphœus narrat, cùm terra Babylonis propter magnas & crebras Euphratis inūdationes, tecta & obruta essent aquis, primum omnium patrem Nini Belum siccasse aquas, vrbemque Babylonem moliri aggressum. Idemque senserunt quicumque fecerunt Belum primum Babylonis regnatorem. *Q. Curtius. A Belo ædificatam primo esse Babylonem. Alphæus.*

70 CETERVM fermè omnium Græcorum atque Latinorum peruulgata est sententia, Babylonem esse conditā à Semiramide: id nempe prodidit Herodotus lib. primo; Diodorus libro tertio, Strabo libro decimo sexto, Mela, lib. primo, Iustinus libro primo & S. Hieronymus super secundum caput Oseæ. Addit Orosius libro secundo capite tertio, Semiramidem quadraginta duobus annis regnasse, & medio imperij tempore Babylonem caput regni sui condidisse. *Semiramis. Herodot. Diodorus. Strabo. Mela. Iustinus. S. Hieron. Orosius. Iosephus.*

71 VERVM apud Iosephum in priori libro aduersus Appionē, Berosus Græcos molitionē illius vrbis Semiramidi assignantes, mendacij arguit, tradens eā ciuitatem à rege Nabuchodonosor ædificatam esse. Certè Daniel capite quarto inducit eum regem gloriantem, & sese iactantem de Babylonis ædificatione illis verbis: *Nonne hæc est Babylon ciuitas magna, quam ego ædificaui in domum regni, &c.* *Nabuchodonosor conditor Babylonis secundum Berosum.*

72 BEROSVS Annianus tres facit Babylonis conditores, Nemrod, Belum & Semiramidem: de Nemrod quidem ita scribens: *Nērod assumpto filio Ioue Belo, cum coloniis venit in campum Sennaar vbi designauit vrbem, & fundauit maximam turrim ānno post diluuium centesimo trigesimo primo, eamque turrim ad altitudinem & magnitudinem montium excitauit, in signum & monumentum, quod primus in orbe terrarum esset populus Babylonicus, & regnum regnorum dici deberet. Verum nec turris ædificationem compleuit, nec designatā vrbem fundauit: quia post quinquaginta sex annos, subito nō comparuit. Iuppiter autem Belus, filius eius quem diximus Nemrod, secundo loco regnauit Babylone annis sexaginta duobus, & fundamenta Babylonis à patre suo designata in formam & magnitudinem oppidi magis quàm vrbis excitauit. At verò Semiramis vxor Nini, quæ eius imperio successit quarto loco, idque duobus & quadraginta annis obtinuit, vt priores omnes bellica gloria, victoriis atque triumphis diuitiisque antecessit, ita vrbem Baby-* *Berosus. Annianus.*

lonem ex oppido tantam & talem fecit, vt verius dici possit eam vrbem à Semiramide conditam, quàm amplificatam vel exornatam fuisse.

Auctoris sententia de Conditore Babylonis.

EGO Ita sentio, primum omnium conditorem Babylonis fuisse 73
Nemrod, vt suprà probatum est: sed hunc Nemrod non fuisse alium quàm Belum patrem Nini paulò ante ostensum est. Quare qui Belum faciunt conditorem Babylonis, à nobis minime discordant, quem-
Eupolemus. admodum Eupolemus aiens ædificatam esse à gigantibus, id ipsum quod nos sentimus significare voluit. Sed quia eam vrbem exiguam, & inundationibus Euphratis penè dirutam & vastatam posteà Semiramis amplissimam, munitissimam & ornatissimam fecit: propterea non immerito ædificatrix eius vrbis celebratur. Sedenim cùm post Semiramidem qui consecuti sunt reges Assyriorum, posthabita Babylone, coluerint Niniue, eamque fecerint Regiam, id est,
Diodorus. sedem caputque imperij Assyriorum, vt narrat Diodorus libro tertio, hinc accidit vt Babylon à regibus deserta, & insuper Euphratis eluuionibus, & hostium incursionibus vastata, diu obscura & ignobilis fuerit; quoad pòst, euersa Niniue, rex Nabuchodonosor Babylonem de integro instaurauerit & latissimè amplificatam magnificentissimis operibus adornauerit, eoque sedem imperij, vt quondam fuerat, restituerit. Ex his apparet, si quis rem ipsam benè perpendat, non esse discordes scriptores, licet diuersa de Babylonis conditore scripsisse videantur.

Eusebius in Chronico. SI primus igitur regnator Babylonis fuit Nemrod vel Belus, qui 74
secundum Eusebium regnauit annis sexaginta quinque, & qui hunc proximè secutus est Ninus annis quinquaginta duobus, cuius imperij anno quadragesimo tertio, qui fuit post diluuium annus ducentesimus nonagesimus secundus, natus est Abraham: ex his manifestum fit exordium regni Babylonici competere in annum à diluuio centesimum octogesimum quartum. Si autem diuisio linguarum incidit in ortum Phaleg, vt significat scriptura, id est, in annũ à diluuio centesimum primum, necesse est primordia regni Babylonici anno tertio & octogesimo post diuisionem linguarum esse constituta.

VERS. 11 *De terra illa egressus est Assur & ædificauit Niniuen & plateas ciuitatis, & Chale: Resen quoque inter Niniuen & Chale: hæc est ciuitas magna.*

Aug. lib. 16. de Ciuit. Dei cap. 3. QVOD *hic dictum est*, inquit Augustinus, *de terra illa, id est,* 75
de terra Sennaar quæ pertinebat ad regnum Nemrod exisse Assur & ædificasse Niniuen & alias ciuitates hîc memoratas, longè posteà factum est: sed ex occasione hic perstringitur, propter nobilitatem regni Assyriorum, quod mirabiliter dilatauit Ninus Beli filius conditor Niniue, ciuitatis magnæ, cuius ciuitatis nomen ex illius nomine deriuatum est, vt à Nino Niniue diceretur. Assur autem vnde Assyrij,

vnde Assyrij, non fuit ex filiis Cham medij filij Noë, sed ex filiis Sem, qui fuit maximus Noë filius. Vnde apparet ex progenie Sem exortos fuisse, qui posteà regnum gigantis illius Nemrod obtinerent, & inde procederent, atque alias conderent ciuitates, quarum prima est à Nino appellata Niniue. Sic Augustinus.

Caietanus. CAIETANVS putat cùm proximè ante dictum esset Nemrod in terra Sennaar regnasse, nũc subiungi ex eadẽ terra prodiisse Assur secundum filium ipsius Sem, qui etiam in terra Assyriorũ regnauit, & conditor fuit Niniue ciuitatis, sicut Nemrod Babylonis; vt hinc appareat quando fuerit, & à quibus profecta sit origo duarum totius orbis antiquissimarum & maximarum ciuitatum Babylonis & Niniue: simulque primordia Babylonici & Assyriaci imperij innotescant.

76 *DE terra illa egressus est Assur.* Terrã intellige Sennaar, quam fuisse regum, & imperiorum matrem ex hoc loco perspicitur: ex ea namque & Nemrod fuit, princeps regni Babylonici; & Assur, auctor gentis & principatus Assyriorum. Illud *Egressus est.* indicat secundum Augustinum, Assur, vel eius posteros obtinuisse primo regnum Nemrod quod erat in terra Sennaar, & inde processisse ad alias terras & gentes obtinendas, quarum prima fuit ea, quæ ab ipso Assur dicta est Assyria vno gradu magis septentrionalis quàm Babylonia, vt *Ptolom.* tradit Ptolomeus libro sexto Geographiæ. At verò secundum alios propterea discessit Assur ex terra Sennaar, quod discors esset ipsi Nẽrod propter eius prauum ingenium, mores, & facta. Illud porrò vocabulum (Assur) tres videtur habere significationes. Etenim nonnunquam est nomen proprium secundi filij Sem, qui Assur appellatus est in capite Geneseos decimo. significat etiam regẽ Assyriorum qui frequenter in scriptura nominatur rex Assur, vel præcisè Assur, significat præterea vel gentem, vel imperium, vel regionem Assyriorum, sic enim id nominis quidam hoc loco interpretati sunt.

Tres significationes vocis Assur

77 SEQVITVR; *Et ædificauit Niniue, hæc est ciuitas magna.* Diuina scriptura appellat Niniue, sed Herodotus, Strabo, Plinius Ninum, *Herodot. Strabo. Plinius. Diodorus.* Diodorus verò Ninam. significatur igitur Assur primũ fuisse eius vrbis conditorẽ. Et quia fermè omnes cõditorem huius vrbis celebrant Ninum regem, ex eo nonnulli argumentantur, eundem fuisse Ninum atque eum qui hoc loco nominatur Assur. Verum de hoc paulò infra dicturi sumus. Merito autem Niniue & hic & apud Ionam prophetam appellatur Ciuitas magna. Si enim magnitudinem eius æstimare velis ex prima origine, cùm fuit à Nino ædificata, reperies totius orbis eam fuisse maximã, vt nec ante, nec post habuerit parem. Ambitus enim vrbis erat quadringentorum octaginta stadiorum, id est, sexaginta mille passuum: altitudo murorum erat pedum centum: latitudo qua tres currus simul incederẽt: turres centũ quinquaginta, singulæ altitudinis ducentorũ pedum. Sic Diodorus libro tertio: cui attestatur Strabo libro decimo sexto, affirmãs eam Babylone fuisse

Magnitudo ciuitatis Niniue quibus è rebus æstimanda. Ionæ. 4.

fuisse maiorem. Sed in eo lapsus videtur Diodorus, quod Ninum vrbem supra Euphratem statuit, cùm ea imposita fuerit Tigri fluuio, vt ex libro Tobiæ, & libro primo Herodoti licet intelligere. Quocirca Plinius: *fuit*, inquit, *Ninus imposita Tigri, ad solis occasum spectans, vrbs quondam clarissima.*

Lapsus Diodori Tob. 6. Plin. lib. 6. cap. 13.

IAM verò si magnitudinem eius vrbis prout erat tempore Ionæ prophetæ, id est, plus mille ducentis annis postquam à Nino fuerat condita, æstimare libet, inuenies tantam fuisse eius intra mœnia amplitudinem, vt tota vicatim obiri & lustrari non minus triduo posset, quamobrem dicitur ciuitas apud Ionam itineris trium dierum. Frequentia verò habitatorum tanta fuit, vt in ea essent centum & viginti millia infantium, qui nondum per ætatem ratione vterentur: qui numerus comparatione vniuersi populi, vix quintam partẽ obtinet, vt ex eo intelligere liceat plus sexcẽta millia habitatorum fuisse id temporis in illa vrbe. Accessit ad eius vrbis magnificentiam, quod longissimo tempore, id est, per annos amplius mille trecentos caput fuerit imperij Assyriorum. Meritò igitur vt dixi, & hic & alibi nominatur in sacris literis Ciuitas magna. 78

PRO illo quod sequitur: *Et plateas Ciuitatis*, Hebraicè est *rehoboth*, quæ vox potest esse vel nomen appellatiuum significans plateas, à verbo, *rachab*, quod significat dilatare, & sic accepit hoc loco B. Hieronymus. *Non putemus*, iuquit, *ille Niniue & Rehobot duas esse vrbes, sed quia Rehoboth platea interpretantur, ita legendum est: Et ædificauit Niniue & plateas ciuitatis: quasi id adiectum fuerit ad significanda amplitudinem huius vrbis, quæ multas & magnas habuerit plateas.* Potest etiam ea vox accipi vt nomen propriũ vrbis qnæ sic appellaretur, & hoc modo eam vocẽ exposuerunt Septuaginta Interpretes hoc loco, quemadmodum & ipsemet Hieronymus in libro de locis Hebraicis. Quæ autem hic appellatur Chale, Hebraicè est Chalach, sic habẽt Septuaginta Interpretes hic, & Hieronymus de locis Hebraicis. Strabo in exordio libri decimi sexti Chalachenam nominat vt vicinam ciuitati Niniue. Pro vocabulo, *Resen*, Septuaginta habent, *Dase*, & sic legit Augustinus.

Hieronym. in Traditionibus in Genesim.

QVINTA DISPVTATIO.

Quis fuerit Assur conditor vrbis Niniue, & de regno Assyriorum.

QVM Moses dixit ex terra Sennar egressum esse Assur qui condidit ciuitatem Niniue, quæritur quidnam vocabulo illo Assur intelligi oporteat hoc loco: vtrum gentem vel regnum vel regionẽ Assyriorum, an verò virum aliquem eo 79

eo nomine appellatum: namque id satis per se obscurum est, simulque aliis quibusdam innexum atq; implicatum est difficultatibus. B. Hieronymus vocem Assur interpretatus est regnum Assyriorum. Explanans enim verba illa: *Ex terra illa egressus est Assur*, sic ait: *De terra illa Assyriorum pullulauit imperium, qui ex nomine Nini Beli filij Ninum condiderunt, vrbem magnam, quam Hebræi appellant Niniue, ad cuius vel ruinam vel pœnitentiam tota Ionæ pertinet prophetia.* Sic Hieronymus.

Hieronym. in Traditionibus Hebraicis in Genesim.

GERARDVS autem Mercator voce Assur significari putat regionem Assyriorum, & Mosem his verbis significare, Nemrod (quem ipse vult fuisse Ninum) postquam ædificauerat in terra Sennaar Babylonem, non contentum ditione & dominatione terræ Babylonicæ inde ad alia regna acquirenda fuisse egressum. Itaque vox illa (Assur) Mercatori non significat virum aliquem, sicut plerique interpretati sunt, sed ipsam regionem Assyriæ; *quid enim*, ait ille, *magnum erat ac memorabile dicere de terra Babylonis egressum fuisse Ninum, cùm ex ea omnes illi reges prodierint? Sed illis verbis significatur, primum omnium Ninum non contentum paterno regno egressum finibus suis inuasisse externa, aliena & longinqua regna*: quod ante Ninum fecisse neminem tradit Iustinus. *Ante Ninum*, inquit, Iustinus, *fines imperij tueri magis quam proferre mos erat. Intra suam cuique patriam regna finiebantur. Primus omnium Ninus rex Assyriorum veterem & quasi auitum gentium morem noua imperij cupiditate mutauit. Hic primus intulit bella finitimis, & rudes adhuc ad resistendum populos ad Libyæ terminos vsque perdomuit. Domitis enim primo proximis, cum accessione viriũ ad alios fortiter transiret, & proxima quæque victoria instrumentum insequentis esset, totius Orientis populos subegit.* Ita Iustinus.

Mercator in Chronologia. Iustin. initio primi libri. Ninus.

VERVM Mercatori communis Doctorum sententia dupliciter aduersatur, tum quod eundem facit ipse Ninum atque Nẽrod, quod falsum est, & à nobis supra refutatum; tum quod vocabulo Assur non regionem Assyriæ, vt expressit ipse, sed Assur filium Sem significari plerique arbitrantur. Audi Iosephum: *Sem*, inquit, *tertio Noë filio, quinque fuere filij, qui Assyriam vsque ad Indicum Oceanum incoluerunt, ab Euphrate propagandæ ditionis initio facto; primus Elimus posteros reliquit Elimæos à quibus Persæ originem traxerunt. Alter dictus Assur vrbem Ninum condidit, & subditos de se Assyrios denominauit, quorum opes præ ceteris floruerunt.* Idem sensit B. Augustinus in libro decimo sexto de Ciuitate Dei capite tertio, cuius verba eum paulò superius cõmemorata sint, hic ea repetere non est necesse. Quin etiam B. Hieronymus in libro de locis Hebraicis, voce Assur exponit personam Assur, filium dico Sem, non autem regnum Assyriorum, vt in Traditionibus Hebraicis interpretatus fuerat. Non attinet plures afferre huius interpretationis probatores, cum Iosephum quasi ducem ferè posteriores secuti sint.

Iosephus li. 1. Antiquitatũ.

Augustinus. Hieronym.

80 MEA triplex est sententia. Primum equidem sentio, Ninum, regem Assyriorum non fuisse Assur filium Sem: tum quod Ninus fuit ex stirpe Cham, eius scilicet abnepos, fuit enim filius Beli quem

Ninus non fuit Assur filius Sem.

nos supra ostendimus fuisse Nemrod nepotem ipsius Cham: quod si Ninus fuit abnepos Cham, non potuit esse filius Sem: tum quod Belus pater Nini vir fuit impius & parens idololatriæ, ab eo enim Hieronymus & Cyrillus aliique primam idololatriæ originem repetunt: at Sem pater Assur, non modò pius & sanctus vir fuit, verum etiã veræ pietatis & religionis custos, doctor & propagator.

Hieronymus. Cyrillus.

QVOD autem quidam ex ratione temporum euidenter concludi putat Ninum non fuisse Assur filium Sem, quod non potuisset Ninus viuere vsque ad ortum Abrahæ, vt à multis traditur, id est, per annos trecentos; hoc inquam, non videtur satis firmum; cur enim incredibile sit Assur filium ipsius Sem qui post diluuium generatus est, vltra ortum Abrahæ, id est, vltra trecentos annos vixisse, cum frater eius Arphaxad, eiusque filius Sale & nepos Heber vltra quadringentos annos vitam prorogauerint, scilicet plus centum annis vltra ortum Abrahæ?

DEINDE censeo, si quis contendat vocabulo Assur significari Ninum regem Assyriorum, ei dicendum esse vocem Assur hoc loco non esse nomen proprium significans Assur filium Sem; iam enim ostensum est. Ninum & Assur filium Sem planè diuersos fuisse. Quapropter vox Assur hoc loco significat Assyrium vel regẽ Assyriorum; qua significatione vsurpatur frequenter in sacris literis, vt supra indicauimus, idque liquet ex quarto libro Regum, capite decimo quinto & Psalmo 82. & Isaiæ 10. & 31. Erit igitur sententia horum verborum, Ex terra Sennaar egressum Assur, id est, Ninũ regem Assyriorum non contentum Babylonico regno quod pater eius Belus fundauerat, ad alias gentes subiugandas aliaque regna capessenda processisse, & inter alia eius præclara opera fuisse ædificationem Niniue ciuitatis magnæ.

ILLVD quoque arbitror, si qui nominatur hoc loco Assur, fuit ille filius Sem (id quod multis placere video) quod subditur, ab eo esse ædificatam Niniue, interpretandum esse quasi dictum per anticipationem. Ille enim Assur ædificauit eam vrbem, quam Ninus multis post annis vel iam dirutam reficiens, vel ex parua amplissimã, & magnificentissimis operibus ornatissimam efficiens, abolita prioris conditoris memoria, priorique eius vrbis appellatione, de suo nomine Niniue seu Ninum appellauit. Itaque quod hic dicitur: *Hæc est ciuitas magna*, non debet referri ad primam eius vrbis originem, cùm est ædificata ab Assur filio Sem, sed ad ædificationem eius à Nino profectam vel ad magnitudinem eius qua erat eo tempore quo Moses hãc historiam scripsit, & ad hanc interpretationẽ sententia Iosephi, Hieronymi & Augustini accomodari potest. 81

SEXTA

SEXTA DISPVTATIO.

De Regibus Assyriorum.

82 ETERVM quia hoc loco aperit sacra scriptura primam originem regum & regni Assyriorũ, non fuerit alienum nos etiam ea de re nonnihil attingere. Ninum fuisse primum Assyriorum regem atque monarcham, omnes, inquit, Hieronymus, tam Græcæ quàm Latinæ narrant historiæ. Et ante Ninum quidem pater eius Belus, vt tradunt ferè scriptores Ecclesiastici, Babylone regnauerat sexaginta quinque annos: sed eo tantum regno & quidem permodico contentus fuit: vir non tam sua gloria clarus, quàm Nini filij amplitudine imperij, & rerum gestarum fama nobilitatus, maximè verò quod primus omnium mortalium à filio Nino in Deos relatus, & pro Deo publicè coli iussus est: ex quo primum initium publicæ idololatriæ factũ esse creditur.

Hieron. in ca. 2. Osea.

Belus qualis vir fuerit & quãdiu regnauerit, & quod primus mortaliũ pro Deo cultus sit.

83 CVM autem Abraham natus esse dicatur anno quadragesimo tertio imperij Nini, & vt ex ipsa scriptura colligitur, anno ducentesimo nonagesimo secundo post diluuium; hinc efficitur Belum qui sexaginta quinque annos regnauit ante Ninum, iniisse regnũ anno post diluuium centesimo octogesimo quarto, obiisse autem anno ducentesimo quinquagesimo. Ex quo potest obiter redargui manifestus in Chronologia error cuiusdã Thali scriptoris peruetusti, quem tamen errorem secutus est Theophilus scriptor Ecclesiasticus in libro de Temporibus, & Lactantius sub finem primi libri.

84 PRODIDIT Thalus Belum patrem Nini fuisse synchronon, & æqualem Saturni, & præcessisse bellum Troianum annis duntaxat trecentis viginti duobus. Ponam hic sententiam Thali, vt eam refert Lactantius his verbis: *Theophilus in libro de Temporibus ad Autolycũ scripto, ait in historia sua Thalũ dicere, quod Belus, quẽ Babilonij & Assyrij colunt, antiquior Troiano bello fuisse inueniatur trecentis viginti duobus annis. Belum autem Saturni æqualem fuisse, & vtrumque vno tempore adoleuisse. Quod adeo verum est, vt ratione ipsa colligi possit. Nam & Agamemnon qui gessit bellum Troianum, Iouis abnepos fuit, & Achilles Aiaxque pronepotes, & Vlysses eodem gradu proximus. Ab excidio autem Troianæ vrbis colliguntur anni mille quadringenti septuaginta. Ex hac temporum ratione manifestum est, ante annos non amplius mille octingentos natum esse Saturnum, qui & Sator omnium Deorum fuisse dicitur.* Sic Lactantius.

De tẽpore Beli falsa Thali, Theophili & Lactantij sententia.

85 VERVM sententia istorum magnum continet in Chronologia errorem. Etenim Diodorus Siculus libro tertio capite sexto affirmat à Nino vsque rege ad bellum Troianũ mille annos præteriisse: idemque posset ex sacris literis ostendi. Belus enim centum & octo annis ante ortum Abrahæ regnare cœpit; ab ortu porrò Abrahæ vsque

Diodorus.

ad egressum Hebræorum ex Ægypto, numerantur quinque & quingenti anni; post id verò temporis, annis plus trecentis bellum fuit Troianum, quod nos alio loco vel in principatum Samsonis, vel in Heli pontificatum incidisse demonstrauimus.

Quotē fuerit Nini & Assyriorum imperium. *Diodorus.*

SED redeo ad Ninum. Hic primus regum omnium, scriptores re- 86
rum suarum nactus est, vt ait Diodorus, quòd primam in terris maximeque diuturnam atque amplissimam, quæ Assyriorum appellata est monarchiam condiderit; quam & ipse, & post ipsum vxor eius Semiramis adeo prolatarūt, vt eos imperasse toti Asiæ quāta scilicet iacet inter Tanaim & Nilum, perdomito Oriente vsque ad Indos & vsque ad Libyā prolato dominatu, grauissimi auctores Diodorus, Iustinus, B. Hieronym. & Augustinus tradiderint. Quocirca valdè miror Dionysium Halycarnasseum peracris limatique iudicij & exquisitæ diligentiæ scriptorem, Assyriorum imperium tam modicis regionibus determinasse, vt in primo libro Romanarum antiquitatum scriptum reliquerit Assyriorum imperium modica tantum Assyriæ parte fuisse contentum: *Antiquum*, inquit, *illud Assyriorum imperium retro ad fabulosa vsque pertingens tempora, modicam quandam Assyriæ partem obtinuit: hoc in Medos translatum & auctum etiam opibus non longo duranit tempore in quartam ætatem desinens. Persæ porrò Medis deuictis, Asia quidem pene tota potiti sunt.* Sic ille.

Diodor. lib. 3. Iustinus. lib. 1. Hieronym. in. 2. caput Oseæ. Aug. lib. 16. de Ciuit. Dei, ca. 17. & lib. 18. cap. 22.

Animaduersio in Dionysium Halycarnasseū.

SICVT autem Ninum huius monarchiæ primū regem faciunt 87
auctores, ita nouissimum statuunt Sardanapalum. Et intermedij quidem nullis virtutibus nullisque rebus gestis memorabiles, pariter quoque indecores atque incelebres fuerunt; Sardanapalus verò non minus flagitiis & muliebri desidia atque mollitie luxuque, quàm alij præclarè factis nobilitatus & à scriptoribus celebratus est.

Quot fuerint reges Assyriorū à Nino vsque ad Sardanapalum. *Velleius Paterculus. Eusebius. Paulus Orosius. Diodorus.*

QVOT porrò fuerint huius Monarchiæ reges à Nino vsque ad 88
Sardanapalum variant scriptorum sententiæ. Etenim Velleius Paterculus priori libro recenset triginta tres, & in his illud permirum fuisse ait: quod semper filius in regnum successerit patri. Eusebius in Chronico sex & triginta annotauit. Paulus Orosius primo libro numerat quinquaginta. Verum Diodorus auctore Ctesia, triginta dumtaxat reges commemorat. Sedenim quot fuerint in hac Monarchia reges pluresne an pauciores, haud magni est momenti perceptum habere, præsertim verò prout huius Monarchiæ explicatio ad sacræ historiæ & Chronologiæ cognitionem potest conducere. Illud sanè maioris est momenti, quandiu ea Monarchia steterit, exploratum & compertum habere. Quamobrem etiam de hoc in præsentia breuiter quidem, sed non indiligenter disputandum est.

SEPTI

SEPTIMA DISPVTATIO.

Quandiu steterit Monarchia Assyriorum.

89 DE duratione, & diuturnitate Monarchiæ Assyriorum, quantum scilicet temporis à Nino vsque ad Sardanapalum effluxerit, variè admodum tam profani quàm Ecclesiastici scriptores senserunt atque literis prodiderunt. In epistola quam scripsit Alexander Magnus ad matrē suam Olympiadem, cuius Epistolæ memoria extat apud B. Augustinum lib. 12. de Ciuitate Dei cap. 10. inducitur quidam Ægyptius ex sacris Ægyptiorum libris confirmans regnum Assyriorum quinque millia annorum excessisse. Verùm & hoc, vt alia Ægyptiorum figmenta, cum irrisione contemptuque reiiciatur. Liquet enim vel ab ipso mundi exordio ad Magnum vsque Alexandrum minus tria millia & octingentos præteriisse annos.

Epistol. Alexandri Magni ad matrem Olympiadem. Augustinus.

90 IOSEPHVS primo libro Antiquitatum tradit, viuente Abraham, imperium Asiæ penes Assyrios fuisse: idemque libro decimo ait regnum Assyriorum circa regis Ezechiæ tempora euersum esse. Si quis autem ab ortu Abrahæ ad primordia vsque regni Ezechiæ, secūdum sacram Chronologiam, tempora percenseat, annos comperiet mille ducentos & septuaginta quinque: quibus si addantur quadraginta duo anni regis Nini ante ortum Abrahæ (namque inter scriptores Ecclesiasticos ferè conuenit post quadragesimum secundum Nini regis imperij annum Abraham esse natum) statuet ex sententia Iosephi, Assyriorum imperium stetisse annis mille trecentis & decem ac septem. Sed enim idèm libro nono significat regnante Ioathan Nahum prophetasse excidium Assyriorum, idque euenisse annis post id tempus centum quindecim, quorum annorum finis competit in primordia regni Manassis, ex quo fieret, stetisse illud regnum annis circiter mille trecentis quinquaginta.

Iosephus.

91 HERODOTVS illud tātùm prodidit, Assyrios imperio Asiæ per quingentos annos esse potitos. Diodorus siculus Ctesiam, vt solet, auctorem secutus, regno Assyriorum assignat annos mille trecentos & sexaginta. Nec aliud profecto idem Diodorus significare voluit, cùm extremis verbis septimi capitis libri tertij scripsit, Assyrios regnasse per annos mille & quadringentos, scilicet quadringentos intelligens minime completos. Illud quoque ab eodem Diodoro ibidem scriptum legimus, Theutano vigesimo Assyriorum rege imperante, iam mille annis imperij Assyriaci transactis euenisse bellum Troianum. Ex quo efficitur, cùm bellum Troianum trecentis sexaginta annis contigerit post egressum Hebræorum ex Ægypto duce Mose, vt alibi ostendimus, exordium imperij Assyriorum fuisse centum quadraginta annis ante ortum Abrahæ; hoc est, centum quin-

Herodotus. lib. 1. Diod. lib. 5. cap. 6.

Vell. Paterculus lib. 1. *Iustinus. lib. 1.* quaginta post diluuium. Velleius Paterculus regno Assyriorum attribuit mille septuaginta annos, Iustinus verò mille trecentos.

Eusebius. Augustinus Hieronymus. Cyrillus. Isidorus. Beda. Orosius. EVSEBIVS quem secutus est Augustinus, S. Hieronymus, Cyrillus, Isidorus, Beda, aliíque quàm plurimi durationem imperij Assyriorum mille ducentis & quadraginta annis definierũt. Paulus Orosius primo libro mille centum sexaginta annos huic imperio tribuit. Verùm non satis constanter ea de re variis locis loqui videtur Orosius. Siquidem lib. 1. cap. 12. à primo rege Assyriorum Nino vsque ad vltimum regem Sardanapalum recenset annos mille centũm sexaginta. in capite autem 4. eiusdem libri ait hoc imperium cœpisse annis ante Romam conditam mille trecentis, desiisse verò ante fundatam Romam annis sexaginta quatuor. At enim duo hæc posteriora primum illud Orosij dictum prorsus euertunt. Ex his enim necessariò concluditur stetisse imperium Assyriorum mille ducentis triginta sex annis, non autem, vt ipse tradidit, annis mille centum sexaginta. 92

Animaduersio in Orosium.

Augustin. BEATVS porrô Augustinus lib. 16. de Ciuitate Dei, cap. 17. scribit regnum Assyriorum incœpisse mille ducentis quadraginta annis ante Romam, desiisse autem eodem propemodum tempore quo Roma est condita, regnante in tribu Iuda Achaz vel Ezechia, vt tradit ipsemet Augustinus lib. 18. cap. 22. Sed hæc Augustini sententia non satis constat. Ab ortu enim Abrahæ vsque ad initium regni Ezechiæ sacra Chronologia annos mille ducentos & octoginta continet: quibus si addas quadraginta annos regni Nini ante ortũ Abrahæ, quos ponit etiam Augustinus lib. 16. cap. 17. eiusdẽ operis, colliges annos imperij Assyriaci mille trecentos viginti. Vel igitur tot annos ei regno tribuere debet Augustinus, vel fateri, octoginta annis ante regnum Ezechiæ (cuius anno decimo sexto condita est Roma) cecidisse regnum Assyriorum: vt hac ratione principium eius regni statuatur ducentesimo quinquagesimo anno post diluuium: finis autem eius signetur in quarto anno regis Azariæ. Atque hoc dicimus secundum opinionem ferè scriptoribus Ecclesiasticis probatam; qui Monarchiam Assyriorum mille ducentis quadraginta annis circunscribunt, eiusque initium statuunt quadraginta duobus annis ante ortum Abrahæ. 93

Animaduersio in sententiam Augustini.

OCTAVA DISPVTATIO.

Quamdiu steterit vrbs Niniue.

EXPOSVI breuiter aliorum sententias de duratione imperij Assyriorum. Sequitur vt quamdiu steterit vrbs Niniue caput eius imperij & sedes regia, & quo tempore primùm ceciderit & funditùs euersa sit, pari etiam breuitate 94

tate dicamus. Herodotus lib. 1. scribit Cyaxarem Medorum regem regnasse quadraginta annis, & extremo ferè principatu expugnasse Niniue: proximũ autẽ in imperio successorem Cyaxaris facit Bstyagem, eique quinque & triginta regni annos assignat. Astyagi porrò successisse ait Cyrum, cuius primo imperij anno solutam ab eo esse captiuitatem Babylonicã ex sacris literis didicimus. Ex his concluditur, secundum Chronologiam Herodoti, Niniue subuersam esse intra septuaginta illos captiuitatis Babylonicæ annos. *Herodotus. Cyaxares.* *1. Esd. 1.*

95 COMMVNIS sententia est, Niniue destructam esse cùm Sardanapalus ab Arbace vel Arbaco Medorum præfecto victus & voluntaria morte defunctus est, quemadmodum tradunt Diodorus lib. 3. cap. 7. & Strabo lib. 16. nec non & Eusebius atque complures alij Eusebium secuti. Verùm quia Sardanapalus eo tempore fuit quo apud Iudæos regnabat Ozias, secundum Diodorum autem longè post, regnante scilicet Manasse, vt suprâ diximus: hinc fit, vt secundum Eusebium Niniue corruerit regnante Ozia: plus autem centum annis post regnante Manasse subuersa sit secundũ Diodorum. Iosephus, vt paulô supra indicauimus, cùm dicat libro nono, regnante Ioathan excidium vrbis Niniue prædictum fuisse à propheta Nahum, idque centum & quindecim annis post contigisse, necessario debet casum & ruinam ciuitatis Niniue in tempus regni Manassis conferre. *Diodorus. Strabo. Eusebius.* *Iosephus.*

96 SANCTVS Hieronymus in Præfatione Cõmentariorũ suorum in Ionam prodidit euersam fuisse Niniue secundum Græcam historiam (id est secundum Herodotum) regnante apud Medos Astyage: secundum autem sacram Chronologiam, regnante apud Iudæos Iosia; quæ sententia non satis constare sibi nec secum ipsa cohærere videtur. Primò, secundum Herodotum, non Astyages, sed pater eius Cyaxares expugnauit Niniue. Sed fortasse quia scribit Herodotus sub finem imperij Cyaxaris accidisse expugnationem Niniue, coniici posset illam quidem fuisse inchoatam à Cyaxare, sed ab Astyage perfectam. Deinde sumit quasi certum Beatus Hieronymus æqualem Iosiæ fuisse Astyagem & eodem tempore regnasse; quod non incertum modo sed etiam falsum videri posset. Astyages enim regnare cœpit triginta quinque annis ante Cyrum, id est, ante solutionem Babylonicæ captiuitatis, Iosias verò mortuus est nonaginta circiter annis priusquam ea captiuitas solueretur. Quid, quod idem Sanctus Hieronymus in Præfatione sua in prophetã Nahum scriptum reliquit, Nahum regnante Ezechiam iam decem tribubus in captiuitatem ductis prophetasse Niniue subuertendam à Chaldæis; at enim qui primus Chaldaicum imperium auxit & extulit aliquot annis post Iosiam, fuit rex Nabuchodonosor. *S. Hieronym.* Animaduersio in opinionem B. Hieronymi. *S. Hieronym.*

97 HEBRÆI in sua maiori Chronologia quam appellãt Seder-Holam, cap. 24. tradunt Niniue subactam esse à rege Nabuchodonosor primo regni eius anno; idemque significasse videtur Beda in libro de sex *Hebræi.* *Beda.*

de sex ætatibus Mundi. Atque hæc ferè sunt quæ ab aliis de tempore quo perdurauit imperium Assyriorum & quo vrbs Niniue stetit, disputata & literis prodita reperi.

Auctoris sententia.

NON Erit opinor non gratum lectori, si eum in tanta opinionum 98
varietate, reique ob vetustatē abstrusissimæ obscuritate, nostri quoque iudicij ac sententiæ participem faciamus. Ego ita sentio, si loquamur de vltima & perfecta regni Assyriorum euersione & ciuitatis Niniue ruina, post quam scilicet euersionem Assyrij nec amplum nec potens & florens imperium vnquam obtinuerint, nec vrbs Niniue magnitudine & frequentia floruerit; si de hoc, inquam, loquamur excidio Assyriorum, non dubitabo dicere omnes supra expositas auctorum sententias esse falsas. Hanc meam opinionem persuadere lectori diuinarum literarum non imperito ac rudi facillimum fuerit. Nāque vt ordiar ab Eusebio (quem cōplures Ecclesiastici scriptores secuti sunt) cùm is tribuat regno Assyriorum à Nino vsque ad Sardanapalū mille ducentos quadraginta annos, necesse est finem eius regni eum ponere in septimo anno regni Oziæ regis Iuda. Si quis enim ab hoc septimo anno Oziæ, retrò secundū sacram Chronologiam recurrens ad primum vsque Nini annū, interlapsos colligat annos, reperiet illos mille ducentos quadraginta, quos Eusebius adscribit regno Assyriorum, videlicet quadraginta duos annos regis Nini ante ortum Abrahæ: ab ortu Abrahę vsque ad Hebræorū egressum ex Ægypto, quingentos quinque; hinc vsque ad quartū annum regis Salomonis, quo anno templum ædificari cœptum est, quadringentos octoginta: ab hoc quarto anno regis Salomonis vsque ad septimum Oziæ, ducentos tredecim: Ex supradictis omnibus annis conficitur ea, quam dixi, summa annorum mille ducentorum quadraginta.

Secundum Eusebium necesse est regnum Assyriorum in septimo anno Oziæ regis Iuda finitum esse.

Niniue, non esse euersam regnāte Ozia rege.

AT enim non fuisse in septimo anno Oziæ omninō subuersum 99
regnum Assyriorum nec desolatam Niniue, tribus euidentissimis argumentis ex ipsa ductis Scriptura conuincitur. Primò, plus octoginta annis post septimum Oziæ annū transactis propheta Nahum regnante Ezechia, ductisque iam in captiuitatem decem tribubus (vt rectè sensit B. Hieronymus in sua Præfatione in prophetā Nahū) prædixit futuram ruinam & Niniue & Assyriorū: tunc igitur stabat imperium illud, & caput eius Ainiue. Deinde illo ipso tempore maximè floruerunt duo reges Assyriorum, Salmanasar & Sennacherib, quorum regum imperij magnitudinem atque potentiam & magnificentiam satis declarat Scriptura in libro quarto Regum, & apud Isaiam capite decimo.

B. Hieronym.

ACCEDIT ad id concludendū tertia ratio validissima quæ du- 100
citur ex Historia Tobiæ. Tobias quippe vicinus morti prædixit ruinam & euersionē Niniue propinquam, iamque imminentē: non est autem mortuus Tobias ante trigesimum annū regni Manassis, id est, plus centum triginta annis post septimū illum regni Oziæ annum,

Tobiæ vltimo.

Quādo mortuus Tobias.

in

in quo, vt dixi, finis imperij Assyriorum auctore Eusebio locandus est. Quod autem dixi de tempore mortis Tobiæ, ad hunc modum ostendo: cœcitas Tobiæ accidit post mortem Sennacherib, vt patet ex primo & secundo capite libri Tobiæ. Est autem occisus Sennacherib post annum decimumquartum Ezechiæ regis, vel eo ipso anno, vt indicat Scriptura quarto Regum capite decimo octauo: cœcitatem porrò quatuor annis tulit: exinde post restitutum visum duos & quadraginta annos vixit, vt ex libri Tobiæ capite decimoquarto licet intelligere. Ergo post decimumquartum annum regis Ezechiæ vixit Tobias, vt minimum, quadraginta sex annos. Dixi, vt minimum, quia ex historia Tobiæ non potest liquidò iudicari, quanto tempore post necem Sennacherib, paruo ne an longo cœcitas ei contigerit.

Refellitur Diodorus.

101 CONTRA Diodori verò sententiam, secundum quam finis im- perij Assyriorum incidit in decimum quartum regni Manassis annum, tribus validis argumentis pugnari potest. Vnum sumitur ex historia Tobiæ, qui non ante trigesimum annum regis Manassis vt ostendi, mortuus est stante adhuc Niniue. Alterum petitur ex historia Nechao regis Ægypti quarto Regum capite vigesimo tertio, qui mortuo iam Iosia, id est, plus triginta annis post mortem Manassis, contendit cum magno exercitu aduersus regem Assyriorum: stabat igitur etiam id temporis regnum Assyriorum. Tertium argumentum ducitur ex historia Herodoti qui primo libro scribit à Cyaxare Medorum rege, nouissimo eius principatu, expugnatam esse ciuitatem Niniue, Si quis autem Chronologiā Herodoti cum sacra Chronologia comparet, expugnationem illam Niniue plus triginta annis post captiuitatem Babylonicam accidisse comperiet.

Herodotus.

Excutitur opinio B. Hieronymi Bedæ & Hebræorum.

102 AD extremum tam B. Hieronymo qui euersionem Niniue con- fert in tēpus regnantis Iosiæ, quam Bedæ & Hebræis excidium illius vrbis referentibus ad primum annum regni Nabuchodonosor, planè aduersari videtur historia libri Iudith, in cuius exordio memoratur quidam Nabuchodonosor rex Assyriorum potentissimum habens imperium, & regnans in ciuitate Niniue: quod autē eo in libro narratur, post solutam Hebræorum captiuitatem, reditumque in patriam, sub monarchia Persarum euenisse arbitrantur plurimi; Eusebius quidem in Chronico, & Beda in libro de sex mundi ætatibus, tempore Cambysis: secundum Beatum Augustinum, regnante Cyro: vt autem placet Seuero Sulpitio libro secundo de sacra historia, quo tempore regnabat apud Persas Artaxerses siue Darius Ochus, hoc est: plus ducentis annis post reditum Hebræorum ex captiuitate Babylonica.

Eusebius. Beda. Aug. lib. 18. de Ciuit. Dei, ca. 26. Seuer. Sulpitius.

Auctoris sententia.

103 QVÆNAM igitur est nostra sententia vel potius coniectura? Equidem censeo, si nolumus quæ tot tantique auctores de imperij Assyriorum & Niniue euersione tradiderunt, vt falsa & sacris literis contraria damnare ac prorsus abiicere; necessariò nobis dicendum esse, nec regnum Assyriorum, nec ciuitatem Niniue semel tantùm

esse subuersa, sed iterum atque iterum & diruta atque vastata, & denuò refecta atque instaurata fuisse, quemadmodum enim accidit Iudæis, quorum principatus sæpè labefactatus & reparatus, & itidem vrbs Hierusalem; & sicut ciuitas Babylon sæpè capta, direpta, incensa & destructa est, vt nos ostendimus libro septimo nostrorum Commentariorum in Danielem, vbi explicãtes vltima verba capitis quinti Danielis, aliquot de regno Chaldæorum & de ciuitate Babylonis quæstiones tractauimus in sexta earum quæstionum: ita quoque regno Assyriorum & Niniue ciuitati existimandum est contigisse.

Babylonem Hierusalem & Niniue sæpe subuersas & denuo refectas fuisse.

PRIMAM porrô regni Assyriorum & ciuitatis Niniue ruinam 104
atque euersionem credo equidem fuisse eam quam regnante Ozia minatus est Ionas; sed ea propter Niniuitarum pœnitentiã aliquandiu dilata est. Eam verò ruinam multis annis post regnante Ezechia vt omnino futuram, prædixit Nahum; & Thobias paulô ante mortem suam vt iam appropinquantem denunciauit: quam nos putamus circa quadragesimum regni Manassis annum contigisse.

Prima ruina vrbis Niniue quæ & quãdo fuerit. *Thobiæ vlt.*

ERGO, Diodori opinio affirmantis ciuitatem Niniue atque im- 105
perium Assyriorum stetisse annis mille trecentis sexaginta, quorum annorum finis competit, vt supra ostendimus, in decimum quartum annum regni Manassis, non longè abest à nostra sententia, quam nos esse veram aut certè vero simillimam arbitramur. Quocirca numero annorum Diodori si annos circiter vigintiquinque addamus, imperium Assyriorum à Nino & ab exordio vrbis Niniue vsque ad Sardanapali eiusdemque ciuitatis occasum, annis mille trecentis & circiter nonaginta verè determinabimus. Ex quo apparet, inter omnes auctorum opiniones supra commemoratas, Diodori sententiam verò propiorem esse iudicandam. Iam verò post primam hanc Niniue vrbis & regni Assyriorum ruinam ea iterum fuisse excitata & reparata, apertè demõstrat historia Iudith, vt supra ostendimus. Si tamen ea contigit florente monarchia Persarum, vt multis visum est; namque magna de hoc, & adhuc sub iudice lis est. Quam nos controuersiam cum cura, subtiliter & copiosè tractauimus in libris quos de Chronologia totius scripturæ veteris testamenti scripsimus, & in tempore (si Deo placuerit) in publicum dabimus.

Probabilior sententia de duratione regni Assyriorum.

VERS. 10. *At verò Mesraim genuit Ludim, Anamim, Laabim, Nephtuim, Phethrusim & Chasluim: de quibus egressi sunt Philisthiim, & Caphtorim.*

Augustinus. HIC reditur ad alium filium Cham, qui vocatur Mesraim 106
(ait Augustinus libro decimo sexto de Ciuitate Dei capite tertio) *& commemorantur quos genuit, non tanquam singuli homines,*

homines, sed nationes septem. Et de sexta velut de sexto filio gens commemoratur exisse quæ appellatur Philisthiim, vnde fiunt octo. Sic Augustinus. Hieronymus autem in Traditionibus Hebraicis in Genesim super hunc ipsum locum ita scribit: *Exceptis Labaim vnde Libyes postea nominati sunt, quique prius Phutei vocabantur; Et Chasluim, qui deinceps Philisthiim appellati sunt; quos nos corruptè Palæstinos dicimus; ceteræ sex gentes ignotæ sunt nobis: quia bello Æthiopico subuersæ, vsque ad obliuionem præteritorum nominum peruenere. Possederunt autem terram à Gaza vsque ad extremos fines Ægypti.* Hæc Hieronymus, mutuatus ea ex Iosepho.

S. Hieronym.

Iosephus.

DE supradictis octo posteris Mesraim, trium tantùm mentio fit 107
alibi in scriptura, Ludim, Philisthiim & Caphtorim. Ludim (quos Latinè appellare licet Ludæos, sicut etiam Caphtorim Caphtoreos) meminit Ieremias 46. capite, & Ezechiel cap. 30. & vtroque loco Latinus interpres Hebream vocem Ludim Latinè reddit Lydos, non sanè intelligens Lydos qui populi sunt Asiæ minoris, quos crediderim progeneratos ex altero Lud qui paulo infra hoc ipso capite inter filios Sem commemoratur. Ludim autem seu Ludæi de quibus nunc agimus, videntur populi fuisse Africani, scilicet finitimi & socij Ægyptiorum, ac regi eorum auxiliares in bellum copias ferentes, vt ex vtroque propheta quos proximè nominaui licet intelligere. Ieremias quidem eo loco vaticinans aduersus exercitum Nechao regis Ægypti: *Ascendite*, inquit, *equos & exultate in curribus & procedant fortes Æthiopiæ & Libyæ, tenentes scutum, & Lydi arripiẽtes & iacientes sagittas:* Hebraicè est Chusæi & Phutæi & Ludim: quos esse gentes Ægyptiis vicinas & cum ipsis confœderatas supra ostensum est. Pro illo igitur *Lydi* (vt dixi) Hebraicè est Ludim, quos hic appellamus Ludæos. Apparet igitur hos populos & situ animoque ac fœdere coniunctos fuisse cum Ægyptiis, tanquam cum principè generis sui sobole. namque ipse Mesraim vnde proseminati sunt Ludæi, primus terræ Ægypti habitator & cultor fuit satorque Ægyptiorum. Idem etiã liquet ex verbis Ezechielis quæ sic habent. *Aethiopia & Lybya & Lydi* (Hebraicè Ludim) *& omne reliquum vulgus & Chub & filij terræ fœderis, cum eis gladio cadent.*

Ludim siue Ludæi.

Locus Hieremiæ cap. 46.

PHILISTHIIM Hebraicè nominatur Pelisthiim, & regio ipsa 108
Peleserh: eos Septuaginta Interpretes sæpè nominant Allophylos, id est alienigenas, & externi generis: Græci autem & Latini appellant Palęstinos: hi autem maritimam Chananææ oram tenuerũt quæ vergit in Ægyptum: quocirca Exodi capite vigesimo tertio mare Mediterraneum alluens Palæstinam, appellatur mare Philisthinorum; quorum regio sic determinatur Iosue decimo tertio. A fluuio turbido qui irrigat Ægyptum, vsque ad terminos Accaron contra Aquilonem, terra Chanaan est, quæ in quinque regulos Philistiim diuiditur, Gazæos, Azotios, Ascalonitas, Gethæos & Accaronitas. Quinque enim vrbes illæ Gaza, Ascalon, Geth, Accaron &

Origo & dictio Philisthiim.

Azotus erant metropoles quinque prouinciarum sua ex illis nomina habentium, & erant quinque parua regna seu Satrapiæ. Terra porrô hæc Philisthinorum possessa deinde est à tribu Iuda & Simeonis.

Dubitatio Cum Philistæi nõ fuerint ex stirpe Chanaã quomodo eorum ditio pertinuerit ad possessionẽ Hebræorum.

VERVM dicet aliquis, si Philisthæi fuerunt posteri Mesraim vt hic dicitur, non autem ex posteris Chanaan, quorum terrã & regionem exterminatis illis Deus Hebræis habitandam possidendamque assignauit; cur inquam Satrapiæ Philistinorum à Iosue annumerentur terræ Hebræis promissæ? Verum in promptu est responsio: nam quamuis terram illam tempore Iosue tenerent Palæstini, ipsa tamen regio eorum pro terra Chananæorum habenda erat. Videlicet loca illa Chananæi olim habuerant, atque per vim à Palæstinis inde fuerant eiecti. quemadmodum in Deuteronomij libro capite secundo proditum est, Heuæos, qui sine dubio posteri fuerunt Chanaan, olim habitauisse in villis vsque ad Gazam, sed à Caphtorim (Latinus vertit Cappadoces) eliminatos esse, easque sedes ab illis esse occupatas. Iam verò Caphtorim Philistinorum fuisse gentiles, ex hoc loco manifestum est; quin etiam quodam loco scriptura Philisthiim appellat reliquias Caphtorim, & alibi ait Philisthiim ascendisse de Caphtor. Ergo Philisthæi etiam Chananæorum nomine censentur. Vnde Sophonias capite secundo: *Væ*, inquit, *qui habitatis funiculum maris, gens perditorum, verbum Domini super vos Chanaan terra Palæstinorum, & disperdam te, ita vt non sit in ea inhabitator.*

Ierem.7. Amos.9.

Quæ gens fuerit Caphtorim.

QVOS autem Moses hoc loco appellauit Capthorim, eos Græcus & Latinus interpres alibi semper appellat Cappadoces, & Caphtor Cappadociã. Nam Deuteronomij capite secundo ita scriptum est: *Heuæos quoque qui habitabant in Haserim vsque Gazan, Cappadoces expulerunt; qui egressi de Cappadocia deleuerunt eos & habitarunt pro illis.* vbi Hebraicè pro Cappadoces, est Caphtorim, & pro Cappadocia est Capthor. apud Hieremiam cap. 47. Palæstini appellantur reliquiæ Cappadociç: *Depopulatus est*, inquit, *Dominus reliquias insulæ Cappadociæ.* Amos autem propheta capite nono significat Palæsthinos oriundos esse & venisse ex Caphtor: *Nunquid non ego*, inquit, *Dominus, ascendere feci Israël de terra Ægypti, & Palesthinos de Cappadocia* (Hebraicè Caphtor) *& Syros de Cyrene?*

Vocabulum Cyrenæ vel Cyrenaicæ prouinciæ dupliciter in scriptura accipi.

AN verò vocabulo, Cappadocia, & Cappadocũ intelligere oporteat veros Cappadoces qui regionem latissimam incolũt proximam Ponto, & Tauro monti; an verò aliam quampiã gentem eiusdem nominis vel Africanam vel certè Ægypto & Palæstinæ vicinam, obscurum est. Non enim credibile fit Caphtoreos ex tam longinqua & remota regione, vt est Cappadocia, venisse in Palæstinam, eliminatisque inde Heuæis terram eorum insedisse. Quemadmodum etiam Syri dicuntur translati in Cyrenaicam regionem vel vrbem, & inde ascendisse, vt testificatur Amos capite. 1. & 9. cum tamen id non debeat intelligi de Cyrenaica prouincia vulgo nota & à scriptoribus celebrata, quæ quidem prima ipsius Africæ, qua mari Liby-

Libyco cingitur, proxima Nilo est prouincia: verum de alia quapiam eiusdem nominis prouiñcia vel ciuitate quæ esset in regione Medorum: nam illuc translatos esse Syros Damascenos, proditum est in lib. 4. Regum cap. 16. *Ascendit*, inquit, *Rex Assyriorum Damascum & vastauit eam & transtulit habitatores eius in Cyrenen, Rasin autem regem Syriæ interfecit.* tam autem hic quàm apud prophetam Amos pro vocabulo Cyrena est Hebraicè Kir. Certè Iosephus lib. nono Antiquitatum perspicuè tradit Syros fuisse abductos in loca superioris Mediæ. Sicut igitur vocabulo Cyrenæ quo Latinus interpres expressit Hebræam vocem Kir, non intelligimns Cyrenen propriè dictam: ita licet Cappadociæ & Cappadocum nomen quo reddita sunt vocabula Hebræa Caphtor & Caphtorim, accipere non pro vera Cappadocia sed pro alia quapiam regione & gente simili nomine appellata.

Ioseph.

Chanaan autem genuit Sidonem primogenitum suum, Hethæum, Iebusæum, Amorrhæum, Gergesæum, Heuæum, Arassæum Sinæum, Aradium, Samaræum, & Amathæum: & per hos disseminati sunt populi Chananæorum.

VERS. 16. & 17.

HOS vndecim populos ex Chanaan stirpe generatos Iosephus & B. Hieronymus carptim exponunt. Quæ igitur illi attigerunt, simul & quæ ab aliis doctis viris annotata sunt, & quæ lectorẽ nosse ex vsu fuerit; nos hoc loco perstringemus. Primi inter posteros Chanaan nominãtur Sidonij à Sidone orti qui primogenitus dicitur fuisse ipsius Chanaan. Sidonis autem regio pertinuit ad tribum Aser & limitabat terram promissionis promontorio sui littoris quod Numerorũ 34. nominatur Hor, quod nomen ibi Latinus interpres vertit montem altissimum. Sidonem autem cognomento Magnam appellat scriptura Iosue 11. & 19. non quidem comparatione alterius minoris, qualis nusquam fuit, sed ob veterem eius vrbis celebritatẽ & gloriam: vsque enim eo claruit, vt quemadmodum Strabo tradit lib. 16. dubio olim certamine decertauerit cum Tyro de primatu. Tyri autẽ iactantiam de sua vetustate significat Isaias cap. 23. eamque Plinius vetustissimarum vrbium parentem dixit. Sed quia Isaias Tyrum nominauit filiam Sidonis, concedi palmam antiquitatis Sidoni necesse est. Quin etiam vniuersa illa Phœnicum ora, Sidoniorum olim nomine non Tyriorum celebris erat: quam etiam ob causam Homerus qui sæpe Sidonem laudat, Tyri ne meminit quidem.

Iosephus. Hieronym.

Sidonij.

Sidon cur dicta Magna.

Strabo. Tyrus. Plinius.

Homerus.

ET quanquam Iustinus libro 18. scribat Sidonem appellatam esse à piscibus quorum illic maxima soleret esse copia, siquidẽ Phœnices

Iustinus.

piſcatorem appellant, Saidi, hodieque vrbs ipſa Said nominatur à vulgo: antiquior tamen & quidem prima eius appellationis origo repetenda eſt à Sidone primogenito ipſius Chanaan, idque ſuo ipſa vrbs nomine ſatis prodit. Quod autem dici ſolet, Sidonem pertinuiſſe ad ſortem Aſeritarum, non eſt ſic intelligendum, vt putetur Sidonem fuiſſe ſub legibus & imperio Hebræorum, quippe quæ liberum ſemper principatum retinuit, ſemperque infeſta & moleſta Hebræis fuerit, vt ex vaticiniis Ezechielis & Iſaiæ aduerſus ipſam facilè eſt intelligere. Vocabulo igitur Sidonis & Tyri interpretari oportet oram Tyro & Sidoni obiacentem ad quam terminabantur fines terræ Hebræorum. Verùm de Sidone vrbe & gente Sidoniorum tam multa in ſacris & profanis literis prodita ſunt, vt nouam & ſingularem aliquam hoc loco interpretis diligentiam minime requirant. Pergamus igitur ad alios Chanaan poſteros, & de his eodem ordine dicamus quo hic commemorantur à Moſe.

Hethæi. HETHÆI ſecundo loco nominantur. Hi loca ea incolebant, quæ 114
circa Berſabæam ſunt, quæque ſurſum porriguntur, & latè circa Hebronem iacent: hoc enim demonſtrat hiſtoria emptæ ſpeluncæ duplicis ab Abraham, Geneſ. 23. & Rebeccæ ad maritum verba, quibus mittendi in Meſopotamiam Iacob rationem prætendit quod nollet de filiabus Hethæorum vxorem dari Iacob. Fuiſſe autem Hethæos gigantea mole ac robore & bellicæ fortitudinis fama celebres, intelligere licet ex trepidatione Syrorum ſuſpicantium Hethæos à rege Iſraël aduerſus ſe fuiſſe conductos, vt ſcriptum eſt libro 4. Regum capite 7. Quoniam igitur ea gens & propter fortitudinem & propter ſitum locorum maximè formidabilis atque inexpugnabilis videretur, ideo de ea gente nominatim expugnanda & ſub ditionem Hebræorum ſubiicienda, ſingularem Deus mentionem fecit, vt legitur initio libri Ioſue. namque de Hethæis ſuperandis magis quàm de aliis gentibus eius regionis diffidere poterant Hebræi, quòd in ea gente Enacinos gigantea mole homines conſpexerant ſpeculatores Moſis, eorumque fama tanto pauore vniuerſum populum perculerant, vt ad repetendam Ægyptum propemodum adegerint.

Iebuſæi. IEBVSÆI tenuerunt vrbem Hieruſalem ab ipſis nominatam Ie- 115.
bus, tenuerunt, inquam ad principatum vſque Dauidis: qui vt eſt in ſecundo libro Regum cap. 5. Iebuſæis inde eiectis, ibi ciuitatem ædificauit, quam etiam regni ſui ſedem ſtatuit. Fuiſſe quoque Iebuſæos robuſtos & bellicoſos, ex iis coniecturam facere licet quæ narrantur Numerorum 13. & 2. Regum cap. 5. nec potuiſſe Iebuſæos planè debellari ac deleri ab Hebræis, ex libro Ioſue cap. 15. & Iudicum 1. manifeſtum fit, denique manſiſſe vſque ad imperium Salomonis qui eos tributarios fecit, teſtatur liber ſecundus Paralipomenon cap. 8.

Amorrhæi. AMORRHÆI habitabant trans Iordanē, quorū rex fuit Og de- 116.
bellatus à Moſe, eorumque terra aſſignata eſt duabus tribubus Gad & Ruben ac dimidiæ tribui Manaſſis. Liber Numerorum capite vigeſimo

geſimo primo indicat Amorrhæos torrente Arnon à Moabitis fuiſſe diſterminatos. Amorrhæi autem diſperſim & confusè vniuerſam Chananæam habitaſſe videntur: nam cùm ea natio primò regnum Seon & Og occupaſſet, mox numeroſiſſima prole aucta, colonias multas emiſit in diuerſas Chananææ partes. Aliqui enim circa Antilibanum conſederunt, Deuterom. 1. Alij non procul Cades Barnæ & Amalecitis, Gen. 14. Alij denique in Iudææ montanis, vt ex relatione ſpeculatorum Moſis cognoſcere licet. Non igitur mirum ſi Amorrhæorum appellatio ad quoſuis Chananææ regionis incolas nonnunquam accommodatur. Certè vnius gentis Amorrhæorum vocabulo vniuerſas illas gentes quæ terram Iudæis à Deo promiſſam tenebant, ſignificatas eſſe legimus Geneſis 15. illis verbis: *Nondum enim completæ ſunt iniquitates Amorrhæorum.* *Num.* 13.

FVISSE porrò ipſos Amorrhæos præ cæteris impios, ſceleratos, inhumanos atque crudeles, licet coniicere ex verbis Ezechielis prophetæ cap. 16. quibus ille ad exaggerādam gentis Iudæorum improbitatem atque impietatem, dixit: *Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Chetæa*, quemadmodum apud Virgilium Dido dixit Æneæ. Amorrhæorum Gigantea proceritas & robur atque impietas.

Non tibi Diua parens, generis nec Dardanus auctor
Perfide: ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus, Hyrcanæque admôrunt vbera tigres. *Virgil.* 4. *Aeneid.*

Enormem autem Amorrhæorum proceritatem & robur corporis Amos propheta capite ſecundo licet hyperbolica vtens locutione, ſatis declarauit tamen illis verbis: *Ego exterminaui Amorrhæum: cuius altitudo, cedrorum altitudo eius, & fortis ipſe quaſi quercus.*

117 HEVÆI vbi habitauerint, ſignificat liber Ioſue capite vndecimo Heuæi.
dicens Heuæum habitaſſe ad radices Hermon in Maſpha, & in libro Iudicum cap. 3. ſcriptum eſt habitaſſe Heuæum in monte Libano de monte Baalhermon, vſque ad introitum Emath, idem autem mons eſt Hermon & Baalhermon qui etiam aliis nominibus appellatur Samir & Sarcon & Siron: eſt autem pars Libani verſus Orientem ſupra Iordanis fontes, atque ad Trachonitidem pertinens. Alter erat minor Hermon non procul à monte Gelboe. Maſpha verò quæ hic nominatur, non eſt locus ad quem Iſraëlitæ conuenire ſæpè ſolebant comitiorum faciendorum cauſa, non procul ab Rama poſitus, quæ ſtadiis duntaxat quadraginta ab Hieruſalem aberat, vt tradidit Ioſephus libro octauo Antiquitatum: hæc autem Maſpha ad Libanum pertinebat vt diximus. *Ioſephus.*

118 PVTANT nonnulli Heuæos fuiſſe nominatos Rephaim, eoque Heuæi cognominati
nomine ſignatos eſſe in libro Geneſeos ſub finem 15. capitis, vbi re- Rephaim.
cenſendo gentes Chananæas exterminandas à Deo, & quarum terra Hebræis aſſignanda erat, reticentur Heuæi, qui tamen ferè aliàs in catalogo earum gentium commemorari ſolent: nominantur autem Rephaim, qui nuſquam alibi inter eas gentes numerari ſolent: vt procliue creditu ſit Rephaim eo loco poſitos eſſe pro Heuæis, nam

Rabbi

R. Nehemanuus. Rabbi Nehemannus putat Heuæos dictos esse à serpentibus qui in terræ cauernis habitant, & iccirco cognominatos Rephaim quasi dicas inferos & sub terra agentes, namque ea significatione id verbi vsurpasse videtur Isaias capite 26. sicut etiam Homerus suos Cyclopas finxit in specubus & cauernis montium delituisse. Alij tamē vocem Rephaim ad gigantes accommodant, sic appellatos quod præformidine viribus destituantur & cadant quotquot illos aspiciunt. Qua de re multa disputauimus libro primo huius secundi tomi qui numero & ordine est octauus, in Disputatione quam tractauimus de Gigantibus. Tostatus tamen super caput illud 15. Geneseos contendit eo loco eandem gentem duobus vocabulis fuisse denotatam, prius quidem nomine Amorrhæorum, posterius autem nomine Rephaim, quod reges & gentes Amorrhæorum gigantea fuisse corporis proceritate ac fortitudine in secundo & tertio ca. Deuteronomij testatum sit. Ac licet Heuæos fuisse expulsos à Caphtorim, quos Latinus interpres nominat Cappadoces, doceat liber Deuteronomij cap. secundo reliquias tamen eius gentis mansisse vsque ad tempora Iosue, quin etiam vsque ad principatum Salomonis perspicuum est ex libro Iosue cap. 13. & libro 2. Paralipomenon cap. 8. De Gergesæo autem nihil singulare ac proprium habeo dicere.

Homerus.

Tostatus.

Aracæus. Hieronymus. ARACÆVS, inquit, Hieronymus, *Arcas condidit, oppidum contra Tripolim in radicibus Libani situm: à quo non procul alia ciuitas fuit nomine Sin, quæ postea à vario euentu subuersa bellorum, nomen tantum loco pristinum reseruauit.* 119

Aradij. Aradij sunt qui Aradum insulam possederunt angusto freto à Phœnices littore separatam. Meminit Aradij Ezechiel in deploratione Tyri, dicens capite vigesimo septimo, *Habitatores Sidonis & Aradi fuerunt remiges tui.* eius quoque mentionem facit Plinius libro quinto cap. 20. sed præcipuè Strabo libro decimo sexto ad hūc modum scribens: *In fronte iugosæ cuiusdam & importuosæ oræ Aradus iacet, inter eius portum scilicet atque Marathum, distans à terra stadijs viginti. Ea est petra quædam à mari circumfusa, septem ferè stadiorum ambitu, habitationibus plena, tanta hominum multitudine, vt adhuc domus multis tabulatis sublimes inhabitent, opus quorundam, vt ferunt, ex Sidone profugorum.*

Locus Ezechielis c. 27.

Strabo.

Plinius.

Samaræi. Hieronym. SAMARÆI quibus Edessa, auctore Hieronymo, nobilis fuit Syriæ Cœles ciuitas: nonnulli coniectantibus dedisse nomen vrbi quæ erat in tribu Beniamin, vt legitur in libro Iosue cap. 18. ea verò vrbs vel nomen dedit monti Samaraim, cuius mentio fit in secundo libro Paralipomenon cap. 13. quem Latinus interpres vocat Semeron, vel ab eo monte nomen ipsa vrbs accepit. 120

Sinæi. Sinæus videtur incola fuisse deserti Sinai, vel ei monti vicina tenuisse loca. Ab his Sinæis diuersi admodum fuere Cynæi, genus ducētes ex Hobab filio Raguelis qui Mosi socer fuit, & is peregrinationis Indæorū in deserto non solum comes, sed etiam quasi rector fuit. Huius posteri intra possessionem terræ Chanaan admissi à Iudæis, partim cum Nephtalimitis partim etiam cum Amalecitis mixti habitarunt, vt ex libro Numerorum cap.

Differentia Sinæorum & Cinæorum.

cap. 11. ex libro Iudicum cap. primo & quarto & ex lib. primo Regum cap. decimo quinto perspicuè cognoscet lector. Quemadmodum autem illos Sinæos exciderunt atque deleuerunt Hebræi, ita hos Cynæos destructum iri ab Assyriis in libro Numerorum cap. 24. prædixit Balaam. Hamathæi nomen dederunt ciuitati & regioni Hamath seu Hemath, quæ nonnunquam cum aspiratione scribitur Hemath, frequentius tamen sine aspiratione Emath. Hamathæi

NONA DISPVTATIO.

De Emath.

121 QVÆNAM ciuitas fuerit Emath & vbi sita, etsi perfrequens in sacris literis eius fiat mentio, non plane tamen exploratum & certum est. Exponam quid à doctis viris ea de re scriptis proditū sit. B. Hieronymus in Traditionibus Hebraicis in Genesim super hoc decimum caput Geneseos: *Amath*, inquit, *vsque ad nostrum tempus, tam ab Assyriis quam ab Hebræis, ita vt apud veteres dicta fuerat appellatur. Hanc Macedones qui post Alexandrum in Oriente regnauerunt, Epiphaniam nuncupauerunt; nonnulli Antiochiam sic appellatam putant: alij, licet non verè, tamen opinionem suam quasi verisimili vocabulo consolantes, Emath, primam ab Antiochia mansionem Edessam pergentibus, appellari putant, & eandem esse quæ apud veteres dicta sit Emath.* Idem in libro de locis Hebraicis: Apud Isaiam cap. decimo, inquit, *Emath Damasci est ciuitas quam oppugnauit rex Assyriorum, meminit huius Zacharias & Ezechiel. Amos quoque cap. 6. appellat Emath Rabba, quod sonat Emath Magnam. Hæc postea dicta est Epiphania iuxta Emessam, quæ vsque hodie Syro sermone sic dicitur.* In exordio autem libri tertij commentariorum suorum in Amos prophetam explanans illa verba: *Pertransite inde in Emath rabba. Hæc* inquit, *ciuitas, nunc Antiochia nominatur. Eam verò Rabba, id est, Magnam vocat, ad distinctionem minoris Emath quæ appellatur Epiphania. Vnde vsque hodie pergentibus Mesopotamiam prima mansio vocatur Emas corrupto quidem vocabulo, sed pristini nominis vestigia retinens, cuius regio appellatur Reblatha, in qua præsente Nabuchodonosor, Sedechiæ regis interfecti sunt filij, & oculi eius excæcati, vt habes in quarto Regum cap. 25.* Denique idem Hieronymus super illa verba Zachariæ: *Emath quoque in terminis eius. Emath*, inquit, *ipsa est quæ ab Antiocho Epiphane condita ex eo nomen accipiens dicta est Epiphania, & nunc Syriæ Cœles est ciuitas.* S. Hieronym.

Emath magna.

Duplex Emath Magna quæ dicta est Antiochia & minor quæ vocata est Epiphania.

APPARET igitur ex his paucis quæ produximus ex variis B. Hieronymi scriptis duplicem fuisse Emach, & vtriusque in sacris literis mentionem fieri: alteram quæ terminus est filiorum Israel versus Septentrionē & minor vocatur, de qua intelligitur illud frequenter vsurpatum in sacris literis: *Vsque ad introitum vel aditum Emath.* hæc

Universidad de Deusto Biblioteca

postea dicta est Epiphania, cuius vrbis regio appellatur Reblatha. Altera nominatur Emath Magna, & auctore Hieronymo deinde nominata est Antiochia: quam Iosephus libro quinto de Bello Iudaico *Iosephus.* cap. 1. fuisse ait metropolim Syriæ, ac tertium locum inter celeberrimas Romani orbis vrbes retinere.

Masius in ca. 9. Iosue. ANDREAS Masius vir limati iudicij nec vulgaris eruditionis, 122 quæ de ciuitate Emath cùm ab aliis accepisset, tum sua ipse ductus coniectura existimaret, scripto ea prodens, *Mihi*, inquit, *narrarunt homines Syri illarum regionum, vt videbantur, bene periti, vrbem Emmas longè supra Damascum extare: vlterius autem in Alapiam vt vocant atque Mesopotamiam pergenti occurrere etiam alteram vrbem, nunc à vulgo Hamath nuncupatam.* De quibus omnibus ego coniicio maiorē Hemath quam *Ptolom.* dicit Hieronymus & quam Syri Amath nominant, esse quam Ptolomæus nominat Antiochiam: quam verò vtrique nominat Emmas, eam Ptolomæo esse Epiphaniam; sed harum alteram esse quam Hieremias & Zacharias vt Damasci municipiū celebrarunt, nequaquam *Ptolom.* fieri credibile. siquidem Ptolomæus Antiochiam duobus gradibus & dimidio: Epiphaniam verò vsque sesquigradum altius collocat quàm Damascum: Quamobrem coniectura auguror etiam tertiam vrbem fuisse dictam Hemath, & alteram Reblam: nam vrbem quandam extitisse iuxta Sephanam infra Iordanis ortum, ex 34. capite libri Numerorum certum est, atque ab ea non longè abfuisse apparet quem scriptura solet appellare introitum siue aditum Emath, quem locum etiam Emath nominatum esse suspicor.

Ziglerus. ALII Ziglerum sequuntur Geographiæ scriptorē nec indoctum 123 nec indiligentem, qui in sua Palæstina interpretatus est Emath Ituræam. Ex sacris enim literis intelligitur Emath sitam esse post Libanum versus Damascum ad Trachonos montes qui pertinent ad montana Galaad, in quam partem spectat Ituræa: idque ex limitibus terræ Hebræis promissæ, qui definiuntur Numer. 34. non obscurè perspicitur. Itaque procul verò esse quod nonnulli tradiderunt, Emath partem fuisse terrę Chanaan Hebræis promissæ, & ad tribum Nephtalim pertinuisse. siquidem Iosue cap. 13. introitus Emath id est, confinia Iturææ, tanquam limites terræ promissæ statuuntur: & in primo Paralipomenon cap. 18. memoratur Thou rex Emath amicus regis Dauidis eam regionem tenens, etiam quo tempore Dauid latissimè & felicissime regnabat. Quod si Emath pertinuisset ad terram Hebræis promissam, non vtique passus fuisset Dauid, præsertim tanto Dei fauore tantoque rerum successu ornatus, ab alienis occupari. Nam quod legitur in secundo libro Paralipomenon cap. octauo Salomonem iuisse in Emath Soba & eam occupasse; id sectatores huius opinionis interpretandum putant ex eo quod scriptum antea fuerat primo Paralipomenon cap. 18. Dauidem percussisse Adarezer regem Soba regionis Emath, cùm pergeret vt dilataret regnū suum atque id proferret vsque ad Euphratē. Salomō igitur vendicauit sibi Soba

Soba quæ fuerat regis Adarezer debellati à patre suo. Erat autē Soba regionis Emath. Itaq; Salomō cepit Soba, sed intactā reliquit Emath.

124 VERVM contra istorum sententiā facit, quod in libro Iosue cap. 19. inter ciuitates quæ pertinebant ad tribum Nephthali, commemoratur Emath: quod tamen isti quoquo modo eludere conantes, respondent istam Emath diuersam fuisse ab illa superiore quæ pertinebat ad Syriam Damasci, sicut ex cap. 49. Ieremiæ licet perspicere: diuersitatem autem vtriusque declarari etiam diuersa orthographia qua duarum illarum vrbium nomina scribuntur apud Hebræos. Ast ego potius assentior B. Hieronymo eiusque libenter sententiæ adhæresco: Fuit scilicet vir ille earum regionum atque locorum peritissimus, non solum ex sacrarum & profanarum literarum doctrina, quæ in eo magna & exquisita erat: verùm etiam quod omnia ea loca per se ipse visitauerit, peragrauerit, & curiosissimè contemplatus fuerit. *S. Hieronym.*

125 CETERVM vnus hoc loco nodus exoluendus est priusquā hinc abeamus ad alia quæ sequuntur; Cur hoc loco inter filios Chanaan, à quibus possessa est terra Hebræis à Deo promissa & in tempore tradita, non sint commemorati tam Pherezæi quàm Chananæi, qui tamen & hoc ipso libro paulō infra cap. 15. & in Exodo cap. 23. quin etiam in libris Numerorum, Deuteronomij & Iosue censentur inter gentes quæ habitabant & tenebant terram Hebræis promissam, ex qua illi à Deo eliminandi erant: hos enim ex ipso Chanaan genus duxisse & progeneratos ex illius stirpe fuisse non est dubitandum. Sed hic nodus ad hunc modum soluendus est: Pherezæos fuisse eosdem, quos hoc loco nominat Moses Samaræos, à quibus regio Samariæ primum habitata & nominata est. Manifestum enim est ex sacris literis Pherezæos habitasse circa Samariam. Nisi quis velit dicere Pherezæos non fuisse inter primos seu proximos filios Chanaan, qui recensentur hic à Mose, sed ex posteris eorum esse ortos, propriumque sibi nomen asciuisse.

Quæstio cur Moses hoc loco inter posteros Chanaā nō memorauerit Pherezæos & Chananæos.

126 IDEM licet existimare de Chananæis qui descenderūt ex aliquo vndecim filiorum Chanaan quos hic enumerat Moses: sed vel pietatis, vel honoris causa asciuerunt sibi nomen Chanaan, qui omnium illarum gentium parens & auctor fuerat. Quando autem primum gens ista Pherezæorum & Chananæorum vel certè earum appellatio esse cœperit in illa terra, incompertum est; nisi quod, cum primum Abraham ex Mesopotamia venit in terram Chanaan, reperisse eum illius terræ habitatores & incolas Pherezæos atque Chananæos legimus in libro Geneseos cap. 13. Illud sanè scire conuenit septem illas gentes quæ eam terram habitabant & tenebant, aliquando pluribus in sacra scriptura nominibus, aliquando paucioribus significari: Nam in populosissima regione familias habitasse diuersas & plurimas satis credibile est. Neque verò semper eadem iisdem esse appellatas nominibus certum est.

Quæ gẽtes de supradictis excisæ fuerint ab Hebræis.

DE supradictis autem vndecim populis qui ex stirpe Chanaan 127
pullularunt, quinque exsciſi ac deleti sunt ab Hebræis, Amorrhæos dico, Hethæos, Heuæos, Iebusæos & Gergesæos; præterque hos duæ aliæ gentes, vna Pherezæorum, altera Chananæorum. Namque has septem gentes, quæ terram Hebræis à Deo promissam tenebant, præcepit Deus Hebræis vt in eam terram ingressi, sine vlla commiseratione aut exceptione penitus delerent, vt scriptum est Deuteronomij cap. 7. Et quia septem illæ gentes tum numero tum robore ac fortitudine bellica Hebræos longè superabant, ne ob eam causam illi de earum excidio diffiderent, Deus per Iosue capite tertio promisit se eas gentes destructurum: & destructas quidem fuisse illas gentes B. Paulus vt est in Actis Apostolorum cap. 13. perspicuis verbis confirmauit. At enim, vt maxima ex parte deletas esse eas gentes non est dubitandum; ita negari non potest reliquias earum longo tempore inibi mansisse. Certè fuisse eas etiam regnante Salomone posterior liber Paralipomenon capite octauo dubitare non sinit. Sic enim illic scriptum est: *Omnem populũ qui derelictus fuerat de Hethæis, Amorrhæis, Pherezæis, Heuæis, & Iebusæis qui non erant ex stirpe Israel de filijs eorum & de posteris quos non interfecerant filij Israel, subiugauit Salomon in tributarios vsque in diem hanc.*

VERS. 19. *Factique sunt termini Chanaan venientibus à Sidone Geraram, vsque ad Gazam donec ingrediaris Sodomam Gomorrham Adamam & Seboim vsque Lasa.*

QVONIAM eas regiones quas supradicti posteri Cha- 128
naan inhabitabant, ex promissione & munere Dei possessuri erant Hebræi; idcirco Moses hoc loco tam distinctè ac subtiliter fines eius terrę vsquequaque describit. Ait enim terminum terræ eorum à Septentrione fuisse Pentapolim, versus Meridiem, Geraram; denique versus Occidẽtem, Gazam quæ adiacebat mari magno, id est, mediterraneo, qui ab Occidente terminus statui solet in sacris literis terræ promissionis. At verò eius gentis quæ propriè dicta est Chananæa, & vna erat sed præcipua ex illis septem, terræ quam possidebat, fines aliter designantur in libro Iosue cap. 13. illis verbis, *A fluuio turbido qui irrigat Aegyptum vsque ad terminos Accaron contra Aquilonem terra Chanaan est quæ in quinque regulos Philisthiim diuiditur, Gazæos, Azotios, Ascalonitas, Gethæos & Aecaronitas, &c.* Horũ enim Chananæorũ alij erant Orientales iuxta Iordanis fluẽta habitantes: alij Occidẽtales orã maris magni seu mediterranei incolentes, quæ & Palæstina dicitur in scriptura & à Græcis Phœnicia. Eiectis autem inde Chananæis, eorum sedes Philisthæi occuparunt. Sed exponamus breuiter terminos illius terræ hic descriptos à Mose.

SIDON

129 SIDON, inquit Hieronymus, *Vrbs Phœnicis insignis, olim Chananæorum terminus ad Aquilonem respiciens, & postea regionis Iudææ. Cecidit autem in sortem tribus Aser, sed non eam possedit, quia hostes nequaquam valuit expellere. Gerara verò ex cuius nomine nũc Geratica vocatur regio trans Daroma procul Eleutheropoli quinque & viginti millibus ad meridiem, erat olim terminus Chananæorum ad australem plagam. Scriptura commemorat fuisse eam inter Cades & Sur, hoc est inter duas solitudines, quarum vna Aegypto iungitur, ad quam populus Hebræus trans fretum maris rubri peruenit: altera verò quæ dicitur Cades, vsque ad Saracenorum eremum extenditur. Gaza ciuitas fuit olim Heuæorum in qua habitauerunt Cappadoces priſtinis cultoribus interfectis: apud veteres autem erat terminus Chananæorum iuxta Aegyptum, ceciditque in sortem tribus Iudæ: sed eam tenere non potuit, quia Enacim, id est, gigantes fortissimi Philisthæorum restiterunt, & vsque hodie insignis ciuitas est Palestinæ. Sed quæritur quomodo à quodam propheta dicatur Gaza futura in tumulum sempiternum? Quod ita soluitur, antiquæ ciuitatis locum vix fundamentorum præbere vestigia: hanc autem quæ nunc cernitur, in alio loco pro illa quæ corruit ædificatam esse.* Hactenus ex S. Hieronymo.

Hier. in lib. de locis Hebraicis. *Sidon.* *Gerara.* *Genes. 20.* *Exod. 15.* *Gaza.*

130 DENIQVE ad significandum orientalem terminum eiusdẽ terræ, signatur Pentapolis, omissa tamẽ Segor propter eius paruitatem, atque ignobilitatem. Lasa verò (hanc Græci interpretes appellarunt Dasam) putat B. Hieronymus fuisse eam quæ suo tẽpore Callirrhoe dicebatur, vbi aquæ calidæ prorumpentes, in Mare mortuũ defluunt. Cuius loci meminit etiam Plinius lib. 5. cap. 16. Nam loquens de Lacu Asphaltite quod in sacris literis appellatur Mare salsissimum, sic ait: *Prospicit eum ab Oriente Arabia Nomadũ, à Meridie Macherus secũda quondam arx Iudææ ab Ierosolymis. Eodem latere est calidus fons medicæ salubritatis Callirrhoe, aquarum gloriam ipso nomine præferens.* Nõ videtur autem cum hac descriptione & determinatione terræ Chananæorum satis congruere quod in libro de locis Hebraicis annotatum est, Lasa fuisse terminum Chananæorum circa Sidonem.

Hieronym. Callirrhoe *Plinius.*

De Sem quoque nati sunt patre omnium filiorum Heber fratre Iaphet maiore. VERS. 21.

131 HEBRAICAM lectionẽ huius loci sic expressit Pagninus, *Et ipsi Sem natus est. Etiam ipse est pater omniũ filiorum Heber, frater Iaphet maior.* Septuaginta verò eundem locum sic reddiderunt, *Et Sem natus est etiam ipsi, patri omnium filiorum Heber, fratri Iaphet maioris.* S. Augustinus libro decimo sexto de Ciuitate Dei capite 3. supradicta verba partim connectens cum antecedentibus, partim breuiter exponens ad hunc modum scribit: *Restat commemorare filios Sem maximi filij Noë. Ad eum nempe gradatim generationum istarum peruenit à minimo exorta narratio. Sed vnde incipiunt commemorari filij Sem, habet quiddam obscuritatis, quod*

S. Augustin.

expositione illustrandum est, quia multum ad rem pertinet quam inquirimus. Sic enim legitur: Et Sem natus est etiam ipsi patri omnium filiorum Heber, fratri Iaphet maiori. Ordo verborũ est: Et Sem natus est Heber etiã ipsi, id est, etiam ipsi Sem natus est Heber, qui Sem pater est omnium filiorum. Sem ergo Patriarcham intelligi voluit. Omnium qui de stirpe eius exorti sunt quos commemoraturus est, siue sint filij siue nepotes & pronepotes, & deinceps indidem exorti. Dicitur autem Sem patrem fuisse Heber, cùm tamen quintus in serie progenitorum reperiatur: primus inquam nominatus est Heber in progenie Sem, & prælatus est etiam filiis eius, non ob aliam causam nisi quod verum est quod traditur, ex illo Hebræos esse cognominatos tãquam Heberæos: ac deinde vna detracta litera Hebræos. Quam linguam solus populus Israël obtinuit, in quo populo, Dei ciuitas & in sanctis peregrinata est, & in omnibus sacramentis adumbrata est. Sic Augustinus.

SED in verbis Augustini nonnulla sunt animaduertenda. Primò quòd ipse legit Sem fuisse fratrem Iaphet maiorem natu; cùm tamen codices Græci nunc contra habeant. deinde ordinem horum verborum quem dispositi Augustinus, excludit tã Hebraica quàm Latina lectio; in quibus illud, *De Sem natus est, vel nati sunt.* per se cohæret, nec iungitur cum sequentibus, maximè verò cum Heber. Significatur enim ipsi Sem quoque non defuisse prolem & progeniem, quinimo fuisse valdè numerosam & nobilem. Causam item cur præcipuè Sem dictus sit pater Heber, expositam ab Augustino, equidem approbo. Videtur enim Moses consultò id dixisse ad commendendam dignitatem Sem, qui patriarcha fuerit populi Hebræi & tot aliorum patriarcharum, regum & prophetarum qui in eo populo floruerunt.

DECIMA DISPVTATIO.

Vtrum Sem fuerit maximus natu filiorum Noë.

Sem prior natu quàm Cham.

SEM fuisse priorem natu quàm ipsum Cham ex præcedenti cap. 9. manifestum est: appellatur enim Cham illic filius Noë minor præcisè: quod apud Hebræos idem significat atque filius paruus vel minimus. Tota igitur contentio est inter Sem & Iaphet de principatu ortus. Et quamuis illud videatur arguere, Sem fuisse primum natu filiorum Noë, quod semper in scriptura cum nominantur filij Noë, primus omnium censetur Sem, vt in hoc lib. cap. 5. 6. 9. 10. & initio prioris lib. Paralipomenon: idque pro magno argumento ad id ipsum probandum asserunt nonnulli: attamen id non magnam vim habere videtur. 132

videtur. Namque etiam Cham inter filios Noë secundus memoratur, quem tamen minimum fuisse omnium, vt dudum dixi, planum est. Similiter Isaac nominatur ante Ismaëlem, & Iacob ante Esau, non propter priorem ortum sed propter prærogatiuam electionis & benedictionis diuinæ maioremque eorum dignitatem. Quanquam non satis liquet cur semper Cham nominetur ante Iaphet, cum & ortu & dignitate posterior eo fuerit. Ac licet hoc loco secundum Latinam lectionem quæ habet Sem fuisse fratrem Iaphet maiorem, liquidò appareat Sem fuisse maximum filiorum Noë: quia tamen secundum lectionem Hebraicam id ambiguum & dubium est, secundum autem lectionem Græcam contra potius res se habere videatur, idcirco multi putarunt Sem minorem fuisse Iaphet. Hanc igitur nos controuersiam breuibus explicemus.

133 PRO illo vocabulo *maiore*, cùm dicitur, *Iaphet maiore*, Hebraicè est *hagadol*, & illud quidem, *ha*, articulus est emphasim habens apud Hebræos sicut etiam apud Græcos. Gadol autem significat magnũ non autem maiorem, quia carent Hebræi comparatiuis, & ad excessum comparationis declarandum vtuntur præpositione cũ Pronomine, vt, (*min hu*) id est, ab illo, vt de Publicano in Euangelio legitur: *Discessit hic iustificatus ab illo.* Luc. 18. Hîc non est talis Præpositio, quare sententia Hebraicæ lectionis est, Sem fuisse fratrem Iaphet illum magnum. Ceterum quia, *gadol*, id est magnus, indeclinabile est, carent enim Hebræi casibus, potest id nominis accipi tam in Genitiuo quàm in Ablatiuo. Si accipiatur in Genitiuo, iungitur cum nomine Iaphet, & est sensus: Sem fratrem fuisse Iaphet magni, id est qui erat magnus vel maior cereris suis fratribus. Sin autem sumatur in Ablatiuo, necessario iungendum est cum vocabulo Sem, & hanc reddet sententiam: natos esse filios ex Sem fratre ipsius Iaphet maiore.

134 HANC ego lectionem magis approbo & amplector: primo quia eam habet Latina nostra translatio: tum quia codex Græcus vel Latinus quem secutus est Augustinus lib. 16. de Ciuitate Dei cap. 3. eandem continent lectionem & sententiam; & ipse Augustinus non vno loco, affirmatè dixit Sem fuisse maximum filiorum Noë: ambiguitatem quoque lectionis Hebraicæ ad hanc potius sententiam applicarunt Caietanus, Pagninus, Varablus. Ratio quoque probabilis hoc ipsum persuadet. Omnino, quæ hic narrat Moses de Sem, ad cõmendandam eius excellentiam dignitatis pertinent, vt quod ipse pater fuerit omnium filiorum Heber, id est, populi Hebræi, & tot tantorúmque virorum qui in eo populo claruerunt. Ergo quod subdit, ipsum fuisse fratrem Iaphet magnum, ad eiusdem quoque spectat commendationem. Quorsum enim hoc loco Moses dignitatem Sem significans, dixisset illum fuisse fratrem Iaphet maioris ipso? *Augustin.*

Argumentatio Hebræorum, q̃ Sem fuerit minimus fratrũ suorum.

135 SED exponamus & perpendamus etiam contrariam opinionem. Hebræi in iis Commentariis quos super hunc locum ediderunt, tradunt

tradunt Sem fuisse vltimum filiorum Noë, Cham secũdum, denique Iaphet primum; quanquam nonnulli etiam primum locum tribuant Cham. Hebræos secuti sunt Lyranus & Tostatus, idemque prodiderunt cùm extrema verba quinti capitis libri Geneseos explanant. Genebrardus quoque eam opinionem probabilissimam putat in sua Chronologia. Sem autem nouissimum fuisse fratrum suorum argumentantur isti hunc in modum: Noë cœpit filios generare anno quingentesimo suæ ætatis, id enim tradit Moses sub finem quinti capitis huius libri: ergo primogenitus Noë natus est quingentesimo ipsius anno: at Sem natum fuisse non quingentesimo sed quingentesimo secundo anno Noë, euidenter colligitur ex cap. 11. Geneseos, vbi scriptum est, Sem biennio post diluuium cum genuit filium suum Arphaxad fuisse centum annorũ: diluuium verò contigit sexcentesimo anno vitę Noë. Ergo Noë anno quingentesimo genuit Iaphet: anno quingentesimo primo genuit Cham: anno verò quingentesimo secundo genuit Sem. Et cum anno sexcẽtesimo diluuium aduenerit, idcirco rectè dictum est, Genes. 11. biennio post diluuium Sem fuisse centum annorum. Sic isti.

Lyranus. *Tostatus.* *Genebrardus.* *Genes. 6.*

Quomodo Caietanus soluat rationem Hebræorum.

VERVM ratio hæc parum firma est. Quemadmodum autem Caietanus eam rationem dissoluat (quoniam ad id de quo nunc agitur, maximè facit) non ingratum fuerit lectori ex propriis verbis eius cognoscere. Sic igitur Caietanus locũ illum ex cap. 11. Genesis paulò supra commemoratum explanans ait. *Ex hoc loco,* inquit, *quia duobus annis post diluuium describitur Sem centum fuisse annorum, inferre aiunt Hebræos Sem non fuisse primogenitũ Noë. Nam cum Noë quingentos annos natus generare cœperit, vt patet ex fine quinti capitis, necesse est primogenitũ eius biennio post diluuium fuisse duorum & centum annorum. Sed hæc ratio inefficax est; & contra literam Mosis, Contra literam quidem, quia ex cap. 10. colligitur Sem fuisse fratrem grandem seu magnum respectu Iaphet & in cap. 9. dictum est Cham fuisse filium paruum Noë: hæc autem manifestant Sem fuisse primogenitum Noë. Est autem etiam ratio inefficax: tum quia litera non dicit Sem cum esset centum annorum genuisse Arphaxad: sed sunt duæ orationes interiecta coniunctione, altera habet, Sem filius centum annorum Hebræo more subintelligens verbum substantiuum, erat: altera, Et genuit Arphaxad duobus annis post diluuium. Tum quia minus libratur mos loquendi in Sacra Scriptura. Nam & in calce 5. capitis dicitur Noë cum esset quingentorum annorum genuisse Sem, Cham & Iaphet: at constat non eodem illo anno hos tres genuisse Noë, nisi quis dicat eodem partu eosdem esse generatos, quod tamen esset contra hos Hebræos, Sed verus sensus est non ante quingentesimum annum sed post illum genuisse illos filios.* 136

Caietanus.

INDVBIE *Igitur amplectendum est quod Scriptura testatur, Sem fuisse primogenitum. An autem fuerit centum præcisè annorum biennio post diluuium, certum non est. Nam & intelligi potest eum fuisse genitum anno secundo post quingentesimum Noë annum, vt sic biennio post diluuium non excesserit ille ætatem centum annorum, Potest quoque intelligi fuisse eum genitum illo ipso quin-*

quingentesimo anno Noe, & ob id biennio post diluuium cum genuit filium Arphaxad, fuisse centum & duorum annorum. Scriptura enim nõ dicit oppositum; immo adiungendo biennium post diluuium ad centum annos Sem, implicite insinuat eum duos super cẽtum annos fuisse natum, cum procreauit Arphaxad. Hactenus ex Caietano.

137 VERVM, in his Caietani verbis duo sunt minimè probabilia. Primum enim Caietanus verba illa Mosis ex cap. 11. Geneseos de ætate qua erat Sem cum genuit Arphaxad, sic interpungit & distinguit, vt illis verbis duo significentur; alterum est, Sem fuisse centum annorum; alterum verò, genuisse Arphaxad duobus annis post diluuium. Sic enim habet lectio Caietani: *Sem filius centum annorum: & genuit Arphaxad duobus annis post diluuium.* Verùm eiusmodi distinctionem & interpunctionem eorum verborum, & Græca translatio, nostraque editio vulgata excludere videtur. Sic enim eo loci habet: *Sem erat centum annorum quando genuit Arphaxad,* quibus verbis perspicuè declaratur biennio post diluuium & Sem fuisse centum annorum, & eo ipso tempore genitum ab eo fuisse Arphaxad. Illud præterea Caietani dictum mihi etiam non probatur. Ait ipse scripturam eo loco non negare Sem cum genuit ipsum Arphaxad fuisse centum & duorum annorum; quinimo id ipsum significare, namque adiungendo biennium post diluuium ad centum annos Sem, rectè indicauit Sem fuisse centum & duorum annorum cum genuit Arphaxad. Sed non video equidem quomodo Scriptura ibi non illud neget; cum apertè dicat fuisse eum cẽtum annorum cum genuit Arphaxad, id est, biennio post diluuium; namque illud biennium, non est adiungendum ad centum annos Sem, sed est referendum ad diluuiũ post quod exacto biennio Sem procreauit filium Arphaxad. Animaduersio in Caietanum.

138 ERGO illa meo iudicio expeditior & probabilior fuerit respõsio: vel Noë non cœpisse generare quingentesimo ætatis suæ anno præcise, sed quingentesimo secundo, eoque ipso anno generatum esse Sem, ob idque biennio post diluuium fuisse eum centum annorum: vel Sem secundo anno post diluuium cum generauit Arphaxad, non fuisse centum annorum præcise, sed fuisse centum & duorũ annorum. Namque, vt aliàs non semel diximus, mos est diuinæ Scripturæ (id quod etiã in profana historia & Chronologia non rarò fit) paruis & minutis numeris tacitis ac prætermissis maximũ & integrum numerum dumtaxat commemorare: quod multis exemplis illustrari firmarique posset, nisi rei satis manifestæ, & alias à nobis probatæ iterata probatio superuacua foret. Probabilior solutio rationis Hebræorum.

Filij Sem: Aelam, Assur, Arphaxad, Lud & Aram.

VERS. 22.

139 BEATVS Hieronymus ex sententia Iosephi supradicta nomina filiorum Sem cursim exponens ita scribit. *Hi filij Sem ab Euphrate fluuio partem Asiæ vsque ad Indicum Oceanum* *Hieronym. in Traditionib. Hebraicis in Genes. 10. Iosephus.*

tenuerunt. Est autẽ Aelam, à quo Aelamitæ principes Persidis. De Assur iam ante dictum est quod Ninum vrbem condiderit. Arphaxad à quo Chaldæi: Lud à quo Lydi: Aram à quo Syri quorum metropolis est Damascus. Sic Hieronymus.

1 Ælamitæ vel Elymei.

AB Ælamitis quos externi scriptores Elymæos vocant, oriundi 140
fuerunt Persæ, qui tamen Ælamitarum nomen posterioribus temporibus obscurarunt, cùm euerso Babylonico imperio amplissimam Persicæ dominationis monarchiã condiderunt. Apud Danielem cap. 8. Susan, quæ fuit Persarũ Regia, fuisse olim in regione Aelam perspicuè scriptum est illis verbis: *Vidi in visione cum essem in Susan castro, quod est in Ælam regione:* Quo manifestum fit olim sub Ælamitarum regione ac ditione fuisse Persas. Sed plura de eo nos disseruimus lib. 9. Commentariorum nostrorum in Danielem cum verba illa capitis octaui explanaremus.

An Chaldęi ab Arphaxad sint orti.

VNDE autem Iosepho notum fuerit Chaldæos ortum & genus 141
duxisse ab Arphaxad, mihi quidem ignotum est. Quanquam non me latet quosdam nimio plus Hebraizantes inde rationem eius rei petere, quod Chaldæi Hebraicè dicantur Chasdim & permutatione atque affinitate literarum transeuntium in alias literas, quod non rarò fit apud Hebræos, postea nominati sunt Chaldæi. Vocis autem Chasdim singulare, est Chasdi, à Chascad, nam hoc est thema. In Chascad autem tres consonantes s, c, & d, reperiuntur in posteriori parte nominis Arphacsad, sic enim secundum rationem Hebraicam scribi debet, nam vocalium apud Hebræos nulla habetur ratio. Sed hæc rideamus licet atque contemnamus ceu inania commenta, futiles argutias, ac nugas pueriles.

Origo Lydorum.

QVARTO loco inter filios Sem nominatur Lud, à quo Lydi 142
Asiæ minoris populi creduntur orti, nominis sono id quodammodo arguente. Alter eiusdem nominis supra inter posteros Mesraim commemoratus est, à quo Ludim propagati, Aphricæ fuerunt incolæ. Hic autem Lud filius Sem vt diuersi generis & gentis fuit, ita diuersas quoque sedes obtinuit. Apud Isaiam cap. 66. commemorantur hi populi, Tharsis, Phut, vel vt habent alij Put, & Lud, Thubal item & Iauan: sic enim est Hebraicè: quæ vocabula Latinus interpres ita Latine expressit: *Mittam ex eis qui saluati fuerint ad gentes in mare, in Africam & Lydiam tenentes sagittam, in Italiam & Græciam.* Ergo vocem Tharsis vertit gentes maritimas; Phut, Africam; Lud Lydiam; Thubal, Italiam; Iauan, Ioniam seu Græciam. Apud Ezechielem quoque cap. 27. iunguntur inter se hi populi qui Tyriis militabant, Paras, Lud & Phut; sic enim est Hebraicè, pro quibus Latinus interpres substituit Persas, Lydos & Libyes. Quemadmodum enim olim imperatores Romani hodieque Christiani reges secum in bella ducunt gentes ingeniis, moribus, habitu, lingua atque religione differentes; ita putandum est olim apud Tyrios mari præpotentes militasse Persas, Libyes seu Africanos & Lydos, qui ante Crœsum à Cyro victum

Locus Isaiæ cap. 66.

victum bellicæ virtutis gloria clari ac nobiles fuerunt.

Varia significatio nominis Aram.

143 ARAM quintus nominatur in filiis Sem: Ex quo variæ sunt ortæ gentes, quæ partim Syrorum nomine dictæ sunt à Græcis: partim in aliorum populorum nomẽ concesserunt. Diuina Scriptura frequenter vtitur vocabulo Aram ad certam quandam terræ regionem denotandam. Legitur enim Aram Naharaim, id est, Aram fluuiorum, siue Aram interamnis, quam Græci appellant Mesopotamiam, quod inter Euphratem & Tigrim media interiaceat. Vnde Deuteronom. cap. 23. dicitur Balaam fuisse adductum de Aram Naharaim, quod Latinus interpres vertit de Mesopotamia Syrię. Sic etiam in libro Iudicum cap. 3. nominatur rex Aram Naharaim, quem Latinus interpres ibi nominat regem Mesopotamiæ & regem Syriæ. Legitur præterea Padan Aram Genes. 28. & 33. quo dicitur missus Iacob à Patre suo Isaac & inde reuersus incolumis: Latinus interpres ibi vertit Mesopotamiam Syriæ. Itaque videtur Aram Naharaim & Padan Aram eandem regionẽ significare: nisi forte Padan Aram denotet certam quãdam Mesopotamiæ regionem. Ad hæc in 2. Regum cap. 8. appellatur Aram Damasci. In eodem libro nominatur Aram Soba. In primo Paralipomenõ cap. 19. memoratur Aram Naacha. Quæ regiones videntur esse Syriæ longe paulo remotæ à Peræa, id est regione Galaad, quæ pertinuit ad duas tribus Ruben & Gad & dimidiam tribum Manasſis.

Quęnam sit regio quæ in Scriptura nominatur Aram.

Filij Aram: Hus, Hul, Gether & Mes. VERS. 25.

144 QVARVM gentium isti filij Aram parentes & satores fuerint, ex Iosepho breuissimè sic enarrat B. Hieronym. *Hus*, inquit, *Trachonitidis & Damasci conditor inter Palæstinam & Cœlem Syriam tenuit principatũ, à quo Septuaginta Interpretes in libro Iob vbi Hebraicè scribitur terra Hus, regionem Ausitidem quasi Husitidem transtulerunt. Hul, à quo Armen. Gether, à quo Acarnanij seu Carij. Porrò Mes pro quo Septuaginta Interpretes Mosoch dixerunt, nunc vocãtur Mœones.* Hæc Hieronymus. Iosephus tamen Gether parentem facit Bactrianorum. *Mesas verò*, inquit, *tenuit Mesanæos, nunc Pasini castrum vocatur.* Tostatus non approbat quod suprà dictum est de Hus, quod fuerit Damasci conditor, cuius sententiæ auctorem faciens Lyranum, reprehendit eum; scilicet nesciens id Lyranum ex Iosepho & Hieronymo esse mutuatum. Censet autem Tostatus Damasci originem primam, repetendam esse (vt communis fert sententia) ab Eliezer Damasco procuratore domus Abrahæ.

Hieronym. in Traditionibus Hebraicis in Genesim.

Iosephus.

Tostatus. Lyranus.

Genes. 24.

145 HVS porrò patria fuit Iob, vel ea tantùm re valdè memorabilis ac celebris. Pertinebat autem Hus ad Idumæã, vt colligitur euidenter ex lamentationibus Ieremiæ, in quibus cap. 4. sic est: *Gaude filia Edõ, quæ habitas in terra Hus, ad te quoq; perueniet calix Domini, inebriaberis atq; nudaberis:* Est igitur vrbs Syriæ vel Arabiæ quæ dicitur Scenitis,

Hus patria Iob vbi fuerit.

pars est Idumæa vergens ad Chaldæam & Sabæam; namque ex ipsa
Iob. 1. Iob historia planum fit Chaldæos & Sabæos, vti gentes vicinas, bona Iob esse deprædatos.

VERS. 25.

Nati sunt Heber filij duo nomen vni Phaleg, eo quod in diebus eius diuisa sit terra.

Caietanus. ILLVD pronomen *eius* potest referri vel ad Heber vel ad Phaleg, *nam si hoc nomen*, inquit Caietanus, *fuit ei impositum à natiuitate eius, demonstrat Heber propterea filio tale nomen imponẽtem, quia in diebus Heber diuisa est terra: sin autem aduentitium fuit nomen, vtique demonstrat ipsum Phaleg, quippe qui ad perpetuam memoriam diuisionis terræ quæ tempore eius facta est, tale nomen sortitus sit. Diuisio autem terræ significat hoc loco diuisionem hominum in terra secundum diuersas linguas, & secundum profectionem ad diuersas terræ partes incolendas.* Sic Caietanus. Verùm ferè interpretes illud pronomen (eius) referũt ad Phaleg. & recte: significatur enim in illud ipsum tempus, quo diuisæ sunt linguæ & hominum habitationes, Phaleg ortum, vel, vt placet aliis, ætatẽ incurrisse. Sed breuiter hac etiam de re ad præsens disputandum est.

VNDECIMA DISPVTATIO.

An illud nomen Phaleg impositum sit ex diuisione terræ iam facta, an longe post futura.

146 VTRVM diuisio linguarum & habitationum hominum contigerit eo ipso tempore quo natus est Phaleg & inde nomen ei sit inditum; an verò extrema eius ætate, discrepantes sunt auctorũ sententiæ. Hebræi in suo Chronico quod appellant Seder Holam, tradunt diuisionem linguarum factam esse extremo tempore vitæ Phaleg: is autem natus est anno centesimo primo post diluuium, & vixit ducentis nouem annis, vt colligitur ex capite vndecimo Geneseos. Hinc efficitur factam esse diuisionem linguarum anno trecentesimo quadragesimo post diluuium, decem scilicet annis ante mortem Noë: namque eum vixisse post diluuium trecentis quinquaginta annis, scriptum reliquit Moses extremis verbis Capitis noni. Iam verò cùm Abraham secundum Chronologiam Hebraicam & Latinam quæ traditur in cap. 11. Geneseos, natus sit anno post diluuium ducẽtesimo nonagesimo secundo, ex eo conficitur diuisionem linguarum contigisse cùm Abraham octauum & quadragesimum ætatis annum ageret.

Hebræi quãdo factã esse diuisionẽ linguarũ putẽt.

ERGO

ERGO Hebræi censent Heber magnum fuisse prophetam: quippe qui diuino prophetiæ lumine illustratus, quod plus ducentis annis post futurum erat prouidens, ex eo nomen nascenti filio imposuerit. Hebræorum sententiæ accedit B. Hieronymus, affirmans Heber vaticinio quodam, videlicet ex futuro euentu diuisionis linguarum, nomen posuisse filio suo. Ad eandem sententiam videtur pertinere quod scripsit Chrysostomus homil. 30. in Genesim explanans hæc ipsa verba de nomine Phaleg: *Considera*, inquit, *quemadmodum rei futuræ præscientiam vocabulo nati pueri declarauit, vt cùm videris rem opere adimpletam, non vltra mireris videns diuinitus id pueri nomine prædictum.* Ad eandem sententiam propendent Tostatus & Lyranus hoc loco & Genebrardus in sua Chronologia.

Hieronym. in Traditionib. Hebraicis in Genesim. Chrysostom. Tostatus. Lyranus. Genebrardus.

HANC isti opinionem ita confirmãt. Non est credibile, inquiunt, spatio duntaxat centum annorum, id est, circa ortum Phaleg, in tantum fuisse vbique terrarum multiplicatas stirpes post diluuium, & adeo propagatum genus humanum, vt per omnes terræ plagas dispergi, easque inhabitare, colere; & in posterũ habitatoribus complere potuerint. Sed hæc ratio perinfirma est: nulla enim ratio est, plantas quæ vbique terrarum sunt, per centum annos post diluuium non potuisse generari, crescere & multiplicari. Idem de hominibus sentio. Si enim Iacob familia quæ septuaginta duntaxat fuit hominum cùm ipse descendit in Ægyptum, per ducentos & quindecim annos tam numerosè inibi propagata est, vt cùm egressi sunt ex Ægypto Hebræi, recensita in illis sint plus sexcenta millia hominum bellatorum, exceptis paruulis, senibus & feminis: quanto credibilius est post diluuium, etiam minori spatio temporis numerosiùs esse propagatam familiam Noë, cùm tanta hominum qui tunc in terris erant paucitas id exigeret, & futuram filiorum Noë maximam fœcunditatem, amplissimamque propagationem non obscurè significauerit Deus cùm eis benedixit dicens: *Crescite & multiplicamini & replete terram?*

Genes. 46.

Exod. 12.

Genes. 9.

147 ALTERA sententia est, nomen Phaleg positum fuisse non ex futuro euentu, sed ex eo quod iam factum & præteritum fuerat: nam quia proximè post linguarum diuisionem factam, Heber genuit filium suum primogenitum, iccirco ex re illa tam memorabili nomen imposuit filio. Id autem voluit Heber notari in filio, vt inde animaduerterent homines tempus ipsum quo memorabilis illa extiterat inter mortales linguarum varietas atque confusio. Huius opinionis auctorem habeo Iosephum libro primo Antiquitatum, & B. Augustinum qui libro decimo sexto de Ciuitate Dei capite 11. hunc in modum scribit: *Dixerit aliquis, si in diebus Phaleg filij Heber diuisa est terra per linguas, ex eius nomine potius debuit appellari lingua illa quæ fuit omnibus ante communis. Sed intelligendum est ipsum Heber propterea tale nomen imposuisse filio suo, vt vocaretur Phaleg, quod interpretatur diuisio, quia tunc ei natus est, quando per linguas terra diuisa est, vt hoc sit quod dictum est: In*

Auctoris sententia.

Iosephus. Augustinus.

diebus eius diuisa est terra: Nam nisi adhuc Heber viueret quando linguarum facta est multitudo, non ex eius nomine nomen acciperet lingua quæ apud illum potuit permanere. Sic Augustinus.

148 Hæc mihi quoque sententia magis probatur. Nam cùm nulla ratio afferri queat quæ necessariò concludat vel etiam probabiliter demonstret non potuisse fieri diuisionem linguarum & discessionem hominum in varias terræ partes, eo tempore quo natus est Phaleg (vt ex his quæ dudum docuimus, palam est) certè multò est creditu procliuius, Heber ex eo potius quod iam acciderat tunc cùm natus ei filius est, quàm ex eo quod erat plus ducẽtis annis post euẽturum, vocabulo Phaleg diuisionem linguarum denotante, filium suum insigniri voluisse. Sed ego aduersus istos qui diuisionem linguarum in extremum Phaleg annum reiiciunt, valdè firmum (vt in rebus quæ in Chronologia & historia versantur esse potest) argumentum habeo. Aiunt isti diuisionem linguarum & dispersionem hominum in diuersas terræ plagas nouissimo Phaleg anno, qui in quadragesimum octauum æratis Abrahæ annum competit, esse factam; Ergo necesse est eam diuisionem contigisse annis triginta octo post obitum Nini qui primus fuit rex Assyriorum: regnauit enim Ninus duobus & quinquaginta annis: & quadragesimo tertio regni eius anno Abraham natus est. Et hæc quidem apud auctores tam Ethnicos quàm Christianos in confesso sunt. At enim cùm Ninus regnare cœpit, id est, annis plus octoginta ante id temporis quo censent isti factam esse diuisionem linguarum, iam tunc orbis terrarum secundum omnes fere eius partes completus erat habitatoribus cultoribusque habentibus diuersas linguas, diuersa item regna & reges, atque eos amplissimis imperiis, numerosissimis exercitibus, maximisque diuitiis atque opibus præpotentes.

Diodorus. Processus bellorum & victoriarum Nini regis: Aricus rex Arabum.

149 Hoc ego clarum certumque lectori faciã ex vnius historia Diodori, quam plerique tam prophani quàm Ecclesiastici scriptores secuti sunt. In exordio lib. 3. scribit Diodorus, Ninum cùm regnare orsus est, incredibili dominandi cupiditate, totum penè orbem animo complexum, initio societatem iniisse, *Cum Arico rege Arabum qui eo tempore plurimum opibus atque armis præstabant, cum quo exercitum duxit aduersus Babylonios nondum quidẽ cõdita Babylone, sed multis circa & claris vrbibus habitatis: quibus superatis tributoque impositio, regẽ eorum captũ cum filiis interemit. Deinde nonnullis Armeniæ ciuitatibus in potestatem redactis, Barzanem regem sibi cum muneribus occurrentem, clementer atque perhumaniter tractauit. Inde Mediã ingressus, Farmum regem cum vxore & septem filiis cruci affixit. Tam prospera fortuna elatum cupido incessit totius Asiæ, quæ inter Tanaiam iacet ac Nilum, potiundæ. Quocirca ad reliquam subiciendam Asiam profectus, omnem, sepiẽ & decem annis, præter Indos ac Bactrianos, subiugauit. Subiecit omnes maritimas ac propinquas gentes, Ægyptios, Phœnices, interiorem Syriam, Ciliciam, Pamphyliam, Lyciam, Cariam, Phrygiam, Mysiam, Lydiam, Troada & Phrygiam quæ est super Hellespontum: Proponti-*

dem etiam atque Bithyniam & Cappadociam, gentesque iuxta Pontum Barbaras vsque ad Tanaim flumen suæ ditionis fecit. Adiecit imperio Cadurios, Tapyrios, Hyrcanos, Drangas, Dernicos, Carmanios, Coronæos, Rhombos, Vorcanios, Parthos, Persas, Husianos Caspiosque, pluresque alias gentes & nationes, quas propter earum ignobilitatem hic recensere non attinet. Ad extremum, debellauit Zoroastrem regem Bactrianorum, qui comparato hominum quadringentorum millium exercitu aduersus Ninũ pugnaturus obuiam ei processit: cum id temporis haberet Ninus in exercitu suo (vt proditum est à Ctesia) peditum decies septies centena millia: equitum ducenta millia, curruum autem falcatorum paulominus decem millibus & sexcentis. Hactenus ex Diodoro. Ctesias.

Ex his liquidò apparet plurimis annis prius quàm factam esse diuisionem linguarum & dispersionem hominum isti arbitrãtur, omnem fermè terrarum orbẽ non solum habitatoribus fuisse completum, nec diuersas tantum fuisse tunc linguas, sed diuersas item prouincias, nationes, regna regesque incredibili potentia bellica opibusque præpollentes. Dicent fortasse isti, fabulosa esse hæc & à Diodoro vel potius à Ctesia conficta, vel ex mendacissimis historiis deprompta. Sed enim non solum Ethnici scriptores, verum & nostrates, & Ecclesiastici, iisque maximæ nobilitatis & auctoritatis, historiam illam Diodori vt maximè credibilem, & crediderunt ipsi, & scriptis suis consignatam firmatamque posteritati transmisetunt. Nec sanè qui Diodoro fidem abrogant, cur ei credendum non sit, rationem probabilem vllam afferre possunt.

Iectan genuit Elmodad & Saleph, Asamoth, Iare, Adoran, Vzal, Decla, Hebal, Abimael, Saba, Ophir, Heuila, Iobab, omnes isti filij Iectan. VERS. 26.

150 HARVM *gentium*, inquit Hieronymus (insistens vestigiis Iosephi) *posteriora nomina inuenire non potui: sed vsque in præsens, quia procul à nobis sunt, vel ita vocantur, vt primum, vel quæ immutata sunt, ignorantur. Possederunt autem à Cophene fluuio omnem Indiæ regionẽ quæ vocatur Ieria.* Sic Hieronymus. Fluminis porrò Cophenis quod nominatur hic à Hieronymo & Iosepho, meminit Eustathius interpres Dionysij Geographi qui libellum de Situ orbis conscripsit, & quem vt narrat Plinius ad commentanda omnia in Orientẽ præmisit Augustus ituro in Armeniã ad Parthicas Arabicasque res maiore filio. Eustathius igitur fluuiũ Cophen à Dionysio in descriptione Indiæ positũ ait vocari Cophenẽ ab Aristotele libro quinto de rebus gestis ab Alexandro. Strabo quidem certè Cophẽ eum nominat fluuium qui Choaspis aquas recipit: & post quem fluit Indus. *Post Cophen*, inquit, Strabo, *est Indus, postea Hydaspes, tum Acesines, deinde Hyarotis, postremo Hypanis, qui fuit terminus*

Hieronym. in Traditionibus Hebraicis in Genesim. Cophenes fluuius. *Eustathius. Dionys. Geographus. Plin. lib. 6. cap. 27.* *Aristoteles.* *Strabo.*

terminus expeditionis Alexandri in India. Ita Strabo. Meminit quoque eiusdem fluminis Plinius libro 6.cap.21.Supradictorum autem filiorum Iectan de tribus tantum in præsentia nonnihil dicendum est, De Saba,Ophir & Heuila.

Plinius.

151 A c, inter posteros Chus vt paulosupra vidimus, duo eiusdē nominis Saba & dico & Heuila commemorati sunt, verum hi diuersas à superioribus familias constituerunt,longéque diuersas terras insederunt : id quod non tacuit scriptura dicens liberos Iectan habitasse à Messa vsque ad Sephar montem Orientalem. Nam Seba & Schaba posteri Chus progenuerunt Sabæos ad vtraque porrectos maria quibus Arabiæ cinguntur latera. At Saba filius Iectan, & is præterea Saba qui in filiis Abrahæ ex Cetura natis numeratur 25. capite Geneseos,Sabæos genetarunt longè semotos:Saba quidē filius Abrahæ Sabæos Persis proximos, quos Dionysius de situ orbis his verbis commemorat : Primum Sabæi,post hos sunt Pasagardi, prope verò hos sunt Tasci : has verò gentes constat Persidis esse populos. Huc igitur concessisse videtur Saba filius Abraam : namque eum cum ceteris fratribus Abrahā separasse à filio suo Isaac, & ad plagam orientalem emisisse,narrat Moses 25.capite Geneseos.Ceterum Saba filius Iectan (de quo hic agitur) videtur processisse longius,& Sabæos Indicos condidisse ; sunt enim & in India Sabæi quorum meminit in Descriptione Indiæ Dionysius illo versu:

Dionysius.

Horum medy habitant Sabæi & Taxij viri.

Itaque varia Sabæorum populorum fuisse genera mirum videri non debet,cùm varia illarum familiarum & gentium capita in sacris literis memorentur,& diuersas eodem nomine gentes agnoscat etiam profana historia.

Ophir & Heuila.

S. Hieronym. 3. Reg.cap. 9. Iosephus.

152 Sequvntvr Ophir & Heuila,de quibus ita scribit S. Hieronymus in libro de locis Hebraicis: *Ophir sicut est in Regnorum lib.est insula vnde aurum afferebatur.Fuit autē vnus de posteris Heber nomine Ophir, ex cuius stirpe venientes à fluuio Cophene vsque ad regionem Indiæ quæ vocatur Ieria habitasse refert Iosephus:a quo puto & regionem vocabulum consecutam.Heuila porrò est vbi aurum purissimum, quod Hebraicè dicitur Zaab & gemmæ pretiosissimæ carbunculus smaragdusque nascuntur. Est autem regio ad Orientem vergens,quam circumit de Paradiso Phison egrediens, quem nostri mutato nomine Gangen vocant. Sed & vnus de posteris Noë Heuila dictus est,quem in regione Indiæ habitasse refert Iosephus. Ismael quoque in solitudine Heuila habitasse scribitur, quam scriptura ait esse in deserto Sur contra faciem Ægypti,& inde tendere vsque ad terram Assyriorum.* Sic B. Heronymus.

Genes. 2.

Aurum Ophir & Obrizum.

Plinius lib. 33.cap. 3.

153 Ab Ophir autem:quod deuehebatur aurum, defœcatissimū purissimúmque & præ ceteris pretiosum ac probatum habebatur, cùm tale esset quale est quod Latini appellant obrizum, etiam hoc ab Ophir,vt quidam putant nominatum,quasi dicas, Ophirizum. Plinius tamen obrizum vocari scribit aurum quod igne etiam atque etiam

etiam purificatum simili colore rubet vt ignis. Isidorus verò dictum putat Obrizum, quia obradiet splendore suo propter coloris præstantiam. Latinus interpres in libro Iob cap. 28. aurum Ophir interpretatus est aurum obrizum.huius & auri & regionis Ophir,illustris mentio fit in tertio libro Regum capite.9.& 10.& 1. Paralipomenon capite 29. Iosephus libro octauo Antiquitatum secutus Septuaginta Interpretes Ophir appellauit Sophiram,ratus esse Chersonesum,seu peninsulam Indiæ auriferam. At constat esse insulā, & vt fertur propinquam continenti vbi est celebris hoc tempore vrbs & regnum vulgo dictum Malacha. Scriptores nostræ ætatis quidam putant esse quam hodie appellant Zeffalam vel Zamatram ; alij, esse Peruanam regionem in nouo orbe occidentali optimi auri fertilissimam : nonnulli Taprobanam miris laudibus à veteribus celebratā. Verum sitne Ophir aliqua istarum, vel alia quæpiam in Oceano Indico aut Æthiopico,cum nec sit instituti operis nec facultatis nostræ,aliis Geographiæ, præsertim autem regionum hoc sæculo repertarum perituoribus, liquidò iudicandū & decernendū relinquo. Nos plura de Ophir & de Heuila disputauimus tū in lib. 12. Cōmentariorum nostrorum in Danielem super illa verba cap. 10. *Ecce vir vestitus lineis,& renes eius accincti auro obrizo*, tū etiam in priori tomo Commentariorum in Genes. lib. 3. vbi disputauimus de primo Paradisi flumine quod Moses appellat Phison.

Isidorus.

Iosephus.

Genesis 2.

154 Tostatvs hoc loco scribit Ophir fuisse terram affluentem auro,in qua montes erant auriferi vbi in superficie montium auri plurimum è cauernis terræ à feris erutum ibidem à leonibus & gryphis custodiretur ; cuius historiæ Rabanum super libros Regum citat auctorem;idemque significat Isidorus libro 14.Etymologiarum, cap.8. Verum regionē in qua gryphes seu gryphi auri custodes atque propugnatores esse memorantur, in Scythia collocat Pomponius Mela lib. .ca.1.& Solinus capite 19. *In Scythia,* inquit Solinus, *terræ sunt locupletes,inhabitabiles tamen. Nam cùm auro & gemmis affluant, gryphes tenent vniuersa,alites ferocissimæ & vltra omnem rabiē sæuientes;quarum immanitate obsistente aduenis,accessus difficilis & rarus est.Quippe visos diserpunt veluti geniti ad plectendam auaritiæ temeritatem.Arimaspi cum his dimicant.*Plinius quoque(vnde mutuatus videtur Solinus)libro 7.capite 2. in Scythia numerat Arimaspos vno oculo in fronte media insignes : *quibus assiduè bellum est circa metalla cum gryphis, ferarum volucri genere, quale vulgo traditur, eruente ex cuniculis aurum mira cupiditate: & feris custodientibus, & Arimaspis rapientibus ; idque multi sed maximè illustres Herodotus & Aristeas Proconnesius prodiderunt.* Sic Plinius.

Rabanus. Isidorus.

Gryphes vbi sint auri custodes atque propugnatores.

Mela. Solinus.

Plinius.

Plin.lib. 10.c. 49.

155 Dicvntvr autē Gryphi esse animalia quadrupedia pennata: alis quidē & facie aquilarū similia;ceterō Leonū habent omnia. Sed hæc de Gryphis tradita & vulgo credita Plinius censet fabulosa: *Pegasos,* inquit, *equino capite volucres, & Gryphos aurita aduncitate rostri,*

Gryphos & Pegasos cēset fabulosa esse animalia.

fabulosos reor: illos in Scythia, hos in Aethiopia. Sic ille. vbi mendose legi (illos in Scythia, hos in Æthiopia) & potius contra legi debere illos in Æthiopia, hos in Scythia, ex his quæ paulô ante produximus ex Mela, Solino, & ipsomet Plinio manifestum lectori esse potest.

VERS. 30.

Et facta est habitatio eorum de Messa pergentibus vsque Sephar montem Orientalem.

HIS verbis Moses designat ac denotat terminos habitationis posterorum Iectan in parte orbis orientali, vt inde quàm longa lataque fuerit regio quam inibi tenuerint illi facile æstimari queat. De Messa verò & Sephar hoc tantum reperi apud B. Hieronymum in libro de locis Hebraicis: Messam vult ille regionem esse Indiæ in qua habitauerint filij Iectan: Sopheram autem esse montem Orientis in India, iuxta quem habitauerint iidem filij Iectan quos Iosephus refert à Cophene fluuio & Indiæ regionibus vsque ad id locorum peruenisse vbi appellatur regio Ieira. Sed & classis Salomonis per triennium hinc quædam commercia deportabat. 156

Hieronym.

Iosephus.

An Sem resederit in Iudæa, & vbi postea fuit vrbs Hierusalem.

QVAMQVAM autē posteri Sem in lōginquas Indiæ terras secesserint, ipsum tamen Sem putant Hebræi resedisse in ea terra quæ postea appellata est Iudæa, & in eo loco eius terræ, vbi & vrbs Hierusalem & templum multis post sæculis ædificata sunt; quod Sem prophetico spiritu prouidisset eam terrā à Deo promissum & traditum iri posteris suis, inibique & principatum eorū & veri Dei quem ipse colebat religionem atque cultum florentissimum & glorioſissimum fore. Verum hoc nec ratione vlla probatur ab istis, nec speciem habet probabilitatis. Cùm enim terra illa habitata & possessa fuerit à posteris Chanaan, non est credibile vel Sem inter extraneos potius quàm inter suos viuere voluisse; vel Chanaan eiusque posteros id passuros fuisse. Nam quod ait Epiphanius in Ancorato terram Iudææ primum à Noë traditam esse ipsi Sem & posteris eius, sed eos postea inde per vim à posteris Chanaan eiectos esse, id profecto minime fit credibile: tum quia Moses apertè docet terram illam habitatam & possessam fuisse à posteris Chanaan; tum etiam quia terminos habitationis eorum in ea regione tam subtiliter & distincte descripsit, vt nullum relinquat locum suspicandi quod isti prodiderunt de eiectione posterorum Sem.

Epiphan.

ILLVD quoque mirum videri meritò possit, si Sem in Palæstina & in monte Hierosolymitano residebat, cum triginta tribus annis superuixerit ipsi Abrahæ, & peruenerit vsque ad centesimum octauum annum Isaac & vsque ad quadragesimum octauum annum Iacob; quomodo Moses in historia horū trium patriarcharum quam perdiligenter scribit in hoc libro nullum de ipso Sem verbum fecerit. Nar

rit. Narrat quidem ille Abraham iuisse ad Melchisedech, Pharaonem, & Abimelech idemque tradidit de Isaac: de Sem autem nullam planè mentionem facit. Nam quod opinantur Hebræi ipsum Melchisedech fuisse Sem, nec verisimile est, & à nobis in tertio tomo horum Commentariorum (fauente Deo) in explanatione 14. capitis huius libri manifestissimis firmissimisque rationibus confutabitur.

Genes. 14.
Infra. 20.
Infra. 26.

Hebræi opinātur Sem fuisse Melchisedech, sed falso.

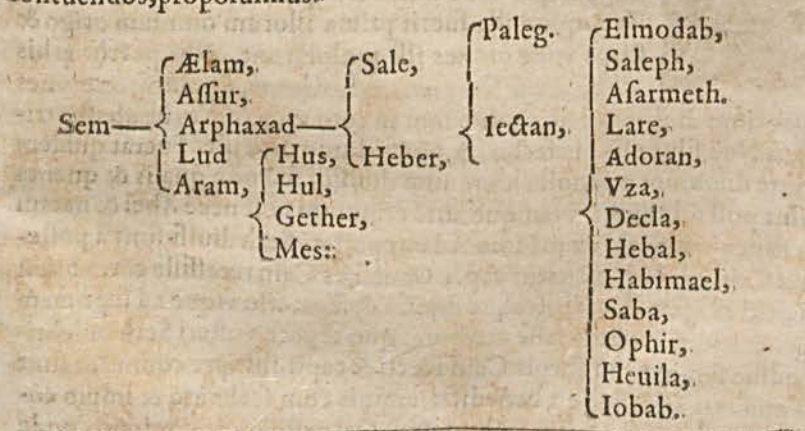
Isti sunt filij Sem secundum cognationes & linguas & regiones in gentibus suis.

VERS. 31.

157 MOSES hoc loco commemorauit viginti sex posteros Sem, hoc est quinque filios ipsius Sem, quatuor filios Aram; duos filios Arphaxad; duos item filios Heber; tredecim denique filios Iectan: ex quibus omnibus existit summa, vt diximus, viginti sex posterorum Sem. Et hac quidem in re tam Latina translatio quàm parahrasis Chaldaica omnino concordat cum Scriptura Hebraica. At verò Græci codices nonnihil discordant. Etenim numerāt sex filios Sem, addentes supradictis, quendam Cainan. Tum memorant tres filios Arphaxad, adiicientes vnum alium dictū etiam Cainan; filios tamen Iectan similiter atque nos enumerant tredecim. Quocirca secundum Græcos codices, posteri Sem memorati hoc loco à Mose, essent viginti octo. B. Augustinus sequitur codices Græcos, eo tantùm ab illis diserepans, quòd filios Iectan non tredicim sed duodecim tantùm recenset: quo fit vt posteros Sem viginti septem numeret. Nos, quo facilius animo comprehendi possent, posteros omnes Sem hic memoratos à Mose suo quosque ordine digestos in subiecta tabella lectori, vno quasi aspectu contuendos, proposuimus.

Dissonantia Græcorū codicum à Latinis & Hebraicis de numero posterorum.

Augustinus.

Omnes XXVI.

AIT porrò hoc loco Moſes enarrari à ſe poſteros Sem ſecundum 158
cognationes & linguas & regiones in gentibus ſuis. Dixit *Secundum cognationes,* quia vnus quilibet eorum qui hic ſunt nominati per ſe facit vnam cognationem ſiue familiam ſiue genus : vt ſicut nominantur viginti ſex aut viginti ſeptem poſteri Sem, ita totidem cognationes vel familias ab iſtis profectas eſſe intelligere oporteat. Dixit: *Secundum linguas* quia quilibet iſtorum ſicut vnam condidit familiam & gentem, ita quoque diuerſam linguam ſortitus eſt : non quidem ſtatim vt natus eſt, ſed poſtquam propter ædificationem turris, diuiſio linguarum facta eſt. Ac licet ex iis qui memorãtur hoc loco, multi nati fuerint filij, & idcirco multas quoque illi familias nominare, non ſecus ac patres ipſorum, potuiſſent ; attamen quia non contigerunt illis diuerſæ linguæ ab iis quas patres eorum habuerant, idcirco non hic commemorantur, vt ſupradicti, quod diuerſas cognationes & familias non effecerint. Addit præterea *Et regiones,* quia poſt diuiſionem linguarum diuerſa terræ petierunt loca, diuerſaſque regiones inhabitarunt, vnde diuerſitas nationum orta eſt: neque enim iſti miſcebantur inter ſe vt ex ipſis vnus aliquis coaleſceret principatus & regnum, ſed multa regna diuerſique populi extiterunt. Denique adiecit, *In gentibus ſuis :* non enim iſti erant vna gens ſed diuerſæ gentes diuerſis nominibus, diuerſis linguis, diuerſiſque regionibus ſeparati atque diſtincti.

VERS. 32. *Hæ familiæ filiorum Noë iuxta populos & nationes ſuas. Ab his diuiſæ ſunt gentes in terra poſt diluuium.*

APPELLANTVR ſupradictæ familiæ ipſius Noë licet 159
non ab ipſo ſed à filiis vel nepotibus eius progeneratæ ſint, quod ille fuerit prima illorum omnium origo & ſtirps vnde omnes illi pullularunt. Illis porrò verbis *Ab his diuiſæ ſunt gentes poſt diluuium,* ſignificatur omnes gentium diuiſiones quæ nunc ſunt in toto terrarum orbe ab illis tribus Noë filiis eſſe profectas, & poſt diluuiũ extitiſſe. Fuerat quidem ante diluuium nonnulla hominum diuiſio, ſed non qualis & quanta fuit poſt diluuium. Namque ante diluuium poſt necẽ Abel & natam progeniem Seth, ex mãdato Adami poſteri Seth diuiſi ſunt à poſteris Cain, ob idque dicitur cap. 4. Geneſeos Cain receſſiſſe cõtra orientalem plagam Paradiſi: eaque diuiſio & ſeparatio vſque ad ſeptimam generationem perduraſſe creditur : quo tẽpore poſteri Seth pulchritudine feminarum ſtirpis Cain illecti & capti, illis per connubia ſunt commixti; factaque eſt benedicti ſeminis cum ſcelerato & impio cõtra mandatum Adami & voluntatem Dei peſtifera commixtio, vnde tot tãtaque mala vbique terrarũ extiterunt, vt Deum ad perdendum diluuio

Qualis diuiſio & diſtinctio hominum fuerit ante diluuium. *Geneſ.* 4.

diluuio omne genus hominum atque animalium prouocauerint.

PRÆTER hanc diuiſionem hominum ſatis credibile ſit & alteram fuiſſe diuiſionem habitationis hominum in diuerſis regionibus ac locis. cum enim per mille ſexcẽtos & quinquaginta ſex annos qui diluuium præceſſerunt, humanum genus numeroſiſſimè propagatum atque multiplicatum fuerit, non vnius regionis finibus circumſcriptos fuiſſe omnes homines, ſed per diuerſas terræ regiones diffuſos eſſe, ad veritatem propenſius eſt. Quamobrem diluuiũ non vnam tantum regionem, ſed omnes terræ plagas inundauit atque obruit. An verò diuerſitas etiam linguarum fuerit ante diluuium nec ne, libro qui hunc proximè ſequetur à nobis diſputabitur.

160 ILLVD porrò lectorem, quod ſupra etiam indicauimus, iterum hoc loco admonere nec alienum nec ſuperuacaneum iudicauimus, licet multo plures his qui ſupra memorati ſunt, fuerint filij Sem, Cham & Iaphet; propterea tamen non alios quàm ſupradictos fuiſſe hic à Moſe commemoratos, (vt rectè ſenſit B. Auguſtinus) *quia illi naſcendo alijs gentibus acceſſerunt,* nec ipſi diuerſas gentes condere ac denominare potuerunt. *Nam qua alia cauſa cùm filij Iaphet octo numerentur, ex duobus eorum tantum filij nati commemorantur? Et cùm filij Cham quatuor nominentur, ex tribus tantum qui ſunt nati adijciuntur? & cùm filij Sem nominantur ſex, duorum tantum poſteritas attexitur? nunquid ceteri ſine filiis remanſerunt? abſit hoc credere: ſed gentes propter quas commemorari digni eſſent, non vtique fecerunt: quia ſicut naſcebantur, aliis gentibus addebantur.* Sic Auguſtinus.

Aug. lib. 16. de Ciuit. Dei cap. 3.

***

BENEDICTI PERERII COMMENTARIORVM IN GENESIM LIBER DECIMVS SEXTVS,

In caput vndecimum Libri Geneſis.

ID EST

DE AEDIFICATIONE TVRRIS Babel & de confuſione ac diuiſione linguarum.

Caput vndecimum Geneſis.

VERS. 1. ERAT autem terra labij vnius & ſermonum eorundem. Cumque proficiſcerentur de Oriente, inuenerunt campum in terra Sennaar & habitauerunt 2 in eo. Dixitque alter ad proximum 3 ſuum, Venite faciamus lateres & coquamus eos igni: habueruntque lapides pro ſaxis & bitumen pro cæmento. Et dixerunt, Venite faciamus nobis ciuitatem & turrim cuius culmen pertingat ad cœlum: & celebremus nomen noſtrum, antequam diuidamur in vniuer- 4 ſas terras. Deſcendit autem Dominus vt videret ciuitatem & turrim quam ædificabant filij Adam, & dixit. Ec- 5 ce vnus eſt populus & vnum eſt labium omnibus, cœperuntque hoc facere, nec deſiſtent à cogitationibus donec opere 6

com-

compleant. Venite igitur, deſcendamus & confundamus ibi 7 linguam eorum, vt non audiat vnuſquiſque vocem proximi ſui. Atque ita diuiſit eos Dominus ex illo loco in vni- 8 uerſas terras, & ceſſauerunt ædificare ciuitatem. Et idcirco 9 vocatũ eſt nomen eius Babel, quia ibi confuſum eſt labium vniuerſæ terræ, & inde diſperſit eos Dominus ſuper faciem cunctarum regionum. Hæ ſunt generationes Sem: Sem erat 10 centum annorum quando genuit Arphaxad, biennio poſt diluuium. Vixitque Sem poſtquã genuit Arphaxad quin- 11 gentis annis, & genuit filios & filias. Porrò Arphaxad vi- 12 xit trigintaquinque annis, & genuit Sale. Vixitque Ar- 13 phaxad poſtquam genuit Sale, trecentis tribus annis, & genuit filios & filias. Sale quoque vixit triginta annis, & 14 genuit Heber. Vixitque Sale poſtquam genuit Heber, qua- 15 dringentis tribus annis: & genuit filios & filias. Vixit au- 16 tem Heber trigintaquatuor annis & genuit Phaleg. Et 17 vixit Heber poſtquam genuit Phaleg, quadringentis triginta annis: & genuit filios & filias. Vixit quoque Phaleg 18 triginta annis, & genuit Reu. Vixitque Phaleg poſtquam 19 genuit Reu, ducentis nouem annis, & genuit filios & filias. Vixit autem Reu triginta duobus annis, & genuit Sarug. 20 Vixit quoque Reu poſtquam genuit Sarug, ducentis ſeptem 21 annis & genuit filios & filias. Vixit verò Sarug triginta 22 annis & genuit Nachor. Vixitq; Sarug poſtquam genuit 23 Nachor, ducentis annis: & genuit filios & filias. Vixit au- 24 tem Nachor viginti nouem annis, & genuit Thare. Vixit- 25 que Nachor poſtquam genuit Thare, centum decem & nouem annis: & genuit filios & filias. Vixitque Thare ſeptua- 26 ginta annis, & genuit Abraham & Nachor, & Aran. Hæ 28 ſunt generationes Thare. Thare genuit Abraham, Nachor & Aran: Porrò Aran genuit Lot. Mortuuſque eſt Aran ante Thare patrem ſuum, in terra natiuitatis ſuæ in Vr

Chal-

29 *Chaldæorum. Duxerunt autem Abram & Nachor, vxores: nomen vxoris Abram, Sarai: & nomen vxoris Nachor, Melcha, filia Aran patris Melchæ, & patris Ieschæ.*
30 *Erat autem Sarai sterilis nec habebat liberos.*
31 *Tulit itaque Thare Abram filium suum, & Lot filium Aran filij sui, & Sarai nurum suam & vxorem Abram filij sui, & eduxit eos de Vr Chaldæorum, vt irent in terram Chanaan: venerunt que vsque Haran, & habitauerunt ibi:*
32 *Et facti sunt dies Thare ducentorum quinque annorum: & mortuus est in Haran.*

PRÆFATIO.

RES præcipuè res hoc vndecimo capite narrat Moses. Primò exponit studium & conatũ eorum qui ædificare aggressi sunt ciuitatem & turrim Babel: & eius operis euentum atque exitum. Deinde describit progeniem omnem Sem vsque ad Abraham, inter vtrumque percensendo octo generationes. Quanquam si ipsum Sem atquè Abraham comprehendere velis, decem generationes, pleríque faciunt, numerari oportet, has videlicet, Sem, Arphaxad, Sale, Heber, Phaleg, Reu Sarug, Nachor, Thare, & Abram. Tertio loco agit de ortu Abrahæ, de coniugio eius, & de migratione ex Chaldæa in Mesopotamiam. Docet enim ortum esse Abraham anno septuagesimo patris sui Thare: duxisse vxorem Saram, alio nomine appellatam Iescham quæ filia erat Aran fratris Abrahæ: derelicta verò Vr Chaldæorum, venisse eum in vrbem Haran Mesopotamiæ extremam, vna cum vxore sua, & patre & Lot filio Aran fratris sui.

QVANTVM ad primam huius capitis partem quæ est de ædificatione turris & confusione linguarum, sciendum est, Mosem eam rem breuissimè quidem, sed admodum distinctè & expressè narrasse, declaratis nempe quinque eius rei circunstantiis,

stantiis, id est, qui fuerint illi homines qui opus illud facere voluerunt: qua materia vsi sint ad effectionem eius operis: quodnam fuerit opus & quantum ex consilio & mente eorum esse debebat: ad quem finem illud opus facere voluerint: deniqne quomodo eorum audaciam & superbiam Deus punierit per confusionem linguarum, & dispersionem eorum in diuersas mundi partes: cuius tam memorabilis rei perpetuum deinde indicium & monimentum mansit, eius loci nomen Babel, significans confusionem: Quoniam autem supra cap. 10. volens docere Moses à tribus filiis Noë multiplicatum esse omne genus hominum, dixit ex illis tribus Noë filiis profectam esse omnem hominum diuisionem secundum varias gentes, nationes, linguas ac regiones, quæ quidem diuisio proculdubio facta est post ædificationem turris Babel & confusionem linguarum: idcircô rectè monent Augustinus libro 16. de Ciuitate Dei cap. 4. & Rupertus libro 4. Commentariorum in Genesim, cap. 41. quæ narrantur hoc 11. capite de confusione linguarum & dispersione hominum commemorata hîc esse per recapitulationem. Redit enim Moses ad id quod supra significauerat de diuisione hominum secundum varias linguas & regiones, à prima repetens origine causam eius diuisionis; videlicet docẽs qua ex occasione factum sit, vt dum antea vna fuisset omnium hominum lingua, in tam multas deinde tãque dissonas diuisa sit.

Augustinus Rupertus.

1 NOLO in præteritis relinquere duo quæ tradit Auctor Historiæ Scholasticæ super librum Geneseos sub finem capitis 37. & initium 38. ne forte lectori non admodum intelligenti peritoque Sacrarum literarum imponant: et verò digna ea sunt correctione. Ait ille, quæ narrantur hic à Mose de ædificatione turris & confusione linguarum, ea contigisse post obitum Noë, in quo ille manifesto labitur errore Chronologiæ. siquidem Noë vixit post diluuium annos trecentos quinquaginta: diuisio autem linguarum facta est eo anno quo natus est Phaleg, qui fuit vnus & centesimus annus post diluuium. Secundum Hebræos verò qui diuisionem linguarum reiiciunt in extremum annum vitæ Phaleg, qui fuit trecentesimus quadragesimus post diluuium, ea linguarum diuisio euenit decem annis ante mortem Noë: qua de re superiori libro decimo disputauimus. Quapropter istius auctoris sententia nullo modo à falsitate excusari potest.

Auctor Historię Scholasticæ refellitur.

AIT præterea iſte auctor, toto eo tempore quo vixit Noë 2
progeniem trium filiorum eius multiplicatam eſſe ad viginti quatuor millia virorum, quorum omnium tres illi Noë filij, Sem, Cham & Iaphet principes ac duces erant. Ponam hic verba eius: *Narrat Philo Iudæus* (ait ille auctor) *vel vt alij volunt, Gentilis philoſophus, in libro Quæſtionum ſuper Geneſim, quod ex tribus filiis Noë adhuc ipſo viuente, ſunt nati viginti quatuor millia virorũ, extra mulieres & paruulos, habentes tres ſupra ſe duces quos prædiximus.* Sic ille. Verum nec Philo Iudęus tale quiddã prodidit vllo in libro, nec id verum eſt aut veriſimile. Etenim intra illos trecentos quinquaginta annos poſt diluuiũ, quibus vixit Noë, non viginti quatuor millia hominum, ſed plus ducentas myriades hominum extitiſſe credendũ eſt. Namque Abraham natus eſt extremo principatu Nini regis: in cuius regis exercitu & in eo quod Zoroaſter rex Bactrianorũ aduerſus Ninum comparauerat, fuiſſe amplius vicies centena millia hominum
Diodorus. auctor eſt Diodorus libro tertio. Et intra trecentos annos, ex
Exod. 12. vno Iacob gens Hebręa in Ægypto adeo propagata eſt, vt habuerit ſexcenta millia bellatorum, præter paruulos, mulieres & ſenes, cùm, duce Moſe, Ægyptum egreſſa eſt. Verũ hæc præfati, ad exponendã primam huius capitis partem in qua narratur ædificatio ciuitatis & turris, & cõfuſio linguarũ, aggrediamur.

Explanatio primæ Partis capitis vndecimi de ædificatione turris Babel & confuſione ac diuiſione linguarum, continens Diſputationes decem.

IN explanatione huius primæ partis capitis vndecimi decem diſputationes diligenter tractandæ ſunt, quibus explicatis, hiſtoria, quam ea de re ſcripſit Moſes, omni illuſtrata obſcuritate, enodataque difficultate quæcunque ex verbis eius exoriri poſſet, plana & manifeſta erit. Prima Diſputatio erit, qui fuerint illi homines qui ædificauerunt turrim Babel. Secunda, qua materia ſint vſi ad faciendum illud opus. Tertia, quantæ magnitudinis opus illud facere voluerint, aut etiam fecerint. Quarta, quæ cauſæ mouerint eos homines ad illud ædificium conſtruendum. Quinta, quid ſit illud quod narrat Moſes, Deum deſcendiſſe ad videndum opus illud quod fiebat. Sexta, quia Moſes Deum inducit loquẽtem cum aliis, quæritur qui fuerint illi quibuſcum locutus eſt Deus, & quorum ſocietatem & operam exegit ad diſturbandum conſilium & conatum illorum hominum. Septima Diſpu

Diſputatio eſt de confuſione linguarum, qua Deus tanquam conuenienti eorum culpæ ſupplicio, inſanam eorum audaciam & ſuperbiam punire voluit. Octaua diſputatio, An lingua illa, quæ ab initio erat communis omnium hominũ, fuerit Hebræa. Nona, Qualis fuerit illa confuſio linguarum, & quemadmodum facta ſit. Decima, de numero illarum linguarum, vtrum fuerint ſeptuaginta duæ.

PRIMA DISPVTATIO.

Vtrum fuerint omnes homines qui tunc erant in terris, an aliqua tantùm eorum pars, qui conuenerunt ad ædificandam ciuitatem & turrim Babel.

Super illis verbis Moſis. CAP. XI.

Erat autem terra labij vnius & ſermonum eorundem. VERS. 1. & 2.
Cumque proficiſcerentur de Oriente, inuenerunt campum in terra Sennaar, & habitauerunt in eo.

3 CAIETANVS negat fuiſſe omnes homines, qui conuenerunt ad ædificandam turrim. Nam ſupradicta verba Moſis exponens, ad hunc modum ſcribit: *Non intelligas vniuerſum genus humanum profectum fuiſſe ab Oriente, & iuiſſe in regionem Sennaar: quia nec litera hoc ſonat, nec rationi hoc conſentaneum eſt: ſed ſenſus literæ eſt, quod perſeuerante vna lingua in vniuerſa terra, illi qui mouerunt ſe de Oriente, venerunt in vallem Sennaar.* Hæc Caietanus. Verùm contraria opinio longè probabilior eſt, quam nos ex ſupradictis verbis Moſis confirmabimus: quare neceſſe eſt ea verba per partes diligenter interpretari. *Caietanus.*

IN illis igitur verbis: *Erat omnis terra labij vnius.* eſt oratio dupliciter figurata: nam & *omnis terra* dictũ eſt pro, omnes homines qui erãt in terris, & *labium* eſt poſitum pro ſermone & oratione. Nam quia lingua & labiis ſermo fingitur & formatur; idcirco lingua frequentiſſimè ponitur non ſolum apud Hebræos, ſed apud Græcos etiam & Latinos pro ſermone. Vocabulum autem labium ſiue labia, etiam creberrimè vſurpat Scriptura pro ſermone: vnde eſt illud: *Fauus diſtillans labia tua.* quaſi diceret, ex ore tuo melle dulcior fluit oratio: *Cantic. 4. Iob. 1. & 2. Exod. 6.*
& de Iob ſcriptum eſt, non peccaſſe eum labiis ſuis, id eſt, in ſermone, vel in iis quæ locutus fuerat: Moſes quoque dixit ſe eſſe labiis incircunciſum, hoc eſt in dicendo inelegantem ac rudem. Illud verò quod ſubditur: *Et ſermonum eorundem* expoſitio eſt eius quod

præcesserat *Labij vnius*:nam fuisse vnum labium omnium hominum, significat omnes homines eadem lingua atque sermone esse vsos.

QVAMQVAM inter ista discrimen aliquod esse nõnulli volunt. 4
Caietanus. *Non solum* (inquit Caietanus) *omnes homines conueniebant in vnitate verborum,sed etiam in vnitate labij,hoc est,modo proferendi.Contingit enim Italos communicantes in verbis,differre in labiis,id est,modo pronuntiandi.Et simile est in Germanis,Hispanis,aliisque. Ad tollendam itaque omnem diuersitatem, vtraque vnitas explicatur.* Sic Caietanus. Sed Auen-Ezra putat significari non tantum vnam & eandem fuisse omnibus linguam,sed quòd
Auen-Ezra. in ea de omnibus rebus non diuersis sed eisdem vocibus omnes inter se locuti fuerint: quod hodie non fit; aliter enim docti,hoc est,significantius, quàm indocti loquuntur: tunc autem eadem phrasis, idem stylus, eademque verborum conformatio erat. Quænam verò fuerit illa vna lingua, vtrum Hebræa,nec ne, infra disputabitur. Septuaginta Interpretes locum hunc ita conuerterunt; (Erat omnis terra labium vnum, & vox vna omnibus.)

Ex his verbis Mosis elicitur prima ratio qua probatur eos qui 5
conuenerunt & conspirarunt in ædificationem turris,fuisse omnes homines ex omni videlicet gente quæcunque tunc in terris erat.Etenim Moses his verbis apertè declarat, qui conuenerunt in campum Sennaar, fuisse eos qui erant vnius labij & eorundem sermonum,& quorum propter illam ædificationem turris,confusa sit lingua & variè multiplicata: sed omnes homines erant vnius linguæ; ergo omnes conuenerunt ad ædificationem illius turris. Nam si non omnes conuenissẽt, sed aliqui in aliis terræ locis remansissent; ergo cum in illis qui ædificarunt turrim,confusa & diuisa est lingua,in iis qui non aderant sed alibi remanserant,eadem quæ prius erat,remansisset lingua. At eam linguam quæ prius vna fuerat omnium, post confusionem linguarum, in vna tantùm familia Heber mansisse, vnde etiam nomẽ accepit,nam Hebręa quasi Heberea dicta est,certa est Hebręorum sententia,etiam B.Augustino aliisque quàmplurimis Christianis doctoribus probata.Sed pergamus ad alia.

SEQVITVR illud in hac historia Mosis: *Cumque proficiscerentur* 6
*de Oriente,&c.*Orientem appellare hic videtur Moses Armeniam quæ magis Oriẽtalis est quàm Babylonia vbi erat campus Sennaar.Cumque Arca Noë finito diluuio resederit in mõtibus Armeniæ;vt supra capite octauo dixit Moses, verisimile admodum fit in illis Armeniæ locis habitasse Noë ac filios eius,& posteros eorum per illos centum annos qui post diluuium fluxerunt ante ædificationem turris.Ex hac igitur Armeniæ regione,quæ Orientalis dicitur ratione ipsius Babyloniæ,homines illi profecti sunt.

SED cur inde profecti sunt? An pertæsi loca Armeniæ quæ sunt 7
mõtosa,aspera & sterilia,quærẽtesq; alias sedes cõmodiores,fertiliores, atque amœniores?An nimis iam per illos centum annos aucti numero & multiplicati, laxiorem & commodiorẽ desiderabant habitatio

bitationem?An potius affectantes maiorem potentiam, ampliorem-que ditionem atque opulentiam concupiscentes? vix enim vnquam homines sua sorte contenti sunt, nec rebus iam partis & præsentibus satiantur, sed alia semper & maiora cupiunt & consequi studeant, & vt concupiscendi,ita quærendi & habendi,nullus est finis.

AVDI morale documentum hoc loco traditum à Chrysostomo: 8
Morale documentum Chrysostomi homil. 30. nam exponens quod hic dicitur, homines non contentos regione Orientis,quæsisse alias sedes:*Vide*,inquit,*quoniam humanum genus non potest intra suos limites consistere, sed amplius semper concupiscens, maiora subinde appetit. Atque hoc est quod maximè hominem perdit, quia non vult naturæ suæ mensuram agnoscere,semper maiora desiderans, & quæ supra conditionem suam & facultatem sunt votis concipiens. Hinc qui ad mundana respiciunt opera, si quando multis abundauerint diuitijs & præpotentes fuerint, quasi obliti naturæ suæ,in tantum se fastigium efferri volũt, vt non raro vsque in profundum deijciantur.Et quanquam hoc vident quotidie contingere,ne hac tamen ratione emendatiores fiunt: aut si fiunt quidem aliqui eorum,tamẽ diuturna non est emendatio: sed eandem capessunt viam, & in eadem præcipitia deferuntur.Hoc nobis ante oculos ponit historia hæc Mosis:namque homines ab initio non contenti locis quæ circa Orientem perdiu inhabitauerant, alias sedes quærere,& maiora in dies moliri conati sunt, quamobrem grauissimis illi malis & calamitatibus afflictati sunt.*

TOSTATVS hoc loco citat Auen-Ezram aiẽtem inter illos ho- 9
Tostatus. Auen-Ezra. mines qui profecti dicuntur esse ab Oriente,fuisse Noë & Abraham. Ac de Noë quidem,quantum ad rationem temporis, verum id quidem esse potest.Si quidem quod hic narratur, centum annis post diluuium cõtigit:Noë autẽ trecẽtos quinquaginta annos vixit post diluuium potuit igitur Noë vnus esse ex iis qui profecti sunt ex Oriente: quanquam ipse alio animo alioque consilio profectionem illam susceperit quàm plerique alij. Illud certe nullo modo credendum est,fuisse Noë in iis qui ædificarunt turrim Babel;quippe cum tale illorum hominum studium, incœptum, & conatum non obscure improbet Scriptura, & à Deo minime leui pœna punitum esse doceat.

Vtrum inter eos qui ex Oriente venerunt in eã pũ Sennaar, fuerint Noë & Abrahã.

ABRAHAM porrò,ait Tostatus,nullo modo inter illos homines 10
esse potuisse; quippe qui natus sit centum & nonaginta annis post confusionem linguarum:hãc enim centum annis post diluuium accidisse creditur;cum Abraham natus sit anno post diluuium ducentesimo nonagesimo secundo. Verùm Tostatus non animaduertit Auen-Ezram locutum esse illud ex sententia Hebræorũ,qui diuisionem linguarum referunt in vltimum annum Phaleg.qui fuit trecentesimus quadragesimus post diluuium, & quadragesimus octauus ætatis Abrahæ.

FVISSE autem Noë ac filios eius,principes & duces eorum qui
Iosephus lib. 1. Antiquitatum. profecti ex Oriente venerunt in campum Sennaar, firmare possum Iosephi testimonio qui hoc modo scribit:*Tres Noë filij,Sem, Cham &*

Iaphet centum annos ante diluuium nati, primi omnium relictis montibus planitiem habitare cœperunt: & alijs recenti etiam tum cladis memoria pauidis, nec audentibus à celsiore loco descendere, idem faciendi auctores & exemplum fuere. campũ autem primum colere sunt aggressi, nomen est Sennaar. Sic ille. Ex hoc autem etiam loco argumentari possumus, eos qui conuenerunt in campum Sennaar ad ædificandam turrim fuisse omnes homines qui id temporis in terris erant. Etenim Moses non ait hos vel illos homines esse profectos ex Oriente, sed præcise ac simpliciter ait profectos esse homines ex Oriente; non obscurè significans omnes qui tunc erant: illos nempe intelligi volens ex Oriente profectos, quos proximè commemorauerat fuisse labij vnius eiusdemque sermonis; tales autem erant omnes homines, dixerat enim omnem terram fuisse tunc vnius labij & eorundem sermonum.

Philonis Allegorica expositio. Orientis.

PHILO hunc locum Mosis Allegoricè tractat in eo libro quem de confusione linguarum edidit. Cuius ego Allegoricã simul & moralem, nec sanè inelegantem orationem, tacitam præterire nolui. Sic ille scribit: *Narrat Moses homines illo ab Oriente profectos esse: id iuxta naturam dictum est. Sunt enim in anima duæ species Orientis, altera melior, altera deterior: melior, quãdo Solarium modo radiorum in ea splendor virtutum exoritur: deterior quando his obscuratis, lucent alia. Prioris exemplum est hoc:* 12

Duplex Orientis.

Genes. 2. *Et plantauit Deus Paradisum in Eden contra Orientem: non quidem stirpium tantummodo terrestrium, sed cœlestium maximè virtutum, quas à suo incorporeo lumine nunquam extinguendas plantator ille accendit. Quidã etiam*

Zachar. 6. *alius dixit: Ecce homo cui nomine Oriens. Noua appellatio, si intelligatur de homine qui constat ex animo & corpore: si autem de illa incorporea Deum referente imagine intelligatur, fateberis, nomen hoc inditum aptissimè. Hunc enim*

Notabilis sententia Philonis de Filio Dei. *omnium antiquissimum Filium, Deus Pater exoriri voluit, quem alibi primogenitum nominat. Hic Patrem suum imitatus, qualia vidit apud eum exemplaria, tales & ipse formauit species.*

DETERIORIS *autem Orientis exemplũ extat de illo, qui volebat benedictum à Deo populum execrari. Nam & ille ad Orientem habitasse dici-*

Numer. c. 33. *tur. Sed hic Oriens quamuis commune cum priori nomen habet, re tamen ipsa diuersissimus est. E Mesopotamia,* inquit, *acciuit me Balac, è montibus Orientis, dicens, veni vt execreris quem Deus non execratur. Interpretatur autem Balac, amens: nec immeritò, qui sperabat se posse decipere illum, Qui est, & certam eius sententiam, humanis argutijs eludere atque irritam facere. Ideo Mesopotamiam habitat, mentem scilicet habẽs quasi submersam in medio duorum, erroris & improbitatis fluminũ, nec enatare atque emergere valentem. Talis autem affectus, vt exortus insipientia est, sic est bonæ mentis occasus. Proinde homines illi quorum narratur consona dissonantia, profecti ab Oriente dicuntur. Sed vtrum ab Oriente vitiorum? nimirum eos qui à virtutis Oriente proficiscuntur, disiungi legimus: at vitijs pariter obnoxiorum vnius motus est: quemadmodum manus non seorsum suis artubus, sed qua cum toto corpore cohærent, vna mouentur: nam insipientia malis dux est ad opera non naturalia, quæ*

regio

regio vitiorum est. Hactenus ex Philone.

13 SED perpendamus verba illa: quæ sequuntur. *Inuenerunt campum in terra Sennaar, & habitauerũt in eo.* Scilicet eo loco valde illi quidem delectati sunt, quòd esset planus, apertus, atque amplissime quoquo versus patens, nec non & irriguus interfluo Euphrate, & ob eã causam fertilis ac peramœnus. De hoc campo Sennaar ita scribit Iosephus: *De loco qui Sennaar in Babylonia nominatur, meminit Hestiæus hoc modo: Aiunt Sacerdotes cladis eius (Diluuij) superstites Enyelij Iouis* (Hieronymus Gemelium Iouem vocat) *sacra ferentes in Sennaar Babyloniæ peruenisse.* Epiphanius sub initium eius operis quod scripsit aduersus hæreses, historiam huius loci attingens ita ait: *Cum homines se extenderent & vltra procederent à monte Lubar ac finibus Armeniæ, hoc est, à regione Ararat, consistunt in campo Sennaar quem sibi delegerant. Situs est autem campus Sennaar nunc in regione Persica quæ olim erat Assyria.* Sic Epiphanius: qui non aliud significat his verbis quam terram Sennaar, quæ olim fuerat inditione & subdominatione Assyriorum, fuisse ætate sua sub ditione Persarum.

Iosephus lib. 1. Antiquitatum.

Hieron. in lib. de Locis Hebraicis.

Epiphan.

14 NEC verò putandum est, campum illum fuisse anteâ nominatum Sennaar; namque id temporis nullus hominum venerat in eum locum, vt eiusmodi nomen imponere ei potuerit; sed posteâ eo vocabulo campus ille appellatus est. videlicet ab euentu campus ille congruo nomine (vt ait Rupertus) significatus est. Interpretatur, enim Sennaar excussio dentium, id est, sermonum siue verborum, quæ sine dentibus non fiunt: plurimum namque dentes iuuant ad loquendum: qui tunc illis quodam modo excussi sunt, quando solitam loquendi facultatem dentati, ideſt, superbi vel fortes illi perdiderunt. Interpretatur quoque hoc nomen, & rectè dicitur, fœtor eorũ; quia videlicet fœtorem superbiæ tali ausu & conatu vsque ad nares Dei emiserunt. Cui, sicut humilitas, vel spiritus contribulatus sacrificium est, in odorem suauitatis: sic è contrario, superbia fœtor horribilis est.

Rupert. Commentarium in Genes. lib. 4. cap. 41.

Origo nominis Sennaar.

Psal. 50.

15 EX illis porrò verbis quæ sequuntur, *Inuenerunt campum Sennaar, & habitauerunt in eo*, licet coniicere eos homines tunc primum inuenisse loca campestria, & ad habitandum commoda propter fertilitatem, & amœnitatem, & aquarum copiam: quocirca ibi substitisse, & constructis multifariam sparsis domiciliis, aliquandiu habitasse; postea verò cogitasse ac deliberasse, scilicet maioris commoditatis & securitatis, nec non & celebrioris famæ causa, magnam & munitam ciuitatem turrimque mirandæ celsitudinis ædificare. Non igitur statim vt in campum illum venerunt, turrim & ciuitatem ædificare aggressi sunt; sed postquam aliquandiu in eo campo habitassent.

16 PHILO perpendens supradicta verba, & ad Allegoricam expositionem, vt pleraque solet, accommodans, ita scribit: *Hic obserua quod non ait eos veniſſe in campum in quo manserunt, sed inuenisse campum,*

Philonis Allegorica expositio.

scilicet

scilicet cupide & curiosè ab eis quæsitum, vtique postquam dispexerunt vbi esset locus ad suam insaniam commodissimus. Ita est profecto. Insipiens nō aliunde accipit, sed ipse sibi quærendo mala inuenit, non contentus ijs per quæ misera natura vltro incedit, sed cumulans ea malis artibus & exercitiis. Atque vtinam paulum ibi commoratus migraret alio: at ipse habitare ibi gaudet. Dicit enim scriptura, quod inuento campo habitarunt in eo. scilicet tanquam in patria, non autem tanquam inquilini regionis externæ. Leuius enim malum fuisset, si postquam in peccata inciderant, pro alienis ea peregrinisque habuissent, non pro cognatis & domesticis. Peregrini enim potuissent discedere, sedibus autem semel electis, immorandum fuit posteà.

Sapientes tractant se vt inquilinos huius mundi, Insipientes verò tanquam ciues.

QVAPROPTER, *apud Mosem sapientes homines inducuntur peregrini: namque horum animæ è cœlo quasi in coloniā missæ sunt viuendi ac discendi gratia velut peregrinationem in terrenam naturam suscipientes. Vbi autem hospitio corporis vsæ, sensibilia & mortalia omnia contemplatæ sunt, retro vnde venerant redeunt, memores cœlum sibi ciuitatem esse ac patriam, in his verò terræ finitimis, vti se tantùm hospitio. Ceteris enim colonis nouæ sedes veteris patriæ desiderium adimunt: sed hæc cœlestis patria reditum suorum expectat, & ipsi quàmprimum redire eo gestiūt. Itaque meritò Abraham qui mortuam vitam sepulcrumque reliquit, mortuorum custodes, & mortalium rerum*

Genes. 23. *dispensatores sic alloquitur: Aduena ego sum & peregrinus inter vos. quasi diceret, vos indigenæ estis, qui cinerem & puluerem pluris facitis quàm animam: quippe qui principem vobis præfecistis Ephron, quod nomen puluerem significat. Iacob etiam se peregrinum appellauit dicens: Dies annorum meorum*

Genes. 47. *quibus peregrinatus sum in terra, pauci & mali, nec peruenerunt ad dies patrum meorum, quibus peregrinati sunt in terra.* Hactenus ex Philone.

ERGO Filij & nepotes Noë, eorumque posteri ingenti metu di- 17
luuij iam defuncti non statim è montibus in campos descenderunt: sed montana aliquandiu habitantes, postea humiliora & planiora loca petierunt. Sed primò ad radices montium locarunt sedes; tandem decrescente in dies metu, commodiorumque atque amœniorum locorum cupidine crescente, campestria maximè loca quæsierunt. Scribit Plato paucos homines diluuio superstites fuisse: triaque

Plato lib. 3 de legibus facit tria genera habitationis homi num post diluuium. apud homines post diluuium vitæ atque habitationis genera esse instituta. Primò enim habitasse homines putat in ipsis montium cacuminibus, quòd aquas adhuc formidarent quæ in campis abundare solent: vitamque eos degisse agrestem, & simplicem, minimeque inuicem infestam. huius autem vitæ exemplum Plato ait adumbratum

Homerus. esse ab Homero, vbi Cyclopum vitam, mores, ac sedes in montium antris ac speluncis, describit. Alterum genus vitæ fuit illorum qui in montium radicibus sedes locabant, cùm iam campi arescere cœpissent. Huius secundæ societatis hominum & habitationis exemplum profert ex Homero Dardanum qui Dardaniam condidit, cùm homines in magnis habitarent vallibus Idæ. Tertium vitæ genus fuit, cum iam relictis montibus atque eorum radicibus & vallibus, in planos & patentes campos venire, & ibi securè habitare non dubitarunt.

tarunt. Huius exemplum ponit Plato Ilum, quem Ilij conditorem tradunt: vnde consentaneum fuit illum in medio campo sepultum esse, vt ait Homerus, quoniam Primus in campis habitare ausus fuerat.

SECVNDA DISPVTATIO.

De materia ex qua ciuitas & turris Babel ædificata sunt.

Super illis verbis:

Venite faciamus lateres & coquamus eos igni: habuerūtque lateres pro saxis & bitumen pro cæmento. Genes. cap. 11. VERS. 13.

POSTQVAM aliquandiu in casis, sparsisque domiciliis habitauerant, incessit eos homines ambitiosa quædam & vesana cupido aggrediendi & perficiendi magna quædam opera, & in omne posteritatis æuum famosa, id est, amplissimam construendi ciuitatem & incredibilis turrim altitudinis excitandi. His autem verbis significatur materia qua vsi sunt ad construēdum illud ædificium: vsi enim sunt lateribus coctis igni, loco saxorum vel lapidum, & bitumine, vice calcis vel luti.

Quatuor causę cur ex laterib. ædificata sit turris Babel. Vitruuius lib. cap. 5.

18 SED cur vsi sunt lateribus? Quatuor causæ afferri possunt. Prima causa fuit penuria saxorum in cāpo Sennaar: nam cum sit terra campestris & plana non abundat saxis: neque enim omnis fert omnia tellus. Audi Vitruuium: De ipso, inquit, muro è qua materia struatur aut perficiatur, ideo non est præfiniendum, quod non in omnibus locis, quas optamus copias, eas possumus habere. Sed vbi sunt saxa quadrata, siue silex, siue cæmentum, aut coctus later siue crudus, his erit vtendum. Non enim vt Babylone abundantes liquido bitumine, pro calce & arena ex latere cocto factum habēt murum, sic item possunt omnes regiones seu locorum proprietates, habere tantas eiusdem generis vtilitates, vt ex his comparationibus ad æternitatem perfectus habeatur sine vitio murus.

Plin. lib. 35. cap. 14. 19 ALTERA causa fuit commoditas faciendi plurimos & optimos lateres. Quod autem genus latetum maximè idoneum sit ædificiis, breuiter indicat Plinius illis verbis: *Lateres non sunt è fabuloso neque arenoso, multoque minus calculoso ducendi solo, sed è cretoso & albicante aut ex rubrica; vel si iam ex fabuloso, masculo certe. finguntur optime Vere. nam Solstitio non siunt. Aedificiis non nisi bimos probant.* Sic Plinius. Eadem fermè ad verbum de lateribus disputat Vitruuius, vt ex Vitruuio sumpsisse

Vitruuius lib. 1. cap. 3.

Plinium non temere existimari queat. Quoniam igitur terra Babyloniæ talis est, quali opus est ad fingendos optimos lateres, idcirco ædificatores illi meritò vsi sunt lateribus.

Firmitudo latericiæ structuræ.

TERTIA causa fuit, quò solidius & firmius ac diuturnius esset 20
ædificium. Lateritia enim structura si rectè facta sit, incredibilem habet diuturnitatem, & ad æternitatem quodammodo perdurat. Struebant (inquit Iosephus lib. 1. Antiquit.) coctis lateribus, ad firmitatem
Plin. libr. 35. cap. 14. bitumine ferruminatis. Audi Plinium: *Græci*, ait, *præterquam vbi è silice fieri poterat structura parietes lateritios prætulere. Sunt enim æterni, si ad perpendiculum fiant: ideo & in publica opera, & in regias domos adduntur. Sic extruxere murum Athenis, qui ad montem Hymettum spectat; Sic Patris ædes Iouis & Herculis quamuis lapideas columnas & epistylia circumdarent.*
Plinius lib. 7. cap. 56. Idē Plinius alio loco, Epigenis grauissimi auctoris testimonio firmat, apud Babylonios septingentorum viginti annorum obseruationes siderum, coctilibus laterculis inscriptas conseruatas esse.

QVARTA causa à nonnullis illa traditur, eos homines auditione 21
& traditione maiorum cognouisse, sicut antea fuerat generale excidium orbis per aquam, ita fore aliquando generalem totius orbis cladem per ignem: & sicut aduersus diluuij exitium saluti hominibus fuerat arca lignea, ita putasse aduersus illud incendium remedio & præsidio esse posse maximum aliquod & altissimum ædificium lateritium; siquidem lateres cùm decocti sunt, validissimè resistunt igni: lapides verò igne soluuntur in calcem.

Quid hoc loco vox Cæmēti significet.

SED quid sibi vult illud: *Et bitumen habuerunt pro cæmento?* Certe 22
vox cæmenti, si ea proprie sumatur, significat rudem materiā ex qua conficiūtur ædificia, vti sunt lapides nulla arte ad ædificium accommodati, nec politi, quales inueniuntur temere congesti. Cæmenta, in-
Liuius. quit quodam loco Liuius, calce durata non erant, sed luto tantum intellita. Sed hoc loco nomen cæmenti positum est pro glutine quo materia structuræ, siue lapides fuerint siue lateres, conglutinatur & cohæresci t, quo tenacior & firmior sit, vt est, calx, lutum, argilla, vel creta, denique etiam bitumen. Pro bitumine Hebraicè est (Chomer) quam vocem quidam interpretati sunt argillam, vt habet versio Vatabli; vel lutum, vt expressit Pagninus; aut cretam vel rubrum bitumen quod fit ex calce & puluere laterum, vnde etiam rubrum colorem accipit, id quod placet Oleastro. Septuaginta Interpretes reddiderunt Græce ἄσφαλτον, id est, bitumen, quos Latinus interpres secutus est.

Diodorus Tarsensis refellitur.

DIODORVS Tarsensis magister S. Chrysostomi, qui cùm in alios 23
diuinæ scripturæ libros tum etiam in Pentateuchum Mosis edidit Commentarios, qui etiamsi interciderunt, in Catena tamen nonnulla ex illis Commentariis deprompta commemorantur, hoc loco scriptum reliquisse traditur, Hebræam & Syram vocem in hoc loco, non significare bitumen sed calcē; idque longè probabilius esse, propterea quod bitumen non sit idoneum ædificiis, calx verò maximè sit accom

accommodata. Verum nec vox Hebraica, neque Chaldaica quæ est hoc loco significat calcem, sed bitumen vel lutum.

Theodoretus. 24 QVOCIRCA Theodoretus, tacito Diodori nomine, sententiam eius egregiè refellit, ante quinquagesimam nonam quæstionem in Genesim ita scribens: *Dixerunt quidam è magistris bitumen esse calcem viuam; ignorantesque (vt verisimile est) fontes bituminis in Assyria existentes, putauerunt ex calce viua turrem ædificatam esse. Ego verò diligenter didici ab iis qui illinc veniunt, esse illic fontes qui hanc materiam cum aqua effundunt: & in ædificiis construendis & compingendis coctilem laterem componant: & hoc pacto turrim illam ædificatam esse aiunt. Namque ipsi qui mihi hæc narrabant non tantum spectasse turrim contenti, etiam particulam aliquā effrigentes reperisse se dixerunt bitumen ex coctilibus lateribus substratum. Addebant præterea illi, magnā in eo loco penuriā esse lapidum, & idcirco ædificantes vti lateribus pro lapidibus. Atqui sine lapidibus, quomodo calx viua confici possit?* Sic Theodoretus.

ERGO rectè Latinus interpres vocem Hebræam conuertit Latinè bitumen; sic enim verterūt etiam Septuaginta Interpretes: & cum terra illa Sennaar, quæ postea fuit Babylonia, magnam & perennem suppeditet copiam bituminis, quod optimum sit maximeq; accommodatum ædificiis; cumque propter hanc causam certum sit Semiramidem cocto latere & bitumine Babylonem vrbem incredibili magnitudine ac magnificētia ædificasse, profecto credibile admodū est primos illos ædificatores ciuitatis Babylonis & turris Babel eadem vsos esse materia.

Strabo lib. 16. 25 QVOD dixi de copia bituminis Babylonici & vsu eius in ædificiis, testem eius rei laudare possum Strabonem, cuius hęc sunt verba: *In Babylonia bitumen multum nascitur, cuius duplex genus est auctore Eratosthene, liquidum, & aridum. Liquidum vocant Naphtam, in Susiano agro nascens; aridum verò quod etiam congelascere potest, in Babylonio fonte propinquo Naphthe. Ex hoc arido bitumine glebæ maximæ concrescunt, perquā idoneæ ædificiis, quæ ex coctilibus lateribus fiunt.* Ita Strabo: cum quo etiam Vitruuius consentit: *Babylone*, inquit, *lacus est amplissima magnitudine, habens supra natans liquidum bitumen; quo bitumine & latere testaceo structum murum Semiramis Babyloni circumdedit.* Idem testatur Diodorus libro 3. cap. 4.

Vitruuius lib. 8. cap. 3.

Diodorus.

An tempore Mosis vsus esset laterū in ædificiis.

MOSES porrò scribens illos ædificatores turris habuisse lapides pro saxis, & bitumen pro cæmento, significat talis materiæ vsum in ædificiis non fuisse suo tempore, sed ex lapidibus & calce vel luto. Quanquam ipsemet scripsit in libro Exodi cap. 1. & 5. Ægyptios in ædificiis construēdis luto & lateribus esse vsos. Sed fortasse in ædificiis publicis & regiis vtebantur illis non autē promiscuè in quibuslibet, vt in priuatis & vulgaribus: namque id etiam Plinius indicauit.

Plin. lib. 35. cap. 14.

26 SVPERIORA huius capitis verba quæ adhuc expositimus, ad mysticam intelligentiam pulchrè accomodans B. Gregorius nonnulla tradit vtilia disciplinæ ac vitę spirituali monita ac documenta:

docens eos qui abiecta cura studioque rerum cœlestium totos dederunt se amandis & consectandis bonis terrenis, summum bonum in comparanda præsentis vitæ fælicitate collocantes, persimiles esse eorum qui ex Oriente profecti & in campum Sennaar venientes, lateribus & bitumine altissimam ædificare turrim conati sunt. Ponam hic verba Gregorij ex Commentario eius in quartum Psalmum Pœnitentialem excerpta. Exponens enim penultimum illius Psalmi versiculum, *Benigne fac Domine in bona voluntate tua Syon, vt ædificentur muri Hyerusalem*, ad hunc modum scribit: *vnusquisque hominum aut Hierusalem aut Babylonis ciuis est. Sicut enim per amorem Dei sanctus quisque Hierusalem ciuis efficitur: ita per amorem seculi omnis iniquus in Babyloniæ structura operatur. Ad construendum autem spiritalis Babyloniæ ædificium peruersi omnes exemplum illius antiquæ Babel imitantur. Cuius ciuitatis vt inquit Scriptura, auctores pro saxis lateres, & pro cæmento bitumen habuerunt. Per quod intelligitur mundi amatores carnalis vitæ construere municipiũ quod ad vim ventorum & impetus fluuiorum facili impulsu velociter sit subruẽdum. Legimus porrò venisse homines illos ex Oriente, & in campo Sennaar habitasse: cum autem Christum Propheta quidam appellauerit Orientem dicens, Ecce vir Oriens nomen eius: constat de Oriente venisse, qui à Christo male viuendo recesserunt. Sennaar autem interpretatur excussio dentium siue fœtor eorum. In campo igitur Sennaar habitant qui positi non in celsitudine virtutum sed in planitie vitiorum, & detractionum morsibus proximos lacerant, & in otiosæ vitæ volutabro iacentes infamiæ suæ circumquaque fœtorem exhalant: Quorum dentes tum Deus excutit, cum illorũ facta simul & verba confundit: de eo quippe scriptum est, dentes peccatorum contriuisti, & iterum: Dominus conteret dentes eorum in ore ipsorum. Nam de fœtore eorum per alium prophetam scriptum est, computruerunt iumenta in stercore suo. Computrescere iumenta, est carnales homines in fœtore luxuriæ vitam finire. Merito autem qui in Sennaar habitant de lateribus ciuitatem ædificant: quia qui voluptatibus carnis inseruiunt de fragili, materia mentis mutationem attollunt. Qui autem carnalis vitæ abdicatis illecebris per opera sanctitatis virtutum in se ipsis sanctificationem ædificant, hi profecto lateres in lapides mutant: qui cum Isaia possunt dicere: lateres ceciderunt, sed quadris lapidibus ædificabimus. lateribus quippe cadentibus ille ædificat lapidibus quadris, quicũque carnis lasciuiam disciplinæ strictioris rigore castigat: qui membrorum legem, mẽtis lege superat: qui corporis fortitudinem, spiritus virtute commutat. Quisquis igitur infirmam carnis fortitudinem, in virile spiritus robur excitat, quasi lateres in saxa quibus muri Hyerusalem ædificentur, commutat.* Sic Gregorius.

Zachar. 6.

Psal. 57.

Ioelis. 1.

Isaiæ. 7.

TER

TERTIA DISPVTATIO.

Quantæ magnitudinis ædificium homines illi extruere voluerint, aut etiam extruxerint.

Super illis verbis:

Venite faciamus nobis ciuitatem & turrim cuius culmen pertingat ad cœlum:

Genes. cap. 11. VERS. 4.

27 LEGVD, *Venite*, Hebraismus est: apud Hebræos enim, veni & venite, eandem vim & elegantiam habẽt atque apud Latinos Eia, & Age vel Agite: sunt enim cohortantis. Principem autem atque ducem istius cohortationis & incitationis fuisse Nemrod famosum illũ gigantem, de quo superiori libro decimo quarto disputauimus, affirmat Iosephus. *Hanc superbiam*, inquit ille, *Deique contemptum excitauit in illis hominibus Nemrod nepos Cham filij Noë, vir audax, & manu promptus, subinde iactans non Deo sed suæ virtuti felicitatem eos debere: atque ita paulatim rem ad tyrannidem trahens, ratus fore vt homines ad se deficerent, si se illis ducem præberet.* Posthæc subdit Iosephus, Nemrod auctorem fuisse illis hominibus ædificandi turrim celsissimam: sed verba eius paulô infra, cùm tractabimus quartam disputationem, commemoraturi sumus.

Iosephus lib. 1. Antiq. Nemrod.

28

EADEM est Sancti Augustini sententia. Is enim loquens de prima ædificatione Babylonis, cui nomen illud accidit ex confusione linguarum quæ in eius constructione contigit, sic ait: *Vnde colligitur gigantem illum Nemrod fuisse illius ciuitatis conditorem: qui propterea dictus est venator contra Dominum, quod erigere voluit cũ suis popularibus turrẽ contra Dominũ, qua est impia significata superbia.* Sic Augustinus. Ergo Nemrod illius tam superbi & audacis consilij, conatus, & incœpti princeps & auctor fuit. Nõ rectè igitur id negauit Caietanus, qui locum hunc Mosis explanans, *Neque Nemrod*, inquit, *neque aliquem certum hominem auctorem fuisse illius fabricæ, declarat exhortatio & incitatio attributa vagè & indefinitè hominibus, vt intelligamus hinc, quod Nemrod ciuitatem Babyloniæ inchoatam communi voto & conatu, post confusionem linguarum ipse occupauerit, & ibidem regnare cœperit.* Vult igitur Caietanus Nemrod non fuisse auctorem cõdendæ Babylonis, sed eius iam conditæ primum regnatorem: verum id contrarium esse Iosephi multorumque veterum sententiæ, superiori libro docuimus.

Augusti. li. 16. de Ciuitate Dei, cap. 4.

Genes. 10.

Caietanus.

29 ILLVD autem quod hic dicitur, *Faciamus nobis turrim*, duplicem

intellectum habere potest: vel vt positum sit singulare pro plurali, id est, turrim pro turres; vel vt inter multas alias turres, vnam aliquam omnium celsissimam, tanquam illius vrbis Capitolium excitare voluerint: siue vna fuerit, turris, quam inter omnes præcipuam moliebantur, inquit Augustinus, siue multæ turres fuerint, quæ per numerum singularem significatæ sunt, quemadmodum dicitur miles & intelliguntur millia militum: vt rana & locusta, sic enim appellata est multitudo ranarum & locustarum quibus Ægyptij percussi sunt per Mosen. Ædificatio turrium in ciuitatibus facit ad earum ornatum simulque munimentum, nec non & ad ciuium oblectationem, qui ex illis longinqua loca quoquo versus prospectantes, oculos atque animum iucundissimè pascunt. Diodorus Siculus prodidit Semiramidem quæ ducentis circiter annis post Nemrod, ædificauit Babylonem cùm extrueret Babylonem, turres in ea quinquaginta & ducentas excitasse, quarum altitudo latitudoque magnificentiam æquaret murorum.

Augustinus proximè citato loco.

Exod. 8.

Vsus turriũ in ciuitatibus.

Diodorus lib. 3. cap. 3.

Caietanus.

Ex hoc loco non bene argumentatur Caietanus, non fuisse ibi vniuersum genus humanum. *Namque*, inquit, *fuissent illi valde stulti cogitando & dicendo, Aedificemus nobis ciuitatem: sed vox ista illorum tantùm est, qui profecti ex Oriente venerunt ad habitandum in Campo Sennaar. Delectati enim planitie & forte amœnitate loci, tractarunt de ædificatione ciuitatis propriæ.* Sic ille. Significat autem his verbis Caietanus eos qui conspirarunt ad ædificandam illam ciuitatem, non fuisse omnes homines qui tunc erant in terris, quia vna ciuitas omnium hominum capax esse non poterat. Sed ratio hæc infirma est. Cogitabant enim illi alias postea ædificare ciuitates: sed hanc vnam primò extruere voluerant amplissimam & munitissimam quæ esset velut metropolis aliarum, & quasi arx imperij & dominationis eorum. 30

Augustin.

Illvd porrò quod subditur: *Cuius culmen pertingat ad cœlum*, videtur Augustinus in libro Quæstionum in Genesim quæstione vigesima prima simpliciter, & vt verba sonant, intellexisse: nam tractans ea ipsa verba, sic ait: *Si se hoc posse crediderunt, nimium stulta audacia & impietas eorum deprehenditur. Et quia ob hoc Dei vindicta secuta est, vt eorum linguæ diuiderentur, non absurdè id cogitasse eos credi potest.* Idem in lib. 16. de Ciuitate Dei cap. 4. deridens illorum hominũ amentiam: *Quid*, inquit, *factura erat humana & vana præsumptio? cuiuslibet enim & quantamlibet in cœlum aduersus Deum altitudinem molis extolleret, quando montes transcenderet vniuersos? quando spatium nebulosi aëris euaderet? quid denique n oceret Deo quantacunque vel spiritalis, vel corporalis elatio?* 31

Philo.

Philo In exordio eius libri quem scripsit de confusione linguarum, commemorat Ethnicorum sapientum calumniam quandam aduersus hanc historiam Mosis. *Quibus*, inquit Philo, *maiorum nostrorum instituta displicent, homines impij, & tantum ad iustas leges accusandas diserti, arreptis impietatis ansis historiam hanc Mosis de ædificatione turris ita cauillantur, nosque, derident: etiamnum extollitis, inquiunt, præcepta* 32

præcepta vestra, vt veritatis regulas? Ecce sacri quos vocatis libri fabulas continent, qualis vos, aliis referentibus, irridere soletis. Hæc enim historia de ædificatione turris vsque ad cœlum, persimilis est fabulæ gigantum, quos Homerus narrat conatos esse tres maximos montes, Pelium, Ossan & Olympum alium super alium imponere, sperantes hac se via ascensuros in cœlum, & inde Iouem deturbaturos. Similiter legislator vester Moses inducit turrim extructam ab eius seculi hominibus: qui propter dementiam & immanem animum conati sunt cœlum attingere, consilio sanè stultissimo. Nam etiam si vniuersæ terræ partes superstruerentur fundamento modico, vt in vnius columnæ formam attollerentur, longissimo tamen interuallo distarent à sphæra ætherea: præsertim iuxta opinionem Philosophorum, terram esse centrum Mundi asseuerantium, atque hæc quidem erat illorum hominum calumnia.

Calumnia Gentilium aduersus historiam Mosis de ædificatione turris Babel, vt refert Philo.

Homerus.

33 Philo quò eam calumniam depelleret, primùm negat verba Mosis quibus hæc narrat, propriè esse accipienda, sed figuratè, & ad intellectum allegoricum esse conferenda. *Neque enim*, inquit, *pars vlla terræ potest cœlum attingere, quia nullum centrum tangit suam circumferentiam: terra verò centrum est cœli. Deinde quoniam æther sacratus ignis, flamma est inextinguibilis: testis est Sol ignium quasi rex cœlestium: qui ex tanto interuallo intima terra penetrat suis radijs: nec tantùm hanc sed & aërem, qui ad cœlestem vsque orbem ab ea pertinet, licet suapte natura frigidum, partim tepefacit, partim exurit. Nam quæcunque aut multum distant ab eius orbita, aut ad latus alterutrum declinant, tepefacit tantùm: quæcunque verò propinqua sunt, aut directè opposita, maiore vi caloris pereunt. Quæ cùm ita se habeant, non erat opus vllis fulminibus contra conantes ascendere in cœlum, cum per se ausus illorum tam magnificos euanescere necesse fuerit.*

34 Aperiens igitur Philo Allegoricũ eius historiæ intellectum, quam ipse putat veram atque germanam Mosis esse sententiam: *Duæ* (ait ille) *ciuitatis sunt species, vna melior, altera deterior. Melior, est in qua sub populari administratione ciues æquo iure viuunt, legibus principatum obtinentibus: hæc ad laudem Dei pertinet. Deterior autem & adulterina est, in qua penes vulgum est regimen, & inæqualitas est in pretio, præsidẽte iniustitia atque impietate. In prioris ciuitatis ius adscribuntur probi & pij: in posterioris autem ignauorum multitudo perturbationem magis, quàm ordinem, & confusionem magis quàm bene distinctam & temperatam gubernationem diligens. Insipiẽs igitur ad male agendum socios conuocat non contentos peccatis propriis: hortaturque ad nauandã sibi operam nunc visum, nunc auditum, ceteroſque sensus vt præsto sint, & pro viribus suum quisque ministerium accommodet. Accersit etiam & concitat caterua affectuum qui suapte natura indomiti sunt.*

35 Hos itaque socios his verbis concitat: *Aedificemus nobis ciuitatẽ & magistratus eligamus nobis commodos, opulentiã, honores, voluptates, excluſa iustitia, paupertatem & obscuritatem afferre secum solita: scribamus leges quæ faueant potentioribus, quorum vt reipublicæ vtiliorum, præcipua habenda est ratio. In primis turris extruatur, quæ superbiæ atque impietati sit pro*

arce

arce & regia: & fundata quidem sit in terra, sed caput etiam ad cœlum erigat: vt non solum comparandis terrenis bonis inhiet, sed aduersus quoque cœlestia per impios & Deo infestos sermones se se erigat: dum aut cœli numen negat, aut prouidentiam eius aut mundi conditi principium: vel si hunc creatum concedit, tamen causas eius incertas putat, affirmans eam nunc perperam nunc frustra agitari, sicut naues aut quadrigas Circensium; quæ nunquam sine gubernatore aurigaque feruntur cursu prospero. At prouidentia non interdum, sed humana sæpe: diuina, semper bonum habet euentum: nam error confessione omnium abest à diuina prouidentia. Sic Philo.

Vera depulsio calumniæ Gentilium.

SED non est necesse, quò calumniam illam euadamus, ad Philonis allegorias confugere. Itaque breuissimè respondemus, non ea mente ac consilio homines illos ædificasse turrim, vt per illam ascendentes in cœlum, inde cum Deo belligerarent, quemadmodum de Gigantibus fabulati sunt poëtæ: sed vt admirandum aliquod sui nominis monumẽtum, famámque apud omnes omnique æuo celeberrimam relinquerent. Et hanc fuisse illis ædificandi causam, propriis eorum hominum verbis expressam sic exposuit Moses: *Et dixerunt, Venite faciamus nobis ciuitatem & turrim cuius culmen pertingat ad cœlum: & celebremus nomen nostrum, antequam diuidamur in vniuersas terras.* Illud porrò: *Cuius culmen pertingat ad cœlum.* non propriè accipiendum est, insana enim fuisset eorum hominum cogitatio, nedum incœptum, aut etiam votum: sed hyperbolica est ratio, plus nempe significans quàm intelligi oporteat; cuiusmodi orationes & in sacris & in profanis litteris frequentes sunt. Ergo significatur illis verbis inusitata & incredibilis quædam illius ædificij altitudo. 36

Pugnã Gigantũ cum diis, ex hac Mosis historia originẽ habuisse, multis non temere creditum est.

NON equidem inficior, mihi perquam credibile videri quod à nonnullis proditum est, ex hac historia Mosis occasionem arripuisse poëtas fingendi prælium gigantum cũ Diis tantopere ab ipsis celebratum. Dixerunt enim eos, quò ascensum sibi pararent in cœlum, vt inde tanquam ex castris cœlum oppugnarent, altissimos Thessaliæ montes, alios super alios imposuisse: quem eorum tam impium atque insanum conatum & infelicem exitum, eleganter Ouidius illis versibus exposuit. 37

Ouidius Metamorph.

Affectasse ferunt regnum cœleste Gigantes,
Altaque congestos struxisse ad sidera montes.
Tum Pater omnipotens misso perfregit Olympum
Fulmine, & excussit subiectum Pelion Ossæ.

Ambrosius. Abydenus apud Eusebiũ.

BEATVS quidem Ambrosius lib. 3. de Fide: *Gigãtes*, inquit, *& vallem Titanum prophetici sermonis series non refugit.* Huius poëticæ fabulæ non admodum dissimile est quod apud Eusebium lib. 9. de Præparatione Euangelica cap. 4. prodidit Abydenus his verbis: *Primos homines ferunt è terra natos, robore atque magnitudine confisos, Diis spretis, turrim eo in loco vbi nunc Babylon est, ad Solem vsque tollere contendisse: cumque iam ferè ad cœlum ædificãdo peruenissent, magna ventorũ vi à diis missa, dirutã turrim super eos ipsos cecidisse: fuisseque tunc inter Saturnũ & Titanũ inceptũ bellum.* 38

SED

Quantæ altitudinis turrim facere voluerint aut etiam fecerint.

Iosephus lib. 1. Antiquitatum. Genes. 8.

39 SED videamus, licet homines illi diuinitus impediti fuerint ædificationem illius turris ad designatum animo & optatum fastigium perducere; inchoatum tamen opus quantæ magnitudinis & altitudinis reliquerint. Iosephus commemorans orationem qua Nemrod cohortatus est populares suos ad ædificandam turrim, ait promisisse illum turrim se ædificaturum celsiorẽ quàm quo aqua diluuij ascendere posset. Ex quo intelligitur cogitasse eos turrim attollere supra altitudinem diluuij: Diluuium autem quindecim cubitis transcendit altissimos terræ montes; quorum nonnulli vt libro duodecimo docuimus, altitudine ad perpendiculum sumpta, excedunt quatuor milliaria. Cogitabant igitur illi turrim ad altitudinem prope quinque milliarium excitare. Quantæ verò magnitudinis fuerit opus quod ab illis relictum est imperfectum, proximè indicat Iosephus subiungens. Cum ingens esset, inquit, operarum numerus, surgebat opus supra quàm sperauerant: Crassitudo enim erat tanta, vt proceritatem superaret.

Berosus Annian. lib. 4.

40 BEROSVS Annianus narrat Nemrod, quem ipse appellat Saturnum primum, vnà *cum filio suo Ioue Belo, & popularibus suis venisse in campum Sennaar, ibiq; designasse vrbem, & fundasse maximam turrim, anno post diluuiũ centesimo trigesimo primo, regnasseq;; annis quinquaginta sex; & deduxisse turrim ad altitudinem ac magnitudinem montium: vt ea monimentum esset posteris, primum in orbe terrarum esse populum Babylonicum, & Regnum regnorum appellari debere: & illum quidem ædificasse turrim, sed eam tamen non compleuisse, neque designatam à se vrbem fundare potuisse.* Sic ille.

Hieronymus mira tradit de altitudine turris Babel.

41 MIRVM dictu magis quàm credibile est, illud quod à B. Hieronymo proditum est libro quinto Commentariorum in Esaiam in expositione illorum verborum capitis 14. *Et consurgam super eos, dicit Dominus exercituum, & perdam Babylonis nomen, &c.* Ait enim se accepisse ab iis, qui turrim illam propriis oculis curiose spectauerant, altitudinem eius turris quatuor millia tenere passuum. Hieronymi verba ita se habent: *Babylonem fuisse potentissimam, & in campestribus per quadrum sitam, & ab angulo vsque ad angulum muri sexdecim millia tenuisse passuum, id est, simul per circuitum quadringenta octoginta stadia, refert Herodotus, & multi alij qui Græcas historias conscripserunt. Arx autem, id est, Capitolium illius vrbis, est turris illa quæ ædificata est post diluuium, quam in altitudine, quatuor millia dicunt tenere passuum, paulatim ex lato in angustias coarctata, vt pondus imminẽs facilius à latioribus sustentetur. Describunt ibi templa marmorea, aureas statuas, plateas lapidibus auroque fulgentes, & multa alia, quæ penè incredibilia videantur.* Sic B. Hieronymus.

Herodotus.

42 SED profectò verè dixit Beatus Hieronymus, ea quæ relata ad se fuerant, visa sibi esse penè incredibilia: sunt enim planè fabulosa & incredibilia. Neque enim turris illa vsque ad altitudinem quatuor milliarium, adiuncta congruenti crassitudine & amplitudine eius, simulque profunditate fundamentorum, quo scilicet tantæ molis pondus sustineretur, vlla hominum opera aut fabricari, aut fabricata

Herodotus, lib. 1.

tandiu consistere ac perdurare potuisset. Herodotus quidem narrat fuisse sua etiam ætate Babylone, Iouis Beli templum æreis portis, duorum vndecunque stadiorum amplitudine, figura quadrata. In templi medio turris erat solida, crassitudine simul & altitudine stadij: cui alia rursus erat superimposita turris, & huic subinde alia ad octauam vsque. His forinsecus in circuitu erant scalæ adhibitæ, per quas ad singulas conscenderetur turres. In mediis gradibus ductus, sellæque erant in vsum ascendentium ad sedendum & requiescendum factæ. In postrema turri sacellum erat habens lectum splendidè stratum, & appositam mensam auream, nullam tamen habens statuam. Diodorus autem tradit in medio Babylonis templum fuisse Ioui Belo erectum à Semiramide tantæ magnitudinis, vt ob admirandam eius altitudinē constet à Chaldæis, tum Orientem tum Occidentem versus, astrorum in eo obseruationes esse factas.

Diodorus lib. 3. cap. 4.

Theodoretus.

APPARET igitur ex supradictis verbis Diodori, Herodoti & 43
Hieronymi, nec non & iis quæ refert Theodoretus in Quęstionibus in Genesim, ante quæstionem quinquagesimam nonam, vsque ad tempora B. Hieronymi & Theodoreti monumentum illius admirandæ turris apud Babylonios permansisse. Illud tamen neque ex sacris literis, neque ex fideli & probabili maiorum traditione, neque ex auctoribus, qui aliquid fide dignum tradāt, exploratum & compertum est, ad quantam ædificium illius turris altitudinem perductum ab illis hominibus fuerit.

QVARTA DISPVTATIO.

Quo consilio, & ad quem finem homines illi tantæ molis ciuitatem, tantæque altitudinis turrim exædificare voluerint.

Super illis verbis Mosis:

Genes. cap. 11. VERS 4.

Venite faciamus nobis ciuitatem & turrim, & celebremus nomen nostrum, antequam diuidamur in vniuersas terras.

Sex causæ ędificādi turrim Babel.

Hist. Scholastica. Lyranus.

CAVSAS quibus homines illi ad tantum opus molien- 44
dum adducti fuerint, sex equidem à variis auctoribus expositas reperio: quas hic breuiter commemorabo simul & examinabo, inanes quidem nec verisimiles refellens; idoneas verò ac probabiles confirmans. Prima causa est quam plerique tradunt (est enim peruulgata hæc opinio) finem illis hominibus ædificandi eam turrim fuisse, quò sibi securitatem

Prima causa

pararent, tutumque perfugium aduersus generale diluuium, si quando iterum accideret. Huius sententiæ sequendæ & approbandæ auctor multis fuisse videtur Iosephus, qui lib. 1. Antiquitatum, vbi hanc historiam enarrat, Nemrod gigantem inducit gloriosè vires suas iactantem, & sese hominibus illis ducem præbētem atque opem suam offerentem contra nouum aliud diluuium, si Deus id vellet intentare. Turrim enim se exędificaturū pollicitus est altiorē quàm quò aqua posset ascēdere: & insuper maiorū suorū qui diluuio interierant, necem vlturū. Atque hæc quidē oratio, fuit Nemrod, vt refert Iosephus.

Iosephus.

45 SED illos homines non esse metu diluuij adductos ad construendum illud ædificium, multis argumentis probari & facilè cuiuis minime contumaci persuaderi potest. Principiò, duces atque principes illorum hominum erant Noë & tres filij eius: hi verò certissimi & securissimi erant nunquam iterum venturum diluuium, ob Dei promissionem ipsis datam, diuinoque pacto & symbolo iridis firmātam. Hi autem posteros suos hanc ipsam promissionem Dei docuerunt, omnemque illis venturi diluuij metum ademerunt. Deinde, planè stulta fuisset eorum cogitatio, inanis labor, atque irritus conatus: Etenim diluuium ad quinque milliaria supra terras elatum est: facere autem turrim altiorem quinque milliaribus non artis, non opis, non virium humanarum est. Præterea diluuiū generale nec fuerat factum ex causis naturalibus, nec fieri potest, sed est opus diuinæ omnipotentiæ: cùm igitur Deus infinita vi ac potestate polleat, potest quantacunque altitudine maius facere diluuium; intutum igitur atque inualidum fuisset quantæcunque altitudinis ædificium ad vim & exitium diluuij propulsandum.

Metum alterius diluuij, non fuisse causā ædificandi turrim Babel. Genes. 9.

46 ADHÆC cùm id temporis numerosissimè multiplicatum esset genus humanum, & in dies magis ac magis multiplicandum esset, stolidum erat atque stultum sperare, perfugium vnius aut alterius turris tutū esse posse contra diluuium, cùm pauci tantùm homines in eam turrim possent recipi, aliis prope innumerabilibus exclusis & exitio diluuij expositis. Postremò, si ea fuisset hominibus illis præcipua ædificandæ turris causa, eam sanè non tacuisset hoc loco Moses: sed nec ipse nec alibi diuina scriptura vllam eius causæ dat significationem. Non igitur metus venturi diluuij, homines illos ad ædificandam turrim impulit.

47 ALTERAM causam ædificandi turrim fuisse hominibus illis putant quidā, quod maiorum suorum commemoratione cognitum & persuasum habebāt, futurum aliquando generale exitium orbis per ignem, sicut antea fuerat per aquam. Itaq; contra eam calamitatem & exitium comparare sibi perfugium & præsidiū in illo ædificio ciuitatis & turris voluerunt. Sed futilis videtur, nec aliqua ex parte probabilis causa. Nam ædificium illud, si remedio esse poterat contra illud malum, pauciſſimis certè remedio esse potuisset; paucos enim turris illa capere poterat, ceteros autem ferme innumerabiles

Secūda causa. Non metu generalis incēdij fabricatam esse turrim Babel.

cladi obiectos atque obnoxios esse necesse erat. Adiice, quod incendium illud orbis, ex terra erupturum non erat, sed supernè & è cœlo casurum: nihil igitur ad id mali vitandum, quantalibet ædificij cuiuscunque altitudo mortalibus auxilio esse poterat. Quin potius, quemadmodum aduersus fulmina, ita quoque contra incendium illud, profunda & abdita terræ conquirenda fuissent.

Hugo Sancti Victoris in Annotationibus in Genes.

Tertia causa.

TERTIAM causam fuisse arbitratur Hugo, vesanam dominandi 48
cupiditatem qua gigas ille Nemrod incredibiliter flagrabat. Sic autem scribit Hugo: *Potest etiam dici à Nemrod factam esse turrim illam cupiditate regnandi. Vnde diuisis linguis, ipse cum familia sua ibi remansit ceteris recedentibus, & Assur expulso cui peterno iure contingebat illa mansio, quia erat de stirpe Sem maioris filij Noë. Assur autem recedens in terram quæ ab ipso dicta est Assyria, multiplicatus est vsque ad regem Ninum, qui ab eius progenie ortus est.* Sic Hugo. Ergo Nemrod tyrannicæ dominationi quam affectabat, ciuitatem & turrim quasi metropolim imperii & arcem, comparare voluit, firmissimumque habere munimentum quo & ipse securus esset, simulque alios facile coercere posset.

Quarta causa.

Augustl. 16. de Ciuitate Dei, cap. 4.

QVARTA causa numerari potest ea, quam exposuit Beatus Au- 49
gustinus, scribens, Nemrod, nimia quadam animi elatione & superbia, & aduersus Deum impietate adductum esse ad illud ædificium extruendum; quasi eo ædificio vel seipse contra Deum tueri ac defendere, vel etiam Deum ipsum infestare atque offendere posset. Verba B. Augustini sic habent: *Gigas ille Nemrod ciuitatem (quæ postea dicta est Babylõ) ædificare aggressus est; vt ea ceterarum ciuitatum gereret principatum, vbi esset tanquam in metropoli habitaculum regni: quamuis perfecta non fuerit vsque in tantum modum, quantum superba cogitabat impietas: nimia quippe disponebatur eius altitudo, quæ idcirco dicta est, vsque ad cœlum pertingere. Sed quid noceret Deo quantacunque vel spiritalis vel corporalis altitudo? tutam veramque in cœlum viam molitur humilitas sursum leuans cor ad*

Genes. 10.

Dominum, non contra Dominum: sicut gigas ille Nemrod dictus est venator contra Dominum. Quid autem significatur hoc nomine, quod est venator, nisi animalium terrigenarum deceptor, oppressor, extinctor? Erigebat ergo ille cum suis popularibus turrim contra Dominum, qua est impia significata superbia. Sic Augustinus.

Quinta causa.

QVINTA causa eruitur ex Hebraica lectione, eadem autem est & 50
Chaldaica: Hebraicè autem sic ad verbum est: *Ædificemus nobis ciuitatem & turrim, & caput eius in cœlum, & faciamus nobis nomen, ne forte dispergamur super faciem vniuersæ terræ.* His verbis, inquit Caietanus, *duplex finis tangitur illius ædificij: alter est, communis fama ex ciuitate munita, & tam excelsa turri tanquam ex facto singulari: alter, est continere se ipsos simul: facile enim accidere potuisset, vt quemadmodum ipsi segregauerant se ab aliis, ita inter se se ipsi segregarentur, si non esset vis communis ciuitas. Habitantibus enim hominibus absque septis ciuitatis, facilis est aliquorum dilapsus & discessus ab aliis. Vnde apparet merito eos hæsitanda dixisse ne forte dispergamur, quoniam facilè euenire poterat vt inuicem distraherentur & variè*

Caietanus.

dispergerentur. Ita Caietanus.

51 VEL illud: *ne fortè dispergamur*, hanc reddit sententiã: Vt si contingat nos dispergi per varias terras, possimus huc, quando voluerimus, redire. Timebãt igitur iã tũc ipsi, quod illis paulò post euenit; & quodãmodo impendentẽ sibi casum his verbis vaticinati sunt: quemadmodum Scribæ & Pharisæi quasi vaticinantes quod futurum erat, dixerunt: *Ne fortè veniant Romani & tollant locum nostrum & gentẽ.* Cupiebant igitur illi simul esse omnes, vnamque velut rempublicam & societatem constituere. Est enim homo, vt inquit Aristoteles, animal politicum, & societate gaudens; talis enim vita, & securior est, & iucundior, & iis rebus quæ ad vsum viuendi pertinent, abundantior. Ad huiusmodi autem societatem & congregationem hominum instituendam atque tuendam, multum valebat magnarum & munitarum ciuitatum ædificatio.

Ioan. 11.

Arist. lib. 1. Politicorum.

52 IOSEPHVS ait mandatum fuisse illis hominibus à Deo, vt in varia terræ loca, quò facilius humanum genus multiplicari & terra ipsa habitatoribus compleri & coli posset; colonias diducerent: sed eos tamen optimis & vtilissimis Dei iussis obtemperare recusasse; quin potius omnem mouisse lapidẽ, quò simul omnes vno in loco essent, & ne inuicem separarentur, obnixè contendisse. Audi Iosephum: *Deo iubenti vt propagandi multiplicandique humani generis gratia colonias diducerent, homines illi rudes minime paruerunt: quamobrem calamitatibus implicati, offensum Deum errore suo, damnóque sunt experti. Cum enim florerent iuuentutis multitudine, subinde illos Deus de colonijs deducendis admonebat, illi verò obliti se ipsius benignitate præsentibus commodis perfrui, totamque illam felicitatem suis viribus acceptam ferentes, dicto eius non fuerunt obedientes. Et quod peius erat, consiliũ & mandatum diuinum de coloniis ducendis, non fauorem Dei, sed insidias interpretabantur: videlicet quò facilius dispersi, possent opprimi. Hanc autem superbiam, Deique contemptum excitauit in illis Nemrod nepos Cham filij Noë:* Hæc Iosephus.

Iosephus lib. 1. Antiquitatum.

53 ILLVD autem mandatum Dei de coloniis deducendis (quod narrat Iosephus) per Noë hominibus illis denunciatum est. Atque hoc secutus Berosus Annianus in exordio libri quarti ad hunc modum scripsit: *Multiplicatum*, inquit, *fuerat prope in immensum genus humanum: quapropter ad comparandas nouas sedes necessitas compellebat. Tum Ianus Pater* (sic ille appellat Noë) *adhortatus est principes familiarum ad conquirẽdas nouas sedes, & communem cœtum inter homines agendum, vrbesque ædificandas. Designauit itaque tres illas partes orbis, Asiam, Aphricam & Europam, vt ante diluuium viderat. Singulis autem principibus familiarum diuersas certasque orbis partes, ad quas irent, partitus est, ipse verò per totum orbem colonias se traducturum pollicitus est.* Hæc Berosus Annianus.

Berosus Annianus.

54 SEXTAM Causam apertè indicant Græca & Latina lectio, cuius hæc sententia est, *Venite faciamus nobis ciuitatem & turrim, & celebremus nomen nostrum antequam diuidamur in vniuersas terras.* Nãque his verbis

Sexta causa.

Quàm vehemens sit in homine, amor celebris famæ, qui tamen in plerisque vitiosus est.

significatur mentem & consilium eorum hominum in ædificanda turri, non fuisse vt venturi diluuij vel incendij exitium euaderent; sed vt aliquo mirabili facinore, & memorabili monimento celebritatem nominis & famæ apud posteros acquirerent. Itaque primùm exemplo illorum apparuit, quàm sit naturalis, quàm vehemẽs, quàm in animis omnium mortalium infixus amor & cura posteritatis, vt sui memoriam & nomen cum laude posteritati commẽdent. Verùm in eo plerique decipimur grauiterque peccamus, quòd cùm auidissimi simus laudis & gloriæ, eas res ferè adamamus & consectamur, quibus insigne dedecus atque infamia est adiuncta, vel certè non solida, & expressa, semperque mansura, sed fucata tantùm, & adumbrata, & fragilis gloria comparatur.

Chrysost. hom. 30. in Genes. Egregia Chrysostomi oratio de falso multorum hominum gloriæ & famæ amore.

AVDIAMVS Chrysostomum vt alia, sic etiam hoc disertè tractantem. Nam cùm exponeret illa verba: *Et faciamus nobis nomen: Vide,* 55
inquit, *radicem mali, vt perpetuam, inquiunt, memoriam consequamur, vt nostri semper memores sint posteri, tale opus dum adhuc congregati sumus, faciamus vt nunquam obliuioni tradatur. Sunt multi etiam hodie qui illos imitantur & talibus operibus celebrari volunt. Alij splendidas domos ædificant, balnea, porticus, ambulationes: quorum si quem rogaueris, quare tantopere laboret, tantosque sumptus faciat, non aliud respondebit, quàm vt immortalem sui memoriam celebritatemque nominis relinquat. At enim illis rebus non tam laudem quàm probrum & crimen sibi parant: nam illa opera spectantes, contumeliosè eos nominant. Aedificium hoc, inquiunt, est illius auari, illius raptoris, illius viduarum & orphanorum spoliatoris. Igitur hoc non est memoriam assequi, sed perpetuis obijci criminibus, & infamari etiam post mortem, & spectatorum linguas in sui accusationem & blasphemiam acuere. Quid quod huiusmodi opera nomen & memoriam eius qui fecit aut possedit, non diu custodiunt? Etenim sic res habet: subinde ab hoc ad alium transeunt, & ab illo item in alium. Et hodie quidem domus dicitur huius, cras dicetur alterius. Itaque nos ipsi vehementer decipimus, dum putamus nos dominium quasi perpetuum habere, cùm vsu tantum fruamur: & siue velimus siue nolimus, alijs, & nonnunquam ijs quos minime amamus aut etiam odimus relinquere cogamur.*

Si æternam igitur memoriam amas, ego tibi viam monstrabo quæ te cele- 56
brem omni seculo faciet, quin etiam tibi fiduciam in futuro seculo dabit: Liberalitatem tuam & pecuniarum largitionem in pauperes confer, relictis villis, balneis aliisque ædificijs, rebus nempe mutis atque inanimatis. Larga eleemosyna
Psal. 112. *immortalem viri memoriã reddit, sicut scriptum est: Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in sæculum seculi, vno die dispersit diuitias, sed iustitiæ eius, id est, liberalitatis & misericordiæ, æternum mansura est memoria. Et rur-*
Ibidem. *sus scriptum est: In memoria æterna erit iustus: ab auditione mala non timebit. Rectè: Ab auditione mala non timebit. Nã sicut improbi male audiunt apud homines, omniumque vituperatione & detestatione lacerantur: sic contra boni omnium prædicatione celebrantur. O hominem inquiunt, misericordem, ò benig-*
Luc. 16. *num, ò mansuetum, ò suauem, ò dignum immortalitate: cuius dispersa diuitiæ non eum deseruerunt, sed perpetuo comitantur, ornant, & tuentur: ac demum in æterna*

in æterna deducunt tabernacula. Hactenus ex Chrysostomo.

CETERVM obiiciet fortasse aliquis, cùm fama non sit ad se ipsum sed ad alium: in illo autem campo Sennaar aderant omnes homines, quot quot id temporis in terris erant: apud quos igitur vel à quibus illi nomen suum celebrari volebant? Sed facilis & breuis responsio est, eos voluisse celebrari non ab iis qui tunc erant, sed ab iis qui posteà futuri erant: captabant igitur famam non apud præsentes, sed apud posteros.

Philo in libro de confusione linguarum.

57 PHILO Autem putat homines illos qui ædificando turrim celebrari se apud posteros cupiebant typum & imaginem gessisse eorum qui sua ipsi vitia publicant, & flagitiis nobilitari volunt: vt quemadmodum probi homines virtutibus & benefactis, sic ipsi non quibuslibet; sed inusitaris sceleribus ac maleficiis claritatem nominis famæque celebritatem assequantur. Tractans igitur Philo verba illa: *Faciamus nobis nomen, priusquam dispergamur*, ad hunc modum scribit: *O insignem impudentiam. Cùm enim deberetis vestras iniquitates tenebris abdere, & prætextum aliquem vestris maleficijs, si non verum, certe verisimilem quærere: ne vel in bonorum & prudentium virorum offensionem incurratis, vel vt effugiatis pœnas confessorum criminum: audetis vos in clarissima luce ostentare, contemptis hominum minis, & suppliciis diuinitus infligendis? Quin etiam innumerabiles omni æuo nuntios ac testes flagitiorum vestrorum habere vultis, vt nemo nesciat vestrum nomen. At quale tandem nomen cupitis? certè quale factis vestris conuenit. Id verò innumeras continet vitiorum species quas vobis posteri exprobrabunt. Inest enim vobis pertulantia cum impudentia, contemptus cum violentia, cædes cum sæuitia, cum immoderatis voluptatibus, immensa concupiscentia, cum temeritate insolentia, cum calliditate malitia, cum mendaciis periuria, denique cum iniquitate erga homines, etiam aduersus Deum impietas. Egregia verò gloriatio, captare celebritatem nominis ex ijs quæ celari & sempiterno, si fieri posset, silentio obrui deberent.*

58 *SVNT tamen etiam hodie, qui valdè sibi talibus rebus placeant, putantes inde se præclaram apud homines existimationẽ acquirere. Sed his quamuis improbissimi, vltricem tamen scelerũ suorum Dei iustitiam præsagientes ac præuidentes dicunt priusquã dissipemur. Cur igitur peccatis, si vestra consilia & conatus dissipatum iri scitis? Sed profectò exemplo horum hominũ exposuit nobis Moses morem insipientium, qui etiam maximis pœnis non obscure sed manifestè impẽdentibus, nihilo magis ab iniuriis & maleficijs sibi tẽperant. Omnino notissimæ sunt artes malæ, quas ferire solet diuina vltio, & verò pessimi quoque cogitant Deũ non ignorare ipsorũ maleficia nec se illius posse animaduersionem effugere. Alioquin vnde sciebant illi se dissipandos esse? attamen dixerunt, Priusquam dispergamur. Profectò conscientia eos qui male agunt, intra pectus ipsum redarguit: & vel ipsos Dei contemptores stimulat, vt etiam inuiti cogantur intelligere, humanas res diuino consilio & ratione administrari, & esse iustitiam quandam quæ implacabiliter infensa malis hominibus, nullum eorum scelus impunitum atque inultum præteritura sit.* Sic Philo.

AT

Quæstio an ædificare turrim Babel graue peccatũ fuerit.

AT Enimuero potest hoc loco disputari, vtrum homines illi ædificando ciuitatem & turrim, grauiter peccauerint nec ne. 59

Tostatus quæst. 8. in ca. 11. Geneseos.

Negat Tostatus: & non peccasse eos id agendo, ad hunc modum argumentatur: si peccarunt illi, vel igitur quia actio illa erat mala, vel quia malus erat finis ad quem actio referebatur; sed neutrum erat malum: ergo nec peccarunt. Non fuisse autem per se malam eorum actionem, non eget probatione: nempe ciuitatem vel turrim ædificare, per se malum non est, sed actio est indifferens ad bonum & malum. Nec verò finis eorum (quantum ex historia quam narrat Moses hoc loco licet intelligere) malus fuit: siue enim ædificare voluerunt illam ciuitatem ne dispergerentur, vt indicat lectio Hebraica: siue vt nomen suum celebre facerent, vt significat lectio Græca & Latina: neuter sanè finis malus fuit. Nam dispergi & inuicem separari nolle, sed velle congregatos simul vitam ciuilem degere, est naturale hominis desiderium. Siquidem homo, vt ait Aristoteles, est animal politicum societate gaudens, & ciuilem vitam amans: explere autem naturale desiderium cum debito modo & ordine non est peccatum: vt si quis cum naturaliter sitit aut esurit, velit bibere & comedere.

Aristoteles lib. 1. Politicorum.

CVPERE porrò & quærere claritatem & celebritatem nominis, 60
si non fiat per malas artes, neque id contra Dei voluntatem & honorem sit, aut contra vtilitatem & ædificationem proximi, culpari non debet tanquam peccatum. Ædificatio autem illius ciuitatis & turris nec per se mala erat, nec à Deo prohibita: fama verò & gloria quam illi concupiscebant, nec diuino honori, nec hominum cuiuspiam vtilitatibus aduersabatur. His adde quod Noë inter ædificatores illius ciuitatis & turris erat: quorum omnium cùm esset ille parens & princeps, & ob eam ipsam causam summæ apud eos homines auctoritatis & potestatis, non esset profecto passus peruerso consilio prauoque animo ædificium illud construi.

NEC verò, quia Deus noluit consilium & conatum eorum homi- 61
num peruenire ad exitum, sed consilium eorum dissipauit, opusque absolui prohibuit, eo potest concludi malum fuisse consilium prauamque mentem eorum hominum. Etenim Deus altissima & mortalibus incomprehensibili prouidentia, sæpenumero aliud in rebus ipsis fieri vult & facit, quàm quod est ab hominibus etiam rectè cogitatum & honestè optatum. Non igitur quia illud malum est, impeditur vel dissipatur à Deo, sed quia hoc melius est; neque hoc effici posset, nisi illud, ne fieret, impeditum esset. Ergo ædificatio illius ciuitatis & turris, bona erat: bonum item erat simul eos homines vno in loco & intra vnam ciuitatem degere, nec malum erat magnificis operibus faciendis famosos se posteris esse cupere. Verum si hoc factum esset, homines illi aut nunquam, aut serò admodum inde profecti essent ad varias terræ partes habitandas & colẽdas. Atqui longè maius erat bonum, omnes orbis terræ partes habitatoribus & cultoribus compleri, quàm erat ædificari ciuitatem vel turrim, aut in ea ciuitate

ciuitate homines illos simul viuere. Ob hanc igitur causam Deus absolutionem & perfectionem huius ædificij impediuit, & dispersionis eorum hominum in varias mundi plagas auctor fuit. Atque hæc est summa disputationis & opinionis Tostati.

Refellitur Tostatus.

Chryss. ho. 30. in Genesim. Augustl. li. 16. de Ciuitate Dei, cap. 4. Iosephus lib. 1. Antiquitatum.

62 VERVM Tostatus aduersarios opinionis suæ haber omnes fermè Doctores, maximè verò Chrysostomum & Augustinum, quos secuti sunt quotquot ferè hunc locum interpretati sunt, vel in Commentariis quos in librum Geneseos ediderunt, vel in aliis scriptis suis. Chrysostomus certè ex maxima superbia opus illud profectum esse ait; & singula eorum hominum facta quæ hic narrantur, insignis alicuius vitij accusat & condemnat. Beatus autem Augustinus, cùm importunissima superbia etiam intolerandam illorum hominum impietatem coniunctam fuisse scribit. Quid quod auctorem & principem illius ædificationis fuisse Nemrod, hominem superbissimum atque impiissimum constat auctoritate Iosephi & B. Augustini, multorumque aliorum consensu? Iosephus sanè non dubitanter ait, homines illos contemptis Dei iussis, peruersissimo consilio pessimoque animo ad illud opus faciendum esse aggressos. His accedit Philonis testimonium, qui grauissimis ac disertissimis verbis, quæ paulò supra exposuimus, multiplicem illorum hominum improbitatem descripsit atque confutauit.

63 NARRATIO præterea Mosis vehementer Tostati sententiæ refragatur. Inducit enim Moses Deum descendentem ad videndam ædificationem illius ciuitatis & turris: *Descendit*, inquit, *Deus vt videret ciuitatem & turrim*, & paulò post: *Venite descendamus & confundamus linguam eorum.* Solet autem scriptura ad exaggerandam grauitatem alicuius peccati, & vim diuini supplicij quo peccatum illud puniendum est, inducere Deum descendentem ad videndum illud peccatum, & ad sumendum de eo supplicium. Exempli causa in hoc ipso libro cap. 18. scriptum est Deum descendisse ad videndum peccatum Sodomorum: Et in libro Exodi capite tertio ait Deus se vidisse afflictionem populi sui in Ægypto & descendere ad exeutiendum iugum seruitutis Ægyptiorum à ceruicibus populi sui. Quod si ædificatio illius ciuitatis & turris bona fuisset, & bono consilio ac mente suscepta non dixisset Moses Deum descendisse ad videndum & impediendum illud ædificium.

QVINTA DISPVTATIO.

Super illis verbis:

Genes. cap. 11. VERS. 5.

Descendit Dominus vt videret ciuitatem & turrim quam ædificabant filij Adam.

Act. 17. Ad Heb. 4.

CVM Deus præsens sit omnibus rebus, non enim longè 64 abest ab vno quoque nostrũ, vt inquit Paulus; *in ipso enim viuimus, mouemur & sumus*, cúmque cernat omnia clarissimè quæ fuerunt, quæ, sunt, & erunt. *Nulla enim creatura inuisibilis in conspectu eius; omnia autem nuda & aperta sunt oculis eius:* quid est quod Moses ait Deum descendisse vt videret ædificationem ciuitatis & turris, quasi è cœlo vbi erat, propter locorum distantiam, vel impedimentum aliorum corporum, ædificium illud videre non potuerit? Sed profecto figuratam esse hanc orationem Mosis, nec tam diuinæ naturæ proprietati conueniẽtem quàm ad similitudinem humanæ consuetudinis, & ad humilitatem nostræ mentis & intelligentiæ accommodatam, nullo modo dubitandum est. Loquitur enim scriptura de Deo quemadmodum hominibus qui secundum carnem sapiunt, videri solet, quibus, cùm Deus punit homines vel adiuuat, videtur descendisse ad homines; cùm autem dissimulat, & ad tempus prætermittit vel castigare, vel auxiliari, in cœlo residere videtur, & non curare mortalia.

SIGNATE autem dictum est descendisse eum vt videret; quo si- 65 gnificaretur longanimitas Dei non festinantis ad supplicium de peccatoribus sumendum, sed quamuis optimè sciat peccata hominum, subinde tandem differentis, & quasi tempus ad ea cognoscenda & perpendenda sumentis. Declaratur item iustitia Dei qui nullum punit nisi prius apertè conuictum peccati: id quod & in Adamo atque Cain & in Sodomitis animaduertere licet. Docemur præterea non temerè iudicium faciendum & sententiam pronuntiandam esse, nisi causa prius bene cognita, nec vllum indicta causa damnandum. Iam sanè quieuerat ira Dei post diluuium, & placatus, homini promiserat se nunquam in posterum genus hominũ dissipaturum & perditurum diluuio. Sed ecce filij hominum denuò intolerandis maleficiis eum prouocant, & ad indignationem & vindictam quasi compellunt. Descendit igitur Deus quia talis causa erat, vt eam indiscussam & iniudicatam cœleste iudicium nullo modo debuerit omittere. Nouit quidem interdum Deus dissimulare & quasi non aduertere peccata, sed cum vel ex ignorãtia vel ex infirmitate peccatur; non autem cum ex malitia.

Genes. 3. Infra. 4. Infra. 18.

NEC emphasi caret quod subditur: *Vt videret ciuitatem & turrim* 66 *quam*

quã ædificabant filij Adam: nam illud: *Filij Adam*, denotat conditionem hominis, humilem nempe ac vilem, vt qui è luto primũ formatus sit, & propter peccatum innumerabilibus sit ærũnis & vitiis obnoxius. talis igitur creatura audet incredibili audacia & superbia contra voluntatem regnatoris cœli, omniumque rerum conditoris, ciuitatem & turrim ædificare? Vel illud *Adam* non solum notionem hominis habet in commune, sed hic singulariter denotat primum hominem qui vocabulo Adam primus omnium est appellatus. Hunc enim illi specialiter imitabantur, dum nomen æternum sibi facere & vsque in cœlum turrim ædificare voluerunt; similiter enim Adam fructum vetitum comedit, diuinam scientiam concupiscens & affectans.

Genes. 2. Genes. 3. Genes. 3.

67 CETERVM ea quæ nunc presè ac breuiter dixi, ex Patribus & antiquis scriptoribus deprompta sunt. Beatus sanè Augustinus dupliciter exponit, quemadmodum intelligi possit Deum descendisse vt videret ædificationem illius ciuitatis: primum quidem ratione noui effectus, quem in illo loco produxit: fecit enim, impediendo processum ædificij, & vnam eorum hominum linguam in multas & varias mirabiliter diuidendo, vt planè intelligeretur ab omnibus, sibi ædificium illud vehementer displicuisse. Deinde intelligi potest, propterea Deum descendisse, quia fecit vt Angeli de cœlo descenderent & in locum illum irent, & conatus illorum hominum impedita ædificatione, irritos facèrent. Caietanus propterea dictum esse putat Deum descendisse ad videndam ædificationem ciuitatis, vt significaretur, Dei prouidentiam non tantum in rebus cœlestibus consistere, sed quantum ad scientiam, efficiẽtiam, directionem & ordinationem, etiam ad infima & minima quæ fiunt in terris descendere ac pertinere. *Descendit Deus*, inquit Caietanus, *id est, habuit se ad similitudinem descendentis, quatenus extendit se non quidem corporali motu, sed cura & prouidentia vsque ad hæc infima, humanas scilicet actiones & singularia hæc corporea qualia sunt ciuitas & turris.*

Augustin. de Ciuit. Dei lib. 16. cap. 5. *Caietanus.*

68 BEATVS Chrysostomus, quem sequitur Rupertus arbitratur ob eam causam inductum esse Deum à Mose quasi descendentem ad videndam ædificationem turris, vt inde omnes discerent, quanta cunctatione & cautione quamque accurata consideratione vtendum sit in cognoscendis, iudicandis & puniendis aliorum factis & erratis. Audi Chrysostomum: *humano more*, inquit, *loquitur scriptura, cum ait, descendisse Deum: verùm non vult id humano more intelligi. Vult igitur hinc erudiri nos, ne vnquam temere fratres condemnemus, neque solo auditu iudicemus, nec nisi prius compluribus, argumentis certi reddamur. Vide præterea quàm non festinanter ad castigandos illos homines processerit Deus: neque enim statim ab initio, illorum repressit insaniam, sed longanimi vtens lenitate, expectauit dum malitiam illi suam opere declararent, & tunc demum conatus eorum impediuit. Nam ne quis dicere posset, voluisse quidem illos, sed quæ cogitauerant & animo designauerãt, nequaquam in actum & effectum explicuisse: idcirco præstolatus est Deus, donec animo destinatum opus aggre-*

Chrysost. in Genes. homil. 30. Rupertus lib. 4. Commẽtariorum in Genesim cap. 41.

derentur: & tunc eis demonstrauit quàm inutilia attentassent. Considera item diuinæ misericordiæ excellentiam: permisit illos laboribus seſe affligere, vt rerum experientia præceptoris loco illis esset. At enim quia vidit malitiam eorum inualescere, morbumque increscere, non vsque ad finem designati operis peruenire eos passus est, sed in dissipando eorum consilio & opere impediendo suam declarauit bonitatem: non secus ac bonus medicus videns morbum augeri, & vlcus fieri incurabile, non diutius cunctandum ratus statim sectione vtitur, vt omnem mali causam excidat. Ita Chrysostomus.

69 VERVNTAMEN aliquot sæculis ante Rupertum & Chrysostomum, hanc ipsam loci huius interpretationem & similia documenta scriptis suis prodidit Philo. Namque in eo libro quẽ scripsit de confusione linguarũ, tractans Mosis verba quæ sunt hoc loco de descensu Dei ad videndam ciuitatem, sic ait: *Figuratè accipienda sunt hæc. Nam credere, Deum accedere vel recedere, descendere item vel ascendere, vel omnino moueri loco, impietatis est deportandæ in extremas (vt vulgus loquitur) insulas Oceani. Sed ista humano more legislator de Deo dixit) quamquam is non humana forma & natura, est præditus) sed ad legentium & discentium vtilitatem. Etenim Deus implet omnia, non contentus sed continens, qui solus vbique simul & nusquam est. Nusquam, quia ipse locum omnem & regionem creauit vna cum corporibus; nefas autem est Creatorem intra vllam rerum ab ipso creatarum includi. Vbique verò, quia potentia sua per terram, aquã, aërem & cælum extensa, nullam partem mundi destituit, sed omnia inter se inuicem astringit inuisibilibus vinculis, ne vnquam dissoluantur.*

Philo.

Egregia Philonis sentẽtia de immobilitate Dei & cur vocabula motus localis tribuãtur Deo.

70 ERGO *vocabula migratorij motus nequaquam Deo conueniunt. Sed nihilominus tamẽ dicitur Deus descendens visere, qui omnia prius etiam quàm fiãt, clarissimè præuidet, vt doceamur ne quis homo de absentibus rebus & incertis puter se certum posse iudicium facere; sed propius introspecto negotio diligenter cuncta perlustret. Visus enim certus adhibendus est, potius quam fallax auditus. Quaproter in optime constituta Republica lege cautum est, ne quis audita dicat pro testimonio, quia iudicium auditus naturaliter obnoxium est corruptioni. Hanc igitur nos censemus esse causam, cur Deus descendisse dicatur vt ciuitatem ac turrim viseret.* Hæc Philo.

Genes. 18.

B. Basilius.

71 BEATVS Basilius super Psalmum trigesimum secundum explanans illum versiculum: *De cœlo prospexit Dominus vidit omnes filios hominum. De præparato habitaculo suo.* discrimen ponit inter Videre Deum de cœlo quid agãt homines, & Descendere Deũ vt videat quid agant homines: illud enim de bonis ait dici, & in bonam partem accipi; hoc autem ad malos homines referri, & ad malum eorum pertinere. Sic enim scribit: *Eos qui in propria manent animæ dignitate, & congruentia naturæ faciũt, de cœlo aspicit Deus. Eos verò qui ad extremum flagitiorum prolapsi sunt, descendendo dicitur inuisere Deus. Clamor,* inquit, *Sodomorum multiplicatus est & peccata eorum magna nimis, Descendam itaque & videbo an secundum clamorem qui ad me venit perfecerint. Et rursus; Descendit videre ciuitatem quam ædificabant filij hominum.* Sic Basilius.

72 SED hæc obseruatio & documentum Basilij non est perpetuô verum

verum in sacris literis. Siquidem vt sæpè Deus dicitur descendere ad considerandа & punienda hominum peccata, ita quoque non raro descendere dicitur ad bonos & sanctos viros adiuuandos, consolandos & erudiendos. Hinc est illud apud Isaiam: *Vtinam disrumperes cœlos & descenderes:* & Mosi dixit Deus. *Vidi afflictionem populi mei in Ægypto, & clamorem eius audiui: & sciens clamorem eius descendi vt liberem eum:* & in libro Exodi scriptum est, Deum descendisse super montem Sinai, videlicet ad loquendum cum Mose, eumque erudiendum, vt per eum legem suam promulgaret Hebræis.

Isaiæ 64. Exodi 3. Infra 19.

73 VERVNTAMEN hoc loco descensus Dei significat animaduersionem diuinam in superbiam ædificatorum illius turris. certè Rabbi Moyses Ægyptius annotauit descensum Dei hic debere intelligi iram & vindictam Dei aduersus homines malos qui in terris sunt. *Cum pœna,* inquit, *& ira Dei venit super gentes, mundi, quam pœnam antea prædixerunt prophetæ ipsius, dicitur Deus descendere ad illas gentes id est, visitare & punire eorum opera. Ergo quando dicitur, Venite descendamus & confundamus eorum linguam hoc significat, Non amplius dissimulemus eorum scelera, sed quam primum ea puniamus confundendo linguam eorum.*

Rab. Moyses Ægyptius.

SEXTA DISPVTATIO.

Super illis verbis:

Venite descendamus & confundamus ibi linguam eorum.

Genes. cap. 11. VERS. 7.

Qui fuerint illi quibus Deum hæc verba locutum esse narrat Moses, & quos Deus sibi voluerit esse socios in ædificatione illius turris impedienda, & confundenda eorum hominum lingua.

74 CVM paulô superius dixerit Moses descendisse Deum vt videret ciuitatem, quomodo nunc quasi nondum descenderit, inducit eum vocantem alios vt secum vna descendant? Animaduertit hoc B. Augustinus libro 16. de Ciuitate Dei cap. 5. & respondet, quæ hic dicuntur à Mose, priora esse quam illa superiora, sed hic narrari per recapitulationem. Declarat enim Moses quemadmodum Deus descenderit, hoc est sociatis sibi aliis eorumque ad faciendum id quod ipse fieri volebat, ministerio vtens.

Augustin.

Universidad de Deusto
Biblioteca

SED qui sunt illi quibus Deus locutus est dicens, *Venite descendamus & confundamus eorum linguam?* Multi putarunt his verbis significatum esse mysterium sanctissimæ Trinitatis: nam illa pluralia, *Venite descendamus & confundamus*, indicant multitudinem & distinctionem diuinarum personarum. Illud autem quod numero singulari subditur: *Diuisit eos Dominus ex illo loco in uniuersas terras, & dispersit eos super faciem cunctarum regionum*, denotat vnitatem naturæ & potentiæ diuinæ. Hanc intelligẽtiam sequitur Glossa quædam Græca super hunc locum, & Rabanus & Glossa Interlinearis, nec non & Rupertus qui verba hæc Mosis tractans ita scribit. *Hoc tam mirandæ vindictæ incommodum quo maximè homines à semetipsis diuiduntur, solus facere potuit Deus. Proinde cùm dixit pluraliter, Venite, descendamus, confundamus, non Angelorum multitudines ad auxilium cohortatur, sed ad feriendam superbiã se adesse testatur tota Trinitas vnus Deus. Quod ex opposito remedio magis liquet. vbi enim in ore Apostolorum omnia reuocantur genera linguarum eadem Trinitas se se aperit hominibus, & ea die primum in nomine Patris, & Filij & Spiritus sancti homines baptizantur, quæ vera structura est altissimæ turris qua in cœlum homo conscendit cum Deo regnaturus.* Hæc Rupertus. 75

Rabanus. Rup. lib. 4. Commen. in Genes. ca. 42.

Actorum 2.

Matth. 28.

VERVM commodior est & planior atque ob eam ipsam causam etiam probabilior sententia eorum, qui verba hæc Angelis dicta esse à Deo interpretantur. Nam quamuis etiam ad personas diuinas accommodari facilè possint: attamen quia commodissimè de Angelis ipsis exponunt, satius videtur ad eos verba hæc referri. *Potest*, inquit, Augustinus, *quod hic dicitur, exponi de Sancta Trinitate, tanquam Pater dixerit ad Filium & ad Spiritum sanctum, venite & descendentes confundamus linguam eorum, si aliquid esset quod Angelos prohiberet intelligi: quibus potius conuenit venire ad Deum motibus sanctis, hoc est cogitationibus pijs, quibus ab eis consulitur incommutabilis veritas, tanquam lex æterna in illa earum curia æterna. Neque enim sibi ipsi sunt veritas, sed creatricis participes veritatis, ad illam mouentur tanquam ad fontem vitæ, vt quod non habent in se ipsis, capiant ex ipsa: & ideo eorum stabilis est iste motus quo veniant ad Deum qui nunquam ab eo recedunt.* Sic Augustinus. 76

Augustin. de Ciuitate Dei lib. 16. cap. 6.

ERGO illud: *Venite descendamus & confundamus.* dictum intelligitur Angelis. Sed cur non est dictum, descendite, & confundite? scilicet, quia per Angelos & cum Angelis descendebat Deus, qui in Angelis descendentibus erat. Ostendere enim voluit Deus ita se operari per ministros suos, vt sint etiã ipsi cooperatores Dei: & sic ipsos operari, vt per ipsos & in ipsis tamen magis etiam operetur Deus. *Quoniam ministerio Angelorum*, inquit Caietanus, *Deus operatur, ideo pluraliter loquitur Deus. Et quia sic per Angelos operatur, vt magis ipse operetur, & vt ipse non procul absit (quemadmodum Philosophi fingunt) sed præsens sit Angelis operantibus circa hæc infima tanquam præcipuus operans: ideo dixit, Descendamus & confundamus. Et descendere quidem conue-* 77

Caietanus super hũc locũ.

nueniet Deo secundum similitudinem effectus: confundere autem, propriè ei conuenit. Sic Caietanus. Idem sensit & multis verbis pertractat Beatus Gregorius libro secundo Moralium, cuius verba paulò infra commemorabimus.

78 AD Horum auctorum sententiã Philo quoque adscribendus est, qui verba illa, *Venite descendamus & confundamus eorum linguam*, dicta esse Angelis à Deo interpretatur. Ponam eius disertam simul & eruditam orationem. *Videtur illis verbis Deus* (inquit Philo) *quosdam alloqui tanquam operationis socios. Idemque antea de hominis creatione dictum legitur. Dixit, inquit, Dominus, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostrã. vbi vox, faciamus, pluralitatẽ significat. Illud igitur primo dicendum est, nihil in rebus æquiparari Deo: sed vnum esse eum regem, à quo solo fas est administrari & dispensari vniuersã. Namque illud: Multos imperitare malum est, Rex vnicus esto: non ad ciuitates & homines magis pertinet, quam ad mundum & Deum, vnum enim vnius factorem, patrem, ac dominum esse necesse est. Verum etsi Deus vnus est, dici tamẽ non potest quàm multas habeat socias potentias quæ salutem rerum procurant, quædam etiam plectunt noxios: ea verò pœna non est damnosa, cum per eam peccata castiget atque coërceat. Ex huiusmodi potentijs mundus ille incorporeus & intelligibilis constat: qui exemplar est huius mundi visibilis. Cuius mundi visibilis pulchritudinem admirati quidam, præcipuas eius partes consecrarunt, Solem, Lunam, cœlũ: non veriti eas Deos appellare, quorum cogitationes Moses intelligens, supremum omnium regem nonnunquam Deum Deorum appellauit, vt indicaret eum præstantiorem esse quàm subditos.* Philo in libro de confusione linguarum.

Genes. 1.

79 EST *præterea in aëre naturarum incorporearum sacratus, chorus, assecla illarum cœlestium. Has nominare solent Angelos diuina oracula. Hic vniuersus exercitus in suos digestus ordines, Imperatoris summi iussa exequitur, & huic vni moderatori suo, sicut fas est, obsequitur, nec in his tam numerosis militum & ministrorum copiis, vel vnum muneris atque ordinis sui desertorem reperire licet. Rex ipse hisce ministris stipatus, vtitur eis duntaxat ad ea negocia quæ decet non à solo Deo tractari. Quamuis enim nullius ope indigeat Pater omnium, qua subleuetur, quoties vult aliquid facere, attamen videt quid sit, quid creaturas deceat: & quædam potentijs subditis efficienda permittit, nec his quidem concessa facultate in totum libera, vt ne quod erratum in generatione rerum, & diuinorum mandatorum effectione admittatur.* Hæc Philo.

80 SED in hac Philonis oratione, illud quod dixit de creatione hominis, veram non habet sententiam. Putat enim illa verba: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinẽ nostrã.* Deum dixisse Angelis: quod falsum esse conuincit illud, *ad imaginem & similitudinem nostram.* Neque enim vna & communis est Dei & Angelorum imago, sicut nec natura: neque animus hominis, in quo potissimum elucet imago Dei, ab Angelis creatus est, sed à solo Deo, & ad solius Dei similitudinem: vnde mox subditur: *Fecit Deus hominem ad imaginẽ & similitudinem suã.* Meritò igitur opinionẽ Philonis, tacito eius nomine, confutauit

Augustin. de Ciuitate Dei lib.16. cap.6.

futauit B.Augustinus. Nos quoque aduersus Philonem copiosè disputauimus in primo Tomo Commentariorum nostrorum in Genesim,libro quarto; vbi explanauimus illa verba: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.*

Admonitio lectoris vt caute legat Philonis libros.

SED profecto (lubet enim hoc quasi obiter monere lectorem 81
quod semel hic dictum,deinceps in perpetuum valere cupio) Philonem mihi semper visum esse cùm studiosiorem, tum etiam peritiorem disciplinæ Platonicæ quàm doctrinæ sacrarum literarũ. Itaque in scriptis eius licet animaduertere, sententias diuinæ scripturæ ab eo tractari Allegoricè, sed ferè secundum disciplinam & placita Platonis. Quo factum est, vt quia Platonis dicta & decreta, maiori quàm oportebat studio & assensu complexus est, in tractandis sacris literis multa permisceat ex Platonis fontibus hausta, sed impura, & purissimæ diuinarum literarum veritati contraria. Magna igitur attentione animi,magnoque iudicio legendus est Philo,vt vera internoscantur à falsis, nec Platonicæ Philosophiæ & eloquentiæ quàm ille incredibiliter adamauit, & scriptis suis exprimere vehementer contendit,magnifica quadam & illustri specie lector imperitus & incautus decipiatur. Possem multos ex libris eius errores quasi carpens & colligens, indicare eos lectori, sed non est hic locus.

Augustin. de ciuitate Dei lib.16.cap.6.

Quomodo Deus loquatur Angelis præclara. beatorũ patrum Augustini & Gregorij disputatio.

QVEMADMODVM portò ea verba Deus locutus sit Angelis, 82
breuiter disputans beatus Augustinus,hoc modo scribit: *Non sic loquitur Angelis,Deus vt nos inuicem loquimur nobis,vel Deo,vel Angelis, vel ipsi Angeli nobis,siue per illos Deus nobis,sed ineffabili suo modo:nobis autem indicatur,nostro modo.Dei quippe sublimior ante suum factum locutio, ipsius sui facti est immutabilis ratio,quæ non habet sonum strepentem atque transeuntem,sed vim sempiterne manentẽ,& temporaliter operantẽ.Hac loquitur Deus Angelis sanctis: nobis autem aliter, longe positis:quando autem etiam nos aliquid eiusmodi locutionis interioribus auribus capimus, Angelis propinquamus. Aut igitur veritas incommutabilis per se ipsam ineffabiliter loquitur rationalis creaturæ mentibus:aut per mutabilem creaturam loquitur,siue spiritalibus imaginibus nostro spiritui, siue corporalibus vocibus, nostri corporis sensui.*Hæc Augustinus.

B.Gregorij.

VERVM cadẽ de re copiosior & luculentior est B. Gregorij ora- 83
tio.Explanans enim ille libro 2.Moralium quod scriptum est in primo capite libri Iob dixisse Deum Satanæ: *Vnde venis?nunquid considerasti seruũ meum Iob,quod non sit ei similis in terra?* Sic ait:*dum naturæ inuisibilis natura incomprehensibilis loquitur,dignum est vt mens nostra qualitatem corporeæ locutionis excedens,ad sublimes atque incognitos modos locutionis intimæ suspendatur. Nos enim vt ea quæ sentimus intrinsecus, extrinsecus exprimamus, ea per organum gutturis, per sonũ vocis eijcimus, alienis quippe oculis intra secretum mentis quasi post parietem corporis stamus: sed cũ manifestare nosmetipsos cupimus,quasi per linguæ ianuã egredimur,vt quales sumus intrinsecus,ostendamus. Spiritalis autem natura quæ ex mente & corpore*

pore composita non est,nequaquam talis est:nam quia spiritali naturæ ex corporea appositione nihil obstat,loquitur Deus ad Angelos sanctos eo ipso quo eorum cordibus occultæ suæ inuisibilia ostendit:vt quicquid agere debeant,in ipsa contemplatione veritatis legant,vt velut quædam præcepta vocis sint, ipsa gaudia contemplationis. Quasi enim audientibus dicitur, quod videntibus inspiratur.

84 VNDE *cùm eorum cordibus Deus contra humanam superbiam animaduersionem vltionis impenderet,dixit,Venite descendamus, & confundamus ibi linguam eorum.Dicitur eis qui aderant, Venite quia nimirum hoc ipsum nunquam à diuina contemplatione decrescere,in diuina contemplatione semper accrescere est:& nũquam inde recedere,quasi quodam stabili motu est semper venire. Quibus & dicit Descendamus & confundamus linguam eorum:Ascendunt Angeli in eo quod creatorem conspiciunt:descendunt Angeli in eo quod creaturam se se in illicitis erigentem,examine districtionis premunt. Dicere ergo Dei,Descendamus & confundamus eorum linguam.Est in se ipso eis hoc quod rectè agatur ostendere, & per vim internæ visionis eorum mentibus exhibenda iudicia occultis motibus inspirare.* Hactenus quæ sunt commemorata, B. Gregorij sunt verba.

85 APPARET igitur ex sententia B. Augustini & Gregorij Deum dixisse Angelis: *Venite descendamus & confundamus eorum linguam,* non aliud fuisse, quàm Deum reuelasse Angelis voluntatis suæ decretum, vt illorum hominum ædificatio ciuitatis & turris, confusa eorum lingua procedere vlterius prohiberetur. Non enim aliud est Deum loqui Angelis vt aliquid illi vel sciant vel faciant,quàm declarare illis quid ipse velit eos scire & facere. Tales autem reuelationes diuinæ fiunt Angelis, sicut quibusdam Theologis placet, in essentia diuina quam illi beatifica visione cernunt:ea quippe speculum quoddam est omnia intelligibilia repræsentans. Sed est tamen speculum voluntarium,ea tantum manifestans quæ Deus vult,& quantum vult,& quibus vult & quando vult reuelare. Quanquam probabilius videtur, eiusmodi nouas reuelationes fieri Angelis per nouas species intelligibiles intellectui eorum à Deo infusas; vel per priorum specierum nouam quandam & propriam ad repræsentandas has vel illas res applicationem ac determinationem; vel denique per nouas cognitiones siue conceptus harum vel illarum rerum, ad quos producendos conceptus, Deus simul cum angelico intellectu concurrit. hac enim de re variant plurimum Theologorum sententiæ.

Quid sit Deum loqui aliquid Angelis,& quomodo reuelet ipsis & ab illis sciri vel fieri vult Deus.

86 ERGO illud quod dixit Deus,*Venite* significat imperium & mandatum Dei datum Angelis: vel potius certam quandam eorum determinationem vel applicationem ad vnum aliquid potius quàm ad aliud agendum. Namque Angeli per se sunt ad omnia Dei iussa capessenda paratissimi:determinantur autem à Deo & applicãtur ad hoc potius quàm ad illud exequendum. Illud *Descendamus* significat id quod volebat Deus fieri ab Angelis, non in cœlo fieri debere sed in terra & in campo illo Sennaar,vbi erant ædificatores illius ciuitatis & turris. Et descendere quidem, Deo tribuitur metaphorice,

videlicet quantum ad operationem & effectum quem Deus operatur in terra, quæ infimus locus est comparatione cœli: at verò Angelis conuenit descendere propriè, id est, non tantùm secundum operationem & effectum, sed etiam secundum realem substantię eorum præsentiam, secundum enim hanc, cum non sint vbique, varia loca adire & mutare possunt.

ILLVD denique: *Confundamus eorum linguam*, propriè conuenit 87
tam Deo quàm Angelis. Etenim illa confusio linguæ à Deo profecta est non modo vt imperante & ordinante, verùm etiam vt efficiente: Sed quia non à solo Deo immediate effectus ille confusionis linguæ profectus est, sed ab Angelis quoque cooperantibus & ministrantibus Deo; propterea pluraliter dictum est, *Confundamus*: Vtitur autem Deus ad multas res perficiendas ministerio Angelorum, non propter indigentiam alieni auxilij, cùm sibi ipse ad omnia plenissimè sufficiens sit; sed propter decentem ac suauem prouidentiæ atque gubernationis suę rationem, quæ poscit vt terrena per cœlestia, corporea per incorporea moueantur atque gubernentur. Accedit hinc præterea naturæ angelicæ magna quædam nobilitatis ac dignitatis excellētia, dum adhibētur Angeli diuinæ prouidētiæ & gubernationis administri in regēdo & mouēdo mūdo corporeo. Verùm de his satis: & ad vltimam huius disputationis quæstionem expediendā pergamus.

Cur Deus vtatur ministerio & cooperatione Angelorū.

SEPTIMA DISPVTATIO.

De linguæ illorum hominum confusione & in varias linguas diuisione.

Super illis verbis:

Genes. cap. 11. VERS. 7. 8. 9. *Confundamus ibi linguam eorum, vt non audiat vnusquisque vocem proximi sui. Atque ita diuisit eos Dominus ex illo loco in vniuersas terras, & cessauerunt ædificare ciuitatem. Et idcirco vocatum est nomen eius Babel, quia ibi confusum est labiū vniuersæ terræ, & inde disperſit eos Dominus super faciē cunctarū regionum.*

August. li. 16. de Ciuitate Dei cap. 4.

IVXTA profecto tam impiæ illorum hominum superbiæ atque inobedientiæ hæc fuit pœna, conuenienſque culpæ supplicium. Nam quia dominatio imperantis in lingua est (inquit Augustinus) ibi damnata est superbia vt non intelligeretur iubens homini, qui noluit intelligere vt obediret Deo iubenti. Sic illa conspiratio dissoluta est, cùm 88
quisque

quisque ab eo quem non intelligebat abscederet, nec se nisi cum quo loqui poterat aggregaret: & per linguas diuisæ sunt gentes, dispersæque per terras sicut Deo placuit, qui hoc modis occultis nobisque incomprehensibilibus fecit. Linguarum igitur oborta repente confusio (ait Cassianus) sacrilegos ausus hominum nefandosque compescuit. Permansisset enim ibi contra Deum consensus hominum noxius, nisi eos dispensatione Dei repugnans inter se diuersitas linguæ per dissonantiam vocis in meliorem statum proficere compulisset: & quos ad excidium sui animauerat pernicioſa consensio; ad salutē reuocasset bona vtilisque discordia, incipientes scilicet humanam fragilitatem intercedente diuisione sentire, quam per noxiam conspirationem elati ante nesciebant.

Cassianus collatione 4. c. 12.

89 ERGO homines illi quia vnitate linguæ & vnanimi omnium consensu abusi sunt, vt contra Dei voluntatem ædificium illud extruere conarentur, ne scilicet disiūgerentur inuicem atque dissiparentur, & vt æternam sui memoriam famamque relinquerent: idcirco Deus vnitatem linguæ eorum variè admodum discindens, ædificationem illius ciuitatis & turris, quam tanto illi studio conatuque susceperant, omittere coëgit: & cùm propter diuersitatem linguæ inter se non intelligerent, inuicem dissociari eos & in varias terræ partes disperdi necesse fuit. Fecit etiam, vt pro celebritate nominis & famæ quam expetebant, immortale dedecus & infamiam consequerentur. Namque illius loci nomen esse voluit Babel, significans confusionem; idque omni æuo apud omnes manere; vt locus ipse suo nomine tam probrosæ ac miseræ illorum hominum confusionis memoriam perpetuò custodiret.

90 ATQVE huius quidem rei historia duo nobis vtilia præbet documenta: alterum est, quàm sint contrariarum rerum contrarij effectus, humilitatis, inquam, & superbiæ, pietatis atque impietatis, audaciæ & modestiæ. Audi B. Gregorium qui explanans historiam descensus Spiritus sancti in Apostolos, quam narrat B. Lucas, quemadmodum Spiritus sanctus in linguis igneis apparuerit Christi discipulis, omniumque linguarum scientiā dederit; quo miraculo præsignabatur, sanctam Ecclesiam eodem illo Spiritu repletam, omnium gentium voce locuturam, ad hunc modum scribit. *Qui contra Deum turrim ædificare conati sunt, communionem vnius linguæ perdiderunt. In iis autem qui Deum humiliter metuebant, linguæ omnes vnitæ sunt. Hic ergo humilitas vnitatem meruit, illic superbia confusionem.*

Duo moralia documēta.

Greg. ho. 30. in Euangelia. Actorum 2.

91 ALTERVM documentum quod ex hoc loco elicitur, attenta consideratione animi perpendendum est & in memoria semper habendum: vt pernicioſa est inter probos viros discordia, ita, ac magis etiam, malorum hominum conspirationem & concordiam esse pernicioſam. Hoc nempe figurata oratione insinuauit Dominus apud Iob, cùm de Leuiathan qui figuram gerit Diaboli & improborum hominum qui sunt eius membra, dixit: *Membra carnium eius cohæ-*

Iob. 41.

rentia sibi. Quando enim homines improbi qui membra sunt Diaboli, in peruersis operibus suscipiēdis aut peragendis, à principio vsque ad finem vsquequaque inter se cōcordant, tunc membra Leuiathan sibi inuicem esse cohærentia, rectè dicuntur.

Gregorius lib. 34. Moraliū. REPROBORVM *hominum vnitas* (inquit Gregorius) *bonorum vi-* 92
tam tanto durius præpedit, quanto ei se per collectionem durior opponit. Hanc vnitatem reproborum pernicioſam sibi Paulus conſpiciens, cum in medio Phariſæorum & Sadduceorum eſſet, dixit: De ſpe & reſurrectione mortuorū ego in-
Actorum 23. *dicor. Qua voce vehementer percuſſa, protinus contra ſe inuicem audientium turba diſſiluit: & dum in duas partes tumultuantiū multitudo ſcinditur, Paulo via ereptionis aperitur: quia quem turba perſequentium vnita conſtrinxerat diuiſa laxabat. Eripiuntur ergo iuſti, dum diuiduntur iniuſti: & electorum vota ad perfectum perueniūt, dum reproborum agmina per diſcordiā confunduntur. Hoc bene maris rubri ſciſſione deſignatur. Nam dum in duas partes vnda*
Exodi 14. *diuiditur, ab electo populo ad terram promiſſionis tenditur: ſic dum malorum vnitas ſcinditur, bonæ mentes ad hoc quod appetunt perducuntur. Si malorum vnitas noxia non fuiſſet, nequaquam diuina prouidentia, eorum qui ſuperbiſſimo animo ciuitatem & turrim ædificabant, linguas in tanta diuerſitate diſſipaſſet. Si malorū vnitas noxia non fuiſſet, de ſanctæ Eccleſiæ hoſtibus Prophetæ*
Pſalm. 54. *non diceret: Præcipita Domine, & diuide linguas eorum.* Hæc Gregorius.

Geneſ. 49. HOC etiam ſpectans & ſequens beatiſſimus patriarcha Iacob, 93
ſceleratam & exitialem duorum filiorum ſuorum Simeonis & Leui cōſpirationem & concordiam ad necem Sichimitis tam atrociter & crudeliter inferendam, non ſolum deteſtatus eſt, verùm etiam iuſta & vtili diſſociationis & diſperſionis eorū pœna mulctauit. *Diuidam eos in Iacob* (dixit ille) *& diſpergam eos in Iſrael.* ergo iis qui māgnæ alicui hominū multitudini & ſocietati præſunt, duæ in primis res ſpectandæ & curandæ ſunt, vt & bonorum diſſidia tollant diſcordiāque conglutinent; nec minori etiam ſtudio ac diligētia eos qui in malum conſpirant & concordant inter ſe, quàm primum & quàm maximè fieri poſſit, diſſocient atque inuicem diſtrahant.

Geneſ. 11. cap. verſ. 6. VERVM nonnulla de ſupradictis verbis curſim exponamus. *Ecce* 94
vnus eſt populus & vnum eſt labium omnibus: cœperuntque hoc facere nec deſiſtent à cogitationibus ſuis, donec eas opere compleant. Significatur his verbis duplex vnitas qua illi homines confiſi, auſi ſunt tantum opus aggredi; altera fuit vnitas communitatis & ſocietatis popularis: nam licet ampliſſima eſſet eorum multitudo, vnius tamē populi idem cupientis & perficere conantis communione atque vnitate continebatur. Altera erat vnitas labij, id eſt, linguæ propter quam, cùm omnes inter ſe intelligerent, aliique alios propoſita deſignati operis vtilitate & gloria incredibiliter incitarent, nihil profecto attentaſſent illi, quod non facilè perficerent ac præſtarent. *Si in tanta concordia*
Chryſ. ho. 30. in Geneſim. *& linguæ vnitate*, ait Chryſoſtomus, *in tantam inciderunt inſaniam, vbi proceſſu temporis maiorem in modum eorum aucta eſſet multitudo & roborata potentia, ſine dubio deteriora tentaſſent.* Nihil enim impetum & ardorem

ardorem eorum retardare ac reſtinguere potuiſſet; quæcunque deſignaſſent animo & votis concepiſſent, ad effectum perduxiſſent. Vt igitur eorum inſaniæ non ſolum ad præſens, ſed etiam in poſterum occurramus, duas res quarum fiducia efferuntur, demoliamur, vnitatem linguæ eorum diſcindendo, & communionem popularem diſſoluendo, variaſque in gentes & populos diuiſam, in diuerſas terræ partes diſſipando.

95 ILLVD: *Non deſiſtent à cogitationibus ſuis donec eas opere compleant:* Infinita diuini intellectus perſpicacia.
ſignificat, Niſi homines illi diuinitus fuiſſent impediti, certiſſimè deſignatum atque incœptum opus ad exitum fuiſſe perducturos. Nouerat igitur Deus, & certiſſimè nouerat, non ſolum quod illi facturi erant, ſed etiam quid fuiſſent facturi, niſi eſſent impediti. Deus enim propter infinitam intellectus ſui perſpicacitatem, non ſolum quæ ſimpliciter aliquando futura ſunt cognoſcit, ſed etiam conditionaliter futura, id eſt, quæ hac vel illa circunſtantia & conditione poſita eſſent futura. Qua propter Dauidi dixit, ſi remaneret ipſe Ceilæ, *Lib. 1. Regum cap. 3.* futurum vt & Saul eo veniret, & Ceilani eum dederent Sauli. dixit etiam Ezechieli, ſe non mittere eum ad gentem longinquam pro- *Ezech. 3.* fundique ſermonis, & ignotæ linguæ: quod ſi ad eam gentem ipſum mitteret, fore tamen vt illa ipſum audiret, & monita eius perciperet. quo etiam ſpectat quod in Euangelio Dominus dixit, ſi miracula fa- *Matth. 11.* cta ab ipſo in Capharnaum & Corozain, eſſent facta apud Tyrios & Sidonios, futurum fuiſſe vt illi in cinere & cilicio pœnitentiam agerent.

96 HINC etiam apparet ædificatores illius turris non voluiſſe eam vſque ad cœli viciniam, vel ſupra diluuij Noëtici altitudinem extollere: id enim quia nulla arte nulliſque hominum viribus fieri poterat, etiamſi à Deo non fuiſſent impediti, efficere nequaqam potuiſſent. At hoc loco Deus ſignificat, eos niſi impedirentur, opus ab ipſis deſignatum atque incœptum, perfecturos & abſoluturos fuiſſe.

97 DEVM porrò impediuiſſe ne illorum hominum ædificatio vltra Infeliciſſimam eſſe in probis eorū felicitatem.
procederet magno illis bono fuit, ne ſcilicet eorum ſuperbia & impietas magis ac magis creſceret, & vehementius corroborata prorſus inſanabilis eſſet, grauioréque digna ſupplicio: ſiquidem ſinere Deum mala hominum conſilia & conatus feliciter procedere, & quicquid illi agere voluerint, ſine impedimento perficere, omnia denique illis ex animi ſententia votoque ſuccedere, certiſſimū eſt diuinæ indignationis argumentū & grauiſſimi genus ſupplicij. Illud enim rectè dictum eſt à Salomone Prouerb. 1. *Proſperitas ſtultorum perdet illos:* Contra verò obſtare ne quod quiſpiam male cogitat & cupit, efficere & aſſequi poſſit, maximum eſt benignitatis diuinæ beneficium. Etenim veriſſimum eſt quod poſterioris libri Machabæorum capite ſexto legimus: *Multo tempore non ſinere peccatoribus ex ſententia agere. ſed ſtatim vltiones adhibere magni beneficij eſt indicium.* Quocirca B. Paulus vt grauiſſimū pœnæ ac vindictæ diuinæ genus aduerſus homines impios, *Ad Romanos 1.*

Psal.77. commemorat illud, *Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum.* Dauid etiam cecinit de Hebræis qui cœleste manna fastidiose respuentes, carnes in deserto concupiuerunt easque à Deo cupiditati eorum indulgente, abundanter acceperunt, *Et manducauerunt*, inquit, *& saturati sunt nimis & desiderium eorum attulit eis, non sunt fraudati à desiderio suo.* Sed attende quod mox subdit. *Adhuc*, inquit, *escæ eorum erant in ore ipsorum, & ira Dei descendit super eos.*

Præclara Philonis in libro de confusione linguarũ sententia de reproborũ in hac vita prosperitate.

SCITVM quoque est quod hac de re scriptum reliquit Philo: *Insignis pœna & vindicta impietatis est*, ait ille, *conniuere Deum atque etiam indulgere peccantibus: nec solum longam eis impunitatem, verùm magnam & diuturnam prosperitatem concedere. Hoc insipientes, non damnum sed lucrum, non supplicium sed beneficium arbitrantur: & fortunatos iudicant, quorũ omnia consilia & vota, qualiacumque illa sint, optatos ipsis exitus & successus habent. Cum tamen desperatæ animæ indiciũ sit, peccare absque vllo impedimento, & prosperos maleficiorum successus habere. Nam quisquis non est plane insanabilis, præoptauerit se consilio potius mentis destitui, quàm in male agendo solertem & prudentem ac felicem esse. Nam cohibitio, maximum morbum arcet iniustitiam: quæ, si adsit licentia peccandi, vitari non potest. Ac stulti quidem fortunam Tyrannorum suspiciunt, quibus non alia est quodlibet agendi lex & regula quam propria ipsorum libido: quam quia nullo obsistente, prout volunt, explere possunt, fortunati iudicantur. Sed profecto lugenda magis & gemenda illorum est conditio. Nimirum inopia & infirmitas malis prodest: bonis verò potentia cum opibus.* 98

MAGNVM *profecto & maius quàm plerique putant, malum est humanum animum per se indomitum, & ad flagitia ruentem sine freno ac rectore sinere: cum is, etiam habenis & scutica, & prudenti rectore adhibitis, ægre tamen coerceri queat. Quamobrem oraculum propitij Dei, plenum benignitate, spem egregiam ostentat disciplinæ amatoribus quod sic est editum: Non dimittam te neque deseram. Nam laxatis animæ vinculis, quibus illa velut constricta in bono tenebatur, maxima sequitur calamitas, à Deo deseri. Caue igitur, quoties videris quempiam, quicquid ei libuerit inoffense & expeditè facientem, mireris eum tanquam fortunatum: sed potius vt infelicem miserare, cui scilicet virtutum sterilitas, vitiorum autem vbertas perpetuò contigit:* Hactenus ex Philone. 99

Iosue 1.

ILLVD Autem: *Vt non audiat vnusquisque vocem proximi sui:* Nõ est sic accipiendum quasi nullus illorum hominum audierit alium loquentem: Nam si id eis accidisset, fuissent proculdubio surdi: itaque non sola linguæ confusio, verùm præterea surditas eis cõtigisset. Ergo significatur illis verbis non simplex auditio, sed auditio cum eorum quæ alij loquebantur intellectu coniuncta. Audiebant illi sonos vocum, sed earum vim & significationẽ non intelligebant. Neque illud: *Non audiat vnusquisque vocem proximi sui*, significat in illa multitudine hominum, neminem fuisse qui alium vllum intelligeret, sed quot erant numero homines, totidem fuisse diuersas eorum linguas. Si enim hoc factum esset, omnes inuicem dissociati fuissent, nullaque 100

nullaque fieri potuisset hominum societas aut communitas, quod erat cerrimum humani generis exitium. Nulla enim ciuitas, nulla domus, nulla familia, nulla hominum coniunctio effici & constare potuisset. Adde quod id fuisset contrarium Dei consilio & proposito. Deus enim ob eam causam diuersitatem linguarum induxit, vt homines illi segregari inuicem cogerentur, & in varias terræ partes dispergi, quò totus orbis terrarum, habitatoribus cultoribusque completus, plenior, cultior, fœcũdior, & ornatior existeret. At si nullus hominum alterum hominem loquentem intellexisset, nullus cum alio homine congregari potuisset. Non igitur quod intendebat Deus, ad effectum potuisset adduci.

ERGO quod hoc loco dictum est, nullum eorum hominũ intellexisse vocem proximi sui, non de singulis hominibus accipiendum est, sed de certa quadam multitudine hominum: Exempli causa, qui vnius erant familiæ, propriam habuêre linguam, qua inter se loquebantur & intelligebant: & quia pro diuersitate familiarum, etiam linguarum diuersitas extitit; hinc factum est, vt quot tunc erant hominum familiæ, totidem essent linguæ: & qui eiusdem erant familiæ, quoniam inuicem quæ loquebantur intelligebant, inter se congregati & consociati sunt. Quoniam verò qui ex aliis familiis erant, eorum illi linguas non intelligebant, idcirco ab illis omnibus dissociari eos & separatim viuere necesse fuit. Omnino, quia superiori capite decimo Moses recensuit duos & septuaginta posteros trium filiorum Noë, quorum quilibet propriam reliquit familiam & gentem; ex eo permulti existimarunt, vnam illam omnium hominum linguam quæ fuerat ante ædificationem turris Babel, in duas & septuaginta linguas esse diuisam. Verùm de hoc paulò infra dicemus. 101

NEC videtur id non elici posse ex iis quæ suprà capite decimo prodita sunt. Legimus enim de filiis Iaphet ita scribentem Mosem: *Ab his diuisæ sunt insulæ gentiũ in regionibus suis, vnusquisque secundum linguam suam, & familiam suam in nationibus suis.* & item de filiis Cham: *Hi sunt filij Cham in cognationibus & linguis & generationibus, terrisque & gentibus suis.* Denique de filiis quoque Sem: *Isti sunt filij Sem secundum cognationes & linguas, & regiones in gentibus suis.* Apparet igitur ex hac narratione Mosis, pro varietate familiarum & cognationum, varias quoque fuisse linguas, diuersasque gentes & nationes extitisse. 102

VERVM Redeo ad id quod à primò dicere institui de confusione linguæ. Reputet secum lector diligenterque consideret, cùm tanta illa linguæ confusio hominibus illis accidit: qui animus eis, quæ mens, qui sensus fuerit. Credo equidem, cùm inter se cœperunt non intelligere, ira primum eos & indignatione esse affectos, quod alij se derideri & illudi ab aliis putarent. Deinde similes euasisse amentibus atque furentibus puto. Verùm posteà, cùm seriò agi cognouerunt, & rem ipsam, vti erat, compertam habue 103

Cum facta est diuisio linguarum, quanta fuerit illorum hominũ animi perturbatio & confusio.

habuerunt,neque id aliter quàm Dei voluntate & poteſtate fieri potuiſſe intellexerunt, diuinam ſuæ impietatis ac ſuperbiæ vindictam agnoſcentes,incredibili eos cõfuſione animi, & ſtupore ſimul ac pauore perculſos & obrutos eſſe,non eſt dubitandum.

Actorum 2. Comparatio eius qd accidit in ædificatione turris Babel cum eo quod euenit in die Pentecoſtes circa varietatẽ linguarum.

SIMILE quiddam ſed in re tamen longè diſſimili ſanctis Chriſti 104
diſcipulis contigit in die Pentecoſtes. Hoc enim die linguarum omnium diuerſitas repentè diuino numere illis tributa eſt;ita vt vnusquilibet ſanctorum diſcipulorum, alios omnes cuiuſcunque gentis & linguæ eſſent loquẽtes intelligeret:& alij omnes, quamuis diuerſiſſimis vterentur linguis,quemlibet illorum diſcipulorum Domini quaſi ſua lingua loquentem planiſſimè intelligerent. Itaque tunc diuerſiſſimæ linguæ, in vnius hominis os, vt ita loquar, congregatæ ſunt:olim verò vna omnium hominum lingua in plurimas & diuerſiſſimas linguas diſciſſa eſt: Tunc omnes quemlibet diſcipulorum Domini loquentem intelligebant: olim nemo alterius linguam intelligere poterat. Vtrumque ſanè maximum fuit diuinæ potẽtiæ miraculum.Verum diuerſus vtriuſque fuit exitus & effectus. Per illud enim,qui congregati vno loco erant,in omnes terræ plagas diſperſi ſunt:per hoc autem,qui diſperſi omnibus terris erant, in vnam fidei communionem,vnamque Eccleſiæ ſocietatem congregati ſunt.

Geneſ.cap.11. VERS.8.

Et ceſſauerunt ædificare ciuitatem.

HINC apparet, cauſam cur omiſſa fuerit ædificatio ciuita- 105
tis & turris, fuiſſe confuſionem linguæ, quòd vnuſquiſque vocem proximi ſui non audiret,vt narrat Moſes.Non igitur verum eſt quod à Sibylla & Abydeno proditum eſſe referunt Ioſephus & Euſebius. Dixerunt illi, ædificatores illius vrbis vſos eſſe omnes vna lingua: ſed Deos ventis procelliſque immiſſis euerſam turrim ſuper ipſos ædificatores deieciſſe. Verùm de illius turris euerſione,& quod ruina eius ædificatores ipſius oppreſſi interierint,nullum verbum facit Moſes;ſolamque confuſionem linguæ, deſiſtendi ab ædificatione turris cauſam fuiſſe indicat. Sanè ſi Deus vel Angeli turrim deſtruxiſſent,cùm Dei & Angelorum perfecta ſint opera,funditus atque omnino eam turrim euertiſſent.Atqui ædificium illud multis poſtea ſeculis permanſiſſe,multi ſunt graueſque teſtes quos ſuprà nominauimus.

Ioſeph. lib.1. Antiquitatũ. Euſebius lib. 9.de Præparatione Euangelica cap.vltimo.

Sibylla.

Abydenus.

Nemrod.

VERVM dicet quiſpiam,cur gigas ille Nemrod qui poſt diuiſio- 106
nem linguarum inibi cum ſuis populariibus remanſit ac regnauit, omiſſam ædificationem turris & ciuitatis, non repetiit atque perfecit?Reſpondendum eſt,opus illud fuiſſe maius quam vt à tanta paucitate hominum qui cum eo erant,abſolui poſſet.Sed illud probabilius eſt:homines illos recentis cladis quàm experti fuerant, memores deterritos eſſe à proſecutione illius ædificij;,verentes ſcilicet ne alia ſimili calamitate, aut etiam grauiori afficerentur. Et ciuitatis quidem

quidem ædificatio vacauit per anuos ferme centum, videlicet vſque ad Semiramidem, quæ inchoatam ciuitatem Babel, incredibili magnitudine & magnificentia abſoluit. Turrim verò illam nequaquam altius extulit,ſed mirifice ornatam in templum quod Belo conſecrauerat, incluſit; eaque perdurauit vſque ad ætatem Herodoti, id eſt, per annos mille quadringentos. Claruit enim Herodotus, vt ex eius ſcriptis licet perſpicere, circa Olympiadem ſeptuageſimam quintam.

Herod. lib. 1

Atque ita diuiſit illos Dominus ex illo loco in vniuerſas terras.

Geneſ.cap.11. VERS.8.

HIC nempe fuit vnius linguæ confuſionis, & variarum 107
multiplicationis linguarum effectus ſimul & finis. Namque ad eum finem Deus vnam illam linguam qua omnes vtebantur confudit, inuectæ aliarum complurium linguarũ varietate: vt quia genus hominum maiorem in modum iam fuerat propagatum, vel inuiti homines illi ſegregarentur inuicem ac varie diſpergerentur. Talis enim ſeparatio & diſperſio perquam vtilis futura erat humano generi: primo quidem propter cibi & victus commoditatem & abundantiam. Neque enim vna aliqua regio ſufficientem tantæ hominum multitudini, & quidem in dies magis ac magis creſcenti ſuppeditare victum potuiſſet.Deinde,ſi omne genus hominum vno in loco fuiſſet,exorto inter ipſos bello,vel graſſante peſte,aliove exitiali morbo, facile fuiſſet vt omnes communi clade interirent.Adde,quod bonos mores corrumpunt colloquia praua,& ſocietas improborum atque impiorum hominum,ſenſim quaſi contagioſus morbus ſerpens,etiam bonos inficit atque corrumpit.

Tres cauſæ ob quas vtile fuit hominẽs multifariam diſpergi.

1. Ad Cor. 15.

OB has igitur tres cauſas vtiliſſimum generi humano erat, in di- 108
uerſa & longinqua terræ loca diſſipari, & diſſitarum inter ſe regionum habitatores & cultores eſſe. Itaque, facta linguarum diuiſione, quiſque cum ſuis eadem lingua loquentibus,diuerſum terræ locum petiit.Tubal venit ad Heſperios,id eſt,in Italiam & Hiſpaniam: non quod iam tunc iſta eſſent nomina,ſed quod poſtea talia vocabula locis illis ſint indita:Iauan profectus eſt in Ioniam & Græciam:Tharſis Ciliciam:Cethim Cyprum:Madai Mediam: Meſraim Ægyptum: Phut Aphricam: Lud Libyam: Chus Æthiopiam: Saba Sabæam: Chanaan eam terram,quæ ab ipſo poſtea dicta eſt Chananæa; idemque de aliis poſteris filiorum Noë, de quibus ſuperiori capite decimo dictum eſt, intelligi volo.

* * *

Genes. cap. 11. VERS. 9.

Et idcirco vocatum est nomen eius Babel, quia ibi confusum est labium vniuersæ terræ: & inde dispersit eos Dominus super faciem cunctarum regionum.

ILLVD pronomen (eius) Græcè fœminini generis est, 109
referturque ad ciuitatem, de qua proximè ante dictum est: *Cessauerunt ædificare ciuitatem.* Et subditur: *Idcirco vocatum est nomen eius Babel.* Nec aliud sanè fuit quod nomine Babel seu Babylonis sequentibus seculis appellaretur, nisi ciuitas illa. Septuaginta interpretes nomen Hebræum Babel interpretatum posuerunt in sua translatione, sic vertentes: *Idcirco vocatum est nomen eius confusio.* Sed nullo tempore ciuitas illa appellata est confusio, vel vt illi Græcè scripserũt, σύγχυσις. Rectius igitur Latinus Interpres Hebræum nomen Babel retinuit.

Quia ibi confusum est labium vniuersæ terræ.

Quomodo intelligendum sit linguam illam quæ priùs vna omniũ fuerat, esse confusam.

DICITVR labium vniuersæ terræ lingua illa communis 110
omnium hominum, qua tunc omnes qui erant in terris loquebantur. Dicitur autem confusa esse illa lingua, non quòd tunc vitiata & corrupta sit: mansit enim eadem vt erat priùs, non tamen apud omnes, sed in sola familia Heber. Verùm quoniam aliæ plurimæ & diuersissimæ linguæ tunc inuectæ sunt, quo factum est vt alij alios non intelligerent loquẽtes nisi qui eiusdem erant linguæ; quæ res magnam initio attulit perturbationem & confusionem; propterea Moses dixit tunc esse confusam linguam omnis terræ, id est, confusos esse homines qui antea indifferenter vna lingua vtebantur, omnesque quicquid loquerentur, inter se intelligebant. Atque hinc perspicuum fit; Babylonem dictam esse Babel propter confusionem linguæ ibi factam; non autem à Belo (vt quidam putarunt) qui pater fuit regis Nini, & quem vt deum in primis Chaldæi & Assyrij coluerunt.

VOLVIT porrò Deus manere omni æuo eius rei monumen- 111
tum, multaque esse quæ memoriam eius facti quasi recentem perpetuò conseruarent. Namque indicium eius rei erat nomen vrbis Babel: & vocabulum Phaleg quo filius Heber ob diuisionẽ linguarum
Genes. 10. appellatus est: & item vnitas linguæ Hebrææ in familia Heber permanentis, quæ cùm anteà fuisset eadem omnium hominum, posteâ paucorum fuit, & à linguis aliorum omnium hominum maximè di-
Chrys. in Genes. hom. 30. stincta. Audi Chrysostomum super hæc ipsa verba Mosis quæ nunc tractamus, hunc in modum scribentem: *Vide quot res fiunt, vt memoria illius facti omnia in secula extendatur. Primùm linguarum fit diuisio: & ante hoc*

hoc impositio nominis Phaleg, quod Heber filio suo imposuit, diuisionem significans: deinde ciuitatis nomen Babel seu Babylon quod sonat confusionem. Postremo Heber ipse mansit idem, seruans idioma quod & ante habuerat, vt manifestum diuisionis huius signum foret. Vidisti per quot res immortalem nullaque obliuione delendam seruari huius facti memoriam Deus voluerit? Sic enim pater posteà cogebatur dicere filio causam tam diuersæ vocis; & puer à patre discebat, quare Babylon à confusione nomen sortita esset; nempe quòd illic Deus confudisset labia vniuersæ terræ, & quòd inde homines dispersisset in omnes terræ plagas. Vtrumque enim videtur mihi appellatione illius loci significari, & quod ibi confusio linguarum sit facta; & quod inde hominum in varias terras dispersio exorta sit. Hæc Chrysostomus.

OCTAVA DISPVTATIO.

Vtrum lingua Hebræa, ante confusionem linguarum fuerit in vsu omnium hominum.

112 CÆTERVM ex Mosaica narratione confusionis ac diuisionis linguarum, non sanè ignobilis quæstio existit; Vtrum lingua quæ dicitur à principio fuisse communis omnium mortalium, fuerit lingua Hebræa nec ne; Theodoretus in iis quæstionibus quas edidit in librum Geneseos, hac de re disputans, tria reliquit in scriptis, quæ ad id quod nunc quæritur, directo spectant. Censet primò antiquissimã primamque omnium linguarum fuisse Syriacam; quòd nomina illa, Adam, Cain, Abel, Noë quæ in prima mundi ætate imposita esse legimus, propria sint linguæ Syriacæ. Sic autem scribit Theodoretus: *Quænam sit lingua omnium antiquissima, nomina ipsa indicant. Adam enim & Cain, Abel & Noë, propria sunt nomina linguæ Syriacæ: Syrorum enim mos est, terram rubram appellare adam. Interpretatur ergo Adam, terrenus aut puluerosus: & Cain, possessio. Hoc enim Adam laudans Deum dixit; Possedi hominem per Deum. Et Abel idem est quod luctus: primus enim ille mortalium visus est mortuus, primusque parentibus luctum attulit. Noë verò, idem est quod requies.* *Theodoretus q. 59. in Genesim.*

An lingua Hebræa fuerit omnium prima, & qua omnes cõmuniter vsi sunt ante confusionẽ linguarũ. *Genes. 4.* *Genes. 6.*

HÆC Theodoretus; cuius non solùm opinio nõ est vera; vt infra ostendemus, sed etiã ratio eius infirma est. Nomina enim illa, Adam. Eua, Cain, Set, Noe, & eorum nominũ interpretationes, propria sunt Hebrææ linguæ, vt manifestum est ex libro Geneseos quem Moses Hebraicè scripsit. quòd eas autem voces habeat etiam lingua Syriaca, ne quaquam mirum est. Etenim ex Hebræa lingua tanquam ex fonte, complures aliæ linguæ, vt Syriaca siue Chaldaica, & Arabica, quasi riuuli quidam, deriuatæ sunt. Cum igitur Syriaca perquàm affinis sit Hebraicæ, quid mirum, si eadem in vtraque lingua, quædam reperiantur vocabula?

Theodor. putat, sed falsò Hebræã linguã non fuisse ante Mosem.

DEINDE arbitratur Theodoretus Hebræam linguam primum traditam Mosi à Deo fuisse; ideoq; non fuisse eam ante Mosem. Quo fieret eam linguam plus sexcentis annis post confusionem & diuisionem linguarum esse natam. Theodoreti verba sic habent: *Linguam Hebræam equidem arbitror esse sacram. Quemadmodum enim in templis Græcorum quidam sunt literarum characteres peculiares quos sacros appellarunt: Sic Deus per Mosem donauit hanc linguam, non quidem naturalem, sed ad docendum tamen aptam. Siquidem cum omnes loquantur lingua eius gẽtis in qua nati sunt, vt qui in Italia, Italice; qui in Græcia, Græcè; qui in Ægypto, Aegyptiace loquuntur: pueri tamen Hebræorum non statim Hebraica vtuntur lingua, sed eorum, apud quos nati sunt. At verò cum adoleuerint docentur litterarum Hebraicarũ characteres, & sacros libros Hebraicis & verbis & literis scriptos addiscunt. Quod puto indicasse beatum Dauidem, cùm de Ioseph loquens dixit: Linguam quam non nouerat, audiuit.* Sic Theodoretus. 113

Psal. 80.

VERVM in hac Theodoreti sententia quædam non sunt approbanda; vt est illud ante Mosem non fuisse linguam Hebræam, cùm id sit contra sententiam omnium tam Hebræorum quàm Christianorum Doctorum; & in exordio Mundi fuisse vsum linguæ Hebrææ, satis declarant vocabula illa quæ dudum posui, Adam, Eua, Cain, Abel, Noë, eorumque nominũ interpretationes, quæ in primis quinque libri Geneseos capitibus exponuntur; quæ vim & locum non habent in vlla lingua præter Hebream. Illud porrò quod ait Theodoretus de pueris Hebræis non statim Hebraicè loquentibus, ad id quod vult ipse, probandum nihil habet momenti. Dum enim stetit Respublica Hebræorum, omnes Hebraicè loquebantur, eãque linguam à nutricibus vna cum lacte pueri sugebant: at verò postquam ea gens in captiuitatem abducta, omnibus fermè terris dispersa est, amissa libertate & politia, & vbique seruiens aliis gentibus, vsum naturalem propriæ linguæ perdidit, & alienis linguis earum scilicet gentium quibus seruit, ab initio eam imbui necesse est. Iam verò quod Ioseph Hebræus & Hebraicè loquens Ægyptiacam linguam ab Hebræa diuersam, vt ignotam sibi addisceret, nec mirum est, nec ad firmandam Theodoreti sententiam vim affert vllam. 114

Eupolemus apud Eusebium de Præparatione Euangelica lib. 9. cap. 4.

QVOD autem Theodoretus non altius Mose repetit originem linguæ, & literarum Hebraicarũ, videtur in eo secutus Eupolemum, qui, vt refert Eusebius, Mosem sapientissimum fuisse virum prodidit, & literas Iudæis primum tradidisse & à Iudæis Phœnices, Græcos autem à Phœnicibus accepisse. Sed enim vsum tam linguæ quàm literarum Hebraicarum fuisse antiquiorem Mose, mox docentem firmantemque beatum Augustinum inducemus. 115

EXTREMO loco ait Theodoretus sibi opinionem eorum minime probari, qui arbitrãtur tam Hebræos ipsos, quàm eorum linguam Hebraicam nomen traxisse ab Heber; quia penes eum, cùm facta est confusio & diuisio linguarum, & in eius tantũ familia mãserit ea lingua quæ fuerat antea communis omnium: & idcirco ab Heber 116

appella

appellatam esse Hebræã. At ob eam causam oportebat, inquit Theodoretus, omnes posteros Heber appellatos esse Hebræos, & vsos lingua Hebræa: quod secus euenit. Posteri enim Heber fuerunt Syri, Moabitæ, Ammonitæ, Ismaëlitæ, Idumæi, Madianitæ, Amalechitæ, & qui ex filio eius Iectan progeniti varias in regiones, Indiæ gentes variis differentes linguis, condiderunt. Censet denique Theodoretus appellatos esse Hebræos ex eo quod Abraham è regione Chaldæorum veniens in Palæstinam, trãsiuit fluuium Euphratem: Hebra enim Syrorum lingua (vt ipse ait) idem dicitur quod Euphrates. Concludit Theodoretus disputationem suam huiusmodi verbis: *Verùm de hoc contendere,* inquit *superuacaneum est: nullum enim ex verbo pietati detrimentum accedit, siue hos siue illud recipiamus.* Et hæc quidem Theodoreti est sententia.

117 VERVM enimuero quod putat Theodoretus Hebræos dictos esse ab Hebra, qua voce significari ait Euphratem, quod magnus ille Patriarcha & Hebræorum parens Abraham ex Chaldæa, transito Euphrate, venit in terram Chanaan: id sanè à vero longè remotum est. Verum ea de re disputabimus fauente Deo in tertio Tomo super illa verba capitis decimi quarti: *Ecce vnus qui euaserat, nũtiauit Abram Hebræo.* Sed ratio qua concludi existimauit Theodoretus, nec Hebræos nec eorum linguam nomen cepisse ab Heber, perimbecilla est; eaque benè soluitur à B. Augustino, vt mox dicemus. Namque illi tantum posteri Heber dicti ab eo sunt Hebræi; & vsi lingua Hebræa, quos recta serie generationis ab Heber vsque ad Iacob pertinentes recensuit Moses: in quibus scilicet veri Dei cognitio & cultus mansit ac viguit.

Augustinus de Ciuitate Dei lib. 16. c. 11. & lib. 18. cap. 39.

118 BEATVS Augustinus in libris de Ciuitate Dei quatuor tradit quæ hanc disputationẽ propriè attingunt, & ad confirmationẽ sententiæ faciũt quam nos sequemur. Primo ait linguam illam quæ fuerat omnium hominum communis, fuisse Hebræam, sic nominatam ab Heber, quod in eius solius familia post diuisionem linguarũ manserit. *Quoniam in familia Heber,* inquit Augustinus, *communis antea omnium lingua remansit, diuisis per alias linguas ceteris gentibus, ideo deinceps Hebræa est nuncupata: tunc enim opus erat distingui eam ab alijs linguis nominè proprio, sicut aliæ quoque linguæ vocatæ sunt nominibus propriis. Quando autem erat vna omnium, nihil aliud quàm humana lingua, vel humana locutio vocabatur, quòd ea sola vniuersum genus hominum loquebatur.*

Genes. 7.

119 DEINDE ex hoc Augustinus argumentatur in solo Heber, & familia eius rectam veri Dei fidem, religionem ac pietatem remansisse. Nam confusio linguarum, pœna fuit impietatis illorum hominum: quibus igitur illa pœna non contigit, eos par est credere impietatis illorum hominum non fuisse participes. *Quemadmodum* (ait Augustinus) *etiam cùm erat vna omnium lingua, non ideo tamen filij pestilentiæ defuerunt: nam & ante diluuium vna erat lingua, & tamen omnes deleri, præter vnam Noë iusti domum, diluuio meruerunt: ita quando elatioris impietatis*

meritò gentes linguarum diuersitate punitæ sunt,& ciuitas impiorum confusionis nomen accepit,vt appellaretur Babylon, non defuit domus Heber, vbi & prior lingua,& pietas conseruaretur. Nam quia de pœna venit multiplicatio mutatioque linguarum, vtique præter hanc pœnam esse debuit populus Dei. Ergo vbi eadem lingua remansit, ibi non fuit illa pœna quæ facta est mutatione linguarum,& hoc sanè non paruum iustitiæ eius gentis apparuit vestigium, quod cùm aliæ gentes plecterentur mutatione linguarum, ad istam non peruenit tale supplicium. Nec frustra lingua ista quam Patriarcharum,& Prophetarum non solùm in sermonibus suis,verù etiã in literis sacris custodiuit auctoritas,non in omnes Abrahæ vel Heber posteros transmissa est,sed in eos tãtum, quorum generationes recta serie perducuntur ad Abraham:& hinc præterea in eos tantum qui propagati per Iacob,& insignius atque eminentius in Dei populum cohærentes,Dei testamenta,& stirpem Christi habere potuerunt.

Non linguã tantum sed etiam literas, & characteres Hebraicos fuisse in vsu ante Mosem.

TERTIO loco confirmat Augustinus non tantum linguam Hebræam,sed etiam literas, & characteres Hebraicos diu ante Mosem in vsu fuisse:scilicet contra quàm putauit Theodoretus. *Non est credendum quod nonnulli arbitrantur,* inquit Augustinus, *Hebræam tantum linguam per illum qui vocabatur Heber,vnde Hebræorũ vocabulum est, fuisse seruatam,atque inde peruenisse ad Abraham: Hebræas autẽ literas à lege cœpisse quæ data est per Mosen:sed potius per illam successionem fratrum, memoratam linguam cum suis literis custoditam.denique Moyses in populo Dei constituit qui docendis literis præessent, priusquam Diuinæ legis vllas literas nossent.Hos appellat scriptura grammaton Hagogos, qui Latinè dici possunt literarum inductores,vel introductores,eo quod eas inducant quodammodo in corda discentium,vel in eas potius ipsos quos docẽt:* Sic Augustinus.Qui extremis hisce verbis spectare videtur ad id quod scriptum est Deuteronomij capite 31. vbi Latina lectio sic habet: *Congregate ad me omnes maiores natu per tribus vestras,atque doctores, & loquar audientibus eis sermones istos,& inuocabo contra eos cœlum,& terram.* Pro illo vocabulo,*Doctores,* Græcè est γραμμάτων εἰσαγωγεῖς, quam vocem interpretatus est Augustinus, literarum inductores, vel introductores vel potius introductores ad literas. 120

Dubitatio ex Augustino, vtrum Phaleg fuerit primogenitus ipsius Heber.

QVARTO loco dubitationem hanc mouet Augustinus:Si in ortu Phaleg (vt superiori libro decimoquinto conclusum est) facta est diuisio linguarum; fuit autem Phaleg primogenitus ipsius Heber, & post illum natus est frater eius Iectan:ergo tempore diuisionis linguarum non erat Iectan,ac multo minus eius posteri,quos supra capite decimo percensuit Moses. At detractis posteris Iectan, non constat numerus duarum & septuaginta familiarum, & gentium quæ fuisse dicuntur,cùm ædificabatur turris Babel; nec numerus septuaginta duarum linguarum illis familiis pariter respondentium. Hanc dubitationem soluens Augustinus, negat Phaleg fuisse primogenitum ipsius Heber, sed Iectan multis annis ipso Phaleg priorem natu fuisse:priorem tamen esse nominatum Phaleg, vel propter notabilem casum confusionis, & diuisionis linguarum in quem 121

ortus

ortus eius incurrit vel propter eius posteritatis dignitatem, vel aliam quampiam ob causam.

NEQVAQVAM *putandum est,* inquit Augustinus, *quod eo fuerint ordine geniti quos recenset Moses, quo ordine commemoratos ab eo legimus. Alioqui duodecim filij Iectan qui erat alter filius Heber & frater Phaleg, quomodo potuissent iam tunc gentes facere,si Iectan post Phaleg natus esset:sicut post eum à Mose commemoratus est: quandoquidem tempore quo natus est Phaleg, diuisa est terra? Proindè intelligendum est, priorem quidem Phaleg esse nominatum, sed natum esse longè post fratrem suum Iectan: cuius Iectan duodecim filij tam grandes iam tunc familias habuerunt, vt in linguas proprias diuidi potuerint. Sic igitur potuit prior commemorari qui erat ætate posterior,quemadmodum inter posteros trium filiorum Noë, prius commemorati sunt filij Iaphet qui erat minimus eorum: deinde filij Cham, qui erat medius:postremò filij Sem,qui erat primus & maximus.* Hactenus ex Augustino: Cuius opinionis summa est, Hebræam linguam fuisse primam omnium,eaque vsum esse omne genus hominũ ante ædificationem turris Babel,& ab ipso Heber Hebræam esse appellatam.Ex solutione autẽ huius dubitationis apparet, quàm infirma & futilis sit ratio qua Hebræi probant diuisionem linguarum, non in ortu,sed prope obitum Phaleg esse factam:quod Iectan post Phaleg natus sit, cuius tredecim posteri fuerint cùm sunt diuisæ linguæ. *Genes. 10.*

122 EADEM Est B.Hieronymi sententia:is enim super tertium caput Sophoniæ explanans illa verba:*Nugas quæ à lege recesserunt, congregabo,* ad hunc modum scribit: *Id quod diximus, nugas, sciamus in Hebræo ipsum Latinum esse sermonem, & propterea à nobis ita vt in Hebræo erat, esse positum: vt nosse possimus linguam Hebraicam omnium linguarum esse matricem: quod non est huius temporis differere.* Ad hanc quoque sententiam pertinet quod ait idem auctor exponens illa verba Isaiæ: *Ecce virgo concipiet.* Disputans enim, vocabulo Hebræo, *alma*, propriè non solum puellam significari,sed virginem absconditam & secretam quæ nunquam virorum patuerit aspectibus, magnaque parentum diligentia custodita sit:ita scribit:*Lingua quoque Punica, quæ de Hebræorum fontibus manare dicitur,propriè virgo nominatur, Alma.Et vt risum præbeamus Iudæis,nostro quoque sermone,Alma,dicitur sancta. omnium enim pene linguarum verbis vtũtur Hebræi:vt est illud in Cantico Canticorum de Græco φορεῖον,id est,ferculum sibi fecit Salomon:quod & in Hebræo ita legimus.Verbum quoque (nugas) & (mensuram) Hebræi eodem modo & eisdem appellant sensibus.* Sic Hieronymus. *S. Hieronym. Isaiæ cap.7. Cantic. 3.*

123 AD Horum patrum sententiam, & graui eorum auctoritate & optimis fundatam & firmatam coniecturis posteriores fermè omnes accesserunt & adhæserunt. Non attinet omnium vel nomina vel dicta percensere. Quatuor exemplis contentus ero, vno proximè superioris sæculi; tribus aliis huius nostræ ætatis. Tostatus linguam ab exordio Mundi communem omnium hominum, fuisse Hebraicam probat ex impositione nominum quæ *Tostatus in ca 11. Genesis quæst.1.& 2.*

Adam

Adam imposuit rebus secundum eam linguam quæ tunc erat. Talia enim nomina non inueniuntur in alia lingua significare id, ad quod significandum imposita sunt ab Adamo, nisi in lingua Hebræa: nomina dico, Adam, Eua, Cain, Abel, Noë. Quod si ea nomina idem quoque aut simile quiddam in aliis quibusdam linguis significant; id propterea accidit, quòd illæ linguæ perquam similes sunt Hebrææ, ex ea scilicet deriuatæ, vt est Chaldaica vel Syriaca, Arabica, & in quibusdam etiam Punica. Diuisis autem linguis, prima illa lingua mansit in sola stirpe Heber, vnde vocata est Hebraica: nec in omnes posteros Heber transfusa est, sed in eos solos qui erant in recta linea per quam descendit Christus. Mansit igitur in solo Phaleg, & in huius tantùm filio Reu, & sic deinceps vsque ad Abraham & Isaac & Iacob. Hic autem cùm duodecim filios habuerit, omnes ea lingua vsi sunt, omnesque eorum posteri, id est, duodecim tribus Israel; non autem sola tribus Iuda, licet ex ea tantùm originem & genus duxit Messias.

124 Illvd igitur permirum est, cùm supradicti patres ab Heber vsque ad Iacob, omnes filios suos docuissent linguam Hebraicam; eos tamen deinde, vel eorum posteros diuersas habuisse linguas, vel ab ipsis adinuentas, vel ab aliis gentibus acceptas apud quas versabantur. Et lingua quidem Hebraica olim completa & perfecta fuit, cunctis nempe vocibus instructa, quæ ad omnes res significandas valent, non minus sanè quàm alia quæuis ex copiosissimis & ditissimis linguis. At nunc, immo verò post captiuitatem Babylonicam, imperfecta est, multorum scilicet verborum inops; quippè cum ea sola nomina manserint planè Hebraica, quæ in libris sacris continentur. Cuius rei illa fuit causa; quòd Hebræis cum aliis gentibus mixti, propriæ linguæ vsum perdiderunt, & aliarum gentium linguas vsurparunt. Sic Tostatus.

Caietanus in cap. 11. Genes.

125 Caietanvs idem quod Tostatus sentit, & ad hunc modum argumentatur. *Et si diuina Scriptura non explicat quæ fuerit tunc omnium lingua communis: duas tamen coniecturas habemus, eam fuisse Hebræam. Altera coniectura est, quod lingua Hebræa fuerat ante diluuium, vt nomen Domini Tetragrammaton testatur. Altera est, quod Babylonis nomen quod iuxta Hebræam linguam sortita est ciuitas illa, apud omnes nationes perseuerare videtur. Quod si ita esse constaret, efficax profecto haberetur eius rei hinc argumentum: præcipuè verò quod ciuitas illa non fuerit Heber aut filiorum eius, sed Nemrod filij Cum, filij Cham.* Ita Caietanus.

Oleaster in c. 10. Genesis.

126 Oleaster autem superiorum insistens vestigiis similia prodidit: *Cum*, inquit, *textus dicat totam terram fuisse vnius linguæ, equidem facilè crediderim eam fuisse Chaldaicam vel Hebraicam: has enim duas nunc linguas, vnam & eandem fuisse à principio puto, cùm sint admodum vicinæ.* Nec desunt huic opinioni rationes. Prima, quoniam nomina primis parentibus imposita, vt Adam & Chauach, à verbis Hebraicis originem habent. *Sunt etiam aliquot nomina, quæ ab Hebræis alias linguas esse mutuatas,*

mutuatas, non est dubitandum: vt, Sac, id est, Saccus: Babel & Tarsis nomen lapidis pretiosi. Secunda ratio, quia credibile est primam linguam & communem omnium esse ibi relictam, vbi primum fuit linguarum facta diuisio, id est, in terra Sennaar, quæ fuit Chaldæa. Tertia ratio, quia Abraham qui Chaldæus fuit, hac lingua loquebatur, à quo didicerunt eam posteri eius qui dicti sunt Hebræi. Quarta ratio, quia textus dicit eos qui vnius erant linguæ, venisse ab Oriente: cùm autem linguæ Chaldaica & Arabica manserint in Oriente, videntur illæ fuisse primæ, vel potius Hebræa, quæ illarum parens fuit. Sic Oleaster. Origenes quem primo loco ponere oportuit, Homilia 11. in librum Numerorum, linguam Hebræam fuisse ait primam omnium, & qua vsus est Adam, eamque permansisse etiam post confusionem & diuisionem linguarum. *Origenes.*

127 Nec à tam veteri & probabili sententia recessit Genebrardus. Cuius ego viri, quoties mihi occasio incidit, libenter memoriam & nomen vsurpo: eum quippe diligo ex animo; nec propter doctrinam tantùm, verùm multo magis ob singularem fidei Catholicę ac pietatis Christianæ ardorē; quem ego cùm è scriptis eius, tum etiam multorum sermonibus perspectum & cognitum habeo. Genebrardus igitur Hebræam linguam esse linguarū omnium matricem, & mundo coæuam, auctoritate firmat B. Hieronymi in Sophoniam, & Origenis Hom. 11, in librum Numerorum, & Hebræorum præter Rabbi Iuda, qui in Tra. Sanedrin, Adæ sermonem Aræmæū, id est, Syriacum fuisse dixit. Non igitur voces vim habent à natura, vt disputat Plato in Cratylo, neque ex hominum instituto, vt visum est Aristoteli: Sed Deus ipse linguas confudit, id est, ex vna multas fecit. Hebraica porrò lingua quę antea communis omnium fuerat, apud Hebrum (à quo linguæ & populi nomen) remansit incorrupta; quòd ille neque consiliis neque operis interfuisset eorum, qui turrim Babel ædificare, & in cœlum erigere voluerunt. Hos autem ædificatores appellatos esse Meropes ob diuisam vocem, tradit Suidas in vocabulo Seruch. *Genebrardus, in Chronologia.* *Plato.* *Aristotel.* *Suidas.*

NONA DISPVTATIO.

Qualis fuerit illa confusio linguarum, & quemadmodum facta sit.

128 Disputat hac de re multis & disertis verbis Philo sub finem eius libri quem de confusione linguarū scripsit, tractās illa verba: *Venite descendamus & confundamus, &c.* Tres autē partes habet eius disputatio. Primo loco exponit quid significet vox illa, Confusio: *Res* (inquit Philo) *quæ per se non facile noscuntur, ex cognatarum rerum similitudine manifestæ fiunt; sæpe enim ignotos ex similiū & eiusdē generis collatione cognoscimus.* *Philo.*

Quid sit cõfusio.

Sed quid est confusionis simile? mixtura scilicet & temperatura, vt à maioribus traditum est: mixtura in rebus aridis, temperatura in humidis. Est igitur mixtura, corporum diuersorum perturbata coniunctio, vt si quis hordeum, triticum, ceterarumque frugum species in vnum aceruum congerat. Temperatura verò non est coniunctio, sed dissimilium partium mutua penetratio? quarum semel temperatarum qualitates arte quadam secerni queunt. Id quod aiunt in vino & aqua contingere; nam hæc duo si vniantur, temperaturam conficiunt; & nihilominus tamen per secretionem ad pristinas qualitates redire possunt. Si enim spongiam imbuas oleo, aquam ea colligi, vinum relinqui aiunt. fortassis quia spongia ex aquis genita cognatum sibi liquorem in temperamento attrahit: vinum verò vt alienum respuit. At confusio fit, cum penetrantibus se inuicem partibus, qualitates earum pereunt, vt corruptis rebus quæ prius fuerant, vnius nouæ & à prioribus diuersæ existat generatio: quod accidit in Medicorum compositione, quam vocant Tetrapharmacum, quæ constat è cera, pice, resina & adipe: hæc semel composita & inuicem confusa, non possunt vlla arte separari, vt redeant ad qualitates pristinas: sed cùm singulæ nusquam appareant, ex omnibus corruptis vna egregia conficitur. Quid igitur vocabulum confusionis significet, ex his quæ diximus, apparet.

SECVNDO loco enarrat Philo eorum sententiam qui putarunt 129
Mosem supradictis verbis locutum esse de vera confusione linguarum, quasi tunc primum diuersitatis linguarum quæ sunt inter homines origo extiterit. Hanc opinionem etsi non planè improbat Philo, negat tamẽ eam Mosis consilio & proposito esse conuenientem; ita scribens: *Qui aperta solum & obuia sectantur, putant hic describi ortum linguarum Græcarum, ac Barbararum. Quos equidem non accuso: fortassis enim & ipsi rectè sentiunt: sed istos tamen admonitos cupio ne hactenus processisse contenti sint, sed transeant ad tropologiam, sic existimãdo, diuina oracula esse vmbras quasdam corporum: ceterùm quæ per has significantur, esse res verissimas. Id si quis animo cæcutiens parum acutè cernit, occasionem ab ipso legis latore porrectam minime negligat, vel hoc ipso in loco: confusionem enim rem hanc appellat: qui si solum voluisset ortum linguarum indicare, aptius diuisionẽ appellasset quàm confusionem. Non confunduntur enim quæ in partes distribuuntur, sed discernuntur potius: vt non minor pugna sit inter hæc vocabula, quàm inter res ipsas. Est enim confusio, facultatum simplicium corruptio, quæ simul congestæ vnam quampiam generant: Separatio verò est vnius in plura diuisio. Itaque si Moses voluisset significare vnam loquelam in plures partes diuisam esse, aliis aptioribus & magis propriis vsus fuisset appellationibus, diuisionem vel separationem vocando, non autem confusionem, quæ planè contrarium significat,*

EXTREMO loco declarat Philo quemadmodum oratio hæc Mo- 130
sis non historicè, sed secundum tropologicam intelligentiam exponenda & intelligenda est. *Quoties Deus,* inquit Philo, *minatur cõfusionem cogitationibus impiis, ea non singulis tantùm vitiorum speciebus, earumque viribus intentatur, sed & operibus eorum quæ fiunt de communi sententia; ne vel singula, vel communicatis consiliis, vires vniuersas colligant ad delendam partem*

tem præstãtiorem. Quapropter ait; Confundamus ibi linguam eorum, ne audiat vocem quisque sui proximi. Ac si diceret, muta surdaque faciamus vitia singula, vt nec loquendo, nec inuicem consentiendo damnum afferant. Hoc igitur est nunc propositum sub figura confusionis linguarum, disiicere constipatum vitiorum cuneum, irrita facere improborum fœdera; pernicioſam societatem conuellere; iunctas impiorum copias ideoque validas dissipare; malitiæ imperium maximis iniquitatibus communnitum demoliri.

131 NONNE *vides vt mũdi Opifex partes animæ conspirare voluerit; sed propter ipsarum decorẽ atque incolumitatem loci discluſas & muneribus atque functionibus distinctas fecerit? Non possunt oculi, quod aures præstant, audire; non aures cernere; non odorari labia; non gustare nares; non ratio fungi sensuum officio; nec sensus formare vocem. Nouerat ille omnium artifex, non expedire vt hæc inuicem misceantur & confundantur, verùm satius esse, vt singulæ partes animæ intra suas quæque functiones consistant, & inconfusæ maneant: idque non minus conferre in commune animantium generi, quam priuatim ipsis potentijs. Ediuerso autem vitia in confusionem & dispersionem adducit Deus, ne coadunata, iunctis nocendi viribus, insuperabile malum afferant. Sicut enim concentum virtutum à Deo foueri decet; ita dispergi & profligari vitia. Nec est aliud nomen quod vitio magis conueniat, quàm confusio. Id quod euidens est in quouis insipiente, qui verbis, consiliis, factis, perturbatis & confusis vtitur. Atque hæc est nostra,* inquit Philo, *super hoc textu & oratione Mosis sententia.* Et hactenus quidem procedit Philonis disputatio.

132 AT enim verò, interpretationem hanc Philonis, in genere quidem tropologicò, vt veram, acutam, nec ineruditam, laudo & amplector; at verò vt propriam, & quemadmodum vocant, literalem, atque ab ipso Mose primo ac principaliter spectatam & designatam, planè improbo & abiicio. Namque orationem Mosis esse historicam, & veram ac germanam rerum gestarum narrationem, præter omnium tam Hebræorum quàm Christianorum auctoritatem, res ipsa loquitur. Totum enim genus dicendi Mosis in hoc libro, historicum est, & nuda ac simplici narratione constans; non secus profecto quàm in libris Iosue, Iudicum & Regum. Alioqui, cùm liber Geneſis, tum ceteri omnes sacri libri qui nominantur historici, non essent quales nominantur & ab omnibus habentur: sed essent parabolici & allegorici aut etiam ænigmatici, similiter atque liber Salomonis qui inscribitur Cantica Canticorum. Refellitur Philo.

133 SED vrget nos Philonis argumentum. Vocabulum enim confusionis, inquit ille, ad Mosis orationem minime quadrat: neque enim, si nudam spectes historiam, confusas esse linguas, sed diuisas reperies. Nam vbi quæso ista linguarum confusio est facta? an in illa prima & omnium communi lingua? at illa, etsi non apud omnes, attamen apud quos mãsit, eadẽ mãsit plane integra & incorrupta. Vtrum in aliis linguis, quarum varietas tunc est inuecta? verùm in illis nulla cernitur confusio. quomodo enim confuſę dici possunt, quæ nunquam antea fuerant, & tunc primum ortę sunt? cumque earum Argumentũ Philonis soluitur.

quælibet sic esset ab alia qualibet distincta, vt qui essent vnius linguæ, nullam intelligerent, non potuit vlla esse in illis confusio. Erant igitur omnes inconfusæ atque omnino distinctæ.

Quomodo intelligēda sit confusio linguarum.

SED huic argumento facile occurritur, si dicamus, confusionem 134
illam de qua loquitur Moses, non fuisse in linguis, sed in hominibus, propter linguarum tamen repentinam varietatem. Etenim propter primæ linguæ obliuionem, quæ plerisque illorum hominum accidit, & subitam variarum linguarum valde dissonantium ac discrepātium in magnā illa hominum multitudine vsurpationem, tanta illis hominibus animorum confusio accidit, vt & ab incœpta ædificatione desistere, & inuicem segregari, dinersaque terrarum loca ad habitādum capessere coacti fuerint. Et hanc quidem interpretationem vehementer adiuuant verba illa, quibus Moses Deum ita loquentem facit: *Venite descendamus, & confundamus ibi linguam eorum, vt non audiat vnusquisque vocem proximi sui.* Vides in eo fuisse linguarum confusionem, quod in tanta illa multitudine hominum, propter repentinam linguarum varietatem, cum alij alios non intelligerent, supra quam credi possit perturbati animo & confusi fuerint?

Quomodo repēte facta sit diuisio illa & multiplicatio linguarum.

SED Quomodo linguarum illa confusio & diuisio facta est? Hoc 135
nempe modo. Primò quidem fecit Deus omnes illos homines (prēter Heber & familiam eius) obliuiscī primę linguæ, quę antea fuerat omnium communis. Obliuionem verò attulit, delēdo ex animis eorum hominum habitum illum, quo significationes omnium vocum illius linguæ cognitas habuerant; iisque, quotiescunque volebant, ad loquendum vti promptissimum & facillimum illis fuerat. Hac inducta obliuione, tanta illis cōtigit eius linguæ ignoratio, vt cum ea loquentes audirent ipsum Heber & Phaleg, quasi nihil de ea vnquā vel nouissent vel etiam audissent, nullo modo eos intelligerent.

DEINDE, pro diuersitate illarum gētium, quæ tribus ex filiis Noe 136
proseminatæ concurrerāt ad ædificationem ciuitatis & turris, diuersos habitus variarum linguarum mentibus eorū inseruit Deus. Quo factum est, vt vnaquæque illarum gentium eius linguæ, quæ diuina dispensatione ei contigerat, non modo cognitionem, quantū ad verba, phrases, prouerbia, aliaque id genus propria cuiuslibet linguæ; verum etiam, ad loquēdum facilem & promptum haberet vsum. Itaque sic illi circa suam quisque linguam affecti erant, vt affecti esse solent qui linguam aliquam probè nouerunt, eaque quoties libet expedite ac facile vtuntur.

Philastrius putās etiam ante turris Babel ædificationē fuisse diuersas hominū linguas refellitur.

PENE fugerat memoriam, quod superiori disputatione de Phi- 137
lastrio dicendum fuerat. Id quia illic prætermissum est, hic reddemus; satius rati alieno quàm nullo loco dicere. Philastrius in Catalogo Hæreseon capite 106. opinionem de vnitate linguæ omnium hominum ante ædificationem turris, quam nos supra grauissimis auctoritatibus, optimisque rationibus firmatam secuti sumus, vt

hæreti

Hæreticam improbat & damnat. Ait ille, *firmiter esse credendum, etiam ante ædificationem Babel multis sæculis, magnam fuisse inter homines linguarum & sermonum varietatem; quarum tamen omnium linguarum scientiam omnes homines Dei munere vsque ad constructionem turris & linguarum confusionem, tenuerunt. Quod autem Moses dixit terram fuisse labij vnius*, idcirco dictum putat, *quia etsi varia erant linguarum genera, omnes tamen se inuicem intelligebant: eratque omnibus lingua vna & idem sermo, non quidem eorundem vocabulorum vsu, sed eadem omnium loquentium & audientium intelligentia.* Sic ille.

138 VERVM Philastrius dum quod verissimum erat, quasi falsum & Hæreticum damnauit, à vero ipse & à recta diuinarum literarum intelligentia longè aberrauit. Verùm quia superiori disputatione satis de hoc est dictum, nihil attinet hoc loco contra Philastrium eadem de re disputare. Videtur autem Philastrius leui consideratione eorum quæ supra scripsit Moses capite decimo in eum esse inductus errorem. Proditum enim est capite decimo, filios Iaphet & Sem fuisse diuisos in diuersas familias, regiones & linguas, quasi ante ædificationem turris iam fuisset inter posteros filiorum Noë diuersitas linguarum. Sed non animaduertit Philastrius, illa esse scripta per anticipationem, figuram nempe sacris literis non in frequentem: id quod supra nos B. Augustini & Ruperti testimonio comprobauimus.

DECIMA DISPVTATIO.

De numero linguarum, in quas prima illa & communis omnium lingua vel diuisa vel multiplicata esse dicitur.

An tunc fuerint 72. linguæ.

139 PERVETVS opinio est, tam Hebræorū quàm Christianorum doctorū suffragiis approbata, præter Hebræam linguam quæ sola ab orbe condito vsque id temporis in vsu apud omnes fuerat, vnā & septuaginta alias linguas tunc esse inuectas: ita vt omnes linguæ fuerint duæ & septuaginta. Hoc autem ita probatur: Moses ait, cùm est confusum labium vniuersæ terræ, tantam repente varietatem linguarum esse inductam, vt vnusquisque non intelligeret linguam proximi sui. Aut igitur cuilibet illorum hominum propria contigit lingua: aut tantum cuilibet genti & familiæ. Non contigisse singulis hominibus singulas linguas, supra ostendimus, docentes id futurum fuisse contra Dei consilium & propositum, id est, contra id quod per talē confusionem linguarum & dispersionem hominum efficere Deus constituerat. Relinquitur igitur, diuersitatem linguarum fuisse pro di-

uersitate illarum gentium & familiarum: sed Moses capite decimo recensuit septuaginta duas familias ac gentes ortas ex tribus filiis Noë, ergo totidem quoque linguas fuisse credendum est.

S. Epiphan. MAGNAM huic opinioni fidē astruit auctoritas grauissimorum 140
Patrum qui eam secuti sunt. Epiphanius in ipso penè initio Panarij, ad hunc modum scribit, loquens de ædificatoribus ciuitatis & turris Babel: *Non habuit Deus*, inquit, *complacentiam in opere dementiæ ipsorum: dispersit enim & diuisit ipsorum linguas, & ex vna in septuaginta duas distribuit, iuxta numerum virorum tunc repertum: vnde & Meropes vocati sunt propter diuisam vocem: & turrim quoque ventorum impetu euertit Deus.* Hęc Epiphanius. Sed extremum hoc de turri à ventis euersa, haud dubiè sumptum ex Iosepho & Eusebio, falsum esse supra indicauimus. Eadem quoque fuit B. Hieronymi de septuaginta duabus linguis sententia: explanans enim illa verba Domini: *An putas quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones Angelorum?* Sic ait: *Duodecim legiones Angelorum continēt septuaginta duo millia Angelorum: in quot scilicet gentes hominum lingua diuisa est.* Non quod Hieronymus velit linguas esse diuisas in gentes septuaginta duo millia; id enim falsum esset, sed indicare voluit sacramentum illius numeri septuaginta duo, etiam Gentium linguarum pari multitudine nobilitatum.

S. Hieronym. in c. 26. Mat. Legiones.

Augustin. de Ciuitate Dei lib. 16. cap. 3. & 11. IDEM sensit B. Augustinus in libris de Ciuitate Dei ad hunc mo- 141
dum scribens: *in summa igitur omnes progeniti de tribus filijs Noë, id est, quindecim de Iaphet, & triginta vnus de Cham, & viginti septem de Sem, fiunt septuaginta tres. Sed quia Heber & Phaleg, qui in hoc numero distinctè ponuntur, nec duas diuersas gentes fecerunt, nec duas diuersas linguas habuerunt, propterea numerus illarum gentium & linguarum rectè dicitur fuisse septuaginta duo.*

Prosper. PROSPER libro 2. de Vocatione Gentium, capite 4. *Iam verò*, in- 142
quit, *procurrente humanæ propagationis augmento, cùm ipsa mortalium numerositas de suis multiplicationibus superbiret, & secundum elationis suæ altitudinem, cœlo cuperet molem immodicæ constructionis inserere, quàm mirabilis ad cohibendam hanc insolentiam fuit diuinæ censura iustitiæ? quæ omnem illorum populorum loquelam, notis sibi inuicem significationibus consonantem, septuaginta & duarum linguarum varietate confudit: Vt & inter dissonas voces operantium pereunte concordia, insanæ molitionis machina solueretur: & habitando orbi terrarum daret incolas malæ congregationis opportuna dispersio.*

Arnobius. ARNOBIVS porrò non ille Lactantij magister, sed alius longè 143
posterior, prodidit in illis trium filiorum Noë posteris, post vnius linguæ confusionem fuisse septuaginta duas linguas; quæ per totum deinde orbem disseminatæ sunt; fuisse item ex illis natas mille generationes, vel vt ipse vocat, Patrias gentium. Audiat lector eius verba, quæ sunt in Commentariis eius in Psalmos, vbi exponit illum versiculum Psalmi centesimi quarti: *Memor fuit in seculum testamenti sui, verbi*

verbi quod mandauit in mille generationes: Has, inquit, *mille generationes gentium breuiter edoceamus. Noë tres filios habuit, Sem, Cham, Iaphet, Sem primogenito pars facta est à Perside & Bactris vsque in Indiā longe, & vsque Rhinocoruras: quæ spatia terrarum habent linguas sermone Barbarico viginti septem: in quibus linguis gentes sunt diuersarum patriarum, sex & quadringentæ. Siquidem multo numerosius gentes multiplicatæ sunt quàm linguæ: exempli gratia, cùm vna sit lingua Latina, sub ea tamen vna lingua diuersæ sunt Patriæ, vt Brutiorum, Lucanorum, Apulorum, Calabrorum, Picentum & Tuscorum.*

CHAM verò secūdus filius Noë, à Rhinocoruris tendit vsque Gadira, habens linguas diuersas partim sermone Punico à parte Garamantum, partim Latina à parte Boreæ, partim Barbarico à parte Meridiani & Aegyptiorum. aliorumque interiorum Barbarorum vario sermone vtentium: habens inquam linguas viginti duas, patrias verò gentium trecētas nonaginta quatuor. Iaphet denique vltimus filius Noë habuit fluuium Tigridem, qui diuidit Mediam à Babylonia, sicut Sem habuit Euphratem, & Cham Geon qui vocatur Nilus. Posteritas autem Iaphet diffusa est in patrias ducentas sermone vario vtentes, id est, in linguis viginti tribus. Fiunt ergo omnes simul linguæ, septuaginta duæ: Patriæ verò generationum siue gentium mille: quibus vniuersum genus hominum orbem terrarum inhabitantium continetur. Sic Arnobius.

144 ORIGENEM Hoc loco tacitum à nobis præteriri minime conuenit. Nam etsi certum ille numerum linguarum non præfinit, censet tamen multas & varias pro multitudine & varietate illarum gentium fuisse linguas. Putat etiam fuisse eas linguas ab Angelis qui earum gentium tutores ac rectores erant, effectas: ita vt quisque Angelus ei genti cuius gerebat curam, propriam linguam assignauerit & indiderit. Quot igitur erant gentes, tot fuisse earum rectores ac præsides Angelos, totidemque ab illis inuectas esse linguas, secundum Origenis sententiam existimandum est. Ponam hic Origenis verba ex Homilia eius vndecima in librum Numerorum: *Illud quoque*, inquit, *quod in Genesi scriptum legimus, Deum (ad Angelos sine dubio loquentem) dicere, Venite confundamus linguas eorum. quid aliud significare putandum est: nisi quod diuersi Angeli diuersas in hominibus linguas ac loquelas operati sint? vt verbi gratia, vnus aliquis Angelus fuerit, qui Babylonicam tunc vni earum gentium impresserit linguam: alius qui alij Aegyptiam, & alius qui Græcam: & sic diuersarum gentium ipsi illi fortasse principes fuerunt, qui linguarum & loquelæ videbantur auctores. Manfit autem lingua per Adam primitus data, quam nos fuisse putamus Hebræam, in ea parte hominum, quæ non pars alicuius Angeli vel principis facta est, sed quæ Dei portio permansit. Excolit igitur vnusquisque Angelus gentem sibi creditam, & ab erroribus ad Deum conuertere studet. Et ab initio quidem seculi huius, cum dispergeret Deus filios Adam, statuit fines gentium iuxta numerum Angelorum Dei, & suo quæque gens Angelo assignata est. Vna autem fuit & electa gens Israël, quæ portio Domini fuit, & funiculus Hæreditatis eius.* Sic Origenes.

Origenes.

Deuteronomij cap. 32.

VERVM

Universidad de Deusto
Biblioteca

VERVM Hanc commemorationem alienarum opinionũ concludat Genebrardus,qui peruulgatam illam de ſeptuaginta duabus linguis ſententiam paulò quàm ſuperiores enucleatius & diſtinctius expoſuit. *Dum*, inquit, *ſeptuaginta duas linguas dumtaxat Hebræi conſtituunt,hoc faciunt,quia apud Moſem non plura ſtirpium capita & principes notantur:nempe ex Iaphet quindecim, ex Cham triginta:ex Sem viginti ſeptem.Item quoniam nõ plures proferri poſſunt ceterarum innumerabilium linguarum matrices:tales ſunt,Hebraica genitrix Syriacæ, Arabicæ, &c. Latina,Italicæ,Valachicæ,Gallicæ & Hiſpanicæ: Græca,Doricæ,Ionicæ, Æolicæ, Atticæ:Sclauonica,Polonicæ,Bohemicæ,Moſcouiticæ,&c.Germanica,Helueticæ,Anglicæ,Flandricæ,&c.Tartarica,Turcicæ,Sarmacanicæ,&c.Abiſſima, Aethiopicæ,Sabeæ,&c.Sic illo numero minime comprehenduntur ſingularum dialecti:ſunt enim tantæ diuerſitatis, vt intra centum leucarum diſcrimen, in hominum labiis occulta quædam cauſa verſuram faciat tantam, vt vel propter accentum, vel mutationem aliquam literarum, vel additionem,vel detractionẽ, tam paruulo ſpatio non ſe mutuo intelligant,ſicut in nouo etiam orbe Americus Veſputius obſeruaſſe ſe ſcripſit.* Ità Genebrardus. Atque hæc ſunt (memoratu ſcilicet digna) quæ ab aliis de numero illarum linguarum mandata literis reperi. 145

Americus Veſputius.

AVCTORIS SENTENTIA.

De numero linguarum,in quas prima lingua quæ communis erat omnium,multiplicata eſſe dicitur.

ATAM antiqua huius opinionis via, totque ac tantorum auctorum trita & nobilitata veſtigiis, equidem abſtrahi me non facile patiar.Sed illud tamẽ quod ſemper ſoleo, etiam hoc loco facere non prætermittam;vt quid hac in re certum aut incertum,quid verum aut ſimile vero ſit, vel nullam etiam veriſimilitudinem, nullamque probabilitatem habeat,diſtinctè & breuiter indicem lectori. 146

ILLVD in hac quam tractamus controuerſia certum eſt, linguas tunc inuectas fuiſſe multas admodum & varias.Hoc enim dupliciter ex narratione Moſis elicitur: tum quod ait ille, confuſum fuiſſe labium ſiue linguam vniuerſæ terræ:quæ quidem confuſio non aliunde quàm ex magna nouarum atque ignotarum linguarum,quæ tunc repente hominibus illis contigerunt, varietate accidit: tum quia tanta fuit linguarum varietas,vt ſicut narrat Moſes, nemo intelligeret vocem proximi ſui.

Non ſinguli homines ſingulaslinguas proprias habuerunt.

ILLVD quoque pro certo haberi poteſt, non fuiſſe tot linguas quot erant in illa multitudine homines,nec ſingulis hominibus ſingulas attributas eſſe linguas:id enim fuiſſet incommodiſſimum, & 147

Singulas gẽtes & familias habuiſſe proprias linguas.

Dei

Dei conſilio atque propoſito (vt paulò ſupra diſputauimus) plane contrarium. Sed eſt tamen prope certum, ac vehementer probabile cuilibet illarum gentium & familiarum propriam & differentem ab aliis aſſignatã eſſe linguam.Hac enim ratione efficiebatur, vt qui vnius erant gentis, cum propter eiuſdem linguæ notitiam & vſum, inter ſe intelligerent, conſociati inuicem & ab aliis gentibus, quarum linguas minime intelligebant, diſſociati ac diſiuncti, diuerſa peterent ad habitandum terrarum loca: atque ita totus orbis terrarum (quod intendebat Deus) habitatoribus atque cultoribus compleretur. Si cuique autem genti ac familiæ ſua propria & ab aliis diuerſa contigit lingua:hic bene concluditur,quot erãt eo tempore, & illo in loco gentes diuerſæ,totidem illis eſſe inditas linguas.

148 At enim verò gentes illas certo aliquo numero definire, difficillimum eſt. Nam quod proditum eſt à multis, fuiſſe eas ſeptuaginta duas gentes, non modo certum non eſt, verùm etiam non parum ab hiſtoria Moſis diſcrepare videtur. Aiunt illi Moſem in decimo capite huius libri commemoraſſe in poſteritate Iaphet, quindecim gentes: in ſtirpe Cham, vnam & triginta: in progenie Sem, viginti ſex: è quibus omnibus numerus ille ſeptuaginta duarum gentium exiſtit. Sed hoc refelli poteſt dupliciter. Nam codices Græci, præſertim qui Romæ nuper quàm emendatiſſimi prodierunt, in poſteritate Sem numerant viginti octo gentes: ex quo fieret, vt gentes de tribus illis Noë filiis ortæ, fuiſſent tunc ſeptuaginta quatuor. Deinde licet Græci libri & B. Auguſtinus numerent octo filios Iaphet: attamen lectio Hebraica & Chaldaica, nec non & Latina noſtræ editionis vulgatæ, ſeptem tantum recenſet: nam octauum illum filium, Eliſa, quem addit Græca tranſlatio, nec Hebraici, nec Latini codices habent: hos enim tantum ſeptem faciunt filios Iaphet, Gomer, Magog, Madai, Iauan, Thubal, Moſoch, Thiras. Si autem poſteri Iapheth fuerunt duntaxat quatuordecim, neceſſe eſt gentes illas fuiſſe duntaxat vnam & ſeptuaginta. Quinimo fuerunt tantum ſeptuaginta: namque Heber & Phaleg qui in enumeratione illarum gentium diſtinctè ac ſeparatè memorantur, pro vna tantùm gente ac lingua haberi debent: neque enim illi diuerſas fecere gentes, nec differentes linguas habuerunt, idque Beatus Auguſtinus acutè vidit, & libro 16. de Ciuitate Dei capite 11. rectè nos admonuit.

An fuerint 72. gẽtes in ædificatione turris Babel.

B. Auguſtin.

149 EX hoc præterea ſeptuagenario gentium numero demere oportet eos, quorum poſteri in deſcribenda progenie trium filiorũ Noë, commemorantur à Moſe. Hi autem in poſteritate quidem Iapheth, duo ſunt Gomer & Iauan; in ſtirpe autem Cham, ſunt quatuor, Chus Mezraim, & Chanaan & Regma: denique in progenie Sem, ſunt item quatuor, Arphaxad, Aram, Heber, Iectan. Hi omnes ſunt decem,quibus detractis de illo numero ſeptuagenario,relinquentur

tantum sexaginta. Esse autem illos quos dixi, remouendos è numero gentium quas recenset Moses, patet dupliciter: tum quod parentes non possunt per se ac separatim à suis posteris gentem vllam facere; neque enim faciunt ipsi gentem aliquam nisi per aliquem suorum filiorum. Eædem igitur gentes sunt patrum atque filiorum: tum etiam quia si isti separatim & distincte à posteris suis numerandi sunt, ergo similiter Noë ac tres filij eius, Sem, Cham, & Iaphet separatim à suis posteris essent commemorandi, & diuersas ab illis gentes fecisse eos dicendum esset: hoc si admittant isti, non iam duas & septuaginta, verum septuaginta sex linguas distinguere cogentur.

149 IAM verò de personis illis, quarum posteri in exponenda progenie trium filiorum Noe, nulli à Mose recensentur, magna existit quæstio. Sunt autem isti in progenie Iaphet, quinque: in Cham, duo: in Sem, quatuor. Quæritur igitur vtrum isti gentem aliquam ab aliis fecerint diuersam, nec ne? Si enim nullam gentem fecerunt diuersam ab aliis, (id quod videtur similius vero) ergo remouendi sunt illi à numero gentium & familiarum: & cùm illi decem fuerint, his detractis, numerus ille septuaginta duarum gentium quem supra restrinximus ad sexaginta, magis etiam contrahendus erit, & ad quinquaginta redigendus: sin autem personæ illæ gentem aliquam diuersam ab aliis reliquerunt: primum quæro, cur eam gentem Moses non memorauerit sicut aliorum: namque eadem ratio poscebat, vt huius gentis similiter atque aliarum mentio & commemoratio fieret. Deinde quæro vtrum vnam gentem fecerint an plures vna? nam cùm nulla gens eorum tradatur à Mose, quicquid dicetur, incertum erit & gratis dictum.

151 VIDEN' igitur quàm leui & infirmo, illa de septuaginta duabus linguis sententia, fulciatur & nitatur fundamento? Quanquam reor equidem in sententia Patrum qui id tradiderunt, duo esse obseruanda, & distinguenda. Alterum quod illi ex historia Mosis elicientes, vt certum dixerunt quot erant tunc gentes & familię hominum, tot fuisse eis tributas linguas: alterũ, quod vt celebratum ab Hebræis, & vulgo iactatum etiam inter Christianos, non tanquã certum, sed tanquã peruulgatũ prodiderũt, fuisse septuaginta duas gentes totidemque respondentes eis linguas. Namque hoc illi si ad examen reuocare, & resecare ad viuum, vt nos fecimus voluissent, haud dubie rem esse valde dubiam & incertam & ferme incomprehensibilem agnouissent.

An aliqua illarum linguarum perierit.

152 DVÆ præterea res in obscuro & incerto positæ, notitiam nostram latent; Altera est, vtrum aliqua de illis linguis processu temporis omnino perierit, deleta scilicet gente, cuius illa erat propria lingua, vel per clades bellicas vel per generalem pestilentiam, aliosve exitiales morbos. Namque interiisse penitus nonnullas gẽtes docet Plinius his verbis scribens: Ex Asia interiisse gentes tradit Eratosthenes, Solymorum, Lelegum, Bebrycum, Colycantiorum, Trepsedorum. Isidorus, Arimos & Capretas, vbi sit Apamia condita à Seleuco rege.

Plin. lib. 5. cap. 30.

153 ALTERA res æquè dubia & incerta est, vtrum linguæ illæ fuerint matrices aliarum omnium linguarum quæcunque post id temporis ad hanc vsque diem in hominibus fuerunt: ita vt quæ nunc sunt, & quæ superioribus retro seculis vsque ad illud tempus fuere vnquam; vel illæ ipsæ linguæ fuerint, vel certe ab illis ortæ aut oriundæ: an potius multæ alię diuersis seculis institutæ sint linguæ ab illis omnino diuersæ, nec originem inde aliquo modo ducentes. Altercationem autem Iulij Scaligeri cum Cardano de origine causisque tam multiplicis linguarum varietatis, non sine voluptate animi in eorum libris videbit lector.

An illæ linguæ fuerint quasi matrices aliarum omnium linguarum.

Cardanus lib. 12. de subtilitate & lib. 17. de Varietate rerum, c. 93. Iulius Scaliger aduersus Cardanum exercitatione 259.

154 NONNIHIL etiam hoc loco dicendum est de eo quod Epiphanius & Suidas annotarunt, homines quasi quodam insigni epitheto à priscis illis poëtis vt Homero & Hesiodo appellatos esse Meropes, id est, habentes diuisam vocem. Tripliciter enim eam appellationem interpretari licet, Primo vt propterea dictus sit homo Merops, quia solus omnium animalium habet & partitam & distinctam & quasi articulatam vocem, id est, distinctè expressam ac formatam & sensuum animi distincte significatricem; vnde sermo & oratio propria hominis effingitur. Sic autem vim & notionem eius vocis interpretatus est Scholiastes Homeri libro primo Iliados. Deinde potest etiam intelligi voce illa Merops, significari diuersitatem linguarum quæ inter homines sunt, primo propter superbiam & impietatẽ ædificatorum turris Babel à Deo inuectam: vt Ethnici poëtæ eam vocem hauserint vel ex Mosis scriptorum lectione, vel ex antiqua fama & traditione, & in hac sententia fuisse apparet Epiphanium & Suidam.

Epiphanius paulo post initium Panarij. Suidas in voce Saruch. Homerus. Hesiodus.

Cur homines dicti μίεγπες.

Homerus. Scholiastes.

155 ILLVD præterea existimari potest, homines dictos esse Meropes, quia diuisam habent vocem, id est, quia vnusquisque hominum habet proprium vocis sonum, & modum pronuntiandi: vt in tanta hominum multitũdine, ne duos quidem, indiscreto vocis sono, reperire liceat: quod etiam in ore ac facie similiter obseruatur. Quapropter duo hæc vt magna naturæ miracula, mirabundus prædicat Plinius: Paruum dictu, ait, sed immensum æstimatione: tot gentium sermones, tot linguæ, tanta loquendi varietas, vt externus alieno pene non sit hominis vice. Iam in facie vultuque nostro, cùm sint decem aut paulo plura membra, nullas duas in tot millibus hominum indiscretas effigies existere: quod ars nulla in paucis numero præstet affectando.

Ethnicorũ calumnia in hanc Mosis historiã de diuisione linguarum.

156 SED Explanationi primæ partis capitis vndecimi, in qua versati adhuc sumus, & multas de ædificatione turris Babel & confusione ac diuisione linguarum disputationes tractauimus, finem denique imponemus, adiecta tantum cuiusdam Ethnicorum calumniæ aduersus historiam Mosis de diuisione linguarum confutatione. Hanc ego calumniam, præter vnum Philonem, qui commemoret, alium

reperi neminem. Eam igitur exponam ipse ac refellam, prout à Philone narratur. Aiebant illi, quod scripsit Moses, cum vna esset omnium hominum lingua, eam repente confusam esse, atque in varias linguas multiplicatam, non esse historiam nec veram gestarum rerum narrationem; esset enim id prorsus incredibile: sed esse commentum eius, ad similitudinem poëticarum fabularum ab eo confictum: simillimum quippe eius quod narrat Moses, de vna omnium animalium lingua à fabularum scriptoribus est proditum. Narratur enim, olim animantium omnium eandem fuisse vocem: & quemadmodum homines inter se sermonis habent commercium, sic illas de suis rebus inuicem agitasse sermones; ita vt de communibus vel priuatis tam bonis quàm malis inuicem & condolerent, & gratularentur, quasi in vna republica versantes. Verum lasciuientes præ bonorum præsentium copia, vt sæpe fieri solet, vltra decorum proruperunt, per legatos à diis immortalitatem, à senectute immunitatem, perpetuamque iuuentam sibi petentes: æquum se postulare dicentes, quando id iam vni ex eorum numero, & multis sanè ignobiliori, serpenti contigisset: hunc enim exuta senectute denuo repubescere. Hanc eorum audaciam merita mox pœna secuta est. Nam confestim ita eorum lingua variata & confusa est, vt non possent se inuicem intelligere propter diuersitatem vocum, in quas, quæ prius omnium communis fuerat lingua, diuisa est. Talis videtur narratio Mosis.

Fabula de vna omniũ animalium lingua.

157 QVOD si dicas (aiebant illi) aliud esse animalia loqui inter se, hoc enim cum sit contra naturam eorum, fabulosum esse atque incredibile manifestum est: & aliud esse omnium hominum qui illo sæculo erant, vnam fuisse linguam, id enim nihil habet absurdum & incredibile: contra instabant illi, esse illud incredibile, repente homines illos oblitos esse linguæ quam prius nouerant, & qua vsque ad id temporis vsi fuerant; & subito nouis & antea ignotis linguis esse locutos. Nam quod dicunt confusionem linguæ accidisse in pœnam simul & remedium peccati eorum hominum, quàm sit futile, vel ex eo apparet, quod post diuisam linguam deductasque in tot diuersa terrarum loca tot gentium colonias, nihilominus terræ ac maria innumeris sceleribus & malis completa sunt. Non enim vnitas linguæ, sed procliuitas naturæ hominum ad peccandum, flagitiorum causa est. Siquidem etiam lingua mutilati, nutibus, aspectibus, aliisque corporis motibus non minus quàm verbis prolatis, improbam voluntatem suam significant. Huc accedit quod sæpe vna gens non eadem tantum lingua: verum etiam eisdem vtens legibus ac moribus, ad tantam procedit malitiam, vt peccatis conferri possit cum reliquis omnibus hominibus. Quid, quod vnitas linguæ maximorum bonorum causa esse solet? sine hac enim nec quisquam hominum ab alio homine doceri, nec adiuuari, nec vlla inter homines amicitia conciliari, nec vlla societas hominum stare aut coalescere posset. Cur igitur

igitur, quasi malorum causa esset lingua communis, adempta ea est hominibus, quæ vt perquam vtilis humano generi, cõfirmari potius debuerat? Hæc isti aduersus historiam Mosis cauillabantur.

158 PHILO Autem præter fores (vt dicere solet Aristoteles) occurrens huic calumniæ, omisso vero, id est, historico Mosaicæ narrationis intellectu, confert se ad Allegorias. quasi verò quæ scripsit Moses de diuisione ac confusione linguarum, ea nisi allegoricè interpretata, aliter vera esse nec à calumniis vindicari possint, sed Philonem ipsum loquentem audiamus. *Has* (inquit Philo) *malitiosorum hominum cauillationes seorsum redarguent, quibus promptum est ad tales quæstiones ex aperta legum scriptura sine contentione respondere: qui non sophismatibus repellunt sophismata, sed sequuntur veritatis seriem nusquam sinentem offendere, & impedimenta facile dimouentem, vt veritatis sermo ex his possit euadere. Dicimus igitur istis verbis: Erat vniuersa terra labiũ vnum & vox vna, significari magnorum malorum consonantiam, quibus ciuitates à ciuitatibus, gentes à gentibus, regiones à regionibus vicissim impetuntur; & quibus homines non tantum iniusti sunt aduersus homines, verum etiam in Deum impij.*

Aristoteles. Philo libro de confusione linguarum.

Genes. 11.

159 CVMQVE *tres sint animæ nostræ partes: Mens, Cupiditas, Ira: & mentis quidem vitia & (tanquam morbi) sint, Imprudentia, Error, Malitia: Cupiditatis, effusa voluptatum & libidinum intemperantia: Iræ, furiosi & rabiosi, ad nocendum impetus & conatus. Si tres hæ partes animæ nostræ suis quæque vitijs instructæ ad male agendum conspirent, atque concurrant, supremũ homini exitium afferent. tunc enim tanquam in naui, nautis, vectoribus, & gubernatoribus in eius perniciem per dementiam consonantibus, etiam qui perdunt, vnà pereunt. Grauissimum enim malorum est, & penè solum insanabile, omnium animæ partium ad peccandum consensus: cùm tanquam in publica pestilentia nihil sani sit reliquum, quod ægrotis mederi possit: Sed & medici vna cum vulgo laborant, eadem qua ceteri lue correpti.* Hæc Philo.

160 VERVM Nobis ad propulsandam eam calumniam, allegoriarum perfugio nõ est opus. Tria itaque breuiter dicemus, ex quibus, quàm ea calumnia inanis & plane nugatoria sit, liquidò intelligetur. Principiò, nemini videri debet incredibile, omnium eorum hominum qui primo illo post diluuium sæculo fuerunt, vnam fuisse linguam. Cur enim magis id videatur incredibile, quàm omnium, exempli gratia, Germanorum, quæ amplissima natio est, vnam esse linguam? præsertim autem cum omnes illi homines progeniti essent ex tribus tantùm filiis Noë: & hi viuerent eo tempore: atque illo in loco, & inter illos homines versarentur.

Vera supra dictę calumniæ repulsio.

161 DEINDE repentinã prioris linguæ obliuionẽ & subitã aliarũ linguarũ cognitionẽ atq; vsũ, nõ ex causis naturalibus cõtigisse illis hominib⁹, nec hominũ volũtate, industria, ac potestate accidisse dicim⁹, sed vniusDei, cui nihil difficile est, volũtate ac potẽtia, simulq; Angelorũ Dei iussa exequẽtiũ ministerio. Si quis autẽ ne à Deo quidẽ ipso id fieri potuisse censet, omnemque diuinis miraculis fidem abrogat,

is tanquam extremæ impietatis ac dementiæ, dimittendus est, nec tam refellendus argumentis, quàm meritis plectendus suppliciis.

ILLVD quoque tertio loco adiicimus, non inficiari nos, linguæ 162
vnitatem sæpe vtilem esse hominibus, contra verò diuersitatem, inutilem & damnosam esse. Affirmamus tamen, vnitatem linguæ fuisse hominibus illis pernicioſam. Siquidem propter vnitatem linguæ conspirarunt omnes in ædificationem eius ciuitatis & turris contra Dei voluntatem; & inibi vna in societate simul omnes manere deliberauerunt. quod erat tamen contra publicum & humani generis, & orbis terræ bonum. Sublato igitur vnius linguæ vsu, tantaque inducta linguarum varietate, vt inter se illi non intelligerent, factum est, vt & inceptum opus desererẽt, & inuicem dissociati diuersas mundi partes peterent ad habitandum. Ergo illo tempore & loco & apud illos homines, vnius linguæ confusio & diuisio, & iusta fuit superbiæ atque impietatis eorum pœna, & ingens humano generi ac terrarum orbi emolumentum atque ornamentum attulit.

***

SECVNDA PARS CAPITIS VNDECIMI GENESIS.

DE PROGENIE SEM vsque ad Abram.

HAE sunt generationes Sem: Sem erat 10
centum annorum quando genuit Arphaxad, biennio post diluuium. Vixitque 11
Sem postquam genuit Arphaxad, quingentis annis & genuit filios & filias.
Porrò Arphaxad vixit trigintaquin- 12
que annis, & genuit Sale. Vixitque Arphaxad postquam 13
genuit Sale, trecentis tribus annis: & genuit filios & filias.
Sale quoque vixit triginta annis, & genuit Heber. Vi- 14
xitque Sale postquam genuit Heber, quadringentis tribus 15
annis: & genuit filios & filias. Vixit autem Heber trigin- 16
taquatuor annis, & genuit Phaleg. Et vixit Heber post- 17
quam genuit Phaleg, quadringentis triginta annis: & genuit filios & filias. Vixit quoque Phaleg triginta annis, & 18
genuit Reu. Vixitque Phaleg postquam genuit Reu, ducen- 19
tis nouem annis: & genuit filios & filias. Vixit autem Reu 20
triginta duobus annis, & genuit Sarug. Vixit quoque Reu, 21
postquam genuit Sarug, ducentis septem annis: & genuit filios & filias. Vixit verò Sarug triginta annis, & genuit 22

Nachor,

23 Nachor. Vixitque Sarug postquam genuit Nachor, ducen-
24 tis annis, & genuit filios & filias. Vixit autem Nachor
viginti nouem annis, & genuit Thare. Vixitque Nachor,
25 postquam genuit Thare, centum decem & nouem annis: &
26 genuit filios & filias. Vixitque Thare septuaginta annis, &
genuit Abram & Nachor & Aran.

PRÆFATIO.

PERTEXIT hoc loco Moses seriem generationum à Sem vsque ad Abram, quemadmodum supra cap. quinto percẽsuerat generationes ab Adam vsque ad Noë. Sunt autem decem generationes à Sem vsque ad Abram, si in hanc enumerationem includas tam Sem quàm Abram. Tres porrò disputationes tum materiæ præstantia, tum obscuritatis & difficultatis magnitudine perquam nobiles ac celebres hic tractãdæ sunt: Prima, an inter Arphaxad & Sale interponenda sit generatio Cainan, quam Septuaginta Interpretes interposuerunt: Altera de discrepantia computationis annorum circa supradictas generationes, quam cernimus inter codices Græcos & Hebraicos cum quibus Latini consentiunt: Tertia, Quoto anno ætatis Thare generatus sit Abram.

VNDECIMA DISPVTATIO.

Super illis verbis:

Genes. 11. VERS. 12. Arphaxad vixit triginta quinque annis, & genuit Sale.

Vtrum inter Arphaxad & Sale interponenda sit generatio Cainan.

163 ARDVAM hic locus, & quorundam doctorum hominum iudicio planè inexplicabilem quæstionem affert: An generatio Cainan interponenda sit inter Arphaxad & Sale. namque

namque eam generationem, nec habet Scriptura Hebraica, nec paraphrasis Chaldaica, nec Latina editio vulgata: at eam commemorant hoc loco Septuaginta Interpretes, & B. Lucas eam ponit cap. 3. Euangelicæ historiæ genealogiã Domini nostri describens. Alterutram porrò scripturam esse mẽdosam necessarium videtur: illam quidem, si desit hæc generatio, mãcam ac mutilam: hanc verò, si ea redundet, non superuacaneam modo, sed etiã mendacem: vtraq; certè vera esse non potest. neque enim fieri potest vt Arphaxad cùm esset triginta quinque annorum genuerit Sale, & eo ipso tempore genuerit Cainan patrem ipsius Sale, vt quo anno Cainan natus est, eodem ipso anno genuerit filium Sale.

164 QVINQVE modis nodum hunc soluere conatos esse video scriptores Ecclesiasticos: quos ego modos hic breuiter exponendo perstringam. Primus modus propositę difficultatis explicandæ is est quem sequitur Eugubinus. Hunc non puduit dicere, Septuaginta duos Interpretes addendo generationem Cainan errasse, eorumque errorem secutum esse B. Lucam. Quam vocem, cuius obsecro pij aut etiam Christiani hominis aures non perhorrescant? si enim in Scripturis canonicis quicquam, quale quale illud sit, falsum esse concedimus, amplam profecto fenestram ad omnem diuinæ scripturæ firmitudinem & auctoritatem labefactandam aperiemus. Certum enim est Spiritum Sanctum non affuisse B. Lucæ in eo quod ille falsum scripsit. cur igitur non itidem meritò vereamur, ne in aliis quoque rebus quas scriptis prodidit Lucas, Spiritus sanctus eum deseruerit, atque in errorem labi passus sit?

Animaduersio in Eugubinum.

165 NEQVE verò translatio Septuaginta Interpretum tam fastidiose respui, aut tam facile contemni debet; cum affirmasse Origenem legamus apud Eusebium lib. 6. Historiæ Ecclesiasticæ cap. 23. id pro vero in diuinis scripturis habendum esse, quod Septuaginta Interpretes transtulerunt, cùm & Apostolica id firmatum sit auctoritate, & longo Ecclesiæ vsu comprobatum. Quid quod illam generationem Cainan, cum Eusebius in exordio sui Chronici, multique scriptores Græci, tum de Latinis B. Augustinus lib. 16. de Ciuitate Dei cap. 10. aliique agnoscunt & recipiunt?

Origenis iudicium de auctoritate Septuaginta interpretũ. Eusebius.

Eusebius. S. Augustin.

166 ALTER modus expediendæ huius quæstionis placuit Caietano. is enim verba illa explanans Lucæ: *Qui fuit Sale, qui fuit Cainan*, dupliciter respondet ad propositam difficultatem. Primum ait (id quod proximè ostendimus sensisse Eugubinum) generationem illam Cainan esse superuacuam, immo nullam: quare Septuaginta Interpretes eam addendo errasse: B. verò Lucam propterea excusari ab errore, quia id sequi voluit quod scriptum repererat in translatione Septuaginta Interpretum, quæ id temporis vbique gentium peruulgata & recepta erat: scilicet veritus ne si contra communem hominum sensum atque inueteratam opinionem, secus quàm esset apud Septuaginta, quicquam scriberet, minus vulgo scripta sua proba-

Caietanus in 3. caput Euãgelij Lucæ.

Ianſen. in cap. 14. Concordiæ Euangelicæ. Genebrardus in chrono'o-gia.

rentur. Huic etiam reſponſo Ianſenius & Genebrardus adhęreſcunt: Sed hoc Caietani reſponſum perquam leue eſt. Non enim decebat B. Lucam in ſcribendo Euangelio maiorem exiſtimationis vulgi, falſæ præſertim, quàm veritatis habere rationem: & à ſacris & Canonicis ſcriptoribus ſcriptiſque omnẽ erroris vel imprudenter vel ſcienter admiſſi ſuſpicionem propulſare oportet.

167 ILLVD præterea reſpondet Caietanus, verè addendam eſſe generationem Cainan: non enim eſſe credibile Septuaginta Interpretes, viros nempe cùm ſapientes, tum etiam pios aliquid de ſuo diuinæ ſcripturæ auſos affingere, conniuente Eleazaro ſummo eius temporis Iudæorum pontifice, à quo illi ad regem Philadelphum miſſi fuerant; & diſſimulantibus Synagogæ doctoribus, quorum eſt iudicio atque ſuffragio illorum probata tranſlatio. Veriſimilius igitur putat Caietanus codices Hebræos quibus vſi ſunt Septuaginta Interpretes, & in quibus erat generatio Cainan, fuiſſe veros & integros: quos autẽ B. Hieronymus nactus eſt, quique ad nos peruenere, mancos &

Hieronymus.

mutilos eſſe. Siquidem etiam ipſi Hieronymo explananti tertium caput Epiſtolæ ad Galatas non eſt viſum incredibile, codices Hebræos multa ſecus habuiſſe ante paſſionem Domini, Hebræoſque vel inuidia vel odio Chriſtianorum, aliqua vel detraxiſſe vel addidiſſe.

168 SED hoc vt credam vix poſſum in animum inducere. Cui enim perſuaderi quæat omnes ſacræ Scripturæ libros ab Hebræis, nemine reclamante, fuiſſe corruptos? in ea præſertim re, quæ ipſis aduerſus Chriſtianos decertantibus nec prodeſſe quicquam nec obeſſe poterat. Atque hæc ipſa eſt Beati Auguſtini in libro de-

Ioſeph. 1. lib. Antiquitatũ.

cimo quinto de Ciuitate Dei ſententia. Ioſephus certè, qui recens fuit ab obitu Domini noſtri, in enumeratione priorum generationum quæ fuerunt ante diluuium, ſecutus erat Septuaginta Interpretes; in deſcriptione autem poſteriorum generationum, ſcripturam Hebraicam ſequens, generationem Cainan prætermiſit.

169 TERTIVM modum ad eandem quæſtionem enodandam, hunc nonnulli adinuenerunt: aiunt illi Cainan & Sale non fuiſſe duos homines ſed vnum, binomium tamen, id eſt, qui & Sale & Cainã appellaretur: quare putant iſti apud Beatum Lucam mendosè legi. *Qui fuit*

Ioãnes Lucidus. Naucleru. Hermannus.

Sale, qui fuit Cainan, ſed legi debere. *Qui fuit Sale, qui & Cainan.* Vt ſint poſita duo eiuſdem hominis nomina. Hæc eſt opinio Ioannis Lucidi in libro primo de emendatione temporum capite ſexto; & libro ſeptimo capite primo: eadẽque fuit ante illum & Naucleri & Hermanni Contracti in Chronicis.

170 VERVM iſtorum ſententia tribus refellitur argumentis. Etenim omnes codices tam Græci quàm Latini, & qui olim fuerunt, & qui nunc ſunt, habent hoc loco apud Lucam eam lectionem quam iſti mendoſam cenſent. Vnde igitur iſti probant illam eſſe mendoſam? an non ſatis apparet, id eſſe ab iſtis temerè confictum, quod aliud ipſi

ipſi propoſitæ difficultatis effugium non inuenirent? Deinde, qui fit credibile B. Lucam vnius illius hominis tantum duo nomina exponere voluiſſe, & nullius aliorum quos ibi recenſet, cùm eorum non paucos & binomios & trinomios, fuiſſe conſtet? Ad hæc, iſti non aduerterunt ad trãſlationem Septuaginta Interpretũ quæ eſt hoc loco, & quam ſecutus eſt B. Lucas: in hac enim ponitur Cainan vt genitor & pater ipſius Sale: quo fit vt Cainan & Sale duos fuiſſe homines inter ſe diuerſos neceſſe ſit.

171 QVARTVS modus eiuſdem diſſoluendæ quæſtionis videtur nonnullis facilior & planior ceteris ad huc expoſitis, ob idque probabilior. Hunc modum tenent recentiores quidam ſcriptores, vt Lippomanus in Catena in Geneſim ſuper vndecimum caput eius libri, & Canus lib. 2. de Locis Theologicis cap. 18. Cenſent iſti generationem Cainan re vera inter Arphaxad & Sale interceſſiſſe; eamque Septuaginta vel ex certa maiorum traditione, vel ex hiſtoriis fide dignis cùm haberent compertam, merito ſuæ translationi inſeruiſſe: quam Moſes ſciens prudenſque prætermiſit. nimirum voluit Moſes ſeriem genarationum ab Adamo vſque ad Diluuium, & à Diluuio vſque ad Abraham in duas decades diſtinguere, ob aliquam certe cauſam, myſticam illam quidem, ſed nobis occultam quamadmodum B. Matthæus in genealogia Saluatoris noſtri, quam in exordio ſui Euangelij deſcripſit, generationes ab Abraham vſq; ad Chriſtum dominum, duas & quadraginta duntaxat, compluribus aliis prætermiſſis, recenſuit.

Lippomanus. Melchior Canus.

172 HÆC ab iſtis acutè cogitata & probabiliter dicta non inficior. Verùm ne ſic quidem omnino excuſſum & demptum eſſe ſcrupulum video. nam eſto, potuerit generatio Cainan ſine vllo vitio & à Moſe prætermitti, & à Septuaginta Interpretibus commemorari: illud certe nullo modo fieri potuit, vt quo tempore Cainan genitus eſt ab Arphaxad, eodem ipſe tempore generaret filium ſuum Sale. At enim ſecũdum ſcripturam Hebraicam, Arphaxad cum eſſet triginta quinque annorum genuit Sale; ſecundum verò translationem Septuaginta Interpretum, eo ipſo tempore Arphaxad genuit Cainã patrem ipſius Sale. Si igitur vtraque ſcriptura vera eſt, neceſſe fuerit eodem anno generatum eſſe Cainan & Sale, id eſt patrem & filium, quod plane abſurdum eſt; ſi tamen quod eſt impoſſibile, abſurdum dicere conuenit.

173 CETERVM dicere aliquis poſſet pro iſtius modi expoſitionis defenſione: cùm in ſcriptura Hebraica dicitur Arphaxad natus annos triginta quinque genuiſſe filium Sale, non id eſſe intelligendum quaſi tunc actu genuerit, ſed tantum virtute ac potentia; quia eo anno genuit Cainan patrem ipſius Sale, in quo ipſe Sale, vt in patre filius, virtute ac poteſtate continebatur. Nec verò modus hic loquendi inſolens eſt in ſacris literis: namque in genealogia Saluatoris noſtri quam tradit B. Matthæus, dicitur Ioram genuiſſe Oziam; non ſanè *Matth. 1.*

actu sed virtute, quia Ioram genuit proximè Ochoziam proauum Oziæ. Verum nos hoc dissimulemus,& sine examine prætereamus.

174 ILLVD certè mihi videtur inextricabile: sic enim cum animo meo reputare soleo: aut hæc generatio Cainan ignota fuit Mosi, aut nota: ignotam fuisse Mosi, quæ perspecta fuerit & cognita Septuaginta Interpretibus, quis audeat dicere?cùm Moses tanto propior quàm illi, fuerit illi ætati,soluíque illorum tẽporum Historiam tanta cum diligentia & cura conscripserit. Sin autem ea generatio nota fuit Mosi,cur igitur eam prætermisit?præsertim autem cum eius generationis vel adiectio vel detractio non parum variet Chronologiam quę inter Diluuium & Abrahã à Mose describitur: quam quidem Chronologiam voluisse Mosem integrè, exactè ac perfectè tradere, illud est clarissimum indicium, quod seriem generationum quæ fuerunt inter diluuium & Abraham distincte & accurate percenset,& suos cuique generationi annos subtiliter computatos propriè assignet,qui fit igitur credibile,Mosen,generatione Cainan prętermissa,vitiosam nobis Chronologiam aut voluisse tradere,aut cum minime vellet,inscienter tamen tradidisse?

175 EQVIDEM diu multumque cogitans nullam rationem (quę mihi animum expleret) reperire adhuc potui, cur Moses generationem Cainan,siquidem ea inter Arphaxad & Sale interceßit, præterire debuerit aut potuerit. Nam quod aiunt quidam voluisse Mosen generationes quæ fuerunt ante & post diluuium, ad duas tantùm decades redigere;id nec probari ab istis potest,& leue ac futile est,nec tale vt propter id debuerit Moses Chronologiam(cuius exacta cognitio magni erat momenti) perturbare atque confundere.His adde, quod saltem in libris Paralipomenon, in quibus supplentur quæ alibi in sacris literis derelicta fuerant, vnde nomen etiam illi habent,commemorata fuisset generatio hæc Cainan:siquidem in exordio prioris libri Paralipomenon series generationum quæ fuerunt ante & post diluuium similiter atque hic recensetur,nec vllum tamen verbum fit de generatione Cainan.

Beroaldus in Chronico.

176 RESTAT quintus & vltimus modus,quem ad hanc quæstionem profligandam quidam expeditiorem atque aptiorem esse arbitrantur. Aiunt inter Arphaxad & Sale nullam interceßisse generationem;nec generationem Cainan esse vel à Septuaginta Interpretibus proditam, vel à B. Luca positam in genealogia Saluatoris,sed ab aliquo, nescio quo, eam mendosè adiectam esse,primum quidem translationi Septuaginta Interpretum hoc loco; hinc autem postea in genealogiam Domini nostri quæ est apud Lucam, fuisse transfusam. hoc isti non probant. Sed ad eius tamen opinationis confirmationem triplex coniectura, nec ea sanè leuis aut contemnenda afferri potest.

S. Hieronym.

Prima coniectura hæc est; Beatus Hieronymus in Traditionibus Hebraicis in Genesim omnem dissonantiam lectionis quæ est in libro Geneseos inter codices Hebræos & Septuaginta Interpretum curio

curiosè perueßigans ac diligenter annotans,dissonantiam hanc quæ est circa generationem Cainan adeo insignem & notabilem, ne verbo quidem attigit.Ex quo licet intelligere non fuisse eam generationem in libris Septuaginta Interpretum quos tunc habuit Hieronymus.

177 ALTERA coniectura est, Iosephum qui ferè sequi solet Septuaginta Interpretes,primo libro Antiquitatum percensentem generationes quæ fuerunt à diluuio vsque ad Abraham,in iis hanc generationem Cainan minime commemorasse: nec Epiphanius disputans contra 55. hæresim,id est,contra Melchisedechianos, cum secundum translationem Septuaginta Interpretum exponat annos singularum generationum quæ fuerunt inter diluuium & Abraham,mentionem generationis Cainan nullam planè facit. Tertia coniectura est in exordio prioris libri Paralipomenon, vbi series generationum à diluuio vsque ad Abraham, similiter atque hoc loco commemoratur: antiqui & emendati codices Septuaginta Interpretum (qualis est qui Romæ nuper auctoritate & cura Illustrißimi Cardinalis Carafæ prodiit) non habent generationem Cainan.

Iosephus.

Epiphanius.

178 EX his rectè concluditur generationem Cainan non fuisse in omnibus libris Septuaginta Interpretum. Vnde probabiliter etiam coniicitur eam non fuisse traditam à Septuaginta Interpretibus: atque eos libros qui ea generatione carebant,vt qui cum Hebræis codicibus congruerent, veros & integros esse iudicandos: eos autem qui generationem Cainan habebant, vt corruptos atque mendosos esse abiudicandos ac reiiciendos, facile autem fuit aliquem nactum libros Septuaginta Interpretum in quibus erat generatio Cainan, inde eam transtulisse in Euangelium Lucæ: quod à principio non animaduersum,non solùm inhæsisse in vno eo libro, sed in eos, postea qui vsque ad hanc diem exscripti sunt esse derivatum.

179 AT Enimuero, si quod de veritate librorum Septuaginta Interpretum circa generationem Cainan satis benè probatum est, idem quoque de libro Euangelico B. Lucæ probaretur, equidem sententiam hanc toto assensu complecterer. Verùm neque hac ætate vllus est liber B. Lucæ qui in genealogia Saluatoris nõ habeat generationem Cainã,nec legi fuisse vnquam aliquẽ,qui diceret vel à se,vel ab aliis visum esse codicem vllum B. Lucæ qui tali generatione careret.Quocirca coniectura istorum, vt in libris Septuaginta Interpretum minime infirma est sic in Euangelio Lucæ videtur leuissima atque temeraria:quin potius propter auctoritatem B.Lucę qui secutus est Septuaginta Interpretes, eos libros Græcos in quibus fuit generatio Cainã, integros atque incorruptos: eos autem qui generationem Cainan non habuerunt, vitiatos & mendosos fuisse existimare oportet.

180 QVAENAM igitur est nostra sententia?nulla plane: nisi quod,si quintus hic modus non probabitur lectori, ex supradictis quatuor

modis quartum ego ceteris minus improbabilem minusque reprehensioni obnoxium esse iudico, ac mihi quidem in hac disputatione idem accidisse confiteor, quod sibi cõtigisse scribit Venerabilis Beda in Præfatione Commentariorum suorum in Acta Apostolorum his verbis: *Lucas testimonijs Græcis vtitur potius quàm Hebræis: Ex quo accidit quod maximè miror, & propter ingenij tarditatem vehementissimo stupore perculsus nescio perscrutari qua ratione cùm in Hebraica veritate à diluuio vsque ad Abraham decem tantùm generationes inueniantur: ipse Lucas qui, Spiritu Sancto calamum regente, nullatenus falsum scribere potuit, vndecim generationes iuxta Septuaginta Interpretes, adiecto Cainan, in Euangelio ponere maluit.* Sic eo loco Beda.

Sententia Bedæ perquam notabilis.

DVODECIMA DISPVTATIO.

De discrepantia lectionis quæ est inter libros Hebræos & Latinos, atque inter Codices Septuaginta Interpretum circa computationem annorum qui fluxerunt à diluuio vsque ad ortum Abrahæ.

181 EX annis quos Hebraica scriptura & Latina editio vulgata in capite vndecimo libri Geneseos tribuunt singulis generationibus quæ fuerunt à diluuio vsque ad ortum Abrahæ, euidenter colligitur inter vtrumque tempus interfluxisse annos ducẽtos nonagintaduos. Siquidem Sem duobus annis post diluuium genuit Arphaxad: Arphaxad genuit Sale, cùm esset triginta quinque annorum: Sale triginta annorum cùm esset, genuit Heber: Heber natus triginta quatuor annos genuit Phaleg: Phaleg agens annum trigesimum, genuit Reu: Reu duos & triginta annos natus genuit Sarug: Sarug cùm annorum esset triginta genuit Nachor: Nachor vigintinouem annos natus genuit Thare: Thare septuaginta annis præditus genuit Abraham. Ex his omnibus annis simul collectis efficitur summa annorum ducentorum nonaginta duorum qui à diluuio excurrerunt vsque ad Abraham; vt apparet in subiecta descriptione.

Sem	2
Arphaxad	35
Sale	30
Heber	34
Phaleg	30

Reu

Reu	32
Sarug	30
Nachor	29
Thare	70

SVMMA CCXCII.

182 ADDITA porrò generatione Cainan, de qua proxima disputatione explicatum est, excrescet supradicta summa annis triginta: siquidem annorum erat Cainan triginta cùm genuit Sale. Nam licet codices Græci habeant fuisse eum tunc annorum centum triginta; illos tamen centum annos, qui & in hac & in aliis generationibus adiecti sunt annis quos habent Hebræi Latinique codices, mendosos esse, nec à Septuaginta Interpretibus positos, in septimo libro (qui est vltimus primi tomi Commentariorum nostrorũ in Genesim) diligenter à nobis copioseque disputatũ ac demonstratum est. Ergo supradictis ducentis nonaginta duobus annis adiecti triginta anni Cainan, efficient summam annorum trecentorum viginti duorum, qui à diluuio transacti sunt vsque ad ortum Abrahæ.

183 CETERVM Triplex hoc loco discrepantia lectionis inter codices Græcos, atque inter Hebræos simulque Latinos annotanda est. Prima discrepantia. Græci codices, præter Sem & Thare, in aliis omnibus generationibus, annis quos (secundum Hebræos & Latinos codices) nati dicuntur patres priusquam genuerunt filios, addunt alios centum: quinimo ipsi Phaleg adiiciunt annos centum quatuor: ipsi autem Nachor centum quinquaginta, vt videre licet in subiecta descriptione.

SEM genuit Arphaxad post Diluuium annis	2
Arphaxad genuit Cainan cùm esset annorum	135
Cainan	130
Sale	130
Heber	134
Phaleg	130
Reu	132
Sarug	130
Nachor	179
Thare cùm genuit Abraham, erat annorum	70

SVMMA M. C. LXXII.

Secuti autem sumus in hac computatione annorum emendatissimos codices Græcos qui nunc extant, præsertim verò Romanum codicem Græcum nuper editum. Verum additionem illorum centum annorum ad annos quos habent Hebræi & Latini codices, mendosam esse nec à Septuaginta Interpretibus profectam, sed vitiose in translationem eorũ aliũde infusam, docuimus in septimo libro Commentariorum nostrorũ in Genesim in Disputatione de Chronologia quæ est ab exordio Mundi vsque ad Diluuium, quæstione tertia.

184 ALTERA Discrepantia quæ est hoc loco inter Hebræos & Latinos

nos libros,atque inter codices Græcos,in eo est quod Græci codices in singulis generationibus quæ fuerunt post Diluuium, addunt illa verba: *Et mortuus est*,Exempli causa, sic illi habent: *Vixit Arphaxad postquam genuit Cainan, trecentis annis & genuit filios & filias & mortuus est*:itemque hoc,*Et mortuus est*, adiiciunt singulis sequentium generationum:quæ tamen verba nec habet scriptura Hebraica,nec Latina editio vulgata,nec paraphrasis Chaldaica.Quin hoc ipsum ponderans Beda in Annotationibus suis in Genesim super hunc locum: *Nusquam*,inquit,*in tota hac serie generationum quæ fuerunt à diluuio vsque ad Abrahã additur illud,Et mortuus est,sicut in ætate quæ præcessit diluuium: quia nemo erat in tota hac complexione nascentium, de quo tanquam ex ceteris mortalibus excepto dici posset, quod tunc de Henoc dictum est: Ambulauit cum Domino, & non apparuit quia tulit eum Deus.* Videtur igitur ex eo quod Moses singulis generationibus quæ præcesserunt diluuium, apposuerat illud,*Et mortuus est*, inde fuisse illud ipsum in eas generationes quæ diluuium subsecutæ sunt à Græcis translatum.

TERTIA Discrepantia est in numero annorum quos patres qui 185
fuerunt post diluuium,vsque ad Abraham (præter duos, Sem dico & Thare) vixisse dicuntur.Namque secundum Hebræos & Latinos codices Arphaxad vixit quadringentos triginta octo annos: secundum Græcos autem quadringentos triginta quinque. Secundum illos Sale quadringentos triginta tres; secundum hos quadringentos sexaginta:secundum illos Heber quadringentos sexaginta quatuor; secundũ hos quadringentos & quatuor: secundum illos Phaleg ducentos triginta nouem:secundum hos,trecentos triginta nouem: secundum illos Reu ducentos triginta nouem, secundum hos trecentos triginta septem:secundum illos Sarug ducentos triginta: secundum hos,trecentos triginta: secundum illos Nachor centum quadraginta octo;secundum hos trecentos & quatuor.Verùm ex descriptione hîc subiecta hoc ipsum lectori apertius fiet.

Secundum Hebræos & Latinos libros.		*Secundum codices Græcos.*
438	Arphaxad	435
433	Sale	460
464	Heber	404
239	Phaleg	339
239	Reu	337
230	Sarug	330
148	Nachor	304

DECIMA

DECIMA TERTIA DISPVTATIO.

Super illis verbis:

Vixit Thare septuaginta annis,& genuit Abraham, Nachor & Aram.

Genes. 11. VERS. 22.

Quoto anno ætatis Thare,natus sit Abraham.

186 VALDE perplexa & litigiosa quæstio est hoc loco, vtrũ Abraham natus sit anno septuagesimo patris sui Thare, vt supradictis verbis significari videtur;an potius anno centesimo trigesimo,id quod ex aliis scripturæ locis videtur posse cõcludi. Siquidem Thare vixit ducentis & quinque annis,vt extremis verbis capitis vndecimi narrat Moses:post mortem autem eius Abraham ex Mesopotamia profectus in terram Chanaan,dicitur fuisse tunc septuaginta quinque annorum,vt scriptum est in capite 12.huius libri: ergo si Abraham septuaginta quinque annorum erat post mortem patris sui qui vixerat quinque & ducentos annos, necesse est eum trigesimo & centesimo patris anno esse natũ.Tres vias & rationes inuenio explicandi hanc quæstionem.

187 PRIMA est sententia Hebræorum aientium, cùm Abraham de- *Hebræi.*
functo patre primum venit in terram Chanaan, fuisse eum reuera centum triginta annorum: sed appellari tamen à Mose septuaginta quinque annorum,computãte scilicet eos annos non ab ortu ipsius, sed eo tempore quo à Chaldęis in ignem (quod Deum more rituque ipsorum adorare nollet) coniectus per Dei omnipotentiam inde saluus & incolumis euasit.Et quia tunc quodammodo regeneratus esse videtur Abraham, propterea Moses ex eo tempore annos eius computare voluit.Fuisse autẽ Abraham ex incẽdio ereptũ, cognitum habent Hebræi ex traditionibus maiorũ, idq; significari putant iis verbis quæ dixit Deus Abrahæ:*Ego sum Deus qui eduxi te de Vr Chaldæorũ*, Vr autem Hebraicè significat ignem. sic enim eam vocem conuertit *Genes.15.*
Latinus Interpres in capite 9.libri 2. Esdræ in illo loco:*Deus qui eduxisti patrem nostrum Abraham de igne Chaldæorum.*Sic Hebræi.

188 HANC opinionem B.Hieronymus in Traditionibus Hebraicis *Hieronymus.*
in Genesim,primò quidem super caput 11.vt fabulosam commemorat:sed paulò post, quod alium commodiorem propositæ quæstionis exitũ non reperiret,ad eam se se applicuit:*Indissolubilis*, inquit, *quæstio nascitur:si enim Thare,cùm adhuc esset in Chaldæa, septuagesimum annũ agẽs genuit Abraham; & postea in Charran ducentesimo quinto ætatis anno mortuus est: quomodo post mortem eius veniens Abraham in terram Chanaan, septuaginta quinque annorũ fuisse memoratur, cum à natiuitate Abrahæ vsque ad mortem Thare centũ triginta quinque fuisse anni doceantur? Vera est igitur*

illa Hebræorum traditio quam supra diximus quod egressus sit Thare cum filijs suis de igne Chaldæorum, & quod Abraham Babylonico vallatus incendio quia illud adorare nolebat, Dei sit auxilio liberatus: & ex illo tempore ei dies vitæ & tempus reputetur ætatis, ex quo confessus est Dominum spernens Idola Chaldæorum. Potest autem fieri, vt quia scriptura reliquit incertum, ante paucos annos Thare de Chaldæa profectus venerit in Charran, quàm mortem obiret; vel certè statim post persecutionem in Charran venerit, & ibi diutius sit moratus. Si quis ergo huic expositioni contrarius est, quærat ipse aliam solutionem, & tunc ea quæ à nobis dicta sunt, recte improbabit. Sic Hieronymus.

Refelluntur Hebræi.

189 SED hæc opinio Hebræorum partim fabulosa est, partim etiam diuinæ scripturæ contraria. fabulosum censeo quod illi tradunt de incendio Chaldaico, vnde mirabiliter Abraham liberatus sit. Verùm hac de re paulo infra propriè & accuratè disputabitur. Contrariam porrò eam opinionem esse diuinis literis, manifestum lectori esse poterit ex paucis quæ hic subiiciam. Principio, si Abraham cum venit primum in terram Chanaan, reuera fuit annorum centum triginta quinque, vt isti dicunt: cùm igitur Moses tradit eum, cum esset centum annorum, genuisse filium Isaac, necesse fuerit Isaac fuisse genitum triginta quinque annis prius quàm Abraham veniret in terram Chanaan: at enim apertissime ostendit Historia libri Geneseos Isaac natum esse in terra Chanaan, nec sane paucis annis post aduentum Abrahæ in eam terram ex Mesopotamia.

Abrahã, cũ venit primũ in terrã Chanaan fuisse dũtaxat annorũ septuaginta quinque.

190 QVOD si, vt effugiant isti hoc incommodum, fingant Abraham cùm genuit Isaac fuisse quidem centum annorum; sed eos tamen annos non ab ortu ipsius, sed à liberatione eius ex incendio Chaldæorum, vt suprà dictum est, computari oportere: si hoc inquã dicant, in aliud profecto non minus graue incommodũ necessario incurrent. Si enim cùm genuit Isaac reuera natus erat centũ sexaginta annos, ergo cùm Isaac quadragenarius Rebeccam duxit vxorem, viuo etiam tunc patre, vt ex historia libri Geneseos, cap. 24. perspicuum est, fuisset tunc Abraham ducentorum: atqui eodem in libro capite 25. traditum est Abraham cùm esset annorum centum & septuaginta quinque, esse mortuum. Neque ad hoc isti verè possunt respondere, illos centum septuaginta quinque annos non ab ortu Abrahæ, sed ab illo Chaldaico incendio computari debere: namque ipse Moses satis declarat se illis cẽtum septuaginta quinque annis omne tempus vitæ Abrahæ comprehendisse, cùm ait: *Fuerunt dies vitæ eius centum septuaginta quinque anni.*

Nicolaus de Lyra. Caietanus.

191 ALTERA sententia est Theodoreti super caput 12. libri Geneseos, eademque sententia est Nicolai de Lyra & Caietani. Arbitrantur isti, Thare, cùm esset septuaginta annorum cœpisse generare filios & eo anno primum filium genuisse Aran, cuius nempe duas filias Melcham & Saram vxores duxerunt Nachor & Abram. deinde aliquot post annos, Thare genuit Nachor: nouissimè autem cum esset iam centum triginta annorum genuit Abram. Nam etsi inter

inter filios Thare primus nominatur Abram, intelligendum tamen est non fuisse eum primum ordine generationis sed dignitatis, propter electionem & benedictionem Dei, qui eum elegerat, vt ex ipso populus Hebræus, & in eo populo cum multi viri clarissimi, tum ante omnes Messias ipse generaretur: quemadmodum in 1. libro Paralipomenon cap. 4. inter filios Abrahæ prior Isaac nominatur quàm Ismael, & Iacob quàm Esau; quin etiam secũdum Hebræos Sem non fuit primogenitus Noe, cui tamen in enumeratione filiorum Noe primus vbique locus datur. Hæc opinio vel eo nomine fidem mereri videtur, quòd omnem propositæ quæstionis difficultatem penitus exhaurit, nullamque ne in speciem quidem in sacris literis dissonantiam atque discrepantiam relinquit. siquidem verè Abraham cùm post mortem patris venit in terram Chanaan, fuit septuaginta quinque annorum, vt narrat Moses. Hæc illi.

Abrahã natum nõ anno cẽtesimo trigesimo patris sui Thare, sed anno septuagesimo.

192 VERVM contra istos duo validissimè pugnãt. Ac primo quidem, si Thare septuagesimo anno genuit tres filios, sicut ait Moses, necesse est vt id verum sit, vel omnes illos tres eo anno esse genitos, vel certe vnum aliquem eorum: nam si nullum tunc genuit, quorsum signauit Moses illum annum septuagesimum Thare in generatione filiorum? Dices, vt significaret ante illum septuagesimum annum nondum cœpisse generare. Esto, sed ad quem obsecro finem id significari oportebat? nonne potius declarandum fuit quoto ætatis anno vel illos vel aliquem illorum genuisset? Genuit igitur Thare aliquem illorum trium septuagesimo anno ætatis suæ. at quem? nolunt isti Abraham tunc esse genitum, ergo vel Nachor vel Aran eo tempore genitus est. Verum rationi minimè consentaneum est, Mosem explicare voluisse tempus generationis Nachor & Aran; tacuisse autem tempus ortus Abrahæ, cùm de Abraham eiusque genealogia & ætate per se ac præcipue agat Moses, de ceteris autem non nisi per accidens. Cúmque Moses capite vndecimo Geneseos describens generationes quæ post diluuium fuerunt vsque ad Abraham, in singulis illarum generationum diligenter annotauerit tẽpus quo quisque generatus fuerat; id profecto in Abraham, in quo terminabatur series illarum generationum, omittere non debuit.

193 DEINDE, si cùm Thare dicitur annos natus septuaginta genuisse tres illos filios, non significatur eo anno natum esse Abraham, nesciretur profecto quando is natus esset: ex quo efficeretur, tempus secundæ ætatis Mundi à diluuio vsque ad Abraham esse ignotum, totaque Chronologia sacra plane concideret; quippe quæ per Abraham continuatur vsque ad diluuium, & post Abraham vsque ad captiuitatem Babylonicam.

B. Augustin.

194 ATQVE hoc etiam B. Augustini testimonio confirmatur. is enim libro 16. de Ciuitate Dei, cap. 14 tractans illa verba Mosis quæ sunt in cap. 11. Geneseos secundum translationem Septuaginta: *Et fuerunt dies Thare in Charran ducenti quinque, & mortuus est in Charran,* sic ait:

Non est hoc sic accipiendum quasi hos omnes dies ibi egerit, sed quia omnes dies vitæ suæ, qui fuerunt anni ducenti quinque, ibi compleuerit. Alioqui nesciretur quot annos vixerit Thare, quoniam non legitur quotoanno vitæ suæ in Charran venerit: & absurdum est existimare in ista serie generationum, vbi diligenter commemoratur quot annos quisque vixerit, huius solius numerum annorum vitæ non commendatum esse memoriæ. Quod enim quorundam quos eadem scriptura commemorat tacentur anni, non sunt illi in hoc ordine in quo temporum dinumeratio decessione gignentium, & genitorum successione contexitur. Iste autẽ ordo qui dirigitur ab Adam vsque ad Noë, & inde vsque ad Abraham, sine numero annorum vitæ suæ neminem continet. Hactenus verba sunt Augustini. Quod si pro magno Chronologiæ incommodo duxit Augustinus non commemorari in scriptura tempus ætatis ipsius Thare vt propter eius reticentiã putauerit perturbatũ iri Chronologiã sacram; quãto verius hoc ipsum de tẽpore ortus & vitæ ipsius Abrahæ, cuius historię scribẽdæ præcipua fuit cura Mosis, existimare oportet?

195 At enim propugnatores huius opinionis quam refellimus respondere possent, quando natus fuerit Abraham, ex ipsa Mosis narratione euidenter cognosci. Nam si cùm post mortẽ patris ex vrbe Haran venit in terram Chanaã, erat Abraham septuaginta quinq; annorum, & pater eius Thare vixit quinque & ducentos annos; ex his necessario concluditur, anno centesimo trigesimo Thare natum esse Abraham: & à diluuio vsque ad ortum Abrahæ numerari debere trecẽtos quinquaginta duos annos, addita verò generatione Cainã quæ triginta annos cõtinet, confici summam annorum à diluuio vsque ad Abraham trecentorum octoginta duorum annorum.

Verum hæc respõsio valdè infirma est atque improbabilis. Primô, perquam incongruum videtur, cum in cunctis prioribus generationibus, quoto quisque anno in sua generatione natus fuerit, propriè & explicatè Moses exposuerit; hoc ipsum in generatione Abrahæ, cuius gratia superiora fuerant contexta, eum facere neglexisse. Deinde licet scriptura doceat, Abraham post patris sui mortem venisse in terram Chanaan, eumque fuisse id temporis annorum septuaginta quinque; ea tamen minime docet, sed incertum relinquit quanto tempore post mortem Thare venerit Abraham in regionem Chanaan; vtrum illo anno quo Thare mortuus est, an aliquot post annis quàm mortuus fuerat. semper igitur in obscuro & dubio tempus natiuitatis Abrahæ versaretur.

196 *Andreas Masius. Tertia sententia.* Andreas Masius scriptor nostræ ætatis non minus sane (vt declarant eius scripta) pius quàm eruditus ac disertus, in Commentariis quos edidit in librum Iosue, caput vltimum eius libri explanans, cùm hanc ipsam quęstionem obiter tractaret, scripsit videri sibi similius vero Abraham primum venisse Chanaan septuagesimo quinto ætatis suæ anno, patre nimirum viuente & annum agente centesimum quadragesimum quintum. Quod autem B. Stephanus ait *Act. 7.* venisse eum in terram Chanaan post mortem patris, interpretandum esse

esse putat de morte non quidem naturali, sed spirituali. nam quia Thare obstinatissima voluntate constituerat in Chananæam regionem quo Deus vocabat, non ire, sed apud suos deos quorum vanissimo cultui erat deditus manere, & filio suo Abrahamo spem omnem illius profectionis ademerat: propterea B. Stephanus eum appellauit mortuum: neque enim infrequens est in sacris literis, præsertim verò apud Paulum eos qui iacebant in peccatis, maximè verò in peccato Idololatriæ, mortuos appellari, quale est illud Domini: *Dimitte mortuos sepelire mortuos suos.* Verum hæc interpretatio nec mihi probatur, nec, vt opinor, cuiquam diuinarum literarum prudẽti & perito probanda est. Siquidem orationem B. Stephani à propria verborum significatione ac sententia detorquens ad Tropologicam intelligentiam, peruertit narrationem historicam, qualem esse eo loco Stephani orationem nemo non videt. *Matth. 8.*

197 Nec Illa nonnullis displicet enodandæ huius difficultatis via & ratio. putant profectionem illam Abrahæ in regionem Chanaã cùm is septuaginta quinque annorum esset, fuisse multis annis ante mortem Thare: sed eam tamen à Mose post mortem eius commemoratam esse per figuram quæ nominatur recapitulatio, qua posterius narrantur, quæ prius gesta fuerant. Hac figura vsus est Moses infra capite 25. narrans prius mortem Abrahæ, post eam verò ortum Iacob & Esau; cùm manifestum sit ex historia huius libri, mortem Abrahæ quindecim annis posteriorem fuisse ortu Iacob. Ergo quia Moses voluit quæcunque pertinebant ad historiam Thare, continenti narratione breuiter expedire, exinde autem ordiri historiam Abrahæ diligenter à se copioseque pertexendam; propterea prius exposuit mortem Thare, deinde autem orsus historiam Abrahæ, initium eius repetiuit à profectione eius in terram Chanaan; licet id multis annis Thare mortem antecesserit. *Quarta sententia.*

Sed huic expositioni aduersatur narratio B. Stephani quæ est in Actis Apostolorum, vt proximè dictum est: quippe quæ distincte & propriè habet Abraham venisse in terram Chanaan post patris sui mortem: quæ verba refugium illud ad figutã recapitulationis prorsus excludunt. Verùm responderi ad hoc posset, interdum scriptores sacros appellare res ipsas non ex eo quod verè sunt, sed ex eo quod in aliis Scripturæ locis sic commemoratæ sunt: quemadmodum Beatus Paulus ad Hebræos 7. scripsit Melchisedec fuisse sine patre, sine matre, sine fine aut initio dierum; propterea quòd Moses in libro de Genesi, vbi mentionem eius facit, repente inducit ipsum nulla eius vel parentum vel ætatis eius facta mentione. Similiter igitur quia Moses egressum Abrahæ ex patria sua narrauit post mortem Thare, idcirco Stephanus modum narrationis Mosaicæ spectans dixit Abraham egressum esse de terra sua post mortem patris sui. *Genes. 14.*

198 Sed enim huic interpretationi obstat, quod Stephanus eo loci

narrat Deum Abrahæ cum esset in Mesopotamia, & priusquam habitaret in Charran, dixisse verba illa: *Exi de terra tua & de cognatione tua, &c.* at si sequi voluisset Stephanus ordinem narrationis Mosaicæ, dixisset vtique illa verba locutum esse Deum Abrahæ post mortem Thare, post quam mortem, Moses in exordio capitis duodecimi ea verba commemorat. *Genes.* 12.

Quinta sententia quæ præ ceteris Auctori placet.

RESTAT Quinta & vltima explicandæ huius quæstionis ratio superioribus, meo iudicio, præferenda. Exiſtimare oportet Abraham bis ex vrbe Charran venisse in regionem Chananæam: primùm quidem venit, cùm esset ipse septuagintaquinque annorum, relicto in Charran patre viuo & annum tunc centesimum quadragesimum quintum agente. Post hunc primum in Chananæam terram aduentum, Abraham per sexaginta annos in ea regione peregrinatus est, aliquoties fortasse patrem reuisens. Postremùm, renunciata patris morte reuersus est Charran, vt vel patris funus curaret, vel ne bona quæ paterna hæreditate sibi obuenerant perderet, & tunc iterum, mortuo iam patre, egressus est de Mesopotamia firmissimo animo certissimoque proposito nunquam eo in posterum reuertendi: profectusque est in terram Chanaan, vt ibi deinceps stabilem haberet habitationem. Atque hoc significari putat B. Augustinus iis verbis quibus vsus est B. Stephanus: nã pro eo quod Latinus interpres vertit: *Et inde postquam mortuus est pater eius, transtulit illum in terram istam.* pro illo, inquam verbo *transtulit*, Augustinus legit, *collocauit*, Græcè est, μετῴκισεν, id est, colonum & habitatorem fecit, eique quasi nunquam amplius in Mesopotamia reuersuro domicilium in terra Chanaan statuit, siquidem vox μετοικία, non simplicem translationem, sed quasi coloniam denotat. 199

Duplex Abrahæ profectio ex Mesopotamia in Chananæam terram.

ERGO Abraham ante mortem patris sui, per annos sexaginta 200
dici potest non tam habitasse in terra Chanaan, quàm peregrinatum esse, quòd per interualla patrem & fratres reuiseret: post mortem autem patris, ita Mesopotamiam dereliquit, vt perpetuus deinceps terræ Chananææ colonus & habitator esset. Huic rei fidem illud facit, quod in libro Geneseos cap. 23. legitur, Abraham cùm esset centum triginta septem annorum, hoc est, duobus annis post mortem Thare patris sui, primum possedisse partem aliquam terræ Chanaan, empta spelunca duplici in sepulturam vxoris Saræ, quod sanè non est ab Augustino non animaduersum & annotatum.

Tostatus. Augustin.

HANC sententiam Tostatus sequitur; sed eius sententiæ princi- 201
pem facere conuenit Augustinum. is enim in Quæstionibus super Genesim, quæst. 25. & in libro 16. de Ciuitate Dei cap. 15. licet tres enodandæ huius quæstionis rationes exponat, id est, de iis quas supra commemorauimus, primam, secundam & quintam, in hanc tamen quintam videtur ipse propensior. nam cùm in eo libro quẽ proximè dixi de Ciuitate Dei, difficultatem indicasset quam nos in hac disputatione tractamus, quomodo Abraham post mortem patris qui ducen

ducentos quinque annos vixerat, & ipsum genuerat septuagesimo ætatis suæ anno, quomodo, inquam Abraham tunc veniẽs in terram Chanaan, potuerit esse septuaginta quinque annorũ, respondet ipse re vera Abraham fuisse tunc septuaginta quinque annorum, neque eo tempore fuisse mortuum Thare patrem eius, sed annum egisse centesimum quadragesimum quintũ: Mosen tamen quasi per recapitulationem, discessum illum Abrahæ ex Mesopotamia narrasse post mortem patris eius Thare à se commemoratam. Sic autem scribit B. Augustinus: *Intelligendum est more suo scripturam recapitulando redisse ad tempus quod iam narratio transierat: nam cùm dictum esset: Et fuerunt dies Thare in Charran quinque & ducenti anni, & mortuus est Thare, &c. deinde scriptura redeundo ad id quod ideo prætermiserat, vt prius de Thare id quod inchoatum fuerat compleretur: subiunxit præceptũ Domini datum Abrahæ de egrediendo ex terra sua, & quod tunc Abrahã fuerit 75. annorum. Tunc autem reuera hoc factum est, cùm pater eius centesimum quadragesimum quintum annum ageret ætatis: tunc enim fuit Abrahæ septuagesimus quintus annus.* *Genes.* 12.

202 POST hæc Augustinus tractans verba illa B. Stephani: *Inde postquam mortuus pater eius transtulit eum Deus in terram istam:* vbi pro illo verbo, *transtulit*, legit Augustinus, *collocauit*: quibus verbis significatur Abraham post mortem patris sui venisse in terram Chanaan, hæc inquam verba tractans ibi Augustinus sic ait: *Non dixit Stephanus: postquam mortuus est pater eius exiit de Charrã, sed dixit, postquã mortuus est pater eius hic eum collocauit. Intelligendum igitur est locutum fuisse Deum cum Abraham cum esset in Mesopotamia prius quàm habitaret in Charran: sed eum in Charrã peruenisse cũ patre, retento apud se præcepto Dei, & inde exisse septuagesimo & quinto suo, patris autem sui centesimo quadragesimo quinto anno. Nec sanè incredibiliter existimatur, cum postea secutus esset Nachor frater Abrahami, patrẽ suum Thare, tunc Abrahamum Dei præceptum impleuisse, & cum Sara coniuge sua & Lot filio fratris sui exisse de Charran. collocationem verò Abrahæ in terrã Chanaan post mortem patris, non autẽ profectionem de Charrã appellauit Stephanus, quia iam mortuus erat pater eius quando emit terram, cuius ibi iam, vt suæ rei, cœpit esse possessor. Quod autem iam in Mesopotamia constituto, hoc est iam egresso de terra Chaldæorum dixit Deus: Exi de terra tua & de cognatione tua & de domo patris tui, nõ vt corpus inde eiceret, quod iam fecerat, sed vt animam euelleret, dicitur. Non enim exierat inde animo, si spe redeundi & desiderio tenebatur, quæ spes & desiderium Deo iubente ac iuuante, & illo obediente fuerat amputanda.* Hæc Augustinus. *Genes.* 12.

203 ERGO Duplicem cogitare oportet Abrahæ profectionem ex Mesopotamia in terram Chanaan: Alteram quidem viuo patre eius & centesimum quadragesimum quintum annum agente, ipso autem Abraham annos nato septuaginta quinque, & de hac profectione locutus est Moses cap. 12. huius libri. Altera verò eiusdem profectio sexaginta annis post facta est; quibus annis peregrinatus est Abraham in terra Chanaan, nonnunquam reuisens patrem suum; post cuius mortem ita dereliquit Mesopotamiam, vt nũquam

eo

Universidad de Deusto
Biblioteca

eo reuersurus esset; & de hac posteriori decessione Abrahæ ex Mesopotamia & profectione in terram Chanaan locutus est B. Stephanus. Atque hæc sententia, quæ est B. Augustini, plus apud me ponderis habet quàm quod tradit S. Chrysostomus hom. 31. in Genesim, Abraham, non ante mortem patris sui Thare, ex vrbe Haran vnquam discessisse.

Toſtatus. 104 Hvivs autem duplicis profectionis Abraham Toſtatus causam reddit sanè idoneam & probabilem: *Causa*, inquit Toſtatus, *duplicis exitus Abraham de Charran & aduentus in Chanaan fuit, quia primùm venit Abraham cum patre suo in Charran, & mansit ibi diu, eratque tunc pater eius Thare verus Dei cultor: sed postea processu temporis deprauatus est, fortasse ex consortio filij sui Nachor qui fuerat idololatra in terra Chaldæorum, vt* Augustinus. *scribit Augustinus libro 16. de Ciuitate Dei cap. 14. Neigitur Abraham perueerteretur propter prauam conuersationẽ idololatrarum & propter alias causas, iussit eum Deus exire de Charran & de domo patris sui, & venire in terram Chanaan: eratque tunc Abraham septuaginta quinque annorum, pater autem eius centum quadragintaquinque. Et tunc Abraham peregrinatus est in terra Chanaan sexaginta annis, sexagesimo autem anno qui erat ætatis Abrahæ centesimus trigesimus quintus, mortuus est pater eius Thare. Tunc Abraham rediit in Charran partim vt sepulturæ patris operam suam nauaret, partim vt bona paterna quæ sibi hæreditario iure obuenerant possideret. Post hæc omnino ex Mesopotamia profectus est in Chanaan animo nunquam illuc redeundi: & de hac vltima profectione locutus est B. Stephanus.* Hæc Toſtatus. Sed vtrum Nachor & Thare fuerint Idololatræ (vt hoc loco ait Toſtatus) nec ne, diſpiciemus infrà in alia diſputatione, quam ſecundo poſt hanc loco tractaturi ſumus.

TERTIA PARS
CAPITIS VNDECIMI GENESEOS.

DE ABRAHÆ ORTV, CONIVgio & de migratione ex Chaldæa in Mesopotamiam.

HAE *sunt generationes Thare. Thare genuit Abram, Nachor & Aran. Porrò* 27 28
Aran genuit Lot. Mortuusque est Aran ante Thare patrẽ suum in terra natiuitatis suæ in Vr Chaldæorum. Duxerunt autẽ Aran & Nachor vxores: nomen vxoris Abram Sarai, & nomen vxoris Nachor, Melcha filia Aran patris Melchæ & patris Ieschæ. Erat autem Sarai sterilis nec habebat liberos. Tulit itaque Thare Abram filium suum, & Lot filium Aran filij sui, & Sarai nurum suam & vxorem Abram filij sui, & eduxit eos de Vr Chaldæorum, vt irent in terram Chanaan: veneruntque vsque Haran & habitauerunt ibi. Et facti sunt dies Thare ducentorum quinque annorum, & mortuus est in Haran. 29 30 31 32

Universidad de Deusto Biblioteca

PRÆFATIO.

SVPER hæc verba Mosis quinque disputationes tractandæ sunt; quarum prima erit, An Abraham fuerit primogenitus Thare: secunda, An Sara coniux Abrahæ, fuerit vera eius soror: Tertia, An quia noluit Abraham adorare ignem iussu Chaldæorum, coniectus ab illis in ignem sit, & inde mirabiliter à Deo liberatus: Quarta, An Thare pater Abrahæ, fuerit cultor Idolorũ. Quinta, Vtrum Abraham aliquando coluerit Idola, an semper veri Dei cultor fuerit.

DECIMA QVARTA DISPVTATIO.

Super iisdem illis verbis:

Thare cù esset septuagtnta annorum genuit Abram, Nachor & Aran,

Vtrum Abrahám fuerit primogenitus Thare, & an Sara vxor eius fuerit soror vterina ipsius nec ne.

SI Thare septuagesimo ætatis anno cœpit generare tres illos filios, & illo septuagesimo anno (vt suprà ostensum est) genitus est Abraham, necesse est reliquos duos post Abrahã, esse genitos, & Abrahã fuisse primogenitũ patris sui Thare. Ex aduerso autẽ grauissimũ huic sentẽtiæ opponitur argumentum. Si enim Abraham, vt multorum fuit opinio, vxorem duxit Saram filiam Aran fratris sui, erat autem Abraham decem annis natu grandior quàm Sara, vt traditur Genes. 17. si fuisset Abraham primogenitus, eoque maior natu quàm Aran, necesse esset ipsum Aran ante decimum ætatis suæ annũ generasse filiam Saram, quod est incredibile: non igitur Abraham primogenitus fuit Thare, nec septuagesimo eius anno natus. Ex quo apparet huius disputationis tractationem ad plenam & absolutam superioris disputationis explicationem atque confirmationem, esse necessariam. 205

MVLTI tam veterum quàm recentiorum non obscuri nec ignobiles auctores, eo argumento quod proxime exposui permoti atque persuasi putarunt Saram veram fuisse sororem Abrahæ, non tamen vteri 206

vterinam; id est, eodem patre sed non eadem matre natam. Hæc sententia placuisse videtur Clementi Alexandrino, cuius sub finem libri secundi Stromatum hæc sunt verba: *Abraham dixit de vxore sua: Soror mea est filia patris mei, sed non matris meæ: docens eas quæ ex eadem matre natæ sunt, non esse ducendas vxores.* Eidem sententiæ adhæsit Lippomanus in Catena super vigesimum caput Geneseos, & Sotus lib. 2. de Iustitia & Iure quæstione tertia, Caietanus verò sine dubitatione vlla id ipsum sentit: nam super illa verba capitis vndecimi: *Nomen vxoris Abrahã, Sara; & nomen vxoris Nachor, Melcha filia Aran patris Melchæ & Ieschæ,* ita scribit: *ex eo quod nominando vxores Abrahæ & Nachor Saram & Melcham, de Sola Melcha dicitur quod erat filia Aran, argumẽtum habetur quod Sara non erat filia Aran. Non enim cõstat Saram fuisse appellatam duobus nominibus, videlicet Saræ & Ieschæ, id enim multo rationabilius repellitur quàm facile dicitur.* Clemens Alexãdrinus. Genes. 20. Lippomanus. Dominicus de Soto. Caietanus.

207 SED idem Caietanus super caput vigesimũ Geneseos expendens illa verba Abrahæ de Sara vxore sua: *Vere soror mea est filia patris mei sed non matris meæ,* multô apertioribus verbis maioriq; asseueratione hoc ipsum docet; hoc enim modo scribit: *Refert Iosephus Saram filiam fuisse Aran fratris sui, & sororem carnalem Lot. Sed contra textum Mosis nonnunquam scribere Iosephum, liquet conferentibus Historiam Mosis cum illius libris de Antiquitatibus Iudaicis: & propterea non est mirum si in hac etiam re aliquid finxerit. Nam secundum proprietatem supradictorum verborum Mosis, aperte dicitur Saram fuisse sororem carnalem Abrahæ, non tamen vterinam. Si dixisset duntaxat Soror mea est, iremus* (ait Caietanus) *in communem sensum: sed adiungẽdo filia patris mei ipsæ est, non autem matris meæ, aperte significatur eam fuisse filiam patris sui, non autem aui sui aut fratris sui: Et hic est sensus literalis. Licitum enim erat tunc coniugiũ cum sorore non vterina. Nam si nomine patris intellexisset Abraham suum auum non adiunxisset negatiuam illam, non filia matris meæ. Et rursus sicut matris nomine vtitur proprie, ita & patris. Denique si illis verbis: Vere soror mea est, filia patris mei & non matris meæ non significatur soror carnalis nõ vterina: quibus quæso aliis verbis (etiam si fingere velis) id clarius & significãtius demõstrare poteris?* Hęc Caietanus. Iosephus.

208 NEC ab hac opinione abhorruisse videtur B. Hieronym. is enim in Traditionibus Hebraicis in Genesim super illa verba capitis vigesimi: *Etenim verè soror mea est de patre sed nõ ex matre: Significatur,* inquit, *fratris eius Aran filiam fuisse non autem sororis. Sed quia in Hebræo,* inquit Hieronymus, *sic est: Vere soror mea est, filia patris mei & non filia matris meæ quod magis sonat Saram sororem fuisse Abrahæ; in excusationem eius dicimus, nec dum illo tempore tales nuptias lege Mosis fuisse prohibitas.* Sic ibi Hieronymus. Idem tamen in eodem libro super caput vndecimum Geneseos contrariam sequens opinionem ait, *Aran fratrem Abrahæ genuisse filias duas, Melcham & Saram, quæ alio nomine appellata est Iescha: & Melcham quidem vxorẽ duxit Nachor; Saram verò Abraham, ambo fratres ipsius Aran: nec dum quippe inter patruos & fratrũ filias nuptiæ fuerant lege prohibitæ, quæ in primis hominibus etiam inter fratres & sorores* Hieronymus.

initæ sunt. Hactenus ex Hieronymo.

209 NON est autem intelligendum ex verbis Hieronymi, nuptias inter patruum & filiam fratris, fuisse Mosaica lege interdictas; siquidem nec in capite 18. Leuitici inter gradus cognationis & affinitatis ad contrahendum matrimonium prohibitos, qui eo loco distinctè omnes explicateque commemorantur, vlla fit mentio coniugij inter patruum & filiam fratris: & post legem Mosis fuisse licitum atque vsitatum tale coniugium, declarat exemplum Othonielis, qui vxorem duxit Axam filiam Caleb fratris sui, vt in libro Iudicum capite primo scriptum est. Sed redeo ad primam opinionē: quam ne Tostatus quidem dissimulat esse admodum, vt ipse ait, rationabilem & cōformem textui scripturæ: sed tamen propterea se eam non sequi, quòd ei contraria sit communis Doctorum opinio: & quia tale coniugium tempore Abrahæ illicitum fuisse videatur. sed hoc pernegant illius opinionis sectatores.

Tostatus in cap. 11. Geneseos.

210 NEC ad eam opinionem firmandam, & multa & firma desunt argumenta. Primum argumentum. In capite vndecimo sic est: *Duxerunt Abraham & Nachor duas vxores: nomen vxoris Abraham Sarai, & nomen vxoris Nachor Melcha filia Aran patris Melchæ & patris Ieschæ.* Ecce si Sara filia fuisset Aran, sicut hoc dictum est de Melcha, ita dictum esset de Sara. Nec placet illud quorundam responsum, id fuisse dictum de Sara sub nomine Ieschæ, quasi vxor Abrahæ duplex habuerit nomen, alterum Sarai, & alterum Ieschæ: hoc dico responsum non videtur probandum: non est enim credibile voluisse Mosen eo loco ludere ambiguitate verbi. Quorsum enim quam & eo capite ter vocauit Sarai, & deinceps in hoc libro semper eo nomine appellat, semel tātum nominasset nomine Ieschæ, non indicando hæc duo nomina fuisse eiusdem mulieris? Certè si quis non aliqua opinione occupatus legat narrationem illam Mosis, proculdubio intelliget & credet aliam fuisse mulierem Sarai & aliam Iescham.

211 ALTERVM argumentum. Magis etiam roborant hanc sentētiam verba Mosis quæ eo loco proximè sequuntur. Subdit enim: *Tulit Thare Abraham filium suum, & Lot filium Aran filij sui, & Sarai nurum suam vxorē Abrahæ filij sui.* si Sara fuisset filia Aran, sicut Lot filius fuit Aran; quemadmodum Moses nominauit Lot filium Aran, ita quoq; Saram nominasset eius filiam. Cumque multò maior sit necessitudo & propinquitas inter auum & neptem, quàm inter socerum & nurum, non debebat Moses dicere de Thare: *Tulit Sarai nurum suam,* sed dicere debuit, *Tulit Thare neptem suam, vel filiam filij sui.*

TERTIVM argumentum supra indicatum est, cùm verba Caietani commemoraremus: sumptum autem est ex verbis quæ Abraham dixit Regi Abimelec expostulanti secum, quod ipse decepisset eum, dicens Saram esse sororem suam, cùm reuera esset vxor. Sic enim respondit ei Abraham: *Verè soror mea est, filia patris mei, & non filia matris meæ, & duxi eam in vxorem.* Quæ verba aperte declarant Saram germanam

nam fuisse sororem Abrahæ, non tamen vterinam: hoc enim significat, tum illud: *Verè soror mea est;* tum etiam illud; *Filia patris mei, sed non matris meæ.* neque enim apertius vel expressius aliis verbis significari posset soror non vterina. Quartum argumentum: Si non erat Sara verè soror Abrahæ, fefellit igitur Abraham & in errorem induxit regem Abimelec, qui verba Abrahæ secundum propriam eorum significationem & sententiam accipiens, credidit Saram fuisse veram Abrahæ sororem, ideoque non fuisse eius vxorem.

212 ATQVE hæc quidem est opinio multorum, vt ostendimus, grauium & nobilium scriptorum. Ex his autem plerique putarunt illo tempore fuisse licitum matrimonium inter sorores & fratres nō vterinos; idque sensit Clemens Alexandrinus, & significat B. Hieronymus in Traditionibus Hebraicis in Genesim super caput vigesimum: idemque Caietanus, Lippomanus & Sotus opinati sunt. Cui opinationi fidem ex eo astrui volunt, quòd Thamar dixit fratri suo Amnon volenti eam violare & opprimere, vt scriptum est libro secundo Regum capite decimo tertio: *Noli frater mi,* dixit illa, *facere stultitiā hanc: quin potius loquere ad regem, & non negabit me tibi.* Credidit igitur puella, licet tale coniugium tunc esset legē Mosis vetitum, attamen quia ipsum audierat fuisse quondam ante legem apud Patriarchas vsitatum, posse etiam tunc per dispensationem legis concedi, maximè verò id rege vehementer cupiente.

Quinam putauerint coniugium inter fratrē & sororem non vterinā fuisse licitū tempore Abrahæ.

Clemens Alexand.
S. Hieronym.
Caietanus.
Lyppomanus.
Sotus.

213 SED alij negant id genus matrimonij fuisse vnquam licitum, nisi in exordio mūdi propter hominum paucitatē; sed putant Abraham contraxisse id matrimonium ex singulari quadam Dei reuelatione, quo scilicet Abraham generaturus populum fidelem, ad id muneris vxorem idoneam, nempe religiosam fidelémque sororem acciperet. Nec desunt qui lege illa Iustiniani adducti, *Inter fratrē sororemque nuptias esse prohibitas, siue eodem vtroque parente, siue altero tantùm nati sint: verùm si per adoptionem soror facta sit, quandiu manet adoptio, etiam nuptias prohiberi: at si per emancipationem adoptio dissoluta sit, posse inter eos rite iniri connubium.* hac inquam lege Iustiniani quidam adducti, coniectant fieri potuisse, vt Sara filia fuerit Thare adoptiua, quam postea emancipatam à patre adoptiuo, Abraham legitimè ducere vxorem potuerit.

Hamerus in Geneseos.
Iustin. lib. 1. Instinut.

214 ALTERA Est communis fermè doctorum sententia, Saram fuisse filiam Aran fratris Abrahæ, veramque sororem Lot: verùm consuetudine gētis Hebrææ quæ patruum siue auunculum, & filium vel filiam fratris appellabat fratres vel sorores, Abraham appellasse eam sororem suam, quemadmodum idem cap. decimo tertio huius libri Lot fratris sui filium, appellauit fratrem suum, & cap. 29. Laban fratrem appellauit Iacob, qui filius erat Rebeccæ sororis suæ. A qua loquendi consuetudine etiam Romanos non abhorruisse, non obscurè indicauit Cicero initio libri quinti de Finibus, vbi Lucium Ciceronem patruelem suum, appellauit fratrem. Romani enim filios

Auctoris sententia, Saram non fuisse sororem carnalē Abrahæ, sed filiam fratris eius.

Cicero.

duorum appellabant patrueles, filios autem duarum sororum, consobrinos; at filios fratris & sororis, amitinos.

215 Augustin. SED audi Augustinum, idipsum quod docui, clarissimis verbis enarrantem atque confirmantem: in libro enim vigesimo secundo aduersus Faustum capite trigesimo quinto, hoc modo scribit: *Cùm Abraham eo tempore viueret in rebus humanis, quo tempore iam fratres ex utroque aut altero alterave parente natos necti coniugio non licebat, filios autem fratrum, aliosque longinquiore gradu generis consanguineos, nulla lege, nulla potestate prohibita consuetudo iungebat: quid mirum si sororem suam, id est, ex patris sui sanguine procreatum, habebat vxorem? nam hoc ipse reddenti sibi eam regi dixit, de patre esse sororem non de matre. Vbi certè vt sororẽ mentiretur, nullo iam timore cogebatur: quando ille vxorem eius esse didicerat, & eam diuinitus territus cum honore reddebat. Fratres autem siue sorores generali nomine consanguineos vel consanguineas solere apud veteres appellari scriptura testatur. Nam & Tobias iunior, quam accipiebat vxorem, appellauit sororem, non quidem eiusdem patris aut matris sed nec natam, sed ex eadem stirpe cognationis exortã. Et Lot Abrahæ frater dicitur, cuius tamen patruum fuisse Abraham eadem scriptura declarat. Similiter in Euangelio fratres Domini nominantur non eiusdem matris filij, sed ex eadem consanguinitate propinqui.*

Tob. 6. & 8. Gen. 11. & 13. Matth. 13. & alibi.

Hæc ibi Augustinus, idem quoque scribens lib. 16. de Ciuitate Dei cap. 19. quem secutus est S. Thomas Secunda secundæ quæst. 101.

216 S. Thomas. Iosephus. SED huius sententiæ vetustissimus auctor est Iosephus in libro primo Antiquitatum ita scribens: *Abraham fratris sui Aran filium Lot, & Sarae coniugis suæ fratrem adoptauit sibi filium, quod germano filio careret.* Idque factum esse subindicat Iosephus, cùm Abraham Dei monitu proficisceretur ex Mesopotamia in terram Chanaan. Hoc tamen Iosephi dictum, non fit verisimile: siquidem post aduentum Abrahæ in terram Chanaan, vt narrat Moses cap. 13. Abraham appellauit Lot fratrem suum, dicens ei: *Ne quaeso sit iurgium inter me & te, & inter pastores meos & pastores tuos fratres enim sumus*; at si filius eius per adoptionem fuisset, non appellasset eum fratrem sed filium.

217 SVNT qui putent Chrysostomum alienum fuisse ab hac sententia: quibus ego minime assentior. Ponam verba Chrysostomi ex homilia eius in Genesim 45. vbi explanans illam sententiam Abrahæ quæ est in capite 20. libri Geneseos: *Etenim soror mea est ex patre, sed non ex matre*, sic ait: *Quia eundem illã patrem vocat, quem & ego patrem appello: idcirco & ipsam ego sororem vocaui.* Non ait Chrysostomus, quia eũdem patrem habet quem ego, sed quia eundem patrem appellat: nam quia Thare auus erat ipsius Saræ, idcirco Sara ritè nominabat eum patrem suum: quemadmodum enim aui nepotes & neptes appellare solent filios vel filias; ita viciſſim nepotes & neptes auos vocant patres suos. Erat præterea quædam propria & præcipua ratio cur id faceret Sara: Aran enim pater eius multò ante Thare obierat; quare Sara, mortuo patre, ipsum Thare non solum in aui sed etiã in patris locum habebat. Sed non attinet plures huius opinionis probatores ac defen

Chrysostom.

defensores nominari, cũ ea sit cõmunis. vt dixi, Doctorum sententia: extra quẽ nec ipsum B. Hieronymũ fuisse, satis indicãt quæ scribit ille in Traditionibus Hebraicis in Genesim super caput vndecimũ: cuius verba paulò supra cõmemorauimus. Cumque Iosephus, qui vixit seculo illo Christi domini & Apostolorũ, id senserit, perquam credibile sit eam fuisse id temporis apud Hebræos, & Synagogæ sententiam.

Hieronymus.

218 CONFIRMATVR porrò multis & validis rationibus hęc opinio. Prima ratio. Proditũ est in capite vndecimo Geneseos, Arã qui frater fuit Abrahæ & Nachor duas genuisse filias, Melchã dico & Iescham. cùm igitur Nachor Melcham sibi matrimonio iunxerit, verisimile sit Abraham quoque alteram filiam Arã quæ Iescha dicebatur, vxorem duxisse, hæc autem alio nomine appellata est Sara: id enim & Thare & Abrahæ & ipsi Ieschæ seu Saræ optatissimum & gratissimum esse debuit: præsertim cùm mos fuerit illorum Patriarcharum non alieni generis & gentis mulieres, sed ex sua gente ac stirpe vxores accipere. quocirca Abraham adiurauit seruum suum ne acciperet vxorem filio suo Isaac de gente Chananæorum, *Sed ad terram*, inquit, *& cognationem meam proficisceris, & inde accipies vxorem filio meo Isaac.* Et ipse Isaac mittens filium suum Iacob in Mesopotamiam: *Noli*: ait, *accipere coniugem de genere Chanaan, sed vade ad domum Bathuelis patris matris tuæ, & accipe inde tibi vxorem de filiabus Laban auunculi tui.*

Saram non fuisse germanam sororẽ Abrahæ probatur tribus rationibus.

Gen. 24. & 28.

219 ALTERA ratio Ex ipsa narratione Mosis elicitur non leue argumentum, Saram nõ fuisse filiam Thare & sororem Abrahæ. Sic enim scribit Moses capite 11. *Tulit Thare Abram filiũ suum, & Lot filiũ Aran filij sui & Sarai nurum suam, vxorem Abram filij sui, & eduxit eos de Vr Chaldæorum, vt irent in terram Chanaan.* Si Sara fuisset filia Thare, cùm longè maior sit necessitudo patris & filiæ, quàm socrus & nurus, non appellasset Moses Saram nurum Thare, sed potius filiam eius. Itaque argumentum quod ex hoc loco ducunt qui opinantur Saram non fuisse filiam Aran fratris Abrahæ, sed sororem ipsius Abrahæ, propterea quod Moses hoc loco non appellauit Saram filiam Aran sicut Lot, sed tantum nurum Thare & vxorem Abrahæ: hoc inquam argumentum, si quam vim habet, eam certe maiorem contra istos quàm contra nos habet: namque consimili ratione argumentari possumus Saram non fuisse filiam Thare, quòd eam Moses potius filiam Thare quàm nurum eius appellasset.

220 TERTIA Ratio. Tempore Abrahæ nec in vsu erat, nec licitum erat coniugium inter fratrem & sororem siue vtroque siue altero tantum parente natos: ergo Sara vxor Abrahæ non fuit eius soror; neque enim sanctorum hominum Abrahæ & Saræ matrimonium contra proborum hominum eius temporis consuetudinem & honesta instituta contractum esse, fas est credere. Non fuisse autẽ id genus coniugij vsitatum eo tempore ac licitũ, patet eo argumẽto, quod propterea suasit Abraham Saræ, vt dissimulans se vxorem esse ipsius, diceret se esse sororem eius; quasi quæ soror esset, eadem non posset esse

Non fuisse tempore Abrahæ licitũ coniugium inter fratres & sorores.

esse vxor: quapropter cum primum Abimelech cognouit Saram esse vxorem Abrahæ, sine dubitatione intellexit non esse veram sororem: eodemque postea indicio deprehendit idem Rebeccam veram esse vxorem Isaac non autem germanam sororem; vt narrat Moses infrà cap. 26.

221 ACCEDIT ad huius rei confirmationem, quod matrimonium inter fratrem & sororem, cùm sit in primo gradu consanguinitatis, naturali iure vetitum est. Extat apud Innocentium cap. Gaudemus de Diuortiis, decretum, vt eiusmodi matrimonia infidelium, cùm ipsi venerint ad fidem Christi, rescindantur & dissoluantur tanquam inualida & planè nulla. Namque effugium illius distinctionis vterinæ & non vterinæ sororis primum à Clemente Alexandrino inuentum, & posteà tum à Caietano tum etiam à quibusdam aliis approbatum, cùm nulla ratione probabili nitatur, infirmissimum est, & à B. Augustino libro 22. contra Faustum cap. 35. (cuius verba paulò superius exposuimus) refutatum & reiectum. Quod autem dicunt alij id fecisse Abraham ex singulari reuelatione & concessu Dei, cum ex sacra scriptura id minimè probari queat, temere dicitur, & qua facilitate dicitur, eadem contemnitur.

Innocentius Papa.

Augustin.

222 QVOD verò nonnulli dixerunt Saram fuisse adoptiuam filiam Thare & sororem Abrahæ, dupliciter exploditur, tum quia cum id sine ratione vlla dicatur, temere dicitur, quare pro nihilo ducendum est: tum quod necesse esset Saram vel non fuisse legitimam vxorem Abrahæ, vel non potuisse iure appellari sororem eius: nam manente adoptione, non poterat esse legitima vxor eius, vt ostendimus, soluta autem adoptione, simul quoque desinebat omnino esse soror: cùm tamen nec dubitare liceat legitimam fuisse eius vxorem: & ipsemet dixerit verè appellatam à se illam fuisse sororem suam.

223 DENIQVE Non fuisse temporibus Abrahæ coniugium fratrum & sororum in vsu apud probos viros nec licitum, expressa est B. Augustini sententia. Nam præter locum illum quem proximè nominaui ex libro 22. cõtra Faustum, quo loco id apertissimis verbis tradit; idem quoque confirmat lib. 15. de Ciuitate Dei cap. 16. vbi de coniugio fratrum & sororum disputans, quod in exordio Mundi propter hominum paucitatem, necessitate compellente, vsurpatum fuerat, sic ait: *Quod profectò coniugium quantò est antiquius compellente necessitate, tanto post factum est damnabilius religione prohibente.* Et paulo infrà: *Fuit*, inquit, *antiquis patribus religiosæ curæ, ne ipsa propinquitas se paulatim propaginum ordinibus dirimens longiùs abiret, & propinquitas esse desisteret, eam nondum longè positam rursus matrimonij vinculo colligare, & quodammodo reuocare fugientem. Vnde iam pleno hominibus orbe terrarum, non quidem sorores ex patre vel matre, vel ex ambobus suis parentibus natas, sed tamen amabant de suo genere ducere vxores.*

Augustin.

224 ET paulò ante hæc verba, cùm de coniugij sororum & fratrum cuitatione locutus esset, ita dixerat: *Quod*, inquit, *humano genere crescente*

cente & multiplicato etiam inter impios deorum multorum fallsorumque cultores sic obseruari cernimus, vt etiam si peruersis legibus permittantur fraterna coniugia; melior tamen consuetudo ipsam malit exhorrere licentiam: & cum sorores accipere in matrimonium primis humani generis temporibus omnino licuerit, sic auersetur, quasi nunquam licere potuerit. Ad humanum enim sensum vel alliciendum vel offendendum mos valet plurimum. Qui cum in hac causa immoderationem concupiscentiæ coerceat, cum peruerti atque corrumpi, merito esse nefarium iudicatur. Si enim iniquum est auiditate possidendi transgredi limitem agrorum, quanto est iniquius libidine concumbendi subuertere limitem morum? Hæc Augustinus.

225 QVOD autem Augustinus dixit fraterna coniugia peruersis legibus apud nonnullas gentes fuisse permissa, haud dubiè pertinet ad Persas & Aegyptios qui coniugia sororum & fratrum sine vlla religione vsurpabant. *Aegyptij* (ait Diodorus) *hanc legem præter communem omnium morem sanxere, fas esse vxorem à fratre sororem capi.* Quam legem & consuetudinem quidam Ethnicus poëta, vt planè barbaram & ferinam execratur.

Apud quas gentes, cõiugia inter fratres & sorores, erant in more.

Diodorus lib. 1. cap. 2.

Euripides in Andromede.

Tale est, inquit, *omne barbarum genus.*
Pater cum filia, filius cum matre
Miscetur, soror cum fratre.

NVPTIAS quidem Ptolomæi Philadelphi regis Aegypti cum sorore sua Arsinoe Theocritus poëtica & sordida adulatione celebrauit carminibus, comparans eas nuptiis Iouis & Iunonis: Sed eas saniori iudicio veriorique sententia, vt honestis Macedonum institutis contrarias, & fœdissimis Ægyptiorum moribus conuenientes damnauit Pausanias. Coniugium porrò & commixtio fratris & sororis siue vtroq;, siue altero tantùm parente nati fuerint, quàm sit indecens, & naturali reuerentiæ atq; honestati pudoriq; aliena, satis uit turpissima & atrocissima pœna qua Deus eos, qui id tẽtassent puniri voluit; talem cõmixtionem cum commixtione quæ fit cum iumento vel masculo consocians & comparans. Sic enim scriptum est Leuit. 20. *Qui acceperit sororem suam filiam patris sui, vel filiam matris suæ, & viderit turpitudinem eius, illaque conspexerit fratris ignominiam: nefariam rem operati sunt: occidentur in conspectu populi sui: eo quod turpitudinem suam mutuo reuelauerint, & portabunt iniquitatem suam.*

Ptolomæus Philadelphus.
Theocritus.
Pausanias in Atticis.

226 RESTAT vt rationes pro contraria opinione supra expositas quæ videntur officere huic sententiæ, breuiter diluamus. Principiò quod Moses Saram non appellauerit filiã filij Thare; causa fuit, quia iam erat matrimonio iuncta Abrahæ, id quod ei honorificentius erat. Et hoc argumentum, vt supra dixi, vehementius & validius retorquetur in aduersarios. si enim Sara filia Thare fuisset, vt isti volunt, cur eam Moses non potius appellasset filiam Thare, quàm nurum eius? Quod autem Sara fuerit eadem quæ ibi appellatur nomine Ieschæ, sententia est Hieronymi, Augustini aliorumque complurium & nobilium scriptorum. Fortassè priusquam Thare familiam suam

Diluuntur rationes quibus probabatur Saram nõ fuisse filiã Arã fratris Abrahę.

educeret ex Chaldæa, vel vtroque nomine appellabatur, vel etiam frequẽtius nomine Ieschæ: postea verò fere Sara appellata est. Quorsum autem Moses inseruisset eo loco nomen Ieschæ si ea non pertinuisset ad Abraham vel ad Nachor? Nec verò Abraham, cum dixit Saram esse sororem suam, fefellit regem Abimelech: verum enim dixit, licet Abimelech secus ac dictum fuerat, intellexerit. Et fortasse non vt in Chaldæa vel in familia Thare, sic in Ægypto vel in regione Chanaan nomen sororis simpliciter dictum, in vsu erat tam pro vera sorore, quam pro filia fratris, sed tantum pro filia eiusdem patris vel matris.

Locus libri Geneseos capite 20.

227 ILLVD porrò ex capite 20. Geneseos: *Vere soror mea est* non est dictum ab Abraham vt significaret Saram esse veram & germanam sororem suam, id est, ab eodem patre proxime genitam: sed vt ostenderet se non esse mentitum, cum dixit illam esse sororem suam; verè enim id esse dictum, quia suæ gentis more, non solum eiusdem patris filij aut filiæ, verum etiam auunculi & fratrum filij aut filiæ verè nominabantur fratres & sorores. Itaque illud aduerbium *Vere* non iungitur cum vocabulo *soror* quasi denotetur illam fuisse veram & germanam sororem, sed pertinet ad veritatem sententiæ quam dixerat Abraham: vt sit sensus, Non sum mentitus cùm dixi eam esse sororem meam; nam verè, id est, reuera soror mea est. Addidit autem & illud: *Filia patris mei, & non matris meæ*, quia omnes qui erant ex familia Thare, ipsum appellabant patrem: hunc verò credibile sit ex alia vxore genera sse Abraham, & ex alia ipsum Aran patrem Lot & Saræ.

An Abrahã fuerit primogenitus Thare.

228 RELIQVVM est vt ad principale argumentum supra initio huius disputationis positum breuissime respondeamus. Argumentabamur Saram non fuisse filiam Aran fratris Abrahæ, ad hunc modum: Saram decem duntaxat annis natu minor erat quàm Abraham: sed Abraham natus fuerat ante Aran, quippe cum Moses commemorando filios Thare, primum nominauerit Abraham, secundum Nachor, tertium Aran; ergo Aran ante decimum ætatis suæ annum genuisset Saram quod est incredibile: vel igitur Abraham non fuit primogenitus Thare sed multis annis posterior natu quàm Aran: vel certe Sara non fuit filia Aran. Ad hoc igitur ita respondendum est, Abraham re vera non fuisse primogenitum filiorum Thare, sed multis annis posteriorem ipso Aran: recenseri autem primum inter filios Thare, non modò propter virtutis eius præstantiam, aut propter prærogatiuam dignitatis quod futurus esset pater multarum gentium & populi Dei, quin etiam omnium credentium; sed quia ipse vere genitus fuerat anno illo septuagesimo ætatis Thare, Aran verò multis annis antè. Et quia Moses voluit eum tantum Thare annum nominare, quo anno genitus fuerat Abraham, vt per ipsum series & ordo temporum continuaretur, ideirco in anno septuagesimo Thare signauit ortum Abrahami. Nachor autem & Aran

Genes.17. Rom.4.

propterea nominauit, quod illi quoque ad seriem huius Historiæ quodammodo pertinerent; Nachor quidem propter vxores Isaac & Iacob quæ ab illo genus duxerunt; Aran verò propter Lot & Saram. *Genes.24. Infra.29.*

229 ERGO illorum verborum Mosis *Vixit Thare septuaginta annis & gennit Abraham, Nachor & Aran.* hic est germanus & verissimus intellectus; cùm Thare esset septuaginta annorum, iam genuerat istos tres filios: sed ita, vt septuagesimo anno genuerit Abraham; ante ipsum verò genuerat Nachor, & ante vtrumque genuerat Aran, quem quadragesimo vel quinquagesimo anno Thare genitum esse credi posset. Cum igitur tota vis illius argumentationis eo niteretur quod pro certo sumeret Abraham fuisse primogenitum omnium filiorum Thare; hoc sublato, necesse est infirmam esse ac nullam eius rationis conclusionem, illam dico conclusionem, Saram non fuisse filiam Aran fratris Abrahæ.

230 POSSET prẽterea quispiam dicere, Sarã non fuisse filiam Aran, nec fuisse eam quam Moses nominauit Iescham: sed fuisse natam ex alio quopiam filio Thare quem is genuerit multo ante septuagesimum annum quo natus est Abraham. Itaque cogitare licet, Thare ante illos tres filios, Abraham, Nachor & Aran, genuisse ex diuersa vxore aliquos alios, vel vnum aliquem ex quo nata sit Sara: illos autem filios propterea tacuisse Mosem, quod illi ad argumentum & seriem Historiæ quam scribendam Moses susceperat, minime pertinerent. Quemadmodum prisci illi patres, quos ante & post diluuium fuisse narrat Moses alios, filios genuerunt etiam priores iis quos Moses commemorat sicut docet, Augustinus libro decimo quinto de Ciuitate Dei, cap. vigesimo & à nobis probatum est lib. 7. Commentariorum nostrorum in Genesim, in Disputatione de Chronologia quæ describitur ante diluuium, in quæstione quarta. Et hac quidem solutione admissa, deuitantur incommoda quibus premi videbatur opinio eorum qui censent Saram fuisse filiam Aran fratris Abrahæ; simulque concedi potest Abraham natu priorẽ fuisse quàm Nachor & Aran. *Augustinus.*

231 NEQVE verò illud quod paulò suprà de Iescha dictum est, valdè vrget. Dicebatur enim, nisi Iescha fuisset vxor Abrahæ quæ alio nomine dicta est Sara, nullam fuisse rationem, cur mentionem eius faceret eo loco Moses voluisset. ad hoc enim facilis est responsio: sæpe enim nominantur in sacris literis aliquæ personæ, non quod per se attingant Historiam quæ tractatur, sed quod habeant coniunctionem cum iis, quæ ad seriem & ordinem Historiæ propriè spectant. Atque hoc quidem non in viris modò, verùm etiam in feminis verum esse licet animaduertere, siquidem in capite. 4. libri Geneseos memorantur duo filij Lamech, & filia nomine Noema: in vigesimo secundo capite eiusdem libri nominatur cõcubina Nachor quæ appellabatur Roma: denique in eiusdem libri trigesimo sexto

cap. traditur Anam genuisse filium Dison & filiam Oolibamam: neque tamen istarum trium mulierum alibi quàm in his locis mentio fit in sacra Scriptura.

DECIMA QVINTA DISPVTATIO.

Super illis verbis:

Cap. 11. Geneseos. VERS. 28. **Mortuus est Aran ante Thare patrem suum in terra natiuitatis suæ, in Vr Chaldæorum.**

Vtrum Abraham coniectus fuerit in ignem à Chaldæis, & inde diuino miraculo liberatus.

231 LLVD *ante patrem suum* dupliciter exponitur: vel, viden te & præsente patre, vt idem sit atque, coram patre: vel, viuente adhuc patre; vt significetur ipsum fuisse mortuum ante patrem suum, & patrem fuisse superstitem filio: & hoc ipsum sonant Hebræa verba quæ sic habent: *Super faciem patris sui*, id est, ipso viuente ac vidente. Illud autem: *de Vr Chaldæorum*. dupliciter interpretari licet, Namque vocabulum, Vr, potest sumi vt nomen appellatiuum, idem significans Hebræis, quod Latinis vocabulum ignis: vel potest sumi vt nomen proprium vrbis seu regionis, quemadmodum acceperunt Septuaginta interpretes qui pro illo *de Vr Chaldæorum* verterũt, de regione Chaldæorum. Ex hac igitur ambiguitate vocis, nata est famosa illa quæstio, Num Abraham, quod noluerit more Chaldæorum ignem adorare, coniectus sit in ignem, indeque saluus & incolumis diuino beneficio liberatus.

232 EXTAT apud Lyranum, & alios traditio quædam Hebræorum, quam esse perueterem indicio est, quod eam commemorat etiam B. Hieronymus. Aiunt Hebræi Thare patrem Abrahæ adeo fuisse vesanum cultorem Idolorum, vt etiam filium suum Abraham quod ab idololatria Chaldæorum vehementer abhorreret, detulerit ad Nemrod regnantem id temporis in Chaldæa: cuius ille iussu proiectus est in ignem: sed inde (Deo ipsum mirabiliter conseruante) prorsus illæsus exiuit. Interim dum in igne esset Abraham, frater eius Aran qui aderat, ita cum animo suo reputabat: si Abraham ex igne saluus euaserit, ego quoque fidem, & religionẽ eius sequar. Iussus igitur à Chaldæis ignem adorare, respondit se vnà cum fratre suo Abraham vnius tantum Dei cultum, & fidem tenere. Coniectus igitur, & ipse in ignem, quia tantæ fidei, & virtutis non erat, quanta præditus

fuerat Abraham, incendio illo consumptus interiit. Et hoc significasse dicunt Mosen cùm dixit, Aran mortuum esse ante Thare patrem suum, idest, patre spectante, procurante, & approbante eius interitum. Sic Hebræi.

234 HANC traditionem Hebræorum commemorat B. Hieronymus, & videtur eam quasi fabulam commemorare. nam referens lectionem Septuaginta Interpretum quæ habet Aran fuisse mortuum in regione Chaldæorum, *Tradunt*, inquit, *Hebræi ex hac occasione, huiusmodi fabulam, quod Abraham in ignem missus sit, quia ignem adorare noluerit quem Chaldæi colunt, & Dei auxilio liberatus de Idololatriæ igne profugerit. Aran quoque quia similiter & ipse ignem adorare nollet, in igne Chaldæorum positus incendio cõsumptus sit.* sic ibi Hieronymus. Vbi licet Traditionem illam appellet fabulam; idem tamen paulò infrà videtur eam vt veram approbare, ad hunc modum scribẽs: *Vera est igitur illa Hebræorum Traditio, quod Abraham Babylonio vallatus incendio quia illud adorare nolebat, Dei sit auxilio liberatus, & ex illo tempore ei dies vitæ & tempus ætatis reputari, ex quo confessus est Deum spernens idola Chaldæorum.* Hactenus ex Beato Hieronymo. *Hieronym. in Traditionibus Hebraicis in Geneſim.*

235 PAVLVS etiam Burgensis in quadam sua Additione ad Postillam Lyrani super hunc locum capitis vndecimi, etsi ait fabulosam videri Traditionem illam Hebræorum quantum ad id quod ait de Thare, quia nullum, inquit, ex litera Mosis fundamentum habet; eam tamen prorsus fide carere non putat quantum ad diuinam liberationem Abrahæ vel ab igne, vel ab alio aliquo magno periculo in quo versatus ille fuerit in Chaldæa: id enim significari videtur verbis illis Dei Geneseos 15. *Ego sum Dominus qui eduxi te de Vr Chaldæorum*: quæ quidem verba sonant liberationem quandam diuinitus factam: non secus ac verba illa Dei Hebræis dicta Exodi 20. *Ego sum Dominus Deus tuus qui eduxi te de terra Ægypti.* Firmat hoc ipsum Burgensis testimonio Rabbi Moysis, qui in libro suo de Directione perplexorum refert, in quodam libro de agricultura Ægyptiaca narrari insignem quendam virum nomine Abraham publicè disceptasse cum idolorum cultoribus, affirmantem non esse Ignem pro Deo colendum. veritum autem regem ne sua ille auctoritate & oratione populum ab illo cultu auerteret, detrusisse eum in carcerem, & spoliatum bonis omnibus ex omni ditione sua exterminasse. Posset etiam Traditioni Hebræorum fides adiungi ex eo quod scriptum est in libro secundo Esdræ cap. 9. *Tu ipse es Dominus Deus*, inquit, *qui elegisti Abraham, & eduxisti eum de igne Chaldæorum, & posuisti nomen eius Abrahã.* Atq; hæc est Traditio & opinio Hebræorum. *Paulus Burgenſis.* *Rabbi Moſes.* *Geneſ. 17.*

236 SED Eam Traditionem omni ratione ac fide vacuam esse, futilemque ac fabulosam, duplici argumento conuincitur. Aiunt Hebræi coniectum esse Abraham in ignem iussu Nemrod qui eo tempore regnabat apud Chaldæos: sed id manifestum in Chronologia errorem continet. Nos enim superiore libro decimo quinto ostendimus *Refellitur supradicta Traditio Hebræorũ. Nemrod nõ vixisse tempore Abrahæ.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

eundem hominem fuisse Nemrod atque Belum patrem Nini: Ninus autem post mortem Beli patris sui suscepit imperium, vt omnes tradunt qui eorum temporum historiam pertexuerunt. Abraham porrò natum esse quadragesimo tertio anno regni Nini, sententia est Eusebij, Hieronymi, Augustini, Cyrilli, Bedæ, Isidori, & vt verbo dico, omnium scriptorum Ecclesiasticorum qui eius memoriã ætatis descripserunt. Ex his concluditur, Abraham esse natum tribus & quadraginta annis post mortem Nemrod qui alio nomine appellatus est Belus. Quomodo igitur fieri potest, vt (quemadmodum nugantur Hebræi) Abraham proiectus sit in ignem iussu Nemrod tunc regnantis in Chaldæa?

Vr Chaldæorum, fuisse Vrbem, vel regionem Chaldeæ.

237 ILLVD verò quis credere inducat in animum, Thare adeo fuisse insanum cultorem idolorum, vt sensum omnem exuens humanitatis, paternumque affectum in sæuissimi hostis vertens odium ac rabiem, atrocissimo mortis supplicio proprium filium sciẽs & volens obiiceret? Adde quod isti pro certo sumũt, Thare fuisse idololatram quod vel incertum est, vel (vt placet magnis viris) etiam falsum: sed ea de re paulo infra proprie & accuratè disputabitur.

ILLVD præterea fundamentum istius traditionis & opinionis, quod vocabulum Vr hoc loco significet ignem vel incendium, est profecto infirmissimum, aut vt verius dicam, planè nullum. Namque eo vocabulo significari nomẽ proprium vrbis quæ erat in Chaldæa, quatuor argumentis firmare possum. In hoc enim capite vndecimo Geneseos ita scriptum est: *Tulit Thare Abraham filium suum & Lot filium Aran filij sui, & Sarai nurum suam, & eduxit eos de Vr Chaldæorum, vt irent in terram Chanaan.* Ecce tibi vocabulum Vr, hoc loco non potest significare ignem vel incendium, sed esse proprium nomen ciuitatis, luce ipsa meridiana clarius est. Neque enim Thare eduxit Abraham ex igne Chaldæorum, cum secundum istos, ipse auctor fuisset Chaldæis vt Abraham coniiceretur in ignem. Septuaginta quoque interpretes illud, *Vr Chaldæorum*, verterunt hoc loco, regionem Chaldæorum: scilicet tollere illi voluerunt ambiguitatem vocabuli Hebræi, quod significare poterat & proprium nomen loci, & ignem.

Iosephus.

Idem confirmat Iosephus qui libro primo Antiquitatum historiam huius loci enarrans ita scribit: *Aran mortuus est in regione Chaldæorum, in vrbe quæ Vr Chaldæorum vocatur: & sepulchrum eius nunc vsque ostenditur.* Apud Eusebium item libro nono de Præparatione Euangelica capite quarto, *Eupolemus peruetustus scriptor prodidit Abraham natum esse in Camirine vrbe Babyloniæ, quam alij appellant Vr.*

Eupolemus apud Eusebium.

238 DEINDE, tantum Dei miraculum, & tam glorioſum Abrahæ facinus non tacuisset Moses in hoc libro, in quo alia multa eius facta, minus sanè clara & mira, tam expresse & distinctè commemorat. Auctor quoque libri Ecclesiastici cap. 45. laudes Abrahæ prædicans, hoc factum eius, summa dignum prædicatione, non prætermisisset. Nec verò

verò B. Paulus id reticuisset in Epistola ad Hebræos, cap. 11. vbi magnis laudibus effert magnitudinem & deuotionem fidei Abrahæ, quod diuinis iussis obtemperans, derelicto natali solo in extraneam sibi atque ignotam veniſſet terram Chanaan: quod contra spem in spem credens ex sterili vxore præter omnem naturæ cursum & ordinem filium procreasset: quod denique Deo, filij cædem imperante, immolare eum paratissimus fuerit. Cum igitur, si Abraham propter vnius veri Dei confessionem & prædicationem viuus flammis vri non recusasset, in hoc maximè eius præstantia fidei enituisset, non id profecto Paulus in præteritis dereliquisset, sed vt maxima dignum admiratione & commendatione ante omnia celebrasset. Quid quod Iosephus in primo libro Antiquitatum, quæ insignia erant ad laudem Abrahæ, non tantùm ex sacris verum etiam profanis scriptoribus carpens & colligens, nullum de hoc Abrahæ facto verbum fecit? nam neque vir rerum Iudaicarum peritissimus istud ignorasse credendus est; nec si non ignorauit (cum esset in primis memorandum) prætermittere voluisse. Philo quoque nullam huius rei mentionem fecit, qui tamen duos libros de Abraham edidit, virtutes & facta eius diligenter exponens.

Genes. 12. *Infra. 15.* *Infra. 22.* *Iosephus.* *Philo.*

239 VERVM, Age, contrarias rationes supra positas diluamus. vrgebant illi verba illa Dei (vt est in capite decimo quinto Geneseos.) *Ego dominus qui eduxi te de Vr Chaldæorum, vt darem tibi terram istã & possideres eam*, quasi Deus his verbis significauerit eductionem illam Abrahæ ex Vr Chaldæorum fuisse valdè mirabilem ac memorabilem. Sed cur? Nam eduxisse Abraham ex terra Chaldæorum in terram Chanaan, quid obsecro habuit mirabile aut memorandum? repetitur igitur illis verbis memoria diuini beneficij, quo Abraham eductus fuerat ex Vr, id est, ex igne Chaldæorum. Sic isti. Sed profecto alia est illorum verborum Dei sententia. Nam vt excitaret atque firmaret Deus in animo Abrahæ fidem fiduciamque eius promissionis quam tunc ei dabat de innumerabili multiplicatione posteritatis eius, & de possessione terræ Chanaan in qua tunc Abraham versabatur, renouare voluit in eo memoriam eius promissionis, cùm iussit proficisci eum ex Mesopotamia in terram Chanaan. Sic enim ei locutus est, vt narrat Moses capite duodecimo. *Egredere de terra tua & de cognatione tua. & de domo patris tui, & veni in terram quam monstrauero tibi: faciamque te in gentem magnam & benedicam tibi, & magnificabo nomen tuum, erisque benedictus. Benedicam benedicentibus tibi: & maledicam maledicentibus tibi, atque in te benedicentur vniuersæ cognationes terræ.* Hæc Deus tunc dixit, & promisit Abrahæ. Huius igitur primæ Dei promissionis commemoratione voluit ipse firmare animum Abrahæ, vt sine vlla dubitatione fore crederet ac speraret quod ei promittebat. Ergo sententia illorum Dei verborum hæc est: Ego qui nunc tibi promitto possessionem terræ

Solutio contrariarum rationum.

Locus Geneſis c. 11.

terræ Chanaan & multiplicationem posteritatis, sum ille ipse Deus qui te ex Mesopotamia transmigrare iussi interrã Chanaan, & hæc tibi tam magnifica promissa tunc primum dedi, vt omnino certus esse debeas de huiusmodi promissis sæpius à me datis atque confirmatis.

Locus Esdræ lib. 2. cap. 9.

240 AD illud porrò quod ex capite nono libri secũdi Esdræ deprom-
ptum nõnihil negotij facessere videbatur, quod eo loco disertis verbis scriptum erat Deum eduxisse Abraham ex igne Chaldæorum, dupliciter responderi potest. Etenim verisimile putet quispiam Latinum interpretem posuisse eo ipsum vocabulum Hebræum, Vr, sicut fecit in aliis locis vbicunque idem vocabulum occurrit: sed aliquem in margine posuisse eius vocabuli interpretationem, id est, ignem, quàm postea vocem, ignis, insertam atque intextam fuisse historiæ: nam nonnulla fuisse hoc modo admixta textui Scripturæ, ante nos deprehenderunt & prodiderunt Lyranus, Tostatus, Caietanus, Melchior Canus. Neque hæc vana videtur coniectura. Si enim aliis omnibus locis Latinus interpres retinuit ipsum vocabulum Hebraicum, Vr, nec vspiam interpretatus est ignem; non fit sanè credibile vno tantùm eo in loco vocem Vr interpretari voluisse ignem: præsertim cum Septuaginta interpretes semper id nomen pro certa regione & loco Chaldææ posuissent.

Lyranus. Tostatus. Caietanus super c. 8. lib. 2. Regum. Canus lib. 2. de locis. Theologicis.

241 VERVM si hoc lectori non placet, illud fuerit cõmodius & probabilius responsum: cùm dicitur Abraham eductus de igne Chaldæorum, vocabulum ignis non propriè sed metaphoricè positum esse pro persecutione, tribulatione & afflictione. Etenim persæpe in sacris literis ignis ponitur pro tribulatione, vt in Psalmis: *Igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas:* & in alio loco: *Transiuimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium:* & apud Hieremiam in Lamentationibus capite primo: *De excelso misit ignem suum in ossibus meis, & erudiuit me.* Sic etiam interpretantur quidam illud Ioannis Baptistæ de Christo domino dictum: *Ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto & igni*, quanquam hic verius dictu fuerit significari abundantiam illam Spiritus sancti sub specie ignis in die Pentecostes datam discipulis: verbum enim baptizandi nonnunquam idem significat quod copiosè & abundanter dare, vt ex illis verbis Domini nostri, quæ post resurrectionem suam dixit Apostolis, licet perspicere: *Iohannes quidem*, inquit, *baptizauit aqua, vos autem baptizabimini spiritu sancto.*

Ignis pro tribulatione ponitur sæpe in sacris literis.
Psal. 16.
Psal. 65.
Act. 1.

242 QVONIAM igitur Abraham grauem insectationem & tribulationem propter vnius Dei cultum passus est à Chaldæis, qua quidem tribulatione liberatus à Deo est, propterea dicitur Deus eduxisse Abraham de igne Chaldæorum: Abraham verò passum esse persecutionem à Chaldæis, testis est Iosephus libro primo Antiquitatum: *Cùm videret*, inquit, *Abraham, quòd veri Dei cultum palam & liberè prædicaret, Chaldæos & Mesopotamitas contra se insurgere, consilium migrandi cœpit,*

Iosephus.

cœpit, & voluntate ac fauore Dei fretus terram Chanaan tenuit. Testis quoque est Beatus Augustinus lib. 16. de Ciuitate Dei, cap. decimo tertio ita scribens: *vnde manifestum est domum Thare persecutionem passam fuisse à Chaldæis pro vera pietate qua vnus & verus ab eis colebatur Deus.*

Augustin.

DECIMA SEXTA DISPVTATIO.

Vtrum aliquando Thare pater Abrahæ, falsorum deorum cultor fuerit.

243 EX occasione eorum quæ proxime disputauimus, offert se nobis alia quæstio, dignissima profecto quæ cum cura tractetur & explicetur: Num Thare aut etiam Abraham dediti aliquando fuerint idololatriæ; an potius vel ambo, vel certe Abraham, semper verum Deum coluerint. Primò igitur id disquiramus de Thare, tum de Abraham.

244 AC Thare quidem non tantum falsos deos coluisse, sed etiam flagrantissimum cultorem Idolorum, & acerrimum fuisse oppugnatorem eorum qui ab idololatria abhorrebant, Hebræi senserũt, vt Traditio eorum, quam superiori disputatione tractauimus, manifeste declarat. Epiphanius quoque in hac videtur fuisse sententia. Nam sub initium eius operis quod scripsit aduersus hæreses, docet tempore Sarug (qui auus fuit Thare) cœptam esse inter homines idololatriam: *Velut*, inquit, *cognitio quæ ad nos deuenit, habet. Nondum autem in statuis aut in sculpturis lapidum aut lignorum, aut ex argento & auro aliaue materia factis, sed solum per colores & imagines, hominis mens in se ipsa malitiam excogitauit, & per liberum arbitrium rationisque ac mentis vim pro bonitate iniquitatem reperit. Nascitur ipsi Sarug filius Nachor, Nachor autem genuit Thare. Hinc fieri cœperunt statuæ ex luto & arte figulari per industriam huius Thare. Et nullus vnquam ex prioribus hominibus filius ante patrem mortuus est: sed patres ante filios vitam finiebant, & filios successores relinquebant. Nec obiiciat quispiam Abel: ille quippe non propria morte defunctus, sed à fratre interemptus est. Primus igitur Thare æmulum Deo per propriam versutiam, Idolum commẽtus erexit; sed similia his quæ fecerat, recepit, dum etiam ipse per proprium filium ad æmulationem prouocatus est. Vnde admiratione ducta diuina scriptura, hoc annotauit, dicens: Et mortuus est Aran in conspectu Thare patris sui, in terra natiuitatis suæ.* Hactenus ex Epiphanio.

Thare fuisse idololatram, quorũdam opinio.
Hebræi, Epiphanius.
Genes. 4.
Primus post orbem conditum filius ante patrem suũ mortuus fuit Aran filiꝰ Thare & cur, secundũ Epiphaniũ.

245 CONSIMILIA horum tradit Suidas, vt mihi quidem ille mutuatus videatur ex Epiphanio. In vocabulo enim Abraham, testimonio Philonis Iudæi confirmat cultum imaginum à Sarug viguisse vsque ad Thare patrem Abrahæ qui patrem suum Thare grauissimis verbis de fabricatione & cultu Idolorum coarguit, eiusque

Suidas. Philo. Thare. Abraham.

simulacra partim confregit, partim exussit. Idem Suidas in vocabulo Saruch, ad hunc modum scribit: *Saruch defunctos præstantes viros quotannis adorari iussit, tanquam adhuc viuentes, & memoriam eorum celebrari, & in sacros commentarios referri, & deos eos iudicari tanquam benefactores.*

HINC *orta est Idololatria, & vsque ad Thare patrem Abrahæ duraui-* 246
Is enim statuarius fuit, qui ex diuersa materia imagines faceret, easque vt deos esse adorandas diceret tanquam bonorum auctores. Inde orta opinio hæc pleraſque nationes peruasit, maximè verò Græciam. Hi enim errorem eum iam acceperant, & Hellenem venerabantur gigantem è tribu Iaphet oriundũ, & con-
Genes. 11. *dendæ turris socium, ob quam linguæ hominum sunt diuisæ, ipsique ex eo dicti sunt μέροπες, id est, diuisi.* Hæc prodit Suidas. Quæ quidem etiam firmari possunt testimonio Iosue, qui, vt scriptum est in libro eius capite vigesimo quarto in oratione nouissima quam habuit ad populum Hebræum, his verbis exorsus est: *Hæc dicit Dominus Deus Israel, trans fluuium habitauerunt patres vestri ab initio, Thare pater Abraham & Nachor: seruieruntque dijs alienis.* Hinc liquidò apparet Thare deditum fuisse Idololatriæ, & alienos ac falsos deos coluisse.

Thare non fuisse idolo latram.

Opinio S. Augustini.

VERVM huic opinioni contraria est Beati Augustini sententia. 247
Is enim libro decimo sexto de Ciuitate Dei, capite decimo tertio, quærit cur cum Thare discessit ex Chaldæa & venit in Mesopotamiam ducens secum filium suum Abraham, & Lot filium filij sui Aran, & Saram nurum suam vxorem Abrahæ; cur inquam non etiam tulerit secum Nachor filium suum? respondet Augustinus Thare cum aliis fugisse Idololatriam, & propter eam, insectationem Chaldæorum: at verò Nachor idololatriæ deditum ibi remanere voluisse; sed postea tamen etiam ipsum derelicta Chaldæa venisse in Mesopotamiam, & habitauisse in vrbe Aran vbi pater eius Thare & frater Araham habitauerant, perspicuè docet liber Geneseos capite vigesimo secundo. Sed audiat lector Augustini verba: Cur, inquit Augustinus, *Scriptura non dixit etiam Nachor vna cum Thare patre suo & Abraham fratre suo discessisse ex Chaldæa & venisse in Mesopotamiam? Cur putamus, nisi forte quod à paterna & fraterna pietate desciuerat, & superstitioni adhæserat Chaldæorum? Et postea inde siue pœnitẽdo siue persecutionem passus, quod suspectus haberetur, & ipse emigrauit.*

S. Augustin.

Locus libri Iudith capite 5.

DEINDE Augustinus hanc suam coniecturam probat iis ver 248
bis quæ dixit Holopherni Achior dux Ammonitarum, vt habet liber Iudith capite quinto: exponens enim ille originem Hebræorum: *Populus*, inquit, *iste ex progenie Chaldæorum est: hic primum in Mesopotamia habitauit, quoniam noluerunt sequi deos patrum suorum qui erant in terra Chaldæorum; deserentes itaque cæremonias patrum suorum quæ in multitudine deorum erant, vnum Deum cœli coluerunt, qui & præcepit eis vt exirent inde & habitarent in Chanaan.* Ex his verbis illud concludit Augustinus: *vnde*, inquit, *manifestum est domum Thare persecutionem passam fuisse à Chaldæis pro vera pietate qua vnus & verus ab eis colebatur Deus*

Deus, Hactenus ex Augustino.

IDEM significare videtur Philo in libro de somniis, vbi Thare *Philo.*
249 facit virum quidem bonum & amatorem virtutis, sed eius tamen nondum possessorem; at verò Iacob virum omnino perfectum, quique virtutem numeris omnibus absolutam comprehenderat. Sed quo facilius verba Philonis quæ commemoraturi sumus, lector intelligat, prædoceri eum oportet significationes trium vocabulorum, quibus eo loco vtitur Philo; ea verò sunt, Charra, Thare, & Iacob. Mystica interpretatio nominis Charra, Thare & Iacob. est, inquit, Philó quantum equidem video, Charra metropolis quædam sensuum, interpretatur enim nunc fossa, nunc specus, vnam rem significantibus duobus nominibus. Nam corpora nostra ad sensuum instrumenta quodammodo perfossa sunt; & vnusquisque sensus pro instrumento habet suam quasi foueam & specum. Thare nomen, si euoluas notionem vocis, significare reperies odoris speculationem. Iacob autem significat athletam, luctatorem & supplantatorem. His cognitis planior erit sententiæ Philonis intelligentia. Vult enim Philo Thare imaginem gessisse hominis cupidi potius virtutis, quàm eam possidentis: Iacob autem prætulisse typum hominis qui virtutem possedit perfectéque comprehendit.

SED audiat lector Philonem, cuius allegorica hæc tractatio pere- 250
legans est. *Legitur in libro Mosis*, ait Philo, *Abraham discessisse Charra, patrem autem eius, Thare inibi mansisse vsque ad mortem. Siquidem speculator virtutis, non possessor, odoribus non alimentis fruebatur; nondum idoneus vt saturaretur prudentia, ac ne degustaret quidem sed tantùm olfaceret. Quemadmodum enim canes venaticos aiunt, quod eximio sensu odoratus sint præditi, è longinquo feras insequi & comprehendere, odorem earum sectantes: eodem modo amator scientiæ, suaues auras quas iustitia ceteræque virtutes exhalant, consectans, cupiensque originem tantæ voluptatis assequi, huc illuc cursitat, vel ipso honestatis odore tanquam sacro nidore, se se recreans. Mactè ergo, quibus datum est bibere de amatorio sapientiæ poculo, fruique contemplationum eius & documentorum epulis; cumque inebriati fuerint, sitire denuo propter inexplebile scientiæ desiderium. His proximi censendi sunt, qui tametsi ad sacram mensam non accedant, nidore tamen ipso mentes suas pascunt: nam hi vel ipsa virtutis aura refouentur: sicut agrotis deficientibus propter inediam & fastidium cibi, odores admouendo, medici remedium salutare procurant, vt vires recipiant.* Egregia Philonis sentẽtia & doctrina mortalis.

ATTAMEN *Chaldæa relicta, Charras migrasse Thare dicitur, ducens* 251
secum Abraham & ceteros consentientes domesticos: non vt putemus eos fuisse desertores patriæ, cui sedes externas prætulerint; sed vt re penitus intellecta discamus quiddam vtilissimum vitæ humanæ. Sed hoc quid nam est? Chaldæi vacant obseruandis siderum cursibus; Charrenses circa sensus occupantur. Diuina igitur scriptura scrutatorem naturæ sic interpellat: Quid de Sole quæris, sit ne pedali magnitudine, an tota terra maior? quid de Luna, suo ne lumine, an mutuato luceat? cur in terra incedens, super nubes exilis? & res æthereas attingere conaris cum terræ affixus hæreas? cur audes coniectari

de rebus omni coniectura superioribis? O bone, propinqua tibi potius considera,immo te ipsum absque adulatione scrutare. I mente Charras, id est, ciuitatem cauernosam & perfossam specubus corporis,considera singulos sensus,eorumque munia & vsus ; prius enim quàm propriam domum bene lustres & notam habeas,vniuersalem domum,quæ mũdus est,curiose perscrutari & pernosse velle,an non extrema est insania?

252 HVIVSMODI *hominẽ Hebræi Thare vocant,Socratẽ Græci nominant: nam & hunc ferunt vsque ad senectutem in hoc præceptum, Nosce teipsum,incubuisse omissa reliqua philosophia : verùm hic homo erat. Thare autem designat virum cupidum & auidum virtutis fructus carpendi, & iucundissimo ac saluberrimo eius pabulo animum satiandi. At enim athletarum & luctatorum (hoc autem significat nomen Iacob) natura est perfectior : nam hi postquam perdidicerunt omnem rationem sensuum , dignos se iudicant maioribus contemplationibus , relinquendo sensus quasi cauernas quæ Charræ vocabulo signabantur. Ex hoc numero fuit ille Abraham per multiplices profectus ad summam scientiam progressus. Cùm enim se maximè cognouit,tunc despexit maximè se ipsum,vt eum Qui vere est,perfectè cognosceret.Sic enim euenire solet:nam qui seipsum valde cognoscit , etiam valde contemnit;reputans quàm nihil sit,quicquid creatum est : qui autem seipsum contemnit,ad præclaram eius Qui vere est cognitionem peruenit.* Hactenus oratio fuit Philonis. His autem verbis significat Philo , Thare fuisse hominem non quidem perfectum, sed bonum tamen & curiosum perueſtigandæ virtutis. At si fuisset cultor Idolorum , non apte gessisset typum & imaginem hominis cupidi percipiendæ virtutis eamque sibi comparare obnixe contendentis.

Notabile dictum. *Exod.4.*

Auctoris sententia vtrum Thare fuerit idolatra.

253 HVIC ego sententiæ libentissimè adhæreo, non tam propter Philonis , quàm propter Beati Augustini auctoritatem. Sed ab ea me quasi manu prehensum videtur abstrahere locus ille Iosue , capite vigesimo quarto quem supra posuimus , in quo non obscurè significatur Thare diis alienis seruisse:sic enim ibi legitur. *Trans fluuium habitauerunt patres vestri ab initio,Thare pater Abraham & Nachor: seruientes diis alienis.* Inter patres igitur Hebræorum , qui trans fluuium, (id est, in Chaldæa , quæ trans flumen Euphratem est comparatione terræ promissionis vbi hæc locutus est Iosue) habitauerunt & seruierunt diis alienis , nominatim memoratur Thare. Ad hoc fortasse quispiam responderet , duo illic dici , vnum est , maiores Hebræorum habitasse trans fluuium ab initio , id est , in Chaldæa. illud autem *ab initio* significat , statim post factam linguarum diuisionem , dispersionemque hominum , disturbata turris Babel ædificatione. Alterum est , illos seruisse diis alienis. Illud igitur prius , pertinet ad omnes maiores Hebræorum , etiam ad ipsum Thare ; hoc autem posterius de cultu deorum alienorum , non ad ipsum Thare sed ad alios eo priores referri debet. Sed profecto & contextus ipse verborum (vt patet ea consideranti) indicat Thare fuisse in iis , qui seruierunt diis alienis , & ita sentiunt omnes

Locus Iosue cap.2.

Genes.11.

omnes interpretes eius libri , cum eum locum explanant , & inter hos apertissimis verbis id docet Theodoretus quæstione decima octaua in Iosue. *Theodoretus.*

254 NOS igitur dicamus vtrũque verũ esse,& quod Beatus Augustinus tradidit,& quod isti prodiderũt. Nãque,vt rectè monet Tostatus quæst.vigesima super caput vndecimum Geneseos,dum Thare mansit in Chaldæa,cultor fuit veri Dei, purusque ab Idololatria : quin etiam propter eam causam concitato aduersus se odio & insectatione Chaldæorum , inde fugit & profectus est in Mesopotamiam : & hoc sensit Augustinus,& in libro Iudith cap.quinto significatur:nos supra & verba Augustini , & quæ sunt in eo loco libri Iudith exposuimus. At verò postquam Thare venit Haran seu Charras extremam Mesopotamiæ vrbem, paulatim ibi corruptus, vel consuetudine eius gentis, vel aduentu Nachor filij ex Chaldæa , vel discessu & absentia ipsius Abraham , lapsus est in Idololatriam : atque hoc significauit Iosue supra dicto loco , & plerique interpretes senserunt. Quemadmodum igitur Thare dici vere possit seruisse & non seruisse diis alienis , videlicet diuersis temporibus , diuersisque locis, hinc manifestum est.Non me fugit,Beatum Chrysostomum in Homilia trigesima primain Genesim scriptum reliquisse , etiam priusquam Thare venisset Haran , fuisse eum infidelem : sed mihi quod ex sententia Beati Augustini dixi , multô probabilius videtur. *Tostatus.*

DECIMA SEPTIMA DISPVTATIO.

Semper ne Abraham veri Dei cultor fuerit , an vero superstitione Idololatriæ aliquando pollutus sit.

255 FVISSE Abraham aliquando superstitione Idololatriæ velut afflatum & infectum , docet Genebrardus in sua Chronologia auctoritate Hebræorum id affirmantium ex sententia duorum nobilium Rabbinorum, Iohanan, & Haninæ:à quibus proditum est Abraham quadragesimo octauo ætatis anno cœpisse agnoscere verum Deum , omnemque Idololatriæ superstitionem abiecisse.Id autem , secũdum Chronologiam Hebræorum (de qua superiori libro decimo quinto diximus) contigisset eo tempore quo facta est linguarum diuisio : siquidem eam ipsi factam volunt extremo vitæ anno Phaleg qui fuit ætatis Abraham quadragesimus octauus annus. *Genebrardus.*

256 IN Hanc quoque sententiam propensior videtur Andreas Masius qui ætate nostra commentarios edidit in librum Iosue , non minus sanè Catholicos & pios quàm eruditos & disertos.In his explanans verba illa Iosue capitis vigesimi quarti : *Trans fluuium habitauerunt* *Andreas Masius.*

patres vestri ab initio: & seruierunt diis alienis, ita scribit: *Valet hæc oratio Iosue ad explicandam Dei benignitatem quam ille in populum Israeliticum contulit. Quod porrò ait, Maiores ipsorum trans fluuium coluisse deos alienos, non ad Sem & Noë aliosque remotiores, sed ad proximos maiores tantum pertinet. Hoc enim solum agitur, vt constet gratuito ipsos esse à Deo adoptatos pro populo: neque gratis solum, verum, cum etiam hostes essent & diuinum cultum atque honorem non vero Deo, cui debebatur, sed alienis falsisque diis adhiberent. Nominatim autem ponitur ante oculos Thare, & duo eius filij Abraham & Nachor, quod ex his vniuersa populi Hebræi stirps esset prognata, namque*

Genes. 25. & 29. *à Nachor maternum genus duxit per Rebeccam, Liam & Rachelem. Neque enim eos audire possum qui magno conatu Abrahamum ab hoc Idololatriæ turpissimo scelere vindicare, nescio quibus argutijs studeant. Quasi vero nõ tanto illustrior sit Dei gratia qua illum est complexus, quanto ipse fuit sceleratior, minusque tanto dignus fauore. An non pro admirabili beneficio Dei toties commemorat atque inculcat animis nostris sacra historia, quòd illum quasi manu arreptum è patria atque Idololatrarum consortio extraxerit? Nam Iudæi qui fabulam de Vr Chaldæorum, hoc est igne quem Abrahamus noluerit patrijs ritibus adorare, commenti sunt, refelli non merentur, cùm sit certissimum Vr loci nomen esse.* Sic Masius. Apparet igitur eum putasse, Abrahamum, cum esset in Chaldæa, priusquam à Deo vocaretur, patrio more deos eius gentis coluisse.

257 HANC etiam opinionem apertissimis verbis confirmare videtur

Philo. Philo in libro qui inscribitur Abraham. Sic enim ait: *Chaldæi valde exercitati scientia siderali, omnia tribuentes stellarum motibus, à quibus dispensari credunt mundi potentias quæ constant ex numeris eorumque proportionibus, venerabantur res istas visibiles, non percipiẽtes inuisibilia & intelligibilia: atque ita ex conuersionibus stellarum tam errantium quàm inerrantiũ, & anni in quatuor tempora distincti ordinatis vicibus, miroque rerum cœlestium ac terrestrium consensu, Mundum ipsum existimabant esse Deum: profana sanè opinione creaturam facientes Creatoris similem. Huic innutritus dogmati Abraham, & per tempus longum Chaldaico imbutus delirio, tanquam post altum somnum aperto mentis oculo, postquam puram lucem pro densis tenebris cœpit intueri, secutus eius splendorem, animaduertit quod prius non viderat: præesse Mundo quendam aurigam gubernatoremque qui sui operis saluti prouideat, nec totius modo sed eius quoque partium omnium curator tutorque sit: neque enim in homine mentis iussa totum corpus omnesque sensus vnanimiter facere: Mundum autem, omnium opus maximum atque pulcherrimum, à quo velut partes cetera pendeant omnia, destitutum esse rectoris sui prouidentia, per quam & incolumis conseruetur ipse & legitimè administretur.*

258 NEC verò non maximè facit ad huius rei confirmationem, quod legitur Deum apparuisse Abrahæ, cùm primum ille profectus est ex Chaldæa: videlicet prius non fuerat ei notus, quando more Chaldæorum intentus siderum cursibus supra Mundum hunc sensibilem, nullam prorsus esse naturam intelligentem credebat. *At postquam solum vertit, statim agnouit Mundum esse subditum non dominum, nec regere sed regi ab auctore suo. Nam prius sensibilia magnam*

magnam ei caliginem offuderant: quam vbi discussit, tandem potuit velut in serenitate pura eum qui prius latuisset cernere. Deus verò pro sua benignitate venientem ad se illum non est auersatus: quin etiam vltro ei procedens obuiam, ostendit naturam suam quatenus videri poterat. Quamobrem non dicitur Abraham vidisse Deum, sed Deum apparuisse Abrahamo: non enim quisquam per se ipsum potuisset videre eum, Qui verè est nisi ille se vltro videndum præbuisset. Hactenus ex Philone. Ex cuius verbis palam est existimasse eum, priusquam Abraham vocatus à Deo demigraret ex Chaldæa, in Chaldæorum errore atque idololatria esse versatum.

259 SVFFRAGARI huic sententiæ non parum videtur locus ille Iosue supra toties memoratus: duo enim inibi dixit Iosue, alterũ quidem, patres Hebręorum habitasse trans fluuium: alterum verò eos seruisse diis alienis, & vtrumque de illis similiter dixit. Inter illos autem patres Hebræorum, nominatim posuit Thare, Nachor & Abraham: ad illos igitur tres referri debet quod dicitur tam de habitatione trans flumen, quàm de cultu deorum alienorum: sicut enim tres illos habitasse trans flumen negari non potest: ita quoque eosdem illos tres aliquando seruisse diis alienis concedendum esse videtur. Ac de Thare quidem paulo suprà probatum est: de Nachor autem concessu omnium manifestum est: neque igitur de Abraham id negandum videtur. Quo enim Iosue mentionem Abrahæ intulisset, docens maiores Hebræorum seruisse aliquando diis alienis, & benignitate Dei, ad sui nominis agnitionem & cultum & possessionem terræ Chanaan esse adductos, si nunquam Abraham seruisset diis alienis, nulloque tempore non veri Dei cultor fuisset? Atque hæc est istorum opinio.

Auctoris, quæ est verior sententia, Abrahã nunquã falsos deos coluisse.

Iosephus de sapientia & Religione Abrahãquid senserit & scripserit.

260 VERVM Contraria huic sententia, vt longe probabilior non solum mihi semper magis placuit, sed ita meo in animo penitus insedit, vt ea nullis auctoritatibus nullisque argumentis euelli possit. Arbitror igitur nullo tempore falsorum deorum superstitione occupatum & infectum esse Abraham: sed ab initio vsque ad extremum spiritum veri Dei fidem ac religionem tenuisse. Et à me quidem stat Iosephus: qui primo libro Antiquitatum de Abraham ad hunc modum scribit: *Fuit,* inquit, *Abraham vir sapiens æquè ac eloquens & in cõiectando sagax. Cumque ob virtutem eximiam sapiens esset præ cunctis habitus, ausus est vulgo receptam de Deo opinionem conuellere, & in melius vertere. Ergo primus omnium clara voce prædicauit vnum esse Deum vniuersitatis rerum conditorem: quæ autem ad felicitatem conferunt, ea nobis non nostris viribus, sed Dei voluntate ac benignitate contingere. Namque ex terræ ac maris siderumque obseruatione argumentabatur, vim esse quandam & potestatem quæ horum omnium curam gerat, omniaque decenter administret: qua cessante, nihil vtilitatibus nostris seruiturum, cum nihil suapte virtute polleat, sed vniuersa omnipotenti ipsius voluntati obsecundent: quapropter huic vni honorem deberi, huic gratias agi oportere. Quamobrem cum Chaldæi & Mesopotamitæ contra ipsum insurgerent, consilium ille cepit inde migrandi:*

grandi: & voluntate ac fauore Dei adiutus, terram Chananæam tenuit: vbi sedibus positis Deo struxit aram & hostias mactauit. Sic Iosephus.

Suidas. IOSEPHO autem cõsona & simillima tradit etiam Suidas: namque in vocabulo Abraham, inter alia sic de eo scribit: *Abrahã è Chaldæorum terra oriundus fuit, qui in obseruatione stellarum earumque rerum quæ in sublimi sunt, ætatem omnem consumunt. Exercitatus igitur more patrio in siderum motibus obseruandis, sagaciter animaduertit magnificentiam rerum conditarum non sua vi constare, sed aliquem habere opificem à quo moueantur, & regantur. Quocirca non in his rebus cogitatione & desiderio substitit: sed vltra sidera euectus, omniaque animo peruagatus, non ante destitit ab inquirendo, quam is cuius desiderio flagrabat, ei se patefecisset, typis nempe quibusdam atque imaginibus, & iis rationibus, quibus se is qui cerni non potest, conspiciendum præbet. Cúmque cultus imaginum cœptus à Sarug, vsque ad Thare patrem eius viguisset: Abraham natus annos quatuordecim, Dei cognitione illustratus, patrem his verbis compellauit: Quid seducis homines per cultum imaginum lucri causã? non est alius Deus nisi cœlestis ille, totius mundi opifex. Itaque cùm videret homines creaturæ cultum deferentes, vnum ipse Deum animo religioso exquirebat. Tandem illi Deus apparuit, & de terra sua exire iussit: cuius ille præceptis obtemperans sumptis patris imaginibus & simulacris, iisque partim confractis partim exustis, patriam dereliquit.* Hactenus ex Suida. 261

Genes. 12.

FIDES quoque adiungi huic sententiæ potest ex ijs quæ Iudæos dixisse narrat Ioannes in Euangelio capite octauo. nam cùm Dominus noster dixisset eis: *Si Filius vos liberauerit, vere liberi eritis: & vos ex patre diabolo estis, & opera patris vestri vultis facere:* respondẽrũt illi: *Nos semen Abrahæ sumus: pater noster Abraham est: sed neque ex fornicatione nati sumus: vnum enim patrem habemus Deum.* vbi vocabulum *fornicationis*, vt sæpè alias in scriptura, positum est pro cultu Idolorum. Illis autem verbis significare voluerunt Iudæi nec se Idololatras esse, nec ex Idololatris genus & ortum ducere: quippe cùm principem sui generis auctorem & parentem agnoscant Abraham, qui nunquam falsis diis seruierat, sed perpetuus fuerat veri Dei cultor. 262

Locus Ioãnis cap. 8.

ET Vero si aliquando fuisset Abraham impia falsorum deorum superstitione obstrictus & contaminatus, & fuisset ex ea per Dei gratiam extractus: eius rei tam memorabilis & tam insignis ad commendationem diuinæ misericordiæ erga peccatores exemplum & documentum, non fuisset tacitum in sacris literis vel noui vel veteris Testamenti. Vsus in primis fuisset eo exemplo Paulus in Epistola ad Romanos, cum illud disputat: *Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei: iustificati gratis per gratiam ipsius.* Et quemadmodum exemplo Abrahæ argumentatur Paulus hominem non haberi iustum apud Deum ex propriis ipsius operibus sed per gratiam Dei gratuito condonantis peccata, hominemque in suam gratiam & amicitiam recipientis, ita eiusdem Abrahæ vsus esset exemplo ad demonstrandam inenarrabilem Dei benignitatem qui ex impio faciat iustum, ex hoste amicum, ex 263

Ad Rom. 3. Rom. 4.

ex mancipio diaboli, filium Dei. Et cum paulò post disputet: *Vbi abundauit delictum ibi superabundauit & gratia*, ad id vel comprobãdum vel illustrandum, huiusmodi exemplum Abrahæ mirifice accommodatum fuisset. Denique sicut ipse fatetur ingenue & præ se fert se contumeliosum, blasfemum, & persecutorem Ecclesiæ Christi fuisse, sed misericordiam esse consecutum à Deo, vt per ipsum Deus ineftimabiles bonitatis & clementiæ suæ erga peccatores diuitias ostenderet: ita quoque tam illustri exemplo Abrahæ id ipsum confirmasset.

NEQVE verò locus ille Iosue aduersatur vel officit quicquam huic sententiæ. Nam quod ibi dicitur patres Hebræorum seruisse diis alienis, intelligi debet de patribus qui præcesserunt Thare, & de ipso Thare postquam ex Chaldæa venit in Mesopotamiam, vt supra declaratum est. Nominatur autem Thare pater Abraham & Nachor non quod vterque fuerit cultor Idolorum, sed quod ex his duobus vniuersum populi Hebræi genus exortum est; ex illo quidem paternum, ex hoc autem maternum. Sed præcipua ratio cur ibi nominetur abraham, ea videtur fuisse, quod cùm is habitaret in Mesopotamia, scilicet trans flumen Euphratem, inde translatus à Deo fuerit in terram Chanaan, cuius terræ possessionem ei & semini eius Deus attribuit: quocirca post illa verba proximè subiecit Iosue: *Tuli ergo patrem vestrum Abraham de Mesopotamiæ finibus, & adduxi eum in terram Chanaan, &c.*

***

FINIS.

Hic secundus Tomus in Genesim primùm Typis excusus Romæ prodijt, anno post Christi Domini Ortum. M. D. XCII. Mense Augusto, ætatis verò Auctoris anno LVI.

LAVS DEO ET DEIPARÆ SEMPER VIRGINI MARIÆ.

INDEX ALPHABETICVS RERVM QVARVNDAM MEMORABILIVM QVÆ IN hoc secundo Tomo continentur.

Prior numerus nota est libri, secundi, eorum numerorum qui sunt in margine cuiusque libri. Tertij autem paginarum: p. Principij paginæ, m. Medij, f. Finis.

Nec libri numerus repetitur, vbi plures eiusdem libri ponuntur nume ri.

A

ABRAHAM.

ABRAHAMO. 58. annos nato mortuũ esse Noë. Libro xiv. Numero. 1. & 199. pag. 315. m. & 391. p

Princeps fuit ac sator populi Hebræi & Cur Moses eius historiam tam ordinatè & copiosè descripserit. ibid. 205. pag. 393. f

Vtrum fuerit inter eos qui profecti dicuntur ex Oriente in campum Sennaar ad ædificationem Turris Babel xvj. 9. pag. 477. m

Quoto ætatis anno Thare patris sui, natus sit. xvj. 186. & seq. pag. 545. m

Liberatum fuisse ex igne Chaldæorum quod ignem nollet adorare Iudæorum Traditio. 187. & 233. pag. 545. m. & 564. f

Cur prior commemoretur cum fuisse putetur natu posterior ceteris fratribus. 191. pag. 547. p

Num fuerit primogenitus ipsius Thare. 205. pag. 554. f

Saram non fuisse eius sororem vterinã. 220. pag. 559. f

Non semel tantum ex Mesopotamia venisse in terram Chanaã. 199. & seq. pag. 559. p. m

Vtrum coniectus fuerit in ignem à Chaldæis. 232. pag. 564. m

Quomodo intelligẽdus sit locus ille Esdræ vbi dicitur Deus liberasse Abraham ex igne Chaldæorum. 240. pag. 568. p

Passum esse tribulationem & persecutionem à Chaldæis ob veri Dei confessionem. 242. pag. 568. f

Num fuerit aliquando idololatra. 255. pag. 573. f

Abyssus quid. xij. 14. & 17. pag. 229. p. 230. m

Adam commixtionem filiorum Seth cum filiabus Cain prohibuisse. viij. 9. pag. 6. f

AER.

AER potius passiuus quàm actiuus. viij. 47 pag. 23. m

Eius media regio qualis. xij. 22. pag. 233. p

Esse montes altiores media regione aëris quorundam opinio. xij. 46. pag. 245. m. sed falsa. 49. pag. 246. f

Virum ad mediam regionem aëris peruenerit diluuium. 51. pag. 547. f

Eo pasci Chamæleontem an verum sit. xj. 41. pag. 190. m

Africa. xv. 23. 24. & 43. pag. 406. p. m. & 416. f

ÆGYPTII ET ÆGYPTVS.

ÆGYPTIOS non esse adeo vetustos vt ipsi se iactant. xv. 36. pag. 413. m

Aegyptiorum Dynastias non fuisse ante diluuium vt putauit Mercator. 40. pag. 415. p

Animalia pro diis coluerunt. vij. 130. pag. 56. f

Eorum sapientia eruditus fuit Moses. x. 27. pag. 130. p

Eos secundum Berosum sequutos pestifera dogmata Cham. xiv. 157. pag. 374. f

Aegyptus cur dicatur terra Cham. xv. 42. pag. 416. f

respectu Iudææ dicitur esse trans flumina. xv. 34. pag. 412. m

ÆLAMITÆ ÆOLES, &c.

ÆLAMITÆ populi, xv. 140. pag. 458. p

Aeoles Græci vnde orti. xv. 22. pag. 405. f

Aeternum aliquando in scriptura significat longissimum tempus. viij. 91. pag. 40. p

Aethiopes vnde duxerint originem. xv. 29. pag. 409. f. & seq. p

Duplex Aethiopia. 33. & 47. pag. 412. p. & pag. 419. p. m

Agriculturæ num primus auctor & inuentor Noë. ix. 9. pag. 76. m

Alexãdri classem territam ab Hydra serpente. xi. 45. pag. 191. m

Eius epistola ad matrem Olympiadem de duratione regnorum. xv. 89. pag. 437

Allopecopithicon genus simiæ. xi. 85. pag. 202. f

Alce animal quale. 78. pag. 201. p

Altare constructum à Noë post diluuium. xij. 98. pag. 302. f

Et illud fuisse primum omnium altarium. 99. pag. 303. p

Amath vrbs quæ & Emath. xv. 121. pag. 449. m

Ambulare cum Deo phrasis Hebraica quid significet. ix. 22. pag. 182. m

Amore Dei, ciues Hierusalem constituimur. xvi. 25. pag. 483. f

Amore seculi Babyloniæ ibidem.

Amorrhæi populi. xv. 116. pag. 447. m.

Amphibiis animalibus non fuisse in arca nidos seu mansiunculas extra arcam eminẽtes. x. 52. pag. 143. f

Immo non fuisse in arca huiusmodi animalia. xj. 29. pag. 185. m

Amphora Romana siue Quadrantal quæ & qualis mensura fuerit. x. 23. pag. 125. f

ANGELI.

ANGELORVM nomine etiam iusti aliquando veniunt vocandi. viij. 14. pag. 9. p

Quomodo eorum pedes lauando Abraham non cognouerit corpora ab eis assumpta nõ esse viua & humana. 81. pag. 35. f

Angelos fuisse eos quos scriptura Genes. 6. vocat filios Dei, & congressos cum mulieribus quidam opinati. 15. pag. 9. m

Sed reijciuntur. 16. & 17. pag. 9. f. & seq.

Et ex instituto agitur de hoc. 29. 35, 36. & seq. pag. 15. & 18.

Libidinem non fuisse primum eorum peccatum ibidem.

Non esse lapsos de cælo ob amorem mulierum. 35. pag. 18. p

Qua ratione dicantur aliquando apparere hominibus humana figura ibidem.

Eorum peccata quatuor memorari in Scriptura. 35. pag. 18. p

Cum ipsis locutum esse Deum quando in ædificatione Turris Babel dixit Venite descẽdamus, &c. xvj. 76, pag. 502. m

Quomodo cum ipsis loquatur Deus. 85. pag. 505. m

Quomodo item ijsdem ad suum vtatur ministerium. 87. pag. 506. p

Eos fecisse linguas, ac dedisse cuique nationi suam in confusione linguarũ. Deum autem auctorem fuisse Hebrææ linguæ, Origenis opinio. 144. pag 527. m. f

Anguis alatus vbi. xj. 34. pag. 188. m

Angues miræ magnitudinis. 56. pag. 194. f

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANIMA.

ANIMA *nostra similis arcæ Noë.x 95.pag 166.m*
Quomodo eam corrumpere dicitur caro ix.44. pag.91.f
Vox,anima,plura significat.xjv.20. pa.323.f
Aliquando significatur nomine spiritus. viij. 88. pag.39.p

ANIMALIA.

ANIMALIA *cur simul cum hominibus deleta sint diluuio cum non peccauerint. viij. 163. pag.70.p*
Hominis causa facta sunt.164. pag.70.m
Cur scriptura aliqua vocet immũda.xj.5. pag. 174.m
Mundorum & immundorum in arcam ingressorum numerus.x.10. pag.121.
Mundorum maiorem fuisse in arca numerum quàm immundorum & cur. xi. 12. pag. 178.p
Ex mundis finito diluuio sacrificiũ Deo obtulit Noë.13. pag.178.m.f
Cur septena & septena fuerint in arcã introducta.14. pag.179.p
Iis vescendi vsus post diluuium hominibus à Deo concessus.18. pag.180.f
Quomodo vndique congretata conuenerint, ad Arcam.xj.24. pag.183.p
Quæ non sint in arcam ingressa.29.pag. 185. p.m
Animalium ex putri materia genitorum esse sex species.36. pag.188.f.
An hæc quæ nascuntur ex putri fuerint à Deo immediatè creata secundum speciem suam, an tantum ex corruptione. ibidem.
Animalium quinque genera in arcam ingressa 32. pag.187.m
Eorum naturæ cognitio ad plurima conducit. 34. pag.188.p
Nullum ante diluuium cibatu carniũ esse vsum 46. pag.191.f
Recensentur ibidem species carnivororum animalium.
Qua astutia vtantur quædam vt capiant alia animalia.47. pag.192.m
Non carnivororum species magni corporis in arcam ingressorum.61. pag.195.f
Minoris corporis.76. pag.200.f
Quænam munda.101. pag.209.f
Quæ ruminent. ibidem.
Quomodo potuerit contineri tantus animaliũ numerus intra arcam.102. pag.210.f
De escis eorum in arcam importatis. ibid.
Eorum in arcam introductio, & inibi quieta mansio loco miraculi habenda.103. pag. 212.m
De victu carnivororum in arca. ibidem
Obediebant Noë in Arca vt olim Adamo. xij.42. pag.243.p
Quomodo dicatur Deus eorum habere curam & prouidẽtiam,aut non habere.xiij.2. pag. 265.p
Laudari benignitatem hominis & misericordiam erga animalia.xiij.26.pag.275.m.& xiv.68.pag.240.m
Quotquot sunt,naturaliter metuunt hominem cique sint subiecta.xiv.5. pag.317.m
Ea ne adorarent homines, vt postea fecerunt concessit Deus ipsis eorum esum. 11. pag. 319.m
Coluerunt ea pro diis Aegyptij.viij.130.pag. 56.f

ANNVS.

ANNVS *quomodo computabatur apud varias gentes.xiij.51. pag.285.p*
Quot Diebus constabat. 92. pag.299.f
Compositus est ex contrariis tempestatibus. 124. pag.310.p.m
Præcipuæ eius partes.127. pag.310.f.& seq.p
Quomodo illum supputabant antiqui etiã ante diluuium.xij.4. pag.222.p.m
Antiochia Cœlesyriæ vrbs.xv.121. pag. 449.m
Apelles hæreticus vult esse fabulã historiam Mosis de Arca Noë.x.27. pag.129.f
Apostoli qui in die Pẽtecostes variis sunt linguis locuti comparantur cum ædificatoribus turris Babel sed in diuerso genere. xvi.104. pag.512.p
Apulia.xv.26. pag.407.m
Aquarum naturæ sursum ascendere repugnat. xij.16. pag.b.230.p
Esse aquas supra firmamentum quorundam opinio.23 pag.233.m.f
Aquam cum vino mixtam posse ab eo separari & quo artificio. xvi. 128.pag.522.p

ARABIA ET ARABES.

ARABES *xv.16.& 17.Cur dicti aliquando Saraceni.ibidem. pag.403.m*
Arabia.29.& seq. pag.49.f.& seq.
Eius populi Sabæi vnde traxere initium. 46. pag.418.p
Cur dicta felix.47. pag.418 f.& seq.
Lingua eorum vicina Chaldææ & Hebrææ, ac iccirco à quibusdam existimata prima omnium linguarum.xvi.116. pag.520.f
Aradij populi qui.xv.119. pag.448.f
Aram posteri.143. pag.459.p
Arborum quarundam mira proceritas.x.9. pag.120.fi

ARCA NOE.

ARCA Noë *cur potius dicta arca quàm nauis.x.3. pag.117.f*
Regebatur à Deo & ex eius præscripto fuit fabricata.4. pag.118.m
Ex quo ligno fuerit fabrefacta.6. pag.119.m
Eius magnitudo & capacitas.14.19.& 27. pag.122.124.& 129.m
Erat proportio latitudinis eius ad longitudinem & altitudinem sicut est in humano corpore.14. pag.122.m
A quibus & quanto tempore fuerit fabricata.34. pag.134.p
De eius figura & structura.39. pag.155.f
Descriptio eius secundum Philonem & Iosephum.40.pag. 137.p. secundum Origenem. 41. pag.137.m. Secundum Buteonem.51. pag.143.f
De ordine & numero mansiunculorum in Arca.48. pag.141.f
FIGVRÆ *Arcæ secundum varios*
Secundum Origenem.65. pag.148
Secundum Hugonem.69. pag.149.f
Secundum Caietanum.71. pag.151.p
Secundum Lyranum.73. pag.153.m
Secundum Buteonem.75. pag.154.f
Mystice plurima Arca Noë designabat. 77. pag.156.p
Præcipue Ecclesiam Christi.86.& xiv. 62. pag.162.p.& 338.p
Eius longitudo latitudo & altitudo quid significent.x.93.& 94. pag.165.p.m.f
Tot animalibus plena quodammodo fuit æmula orbis terrarum.11.24. pag.183.p
Fuit abundè capax animalium in eam ingressorum.101. pag.210.p.m.& cibariorum. 107. pag.215
Requieuit in monte Armeniæ qui dicitur Cordiæorum.xij.75.& 33. pag.257.f. 238.p
Eius basim fuisse latam & planã & non acuminatam.ibidem.
Quanta eius pars aquis demersa fuerit. xiij. 58. pag.287.m
De eius fenestra.67. pag.290.p
De coruo extra eam emisso.79. pag.293.p
Tectum arcæ quomodo intelligendum sit Noë aperuisse.85. pag.296.m
Arcades vetustissimos omnium se iactare.xv. 37. pag.413.f

ARCVS COELESTIS.

ARCVS *Cœlestis signum à Deo positũ non futuri amplius diluuij.xiv.70.pag.341.m*
Quando eum contemplamur cuius potissimum rei nos meminisse oportet.76.pag.343.m
Eius vocabulo quid intelligatur. 79. pag. 344.f
Prout varia in cœli regione apparet varios portendere effectus.98. pag.352.p
Admirandi eius effectus in plantis. 100. pag.352.f
Quadraginta annis ante iudicium non apparitурum in cœlo quidam falso sensere.101. pag.353.p

Mystice quid significet.104. pag.354.p
ARMENIA, & eius mons super quem resedisse dicitur arca quis fuerit.xiij. 33. pag.277.m
Vnde orti Armeni.xv.144. pag.459.m
Ex Armenia discessisse primos illos homines in campum Sennaar ad ædificãdam turrim Babel.xvi.9. pag.477 m
Ascenes populi.xv.19. pag.404.p
ASIÆ *imperio quot annis scribat Herodotus Assyrios esse potitos.xv.90. & 91.* pag.437.m.f
Asiatici populi fuerunt non autem Hispani vel Itali, qui originem traxerunt ex Thubal filio Iaphet.xv.16.17.18. pag. 403.m.f

ASSYRIORVM REGNVM ET REGES.

ASSYRIORVM *monarchia.xiv.202.* pag.393.p
Quandiu steterit.xv.89. pag.437.p
Eorum princeps & auctor Assur.75. pag. 430.f
Quis fuerit Assur.69.& seq. pag.429.p.m
Ninus quomodo eorum imperium dilatauerit. 86. pag.436.p
Eorum reges quot fuerint.88. pag.436.f
Quantum fuerit eorum regnum contra Dionysium Halycarnasseum.86. pag.436.p
Aspalathus spina candida mirum reddit odorem arcu cœlesti in eum incubãte.xiu.100. pag.352

ASTRA.

ASTRA *secundum aliquos posse efficere conflagrationem orbis & diluuium sub variis signis cœlestibus posita, sed refellitur.* xij.11. pag.226.p
Ex eorum inspectione Noë diluuium præuidisse aliquorum falsa opinio.60. p.251.f
In quas terræ partes suas efficiant influentias.72. pag.256.m
Astronomiæ inuentor quis dicatur fuisse.xiv. 202. pag.392.f
Ei dediti fuere super omnes Chaldæi. xvi. 257. pag.574.m
Athlantici montis dracones.xi.46. p.192.p
Athenienses, vtrum orti sint ex Ionibus, an contra, disputatur.lib.xv.numero 15. pag. 403.p
Aurum obrizum vnde dictum.xv.153. pag. 465.p
Aurum vbi à Gryphis custodiatur & propugnetur.xv.154. pag.465.m

B

BABYLONIS *conditor quis fuerit.xv.* 54. pag.422.m
Eius ciues secundum sensum allegoricum qui sint.xvi.25. pag.483.m
Babyloniæ regionem cum sit campestris carere saxis, ideoque fabricatam turrim ex lateribus.xvi.18. pag.481.m

BABEL TVRRIS.

BABEL *turris ædificationis auctorẽ fuisse Nemrod.xv.61.* pag.425.p
Vnde dicatur Babel.xvi.110. pag.514.m
Quæ fuerint causæ cur moti sint vt turrim illam ædificarent.xvi.44. pag.490.f
Fuisse adhuc tempore Theodoreti eius vestigia.xvj.24. pag.483.p
Aedificatorum eius stultitia notatur ab Augustino.xvi.31. pag.486.f
Esse fabulam eius descriptionem, ac narrationem, calumniatos esse gentiles, sed refelluntur.xvi.32. ibidem. & seq.p
Magnitudo eius & altitudo.39.& 42. pag. 489.p.f
Vtrum omnes homines illius tempestatis ædificationi eius interfuerint.xvi.3.& seq. pag.475.m.f.& seq.p
BAPTISMATIS *figura diluuium.ix.11.* & 93.& x.85. pag.77.m. pag.111.m. & pag.161.f
Arcus item cœlestis.xiv.104. pag.354.p
Baptismo simile fuisse aliquid ante diluuium & circumcisionem seu legem scriptam quo infantes saluarentur.ix.62. pag.99.p
BARATHRVM *quid significet apud poëtas.xij.15.* pag.229.m
Basi

Basiliscus.xi.37. pag.189.p
Bellum appellauit Sarcophagum Homerus. xiv.45. pag.332.m

BELVS.

BELVM *eundem fuisse qui Nemrod.xv.67.* pag.427.f
Ei templum positum in turri Babel à Semiramide.xvi.106. pag.513.p
Primus à Chaldæis & Assyriis fuit pro Deo cultus.xv.82.pag.435.p.& xvi. 110. pag.514.m
pro Beneficiis acceptis obtulit Noë Deo finito diluuio sacrificium.xiij.98. pag.302.f
Berosus Annianus licet multa commentitia scripserit, eius tamen lectio adamatur à multis.viij.3. pag.4.m
Mira scribit de Noë.xiv.206. pag.394.m
Ait eum totum fermè terrarum orbem perlustrasse.xv.6. pag.400.p
Quid senserit de diluuio.viij.3. pag.4.m
Bibliothecam quam debent sibi comparare homines pij.x.94. pag.165.f
Bisons animal.xi.69. pag.198.m
BITVMINE *Arcæ Noë, multa post secula vtebantur homines vice amuleti.10.pag.* 121.m
Eius virtus. ibid.
Mystice quid significet.x.96. pag.166.f
Boa serpens miræ magnitudinis.xi. 198.m
Bonasus. ibidem.

BONI.

BONI *vocabulo, sæpe scriptura significat idem quod pulchrum.viij.24.* pag.12.f
BONI *Si degenerent à sua bonitate, fiunt aliquando pessimi, & cur id accidat. viij.* 26. pag.13.m
Per quid significentur & allegoricè figurentur boni Christiani.x.95. pag.166.m
Eos compati etiã improbis cum hi à Deo puniuntur.xij.40. pag.242.p
Dei præceptum omnia reddit eis leuia & suauia.42. pag.243.p
Eorum iustitia verecunda.xiv.93.pag.350.m
Lapsu eorum gaudent improbi.xiv.147.pag. 370.m
Aliquando flagellantur cum impiis quod horum peccata reprehendere nõ ausi fuerint. 168. pag.379.p
Bonum esse inter malos maxime laudabile. ix. 1.& 2. pag.172.m.f
Semper Deus reseruat sibi aliquos bonos inter malos.18. pag.180.f
Boni cum improbis sunt permixti in Ecclesia Dei.x.93. pag.165.p.m
Propter bonos Deus aliquando etiam improbis benefacit.xj.4. pag.173.f
Bos gibbosus vulgo Corcouado nominatus, nascitur in noua Hispania admirabilis naturæ,xj.75. pag.199.f

C

CAIN.

CAIN *progenies prohibita commisceri cum progenie Seth.viij.9.* pag.6.f
Eius filias vocari filias hominum, quibuscum congressi filij Dei, id est, filij Seth procrearunt Gigantes.7. pag.6.p
Vbi habitauerit.9.& 22.pag.6.f.& pag. 12.p
Cainan generatio an intercesserit inter Arphaxad & Sale.xvi.163. pag.536.f
Calamitates tres orbis eodem seculo insignes extitisse; decẽ plagas Aegypti, Phaëtontis incendium, Deucalionis diluuiũ.xij.86. pag.261.f
Calicut regio cuiusmodi serpentes producat. xi.57. pag.194.f
Camæleontis descriptio.xi.41. pag.190.m
Camelopardalis descriptio.xi.67. pag.198.p
ex Cancri carnibus mortuis nasci scorpium. xi.30. pag.185.f
Cantu Hyæna delinita capitur.52.pag.193.f
Capita bina habet Amphisbena serpẽs.xi.43. pag.190.f
Plura Hydris.45. pag.181.m
Cappadoces vnde orti.xv.17.& 21. pag. 322.p.324.p
Cappadoces vocat Latinus & Græcus interpres quos Hebraica scriptura vocat Caphtorim.xv.110. pag.444.m

De Ca

De Capreis mira historia.xi. 89. pag. 204.p
Caritas figuratur per latitudinem Arcæ Noë x.94. pag.165.f
Vinculum eius inter Christianos.x.88. pag. 162.f

CARO.

CARNIS *vocabulo aliquando in scriptura significantur carnales homines: sed non semper id nomen ponitur in vitio.viij. 92. pag.40.m*
Eiusdem vocabuli expositio. 93. & 95. pag. 40.f.& 41.m
Per eius delicias habere consuetudinem cum improbis nocet plurimum.25. pag.13.p
Caro etiam significat hominem terrenum. 93. pag.40.f

CARNIVM ESVS.

CARNIVM *cibatu ante diluuium nullum animal vsum.xi. 46. & 106. pag. 191.f & 214.m. & præcipue. xiv.7. pag. 318.m*
Caro bubalina non est in scriptura eadem atque buffalina.xi.65. pag.197.p
Carnium esus concessus homini post diluuium. xiv.7. pag.318.m
Vtrum ante diluuium earum esus fuerit licitus.xiv.12. pag.310.p
Esus earum plus quàm plantarum conducit hominis nutricationi. xiv. 23. pag. 324.m
Carnem comedere cum sanguine in scriptura quid significet.45. pag.332.m
Carnem edere phrasis Hebræa in scriptura quid significet.47. pag.333.m
Carnales homines signantur aliquando voce Gigantum. viij.114. pag.50.p
Non retinent spiritum sanctum. 86. pag. 39.m
Aliquando dicuntur in scriptura non solum qui sordidas voluptates consectantur, verum etiam qui aliis sunt vitiis obnoxij. xiij.94. pag.41.p
Carnalia vitia terram quomodo corrumpere dicantur.xi.39. pag.189.f
Carthago.xv.23.& seq. pag.406.p.m
Castitas nos reddit angelis similes. viij. 31. pag.16.m
Vocatur ab Ambrosio nidus pudicitiæ.x. 81. pag.158.f
Castæ cogitationes. 96. pag.167.p

CATARACTÆ.

CATARACTÆ *cœli quæ sint.xij.21.& 62. pag.232.m.& 252.m*
Aliquando significant abundantiam bonorum vel malorum.xij.27. pag.235.m
Catoblepa animal solo aspectu venenosissimum.xi.38. pag.189.m
Catulorum maximam gerit curã tigris.xi.48.
Cedar filius Ismaëlis vnde videntur Cedareni Arabes.xv.17. & 18. pag.403.m.f
Cedri arboris descriptio.x.7. pag.120.p
Eius altitudo ac proceritas. 9. & 10. pag. 120.m.f.& seq.p
Cenchris serpentis genus.xi.44. pag.191.m
Ceraستes serpens item.43. pag.190.f
Cercopithecus xi.84. pag.202.f
Cephus animal.xi.58. pag.195.p
Cethim & Cethæi quæ regio, quæve gens sit. xv.26. pag.407

CHALDÆI.

CHALDÆI *an originem duxerint ex Arphaxad.xv.141. pag.458.m*
Vtrum proiecerint Abraham in ignem quod eum adorare recusaret. xvi. 232. pag. 564.m
Vr Chaldæorum quid.237. pag.566.m
Chaldæi idololatræ.248. pag.570.f
Adorarunt ignem.xv.56. pag.423.p
Astronomiæ dediti. xvi.257. pag.574.m
Eorum linguam esse vicinam Hebrææ, ita vt à quibusdam habitatum sit num fuerit prima.xvi.126. pag.521.p

CHAM.

CHAM *cur nominetur adiuncto eius filio Chanaan.xiv.138. pag.366.f*

Impro

improbus fuit,& inuetor Magicæ artis.145. pag.369.m
Cur dictus sit filius minor.155. pag.374.p
Eius posteri quam orbis terræ partem occuparint.xv.28.& 112. pag.409.p

CHANAAM.

CHANAAM *filium Cham non esse natum intra arcã, vt putauit Chrysostomus.xiv. 118. pag.359.m*
Ipsum, & nõ patrem eius Cham, Noë verenda indicasse opinio quorundam.139. pag. 367.p
Cur potius ipse maledictus sit quam Cham, qui irrisit Noë nuditatem.106.pag.354.f
Chananæi vnde duxerint originem. xv. 45. pag.417.f
Cur maledicti à Deo.120. pag.448.f
Cur non numerantur à Mose inter posteros Chanaan. 126. pag.451.f
Cuiusmodi fuerit eorum regio. 129. pagin. 453.p
Characteres Hebraïcos etiam ante legem datam fuisse in vsu apud Hebræos.xvj.120. pag.518.m
Chaus animalis nomen.xj.58. pag.195.p
Chersidros serpens.44. pag.191.m
Chersonesus aurea.xv.23. pag.406.m
Chiurca item animal ex mustellino genere. xj.85. pag.203.p

CHRISTVS.

CHRISTI *figurã gessit Noë. ix.11.& 13. pag.77.m*
præcipuè & ex professo. x.84. pag.161.p
Christus est vera nostra requies. ibid.
Ipsum post mortem prædicasse apud inferos quibusdam, qui diluuio perierunt, & aliis. ix.55. pag.96.m
Et eius prædicationem ibi nonnullis profuisse, & inde quosdam peccatores, pœnis alioqui inferorum addictos liberatos. 56. & 57. pag.96.f.& seq.p
Et quomodo dicatur ibi apud inferos prædicasse.ix.89. pag.109.f
Et hoc secundum aliquos, secundum alios vero ex limbo tantùm esse liberatos. 58. pag. 97.f
Et liberasse tantum eos qui in eum venturum crediderant.ix.67. pag.101.p.m
Quomodo intelligatur prædicasse iis qui tempore Noë fuerunt increduli ex 1.Petri, 3. capite. ix.91. pag.110.m
Eius passionis egregia allegoria. xiij.31. pag. 276.f
Eiusdem figura est item arcus cœlestis, seu Iris. xiv.107. pag.254.f
Fuit lapis angularis qui fecit vtraque vnum. 191. pag.388.m
Chus filij Cham posteri.xv.29. pag.409.f
Cibus quomodo concoquatur in stomacho. x. 83. pag.160.p
Cilicia regio, & quanta eius quondam potentia.xv.23.& 24. pag.406.p.m
Circumcisionem cur præcepit Deus posteris Abraham.xiij.102. pag.304.p
Cuius rei erat signum.xiv.95. pag.351.m
Clementiæ inuenarrabilis signum in Deo est, quod prius pœnas denunciat quàm irrogat. viij.84.& x.1. pag.37.f. 117.p
Item quod aliquando homines pœnis inflictis visitet.viij.97. pag.42.f
Eiusdem clemẽtia prædicatur.159.pag.68.m & ix.13.& 53.pag.78.m. & 95.m.& xij.34. pag.238.m
Cælum capax tantũ motus circularis.viij.46. pag.23.m
Quid intelligatur per cœlos quos ait S.Petrus aquis diluuij corruptos.xij.52.pag.248.m
Significat etiam allegoricè mentem humanam.29. pag.236.p.m
Cœlesyria vnde habuerit originem. xv. 13. pag.402.m
Cogitationes nostræ quare allegoricè significentur, & figurentur in Arca Noë. x.95. 98.& 100. pag.166.m.f.168.m.169.f
Earum triplex genus.100. pag.169.f

COLVMBA.

de COLVMBA *extra Arcam emissa. xiij. 76. pag.293.p*

De eius solertia. ibidem.
Cur ipsa potius, quàm aliud aliquod animal emissa sit. ibidem.
Comitiali morbo curando conducere vngulam animalis magni.xi.74. pag.199.m

CONCIONATOR.

CONCIONATORES *quando deplorant ac reprehendunt hominum peccata, etiam seipsos iis annumerare solent. viij.143.* pag.61.f
Quæ eloquentia est eis necessaria.x.94. pag.166.p
Inseruit etiam ipsis cognitio naturæ animalium ad moralia inde documenta excipienda.xi.33. pag.188.p
Concordia improborum pessima, vt discordia proborum perniciosa.xvj.91. pag.507.f
Confessio quid sit.xvj.128. pag.521.f
Conuenit vitio, vt conspiratio virtuti.130. pag.522.f
Coniugium inter fratres & sorores fuisse licitum sub initium mundi, non tamẽ tempore Abraham.xvj.223. pag.560.f
Conopas nanus duorum pedum, & vnius palmi longitudine.viij.125. pag.54.f
Consuetudo quantam vim habeat. xvj.224. pag.561.p
Consuetudo ac cõuersatio cum improbis quam noceat bonis, maximè in voluptatibus carnis.viij.25. pag.13.p

CONTEMPLATIO.

CONTEMPLATIO *rerum diuinarum per quid significetur. x.85. & 99.* pag.161.f. & 168.f
Contemplationi deditus quomodo debet exire per actionem ad iuuandum proximum.97. pag.168.m
Contemplationum varij modi.99. pag.168.f
Cũtemplatio improba quæ.ibid. pag.169.p.m
Continentia Noë laudatur.ix.36. pag.88.m
Cophen fluuius. xj.150. pag.463.f
Cor significat aliquando animam rationalem. viij.136. pag.59.p
Eius descriptio. x.81. pag.158.f

CORPVS.

CORPVS *sublunare & corruptibile eo esse nobilius, quo magis compositum & multiforme.viij.50.* pag.24.
Non posse esse corpus quod intellectum naturaliter habeat, & sensu careat. viij.52. pag.25.p
Corporis sui veritatem quomodo Dominus Iesus discipulis post resurrectionem probauerit.viij.78. pag.35.p
Corporis humani secundum longitudinem, latitudinẽ, &c. proportio.x.14. pag.122.m
Significatur terræ vocabulo allegorice.xij.29. pag.236.p
Eius continentiam seruant quidam Hæretici, vt fidem suam veram asserant. ibidem.
Figuratum arca Noë.xij.39. & x.79. pag.241.m. & 157.m
Cur nos quorundam eius partium maximè pudeat.xiv.140. pag.357.m
Eius extensio, aut diminutio vnde proueniat. viij.125. pag.54.f
de Coruo extra arcam misso.xiij.71.pa.291.f

CREATVRA.

CREATVRAS *omnes suo muneri satisfacere, homines autem minime.xij.6.* pag.223.f
Deo ad nutum obsequentes esse. xiij.30. pag.276.f
Ex earum pulchritudine quomodo laudetur creator.xiv.71. pag.341.f
Creaturæ omnis, vanitas.x.99. pag.168.f
Tribus vocibus loquitur nobis.ibidem. pag.169.p.m
Crux Christi significata fuit ac præfigurata per arcam Noë.x.78. pag.156.f

CVBITVS.

CVBITVS *quæ sit mensura.x.14.* pag.122.m.f
Varius cubitus apud antiquos.x.16.p.126.m
Cubitus sacer & vulgaris.x.21. pag.125.p
Cubitus Geometricus quot vulgares secundum originem contineat.27. pag.127.m

Cupiditas habendi hominũ insatiabilis.xvj.8. pag.477.p
Cyprus insula.xv.26. pag.407.m
Cypressi descriptio.x.7. pag.120.p
Cynæi populi.xv.120. pag.448.f
Cyrenaïca regio in quam dicuntur translati Syri in Scriptura quænam sit, & quod dupliciter accipiatur. xv.111. pag.444.f

D

DÆMON.

DÆMONES *fuisse illos quos Scriptura vocat filios Dei, Genes.6. & illos corporeos esse, & congressos cum mulieribus quidam falso existimarunt.viij.15. & 38.* pag.9.f. & 20.p
Probatur quatuor rationibus non esse corporeos.46. pag.22.f
Et non constare corpore cœlestis substantiæ. ibidem. pag.23.p
Nec elementaris.47. pag.23.m
Nec sublunaris.50. pag.24.m
Eos posse sibi formare corpus quale volunt, quantum ad figuram.77. pag.34.m
Sed non omnino simile humano, quantum ad tactum.78. pag.34.f
Esse frigida eorum corpora tactui. 82. pag.36.p
De eorum natura ac proprietatibus secũdum Platonicos: mira sed falsa prodita sunt. 41.42.43. &c. pag.21.m.f. & seq.
Eos semen emittere, & inde nasci gigantes, quidam existimarunt.46. pag.22.f
Sed probatur non posse eos semine proprio generare.55. pag.25.f
Et quamuis vim generandi haberent, non idcirco possent generare ex muliere.57. pag.26.f
Et si generare possent ex muliere, non tamen generarent hominem.58. pag.27.m
An possint per semen non suum, sed alienum cum mulieribus congredi, & generare hominem disputatur. num.63. & 73. pag.29.m. & 32.f
Dæmones incubi, & succubi qui sint.64. pag.29.f
Quomodo semen suscipiunt, & in mulierem transfundunt. ibidem.
Eos non percipere voluptates venereas.69. pag.31.m
Sed his tamen per accidens delectari.70.
Cur libenter sub aliena specie concubitum expetant.72. pag.32.m
Dæmones fuisse gigantes illos ante diluuium quidam sensere.117. pag.51.f
Sed falso.124. pag.54.p
Eos esse aliquãdo mulieribus improbos.127. pag.55.m
Eorum peccatum cur fuerit irremissibile. xiij.117. pag.51.f
Qui obsessi sunt à Dæmone maiori miseratione digni sunt quàm ebrij, secundum Chrysostomum.xiv.134. pag.365.p
Dæmones familiares noctu apparuisse quibusdam.viij.83. pag.36.p
Dæmonis inuidia in homines.28. pag.14.p
Dadam filius Regma cui genti dederit originem.xv.53. pag.421.m
Dama animal.xj.89. pag.204.p
Damasci conditor.xv.144. pa.459.f
Dodanæi populi qui. xv.54. pa.421.f
Defuncti spectrum apparuisse noctu amico, notabilis historia.viij.85. pa.38.m

DEVS.

DEI *clementia ex eo perspicitur quod prius pœnas denunciet ac minetur, quàm irroget. viij.84. & 160. & xij.34.* pa.37.f. 69.p. & 238.f
Item ex eo quod peccatores tantopere reuocet à peccando.vxj.99. pa.510.m
Eius comparatione neminem esse iustum.viij. 145. pa.62.f
Posse tamẽ coram eo iustificari hominem eius gratia, & quomodo.148. pa.63.f
Eius incomparabilis pietas.159. pa.68
Nec mutat sententiam, nec cogitat vt homines.151. pa.65.p
Quomodo dicatur pœnitere, & nihilominus

Universidad de Biblioteca

esse immutabilis. 152. & xiij. 1. pag. 65. m & pag. 264. f
Quomodo dicatur recordari & obliuisci. ibid. & irasci. viij. 156. pag. 67. p
Quomodo descendere vt videat peccata hominum. xvj. 61. 64. 97. & seq. præcipuè 86. pag. 496. f. 498. p. 499. m. & 505. f
Quando dicitur videre peccata hominum. ix. 43. & xvj. 65. pag. 91. p. & pag. 498. f
Longanimiter sustinet peccata hominum, sed tandem quando venit ad pœnam horribiliter punit. ix. 47. pag. 93. p
Punit quosdam temporalibus suppliciis, vt ab æternis seruet. ix. 53. pag. 95. m
Eius misericordia & prouidentia. x. 1. & xiij. 1. pag. 116. p. & 264. f
Eum ministerio Angelorum introduxisse animalia in arcam. xi. 26. & 31. pag. 184. p. & 186. f
Eorum item ministerio arcam clausit deforis in quo eluxit eius erga Noë admirabilis prouidentia. xij. 37. pag. 240. p
Ei soli competit sacrificium. xiij. 89. pag. 302. f
Deus non vt auarus mercedem gratiæ suæ exposlulat. 101. pag. 303. m
Ad breue tẽpus irascitur. xiv. 77. pag. 344. p
Eius promissum certum ac firmum. ibid.
Eius misericordia triplex. 105. pag. 354. m
Quomodo operetur per Angelos, vt ministros suos disputat egregie Philo. xvj. 78. pag. 503. p
Alio modo loquitur Angelis alio nobis. 82.
In ipsius essentia omnia tanquam in speculo repræsentantur. 85. pag. 505. m
Ipsum conuenire peccatis, maioris vindictæ futuræ indicium est. 98. pag. 510. m
Quomodo dicatur visus ab Abraham, & dederit ei seipsum conspiciendum ex sententia Philonis. 258. pag. 574. f
Diaboli inuidia. viij. 28. pag. 14. p
Dianæ templum quantum, & quanto tempore, & à quibus ædificatum. 34. pag. 17. f
Diei vocabulum sæpius in Scriptura significat diem naturalem. xij. 30. pag. 237. p

DILVVIVM.

Dilvvio tantum periisse improbos. ix. 54. pag. 96. p
Cur fuerit à Deo missum. viij. 1. & 2.
Quomodo figura fuit baptismatis. ix. 11. & 75. pag. 77. m. & 104. m
Aliquos ab æterno supplicio seruatos, qui tũc temporali supplicio diluuij perierunt, quorum fuerit opinio. ix. 53. & seq. pag. 95. m
Sed ista opinio refellitur. 61. pag. 98. f
Eo ingruente an aliqui, prius improbi, tunc resipuerint, & vtilem pœnitentiam egerint. 92. pag. 99. p
De eo agit ex instituto. lib. xij. 83. vide etiam xiij. 76. & 88. pag. 293. p. & 297. m
Diluuium Deucalionis, de quo Poëtæ, quæ scripserunt, mutuati videntur magna ex parte ex Noëtico diluuio. x. 5. pag. 118. f
Ouidius quomodo Deucalioneum diluuium describit. xij. 13. pag. 227. m
Diluuium spirituale est in nobis quando passiones nostræ nimio plus exundantes, rationem obruunt, nec obediunt rationi. xij. 29. pag. 236. p
De magnitudine diluuij Noëtici. 43. pag.
Attigisse ne credendum sit mediam regionem aëris. 51. pag. 247. f
Quanto tempore durauit. 55. & xiij. 55. pag. 249. f. 286. m
Vtrum ex solis causis naturalibus profectum sit, an opus fuerit Dei supernaturali omnipotentia. xij. 60. & xiv. 89. pag. 251. f. & pag. 349. p
Vtrum fuerit apud Ethnicos cognitũ. xij. 74. pag. 257. m
Post diluuium triplex genus habitationis hominum describit Plato. xvj. 17. pag. 481. f
Eius tam breui tempore diminutio, Dei potentia facta. xiij. 6. pag. 267. p
Plura fuisse diluuia quidam asserit. xiij. 88. pag. 297. f
Post illud quot mala consecuta sint, & contigerint homini. xiv. 10. pag. 319. m
Diluuij non futuri signum naturale an aliquo modo sit Iris. 87. pag. 348. p

A mundi exordio vsque ad diluuium & à diluuio vsque ad ortum Abrahæ quot anni interceserint. 197. & 199. pap. 391. p. f
Dimensiones tres arcæ Noë vt longitudo &c. mystice quid significent. x. 94. & 95. pag. 165. f. & seq. p
Dipsas genus serpentis. xi. 43. pag. 190. f
Diuitiarum comes socordia ac nequitia. viij. 11. pag. 7. m
Doctores Ecclesiæ quadratis lignis ex quibus Arca Noë constabat præsignificari. x. 87. pag. 162. m
Dodanim posteri qui fuerint. xv. 27. pag. 408. m.
Dolor duplex. ix. 86. pag. 108. m. Quando amittit vim suam. xij. 11. pag. 226.
Donum alicuius, non tam ex doni pretio quã ex donantis animo æstimatur. xiij. 108. pag. 305. m

E

EBRIETAS.

Ebrietatem quot & quanta mala sequantur. 14. 134. pag. 365. p
Ebrietatis Noë quinque causæ commemorantur. 129. pag. 363. m
Ebrietas quãdo sit peccatũ. 132. pag. 364. m

ECCLESIA.

Ecclesia Dei significata fuit per arcã Noë. x. 87. & 86. & xiv. 62. pag. 156. p. m. 162. p. & 338. p
Significatur etiam Iride. 105. pag. 354. m
Constat vario hominum genere perfectioribus scilicet & imperfectioribus, bonis item & malis. x. 89. pag. 204. p
Maximè triplici genere hominum. 93. pag. 205. p
Edessa vrbs. xv. 120. 121. pag. 442. f
Eleemosynarum largitione nobis veram, gloriam apud Deum & homines comparamus. xvi. 56. pag. 494. f
Elohim vox Hebræa quid in scriptura significet. viij. 14. pag. 9. p
Eloquentia seculari ac florida qui vtuntur, sæpius non præstant quæ verbis pollicentur. x. 94. pag. 165. f
Elimæi populi. xv. 140. pag. 458. p
Elysij campi ex quo traxerint originem. xv. 22. pag. 406. p
Emath vrbs. xv. 122. pag. 450. p
Epiphania secũdum Hieronymum eadem quæ vrbs Emath minor. xv. 121. pag. 449. f
Episcopi quanta veneratione ac honore sint prosequendi, & memorabile de illis Constantini Magni iudicium & testimonium. xiv. 151. pag. 371. f. & seq. p
Ethnicis notum fuisse Noëticum diluuium. xij. 75. pag. 257. f
Europam cum maiore Asiæ parte occuparunt posteri Iaphet. xv. 8. & 27. pag. 401. p. & 408. m

F

Fabvlarvm amatorem esse etiam Philosophum cur dixerit Aristoteles. xi. 46. pag. 192. p
Fabulam esse quæ narrat Moses de diuisione linguarum, Ethnicorum calumnia refellitur. xvi. 156. pag. 531. f
Famæ suæ apud posteros propagandæ valde cupidi homines. xvi. 64. pag. 444. p
Familiis singulis quæ tunc erant singulas attributas linguas in diuisione linguarum. 147. pag. 528. f
Fauni qui sint. viij. 61. pag. 28. m
Fuisse dæmonum figmenta. 62. pag. 28. f
Eos ex dæmonum cum mulieribus commixtione natos, quidã putauerunt. 63. p. 29. p
Feles agrestes & volãtes. xi. 53. pa. 194. p. m
Fenestra arcæ. xiij. 67. pag. 290. p
Ferculum vox in illo loco (ferculum fecit sibi Salomon) quomodo legatur in Hebræo. xvi. 122. pag. 519. f
Fidei Christianæ propagatio breui tempore per totum orbem, secundum Chrysostomũ quantũ fuerit miraculũ. xiv. 122. p. 360. f
Denotatur fides per longitudinem arcæ Noë. x. 94. 95. pag. 165. p. 166. f

Universidad de Deusto
Biblioteca

FILII DEI.

FILII Dei qui sint appellati à Mose. viij.7. pag.6.p
Per filios Dei quid scriptura intellexerit variæ lectiones.14. pag.9.p
Filiorum Dei nomine nunquam significari, vt ait Chrysostomus, angelos, refellitur.16.
Quos scriptura Genes.6. vocat filios Dei, eos non fuisse angelos nec bonos nec malos sed homines probatur. 17.18.& se.p.10.m.f
Sed fuisse posteros Seth multorum auctorũ est celebris sententia.22. pag.12.p.
Filios Dei etiam secundum alios dictos quasi viribus præpotentes.24. pag.12.f
Filiorum Dei nomine aliquando appellari sanctos ac iustos.31. pag.16.m
Filios Dei quos scriptura ait congressos cum mulieribus, fuisse dæmones falso quidam existimant.66. pag.30.m.
Filias hominum quibuscum congressi dicuntur filij Dei, fuisse ex stirpe Cain.22.pa.12.p
FILII Romanorum vna cum parentibus propter verecundiam lauari non solebant in balneis. xiv. 149. pag.371.p
Quam sint à filiis honorandi parentes. 150. pag. 371.m
Puniri filios aliquando ob parentum suorum scelera, nec id esse iniquũ.162. pag.376.f
Bonis filiis & piis erga parentes suos nouem bona promittuntur in scriptura. 186. pag. 386.m
Flagella Dei nos ad eum ire compellunt. ix. 50. pag.94.p.
Fornicatio simplex prohibita. xiv.63. p.338.m
Sæpe fornicationis vocabulum in scriptura ponitur pro cultu idolorum.. xvj. 261. pag. 576.p
Frater apud Hebræos significat proximum.. xiv. 34. pag.328.
Olim soliti erant appellare fratres etiam filios fratrum. xvj. 214. pap.557.f
Non fuisse licitum tempore Abrahæ coniugium inter fratrem & sororem vt quidã existimarunt. 220. pag.559.f

G

GALLORVM bellica virtus qualis & quanta olim fuerit. xv.11.pa.401.f
Galatæ Græci vnde traxerint originem. ibid.
Genealogia alicuius comparanda est non ex splendore familæ sed ex virtutum gloria secundum Ambrosium & Chrysostomum. ix. 16. pag.79.m.
Generationis naturalis duo esse principia. viij. 57. pag.26.f.
Generationis vocabulum quid significet in scriptura. xiv.91. pag.349.m.f
Genij de quibus Poëtæ, qui fuerint. viij.29. pag.15.m
Gentiles ex stirpe Iaphet oriundi. xiv.189. & 192. pag.387.f.& pag.388.f
Eorum vnio cum Iudæis facta per Christum. 191.& 193. pag.388.m.& f
Eorum calumnia, sacram Scripturam fabulas continere, refutatur.. xvj.32.& 156. pag.486.f.531.f
Genus humanum quã breui tempore ab initio mundi fuerit multiplicatũ. viij.4. pag.5.p
Nec sublimaris. 50. pag.4.m
A quo tempore præcipue inceperit multiplicatio de qua loquitur Moses initio capitis sexti.6.& 7. pag.5.f.& 6.p
Quandiu steterit iuste viuendo. viij.7. p.6.p.
Geometria apud Aegyptios celebris. x.27. pag.129.m.f
Gerara vrbs. xv. 128. pag.452.f

GIGANTES.

GIGANTVM ante orbis terrarum diluuium maxima improbitas. viij.3. pag.4.p
Gigantes de quibus in scripiura vnde orti. 9. pag.6.f.
Quomodo cœperunt esse ante vel post diluuium. 109. pag.48.m
Vnde dicti ibidem.
De ipsis disputatur ex instituto. 108.& seq. pag.48.
Duplex fuit de his opinio alij enim volunt fuisse homines superbos ac omnibus vitijs plenos vt videre est.num.111. pag.49.p
Alij corporis proceritate ac robore insignes vt habetur.num.113. pag.50.p
Quam fuerint pleni vitiis videre est numer. 115. pag.50.m.f
Auctoris sententia de origine & natura Gigantum. 116. pag.51.p
Fuisse dæmones quidã falso opinati sunt.117. pag.52.p
Cur dicti sunt Hebraicè Nephilim, id est cadentes: ibid.
Fuisse generatos ex coitu angelorum cum mulieribus temere quidam sensere. 121. pag.53.p
Sed refelluntur. 124. pag.54.p.m
Gigantææ magnitudinis feminam visam Romæ. 126. pag.55.p
Item Gigantem Claudio Imperatore. 128. pag.55.f
Gigantum fabulam vnde Poëtæ desumpserint. 129. pag.56.m
Gigantum allegorica interpretatio Macrobij. 131. pag.57.p
Og rex gigas. x. 17. pag.123.f
Item Nemrod primus post diluuium. xv.57. pag.423.p.m
Gloriæ cupidi homines. xvj.54. pag.494.p
Gloria vera comparatur eleemosynarum largitione.56. pag.494.f
Gog princeps & gens quæ & vbi fuerit. xv. 13.& 18. pag.402.m.& 403.f
Goneritæ populi q fuerint. xv.12.pa.402.p
Gomer filius Iaphet quibus gentibus dederit principium. 11. pag.401.f
Gopher hebræum verbum quod significet cõtrouersium. x.6. pag.119.m
Gothi Gethi Massagetæ vnde duxerint originem. xv.13.& 29.pag.402.m.& 410.p

GRÆCI.

GRÆCI vnde duxere originem. xiv. 193. copiose. xv.11. & seq.p.388.f.& 401.f
Appellationes ac denominationes variarum gentium quas à primis conditoribus acceperant cur mutarunt Græci. xv.3.p.399.p
Quantam orbis terræ partem occuparint. xv. 27. pag.408.p

ET RERVM MEMORABILIVM.

Grati erga Deum animi specimen dedit Noë finito diluuio. xiij. 98. pag.302.f
Gratiarum actio quæ agitur Deo vera quæ sit. xiij.101. pap.303.m
Gratiam inuenire apud Deum vel coram Domino quid significat. ix.12. pa.77.f
Gryphes animalia pennata auri custodes fabulosa secundum Plinium. xv.154. pag. 465.f
Gubernandi optima ratio. xiij.29.& xiv.6. pag.318.p.& pa.277.p

H

HÆRETICI.

HÆRETICI ex quo Scripturæ loco desumant illam suam opinionem omnia opera hominum apud Deum esse peccata. viij. 138. pag.60.m
Sed damnantur. 150. pag.64.m
Hæresis eorum qui aiebant Christum per suum ad inferos descensum ab inferni doloribus omnes damnatos liberasse. ix. 67. & 76. pag.101.p.m.& 104.f
Ex numerorum arcanis mira figmenta asserebant. x. 16. pag.123.m
Quidam vt fidem suam veram probarent cõtinentiam corporis seruabant. xij. 29. pag.236.p.m
Eorum figuram gessit Cham. xiv. 156.& 195. pag.374.p.& 390.p
Hamathæi populi. xv. 120. pag.448.f
Hasah, verbum Hebræum quid significet. viij. 156. pag.67.p

HEBER ET HEBRÆI.

HEBER quando imposuit nomen filio suo Phaleg significans diuisionem, ante vel post diuisionẽ linguarũ. xv.146. p.461.p
In eius familia mansit illa lingua quæ in varias linguas diuisa esse dicitur. xvj. 110. & seq. pag.514.m.f
Ab eo dictam esse linguam Hebræam. xvj. 118. pag.417.m
In eiusdem familia permansisse fidem ac pietatem

tatem vt etiam in ea permãsit vnitas linguæ. 119. pag. 517.f
In eadem familia permansit non tantum lingua, sed & characteres Hebræi. 120.
Non tamen in omnibus eius posteris permansisse, sed in iis tantum qui recta linea descenderũt vsque ad Iacob. 121. & 123. pag. 518.f. & 520.p
HEBRÆI vnde dicti. xv. 134. pag. 455.f
Hebræi vnde traxerunt originem. xiv. 192. & 193. pag. 388.f
Eorum primus auctor fuit Sem. xv. 134. pag. 455.f
Princeps tamen eorum ac sator Abraham præcipuus, xiv. 205. pag. 394.p
Hebræam linguam post captiuitatem Babylonicam remansisse imperfectam. xvi. 124. pag. 520.m
Hebræa scriptura an fuerit ab Hebræis corrupta. xiij. 74. pag. 292.m
Helluo dicitur animal Sclauonice Rossomaca mirabilis naturæ in vorando. xj. 60. pag. 195.m
HENOCH quando translatus. viij. 8. & xiv. 197. pag. 6.m. & pag. 391.p.m
Vbi fuerit tempore diluuij. xj. 3. & xij. 44. pag. 173.m. & 244.p
Hermon mons. xv. 117. pag. 447.m.f
Hethæi populi. 114. pag. 446.m
Heuæi populi. 117. pag. 447.m
Heuilæi populi num ab Heuila filio Chus duxerint originem. xv. 48. pag. 419.f
Heuila regio. 152. pag. 464.m
Hieronis regis Siciliæ admirãdæ magnitudinis nauigium. x. 34. & 49. pag. 134. & 142.m
Hierusalem vrbs dicta etiam Iebus. xv. 115. pag. 446.f
Eius ciues secundum sensum mysticum. xvi. 25. 483.m
Hippelaphus & Hippardium animalia quæ. xi. 71. pag. 199.p
Hispani vnde duxerint originem. xv. 193. pag. 463.
Holocaustum primum locum obtinet inter sacrificia & hoc primùm à Noë factum expresse legitur: licet tale fuisse quod obtulit Abel, existimare conuenit. xiii. 98. pag. 32.f
Homicidij pœna. xiv. 35. pag. 329.p.m
Quid ab eo perpetrando maximè deterrere deberet. 42. pag. 331.m
Eius prohibitio etiam includitur in eo præcepto de non comedendo sanguine secundum aliquos. 35. pag. 319.p.m

HOMO.

HOMO cur pronus ad peccatum. xiii. 118. pag. 308.m
Ei initio mundi vt etiam post diluuiũ Deus tria concessit bona. xiv. 2. pag. 316.p
Natura omnes genuit æquales. 6. pag. 317.f
Post diluuium fuit breuioris vitæ & imbecillioris valetudinis & quam ob causam. 13. pag. 317.f
Factum esse ad imaginem Dei etiam secundum corpus per se absurda Oleastri opinio. 44. pag. 331.f
Eius caro nemini debet esse alimentum. 67.
Homini bonorum ac malorum vicissitudo ad quid conducat. 137. pag. 366.p.m
Quomodo per orbem sparsi sunt post diuisionem linguarum ex Iosepho. xv. 3. p. 399.p

HVMILITAS.

HVMILITAS illa, esse seruum seruorum Dei est insigne summorum Pontificum. xiv. 181. pag. 384.p
Est via tuta in cœlum. xvi. 46. pag. 492.m
Meruit vnionem linguarum vt superbia confusionem. 90. pag. 507.f
Oritur ex cognitione sui. 252. pag. 572.p
Hus Trachonitidis & Damasci conditor. xv. 144. pag. 459.m
Hus patria Iob vbi fuerit. 145. pag. 456.f
Hyena animal quadrupes lupi forma nisi in genijsan vtriusq; sexus sit particeps: & de Hyena ex genere serpẽtiũ. xj. 52. pa. 193.f
Hydrus seu Hydra item serpentis genus. 45. pag. 191.m
Item Hypnale. 43. pag. 190.f
Hystrix Herinaceus. 76. pag. 200.f

I

IACOB posteritas breui admodum tempore mirifice multiplicata. viij. 4. p. 5.p
Iaculi, animalia quædam cuius naturæ. xi. 43. pag. 191.p
IANVM fuisse eundem cum Noë, antiqui gentiles existimarunt. xiv. 127. pag. 362.m
In Ianiculo & Vaticano collibus Romæ eum primas exposuisse colonias. xv. 6. pag. 400.p
Iaphet posteri. xiv. 187. pag. 387.p
Numerosa eius posteritas. xv. 8. pa. 401.p
Existimarunt Gentiles eundem fuisse quem ipsi Iapetum vocant. 10. pag. 401.m
Iauan quartus filius Iaphet quibus nationibus originem dederit. xv. 15. pa. 403.p
De eius tribus filiis Elisa Tharsis & Cethim. 22. pag. 405.f
Iberi seu Hispani vnde duxerint genus suum secundum aliquos. 16. pag. 403.m
Idololatriæ primus inuẽtor. xv. 67. p. 427.f
Quando inceperit secundum Epiphanium. 124. pag. 451.
Idumæis vicini populi Dedanæi. xv. 54. pag. 421.f
Iebusæi populi. 115. pag. 446.f
Ieser, verbum Hebræum quid significet. viij. 135. pag. 58.

IGNIS.

IGNI quali ardere debemus. x. 96. p. 167.p
Eum adorare noluisse Abraham, & iccirco à Chaldæis fuisse in eum proiectum, indéque illæsum exiuisse, Hebræorum traditio. xvj. 233. pag. 564.f
Sed refellitur. 236. pag. 565.f
Quomodo intelligendus locus ille Esdræ vbi dicitur Deus eduxisse Abraham ex igne Chaldæorum. 24. pag. 483.p
Significat aliquando ignis in scriptura tribulationem. xvj. 241. pag. 568.m
Imperium in alios ac regnum ibi primum inchoatum est, vbi facta est linguarum confusio. xv. 55. pag. 422.m
Improbi sunt etiã in Ecclesia Dei. x. 93. pag. 165.p
Eorũ concordia perniciosa. xvj. 92. p. 508.p
Eorum prosperitas cuius rei rei signum. 99. pag. 510.m
Incubus quis. viij. 61. pag. 28.m
Eos cum mulieribus congredi. 63. & 64. pag. 29.p.m
Indorum quosdam cum feris coire & inde semiferum quid gigni, quorumdam opinio. 59. pag. 27.f
India quo tempore primum fuerit subacta. xij. 83. pag. 260.m
Eam incoluisse filios Iectan. xv. 156. pag. 466.p.m

INFERI VEL INFERNVS.

INFERORVM incendia aliquos vitasse qui hic diluuio & aliis pœnis à Deo fuerunt afflicti quorundam opinio. ix. 53. pag. 94.m
Apud inferos Christum post mortem secundum animam descẽdisse ibique prædicasse, quorundam sententia. ix. 55. pag. 96.m
Eius prædicationem ibi profuisse & nonnullos peccatores etiam pœnis æternis addictos inde liberatos, nonnullorum est sententia. 56. & seq. sed falsa. p. 96.f. & seq.
Quomodo dicatur Christus inferni dolores soluisse quatuor modis exponitur. ix. 85. pag. 108.p
Ingenia magna non ferunt mediocritatem. viij. 26. pag. 13.m
In Innocẽtiæ statu si perseuerasset homo qualia bona habuisset. xiv. 3. pag. 316.f
Innocentes cur & qua pœna puniantur aliquando à Deo. ibid. 154. pag. 377.m
Insularum incolas, quos appellauerint Hebræi. xv. 26. pa. 407.m
Insulas fortunatas quis primꝰ incoluerit. 22.
Insipiens malis mala cumulat non contemtus iis per quæ vltro natura incedit egregia Philonis sentẽtia. xvi. 16. p. 480.p.m
Intellectus diuini infinita perspicacitas. xvj. 95. pag. 509.p

*Iniuidi semper respiciunt aliorum errata & non recte facta. xiv.*148. *pag.*370.*f*
Ioannes Baptista quomodo dictus magnus coram Domino. xv. 60. *pag.*424.*m*
Ionithus quidam narratur filius fuisse Noë ab eo genitus post diluuium, eximiæ sapientiæ. xiv. 202. *pag.*392.*f*
Ionia regio Græciæ vnde duxerit originem. xv. 15. *pag.*403.*p.*
Iosephum ex sententia Caietani nonnunquam discrepare à sententia & textu scripturæ. xvj. 207. *pag.*555.*m*
Iram aliquando significat vocabulum spiritus. viij. 86. *pag.*38.*m.f*

IRIS.

IRIDEM *Poëtæ posuerunt Dei nuncium. xiv.* 71. *pag.* 341.*f*
Non fuisse ante diluuium quorundam opinio. 82. *pag.*346.*m*
Quomodo generetur. 83. & 87. *pag.*346.*f.* & *pag.*348.*p*
Non esse signum naturale futuri aut non futuri diluuij. 86. *pag.*347.*f*
Potius esse signum naturale non futuri diluuij quàm futuri. 87. *pag.*348.*p*
Non simpliciter sed secundum quid esse tale signum. 94. *pag.*350.*f*
Mystice quid significet. 104. *pag.*354.*p*
Ismaëlitæ cur dicti Saraceni. xv. 17. *pag.* 403.*m*
Italorum origo. xiv. 193. & *lib. xv.* 16. & 26. *pag.*403.*m.* & *pag.*407.*m*
IVDÆORVM *cum gentilibus vnio facta per Christum. xiv.* 191. *pag.*388.*m*
IVDICIVM *spirituale exercet Deus in hominibus in hac vita. viij.*98. *pag.*43.*m*
Iudicium esse triplex quo punit peccata. ix. 53. *pag.*25.*m*
Ante iudicij diem consumentur omnia igne, vt tempore diluuij aqua, sed different in modo. xiij. 114. *pag.*327.*m*
Iudicij duplicis signum esse arcum cœlestem, iam facti & præteriti tempore diluuij, futuri autem & faciendi in die iudicij. xiv. 104. *pag.*354.*p*
Iudices in cognoscendis ac puniendis aliorum delictis quomodo debeant caute procedere. xvj. 68. *pag.*499.*f*
*Iustificari non posse hominem apud Deum, vt iustificatur apud homines. viij.*148. *pag.* 63.*f*
Posse tamẽ per eius gratiã, & quomodo, ibi.

IVSTVS.

IVSTI *aliquando in scriptura angelorum nomine vocantur, aliquando nomine filiorum Dei. viij.* 31. *pag.*16.*m*
Iustum neminem Dei comparatione posse dici: 145. *pag.* 62.*f*
Etiã iust⁹ in paruis delinquit. 147. *p.*163.*m*
Iustum dici eum qui omnes simul virtutes cõplectitur. ix. 18. *pag.*80.*m*
Iustorum vitam Deus temperat prosperis & aduersis. xiij. 24. *pag.*274.*f*
Iustiniani Imperatoris lex de matrimonio inter fratrem & sororem adoptatam soluta adoptione. xvj. 213. *pag.*557.*m*

L

LACVS *Asphaltites qualis. xv.*130. *pag.*453.*m*
Lapis angularis qui fecit vtraque vnum Christus Dominus. xiv. 62. & 191. *pag.*333.*p.* & 388.*m*
Lapis pretiosus an concrescat ex vrina Lyncis. xj. 50. *pag.*193.*m*
Labium in scriptura sumitur sæpe pro oratione, & sermone. xvj. 3. *pag.*475.*m*
Laudem quærere tantum apud Deum & non apud homines magnæ virtutis argumentum. ix. 14. & 18. *pag.*78.*m.* & *p.*80.*p*
Laudati viri in scriptura. ix. 29. *pag.*85.*m*
LEGIS *naturæ tempore fuisse multa licita quæ postea tempore legis scriptæ prohibita fuere à Deo, & lege Mosis vetita. xj.*8 *pag.* 175.*f*
*Et quæ fuere in lege Mosis præcepta, eorum non pauca fuisse à piis viris etiam ante legem datam obseruata. x.*9. *pag.*120.*f*
Leocrocuta. ix. 55. *pag.*96.*m*

*Leporum varia genera. ibid.*82. *pag.*106.*f*
LIBIDO *maxima hominum tempore diluuij. viij.*9. & 27. & 46. *pag.*6.*f.* *pag.*13.*f.* & 22.*f*
Quam sit execrandum hoc vitium & maxime in Ecclesiasticis & religiosis hominibus. 28. *pag.*14.*m*
*Quatuor reb⁹ cetera vitia superat.*71.*p.*31.*p*
*Eius fons caro est. ix.*44. *pag.*91.*f*
Subiicit hominem miseræ seruituti. x. 82. *pag.*159.*m*
Nata est in membris nostris post inobedientiam Adæ. xiv. 141. *pag.*367.*f*
*Libidinosus oculus.*99. *pag.*352.*m*
Libri potius diuinæ scripturæ quàm secularium scientiarum euoluendi. x. 94. *pag.*166.*p*
*Lignorum id est arborum variorum descriptio. x.*6. & *seq.* *pag.*119.*m*
Quorundam proceritas & altitudo. ibid.
In Limbo quam pœnam patiebantur sancti Patres. ix. 86. *pag.*108.*m*
*Et vbi sit iste locus.*87. *pag.*108.*f*

LINGVA.

LINGVARVM *diuisio quo tempore sit facta secundum Hebræos. xv.*146. *pag.* 460.*f.* & *seq.*
Cur potius illi fabricatores Turris Babel linguarum confusione puniti sint quàm alia quauis pœna. xvj. 88. *pag.*506.*f*
Linguarum confusio & dispersio hominum in varias orbis partes quas vtilitates attulerit. 107. *pag.*513.*m*
Linguarum confusio pœna fuit peccati superbiæ atque inobedientiæ. xvj. 119. *pag.*517.*f*
Facta est in ortu Phaleg iccirco ei nomen impositum est Phaleg quod diuisionem significat. xv. 147. & *seq. xvj.*121. *pag.* 461.*f.* & 518.*f*
Linguas 72. *inductas esse tunc quando facta est hæc diuisio linguarum multorum opinio, quæ examinatur. xvj.*239.*pa.*567.*m*
An cuilibet hominum, an tantum cuique genti propria lingua contigerit. ibidem.
Linguarum omnium matrices memoratur. 145. *pag.*528.*p*
*Linguæ aliquæ num perierint incertum.*152. *pag.*530.*f*
*Literarum ac scientiæ rerum cœlestium inuentor Seth. viij.*23. *pag.*12.*m*
*Loca aliqua vt sanctificantur ex sanctitate hominum, ita etiã corrumpuntur ex corruptione vitiorũ hominũ. ix.*39. *pag.*89.*f*
*Longanimitas Dei. viij.*160. *ix.*46. & *xvj.* 65. *pag.*69.*p.* *pag.*92.*f.* *pag.*498.*f*
Longobardorum aduentum in Italiam multa signa præcesserunt. ix. 50. *pag.*94.*p*
*Loqui Deum angelis ac nobis quomodo sit intelligendum. xvj.*82. *pag.*504.*m*
*Luciferi peccatum fuisse primum omniũ peccatorũ & quale fuerit. viij.*36. *pag.*18.*f*
*Ludæi populi qui fuerint. xv.*43. & 107. *pag.*417.*p.* & 443.*m*
Luporum varia genera. xj. 49. & *deinceps. pag.*193.*p*
Lupus ceruarius qui & Thos dicitur. 49. *pag.* 193.*p*
*Lutherus refellitur, qui voluit omne opus hominis esse malum ac peccatũ. viij.*139. *pag.* 60.*f*
*Lybiæ originem dedit Phut. tertius filius Cham. xv.*43. *pag.*417.*p*
Lycaon lupi genus. xj. 53. *pag.*194.*p.m*
Lydi Asiæ populi vnde traxerint originem. xv. 142. *pag.*458.*f*

M

MACHAH *Hebraicum verbum quid significet. viij.* 116. *pag.*51.*p*
*Machilis animal. xj.*78. *pag.*201.*p*
*Capiuntur huiusmodi animalia arboribus quibus incumbunt dormientes inuisis. x.*9. *pag.*76.*m*
*Madai tertius filius Iaphet quibus gentibus dederit initium. xv.*14. *pag.*402.*f*
*Magistri qui discendis literis præessent constituti à Mose. xvj.*120. *pag.*518.*m*
Magog secũdus Iaphet filius quibus nationi-

bus fuerit originis principium. xv.13. pag.402.m
Num ex eo Magogæi & hi quinam populi, & quibus in terris fuerint. ibidem.
Malabar prouincia seles admirabilis naturæ fert. xj.53. pag.194.p.m
Malacca vrbs Indiæ an sit Ophir vel Tharsis xv.153. pag.465.d

MALITIA,

MALITIA hominum ante diluuium quatuor maximè rebus insignis. viij.1. pa.2.f
Qualis futura sit ante finem mundi.2. pa.3.f
Quo tempore vehementer valescere incœperit.6.& 7. pag.5.f.& pag.p
Quibus maximè rebus fuit genus humanum illectum ad hanc malitiam.7. pag.6.p
Crescente multitudine, ipsa quoque simul creuit.11. pag.7.m
Eius progressus optime describitur.9.pag.6.f
Manna seu mel aëreum.xiv.100. pag.352.f
Mansuete agendum cum proximis. x.96. pag.167.m
Manthicora animal humanarum carnium appetens. xj.57. pag.195.p
MARE æneum quod fuit in templo Salomonis quãtæ fuerit capacitatis.x.23.p.125.f
Mare aliquando appellatur in scriptura nomine abyssi. xij.17. pag.230.m.
Mare mediterraneum. xv.25. pag.407.p
Maris mortui bitumẽ magnæ virtutis.x.12.
Mare salsissimum de quo in scriptura quid significet.xv.130. pag.453.m
Marmotæ animalis descriptio. xj.92. pag.205.p

MATRIMONIVM.

MATRIMONII finis quis. viij.27. pag.13.f
Matrimonium potuisse contrahi primis illis temporibus sub initium mundi inter fratrem & sororem. xvj pag.555.m
Refelluntur qui existimarunt idem licitum fuisse tempore Abraham.220. pa.559.f
Huiusmodi matrimonium putabatur licitum apud Aegyptios & Persas.225.p.561.m
Deus quantopere abominetur huiusmodi matrimonium.225. ibidem.
Meditationibus sanctis pascendus animus. x.96. pag.167.p.m
Spiritualium Meditationum materiam suppeditare etiam cognitionem naturæ animalium.xj.33. pag.188.p
Medorum origo. xv.14. pag.402.f
Melis animal. xj.76. pag.200.f
MENS hominis quomodo dicatur locata in capite. x.81. pag.158.m
Mens nostra similitudinem gerit Dei.96.pag.16.p.m
Designatur per cœlum. xij.34 .pag.238.f

MENSIS.

MENSIS ille septimus in quo requieuit arca super montes Armeniæ vnde computãdus, an ab initio diluuij, an verò ab anno sexcentesimo Noë.xiij.36. pag.278.m
Mensis secundus quo factum est diluuiũ, quis fuerit. xij.4. pag.222.p.m
Et decimus quo apparuerunt cacumina montium, vnde computandus.47. pag.246.p
Menses fuisse primum à se institutos, Thebæi gloriabantur. xiij.55. pag.286.m
Mensuræ variæ. x.14.& 23. pag.122.f & seq.p.& 125.f
Merlinum vatem in Anglia à Dæmone incubo & ex muliere generatum quidam prodiderunt. viij.65. pa.30.p
Meropes cur dicti ædificatores Babel. xvj.127. pag.521.m
Et ab Homero & Hesiodo cur homines ita appellati.154. pag.531.m
Mesopotamia Syriæ. xv.143. pa.459.p
Methodius quis fuerit. xiv.202. pa.392.f
Methus quid sit. xj.40. pag.190.p
Misericordia Dei. xij.34.40. & xiv.76. pag.238.f.242.p.& pag.343.f Triplex 106. pag.354.f
Monarchiæ orbis q̃ fuerint..xiv.202.p.392.f
Monoceros animal. xj.63. pag.196.m
MONTES aliquos excedere mediam regionem aëris, & illos non fuisse aquis diluuij opertos, quorundam opinio.xij.44.& 46. pag.244.p.m. & 245.m
Sed falsa.48. pag.246.m.f
Mons Armeniæ super quem resedit arca quis fuerit. xiij.33.44.46. pag.277.m.& 282.p.& f
Mons Taurus.78. pag.294.p
Morsus Tarantulæ quid efficiat in hominibus. xi.39. pag.189.f
Mortuis quomodo dicatur apud Petrum fuisse Euangelizatum.ix.91. pag.110.m
Vocabulum, mortuus, quid aliquando significet in Scriptura sacra.92. pag.110.f
Moschi num traxerint originem ex Mosoch filio Iaphet.xv.17. pag.403.m

MOSES.

MOSES qua de causa potissimum contexuerit, tam copiosè & ordinatè historiam Abrahæ.xiv.205. pag.394.p
Vtrum cùm enumerat filios Noë & Heber seruet ordinem eorum, qui prius aut posterius orti sint.xvj.121. pag.519.p
Ipsum in scribenda Genesi, & aliis libris posuisse claram, ac germanam rerum gestarum narrationem non tropologicam, vt videtur velle Philo.132. pag.523.m.f
Fuisse valde exactum in describenda genealogia ante & post diluuium, idcirco magnam parit difficultatem cur omiserit generationem Cainam quam 70.Interp.& B.Lucas posuit.174. pag.540.p
Mustlo animal Sardicum.xj.73. pag.199.p
Mulum & mulam non fuisse in arca.29.pag.185.m
MVNDI hæredem quodammodo constitutum Noë, & eius partes filiis suis per sortes distribuisse.xv.5. pag.399.f
Mundus despiciendus, ac minimè diligendus. ix.50.& x.97. pag.94.p.& 167.f
Quo anni tempore fuerit conditus.xij.5.pag.223.p
Optime à Deo fuisse constitutum.xij.69.pag.255.p
Non fore sempiternum.70. pag.255.f
Fuisse creatum mense Iulio quis senserit.xiij.84. pag.295.f
Murium varia genera.xj.81. pag.201.f
Musicum edere sonum Phœnicem trifistulari rostro quidam referunt.xj.96. pag.207.p

N

NABVCHODONOSOR Chaldaicũ auxisse imperium.xv.65. pag.439.
Nani.viij.125. pag.54.f
Nationes quot ex tribus Noë filiis propagati sint Arnobij sententia.xvj.143.pa.527.p
Naturale aliquid alicui dici dupliciter. xj.105. pag.214.p
Natura hominis corrigi in aliquibus potest, mutari in omnibus minime, secundum Ambrosium.xiij.111. pag.306.f
Nauigium Hieronis ingentis magnitudinis. x.34. pag.34.p

NEMROD.

NEMROD gigas nepos Sem secundum aliquos.xiv.202. pa.392.f
Sed falso.204. 393.f
Fuisse sextum filium Chus.xv.50. pa.420.
De eo cur Moses separatim agat.54.pa.421.
Fuit Babylonis conditor. ibid.
Quomodo dicatur fuisse robustus venator coram Domino.60. pag.424.m
Quisnam fuerit.61. pa.425.p
Ipsum fuisse hortatum illos primos homines ad fabricandum turrim Babel. xvj.27. pa.485.p
Et hoc fecisse regnandi cupidine motum.48. pag.492.p
Ab eo fuisse Abraham proiectum in ignem quod eum adorare nollet, sed falsa sententia.xvj.236. pa.566.p
Nephilim vocabulum apud Hebræos quid significet.viij.67.& 117. pa.31.p.pa.52.p
Nidi arcæ allegoricè ab Ambrosio vocantur omnes ferme partes nostri corporis.x.81. pag.158.m
Nilus fluuius.xv.49. pag.420.p

Universidad de Deusto Biblioteca

NINVS.

Nini Regis exercitus quantus fuerit. viij. 5. & xiiij. 4. pag. 5. f. & pag. 317. p
Conditor Monarchiæ Assyriorum. 202. pag. 393. p
Quis fuerit eius pater. xv. 61. pa. 425. p
Fuisse eundem quidam existimant quem Scriptura vocat Assur filium Sem. ibidem.
Sed refellitur. 80. pa. 434. p
Fuisse eundem cum Nemrod ex Mercatoris sententia. 64. pag. 426. f
Sed falso, ex sententia etiam auctoris. 66. pag. 427. m
A quibusdam putari fuisse eundem cum Zoroastre. 65. pag. 427. p
Fuisse eundem cum Belo quidam opinantur. 67. pag. 427. f
Sed falso, fuit enim filius Beli. 80. pa. 433. f
Ipsum primum cœpisse propagare imperium extra fines suæ ditionis. 80. pag. 434. p
Imperium suum quantum protulerit. 85. pag. 435. f
Eius bella & victoriæ. xv. 149. pa. 462. f
Tertio & quadragesimo eius anno natum Abraham. xvj. 237. pag. 566. m
Niniue vrbem quis condiderit. xv. 75. & 77. pag. 431. p. f
Cur dicta sit ciuitas magna. ibidem.
Quanto tempore steterit. 94. pa. 439. p
Nobilitas vera non ex genealogia, sed ex virtute quærenda. ix. 16. pag. 79. m

NOE.

Noe vocabuli explicatio. ix. 5. pag. 74. f
Indicabat hoc nomen futurum generale diluuium. 6. pag. 75. m
Quomodo quietem (quod nomen eius sonat) ac cõsolationem attulerit hominibus. ix. 8. pag. 76. p
Primus fuit auctor agriculturæ quantum ad culturam vitium. 9. pag. 76. m
Lætum ac plenum consolationis nomen obtinuit. 6. & 10. pa. 75. m. & 76. f
Figura fuit Christi Deum Patrem placantis. 11. pag. 77. m
Sæpe in Scriptura præcipua, & eximia prædicatione laudatur. 29. & 30. pag. 85. m. f
Christi figuram expressit. xiv. 194. pag. 389. m. f
Tam re, quàm nomine. x. 84. pag. 161. p
Propter ipsum præcipuè fuisse eius filios, & vxores eorum à diluuio seruatos. xj. 4. pag. 173. f
Finito diluuio Deo sacrificium ex mundis animalibus obtulit: idq; fuit grati eius animi erga Deum indicium. x. 13. pa. 122. p
Cur iusserit illum Deus septem diebus ante inchoatum diluuium arcam ingredi. xij. 2. pag. 220. p. m
Quoto ætatis eius anno factum sit diluuium. 3. ibidem.
Eius mira patientia in Arca. xij. 42. pag. 242. p
Eum diluuium ex astrorum inspectione præuidisse quidam fuere auctores, sed manifesto lapsi errore. 60. pa. 251. f
Eius erga Deum obedientia. xiij. 93. pa. 300. p
Post diluuium exstruxit altare in quo obtulit sacrificium. xiij. 98. pa. 302. f
Superuixisse Abrahæ nato per quinquaginta octo anno. xiv. 1. pa. 315. f
Post diluuium non genuisse alios filios contra quam quidam existimarunt. xiv. 114. pag. 357. f
Vini conficiendi ex vitibus fuit primus auctor. 123. & 131. pag. 361. m. & 364. p
Eius ebrietatis quinque causæ. 129. p. 363. m
Fuisse eius ebrietatem absque peccato. 132. pag. 364. m
Vita eius cur non, vt Abrahæ, sit à Mose copiosius descripta. 197. pa. 391. m
Eius filius quidam dicitur fuisse Ionithus post diluuium genitus, miræ vir sapientiæ. 202. pag. 392. f
Posterorum eius præcipua familiarum capita commemorantur. xv. 2. pa. 398. f
Mundi hæredem fuisse à Deo constitutum, & filiis suis ipsum sorte partes orbis terræ distribuisse, commendando eis cultum Dei. 4. pa. 399. m
Eum vixisse secundum Berosum in Italia, & in Ianiculo monte primas exposuisse colonias. 6. pag. 40. p
Cur vocetur à D. Petro iustitiæ præco. viij. 2. Ipse solus inter posteros Sath tempore diluuij repertus fuit innocens. 23. pa. 406. m
Et iccirco solus dignus quem Deus ex diluuij exitio seruaret. 23. ibidem.
Eius filiorum ac posteritatis in varias orbis terræ partes propagatio. xvj. 143. pag. 527. p
Nomina quibusdam mira Dei prouidentia imponi, quæ etiam aliquid euenturum præsignificant. ix. 10. pa. 76. f
Nosce teipsum quam sit egregium, & salutare homini præceptum. xvj. 252. pa. 572. m
Numerorum mysteria in sacræ Scripturæ explanatione curiose, ac religiose scrutari, an sit friuolum & futile, aut etiam periculosum, vt significat Beatus Chrysostomus. xj. 15. pag. 179. m
Nuptias fuisse licitas tempore Abraham inter fratrem & sororem ex eodem patre, sed non ex eadem matre natos, quidam senserunt. xvj. 208. pag. 555. f
Sed refellitur hæc sententia. 220. pa. 559. f

O

Obedientia bonorum erga Deum. xiij. 93. pag. 30. p
Oculos Catoblepæ venenatissimi animalis, qui aspiciunt confestim moriuntur. xj. 38. pag. 189. m
Odor suauitatis quem Deus dicitur odoratus in sacrificiis veteris legis, etiam dicitur odor quietis, & in qua re potissimum consisteret. xiij. 105. pa. 304. f
Dij etiam Gentilium dicebantur odorari odorem sacrificiorum. 110. pa. 306. p
Odorum maxima copia in Arabia, & vnde id. xv. 47. pa. 419. p
Ogygis diluuium quando fuerit. xij. 79. pag. 259. m
Fuisse idem quod Noëticum quidam est auctor. 82. pa. 260. p
Sed falso. xiij. 89. pag. 298. p
Olea semper viresçit. 84. pa. 295. f
Quomodo columba repererit folia oleæ virentis, & quando fuerit nata olea ante vel post diluuium. ibidem.
Olympi montis altitudo. xij. 46. & 54. pag. 282. f. & 286. p
Olympias prima quo tempore fuerit secundum Chronologiam sacram. 79. pa. 294. p
Onagri naturæ ac morum descriptio, cuius animalis frequens in Scriptura mentio. xj. 66. pag. 197. m
Ophir regio auri ferax. xv. 15. pag. 403. p
Operationes omnes nostræ à Deo incipiant oportet, & per eum terminentur. xiij. 94. pag. 300. f
Oportet item vt non sint coactæ, sed voluntariæ. 101. pa. 303. m
Operationes omnes hominis esse peccatum nostri temporis impiè senserunt Hæretici. viij. 138. pa. 60. m
Oratio munda quæ sit. ix. 24. pa. 83. m
Orbem terræ quomodo inter se diuiserint filij Noë. xv. 4. pa. 399. m
Ordinem seruant, & tempora & corpora nostra, qui si confundatur sequitur eorum interitus. xiij. 124. pa. 310. p
Oriens illud quid sit ex quo profecti dicuntur primi illi homines post diluuium in campum Sennaar. xvj. 6. & 13. pag. 476. f. & 479. p
De Oriente venisse primos illos homines in campum Sennaar ad ædificandam turrim mysticè explanat B. Gregorius. 25. pag. 483. f
Duplex oriens in anima nostra ponit Philo, secundum moralem & allegoricum sensum. 12. pa. 478. m
Origenis opinio peccatores in inferno, & diabolum ipsum aliquando à pœna inferni absoluendum. ix. 83. pa. 107. m
Vult loqui Mosen de cubitis Geometricis quando describit arcan. x. 27. pag. 129. f. & seq. p
Oryx animal. xj. 69. pag. 198. m

P

PALESTINA à Græcis dicta Phœnicia erat terra Chananæorum.xv.128. pag. 452.f

Pan Deus Gentilium quomodo dicatur esse mortuus.viij.48. pa.23.f

Pantheræ animalis descriptio. xj. 47. pag. 192.m

Paphlagones an sint iidem cum Riphateis, incertum.xv.20. pag.405.p

in Paradiso terrestri non fuisse animalia, sententia Philonis, sed refellitur.xj.27. pag. 184.m

Non fuisse Paradisum aquis diluuij opertum, multorum opinio.xij.44.& 54. pa.244.p & 249.m

Parentes honorandi.xiv.150. pa.371.m

Eorum peccata sæpenumero imitantur filij. 174. pa.381.m

Parētibus obsequentes filij nouem bonis afficiuntur.xiv.186. pa.386.m

Passionibus iisdem moueri dæmones quibus homines antiqui voluerunt, sed insipienter. viij.39. pa.20.f

Passiones humanæ vt dolor ira, &c. quomodo dicantur de Deo per quandam similitudinem.viij.152. pa.65.m

Imperio animi sunt cohibendæ. x. 83. pag. 160.m

Passus mensura qualis.x.15. pa.123.p

Pater improbus improbum meretur habere filium.xiv.119. pa.359.f

Patris benedictio aut maledictio in filium magnam habet vim.159. pa.375.m

Patriarchæ & omnes Sancti veteris Testamenti in sinu Abrahæ fuisse sine vllis inferni doloribus.ix.73. pa.103.f

Eósque fuisse ante Christi aduentum per eius diuinitatis præsentiam beatificatos scribēs Augustinus, quomodo sit interpretandus. 74. pag.104.p

PECCATVM.

PECCATVM primum Angelorum quod fuerit.viij.30.& 31. pag.16.p.m

Duplex peccatum specialiter Deus mortis notabili pœna puniuit.84. pa.38.p

Peccare ex malitia quantum malum. 133. pag.58.p

Peccati magnitudo vnde maximè discernitur. 151. pa.65.p

Peccata venialia eleemosyna mundantur.ix. 24. pa.83.m

Peccare coram Deo quid sit.41. pa.90.m

Peccatorum quando maximè dicitur recordari Deus.43. pa.91.p.m

Quando illa dicitur videre. ibid.

Quomodo peccatum puniat Deus.xiij. 111. pag.306.m.& 80.pa.294.m

Ad peccandum instigatur homo variis rationibus.117. pa.308.m

Peccare ex mera libertate, aut malitia fere diabolicum, & quantum malum. ibid.

A quo tempore incipiat homo proclinis esse ad peccandum.122. pa.309.f

Propter peccata parentū quomodo aliquando filij puniantur.xiv.162. pa.376.f

Et propter peccata aliena punimur quandoque. ibidem.

Boni aliquando quod improborum peccata arguere verentur vna cum illis à Deo temporaliter flagellantur. 168. pag.379.p

Quomodo intelligatur ille locus, vbi dicitur Deus punire peccata parentum in tertiam & quartam generationē.170.pa. 379.m

Peccatum fuit causa seruitutis in genus humanum introductæ.xiv.183. pa.384.f

Aliorum peccata punire non conuenit incognita causa.xvj.68. pa.499.f

Peccatores prosperè sua peccata perpetrare, & hoc conniuere Deum ad tempus, magnum est eius iræ, ac vltionis secuturæ indicium.77. pa.502.f

Vt contra est benignitatis signum quando eos non sinit sua malefacta ad excitum perducere. ibidem.

Pœnitentiæ tempus Deus peccatoribus, quàm large concedat.84.& 160. pag.505.p. & 533.f

Pedum

Pedum velocitate quantum polleat tigris.xj. 48. pag.192.f

Pentecostis diei comparatio cum confusione linguarum.xvj.114. pa.516.m

Perfectus quis dicatur.ix.18. pa.80.m

Quidam dicuntur perfecti non quod iam sint, sed quod ad perfectionem tendant. ix. 24. pag.83.m

Quinque modis aliquos in hac vita dici perfectos. ix.26. pa.84.p

Persarum monarchia.xiv.202. pa.393.p

Vnde duxerit principium.xv.79.& 140. pa. 433.f.& 458.p

Apud Persas licitū putabatur, vt frater duceret sororē in vxorē.xvj.225. pa.561.m

Peregrini sunt sapientes viri in terris, & cœlorum appetunt domicilium pulchra Philonis sententia.xvj.16. pa.480.p.m

Peruana regio.xv.155. pa.374.p

Pes Romanus qualis mensura.x.23.pa.125.f

Phaleg num fuerit primogenitus Heber.xvj. 121. pa.518.f

Phærezæos cur Moses non annumeret posteris Chanaan.xv.125. pa.451.m

Philastrius qui credidit etiam ante ædificationem Babel, fuisse varias hominum linguas refellitur.xvj.137.& 138. pag. 524.f.& 525.p.m

PHILO.

PHILONIS notabilis sententia de filio Dei. xvj.12. pa 478.m

Allegoricè exponit historiam de turri Babel. 34. pa.487.f

Eamque putat ipse esse veram Mosis sententiam. ibid.

Est caute legendus.xvj. 18. pag.480.

Reducēs omnia ad sensum Tropologicum refellitur.132.& 150.pa.523.m.& 530.m

Philosophiam, vt ancillam deseruire sacræ Scripturæ.xij.23. pa.234.p

De Phœnice aue vsque ad miraculum laudata, plurima.xj.95. pa.206.p

Phrygum linguam esse omnium vetustissimam quidam opinati sunt.viij.36. pa.18.f

Pini arboris descriptio.x.6. pa.119.m

Pœnas etiam luere dæmones, antiqui Ethnici cognouerunt.viij.39. pag.20.f

Eas prius denunciat quàm irrogat Deus.84. pag.37.f

Pœna etiam spiritali, non tantum corporali homines affligit.98. pa.43.m

Tribus modis accipitur vocabulum pœnæ. xiv.163. pa.377.p

Longanimiter procedit Deus ad puniendum peccata hominum.xvj.65.& seq. pag. 498.f.& seq.p

Tunc dicitur videre peccata quando manifeste in hoc mundo solet ea punire.ix.43.pa.91.p

Quomodo dicatur Deus non punire bis in idipsum.ix.82.83.& xiij.111. pag.106.f. & seq.p.m. & 306.m

Vide etiam aliquid in verbo PECCATATVM.

Pœnitentiæ tempus concedit Deus peccantibus.viij.102.& x.1.& xij.2.& 34.pag. 45.m. 116.p. 220.m. & 238.m

Deus ipse quomodo dicatur pœnitere.152.& 157. pag.65.m.& 67.m

Et qualis sit eius pœnitentia.159. pa.68.m

Pontifices summi titulo humilitatis vtuntur. xiv.181. pag.384.p

Prælati vt à subditis timeantur, non nisi per accidens optare debent, egregia B.Gregorij sententia.xiv.6. pa.317.f

Ipsorum errata subditi potius tegere debent, quàm euulgare, vt luculentè disputat Sanctus Gregorius.xiv.152. pa.372.f

Placere oculis Dei quanti duci debeat. ix.18. pag.80.m

Platonicorum dogma de dæmonibus, esse videlicet corporeos, exponitur & refellitur. viij.38. pa.20.p

Pluuias non fuisse ante diluuium quorundam falsa opinio.xiv.82. pa 346.m

Quomodo fiant.83. pag.346.f

PRÆCEPTVM.

PRÆCEPTA septem dedisse Deum Noë post diluuium Iudæi nugantur.xiv.27.pag. 327.m

Præceptum Dei facit res, quæ præcipiuntur faciles bonis.xij.42. pa.243.p

Quam sit efficax xiij.7. pag.267.p
Præcepta quædam erant Dei in leg. vet. quæ ad animalia pertinebant, & cur. xiij. 5. pag.266.m
Præscientiæ Dei non repugnat quod dicatur in Scriptura pœnituisse eum quod fecisset hominem. viij. 152. & 158. pag.65.m. & 67.f
Promissio diuina quàtæ sit firmitatis. xiv.77. pag.344.p
Prouidentia Dei, seu cura quam gerit hominum, ac rerum creatarum aliquando vocabulo spiritus significatur in Scriptura. viij. 85. pa.38.m
Eius prouidentia præcipuè circa homines, etiã se extendit ad animalia. xiij.4. pa.266.p
Ptolomæus Philadelphius Rex Aegypti sororem suã duxit vxorẽ. xvj.225. pa.561.m
Illúdque matrimonium detestatur Pausanias. ibidem.
Punica lingua ex Hebræa in multis videtur ducere originem. xvj.122. pa.519.f
Purgatorio igne liberauit Christus quos reperit quando ad inferos descendit. ix. 84. pag.107.f

Q

QVADRANTAL *quæ fuerit mensura apud antiquos. x.23. pa.125.f*
Quadratum quid propriè dicatur. x.80. pag.158.p
Quadrata ligna ex quibus fuit constructa arca myslicè quid significent. x. 87. & 94. pag.162.f. & pa.166.p
Quietis verbum quid apud Hebræos significet. xiv.188. pa.387.m

R

RAHAB *verbum Hebræum quid significet. viij.134. pa.58.m*
Recapitulatio figura frequens in Scriptura. xvj.192. & 201. pa.547.m. & 551.p
Redempto Ferentinæ ciuitatis Episcopo S. Euthicius martyr prænunciauit cladem ingruentem ex Longobardorum aduentu. ix. 49. pag.93.f
Regna quartus filius Chus, quibus gentibus dederit principiũ. xv.45. & 50. pa.417.f. & pag.420.m
Regnum Christi. xiv.107. pa.355.p
Regnum quis primus mortalium affectauerit. xv.55. pa.422.m
Regum optima gubernandi ratio quæ. xiij.29. pag.276.m
Regulum siue Basiliscum nasci de radice colubri, & sorbere volucrem, sicut dixit Isaias, quomodo sit intelligendũ. xj.37. pa.189.p

RELIGIOSI.

RELIGIOSI *viri si degenerent à pietate ac religione, fiunt plerunque pessimi. viij. 26. pa.13.m*
Religiosi viri Deo consecrati, & contemplationi dediti quatuor modis aliquando dicuntur exire per actionem, & quatuor modis per contemplationem. x.98. pa.168.m
Oportere eos animo esse virili, qui despecto seculo Deo seruiunt. xj.18. pa.180.f
Renum dolori ac Regio morbo medendo prodest calculus, qui ex vrina lyncis concrescit. 50. pa.190.m
Rephaim vocabulum Hebræum quod sonat gigantes, quid propriè significet. viij.120. & xv.118. pag.52.f. & 447.f
Resurrectionem mortuorum quomodo probẽt Patres ex Phœnicis historia. xj.96. pag. 206.m
Rhodij populi. xv.27. pag.408.p
Rhodanus Galliæ fluuius vnde nomen. ibid.

ROMA ET ROMANVS.

ROMA *quando condita. xv.93. & xij.79. pag.438.m. & 259.p*
Romanum Imperium qua ratione sit amplificatum. xvj.52. pag.493.m
Romam semel flatu pestifero cuiusdam Basilisci fuisse vehementer infestatam. xj.37. pag.189.p
Romanorum monarchia vnde duxerit originem. xiij.202. pag.393.p
Num orti ex Cethim filio Iauani. xv.26. pag. 407.m
Rossomaca mirum voracitate animal. xj. 60. pag.195.m

S

SABÆI *populi vnde traxerint originem. xv.46. & 151. pag.418.m. & 464.p*
Sabæi qui dicuntur Iob boues abegisse qui fuerint, xv.51. pag.420.f
Et hi dicti Scabæi populi. ibid.
Et horum item regio thurifera. 52. pa.422.p
Regina Sabæ quæ ad Salomonem venit, cuius regionis & gentis fuerit Regina. 52. ibid.
Sabatheni num iidem populi qui Astabari, & vnde duxerint genus. 49. pa.419.f
Sabathacæ sexti filij Chus posteri qui fuerint. xv.50. pag.420.m
Sacerdotum vitia non esse populo aperienda præclarum documentum simul, & exemplum Constantini Magni. xiv.151. pag. 371.f. & seq.

SACRIFICIVM.

SACRIFICIVM *Deo obtulisse Noë finito diluuio ex mundis animalibus. xj.13.p. & 178.f*
Et de hoc fusius. xiij.98. pag.302.f
Soli Deo competit. ibid.
Spirituali potius delectatur Deus. xiij. 102. pag.303.f
Corporalibus sacrificiis cur voluerit honorari Deus ab antiquis SS. Patriarchis. ibid.
Sacrificium aliquod Deo gratũ fuisse dupliciter Scriptura declarat. xiij.104. pa 304.f
Et quomodo dicatur odorem eius odorari Deus. 107. pag.305.m
Egregia Platonis sententia de sacrificiis. xiij. 109. pag.305.f
Samaræi populi. xv.120. & Sinæi. ibidem. pag.448.f
Samogithij populi staturæ proceræ. viij.128. pag.56.p

SANCTI.

SANCTI *viri censentur aliquando nomine filiorum Dei. viij.31. pag.16.f*
Reperiuntur in Ecclesia Dei mixti cum improbis. x.93. pag.165.p
Volunt potius amari quàm timeri à subditis. xiv.5. pag.317.m
A non subditis tamen Deum minimè timentibus timeri cupiunt. ibidem.
Quomodo Sanctum esse deceat non solum corpore, sed potissimum animo, & non tantum foris, sed intus. x.88. pag.163.p
Sancti sunt veluti peregrini in terris. Item sapientes. xvj.16. pag.480.p

SANGVIS.

SANGVIS *quomodo sedes animæ. xiv.30. 55. pag.327.f. & 335.f*
Eius comedendi prohibitio ante legem Mosis, in ipsa lege, & initio legis Euangelicæ, quare facta. 53. & 55. pag.335.p. & f
Cur Deo in sacrificiis offerebatur. 57. & 58. pag.336.m.f
Etiam in nouo Testamento fuit esus eius prohibitus primis Christianis, & quãdiu. 58. pag.336.f
Sapiens agnoscat seipsum potius, quàm cæli faciem diiudicet. xvj.251. pag.561.f
Saraceni populi. xv.17. pa.403.f
Saram fuisse sororem Abrahæ quorundam opinio. xvj.168. pag.538.m
Nec fuisse filiam Aran fratris Abrahæ. ibid.
Sardanapalus vltimus Rex Assyriorum. xv. 87. pag.436.m
Quo tempore regnarit. 95. pag.439.p.m
Saturnum patrem Iouis Beli fuisse eundem quem Scriptura vocat Nemrod, Berosi opinio. xv.63. pag.426.p
Satyri qui. viij.60. pag.28.p
Fuisse Dæmonum figmenta. 62. pag.28.f
Scaba filius Regma. xv.51. pag.420.f
Sciurus animal. xj.77. pag.200.f
Scorpius quomodo nascatur. xj.30. pag.185.f

SACRA SCRIPTVRA.

SCRIPTVRA *sacra nomine totius maximam eius partem plerunque significat. viij. 104. pag.46.m*
Quando attribuit Deo quædam, quæ de eo propriè non dicuntur, vt Deum pœnitere accommodans se nostræ humilitati, & denotans effectum rei potius, quàm affectum. viij. 162. & xiij. 1. pag.69.f. & pag. 265.p

Generales eius sententias adhibitis exceptionibus coarctare quando licitum, & quãdo non. ix. 63. & xij. 50. pag. 99. m. & pag. 247. m

Scripturæ sacræ lectione potius esset pascendus vir Christianus, quàm seculari sapientia. x. 94. pa. 165. f

Eius scientia adamanda. x. 97. pa. 167. f

Non est curiosè scrutanda. ibid.

Eius interpretatio desumpta ex numerorum arcanis, an sit probanda. x. 14. pa. 123. p

Ad eam explicandam & intelligendam iuuat etiam animalium naturæ cognitio. xj. 32. pag. 187. m

Hebrææ lectioni sacræ Scripturæ multum tribuit Augustinus. xiij. 43. pa. 281. m

Si vulgata lectio Latina omnino discordet ab Hebræa, cui potius sit standum. ibid.

In Scriptura nihil dictum frustra. xiv. 117. pag. 359. p

Cur memoret mala æquè, atque bona, vt vitia Sanctorum virorum, ac eorum virtutes. xiv. 128. pa. 363. p

Eam fuisse post passionem Domini odio Christianorum ab Hebræis corruptam putat alicubi B. Hieronymus, verum negat Augustinus. xvj. 168. pa. 538. m

Qui eam rectè interpretari velit quid eum obseruare deceat. xiv. 209. pa. 395. f

Eam fabulas continere quidam gentiles calumniati sunt. xvj. 32. pa. 486. f. & seq. p

Scythæ populi vnde duxerint genus. xv. 13. pag. 402. m

Sem posteri, quàm insignes fuerint. xiv. 185. & 188. pa. 385. f & 387. p

Vtrum ipse fuerit maximus natu filiorũ Noë. xv. 132. pa. 454. f

Semen emittere dæmones, & inde procreari gigantes quidam opinati sunt. viij. 45. pa. 22. m

Sed refelluntur. 55. pa. 25. f

Et semen serpentis de quo Dominus dixerat infestum fore mulieri, intelligi de prole dæmonis quidam falsò putauerunt. 45. & 122. pa. 22. m. pa. 53. m

Semen acceptum ab aliis, mulieribus infundunt dæmones incubi. 55. & 73. pa. 30. g. & pag. 32. f

Quid sit semen. 55. pag. 25. f

Seminis virilis natura. 74. pag. 33. p

Semiramis quomodo dicatur condidisse Babylonem. xv. 73. pag. 430. p

Vxor fuit Nini regis. 86. pag. 436. p

Babylonem inchoatam perfecit. xvj. 106. pag. 513. p

Sennaar campus amœnissimus. xvj. 13. pag. 479. p

Quid significet. 14. pag. 479. m

Sensus hominis maximè vigent in capite. x. 81. pag. 158. p

Septuaginta duas linguas fuisse initio quando facta est confusio linguarum. xvj. 139. & seq. pag. 525. f. & seq.

SEPTVAGINTA INTERPRETES.

SEPTVAGINTA *Interpretes quanti fecerit Origenes. xvj. 165. pag. 537. m. f*

Eorum codices quibus vsi sunt B. Hieronymus & alij fuisse differẽtes in quibusdã lectionib⁹ ab eis quos modo habemus, quidã non temere opinati. xvj. 176. pag. 540. f

Ponitur differentia quæ est inter Septuaginta & Hebræos codices de computatione annorum à diluuio vsque ad Abraham.

Eos ponendo inter Arphaxad & Sale generationem Cainam quam aliæ scripturæ præter B. Lucam non ponunt errasse quidam existimant. xvj. 165. & 166. pag. 537. m. f. & 538. p

Et quomodo illos deinde excusent. ibidem

sed isti refelluntur.

SERPENTEM *aiunt nasci ex medulla spinæ hominis mortui. xj. 30. pag. 185. f*

Serpentum venenatorum hostis acerrimus Chamæleo. xj. 42. pag. 190. f

Varia genera. 43. ibidem.

Hypnale serpens somno necat. 43. p. 191. p

Serpillum aduersus serpentes efficax. 44. pag. 191. m

Medicina aduersus eos qui à serpente percussi. 45. ibidem.

Seruitus orta ex peccato. xiv. 182. p. 384. f

SETH.

SETH *posteri fuerunt filij Dei appellati illique in iustitia ad multum tempus perstiterunt. viij. 7. pag. 6. p.*

Vbi habitauerit. 9. pag. 6. f

Eius posteros fuisse eos quos scriptura Gene. 6. vocat filios Dei & congressos cũ filiabus hominum genuisse Gigantes multorum auctorum celebris sententia. 22. pag. 12. p

Et eos ita appellatos quod fuerint proceri ac robusti corpore, vel quod eximij iustitiæ ac pietatis cultores. 22. ibidem.

Seth fuisse sanctissimum & Dei nomine nuncupatum. ibidem.

Fuisse scientiæ rerum cœlestium ac literarum inuentorem. ibidem.

Sidoniorum regio. xv. 112. pag. 445. m

Sidon cur vrbs magna dicta. ibidem.

Describitur ab Hieronymo. 129. pag. 453. p

Signa varia quibus Deus vtitur ad promissa sua firmanda. xiv. 73. pag. 342. m

Signa quibus vtitur Deus ad significandum aliquid fere habent similitudinem aliquam cũ rebus ad quas significãdas applicãtur. xiv. 95. pag. 351. p

Simiarum quatuor genera. xj. 83. pag. 202. p

Mira de simijs historia. ibidem.

Socrates sapiens Græciæ quam philosophiam adamarit. xvj. 252. pag. 572. p

Solem fuisse illum spiritum quem Moses ait siccasse aquas diluuij quorundã opinio. xiij. 12. pag. 269. m

Eum siccare aquas maris ne mare redundet. 13. pag. 269. f

Sororem potuisse duci in vxorem à fratre non tamen vterino & id tempore Abrahæ quidam sensere. xvj. 207. pag. 557. m

Sed refellitur hæc sententia. 220. pag. 459. f

Sorores suas soliti erant appellare antiqui illas quæ erant filiæ fratrum suorum. xvj. 115. pag. 516. f

Species rerum incorruptibilium vnico possunt individuo cõseruari non autem rerum corruptibilium. xj 97. pag. 207. f

Spectrum visum à quodam noctu. viij. 82. pag. 36. p.

Spes denotatur altitudine arcæ Noë. x. 94. pag. 165. f

Sphinx simiæ genus. xj 51. pag. 193. f

SPIRITVS.

SPIRITVS *vocabulum plures habet in sacra Scriptura significationes. viij. 85. ix. 95. pag. 38. m. & pag. 112. m*

Nomine spiritus qui siccauit aquas diluuij quidam intelligunt spiritum sanctum. xiij. 11. pag. 268. f

Alij aiunt significatum Solem. 12. pa. 269. m

Alij ventum. 14. pag. 270. p

Spiritus vitalis quis. xiv. 56. pag. 336. p

Statura hominis iusta quæ. viij. 125. p. 54. f

Staturæ Giganteæ exemplum nostri seculi. 128. pag. 55. f

Stoici existimarunt diluuium factum & futurum sæpius, & id ex causis naturalibus. xij. 60. pag. 251. f

Struthiocamelus. xj. 71. pag. 191. f

Suffocati esum cur prohibuerint Apostoli. xiv. 60. & seq. pag. 337. p. m

Superbiam fuisse primum peccatum Angelorum. viij. 31. & 35. pag. 16. m. & 18. p

Fuisse significatam in Nemrod qui erat venator coram Domino. xv. 59. pag. 424. p

significata fuit item illa ædificatione turris Babel. xvj. 49. pag. 492. m

Et punita fuit in linguarum confusione. 88. pag. 507. p

Meruit confusionem linguarum, quarum contra vnionem meruit humilitas. xvj. 90. pag. 507. f

Syderum obseruationes in laterculis coctilibus inscriptas diuturno tempore seruatas apud Babylonios. xvj. 20. pag. 482. p

Syluani. viij. 63. pag. 29. p

Syriacam linguam omnium fuisse primam existimauit Theodorus. xvj. 11. pag. 515. m

Syriæ regio vnde ceperit originem. xv. 13. pag. 402. m

T

TACTVS se suis facile dignoscit veritatem corporis viuentis & non fallitur. viij.78. pag.34.f
Taprobana insula. xv.153. pag.465.p.m
Tarandus animal. xj.7. pag.175.m
Tarantulæ animalis descriptio. 38.p.189.m. differt à Terrantula. 39. pag.189.f
Tarsus B.Pauli patria, ex quo duxerit originem. xv.23. pag.406.m
Taurus cornimobilis ferocissimum animal. xj. 58. pag.195.p
Taurus mons creditur fuisse is super quem requieuit arca. xiij.78. pag.294.p.
Tartarus quid. xij.15. pag.229.f.
Tartarorum & Turcarum origo. xv.13. & 21. pag.402.m. & 405.m
Tato porcellus in India. xj.86. pag.203.p
Templum Dianæ. x.34. pag.134.p
TEMPORIS insigne aliquod spatium quãdo vult enarrare scriptura adiungit dies & noctes cum sufficeret dicere dies, cum dies vocabulum in scriptura plurimum significet diem naturalem. xij. 30.p.237.p
Temporum vicissitudines. xiij.123.p.310.p
Tempora significantur variè apud Hebræos. Aliquando ponitur præteritum pro futuro. xiv.72. pag.372.p
Temperantia quid sit. xvj.128. pag.522.p
Tẽtationes ac Tribulationes subsequitur quies ac tranquillitas. xiij.24. pag.274.f

TERRA.

TERRA cur dicatur maledicta in scriptura. ix.6.& xiij.113. pag.75.m.f.& pag.307.p
Quomodo dicatur corrupta coram Domino. ix. 39. pag.89.m
Quomodo fuerit corrupta aquis diluuij & sterilior facta. xiv.10. pag.319.m
Fore perpetuam. xiij.126. pag.320.f
Ternarius numerus apud Hebræos significat sæpe multitudinem. xiv. 174.pag.381.m
Thare patrẽ Abrahæ fuisse idololatram, Hebræorum traditio. xvj.233. pag.564.f
Disputatur de hac re ex instituto vtrum fuerit idololatra. 243. pag.569.p
Thali historici in Chronologia error. xv.84. pag.435.f.
Tharsis quænam sit regio. xv.23.pa.406.m
Thebæi antiquissimos se profitentur & astrologiæ repertores.55. pag.422.m
Thiras septimus filius Iaphet quarum gentium fuerit princeps. 19. pag.404.p
Thogormæi populi nati ex Thogorma filio Gomer filij Iaphet vbinam terrarum fuerint. xv.21. pag.405.m
Thos qui & lupus ceruarius dicitur. xj. 49. pag.193.p
Thraces vnde duxerint genus. xv.19. pag.404.p
Thubal quintus filius Iaphet quarum gentium fuerit auctor. xv.16. pag.403.m
Musicorum instrumẽtorum repertor. viij. 7. pag.6.p.
Thus Arabiæ. xv. 47. pag.419.9
Tigris descriptio. xj.48. pag.192.f
Trabium quorundam altitudo & crassitudo quanta fuerit. x.10. pag.121.p
Traditio fidei & cultus Dei quomodo continuata sint ab initio mundi. xiv.200. pa.392.m
Tragelaphus animal. xj.89. pag.204.p
Troianum bellum quo tempore fuerit. xv.85. & 91. pag.203.p. & pag.204.f
Typhœus gigas. viij.130. pag.56.f
Tyrannidem quis primus arripuerit. xv. 55. pag.422.m
Turres in ciuitate quid faciãt & cui sint vsui & quot Semiramis Babylone excitarit. xvj.29. pag.486.p

V

VENATIONEM esse belli quoddam progymnasma. xv.58. pag.423.f
Ventum habere vim siccandi aquas. xiij.15. pag.270.m
Verecundia Romanorum circa nuditatem corporum. xiv.149. pag.371.p
Verno tempore factum ne sit diluuium an in Autumno. xij.6. pag.233.m
Perpetuum fuisse ver in seculo aureo fabulati & mentiti sunt poëtæ. xiij.129.p.311.f
Via hominis quã dicitur ipse corrupisse, quæ sit. ix.44. pag.91.f
Videndi verbum quid aliquando significet in scriptura. viij.78. pag.35.p
Vindictæ diuinæ duplex genus. xiv. 177. pag.382.m
Vinea quam plantauit Noë synagogæ figura xiv.194. pag.389.f

VINVM.

Vini faciendi ex vuis primus inuentor Noë. xiv.123.& 131.pa.361.p.m. & 364.p
Modice sumptum vtilissimum corpori. 125. pag. 361.f
Immodice sumptum quot mala pariat. xiv. 126.& 128. pag.362.p.& 363.p
Quemadmodum temperandum esse aqua veteres docuerint. 130. pag.363.f
Non fuisse ante diluuium in vsu eius potum. 133. pag.364.f
Cum aqua mixtum posse ab ea separari. xvj. 128. pag.522.p
Viperæ descriptio & disputatio an in partu necetur à suis catulis. xj.35. pag.188.m
Vir apud Hebræos interdum quemcunque significat. xiv.35. pag.329.m
Viros aliquot insignes Deum omni seculo excitasse. 199. pag.341.f.& seq.p
Virgines fuisse quibus cum congressi dicuntur filij Dei in Genesi quidam existimarunt. viij.30. pag.16.p
Virtus, est vera hominis nobilitas. ix.16. pag.79.m
Virtutis cupidus describitur Thare, allegorice eius historia à Philone declarata. xvj. 150.pag.530.m
Vitæ humanæ decursus & conuersatio in scriptura significatur per introitum & exitum. xiij.94. pag.300.f
Vita hominis similis literæ y Græcæ. In quo maximè consistat. xiv. 56. pa.336.p
Vitio optime conuenire nomen confusionis Virtuti concentus. xvj.131. pag.523.p
Vituli marini etiam in terra viuere possunt. x. 52. pag.144.p
Viuificare quid significet interdum in sacra scriptura. ix.96. pag.113.p
Vlna qualis mensura. x.14. pag.122.m
Vocabulum Venite ac Veni apud Hebræos quam vim habeat. xvj.27. pag.485.p
Vocem humanam imitatur Hyæna vt euocatum hominem dilaceret. xj.52. pag.193.f
Etiam Leocrocuta. 55. pag.194.p.f
Voces primo non significasse à natura nec ex institutione hominum sed Dei institutione. xvj 127. pag.521.m

VR.

VR Chaldæorum duplicem habet significationem & ignem & vrbem significans. xvj.232. pag.564.
Fuisse vrbem Chaldææ probatur. 237. pag.566.m
Quomodo intelligendus locus ille Esdræ. 2. vbi dicitur Deus liberasse Abraham ex igne Chaldæorum, cum alibi legatur Vr Chaldæorum & intelligatur vrbs & non ignis. 240. pag.568.p
Vrus animal. xj. 68. pag.198.p
Vxoribus quando primum abuti cœperint viri. viij.9. & viris vxores. ibid. pag.6.f

X.

XENOCRATIS mira humanitas erga animalia non dissimilis eius quæ de B.Francisco prædicatur. xiij.27. pag.275.f

Z

ZARÆ regis Chusæorum innumerabilis exercitus. xv. 31. pag.410.f
Zoroastrem fuisse eundem cum Nemrod quidam existimant.65. pag.427.m
Zoroastrem Magiæ auctorem, fuisse ipsum Cham filium Noë, opinio Historiæ Scholasticæ. xiv.145. pag.369.m.f

FINIS.

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

BENEDICTI PERERII E SOCIETATE IESV

Liber de vndecim prophetiis Iacob, siue de Benedictionibus duodecim Patriarcharum.

AVCTOR LECTORI.

ETsi Cõmentarius hic de Benedictionibus duodecim Patriarcharum, cùm totus in explanatione quadragesimi noni capitis libri Geneſis verſetur, ad tertium tomum magis quàm ad hunc ſecundum pertinet: eũ tamen adiicere huic ſecũdo Tomo viſum nobis eſt: ne, ſi nos fortè dum tertium tomum molimur, & ad exitum perducere ſtudemus, mors opprimeret, quod ſanè vereri nõ temere poſſumus, propter infirmiſſimam valetudinem noſtrã, liber hic cupidis ſacrarũ literarũ minimè contẽnendus, quem iam perfectũ, & maturum editioni habebamus, irrito labore noſtro, nullóque Studioſorũ fructú periret. Quod ſi vita nobis vſque ad tertij tomi abſolutionem, fauente Deo, contigerit, nihil propterea lector damni faciet, cuius videlicet nihil interſit, vtrum hic liber in ſecundo an in tertio tomo legatur. Quanquã ita nunc eum à reliquis huius tomi libris ſeparatum excudi typis curauimus, vt cũ tertius tomus exierit, hinc facile in eum tomũ, vbi propriam ille ſedẽ & locum habet, trãsferri queat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX

QVAESTIONVM ET INSIGNIORVM RERVM.

Quæ in hoc de benedictionibus duodecim Patriarcharum Commentario tractantur.

1 AN nouissima verba quæ Iacob locutus est filiis suis, recte appellentur Benedictiones duodecim Patriarcharum. Numero 1. pag. 3. m

2 Qui libri olim de his Prophetiis Iacob ferebantur, sed apocryphi tamen. nu. 3. pag. 4. m

3 De veteri quodam libro qui inscribebatur, Testamentum duodecim Prophetarum. 4. pag. 5. m

4 De antiquo more quo Patres, appropinquante morte, filiis suis benedicere solebant 5. pag. 6. p

5 Vtrum humanus animus morti vicinus, fiat diuinior, & præsagus futurorum. 6. pag. 6. m

6 Quale genus prophetiæ fuerit id quo Iacob vsus est prænuncians quæ filiis suis euentura erant. 8. pag. 7. m

7 Quid intelligere oporteat per Dies nouissimos, quorum crebra in sacris literis fit mentio. 8. pag. 7. f

PRIMA PROPHETIA DE RVBEN.

8 CVR Ruben dicatur fortitudo patris sui, & principium doloris

9 eius. num. 11. & 12. pag. 9. m. f. & seq. p

10 De octo prærogatiuis Primogenitorũ, ante legem Mosis. 14. pag. 10. f

11 Quid significet, Rubem effusum esse sicut aquam. 18. pag. 41. m

Quomodo non fuerit cõtra caritatem naturalem & diuinam, Iacob

Quanta

imprecatum esse mala filio suo Ruben. 18. pag. 12. m

12 Quanta fuerit turpitudo & deformitas peccati Ruben. 19. pagina 13. p

13 An prophetia hæc Iacob intelligi debeat secundum litteralem sensum de Ruben, an potius, vt vult sanctus Ambrosius, de Iudæis & de Christo. 20. pag. 13. m. f.

14 De allegorico & tropologico sensu huius prophetiæ. 21. pagina 14. p. m. f.

15 De quatuor documentis moralibus huius prophetiæ. 24. pag. 15. f.

SECVNDA PROPHETIA DE SIMEONE AC LEVI.

16 QVANTA & quàm multiplex iniquitas eorum fuerit in cæde chimitarum. 26. pag. 16. f

17 Quomodo Iacob tantopere incusat Simeonem de cæde Sichimitarũ, cum ea de re vehementer ipsum laudet sancta illa mulier Iudith. 27 pag. 17. p

18 Cur Moses Deuteronomij 33. benedicens aliis omnibus tribubus, solam tribum Simeonis sine benedictione præterierit. 34. pagina 20. m

19 Mystica Prophetiæ huius expositio. 37. pag. 21. m.

20 Moralis doctrina de reprimendo appetitu vindictæ, etiam quem Zelus iustitiæ incitat. 38. pag. 22. p. m

TERTIA PROPHETIA DE IVDA.

21 DE præstantia & vtilitate huius prophetiæ. 39. & 45. pagina 23. p. & pagina 26. p.

22 De varia interpretatione illarum vocum, Sceptrum, Dux, Fœmur 45. pagina 26. p. m.

23 Disputatio de voce Shiloh, pro qua Latinus interpres vetit (qui mittendus est) 46. pagina 27. p.

24 Quomodo Messias erat expectatio Gentium, cum esset plane ignotus Gentibus. 46. pagina 28. m. f

25 *Mystica explanatio huius Prophetiæ, de Christo, de Ecclesia eius, & de Vicario eius in terris summo Pontifice.54.pag.31.p*

Longa & ardua Disputatio super hac Prophetia. *Non auferetur sceptrum de tribu Iuda, & dux de femore eius donec veniat qui mittendus est.*

26 *A Tempore quo Iacob edidit hanc prophetiam, vsque ad Iudaici sceptri defectum, quantum temporis interfluxerit. 62.pag.34.f*

27 *De quadriformi regimine populi Hebræi.63.pag.35.f*

28 *An cum dicitur:* Non deficiet sceptrum de Iuda, *vox sceptrũ siue virga significet virgam tribulationis & oppressionis. 65.pag.36.f*

29 *An significetur post aduentum Messiæ nunquam deinceps defecturum sceptrum de tribu Iuda, non autem quod nunquam vsque ad Messiæ aduentum deficere deberet.66.pag.37.p*

30 *An etiam nunc in aliquibus regionibus, habeat tribus Iuda principatum in populo Iudaico.67.pag.37.m*

31 *An vox Shiloh, pro qua Latine est,* qui mittendus est. *significet hoc loco vrbem Shiloh.68.pag.38.*

32 *An illud,* qui mittendus est *non denotet hoc loco Messiam, sed regẽ Nabuchodonosor.69.pag.38.f*

33 *An hæc promissio Dei per Iacob data tribui Iuda, fuerit tantùm conditionalis, non autem prædestinationis, id est, absolutè atque omnino implenda.70.pag.34.m*

34 *Quanto tempore principatus in populo Hebræo, fuerit penes proprios eius gentis principes, 72.73.pag.40.m.f.& 41.p*

35 *Quot annis tribus Iuda imperium in populo Hebræo habuerit, à Mose vsque ad Herodem.73.pag.41.p*

Variæ opiniones Christianorum Doctorum circa huius prophetiæ complementum & euentum.

36 *PRIMA opinio Eusebij Cæsariensis, Diodori Tarsensis, & Hugonis sancti Victoris. Num.74.pag.41.m*

Secunda

37 *Secunda opinio, B.Cyrilli Alexandrini.75.pag.42.p*

38 *Tertia opinio, Lyrani, Tostati, Dionysij Carthusiani.76.pag.42.f*

39 *Quarta opinio Genebrardi.78.pag.43.m*

40 *Machabæos principes genus paternum duxisse ex tribu Leui.81.pag. 44.f.& 45.p*

41 *Quinta opinio quorundam recentiorum.82.pag.45.m*

42 *Sexta opinio Pauli Burgensis, Ioannis Annij, Petri Galatini, Ioannis Lucidi.83.pag.45.f*

43 *Septima opinio Caietani.87.pag.47.f*

44 *Octaua opinio Melchioris Cani.90.pag.49.f*

45 *Nona opinio quam sequitur Auctor, & quam ostendit fuisse Iustini martyris, & Eusebij, Athanasij, Ambrosij, Chrysostomi, Augustini, Theodoreti, & Ruperti.92.& seq.pag.50.f.51.p*

46 *Si hæc Prophetia in commune dicta est de populo Hebræo, cur ea specialiter applicata & propriè assignata fuerit tribui Iuda. 100. pag.55.p*

47 *An tempore Iudicum, Politia Hebræorum fuerit Aristocratia nécne.104.pag.56.m*

48 *Cur nec Christus dominus, nec Apostoli, nec Euangelistæ vnquam hoc vaticinio Iacob vsi sunt, cum eo vaticinio tempus Messiæ aduentus euidenter demonstretur.105.pag.57.p*

QVARTA PROPHETIA DE ZABVLON.

49 *AN vrbs Sidon terminus fuerit sortis Zabulon. Numer. 108. pag.60.f*

50 *Insignia terræ quam possedit Tribus Zabulon, præsertim propter Christum dominum.109.pag.61.p*

51 *Cur maritimæ gentes ferè vitiosiores sint quàm mediterraneæ. 110. pag.61.m*

52 *Allegorica huius prophetiæ interpretatio pertinens ad Ecclesiã Christi.111.pag.61.f.62.*

QVINTA PROPHETIA DE ISSACHAR.

53 *DE Campo Esdrelon & montibus Gelboe, qui erant in sorte Issachar.114.pag.63.m*

54 *De felicitate agricolarum qui fertili & amœno agro fruuntur.117.& 118.pag.64.f.65.p*
55 *Mystica expositio huius prophetiæ continens magnæ vtilitatis & consolationis documenta.119.pag.65.f*

SEXTA PROPHETIA
DE DAN.

56 SAMSONEM *eodem sæculo floruisse atque Herculem, maiorq; fuisse illius facta, quam poetarum de hoc mendacia.121.pag. 66.f*
57 *Cur Dan vel Samson comparetur colubro.123.& 124.pag.67.m.f*
58 *Illorum verborum:* Salutare tuum expectabo Domine *octo interpretationes.125.& seq.pag.68,p.m*
59 *Samson decem rebus figura fuit Messiæ.129.pag.69.m*
60 *Vtrum Antichristus futurus sit de tribu Dan.131.pag.70.m*
61 *Quomodo Patres hoc vaticinium de tribu Dan interpretati sint de Antichristo.134.pag.71.m*
62 *Expositio eorum verborum, quibus Moses benedixit tribui Dan, Deuteronomij,33.cap.137.pag.72.m*

SEPTIMA PROPHETIA
DE GAD.

63 AN *Iephte fuerit ex tribu Gad,vt putat Caietanus. Num.141. pag.74.p.m*
64 *Allegorica interpretatio huius Prophetiæ.142.pag.74.f*
65 *De more & causis accingendi vel præcingendi se.142.pag.75.p*
66 *Documenta moralia quæ præbet hæc Prophetia.145.pag.75.f*

OCTAVA PROPHETIA
DE ASER.

67 EXPLICATVR *Benedictio qua Moses benedixit tribui Aser, & traditur Deuteronomij.33.cap.146.pag.76.m*
68 *Allegoria huius Prophetiæ.149.pag.78.m*

NO

NONA PROPHETIA
DE NEPHTALI.

69 TRIPLEX *expositio huius Prophetiæ, & an Barac Iudex Hebræorum trepidauerit in ea quam suscepit expeditione. 150. pag.78.f.79.p*
70 *Explicatur Benedictio huius Tribus pronunciata à Mose Deuteronomij.33.cap.153.pag.80.p*
71 *Allegoria huius prophetiæ pertinens ad Christum.154.pag.80.m*

DECIMA PROPHETIA
DE IOSEPH.

72 CVR *Ioseph dicatur filius accrescens,& cur pulchritudo eius memoretur à Iacob.155.156.pag.81.p*
73 *Quibus rebus Ioseph figura Christi fuerit.157.pag.82.p*
74 *Quomodo intelligendum sit Ioseph fuisse pastorem & lapidem.161. pag.83.m*
75 *De nomine Dei Shadai quid significet.163.pag.85.m*
76 *Quomodo Cælum & Abyssus causæ sunt abundãtiæ rerum quæ terra nascuntur.164.pag.86.p*
77 *Quomodo Christus habuit benedictiones Cæli & Abyssi, & de duplici Benedictione carnis eius, & quomodo habuit Benedictionem vberum & vuluæ.165.pag.86.m*
78 *De veteribus & vulua Sponsæ Christi, id est Ecclesiæ.166.pag.87.p*
79 *Vtrum Iacob plura promissa & dona, & plures ac maiores reuelationes acceperit à Deo quam priores Patriarchæ.170.& sequentib. pag. 88.m.f*
80 *Cur Ioseph dictus sit Nazaræus.175.pag.90.f*
81 *Cur Moses Deuteronomij 33. comparet Iosephum primogenito Tauri & Rhinoceroti.177.pag.93.m*

VNDECIMA PROPHETIA
DE BENIAMIN.

82 CVR *Beniamin dictus sit Lupus rapax,quinque interpretationes.178.pag.92.p*

An

83 *An templum Dei fuerit intra sortem tribus Beniamin.179.pag.92.f*
84 *Quemadmodum Patres hanc Prophetiam de Beniamin accommodauerint ad B.Paulum.182.pag.93.f*
85 *De fortitudine bellica Beniamitarum præ cæteris tribubus. 185.pag. 95.p*
86 *Cur Patriarchæ tantopere concupiuerint corpora sua post mortẽ ipsorum sepeliri in terra Chanaan.188.pag.97.m*
87 *Quid sit apponi ad patres suos vel congregari ad populum suũ quod in veteri Testamento dicitur de ijs qui mortui sunt. 193.pag.98. f.& 99.p*
88 *An verum sit quod tradit Paulus Burgensis, Neminem iustorum hominum qui fuerũt ante Abrahã, statim post mortem rectà descendisse in Limbum, non prius transito igne purgatorij. 196. pag.100.p*
89 *An ex eo quod scriptum est de morientibus, eos congregari ad populum suum, concludatur immortalitas animorum, quin etiam futura corporum resurrectio.198.pag.100.f*

CAPVT

CAPVT

QVADRAGESIMVM NONVM LIBRI GENESIS.

VOCAVIT *autem Iacob filios suos,* VERS. 1.
& ait. Congregamini vt annunciem
quæ ventura sunt vobis. Congrega- 2
mini & audite filij Iacob, audite Israel
patrem vestrum. Ruben primogenitus 3
meus, tu fortitudo mea & principium
doloris mei prior in donis, maior in imperio. Effusus es sicut 4
aqua, non crescas, quia ascendisti cubile patris tui & ma-
culasti stratum eius. Simeon & Leui fratres, vasa iniqui- 5
tatis bellantia. In consilium eorum nõ veniat anima mea, 6
& in cœtu illorum non sit gloria mea, quia in furore suo oc-
ciderunt virum, & in voluntate sua suffoderunt murum.
Maledictus furor eorum quia pertinax, & indignatio eo- 7
rum quia dura: diuidam eos in Iacob, & dispergam eos in
Israel. Iuda, te laudabunt fratres tui: manus tua in cer- 8
uicibus inimicorum tuorum, adorabunt te filij patris tui.
Catulus Leonis Iuda, ad prædam fili mi ascendisti: requie- 9
scens accubuisti vt Leo, & quasi Leæna: quis suscitabit
eum? NON auferetur sceptrum de Iuda & dux de fæ- 10
more eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expe-
ctatio gentium. Ligans ad vineam pullum suum, & ad 11

vitem, ô fili mi, asinam suam. Lauabit in vino stolam
12 *suam, & in sanguine vuæ pallium suum. Pulchriores sunt*
13 *oculi eius vino, & dentes eius lacte candidiores. Zabulon*
in littore maris habitabit, & in statione nauium pertin-
14 *gens vsque ad Sidonem. Issachar asinus fortis accubabit*
15 *inter terminos. Vidit requiem quod esset bona & terram*
quod optima: & supposuit humerum suum ad portandum,
16 *factúsque est tributis seruiens. Dan iudicabit populum suum*
17 *sicut & alia tribus in Israel. Fiat Dan coluber in via, ce-*
rastes in semita, mordens vngulas equi vt cadat ascensor
18 *eius retro.* SALVTARE *tuum expectabo Domine. Gad,*
19 *accinctus præliabitur ante eum, & ipse accingetur retror-*
20 *sum. Aser pinguis panis eius, & præbebit delitias regibus.*
21 *Nephtali ceruus emissus, & dans eloquia pulchritudinis.*
22 *Filius accrescens Ioseph, filius accrescens, decorus aspectu:*
23 *filiæ discurrerunt super murum. Sed exasperauerunt eum*
24 *& iurgati sunt, inuiderúntque illi habentes iacula. Sedit*
in forti arcus eius, & dissoluta sunt vincula brachiorum
& manuum illius per manus potentis Iacob, inde pastor
25 *egressus est lapis Israel. Deus patris tui erit adiutor tuus, &*
omnipotens benedicet tibi benedictionibus cæli desuper, be-
nedictionibus abyssi iacentis deorsum, benedictionibus vbe-
26 *rum & vuluæ. Benedictiones patris tui confortatæ sunt*
benedictionibus patrum eius: donec veniret desiderium col-
lium æternorum: fiant in capite Ioseph & in vertice Na-
27 *zaræi inter fratres suos. Beniamin lupus rapax: mane co-*
28 *medet prædam, & vespere diuidet spolia. Omnes hi in tri-*
bus Israel duodecim: hæc locutus est eis pater suus, benedi-
29 *xitq; singulis benedictionibus propriis. Et præcepit eis, dicens.*
30 *Ego congregor ad populum meum: sepelite me cum patri-*
bus meis in spelunca duplici quæ est in agro Ephron Hethæi,
contra

contra Mambre in Terra Chanaam, quam emit Abra-
ham cum agro ab Ephron Hethæo in possessionem sepulchri.
Ibi sepelierunt eum & Saram vxorem eius: ibi sepultus est 31
Isaac cum Rebecca coniuge sua: ibi & Lia condita iacet.
Finitísque mandatis quibus filios instruebat, collegit pedes 32
suos super lectulum & obijt: appositúsque est ad populum
suum.

PRAEFATIO.

1 NOVISSIMA verba quæ proximus morti Iacob dixit duodecim filiis qui Patriarchæ fuerunt & parentes duodecim tribuum, ex quibus omnis Hebræus populus constabat, iampridem vsu receptum est vt Benedictiones duodecim Patriarcharum inscribantur & appellentur; cùm tamen, vt verè monuit Ambrosius in libro de Benedictionibus Patriarcharum cap. 2. & Ruffinus in libro eiusdem tituli ad Paulinum, nec non & Theodoretus in Quæstionibus in Genesim, quæst. vltima, minimè congruat is titulus cum ipsa oratione Iacob, per quam maledicitur primogenito Ruben, & item Simeoni ac Leui. Quamobrem Ambrosius: *Prophetia* inquit, *dicenda est oratio Iacob, non benedictio: siquidem, Prophetia, est denuntiatio futurorum: Benedictio autem, sanctificationis, & gratiarum votiua collatio.* Declarãt hoc ipsum verba quibus Iacob primò affatus est filios, *Congregamini*, inquit, *vt annunciem quæ ventura sunt vobis in diebus nouissimis.* Non enim dixit: *Vt benedicam vobis*, sed, *vt annunciem vobis quæ ventura sunt.* Illud quoque ad huius rei confirmationem valet, quod Moses post verba Iacob subiungit: *Hæc locutus est eis pater suus, benedixítque singulis benedictionibus propriis.* ergo quæ prius locutus fuerat, non fuerant benedictiones, sed prædictiones. *Ambros. Ruffinus. Theodoretus.*

2 2 NEC similis ratio est supremorũ verborũ quæ Moses pro-

ximè ante mortẽ ſuam locutus eſt filiis Iſrael, vt legitur Deut. 33. ille enim apertiſsimis verbis benedixit ſingulis tribubus. Sic enim eo loco ſcriptum eſt: *Hæc eſt benedictio qua benedixit Moyſes ſeruus Dei filiis Iſrael ante mortem ſuam.* Atque hæc quoque ſententia eſt apud Hebræos Rabbi Abraham & Auen-Ezra. Quod autem commemorat hoc loco Toſtatus, dixiſſe quoſdam Iudæos, corúmque Rabbinum Salomonem, Iacob, paratum quidem fuiſſe benedicere filiis, ſed recedente ab eo Spiritu Dei, incidiſſe in delirium, eóque factum eſſe vt quibuſdam benediceret, aliis malediceret: ridiculum, abſurdum, impium eſt. Sed vnde, inquies, communis de illo titulo ſententia originem habuit? Videlicet quia pleriſque filiis Iacob bona & fauſta denuntiauit, viſum eſt orationem eius ex maiore parte poſſe benedictionem appellari. At enim bona quæ illis Iacob denuntiauit, non optando, & precando, quod eſt benedicere, ſed prædicendo, quod eſt prophetare, locutus eſt.

Toſtatus in Geneſ. hoc loco.

Fvit olim non incelebris liber hoc titulo prænotatus: (ORATIO vel narratio Ioſeph filij Iacob patriarchæ) apud veteres tam Hebræos, quàm Chriſtianos non parum habens auctoritatis. Eum librum vocat Origenes Myſticam orationem. Nec mirum placuiſſe ipſi, ſuffragari enim videbatur erroribus eius. Namque in ſecundo tomo explanationis Euãgelij Ioannis huius præcipuè libri teſtimoniis vtitur Origenes, ad fidem aſtruendam opinioni ſuæ de incarnatione quorundam Angelorum, quos ille ad exemplum, & imitationem Chriſti aſſumpſiſſe humanum corpus & animum credidit. Et in tomis explanationis libri Geneſeos, ex eo ipſo libro demonſtrare volens, omnes humanorum euentuum ſignificationes & prænotiones in aſtris cæli tanquam in libris legi poſſe à peritis ſiderum inſpectoribus ad hunc modum ſcripſit: *Vniuerſum cælum eſt quaſi liber quidam apertus omnia futura in ſe velut præſcripta & prænotata continens. Quocirca in Oratione Ioſeph ſic intelligi poteſt illud quod Iacob dixit filiis ſuis legi in tabulis cæli, quæcunque contingent vobis & filiis veſtris.*) Quæ verba ex illo ipſo libro ſumpta refert Euſebius libro ſexto Euangelicæ præparationis, & Procopius Gazæus in expoſitione primi capitis libri Geneſeos.

Origenes de incarnatione Angelorum.

Origenes putauit in aſtris prænotari omnia futura.

3

Vervm enim verò eam orationem & ſcripturam abiicit Athanaſius in Synopſi & inter apocrypha ſcripta reiicit: himirum nec

Athanaſius.

rum nec aſtra præſignare poſſunt futuros euentus hominum vt à nobis diſputatum eſt in ſecundo tomo Commentariorum noſtrorum in Geneſim, capite quarto eius diſputationis quam contra Aſtrologos ſcripſimus: & vt aſtra præſignificarent res futuras, Iacob tamen non per Aſtromantiam, ſed diuino afflatu ſpiritu quæ commemorantur hoc loco, prædixit. Nec illud ignoret lector, Ioſephum hiſtoricum Hebræum, qui in cætera Patriarcharum hiſtoria narranda minimè ieiunus eſt, extremam hanc orationem Iacob vix attigiſſe. In libro enim ſecundo Iudaicarum Antiquitatum hoc tantum de ea ſcribit: *Iacob ſeptem & decem annis in Aegypto exactis, inter manus filiorum vitam finiuit, precatus eis prius proſperitatem & abundantiam, & vaticinatus quod ſingulorum poſteri in partem poſſeſsionis Chananæorum terræ eſſent peruenturi: id quod factum eſt aliquanto poſt tempore.* Hæc ibi Ioſephus.

Ioſephus.

Vocauit Iacob filios ſuos & ait eis, Congregamini vt annunciem quæ ventura ſunt vobis in diebus nouiſſimis. Congregamini & audite filij Iacob, audite Iſraël patrem veſtrum.

Geneſ. 49. VERS. 1. & 2.

4 MOs fuit priſcis Patribus veteris Teſtamenti, cùm ſe præſentirent vicinos morti, conuocatis filiis & poſteris ſuis vel amicis, aut quorum ipſi præcipuam gerebant curam, ſuprema verba loqui, quibus aut ventura ipſis prænuntiarent, aut ſalutaria bene viuendi præcepta & documenta traderent. Ac licet primus omnium id feciſſe legatur in ſacris litteris Iacob patriarcha, credibile tamen fit idem feciſſe Adamum, Noë, Abraham & Iſaac. Sed quia nouiſſima illorum oratio nihil habuit inſigne & notabile, vel ad prædictionem rerum futurarum, vel ad ſingularem aliquam poſterorum eruditionem, ob eam opinor, cauſam non eſt illa literis & memoriæ prodita. Licet autem valdè inſignis fuerit benedictio illa qua Iſaac benedixit Iacob, vt narrat Moſes Geneſ. 27. ea tamen non fuit nouiſſima, & imminente morte collara, vt hæc Iacob. Exemplum patris ſui Iacob ſecuti ſunt filij eius, duodecim dico Patriarchas populi Hebræi. Sanè ferebatur olim peruetuſtus liber hac inſcriptione: Teſtamentum Duodecim Patriarcharum. In eo multa erant prophetica oracula, graues item ad ſtudium virtutis Deique cultum ex-

Teſtamentũ Patriarcharum.

hortationes: nonnulla ex libro Henoch inserta vaticinia, de iis quæ filiis & nepotibus duodecim Patriarcharum euentura erant, de futuris Hebræorum sceleribus & pœnis, de mundi Saluatore ab Hebræis occidẽdo,& de Iudæorum ob illius necis vindictam euersione,captiuitate,ac per omnes gentes vniuersúmque orbem terrarum dissipatione. Meminit huius libri Origenes homilia 15. in Iosue, & Procopius Gazæus in Commentariis suis in Genesim, super cap.trigesimum octauum.

Origenes. Procopius Gazæus.

MOSES quoque sub finem vitæ suæ nouissima oratione quam habuit ad filios Israël, & benedixit illis, & vice testamenti multa reliquit futurarum rerum oracula & perutilia documenta:vt videre licet in extremo libro Deuteronomij.Idem fecisse Iosue, declarat liber eius capite vigesimo quarto,idémque fecit Samuel,1.Regum, cap.12. Dauid primi Paralipomenon duobus vltimis capitibus, Tobias capite tertio, & Mathathias primi Machabæorum capite secundo. Auctor porrò & conditor noui Testamenti Christus Iesus post nouissimam cœnam quam mortalis egit cum discipulis suis,ad mortem pergens, sermonem habuit bene longum ac planè diuinum, & cœlestium oraculorum atque præceptorum refertissimum. Cuius exemplo incitatos, legimus idem fecisse magistros & quasi patriarchas Monachorum ac Religiosorum hominum, Antonium dico, Benedictum, Franciscum, Dominicum, aliósque.

INOLEVERAT quidem olim apud multos satis graues & nobiles philosophos ea opinio, animum hominis, appropinquante morte, diuiniorem euadere, & vi quadam afflari & affici diuinandi futura: vnde Xenophon libro octauo Cyrum inducit vicinum morti,affirmantem sub tempus mortis, hominis animam esse diuinatricem: & Plato in Apologia Socratem hæc loqui facit: *In illud*, inquit, *tempus incidi quo homines maximè solent ventura prædicere, cùm iam morituri sunt.* Sed ea opinio vana & futilis est, quanquam eam apud Ciceronem libro primo de Diuinatione, Quintus Cicero eius frater multis exemplis probare ac firmare conatur: verùm ea vel fabulosa & conficta sunt,vel artificio & fallacia dæmonis composita. Nec verum est, animum hominis propinquante morte diuiniorem effici: quin potius contrà, quia tunc maximè deficitur corporis ac sensuum viribus, & morborum ac dolorum cruciatu vehementius conflictatur, languidior, confusior atque obtusior fit ad intelligendum. Falsum quoque,tunc eum acrius & verius prospicere futura.Quod si in aliquibus id contingat,id vel ad magnam prudentiam, & rerum ciuilium atque humanarum peritiam longissimo vitæ decursu ab illis comparatam, vel ad cœlestem Dei afflatum & instinctum referri conuenit. Verùm expendamus verba Iacob suprà nobis ad explanandum proposita.

Animã hominis sed tẽpus mortis diuinatricẽ esse vetus opinio multorum, sed falsa.

Cicero.

6

IN supradictis verbis Iacob bis ponitur verbum illud, *Congregamini.* 7

mini.& illud, *Audite* scilicet ad maiorem emphasim & vim orationis,& ad maiorem captandam docilitatem & attentionem: significat enim non tantum congregationem corporum & attentionem aurium, sed intentionem mentis, & vt ita dicam, congregationem cogitationum,ne aliò diuertantur atque dissipentur. Quo indicauit Iacob maximi momenti esse, atque eorum plurimum interesse quæ dicturus erat,ea ipsos percepta & cognita habere. Rupertus libro nono Commentariorum in Genesim,cap.25.ait,his verbis denotari duplicem congregationem,& auditionem, alteram secundũ corpus,alteram secundum animum:Et quia filij Iacob alij sunt filij secundum carnem,& alij secundum promissionem ac spiritum,vt diuinè Paulus disputat ad Rom.4.& 9.& ad Gal.4. idcirco putat ipse hæc Iacob oracula & vaticinia,secundum historiam quidem ad Synagogam, secundum verò allegoriam & sensum à Spiritu sancto principaliter intentum,ad Christi Ecclesiam pertinere. Pro illo:*Vt annuntiem vobis* Hebraicè est,*Enuntiabo vobis:* verùm significantius est verbum Hebræum.Namque *Vagath*,significat,ante conspectum & ante oculos ponere:inde enim est Præpositio *Vegeth*,significans coram & è regione.

Rupertus.

8 SEQVITVR: *Quæ ventura sunt in nouissimis diebus.* Fuit igitur hæc denuntiatio Iacob prophetia diuinitùs ei data,nam futura contingentia nosse,solius Dei est. Habuit autem hanc Iacob, vt licet coniicere,non modo sensibili;nec per visiones imaginarias,sed per supernaturalem mentis illustrationem, quod est excellentissimum prophetiæ genus.Hæc autem prænuntiari, eo voluit Deus, vt cùm essent completa,intelligerent Hebræi, ea non casu, neque naturæ necessitate,sed Dei voluntate & ordinatione contigisse: præsertim autem vt haberent Hebræi certissimum & manifestissimum indicium eius temporis quo venturus erat Messias, videlicet cùm defeciſſe cernerent sceptrum de Iuda,& Ducem de fœmore eius.

PER nouissimos autem dies intelligere oportet posteriora tempora,quæ scilicet consecuta sunt id temporis quo Iacob hoc vaticinium edidit:vt idem significet, *In nouissimis diebus*, quod *In consequentibus vel futuris temporibus & sæculis.*Certè quæ Iacob denuntiauit filiis suis, eorum quædam exitum habuerunt eo tempore quo duodecim tribus terram Chanaan sortitione diuisam possederunt: ad hoc enim tempus spectat quod Iacob dixit de Simeone & Leui: *Diuidam eos in Iacob,& dispergam eos in Israel:*& illud de Zabulon: *In littore maris habitabit Zabulon,& in statione nauium pertingens vsque ad Sidonem:* Alia verò contigerunt tempore Iudicum, vt illud de tribu Dan:*Dan iudicabit populum suum,sicut & alia tribus in Israel,Fiat Dan coluber in via &c.* quis non videt pertinere ad Samsonem qui ortus est ex tribu Dan,& Iudex fuit populi Hebræi,quíque frequenter ac variè occursans Philistæis vehementer eos afflixit atque contriuit? quãquam hoc vaticinium multi & in primis clari Patres,interpretati sunt

Quid per nouissimos dies intelligere oporteat.

Iudic.13.

sunt de Antichristo,vti dicemus cùm ventum erit ad eius loci expositionem.Illud quoque quod de Iuda dixit Iacob:*Iuda, te laudabunt fratres tui:manus tua in ceruicibus inimicorum tuorum, adorabunt te filij patris tui.Catulus leonis Iuda:ad prædam fili mi ascendisti:*nemo est tam imperitus sacræ historiæ,vt non animaduertat esse id completum in regibus Iuda, præsertim autem in Dauide. Denique illud: *Non auferetur sceptrum de Iuda & dux de fœmore eius,donec veniat qui mittendus est,& ipse erit expectatio gentium:*præmonstrat expresse tẽpus Messiæ.Exitus igitur & complementum huius prophetiæ Iacob diuersis admodum temporibus accidit.

NEC solum hoc loco nouissimi dies significant quod diximus, 9
sed aliis quoque multis locis: nobis vnum aut alterum indicasse satis fuerit. Apud Danielem cap. secundo, interpretaturus Daniel visionem statuæ,quam rex in quiete viderat,præfatus est illud: *Indicauit tibi Deus,ô Rex,quæ ventura sunt in nouissimis temporibus.*vbi illud *nouissimis temporibus*,significat idem atq; (posterioribus temporibus quæ tuam ætatem tuumque imperium cõsecutura sunt.) Vnde quod hic Daniel dixit: *in nouissimis temporibus*, paulò infrà quasi exponens dixit:*Deus ostendit regi quæ ventura sunt postea.*Ergo idem est, *quæ ventura sunt nouissimis diebus* ac,*quæ ventura sunt postea*,id est, post tuum imperium.Certè monarchia Persarũ,quæ proximè subsecuta est Imperium Chaldæorum,exorta est tribus tãtum & sexaginta annis post visionem illius statuæ, cuius pectus & brachia argentea, monarchiam illam Persicam figurabant:at verò monarchia Græcorum significata per ventrem & fœmora ærea illius statuæ, minus trecentis annis extitit post visionem illius statuæ.Alter locus est in Nouo Testamento apud B. Paulum prioris Epistolæ ad Timotheum capite quarto, & posterioris capite tertio, quibus locis prædicit fore vt *in nouissimis diebus exurgant homines,se ipsos amantes, deficientes à fide,attendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum,* &c. Nouissimi autem dies significati à Paulo,fuerũt tempora proximè subsecuta ætatem Apostolorum:namque homines illi à Paulo præscripti & præsignati,fuere sectatores Simonis, & item Gnostici, aliíque similes hæretici. Quocirca B.Iudas in sua Epistola quã scripsit post excessum Apostolorum,significat,nouissimos illos dies prædictos ab Apostolis sua ætate iam venisse.

An nouissimi dies in scriptura, significẽt dies siue tempus Messiæ. *Rab. Dauid. Kimchi. Hieronimus. Lyranus.*

NON me fugit,Rabbi Dauid Kimchi super secundũ caput Isaiæ 10
affirmare,quoties in scriptura nominantur nouissimi dies, vel dicitur, *In fine aut in termino dierum*, significari tempus Messiæ:idemque docuisse eo loco & Michææ 4.B. Hieronymũ,Lyranum,aliósque nec paucos nec minutos auctores: tempus autem Messiæ ac legis Euangelicæ propterea nouissimum appellari,quod fuerit finis & terminus status Iudaici,quantum ad Legem,Sacerdotium & Regnum, & finis prophetiarum ac figurarum veteris Testamenti: & quia post legem Euangelicam non erat expectãda alia lex,nec aliud sacerdo

sacerdotium,nec alia Sacramenta. Sed vt hoc sæpè verum est, ita sæpè verũ non est, vt apparet ex iis quæ paulò suprà disputauimus. Non est omittenda interpretatio huius loci,quam habet Thargum Hierosolymitanum, quæ Latinè conuersa hanc reddit sententiam: *Congregamini & docebo vos finem reconditum,arcana & abscondita, & præmium quod manet iustos,pœnã item impiorum,atque felicitatem horti Eden quænam illa sit.*Sic est ibi. Secundum quam interpretationem liquet hanc Prophetiam Iacob non tantum ad bona temporalia & terrena,verùm etiam ad spiritualia & sempiterna pertinere.

Thargũ Hierosolymitanum.

PRIMA PROPHETIA DE RVBEN.

Ruben primogenitus meus,tu fortitudo mea,& principium doloris mei,prior in donis,maior in imperio.Effusus es sicut aqua: non crescas: quia ascendisti cubile patris tui,& maculasti stratum eius. VERS. 3. & 4.

11 IACOB in alloquendo filios, seruat ordinem generationis & ortus eorum quantum ad primos quatuor & duos vltimos, quantum verò ad cæteros minimè. Et ordo quidem generationis eorum, vt patet ex capite 29.& 30.Geneseos,hic fuit:Rubẽ,Simeõ,Leui,Iuda, Dan,Nephtali,Gad,Aser,Issachar,Zabulon,Ioseph,Beniamin. Miratur Ruffinus in libro de Benedictionibus Patriarcharũ, cur scriptura,quoties memorat duodecim filios Iacob,ferè diuerso eos ordine recenseat,vt videre licet Genes.30.46.49.Numeror.1.2.7.10.12.13.26.34.Deuteron. 27. 33.Iosue 15. Orsus est igitur Iacob prophetiam à Ruben,quòd is primus esset filiorum. *Fortitudo mea.*Dicitur qui erat primogenitus,fortitudo ipsius Iacob,quod eũ genuisset Iacob cùm erat valido corpore & florenti ætate,agens annum circiter octogesimum quartum, quæ ætas florens æstimari debet comparatione totius vitæ Iacob,quæ fuit centum quadragintá septem annorum. Vel dicitur fortitudo patris,quia in ipso primum apparuit virile robur & perfectio patris.Nam tunc demum vnũquodque perfectum est,cùm generare potest sibi simile, vt docet Aristoteles libro quarto Metcororum. Vel nominatur fortitudo, quia ipsum maximè decebat esse robur ac firmamentũ patris sui,& quasi baculum senectutis eius. *Ruffinus.* Cur primogenitus dicatur fortitudo vel dolor patris.

12 PRINCIPIVM *doloris mei*) Ita dicitur,quia Ruben ob incestũ cum nouerca sua commissum, dolorem patri grauissimum inusit: *Genes.35.*

vel quia ipſe primum attulit laborem & ſolicitudinẽ patri, vt rebus eius proſpiceret. Sic enim natura comparatum eſt, vt parẽtes ſtatim vt genuerunt filios, cura inceſſat & ſollicitudo conſulendi ipſis, eorumque rebus prouidendi. Vel vt interpretatur Toſtatus primogenitus filius dicitur dolor patris quod in virginibus primus cõgreſſus non ſine dolore ac pœnitentia peragitur : id quod etiam dixit Plinius libro 10. cap. 63. *Homini tantum*, inquit, *primi coitus pœnitẽtia, augurium ſcilicet vitæ à pœnitenda origine.* Hanc interpretationem ſi admittimus, etiam, illud intelligere licet, quanta fuerit Iacob caſtitas, qui ante primum vxoris congreſſum, iam grandis natu nullam mulierem attigerat. Pro his autem verbis, Pagninus & alij ex Hebræo ad verbum ſic vertunt *Principium roboris vel laboris mei*, vox enim Hebræa *on* ſignificat robur & laborem : opus enim robore eſt ad ferendum laborem. Chaldaicè eſt *Principium ſeminis mei :* Græcè eſt, *Principium vel caput filiorum meorum*, quomodo nominatur primogenitus Deuteronom. 21. Veruntamen in hac lectionum varietate eadem eſt ſententia.

Toſtatus in c. 49. Geneſeos.

Plinius.

Pagninus.

PRIOR *in donis: maior in imperio.* Supplendum eſt illud, eſſe debebas. & his quidem verbis duplex tangitur prærogatiua primogeniti : quarum altera pertinebat ad vtilitatem, ſignificatã illis verbis : *Prior in donis*, etenim in diuiſione hæreditatis paternæ, primogenitus præponebatur cæteris filiis, accipiendo duas partes hæreditaris, & de bonis paternis dabãtur ei cuncta duplicia: hoc enim præceperat Deus Deuteronom. 21. *Dabit*, inquit, *pater primogenito ſuo de ijs quæ habuerit, cuncta duplicia, iſte eſt enim principium liberorum eius, & huic debentur primogenita*, atque hoc quidem ſeruauit Iacob erga filium ſuum Ioſeph, ad quem tranſtulit ius primogenituræ Ruben quantum ad hoc : vide caput 48. libri Geneſeos, & caput 5. libri 1. Paralipomenon. 13

ALTERA prærogatiua primogeniti pertinebat ad honorem & dignitatem, quæ ſignificatur illis verbis: *Maior in imperio.* Habebat enim primogenitus quaſi regalem quẽdam principatum atque dominatũ in omnes fratres: id quod licet perſpicere ex iis verbis quæ dixit Iſaac Geneſ. 27. benedicens filio ſuo Iacob, eumque conſtituens primogenitum.

OCTO porrò memorantur fuiſſe primogenitorum prærogatiuæ in populo Dei, etiam ante legem Moſis. Prima: Erãt Sacerdotes, & idcirco Leuitæ aſſumpti ſunt vt eſſent Sacerdotes in cultu Dei loco omnium primogenitorum Iſraël, vt 2. cap. Numerorum traditur. Secunda: Primogenitus ſedebat primus in mẽſa, maiorque portio ei dabatur: vide 42. caput Geneſeos. Tertia : Benedicebat ille alios fratres, & ipſi ſubmittebant ſe illi, & adorabant eum. Quarta: Habebat imperium & dominatum in fratres, vt Geneſ. 27. indicant verba Iſaac. Quinta: Accipiebat duplices partes paternorum bonorum, vt traditur Deuteronom. 21. Sexta: Primogeniti redimebantur quinque 14

quinque ſiclis, alij verò filij minimè, tanquam illi ſpecialiter eſſent Deo conſecrati & addicti. Septima : Vtebatur ſingulari quodam veſtitus genere, id eſt, præ cæteris fratribus delicato & pretioſo: quamobrem Iacob induit veſtes Eſau. Octaua & vltima prærogatiua: Primogenitus ſingulariter benedicebatur à patre iam moribũdo: atque has ferè omnes prærogatiuas perdidit Ruben. vnde paraphraſis Chaldaica ſic habet hoc loco: *Tuũ erat vt acciperes tres partes potiores præ fratribus tuis, Sacerdotium, primogenituram, & regnum: ſed quia peccaſti, data eſt primogenitura Ioſeph, regnum Iuda, Sacerdotium Leui.*

Paraphraſis Chaldaica.

15 PRO ſupradictis verbis: *Prior in donis maior in imperio*, Pagninus vertit, *Excellentia dignitas, excellentia fortis.* Arias Montanus ſic reddit : *Excellentia extollendi, excellentia fortis.* B. tamen Hieronymus in Traditionibus Hebraicis in Geneſim ita tranſtulit ex Hebræo *Maior ad portandũ, & maior robore.* Verùm multò diſſimillima eſt lectio Græca, quæ vt hic refert Hieronymus, ſic habet: *Durus ad ferendũ, & durus procacitate & iniuria.* Ruffinus ita legit: *Durus in conuerſatione, & durus temerarius contumeliam irrogaſti.* Romana editio Græca quæ ad fidem & veritatem vetuſtorum exẽplarium cenſetur emẽdatiſſima, ita expreſſit : *Durus ad ferendum, & durus peruicax feciſti contumeliam:* quæ verba nihil ſanè faciunt ad declarandam dignitatem futuram Ruben, ſi is non peccaſſet, ſed valent potius ad exaggerandum peccatum eius: quaſi dicat ipſius ſcelus fuiſſe valdè durum & intolerandum, ex maxima temeritate & contumacia natũ, & cum ſumma patris iniuria atque contumelia coniunctum.

Varietas lectionum.

Hieronymus.

Ruffinus.

16 SEQVITVR : *Effuſus es ſicut aqua, non creſcas.* Hieronymus ex Hebræo habet. *Effuſus es ſicut aqua, ne adiicias.* Pagninus vertit, *Leuis ſicut aqua.* Montanus, *Feſtinatio ſicut aqua.* Verùm hæc omnia eodẽ recidunt: ſenſus enim eſt, Non potuiſti cohibere tam nefariam libidinem, ſed præceps ruens ad ſcelus, effudiſti eam, & vt ait Hieronymus, quaſi aqua quæ vaſculo non tenetur, voluptatis effuſus es impetu. Ergo his verbis denotatur intemperantia libidinis Ruben, qui ne à nouerca quidem ſua, patre adhuc viuente temperare ſibi & libidinẽ coërcere potuerit. Cæterùm diuerſa eſt apud Lyranum interpretatio horum verborum: *Hoc intereſt*, ait Lyranus, *inter aquã & alios liquores, vt vinum, oleum, atramentũ, quòd hi dum ex vaſe quo continentur, effunduntur, ſemper aliquid ſui relinquunt inhærens vaſi, vel ſubſtantiæ, vt mel, vel ſaporis, vt vinum, vel coloris, vt atramentum, vel odoris & pinguedinis, vt oleum, aqua verò effuſa nihil horum relinquit, non colorem, non odorem, non ſaporem, ſed omnino vacuum ea relinquitur vas.* Putat igitur Lyranus eo ſignificari, Ruben ſuo ſcelere perdidiſſe omnes prærogatiuas primogenitorum. At enim Toſtatus ſic exponit : aqua effuſa non attollit ſe ſuper terram, ſed ad decliuiora & humiliora loca terræ defluit : Sic Ruben, cùm propter ius primogenituræ extolli debuiſſet ſuper cæteros

Hiero. in Traditionibus Hebraicis.

Lyranus.

Differentia liquorum.

fratres, propter scelus ab ipso admissum de pressus & deiectus est.

17 ILLVD porrò quod subditur: *Non crescas.* prophetia est eius quod futurum erat, dictum enim est non crescas, pro non cresces. Quid est autem: Non crescas? Non crescas dignitate, supereminẽdo aliis, vel non crescas propagatione familiæ, videlicet numerosè multiplicata posteritate. Atque hic posterior sensus videtur conuenientior: namque vt ex libro Numerorum licet animaduertere tribus Ruben non æquè ampla & numerosa fuit sicut ceteræ tribus, præsertim autem tribus Iuda. Quapropter etiam Moses spiritu prophetico vt est in Deuteronom. ca. 33. de tribu Ruben loquẽs: *Viuat*, inquit, *Ruben & non moriatur, & sit parvus in numero.* Græca lectio sic habet: *Sicut aqua non efferuescas*, vel vt alij legunt, *non ebullias.* id est, non extollaris neque crescas, vt solet aqua bulliens & efferuescens: vel non calescas ad multiplicandam prolem. Sic enim exponit Theodoretus.

Theodor. in Genes. quæst. 109. & vltima.

18 VERVM quærat aliquis, quomodo Iacob, vir nempe sanctissimus, maledicat & imprecetur mala filio suo, cùm id ne in ipsos quidem inimicos fieri deceat? Sed facilis est respõsio: Sæpenumero quidem in sacris literis legi, sanctos viros mala esse imprecatos hominibus sceleratis. Vide psalmo 34. 54. 82. 108. & Isaiæ capite secundo. Et ne credatur id fecisse eos perturbatione animi, vt ira, vel odio incensos, scire conuenit eiusmodi orationes non fuisse sanctorum hominum imprecationes aut vota, sed prædictiones propheticas: quocirca verba optatiui modi declaranda sunt per verba indicatiui & futuri temporis. Sanè apud Isayam capite secundo pro illo: Ne *dimittas illis hoc peccatum.* Septuaginta Interpretes faciũt Deum ea verba loquentem: *Non dimittam eis hoc peccatum.* Præterea viri sancti intelligentes mala illa isse impiis æterno Dei decreto parata & constituta, conformantes se ad eius voluntatem, volunt id quod velle Deum norunt: quin etiam seipsi offerunt & exhibent diuinæ iustitiæ ac vindictæ ministros: sicut fecit Eliseus 4. Regum ca. 2. aduersus eos pueros qui ei illudebant & insultabant. Lege Beatum Augustinum libro duodecimo cõtra Faustum, capite trigesimo tertio. Similiter beatus Petrus fraudem & perfidiam Ananiæ & Saphiræ repentina morte puniuit: & Paulus contumaciam Magi Elymæ prædicationi Euangelicæ repugnantis, subita cœcitate percussit. Adiice quod non ferè solent sancti imprecari mala spiritualia, sed tantùm corporalia, quæ scilicet futura sperant improbis tanquam medicinam sanandis morbis animi, ac velut frenum coërcendis ac reprimendis eorum cupiditatibus & quasi acres quosdam stimulos incitandis eorum animis ad studium virtutis, Deique cultum & legis eius obsequium. Vnde Dauid: *Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine.* Et rursus: *Cum occideret eos, quærebant eum & reuertebantur*, & alio loco loquens de seipso: *Bonum*, inquit, *mihi quia humiliasti me, vt discam iustificationes tuas.*

Augustinus. Act. 5.

Psalm. 82. Psalm. 77. Psalm. 118.

Sanctos imprecari mala hominibus sceleratis, quomodo sit intelligẽdũ.

19 RESTANT extrema illa verba huius vaticinij de Ruben explicanda: *Quia ascendisti cubile patris tui, & maculasti stratum eius.* Quibus verbis indicat Iacob iustam sibi fuisse causam maledicendi filio Ruben. Historia rei huius nota est ex capite trigesimo quinto libri Geneseos vbi traditur Ruben dormiuisse cum Bala vxore patris sui, nec id latuisse patrem. In quo scelere multa erant implicata crimina, primùm adulterij, violando alienam vxorem, tum incestus, constuprando nouercam suam, ad hæc summæ ingratitudinis atque irreuerentiæ & insignis contumeliæ aduersus patrem suum. Quocirca Beatus Paulus 1. ad Corinth. 5. exaggerans huiusmodi peccatum vehementer obiurgat Corinthios quod tale peccatum non seuerissimè castigassent. Auditur, inquit, inter vos talis fornicatio, qualis nec inter gentes, vt habeat quis vxorem patris sui. Et vos inflati estis, & non magis luctum habuistis, vt tollatur de medio vestrum qui id operatus est. Et subdit, se decreuisse, eum hominem tradere Sathanæ in interitum carnis. Pagninus sic vertit hunc locum: *Ascendisti cubile patris tui, tunc polluisti. stratus meus excisus fuit:* Et sic videtur legendum secundum punctuationem Hebræorum, Id est, inquit Kimchi, & Auen Ezra, *A die quo tu polluisti stratum meum, stratus meus fuit excisus vel defecit:* quo significatur, post id temporis Iacob nunquam rem habuisse cum Bala, sed eam à suo toro separasse. Simile fecit Dauid decem suis concubinis congressu Absalonis fœdè violatis, vt est in secundo Regum, capite decimo sexto.

20 VERVM Ambrosius libro de Benedictionibus Patriarcharum capite secundo hanc nostram interpretationem quæ verè historica est, vt falsam & ab Hebræis confictam improbat. *Iudæi*, inquit, *putant Iacob dixisse hoc ad Ruben, quia cum concubina sua Bala concubuerat, & patrium thorum polluerat. Sed facile refelluntur: hoc enim erat ante gestum. Iacob autem, non ea quæ gesta erant, sed quæ ventura erant in nouissimis diebus: professus est se esse dicturum. Ergo Iacob videns persequentibus Iudæis futuram Domini passionem, execratur immanem primogenitæ plebis audaciam, quæ incredula, nec legi Dei subdita, iugum Christi duræ nesciens portare ceruice, auctorem vitæ non solum scelere necis, sed etiam sacrilegæ insultationis affecit iniuria.* Sic Ambrosius. Sed profectò Ambrosij expositio mystica potius est quàm literalis, vt manifestum est cuiuis eam perpendenti. Nec eius refutatio nostræ interpretationis firma est: Scelus enim Ruben iam pridem admissum hic memoratur à Iacob, vt iustam esse ostendat causam eius pœnæ seu vindictæ, qua eum punitum iri prædicit. Prophetia igitur Iacob, pœnam & vindictam Ruben respicit vt futuram, vt eius autem causam & meritum, narrat flagitium Ruben iam patratum. Non igitur secundum hanc expositionem, contra propositum & sententiam suam fecit Iacob. Concludam hunc locum, subiiciens quasi paraphrasticam eius explanationem à Hieronymo trad. tam

Opinio B. Ambrosij expenditur.

Hieronymus.

in Quæstionibus Hebraïcis in Genesim. *Sensus*, inquit Hieronymus, *loci huius est hic. Tu Ruben es primogenitus meus maior in liberis: & sedebas iuxta ordinem natiuitatis tuæ, & hæreditatem quæ primogenitis iure debebatur, sacerdotium scilicet & regnum, accipere debebas: hoc quippe in portando onere & prævalido robore demonstratur. Verùm quia peccasti, & quasi aqua quæ vasculo non tenetur, voluptatis effusus es impetu, idcirco præcipio tibi vt vltra non pecces, sisq; in fratrum numero pœnam ex peccato luens, quòd primogeniti ordinem perdidisti.* Sic Hieronymus.

Allegoria interpretatur triplex. *Ambros. Isidorus. Exod.4. Oseæ.*

21 ATQVE historica quidem huius vaticinij enarratio ita se habet. Mystica porrò, id est, Allegorica & Tropologica quoque attingenda est. Allegorica triplex à Patribus traditur. Etenim Ambrosius & Isidorus hanc prophetiam applicant ad populum Hebræum, & Christũ Dominum. Namque in Exodo & apud Oseam populus Hebræus appellatur filius & primogenitus, prior vtique in donis, & maior in imperio: multas enim magnásque prærogatiuas à Deo accepit, quas priore parte Deuteronomij Moses commemorat, & Paulus ad Rom.9. eásque nos fusius explicauimus libro quarto Commentariorum in Danielem super illa verba Cantici trium puerorum: *Benedicat Israel Dominum, laudet & superexaltet eum in secula.* Is autem populus perdidit omnia Dei beneficia, & à Deo maledictus est, quia ascendit cubile Dei & stratum eius commaculauit, quia fuit contumeliosus contra carnem & corpus Christi, affigens illud Cruci: Sancta verò illa Humanitas fuit quasi lectus Diuinitatis. Si enim delitiæ sunt Dei esse cum filiis hominum, quanto magis esse cum filio suo? de quo ipse dixit: *Hic est filius meus dilectus in quo mihi bene complacui.* Hunc lectum macularunt Iudæi, cùm Christum occiderunt.

Dan.3. *Prouerb.8.* *Mat.3.& 17.*

Rufinus.

RVFFINVS sequitur hanc interpretationem, qua pertinet ad populum Hebræum: sed discordat, eo quod illud de cubili maculato & strato polluto, non de Christo interpretatur, sed de lege Mosaïca, per quam legem Deus in eo populo tanquã habitabat & requiescebat. Eam porrò legem Iudæi macularunt quatuor modis: primò, non eam obseruando: tum intelligendo eam tantum carnaliter & secundum literam quæ occidit, non secundum spiritum qui viuificat: ad hæc cùm lex Mosis esset velut pædagogus, vt ait Paulus, præparans & idoneum faciens eum populum ad accipiendam Christi gratiam, Iudæi prætulerunt legem gratiæ Christi, & maluerunt esse sub iugo legis, quàm sub Christi libertate: postremò Iudæi vanè & superbè gloriabantur de externa legis obseruantia, nullo respectu nullàque cura habita fidei, charitatis & iustitiæ: quæ res præcipuus erat legis fructus ac finis.

Quatuor modis Iudæi polluerũt legem Mosis. *2.Cor.3. Galat.3.* *Mat.9.& 23.*

Glossa ordinaria.

TERTIA Allegoria tangitur in Glossa, pertinens ad Lucifer- 22
rum vel Adamum. Etenim Lucifer fuit quasi primogenitus inter alios Angelos, amplissimis Dei muneribus super omnes ornatus, qui tamen effusus est sicut aqua, de sua felicitate sibi vanissime placens

cens & superbissimè insolescens: quocirca effusus est, de cœlo nempe deturbatus ac deiectus, quia ascendit cubile Dei, honorem scilicet soli Deo debitum affectans: id quod significãt verba eius apud Esaiam, *In cœlum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, similis ero Altissimo.* *Esa.14.*

Tropologia.

23 CAETERVM secundum Tropologicum sensum possunt hæc accommodari ad Pseudoprophetas & hæreticos, vt facit Rupertus. Ruben quippe, typus est Hæreticorum, qui videri in Ecclesia volunt tanquam primogeniti, gloriantes de Spiritu, de puro verbo Dei, de magnis donis eloquentiæ ac doctrinæ, atque ob id alios præ se contemnentes. Verùm quia lectum patris sui pollunt, id est, Ecclesiam, & conscientias simplicium ac rudium hominum falsis doctrinis maculant, meritò diuinis & Ecclesiasticis maledictis, execrationibus & pœnis plectuntur. Simile quid dici potest in malos Prælatos Ecclesiæ, eóque magis quo sunt illi maiores: siquidem in populo Christiano Prælati, sunt velut primogeniti, honoribus, delitiis, omniúmque bonorum copia affluentes: verùm effunduntur sicut aqua, quia cùm ad amorem cœlestium rerum omne studium suum conferre deberent, terrenarum rerum cupiditatibus depressi, defluunt ad amorem & consectationem bonorum huius mundi. Hi maculant cubile Dei, hoc est, Ecclesiam suo exemplo dehonestant atque turpant, & tantæ dignitatis fastigium exemplo vitæ valdè fœdant.

Quatuor documenta.

24 POSSVNT hinc præterea quatuor elici perutilia documenta. primùm: Boni patris esse flagitiosos filios asperè tractare, & pro meritis eorum castigare: nam qui talibus filiis indulgent, iusto Dei iudicio per ipsosmet filios grauiter puniuntur, vt contingit Heli pontifici & regi Dauidi: Alterum, vindictam admissi sceleris semper esse timendam, nam etsi sæpè lenta & sera, nunquam tamen irrita est. Ecce sceleris Ruben post quadraginta annos quam fuerat ab eo patratum, & à Iacob dissimulatum, vindicta & pœna pronuntiata est. Tertium, quàm vili de causa sæpissimè homines peccando plurima & maxima bona perdant. Nónne Ruben omnia primogenituræ bona amisit breuissimæ voluptatis turpissima mercede? quemadmodum Esau quoque edulio lentis vendidit primogenita. Quartum, quantum sit scelus & nefas, contumacem & contumeliosum esse in parentes: cuius rei tria sunt perillustria in sacris literis exempla, vnum Cham filij Noë, alterum Ruben filij Iacob, tertium Absalonis filij Dauidis.

1.Reg.3. 2.Reg.18. *Genes.25. Heb.12.* *Genes.9. 2.Reg.18.*

SECVN

SECVNDA PROPHETIA DE SIMEONE ET LEVI.

Genes. 49. VERS. 5. 6. & 7.

Simeon & Leui fratres, vasa iniquitatis bellantia. In consilium eorum non veniat anima mea, & in cœtu illorum non sit gloria mea, quia in furore suo occiderunt virum, & in voluntate sua suffoderunt murum. Maledictus furor eorum quia pertinax, & indignatio eorum quia dura: diuidam eos in Iacob, & dispergam eos in Israel.

AD intelligentiam huius Prophetiæ, memoria repetere oportet historiam cædis Sichimitarum factam à filiis Iacob, præcipuè tamen à Simeone & Leui, quam narrauit suprà Moses capite trigesimo quarto huius libri. Hoc igitur eorum facinus vt plenum iniquitatis, furoris & crudelitatis, detestatur Iacob hoc loco. Ac licet omnes filij eius ad cædem illam faciendam concurrerint: quia tamen eius cædis faciendæ impulsores, auctores & principes fuerunt Simeon & Leui, propterea eos tantùm culpat & incusat Iacob. Signatè verò appellauit eos fratres, non quidem carne, namque ea ratione alij quatuor similiter erant eorum fratres, eodem scilicet patre matréque generati, sed fratres vocantur societate & concordia sceleris. 25

Vocabuli, Vas, varię significationes.

Vasa iniquitatis bellantia. Vocabulum, *vas*, in Scriptura, prout, variis cum rebus iungitur, varias item habet significationes, sed in vniuersum significat idem atque instrumentum: vnde vasa bellantia, vel bellica, significant instrumenta bellica, id est, arma, & vasa psalmi, id est, instrumenta musica. Abominatur igitur Iacob arma bellica, quibus iniquè vsi sunt Simeon & Leui ad cædem Sichimitarum: nam illud, *Vasa iniquitatis*, Hebraismus est pro, vasa iniqua, vel iniquè adhibita.

Quàm multiplex & quā grauis iniquitas fuerit in cæde Sichimitarū.

SED quæ & quanta fuit in ea cæde illorum iniquitas? Sanè multiplex & grauis admodum ac deformis. Primò, cædes illa facta est contra pacem datam & pactum initum cum Sichimitis: deinde per dolum & fraudem fecerant pacem, non sincerè sed simulatè, quò facilius ac vehementius homines inermes atque incautos opprimerent: præterea peccarunt contra suam ipsorum religionem, nam cùm suasissent illis vt ritum Iudaïcum circuncisionis subirēt, nihilominus tamen eos iam ad Iudaïcam religionem adscitos interemerunt: ad hæc occiderunt eos cùm maximè circuncisionis cruciatu & dolore conflictarentur: his accedit, quod non solum interfece- 26

terfecerunt Sichem qui auctor fuerat stupri, sed omnes insuper eius, homines scilicet innocentes, nec eius flagitij participes: ad extremum, non satis fuit neci dare homines, sed præterea vrbem vsquequaq; vastarūt & euerterūt. itaque maior scelere vindicta fuit.

Quęstio an iusta fuerit cædes Sichimitarū propter verba Iudith. Locus Iudith, cap. 9.

27 CAETERVM existit quæstio, quēadmodum Iacob cædem illam Sichimitarum tātopere detestetur, cùm eam sancta illa mulier Iudith non solum commendet, verùm etiam Deo auctore atque incitatore factam prædicet? Namque capite nono libri eius in ea precatione quam habuit ad Deum, hæc dixit: *Domine Deus patris mei Simeonis, qui dedisti illi gladium in defensionem alienigenarum qui violatores extiterunt in coinquinatione sua, & denudauerunt fœmur virginis in confusionem, & dedisti mulieres illorum in prædam, & filias illorū in captiuitatem, & omnem prædam in diuisionem seruis tuis qui zelauerūt zelum tuum.* Ait igitur Iudith, Deū dedisse Simeoni gladium in vltionem Sichimitarum. nam hoc significat illud, *in defensionem alienigenarum.* Frequens enim est Latino interpreti, pro vlcisci, defendere, & pro vltione, defensionem ponere, veluti ad Rom. 12. *Non vosmetipsos defendentes, sed date locum iræ:* & Iudith capite primo. *Iurauit per Thronum suum quod se defenderet ab illis regionibus.* ait item Simeonem eo facto zelauisse zelum Dei, Deumque nō solum approbando, sed etiam remunerando illud factum, dedisse illi quasi mercedem operis, mulieres & virgines in captiuitatem, omnemque suppellectilem in prædam.

Magist. histo. Scholast. Dionysius Carthus.

28 MAGISTER Historiæ Scholasticæ, & Dionysius Carthusianus super eum locum Iudith, viderunt hanc difficultatē, & ad hunc modum expediri posse putarunt. Cædes, inquiunt Sichimitarum tripliciter considerari potest: vel ex parte Dei, & sic iusta fuit, decuit enim Deum fœdissimum illud stuprum non inultum dimittere: vel ex parte Sichimitarum, qui quoniam de scelere vel ab ipsis, vel apud ipsos commisso nullam egerant pœnitentiam, digni profecto erant supplicio: atque hac duplici ratione cædes illa laudari potest & laudata est à Iudith: vel ex parte Simeonis & Leui, & sic plane iniusta fuit, quia cum dolo & contra datam fidem, & post fœdus ac pacem initam facta est, & hac ratione eam Iacob damnat ac detestatur. Veruntamen si quis considerate perpendat supradicta verba Iudith, aduertet hoc istorum responso nequaquam exhauriri propositam difficultatem. Dicit enim Iudith Simeonem zelasse zelum Dei, ergo videtur laudare, cædem etiam ex parte Simeonis.

Lyrani & Auctoris sententia.

29 QVOCIRCA similius vero est responsum Lyrani, qui explanās verba illa Iudith, iubet nos in illa cæde duas res considerare, quarū altera, est zelus quo incensi sunt illi ad faciendam cædem, altera est modus quem in facienda cæde tenuerunt. Zelus quidem fuit odiū stupri sororis, quod iustum erat & laudabile, voluntas etiam vlciscendi tantum scelus, hoc est, vt non abiret inultum & impunitum, & hoc quoque bonum fuit: denique studium repellendi iniuriam

sorori illatam, quod erat honestum. Ac de his quidem laudatus est Simeon à Iudith. At enim modus quo ista sunt executi & ad effectum perduxerunt, prauus, peruersus & abominabilis fuit, id est, vt diximus, per dolum & cum summa crudelitate. Quamobrem & cædem & cædis auctorem meritò detestatus est Iacob.

SED pergamus quæ sequuntur exponere. *In consilium eorum non* 30
veniat anima mea, & in cœtu illorum non sit gloria mea. Sensus est: Absit vt ego tanto sceleri vlla ratione assensus sim, & tam iniqui consilij participatione fœdauerim gloriam meam. Vel: Absit vt factum illud ad laudem & gloriam meam pertinuisse putetur. Totum hoc eo spectet, vt demonstret Iacob se neque tunc participem fuisse illius sceleris, & nũc ipsum detestari. Alij sic exponunt, Nolit Deus, vel, Auertat Deus vt in concilium ac cœtum eorum aliquando veniat anima aut gloria mea: nam vt sunt temerarij furentes, ne mihi quidẽ parcerent, quod ita diceremus Italicè: *Dio gardi la vita è l'honor mio dalle consulte & congregationi loro.* Vox, Consilium, Hebraicè significat non modo consilium, sed quicquid occultum & secretum est.

RABBI Salomon illud: *In consilium eorum non veniet anima mea,* 31
ait spectare ad facinus Zamri, qui inspectante Mose cum vniuerso populo intrauit lupanar vt coiret cum muliere quadam alienigena: quamobrem Dei zelo incensus Phinees, vtrumque gladio perfodit. Vide caput 25. Numerorum. Itaque pro consilio legit & intelligit Salomon secretum locum, id est, lupanar: hoc ergo scelus præuidẽs Iacob spiritu prophetico, illis verbis abominatus est. Fuit autem Zamri de tribu Simeonis. Quod autem subiungitur: *Et in cœtu illorum non sit gloria mea.* idem Salomon pertinere existimat ad seditionem illam quam Core qui erat de tribu Leui, concitauit aduersus Aaron, arrogare sibi volens dignitatem & potestatem sacerdotalem: cuius rei Moses historiam scripsit capite 16. Numerorum. Sed enim cum ea interpretatione nequaquam consonãt verba quæ proxime sequuntur: *In furore suo occiderunt virum, & in voluntate sua suffoderunt murũ:* quod ad historiã Zamri & Core minimè quadrat.

QVIA *in furore suo occiderunt virum, & in voluntate sua suffode-* 32
runt murum. Illud, virum, vel dictum est pro, viros, id est, Sichimitas omnes, posito singulari pro plurali: vel occiderunt virum, idem valet atque, fuerũt homicidæ: vel potius singulariter dictum est, occiderunt virum, propter Sichem stupri auctorẽ, cuius vnius vlciscendi nimia cupiditate, etiam ad alios omnes eius ciues cædes illa grassata est. Illud: *suffoderunt murum.* hanc habet sententiam: Tanto furore debacchati sunt, vt non contenti fuerint cæde hominum, sed insuper vrbẽ vsquequaque depopulari, vastare ac demoliri voluerint. Suffodisse eos murum, in historia eius rei quæ suprà narrata est capite trigesimo quarto non ponitur expressè, sed fortasse significatur illis verbis: *Simeon & Leui arreptis gladiis ingressi sunt vrbem confidenter*

confidenter, interfectisque omnibus masculis, Hemor & Sichem pariter necauerunt. Illud: *Confidenter ingressi sunt vrbem.* significare videtur, audacter eos esse ingressos diruendo partem aliquam vrbis: vel potius significatur aliis illis verbis proximè sequentibus: *Quibus egressis irruerunt super occisos cæteri filij Iacob, & depopulati sunt vrbem in vltionem stupri.* Ex quibus verbis existimare licet Simeonem & Leui auctores fuisse cædis hominum, cæteros autem fratres eorum tantùm direptionis & vastationis vrbis.

32 PRO illo: *Suffoderunt murum,* Septuaginta verterunt, *Subneruauerunt taurum:* nam vox hebræa, Sor, frequenter vsurpatur in Scriptura ad significandũ taurũ vel bouẽ: Est autẽ Subneruare, incidere neruos, id est, infirmare vires & robur tollere. Per taurũ significatur Sichẽ, qui ætatis iuuenilis cũ esset, pollebat robore corporis. Hebræi significari putant Iosephum, ad quẽ occidendũ primi omniũ Simeõ & Leui cõspiratũr, & cæteris fratribus in eius necẽ cõspirãdi auctores fuerũt: nã licet hoc in sacris literis explicatè non tradatur, est tamẽ valde verisimile. neq; enim minores fratres ausi essẽt tãtũ scelꝰ tẽtare, nisi eius faciẽdi priores & maiores fratres principes fuissent. *Genes. 37.*

Ac non fuisse cædis eius auctorem Ruben neque Iudam, eo liquet, quod Ruben adnixus est liberare Ioseph de manu aliorũ fratrum, & Iudas vt necem eius auerteret, suasit eum vendi Ismaelitis: consequẽs igitur est principes eius sceleris fuisse Simeonem & Leui. Ad huius quoque rei confirmationem facit, quod cum Ioseph in Aegypto insimulasset fratres suos proditionis quasi essent exploratores, & idcirco vnus eorum relinquendus esset quasi obses in potestate Ioseph, relictus est Simeon, vt qui auctor fuerat cõspirationis aduersus Ioseph, ipse præ cęteris eius sceleris pœnas lueret. Atque hunc in modum argumentatur Caietanus, cui etiam suffragatur Thargum Hierosolymitanum, sic habens hoc loco: *In ira sua occiderunt principes, & in voluntate sua vendiderunt Ioseph, qui assimilatus est boui.* Comparatus est autem tauro Ioseph, propter dignitatis & potestatis eius excellentiam, primum ipsi puero in somnis demonstratã, postea comparatam in Aegypto. Moses certè Deutero. 33. benedicens Ioseph, compasat eum primogenito tauri. *Ibidem.* *Genes. 42. Caietanus.* *Genes. 36.* *Infra 41.*

AT enimuero hæc interpretatio præterquam quod cõtinet sententiam leuibus nixam coniecturis, etiam non congruit cũ eo quod adiicitur, *Occiderunt virum,* non enim Ioseph ab illis occisus est. Dicitur porrò furor eorum pertinax, & dura indignatio, quia etiam post pacem factam, fœdúsque percussum perdurauit, neque exsaturari potuit mediocri pœna, nec nisi omnia funditus euertendo ac delendo expleta est.

33 DIVIDAM *eos in Iacob & dispergam eos in Israel.* His verbis cõtinetur prophetia Iacob, pertinens ad pœnam sceleris eorum, nam superiora facinoris eorum expositionem simúlque detestationẽ habent: sensus autẽ horum verborum est, quia inquit, sceleratissimam

isti duo coierunt societatem, idcirco non habitabunt simul in Terra promissionis, sed disiuncti erunt inuicē: quod ita euenit. Simeon enim non habuit separatam hæreditatem, sed eam accepit in medio tribus Iuda, vt traditur Iosue 19. tribus autem Leui dispersa erat per omnes tribus: nam quia nulla est data Leuitis hæreditas, assignatæ sunt illis ciuitates ad habitandum, sparsæ per alias tribus. Hebræi tradunt ex tribu Simeonis fuisse pædagogos & magistros puerorū populi Hebræi, qui victus parandi & lucri faciendi causa cæteras tribus peruagabantur in docendis & erudiendis pueris occupati. Cui traditioni adest Thargum Hierosolymitanum, in quo locus hic ita expressus est: *Dixit pater noster Iacob, non conuenit vt hæc castra simul sint: alioqui nullus populus, nullúmque regnum poterit consistere coram eis. Diuidam ergo tribum Simeonis, vt sint Scribæ & doctores legis in Synagoga Iacob: tribum verò Leui distribuam vt præsit concionibus vel contentionibus inter filios Israel.*

Ex Tribu Simeonis fuisse pædagogos & magistros puerorum.

VERVM illud inquisitione & explicatione dignū est, cur Moses Deut. 33. omnibus aliis tribubus benedicens, solam tribum Simeonis sine benedictione præterierit. Nec est probabile respōsum eorum qui aiunt, quia Iacob maledixerat Simeoni, propterea Mosen noluisse eius tribui benedicere: namque ob eandem causam nec tribui Ruben nec Leui benedicere debuisset Moses. Illud foret probabilius (si quidem verum esset) propterea indignam benedictione Simeonis tribum esse iudicatam, quod ille eius tribus sator & parens, ad necem Ioseph inferendam præ cæteris incubuisset: sed quia hoc probari non potest, fidem non habet. Illud igitur verius dictu fuerit, quia non multo ante, vt est in libro Numerorum, capite 25. Zamri princeps tribus Simeonis spectante Mose atque vniuerso populo lupanar Madianitarū ingressus cum quadam Madianite concubuerat summo cum mœrore totius populi & principum indignatione atque insigni Dei contumelia: quia etiam huius facinoris recens erat memoria, ad eius detestationem, Moses ei tribui suam benedictionem impertiri noluit.

Dubitatio cur Moses Deut. 33. benedicēs cæteris tribubus, præterierit tribum Simeonis.

Vera solutio

34

DICENDVM præterea nonnihil est (vt curioso lectori satisfaciamus) de varietate lectionis huius loci. S. Hieronymus in Traditionibus Hebraicis in Genesim hanc citat lectionem huius loci ex interpretatione Septuaginta interpretum. *Simeon & Leui fratres consummauerunt iniquitatem adinuentionis suæ: in concilium eorum non veniat anima mea, in congregatione eorum non amuletur iecur meum, quia in furore suo interfecerūt homines, & in desiderio suo subnernauerūt taurum:* quam lectionem ait discordare à veritate Hebraica quæ hanc reddit sententiam. *Simeon & Leui fratres: vasa iniquitatis arma eorum: In arcanum eorum non veniat anima mea, & in conuentu eorum ne dissoluatur gloria mea: quia in furore suo interfecerunt virū, & in libidine sua foderunt murum. Significat autem his verbis*, inquit Hieronymus, *non sui consilij fuisse, quod illi Sichemitas fœderatos viros interfecerint, contráque*

35

Varietas lectionis. *Hieronymus.*

contrà, ius pacis & amicitiarum sanguinem fuderint innocentem, & quia quodam furore sic crudelitate raptimuros hospitæ vrbis euerterint. Illud, Diuidam eos in Iacob, & dispergam eos in Israel *bene congruit cum euentu. Leui enim hæreditatem propriam non accepit sed inter alias tribus, paucas vrbes ad habitandum habuit: Simeon quoque*, vt est in libro Iosue, *proprium funiculum non est consecutus, sed de tribu Iuda quiddam accepit. Et in primo Paralipomenon, capite quarto scriptum est, cum multiplicata esset tribus Simeonis nec haberet possessionis locum, exisse in desertum ad quærendum sibi locum. Quidam propheticè, interfectos homines, Apostolos, & subneruatum taurum à Pharisæis Christum interpretantur.* Hactenus ex Hieronymo. Iosue 19.

36 IN paraphrasi verò Chaldaica pro illo: *In consilium eorum non veniat anima mea, & in cœtu illorum non sit gloria mea*, Sic est: *In secretis eorum non fuit anima mea, & cùm congregarentur ipsi vt irent non descendi de gloria mea.* Sensus est: Non consuluerunt me, quando consultarunt de occidendis Sichimitis, sed clam & ignorante me facinus illud & deliberarunt & perfecerunt. Illud: *Non descendi de gloria mea*: variè potest exponi: vel, Non sum assensus illis, ne perderem gloriam & claritatem famæ quam vsque ad id temporis habueram: vel, Non recessi à Deo qui est gloria mea, vt tale quiddam contra illius voluntatem designarem, vel, Non sum deductus de sententia & proposito animi mei probe sciens quid æquum, iustum, honestum & glorioſum factu esset aut non esset. Iam verò pro illo: *Occiderunt virum.* Sic est: Occiderunt occisione, id est ingentem, atrocem horrendámque hominum cædem fecerunt: geminatio enim illa ad exaggerationem facit.

37 RESTAT vt quæ ad mysticum vaticinij huius sensum & intelligentiam pertinent, carptim dicamus. Et Allegorica quidem huius prophetiæ interpretatio eadem ferè traditur ab Ambrosio, Ruffino, Isidoro, Ruperto. Aiunt Iacob spiritu prophetico vidisse exerandum concilium, in quo Scribæ & Sacerdotes de necando Messia deliberaturi erant: doctores autem legis & Scribæ, vt placet Hebræis, erant de tribu Simeonis, Sacerdotes autem de tribu Leui. Istos porrò narrant Euangelistæ cōcilium fecisse vt Iesum morti traderent, & Dominus noster dixit: *Filius hominis tradetur principibus Sacerdotum & Scribis, & condemnabunt eum morte. Maledictus fuit illorum furor quia pertinax* nimirum toties vehementer cupiente & adnitente Pilato Iesum, vt planè innocentem dimittere, illi contrà obnixè obstiterunt clamantes, *Tolle crucifige eum.* Nimis quoque dura fuit eorum indignatio, quia Barabbam homicidam dimitti, auctorem autem vitæ occidi flagitarunt.

Expositio mystica.

Ambros. *Ruffinus.* *Isidorus.* *Rupertus.*

Matth. 20.

RECTE igitur de ipsis dicitur: *Occiderunt virum & suffoderunt murum.* id est, corpus eius flagellis, clauis ac lancea lacerauerunt atque perfoderunt: aut quia tanto scelere admisso meruerunt ipsi, vt prostratis mœnibus vrbs Ierusalem funditus euerteretur, & su-

Ioan. 19.

premo ipsi opprimerentur exitio. Vnde sequitur: *Diuidam eos in Iacob, & dispergam eos in Israel:* Desierunt enim, vt inquit Rupertus, esse veri filij Iacob, in eorum locum succedentibus, & hæreditariam promissionis benedictionem cernentibus, qui ad fidem Christi ex Gentibus conuersi sunt. Vel, Diuidam eos per ciuiles discordias & intestinas seditiones, quæ auctore Iosepho in vltimis libris Iudaïcarum antiquitatum, & in iis quos de bello Iudaïco scripsit, antecesserunt bellum Romanorum aduersus Iudæos, & Hierosolymitanum excidium. Sanè illud: *dispergam eos*, verissimè contigit: namque eo bello victi captique, per omnes terræ plagas miserrimè dissipati sunt: quod prædictum fuerat per Dauidem Psal. 58. *Deus*, inquit, *ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos. Disperge illos in virtute tua.*

Rupertus.

Morale documentũ de reprimendo appetitu vindictæ.

38 LICET præterea morale quoddam & perutile documentum ex hac prophetia capere: Omnem scilicet vindictam, etiam quæ videtur zelo iustitiæ concipi, aut suscipi studio repellendæ iniuriæ & recuperandi honoris, esse repudiandam atque fugiendam: sed illam tamen tam lege diuina quàm humana execrandam esse, quæ ad similitudinem illius vindictæ Simeonis & Leui his quinque circumstantiis insignita fuerit: Prima, si fiat per dolum & fraudem, maxime verò sub obtentu pacis & amicitiæ: Secunda, si aduersus homines incautos, inermes & ad resistendum inualidos: Tertia, si aduersus eos qui versantur in summis ærumnis & calamitatibus, aut magnis animi corporisve doloribus cruciantur: Quarta, si ea vindicta redundet in contemptum & iniuriam religionis: Quinta, si magnitudo vindictæ, grauitatem sceleris, & iniuriæ mensuram excedat, nullóque respectu humanitatis, barbarà & ferina crudelitate sæuiatur.

TERTIA PROPHETIA DE IVDA.

Genes. 49. VERS. 8. 9. 10. 11. 12.

Juda, te laudabunt fratres tui: manus tua in ceruicibus inimicorum tuorum, adorabunt te filij patris tui. Catulus Leonis Iuda, ad prædam fili mi ascendisti: requiescens accubuisti vt Leo, & quasi Leæna: quis suscitabit eum? NON auferetur sceptrum de Juda & dux de fœmore eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem ô fili mi, asinam suam. Lauabit in vino stolam suam,

suam, & in sanguine vuæ pallium suum. Pulchriores sunt oculi eius vino, & dentes eius lacte candidiores.

39 HÆc prophetia quam de Iuda edidit Iacob, & Moses posteritati, literarum monumentis consignatam prodidit, vt est nobilissima & celeberrima, sic est aliqua in parte obscurissima & ad explicandum difficillima. Ex hac euidens firmúmque ducitur argumentum ad redarguendos Iudæos qui Messiam adhuc venisse negant, & perspicua ratione concluditur dominum Iesum Saluatorem nostrum verum esse Messiam. Sed enim veritatem huius prophetiæ cum ipso euentu, rerúmque successu comparare atque componere valdè arduum & impeditum opus est: quò maiori studio & cura enitendum & perficiendum nobis est, vt quemadmodum fecimus in illa Danielis de Septuaginta Hebdomadis prophetia, ita quoque veritatem huius prophetiæ quoad eius fieri possit manifestam & planam lectori faciamus. Ac primò quidem singula verba subtiliter ac diligenter excutienda & ponderandà sunt, vt germana & propria eorum sententia, & vt vocant, literalis sensus enotescat: deinde sensus quoque mysticus indicabitur: postremò duas insignes admodum quæstiones tractabimus, alteram contra Iudæos, vtrum hæc prophetia denotet tempus aduentus Messiæ, alteram cũm Christianis Doctoribus, quemadmodum hæc prophetia intelligenda & interpretanda sit, vt eius veritati euentus aptè respondeat.

SPECTAT porrò hæc prophetia ad laudem Iudæ vel potius posteritatis & tribus eius: nam in Iudam qui filius fuit Iacob, penè nihil competit eorum quæ hic dicuntur. Prædicat autem Iacob quatuor excellentias Iudæ, primam honoris & laudis, quòd ipsum cæteri fratres laudaturi & adoraturi essent, alteram, fortitudinis, quod vt Leo hostes suos debellaturus esset: tertiam, principatus atque imperij & diuturnitatis eius vsque ad Messiæ aduentum, qui ex ea tribu generandus erat: quartam, incredibilis abundantiæ bonorum temporalium, maximè autem vini & lactis.

40 IVDA *te laudabunt fratres tui.* Hebraïcè est (*Iuda tu*) tu diceris Iuda, & iuxta nomen tuum quod significat laudem vel confessionem laudis, continget tibi: nam te laudabunt fratres tui. Vide 29. caput Geneseos. Sic Dominus dixit Petro: *Tu es Petrus & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Paraphrasis Chaldaica sic habet hoc loco, *Iuda, tu confessus es & non erubuisti, in te confitebuntur fratres tui.* Quid illud fuerit, quod Iudas confiteri non erubuerit, difficile est diuinare. Quidam referunt ad factum Thamar, quod ille non abnuit, sed simpliciter confessus dixit, *Iustior me est, &c.* Genes. 30. Alij referunt ad liberationem Ioseph à cæde, quam ei cæteri fra-

Matth. 16.

tres

Universidad de Deusto
Biblioteca

tres molìebantur Geneſ.37. Vel illud: Confeſſus es & non erubuiſti, poſitum eſt pro futuro, confiteberis & non erubeſces, more ſcilicet prophetiarum, in quibus propter certitudinem præterita ponuntur pro futuris. Illud: In te confitebuntur fratres tui, intelligi poteſt, vel in te, propter te, vel ſimpliciter, Te confitebuntur ſiue laudabunt omnes fratres tui, & ex nomine tuo vocabuntur omnes Iudæi.

41 *Manvs tuæ in ceruicibus inimicorum tuorum.* Hebraïcè ſingulariter eſt, in ceruice. Senſus eſt: ſubiugabis tibi inimicos tuos. Hoc impletum eſt in ipſa tribu Iuda ſtatim poſt mortem Ioſue: hanc enim monitu Dei ducem ſecutæ aliæ tribus debellarunt hoſtes ſuos: ſed euidenter ac perfectè completum eſt in Dauide, ſicut patet legenti primum & ſecundum librum Regum. Id quod ipſemet de ſe confirmat Pſalmo 17. *Perſequar*, inquit, *inimicos meos & comprehendam illos: & non conuertar donec deficiant. Confringam illos nec poterunt ſtare: cadent ſubtus pedes meos. Et inimicos meos dediſti mihi dorſum* (Hebraïcè eſt ceruicem) *comminuam eos vt puluerem ante faciem venti vt lutum platearum delebo eos. Populus quem non cognoui ſeruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi.* Idem quoque contigit quibuſdam aliis regibus Iuda vt Aſa, Ioſaphat & Ezechiæ.

Iudicum 1.
3. Reg. 15.
Infra 22.
4. Reg. 19.

Chaldaice ita eſt: Manus tua prævalebit hoſtibus tuis, diſſipabuntur inimici tui, erunt vertentes verticem coram te, prævenient te, petituri pacem tuam. Petere pacem tuam, vel ſignificat, honorificè & amanter ſalutare, pacem, hoc eſt, ſalutem, & omnia fauſta precando, vel ambire pacem alicuius, vehementer optando in pace eſſe cum aliquo. Hanc quoque Iuda victricem hoſtium ſuorum fortitudinem ſignificauit Moſes Deuteronomij 33. illis verbis quibus benedicens Iuda dixit, Manus eius pugnabunt pro eo, & adiutor illius contra aduerſarios eius erit. *Adorabunt te filij patris tui.* Hebraïcè pro adorabunt, eſt, incuruabunt ſe tibi. Hinc apparet, ius primogenituræ pertinens ad honorem & poteſtatem, ex Ruben tranſlatum eſſe ad Iudam: ſiquidem Iſaac Geneſ.27. vt primogenito dixit Iacob; *Seruiant tibi populi & adorent te tribus: eſto dominus fratrum tuorum, & incuruentur ante te filij matris tuæ.*

42 Catvlvs *Leonis Iuda.* Hoc poteſt conuenire etiam in Iudam qui filius fuit Iacob: eum nempe tradunt fuiſſe omnium fratrum ſuorum fortiſſimum & generoſiſſimum. Et in primo libro Paralipomenon cap.5. Sic eſt: *Iudas erat fortiſſimus inter fratres ſuos: de ſtirpe eius principes generati ſunt.* Rectè autem comparatur Leoni qui eſt fortiſſimus animalium, & illis maxime terribilis, de quo ſcriptum eſt in Prouerbiis: *Leo fortiſſimus beſtiarum, ad nullius pauebit occurſum.* & Amos 3. *Leo rugiet quis non timebit.* Catulus porrò Leonis etiam audacior eſt, vel vt contrariarum & validiorum virium inexpertus, vel vt acutioribus firmioribúſque dentibus inſtructus, vel vt cibi prædæque auidior. Nomen verò Catuli Leonis præcipue conuenit

uenit in Dauidem de tribu Iuda generatum, qui etiamnum, adoleſcens pugnabat cum leonibus & vrſis eóſque ſuperabat, & Goliath gigantem, terrorem Hebræorum deuicit. *1. Reg. 17. Ibidem.*

43 Ad *prædam fili mi aſcendiſti.* Hebraicè eſt, ex præda, verbum autē hebræum propriè ſignificat raptum & dilaceratum, vt cum leo beſtiæ alicuius membrum diſcerpſit & rapuit ſibi in cibum. Hieronymus legit, *ex captiuitate:* ſed in idem recidit. Septuaginta verterunt, *Ex germine*, quod nullam habet cū Hebræa & Latina lectione conuenientiam, nec video quem ſenſum reddat ſecundum hiſtoriam, niſi forte ſignificatur Iudam nihil degeneraſſe à maioribus ſuis, ſed moribus factíſque oſtendiſſe ex ſanctorum ſe ac fortium virorum ſtirpe generatum. Hoc loco paraphraſis Chaldaica hanc habet lectionem: *Poteſtas erit in principio, & in fine magnificabitur regnum de domo Iuda, eo quod à iudicio occiſionis fili mi animam tuam abſtinuiſti* ſenſus eſt: Primo non erit plenum regnum in Iuda, ſed magnificentia quædam, & poteſtatis atque imperij excellentia ſuper alias tribus: proceſſu tamen temporis in iuſti regni faſtigium aſſurget: & hoc meritus eſt Iudas propter æquitatem & iuſtitiam qua vſus eſt, tum liberando nurum Thamar ab incendio, tum eripiendo innocentem Ioſeph ex manibus fratrum interficere eum cupientium. *Hieron. in Traditionibus hebraicis. Geneſ. 38. Infr. 37.*

44 Requiescens *accubuiſti vt Leo, & quaſi leæna: quis ſuſcitabit eum* (Hebraicè eſt: *Incruauit ſe & accubuit*: alluditur ad morem leonis, qui poſtquam rapuit prædam incuruat ſe ſuper crura (id enim hebræum verbum ſignificat) & cubat, nec vult ſurgere, licet tranſeant alia animalia, quaſi nullum timens. Pro leæna, Hebraice eſt, Labi, ſignificans leonem maiorem. Sed quia ea vox in plurali habet formam femininam, dici poteſt, in ſingulari ſignificari vtrumque ſexum. S. Hieronymus fere vertit *leænam.* Pro illo: *Quis ſuſcitabit eū?* Hebraicè eſt: *Quis ſurgere vel ſtare faciet eum?* id eſt, Quis irritabit eum? quo ſignificatur, ſubiugatis omnibus hoſtibus ſecurè Iudam & tutò victurum. Nimirum ita contigit Dauidi poſt multas victorias debellatis Philiſtæis, Moabitis, Ammonitis, Idumæis & Syris, vſque ad Euphratem: ſed maxime ſub Salomone pax floruit, lege quartum & quintum caput libri tertij Regum. Senſus igitur eſt: Profligatis hoſtibus, in ſecura pace erit, nec quiſquam eum laceſſendo & irritando audebit ad bellum concitare. In Chaldaica paraphraſi ita legimus hunc locum:

2. Reg. 8. & 21. Paral. 9.

Quieſcens habitabit in fortitudine ſicut
leo & ſicut leæna, non eſt regnum
quod commouebit eum.

Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de fœmore eius.

Versio 10.

RVPERTVS libro tertio de victoria verbi Dei cap. 45 9. ait hanc esse tertiam Dei promissionem datam homini de aduentu Messiæ. Nam prima expressa est iis verbis quæ Deus serpenti dixit Genes. secundo. *Inimicitias ponam inter semen tuum & semen mulieris: & ipsum conteret caput tuum.* Secunda promissio data est Abrahæ Genes. 22. *In semine tuo benedicentur omnes gentes.* Tertia promissio & quidem prioribus multò expressior, per Iacob his verbis pronuntiata, & mundo publicata est.

PRO *Non auferetur*, Septuaginta habent, Non deficiet. Hebraicè est, *Non recedet*, à verbo (*Sur*) quod significat recedere, declinare, separare. *Sceptrum.* Hebraicè (*Sheueth*) significans virgam regiam, quale est sceptrum, & qualis erat virga Assueri. In psalmo 44. dicitur: *Virga directionis, virga regni tui.* significatur igitur regalis dignitas & potestas, ideo Septuaginta verterunt: *Non deficiet princeps:* & Ionathas reges. Solet nonnunquam in Scriptura nomen virgæ poni pro afflictione & oppressione, vt in Psalmo secundo. *Reges eos in virga ferrea:* & apud Esaiam, *Assur virga furoris mei:* & apud Paulum: *Quid vultis, In virga veniam ad vos, &c.* Verùm ea significatio hic locum non habet, vt manifestum est ex iis quæ proximè sequuntur, quæ declarant Iacob loqui de principatu & dominatu Iudæ, omnia illi læta faustaque & glorioſa prænuntiando. Nec verum esset non recessuram fuisse à Tribu Iuda virgam afflictionis vsque ad Messiæ aduentum, cùm ea Tribus regnantibus Dauide & Salomone florentissima & felicissima fuerit. *De Iuda*, hoc est, de familia, posteritate & tribu Iuda. Onkelus & Ionathas verterunt, de domo Iuda.

Esther 5. & 15.

Esa. 10. 2. Cor. 4.

ET *dux*: sic etiam Septuaginta. Hebraicè est *Mechochec*, significans eum qui facit scribere leges & decreta. hîc ponitur pro legislatore. idem nomen Psalmo 59. latinus interpres vertit regem ibi *Iuda rex meus.* Est autè munus summi principis ac regis sancire leges, & decreta condere. Isaias certè capite 33. tribus glorioſis nominibus Messiam insigniuit, Iudicis, Legislatoris & Regis. *Dominus*, inquit *iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster, ipse saluabit nos. De fœmore eius.* Septuaginta: De *fœmoribus.* Hebraicè ad verbum: (*De inter pedes eius:*) sensus igitur est: Ex semine vel ex stirpe eius. Onkelus & Ionathas habent: De filiis filiorum eius. Sanctus Hieronymus honestati aurium cõsulens, ne nominaret genitalia, quod proximum erat posuit, *De fœmore:* & alibi dicitur, *Ex vtero*, etiam in viris, vt Genes. 15. & secundo Regum 16. certè locus virilitatis vt est inter fœmora, sic est in imo ventris.

DONEC

46 DONEC *veniat qui mittendus est.* Illud *donec* expressius reddiderunt Onkelus & Ionathas: Ille quidem, Nõ deficiet, in seculum seculi, vsque dum veniat Messias: hic autem, vsque ad tempus quo veniet. *Qui mittendus est.* Messias scilicet: nam hoc nomen expressè posuerunt hic Onkelus, Ionathas & Pagninus. Certe Mesias hoc vocabulo, Missus, sæpe insignitur in scriptura: nimirum inter omnia quæ Deus misit hominibus, Christi misio fuit maximè optata, expectata, promissa, & salutaris hominibus. Hebraicè est *Shiloh* obscuræ admodum & ambiguæ significationis: nã prout varia ex origine seu radice dicitur, sic ad varias significationes applicatur. Etenim quia (*Scil*) filium significat, quidam vertunt, donec veniat filius eius: intelligi volentes Mesiam. Oleaster repetit originem eius à (*Scialah*) & significari vult eo nomine quietum, securum & pacificum, quo nomine Messias commendatus & nobilitatus est tum apud Isaiam tum apud Zachariã capite nono. Est præterea (*Shiloh*) proprium nomẽ cuiusdam loci qui erat in sorte vel tribu Ephraim, vbi ductæ sunt sortes super diuisione terræ promisionis, Iosue 18. mansit quoque eo in loco arca Domini vsque ad Samuelem. Vide Psalmum 77. & Hieremiæ caput 7. Eugubinus putat tempore S. Hieronymi non fuisse scriptum (*Shiloh*) sed *Saliach*, vt loco literæ (*he*) fuerit (chet) & ita significari, vt ipse vertit, Missum.

Oleaster.

1. Regum. 4.

Augustinus Eugubinus, in Genesim.

47 SEPTVAGINTA verterunt: *Donec veniant quæ reposita sunt ei.* Sic enim secundum ipsos legit Augustinus libro 12. contra Faustum, capite 42. & libro 17. de Ciuitate Dei, capite 41. Cyprianus libro primo contra Iudæos legit: *Deposita illi:* alia lectio habet: *Donec veniat cui repositum est.* Sic legit Ignatius, Irenæus, Tertullianus, Ambrosius, Leo Papa, & S. Hieronymus, Iustinus martyr, & interpres Origenis vtramque lectionem agnoscunt: in Codicibus Theodoreti manuscriptis, in vltima quæstione in Genesim, bis est: *Qui reseruatur* vel *Quod resexuatur.* Hæc circa translationem Septuaginta huius loci annotauit Flaminius Nobilius, quem ego virum propter magnam probitatem & doctrinam, & meam multorum annorum cum eo familiaritatem, amoris simul, & honoris causa libenter nomino.

Augustinus. Cyprianus. Ignatius. Irenæus. Tertull. Ambros. Leo Papa. Hieronym. Iustinus. Theodoret. Flaminius. Nobilius. Eugubin.

OPINATVR Eugubinus, Septuaginta diuisam legisse dictionem illam (*Shiloh*) in (*Sci*) quod significat relatiuum quis, quæ, quod, & in pronomen (*Lo*) quod significat, ei vel ipsi vt sensus fuerit: Donec veniat quod ei, supleuisse autem ipsos Septuaginta illud: *repositum est.* Dicuntur autem reposita, quæ sunt nobis valde cara & pretiosa, & quia nihil erat carius aut pretiosius aduentu Messiæ, aut quod æquè illustraturum atque nobilitaturum esset tribum Iuda, idcirco dicitur, *Donec veniat quod est ei repositum.* Messias porrò erat repositus siue depositus in promissis Dei, in prædictionibus Vatum, denique in multis figuris &

signis atque in omnibus penè ceremoniis Iudaicis.

Et *ipse erit expectatio gentium*: Hebraice est: *Et ei erit obedientia populorum*. id est, obedient illi populi & accipient leges eius: quod in parte contigit Dauidi, vt de se ipse testatur psalmo decimo septimo. *Populus quem non cognoui, seruiuit mihi in auditu auris obediuit mihi:* sed omnino completum est in Christo domino, cui dixit Deus pater Psalmo secundo, *Postula à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuã*, & Psalmo septuagesimo primo, *Adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruiẽt ei.* Quamobrem Psalmo quadragesimo quarto faustis vocibus ei acclamatur: *Intende, prosperè procede, & regna.* Rabbi Salomon ait vocem hebræam significare congregationem populorum, & indicari, multos populos ad eius ditionem & imperium aggregatum iri: quod aliquatenus euenit in principatu Dauidis, qui multas gentes parere sibi, & tributum pendere coegit.

2. Reg. 8. Hieron. in Traditionib. hebraicis.

48 Hieronymvs in vna litera sensum mutauit: nam vox (*Ia*) est à verbo (*Iacha*) & habet prædictam significationem. Sanctus Hieronymus deriuasse eam videtur à (*Chaua*) quod significat expectare, & frequenter litera (*He*) ponitur in loco (*Vau*) & tunc habet significationem, qua vsus est hîc Beatus Hieronymus. quod tamẽ propterea non probatur peritis linguæ hebrææ, quòd talia nomina quæ fiunt per præpositionem literæ (*Iod*) perquam rara sunt, nec ferè sunt nisi propria nomina, quale non est hoc: nec reperitur hæc vox alibi quàm in præsenti loco, & capite trigesimo Prouerbiorum. Onkelus habet, *Et ipsi obedient Gentes:* Ionathas, *Subiicietur ei omnes reges terræ.*

Quomodo Christus expectatio fuerit Gentium, cũ illæ nullã aduentus Christi notitiam habuerint.

49 Caeterum Latina lectio hanc fert quæstionem, Quomodo Messias fuerit expectatio Gentium, cum is ante suum aduentũ nullo modo esset Gentibus cognitus. Namque apud Isaiam capite sexagesimo quinto (idémque vsurpatum à Paulo est ad Romanos decimo) de Gentibus loquens Deus, ait: *Inuentus sum à non quærentibus me, palam apparui iis qui me non interrogabant.* eadem difficultas accidit loco illi Aggæi capite secundo, *Veniet desideratus cunctis gentibus.* Tribus modis hic nodus solui posset, primò, vt soluit Iustinus in eo Dialogo quem habuit cum Thryphone Iudæo, interpretando hæc verba non de primo, sed de secundo aduentu Messiæ, qui sicut in primo aduentu fuit expectatio Iudæorum, ita in secundo aduentu erit expectatio Gentium, quæ in ipsum crediderunt. Similiter eundem locum exposuit Augustinus scribens libro decimo octauo de Ciuitate Dei, cap. trigesimo quinto. *Iam vero*, inquit, *quod sequitur: Et veniet desideratus cunctis gentibus: de nouissimo eius expectatur aduentu. Vt enim desideratus esset expectantibus, prius oportuit eum dilectum esse credentibus.* Idémque repetit capite quadragesimo octauo eiusdem libri. *Non*, inquit, *prior aduentus eius desideratus erat omnibus gentibus, non enim quem debebant desiderare sciebant, in quem non*

Iustin. mart.

Augustinus.

non crediderant. Sed hanc profecto Iustini & Augustini expositionẽ verba illa Iacob excludunt, quæ proximè antecesserunt: *Non auferetur sceptrum de Iuda, &c. donec veniat qui mittendus est*, quibus verbis manifestum fit, non de secundo, sed de primo Messiæ aduentu Iacob loqui.

50 Altera ratio explicandi hanc difficultatem illa est, cùm dicitur, Gentes desiderasse & expectasse aduentum Messiæ, non esse propriam sed figuratam & metaphoricam locutionem: qua scilicet illud significetur, tantopere Gentes indiguisse aduentu Messiæ in remedium malorum quibus oppressi tenebantur, vt si nouissent ipsum, proculdubio ardentissimè eius aduentum desiderassent atque expectassent. quemadmodum frequens est cùm in sacris tum in profanis literis dicere, terram desiderare vel expectare imbres, soles, ventos. significando terram istiusmodi rebus vehementer indigere, quò fructus optatos & expectatos hominibus ferre queat. Hac eius vocis significatione vsus Moses dixit Terram promissionis expectare de cœlo pluuias, Deuteronomij capite vndecimo, id est, indigere pluuiis, & eas in tempore accipere.

Nec sanè tertia illa via dissoluendæ huius quæstionis repudiari debet, vocabulum expectationis hoc loco esse positum pro spe & fiducia, & sententiam Iacob intelligi debere de Gentibus iam ad Christi fidem conuersis: mos enim scripturæ est conuersos ex Gentibus ad Christum, etiam post conuersionem appellare Gentes, ad differentiam videlicet Iudæorum. Audi Paulum loquentem cum Gentibus iam Christi fidem amplexis, ad Romanos 11. *Vobis dico Gentibus, Quamdiu quidem ego sum Gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo, &c.* Sensus igitur est: Non tantùm Iudæi, sed multo maxime Gentes Messiam recipient, atque in eo suam spem, omnémque fiduciam collocabunt: quemadmodum prædixerat Isaias capite vndecimo secundum translationem septuaginta: *Erit radix Iesse & consurget qui sit princeps Gentium, & in eo Gentes sperabunt.*

Scriptura cõuersos ex Gentilismo ad Christũ etiã post cõuersionem, nominat Gentes.

51 Ligans *ad vineam pullum suum, & ad vitem asinum suum.* His verbis & aliis proxime sequẽtibus prædicit Iacob fertilitatem eius regionis, quæ in diuisione terræ Chanaam sorte obuentura erat tribui Iuda. Tria verò ponuntur summæ fertilitatis eius terræ argumenta: primò quidem, quod tam grandes habitura esset vites, eásque adeo vuis onustas, vt posset asinus ad vnam vitem alligari, & ex illa sola vuis onerari. cui rei fidem facit quod prodidit Moses libro Numerorum, capite 13. Deinde tantam significat fore vini abundantiam, vt id non modo sufficiat bibendo, sed etiam supersit ad lauandas vestes: quod accipiendum est quasi hyperbolice dictum, neque enim significatur vestes esse lauandas vino, sed indicatur abunde superfuturum vinum non ad bibendum tantùm, sed vt, quemadmodum aqua vestes, sic eo lauari possint: postremò tan-

tam fore significat vini & lactis copiam, vt habituri sint homines oculos rubicundos præ nimia potatione vini: iidémque assiduè & affatim lacte vescentes, habituri sint dentes lactei candoris.

52 ONKELVS & Rabbi Salomon censent quidem hisce verbis demonstrari fertilitatem terræ Iuda, verùm aiunt ea verba non propriè sed figuratè & parabolicè accipienda. Nam illud: *Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem asinam suam.* significat, tam iuuenes quàm senes in tribu Iuda futuros iustos, adhærentes legi & doctrinæ Dei. Itaque pullus significat filios, asina parentes: ligare, est adherere: vitis, est lex, vinea, synagoga. Illud: *Lauabit in vino stolam suam*, significat principes Iuda vsuros pretiosis vestibus, ex purpura & serico quod sit tinctum coccineo colore: per oculos rubros à vino, significantur montes, ex quibus vsquequaque longinquus fit prospectus, qui montes in terra Iuda abundaturi erant vitibus & vino. Dentes lactei, significant colles, campos, loca spatiosa, quæ frumento abundabunt, & propter vbertatem ac bonitatem pascuorum, gregibus & armentis copiosa erunt. Quod si lectorem iuuat hanc interpretationem ex ipsamet paraphrasi Chaldaica cognoscere, hæc sunt eius verba: *Circumdabit Israel ciuitatem suam, populus ædificabit templum suum, erúntque iusti in circuitu eius, & factores legis iuxta doctrinam eius, purpura bona, erit vestimentum eius, operimentum eius, sericum tinctum coccino variisq; coloribus: rubicundi erunt montes eius, in vineis stillabunt torcularia eius vinum, albicabunt campi eius frumento & gregibus ouium.* Sic est ibi.

Onkelus. Rab. Salomõ.

53 SED paululum expendamus singula verba. *Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem asinam suam.* Hebraïcè (gephe) significat propriè vitem, & item locum in quo sunt vites. Vox (guhir) significat pullum, non quemlibet sed asini, & aliquando etiam muli propter cognationem quam is habet cum asino. Vox, Sorecha, quam interpres Latinus vertit vitem, significat vitem optimam, nobilem, præstantem: potest etiam deflecti ad significandum ramum seu palmitem, quemadmodum vertit Pagnignus. Sequitur: *Lauabit in vino stolam suam, &c.* Tostatus, Burgensis & Carthusianus contendunt hæc verba secundum literalem sensum non dici in tribum Iuda, nec significare fertilitatem terræ sortis eius, sed intelligi debere de Messia. Cùm enim illud participium, ligans, sit tertiæ personæ, non potest referri ad Iudam, de quo locutus fuerat Iacob in secunda persona, sed iungi debet cum eo quod proximè antecessit: *Donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.* Sed hoc leue est, siquidem Iacob etiam de Iuda locutus est in tertia persona, dicens, *Quis suscitabit eum?* Et, *Non auferetur sceptrum de Iuda.* Constat præterea, in prophetiis etiam in eodem sermone frequentissimum esse transitum ex vna persona in alias, nihil igitur prohibet, quinimo perbellè conuenit, verba hæc interpretari de singulari & eximia fertilitate sortis Iuda, quæ cùm aliorum

Tostatus. Burgensis. Carthusianus.

aliorum bonorum, tum lactis & vini feraciſſima fuisse dicitur.

Mystica vaticinij de Juda explanatio.

54 EXPLANATO igitur primo loco literali sensu huius vaticinij, sequitur vt secundo loco mysticam quoque sed breuem & succinctam eiusdem prophetiæ intelligentiam & interpretationem exponamus. *Iuda te laudabunt fratres tui.* Nomen Iuda, significans confessionem siue laudem, mirificè conuenit Christo domino, qui ab exordio vsque conceptionis suæ nunquam destitit confiteri & laudare Deum, quippe qui statim vt mundum ingressus est, se ipse offerens Deo patri, dixit, *Ecce venio. In capite libri scriptum est de me, vt faciam Deus voluntatem tuam.* Omnes autem electi, siue homines siue Angeli, fratres Christi sunt per gratiã adoptionis. Sicut etiam ipse filius Dei est secundum naturam, sic illi per gratiam filij Dei facti sunt. Quapropter appellatur ipse primogenitus in multis fratribus.

Psal. 39. Heb. 10.

Rom. 8.

LAVDARI verò Christum ab omnibus suis fratribus, licet intelligere ex eo quod narrat Ioannes Apocalypsis capite quinto vidisse se circa thronum Dei quatuor animalia & vigintiquatuor seniores, per quos omnes electi tam veteris quàm noui Testamenti significantur: & insuper millia millium Angelorum: & hi omnes concinnebãt & celebrabant laudes Agni: quin etiam vidit omnem creaturam quæ in cœlo est & super terram, & sub terra dicentem. *Sedẽti in throno, & Agno, Benedictio, honor & gloria & potestas in secula seculorum.* Vniuersa item Ecclesia tum militans tum triumphans, Deum laudat per Christum dominum, quemadmodum ipsamet canit Ecclesia: Per quem maiestatem tuam laudant Angeli, adorant Dominationes, tremunt potestates.

55 VERVM de quo nostrum hunc Iudam laudant fratres eius? *De hoc ipso*, inquit Rupertus, *quod fecit ipsos fratres suos: cùm enim inimici essent Dei, per Christum facti sunt non tantùm amici, sed etiam hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi: vnde Ioannes primæ Epistolæ capite tertio: Videte, ait, qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur & simus. & apud eundem in Apocalypsi cap. quinto mystica illa animalia & seniores laudant Agnum: Quia, inquiunt, redemisti nos Deo in sanguine tuo, & fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes & regnabimus super terram.*

Rupertus. Rom. 5. Infra 8.

56 ADORABVNT *te filij patris tui.* Lege Psal. septuagesimum primum, in quo multa Dauid cecinit de Adoratione ac veneratione Messiæ, sed hoc ipsum expressius Paulus ad Philippen. 2. *Vt in nomine eius*, inquit, *omne genu flectatur cœlestium, terrestrium & infernorum, &c.* Cum qua Pauli sententia Hebræa lectio huius loci conuenien

uenientior videtur, sic habens: *Incuruabunt se tibi filij patris tui.* sequitur: *Manus tuæ in ceruicibus inimicorum tuorum.* Mirabiliter Christus omnes suos inimicos subiugauit, Diabolum, qui ei necem molitus fuerat: Iudæos, qui eum repulerunt: Gentes, quæ ei contradixerunt. Itaque illud Dauidis in Psalmo centesimo nono magna in parte iam completum est: *Confregit in die iræ suæ reges. Iudicabit in nationibus: implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum.* & in Psalmo quadragesimo quarto. *Sagittæ tuæ acutæ populi sub te cadent in corda inimicorum regis.* Hoc figurauit apud Danielem capite secundo lapis ille percutiens atque in puluerem redigens statuam quæ regna mundi huius repræsentabat. *Catulus Leonis Iuda. Appellatur Christus*, inquit Ambrosius, *catulus leonis, vt intelligatur Christum esse filium connaturalem & consubstantialem Deo patri: sicut, catulus leonis parenti suo leoni.* Sed quia nomen catuli videtur significare paruum quid & minus Patre, ne cui suspicio incideret Filium esse minorem Patre, ad eam suspicionem arcendam mox, subditur: *Accubuisti vt Leo & quasi Leæna.*

Ambros.

Ad prædam fili mi ascendisti. Maximus prædator fuit Christus, & 57
prædandi causa in mundum venit: quocirca iussit Deus per Isaiam capite octauo imponi ei nomen prædatoris: *Voca*, inquit, *nomen eius Accelera spolia detrahere, Festina prædari.* Quam multos Christus deprædatus est & rapuit de manu & faucibus Dæmonis? Hebraica lectio habet: Ex captiuitate ascendisti: quod pulchrè competit in Ascensum Christi, cùm ex inferno in terram, tum ex terra in cœlum: Ascendens enim in altum, captiuam duxit captiuitatem.

Psal. 67. Ephes. 4.

Requiescens accubuisti vt Leo. Requies & accubitus Christi, fuit mors eius & sepultura. *Ego*, inquit, *dormiui, & somnum cepi, & exurrexi.* Mortuus est Christus vt Leo, quia fortitudinem suam plusquam leoninam in morte sua maximè declarauit: non solùm quod moriens totum mundum concusit, tremefecit atque conturbauit, sed eo maximè, quod mortem moriendo destruxit, & cadens ipse diabolum prostrauit. Vndè Paulus: *Quod infirmum est Dei, fortius est*, inquit, *omnibus hominibus.* Sic etiam Samson, tum maximè demonstrauit robur suum, cùm intra ciuitatem quasi carcere quodam inclusus teneri videbatur, & cùm demolitus columnam, moriens ipse pariter hostes suos interemit.

Psal. 3. Matth. 27. 1. Cor. 1. Iudis. 16.

Ruffinus mi tũ refert de catulo leonis.

Refert hoc loco Ruffinus tradi à physiologis hanc esse catuli leonis naturam, cùm natus est, triduum dormire, tertio autem die fremitu patris tremefacto cubili excitari. Hoc bellè quadrat in triduum mortis Christi & in eius resurrectionem potentia Dei patris cum magno custodum sepulchri terrore factam. *Quis suscitabit eum?* Quasi dicat, non indiget aliena potentia vt resurgat. *Propria auctoritate*, ait Ambrosius, *natus est, proprio arbitrio mortuus est, propria potestate suscitatus est.* Et hoc ipse Dominus dixerat. *Potestatem*, inquit, *habeo ponendi animam meam & iterum sumendi eam.*

Matt. vlt. Ambros. Ioan. 10.

Non

58 *Non auferetur sceptrum de Iuda & dux de fœmore eius.* Non deficiet regnum Christi quod est Ecclesia, nec regni eius princeps, qui est Pontifex summus eius Vicarius: qui dicitur de fœmore eius, vel quia sicut filius succedit in dignitatem & auctoritatem patris, ita summus Pontifex subit vicem Christi quantum ad dignitatem & auctoritatem: vel quia scriptum est in Apocalypsi Christum visum esse Ioanni habere in vestimento & in fœmore suo scriptum: *Rex regum & Dominus dominantium*, inde summus Pontifex tantam habet dignitatis & potestatis vim & excellentiam.

Apoc. 19. & 1. Tim. 6.

Donec veniat qui mittendus est. Vsque ad diem iudicij stabit Ecclesia, & in ea summus Pontificatus: ideo Dominus dixit, *Ego vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad consummationem sæculi*, & Petro dixit, *Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt aduersus eam. Ipse erit expectatio Gentium.* Tota expectatio militantis Ecclesiæ est secundus aduentus Christi, sicut Paulus ait: *Expectantes beatam spem & aduentum gloriæ magni Dei.* Hæc itidem Ecclesiæ triumphantis expectatio est propter consummatam totius hominis felicitatem. Vnde Ioannes in Apocalypsi audiuit animas sanctorum magno clamore expectantes Dei iudicium. Et responsum est illis vt requiescerent & expectarent adhuc tempus modicum, donec conserui & fratres eorum complerentur.

Matth. vlt. Supra. 16. Tit. 2. Apoc. 6.

5 *Ligans ad vineam pullum suum & ad vitem asinam suam.* Pullus significat populum Gẽtilem, asina Iudaicum: vitis, est ipse Christus, vinea, Ecclesia quæ ex gẽtibus & Iudæis congregata est. Christus enim fuit lapis angularis coniungens vtrumque parietem, & faciens vtraque vnum. Duplex autem est ligamen fidelium, vnum ad vitem, id est, cum Christo per fidem, spem & charitatem, alterum ad vineam, id est, cum Ecclesia, per vnitatem, pacem & concordiam: prius ligamen rumpunt hæretici, posterius Schismatici.

Ephes. 2.

Lavabit in vino stolam suam, stola & indumentum Christi, fideles sunt. legitur in Ecclesiasticis historiis Beato Petro Episcopo Alexandrino visum esse Christum cum veste lacerata, & dixisse, vestis mea Ecclesia est, quam peruersis & impiis opinionibus Arius dilacerauit. hanc Ecclesiam lauit Christus suo sanguine, Lauans nos à delictis nostris in sanguine suo, vt legitur in Apocalypsi capite 1. & ideo lauit Ecclesiam, vt nec maculam nec rugam habens vllam, pura, immaculata & sancta esset. Signare autem dicitur *In vino*, quia sanguis Christi fuit Ecclesiæ lauacrum, pretium & potus.

Ephes. 5.

60 *Pulchriores sunt oculi eius vino.* Paulus ad Ephes. 4. ait, Deum dedisse Ecclesiæ Prophetas & Apostolos, doctores item & pastores ad ædificationem corporis eius quæ est Ecclesia, ne tanquam paruuli fluctuantes circumferamur omni vento doctrinæ. Oculi igitur Ecclesiæ, Prophetæ & Apostoli fuerũt: nam sicut oculi

Ephes. 1. & Colos. 2.

Oculi Ecclesiæ prophetæ & Apostoli.

Universidad de Deusto
Biblioteca

celsissima parte locati, regimen habent totius corporis, sic Prophetæ & Apostoli, supremum docendæ, regendæ tuendæque Ecclesiæ, dignitatis ac potestatis gradum tenuerunt. Sed cur isti oculi dicuntur pulchriores vino? equidem quatuor in vino laudari video, colorem, odorem, saporem, vim præterea exhilarandi & roborandi. Talia quædam fuisse in Apostolis licet animaduertere: colorē quidem, sanctitatem exterioris vitæ & conuersationis: odorem, virtutum interiorum fragantiam: saporem, dulcedinem doctrinæ, prædicationis, & gubernationis: virtutem exhilarandi & corroborandi, efficaciam eorum & patiendi, & faciendi magna, in miraculis præsertim patrandis, quibus Ecclesiam maiorem in modum recreabant atque confirmabant.

Quatuor in vino laudari

Dentes, pastores & Doctores Ecclesiæ. Triplex munus & vsus dētium.

DENTES *eius lacte candidiores*. Per dētes, nec ineptum nec alienum fuerit intelligere pastores & doctores Ecclesiæ. Triplex porrò dentium munus est: conferunt enim ad comminuendum & conterendum cibum, sine quo attritu non posset is postea bene concoqui: vulgatum est enim, & fertur in primis apud medicos iuxta ac philosophos, primam fieri in ore, ac per dentes cibi cōcoctionem. Deseruiunt etiam dentes procudendæ linguæ ac formandæ locutioni & sermoni. Valent denique ad mordendum. Similiter triplex est secundum allegoricam intelligentiam munus pastoris ac doctoris Ecclesiæ: primum est loqui, id est, prædicare & docere, quæ plebē Christianam nosse non modo necesse est, sed etiam quo quomodo expedit: Deinde mordere id est, castigare ac reprehendere: vnde Paulus dixit Timotheo, *Prædica verbum, insta opportunè, importunè, argue, obsecra, increpa:* Ad hæc cibum terere, & quasi mansum in os audientium ingerere: non quidem eundem, eodemque modo confectum & comparatum præbere omnibus, sed accommodatè ad singulorum habilitatem atque captum. ideo Paulus dixit eidem Timotheo: *Solicitè cura te ipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem rectè tractantem verbum veritatis.* Pro illo: *recte tractantem*, græca lectio significat, recte scindentem: quibusdam enim solidior, aliis tenerior ac mollior, quibusdam copiosior, aliis parcior & scindendus & tribuendus est cibus.

61

2. Tim. 4.

Suprà 2.

Explicantur duæ disputationes, altera contra Iudæos, altera verò cum Christianis Doctoribus.

EXPOSITVS est à nobis adhuc vaticinij huius de Iuda sensus & intellectus, tam historicus quàm mysticus: restat vt extremo loco duas tractemus disputationes, quæ ad eiusdem prophetiæ vim & veritatem penitus cognoscendam plurimum conferunt. Sed ante omnia, duo prænotanda sunt quæ in earum disputationum tractatu sæpius vsui

62

vsui nobis futura sunt. Primùm igitur scire conuenit, ab eo tempore quo Iacob edidit hoc vaticinium, id est, ab eius morte, vsque ad id temporis quo defecit omnino principatus Iudaicus ad alienigenas translatus, præteriisse annos mille sexcentos nonaginta octo, vsque ad Messiæ verò aduentum, id est, ortum Christi Saluatoris nostri, annos mille septingentos triginta quinque: qui numerus annorum ad hunc modum colligitur. A morte Iacob vsque ad egressum Hebræorum ex Aegypto, anni fluxerunt centum nonaginta octo: namque à promissione diuinitùs facta Abrahæ anno ætatis eius septuagesimo quinto (vt scriptum est capite duodecimo Geneseos) vsque ad legem datam Hebræis per Mosen (Lex verò data est tertio mense quàm egressi fuerant Hebræi ex Aegypto) transierunt anni triginta & quadringenti (tot enim memorat Paulus capite tertio Epistolæ ad Galatas). Iam verò à septuagesimo quinto Abrahæ anno vsque ad mortem Iacob, ex ipso libro Geneseos computare licet ducentos & triginta duos annos: ex quo manifestè concluditur, à morte Iacob vsque ad egressionem Hebræorum ex Aegypto, vel vsque ad legem datam, centum nonaginta octo annos excurrisse.

At̃ pore huius Prophetiæ, vsque ad Iudaici principatus defectionē præteriisse annos 1698. Vsque ad Christi autē ortum 1735.

RVRSVS ab egressu Hebræorum ex Aegypto vsque ad ædificationem templi Salomonis, transactos esse quadringentos atque octoginta annos, in sexto capite libri tertij Regum proditum est: hinc porrò vsque ad liberationem populi Hebræi ex captiuitate Babylonica factam primo anno monarchiæ Cyri, quingentos annos exactos esse, tertius & quartus liber Regum aperte docent. A reuersione autem Hebræorum ex captiuitate, vsque ad defectum imperij Iudaici transisse annos quingentos & triginta, eo liquet, quod primus annus monarchiæ Cyri, fuit etiā primus annus Olympiadis quinquagesimæquintæ: imperium autem Iudaicum defecit occiso Antigono Iudaicæ stirpis vltimo rege Iudæorum, & Herode alienigena imperium Iudaicum rapiente: quod euenit, teste Iosepho libro decimo quarto Iudaicarum Antiquitatum, Olympiade centesima octogesima quinta, Coss. M. Agrippa & Canidio Gallo, quorum consulatus, vt constat ex fastis Capitolinis, competit in annū vrbis conditæ septingentesimum decimū sextum: à cæde autē Antigoni, & exordio regni Herodis pacifici vsque ad ortum Christi domini, id est, vsque ad annū quartum Olympiadis centesimæ nonagesimæ quartæ, triginta & septem anni præterierunt. Ex hac igitur computatione satis apparet verum esse quod suprà diximus, ab eo tempore quo Iacob edidit hoc vaticinium, vsque ad id temporis quo primum defecit sceptrum Iudaicum, effluxisse annos mille sexcentos nonaginta octo: vsque ad Messiæ verò aduentum & ortum Saluatoris nostri, annos mille septingentos triginta quinque.

Iosephus.

63 ILLVD præterea lectorem ignorare nolumus, regimen populi Hæbræi non vnius semper modi fuisse, sed quadruplicem distingui

Quadruplex regimē populi Hebrei.

Deut. 29. Principatus Iudaicus fuit penes Duces, annis 66. penes Iudices annis 330. penes Reges, 513. penes Pontifices vsque ad Herodem annis 520. Iosephus.

posse formam gubernationis eius populi. Primùm enim suprema potestas & dominatus penes Duces fuit, Mosen dico & Iosue, per annos sexaginta sex, nã Mosen quadraginta annos præfuisse populo Hebræo, sacris literis testatum est, Iosue autem vigintisex annos ferunt eiusdem populi principatum tenuisse. Deinde fuit penes Iudices, id est, ab Othoniele vsque ad Samuelem, per annos trecentos triginta: Adhæc penes Reges à Saule vsque ad Sedechiã, per annos quingentos tredecim: Nouissime fuit penes Pontifices, hoc est, post reditum Hebræorum ex captiuitate Babylonica vsque ad Herodẽ, per annos quingentos viginti. Hinc si detrahas centum octoginta annos captiuitatum quæ narrantur in libro Iudicum, & captiui tatis Babylonicæ, itemque annos decem interregni post mortem Iosue, vt significatur in libro Iudicum, & apertè traditur à Iosepho, reliquum erit tempus omne quo Iudæi principes habuerunt suæ gentis vsque ad Herodem, annorum mille trecentorum & decem. Atque his præmissis & constitutis, aggrediamur ptimam disputationẽ quæ contra Iudæos tractanda est.

DISPVTATIO
CONTRA IVDAEOS.

Denotari hac prophetia Iacob, certum tempus aduentus Messiæ, & ex ea concludi euidenter iampridem venisse Messiam.

IVDAEI qui fuerunt post aduentum Christi, cum à Christianis qui Messiam venisse, & hunc esse saluatorem & Dominum nostrum Iesum Christum ostendũt, cum aliis diuinæ Scripturæ testimoniis, tum hoc vaticinio Iacob vehementer vrgerentur atque premerẽtur, multiplici tergiuersatione vim huius vaticinij eludere atque effugere conati, varias huius prophetiæ interpretationes confinxerũt, quibus apertam rectamque eius sententiam quoquo modo infuscarent atq; peruerterent. Has eorũ cõmentitias expositiones volumus hoc loco commemorare, ac refellere breuiter, fideliter, diligenter. 64

PRIMA Iudæorum interpretatio. Aiunt vocem Hebræam (*Shueth*) quam Latinus interpres vertit, sceptrum siue virgam, significare hoc loco non virgam dominationis ac principatus, sed virgam tribulationis & tyrannicæ oppressionis. Vt sit sensus: Non recedet à tribu Iuda vexatio & oppressio, quo ad veniat Messias. Verùm hanc interpretationem falsam esse, liquet dupliciter: tum quod post illud, *Non auferetur sceptrum de Iuda* subditur: *Et dux de fœmore eius*. Ergo loquitur Iacob de virga principatus & dominationis, non 65

non autem oppressionis & vexationis. Quinimo videre licet, omnia quæ Iacob in hac prophetia denuntiat tribui Iuda, esse fausta, prospera & glorioſa; tum etiam perspicuè falsum est nunquam recessisse à tribu Iuda vexationem & tyrannicam oppressionem vsque ad Messiæ aduentum: Siquidem ex libris Regum palam est fuisse penes tribum Iuda à Dauide vsque ad Sedechiam, per annos ferè quingentos regalem principatum & imperium, & aliquandiu potentissimum etiam atque florentissimum.

SECVNDA interpretatio: non eum esse huius prophetiæ sensum quem iactant Christiani, sed plane contrarium: Neque enim significatur, principatum in tribu Iuda nunquam defuturum vsque ad Messiæ aduentum, sed illud potius significatur, post aduentum Messiæ nullo tempore deinceps sceptrum Iudæ defecturum: adueniens enim Messias restituet tribui Iuda regnum, idque in posterum ita firmabit, vt nunquam deficiat. Sed ista expositione plane corrumpitur ac peruertitur sententia Iacob. Nam ipse ait, *Non deficiet sceptrum, donec veniet Messias*, isti exponunt, Non deficiet postquam venerit: donec autem venerit, & postquam venerit, valde diuersa sunt, illud enim respicit futurum Messiæ aduentum, hoc autem, iam præteritum. 66

TERTIA interpretatio Rabbi Salomonis. Concedit iste significari hoc vaticinio, mansurum in tribu Iuda sceptrum, donec veniat Messias, negat tamen venisse adhuc Messiam, quia manet adhuc in tribu Iuda sceptrum & imperium. Sed vbi terrarum aut gentium sceptrum & imperium habet tribus Iuda? Respondet, in his regionibus quæ sunt circa Mediam, Assyriam, Babylonem & circa montem Caucasum. Hanc opinionem, vt suo tempore à Iudæis vulgò iactatam memorat Origenes initio lib. 4. de Principiis. Sed quem non potius iuuet ridere istius hominis impudentiam & mendacia, quam confutare sententiam? Esto habeat sceptrum & imperium in illis regionibus tribus Iuda, multísque sæculis habuerit, non propterea tamen non impletum esse vaticinium Iacob, quippe qui loquitur de principatu & imperio, quod tribus Iuda habitura erat in terra promissionis. Id quod planum est ex his quæ subiungit Iacob de fertilitate terræ quæ sorte obuenit tribui Iuda in diuisione terræ promissionis. 67 *Rabbi Salomon.*

SED profectò impudentissimum est miniméque ferẽdum istius Rabbini mendacium de imperio tribus Iuda in illis regionibus. Ex omnibus enim historiis liquidò constat, ex eo tempore quo Iudæi in captiuitatem ducti sunt, siue decem tribus primò, siue deinceps tribus Iuda, semper illas regiones sub alienigenarum regum fuisse imperio. Primum enim fuere sub Assyriorum & Chaldæorum imperio, tum sub Medorum & Persarum, deinde, sub Alexandri Magni & Græcorum, postea sub Parthorum, adhæc rursus sub regibus Persarum, hoc autem sæculo partim sunt sub imperio Turcarum,

partim sub eius qui vulgo appellatur Magnus Sophi, & est Persarum Imperator.

1.Reg.4. QVARTA interpretatio,aiunt,verbum illud(Shiloh)pro quo 68
Latinus interpres posuit, *Qui mittendus est* significare Silo, in qua multo tempore fuit arca Domini,& in eadem vrbe primus rex Hebræorum Saul creatus est, & multis post annis inibi rex electus est Hieroboam, qui separauit decem tribus ab imperio regum Iuda, volunt igitur hunc esse sensum prophetiæ: Non recedet principatus à Iuda, donec veniat Shiloh, id est donec in Silo vngatur in regem Saul qui erat ex tribu Beniamin,in quem translatus est principatus ex tribu Iuda. Similiter donec veniat Shiloh, id est, Hieroboam,qui in ea vrbe assumptus est in regnum decem tribuum.

SED enim istam expositionem falsam esse, multis argumentis conuincitur. Principio destruunt isti rectam verborum prophetiæ constructionem. Iacob enim dixit non defuturum sceptrum, donec veniat Shiloh:quod non potest intelligi de ciuitate: interpretari autem,Donec Saul aut Hieroboam assumantur in reges in ciuitate Silo,non est aliud quàm ex suo sensu nouam sententiam adiicere prophetiæ Iacob. Quid quod falsum est Saulem & Hieroboam creatos esse reges in Silo? Siquidem Saulem creatum esse regem in Masphat, Hieroboam verò in Sichem, apertis verbis traditur in primo Regum, cap.10. & in tertio libro, cap.12. Quomodo præterea quadrat in Saulem & Hieroboam quod sequitur: *Et ipse erit expectatio gentium*? Denique quod ab istis dicitur, ad Saulem translatum fuisse imperium ex tribu Iuda, & tunc verè sceptrum Iuda defeciisse, perspicuè falsum est: Tum quia proximè ante Saulem principatus Hebræi populi fuit penes Samuelem & Heli,aliósque iudices qui non fuerunt ex tribu Iuda: tum etiam quia post Saulem tantum abest vt defecerit sceptrum in tribu Iuda, vt maximè tunc imperium in ea tribu fundatum sit per Dauidem qui successit Sauli, firmatúmque sit in posteris Dauidis per annos fermè quingentos.

QVINTA interpretatio quæ censetur probabilior cæteris, per 69
illud *Qui mittendus est* non significatum esse Messiam, sed Nabuchodonosor regem Chaldæorum, quem missum esse à Deo ad punienda scelera Iudæorum, apertè prodiderunt Hieremias & Ezechiel. Volunt igitur hunc esse verum germanúmque huius prophetiæ sensum: Habebit tribus Iuda regale imperium, donec veniet rex Nabuchodonosor, is enim regale imperium ademit tribui Iuda,capto,effosisque oculis ducto Babylonem rege Sedechia,post quem nullus deinde posterorum Dauidis,aut ex tribu Iuda regnauit apud Iudæos.

Hiere. 25.27. 39.50.51. Ezech.26. 4.Reg.vlt.

Iulianus Apostata. Cyrillus Alexandrinus.

ATQVE hac etiam ratione vaticinium hoc Iulianum Apostatam & hostem Christianorum intellexisse, ex verbis quæ commemorat Cyrillus Alexandrinus libro octauo eorum decem quos aduersus

uersus illum conscripsit,licet intelligere, quæ sic habent: *Quod non deficiat princeps de Iuda, neque dux de fœmoribus eius, non de Messia vel de Iesu dictum est, sed de regno Dauidis,quod cessasse constat in Sedechia, nouissimo posterorum Dauidis rege Iudæorum.*

VERVMTAMEN procul vero hanc esse interpretationem, eo maximè patet argumento, quod nullo modo competit in regem Nabuchodonosor id quod proximè Iacob subiecit:*Et ipse erit expectatio gentium*: tantum enim abest vt eum Gentes desiderauerint & expectauerint,vt tanquam infensissimum hostem & tyrannum crudelissimum vehementer oderint, eiúsque calamitatibus, infortuniis & exitio incredibiliter lætatæ sint, quemadmodum significat Isaias cap.14.Quanquam autem Deus miserit Nabuchodonosor ad castigandos Iudæos,solus tamen Messias simpliciter & præcisè nominatur in scriptura Missus vel Mittendus,neque id nomẽ in alium quempiam dicitur, nedum in istum regem impium, quem scilicet Azarias apud Danielem capite tertio appellat iniustissimum & pessimum vltra omnem terram.

70 SEXTA interpretatio. Aiunt quidã vaticinium hoc pertinere ad Messiam & ad perpetuitatem principatus in tribu Iuda vsque ad Messiæ aduentum, verum dicunt non esse prophetiam, vt vocant, prædestinationis,id est,absolutè certam & omnino implendam,sed esse prophetiam conditionalem, quales sunt multæ cõtinentes Dei promissiones aut comminationes, quæ non simpliciter & omnino impleri debent, sed sub conditione, quæ si abest, destinatum non habent exitum. Promiserat Deus Iudæis æternam terræ Chanaan possessionem & habitationem, sed sub ea tamen conditione, si vicissim ipsi pietatem & iustitiam colerent, legémque Dei custodirent: quod ipsi quia non præstiterunt, propterea diuini promissi participes non sunt facti. Similiter igitur Deus per Iacob promisit tribui Iuda principatum vsque ad Messiæ aduentum, non tamen absolutè, sed sub conditione, si à Dei cultu & obseruantia diuinæ legis non recederet: quod quia secus euenit, idcirco minime peruenit ad effectum hoc Dei promissum.

71 AT enim duo faciunt contra hanc expositionem: tum quod prophetię conditionales vel expressam habent illam conditionem, vel ex aliis diuinæ scripturæ locis ea conditio elici potest & cognosci: at vaticinium hoc Iacob neque conditionem habet vllam, neque quod ea intelligi debeat conditionaliter, vspiam in sacris literis significatur. Dicere igitur,non esse prophetiam absolutam, est temerè loqui, & pro suo arbitrio fingere quod sibi placeat. Accedit,quod sicut prophetiæ de aduentu Messiæ fuerunt absolutæ, & vt dicunt,prædestinationis,sic etiam prophetiæ omnes quæ denotabant varias circunstantias aduentus Messiæ:exempli gratia, quod esset futurus Messias ex semine Abrahæ, quod ex stirpe Dauidis esset generandus, quod eum Virgo esset paritura, quod nascitu-

Esa.7. Matth.1. Mich.5. Matth.2. Luc.1.

rus

rus esset in Bethlehem. Quemadmodum igitur eæ prophetiæ fuerunt absolutæ non autem conditionales, sic etiam hæc prophetia censenda est, quæ tempus Messiæ aduentus ex defectu principatus in tribu Iuda cognosci voluit.

NAM licet Iacob non expressè dicat principatum in Iuda tunc defecturum, cùm veniet Messias, perspicuè tamen significat, si quando contingat deficere principatum in Iuda, tunc certissimè aduentum Messiæ expectari oportere. Nam si non deficiet donec veniat Messias, ergo cùm iam defecerit, necesse est iam venisse
Dan.9. Messiam. Quod si hoc vaticinium de tempore aduentus Messiæ non est absolutum sed conditionale: consimili profecto ratione nobilis illa prophetia Danielis de tempore aduentus Messiæ septuaginta hebdomadis denotato ac definito, non absoluta, sed conditionalis fuerit.

Disputatio cum Christianis Doctoribus quemadmodum veritas huius prophetiæ cum ipso euentu, rerúmque successu congruat atque consentiat.

DISCVSSIS atque profligatis Iudæorum commen- 72
titiis interpretationibus, alterum & quidem grauius ac difficilius cum Christianis Doctoribus subeundum est certamen. Est enim valde operosum & arduum liquido ostendere, quemadmodum prophetiæ huius veritati euentus & res ipsa planè responderit. Hac in re plurimi maximíque viri vehementer laborarunt ac desudarunt, quorum tamen omnium vix vnum reperies (vt ex hac nostra disputatione lector intelliget) qui scopum veritatis attigerit, multos autem videre licet qui ab eo longissimè aberrauerint. Summa difficultatis huius in eo versatur, quòd populus Hebræus statim post egressum ex Ægypto & legem à Deo acceptam, principes gentis suæ habere cœpit, dissimili tamen, diuersis temporibus, principatu. Nam primi principes eius populi fuêre duces, Mosen dico & Iosue, qui summo cum imperij ei populo præfuerunt per annos sexaginta sex, quorum neuter fuit ex tribu Iuda, sed Moses ex tribu Leui, Iosue autem ex tribu Ephraim.

DEINDE principatus fuit penes Iudices vsque ad Saulem primum regem per annos plus trecentos: toto autem eo tempore de tam multis, id est, quindecim iudicibus, duo tantum fuerunt ex tri-
1.Reg.10. bu Iuda, Othoniel & Abesam, per annos septem & quadraginta
2.Reg.2. principatu defuncti. Posthæc imperium fuit penes Reges, quorum primus fuit Saul ex tribu Beniamin: post quem rex creatus est Dauid ex tribu Iuda, in qua tribu mansit regalis principatus penes Dauidis

uidis posteros vsque ad captiuitatem Babylonicam, per annos quadringentos septuaginta tres. Post reuersionem autem Hebræorum ex captiuitate Babylonica in patriam suam, vsque ad Herodem, per annos quingentos viginti, summus Iudæorum principatus in manu fuit Pontificum qui erant de tribu Leui. Nam quod scripsit Iustinus lib.36. Iudæorum eosdem esse reges & sacerdotes, ad hoc tempus tantum pertinet.

73 EX hac igitur breui narratione apparet, cum principatu Iudæorum ab egressu eorum ex Aegypto vsque ad Herodem, steterit annos mille quingẽtos, ex toto eo tempore annos duntaxat quingentos viginti principatum habuisse tribum Iuda: Ergo ante Dauidem principatus Iudaicus extra tribum Iuda fuit per annos quadringentos, post reuersionem autem ex captiuitate fuit etiam extra tribum Iuda præter vnum Zorobabel, quantum ex sacris literis potest intelligi, & penes tribum Leui per annos plus quingentos vsque ad Herodem & ad Messiæ aduentum, quomodo igitur constare potest veritas huius vaticinij, quo significatur futurũ in tribu Iuda principatum vsque ad Messiæ aduentum? Hic nodus valde torsit viros doctos, qui nullum non mouerunt lapidem, vt commodã eius soluendi rationem aliquam inirent. varias igitur adhibuerunt vias & rationes quibus explicarent propositam difficultatem, & veritatem huius vaticinij aptè cum euentu componere atque concordare possent: quas nos ad præsens exponemus diligenter, & expendemus.

74 PRIMA sententia Eusebij Cæsarienſis libro octauo de Demõ- *Eusebius.*
stratione Euangelica, & Diodori Tarsensis, vt citatur in Catena in *Diodorus.*
Genesim. Arbitrantur isti Iacob non significare hac prophetia, imperium populi Hebræi futurum penes tribum Iuda vsque ad Messiæ aduentum: sed illud tantum indicasse, tribum Iuda comparatam cum aliis tribubus, fore semper illis dignitate & honore præstãtiorem, etiam tunc cum erat penes alias tribus principatus.

IDEM significat Hugo Sancti Victoris in annotationibus in Genesim super hunc locum, ita scribens (*Non auferetur sceptrum*) *id est dominium quoddam, sicut quod prima tribus Iuda intrauit mare rubrum, & prima obtulit oblationem in deserto, vbi constructum est Tabernaculum, & huiusmodi alia quæpiam parua prælatio. Donec veniat qui mittendus est: in Hebræo est donec veniat Silo vbi Saul à Samuele inunctus est in Regem. Et est sensus, vsque ad Saulem & post eum habebit Iuda principatum: quia eripuit Ioseph de manibus fratrum suorum.* Sic Hugo.

VERVM hæc sentẽtia nõ est probabilis. nam illud vocabulum (*sceptrum*) vel vt Hebræa sonant, virga regia, & vt verterunt septuaginta. princeps, & illa vox (*dux*) vel vt significant Hebræa, *legislator*, manifestè denotant, summam principatus & imperij potestatem. Neque illud rationi consentaneum est, si supremum imperium diu fuerit continuatum in alia tribu, non fuisse eam, quo tempore prin-

cipatu potiebatur, ceteris nobiliorem & honoratiorem: ſupremus enim principatus longo tempore continuatus in aliqua familia, facit eam multo nobiliorem cæteris quæ eo principatu carent. Quis igitur dubitet credere, cùm poſt reuerſionem Hebræorum ex captiuitate Babylonica per annos plus quingentos, Pontifices qui erãt de tribu Leui, ſummum imperium obtinuerint, & plerique regalem maieſtatem ſimul cum dignitate pontificia coniunctam habuerint, fuiſſe apud Hebræos eo tempore tribum Leui omnium nobiliſſimam atque honoratiſſimam?

Cyrillus Alexandrinus.

ALTERA ſententia B. Cyrilli in libro octauo aduerſus Iulianum Apoſtatam. Negat Cyrillus poſt captiuitatem Babylonicã defeciſſe ſceptrum & principatum in tribu Iuda: quinimo putat, ſtatim vt Iudæi reuerſi ſunt ex Babylonica captiuitate, principem eorum fuiſſe Zorobabelem qui erat de tribu Iuda, vt apud Eſdram & Zachariam videre licet: eúmque principatum deinceps in poſteris eius vſque ad Herodem eſſe perpetuatum. 75

SED pace tanti viri dictum ſit, non videtur verum quod ſumit. Nullus enim poſterorum Zorobabelis ſummum habuiſſe principatum apud Iudæos legitur vel in ſacris literis, vel in hiſtoriis Ioſephi: ſed contra legitur fuiſſe id temporis imperium eius populi penes Pontifices qui erant de tribu Leui. Quid quod Cyrillo aduerſari videtur Hieremias cap. 22. quippe qui prædixit nullum Iechoniæ poſterorum (fuit autem Zorobabel nepos Iechoniæ) poteſtatem habiturum in Iuda. Hæc ſunt verba Hieremiæ de Iechonia: *Scribe virum iſtum ſterilem, virum qui in diebus ſuis non proſperabitur, nec enim erit de ſemine eius vir qui ſedeat ſuper ſolium Dauid, & poteſtatem habeat vltra in Iuda.* Verùm vt daremus Cyrillo, à Dauide vſq; ad Herodem fuiſſe principatum in tribu Iuda, non propterea tamen omnino expedita eſſet difficultas propoſita: Quid enim Cyrillus diceret de eo tempore quo principatus Hebræorum ab egreſſu eorum ex Aegypto vſque ad Dauidem, fuit penes alias tribus per annos ferme quadringentos, vt ſupra diximus?

Lyranus. Toſtatus. Carthuſianus.

TERTIA ſententia Lyrani, Toſtati & Carthuſiani hoc loco, quam alij permulti ſequuntur. Negant iſti etiam poſt reditum Iudæorum ex captiuitate Babylonica tribum Iuda omnino perdidiſſe ſceptrum & imperium. Nam licet tunc principatus fuiſſe videatur penes Pontifices, ipſi tamen Pontifices paterno quidẽ genere erant ex tribu Leui, ſed materno erãt ex tribu Iuda: propter nobilitatem enim harum duarum tribuum mutua inter illas miſcebantur & iungebantur connubia. Id quod planum fit exemplo Aaronis, qui primus fuit Pontifex: is enim duxit Eliſabeth vxorem, filiam Aminadab principis tribus Iuda, vt habes in libro Exodi capite ſexto, & poſteriori libro Paralipomenon traditur Ioſabeth filiam Ioram regis Iuda, vxorem fuiſſe Ioiadæ pontificis. Ergo principatus Iudaicus etiam quo tempore fuit penes Pontifices, fuit aliqua ex 76

2. Paral. 22.

parte

parte penes tribum Iuda, ex qua illi Pontifices genus trahebant maternum.

77 SED hæc opinio facilem habet confutationem. Primum, etſi aliquando Pontifices vxores ex tribu Iuda duxerint, ſemper tamẽ, aut plurimum duxiſſe eos, nec iſti oſtendunt, cum probare tamen deberent, nec ſanè oſtendi poteſt, quin contra ſolitum fieri, vt ex ſua tribu quæ nobiliſſima erat propter imperium, vxores acciperent Pontifices, credibilius videtur. Sed eſto, ſemper aut plerũque Pontifices vxores ex tribu Leui duxerint, non propterea tamen difficultas tollitur: quippe ſecundum hanc prophetiam ſceptrum fore prædicitur penes tribum Iuda: apud Iudæos autem nemo cenſebatur huius aut illius tribus eſſe propter genus maternum, ſed tantummodo propter paternum, quapropter genealogiæ illorum non niſi per genus paternum contexebantur.

78 NAM ſi ſecus eſſet, ratio illa B. Pauli qua in epiſtola ad Hebræos cap. 7. argumentatur, Chriſtum dominum non fuiſſe ſacerdotem ex tribu Leui & ſecundum ordinem Aaron, quia Chriſtus fuit ex tribu Iuda, ex qua nullus vnquam ſacerdotio functus eſt, hæc inquã, Pauli ratio infirma eſſet: Namque ſic ei occurri poſſet, matrem Domini noſtri fuiſſe quidem ex tribu Iuda paterno genere, ſed materno ex tribu Leui, & idcirco Chriſtum participem fuiſſe vtriuſque tribus, & in vtraque tribu cenſeri poſſe. Sed illud meo iudicio aduerſus iſtius ſententiæ ſectatores non parum valet. Fatentur iſti ſceptrum fuiſſe penes Pontifices qui paterno genere, id eſt, ſimpliciter erant ex tribu Leui, materno autem, id eſt, ſecundum quid ex tribu Iuda: ergo ſceptrum & imperium toto eo tempore non niſi ſecundum quid fuit penes tribum Iuda, ſimpliciter autem & propriè fuit penes tribum Leui. Ex quo rectè concluderetur, prophetiam hanc Iacob vel magis, vel æquè ſaltem pertinuiſſe ad tribum Leui quam ad tribum Iuda.

Genebrardus in Chronologia vbi de Machabæis. Baronius in Apparatu ad Annales Eccleſ.

NONNVLLI ætatis noſtræ viri ſanè docti, & clari nominis ſcriptores putauerunt & ſcriptis prodiderunt, Machabæos, Iudam dico, Ionatham & Simonem, eiuſque poſteros, qui principatum ſummum in populo Iudaico vſque ad Herodem obtinuerunt, etiam paterno genere fuiſſe de tribu Iuda. Rectè enim illi pro ſua prudentia & doctrina animaduerterũt, ſi Machabæi genus tantum maternum duxiſſent ex tribu Iuda, id nequaquam facere vt principatus tunc fuiſſe dicatur penes tribum Iuda, ſicut nos paulò ante oſtendimus. Quod autem illi paterno genere fuerint ex tribu Iuda, duplici argumẽto perſuadere volunt. primo, auctoritate B. Cyrilli, qui libro octauo aduerſus Iulianum affirmat principatum Iudaicũ etiam poſt captiuitatem Babylonicam permanſiſſe in poſteris Zorobabelis & Dauidis vſque ad Herodem. Sed ego hanc Cyrilli opinionem paulò ſupra validè (vt opinor) confutaui.

An Machabæi paternũ genus ex tribu Iuda duxerint.

TVM id maximè probare contendũt ex quibuſdam verbis quæ

sunt in priore libro Machabæorũ sub finem quinti capitis, vbi agitur de quibusdam Iudæis qui inconsultè ac temerè inito cum hostibus conflictu ceciderant. Et subditur: *Illi autem non erant de semine virorum illorum per quos salus facta est in Israel. Et viri Iuda magnificati sunt valde in conspectu omnis Israel & gentium omnium vbi audiebatur nomen eorum.* Illud *Et viri Iudæ* secundum illos haud dubiè significat viros ex tribu Iuda, nec alios sanè, aut certè potissimum Iudam & fratres eius: erant igitur illi de tribu Iuda.

SED non est hoc firmum argumentum: tum quia altera lectio eius loci sic habet, *Et vir Iudas & fratres eius magnificati sunt, &c.* tum verò quia etiam secundum eam lectionem nihil locus hic adiuuat eorum sententiam. significatur enim illis verbis, *Viri Iuda*, id est, qui sequebantur ducem eius belli Iudam, milites scilicet & comites atque adiutores eius in eo bello, significatur, inquam, eos viros qui cum Iuda militabant, propter egregia ab illis patrata facinora, esse apud omnes magnificatos & celebratos.

Machabæi non iure hereditario sed per electionem populi, & ad tẽpus principatum acceperunt.

79 ENIMVERO principatum Iudaicum non obuenisse Machabæis iure hæreditario, quasi ipsi essent de tribu Iuda & ex Dauidis stirpe, sed delatum eis fuisse per electionem populi, nec simpliciter, sed quoad surgeret propheta qui ex Dei sententia doceret quid facto opus esset, apertis verbis traditur in priore libro Machabæorum, in cuius capite nono sic est: *Et congregati sunt omnes amici Iuda & dixerunt Ionathæ, Nunc te hodie eligimus esse nobis in principem & ducem ad bellandũ bellum nostrum.* Et in capite decimo quarto eiusdem libri sic legitur: *Iudæi & sacerdotes consenserunt Simonem esse ducem suum, & summum sacerdotem in aternum, donec surgat propheta fidelis.*

B. Hieronymus.

80 CERTE Beatus Hieronymus super caput 21. Ezechielis non semel asseueranter ait regnum Iuda & Dauidis omnino finitum esse in rege Sedechia, qui fuit vltimus ante captiuitatem Babylonicam, nec vltra fuisse: nam quamuis posteà Machabæorum posteri & regnum & pontificatum obtinuerint, non tamen ipsis iure debitum fuisse, nec in ipsis locum habuisse prophetiam illam Iacob. *Nõ auferetur sceptrum de Iuda.* Non sum nescius, eundem Hieronymum super primum caput Sophoniæ scriptum reliquisse, vsque ad tempus passionis & mortis Domini nostri perseueraſſe reges Iuda de stirpe Dauid, secundum illam prophetiam Iacob: *Non deficiet princeps de Iuda, nec dux de fœmoribus eius, donec veniat cui repositum est, & ipse erit expectatio gentium.* Verùm quod eo loco dixit Hieronymus & obiter, & in Tropologica expositione, & èx aliorum fortasse, vt plerunque solet, sensu, non valdè curandum est: præsertim cùm id manifestè sit falsum. Nemo enim est qui nesciat, multò ante passionem Domini, id est, per annos septuaginta, principatum Iudaicum esse ad alienigenas, quorum primus Herodes fuit, translatum.

81 QVOD autem Machabæi paterno genere fuerint de tribu Leui, non de

non de tribu Iuda, vt supradictis auctoribus visum est, adeo perspicuis verbis docet sacra Scriptura, vt neminem qui animum modo aduertat eius verba, negaturum putem. Loquens enim in priore libro Machabæorum sub initium secundi capitis de Mathathia qui fuit Machabæorum, eiúsque genus indicans, sic ait: *In diebus illis surrexit Mathathias filius Ioannis filij Simeonis, sacerdos ex filijs Ioarim*, id est, ex vice & familia Ioarim, quæ inter viginti quatuor familias posterorum Aaronis, sorte prima exiit, vt habes primo Paralipomenon, capite vigesimo quarto, & Iosephus idem narrans libro duodecimo Antiquitatum, dicit eum fuisse sacerdotem ex vice Ioaribi.

Machabæos paternũ genus ex tribu Leui traxisse, docet scriptura.

Iosephus.

DEINDE Beatus Paulus, vt paulò suprà diximus, simpliciter ait, nullum vnquam de tribu Iuda seruisse altari: ex quo argumentatur, Dominum nostrum qui fuit ex tribu Iuda, non fuisse sacerdotem secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem Melchisedech. Et quia Deus in libro Numerorum & alibi, grauissimis verbis, quin etiam pœnis vetuerat quenquam ministeria sacerdotum tractare qui non esset ex tribu Leui, & semine Aaron, propterea non modo vetitum, illicitum & inauditum erat apud Iudæos, esse aliquem ex alia tribu quàm Leui vel Pontificem, vel etiam sacerdotem, vt id munus vel tractare, impium & execrandum haberetur, & nonnunquam miris à Deo prodigiis editis seueriſſimè vindicatum esset, vt ostendunt exempla Dathan & Abiron, & Oziæ regis Iuda.

Heb. 7.

Psal. 109.

Num. 16.

2. Paral. 26.

82 QVARTA sententia. Quidam aiunt, illud vocabulum *Sheueth*, quod Latinus interpres vertit, sceptrum, alij virgam, nonnunquam in sacris literis significare tribum siue familiam: quod Oleaster probat ex illis verbis Psalmi 70. *Tribum Ephraim non elegit, sed elegit tribũ Iuda.* Vbi pro illa voce (tribũ) Hebraicè est (sheueth,) hac igitur significatione eam vocem esse positam hoc loco: vt sensus prophetiæ sit: Non auferetur tribus Iuda, id est, Permanebit vsque ad Messiam.

Oleaster.

SED contra hanc interpretationem facit communis sensus Hebræorum & Patrum, paraphrasis item Chaldaica, translatio Septuaginta, & ferè omnes versiones, quę vocabulo imperij, sceptri, regni, principatus, regalis virgæ, eam vocem expresserunt. Deinde secundum istam expositionem, Iacob nihil dixisset eximium aut singulare de tribu Iuda, sed quod in alias quoque tribus communiter & æquè conueniat. nam (vt de aliis taceam) certè tribus Leui vsque ad Domini nostri aduentum, non secus quàm tribus Iuda permansit.

83 QVINTA sententia Pauli Burgensis hoc loco, Galatini lib. 4. de Arcanis Fidei, Ioannis Annij in Breuiario temporum, Philonis, & Ioannis Lucidi in libro de Emendatione temporum, vbi agit de vita Christi. Affirmant isti, Mosen Dei iussu, vt proditum est Numerorum 11. instituisse senatum quendam siue Collegium septuaginta

Burgensis. Galatinus. Annius. Lucidus.

virorum quos delegit omnes ex tribu Iuda: & hoc collegium vocant isti, Sanedrin, penes quod erat summa potestas & auctoritas circa ea quæ spectabant ad legem Mosi, siue moralia essent illa, siue cæremonialia, siue iudicialia. illi callebant, & apud se tenebant interiorem sublimioremque intelligentiam Scripturæ, quam vocabant Cabala, quod verbum significat receptionem quòd ea doctrina non per publicam disciplinam & scripta acciperetur, sed per secretã traditionẽ spectatis probatisq; auditoribus commẽdaretur.

Iohannes Mirandulanus.

IOHANNES MIRANDVLANVS ait tale fuisse illud Collegium, quale est in Ecclesia Collegium Cardinalium, eósque viros appellari solitos in sacris literis seniores, quorum traditiones & præcepta Iudæi summa obseruantia reuerebantur & custodiebant: de his intelligi volunt quod est in psalmo octuagesimo primo: *Deus stetit in Synagoga Deorum, &c.* Et rursus: *Ego dixi, Dij estis, & filij Excelsi omnes.* De hoc igitur Senatu qui totus, vt diximus, erat de tribu Iuda, censent isti prophetiam hanc Iacob esse intelligendam: Siquidem penes hunc Senatum mansit suprema potestas vsque ad Herodem, qui paulò ante Christi ortum omnem ei Senatui auctoritatem ac potestatem ademit.

SED in hac opinione multa sunt animaduersione & castigatione 84
digna. Principiò, deberent isti ostendere ex sacra Scriptura, vel probatis historiis talem fuisse vnquam in populo Hebræo Senatum qualem ipsi depingunt, & permansisse eum vsque ad Herodem. Certè apud Iosephum diligentissimum & curiosissimum Iudaicarum rerum scriptorem, mirum de isto Senatu silentium est: nec Philo quicquam prodidit, nam illud Breuiarium temporum non veri Philonis fuit, sed Philonis Anniani, id est, vel ab ipso Annio, vel ab alio quopiam confictum, vt à nobis demonstratum est libro duodecimo Commentariorum nostrorum in Danielem, quæstione prima.

VERVM demus istis talem fuisse aliquando Senatum in popu- 85
lo Hebræo: illud tamen non est eis concedendum, illum Senatum fuisse totum ex hominibus tribus Iuda: nam nec hoc isti probant, nec est sanè probabile, quin magis credibile est, si talis fuisset Senatus eum non ex vna tribu Iuda, sed ex omnibus fuisse delectum atque conflatũ; quo scilicet cunctis tribubus satisfieret, vt omnium ratione habita, iudicia & decreta illius Senatus propensiùs ac libentiùs omnes amplecterentur. Sic enim non semel apud Hebræos esse factum, replicantem sacros Annales facilè est intelligere: quotiescunque enim ex vsu illius populi fuit certum aliquem numerum virorum prudentium & proborum deligere, vel ad res ciuiles prudenter tractandas & administrandas, vel ad grauissimum aliquod negotium, & ad publicum bonum spectans expeditè & rectè conficiendum, semper fuisse eos viros legimus non ex vna aliqua tribu, sed ex omnibus electos.

HVIVS

HVIVS rei aliquot sunt in sacris literis exempla. Primùm, Exodi capite decimo octauo, vbi narratur, Mosen ex consilio soceri sui Iethro constituisse super populum Principes & Iudices ex toto Israële. Alterum exemplum, Numerorum capite decimo tertio, de duodecim exploratoribus missis à Mose ad speculandam terram Chanaan, ex qualibet tribu vno eorum delecto. Tertium exemplum narratur ab Aristea, Iosepho & Eusebio de duobus & septuaginta interpretibus sacræ Scripturæ, quos rogatu Philadelphi Regis Ægypti misit Eleazarus Iudæorum Pontifex, senos ex qualibet tribu omnium sapientissimos deligendo, ad conuertenda sacra Biblia ex Hebræo sermone in Græcum: nec vspiam legitur in sacris libris tales aliquos septuaginta viros ex vna tantùm tribu fuisse delectos. Nam quod isti proferunt ex libro Numerorum de illis septuaginta senibus, quos delegit Moses, eorum opinioni minimè suffragantur, quin potiùs refragatur. Deus enim iussit illos septuaginta viros eligi de senibus Israël. Audis, de senibus Israël, non autẽ de senibus Iuda? Vocabulo enim Israël, antequam decem tribus separẽtur à Iuda, vniuersus populus Hebræus significabatur.

86 QVID multa? liberaliter cum istis agam, fuerit sanè iste Senatus in populo Hebræo vsque ad Herodis tempora, fuerítque vniuersus ex tribu Iuda: non propterea tamen proposita difficultas circa hanc prophetiam exhauritur. Siquidem Iacob loquitur de sceptro & suprema potestate atque imperio, tale autem sceptrum & imperium non erat in isto Senatu, sed vel in Duce, vel in Iudice, vel in Rege, vel in Pontifice, penes quos in diuersis temporibus fuit summus Hebræi populi principatus. Illi enim septuaginta viri erant tanquam consiliarij Principis, & vt iudices populi, nec penes illos, sed penes Principem erat sceptrum & imperium. Similiter nempe vt in regno Galliæ, sub rege Galliæ est, quod vulgò appellant Parlamentum: & in regno Hispaniæ sub rege est, quod vulgò appellant Concilium regium, seu Concilium status, & Romę atque in Ecclesia sub ipso Papa est Concilium Cardinalium, & olim apud Romanos erat Senatus tempore Imperatorum.

87 SEXTA opinio Caietani hoc loco. Caietanus tractans hanc *Caietanus.* ipsam quam in manibus habemus quæstionem, ad hunc modum scribit: (Volo enim propria eius verba hic adscribere, quò planiùs & certiùs eius sententiam lector intelligat) *Discurre*, inquit, *& discute Nouiti expositiones omnes tam Hebræorum, quàm aliorum, & reperies nullam quadrare verbis illis Iacob: Non auferetur virga de Iuda nisi hanc meam, hoc est, Non auferetur penitus principatus de tribu Iuda, donec veniat Messias. Ablatus sanè fuit antea, sed non penitus: impeditus est ad tempus principatus eius, sed non totaliter desiit, siquidem remansit semper certitudo Messiæ nasciturí de tribu Iuda, ad differentiam reliquarum tribuum, quòd in reliquis tribubus potuit omnino deficere principatus ita quòd nunquam amplius recuperaretur: in tribu autem*

Iuda

Iuda quicunque & quocunque acciderunt defectus principatus, siue Regalis, siue Ducalis, certa tamen erat spes principatum esse reddendum tribui Iuda.

ILLVD autem: *Donec veniat Messias, non est sic accipiendum, quasi post Messiæ aduentum defecturus sit principatus Iuda, imo tum maximè firmandus erat & perpetuandus in æternum. Verùm satis fuit tollere id, quod poterat esse ambiguum: non enim poterat esse dubium, an regnum Messiæ futurum esset æternum: sed an principatus Iudaicus vsque ad Messiæ aduentum futurus esset perpetuus: & ad hoc tollendum dubium prædixit Iacob, quamuis imperium Iuda non esset confirmandum vsque ad Messiam, non esse tamen penitus auferendum, sed certissima expectatione expectandum esse, vsquequo ex muliere tribus Iuda, nasceretur filius qui redimeret regnum Israel. Libra cæteras expositiones, & inuenies in illis multa falsa permista & multa voluntariè & gratis dicta, huic autem nostræ nullum occurrit offendiculum, & propterea præpono illam cæteris.*

ATQVE hæc quidem Caietanus, cuius opinionis hæc est summa, dupliciter potuisse auferri sceptrum de tribu Iuda, vel secundum actum ad tempus, vel omnino sine vlla spe iterum aliquando ipsum recuperandi: priori modo negari non posse aliquando defecisse sceptrum Iuda: Sed posteriori modo, nequaquam defecisse: semper enim mansisse in tribu Iuda certissimam spem nasciturum ex ea tribu Messiam, qui principatum eius repararet ac firmaret in æternum.

Refutatio Caietani.

VERVM hæc sententia Caietani, si rectè pensetur, paruam aut 88
potius nullam habere probabilitatem reperietur. primùm enim dubitari non potest quin Iacob locutus sit de principatu & imperio Iuda terreno & temporali, non autem de spirituali, siquidem potestas verè spiritualis nunquam fuit in populo Hebræo: neque enim lex Mosis, nec sacerdotium Aaronicum, nec sacrificia cæteræque legales cæremoniæ vim habuere producendi vllum spiritualem effectum, vt ex illa disputatione quam tractat B. Paulus in Epistola ad Hebræos, perspicuè licet cognoscere. Et vt fuerit talis potestas spiritualis in populo Hebræo, ea tamen non fuit in tribu Iuda, sed in tribu Leui, penes quam solũ erat sacerdotium & Pontificatus. Maneat igitur, Iacob esse locutum de terreno & tẽporali principatu Iuda. Talem autem principatum post captiuitatem Babylonicam omnino perdidit tribus Iuda, tam scilicet quantum ad actum, quàm etiam quantum ad spem recuperandi, nunquam enim postea principatum recuperauit. Nam Messias cum venit, non reparauit terrenum & temporale regnum Iuda aut Dauidis, sed fundauit & firmauit spirituale, nempe Dominus ipse testificatus est regnum suum non esse de hoc mundo, & Hieremias vigesimo secundo capite, prædixerat neminem futurum ex semine Iechoniæ qui amplius regnaret & potestatem haberet in Iuda, videlicet temporalem & terrenam. Dominum autem nostrum fuisse de stirpe Iechoniæ,

Iechoniæ, non sinit nos dubitare genealogia eius quam descripsit Matthæus. *Matth.1.*

ILLVD præterea valdè officit sententiæ Caietani, quòd secundum eam iacere videtur causa Christianorum, & contumacia Iudæorum exultaret ac triumpharet. Etenim argumẽtatio qua Patres omnes vsi sunt ad conuincendos Iudæos de aduentu Messiæ ex hoc vaticinio Iacob contexta, infirmissima esset ac plane nulla. Sic enim illi argumentantur: Iacob vaticinatus est non defecturum principatum Iuda donec veniret Messias, sed defecit tempore Herodis, quo tempore natus est Iesus, iam igitur venit Messias, nec is alius fuit quàm Dominus Iesus. Hanc Iudæi argumentationem facile, secũdum Caietani expositionem, eluderent: dicerent enim tempore Herodis defecisse principatum Iuda quantum ad actum, sed non quantum ad spem recuperandi: expectari enim ab ipsis adhuc Messiæ aduentum, qui principatum Iuda non solum reparabit, sed multo maxime amplificabit. Non igitur ex defectu imperij Iudaici qui contigit tempore Herodis & Domini nostri, conuinci posset iam venisse Messiam. *Matth.2.*

ADIICE quod Caietanus non satisfacit difficultati quantum ad illos quadringentos annos ab egressu ex Aegypto vsq; ad Dauidem qui principatum fundauit in tribu Iuda. Per illos enim annos principatus non fuit penes tribum Iuda, sed penes alias tribus: quocirca non potest dici quod ait Caietanus, eam, tametsi perdiderit principatum quantum ad actum, non tamen perdidisse quantum ad spem recuperandi.

90 SEPTIMA opinio Melchioris Cani lib. 2. de locis Theologicis, cap. 11. in solutione quarti argumenti. Cùm tres de supradictis opinionibus eo loci breuiter cõmemorasset Canus, ex suo sensu subdit hoc: *Nos*, inquit, *quibus consilium est alienas expositiones non inimicè aut infectari aut repellere, facilius hunc nodum expediemus, si ex primo Machabæorum libro intelligemus populum Iudæorum ducatum Machabæis tradidisse non tanquam proprium & hæreditarium, sed ad legem depositi conseruandum, vt videlicet Israeliticam plebem interea tuerentur, donec surgeret propheta fidelis qui eos instrueret, vel quem de tribu Iuda venturum expectabant: qua ex re sceptrum de tribu Iuda non auferebatur, & præsertim quod ipsa quoque tribus Iuda in hoc populi conditum & sententiam à principio saltem creditur consensisse.* Ita Canus. *Melchior Canus.*

91 VERVM hæc opinio siue coniectura, multiplici patet confutationi. Primùm Canus fortasse nolens delabitur in opinionem Caietani à nobis paulò supra confutatam: cogitur enim dicere quod ille dixit, tribum Iuda perdidisse principatum multis sæculis ante Messiæ aduentum: perdidisse, inquam, quantum ad actum siue quãtum ad vsum, non tamen perdidisse quãtum ad proprietatem & ius, siue, vt ille dixit, quantum ad certam spem iterum recuperandi. Ergo secundum expositionẽ Cani, non posset hac prophetia Iacob peruinci

contra Iudæos iam veniſſe Meſſiam propter defectum principatus in tribu Iuda: diceretur enim perdidiſſe tribum Iuda iam pridem principatum quantum ad actum ſiue vſum, retinere tamen ipſum quantum ad ius & proprietatem quæ in aduentu Meſſiæ reducatur ad actum.

PRAETEREA quid Canus dicet de Pontificibus qui ante Machabæos ſummum in populo Iudaico principatum, poſt reditum ex captiuitate Babylonica, obtinuerunt? neque enim probare poteſt illis fuiſſe delatum communi eius populi conſenſu. Vnde porrò enotuit Cano, tribum Iuda conſenſiſſe in electionem Machabæorũ ad imperium? Iam verò cum per quadringentos annos ante Dauidem principatus Iudaicus fuerit penes Duces & Iudices ex aliis tribubus, quomodo ad explicandam hanc difficultatem, interpretatio Cani valere poteſt?

DENIQVE, vt dixi, ex hac prophetia non poſſet oſtendi tempore Herodis quo natus eſt Dominus, venturum fuiſſe Meſſiam, & hunc fuiſſe Saluatorem noſtrum, in quo vno vaticinium hoc Iacob, ſicut omnia aliorum vatum oracula, completum fuerit, quia nimirum tunc principatus Iudaicus defecit tranſlatus ad alienigenas. Nam vel intelligitur defeciſſe quantum ad actum & vſum, & hoc non valet: Tum quia dicetur prophetiam Iacob intelligi oportere de defectu quantum ad ius & ſpem recuperandi: tum quia non primum defecit tempore Herodis principatus in tribu Iuda, ſed quingentis circiter annis antea. Vel intelligitur defeciſſe tunc, id eſt tempore Herodis omnino, id eſt, etiam quantum ad ius & ſpem recuperãdi: ſed hoc probari non poteſt, dicent enim Iudæi adhuc ſupereſſe tribui Iuda ius & ſpem iterum obtinendi principatum, cum ſcilicet venerit Meſſias, quem illi etiamnum venturum expectant. Verùm de aliorum opinionibus circa huius vaticinij intelligentiam & interpretationem ſatis adhuc fuerit à nobis diſputatum.

Auctoris iudicium de vero ac germano huius prophetiæ Iacob intellectu & ſententia.

92 QVAENAM igitur eſt noſtra ſententia? Breuiter dicã. Credo equidem, vaticinium hoc intelligi debere in vniuerſum de ipſa gente Iudaica, quæ duodecim in tribus erat diuiſa: de tribu autem Iuda non niſi ſecundum congruam quandam applicationem, ſiue vt in ſcholis loquimur, appropriationem intelligi debere, aut poſſe: vt hic ſit prophetiæ huius intellectus, futurum ſemper in gente Iudaica, & penes viros eius gentis principatũ, donec veniret Meſſias. Illud,

Illud, ſemper, non ſignificat perfectam continuationem temporis excludens omnem interruptionem, conſtat enim tempore captiuitatum, amiſſum eſſe principatum abſolutum & planè liberum, ſed quia id contigit ad breue tempus, & rurſus poſtea recuperatus eſt principatus, idcirco illud pro nihilo ducitur. Semper igitur vſque ad tempus Herodis & ortum Domini noſtri, qui principatum tenuerũt in populo Hebræo, fuerunt ex ea gente, & non alienigenæ, ſiue illi fuerint ex tribu Leui, vt accidit poſt reditum ex captiuitate Babylonica, ſiue de tribu Iuda, vt tempore regum à Dauide vſque ad Sedechiam, ſiue ex aliis tribubus, vt euenit poſt egreſſum ex Aegypto vſque ad tempora Dauidis.

93 CVR igitur, dicet aliquis Iacob hanc prophetiam propriè de tribu Iuda pronunciauit, ſi non ei propriè conuenit, ſed in commune pertinet ad omnem gentem Iudaicam? Dicam de hoc paulo infrà, & cauſas eius rei valde probabiles exponam. Sed prius oſtendere oportet veram eſſe hanc interpretationem, & præ cæteris omnibus à lectore amplectendam. Quod ſanè dupliciter poteſt demonſtrari. hæc enim interpretatio reddit prophetiam Iacob planã & facilem intellectu atque creditu, nihil cõtinet abſurdi, nihil confictum habet, nihil gratis & temerè dictum, non inuoluitur difficultatibus quibus aliæ expoſitiones inexplicabiliter intricatæ ſunt, nullis premitur incommodis quibus aliæ omnes vehementer vrgentur, denique mirificè congruit & conſentit cum euentu, & ipſo rerum ſucceſſu. Siquidẽ quicunque ante Herodem tenuerunt apud Hebræos imperium, ex genere, & ſtirpe Iudaica fuerunt, primúſque alienigenarum Herodes, non per electionem populi, ſed per vim & per auctoritatem & poteſtatem Romanorum occiſis legitimis Principibus, imperium Iudaicum ſibi vindicauit.

94 CONFIRMATVR hoc ipſum præterea auctoritate veteriſſimorum ſcriptorum Eccleſiaſticorum, & grauiſſimorum Patrum, qui ſimiliter vt nos hoc vaticinium intellexerunt & explanarunt, & idcirco nullam circa ipſum mouerunt quæſtionem, nullamque ſenſerunt difficultatem. Iuſtinus martyr in eo ſermone quem habuit cum Tryphone Iudæo, & ſcriptis prodidit, ſic ait: *Iacob patriarcha duos Chriſti aduentus prædixit, & in primo fore ipſum paſsibilem, poſt quẽ nec prophetam vllum vos habituros nec regem qui ſit veſtri generis (audis illud, veſtri generis (id eſt, ex genere & ſtirpe Iudaica) & cum Iuſtinus memoraſſet hoc vaticinium Iacob, ſubdit: Certè non eſtis tam impudentes, vt negare audeatis prophetas & qualeſcunque principes vnquam vobis defuiſſe vſque ad aduentum Chriſti: ſed poſtquam Chriſtus dominus in gente veſtra exortus & necatus eſt, nunquam prophetam habuiſtis nec habetis, immo ne regem quidem proprium.* Sic Iuſtinus. Vides igitur, quẽadmodum Iuſtinus intellexerit ſemper futuros principes generis & ſtirpis Iudaicæ, qualeſcunque illi fuerint, id eſt, ex qualicunque tribu? *Iuſtinus martyr.*

95 VERVM apertior eſt hac de re ſententia Euſebij, qui libro pri- *Euſeb. Cæſarienſis.*

Historiæ Ecclesiasticæ, capite sexto ad hunc modum scribit: *Eodem tempore cum Herodes primus extero & peregrino genere ortus, Iudaicæ gentis regnum obtinuisset, prædictio Iacob: Non deficiet princeps de Iuda, &c. finem videbatur consecuta, tantisper enim prædictio illa euentum non habuit, dum sub principibus ex ea gente prognatis potestas esset, qui quidē initium imperij ab ipso Mose capientes, vsque ad Augusti regnum durauerunt, sub cuius imperio Herodes primus externæ gentis stirpe procreatus, Iudæorum principatum à Romanis adeptus est, ad quem cùm peruenisset regnum Iudæorum, pro foribus iam is adesse sentiebatur secundum Prophetæ oraculum qui futurus esset gentium expectatio: quippe ex illo tempore principes qui successione vsque ab ipso Mose deriuata, Iudæorum potirentur imperio, deficere ac prorsus euanescere videbantur. Nam ante captiuitatem Babylonicam gens Iudaica subiecta fuit Regibus: ante Regum verò tempora Iudicibus: post reditum autem ex captiuitate Babylonica, Pontifices summam rerum administrarunt vsque ad Herodem: ex quo tempore principes & Duces ex Iuda, hoc est, ex Iudæorū familia ac gente prognati, rempublicam illam regere destiterunt: atque hoc ipso tempore aduenit promissus à Deo Messias Saluator noster: vt in eo completam esse prophetiam Iacob dubitari nullo modo posit.* Hactenus ex Eusebio, qui clarissimis verbis per principes ex Iuda, interpretatus est principes ex gente & stirpe Iudaica, non autem ex peregrina & externa qualis fuit Herodes.

CONSIMILI ratione Athanasium intellexisse hoc vaticinium non obscurè significant eius verba in libro de Incarnatione verbi, ait enim hoc vaticinio Iacobum definiuisse tempus quo duraturum erat regnum Iudaicum, scilicet vsque ad Messiæ aduentum. Non dixit Athanasius, regnum in tribu Iuda, sed vniuersè regnum Iudaicum, id est, quod obtinerent qui Iudaica stirpe ac gente prognati essent. Idem sensisse Beatum Ambrosium non obscurè indicat ipse, in capite quarto eius libri quē edidit de Benedictionibus Patriarcharum: nam interprētans illud: *Non deficiet Dux ex Iuda donec ille veniat*, ait vsque ad ortū Saluatoris fidem regalis successionis apud Iudæos integram esse cōseruatam, posteà verò per Herodem adulterata successione prærogatiuā dignitatis amisit. Ergo hoc ait Ambrosius significasse Iacob, seruatum iri in Iudicibus & Regibus Iudæorum intemeratæ successionis hæreditatem, donec veniret Messias. Vult igitur Ambrosius propterea non defecisse sceptrum de Iuda vsque ad Messiam, quod Iudæi vsque ad Herodem proprios & suæ gentis principes semper habuerunt.

Chrysostomus. SANCTVS Chrysostomus homilia 67. in Genesim exponens 96
illa verba: *Non deficiet princeps in Iuda: Manifestè*, inquit, *declaratur his verbis tempus quo aduenturus erat Messias: tandiu enim ait Iacob, durabunt Iudaica & princeps Iudæorum, quoad ille venerit.* Idem in eo libro qui inscribitur: Demonstratio aduersus Gentes quod Christus sit Deus: *Scriptura*, inquit, *etiam tempus quo venturus erat, manifestauit,*

stauit, dicens: Non deficiet Princeps ex Iuda, nam tunc comparuit, cùm iam deficerent Principes Iudaici, & sceptris Romanorum subderentur. B. Augustinus lib. 18. de Ciuitate Dei, cap. 45. ita scribit de Iudæis: *Augustinus.* *Deinde Herodem alienigenam Regem habere meruerunt, quo regnante, natus est Christus: iam enim venerat plenitudo temporis significata prophetico spiritu per Iacob, cùm dixit, Non deficiet Princeps ex Iuda, &c.* *Gal. 4.* *Non enim defuit Iudæorum Princeps ex ipsis Iudæis, vsque ad ipsum Herodem, quem primum acceperunt alienigenam regem.* Theodoretus quæ- *Theodoretus.* stione vltima in Genesim explanans prophetiam hanc Iacob: *Hoc*, inquit, *aduentus Domini indicium est clarissimum: cùm enim Christus nasceretur, defecerunt Iudæorum Reges, Principes Sacerdotum, & Prophetæ, & imperabant Iudæis Reges ex alia tribu.* Vbi Theodoretus per aliam tribum (vt manifestum est consideranti sententiam eius) intellexit aliam familiam stirpem, genus, id est, non ex genere & gente Iudaica.

97 RVPERTVS libro nono Commentariorum in Genesim, cap. 29. tractans hoc vaticinium Iacob de Iuda, hunc in modum scribit: *Rupertus.* *Iam verò quasi quæreretur quādo ille Messias veniet, & quod signum temporis aduentus eius, continuo sequitur: Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de fœmore eius, donec veniat qui mittendus est. Quando ablatum est sceptrum de Iuda? ex tunc videlicet, quando regnum Iudæorum Romanis tradētibus adeptus est Herodes alienigena patre Idumæo, matre ortus Arabica. Et Reges sanè iamdudum defecerant à tempore captiuitatis Babylonicæ: Duces tamen qui erant ex gente illa, perseuerauerunt vsque ad contentiones Hyrcani & Aristobuli, qui ex commistis tribubus, sacerdotali scilicet & Regia, orti, Regnum & Sacerdotium discordibus inter se animis diuidentibus contendendo & inuicem pugnando tandem occasionem porrexerunt Romanæ potestati, locúmque aperuerunt alienigenæ Herodi. Vndè prudenter non tantùm dictum est: Non auferetur sceptrum de Iuda: sed additum est, Et dux de fœmore eius. Tunc primum sublatum est sceptrum de Iuda, quando tulit illud Herodes, qui vtique Iudæus non erat. Tunc autem Iesus Christus Dei filius in Bethlehem Iuda de Virgine matre nasci* *Luc. 2.* *dignatus est. Cùm ergo dicit, Non auferetur sceptrum de Iuda, donec veniat qui mittendus est, firmum sermonem propheticum sanctissimus Prophe-* *2. Petr. 1.* *tarum Iacob quasi lucernam in caliginoso loco lucentem attollit, vt sciat inquisitor regni Dei, quando, vel ex quo certus esse debeat de aduentu eius,* *Genes. 49.* *quem laudare & adorare habeant omnes fratres eius.*

HVIC lucernæ, seu prophetico sermoni, Simeon senex attendens, cùm *Luc. 2.* *videret regnante alienigena ablatum esse sceptrum de Iuda, intellexit tempus esse vt veniret qui mittendus esset, & idcirco ianuas cœlorum vndè venturum illum sperabat, tandiu suspensa prece pulsare non destitit, donec responsum acciperet à Spiritu Sancto, non visurum se mortem, nisi priùs videret Christum Domini, & vidit: & sicut legebat in hoc scripturæ loco, Ipse erit expectatio gentium, ita credidit, & cōfessus est eum esse lumen ad reuelationem gentium. Vndè autem scire poterat Iacob illum fore gentium*

expectationem? Ex Deo videlicet, non solum quia propheta erat, sed quia etiam Deum Abrahæ auo suo promisisse meminerat. In semine tuo benedicentur omnes gentes. Idem Rupertus libro 3. de victoria verbi cap. 9. hoc ipsum, paucioribus quidem verbis, sed non minus apertis tradit, nam illud: *non auferetur sceptrum de Iuda*, non intelligit ipse, *de tribu Iuda propriè, sed interpretatur non defuturum principem ex Gente Iudaica.* Hæc Rupertus: Apparet igitur ex supradictis auctoritatibus illud: *Non auferetur sceptrum de Iuda*, Patres non intellexisse de vna tantum tribu Iuda, sed in vniuersum de gente, stirpe & genere Iudaico. Ad veritatem igitur huius prophetiæ comprobandam satis fuerit ostendere, nunquam Iudæos vsque ad tempora Herodis habuisse reges alienigenas, sed habuisse semper Principes ex stirpe & gente Iudaica, qualicunque ex tribu illi fuerint.

Genes. 22.

Grauis obiectio.

98 CAETERVM aduersus hãc nostram interpretationẽ in promptu est sanè grauis & in speciem prævalida obiectio. Nam cum Iacob nouissimo hoc sermone quem cum filiis suis habuit, sigillatim, propriè ac distinctè quæ singulis filiis ac posteritati eorum ventura erant pronunciauerit, ratio ipsa cogit credere, cum in hoc vaticinio alloquitur Iudam, propriè filium Iudam & tribum eius alloqui, non autem vniuersè cunctum populum Iudaicum: alioqui solus omnium filiorum Iudas hoc sermone prophetico à patre suo Iacob esset præteritus, neque hoc vaticinium ad singularem aliquam dignitatem & prærogatiuam tribus Iuda, potius quàm aliarum tribuum cuiuslibet pertinuisset.

99 DEINDE in hoc vaticinio, quæ antecedunt illud, *Non auferetur sceptrum de Iuda.* illa dico verba: *Iuda te laudabunt fratres tui adorabũt te filij patris tui.* non in commune pertinent ad populum Iudaicum, sed propriè ad Iudam & eius tribum. Similiter verba illa quæ consequuntur: *Ligans ad vitem pullum suum, &c.* propriè denotant fertilitatem regionis in terra Chanaan, quæ tribui Iuda sorte obuenit: quare si prima & extrema huius vaticinij propriè spectant ad tribum Iuda, etiam illud quod inter hæc medium est: *Non auferetur sceptrum de Iuda* ad eandem tribum propriè spectabit. Ridiculum enim & absurdũ est dicere, Iacob primis extremisq; vaticinij verbis allocutum esse filium Iudam: mediis autem verbis deflexisse sermonem propheticum ad vniuersum populum Iudaicum. Et verò nulla ratio est cur Iacob loquens de tribu Iuda potius quàm de alia qualibet tribu dixerit illud, *Non auferetur sceptrum de Iuda*, si id non propriè & singulariter ad tribum Iuda, sed communiter atque indifferenter ad gentem Iudaicam pertinuisset. Præcipua igitur vis huius obiectionis in eo est, quod nulla videtur esse ratio, si illud, *Non auferetur sceptrum de Iuda.* non propriè spectat ad tribum Iuda, sed in vniuersum ad gentem Iudaicam, cur Iacob illud dixerit alloquens filium Iudam potius quàm alium quemlibet filiorum, & cur potius

potius adiungere illud voluerit cæteris quæ de Iuda dicebat, & applicare ad tribum Iuda, quàm ad aliam tribum.

Solutio obiectionis.

100 VERVM commodè responderi potest, cur id fecerit Iacob, tres afferri posse causas valde probabiles. Prima causa hæc est: prænouerat Iacob spiritu prophetico, principatum Iudaicum futurum penes tribum Iuda, & longissimo tempore, & florentissimum atque potentissimum: fuit penes tribum Iuda per annos quingentos viginti. Nam primum tempore Iudicum, per annos septem & quadraginta fuit penes Othonielem & Abesa, viros de tribu Iuda: postea à Dauide vsque ad Sedechiam, fuit penes eandem tribum Iuda per annos quadringẽtos septuaginta tres, quo tempore imperium Iudaicum, maximè verò sub Dauide & Salomone amplissimum, florentissimum ac potentissimum fuit, præstantissimíque reges claruerunt, bellica quidem gloria Dauid, sapientia Salomon, sanctitate ac pietate Iosaphat, Ezechias & Iosias. Recte igitur Iacob vaticinium de principatu Iudaico, præcipuè ad tribum Iuda voluit applicare.

Iosephus li. 11. Antiquitatũ.

101 ALTERA causa: præuiderat item Iacob eodem spiritu prophetico fore aliquando, vt vniuersus populus Hebræus à tribu Iuda nomen accipiens, non iam, vt antea, vel Hebræus vel Israelita, sed Iudaicus appellaretur: quod primum accidit auctore Iosepho, post reditum ex captiuitate Babylonica. Etenim post id temporis omnes appellati sunt Iudæi, & regio eorũ nominata est Iudæa, & regnum Iudaicum: cuius rei fuit causa, quòd ex captiuitate, non alia tribus redierit quàm tribus Iuda, mixta tamen cum tribu Beniamin: & regio terræ promissionis quam tenuit post reditũ ex captiuitate, plurimum ea fuit, quæ ad sortem tribus Iuda pertinebat. Non igitur alienum fuit, quod Iacob de vniuerso populo Hebræo vaticinabatur, id accommodasse ad tribum Iuda.

102 TERTIA causa, eáque, vt opinor, potissima & probabilissima, illa fuit: licet post reditum ex captiuitate Babylonica, qui sceptrum & principatum tenuerunt, Pontifices fuerint de tribu Leui, ipsum tamen sceptrum & imperium fuit in tribu & ex tribu Iuda. Hoc vt planè intelligatur, scire conuenit, ex captiuitate solam tribum Iuda reuertisse in terram Chanaan, & item regionem quam tunc & deinceps vsque ad Herodem possederunt Iudæi eam fuisse quæ aut tota aut maxima ex parte ad sortem tribus Iuda pertinebat, nã aliæ partes terræ Chanaan olim cæteris tribubus assignatæ, possidebantur id temporis à Samaritanis aliisque gentibus. Præterea, ciuitas regia & caput ac sedes regni, vrbs erat Ierusalem, quæ vrbs post Dauidem ad tribum Iuda pertinuit. itaque licet persona quæ tenebat sceptrũ, esset de tribu Leui, attamen ipsum regnũ & ditio regni, & ciuitas regia & subditi ei regno ad tribũ Iuda pertinebãt. Defecit igitur persona de tribu Iuda semper principatum tenens, ipsum tamen sceptrũ nõ defecit in tribu Iuda: nã illud quod subditur:

tur. *Et dux de fœmore eius* intelligi potest sub hac distinctione, nunquam defecturum de tribu Iuda vel Principem, vel principatum & sceptrum. Etenim vel ipsi Pontifices qui post reditum ex captiuitate summam in ea potestatem habuerunt, quamuis essent de tribu Leui, non tamen appellabantur Reges aut Principes Leui, sed Iuda.

PONAM exemplum cuiuis manifestum, quo res hæc nemini 103
non clara & certa sit. Sceptrum & imperium, & vt vulgo dicitur, Corona Hispaniæ, ab hinc minus centum annos translata videtur ad personas Austriacæ familiæ olim extraneæ sanguini Hispanico, sed per connubium Ioannæ Ferdinandi Regis Catholici filiæ, & Philippi filij Maximiliani Imperatoris in regiam stirpem Hispaniensem insitæ: non ob id tamen verè dicetur defecisse sceptrum vel corona Hispanica: nam licet personæ fuerint extraneæ gentis & familiæ, ipsum tamen sceptrum eiúsque amplitudo & potentia dominationis, Hispanica est, manétque eadem corona Hispaniæ, etiam si penes diuersi generis ac gentis personas fuerit. Quanquam hoc exemplum eo deficit à vero, quod qui de gente Austriaca imperium Hispanicum tenuerunt hodiéque felicissimè tenent, licet paternum genus habeant Hispanis extraneum, maternum tamen Hispanicum est, quod apud Hispanos ius habet hæreditarium, quocirca propter maternum genus, debebatur illis iure hæreditario Hispanicum imperium. Esset igitur ad id quod agitur, magis accommodatum exemplum imperij Polonici, quod nuper vidimus post excessum nouissimi Sigismundi Regis, in Henricum Valesium, & post hunc, in Stephanum Battoreum Principem Transyluaniæ translatum: nec ob id tamen sceptrum & regnum in Polonia tunc defecisse dici posset. Ad eundem igitur modum de sceptro ac principatu Hebræi populi, ac de tribu Iuda cogitare & sentire conuenit.

ILLVD porrò scire oportet, quo tempore cœpit Hebræus po- 104
pulus habere Principes suæ gentis, fuisse primum principatum non penes tribum Iuda, sed penes tribum Leui in Mose, & penes tribum Ephraim in Iosue, qui secundum Mosem tenuit principatum: consecutum deinde est tempus Iudicum, qui vsque ad Saulem primum regem fuere quatuordecim: Horum primus Othoniel, & nonus Abesan fuerunt de tribu Iuda, cæteri ex aliis tribubus. Verùm eo tempore etiam sine principatu summa erat in tribu Iuda dignitas & auctoritas: nam cùm forma gubernationis eius temporis esset Aristocratia, id est, optimatum dominatus in eo statu primas sine controuersia tenebat tribus Iuda: cuius rei clarum & certum est illud argumentum, quod post mortem Iosue consultus Deus ab Hebræis, quem in gerendo bello aduersus hostes ducem ac principem sequerentur: respondit, vt sequerentur Iudam, sicut scriptum est in exordio libri Iudicum. Quòd autem eo tempore Politia

Tempore Iudicũ Politiã populi Hebræi fuisse Aristocratiã.

Politia Hebræorum Aristocratiæ formam haberet, testis locuples est Iosephus, qui libro sexto Iudaicarum Antiquitatum ad hũc modum scribit: *Sub Mose & Iosue Optimates Rempublicam administrabãt: post Iosue mortem, octodecim annos populus fuit sine summo magistratu, deinde rursus ad pristinam formã regiminis redierunt, eum qui belli scientia & fortitudine præcelleret, supremum iudicem constituendo, quamobrem totum hoc tempus quo talis hic status durauit, appellauerunt Iudicum.* Sic Iosephus. *Iosephus.*

105 SED vnus etiam nunc restat eximendus lectori scrupulus. Dicet enim aliquis, Cum hæc prophetia Iacob euidentissimum & validissimum contra Iudæos de aduentu Messiæ præbeat argumentũ, quî factum sit vt hoc vaticinio, contra Iudæos disputando, nec Dominus noster, nec Euãgelistæ, nec Apostoli vsi sint, quos tamen plurimis aliorum vatum oraculis & testimoniis vsos esse constat. Verũ in promptu est causam reddere. ex hac enim prophetia illud tantũ concludi potest, quo tempore natus est Saluator noster, eo tempore venturum fuisse Messiam: tunc enim primum defecerat principatus, ex gente Iudaica translatus ad Herodem alienigenam. sed hoc Iudæi non negabant. Quin etiam pro certo habebant tam docti quam ipsum vulgus, in proximo esse Messiæ aduentum. Vnde Samaritana dixit Ioan. 4. *Scio quia Messias venit.* At verò hominem illum qui dicebatur Iesus, filium Mariæ, & vt putabatur, Ioseph, illũ inquam hominem verum esse Messiam qui expectabatur, quod Iudæi negabant, & aduersus eos vrgebant Apostoli, hoc inquam, argumentari & concludere non licet ex prophetia Iacob. Non igitur mirum ea non esse vsum nec Christum Dominum nec Apostolos. Cur nõ Christus D minus, n Apostoli, n Euangelist vsi aliquãd sint hoc v ticinio Iacob.

SVMMA igitur opinionis nostræ tres potissimum res continet, primò enim arbitramur Prophetiam hanc Iacob si vniuersè, & in communi intelligatur de ipso populo Hebræo, esse omnino veram, & hanc esse eius sententiam, Hebræos semper vsque ad Messiæ aduentum habituros ex sua stirpe ac gente principes ac Duces. Quod ita plane euenisse comperiet qui memoria repetet principes eius populi omnes à Mose vsque ad Herodem, atque hac ratione plerique Patrum eam prophetiam interpretati sunt. Deinde censemus de nulla duodecim tribuum Israel propriè, & vt ab aliis tribubus distincta est, verè dici posse in ea fuisse sceptrum & supremum imperium Iudaicum ab initio vsque ad Messiæ aduentum. Siquidem tribus Iuda (de qua id magis dubitari posset quàm de alia quauis tribu) à Moyse vsque ad Dauidem, per annos plus quadringentos triginta non habuit imperium in eo populo nisi in duobus tantum Iudicibus, Othoniele & Abesa, & per annos dumtaxat quadraginta septem. Post reditum autem ex captiuitate babylonica & Zorobabelis principatum vsque ad regnum Herodis per annos scilicet amplius quingentos, cum summo imperio præfuerunt Iudaico populo Pontifices, qui erant de tribu Leui. Epilogus totius disputationis.

TERTIO loco illud etiam affirmamus, licet hæc prophetia nõ in vna tantum & sola tribu Iuda effectum suum ex toto habitura esset, verè tamen rectéque applicatam fuisse eam tribui Iudæ potius quàm alicui aliarum tribuum duas ob causas, tum quòd sceptrum & imperiũ Iudaicum longissimo tempore, id est, per annos plus quadringentos septuaginta continuatum fuerit in tribu Iuda, eóque tẽpore potẽtissimum & gloriosissimum fuerit: tum quòd etsi post reditum ex Babylonica captiuitate qui sceptrum & principatum tenuerunt, Pontifices fuerunt qui erant ex tribu Leui, attamen ipsum imperium & vt vulgò dicitur Corona erat tribus Iuda. Namque & ipsum regnũ, id est regio quæ possidebatur, vel tota vel maxima ex parte ad sortem tribus Iuda pertinebat: & qui subditi erant ei regno, homines erant tribus Iuda, hæc enim sola admixtis sibi Beniamitis, reuersa est ex captiuitate. Ciuitas quoque regia & sedes atque caput regni, id est vrbs Hierusalem à Dauidis vsque tempore pertinuit ad tribum Iuda. Quo factum est vt post reuersionem ex captiuitate Babylonica, & tota illa gens vno Iudæorum nomine appellata sit, & quamuis qui tenebant imperium essent de tribu Leui, attamen nec ipsum regnum dicebatur Leuiticum sed Iudaicũ, nec principes appellabantur reges Leui, sed Iuda.

DICAM hoc ipsum paulò etiã, si potero, expressiùs & breuiùs, cupiens scilicet vt nostra hæc opinio facilius in eorum qui legent hæc, animis imprimatur, & penitus hæreat impressa. Prophetia hæc dupliciter intelligi potest: primò quidem in commune de vniuerso populo Hebræo: vt sententia illorum verborum, *Non auferetur sceptrum de Iuda, &c.* hæc sit, non desinet populus Hebræus habere principes quorum imperio regatur, ex sua stirpe, gente, ac sanguine, quousque veniat Messias. Quocirca illud (*de Iuda*) idem valet atque *de populo Iudaico* vel (*de Iuda*) significat propriè tribum Iuda, sed posita est pars illius populi nobilissima, pro toto populo: vt interdum Hierusalem vel Sion pro Iudæis, & Babylon pro Chaldeis in vniuersum, & Samaria vel Ephraim pro regno decem tribuum. Atque hac ratione intellecta hæc Prophetia, simpliciter atque omnino vera esse liquido perspicitur: à Mose enim vsque ad Herodem, imperium Iudaici populi, non alij quam qui ex stirpe ac gente Hebræorum erant, obtinuerunt. Et hanc Prophetiæ huius intelligentiam secuti sunt ferè Patres qui ante mille annos fuerunt. Cur autem Iacob vaticinium, quod in vniuersum pertinebat ad populum Hebræum, tunc potissimum voluerit pronuntiare, cum loquebatur de tribu Iuda, causas suprà exposuimus.

ALTERA huius Prophetiæ interpretatio est, non minus quàm superior probabilis, quin etiam planior ad intelligendum, & ad credendum procliuior: totam hanc Prophetiam propriè ad tribum Iudæ pertinere: & sententiam eius esse hanc, cum tribus Iuda principatum in populo Hebræo nacta erit, tenebit ipsum perpetuò nec perdet

det vnquam quo vsque veniat Messias: quod ita plane euenit. Etenim primò adepta est regale imperium creato rege Dauide, idque tenuit in posteris eius vsque ad captiuitatem Babylonicam. Postea, licet personæ tenentes in eo populo sceptrum, fuerint Pontifices de tribu Leui, attamen sceptrum ipsum atque imperium, & vt vulgo dicitur, *la Corona*, erat tribus Iuda: namque ipsa regio & ditio eius regni, & subditi, & sedes regni & ciuitas regia erant tribus Iuda, quapropter appellabantur reges & regnum Iuda, non autem Leui. Hoc autem sceptrum & imperium Iuda, licet Herodes quoque habuerit, quia tamen non habuit legitimè, id est, nec hæreditario iure, nec populi consensu & electione, sed iniquè sibi delatum à Romanis, etiam per vim ipse rapuit: idcirco verè dicitur regnante Herode ablatum esse sceptrum de Iuda. Verùm de hoc vaticinio Iacob quod pertinet ad Iudam quæ hactenus disputata sunt satis esse debent. Nimirum eius obscuritas & nobilitas fecit, vt in eo diligenter & accuratè tractando, paulò longiorem rationem & disputationem poneremus.

QVARTA PROPHETIA DE ZABVLON.

Gen. 49. VERS. 13.

Zabulon in littore maris habitabit, & in statione nauium pertingens vsque ad Sidonem.

106 ZABVLON, decimus fuit ordine generationis filiorũ Iacob, & sextus eorũ quos genuit Lia. Huic præscribens Iacob sitũ eius regionis quã eius posteritas & tribus in sortitione & partitione terræ Chanaan possessura erat, significat eam fore maritimã & confinem Sidoni. Hoc quamuis exiguum & leue videatur, magni tamẽ intererat prædici, opulentam & abundantem fore sortem Zabulon, propter maritima commercia, & mercaturæ negociationẽ: scilicet vt intelligerent Hebræi quam terram Chanaan ipsi obtinuissent, eam neque casu obtigisse illis, nec humana prudentia & potentia, sed diuina gratia & ope: quippe cum animaduerterent tot sæculis ante & promissum & prædictum eis fuisse, quam quæque tribus eius terræ portionem, & cuius conditionis atque qualitatis possessura esset, idque cernerent tam distinctè, propriè, atque expressè per Iacob fuisse præsignatum: ideoque nihil ipsi dubitarent de eius terræ consecutione, neque vbi eam adepti essent, vllam cũ habitatoribus eius vel ob metũ, vel ob securitatem coirent societa-

tem, fœdusve initent. Quo fuit profecto deteſtabilior Iudæorum diffidentia & peruicacia, qui audita proceritate ac fortitudine habitatorum eius terræ, protinus deſperata eius acquiſitione in Aegyptum regredi conſtituerunt, vt in libro Numerorum, capite 13. & 14. ſcriptum eſt. Nec minus execranda fuit eorum ignauia, qui Chananæis toties à ſe támque mirabiliter profligatis, tamen turpis lucri pactione contra Dei iuſſa pepercerunt, & vna ſecum habitare, quos iuſſi fuerant penitus exterminare, paſſi ſunt.

Varietas lectionum.

SED expendamus verba huius prophetiæ, & ante omnia varietatem lectionum quæ vix eſt notabilis. Pagninus ita vertit: *Zabulum in portu maris habitabit, & erit in portu nauium, & terminus eius vſque ad Sidonem*, vel, vt alij reddunt, *latere ſuo ad Sidonem pertinget*, & vt habet Oleaſter, *Ad ſinum marium habitabit, & ipſe ad ſinum nauium, terminus eius ſuper Sidon.* Dixit autem numero multitudinis, ad ſinum marium, quia in ſinu ſiue portu duo videntur quaſi maria, alterum quod ſinu concluditur, & alterum quod extra ſinum eſt. Septuaginta ſic habent: *Zabulum iuxta mare habitabit, & ipſe ſecus acceſſus nauiũ & pertendet vſque ad Sidonem.* Paraphraſis Chaldaica huiuſmodi effert ſententiam: *Zabulum in littore maris habitabit, ipſe ſubiugabit regiones nauibus, bonúmque maris comedet, & terminus eius pertinget vſque ad Zedon.* In vocabulo Zabulõ pulchra fit annominatio, ſignificat enim habitationem: pulchrè igitur dicitur *Zabulon habitabit.* Pro vocabulo littoris, Hebraicè eſt, *Coph*, ſignificans & littus & portum & ſinum. ſignificatur igitur, regionem eius fore maritimam & porſinum. ſignificatur igitur, regionem eius fore maritimam & portuoſam vel ſinuoſam. Pro illa autem, *Et in ſtatione*, Hebraicè eſt eadem vox quæ ſupra, *Coph*, ducta à verbo *Chaphaph*, quod ſignificat tegere, abſcondere ſeu protegere, quia portus protegit naues à furore ventorum, & idcirco naues appelluntur ad portum quo ſint tutæ ac ſecuræ. vnde Septuaginta verterunt, iuxta acceſſum nauium. 107

PRO illo: *Pertingens vſque ad Sidonem*, Hebraicè ad verbum eſt: *Et latus eius ſuper Sidon*, vox Hebræa *Iarech*, ſignificat femur & latus, & ponitur ad ſignificandum, plagam terræ Zabulon ſpectaturã Sidonem, id eſt, terminum eius fore verſus Sidonem. Verùm quia in libro Ioſue cap. 19. cum ſubtiliter deſcribuntur fines & termini ſortis & regionis Zabulon, nulla fit mentio Sidonis, quam tamen, cum eſſet vrbs illa antiquiſſima & nobiliſſima, tacitam minime præteriiſſet Ioſue, propterea exiſtimat Andreas Maſius in Commẽtario eius capitis. Sidonem non fuiſſe terminum ſortis Zabulon, neque aliud ſignificare hoc loco voluiſſe Iacob quàm poſteros Zabulon habitaturos ad mare, verſaturóſque frequenter in portubus & naualibus, atque mercaturam facturos apud Sidonios, & cũ Sidoniis illam ipſam maris orã tenẽtibus, ac mercatoribus toto orbe celeberrimis: ex quo futura erat illius tribus Zabulon ingens opulentia & terũ omnium abũdantia. Quod indicauit paraphraſis Chaldaica dicens 108

Andreas Maſius.

cens, ſubiugabit regiones nauibus & bonum maris comedet: ſimiliáque ſignificauit Moſes Deuteronomij 33. cum benedicens Zabulon dixit: *Lætare Zabulon in exitu tuo* ſignificans Zabulonitas feliciter exituros in mare, & nauigaturos ad fora rerum venalium, rémque foris ac peregrè facturos. Subdit Moſes: *Inundationem maris quaſi lac ſuget, & abſconditos theſauros arenarum*: non obſcurè ſignificans, per mare importatum iri in eius regionem multa & magna bona, tum ad victum eius, tum ad opulentiam.

Locus Deuteronomij c. 33.

ATQVE hæc fuit temporalis & terrena felicitas fortis Zabulon. Verùm tempore Chriſti domini noſtri habuit tria etiam ad laudem & decus eius inſignia. Primùm enim in ea tribu fuit mons Thabor glorioſa Domini transfiguratione nobilitatus: fuit item ciuitas Nazareth ante alias vrbes clara & veneranda propter ortum Deiparæ Virginis, Conceptionem Domini noſtri & educationem, multorúmque annorum inibi habitationem: denique in ea terra Dominus noſter exorſus eſt prædicare Euangelium, vt traditur Matth. 4. quamobrem quaſi lætabundus Iſaias capite nono dixit: *Terra Zabulon & terra Nephthali, via maris trans Iordanem Galilæa Gentium. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta eſt eis.* Quibus verbis ſignificatur, futuros per id tempus quo Meſſias prædicaturus illis eſſet Euangelium, Zabulonitas vitioſiſſimis atque corruptiſſimis moribus.

Inſignia terræ Zabulon.

Matth. 17.

Luc. 1.

Locus Matth. 4.

110 NIMIRVM animaduertere licet ciuitates & gentes maritimas pluribus atque maioribus quàm mediterraneas vitiis eſſe obnoxias, tum propter ſuperbiam quæ naſcitur ex fiducia virium, ſunt quippe maris præſidio munitæ, tum ob auaritiam, quod ad lucra mercaturæ incumbunt, denique ob rapinas & prædas, ad quas opportunitate maris, & naualium commoditate inuitantur: adiice quod cum ſint emporia & aduenarum receptacula, facile peregrinis moribus, vitiis atque erroribus inficiuntur. Quapropter noluit Plato ciuitatem quam ſuæ Reipublicæ deſignabat futuram metropolim, eſſe maritimam, ſed minimùm decem millia paſſuum mari remotam, habere tamen vicinum portum, vt ea ratione nec externis moribus prauis, aut vilibus facilè corrumpatur, nec omnino tamen vtilitate maris iucunditatéque priuetur. Talem fuiſſe Hieroſolymitanæ vrbis ſitum qualem deſiderabat Plato, docet Euſebius lib. 12. de Præparatione Euangelica, capite vigeſimo ſeptimo.

Maritimæ gentes ferè vitioſiores Mediterraneis.

Plato.

Euſebius.

111 ALLEGORICAM huius prophetiæ de Zabulon interpretationem copioſè & eleganter tractat B. Ambroſius in lib. de Benedictionibus Patriarcharum, capite quinto: quam nos, quò plura breuiori oratione complectamur, non verbis Ambroſij, ſed noſtris, licet minus diſertis exponemus. Hæc prophetia de Zabulon, ſecundum allegoriam, præclarè ad Chriſti Eccleſiam accommodatur, in quam bene conuenit nomẽ Zabulon, ſignificans habitaculum, ſiue

Allegorica expoſitio.

Ambroſ.

habitationem. Namque in Ecclesiam verissimè dici potest illud quod est in Psalmo 130. *Elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi. Hæc requies mea in sæculum sæculi, hîc habitabo, quoniam elegi eam.* est enim Ecclesia omnium fidelium & ipsius Dei habitatio in terris. Dicitur autem Ecclesia habitare in littore maris. Significat enim mare, mundum tempestatibus & procellis vitiorum turbatum & agitatum, iuxta quem est Ecclesia: nam licet in mundo sit, non est tamen de mundo, sed est in littore & in terra, firma scilicet & immobilis: pulsatur quidem fluctibus mundi, sed non frangitur, quinimo quasi scopulus ipsos fluctus frangit ac dissipat: similis domui fundatæ, non super arenam, sed super firmam petram, cuius insuperabilem firmitatem descripsit Dominus in Euangelio.

Qualis sit Ecclesia Catholica.

Matth. 7.

EST autem iuxta littus Ecclesia: prospicit enim Hæreticorum, 112
Iudæorum & Paganorum naufragia, periculorum ipsa immunis & expers, & quasi prompta & parata & velut obuia excipiendis ex naufragio mundi ad securum ipsius portum confugientibus. Est præterea mercaturæ dedita: neque enim aliud in terris agit Ecclesia quàm spirituales merces inter Deum & homines tractare: in quam sanè verius competit quàm in Zabulonitas, quod Moses dixit Deuteronom. 33. *Lætare Zabulon in exitu tuo, inundationem maris quasi lac suges, & thesauros absconditos arenarum.* Id est, Felix eris & nimium felix Christi Ecclesia, cùm ex Iudæa ad Gentilitatem exibis: per totum enim orbem terra marique dilataberis, & præcipuas mundi delitias diuitiásque possidebis. Suges lac gentium, & mammilla regum lactaberis: accipies pro ære aurum, pro ferro argentum, pro lignis ac lapidibus ferrum. Quod autem subdit Iacob: *Pertingens vsque ad Sidonem*, non id vacat mysterio. Sidon enim significat venationem. Significatur igitur, Ecclesiam Christi non solùm quia futura erat iuxta mare, habituram piscatores hominum, sed etiam venatores, id est, ex omnibus insulis & regionibus terræ continentis innumerabiles ad eius magisterium, cultum & obsequium esse venturos. Quare huc accommodari posset quod est apud Hieremiam capite decimo sexto: *Ecce ego mittam piscatores multos, & piscabuntur eos: & posthæc mittam eis multos venatores, & venabuntur eos de omni monte, & de omni colle & de cauernis petrarum.*

Esa. 49. & 60.

* * *

QVINTA PROPHETIA.

DE ISSACHAR.

Issachar asinus fortis accubans inter terminos. Vidit requiem quòd esset bona, & terram quòd optima: & supposuit humerum suum ad portandum, factúsque est tributis seruiens.

Genes. 49. VERS. 14. & 15.

113 PRAENVNCIAT Iacob in diuisione terræ Chanaan tribum Issachar sortituram, & fertilitate & amœnitate soli regionem optimam ac fœliciſſimam, & idcirco deditos fore Issacharitas agrîculturæ, adeóque natalis soli amantes ac tenaces futuros, vt quiduis passuri potiùs sint, quàm se à sedibus suis abstrahi: quemadmodum clitellarij muli quantumuis onusti, si læta gramina quæ carpant, per iter nacti fuerint, nec ipso onere, nec etiam fustibus facilè propelluntur. Simile est illud quod de hac ipsa tribu dixit Moses Deuteronom. 33. *Lætare Issachar in tabernaculis tuis*: Significans videlicet fertili eos amœnáque regione sua delectatos, libenter mãsuros domi, nec ad externa loca negotiationis causa profecturos.

Locus Deuteronomij c. 33.

114 ARGVMENTVM bonitatis terræ Issachar, vel vnus campus Esdrelon, maxima ex parte intra sortem Issachar contentus, esse potest: nullus enim eo per totam Chananæam terram locus est amœnior atque vberior, abundat enim frumento, oleo, vino, atque omnium rerum copia, quæ ad victum, cultúmque hominum conferunt. Erant præterea in sorte Issachar montes Gelboe propter cædem Saulis & Ionathæ maledicti diríque à Dauide rege affecti, quasi propter necem tantorum virorum inibi factam digni essent qui perderent naturalem fertilitatem & amœnitatem, qua maximè commendabantur.

Cãpus Esdrelon.

2. Reg. 1. Mõtes Gelboe.

115 B. HIERONYMVS in Traditionibus Hebraicis in Genesim, hanc citat lectionem huius loci ex Septuaginta Interpretibus: *Issachar bonum desiderauit requiescens inter medios cleros, & videns requiem quia bona est, & terram quia pinguis, supposuit humerum suum ad laborandum, & factus est vir agricola.* Subdit Hieronymus, in Hebræo ita legi: *Issachar asinus osseus recũbens in terminis, & videns requiem quia bona est, & terram quia pulchra est, inclinauit humerum suum ad portandum, & factus est in tributum seruiens.* Interpretatur autem appellari asinum osseum, quòd in cultura terræ & vehẽdis ad mare oneribus eorum

Varietas lectionum.

eorum quæ in suis finibus nascebantur, plurimum laboratus esset, regibus quoque tributa pensitaturus: Hebræos porrò tradere his verbis per metaphoram significari quod Issachar scripturas sanctas die ac nocte meditans, plurimum in earum studio elaboraturus esset, & ideo omnes tribus ei seruituras, quasi magistro dona portantes. Paraphrasis Chaldaica huiusmodi habet lectionem: *Issachar dines in facultatibus, & possessio eius erit inter terminos: viditque partem quod bona erat, & terram quod fructifera erat, subiecitq; prouincias populorum, & deleuit habitatores earum, & qui relicti sunt in eis, serui & tributarij eius facti fuerunt.*

SED expendamus singillatim verba huius prophetiæ secundum 116
nostram lectionem. *Asinus fortis.* Hebraicè, *asinus ossis seu osseus*, id est, magnorum & firmorum ossium: in quo est robur animalium, Oleaster ait vocem Hebræam significare dorsum seu spinam dorsi, & ideo vertit, (*asinus dorsi*) id est, habens robustum dorsum ad ferenda onera. Cur autem pro, (*asinus fortis*) Septuaginta posuerint, *bonum desiderauit*, vide hoc loco Eugubinum. Onkelus reddidit: *dines in facultatibus. Accubans inter terminos.* Septuaginta verterunt, *inter cleros siue sortes*: namque Issacharitæ à Meridie contermini erant Manassensibus, à septentrione Zabulonitis. Vel hoc dictum est quia tribus Issachar intra nobiles admodum terminos interiacebat, habens ab Occidente mare Mediterraneum & montem Carmelum, ab Oriente verò mare Tiberiadis, quam etiam perluebat torrens Cison, non incelebris in Scriptura, quem humor partim ex monte Thabor, partim ex Hermon & Gelboe defluens geminum faciebat, altero alueo ad occasum in mare Mediterraneum, altero ad Ortum in lacum Genesareth decurrentem. Kimki & Oleaster pro inter terminos, vertunt, inter sarcinas seu onera, affirmantes id propriè significari vocabulo Hebræo: significari autem asinum fortem, qui etiam cum requiescit, non leuatur onere, sed sub eo quietem capit: eóque denotari Issacharitas in rusticis laboribus fore assiduos atque indefessos: adeo vt laborem & curam agriculturæ in loco solatij & quietis sint habituri. Vel illud: Cubabit inter terminos, significat fore vt Issacharitæ inter terminos suæ regionis consistant, nec externas negotiandi causa terras petant.

August. *Eugubinus.*

VIDIT *requiem quod esset bona, & terram quod optima.* Id est, elegit 117
vitam quietam qualis est agricolarum, vacuam nempe à periculis & molestiis tam bellicis quàm aulicis: ad quod vitæ genus trahebatur bonitate soli, quod ei optimum, vel vt habent Septuaginta, pingue, siue vt propriè significat vox Hebræa, pulchrum & elegans sorte contigerat. De quieto ac fortunato agricolarum statu, elegans est apud Virgilium secundo Georgicorum digressio quæ incipit:

Virgilius.

O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agricolæ.

Homerus. Qua de re multa quoque & præclara Homerus lib. sexto & septimo

mo Odysseæ. Cato, Varro & Columella in exordio suorum voluminum de re Rustica, Plinius libro decimo octauo primis aliquot capitibus prodiderunt. *Et supposuit humerum suum ad portandum.* vel secundum Septuaginta, ad laborandum. Perstat in metaphora de asino forti, & significat libenter Issacharitas subituros omnem laborē atque molestiā in cultura terræ propter vberrimos eius prouentus: vel quia abundabant bonis maximè vendibilibus & expetitis à mercatoribus, solebant eas vel suis vel animalium humeris deportare ad mare, vt inde mercatoribus vendita exportarentur.

Homerus. *Cato.* *Varro.* *Columella.* *Plinius.*

FACTVS *est tributis seruiens.* Septuaginta diuersam reddiderũt 118
sententiam, transferentes, *factus est vir agricola.* Paraphrasis Chaldaica contrarium planè sensum expressit: *Subiiciet*, inquit, *prouincias populorum, & delebit habitatores earum & qui relicti fuerint serui & tributarij eis fuerunt.* Verum cur præcipuè dicantur Issacharitæ futuri vectigales, triplex ratio potest adferri. Etenim cùm propter fertilitatem suæ regionis omnium essent ditissimi, solebant à regibus plus cæteris tribubus onerari & grauari tributis. Ipsi quoque ne ab externis hostibus infestarentur, vel à suis regibus euocarentur ad militiam vel ad aulam, & patrio solo, fertilissimo scilicet & amœnissimo, abscedere & abesse cogerentur, libenter hanc redimebant vexationem largiendis muneribus & pensitandis tributis. Ad hæc, ex aliis tribubus plurimi seruiebant Regi vel in aula, vel in militia, vel aliis quibuslibet muneribus regiis: quapropter vel immunitatem tributorum, vel remissionem à Rege mercedis loco consequebantur. Issacharitæ autem bellicum laborem ac molestiam, & aulicam ambitionem auersati, suisque bonis contenti, nec immunitatem, nec alleuationem vectigalium merebantur.

HAEC Prophetia de tribu Issachar (ne intelligentiam eius my- 119
sticam omnino prætereamus) pulchrè aptari potest ad virum iustũ, maximè verò humilem & mitem. Iusto enim bene conuenit nomẽ Issachar, significans mercedem: cui enim merces in cœlis à Deo parata est nisi iusto? huic nempe per Isaiam Dominus: *Dicite*, inquit, *iusto quoniam bene, fructum enim adinuentionum suarũ comedet.* & Christus in Euangelio: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati mites: quoniam ipsi possidebunt terram.* His consona sunt quæ de eadem tribu dixit Moses Deuteronom. 33. *Lætare*, inquit, *Issachar in tabernaculis tuis.* quasi dixerit, Lætare iuste, siquidem vt Dauid ait? *Vox exultationis & salutis in tabernaculis iustorum. Asinus fortis.* Quam benè quadrat similitudo? *Vt iumentum factus sum apud te*, inquit, Dauid, *& ego semper tecum.* Saluator noster vnum omnium animalium insedit asinum: Et sanè nullo in hominum genere libẽtius quàm in humilibus acquiescit. Asinus est animal humile, mansuetum, totumque hominis addictum obsequio & vtilitati: talis est erga Deum humilis & mansuetus. *Fortis.* Nihil est quod ad toleranda mala quamlibet multa & ardua, magis hominem robustum

Mystica interpretatio. *Esa. 3.* *Matth. 5.* *Psal. 117.* *Psal. 72.* *Matth. 21.*

firmumque reddat, quam humilitas & mansuetudo: nam qui de se humiliter sentit, is nũquam sibi putat iniuriam fieri, nec se indebita sibi atq; immerita mala pati. Mansuetus porrò nullis iniuriis nullisq; malis lacessitus commouetur, nedum ad iram vel vltionẽ incitatur.

ACCVBANS *inter terminos.* Propterea iustus nunquam non est 120
læto & tranquillo animo, tam secundis rebus quàm aduersis, quia cubat inter terminos. Prospicit enim quis post hanc vitam finis bonorum & malorum futurus sit, cernitque improbos breui voluptate sempiternum emere dolorem, bonos contra temporario labore comparare sibi æternam felicitatem. In horum consideratione terminorum conquiescens, nullum detrectat laborem, nullum periculum recusat, nihil sibi graue & acerbum vel intolerandum ducit. *Supposuit humerum suum ad portandum.* Duos habemus humeros, quia duplex est laboris genus: alij labores pertinent ad animum, ad corpus alij. vir iustus vtrũque humerũ supponit ad laborandũ, quia corpus pariter atque animum offert ad quoslibet labores pro Christi gloria & hominũ vtilitate perferendos. *Factus est tributis seruiẽs.* Iustus tributũ debet & soluit, Deo, Proximo, & sibi: Deo tributum amoris, religiosi cultus, obediẽtiæ & patiẽtiæ: Proximo, dilectionis, iustitiæ, compassionis, ac misericordiæ: sibi mortificationis & continentiæ.

SEXTA PROPHETIA
DE DAN.

VERS. 16. 17 18. *Dan iudicabit populum suum sicut & alia tribus in Israel. Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, mordens vngulas equi, vt cadat ascensor eius retro. Salutare tuum expectabo Domine.*

RAEVIDENS Iacob tribũ Dan, quæ satis alioqui 121
obscura & ignobilis futura erat, maiorem in modum à Samsone qui ex ea tribu fuit, illustratum ac nobilitatum iri, propterea vaticinium hoc de tribu Dan, totum retulit ad Samsonem. Fuit autem talis reuera Samson robore corporis ac fortitudine animi, qualem fuisse Herculem ambitioso mendacio finxerunt Græci. Et verò vtriusque tẽpora non multum discrepant: namque fuisse eos propemodum synchronos, indicat Eusebius in Chronicis. A Latina lectione huius loci nihil discordat Græca & Hebraica lectio, nisi quod pro illo, *Cerastes in semita*, Hieronymus legit, *regulus*: & pro illo, *Salutare tuum expectabo Domine*. Lectio quam sequitur Ruffinus, & quam habet nouissima Septuaginta Interpretum editio Romana, sic habet: *Salutem Domini expectans* quod refertur vel ad equitem, vel ad mordentem vngulas

Iudic. 13.

Quæ poetæ finxerunt de Hercule, similia eorum esse quæ de Sãsone narrantur; nec eorũ tempora discrepare.

Eusebius.
Ruffinus.

vngulas equi. Paraphrasis Chaldaica hanc reddit sententiam: *De tribu Dan eligetur & consurget vir. In diebus eius redimetur populus eius, & in annis eius requiescent simul tribus Israel: huius terror irruet super populos, & cædes eius prænalebit in Philistæis: Tamquam serpens & coluber quiescet in via, & tanquam aspis insidiabitur in semita: interficiet robustos in castris Philistæorum, equites cum peditibus: enruabit equos eorum & quadrigas, & deiciet ascensores eorum retrorsum. Redemptionem tuam expectabo Domine.*

122 DAN *iudicabit populum suum, sicut & alia tribus Israel.* Alluditur ad nomen Dan, significans iudicare seu vindicare: nam Rabbi Salomon sic interpretatur: Vltionem capiet populi sui de Philisthæis, vt cum dicitur: *Dominus iudicabit populum suum.* Ex hoc vaticinio & superioribus atque posterioribus quibusdam apparet agnominatione vocabulorum in his oraculis edendis delectatum esse Iacob. *Sicut & alia tribus in Israel.* Ex multis aliis tribubus fuêre Iudices populi Hebræi, præter quatuor, Ruben, Simeonis, Gad & Aser. Putat quidem Caietanus Iepthe, qui Iudex fuit, de Gad fuisse: sed similius veto est fuisse eum de tribu Manasse, siquidem is fuit (vt traditur in libro Iudicum) de Galaad, quæ terra cecidit in sortem Manassis, vt habes Iosue 17. Nam Barach, quẽ inter iudices ac Duces populi Hebræi recenset Samuel primo Regum, fuit de Tribu Nephthali.

Deut. 32.

Iudic. 11.

Ex qua tribu fuerit Iephte.

123 FIAT *Dan coluber in via, cerastes in semita, &c.* Illud, fiat, more prophetico positum est pro, fiet, vel erit. Hæc autem verba nõnulli existimant facere ad vituperationem tribus Dan, quasi ea futura esset valde astuta, insidiosa, fallax & serpentina malitia pollens, cuius rei nonnullum extat argumẽtum in libro Iudicum, cap. 18. Sed verius dictu fuerit, ea verba referri ad Samsonem: qui comparatur colubro & cerasti, vt significetur quàm is fuerit terrificus & formidandus hostibus. Quemadmodum enim nemo audet ingredi per eam viam, & semitam quam scit à venenatis sæuisque serpentibus obsideri: ita populum Hebræum duce ac propugnatore Samsone, nullus hostium audebat infestare: aut quia, sicut serpentes latent in viis, & inopinatò aggressi hominem feriunt mortiferè, ita Samson incautos nec opinantes aggressus hostes, magnas sæpe eorum strages edidit.

124 COLVBER Hebraicè dicitur, *nachash*, à verbo nachash, quod significat augurari seu incantare, vel quia serpentes norunt incantatorum artes & voces effugere, vt de aspide proditum est Psalmo 57. aut quia per ipsum auguria & incantationes fieri solent. De Ceraste vide Plinium lib. 8. ca. 23. Est autem Cerastes, genus serpentis (auctore Solino cap. 30.) præferens quadrigemina cornicula, quorum ostentatione velut ad escam illectas aues perimit: nam reliqua corporis tegens arenis, nullum sui præbet indicium, nisi ex ea parte qua inuitatis ad pastum auibus necem affert. B. Hieronymus pro Ceraste legit Basiliscus seu Regulus. *Mordens vngulas equi, vt*

Plinius.
Solinus.
Ceraste qua le animal.

cadat ascensor eius retro. Significatur astutia eius serpẽtis etiam quos non tangit interimẽtis, sicut serpens mordens calcaneum equi, nec tangens equitem, deiicit tamen ipsum in terram & occidit. Spectat autem hæc oratio ad extremum facinus Samsonis, omniumque factorum eius celeberrimum: cum columnas theatri quod Philistæorum eius celeberrimum principibus erat completum demolitus, tria millia eorum ruina oppressa simul ipse occumbens interfecit. *Iudic. 16.*

125 SED illud quod sequitur perobscuram habet sententiam. *Salutare tuum expectabo Domine.* Hebraicè ad verbum est, salutem, Chaldaica paraphrasis habet, redemptionem. Alij, Saluatorem. Veruntamen perobscura est hæc sententia: & argumentum magnæ obscuritatis, est multiplex interpretandi eius ratio à Doctoribus excogitata. Oleaster tres huius loci expositiones ponit, sic enim scribit: *Quemadmodum solent senes & ægroti inter verba emittere suspiria, ita Iacob fecit, qui fessus inter tot verba, vocem illam emisit ad Deum: Salutem tuã expecto Domine, id est, Spero quod sanabis me, aut, Sana me Domine, quoniam salutem tuam spero. Si verò sententiam cum præcedentibus iungere vis, tunc sensus erit: Quoniam hanc tribum Dan serpentina malitia præditam fore video, spero Domine vt me salues ab ea. quemadmodum de Simeone & Leui dixerat: In consilium eorum non veniat anima mea. Prior tamen expositio mihi magis germana literæ videtur. Est & tertia: Salutem tuam expecto Domine, vt scilicet hæc mea vaticinia impleantur per Messiam qui est salus tua.* Sic Oleaster. Verùm has interpretationes esse perquàm leues, vel me non dicente per se lector intelliget.

Locus per obscurus.

Oleastri tres expositiones

126 ALII existimant hæc verba Iacob continere precationem qua vsus est Samson, cum siti admodum fatigatus ac propemodum moribundus potum à Deo postulauit. *Sitiens valde Samson,* inquit Scriptura, *clamauit ad Dominum, dicens: Tu dedisti in manu serui tui salutem hanc maximam, & en in siti morior, incidámque in manus inimicorum istorum, &c.* Vel potius verba illa referri debent ad nouissimas preces Samsonis, vt est in eodem libro capite decimo sexto. *Samson,* inquit Scriptura, *inuocato Domino, ait, Domine Deus memento mei, & redde mihi nunc fortitudinem pristinam, vt vlciscar me de hostibus meis, & pro amissione duorum luminum vnam vltionem recipiam.*

Quarta expositio. *Iudic. 15.*

127 BEATVS Hieronymus, eumque secuti Rupertus, Lyranus, alique complures putant Iacob prophetico spiritu contemplantem eximias & admirandas virtutes Samsonis clarissimaque facinora, incidisse in eam cogitationem, num fortè Samson futurus esset Messias. Verùm quia intellexit eum post mortem non statim ad vitam rediturum, & post eius principatum nihilominus Hebræos ductum iri in captiuitatem, liquidò agnouit nequaquam illum fore Messiam. Et idcirco protinus exclamauit, *Salutare tuum expectabo Domine.* quasi diceret, Alium ego expecto Saluatorem populi mei, quàm vel Gedeonem vel Samsonem. Adest huic expositioni Thar

Quinta expositio. *Hieronym. Rupertus. Lyranus.*

Thargum Hierosolymitanum, in quo sic est ad verbum hoc loco: *Dixit Pater noster Iacob, Non expecto redemptionem Gedeonis quæ est salus temporalis, neque redemptionem Samsonis quæ est salus transitoria: sed expecto redemptionem Messiæ filij Dauid, qui venturus est, vt adducat sibi filios Israël, cuius redemptionem expectat & desiderat anima mea.* Sic ibi: eadémque itidem habentur in paraphrasi Chaldaica editionis Complutensis.

128 HANC interpretationem minimè probabilem esse censet Paulus Burgensis hoc loco: Non enim talis vel dubitatio, vel etiam suspicio Iacobi animum subire potuit: ei nempe notum erat, & ipse paulò ante significauerat Messiam futurum de tribu Iuda: non igitur Samson, qui erat de tribu Dan, Messias esse poterat. Ac licèt maximi roboris fuerit Samson, haud magni tamen consilij & prudentiæ fuit, & quædam gessit satis inconsultè atque imprudenter, quæ in Messiam cadere non potuissent. *Paulus Burgensis.*

129 EST alia quædam huius sententiæ interpretatio. Iacob secutum esse morem Prophetarum, qui quoties loquuntur de persona aliqua, vel de re quapiam, quæ illustrem venturi Messiæ similitudinem & imaginem gereret, repentè in eius vel desiderium vel præconium, vel rerum ad ipsum vaticinium pertinentium prorumpere solent. Samson porrò decem rebus Messiam mirificè præfigurauit. Primò conceptio Samsonis, vt etiam Christi, fuit diuinitùs per Angelum parentibus nunciata. Secundò fuit Samson Nazareus, id est, consecratus Deo ab infantia vsque ad mortem, nihil immundum aut quod inebriare posset bibens vel commedens: neque nouacula ascendit super caput eius: *Et creuit puer,* inquit Scriptura, *& benedixit illi Deus.* Tertiò duxit vxorem gentilem contra voluntatem parentum, prætérque fas legis Mosaicæ, verùm Dei consilio & instinctu. Quartò robur eius & fortitudo dicitur fuisse in capillis, præsertim verò in septem crinibus. Quintò leonem in se ferociter irruentem manibus suis in fruſtra discerpsit. Sextò asini maxilla occidit mille Philisteos. Septimò petenti à Deo potum ex maxilla asini ad bibendum, aqua scaturiuit. Octauò concluſus intra ciuitatem ab hostibus, media nocte surgens, euulsas cardinibus fores ciuitatis cum postibus & seris in apicem montis, humeris suis deportauit. Nonò trecentas vulpes caudis inuicem colligatas cum facibus incensis immisit in areas Philistinorum, quæ non segetes tantùm omnes, sed etiam vineas & oleas incendio perdiderunt. Decimò duas columnas, quibus domus Philisteorum principibus completa sustinebatur, suis manibus apprehendens atque conquassans demolitus est, eáque ruina moriens ipse plures hostium quàm dum vixerat, interemit. Iacob igitur dum vaticinabatur de Samsone quod is multiplicem ferret similitudinem Messiæ, flagrans aduentus eius desiderio & expectatione, orationem suam erupit in illa verba: *Salutare tuum expectabo Domine.*

Sexta expositio.

Samson decem rebus figura Messiæ. *Iudic. 13, 14, 15. & 16.*

Septima expositio.

NEC mihi non illa placet huius sententiæ interpretatio, Iacob 130
lumine prophetico vidisse quo tempore populus Hebræus vehementer ab hostibus Philistæis vexandus erat, missurum Deum eo tempore Samsonem, virum fortissimum, qui afflictis rebus subueniret, & firmissimũ Hebræis aduersus hostes quasi propugnaculum & præsidium futurus esset; nec eo tantum tempore id facturum Deum, sed quotiescunq; illi magnis in periculis & angustiis versarentur, si piè ac fidenter ad misericordiam Dei, præsidiumq; confugerent, missurum Deum, qui eos periculis & malis eriperent, & ab hostibus defenderent: quod sæpe factum esse, liber Iudicum ostendit, tales enim fuere Othoniel, Gedeon, Iephte, aliique, quos propterea in eo libro Saluatores esse appellatos legimus. Iacob igitur hæc animo prospicientem atq; contemplantem, ex occasione Samsonis, de quo præcedentia vaticinatus erat, generalem illam sententiam pronuntiasse: *Salutare tuum expectabo Domine*, quasi diceret, non tantum in illa persecutione Philistæorum quos profligabit Samson, sed in omni alia persecutione hostili expectabo: id est, populus meus cuius ego caput sum (nam loquitur de populo Hebræo sub nomine suo) expectabit vel expectare debebit salutare tuum, id est, abs te vel salutem, saluationem & redemptionem, siue saluatorem. Ac mihi quidem hæ duæ postremæ interpretationes secundum literalem sensum videntur omnium probabiliſſimæ.

Octaua expositio de Antichristo, & an ille futurus sit de tribu Dan.

RESTAT vltima interpretatio multis probata celebrataq;: quę 131
hoc vaticinio dixit Iacob de tribu Dan, non tam ad Samsonẽ pertinere quàm ad Antichristum etiam secundum sensum historicum, vel certè secundum mysticum intra corticem illius historiæ inclusum, & à Spiritu sancto principaliter intentum. Sumunt autẽ istius expositionis auctores quasi certum de tribu Dan futurũ Antichristum. Hoc incertum esse dixit Tostatus: sed Oleaster longiùs procedens, etiã fabulosum esse ausus est dicere, sed quale obsecro est vetustissimã, in populo Dei traditionem, plurimorum atque in primis nobilium scriptorum auctoritate firmatam scriptísque proditam, tanto fastidio ac supercilio reiicere? quanto cautior hoc loco Caietani fuit opinio, qui licet hoc non vt planè certum atque indubitatum dicat, eo tamen posito asseueranter dicit & euidenter ostendit eiusmodi expositionem cum sententia verborum Iacob aptissimè congruere.

Tostatus. Oleaster.

Caietanus. Irenæus. Hippolyt. Ambros. August. Prosper. Theodor. Gregorius. Andreas. Cesariensis. Areta. Aymo. Ricardus. Anselm.

HOC igitur vaticinium Iacob de Dan intellexerũt atque inter- 132
pretati sunt de Antichristo Irenæus lib. 5. aduersus hæreses, Hippolytus martyr in Oratione de consummatione sæculi, Ambro. in lib. de Benedictionibus Patriarcharum, cap. 7. Aug. quæst. 22. in Iosue, Prosper lib. de promissionibus & prędictionibus Dei, parte quarta, Theodoretus quæst. vlt. in Genesim. Gregorius lib. 30. Moralium, c. 18. Denique super cap. 12. libri Apocal. Andræas Cæsarien. & Areta, Haymo, Richardus, Anselmus, Rupertus & complures alij. Cum enim

enim eo loco Ioannes recensitis omnibus aliis tribubus Iudæorum, solam in ea tribuum enumeratione prætermiserit tribum Dan, id feciſſe Ioánem dicunt Patres in odium ac detestationem Antichristi, quem ex tribu Dan futurum esse cognouerant.

133 NEQVE obest huic Patrum opinationi quod apud Ioannem eo loco in commemoratione tribuum etiam tribus Ephraim prætermissa videatur: non enim prætermissa est, si quis rem paulo attentius consideret, sed ea significata est per tribum Ioseph, siquidem non alia erat tribus Ioseph, quàm tribus Ephraim & tribus Manasse. Cum igitur distinctè nominata sit tribus Manasses, consequens est, eam quæ appellatur tribus Ioseph, non aliam debere intelligi quàm tribum Ephraim, verùm vtcunque sit, Antichristum esse futurum de tribu Dan, licet ex sacra Scriptura non possit euidenter ostendi, attamen propter antiquissimam eius rei traditionem, & tot ac tantorum Patrum consensum, fidem meretur.

Theodoretus. Gregorius.

134 CAETERVM quomodo verba huius prophetiæ in Antichristum competant, & Theodoretus quæstione vltima in Genesim, & S. Gregorius lib. 30. Moralium fusè ostendunt, nos hic summatim comprehendemus. *Dan iudicabit populum suum.* Antichristum qui ex tribu Dan futurus est, vt regem suum primi omnium studioſè sequentur Hebræi. *Erit autem sicut coluber in via, & Cerastes in semita.* Per viam significantur filij huius sæculi, latam voluptatum & vitiorum viam tenentes, istis erit Antichristus quasi coluber in via, id est pestifera doctrina venenum erroris & impietatis lenociniis & blanditiis voluptatum imbutum eorum animis infundet. Per semitam significantur homines arctioris & seuerioris vitæ: aduersus quos insurget Antichristus vt cerastes quadrigemina cornua ferens: Similiter Antichristus quatuor maximè rebus sectatores ac professores virtutis & pietatis seducere conabitur, primum simulatione sanctitatis, tum ostentatione scientiæ & eloquentiæ, deinde mirabilitate prodigiorum quæ faciet; ad extremum terrore potentiæ suæ, ac tormentorum quibus aduersantes sibi cruciabit, immanitate.

135 MORDENS *vngulas equi, vt cadat ascensor eius retro.* Equus, animal est magni fastus & ambitionis, & alacre ad bella: quare mundum hunc designat: calcaneus equi, extremum est mundi tempus quo venturus est Antichristus: mordere calcaneum equi, est nouissimo illo mundi æuo atrocissimam persecutionem concitare: ascensores equi, Principes sunt mundi bonis & delitiis eius affluentes, quos facilius cæteris in suam sententiam & obsequium pertrahet Antichristus. Retrorsum cadere, in solos conuenit reprobos. Cadunt sane boni aliquãdo, sed in faciẽ suã: nam etsi nonnunquam labuntur, lapsum tamen suum agnoscunt; & serio pœnitentes erecti, se se prosternunt coram Deo, peccatum suum amarè flentes & dicentes cum Dauide: *Peccatum meum contra me est semper.* Mali verò

Aliter bonos labi atq; improbos.

Psal. 50.

verò retrorsum cadunt, nam neque quid quantúmve peccauerint considerant aut æstimant, neque de resipiscendo ac resurgendo per veram pœnitentiam curant. Impius nempe, vt dixit Salomon ambulat, & nescit vbi corruat.

Prou. 4.

SALVTARE *tuum expectabo Domine.* Iacob præuidens Iudæos 136
pro Messia recepturos Antichristum, sicut illis prædixerit Dominus noster Ioan. 5. *Ego veni in nomine Patris mei, & non recepistis me: alius veniet in nomine suo, & illum recipietis.* Illum alium quem recepturi sunt Hebræi, Antichristum fore interpretati sunt Patres. Hoc igitur prouidens Iacob, & toto animi sensu abominatus, exclamauit, Absit hoc à me, non ego Antichristum recipiam, sed cum ille venerit, tum ego expectabo Saluatorem, aduentus enim Antichristi, erit prænuntius appropinquantis Christi ad iudicium: quo enim tempore Antichristus maximè desæuiet, veniet de cœlo Christus, & impium illum interficiet Spiritu oris sui, vt scribit Paulus. Quáuis igitur tempus Antichisti propter eius persecutionem tristissimum & acerbissimum erit, hoc tamen afferet solatij Sanctis, quod scient in proximo esse aduentum Domini.

2. Thes. 2.

Locus Deute. cap. 33.

CONCLVDAM hanc prophetiam de Dan, si adiecero breuissi- 137
mam expositionem eorum verborum, quibus Moses benedixit tribui Dan, quæ verba Mosis trigesimo tertio capite Deuteronomij sic habent: *Dan catulus leonis, fluet largiter de Basan.* Sic quoque vertit Pagninus. Sed alij pro illo *fluet de Basan* censent ex Hebræo vertendum: Exiliet, vel, prosiliet: & verò ita verterunt Septuaginta. Horum verborum duplex est interpretatio. Altera est Lyrani & Caietani: *Describitur*, inquit Caietanus, *situs sortis Dan, in ea nempe ciuitate quæ dicebatur Lachis, quam Danitæ de tribu sua appellauerunt Dan, vt proditum est in libro Iudicum, capite decimo octauo. Aiunt enim esse ibi fontem principium fluminis Iordanis, qui fons subterraneo meatu fluit ex quodam alio fonte qui est in terra Basan, & propterea dicitur quod Dan saltabit de Basan. Aqua enim scaturiens in vno fonte, quæ occulto meatu procedens inuenitur scaturiens in alio fonte, dicitur saltare de loco ad locum.* Ita Caietanus, similia scribit Lyranus.

HANC interpretationem valde adiuuat paraphrasis Chaldaica 138
quæ sic habet eo loco: *Dan fortis sicut catulus leonum, terra eius irrigatur à torrentibus qui fluunt de Mathanan.* Appellat Chaldæus paraphrastes terram Basan Mathanan, non solum ibi sed vbique. Cuius appellationis causam inuestigans Masius super caput duodecimum Iosue, suspicatur eum literam *Mem* posuisse pro *Beth*, quod etiam apud Græcos non est insolens, aut fortassis quia eius interpretis tempore sic vulgo appellaretur: Iam verò Schin in Tau conuertere, vsitatissimum est Chaldæis & Syris. Meminit quidem Eusebius in libro de locis Hebraicis vrbis Mathanam, sed locatæ ad Arnonem, id est, extra Basanitidem. Quod autem suprà dictum est Iordanis fontem fuisse in Dan, confirmant Hebræi qui hanc esse aiunt

Masius.

Eusebius.

aiunt explicationem vocabuli Iordanis, Iored min Dan: id autem est fluens ex Dan. Is locus postea nominatus est Panæas, sed Philippus Tetrarchia tempore Saluatoris nostri instauratam vrbem de Cæsaris & suo nomine Cæsaream Philippi appellauit, quæ abest à Sidone versus Orientem millia passuum circiter triginta quinque, & quia versus Septentrionem habet à tergo montem Libanum, quo terminabatur Chananæa regio, propterea sæpe in sacris literis Dan pro termino Terræ Sanctæ Aquilonari dicitur, sicut Bersabea pro Australi.

139 ALTERA interpretatio est: In regione Basan robustissimos & rapacissimos fuisse leones, qui ex insidiis & improuisò sæpe in homines & iumenta prædæ causa exiliebant, Danitas igitur comparari leonibus prosilientibus ex Basan, quo significatur eos fore audaces, robustos, bellicosos violentósque & prædæ auidos pariter ac rapaces. Verum pergamus ad alia.

SEPTIMA PROPHETIA DE GAD.

Gad accinctus præliabitur ante eum, & ipse accingetur retrorsum. VERS. 19.

140 NON multum differt à sententia nostræ lectionis Paraphrasis Chaldaica quæ sic habet: De domo Gad castra armata erunt, quando transibunt Iordanem ante fratres suos, ibunt ad bellum, & cum multa substantia reuertentur in terram suam. Ita verterunt Septuaginta: Gad, tentatio tenebit eum & ipse tentabit eum iuxta pedes. Beatus Hieronymus refert hãc lectionem: *Gad, latrunculus latrocinabitur eũ, & ipse latrocinabitur plantã.* Pagninus hoc modo transtulit: *Gad exercitum succidet, & ipse succidet calcaneum.* Secundum Montanum sic legitur: *Exercitus superabit eum, & superabit.* tandem secundũ Oleastrum, *Gad exercitus exercitabit eum, & ipse exercitabitur in fine, seu à tergo.* Et sensus est: Licet magnam difficultatem experturi sint Gaditæ in debellandis Chananæis, ad extremum tamen eos debellabunt & eiicient de terra ad quam obtinendã prægredientur ipsi reliquos fratres suos. Videtur autem hîc alludi ad nomen Gad, quod significat cõgregare exercitum. Illud, *accinctus*, significat armatum vel expeditum & ab omnibus impedimẽtis vxorum, liberorum, gregum, armentorum, cęteræque supellectilis domesticæ vacuum: nam hæc omnia Gaditæ dereliquerunt ante transitum Iordanis in terra regũ Og & Sehon, quam illis assignauerat Moses in possessionem. Ac

licet id commune fuerit illis cum Rubenitis & media tribu Manasse, attribuitur tamen Gaditis, quia Iacob voluit Ruben tantùm increpare & incusare ob scelus admissum. De Manasse verò sicut etiã de Ephraim nullum verbum hic facit Iacob, sed de solo Ioseph loquitur qui fuit eorum pater. Illud porrò quod sequitur: *Et ipse accinget retrorsum*: Hebraicè hanc reddit sententiam: *ipse ducet exercitum in vestigio seu per vestigia, vel retro siue à tergo*. Id autem est, Postquam Gaditæ deuicerint Chananæos & terram eorum fratribus suis subiecerint, tunc ipsi per eadem vestigia seu per eandem viam reducent exercitum suum redeuntes in suam hæreditatem.

caietanus.

141 VERVM excutiamus sententiam nostræ lectionis. Putat Caietanus quæ hîc dicuntur, referri ad Iephte, qui fuit primò dux latronum, tum electus Dux ab Hebræis expeditus pugnauit contra Ammonitas: deinde coactus est etiam pugnare cõtra tribum Ephraim: lege historiam eius in libro Iudicum, cap. 11. Probat autem Caietanus eum fuisse de tribu Gad, quod in capite quinto prioris libri Paralipomenon scriptum sit, Gaditas habitasse in Galaad & in Basan, Iephte verò fuisse ex Galaad, docet liber Iudicum capite vndecimo. At enim similius vero est fuisse eum de tribu Manassis: siquidẽ in libro Iosue cap. 17. scriptum est terram Galaad cecidisse in sortem Manassis. Hieronymus igitur & plerique alij hanc volunt esse sententiam huius prophetiæ, Gaditas expeditos & armatos ante alias tribus intraturos terram Chanaan, nec dimissuros fratres suos, donec debellatis hostibus possideant illi terram, suæ quisque sorti assignatam: quo facto reuersuros post quatuordecim annos in hæreditatem suam, & grauissima bella cum finitimis sibi gentibus, feliciter tamen gesturos. Quocirca illud, *retrorsum accingetur*. Sic exponitur, armati & acie instructa redibunt, vel onusti prædis opimis magnisque opibus reuertentur. Reuersio Gaditarum narratur in libro Iosue capite vigesimo secundo. In priori libro Paralipomenon capite quinto illustre Gaditis bellicæ virtutis testimonium perhibetur: appellantur enim viri bellatores scuta portantes, & gladios, & tendentes arcum eruditique ad prælia: & posthęc memoratur celeberrima eorum victoria de Agarenis parta, captis camelorum quinquaginta millibus, ouium ducentis quinquaginta millibus: asinorum verò duobus millibus, hominum denique centum millibus.

An Iephte fuerit de tribu Gad.

Insignis victoria Gaditarum.

142 SECVNDVM Allegoricum sensum hæc prophetia potest ad Christum applicari. Etenim vocabuli Gad duplex est interpretatio: significat enim accinctum & expeditum, vt interpretatur Hieronymus in Traditionibus Hebraicis in Genesim, & quadrat in Christum cui dicitur: *Accingere gladio tuo super fœmur tuum potentissime*. & rursus, *Dominus regnauit, decorem induit, induit Dominus fortitudinem & præcinxit se*. Est autem præcingere, vestes deorsum prolixè demissas attollere, & ad medium corpus apprimere & adstringere. Multis porrò de causis sese accingunt vel præcingunt homines,

Expositio allegorica.

Psal. 44.
Psal. 92.

nes, vel ad iter faciendum, vel ad saltrandum, vel ad currendum, vel ad laborandum, vel ad ministrandum & seruiendum, vel ad luctãdum aut pugnandum. Christus erat vestitus longissimis vestibus gloriæ & decoris, sicut dicitur Psalmo 103. *Confessionem & decorem induisti, amictus lumine sicut vestimento.* Christus autem in mundum venit præcinctus vel potius exinanitus, præcisis omnibus huius mundi bonis & voluptatibus, pauper, humilis & passibilis. Sic nempe conueniens fuit nostrum Dauidem posthabitis Saulis armis, accinctum, cum baculo & funda procedere ad certamen contra Goliath.

Cur se præcingant homines.

Philip. 2.

1. Reg. 17.

143 SECVNDVM alios, Gad significat, exercitum congregare aut ducere: & Dominus noster appellatur Dominus exercituum. Eo nimirum ingrediente in cœlos, interrogantibus Angelis. *Quis est iste Rex gloriæ?* responsum est, *Dominus fortis, Dominus potens in prælio.* Significat præterea Gad, felicitatem: nam eo nato vixit Rachel feliciter. Et quisnam obsecro felicior Christo? nam qua Deus, felix est secundum essentiam, & auctor omnis felicitatis: qua est autem homo, etiam felicissimus fuit: is quippe ab exordio suæ creationis perfectam habuit felicitatem, quod alij contigit nulli, nec homini, nec Angelo. *Et ipse accingetur retrorsum.* Retro Christum est Ecclesia, quæ eum sequitur, credendo eius doctrinæ, sanctimoniam venerando, admirando prodigia & miracula eius, exempla vitæ morumque imitando, denique post ipsum crucem suam portando.

Psal. 23.

Genes 30.

144 ECCLESIA verò accincta est & armata, & est terribilis ranquam castrorum acies ordinata, cuius figura fuit lectulus ille Salomonis Canticorum 3. quem ambibant sexaginta fortes ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladium, & ad bella doctissimi, vnicuique ensis super femur suum propter timores nocturnos. Figura quoque Ecclesiæ fuit turris illa Dauid quæ describitur Cant. 4. cum inexpugnabilibus ædificata propugnaculis, ex qua mille pendent clypei, & omnis armatura fortium. Qualia porrò sint Ecclesiæ arma, præclarè ostendit Paulus 2. ad Corinth. 10. *Arma*, inquit, *militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes: & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam Dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi: & in promptu habentes vlcisci omnem inobedientiam.*

Matth. 16.
Cant. 6.

145 ACCIPE paucis sensum moralem. Militia est vita hominis super terram: felix igitur qui semper est armatus & paratus ad pugnam contra tres omnium hominum hostes, Carnem, Mundum, Diabolum. Oportet autem nos accinctos & armatos esse tam ante quàm retro: Antè, vt longe prospiciamus in posterũ peccata in quæ labi possumus, & sedulo præcaueamus: Retro autem, propter præterita peccata quæ subinde repullulant & ob longam consuetudinem animum reflectunt & retorquent ad mala semel derelicta. Vel

Tropologia lib. 7.

accingi tetrorsum, est à Deo instrui & armari aduersus insidias & tela inuisibilium hostium, quæ vitari non possunt sine Dei singulari quadam protectione, quam ipse pollicitus est Dauidi dicens: *Intellectum tibi dabo, & instruam te in via hac qua gradieris: firmabo super te oculos meos.* Itaque accinctos nos esse oportet sicut dixit Dominus: *Sint lumbi vestri præcincti*, id est, exolutos atque expeditos ab omnibus omnium terrenarum rerum curis atque cupiditatibus, quæ sunt velut impedimenta & onera, atque vincula quibus si fuerimus implicati ac præpediti, bene præliari non poterimus, quin per ea Dæmon facilius nos capiet & vinctos tenebit.

Psal. 31. Luc. 12.

Locus Deuteronomij 33.

RELIQVVM est vt hic quoque breuiter explanemus sententiã 146 eorum verborum quibus Moses benedixit Gad, Deuteronomij 33. ita dicens: *Benedictus in latitudine Gad*: quia latissimam regionem in diuisione terræ Chanaan sortitus possedit, vt patet ex capite 13. Iosue. *Quasi leo requieuit* adeo formidabilis & terribilis erit hostibus, vt nullus eum irritare aut lacessere ausurus sit, non magis vtique quàm cubantem leonem. *Cepit & brachium & verticem.* Adeo robusti & strenui gladiatores futuri sunt Gaditæ, vt vno ictu caput simul & brachium abscissuri sint. Fortasse est hyperbolica locutio, sicut in libro Iudicum cap. 20. de Gabaonitis scriptum est fuisse eos tam peritos funditores vt nunquam ictu aberrauerint ab eo quod sibi feriendum designassent, etiamsi tenuissimus esset capillus. Vel per verticem significantur principes ducésque belli, per brachia verò robusti bellatores & milites: & vtrosque Gaditæ vicerunt atque contriuerunt. *Vidit principatum suum*, cognouit se bellica virtute præstare cæteris, vel hũc habere laudis & gloriæ principatum, quod in sua sorte, Mosis esset sepulcrum, & ideo subditur. *quod in parte sua doctor est repositus.* Vocabulo doctoris per excellentiam significatur Moses, qui sepultus est in monte Nebo pertinente ad sortem Gaditarum, quamuis quo loco eius montis corpus Mosis fuerit conditum, nulli mortalium adhuc compertum fuit. *Qui fuit cum principibus populi*, Gaditæ reliquas tribus transeuntes Iordanẽ comitati sunt armati, nec eos deseruerunt, quoad illi debellatis hostibus promissam sibi terram possederunt. *Et fecit iustitias Domini & iudicium suum cum Israel.* Quod enim Gaditæ coram Domino, Mosi & reliquo populo promiserãt, vt narratur Numerorum 32. id plenissimè eos præstitisse, liquet ex 22. cap. libri Iosue.

Deut. vlt.

OCTAVA PROPHETIA DE ASER.

Aser pinguis panis eius, & præbebit delitias regibus. *Genes. 49. VERS. 20.*

147 HEBRAICE est, *ex Aser vel de Aser.* Vocabulo autem panis significatur omnis cibus & alimentum. Pro pingui Hebraicum vocabulum significat pinguedinem ex oleo, quasi propter olei abundantiam, omnis eorum cibatus futurus sit oleo delibutus: simile est quod de Aser dixit Moses Deuteronomij 33. *Tingat in oleo pedem suum*: significans tantum ei superfuturum olei, vt possit etiam pedes oleo tingere, quemadmodum suprà dictum est de Iuda: *Lauabit in vino stolam suam*: & de se Iob dixit capite 29. *Lauabant butyro pedes meos, & petra fundebat mihi riuos olei.* Sequitur in prophetia Iacob: *Præbebit delitias regibus*, Id est, Terra eius procreabit res vsque eo delicatas & pretiosas, vt eas sibi reges tanquam summas delitias expetituri, & comparaturi sint. Alij legunt, *& ipse fruetur delitijs regum.* sic vertit Pagninus, & itidem habet paraphrasis Chaldaica. Et sensus est: Fruetur bonis terræ suæ optimis, talibúsque, vt vel ipsis regibus delitiarum loco futuræ sint, aut esse possint. Oleaster refert ad oleum, cuius feracissima erat regio Aseritarum. *Præbebit*, inquit, *oleum ad conficienda pretiosa vnguenta, quibus reges pro summis delitijs vtuntur.* Vsus enim vnguentorum apud Principes frequentissimus erat in regionibus Orientis, vnde habes in Psal. *Oleum peccatoris non impinguet caput meum*, & referente Luca Dominus dixit Pharisæo, *Oleo caput meum non vnxisti.* Vox *Madan*, à vocabulo *Eden* ducta, significat voluptatem & delitias, vel potius rem quæ parit voluptatem aut delitias: namque est solenne Hebræis vti actibus pro obiectis & contra.

Psal. 140. Luc. 7.

148 MOSES porrò Deuteronomij 33. postquam de Aser dixerat, Tingat in oleo pedem suum, subiungit: *Ferrum & æs calceamentum eius.* Significans terram eius tribus abundantem ac prædiuitem fore venis ferri & æris: cuius rei argumentum est Sarepta eius sortis ciuitas à metalli officinis, id est, à purgandis conflandísque metallis appellata. Quantum porrò frumenti, olei, aliarúmque delitiarum inibi fuerit, proditum est ab iis qui ea loca peragrarunt: namque inter alia fertur vallem Aser incredibilis esse amœnitatis omníque generis fructuum frugúmque fertilitatis. Iosephus quoque libro quarto de Bello Iudaico scribit ciues Giscalæ, quæ vrbs sortis fuit Aseritarum, & secundum B. Hieronymum patriæ beati Pauli, ple-

Locus Deuteronomij c. 33.

Iosephus. Hieronymus.

róſque omnes fuiſſe agricolas, atque in terrenis fructibus fortunas ſuas omnes locatas habuiſſe, quòd ſanè vbertatis certiſſimum eſt teſtimonium. Subdit præterea Moſes: *Sicut dies iuuentutis tuæ, ita & ſenectus tua.* Significat Aſeritas fore decoros atque robuſtos non ſolum in iuuentute, ſed etiam in ſenectute. Tulit enim Aſer iuuenes formoſiſſimos virgineſque pulcherrimas, & ideo ſuprà de eo dixit Moſes: *Benedictus in filijs Aſer.* Id eſt, omnes laudabunt Aſer propter pulchritudinem & decorem filiorum eius. *Et ſit placens fratribus ſuis.* Scilicet propter filiarũ pulchritudinem. Quidam tamen ſuperiora verba ſic putant ex Hebræo interpretanda: *Quot dies tui, tot animæ tuæ*, quaſi diceret: Futurum eſt tibi omni tempore cum veteribus poſſeſſionum tuarum colonis perpetuum certamen.

Allegoria. *Coloſſ.2.* *2.Cor.8.* *Ambroſ.* *Ioan.6.* *Pſal.103.* *Ioan.6.* *Pſal.110.* *Pſal.62.* *Sap.16.*

149 ALLEGORIA huius prophetiæ tam commodè, quàm quæ maximè, ad Chriſtũ applicatur. Aſer ſignificat diuitias. Et quis ditior Chriſto, in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ Dei? quique cum diues eſſet, pro nobis egenus factus eſt, vt nos per illum diuites efficeremur. Rectè Ambroſius: Paupertas, inquit, Chriſti nos locupletat, humilitas glorificat, infirmitas roborat, mors viuificat, ſepultura reſſuſcitat. Et quis eſt panis eius, niſi caro ipſius? quã vocat ipſe panem qui de cœlo deſcẽdit, qui verè cor hominis confirmat, vt quicunque eum manducat, viuat in æternum. Et eſt ſanè panis pinguis, omnium ſcilicet diuinorum chariſmatum abundantia refertus: pinguis autem ex oleo, nam præcipua ratio condendi ſacramentum Euchariſtiæ fuit immenſa Dei erga hominem charitas & miſericordia. *Memoriam enim fecit mirabilium ſuorum miſericors & miſerator Dominus, eſcam dedit timentibus ſe.* Ergo cum Dauide dicamus: *Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea.* Hic panis delitias præbet regibus, continet enim in ſe omne delectamentum & omnis ſaporis ſuauitatem. Sed enim delitiæ ſunt non ſeruis peccatorum qui amplexantur ſtercora ſuarum voluptatum tanquam delitias, ſed regibus qui ſuas regunt cupiditates eaſque rationi & legi diuinæ ſubiectas & obedientes tenent, quique canunt illud canticum Apocalypſis cap.5. *Feciſti nos Deo noſtro regnum & ſacerdotes, & regnabimus ſuper terram.*

NONA PROPHETIA
DE NEPHTHALI.

VERS.21. *Nephthali ceruus emiſſus, & dans eloquia pulchritudinis.*

Varietas lectionis. *Ambroſ.*

150 VARIAT lectio huius loci. Septuaginta, referente Hieronymo, ita verterunt: *Nephthali, virgultum reſolutum, dans in generatione pulchritudinem*: Vel, vt legit Ambroſius, *vitis remiſſa porrigens in germine decorem.* Hebraicæ

braicæ Scripturæ, auctore Hieronymo, hæc eſt ſententia: *Nephthali ager irriguus dans eloquia pulchritudinis, ſignans quod aquæ calidæ in ea naſcuntur tribu*, ſiue quod ſuper lacum Geneſareth & fluenta Iordanis irrigua ſit. Hebræi volunt propter Tiberiadem quæ legis videbatur habere notitiam, agrum irriguum & eloquia pulchritudinis prophetari. Quanquam verba Hebræa poſſunt verti vt habet Latina lectio *ceruus emiſſus*, quæ denotent temporaneas fruges & velocitatem terræ vberioris. Sed melius fuerit ad doctrinam Saluatoris cuncta referri, quod ibi vel maximè docuerit, vt ex cap.4. Matthæi, & tertio Marci licet cognoſcere. Sic Hieronymus in Traditionibus Hebraicis in Geneſim.

Triplex interpretatio. *Barac.*

151 NOSTRAE Lectionis Latinæ triplex interpretatio eſt: quarum prima eſt Hebræorum exiſtimantium hæc verba ſpectare ad Barac, qui ex mandato Debboræ vatis ſimul & Iudicis Hebræi populi, collectis decem millibus ex Nephthalitis tribulibus ſuis, expeditè magnóque impetu inſtar cerui ad bellum iuit contra regem Chanaan, & Siſaram eius belli ducem fugauit, atque ad interitum compulit. Comparatur igitur ceruo miſſo propter celeritatem eius in ſuſcipiendo & conficiendo bello. Quod autem ſequitur, *Dans eloquia pulchritudinis*: ſignificat pulcherrimum Epinicium carmen ob victoriam partam ab ipſo Barac & Debbora decantatum. Verum obiicitur huic interpretationi, Barac non promptè & alacriter, ſed cunctanter, timidè atque ignauè id belli ſuſcepiſſe: nimirum conteſtatum, niſi periculi ſociam haberet Debboram, in id ſe belli nequaquam iturum. Cui Debbora reſpondit ituram ſe quidem cum ipſo, verùm non ipſi victoriam ſed ſibi aſſignatum iri, quo videtur tacitè timiditatem, ignauiam & tergiuerſationem eius reprehendere voluiſſe. Quanquam verba Barac in aliam poſſent verti & accipi ſententiam, vt ea ſcilicet dixerit Barac, non metu adductus ſed religione quadam, quod ſperaret ſi Debbora fœmina Deo perquam familiaris & cara bello adeſſet, de victoria nullo modo eſſe dubitandum. Namque Barac acerrimo animi impetu ad illud bellum contendiſſe, non obſcurè indicant verba illa quæ ſunt in Cantico Debboræ, Iudicum quinto. *Duces Iſſachar fuere cum Debbora, & Barac veſtigia ſunt ſecuti, qui quaſi in præceps & barathrum ſe diſcrimini dedit.*

152 ALTERA noſtræ lectionis interpretatio eſt: ſignificari ſummam terræ eius tribus fertilitatem & abundantiam, in qua illud etiam ſingulare erat, quod in illa priuſquam in cæteris fructus naſcebantur & matureſcebant: & hoc ſignificat ſimilitudo cerui emiſſi, qui tanta eſt currendi velocitate & celeritate, vt curſu cæteras animantes facilè antecedat. Et quia ibi fructus ac fruges prius naſcebantur, idcirco ex ipſis potiſſimum deferebantur in templum oblationes primitiarum, propter quas ſacerdotes pulcherrimas Deo laudes concinebant. Fauere huic interpretationi videtur paraphraſis

phrasis Chaldaica quæ sic habet hoc loco Nephthali, in terra bona cadet sors eius, & possessio erit fructifera: laudabunt & benedicent super eos.

Andreas Masius.

TERTIA interpretatio est Andreæ Masij in commentariis su- 153
per cap. 19. Iosue, arbitrantis significari his verbis Iacob, Nephthalitas in tuta atque vbere collocatos regione, exultaturos suauiti libertate & delitiarum copia quarum sors eorum referta erat futura: similiter nempe vt ceruos, qui in herbosis amœnisque saltibus liberè versantes pascentésque exsultim ludunt. Quod verò subdit: *Dans eloquia pulchritudinis* denotat Nephthalitas in omni sermone fore comes, blandos, elegantes, affabiles, & humanitatis atque vrbanitatis gratia omnium sibi animos & studia facilè conciliaturos.

Locus Deute. cap. 33.

CVM hac interpretatione satis congruere videtur quod dixit Moses Deuteron. 33. huic tribui benedicens, *Nephthali*, inquit, *abundantia perfruetur, & plenus erit benedictionibus Domini: mare & Meridiem possidebit.* Cuius orationis extrema illa verba: *mare & Meridiem possidebit*, eo difficilem habent explicatum, quod Nephthalitæ procul mare Mediterraneo, quod occidentale Iudæis erat, & Meridie remoti, ad diuersam prorsus partem, Aquilonem dico & Orientem, habitabant. Chaldaicus quidem interpres non de mari Mediterraneo, sed de mari Tiberiadis interpretatus est. Verùm illa expeditior & planior est interpretatio, propterea Nephthalitas mare & Meridiem possessuros, dictum esse à Mose, quod licet illi à locis maritimis & meridianis dissiti essent, tamen per societatem & commercium & quod apud omnes gratiosi essent ab aliis tribubus essent participaturi quicquid apud illas boni haberetur. De his tribus expositionibus, cum omnes sint satis aptæ ac probabiles, eam quisque deligat quæ sibi magis arriserit.

Allegoria. Matth. 4. Esa. 9.

SECVNDVM Allegoricam interpretationem refertur vatici- 154
nium ad Christum, qui Euangelium in terra Nephthali prædicare orsus est: vnde doctrina eius quasi ceruus emissus, omnem terrarum orbem incredibili velocitate percurrit: & quia nihil Euangelio pulchrius & lætius, vnde etiam nomen accepit, ideo subditur, *dans eloquia pulchritudinis*, id est, pulchra: Christi enim doctrinæ pulchritudo, vbi se ostendit, tantos in hominum animis excitauit & incendit amores, vt quò eam adipiscerentur atque tuerentur, innumerabiles omnia quæ possidebant bona, quin etiam sanguinem ac vitam profundere ac perdere non dubitauerint. Christus porrò rectè assimilatus est veloci ceruo, scilicet de eo scriptum est Canticorum secundo: *Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles. Similis esto dilecte mi capreæ hinnulóque ceruorum.* Quid autem pulchrius Christo, cuius & formæ & eloquij pulchritudinem prædicauit illis verbis Dauid Psalmo quadragesimo quarto. *Speciosus forma præ filijs hominum. Diffusa est gratia in labijs tuis, propterea benedixit te Deus in aternum.*

aternũ. Mira verò & inenarrabilis suauitatis plena de Christi formæ, voeis & eloquiorum pulchritudine sub figura Sponsi, in Cãticis celebrat Sponsa.

DECIMA PROPHETIA
DE IOSEPH.

Filius accrescens Ioseph, filius accrescens & decorus aspectu. VERS. 22.

155 VEMADMODVM suprà Iacob in filio suo Iuda, ita nunc in Ioseph copiosus est laudum eius prædicator. Namque & illum prophetico spiritu sciebat principẽ futurum populi Hebræi patremque Messiæ: & hunc eodem spiritu nouerat caput fore duarum tribuum, multorumque ducum ac principum Hebrææ gentis parẽtem, multis item rebus ipsius Messiæ figuram. *Filius accrescens Ioseph, filius accrescens.* Manifestè alluditur ad nomen Ioseph, significãs incrementum, cuius magnitudo denotatur geminatione eiusdem sententiæ. Vehementer sanè Ioseph auctus est: nam & in se ipso prouectus est ad principatum non modo fratrum suorum, sed etiam totius Aegypti: & auctus est in sua progenie ac posteritate, quippe quæ duas numerosissimas tribus Israel, tribum dico Manassis & Ephraim, amplexata est. Pagninus vertit: *Ioseph vt ramus crescens.* Montanus: *Ioseph filius fructescens.* Ratio huius varietatis est, quia vox hebræa, *ben*, filium quidem significat: verùm cum non iungitur cum relatiuo reali, vt dicũt Hebræi, id est, cum voce patris vel matris, alias habet varias significationes, & dicitur de paruulo vel paruula in variis rerũ generibus. Hîc, secundum Kimki, significat ramum, & est in fœminino genere. Est autem ramus quasi filius arboris.

156 PRO eo autem quod Latina lectio habet, *decorus aspectu*, Hebraicè est, *super vel iuxta fontem.* est enim integer sensus, Ioseph auctum iri ad similitudinem ramosæ arboris propter fluenta aquarum satæ: cuius arboris fertilitas describitur Psalmo 1. & Ieremiæ decimo septimo. Et hanc sententiam expressit paraphrastes Chaldæus hisce verbis: *Filius meus Ioseph multiplicabitur tanquam vitis quæ plantata est ad fontes aquarum: duæ tribus egredientur de filiis eius, & accipient partem atque hæreditatem.* De pulchritudine autem Ioseph scriptum est suprà capite 39. *Erat Ioseph pulchra facie & decorus aspectu.* Fit autem mentio eius pulchritudinis, quod ea fuit illi magna occasio tẽtationis & afflictionis, simulque materies ingentis gloriæ.

Allegoria. CAETERVM tota hæc prophetia de Ioseph apertissimè & aptissimè secundum mysticum sensum ad Saluatorem nostrum accómodatur. Et quidem Ioseph multiplicem Christi domini prætulit figuram & imaginem: fuit ille Patri super omnes filios dilectus: fuit ab eo veste polymita indutus: venditus est à fratribus suis: ex seruitute atque carcere euectus ad summam dignitatem ac potentiã: orbem à fame liberauit, & Aegypti Saluator appellatus est. Rectè autem dicitur Christus, filius accrescens, quippe qui super omnes potentia, sapientia, gratia & gloria creuit, de quo dixit Baptista: *Illum oportet crescere, me autem minui*: cuius auctus figura fuit lapis ille Danielis ca. 2. à primo quidem paruulus, sed mox in tantam excedens amplitudinem, vt omnem terram impleuerit, fuítque Dominus similis grano sinapis quod minimum est olerum, verùm in tantum crescit, vt prope adæquet magnitudinem arborum. 157

Ioseph figura Christi. *Genes.37.* *Ibidem.* *Infra.39.40.41.* *Ioan.3.* *Matth.13.*

Filiæ discurrerunt super murum, sed exasperauerunt eum, & iurgati sunt, inuiderúntque illi habentes iacula. VERS.23.

PRO illo *Filiæ discurrerunt*, Hebraicè est, *filiæ incedebat*, in numero singulari, quia more Hebraico fit distributio in singulis, vt si dicat, Quælibet puellarum deambulabat per murum, vel per alia loca vnde pulchritudinem Ioseph videre possent. Putat Rupertus hoc referri ad dominam Ioseph, posito numero plurali pro singulari, quæ amore eius capta, vbique eum videre gestiebat. Verbum discurrendi significat mulierem vagam atque petulantem & per loca publica pererrantem, qualis describitur Prouerbiorum septimo. Pro illo: *Exasperauerunt*. Hebraicè est, *amaricauerunt eum*: & pro *Inuiderunt*, Hebraicè est, *odio habuerunt*: Pro *habentes autem iacula*, Hebraicè est, *domini sagittarũ*, quæ locutio frequẽs est Hebræis etiã aliis in rebus, veluti, domini alarũ & domini pennarũ dicuntur volatilia & pennata. Sententia horum verborum clara est: pertinet enim ad inuidiam & odium quo fratres Ioseph insectabantur ipsum, adeo vt, sicut legitur suprà capite trigesimo septimo, nõ possent illi quicquam pacificè loqui. & cum procul viderunt illum, dixerunt: *Ecce somniator venit, venite occidamus eum, & videamus quid prosint ei somnia sua*. Iacula verò appellat verba dura & aspera atque mortifera, quibus illum confodere & perimere voluerunt. Alij interpretantur hoc de domino & domina Ioseph, qui eum innocentem asperrimè tractarunt detrudentes in carcerem. Moris autem est in sacris literis verba dura, pernicioſa & exitialia, per similitudinem nominare iacula

Rupertus. *Genes.29.*

iacula aut sagittas, vt in Psalmis: *Sagitta acuta lingua eorum.* *Psal.56.* *Psal.54.*

159 QVOD si mysticam huius sententiæ scrutemur intelligentiam, per filias discurrentes super murum, non ineptè intelligemus animas sanctas veteris Testamenti, quæ cupientes animo videre pulchritudinem venturi Messiæ discurrebant super murum, id est, longè transcendebant humanam cognitionem quæ origenem & fundamentum habet in sensibus corporis. Est enim corpus humanum quasi murus vndique circundans & concludens animum: isti igitur spiritu prophetico pulchritudinem Messiæ perspectam habentes, eum videre cupiebant, sicut Dominus dixit: *Multi Prophetæ & Reges voluerunt videre quæ vos videtis*, & de Abraham, *Exultauit*, inquit, *vt videret diem meum: & vidit & gauisus est*. Fuisse autem Dominum à Scribis & Pharisæis ex odio & inuidia vehementer exacerbatum, vel vt est Hebraicè, amaricatum, id est, fœdissimis iniuriis & blasphemiis onustum vexatúmque, quin etiam felle amarissimo potatũ, docet historia Euangelica. Linguæ autem eorum fuerunt iacula, quibus Christum ipsi, si non manibus suis, certè votis & clamoribus crucifixerunt, cùm tam instanter efflagitabant à Pilato, *Tolle tolle, crucifige eum.* Allegorica. *Matth.13.* *Luc.10.* *Ioan.8.* *Ioan.19.*

Sedit in forti arcus eius, & dissoluta sunt vincula brachiorum & manuum illius per manus potentis Iacob. VERS.24.

160 ICET fratres Ioseph extremis eum malis opprimere voluerint, Deus tamen ea mala in maximum illius bonum gloriámque cõuertit. Ergo sensus est, *Arcus eius*, id est, omne robur & præsidium eius, *sedit*, id est, locatum fixúmque fuit, *in forti*, hoc est, in Deo, de quo scilicet scriptum est: *Quis similis tui in fortibus Domine?* nam esse fortem, est proprium Dei epithetum, de quo & solet ipse frequenter gloriari & à sanctis vehementer commendari. Quoniam igitur omnem fiduciam auxilij & præsidij sui Ioseph in Deo posuerat, idcirco omnia vincula quibus ipse vel à fratribus vel ab Aegyptiis constrictus fuerat, dissoluta sunt. Pro quo Hebraicè est, roborata sunt brachia eius: & significatur annulus aureus, & armilla & currus & alia principalia ornamenta quibus à Pharaone ornatus & decoratus est, vt narrat Scriptura Geneseos 41. Atque huc spectauit paraphrastes Chaldæus sic hunc locum interpretatus: *Quia seruauit legem in occulto, posuítque Fortem fiduciam suam, tunc positum est aurum super brachia eius, possedítque regnum & confirmauit.* Hoc ipsum expressè dictum est in Psalmo centesimo quarto. *In seruum venundatus est Ioseph. Humiliauerunt in compedibus animam eius, ferrum pertransiit* *Exod.15.*

animam eius, donec veniret verbum eius. Eloquium Domini inflammauit eum, misit rex & soluit eum, princeps populorum & dimisit eum. Constituit eum dominum domus suæ, & principem omnis possessionis suæ: vt erudiret principes eius sicut semetipsum & senes eius prudentiam doceret. Similia horum traduntur in capite decimo libri Sapientiæ: *Sapientia*, inquit, *venditum Ioseph non dereliquit, sed à peccatoribus liberauit eum: descenditque cum illo in foueam, & in vinculis non dereliquit eum, donec afferret illi sceptrum regni & potentiam aduersus eos qui eum reprimebant, & mendaces ostendit qui maculauerunt illum, & dedit illi claritatem æternam.* Hæc ibi.

Inde pastor egressus est, lapis Israel.

ILLVD (*Inde*) tripliciter exponitur, Primò quidem, 161
vt referatur ad vincula & carcerem Ioseph, quibus ille solutus & ad principatum assumptus pastor fuit Aegypti, dira fame eum liberans sua prudentia. Et (*lapis Israel*) id est, firmamentum domus suæ, quippe qui patrem & fratres suos non tantùm famis tempore aluit, verùm etiã in optima Aegypti terra collocatos, quoad ipse vixit, & post mortem suam fama nominis sui longo tempore sustentauit. Alij illam vocem *Inde*, referunt ad Ioseph, interpretãtes Iacob his verbis prædicere prodituros ex stirpe Ioseph, qui sint pastores & lapides Israel, id est, Duces, Iudices ac Reges. Ex Ioseph enim progenie fuerunt Iosue, Debbora, Gedeon, Abimelech, Iephte, Iair, & duo reges decem tribuum, Ieroboam & Nadab: postquam verò diuisum est ac separatum regnum Israel, id est, decem tribuum à regno Iudæ caput regni Israel fuit Ephraim. Tertio modo illud (Inde) sic exponitur, vt referatur ad manum & auxilium Dei fortis, cuius mẽtio proximè antecesserat: & significetur, quia Ioseph omnem suam spem in vno Deo locauerat, idcirco non modo eum cunctis malis & calamitatibus esse liberatum, sed insuper in tantam esse gloriam & potentiam elatum, vt non tantùm populi sui, sed aliarum quoque gentium pastor ac lapis existeret. Huic interpretationi adhæsit paraphrastes Chaldæus, hanc sententiam ita exprimens: Hoc contigit ei à conspectu Dei fortis Iacob, cuius verbo cibauit parentes & filios, semen Israel.

3. Reg. 12.

OBSERVANT Hebræi vocabulũ (*Euen*) pro quo Latinè 162
est *lapis*, esse vocẽ mysticã, quia occultè & inuolutè continet duas dictiones: dicitur enim, Euen, quasi, au, & ben, id est, pater & filius. Et verò Ioseph fuit lapis, qui sustentauit & patrem suum, & omnes eius filios fratrésque suos. Ad hunc locum spectat quod est de Ioseph in capite 49. libri Ecclesiastici: *Ioseph*, inquit, *princeps fuit fratrum, firmamentum gentis, rector fratrum, stabilimentum populi.* Rectè autem

autem principes & rectores populorum, appellantur pastores: debent enim ita regere populos suos, vt pastor proprias oues: id quod Aristoteles libro octauo Ethicorum firmat auctoritate Homeri, qui Agamemnonem bonum scilicet iustúmque regem appellauit pastorem populorum. Iam verò quàm apte conueniat in Christum dominum vocabulum Pastoris & lapidis, notius est quàm vt Lectori opus sit admonitione nostra, nedum explicatione. *Aristoteles.*

Deus patris tui erit adiutor tuus, & Omnipotens benedicet tibi benedictionibus cœli desuper, benedictionibus abyssi iacentis deorsum, benedictionibus vberum & vuluæ. VERS. 25.

163 ILLVD: *Deus patris tui*, significat Deum fore adiutorem eius tum propter propria eius merita, tum maximè propter merita patris sui: Illud, *Omnipotens*, Hebraicè est (shaddai) quod significat robustum & fortem, à verbo (shadah) quod est prædari & rapere. Est autem nomen hoc vnum de decem nominibus quibus apud Hebræos Deus vocatur: quæ nomina strictim exposuit B. Hieronymus Epistola 136. quam scripsit ad Marcellam, vbi nomen *shaddai* interpretetur robustum, & ad omnia perpetranda sufficientem, quanquam Oleaster putat eo nomine hoc loco potius significari beneficum seu munificum. Verba porrò quæ sequuntur, continent benedictionem Ioseph in abundantia omnium terra nascentium, & in fœcunditate animalium ac filiorum. Ad efficiendam verò copiam eorum quæ terra nascuntur, duo maximè concurrunt & conferunt, supernè quidem cœlum, infernè autem abyssus deorsum iacens, cœlum dico tam astriferum, vnde lumen, calor, variique siderum aspectus & defluxus, quàm cœlum aëreum, vnde imbres, venti, niues, rores. Per abyssum autẽ iacentẽ deorsum, intelligere oportet molem terræ & aquæ, quæ se se inuicem complexæ vnum globum efficiunt iacentem circa mundi centrum. Vocabulo autem abyssi iacentis deorsum nominantur, vel quia locatæ sunt circa centrum mundi, locum omnium quæ sunt in mundo profundissimum, vel propter profunditates terræ & aquæ multifariam impenetrabiles, bonitas verò & felicitas terræ in eo est, vt sit pinguis ac fertilis, acceptáque semina magno reddat cum fœnore: sit quoque copia terrestrium aquarum ex fontibus, fluminibus & lacubus, nec desint commoda quæ per mare deuehuntur. *Hieronymus.* *Oleaster.*

SVNT qui existiment Iacob his verbis præsignasse bonitatem

cœli & terræ quam habitura olim erant duæ tribus ex vnius stirpe Ioseph proseminatæ Ephraim & Manasses: vt sit sensus, Progenies Ioseph habitabit in terra fertilissima, ob benignitatem cœli, frequentiam imbrium & roris, agros irriguos numerosósque frugum prouentus, magnámque gregum & hominum fœcunditatem, id quod significatur illis verbis: *Benedictionibus vberum & vuluæ*: nam benedictio vuluę significat numerosam generationem & sobolem, benedictio autem vberum, optimam nutricationem atque educationem. Nonnulli arbitrantur his verbis quatuor res designari, ex quibus solet vulgus homines aliquos laudare & quasi beatos prædicare: Solet enim dicere, Beatus dies, in quo ille natus est: beata terra quæ illum tulit: beatus venter qui illum genuit: beata vbera quæ illum lactauerunt.

Allegoria. CAETERVM benedictio hæc Ioseph multò veriùs & cumulatiùs Christo Domino contigit. Etenim ipse super omnes habuit benedictionem cœli & terræ, quia super omnes tam in cœlo quàm in terra magnificatus & glorificatus est, sicut ipse dixit, *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.* Illum in cœlo laudant Angeli, quod eorum ruinas reparauerit atque impleuerit: illum in terra laudant homines, quod eos reatu peccati, necessitate mortis & diaboli potestate liberauerit: illum in abysso, id est, in inferno laudarũt sancti Patres quos eduxit de lacu, in quo non erat aqua, vel cœlum significat in Christo animam eius & superiorem animæ partem: terra, corpus & carnem eius. Benedictus igitur fuit in cœlo desuper, quia secundum superiorem animæ suæ partem ab initio conceptionis suæ in cœlo fuit, beatifica Dei visione fruens: benedictus quoq; fuit in abysso deorsum iacente, id est, in carne sua quæ appellatur abyssus deorsum iacens, quod secũdum eam Christus seipsum profundissimè humiliauerit, & vt Pauli verbo vtar, exinaniuerit. 165

Matth.28. *Zacha.9.* *Philip.2.*

DVPLEX porrò fuit carnis Christi benedictio, altera, quod sine peccato concepta est, nec vlla concupiscentiæ fœditate inquinata, nec subiecta maledictioni Adæ: altera, quod caro eius vnita est Dei verbo, & inde facta est cibus hominum viuificus & præstans immortalitatem. Benedictionem illam vberum & vuluæ Christi declarauit sancta illa fœmina dicens: *Beatus venter qui te portauit, & vbera quæ suxisti.* Triplicem porrò benedictionem Christus habuit in vtero matris: primam, quod generatus est sine semine viri: alteram, quod nouem mensibus gestatus, in vtero est sine vlla matris molestia: tertiam quod clauso matris vtero & sine eius dolore editus est. Fuit item benedictus in vberibus, nam cum sit præter naturam virginem lacte impleri, sanctissima tamen eius mater, cum virgo esset, eum lactauit: quocirca Ecclesia canit: Virgo nesciens virum, sine dolore genuit filium, sola virgo lactabat, vbere de cœlo pleno.

Genes.3. *Ioan.6.* *Luc.11.* *Esa.7.* *Matth.1.* *Luc.1.*

Rupertus. RVPERTVS refert hoc ad Ecclesiã Christi sponsam: vt Christus 164

stus benedicendus sit propter vbera & vuluam sponsæ suæ, per vuluam intelligendo fœcunditatem Ecclesiæ quæ innumerabiles filios Christo genuit. Compara vuluam Ecclesiæ Christi cum vulua Synagogæ Mosis, hanc dices sterilissimam, illam fœcundissimam: cuius incredibilem fœcunditatem prædixit Isaias cap. 49. & 60. Duo sunt autem Ecclesiæ vbera diuinæ benedictionis lacte plenissima, Verbum Dei & vsus sacramentorum. De his vberibus dici posset quod est in Canticis: *Inter vbera mea commorabitur dilectus meus*, &, *Meliora sunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis optimis:* nam licet hæc dicta sint de vberibus sponsi, eadem tamen sunt, diuersa ratione, vtriusque vbera. Non fuere talia Synagogæ vbera, de qua dicitur: *Soror nostra paruula est & vbera non habet.* Habuit quidem Synagoga etiam Sacramenta, sed quia erant virtute propria inefficacia spiritualis gratiæ, dici poterant vbera arentia & inania, habebat quoque diuinas Scripturas: sed ante Christi aduentum erant illæ plerisque clausæ & veluti obsignatæ, nec suggere suauissimum lac spiritualis intelligentiæ cuique datum erat.

Cant.1. *Ibidem.* *Infrà 8.*

Benedictiones patris tui confortatæ sunt benedictionibus patrum eius, donec veniret desiderium collium æternorum: fiant in capite Ioseph & in vertice Nazaræi inter fratres suos. VERS. 26.

167 PEROBSCVRVS est hic locus, & obscuritas eius varias ex ingeniis explanatorum interpretationes excudit. Prima interpretatio: Chaldæus paraphrastes sic vertit hunc locum: Benedictiones patris tui addantur super benedictiones quibus me benedixerunt patres mei, quas optauerunt principes qui à sæculo fuerunt. Est autem hic sensus: contingant tibi non tantum eæ benedictiones quas in te nunc confero, verùm etiam omnes benedictiones maiorum meorum, quæ tales fuerunt, vt eas sibi accidere antiquissimi principes optauerint. Illud igitur, *Vsque ad desiderium collium* sic videtur Chaldæus intellexisse, Tanti fuere pretij támque optabiles benedictiones maiorum meorum, vt eas colles mundi, id est, maximi quique principes desiderauerint. Prima interpretatio. Paraphrasis Chaldaica.

168 SECVNDA interpretatio: Rupertus hanc putat esse huius loci sententiam: Noli Ioseph dubitare de efficacitate & effectu mearum benedictionum quas impertior tibi, siquidem benedictiones meæ confortatæ sunt benedictionibus patrum meorum, id est, ex illis habẽt robur & efficaciã: nã quia maiores mei benedixerunt Secunda interpretatio. Rupertus.

runt mihi, propterea ego quoque vim habeo efficacem benedicendi filiis meis: & sicut benedictiones patrum meorum cõpletæ sunt in me, ita benedictiones meæ complebuntur in te, nec deficient, donec veniat desiderium collium æternorum, id est, Messias, destinatus ab initio mundi, siue ex quo sunt colles & montes super terram: vel desideratus ab antiquis patribus, qui propter pietatis & iustitiæ sublimitatem fuerunt instar collium & montium. Messias enim non à quibuslibet expressè cognitus ac desideratus est, sed ab insignioribus virtute & sapientia viris, vt fuere Patriarchæ & Prophetæ.

PLERIQVE tamen illud: *Confortatæ sunt benedictionibus patrum* 169
eius, accipiũt quasi dictum comparatè: quam habet expressam comparationem lectio Hebraica quæ ad verbum hanc reddit sententiam: *Benedictiones meæ prævaluerunt, seu fortes factæ sunt super benedictiones patrum meorum.* Et ex hac lectione duplex interpretatio extitit, vt tertia interpretatio quam sequitur Paulus Burgensis, illa sit: Benedictiones quas ego tribuo tibi, maiores sunt benedictionibus quas ego accepi à patribus meis. Isaac enim, vt narratur hoc libro cap. 27. benedixit Iacob tantum in rore cœli & pinguedine terræ, non autem in benedictione vberum & vuluæ, id est, multiplicatione prolis. Sed profecto vera non est Burgensis sententia: namque Isaac cum dimitteret Iacob in Mesopotamiam, benedicens ei, dixit: *Deus crescere te faciat atque multiplicet, vt sis in turbas populorum, & det tibi benedictiones Abrahæ & semini tuo post te:* Sicut legitur hoc libro capite 28. Videtur præterea benedictio quam Iacob accepit à patre suo Isaac, eo nomine fuisse maior benedictione quam ipse tribuit filio suo Ioseph, quod per illam Iacob constitutus est primogenitus & dominus fratrum suorum, quam prærogatiuam non continet benedictio Ioseph.

Tertia interpretatio. *Paulus Burgensis.*

QVARTA interpretatio: significari illis verbis benedictionem 170
quam acceperat Iacob, fuisse maiorem benedictionibus quas acceperant maiores eius, vt Isaac & Abraham. Et hoc dupliciter exponitur: siquidem Hebræi, vt Lyranus & Tostatus referunt, & patet ex Commentario Rabbi Salomonis, aiunt Deum plura promisisse Iacob quam promiserat Abrahæ vel Isaac: his enim tantum promisisse Deum possessionem terræ Chanaan, vt videre licet ex capite 13. & 26. libri Geneseos, illi verò promisisse dilatatum iri eum ad Orientem, Occidentem, Septentrionem, & Meridiem: quo significabatur dominatum vniuersi orbis delatum iri posteritati Iacob, maximè in aduentu Messiæ. Atque hoc indicauit Deus per Isaiam capite 50. & 58. dicens: *Cibabo te hæreditate Iacob patris tui*, & non dixit, Abraham vel Isaac. Verùm interpretationem hanc vehementer oppugnat hoc loco Tostatus. Et verò qui legat 28. & 48. caput libri Geneseos, perspicuè intelliget eandem planè factam esse Iacob promissionem terræ atque prius facta fuerat Isaac & Abrahæ,

Quarta interpretatio. *Rab. Salomõ.*

hæ. Nam illud, *Ad Orientem, & Occidentem, Meridiem, Septentrionem*, non debet accipi simpliciter & vniuersè respectu totius terræ, sed habito respectu ad terram Chanaan, quomodo frequenter vsurpatur in sacra scriptura.

Quinta interpretatio. *Lyranus. Tostatus.*

171 QVINTA interpretatio, cui potissimum adhæret Lyranus & Tostatus: Aiunt isti, benedictionem quam acceperat Iacob, ea ratione fuisse maiorem benedictione Isaac & Abrahæ, quod Iacob plures à Deo percepit reuelationes cœlestium mysteriorum pertinentium ad Messiam, & ad æternam beatitudinem. Etenim scientia rerum diuinarum, & fides rerum cœlestium in dies per interualla temporum increuit, pluráq; posterioribus reuelata sunt quàm fuerant prioribus. Sed hoc refellit Burgensis: neque enim ait credibile esse Abraham inferiorem fuisse quàm Iacob quantum ad excellentiam fidei & reuelationem mysteriorum pertinentium ad Messiam, scientiámque rerum diuinarum, cum is propter singularem fidei præstantiam maximè laudatus sit à Mose Geneseos 15. meruerítque pater omnium fidelium appellari: in cuius sinu dicuntur requiescere omnes qui decedentes ex hac vita, æternam salutem consequuntur: de quo etiam Dominus noster dixit, *Abraham exultauit vt videret diem meum: & vidit, & gauisus est.*

Burgensis. *Rom. 4.* *Luc. 16.*

172 VERVM vtcunque res habeat (neque enim omnia quæ hîc obiter incidunt, ad viuum nobis resecanda sunt) certè negari nõ potest, plurima Iacob, & horum non pauca, singularia beneficia diuinitus accepisse. Primùm enim cùm is non esset primogenitus, reiecto primogenito Esau ius primogenituræ à Deo accepit: namque vt Paulus disputat ad Romanos nono, cum nihil dum boni vel mali egissent Iacob & Esau, dixit Deus, *Iacob dilexi, Esau autem odio habui.* Deinde longe numerosiori prole quàm patres eius multiplicatus est, quippe qui duodecim filios procreauit, è quibus vniuersa gens Hebræa proseminata est. Adhæc filium suum Ioseph (secundum regem) vidit supremum Aegypti principem ac dominum habuit præterea complures, eásque valdè mirandas visiones, vt illius scalæ à terra vsque ad cœlum pertingentis & in ea residentis Dei, Angelorúmque sursum deorsúmque discurrentium, & illius Angeli cum quo luctatus est vsque ad auroram. Excelluit denique multiplici prophetiæ dono, nec tantùm per visiones imaginarias, sed (quod summum prophetiæ genus æstimatur) per solam mentis diuino suffusæ lumine illustrationẽ, vt in hisce vaticiniis animaduertere licet.

Ioan. 5. *Genes. 27.* *Genes. 27.* *Infra. 41.* *Gen. 28.* *Infra. 32.*

Donec veniret desiderium collium æternorum.

173 PRO voce illa, *desiderium* vox hebræa prout ex varia ducitur radice, significat & desiderium & terminum. Hebræi & Pagninus legunt terminum, ita hunc locum interpretantes: Benedictiones patris tui confortatæ sunt

vsque ad terminum collium sæculi: Quæ verba dupliciter exponũtur. Nam Kimki ad hunc modum exponit: *Benedictiones meæ permanebunt & firmæ erunt quoad durabunt colles mundi.* Rabbi Salomon hãc vult esse sententiam: *Benedictiones meæ non concludentur intra vnam regionem Chanaan sed diffundentur vsque ad omnes terminos montium & terrarum.* Sin autem legatur (desiderium) ea quoque lectio duplicem habet explicationem: siquidem Chaldæus paraphrastes legens: *vsque ad desiderium collium sæculi*, intellexit significari tantas fuisse benedictiones Iacob, vt etiam Regibus & Principibus mundi maximè optabiles essent. Latini ferè interpretantur de Christo: qui cur appelletur desiderium collium æternorum, suprà dictum est, cum interpretationem Ruperti enarraremus.

Rab. Dauid Kimhi. Rab. Salomon.

Toſtatus.

174 Est quoque alia interpretatio huius loci apud Tostatum super caput trigesimum tertium Deuteronomij, vbi explanat ille benedictionem Ioseph traditam à Mose: refert enim verba hæc ad terram, quæ sorte assignanda erat filiis Ioseph, Ephraim & Manasses, quæ abundatura erat mõtibus & collibus amœnissimis maximeque frugiferis: quamobrem dicuntur desiderabiles: quæ sententia valde congruit cum verbis ipsius Mosis, sic enim ait benedicens Ioseph: *De benedictione Domini terra eius, de pomis cœli & rore atque abysso subiacente: de pomis fructuum solis ac Lunæ: de vertice antiquorum mõtium, de pomis collium æternorum, & de frugibus terræ, & de plenitudine eius.*

VERSV 26.

Fiant in capite eius & in vertice Nazaræi inter fratres suos.

175 OPTAT his verbis Iacob, vt bona quæ precatus est filio suo Ioseph, fiant super caput eius, id est, abundè atq; cumulatè ei contingãt. Vocat autè Ioseph Nazaræum fratrum suorum (quomodo eum quoque appellat Moses Deuteronomij trigesimo tertio) significans eum segregatum & separatum fuisse à fratribus, nam id apud Hebræos significat vocabulum Nazaræus. Fuit autem Ioseph iam inde à puero cùm esset in domo patris, separatus à fratribus suis, id est, ab improbis eorum studiis & moribus, cùm eos crimine pessimo apud patrem accusauit: & fratres vicissim ab eo separati erant, id est, alienati & auersi, ita vt non possent cum eo pacificè loqui. Cùm autem à fratribus venditus, in Aegyptum ductus est, longo tempore ab illis fuit separatus. Ergo vocabulum Nazaræus ad præsens commune est: specialiter autem apud Hebræos quidam appellabantur Nazaræi, qui ex voto certis quibusdam ceremoniis consecrati Deo, separabant & abstinebant se multis à rebus, quarum rerum vsus aliis hominibus non erat illicitus: huius generis erant, non tondere capillos, non bibere vinum, non accedere ad funera nec

Genes. 37. Ibidem.

Ibidem.

nec tangere mortuos, etiam parentes, aliaque nonnulla quæ in capite sexto libri Numerorum commemorantur.

176 SVNT qui putent hoc loco vocabulum Nazaræi significare præcipuum decorem atque honorem, sanctitatisque professionem atque existimationem: tales enim apud Hebræos erant Nazaræi, vt indicant verba illa Hieremiæ Threnorum quarto, *Candidiores Nazaræi eius niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, saphiro pulchriores.* Septuaginta Interpretes per vocabulum Nazaræi intellexerunt principem & ducem fratrum suorum, sic enim expresserunt hunc locum: erunt super caput Ioseph & super caput fratrum quorũ dux fuit. In capite autem trigesimo tertio Deuteronomij, vbi nos habemus: *super verticem Nazaræi fratrum suorum* ipsi verterunt: super verticem glorificatus in fratribus: fuit enim tanquam princeps & dominus fratrum, & ex eius stirpe prodierũt Principes & Reges populi Hebræi.

Locus Deuteronomij 33. c

177 MOYSES porrò Deuteronomij trigesimo tertio præter illa quæ similia dixit Iacob, addit hoc, quod non videtur intactum esse prætereundum. *Quasi*, inquit, *primogeniti tauri pulchritudo eius: cornua rhinocerotis cornua illius, in ipsis ventilabit Gentes vsque ad terminos terræ.* Primogenitus tauri est pulcherrimus simulque robustissimus ac violentissimus, quippe cui robur patris, vt primum, ita maximum tributum est. De Rhinocerote autem pauca hæc à Plinio libro octauo cap. vigesimo, & Solino cap. trigesimo tertio prodita cognoscat lector, Animal esse buxei coloris, vnum in nare, idque repandum habens cornu, quod subinde cautibus attritum limatumque in mucrõnem excitat præliaturus aduersus elephantem, par ei propemodum longitudine, breuior tamen cruribus: in qua dimicatione, naturali eo telo aluum Elephanti petit, vt molliorem eius partem, solaque ictibus suis peruiam. Ergo primogeniti tauri & Rhinoceroris similitudine exaggeratur decor & pulchritudo regalis, robúrque ac fortitudo bellica in posteritate Ioseph futura, maximè verò in tribu Ephraim, quæ magnos Principes ac Reges, & gloria virtutis militaris inclytos tulit. Quo spectat illud quod est in Psalmo quinquagesimo nono: *Meus est Galaad & meus est Manasses, & Ephraim susceptio capitis mei.* Et huic quidem interpretationi affinis est valde paraphrasis Chaldaica quæ eo loco sic habet: Maior natu filiorum eius (id est, Ephraim primogenitus Ioseph) decorem habet & magnalia & quæ facta sunt ei à facie Fortis & Excelsi, cuius fortitudine interficiet populos vsque ad fines terræ.

Rhinoceros. Plinius. Solinus.

VNDECIMA PROPHETIA
DE BENIAMIN.

Beniamin Lupus rapax, mane comedet prædam, & vespere diuidet spolia.

SEPTVAGINTA, referente sancto Hieronymo, 178
sic habent: *Beniamin lupus rapax, mane comedet adhuc, & ad vesperam dabit escam.* Nostræ lectionis quintuplex esse potest interpretatio: duas ponit Rabbi Salomon, nam ait, vel esse prophetiam de Beniamitis, qui, vt narratur libro Iudicum capite vigesimo primo, prodeuntes ex vineis, rapuerunt sibi in vxores filias. Silo egressas more suo ad ducendos choros, quas posteà distribuerunt inter se. Vel pertinere putat ad Saulem & ad Mardocheum & Esther qui fuerunt ex tribu Beniamin. Saul enim mane comedit prædam, quia in exordio regni Israelitici, cuius primus ipse rex creatus est, amplissimas egit prædas ex Amalechitis, aliisque Iudæorum hostibus. Vespere autem, id est, multis post sæculis ex eadem tribu Beniamin progenerati Mardocheus & Esther, contrito penitúsque deleto Aman, & eius sectatoribus, omnes eorum opes bonáque liberalitate regia ad se transmouerunt.

Quinque interpretationes. *Rab. Salomõ.*

Esther. 2. / *1. Reg. 9.*

Esther. 8.

TERTIAM interpretationem B. Hieronymus in Traditionibus Hebraicis in Genesim assignat Hebræis, quorum sententia est, hoc vaticinio Iacob insinuari templum Iudaicum in quo victimæ immolabantur, idque significari vocabulo lupi rapacis: quòd illud templum innumerabiles animalium victimas quasi deuoraret & absumeret, ob idque dicitur de eo, mane comedet prædam, quòd animalia plurimùm matutino tempore immolarentur. Quod autem sequitur: *Et vespere diuidet spolia*: bellè quadrat ad hanc ipsam interpretationem: siquidem reliquiæ oblationum quæ factæ erant in templo ad sacerdotes pertinebant, quas ipsi partiebantur inter se. Quoniam autem templum Iudaicum & vrbs Hierusalem in sortem Beniamin primo cecidit, vt videre licet apud Iosue capite decimo octauo, idcirco vaticinium hoc Iacob recte competit in tribum Beniamin. 179

ET verò ad magnam eius tribus laudem faciebat, quod cùm 180
in omni gente Hebræorum vnum duntaxat templum esset, id fuerit intra sortem Beniamin. Fauet huic interpretationi Chaldæus paraphrastes, apud quẽ sic est hoc loco: *Beniamin in terra eius quiescet præsentia diuinitatis, & in possessione eius ædificabitur sanctuarium: mane & vesperi offerent sacerdotes oblationes, & in tempore vespertino diuident*

diuident residuum portionum suarum de reliquis quæ sanctificata sunt. Sic ille. Præsentiam autem diuinitatis appellat Chaldæus Arcam fœderis, eique superimpositum propitiatorium, vbi quasi residens Deus edendis oraculis reddendísque responsis præsentiam suam declarabat.

181 AD hanc quoque interpretationem spectare videtur quod Moses Deuteronomij trigesimo tertio de tribu Beniamin vaticinatus est: *Beniamin*, inquit, *amantissimus Domini*. Fuit nimirum Beniamin, quòd esset nouissimus filiorum & in senectute patris genitus, ei dilectissimus. Deus quoque singularem aduersus eam tribum amorem suum ostendit, cum primum regem Israeliticæ gentis delegit Saulem, nec ab ea tribu, si Saul non peccasset, regnum ipse amouisset. Ex eadem tribu multa post sæcula excitauit Esther & Mardochæum insignes admodum charitate suæ gentis & animi magnitudine, & quòd admirabili prudentia populum suum à suprema internecione liberarunt, sæculorum omnium prædicatione dignissimos. His accedit quod in ea tribu iussit Deus ædificari templum, in quo vno tantum sibi à Iudæis cultum adhiberi voluit. Sequitur apud Mosen: *Habitabit confidenter in eo*, id est, in Deo, cùm enim in terra sua haberet templum, in quo Deus singulariter habitabat, ipse quoque singulari protectione & præsentia Dei confisus quasi expers periculi lætus & securus erat. Subdit Moses: *Quasi in thalamo tota die morabitur, inter humeros eius requiescet.* Morabitur scilicet in templo quod vocabitur thalamus Dei. Alludit autem ad situm templi Dei quod erat in sublimi patre montis Morià, non tamen in eius vertice, sed vt placet Hebræis, quatuor & viginti cubitos infra eius apicem.

Locus Deuteronomij c. 33. Genes. 35.

1. Reg. 10.

Prophetiam de Bẽiamin pertinere ad S. Paulũ sententia Patrũ.

182 QVARTA huius prophetiæ interpretatio videtur quidem allegorica potius quàm historica & literalis, sed eam tamen plerique Patrum præ cæteris amplexati sunt, Ambrosium dico, Hieronymũ, Chrysostomum, Ruffinum, Theodoretum, Bedam & Rupertum hoc loco, nec non & Augustinum Sermone decimo quarto De Sanctis, qui est primus Sermonum eius de Conuersione Beati Pauli. Horum sententia est, hanc prophetiam spectare ad Beatum Paulum, cuius duplex status, prior ante conuersionem eius ad Christum, posterior autem post conuersionem hic adumbratus est sub lupi rapacis similitudine, mane capientis & discerpentis prædam, vesperè diuidentis spolia. Fuit sanè Paulus ex tribu Beniamin, vt testatur ipse in Epistola ad Romanos capite vndecimo, & ad Philippenses capite tertio. Fuit Lupus rapax, id est, vir ingenio acer & ardens, animo ferox, ore pariter atque opere potens ac vehemens. *Mane*, id est, priusquam ad Christum conuerteretur, rapiebat & comedebat prædam, fuit enim valdè contumeliosus vt ipse fatetur & blasphemus in Christum, & atrox Christianorum insectator, atque, vt verbis vtar Lucæ Actuum nono,

Ambros. Hieron. Chrysost. Ruffinus. Theodor. Beda. Rupertus. August.

spirans minarum & cædis in discipulos Domini. At vespere, id est, postquam ad Christi fidem conuersus est, diuisit spolia, id est, fortissimus fuit Christi bellator acerrimúsque Ecclesiæ propugnator, & plurimarum gentium quas ad Christum conuerterat victor, amplissima retulit spolia. Rupertus per spolia intelligit eloquia Dei, sicut est in Psalmo centesimo decimo octauo: *Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa.* Diuidebat autem hæc spolia, quia diuinarum rerum doctrinam pro captu audientium ac discentium tradebat, quibusdam lac tantùm præbens, aliis solidum cibum.

Rupertus.

1.Cor.3.

NEC in Paulum non aptè competit quod in hoc ipso libro Geneseos capite trigesimo quinto de Beniamin proditum est, Rachel matrem Beniamin, cum in eius enixu animam ageret, appellauisse eum Benoni, id est, filium doloris mei, at Iacob vocauisse eum Beniamin, id est, filium dexteræ. Enimuerò vtrumque nomen præclarè conuenit Paulo. Is enim perfidiosæ synagogæ quæ fuerat mater eius, magnorum dolorum causa fuit, quin etiam interitus: at Christus imposuit ei nomen Beniamin, quod significat filium dexteræ. Vocabulum *dextera* in sacris literis denotat robur & potentiam, quanta verò potentia polleret Paulus indicauit ipse cùm dixit: *Omnia possum in eo qui me confortat.* Et quia conuersio Beati Pauli fuit valdè miranda, & in qua Christus dominus vim & potentiam suam clarissimè demõstrauit, & per quam Paulus repente in magnum Dei seruum, egregiúmque prædicatorem Euangelij, & inuictum Ecclesiæ propugnatorem ac defensorem euasit, rectè de se Paulus illud dicere potuit: *Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltauit me:* illud item: *Hæc mutatio dextera Excelsi.* Deniq; hoc ipsum Dominus significauit, cum Ananiæ de Paulo dixit: *Vade quoniam vas electionis est mihi iste, vt portet nomen meum coram gentibus, & regibus, & filijs Israel. Ego enim ostendam quanta oporteat eum pro nomine meo pati.* 183

Philip.4.

Psal.117. Psal.76.

Act.9.

Quinta interpretatio quæ præ cæteris placet auctori.

Tostatus.

Theodoretus.

RESTAT quinta & vltima interpretatio, quam libenter equidem cæteris omnibus, quod attinet ad sensum litteralem, prætulerim. Hanc sequitur Tostatus, sed multis ante eum sæculis in quæstione vltima in Genesim Theodoretus attigit. Reor igitur, Iacob figurata oratione significasse, fore Beniamitas fortes, robustos & bellicosos: id enim similitudo lupi rapacis indicat, qui cùm valde vrgetur fame, audax & violentus est ad rapiendam escam. Illud autem, *Mane comedet prædam, & vespere diuidet spolia:* significat eos fore in bellis felices, profligatis enim hostibus onustos prædis diuitésque spoliis redituros, quanquam illud, *mane & vespere*, designare potest celeritatem confecti belli partæque victoriæ. Græca lectio habet vesperi dabit escam, quod refert Theodoretus ad bellum, quod gessisse Beniamitas cum cæteris tribubus, narratur in libro Iudicum capite vigesimo, in quo bello primùm illi bis victores fuerunt, 184

fuerunt, sed ad extremum tamen victi præda eorum fuerunt quos vicerant.

VERVM quàm fuerint Beniamitæ feroces fortésque bellatores, vel vno eo exemplo quod in libro Iudicum capite vigesimo memoratur, manifestum esse potest. Cùm enim Beniamitæ immane quoddam scelus à Gabaonitis qui ex ea tribu erant admissum punire noluissent, aduersus eos vindicandi eius flagitij causa, cæteræ omnes tribus arma rapuerunt, & ad quadringenta armatorum millia coëgerunt: cõtra verò Beniamitæ aciem suam viginti quinque mille & septingentorum virorum instruxerunt: cúmque tam dispares numero vtrinque essent copiæ, vt vni cuilibet Beniamitarum sexdecim ex aliis tribubus opponerentur, tantum in Beniamitis tamen robur animi & virtus militaris fuit, vt duplici conflictu aduersarios profligarint: & priori quidem duo & viginti millia, posteriori autem decem & octo millia ceciderunt. Tandem victi cæsíq; sunt, sed non virtute, verùm ex insidiis & per dolos militares. Gabaonitas porrò qui & ipsi erant (vt diximus) Beniamitæ, narrat Scriptura, viros fuisse strenuos & peritos, ita vt æquè siniſtra manu ac dextera præliarentur: tales verò funditores, vt lapides fundis iacerent sine errore vllo vel ad tenuissimum capillum. Verùm quæ de Benedictionibus Patriarcharum à nobis hoc loco explicanda & disputanda visa sunt, hîc finem habeant. 185

Appendix eius disputationis, quam super illis verbis, Non auferetur sceptrum de Iuda, & Dux de fœmore eius, &c. *suprà tractauimus à numero 92. vsque ad numerum 106.*

DIXIMVS, Tribum Iuda postquam nacta est sceptrum creato rege Dauide, semper deinceps vsque ad Herodem, quo regnante venit Messias, tenuisse illud. Nam etiamsi post reditum ex captiuitate Babylonica, personæ quæ principatum summum gesserunt, non fuerunt ex tribu Iuda, sed ex tribu Leui, fuerunt enim Pontifices: attamen ipsum regnum & imperium & vt vulgo dicitur Corona, erat tribus Iuda. Contra hanc interpretationem & sententiam illud opponi posset, Iacob duo coniunctè posuisse, & non ablatum iri sceptrum de Iuda, & non defuturum Ducem de fœmore eius: at post captiuitatem Duces & principes populi fuerunt ex Leui, non autem ex Iuda. Sed hoc facilè soluitur: Illud enim: *Donec veniat Messias* refertur ad illud prius, *Non auferetur sceptrũ ex Iuda*, nõ autẽ ad illud posterius *& Dux de fœmore eius.* Solet enim Scriptura cùm plura cõiunctè præmisit, extremo loco ponere

nere aliquid, quod non ad omnia præcedentia, sed ad vnum aliquod illorum tantum referatur. Ponam vnum eius rei exemplum: Genesis capite 15. Dixit Deus Abrahæ, *Peregrinum erit semen tuum, in terra non sua, & subijcient illud seruituti, & affligent illud quadringentis annis.* Hoc extremum *quadringentis annis* tantum refertur ad illud primum *Peregrinum erit semen tuum in terra non sua.* Nam seruitus & afflictio Hebræorum in Ægypto, longè breuior fuit ducentis annis: Si quidem à descensu Iacob in Ægyptum vsque ad egressum Hebræorum ex Ægypto, non plures ducentis quindecim annis numerantur, è quibus tamen detrahendi sunt anni septuaginta, quibus, viuente Ioseph, Hebræi quietè ac feliciter degerunt in Ægypto. Quanquam autem Herodes habuit illud idem regnum tribus Iuda quod ante ipsum Pontifices tenuerant: propterea tamen verè dicitur, ablatum esse sceptrum de Iuda regnante Herode, quia Herodes regnum illud non habuit legitimè, sed iniustè sibi traditum à Romanis. Etiam ipse per vim ac tyrannicè & contra leges & instituta Hebræorum rapuit & administrauit. Præsertim verò cum diuina lege vetitum fuisset, ne quis alienigena (qualis erat Herodes) rex fieret Hebræorũ. Sic enim scriptum est Deuteronomij 17. *Constitues regem tibi de numero fratrum tuorum: Non poteris alterius gentis hominem, regem facere, qui non sit frater tuus.*

DE OBITV PATRIARCHÆ IACOB.

VERS. 28. *Hæc locutus est eis pater suus, benedixitque singulis benedictionibus proprijs, &c.* vsque ad finem capitis.

186 HINC apparet superiores nõ fuisse benedictiones, sed prophetias rerum futurarum, vt suprà docuimus in Præfatione huius libri: nam & quæ dixerat Ruben & Simeoni ac Leui, obiurgationem potius & reprehensionem quàm benedictionem cõtinebant, & hîc non obscurè significatur, postquam superiora locutus fuerat Iacob, benedixisse eum filiis suis: vt si quid fortè in superioribus animos aliquorum pupugerat, id subiunctis ad extremum singulorum benedictionibus valdè mitigaretur. Appellat autem proprias singulorum benedictiones, per quas conuenientia cuique aut etiam ventura bona precatus est, aut salutaribus quemque documentis erudiuit, ex quo magnam illis & vtilitatem & lætitiæ voluptatem accidisse non est dubitandum.

SEQVI

187 SEQVITVR, *Et præcepit eis dicens, Sepelite me cum patribus meis in spelunca duplici &c.* cur hoc de sepultura præcipit aliis filiis, cùm id ipsum antea rogando petierit à Iosepho, dicens ei, *Si inueni gratiam in conspectu tuo, facias mihi misericordiam & veritatem, vt non sepelias me in Aegypto, sed dormiam cum patribus meis &c.* cur, inquam, hic quodammodo precibus vsus est, idem verò mandans cæteris filiis, paternæ auctoritatis præceptum adhibuerit? An quia mandatis Iacob magis astricti erant cęteri filij quàm Ioseph, quippe qui semper cum ipso fuerant, & ab eo vxores & bona omnia acceperant? Ioseph autẽ in Aegypto fuerat & nihil muneris à patre acceperat. An quia Ioseph magno erat in honore ac dignitate, cùm esset tõtius Aegypti gubernator? alij autem fratres priuatæ personæ erant, quare iustum erat illis præceptum imponere, huic preces adhibere. An quia funus Iacob valde sumptuosum erat futurum, nec peragi sine magnis impensis poterat, quas Ioseph suppeditaturus erat, & effecturus apud Pharaonem, & Principes Aegypti, vt non solùm se ac fratres suos extra Aegyptum ire ad curandum funus sinerent, verùm etiam magna pompa & honorifico apparatu funus ipsi comitari & ornare vellent? *Gen. 47.*

188 VERVM quærat aliquis cur tantopere cupiuerit Iacob sepeliri in terra Chanaan, vt id primùm sibi interposito iureiurando à filio suo Ioseph promitti vellet, deinde idem quoque à cęteris filiis suis fieri præciperet: idemque sub finem huius libri legitur, Ioseph appropinquante morte voluisse sibi fratres suos promittere ac iureiurando firmare? Multas licet eius rei causas, si quis inuestigẽt solerter, inuenire. Principio cupiebant illi corpora sua esse in ea terra, quam posteros suos sciebant possessuros & longissimo tempore habitaturos, in qua sola omnium terrarum orbis, verus Deus quem ipsi coluerant, publica & sincera religione coleretur. *Cur Patriarchæ sepeliri in terra Chanaan tantopere cupiuerunt.*

189 DEINDE, vt eorum sepulchra omnibus posteris essent fidei & pietatis, quam ipsi erga Deum habuerant & professi fuerant, carissima monumẽta, & ad easdem virtutes maiorum suorum amplectendas & profitendas, acerrima incitamenta. Ad hæc, vt essent diuinarũ promissionum quas Deus ipsis & posteritati eorum dederat testimonia: aspicientes enim horum Patriarcharum sepulchra in terra Chanaan quam possidebant Iudæi, liquidò cernebant quàm abundè & cumulatè promissa Dei Patriarchis data de possessione terræ Chanaan tradenda eorum posteris, in ipsis essent completa. Nec illud non flagrantissimam eius rei cupiditatem in animis eorum excitabat, quod prophetico spiritu diuinitus impleti nouerant, in ea terra Messiam nasciturum.

190 ACCEDEBAT & ille stimulus (si verum est quod refert Tostatus) illos celebres Parriarchas non latuisse, resurgente Christo domino post triduum suæ mortis ad vitam immortalem, vnà quoque multos de sanctis viris inibi sepultis cũ eo resurrecturos (quod *Tostatus.*

ita factum esse, narrat Matthæus capite vigesimo septimo) de quorum numero se futuros esse sperabant. Quid plura? ad hanc terram Deus Abraham euocauerat, posthabito natali solo, omniq; cognatione sua derelicta, hanc terram ex omnibus mundi terris delegerat quam daret possidendam populo suo, quem vt filium primogenitũ diligebat: hanc denique postea magnis sæpe laudibus commendauerat, appellans terram egregiam, speciosam, excelsam, fluentem lac & mel, quam Dominus Deus semper inuisit, & oculi illius in ea sunt à principio anni vsque ad finem eius. *Gen. 12.* *Deut. 11. & 32.*

IAM verò de illa spelunca in qua se Iacob sepeliri mandauit, 191
scriptum est Genes. 23. ibique dictum, in ea sepultam esse Saram, in eadem autem sepultum esse Abraham traditur Gen. 25. Isaac verò ibi quoque sepultum esse, nusquam suprà expressè proditum est, sed quia capite 35. traditur in loco illius sepulturæ mortuum esse Isaac & à duobus filiis suis Iacob & Esau sepultum, ex eo ipso intelligitur, in ea ipsa sepultura esse cõditum. Rebeccam porrò & Liam eodem loco sepultas esse, alibi quàm hic nusquam in sacris literis legitur.

Genes. 49. Vers. 32.

Finitisque mandatis quibus filios instruebat, collegit pedes suos super lectum, & obiit.

QVAE fuerunt illa mandata Iacob? Illa opinor, quæ de 192
sepultura sui corporis dedisse eum filiis suis scripsit Moses, nisi etiam iuuat credere, multa sanctissimum illum senem mandasse filiis suis pertinentia ad pacem & concordiam inter eos custodiendam, verúmque Dei cultum perpetuò conseruandum, atque Aegyptiorum, quibuscum longo tẽpore victuri erant, fugiendam idololatriam. Cum autem dicitur Iacob collegisse pedes suos super lectum, significatur, eum superiora locutum sedentem super lectum, habentémque pedes extra lectum dependẽtes: indicatur quoque quanta animi quiete & tranquillitate, quantáque corporis compositione & decentia sese comparauerit ad mortem. Pro illo verbo (*obiit*) est verbum hebræum significans, vt annotarunt Hebræi, molle ac facile dulcéque genus mortis per lentam quandam resolutionem & defectum paulatim labentis spiritus, plane contrarium ei quo intereũt multi, longo & molesto morbo tabescentes, aut etiam robusto corpore crudáque ætate violenta morte rapiuntur.

Appositúsque est ad populum suum.

Quid sit cõgregari vel appeni ad populũ suũ.

SVPRA dixerat Iacob: *Ego congregor ad populum meum*: 193
nunc Moyses ait eum obiisse, & appositum esse ad populum suum: idémque supra dictum est de Abraham & de Ismaele capite vigesimo quinto, & de Isaac capite trigesimo

gesimo quinto: de Aaron quoque in libro Numerorum capite vigesimo: eiusdémque libri capite trigesimo primo idem proditum est de Moyse. Quis autem fuerit populus ille, ad quem Patriarchæ illi dicuntur appositi, videtur obscurum. Magister Historiæ Scholasticæ in capite 114. historiæ suæ super librum Geneseos interpretatur frequentiam & societatem Angelorum, ita scribens: Appositus est ad populum suum, id est, ad Angelos, tunc certa spe, postea tandem in re. Notum quidem est, appositum esse Iacob ad Abraham & Isaac patres suos: sed tam pauci populus dici non possunt. vel populus dicitur cõgregatio omnium ab Adam vsque, prædestinatorum, qui erant in sinu Abrahæ. Sic ille. *Historia scholastica.*

194 EANDEM planè sententiam habet Glossa Interlinearis super 25. & 49. caput libri Geneseos, quæ glossa sumpta est ex Augustino idem sentiente atque tradente in libro Quæstionum super Genesim, quæstione 268. Augustini verba, si ea lector nosse auet, hæc sunt: *Ecce de Iacob iam quidem mortuo, sed nondum sepulto dictum est quod appositus est ad populum suum: sed ad quem populum appositus sit, non in promptu est videre. Ex Iacob enim populus natus est, qui dictus est populus Israel: qui autem eum præcesserunt, tam pauci iusti nominantur, vt eos populum appellare cunctemur. Nam si dictum esset, Appositus est ad patres suos, nulla quæstio fieret. An fortè populus est non solum hominum sanctorum, verùm & Angelorum? populus inquam, illius ciuitatis quæ de cœlo est, Hierusalem, sicut Paulus ad Hebræos scribens capite duodecimo: Accessistis,* inquit, *ad montem Sion, & ad ciuitatem Dei Ierusalem, & ad millia Angelorum exultantium. Huic populo apponuntur, qui post hanc vitam placentes Deo fiunt: tunc enim dicuntur apponi, quando nulla iam remanet sollicitudo tentationum & periculum peccatorum: quod intuens scriptura: Ante mortem, inquit, ne laudes hominem quenquam.* Sic eo loco Augustinus. *Luc. 16.* *Augustinus.* *Eccl. 11.*

195 AT enim verò Lyranus (ignorãs, vt opinior, esse hanc, & Glossæ & Augustini sententiam) oppugnat Magistrum Historiæ Scholasticæ, quasi vnicum vel certè principem eius interpretationis auctorem: *Non,* inquit, *verè dici potest, Sanctos illos Patriarchas appositos esse ad societatem Angelorum, quippe cùm omnes descenderent in limbum, nec ante Christi ascensum in cœlos, quisquam hominum in cœlestem ciuitatem, & angelicam societatem admissus fuerit. Nec valet, dicere illos esse appositos secundum certam spem, licet non secundum rem: similiter enim idem posset dici de iustis qui adhuc in terris versantur, saltem de prædestinatis & confirmatis in gratia: cùm tamen scriptura id non dicat nisi de morientibus vel etiam mortuis.* Quamobrem Lyranus rectius dictum putat populum illum ad quem apponebantur sancti, intelligi debere omnes iustos quicumque ab exordio mundi fuerunt vsque ad Iacob, qui vnà omnes erant in Limbo, vt Adam, Abel, Seth, Enos, Noe, Sem & Melchisedech. *Lyranus {super cap. 29. Geneseos.*

Burgensis. PAVLVS Burgensis in Additione ad Postillas Lyrani huius loci ait, Apponi ad patres suos, scripturam ante Abraham de nullo hominũ vlurpasse, ob eam causam, quod, Apponi ad populum suum, significet mori vacuum & purum ab omni culpa quæ purgatorio igne sit expianda, & statim post mortem recta & sine mora ire ad Limbum. Quanquam igitur iusti qui præcesserunt Abraham, ex hac vita decesserint cum gratia Dei, ferebant tamen maculas & sordes quorundam peccatorum per ignem purgatorium abstergẽdas: quapropter non est dictum illos esse appositos ad populum suum.

196 VERVM hoc satis inconsideratè videtur à Burgensi dictum: neque enim, apponi ad populum suum, significat, sine omni prorsus culpa decedere, siquidem hoc ipsum Moses suprà capite vigesimo quinto dixit de Ismaële, quod appositus sit ad populum suum: Ismaëlem verò neque constat esse saluum, nec si saluus fuerit: credibile tamen est eum omnis expertem culpæ obiisse. Quis autem affirmare audeat, Noë post mortem non recta descendisse in Limbũ, cuius sanctimoniam & iustitiam non minus diuina scriptura commendat, quàm Isaac & Iacob? de eo nempe scribens Moses capite sexto: *Noe*, inquit, *vir iustus atque perfectus fuit in generationibus suis, cum Deo ambulauit, eique dixit Deus, Te vidi iustum coram me in generatione hac.*

Auctoris opinio. 197 MIHI non displicet quod quibusdam Hebraicè doctissimis viris placuisse video, congregari vel apponi ad populum suum, dormire cum patribus, ingredi viam vniuersæ carnis vel terræ, phrases esse peculiares Scripturæ veteris Testamenti, quibus significetur idem quod, obire vel deserere statum viuentium, & transire seu pertinere ad statum defunctorum: sicut in Nouo Testamento, dormire vel obdormire in Domino, seu transire ex hoc mũdo, & apud Latinos excedere, decedere, vita defungi, fato defungi, demigrare, exuere mortalitatem, vitam cum morte commutare. Theodoretus tamen Quæstione quæ est vltima super Genesim, & Caietanus super 25. caput Geneseos, aiunt ex eo quod scriptura dicit de morientibus, eos congregari ad populum suum, manifestè significari & necessaria ratione concludi immortalitatem animorum, quin etiam corporum certissimam spem resurrectionis aliquando futuram.

Theodoretus. Caietanus.

FINIS.

INDEX ALPHABETICVS RERVM AC VERBORVM LIBRI DE BENEDICTIONIBUS Patriarcharum.

ACCINCTVS in scriptura quid significet. num. 104. & seq. pag. 56. f

Adoratio & laudatio Meßiæ, à quibus, pro qua re, & quemadmodum fiat. 55. & 56. pag. 31. f

Aduentus Christi duplex & quemadmodum uterque à gentibus desideratus & expectatus sit. 49. & 94. pag. 28. m. & 51. m

Agriculturam cur exercuerint præcipuè Issacharitæ. 113. & seq. pag. 63. p. eidémque deditos fuisse ciues urbis Giscalæ quæ erat sortis Aseritarum. 48. pag. 28. p

Agricolarum uita quàm quieta & à periculis uacua. 113. pag. 63. p

Animum hominis morti proximum, naturaliter diuiniorem reddi & diuinare futura quorundam, sed falsa opinio. 6 pag. 6. m

Angelos fuisse incarnatos Origenis absurda opinio. 3. pag. 4. m

Angelorum societatem intelligi per populum illum ad quem dicebantur Patriarchæ ex hac uita decedentes apponi. 193. & 194.

Antigono occiso legitimum & proprium Iudæorum defecisse imperium. 62. pag. 34. f

Antichristum præsignificatum esse per prophetiam prolatã à Iacob de Dan. 131. pag. 70. m. explicatur prophetia de Dan, & applicatur ad Antichristum. 134. pag. 71. m. Quatuor rebus Antichristus suæ doctrinæ sectatores seducere conabitur. 134. ibid.

Apostolos tribus de causis rectè appellari oculos Ecclesiæ. 60. pag. 33. f

Arca fœderis significatur uocabulo præsentiæ Dei. 180. pag. 92. f

Arius uestem Christi, id est, Ecclesiam dilacerauit. 59. pag. 33. m

Ascensionis Christi præclara prophetia. 55. pag. 32. m

Aser tribus quàm fertilem & amœnam terram sit sortita. 148. mysticè prophetia de Aser applicatur Christo. 149. pag. 78. p

Asina in scriptura Iudaicum populum mysticè designat. 59. pag. 33. m. Issachar cur dictus asinus fortis. 116. pag. 64. p. humilitatem denotat asinus cui insedit

Christus.119.pag.65.f
Astra significare futura, & in illis legi futuros euentus, Origenis opinio.3.sed refellitur ibidem.pag.4.m
Auctoris & probabilior sententia de prophetia illa celebri(Non auferetur,&c.) 92.pag.50.f

B

BAsan regio.139.pag.73.p
Benedictiones Christi multiplices quomodo benedictus sit de cœlo, & in abyssо deorsum iacente, quomodo in uulua & in uberibus.165.eius carnis benedictio duplex ibidem.pag.86.p
Beniamin tribus prophetia explicatur.178. pag.92.p. A Deo dilecta.181.pag. 93.p.Beniamitæ robustißimi omnium Iudæorum milites.184.pag.94.f
Boni labuntur in faciem,retrorsum improbi. 135. pag. 71. f. Bellum gerunt aduersus triplicem hostem.145.pag.75.f

C

CAietani de illa prophetia aduentus Meßiæ (Non auferetur sceptrum de Iuda)opinio.87.pag.47.f.& seq.
Cardinalium Collegium comparari ei quod Moses instituit 70.uirorum.83.pag. 45.f
Cæsarea Philippi.138.pag.72.f
Cerastes quod genus serpentis.124.pag.67.f
(Ceruus emissus Nephtali)uaria eius prophetiæ declaratio.150.pag.78.f
Ceruo comparatur Christus.154.pag.f
Chaldaica paraphrasis egregiè uidetur explicare quædã scripturæ loca.121.pag. 60.f.138.pag.72.f.140.pag.73.m.152.pag.74.f.160.pag.83.f
Chanaan terræ fertilitas.51.pag.29.f.à Deo dilecta.190.
Christo mysticè egregiè accõmodatur illa prophetia de Iuda[Iuda te laudabũt.] 54.pag.31.p. & illa de Gad. 142.pag. 74.f. & Aser. 149. pag.78.m.& Nephtali.154.p.80.f.Catulus Leonis Christus quomodo dicatur.56.pag.31. f.& quomodo omnes inimicos suos sibi subiugauit ibid.eius requies fuit mors & sepultura.57.pag.32.m.eius resurrectio post triduum ibid. Cur nunquam ad conuincendos Iudæos Meßiam iam uenisse,adduxerit celeberrimam illam prophetiam[Non auferetur,&c.] 105. pag.57. p. Eius figuram gessit Samson. 129.pag.69.m.Item Ioseph.157.pag.82.p.Diem eius uidere quantopere cupierunt Reges ac Prophetæ 159.pag.83.p. Eius pulchritudo.154.pag.80.f. Eum odio prosequuntur Iudæi.159. pag.80.p. Non fuisse sacerdotem secundum ordinem Aaaron Pauli argumentatio.78.pag.43.p.81.pag.45.p. Eius Humanitas fuit quasi lectus Diuinitatis. 21. pag.14. Iudæi ipsum occidentes maledicti à Iacob.37.pag.21.f. Obedientia populorũ ac subiectio erga Christum 48.pag.28.m. Quomodo dicatur fuisse expectatio gentium 49.p.28.f
Cison torrens.116.pag.64.p

Collium

Collium æternorum desiderium fuit Meßias. 167. & seq. pag. 87. m. & 174. pag.90.p
Coluber.124.pag.57.f
Confessio Iuda quænam fuerit,& quid sit illud quod dicatur confessus.40.p.23.f
Concionatorum munus.61.pag.34.p
Corpus humanum ueluti murus animæ.159.pag.83.p

D

DAn tribus describitur. 121. pag. 60.f. Prophetiam eius significasse Antichristum.131.pag.70.m.Cur eam tribum Ioan. Euangelista in Apoc. in enumeratione aliarum tribuum omiserit.132.pag.70.f
Dauid ex tribu Iuda rex primus.72. pag.40. m. deuicit inimicos suos, & hoc prædictũ à Iacob Patriarcha.41.44.pag.24.p.& 25.p.f.de eo recte dictũ ab eodem[Catulus Leonis.] 42.pag.24.f. Quomodo ei competere posßit Prophetia illa de Meßia[Et ipse erit expectatio gentium.]48.pag.28.m
Defendere in scriptura quid & quando significet.27.pag.17.p
Dei solius est nosse futura contingentia.8. pag.7.m. Eius epithetum proprium quodnam sit.160.pag.83.m.f. Variis nominibus ab Hebræis nominatur. 163. pag.85.m.Eius habitatio Ecclesia.111.pag.61.f
Dexteræ filius recte uocari potest Paulus Apostolus.183.pag.94.p
Dextera in scriptura quid significet.ibid.
Dierum nouißimorum nomine quid significarit Iacob.8.& 9.pag.7.m.f.& seq. p.m
Dies nouißimi quid significent in Scriptura.ibid.pag.8.p.m
Dies Meßiæ cur dicantur Nouißimi.10.pag.8.f
Doctores Ecclesiæ cur comparentur dentibus.61.pag.34.m
Doctrina Christi comparatur ceruo.154.pag.80.f
Doloris principium cur dicatur primogenitus Ruben.12.pag.9.f
Duces populi Hebræi contra Philisteos.130.pag.70.p

E

ECclesiam quæ est regnum Christi nunquam defecturam significatum à Iacob illis uerbis [Non auferetur sceptrum de Iuda.] 58. pag. 33. p. significata per uineam.59.pag.33.m. per uestem ibid.eius oculi Apostoli & Prophetæ. 60.pag.33.f. mysticè optimè denotatur per prophetiam quam protulit Iacob de tribu Zabulon.111.p.61.f.Eius figura fuit lectulus Salomonis. 144.p.75. m.Item turris Dauid.ibid.Est Christi sponsa.166.pag.87.p. Eam alloquebatur Iacob in spiritu.7.pag.7.p.Maculatur ab Hæreticis.23.pag.15.p
Eloquia pulchritudinis edidit Christus Dominus prædicans in Iudæa.150. p.78.f
Eloquia Dei significata per spolia in scriptura.182.pag.93.f
Ephraim tribus ex Ioseph stirpe procreata. 155. 164. pag.81.m. & pag.86.p. Inde maximos Reges ac principes extitisse.177. pag.91.m. Non esse eam præteritam à Ioanne in Apoc.in enumeratione aliarum tribuum ut quidam

existi

existimant.133.pag.71.p
Equus animal superbè mundum designat.135.pag.71.f
Esdrelon campus in tribu Issachar fertilissimus & amœnissimus.114.pag.63.m
Esther ac Mardocheus ex tribu Beniamin significati in prophetia de tribu Beniamin.178.& 181 pag.92.p.
Euangelicæ legis tempus denotari per nouissimos dies.10.pag.8.f
Eucharistiæ sacramento applicatur mysticè prophetia quæ est de Aser (Pinguis est panis,&c.149.pag.78.p

F

Filius Dei dicitur Catulus Leonis, ut significetur consubstantialis Patri.56. pag.31.f
Filium esse contumacem in parentes magnum scelus. 24. pag.15.f. eos corrigere esse boni patris officium.ibid. Filij Iacob in duplici differentia alij secundum carnem,secundum spiritum alij.7.pag.7.p
Fideles sunt indumentum Christi.59.pag.33.m
Fiat,in scriptura apud Prophetas ponitur sæpe pro fiet.123.pag.57.m
Fornicationem cum nouerca qualiter detestatus est Paulus.19.pag.13.p
Fortitudo mea,cur dictus Ruben à Iacob.12.pag.10.p.

G

GAbaonitas ex tribu Beniamin fortissimos milites.185.pag.95.p
Gad prophetia uariè exponitur.140.pag.73.m. eius mystica interpretatio.142.pag.74.f.Gaditarum uirtus bellica.141.pag.74.p
Gentium expectatio quomodo fuit Christus. 49. pag. 28.f. eas etiam nomine gentium uocat scriptura post earum conuersionem ad fidem.50.pag.29.p
Gentilis populus cum Iudaico per Christum unitus.59.pag.33.

H

HEbræo populo ut primogenito accommodatur imprecatio Iacob facta filio suo Ruben.21.pag.14.p.Hebræi Christum crucifigentes maledicti sunt tali maledictione quali Iacob maledixit filio suo Ruben.21. pag.14.p. Nec non & filijs suis Simeoni & Leui.37.pag.21.f. Quando hic populus primum Iudæorum nomen obtinuerit.101. pag. 55.m. Ipsi Antichristum colent pro Messia & rege suo.134.pag.71.m.Eorum reges ac principes multi prodierunt ex stirpe Ioseph. 176. pag.91.p. Quadruplex eorum regimen.63. pag.36.p.huius regiminis successus.72. pag.40.m. Eorum lapsus in explicanda scriptura.32.pag.18.f
Hercules qualis secundum fortitudinem describitur à Poëtis, talis reuera fuit Samson,& fuisse ambos coæuos.121.pag.60.f
Hæreticos quos prædixerit futuros Beatus Paulus illis uerbis (homines seipsos amantes.)9. Eis secundum tropologicum sensum accommodatur imprecatio illa

illa Iacob qua mala imprecatur filio suo Ruben.23.pag.15.p
Herodis tempore defecisse sceptrum in Iuda.62.pag.34.f.91.& seq. pag. 49. f.& 50.præcipue.96.pag.51.f.Per uim,& per auctoritatem Pop. Rom.Iudæorum regnum iniquè adeptus est.93.& 95.pag.51.p.& 52.p

I

IAcob nouissima uerba quæ locutus est filiis suis cur potiùs dicantur benedictiones;quam Prophetiæ.1. & 2. pag. 3.m.f. 4. p. Cur in his nouissimis uerbis bis repetierit uerba hæc (congregamini & audite.) & Quale fuerit genus prophetiæ quo Iacob prædixit uentura filiis suis.8. pag. 7. m. Quæ prædixit,quo tempore contigerint.ibidem.
In edendis his prophetiis sæpe alludit ad nomen filij quem alloquitur.107. pag. 59.f.& 122.pag.57.p.Ipsum plurima à Deo accepisse beneficia & reuelationes.172.pag.89. m. Cur tantopere desiderarit sepeliri in terra Chanaan. 188.Ab eius morte usque ad aduentum Messiæ quot anni intercesserint. 62. pag.35.p
Iacula uel sagittas ponit aliquando scriptura pro uerbis duris & asperis. 158. pag.82.m
Iephte an fuerit ex tribu Gad.141.pag.74.p.m
Imperium Iudæorum quando defecerit.63.pag.36.p
Impiis cur imprecati sint aliquando sancti uiri mala.18.pag.12.m.
Inimici hominis tres.145.pag. 75.f
Iordanis fluuius.138.pag.72.f
Ioseph prophetia cur tam copiosa & luculenta.155.pag.81.p.ex eius stirpe duæ tribus ortæ.164.gag.86.p.Cur dictus sit Nazaræus.175. pag. 90.f.figuram gesit Christi domini,157 pag. 28.p. eius pulchritudo cur narratur. 156.& 158.pag.81.f.& 82. m.cur comparatur tauro. 32. pag.9. p. An eius cædes præcipue à Simeone & Leui procurata sit.32.ibidem
Issachar tribus.113. pag. 63. p. Regio quæ ei contigit sorte in diuisione terræ Chanaan fertilissima describitur.116.pag.64.p
Iuda filij Iacob laus 39.pag.23.p.Eius fortitudo. 42. Iuda terræ fertilitas. 52. pag.30.p.Vaticinij de Iuda mystica explanatio.54.pa. 31.p.In eius tribu adhuc remanere sceptrum ait Rabbi Salomon: sed refellitur.67.pag.37.m.Nõ fuisse perpetuò sceptrum in Iuda,quomodo igitur intelligendum non defecisse ex ea sceptrum usque ad Messiæ aduentum.73.pag.41.p. Cum Iudæis disputatio de hac prophetia [Non auferetur,&c.] 64.pag.36.f. Expositionẽ ueriorem huius prophetiæ uidentur attigisse Iustinus Martyr. 94. pag. 51.f. Eusebius Cæsarienſis 95.pag.52.p. Athanasius ibid.m.Ambrosius ibid. Chrysostomus.96.pag 52.f.Augustinus.ibid.pag.53.p.Rupertus.97.pag.53.m. Auctoris sententia quomodo intelligendum,non defecisse sceptrum in Iuda.92. pag.50.f.Iuda nomen quod significat confessionem optimè quadrat in Christum.54.pag.31.p. Quandiu in eius tribu mãserit principatus Hebræi populi 72.pag. 40.m. Eius tribum solam rediisse mixtam cum tribu Beniamin ex captiuitate Babylonica,& terram Iudæorum, maximè ad tribum Iuda perti-

nuisse.102. pag.55.f.
Iudæos Christum interficientes maledictos olim à Iacob, Ambrosij opinio. 20. pag.13.m. Eorum imperium quando defecerit.62.pag.34.f.& 35.p.& quomodo.63.pag.36.p. A tempore prophetiæ Iacob usque ad hanc defectionem quot anni interfluxerint.62.pag.35.p. Regimen eorum quale fuerit.63. pag. 36.p. Eorum imperij successus per Duces, Iudices, Reges ac Pontifices.72. pag.40.m.& 95.& pag.52.p.m. Apud eos dicebantur esse aliqui ex aliqua tribu non propter genus maternum, sed propter genus paternum.78.pa.43. m. Iudæorum nomen quando primum obtinuerint.101.pag.55.m
Iudicum tempore apud Hebræos fuisse gubernationis formam Aristocratiam. 104.pag.56.f
Iudicij extremi prænuncius Antichristus.136.pag.72.p. Illud expectat ecclesia militans & triumphans.58.pag.33.p
Iudith quomodo laudarit Simeonem ob cædem Sichimitarum, cum propterea à Iacob uituperatus sit.27.& seq.pag.17.p.m
Iusto accommodatur egregie prophetia de Issachar.119.pag.65.f

L

LAboris duplex genus.120.pag.60.p
Lapis angularis Christus Dominus quomodo figuratus.59.pag.33.m
Laudant Christum & sancti & uniuersa ecclesia,& quomodo.54.pag.31.p. Laudari solēt aliqui & beati prædicari ex quatuor præcipue rebus.164.pa.86.p
Legem Mosis polluerunt Hebræi.21.pag.14.p
Vt Leo mortuus est Christus.57.pag.32.m. De Catulo Leonis mira narrat Rufinus.57.pag.32.f
Leui & Simeon maledicti à patre ob cædem Sichimitarum.25.& seq. pag. 16. eorum tribus non fuit separata & distincta ab aliis sed potius mixta cum illis.33.pag.9.f. In tribu Leui fuisse multos annos principatum populi Hebræi.72.pag.40.m
Libidinis intemperantia quale & quantum malum.16.pag.11.m
Liquorum aquæ,olei,uini, lactis,mellis,&c. differentia ibidem.
Lucifero accōmodatur maledictio Iacob qua maledicit filio suo Rubē.21.p.14.p

M

MAchabæos fuisse ex tribu Iuda,& idcirco penes eos fuisse sceptrum Iuda,nec defecisse usque ad Herodem quorundam sententia.78.pa. 43.m
Magistros ac pædagogos puerorum apud Hebræos fuisse ex tribu Simeonis. 33. pag.9.f
Mala cur sancti imprecati sint aliquando impiis.18.pag.12.m
Mansueti ac humilis uiri laus.119.pag.65.f
B. Mariæ benedictiones ac beatitudines.165.pag.86.m
Mari uicinos populos esse opulentos.108.pag.60. f. ac cæteris etiam uitiosiores.

res. 110.pag.61.m
Mechochec uerbum Hebræū quod Latinus uertit Dux quid significet.45.p.26.p
Messiæ aduentus tempus significari aliquando per hæc uerba (Nouissimos dies.) 10.pa.80.f. Qua maxime prophetia eius aduentus prænunciatus sit. 39. pa. 23.p. De eius aduentu promissiones tres.45.pag.26.p. Tria eius nomina.45. Nomine (missi) sæpe significatur in Scriptura.46.pag.27. p. Nomine item quietis ac pacifici ibidem. Eius aduentus omnibus fuit necessarius & desiderabilis.47.pag.27.m. Quomodo fuerit expectatio gentium, cùm eum gentes non cognouerint.49.pag.28.m.f. Principatum eius in priori aduentu fuisse spiritualem,non autem temporalem ut Iudæi existimant. 88.pag. 48. m. Fuit desiderium collium æternorum,& illud quomodo intelligendum. 167.p.87.m
Militiam esse uitam nostram super terram.145.pag.75.f
Mors & sepultura fuit requies Christi.57.pag.32.m
Moriens Christus maximam fortitudinem ostendit.57.ibidem
Mori aliquem quibus phrasibus in scriptura explicetur.198.
Morti proximam animam reddi diuiniorem quorundam Philosophorum opinio. 6.pag.6.m
Moses cur tribum Simeonis sine benedictione præterierit.34.pag.20.m. benedicit tribui Gad.146.pag.76.p
Moses instituit Collegium Septuaginta uirorum seniorum.83.pag.45.f. Sepultus est in monte Nebo ad sortem Gaditarum pertinente.146.pag.76.m. Eius benedictione qua benedixit tribui Ioseph, explicari egregiè prophetiam Iacob de Ioseph.117.pag.64.f
Mulier uaga describitur.158.pag.82.m
Mundus per equum animal superbum & ambitiosum significatus. 135. pag. 71.f

N

NAbuchodonosor regis tempore defecisse sceptrum in Iuda & tunc uaticinium Iacob esse completum falsò interpretati sunt Iudæi & Iulianus Apostata.69.pag.38.f
Nazaræi apud hebræos qui fuerint.175.pag.90.m
Nazareth urbs in sorte Zabulon.109.61.p
Nominis allusionem in prophetiis suis secutus Iacob filios alloquendo. 122. 155. pag.57.p.& pag. 81.p

O

OBedientia & subiectio populorum erga Christum Dominum & Dauidem regem.48.pag.28.m
Oculi Ecclesiæ Apostoli & Prophetæ.60.pag.33.f
Olei feracissima regio tribus Aser.147.pag.77.p. Eius usus frequentissimus in Oriente apud Principes.ibidem
Oleaster non rectè dixit fabulosum esse, Antichristum de tribu Dan futurum. 131.pag.70.m

Origenes quo argumento confirmarit duos suos errores, Vnum, quosdam Angelos esse incarnatos: alterum, in astris legi à peritis astronomis futuras actiones & euentus hominum. 3. pag. 4. m

P

PAnis ugeabulo apud Hebræos significari omne genus alimenti. 147. pag. 77. p
Pace perpetua fruitur iustus. 120. pag. 60. p
Parentum bonorum esse filios corrigere. 24. pag. 15. f. in eos esse contumaces filios, magnum, scelus. ibidem
Pastores ecclesiæ significãtur nomine dentium. 61. pag. 34. p. Pastor Ioseph. 161. pag. 84. p. Eorum munus competit Regibus. 162. pag. 84. f
Patriarcharum ac uet. test. Patrum mos conuocandi filios cum essent morti proximi. 4. desiderarunt uidere diem Christi. 159. pag. 83. p
B. Paulo competere & bellè accommodari prophetiam Iacob, quæ est de Beniamin. 182. pag. 93. m
B. Petrus Alexandrinus miram uidit uisionem. 59. pag. 33. m
Plato urbem quæ futura esset metropolis suæ Reipublicæ, optabat nec esse marì adiacentem, nec longè distantem. 110. pag. 61. m
Pontifex Maximus Princeps Ecclesiæ, nec eius principatus deficiet usque ad secundum Christi aduentum: & hoc figuratum à Iacob illis uerbis. Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de fœmore eius, donec ueniat qui mittendus est. 58. pag. 38. p
Pontifices fuisse ex tribu Iuda quantum ad genus maternum, idcirco etiamsi dicatur sceptrum fuisse apud eos, non defecisse propterea tamen sceptrũ in Iuda, Lyrani ac Tostati sententia, sed refellitur. 76. pag. 42. f
Prædator Christus quales prædas retulerit de inimicis suis. 57. pag. 32. m
Prædicatoris munus. 61. pag. 34. m
Prælati uelut primogeniti in populo Dei. 23. pag. 15. p
Primogenitus patris cur dicatur fortitudo. 11. pag. 9. m. Cur principium doloris. 12. pag. 10. p. Duplex eius prærogatiua. 13. pag. 10. m. Ante legem Mosis reperiuntur eorum prærogatiuæ fuisse octo. 14. pag. 10. f
Prophetia qua Iacob futura prædixit filiis suis, cuiusmodi fuerit. 8. pag. 7. m

R

REges ac rectores populi appellantur pastores. 162. pag. 84. f
Rhinoceros quale animal, & cur ei comparatus Ioseph. 177. pag. 91. m
Religionum fundatores morti proximi suos conuocabant, cósque exemplo patriarcharum ad uirtutem adhortabantur. 5. pag. 6. p
Resurrectionis Christi post triduum sepulturæ, egregia similitudo ex Catulo leonis. 57. pag. 32. m
Resurgente Christo multos è sanctis patribus cum eo resurrexisse. 100.
Ruben cur dictus fortitudo patris. 11. pag. 9. m. cur principiũ doloris eius. 12. eius intemperantia ac libido. 16. pag. 11. m. tribus illius non fuit ampla, ut cæteræ. 17. pag. 12. p. ex eo primogenitura translata est in Iudam quantum ad principatum. 42. pag. 24. f.

S

SAcerdotes apud Hebræos ante legem erant primogeniti: post legem, assumpti sunt in loco primogenitorum. 14. pag. 10. f
Rab. Salomonis lapsus. 30. pag. 18. p
(Salutare tuum expectabo Domine) locus obscurus, & uariè exponitur. 125. pag. 6. 8. p
Samson fuit ex tribu Dan. 121. pag. 60. f. & ei accommodatur prophetia quæ est de Dan. 8. pag. 7. m. f. fortissimus Dux populi Hebræi. 123. pag. 57. m. quod demolitus sit theatrum Philistæis principibus repletum, quomodo prædictum à Iacob. 124. pag. 57. f. fuisse magni roboris, sed non tantæ prudentiæ. 129. pag. 69. p. Decem rebus fuit figura Christi. 57. & 129. p. 69. m. & p. 32. m
Sancti cur aliquando imprecentur mala hominibus. 18. pag. 12. m
Saule ad regnum assumpto defecisse sceptrum in Iuda, commẽti sunt Iudæi. 68. p. 38. p. fuit ex tribu Beniamin, & quomodo ei competat prophetia Iacob de Beniamin 178. pag. 92. p
Scelus commissum nunquam remanet impunitum. 24. pag. 15. f
Sceptrum de quo in prophetia Iacob (Non auferetur) Iudæi interpretantur uirgam tribulationis, & non dominationis, sed falso. 65. pag. 36. f. De uaria significatione eius uocis. 74. pag. 41. m. Sceptrum non auferetur, &c. quomodo hæc prophetia completa sit in Meßia, disputatur cum Iudæis. 64. & seq. pag. 36. m. f. cum Christianis doctoribus. 72. & seq. pag. 40. m. f
Scribarum ac Pharisæorum nefarium contra Christum consilium, execratum in spiritu à Iacob. 37. pag. 21. m
Senatus. 70. uirorum à Mose institutus. 83. pag. 45. f
Sepeliri cur tantopere concupierit Iacob in terra Chanaan. 188. pag.
Shaddai uerbum Hebræum quod Latinus uertit, omnipotens, quid significet. 163. pag. 85. m
Sichimitarum cædes facta à Simeone & Leui, quot & quanta scelera secum complicata habuerit. 25. pag. 16. p
Sidon urbs nobilißima num fuerit in sorte tribus Zabulon. 108. pag. 60. f
Simeon laudatus à Iudith ob cædem Sichimitarum, & maledictus à Iacob sine ulla ueritatis iniuria. 27. pag. 17. p. ex eius tribu fuisse pædagogos & magistros puerorum in populo Hebræo. 33. pag. 20. p
Simeon senex quemadmodum expectauerit aduentum Meßiæ. pag. 53. m
Socratem morti proximum facit Plato diuinare futura. 6. pag. 6. m
Spolia qualia retulit Christus ab hostibus suis. 57. pag. 31. m
Synagoga comparata cum Ecclesia Christi sterilißima, & quodammodo habuisse, & non habuisse ubera, dici potest. 166. pag. 87. p

T

TAuri primogenitus pulcherrimus & fortißimus, eique comparatus Ioseph. 177. pag. 91. m

Thabor mons in sorte Zabulon.109.pag.61.p
Thargum Hierosolymitanum quomodo, has prophetias Iacob etiam de bonis cœlestibus exponat.10.& 32.pag.8.f.& pag.9.p
Templum Domini in Hierusalem fuisse primum in sorte tribus Beniamin, & ei competere prophetiam Iacob de Beniamin.179.& seq.pag.92.m.f
Terræ bonitas quibus rebus constet.163 pag.85.p
Testamentum Patriarcharum erat liber qui olim circumferebatur, sed apochryphus.4.pag. 5.m
Tribum aliquando in scriptura significari uocabulo (Sheuet.)82.pag.45.m. Hebræos, cùm aliquot uiros prudentes ad aliquod insigne munus eligebant, ut inde Senatum efficerent, ex omnibus tribubus seligere solitos.85.pag.46.f

V

Vas in scriptura quàm uaria significet.25.pag.16.p
Vbera B. Virginis ac Ecclesiæ fœcundissima. 165.& 166. pag. 86.m.f. pag.87.p
Vestis Christi Ecclesia est.59 pag.33.m
Verbum Dei quomodo prædicandum.69.pag.38.f
Vindictæ quale genus sit ualde execrandum.38.pag.22.p
Vini quatuor laudes.60.pag.34.p
Virga quid aliquando in scriptura significet.45.pag.26.p

Z

Zabulon tribus maritima & Sidoni proxima. 106. pag. 59.f. habuit tria tempore Christi ad laudem insignia.109. pag.61.p. Quæ loca fuerunt in ea nobilia, ibidem.
In Zorobabelis stirpe permansisse sceptrum in Iuda usque ad Herodem B.Cyrilli sententia, sed refellitur.75.pag.42.p

INDEX

INDEX LOCORVM SACRAE SCRIPTVRAE,

QVI EXPLICANTVR in libro de Benedictionibus Patriarcharum.

Numeri sub finem cuiusque sententiæ subiuncti, significant numeros in margine eius libri expressos, sequentes verò paginam.

Numerorum capite 11.

CONGREGA mihi septuaginta viros de senibus Israël, quos tu nosti quod senes populi sint ac magistri, & duces eos ad ostium Tabernaculi fœderis, & auferam de spiritu tuo, tradámque eis, vt sustentent tecum onus populi, & non tu solus graueris. num. 83.& sequentibus.pag.45.f.& seq.p

Deuteronomij 33.

Viuat Ruben & non moriatur & sit paruus in numero.17. pag.12.p

Deuteronomij 33.

Audi Domine vocem Iudæ, & ad populum suum introduc eum: manus eius pugnabunt pro eo, & adiutor illius contra aduersarios eius erit.41.pag.24.m

Deuteronomij 33.

Et Beniamin ait: amantissimus domini habitabit confidenter in eo, quasi in Thalamo tota die morabitur, & inter humeros illius requiescet.181.pag.93.m

Deuteronomij 33.

Ioseph quoque ait de benedictione domini terra eius, de pomis cæli, & rore atque abysso subiacente, &c. *quæ ibi sequuntur.*174. 175.pag.90.m.f

Deuteronomij 33.

Lætare Zabulon in exitu tuo, inundationem maris quasi lac sugent & thesauros absconditos arenarum.108.pag.61.p

Deute

Deuteronomij 33.

Lætare Iſſachar in tabernaculis tuis: populos vocabunt ad montem: ibi immolabunt victimas iuſtitiæ. 113. pag. 63. m

Deuteronomij 33.

Benedictus in latitudine Gad quaſi Leo requieuit, cœpítque brachium & verticem, &c. 146. pag. 76. p. m

Deuteronomij 33.

Dan Catulus Leonis fluet largiter de Baſan. 137. pag. 72. m

Deuteronomij 33.

Nephthalim abundantia perfruetur, & plenus erit benedictionibus Domini, mare & meridiem poſſidebit. 153. pag. 80. m

Deuteronomij 33.

Benedictus in filiis Aſer, ſic placens fratribus ſuis, & tingat in oleo pedem ſuum. Ferrum & æs calceamentum eius ſicut dies iuuentutis tuæ: ita & ſenectus tua. 148. pag. 77. f

Iudith capite 9.

Deus patris mei Simeonis, qui dediſti illi gladium in defenſionem alienigenarum, qui violatores extiterunt in coinquinatione ſua, & denudauerunt femur virginis in confuſionem, & dediſti mulieres illorum in prædam ſeruis tuis, qui zelauerunt zelũ tuum. 27. pag. 17. p

1. *Machabæorum capite 5.*

Et viri Iuda magnificati ſunt valde in conſpectu omnis Iſrael, & gentium omnium, vbi audiebatur nomen eorum. 78. pag. 43. f

Aggæi 2.

Adhuc vnum modicum eſt, & ego mouebo cœlum & terram, & mare, & aridam, & omnes gentes. Et veniet deſideratus cunctis gentibus. 49. pag. 28. f

Ioannis 4.

Dicit ei mulier, Scio quia Meſſias venit, qui dicitur Chriſtus: cum ergo venerit, ille nobis annunciabit omnia. 105. pag. 57. m

Ad Hebræos 7.

Manifeſtum eſt enim, quòd ex Iuda ortus ſit dominus noſter, de qua tribu nullus altari præſto fuit. 78. & 81. pag. 43. m. & pag. 45. p. m

FINIS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca